A
14

8
7-
43

9
6 E
33

Digitized by Google

Digitized by Google

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Digitized by Google

IACOBI PONTANI
EX SOCIETATE IESV
ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ,
SIVE
EXCERPTORVM E
SACRIS, ET EXTERNIS
AVCTORIBVS.

Cum Commentariis & Notis
pæne perpetuis.

OPVS EXQVISITA VARIETATE FRVGIFERVM,
AC PERAMOENVM,

Cum Indice rerum, verborumque locupletiſſimo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Bibliothe Secr Coll. Rom. Soc. Jesu

AVGVSTÆ,

Ex Officina Typographica, ANDREÆ APERGERI.

Impenſis Ioannis Krugeri.

M. DC. XXVI.

Cum gratia & priuilegio Cæſareæ Maieſtatis.

Digitized by Google

Digitized by Google

ALEXANDRO VRSINO,
S.R.E. CARDINALI AMPLISSIMO,
IACOBVS PONTANVS DE SOCIETATE IESV S.P.D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SErio mihi apud animum agitanti, quem nam potiſſimùm huic Operi meo Patronum deligerem, cuius quaſi tutelæ, auctoritatique commiſſum, in publico appareret, inprimis, & ante alios ALEXANDER, VRSINÆ FAMILIÆ CLARISSIMVM DECVS, ET ORNAMENTVM occurrebat, qui gloria, & ſplendore nominis ſui huic fœtui meo gratiam, & fauorem non mediocrem conciliaturus: ſuoque iure aliquam pro meritis gratæ mentis ſignificationem à me repoſcere videbatur.

Memoria tenes, cum antegreſſa æſtate Auguſtà iter haberes, meque in Collegio Societatis (quod pro eximia tua in eam propenſione, ac beneuolentia, ſingulari humanitate inuiſebas) ſeparatim conuentum voluiſſes, vt ſermo nobis de politioribus litteris familiaris interceſſerit. In quo iſtuc etiam præter exſpectationem didici, te meorum qualium, qualium ſcriptorum (nihil enim ſum) legendorum eſſe cupidum: interdùmque in manus ſumere libellos meos, atq; ab ijs inter curas grauiores, ac moleſtias aliquod oblectamentum petere non dedignari. Quocirca de monumento aliquo maiore, & præſtabiliore A. T. offerendo cogitationem ſuſcepi. Ad editionem per id tempus comparabatur PHILOCALIA mea, quæ nunc in apertum prodiens, nemini potius, ac iuſtius, quam ALEXANDRO VRSINO, CARDINALI ILLVSTRISSIMO inſcribi, donarique, poſſe ac debere tacens clamat: cuius ego perſonam viri grauitate conſpicuam coram præſentem conſpexerim, conſalutarim, ſermonem hauſerim, ſuauitatem deguſtarim, & iudicium, quanquam de nugis meis, non aſpernabile cognouerim. Præcipit Seneca, ſi arbitrium dandi penes nos ſit, præcipuè manſura quærenda quæ donemus; vt munus quam maximè immortale ſit. Aſt ego huic muneri meo, parum, fateor, ſpecioſo immortali-

Digitized by Google

tatem quidem nec dare poſſum, nec audeo polliceri: diu manſurum, ſi eruditioribus, deo beneuolente probabitur, confidere queo. De quo tuum mihi limatiſſimum, grauiſſimumque iudicium erit inſtar omnium.

Incitarunt quoque ac perpulerunt me ad ſollemnem & publicum hunc affatum laudes, ac dotes, quibus plurimis deus opt. max. te cumulauit. *Quis genus Vrſinûm, quis Romæ neſciat* vrbem? libet enim παρῳδεῖν. Vrbs vrbium Roma, vrbs æterna, patria veſtra inclytiſſima, potius ne domum veſtram nobiliſſimam illuſtrarit, an ab ea illuſtrata ſit, dubitari non iniuria poteſt. Conſidero maiores tuos, inuenio quatuor, qui Chriſtianam Rempub. cum vicaria Chriſti, & Apoſtolica poteſtate Pontifices Maximi adminiſtrarunt. Inuenio totidem, & triginta Cardinales. Nequeo hic præterire virum verè magnum, & ſanctitatis laude inſignem BENEDICTVM, tot ſacrorum ac Religioſorum Ordinum Patriarcham, ac Inſtitutorem vniuerſique Occidentis, & familiæ Vrſinæ iubar lucidiſſimum. Sub Carolo M. & Ferdinando Neapolitano Rege, alijſque heroes lectiſſimi Conſtantinus, Raymundus, Robertus, multique præterea & exercitus ductarunt. Omitto Proreges, ciuitatum, comitatuum, principatuum dominos. Tranſeo, ne longior ſim, qui ſe per coniugia, & affinitates cum Regibus, & Principibus deuinxerunt. Omnino Vrſina gens identidem viros excellentes, & admirabiles protulit, à quibus non modò Roma, verũ tota Italia, & finitimæ prouinciæ, ac regna velut à ſolibus irradiatę ſunt. Ad horum numerum classemque, ALEXANDER AMPLISSIME, deus te Cardinalem renunciatum voluit aggregari. Qui Ordo ſummo in terris honori proximus eſt habendus. Sed enim quò deus te in celſiore faſtigio locauit, eo magis ipſe in te deſcendis, quæ virtus tua maxima, coniuncta cum pietate ac religione memorabili. Cum ex Italia in Germaniam aduentaſti, quà iter feciſti, populos diuino ardore, & exemplo ad pium dei, ſanctorumque cultu viſus es accendere: vt te libentius apud ſe retinere, quam ad paucos dies hoſpitem habere omnes pij cuperent. Nihil dico quam ex legationibus tuis laudem reportaris. Non commemoro ingenij opes, quas inſtitutæ lucubrationes, & quod habes in manibus præclarum opus teſtantur. Taceo memoriæ vim ſingularem, dum pro occaſione ex tot poetis, hiſtoricis, ſacris, externiſque auctoribus, quos volutaſti, locos ad verbum, nuſquam vacillando recitas. Sileo prudentiam multis in rebus, & conuentibus Pontificijs cum admiratione audientium de-

charatam. Dilaudant inſuper qui experti ſunt, in conſuetudine quotidiana facilitatem tuam: prædicant manſuetudinem: efferunt comitatem: vt liceat de te affirmare, quod de Pompeio ſuo M. Tullius. Ita faciles aditus ad eum priuatorum, inquit, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs eſſe dicuntur, vt qui dignitate Principibus antecellit, facilitate par infimis eſſe videatur.

Patronum ſummum, ac Parentem cum te iampridem ſenſerit, ac ſentiat noſtra Societas, nullũ profectò genus officij eſt, quod viciſſim tibi ab omnibus, & ſingulis nobis non debeatur, quando animos, voluntateſq; noſtras arctiſſimis tibi vinculis aſtrinxiſti: neque vlla vnquam dies **ILLVSTRISSIMI ALEXANDRI VRSINI CARDINALIS** apud nos eſt deletura memoriam. Bene valeat. Auguſtæ, in Collegio Societatis IESV, Kalend. Decembris. M. DC. XXV.

Ἡ βίβλος τῆς φιλοκαλίας προσφωνεῖται τῷ πάνυ
Οὐρσίνῳ Καρδιναλίῳ.

Ἡ μερόπων ἀρετή, κλέος ἄφθιτον, ὠφελίη τε
  πορφύρεον σεμνῶς φᾶρος ἑεσσαμένη,
παμβασίλειαν ἀγαυοῖς ποσσὶν ἐσήλυθε ῥώμην,
  πορφυρέοιο χοροῦ φῶτας ἐστεψομένη.
βίβλον γάρ τ' ἐκόμισσεν ἀγακλυτὸν ᾧ ἐνὶ κόλπῳ,
  ἣν πρόμος ἀονίδων ἐξεπόνησεν ἀνήρ.
βίβλον, ὅποι πόνον ἀτθίδες ἐγκατέθεντο μέλισσαι
  εὖ μάλα παντοδαπῆς δέκτειον ἀνθοσύνης.
τήνδε φέρουσ' ἁπαλόν, πρὸς ἀνάκτορον ἴχνος ἔκαμψεν,
  ΟΥ̓ΡΣΊΝΟΙΟ, κλέους πορφυρέων πατέρων.
τοῦ γὰρ ἐνὶ πραπίδεσσι φαίνη νόος ἔξοχον ὀξύς,
  πολλά παλαιά τε, καὶ καινὰ ἐπιστάμενος.
τοῦ καὶ μνημοσύνη κέχαδεν πολυχανδέϊ θυμῷ
  ὅσσα μὲν ἱστορίων ἵστορες ἐξέδοσαν,
ὅσσα δ' ἀοιδοπόλοι μουσέων θεράποντες ἄεισαν
  εἰ τὰ θεοῦ, τὰ βροτῶν εὔαδ' ἀκηκοέναι.
τοῦ καὶ ἐπιφροσύνη πόλλ' ἀγλαὰ πράγματα δεῖξε,
  πᾶσί τε θαυμάσιον φαίδιμος εὐσεβίη.
τούτων δ' αἰ κολοφῶνα καλόν γ' ἐπέθηκ' ἀρετάων
  ἡ χάρις εὐτυχίας, ἠδὲ φιλοφροσύνης.
τοὔνεκα τοῖο δόμον μετεκίαθεν αἰγλήεντα
  ἥγ' ἀρετή, τἀνδρὸς πάμπολυ κηδομένη.
βίβλον ἔχουσε καλὴν ἠδ' ἐγγυάλιξεν ἀλουργῷ
  πατρὶ, καὶ εὐσχήμων τοῖον ἔλεξεν ἔπος.
Δέχνυσο τέκνον ἐμὸν δωρήματα ταῦτα φιλόφρων.
  οὔνομα ἥρμοσαι τοῖσι φιλοκαλία.
ἄξιός ἐσσι τεῆς ἀρετῆς χάριν, ὅττι καλ' ἐστὶ
  πάντ' ἐν σοί, διὸ καὶ πᾶσι φίλος τελέθεις.

VV.S.S.I.

INDEX I. CAPITVM PER LIBROS.

LIBRI PRIMI.

CAP. I. Doctores Chriſtianorum. *Ex Iuſtino Martyre, Exhortat. ad gentes.* Pag. 5.
Cap. II. De reſurrectione carnis. *Ex Tertullian.* 9. *cap.* 2. 8.
Cap. III. Confitentes Chriſtum. & mortem in perſecutione fugientes comparati. *Ex Cypriano de Lapſis. cap.* 3. 10.
Cap. IV. Meritò à Deo punimur. *Ex Saluiano de Prouidentia. lib.* 5. *cap.* 4. 12
Cap. V. De Conſtantino M. *Ex Auguſt. Ciuitatis Dei lib.* 5. *cap.* 25. *Ibid.*
Cap. VI. Ambroſius Diaconus, Origenis ἐργοδιώκτης 15.
Cap. VII. Nouatus hæreticus, *Ex Cypriano, epiſt.* 49. Ibid.
Cap. VIII. Exhortatiuncula Tertulliani ad fæminas, ad vera, & Chriſtiana ornamenta captanda, *in calce lib. de cultu fæminarum.* Ib.
Cap. IX. Beneficentia laudata. *Ex Nazianzeno περὶ φιλοπτωχίας.* 18.
Cap. X. Origenes cur dictus Adamantius. 20.
Cap. XI. Luxus in ædificiis. Ibid.
Cap. XII. De aſſidua cogitatione mortis. *Ex Athanaſio in vita S. Antonii.* 21.
Cap. XIII. S. Ignatius Epiſcopus Antiochen. & Martyr. 22.
Cap. XIV. Scenicorum Poetarum licentia. *Ex Auguſtin. Ciuitat. lib.* 7. *cap.* 9. Ibid.
Cap. XV. De gemino partu animæ. Item, quomodo officium non officioſe fiat. *Ex Philone, de ſacrificiis Abel, & Cain, & ex lib. de Cherubin.* 23.
Cap. XVI. Contra præſumptionem. Ex Tertull. de cultu fæminar. cap. 2. 26.
Cap. XVII. Verborum, *Hic eſt filius meus dilectus,* &c. paraphraſis. *Ex Gregor. Thaumaturgo in Epiphan.* 27.
Cap. XVIII. Ad plurimos libros conquirentem, nec iis utentur. *Ex Iſidori Peluſiotæ lib.* 1. *epiſt.* 127. 29.
Cap. XIX. Non detrahendum de aliis. *Ex Chryſoſt. Homil.* 3. *ad populum Antiochen.* 30.
Cap. XX. Hieroſolyma. *Ex Hieronymo epiſt.* 17. Ibid.
Cap. XXI. Dictio, diuinæ ſapientiæ munus, Philoſophi Græci, Philoſophia. *Ex Clement. Alexandrino, Stromat. lib.* 5. *cap.* 4. 32.
Cap. XXII. Gallus gallinaceus. Ex Ambroſio in Hexaëmeron lib. 5. cap. 24. 33.
Cap. XXIII. Remiſſa miſſa. 34.
Cap. XXIV. Ex Apolog. & Gregor. Nazianzeni. 35.

LIBRI SECVNDI.

Cap. I. Hæreticis ius diuinarum literarum adimitur. *Ex Tertulliano de præſcriptione aduerſus hæreticos.* 37.
Cap. II. M. Attilius Regulus captiuus Catoni Vticenſi prælatus. *Ex Auguſtin. Ciuitatis Lib.* 1. *cap.* 24. 38.
Cap. III. De Iuliano Imp. Apoſtata. *Ex Cyrillo Alexand. cap.* 3. *contra Iulianum.* 39.
Cap. IV. Vitæ Iuliani à Petro Martino, ex Ammiano Marcellino potiſſimum collectæ compendium. 40.

Cap. V. Mulieres in multis pares viris. *Ex Theodoreto, Therapent. ſerm. 5.* 40.
Cap. VI. Abrenuntio tibi, Sathana, &c. cum ſigno crucis. *Ex Chryſoſt. Homil. 21. poſt Antioch.* 44.
Cap. VII. De cura animæ gerenda. *Ex eodem, Homil. 42.* 45.
Cap. VIII. Libri futiles, & ſcurriles. Timæus Platonis. *Ex Hieronymo, præfat. Comment. in Iſaiam.* 46.
Cap. IX. De perferenda iniuria. *Ex Iſidoro Peluſiota, epiſt. 6.* 47. *lib. 2.*
Cap. X. Pſalmorum commendatio. *Ex Baſilii Proœmio in eoſdem.* 48.
Cap. XI. In XL. Martyres. *Ex Orat. eiuſdem in eoſdem.* 49.
Cap. XII. De moderatione riſus. *Ex eodem in Regulis fuſius diſputatis.* 50.
Cap. XIII. Contra ventris mancipia. *Ex Chryſoſt. Homil. 52. ad pop. Antiochen.* 51.
Cap. XIV. Ioannis Chryſoſt. Archiepiſcopi Conſtantinopolit. præconium. *Ex Iſidor. Peluſiot. & aliis.* 53.
Cap. XV. Eua, & Maria collatæ. *Ex Tertullian. de carne Chriſti.* 54.
Cap. XVI. Deteſtatio ludi, & ſpectaculi gladiatorii. *Ex Cyprian. lib. 2. Item ex Lactant. lib. 6. cap. 20. & ex Epitome diuinar. Inſtitut. cap. 6.* 55.
Cap. XVII. Amor mutuus Baſilii, & Nazianzeni: & huius ad illum iam cælitem inuocatio. *Ex Encomio in Baſilium Nazian.* 57.
Cap. XVIII. Solatium Chriſtianorum ſuper mortuo. *Ex Tertullian de Patientia.* 59.
Cap. XIX. De lecto, lectica, & ſomno. *Ex Clemente Alexand. Pædagogi lib. 2. cap. 9.* 60.
Cap. XX. Noſce teipſum quid valeat. *Ex eodem, Stromat. lib. 5. cap. 2. & Thaumaturgi Panegyrico in Origenem.* 62.
Cap. XXI. Irriſa gentilium idolopæia. *Ex Octauio dialogo Minutii Felicis.* 63.
Cap. XXII. Iniuſte de Deo in nos vindicante querimur. *Ex Saluiano de Prouidentia lib. 4.* 64.
Cap. XXIII. De Deo. *Ex Minutio Felice in Octauio.* 65.
Cap. XXIV. Abſurda ex oraculis Mythicis. *Ex Origine contra Celſum.* 66.
Cap. XXV. Margaritæ ex Epiſtolis ſanctiſſimi Martyris Ignatii. 67.

LIBRI TERTII.

Cap. I. De cæco iudicio. *Ex orat. 3. Nazianz. de Pace.* 71.
Cap. II. Philoſophi gentiles cum Chriſtianis etiam idiotis collati. *Ex Origine contra Celſum, lib. 7.* 72.
Cap. III. De bono pudicitiæ. *Ex Cypriano. Victoria.* 73.
Cap. IV. Exaggeratio miraculi de tribus pueris apud Danielem, in fornacem ardentem coniectis. *Ex Chryſoſt. Homil. 4. ad pop. Antiochen.* 74. 75.
Cap. V. Diſcrimen inter ægrotantes animo, & ægros corpore. *Ex Theodoreto. Therapeut ſerm. 9.*
Cap. VI. Summa librorum VII. Arnobii contra gentes. 67.
Cap. VII. Cur iiſdem flagitiis, ſceleribuſque obnoxii non iiſdem pœnis à Deo plectantur. *Ex Iſidoro Peluſiota, epiſt.* 86. 77.
Cap. VIII. Laudes Cypriani. *Ex epiſt. 78. qua Epiſcopi ad metalla damnati ad eius conſolatoriam reſpondent.* 78.
Cap. IX. Ingentia mala, & incommoda ex neceſſitate fatali. *Ex Euſebio Pamphili de præparat. Euangelica lib. 6. cap. 5.*
Cap. X. De Fato diſſertatio. 80.
Cap. XI. Cohortatio ad ſubeundum pro Chriſto martyrium. *Ex Cypriana epiſtola 56.* 81.

Cap. XII. Ex eiuſdem epiſt. 81. ad Confeſſores in carcere conſtitutos, qua illis gratulatur, & ad perſeuerantiam hortatur. 83.

Cap. XIII. Chriſtianorum veterum vota pro ſalute, & incolumitate Imperatorum. *Ex Tertullian.* Apologet. cap. 30. 84.

Cap. XIV. Æquus animus Nazianzeni ad laudes iuxta, & conuicia. *Ex orat. 3. de Pace.* 85.

Cap. XV. Quomodo mundus vniuerſus homini ſeruiat. *Ex Lactant. de Ira dei, cap. 13.* 87.

Cap. XVI. Nazianzeni fabella elegans de cygnis, & hirundinibus, qua commendatur taciturnitas, & vituperatur loquacitas. 89.

Cap. XVII. Vita, & mores Eſſæorum. *Ex Philone, lib. Omnes ſtudioſos eſſe liberos. Recitat Euſebius Pamphili de Præparat. lib. 8. cap. 4.* 91.

Cap. XVIII. Amor peruerſus, quo voluntas ab incommutabili bono ad commutabile deficit. *Ex Auguſtin. Ciuitat. lib. 12. cap. 8.* 93.

Cap. XIX. Quomodo dei amicitia potiamur. *Ex Iſidoro Peluſiot. epiſt. 186.* 94.

Cap. XX. Principum Pædagogi. *Ex Clement. Alexandrin. Pædagogi lib. 1. cap. 7.* 95.

Cap. XXI. Quid Euangelij nomine ſignificetur, & quænam huius verbi poteſtas ſit. *Ex Euſeb. Pamphili de Præparat. lib. 1. cap. 1.* 96.

Cap. XXII. Nocentum, & Chriſtianorum diſparitas. *Ex Tertullian. Apologet. cap. 1.* 98.

Cap. XXIII. Deus quomodo ſcientiæ donum pijs, ac non pijs impertiat, eleganti ſimilitudine declaratum. *Theodoret. Therapeut. Serm. 1.* 100.

Cap. XXIV. Ex Nazianzeni Epitaphijs in Baſilium. 101.

Cap. XXV. Num vita mortalium mors potius, quam vita dicenda ſit. *Ex Auguſtin. Ciuitatis lib. 13. cap. 9.* 103.

LIBRI QVARTI.

Cap. I. Auctorum quamuis magnorum non omnia perfecta, & de cautione cenſendi. *Ex Quintilian. lib. 9. cap. 1.* 105.

Cap. II. Ceres cur Martem, & Phœbum generos aſpernetur, & cur flaua. 106.

Cap. III. Duo præcepta accuſandi, & tres cauſſæ quare adoleſcentes Romani accuſarent. 107.

Cap. IV. Riſus neceſſitas, & vtilitas. 109.

Cap. V. Legum pulcherrima laudatio. *Ex Dione Chryſoſt.* 110.

Cap. VI. Feſtiuiſſima ſummiſſio, & impertitæ laudis modeſtiſſima repudiatio. 113.

Cap. VII. Facilius inſtitui priuatos, quam Principes, & Reges. Subijciuntur aliquot præcepta. *Ex Iſocrate ad Nicoclem Salamina Regem.* 114.

Cap. VIII. Argumentum librorum Ioſephi Hebræi contra Apionem. Alexandri M. memorabile reſponſum. 116.

Cap. IX. Verſus Ouidij de victoria illuſtratus. 117.

Cap. X. Contra nauigationem maris. 118.

Cap. XI. Ornatus ad iter longinquum ſe accingentium. *Ex pluribus Plauti locis.* 120.

Cap. XII. Ingenium Tiberij Auguſti ſuimet diſſimillimum. *Ex Dione Caſſio, lib. 57.* 121.

Cap. XIII. Quatuor libri Auguſti Cæſaris. *Ex Dione, lib. 56.* 122.

Cap. XIV. Exercitus magni à paruis deleti, & profligati, & aliquot numeroſi exercitus. 123.

Cap. XV. Sicilia, & Sardinia. 124.

Digitized by Google

Cap. XVI. Officium patris erga liberos. 125.
Cap. XVII. Epiſtola Iuliani, qua profeſſoribus Chriſtianis Græcorum ſcriptorum prælectionibus interdicit. 128.
Cap. XVIII. Lex, & conſuetudo comparatæ. 129.
Cap. XIX. Argumentum 3. Siluæ de lib. 3. Statij. 132.
Cap. XX. Ad fana, & aras deorum confugium. 133.
Cap. XXI. Laudes Euagoræ, Regis Salaminæ. 134.
Cap XXII. Duæ mortes hominis, *Ex Platone.* Oratio index animi. 136.
Cap. XXIII. Ex Seneca de Clementia loci. 137.
Cap. XXIV. Epiſtola Beliſarij, ſummi, & clariſſimi ducis Iuſtiniani Auguſti in Italia ad Totilam Regem Gotthorum, de vrbe Romana non diruenda. 139.
Cap. XXV. De luctu fugiendo. *Ex Plutarcho de Conſolat. ad Apollonium.* 140.

LIBRI QVINTI.

Cap. I. Opus Plinij ſenioris. 142.
Cap. II. Hercules in cunis. Ex Iconibus Philoſtrati, lib. 2. 143.
Cap. III. Sciti ſſima virtutis laudatiuncula, *Ex Iſidoro Pelus. lib. 1. epiſt. 216.* Duo genera lacrymarum. 144.
Cap. IV. Panegyrum, id eſt publicorum, celeberrimorumq; conuentuum ſcopus, & commoda. *Ex Panathenaico Iſocratis.* 145.
Cap. V. Fabella in eos, qui ob ſecundam fortunam intumeſcunt. 146.
Cap. VI. Voluptatum duo genera. 147.
Cap. VII. Mente ſenex, ætate puer, ſeu præcox ingenium. 148.
Cap. VIII. Vnde potiſſimum morbis origo. 149.
Cap. IX. Traiani, Gratiani, aliorumque Imp. miſericordia in milites vulneratos, & ægrotos. Exemplum Principis quanti ſit: Ex Panegyrico Plinij in Traianum. 152.
Cap. X. Hadrian. Auguſt. Porphyrius Philoſophus, Syneſius Epiſcopus. 153.
Cap. XI. Seianus ciuis Romanus ex beatiſſimo omnium miſerrimus. 154.
Cap. XII. Platonis de Repub. & de Legibus libri; & quis ſtatuatur ab eo philoſophiæ finis. 155.
Cap. XIII. In dandis conſilijs tria requiri. Ex Ariſtotele 2. Rhet. Muret. lib. 8. cap. 14. Variarum. 156.
Cap. XIV. Aurelius pictor. Cato minor, Clinias, Aſpaſia. 157.
Cap. XV. Vnde opinio, ſtellas eſſe igneas, & terra aquarumque vaporibus ali. 158.
Cap. XVI. Tantalus, Chœrilus. Carthago. 159.
Cap. XVII. Præcipuum leonis hieroglyphicum magnanimitas. 161.
Cap. XVIII. Mors publica ob V. cauſſas ſæuiſſima. 162.
Cap. XIX. Apes in oleæ ramo conſidentes quid ſignificent. 163.
Cap. XX Ferinarum pellium olim varius vſus. 164.
Cap. XXI. De legationibus diuinis. 165.
Cap. XXII. De legatis fæminis. 168.
Cap. XXIII. De legatis honorandis, & honoratis. 169.
Cap. XXIV. Errores eruditorum vtiliter ab alijs corrigi. 171.
Cap. XXV. Quam horribile viſum antiquis carere ſepultura. 173.
Cap. XXVI. Septem cauſſæ tam diuturnæ vitæ primæuorum hominum, ante diluuium. 175.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XXVII. Aqua luſtralis. 178.
Cap. XXVIII. Antiquitas vnguentorum. 180.

LIBRI SEXTI.

Cap. I. Hippocrates peſtilentiam fugauit. Proſpectus maris. 182.
Cap. II. De ira compeſcenda. *Ex Seneca lib. 3. de Ira. Item.* Non nus pro pio, & ſancto. 183.
Cap. III. Piſces quanti olim apud Græcos, & Romanos fierent. 184.
Cap. IV. Contra celeritatem in ſcribendo. 186.
Cap. V. Theophraſti liber de nuptijs. Iudex malus. Seueritas mixta comitati. 188.
Cap. VI. Contra tumultuariam, & promiſcuam lectionem. Plato, & Ariſtoteles comparati, & de vtroque teſtimonia. 189.
Cap. VII. Hippias Sophiſta. *Ex Apuleio lib. 1. Florid.* 191.
Cap. VIII. Sepultura cæſorum militum. 192.
Cap. IX. Bonus Ancus, ſuo contentus, αὐτάρκης. 193.
Cap. X. Plinij errata excuſantur. Blaſphemantes à quouis caſtigandi. 195.
Cap. XI. Quid differant imago, & epiſtola. Taurus Phalaridis. Pericles, Demoſthenes, Antigonus Rex quid dixerint. 196.
Cap. XII. Romanæ militiæ laus. 197.
Cap. XIII. Chaldæi. Menedemi dictum ſapiens. Priuilegia πολυτεκνίας. 200.
Cap. XIV. Cæli, ſiderumque contemplatio quid efficiant in animo. *Ex Seneca præfat. lib. 1. Q. Natural.* 201.
Cap. XV. De natatione. 204.
Cap. XVI. Arcus triumphalis Conſtantino M. Romæ. 205.
Cap. XVII. Scriptori æquo, & libenti animo ferendæ, immo expetendæ emendationes, & caſtigationes. 206.
Cap. XVIII. Cur Plato Homerum lautum, vnctum, coronatum è ſua ciuitate educat. 208.
Cap. XIX. Spectacula & ludi ſcenici apud Romanos. 209.
Cap. XX. De colore purpureo. 211.
Cap. XXI. Conſolatoria pulcherrima ſuper obitu fratris, & de æquitate moriendi. 212.
Cap. XXII. Inſultatio in M. Antonium, ob interfectum ab eo Ciceronem. *Ex Velleio lib. 2.* 215.
Cap. XXIII. Leges, & iura. 216.
Cap. XXIV. Patronorum, & clientum officia. 217.

LIBRI SEPTIMI.

Cap. I. Virginitatis excellentia, & difficultas. 218.
Cap. II. Digeſtorum, ſeu Pandectarum commendatio. 120.
Cap. III. Beliſarij ducis Iuſtiniani laudes. 223.
Cap. IV. Vnuſquiſque perſonam bene ſuam agat. *Ex Syneſio de Prouidentia.* 223.
Cap. V. Cancellarius deſcribitur. 224.
Cap. VI. Famoſi libelli, Ibid.
Cap. VII. Statuarum altitudo. Matres illuſtres, quæ ipſæ lactarunt liberos ſuos. 226.
Cap. VIII. Effata medica. *Ex Cornelio Celſo.* 227.

Cap. IX. Damnatorum bona. Iudex pecunia corruptus. 230.
Cap. X. Verus hortorum vſus. 232.
Cap. XI. Macedones comati, & barbati, atque ob id à Perſis turpiter victi, *Ex Syneſio in Encomio caluitij.* 233.
Cap. XII. Exemplorum vtilitas. 234.
Cap. XIII. Ex Phædone Platonis profecerunt multum Chriſtiani Patres, aduerſus gentiles. 235.
Cap. XIV. Hoſtilis audacia, & crudelitas capta vrbe. 236.
Cap. XV. Encomium lucis. 238.
Cap. XVI. Laconum carmina, & cantilenæ. *Ex Plutarcho, Inſtitut. Laconum.* 239.
Cap. XVII. Exempla rerum antipathiæ, ſiue diſſenſus. 240.
Cap. XVIII. Ex neutra ſorte de cuiuſquam virtute, aut vitio iudicandum; & quam bonos terræ motus, ſed ad tempus afficiat. *Ex Agathia lib. 5.* 243.
Cap. XIX. Sectes imaginum apud veteres. 245.
Cap. XX. Salem Ægyptij auerſabantur. Eius auctoritas, ſymbolum, religio, gratia, neceſſitas. 247.
Cap. XXI. Heroum filij noxæ, illuſtratum. *Ex Spartiano in Seuero.* 248.
Cap. XXII. Conſtantini M. deuicto ad pontem Miluium Maxentio tyranno triumphalis in vrbem introitus, *Ex Panegyrico Nazarij Rhetoris.* 250.
Cap. XXIII. Laus Hiſpaniæ. *Ex Panegyrico Latini Pacati in Theodoſium Imp. ſeniorem.* 252.
Cap. XXIV. Peſcennij Nigri Imp. ſeueritas diſciplinæ caſtrenſis. 253.
Cap. XXV. Ex orat. XI. Franciſci Bencij Societat. IESV quorundam Ciceronianorum laus. 256.
Cap. XXVI. Etymon, genera, vtilitates fabulæ. 258.

LIBRI OCTAVI.

Cap. I. Agricolarum duces. Ex Varrone de re Ruſt. lib. 1. cap. 1. 261.
Cap. II. Voces auium, hominum, animalium. *Ex Apul. Floridor. lib. 2. & 3.* 263.
Cap. III. Hiſtoricus num debeat narrationibus ſuis orationes directas intertexere. *Ex Diodori Siculi lib. 20.* 265.
Cap. IV. In CCC. Lacedæmonios, qui ad Thermopylas in pugna contra Perſas occubuerunt, præclariſſima laudatio. *Ex Diodori lib. 11.* 267.
Cap. V. Lis duorum maximorum Imperatorum, Hannibalis, & Alexandri M. de præſtantia, Minoe iudice. *Ex Luciano.* 269.
Cap. VI. Ex eodem Luciano dialogus. 276.
Cap. VII. De moribus diuitum. *Ex lib. 2. Rhetoricor. Ariſtotelis.* 278.
Cap. VIII. Salium reliquiæ. 280.
Cap. IX. Quare Socrates vxorem moroſam, & moleſtam duxerit, & de eiuſdem duabus vxoribus. *Ex Conuiuio Xenophontis.* 248.
Cap. X. Alexand. M. vere non regnaſſe, Succeſſorum illius Infælicitas. *Ex orat. Ariſtidis de Roma.* 288.
Cap. XI. Precatio Apuleij ad Lunam, ſiue Iſidem, ex lib. 11. Mileſiarum, ad Deiparam accommodanda. 287.
Cap. XII Ob tres cauſſas punienda peccata, & quamobrem Plato duarum tantùm meminerit, *Ex Gellio lib. 6. cap. 14.* 288.

Cap.

Cap. XIII. Contra aurum. Inibi de annulo ferreo, & aureo. *Ex Plinij lib. 33. cap. 1.* 290.

Cap. XIV. Paraſitus rege ſuo ad vitam philoſophicam conuerſo, priſtinam conditionem, & fortunas ſuas commemorans, conſecutam miſeriam deplorat. *Ex Libanij Declamat. 11.* 295.

Cap. XV. Contra raſuram barbæ. 297.

Cap. XVI. Reſponſum Traiani ſuper quæſito Plinij Præfecti de Chriſtianis exagitatum. *Ex Apologet. cap. 2.* 298.

Cap. XVII. Deorum certæ, ac peculiares notæ. Eorundem arma. *Ex vetuſto Poeta.* Maſſagetarum potus. 300.

Cap. XVIII. Inter Platonis, & Ciceronis de Repub. libros diſcrimen, & ſimilitudo. *Ex Macrobio in Somnium Scipion. lib. 1. cap. 1.* 304.

Cap. XIX. Character oſtentatoris. 306.

Cap. XX. Reipub. vox ad Theodoſium maiorem Auguſt, imperium Orientis, ſibi à Gratiano Aug. delatum detrectantem. *Ex Panegyr. Latini Pacati.* 307.

Cap. XXI. Non debere Imp. ſeu ducem ipſum in prælio manus conſerere; & quod munus eius præcipuum. 312.

Cap. XXII. Inter filium magiſtratum, & patrem priuatum quid ſit in officio in diſcumbendo, ſedendo, atque in id genus rebus domi, foriſque. *Ex Gellio lib. 2. cap. 2.* 314.

Cap. XXIII. De calceamentis Romani Pontif. *Ex Benedicto Balduino de Calceo antiquo, & myſtico, cap. 27.* 315.

Cap. XXIV. Parentibus pro Repub. in pugna cæſis, ad filios ſuperſtites pro imitatione ſui affecta cohortatio. *Ex Menexeno Platonis.* 317.

Cap. XXV. Ad parentes in prælijs deſideratorum. *Ex eodem dialogo.* 318.

Cap. XXVI. De vocabulo MAIESTAS. 321.

LIBRI NONI.

Cap. I. De ſupplicationibus à ſenatu Romano decerni ſolitis. 323.

Cap. II. Sacramentum. 324.

Cap. III. Monophagia reprehenſa. 325.

Cap. IV. Qui arcerentur à ſacris. 327.

Cap. V. Mors Socratis à Platone in Phædone extremo deſcripta. 329.

Cap. VI. De duobus coniugibus in carne præter carnem viuentibus, eodemque lecto cubantibus admirabilitatis plena narratio. *Ex Gregor. Turonenſis hiſtoria Francorum lib. 1. cap. 47.* 333.

Cap. VII. De Epicteto quædam. 335.

Cap. VIII. Ex Epicteto ὡραῖα ſeu ſpecioſè dicta, & præcepta. 336.

Cap. IX. Quænam laudabilia in veteribus Romanis. 339.

Cap. X. Triſtes Kalendæ, Kalendarium, Kalendarij. 341.

Cap. XI. Nomina dierum hebdomadis. 343.

Cap. XII. Animaduerſiones in milites. 344.

Cap. XIII. Canis vocabulum pro conuicio, & maledicto. 346.

Cap. XIV. Mores ſenum. *Ex lib. 2. Rhetor. Ariſtot.* 348.

Cap. XV. Ludimagiſterium laudatur, & magiſter conſolatur. 350.

Cap. XVI. Analecta, opera noſtra, ſtudioque collecta. 351.

Cap. XVII. Ex Poetica Iulij Scaligeri. 362.

Digitized by Google

Cap. XVIII. Eccleſiæ aſyla. Virga furoris dei. Contra ſuperuacaneum ornatum virginum. 363.
Cap. XIX. Ex Lucretio de rerum natura, lib. 2.3.5. 364.
Cap. XX. Dæmon non omnis mali cauſſa. Homo quid Philoſophis. 367.
Cap. XXI. Inter Hebræam, Græcam, Romanam ſapientiam diſcrimen. Elephanti funambuli. 368.
Cap. XXII. Matrimonium, ſeu coniugium. 369.
Cap. XXIII. Axiomata vt latinè dicantur. 370.
Cap. XXIV. Bono publico natus, factus. 371.
Cap. XXV. Nemo Propheta in patria ſua. Mæcenas, vita longa ſatis, ſi honeſta, ibid.

LIBRI DECIMI.

Cap. I. Cincinni, cirri. 373.
Cap. II. Apotheoſeos origo. 374.
Cap. III. Filiorum, & parentum appellationes apud Græcos, & Latinos, etiam de brutis, & inanimis, maximè de libris vſurpatæ. 375.
Cap. IV. Tres Philoſophi Athenienſium Legati Romam. *Ex Gellio lib.7.cap.14.* 377.
Cap. V. Sandalia. 378.
Cap. VI. Philyra, & coronæ lemniſcatæ. 379.
Cap. VII. Seruiles pœnæ. Ibidem.
Cap. VIII. In Sacerdotibus poteſtas ſacroſancta, non vita conſideranda. *Ex Iſidor. Pelus. lib.3 epiſt.340.* 383.
Cap. IX. Quomodo vlciſcendus inimicus. *Ex Plutarch. de vtilitat. ex inimicis capienda.* 383.
Cap. X. Poſſibile, impoſſibile, trahere, hypocrita, eleemoſyna, & alia quædam. 384.
Cap. XI. Tria bella Punica quo anno Vrbis, quamdiu geſta. 385.
Cap. XII. De veteri, media, noua comœdia. 386.
Cap. XIII. In quo præcipuè elaborandum. *Ex Seneca Nat. Q. lib. 3. in præfat.* 388.
Cap. XIV. Vſus quondam Eunuchorum apud Principes. 390.
Cap. XV. In quo differant crudelitas, & immanitas. 391.
Cap. XVI. Platonis in cibo, potu, ſomno continentia, cum depulſione obiectæ *γαστριμαργίας.* Item eius exiſtimatio. 393.
Cap. XVII. Vtilitas maris, & inſularum. *Ex Theodoreto de Prouident. Serm. 2.* 394.
Cap. XVIII. Cur ſceleratos tam ſerò puniat deus. *Ex Plutarcho de ſera numinis vindicta.* 396.
Cap. XIX. Dementia Caracalli Imp. 397.
Cap. XX. Quatuor de cauſſis informata in animis hominum dei notio. 398.
Cap. XXI. Somnia præſaga, & præſenſiones. *Ex 1. Diuinat. Ciceron.* 400.
Cap. XXII. Quomodo aliunde hauſta in noſtra redigamus. *Ex Macrob. præfat. in Saturnal.* 402.
Cap. XXIII. Olympiadem tantùm quatuor annos continere, cum initio quinti. 403.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XXIV. De VII. orbis miraculis variæ ſententiæ. 404.
Cap. XXV. Poetæ veteres Chriſtiani commendantur. *Epiſtola.* 405.
Cap. XXVI. Variæ geſtuum naturalium ſignificationes, cum Notis noſtris. 406.
Aliquot Paralipomena. 413. Operis Concluſio. 416. Index rerum, & verborum memorabilium. 417.

INDEX II. SCRIPTORVM SACRORVM EX QVIBVS CAPITA trium primorum librorum ſelecta ſunt.

A.
Arnobius.
Athanaſius.
Auguſtinus.
B.
Baſilius.
C.
Clemens.
Cyrillus Alexand.
Cyprianus.
Chryſoſtomus.
E.
Euſebius Pamphili.
G.
Greg. Thaumaturgus.
H.
Hieronymus.
I.
Ignatius.
Iſidorus Peluſiota.
Iuſtinus Martyr.
Ioſeph. Hebreus.
L.
Lactantius.
M.
Minutius Felix.
N.
Nazianzenus.
Nyſſenus.
O.
Origenes.
P.
Philo.
S.
Saluianus.
T.
Tertullianus.
Theodoretus.

INDEX III. VARIORVM SCRIPTORVM PRÆTER SAcros, per quos profecimus.

A.
Ariſtophanes.
Apuleius.
Alex. ab Alex.
Alciatus.
Agathias.
Auſonius.
Ariſtoteles.
Ammianus Marcellin.
Apophthegmata.
Athenæus.
Ariſtides.
Andreas Schottus
Aſconius
Ælianus
Æmilius Probus.
B.
Baronius.
Benedictus Pererius.
Benedict. Balduinus.
Budæus
Briſſonius
Beroaldus
Brodæus.

C.

Cicero.
Columella.
Chiliaſtes.
Claudianus.
Carolus Paſchalius.
Cardanus
Capitolinus
Curtius.
Claudius Minos
Caſſiodorus
Crinitus.

D.

Demoſthenes
Diodorus Siculus.
Dio Chryſoſtomus
Dionyſius Halicarnaſſ.

E.

Epigrammatarij græci
Ennius.
Epigrammatarij latini.
Euripides.

F.

Fracaſtorius.
Franciſcus Patricius.
Famianus Strada.
Flaminius.

G.

Gellius.
Gyraldus

H.

Homerus.
Horatius.
HieronymusMagius.
Herodianus.
Hieronymus Columna.
Herodotus.

I.

Iouianus Pontanus.
Iulius Scaliger.
Iſocrates.
Iuſtinus.
Ioannes Picus.
Iuuenalis.
Ioannes Marianus.
Iacobus Cuiacius.
IuſtusLipſius.
Ioſephus Hebræus.

L.

Liuius.
Libanius
LeonardusCoquæus.
Leo Imperator.
Lampridius.
Lucianus.
Ludouicus Creſſollius.
Laertius.
Lucretius.
Laurentius Pignorius.

M.

Muretus
Macrobius
Maximus Tyrius
Marſilius Ficinus
Mercurialis.

N

Nicephorus.
Nicolaus Cauſſinus.
Natalis Comes.

O

Onoſander.
Ouidius.

P

Plinius.
Porphyrius
Politianus
Petrus Martinius
Plutarchus
Petrus Faber.
Plautus.
Petrus Victorius.
Pierius.
Paſſeratius
Propertius.

Q.

Quintilianus.

R.

Rhodiginus.

S

Socrates hiſt.
Sigonius.
Steuechius.
Suidas
Salluſtius
Syneſius
Seneca vterque
Spartianus
Suetonius.
Statius.

Tibul-

T

Tibullus.
Terentius.
Torrentius.
Turnebus.
Themiſtius
Tiraquellus.

V.

Virgilius.
Viperanus
Varro
Vrgetius
Valer. Max.

X

Xenophon. Et prætereà nonnulli, de ſtudijs humanitatis benè meriti, ſuis locis proferendi.

Approbatio R. P. Prouincialis.

PHilocaliam, Opus ex ſacris, externiſque auctoribus excerptum, atque à IACOBO PONTANO Societatis noſtræ Sacerdote Commentarijs, Notiſque perpetuis expoſitum, ac pro more à deſignatis aliquot à noſtris lectum, & approbatum, Ego GVALTERVS MONDBROT eiuſdem Societatis IESV. per Germaniam ſuperiorem Præpoſitus Prouincialis, poteſtate ab admodum R.P.N. MVTIO VITELLESCO dictæ Societatis Præpoſito Generali mihi conceſſa, typis mandari permitto. In cuius rei fidem propria manu ſubſcripſi, & conſuetum ſigillum appreſſi. Ratisbonæ 30. Iunij. M.DC.XXV.

GVALTERS MVNDBROT.

INDEX

Digitized by Google

Carmine Latino redditum ab eodem.

Virtus laus hominum immortalis, & vtile pignus,
Purpuream grauiter circumamicta togam,
Reginam ſubijt pedibus Romam venerandis,
Inſpectura chori purpurei proceres.
Namque ſinu egregium geſtabat promda librum,
Quem cultor ſtudio condidit Aonidum:
Librum, quò Attica apum poſuere examina mella,
Qui decus & florum continet omnigenûm.
Hunc geſtans teneris adit ad pallatia plantis
VRSINI, decoris purpureûm procerum.
Sollertem eius enim cohibent præcordia mentem,
Plurima quæ nouit tam noua quam vetera.
Quique animo memori retinet, multumque capaci,
Prodijt in lucem quidquid in hiſtorijs.
Et quod Muſarum famuli cecinere poetæ,
Seu diuina velis, ſiue profana velis.
Tum ſapiens pectus multa inclyta facta probarunt,
Et pietas cunctis deueneranda locis.
His virtutibus imponit colophona, benigni
Gratia conuictûs, & facile ingenium.
Iſtius ergo viri ſplendentia tecta ſubiuit
Virtus, quem curâ præcipuâ illa colit.
Contigit ore librum, manibus dominique beatis
Purpurei, verbis hiſce locuta, dedit.
Accipe, mi fili, vultu iſtæc dona ſereno:
Aptatum eſt nomen hiſce Philocalia.
His dignum virtus tua te facit. Omnia pulchra
Sunt in te, cunctis charior inde clues.

In li-

In librum Philocalliæ P. Iacobi Pontani.

Ἀνθρώπων οἱ πάντες ἐρῶσιν ἅπαντα τὰ καλά,
ἔστι τε βουλομένοις πᾶσι τὸ φιλόκαλον.
οἱ δ᾽ αὐτῶν πλέονες τὰ ἀληθέα καλ᾽ ἀγνοοῦσιν,
οἷς τὸ κακὸν καλόν ἐστ᾽ αἰσχρά τε σεμνότερα.
οἱ μὲν φιλόκεροι, οἱ δ᾽ αἰ φιλόκομποι ἐόντες,
πολλοὶ φιλόκακοι, φιλόκαλοι δ᾽ ὀλίγοι.
ἀλλ᾽ ἄγε εἰς τῶν φιλοκάλων ἐθέλησας ἀκούειν,
τήνδε φίληθι βίβλον, φιλόκαλός τ᾽ ἔσεαι.

Carolus Piſcator, S. I.

Ad Illuſtriſsimum Cardinalem Liber.

Quod felix, fauſtum, procedo in luminis oras,
Natali faueant Numina ſancta meo.
Nemo dabit vitio magnum quod quæro Patronum,
Magnum, qui genuit, poſtulat ipſe Labor.
Vnde legam, quæras, Heros Vrſine? Patronum
Maiorem, credo, te mihi nemo dabit.
Si genus attendo, Primæuos ordine longo
Oſtentat patrio, cera vetuſta, Lare.
Si famam, famâ late ſuper æthera clares,
Stant verſa in vultus gentibus ora tuos.
Virtutem quæro ſupra mortalia? tecum
Ni degat, noſtris exulat illa plagis.
Quid loquar ingenium? cuius te lumine, nemo
Ignorat ſummos exſuperare viros:
Ut celare velis, nunquam monumenta tacebunt,
Orditur calamus qualia nempe tuus.
Hic, etiam nutu ſplendor conterreat omnes,
Dente volent noſtrum rodere quotquot opus.
Fac, precor, ergo velis: te namque volente manebo
Tutus præſidio, Magne Patrone, tuo.

Conradus Hainzel, S. I.

Index

PRÆFATIO.

Candido Lectori Salutem.

QVoniam, ut diuino Platoni, & Stoicorum familiæ placitum eſt, homines hominum cauſſa generamur: ut terram videlicet, communem omnium noſtrûm parentem, grauidatam ſeminibus omnia ad communem uſuram generis humani procreantem & ex ſe effundentē imitantes, communes utilitates in medium afferendo, viciſſitudine officiorum, beneuolentiæ, & amicitia nexibus inter nos arctius copulemur, & adſtringamur, in prima utiq; commendatione ponendi ſunt, qui eam in rem, curam, laborem, ac diligentiam multam conferunt, ut de mortalibus quam plurimis bene mereri videantur. Mereri autem de plurimis plurimum, qui ingenia quamuis rudia, ad ſatus tamen accipiendos atq; ad frugem efferendam idonea, optimarum artium doctrinis & præceptionibus ſubigenda, ac perpolienda ſuſcipiunt, tam dubitare nefas, quam eſt indubitabile, ſine litteris ab agreſti, & immani natura belluarum haud ita multis partibus hominum genus diſcrepare. Teſtimonio ſunt quæ vel hodie de barbararum nationum moribus, legibus, inſtitutis, ab omni humanitate alienis in noſtrum hunc orbem & ſcriptis, & nuntijs perferuntur.

Cæterùm in magno diſciplinarum diſcrimine, diuerſitateq;, diſcendi cupidis, aliis genus aliud potiſſimùm tum ſtudendo perſequi, tum ex πραγματείᾳ *per ſcripturam tradere, ac propagare cum libeat, quam mihi ſortem ratio dederit, & cui diſciplinæ me deuouerim, credo equidem ex qualibuscunq; tandem monumentis, usq; ad hoc tempus à me publico commiſſis, perſpici ſatis, ſuperq; potuiſſe. Quorum cum pleraq; tyronibus magis, quam veteranis, & quaſi duplicariis laborata videantur, in hac longæuitate mea, cui iam vacatio, & otium, tanquam confectis ſtipendiis debebatur, onus quoddam, mihi quidem ſanè oneroſum: iis verò, à quibus eſt altius ad eruditionis faſtigium facta progreſſio (niſi opinione aberro) exſpectatius, & quod confido, iucundius, cæleſti confiſus auxilio ſubiui humeris.*

Aues noſſe, quod onus illud? exponam. Age, tu te dictis præbeto. Qui, non dicam quotquot nunc extant, & tempore procedente extabunt libros à principio ad calcem, ſed ingenti ſaltem numero lectitent, & in iis helluentur, pauci, opinor, reperiuntur, & omni ſæculo reperientur. Neq; enim χαλκέντεροι *ſumus, & natura*

nobis cornicum viuacitatem non conceßit. Vnde fit, vt palmarium faciant, & plauſu excipiantur, qui, quod in multis ſeu paruæ, ſeu magnæ molis codicibus bene placuit, quodq́; magis elegans, conducibile, & animaduerſione dignum cenſuerunt, à reliqua tractatione ſecernentes, matura diiudicatione, & commoda diſpoſitione, propriis voluminibus, adſcriptis etiam eorum nominibus, ex quibus ſingula decerpſerunt, complectuntur, lectoriq́; ſtudioſo proponunt: quo breuiore itinere, & per ſemitam ad terminum contendens, ex ipſa rerum varietate diuitem ſibi gazam comparare queat.

Hoc ante annos amplius mille quingentos ſeptuaginta præclarè præſtitiſſe C. Plinium ſeniorem in aperto eſt; nempe in opere illo nobiliſsimo, quod Naturalem Hiſtoriam inſcripſit, & ex centum Auctoribus, percurſis bis mille eorum voluminibus, tam Græcis quam Latinis, viginti millia rerum, vt loquitur, cura dignarum, αὐτολεξεὶ pleraq;, vt veriſimile ſit, exſcripta, in libris XXXVI. incluſit. Ita inquam XXXVI. Primus ſiquidem præter Προσφώνησιν ad Veſpaſianum Auguſtum, Catalogumq́; capitum, ac ſcriptorum, vnde quæq; ſumpta, nihil habet. Nemo porrò quiſquam adhuc tam ad audendum proiectus, & in iudicando plumbeus extitit, qui has immortali laude proſequendas συλλογὰσ, quia meræ συλλογαὶ, calumniaretur, & viri longè doctiſsimi pariter, ac laborioſiſsimi propoſitum, conſiliumq́; reprehenderet. Quin immo litterati maximum operæ pretium feciſſe, & ad ſapientiam latiſsimum nobis oſtium aperuiſſe certatim confitentur.

Atq; vt hoc genus conficiendi libros, per collectam nimirum, eò minus parui pendendum, & abiiciendum cognoſcas: neue huiuſcemodi laborem corniculæ Horatianæ per ſummam contumeliam aßimiles, Clementem Alexandrinum, ſcriptorem clariſsimum velim adeas. Is lib. 6. Stromat. quæ Poëtæ veteres Græci à Poëtis, rurſum, quæ Poëtæ ab Oratoribus, Hiſtoricis, Philoſophis, & quæ viciſsim hi omnes ab illis: quæ præterea Hiſtoricis ſurripuerint, & pro ſuis vſurpauerint, locis innumeris in medium prolatis demonſtrat. De eiuſmodi furtis (ſic namq; appellat) etiam diſertè agit Euſebius Pamphili, de Præparat. Euang. lib. 10. cap. 1. cui, ſi, vt Clementi, & inſuper Porphyrio fides eſt affirmantibus, nonnulli antiqui totos libros pro ſuis venditarunt. Chryſippus Stoicus quibuſdam opuſculis ſuis totam Euripidis Medeam intexuit: de cuius libris Apollodorus Athenienſis dicere auſus eſt: ſi quis ex iis, quæ aliena eſſent, tolleret, chartam illi vacuam relictum iri, vt Laertius memorauit. Quantum vero priſci Philoſophi ex ſacris Hebræorum ſcriptis profecerint, idem Clemens in 5. Stromat. docet: & quid apex ille ſublimis, & quaſi quidam Deus Philoſophorum, vt Cicero vocat, Plato à Moyſe hauſerit, Euſeb. lib. 11. & 12. & Theodoretus Therapeut. lib. 2. & Cyrillus contra Iulianum liquidiſsimè oſtendunt. Nec mirum adeò, illos ad noſtras litteras confugere coactos, quando, vt in Apologia 1. pro Chriſtianis S. Martyr Iuſtinus pronuntiat Quidquid vſquam apud omnes ſcriptores rectè dicitur, noſtrum eſt. Cui conſonat Auguſtin. de Doctrina Chriſtiana, c. 40. Si qua forte vera, & fidei noſtræ accom-

Digitized by Google

commoda dixerunt, maximè Platonici, non ſolum formidanda non ſunt; ſed ab iis tanquam iniuſtis poſſeſſoribus in uſum noſtrum vindicanda: Latinorum ſcriptorum vetuſtiorum inter ſe κλέμματα, qui ad eundem modum obſervarit, nondum comperi: ex Græcis quidem ſibi non pauca accommodaſſe dubitandum non eſt, Poetas præſertim. Cuius rei fidem faciunt in Virgilio eorum principe vir inſigniter doctus Fuluius Vrſinus peculiari libro, & in ſuo Commentario Germanus Valens. De furtis item Virgilianis ex veteribus ſeu Plotius, ſeu quis alius (nominis non ſatis memini) librum conſcripſiſſe fertur. Ex Epiſtolarum Lib. 1. apud eruditiſſimum Petrum Victorium locum memorabilem huc adſcribam. Latina ſcripta, inquit, cum Græcis conferre, & oſtendere à quibus Græcis autoribus Cicero multas ſententias acceperit, locaq; illa indicare, doctiſſimi & accuratiſſimi viri opus, & maximi otij; & paucos eſſe arbitror, qui id præſtare poſſint. Legi inſuper, & notaui ſuperioris ſæculi ſcriptorum Humanitatis celeberrimorum querimonias de viris quamuis eruditis nominatim, quorum tagaces manus, & furta ſenſerint. Latiſſimus mihi hoc loco campus aperitur. Sed quoniam in iſto argumento eximiè verſatus eſt noſter Ludouicus Creſollius in Theatro Rhetorum antiquorum, ſiue de Sophiſtis, in præſens plura dicere ſuperſedebo. Nemo igitur, ut ex his apparet, ſatis per ſe ſolus ſapit, & ope mutua in omnibus omnes indigemus. Quo circa & non neminem τῶν ἑτεροδόξων ſcriptorum ſuppetias popoſcimus, & tanquam Ægyptiorum ſpolia communemq; nobis cum illis doctrinam, ceu lumina ſolis, & auram ad ornatum huius tabernaculi, ad maiorem dei gloriam conſtruendi adhibenda cenſuimus, in Commentarijs, ac Notis potiſſimum: in quibus, ut & in Capitibus, & Theorematis ad ſuum quæq; auctorem, quantum nos ultima ſenectutis noſtræ linea tot appellationem meminiſſe permiſit, referimus.

Vt redeam unde deflexi. Cum in exhauſtum ſtudium, & diligentiam incredibilem Plinij ſæpius demirarer, eiuſq; inſtitutum magnopere probarem, quippiam non admodum diſſimile pro captu & modulo meo efficere ſum conatus, dum ex antiquis & recentibus, ſacris, & externis Auctoribus bene multis, quos partim perlegi, partim percurri, rerum ſcitu dignarum (quanquam non omnium, & per omnia tam illuſtrium, ac ſeriarum; quarundam nihilominus etiam illuſtriorum, grauiorumq;) corpus quoddam mediocre confeci, quod παιδείας alumnis offerrem. Acceſſerunt mea opera ad locos Auctorum ſiue Themata, ſiue Theoremata (ut appellare mihi collibitum eſt) adiuncti vel Commentarij, vel Notæ: quæ, ſi exſpectationem tuam minus explebunt, boni conſules, mi Lector, animumq; tui amantem, tuorumq; progreſſuum deſiderio ferventem amplexabere, memor illius Solonis,

Ἔργμασιν ἐν μεγάλοις πᾶσιν ἁδεῖν χαλεπόν.

Magna in re cunctis complacuiſſe graue eſt;

Quod autem huic Operi appellationem, ac Titulum ΦΙΛΟΚΑΛΙ'Α præſcripſi (quam vocem rerum elegantium, ſive honeſtarum amorem, ac ſtudium interpretemur licet) in eo eruditiſſimorum iuxta, ac Sanctiſſimorum, & inter ſe arctiſſima ne-

ceſſitudine deuinctorum Patrum, Baſilij & Nazianzeni exemplum ſecutus ſum: qui, dum in Ponto monaſticen unà exercerent, è ſcriptis, & Commentariis ſummi Doctoris Originis de compacto Excerpta poſteris, hoc nomine inſignita reliquerunt. Quod ergo illi in uno, id ego in permultis ἀγαθῇ τύχῃ præſtare ſum aggreſſus. Potuiſſem forſitan ad hanc rem non ineptè unum quempiam titulum deligere de tam multis, quibus Gellius lib. 20. cap. 12. Noctium ſuarum pleroſq; alios utriuſq; linguæ ſcriptores monumenta ſua ſimilia, feſtiua ſcilicet in ſcriptione donaſſe commemorat, Muſas, Syluas, κηρίον, κέρας ἀμαλθείας, Pandectas, Pratum, συγγραφὴν &c. aut imitari recentiores, quorum feruntur Variæ, Nouæ, Antiquæ lectiones, Animaduerſiones, Aduerſaria, De Honeſta diſciplina, Semeſtria, Miſcellanea. Sed mihi græcum illud vocabulum arriſit, cum præſertim primis quoq; tribus Libris de SS. Patribus omnia pæne (ut Patrum illorum duorum φιλοκαλία ex Origenicis Commentariis) quæſita, & delibata ſint. Vniuerſe porrò mirè ad hoc noſtrum opus quadrant, quæ ab eodem Gellio initio libri, & capitis ante nominati poſita leguntur, quæ carptim recitabo. Vſi autem ſumus ordine rerum fortuito, quem antea in excerpendo feceramus. Nam proinde ut quemq; librum in manus ceperam, ſeu Græcum, ſeu Latinum, ita quælibitum erat, cuius generis cunq; erant, indiſtinctè, atq; promiſcuè annotabam eaq́ mihi ad ſubſidium memoriæ, quaſi quoddam litterarum penus reconditum: ut quando uſus veniſſet aut rei, aut verbi, cuius me forte obrepens oblivio tenuiſſet, & libri, ex quibus ea ſumpſeram, non adeſſent, facili inde nobis inventu, atq; de promptu forent. Facta eſt igitur in his quoq; Commentarijs eadem rerum diſparilitas, quæ in illis meis annotationibus fuit, quas breviter, & indigeſtè, & inconditè ex varijs lectionibus feceramus. *Hæc erant, Lector optime, quæ tibi in veſtibulo huius ædificii noſtri diſſerenda habui. Quod Deo opt. max. & ſuperis bene placeat, vela pandamus.*

CAP. I.

PHILOCALIÆ LIBER PRIMVS.

Cap. I. Doctores Chriſtianorum.

EX IVSTINO MARTYRE, EXHORTAT. AD GENTES.

NOſtri Doctores multò antiquiores gentium Magiſtris, neq; ſuas imaginationes nobis ingerunt, neq; inter ſe rixantur, aut conantur alter alterius placita ſubvertere. Sed abſq; ſeditione, contentionéq; nos docent, quidquid divinitus acceperunt ſcientiæ. Nam nec naturæ ope, nec humana cogitatione tam magnas, ac diuinas res homo poteſt percipere: ſed dono deſcendente in ſanctos viros cælitus: qui non opus habent arte differendi, aut contentioſè diſputandi: modò ſe puros præbeant operationi divini ſpiritus, ut ipſum numen ſuperne deſcendens, pulſet eos tanquam lyram, aut citharam, & cæleſtem eis ſapientiam revelet. Quamobrem tanquam vno ore, unáq; lingua de Deo, de mundi creatione, de homine condito, de immortalitate humanæ animæ, de futuro poſt hanc vitam judicio, deq; omnibus cognitu neceſſarijs pariter eodē conſenſu nos docuerunt, idq; in diverſis temporibus, & locis conſtituti, cum hanc doctrinam traderent.

COMMENTARIVS.

Doctores, Legislatores, Magiſtri, Præceptoreſq; noſtri, qui Chriſti militiam colimus, & profitemur, ſunt Moſes Prophetarum Princeps, Prophetæ, & quem Deus Pater è ſinu ſuo, filium ſuum vnigenitum è cælo in terras demiſit, doctorem juſtitiæ, vt Iſaias ait, IESVS Chriſtus, cuius præſentiam, & oris oſculum, id eſt, affatum dulciſſimum Sponſa Synagogica toties exoptauit, ille, inquam, eiuſq; Apoſtoli, & Euangeliſtæ, fundamenta ciuitatis ſanctæ, quæ ex viuis lapidibus in cælo conſtruitur. Horum omnium doctrinam, & præcepta complectuntur libri, qui veteri, & nouo Teſtamento continentur, quam ſacram ſcripturam, ſeu Biblia, ſeu Sacras litteras appellitare conſueuimus. Quæ quidem ſermone inornato ac ſimplici, compoſitæ, res venerandas, admirabiles, cæleſtes, ac diuinas planè, ſub ignobili tegumento occultant: quemadmodum pretioſos vniones deſpicabili concha operiri, & aurum argentumq; non aureis, & argenteis, ſed thecis, ac loculis de corio conſutis imponi, & ijs aſſeruari cernimus: Deum quippe præpotentem, & huius vniuerſitatis architectum, per angelos, ac per homines cum hominibus loquentem: aut oratione ratione concluſa agere; aut verborum lenocinia, & pigmenta, & illam quæ in labris Periclis habitaſſe dicitur ſuadelam adhibere, quaſi alioqui fidem, & auctoritatem non reperturum, nequaquam conueniebat. In hanc ſententiam Gentilibus reſpondent veteres, litteras noſtras, vt nullo verborum flore ac lumine inſignes, calumniantibus, ac deſpicientibus. Vbi non eſt prætereundum illuſtre, præclarumq; D. Auguſtini teſtimonium, in lib. 4. de Doctrina Chriſtiana in hæc verba conceptum. Audeo dicere, omnes qui rectè intelligunt, quod illi loquuntur, (puta Prophe-

tæ, Apoſtoli, Euangeliſtæ, vno verbo, ſacra Biblia) ſimul intelligere, non eos aliter loqui debuiſſe. Poſſem quidem, ſi vacaret, omnes virtutes, & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur iſti, qui linguam ſuam noſtrorum auctorum linguæ non magnitudine, ſed tumore præponunt, oſtendere in ſacris ipſorum litteris, &c. Illud magis admiror, & ſtupeo, quod noſtra eloquentia ita vſi ſunt per alteram quandam eloquentiam ſuam, vt nec eis deeſſet, nec emineret in eis: quia nec improbari ab illis, nec oſtentari debebat: quorum alterum fieret, ſi vitaretur, alterum putari poſſet, ſi agnoſceretur. Hæc ille, cap. 6. Et ſanè ſi antiquitatem quærimus Philoſophiæ noſtræ (vt ſic cum ſanctis Patribus Græcis nominemus) non ſolum ſeptem illos Græciæ ſapientes, Poetas item, Oratores, Hiſtoricos, Philoſophos, verùm ipſos quoq; Græcorum Deos, vetuſtate antecedit. Quid enim Moſe antiquius? quem & ante tempora Troiana multis ſæculis progenitum affirmaſſe Porphyrium, Theodoretus in Therapeut. teſtificatur. Eum poſt longa temporum ſpatia illuſtriſſimus Prophetarum Ordo excepit, quorum non nulli etiam in Principibus, & Regibus numerati ſunt. Atq; hi à Moſaica Theologia, & legibus ab eo præſcriptis, nec latum vnguem diſceſſerunt, cum Philoſophorum ſententiæ, qua parte Magiſtri vitæ, ac morum fuerunt, ac de bonorum, & malorum fine (ad quem ſcilicet omnia noſtra bene viuendi conſilia reſpicere debent) quæſierunt, in magna varietate, ac diſſenſione verſati ſint, vt auditores ſuos in ea quæſtione nihil niſi deſipere docuerint, certiſſimum, ac ſolum, & ſummum bonum ne ſuſpitione quidem attingentes (Platonem, & Platonicos id in vno Deo participando, ac fruendo poſitum cognouiſſe Auguſtin. docet Ciuitatis Lib. 8. cap. 5. ac. 9.). *Obſcuratum eſt enim inſipiens cor eorum* (Rom. 1.) *& dicentes ſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Iam quæcunq;, & qualiacunq; tandem Philoſophi ueteres de diſciplina morali garriuerunt, minimè omnium id longè lateq; valuerunt, nec à tam multis, nedū vniuerſis nationibus, vt noſtræ Reipub. decreta, & ſanctiones acceptæ, obſeruatæq; cognoſcuntur. *In omnem enim terram* (pſalm. 18) *Apoſtolorum ſonus, & in fines orbis terræ verba eorum exierunt*: qui cultas, & incultas, atq; immanitate quadam efferatas gentes, denſiſſima ignorantiæ caligine circumfuſas, & occæcatas, ſplendidiſſimis concionum, ac ſcriptionum ſuarum luminibus colluſtrarunt, & directum, ac planum iter ad cæleſtem, æternamq; beatitatem mortalibus demonſtrarunt: quæq; docuerunt, eorum veritatem acerbiſſimis cruciatibus, atq; ipſa demum morte conſtanter perferenda confirmarunt, & credentibus pro Chriſtianâ religione uſq; ad extremum halitum decertandi auctores fuerunt. Quis, quæſo, pro Pythagoræ, Platonis, Zenonis, aliorumue dogmatis, aut legibus, non dicam crudeliſsimè interfici, ſed leui tantum iniuria affici æqua mente ſuſtinuit? Viuent igitur, & florebunt Moſis, Prophetarum, Apoſtolorum, Sanctorumq; noſtrorum martyrum nomina dum mundus extabit: cum illorum ſapientum legiſlatorum hodie propemodum omnis ſit deleta memoria, Piſcatorum, Publicanorum, & ſutorum (ſic enim Paulum, ſutorem, inquam, σκυτοτόμον Theodoretus nominat) doctrinam, contemptis Philoſophorum de ſumma boni digladiationibus orbis quà patet amplectitur, & exoſculatur, quam, quod homines principio exhorruerunt, & nunc etiam populi quidam tranſmarini exhorreſcunt, inde eſt, quia leges noſtræ non diuitias, non honores, non voluptates, non omnia demum commoda, & quæuis mollia cultoribus ſuis pollicentur: labores contrà exigunt, σκληραγωγίαν, ſeu duram corporis tractationem imperant, moleſta, ingrata, inſuauia præcipiunt: cuius politiæ cauſa eos latet, quæ ſi oculis corporis conſpiceretur, nihil eſſet ipſis fide Chriſtiana deſiderabilius, nihil iucundius. Hæc, vt iuxta Lyrici Thebani grauiſſimi vatis conſilium, ἀρχομένου δ' ἔργου πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές, incepto operi faciem præfulgidam dari conuenit) operis, & ædificij huius noſtri ingreſſum illuſtriorē redderemus, præbita nobis opportunitate à S. Iuſtino, præfari voluimus, ad cuius Theorema conſiderandum agedum accedamus.

NOSTRI DOCTORES MVLTO ANTIQ. &c.] Euſebius Præparat. lib. 10. cap. 3. ex collatione temporum, Moſis, & Prophetarum vetuſtatem indicat. Habet autem laudem, & venerationem antiquitas in hominibus (quis enim grandæuos non reueretur?) in ſtatuis, in picturis, in nummis, in ædificijs, in vrbibus, in codicibus, in moribus. Hinc Plaut. in Capt: *Ille demum adoleſcens eſt antiquis moribus.* Fidei autem Catholicæ, & Doctorum eius poſteriorum, Sanctorum Patrum, puta, tanta eſt antiquitas, vt qui Euangelicam ſuam fidem ab hinc centum annis extitiſſe gloriantur, & iubilant, intemperijs deſipere videantur.

NEQVE SVAS IMAGINATIONES] Imaginationes Philoſophorum fuerunt, de quibus alicubi M. Tullius, Nihil tam abſurdum, & incredibile, quin aliquem Philoſophum aſſertorem inuenerit. Niuem eſſe nigram voluit Anaxagoras. Non dari motū Zeno, cuius rationes in gymnaſio eodem tempore inambulans ſe digerere dicebat Diogenes. Mundos eſſe infinitos, Democritus. Nihil ſciri Academici. Omnia peccata eſſe æqualia, & cætera paradoxa, ſomnia & deliria Stoici. Extremum bonorum eſſe voluptatem corporis Epicurei. Xenophanes aiebat habitari in luna, eamque eſſe terram multarum vrbium, & montium. Morientium animas tranſmigrare in

corpora

Digitized by Google

corpora beſtiarum. Quam inſaniam inſaniuit primus Pythagoras, &, quod mirum, amplexus eſt ille princeps ingenij, & doctrinæ Plato. Græci μετεμψύχωσιν appellant, nos verbo è verbo tranſanimationem diceremus.

Neqve Inter Se rixantvr, &c.] Huc facit locus Lactantij lib. 7. cap. 7. ſed dum contradicendi ſtudio inſaniunt, dum ſua, etiam falſa, defendunt, aliorum, etiam vera, ſubuertunt, non tantum elapſa illis veritas eſt, quam ſe quærere ſimulabant; ſed ipſi eam potiſſimùm ſuo vitio perdiderunt. Verū eſt tamen quod in 11. Tuſculan. legim⁹, Philoſophia in ipſa Græcia tanto in honore nunquam fuiſſet, niſi doctiſſimorum contentionibus, diſſenſionibusque viguiſſet, dummodo obſeruetur quod idem 1. de finib. præcepit, in hunc modum. Quamobrem diſſerentium inter ſe reprehenſiones vituperandæ non ſunt: maledicta, contumeliæ, iracundæ contentiones, concertationesque in diſputando pertinaces, indignæ philoſophia mihi videri ſolent.

Absqve Sedit. Et Content. Nos Docent, &c.] Hæc de noſtrorum Doctorum ſumma concordia, conſenſuq; & de doctrinæ Chriſtianæ diuinæ præſtantia, quæ ſe maleuolæ animę non committit, dicuntur. Certum tamen eſt, videri locos quoſdam & vnius alicuius ſacri ſcriptoris in ſuis, & aliorum alijs pugnantes. Sed hi loci quemadmodum conciliandi, & interpretandi ſint, ſacrarum litterarum ſtudioſi non ignorant. Tanqvam Lyram, Avt Citharam.] Eximiam ſuauitatem, & dulcedinem ſanctarum ſcripturarum per hæc muſica inſtrumenta intellige. Nam quam illa voluptatem auribus, hæ pijs mentibus, & maiorem etiam, ac ſinceriorem infundunt. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? Super mel ori meo. Pſal.* 118. *Iudicia Domini deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum; & dulciora ſuper mel & fauum Pſal.* 18. De Deo.] Philoſophi quidam, vt Diagoras Melius, cognomento ἄθεος, Theodorus Cyrenaicus, Euemerus Tegeates deos prorſus nullos eſſe cenſuerunt, atq; ita prouidentiam ſimul omnem ſuſtulerunt. Protagoras Abderites ſibi non liquere dixit, eſſent ne dij, an nulli eſſent. Quamobrem Athenienſium juſſu vrbe, & agro exterminatus eſt, & libri eius in concione combuſti. Sed hi cum ab alijs, tum à Stoicis refutati ſunt, quorum argumenta Cicero ſuis in libris confirmauit, & ſua adiecit. O vecordiam, ò ſtuporem; quos nec ordo, & viciſſitudo rerum, nec cælorum in orbem rapidiſſima incitatio, nec aſtrorum efficientia, & pulchritudo, nec tanta animantium, frugum, fructuum, florum, naturarumq; deniq; diſſimilitudo, nec quadripartita temporum varietas, nec totius mundi diſpoſitio, temperatio, & ornatus docere potuit, eſſe aliquod præſtantiſſimæ mentis numen, à quo hæc omnia condita mouerentur, regerentur, conſeruarentur: Cum præſertim nulla gens reperiatur neq; tam immanſueta, neq; tam ferrea, quæ non, etiamſi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum ſciat. Verba ſunt Oratoris 1. de legib. Quæ autem cæteri de grege Philoſophorum, & huius mundi ſapientum de Deo verè, ac præclarê ſenſerunt, & ſcripſerunt, ea huc adducere nihil attinet: multo minus quæ noſtri Theologi, qui & Deum cognouerunt, & cognitum glorificarunt, id quod illi, teſte Paulo, non fecerunt, ad Roman. 1. De Mvndi Creatione.] Mundum à Deo conditum in Timæo affirmauit Plato, vbi πατέρα, καὶ ποιητὴν, καὶ δημιουργὸν, καὶ θεόπλαστον ἐκεῖνον, parentem, fabricatorem, opificem, & diuinum illum fictorem vocat. Negauit diſcipulus eius Ariſtoteles, vt 8. Phyſicor. & 2. de Cælo cap. 1. videre eſt. Nunquam ortum, & ab æterno tempore extitiſſe ſenſit, & fore ſempiternum credidit: Qua de figura, Stoici rotundum, ſeu globoſum, quidam turbinatum, nonnulli ouatum putarunt. Longius aliqui progreſſi, mundum & animantem, & ſapientem, & omnino Deum; Solem item, & aſtra animantia eſſe conſtituerunt, de quo apud Ciceronem 11. de Natura Deor: diſputatur. Democritus, & Leucippus mundum ex atomorum, id eſt indiuiduorum, & ſolidorum corpuſculorum concurſione fortuita, quorum quædam leuia, alia aſpera, rotunda alia, partim angulata, curuata quædam, & quaſi adunca, perfectum eſſe ſtatuerunt. Poëtæ Chaos, id eſt confuſam, & permixtam rerum omnium congeriem inducunt, ex qua elementa quatuor educta, & ſuis locis diſcreta, & ſuis vnumquodq; animalibus à meliore natura, puta à Deo, ornatum ſit. Deſcribit rem Metam. 1. Ouidius. Verùm hi, & qui ſunt eiuſdem ſententiæ, immenſam, infinitamq; Dei poteſtatem non capiunt, dum eum nihil niſi ex parata materia efficere poſſe, ſtultè, atq; impiè arbitrantur. Cui errori ſe implicuit etiam Cicero, quem lib. 2. cap. 9. refellit diſertiſſimus noſter Lactantius. Vt finiam, nos Deum Opt. Max. auguſtè, ſanctèq; veneremur, *qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt.* Pſalm. 145. De Homine Condito.] Hominis procreationē in Geneſi exponit Moſes. Poëtarum fabulæ, à Prometheo è luto fictum, & multo poſt diluuio facto, eoq; genere humano deleto, è lapidibus poſt tergum à Deucalione, & Pyrrha coniugibus, & ſolis ſuperſtitibus reparatum mentiuntur, & coarguit eos Lactantius lib. 2. cap. 11. Si mundus initium nullum habuit, efficitur vt homines nunquam non fuerint, & de rerum principio fruſtra diſputetur. Quod viſum eſt Ariſtoteli, & Pythagoreis, & non ignobilibus Peripate-

ripateticis, in quibus Theophraſtus. Argumento hoc perſuaſus, ait Cenſorinus de die Natali cap. 4. quod reperire nequirent, aues ne ante, an oua generata eſſent. Qualis controuerſia in vtramq; partem apud Macrobium diſceptatur, nec dijudicatur, Saturn. lib. 7. cap. 16. videlicet, Ouum ne prius an gallina. Secundum Phœnicum, & Ægyptiorum Theologiam, homines, & reliquæ animantes, è terra, vi ſolis agente prorepſerunt. Democritus vermiculorum modo homines humo effuſos eſt opinatus. Quædam gentes, quod ex aduenticia ſtirpe non ſint, αὐτόχθονες dictæ, vt in Attica, Arcadia, Theſſalia. Anaximandri Mileſij, & Empedoclis ineptias prætermitto, quas tu apud Cenſorinum inuenies. Adā de limo terræ à Deo format⁹ eſt, de cuius coſta dormientis creata eſt Eua, quam illi vxorem tradidit. Ex horum ſemine proſeminata eſt vniuerſa mortalium poſteritas, & quidem hominis creatio poſtremum Dei creatoris opus fuit, quo illum velut in palatio jam bene inſtructo, & præparato, & proprio collocauit: omnia ſiquidem hominis cauſa exiſtere, ac prodire juſſa ſunt, homo autem cauſa Dei, vt eſſet qui eum coleret. Fuſius hæc Lactant. lib. 7. cap. 5. & 6. De Immortalit. Animæ.] Pherecydes ex gentilibus Philoſophis primus docuit animas poſt mortem ſupereſſe. Quam doctrinam tenuit, ac propagauit, qui ab eo diſciplinam accepit Pythagoras, ac pleriq; poſtea complexi ſunt Philoſophi, & inprimis Plato, quem tot pro animæ immortalitate probanda rationes attuliſſe Cicero ſcribit Tuſculana 1. vt ſibi penitus per ſuaserit. Qui autem contra nitantur, & animas quaſi capite damnant, ac morte multant (vt ſunt Democritus, Epicurei, & eorum ſectator Lucretius) eos cauſam ſuæ negationis habere judicat idem Cicero, quod nequeunt qualis ſit animus corpore vacans intelligere, & cogitatione comprehendere. De Futuro Post H. Vit. Iudicio.] Vita functis reſtare judicia, & ſupplicia teſtatur etiam Plato 10. de Repub. & in Phædone, atq; Gorgia dialogis, cuius verba Theodoretus Therapeut. 11. profert, mixta quibuſdam commentis. Hanc opinionem, vt alia præterea non pauca ab Hebræis, cum eſſet in Ægypto accepiſſe veriſimile fit. Tuſculan. 1. tolluntur inferi, & illa ibidem horribilia, Cocytus, Phlegethon, Cerberus qui, ſi nulli ſunt, neceſſe eſt animas corporibus ſolutas, aut extingui penitus; aut in loca quædam ad beatitudinem perfruendam proficiſci. Lucretius, qui de Natura rerum, vt Empedocles apud Græcos, verſibus ſcripſit, & Poëtis, an Philoſophis accenſendus ſit ambiguum fecit, Danaidum dolium, Cerberum, Tartarum, & Furias eſſe vult animum ipſum, bonis rebus, quas in annos ſingulos terra parit inexplebilem, & ob patrata ſcelera conſcientiæ carnificinam lib. 3. Verſus reperies ibidem. Hæc veterum delira figmenta de inferis qui refutabit, eum otio nimis abundare, & in meridie lumen accendere certum eſt. In Diversis Locis, Ac Temporib.] Longum nimis foret ire per tantum numerum Apoſtolorum, Prophetarum, Maiorum, & Minorum, quorum ſcripta celebrantur, cum non deſint, qui ſingulorum vitas, loca, & tempora memoriæ commendarint. Tantum hoc monebo. Minores dici illos 14. Prophetas, Oſeam, Ioelem, Amos, & qui ſequuntur, quoniam maioribus illis quatuor, Eſaia, Hieremia, Ezechiele, Daniele chartis, & verſibus breuiores ſunt; alioqui grauitate & verborum maieſtate pares. In eos Commentarium inuenimus Cyrilli Alexandrini, in Bibliotheca Bauarica, quem ante annos amplius XVII. Latinitate donauimus.

Cap. II. De Reſurrectione Carnis.

Ex Tertulliano. Cap. 9.

QVam (carnem) Deus manibus ſuis ſtruxit: quam de ſuo afflatu ad ſimilitudinem ſuæ viuacitatis animauit: quam incolatui, fructui, dominatui totius ſuæ operationis præpoſuit: quam Sacramentis ſuis, diſciplinisq; veſtiuit: cuius munditias amat: cuius caſtigationes probat: cuius paſſiones ſibi appreciat, hæccine non reſurget, toties Dei? abſit vt Deus manuum ſuarum operam, ingenii ſui curam, afflatus ſui vaginam, molitionis ſuæ reginam, liberalitatis ſuæ hæredem, religionis ſuæ ſacerdotem: teſtimonij ſui militem; Chriſti ſui ſororem in æternum deſtituat interitum.

COMMENTARIVS.

Hic eſt Tertullianus ille Carthaginenſis, Presbyter, cuius lectione S. Martyr & Epiſcopus Cyprianus adeo capiebatur, vt ſicut Apelles nullum diem ſine linea, ita ipſe nullum abſq; eius lectione abire ſibi pateretur, cum quotidie Notario ſuo diceret, *Da Magiſtrum*. Vixit ante annos circiter

Digitized by Google

circiter mille quadringentos quadraginta quatuor, Arnobij ſcriptoris probatiſſimi præceptor, ingenij acerrimi, rituum ac traditionum, veteris, ac jam tum adoleſcentis Eccleſiæ teſtis vt antiquiſſimus, ita grauiſſimus. Multa, & varia litterarum ſcientia imbutus: Græcæ item linguæ perquam peritus. De ſpectaculis ſe Græco ſermone ſcripſiſſe teſtatur ipſe. De habitu mulierum, & de Corona militis, ſed & huic quoque materiæ, inquit, propter ſuauiludios noſtros Græco quoq; ſtylo ſatisfecimus. Hæreticorum aduerſarius, & oppugnator potentiſſimus, quanquam, ô malum, nec ipſemet καθ' ὅλου καθολικὸς quorum nullum genus debellandum ſuſcepit, quod non debilitauerit, fregerit, euerterit. Dictione ſua quadam ac propria, & ſanè duriuſcula, & horridula vtitur: quanquam non pauca haud inſuauiter, nec inuenuſtè eloquitur. Ex eo ἀποσπασμάτια ſæpius petemus; non vt ipſa quaſi pro ſuggeſtu explanemus: ſed vt inde φιλοκαλίαν noſtram cohoneſtemus: & prout doctiſſimi viri ſententiæ nobis anſam præbebunt, aliquid afferamus, quod ſtudioſis placere queat. Atque hoc vniuerſim de noſtris ſiue Commentarijs, ſiue Notis per hoſce libros intelligi cupimus. CORPVS HOC NOSTRVM EX QVATVOR ELEMENTIS COAGMENTATVM.] Plato in Timæo ψυχῆς ὄχημα, animæ vehiculum, in Axiocho σκηνὴν tabernaculum, in Cratylo σῶμα, quaſi σῆμα ſepulchrum, in Phædone δεσμὸν vinculum, & φυλακὴν cuſtodiam animæ vocat. Cic. vas, receptaculum, domicilium, cuſtodiam. Idem carcerem appellauit, Tuſcul. 1. ſic ſcribens. Cum verò cauſam juſtam Deus ipſe dederit, vt tunc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis, næ ille medius fidius vir ſapiens lætus ex his tenebris in lucem illam excesſerit: nec tamen illa vincula carceris ruperit, leges enim vetant: ſed tanquam à magiſtratu, aut aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus, atque emiſſus exierit. Paulus 2. Corinth. 4. ὀστράκινον σκεῦος fictile vas: *Habemus*, inquit, *theſaurum in vaſis fictilibus.* Quò alludens Tertullianus hoc ipſo libro, corpus conditorium diuini theſauri nominat. Senecæ eſt, ergaſtulum. S. Petro σκήνωμα tabernaculum, Iobo domus lutea, cap. 4. Paulo iterum magnificè, Templum Dei, & membra Chriſti 1. Corinth. 6. Arnobius eleganter libro. 2. Nihil eſt enim nobis promiſſum ad hanc vitam nec in carunculæ huius folliculo conſtitutis, &c. Denique quid eſt corpus niſi quoddam animi diuerſorium, in quo ad tempus haud longum diuertens, de patria, vnde venit, (Cæleſtis eſt enim origo eius) repetenda laboraret? Cum igitur ex hoc ſiue carcere, ſiue cuſtodia, ſiue ergaſtulo, aut quocunque nomine appelles, emigrandum ſit, inter magnalia Dei, hoc eſt, inter admirabilitatis plena eius opera ſingulare, & ad credendum perdifficile eſt mortuorum reſuſcitatio, animarumq; viuentium in idem planè, non autem ſimile corpus reſtitutio, cum idem corpus in puluerem conuerſum, tot ſæculis in monumento jacuerit. *Seminatur quidem in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria*, vt Paulus perhibet 1. ad Corinth. 15. Hinc eſt quod Chriſtiani veteres corpora defunctorum lauabant, vngebant, linteo inuoluebant, aut veſtiebant, ſecundum conditionem, & ſtatum eorum: aliquando & aureis veſtibus, quæ omnia olim ea in vitam reditura, & inſigni gloria illuſtranda ſignificabant, vt noſter Gretſerus in libris de funere Chriſtiano docuit. Mortem ſacræ litteræ ſomnum appellant, & mortuos dormire dicunt. Qui loquendi modus reuiuiſcendi ſpem multam continet. *Lazarus amicus noſter dormit: & vado vt à ſomno excitem illum*, Ioan. 11. *Et dormiuit Ezechias cum patribus ſuis 4. Reg.* cap. 20. Subtiles Theologorum argumentationes, quibus Reſurrectionem, ſeu animæ in corpus idem numero, vt loquuntur, per diuinam poteſtatem reuerſionem aſſerunt, præteribo: quæ ex Dei prouidentia, & juſtitia ducitur, & ab Athenagora Philoſopho Chriſtiano in lib. περὶ ἀναστάσεως poſita eſt, meis verbis commemorabo. Deum quia prouidus, & juſtus, pro rectè, & malè factis præmia, & ſupplicia, animis, corporibuſq; communia conſtituere decuit. Atqui in vita hac mortali improbos ſæpe felices ac beatos, probos contra miſeros, & calamitoſos videmus. Oportet itaq; alium eſſe locum & tempus vbi illi ſua ſcelera luant; & hi merita, ac virtuti ſuæ debita præmia conſequantur. Nec vero plenum fecerit diuina juſtitia, ſi corpus non reuiuiſcat, animæ ſocium indiuiduum in vigilijs, in jeiunijs, in carceribus, in pijs demum actionibus ſuſcipiendis, & in contumelijs, atq; iniurijs pro Chriſto perferendis: ſi, inquam, nec vitam recipiat, nec mercedem ſuam obtineat. Idem corpus in obeundis flagitijs, & ſceleſtis facinoribus perpetrandis animæ inſtrumentum, & adiumentum, quando debitis cruciatibus ſubijcietur, ſi ſemel conſumptum, per reſurrectionem non reparetur? bene Paulus 1. Corinth. 15. *Si in hac vita tantum ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Fruſtra enim voluptatibus nobis interdicimus. Fruſtra corpus affligimus. QVAM CARNEM DEVS MANIBVS SVIS.] Carnis nomine totum hominem capit συνεκδοχικῶς, vt ſcriptura, & Patres ſæpiſſime. Manus, oculi, aures Deo ſacra ſcriptura affingit, vt ſe humanæ imbecillitati accommodet, quæ ſpiritum corpore vacantem non poteſt mente complecti, ſed for-

mam

mam aliquam, & figuram aſpectabilem, & tactilem quærit. Iob. 10. *Manus tua fecerunt me &* pſalm. 33. *Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum.* Figulat hominem, & figulatio hominis dixit Tertullianus. QVAM DE SVO AFFLATV, &c.] Geneſ. cap. 2. QVAM INCOLATVI] illuſtrantur hæc verba è pſalm. 8. *Minuiſti eum paulo minus ab angelis: gloria, & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum, Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues, & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi, volucres cæli, & piſces maris.* DISCIPLINIS SVIS VESTIVIT.] Diſciplinæ etiam non ſacræ, & cæleſtes, ſed humanæ quæ dicuntur, hic accipiendæ ſunt Sap. 7 *Omnis enim ſapientia à Deo eſt: & ille ſapientiæ dux, & ſapientum emendator* quamuis hic, aut ille hanc vel illam artem, vel ſcientiam excogitaſſe dicatur. Veſtiuit, dixit, quoniam quaſi quidam ornatus eſt hominis, & ſplendidum indumentum Sapientia, ſic pſalm. 131. *Sacerdotes eius induantur iuſtitiam*, & 108. *Induit maledictionem ſicut veſtimentum.* Induere perſonam Iudicis, Philoſophi, dixit Cicero. Animum bonum artibus non induerat, Tacitus Annal. 15. Ingenium nouum induere Liuius, lib. 3. Induere ſe in fraudem Lucret lib. 4. CVIVS MVNDITIAM AMAT.] à ſordibus libidinum corpus purum, ac liberum amat Deus, quem ornat S. Eccleſia aſſiduè, vt ei liceat caſto corpore ſeruire, & mundo corde placere. CVIVS PASSION. SIBI APPRECIAT.] Piorum perſecutiones, & iniurias pro ſuis ducit. Vnde illud Act. *9. Saule Saule quid me perſequeris?* Et Luc. 10. *Qui vos ſpernit, me ſpernit.* CVIVS CASTIGAT. PROBAT.] Quæ ſint hæ caſtigationes, & afflictationes quis ignorat? & reperiuntur tamen qui negent, placere Deo ieiunia, cilicia, flagellationes, &c. quia à Paulo ſcriptum ſit, *Nemo carnem ſuam odio habet*, Epheſ. 5. Quid ergo eſt illud eiuſdem ad Galat. 5. *Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam cruci fixerunt cum vitijs, & concupiſcentijs ſuis* HÆCCINE NON RESVRGET TOT. DEI?] Aequiſſimum eſſe oſtendit ex antecedentibus, Deum rem ſuam non negligere. Negligeret vtique, ſi animas in corpora non reduceret: pias, inquam, animas, quæ illi ſeſe probare ſtuduerunt. Quamquam & impias reducet: ſed cum diſcrimine. *Procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt; in reſurrectionem iudicij*, Ioan. 5. MOLIT. SVÆ REGINAM.] In toto mundo ex aſpectabilibus rebus, nihil eſt humano corpore, quamquam de limo terræ creato, elegantius, nobilius, præſtantius, in cuius fabrica δημιουργοῦ, ſeu opificis ſapientia maxime elucet. Legendi Theodoret. de Prouidentia, Lactant. de opificio Dei, Greg: Nyſſen. de homine. Rhodiginus, Rectè igitur humani corporis δημιουργία omnium eius ſub oculos cadentium molitionum præſtantiſſima. CHRISTI SVI SOROREM] Ad Canticum Cant. alludit opinor, vbi ſponſus Chriſtus Eccleſiam ſuam ſæpius ſororem, & ſponſam nominat, propter communionem carnis videlicet: tametſi eius caro longe nobilior, quia ſine ſemine, ex puriſſimis Deiparæ Virginis ſanguinibus, à ſpiritu ſancto formata. *Hortus concluſus ſoror mea, ſponſa cap. 4.* Ibidem. *vulneraſti cor meum ſoror mea, ſponſa.*

Cap. III. Confitentes Chriſtum, & mortem in perſecutione fugientes comparati. *Ex Cypriano de Lapſis.*

PRimus eſt victoriæ gradus, gentilium manibus apprehenſum, Dominum confiteri. Secundus ad gloriam gradus eſt, cauta ſeceſſione ſubtractum Domino reſeruari. Illa publica, hæc priuata confeſſio eſt. Ille iudicem ſæculi vincit: hic contentus eſt Deo, ſuo iudice, conſcientiam puram cordis integritate cuſtodit. Illic fortitudo promptior: hic ſollicitudo ſecurior. Ille appropinquante hora ſua iam maturus inuentus eſt: hic fortaſſe dilatus eſt: qui patrimonio derelicto idcirco receſſit, quia non erat negaturus: confiteretur vtique, & ipſe fuiſſet detentus.

COM-

COMMENTARIVS.

Tertullianus librum ſcripſit de fuga in perſecutione, quam adverſus Eccleſiam, vt alios quoſdam, ab eo compoſitum, B. Hieronymus in Catalogo teſtatur. Negat enim in eo Chriſtianis fas eſſe tormenta, & mortem in Chriſti cauſa fugere; ſalutem pecunia redimere, in eoque Rutilium nobilem poſtea martyrem reprehendit. Quam tamen fugam libro de Patientia, antequam videlicet ab Eccleſia deſciſceret, probauit, & admiſit. Totum enim quod in perſecutione agitur, inquit, gloria Dei eſt, probantis, & reprobantis, imponentis, & deponentis. Quod autem ad Dei gloriam pertinet, vtique ex voluntate illius eueniet. Item, tum maximè Deus creditur, cum maxime timetur: hoc fit tempore perſecutionis. Tum Eccleſia in attonito eſt: tunc fides in expeditione ſollicitior, & diſciplina in ieiunijs, & ſtationibus, & Orationibus, & humilitate, in alterutra diligentia (id eſt proximi in proximum, per actiones mutuæ charitatis) & dilectione in ſanctitate, & ſobrietate. Non enim vocatur niſi timori, & ſpei. Adeo & ex hoc ipſo oſtenditur nobis, non poſſe diabolo deputari eam, quæ meliores efficit dei ſeruos. Hactenus ille. Verum enim verò ab Athanaſio, Auguſtino, & S. S. Patribus Chriſti vel præcepto, vel conſilio parere didicimus, Matth. 10. *Si vos perſecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam.* Lege Iacobi Pamelij Antidotum i.1 paradox. 20. Nazianzenus Orat. x. legem martyrij hanc fert. Malis igitur temporibus cedit (frater meus Cæſarius) in eoque legi noſtræ obtemperat, quæ hoc ſancit, vt vrgente quidem tempore pro veritate periculum adeamus, nec pietatem per ignauiam prodamus: quamdiu autem licet, pericula ne prouocemus; ſiue animarum noſtrarũ metu; ſiue vt ijs conſulatur, qui periculum nobis inferunt. Similia Orat. 20. in Baſilium, & ibidem in Nicetæ ſcholijs ex Origine leguntur. Nominantur, qui cum effugere ferrum, & manus perſequentium potuiſſent, vltro ſe ipſis mactandos obtulerunt: quos admirari, quam imitari tutius eſt. Iapones Chriſtiani pro Chriſto moriendi miro amore incenſi ſcribuntur. Eius rei cauſam rogati, reſpondent, *Quia hæc breuiſſima in cælum via eſt.* Nazianzenus Orat. 18. in Cyprianum martyrem. Hæc enim negotiatio omnium præſtantiſſima eſt, qua exigui ſanguinis pretio regnum cæleſte emitur, ac breuia, & fragilia bona cum ſempiterna gloria commutantur. Lapſos ad pœnitentiam hortatur Cyprianus, cum reprehenſione deliciarum, quibus adhuc vtebantur, pag. 245. col. 2. ex editione Pariſienſi. Negantibus Chriſtum graui pœnitentia opus eſſe docet pag. 245. col. 2. Deſertores deflet. 238. De fuga in perſecutiõ. agit epiſt. 15. pag. 230 De martyrio ſpirituali ſic loquitur Auguſtin. Serm. de vitanda famil. mulierum, Nemo dicat, fratres. quod temporibus noſtris martyrum certamina non ſint. Nam iracundiam mitigare. libidinem fugere, juſtitiam cuſtodire, cupiditatem contemnere, ſuperbiam humiliare, magna pars eſt martyrij. GENTILIVM MANIBVS APPREHENSVM.] vt prædam in ſylua, Gentilibus. aut etiam hæreticis in Chriſtianos, & Catholicos tanquam canibus diabolo incitante immiſsis, & ſanguinem innocentem ſitientibus. In illo articulo ſubeant mentem illa, *Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies ſalutis.* 2. Corinth 6. *Certa bonum certamen: apprehende vitam æternam* 1. Timoth. 6. *Qui me confeſſus fuerit coram hominibus* Matth. 10. Hoc verè eſt confiteri bonam confeſſionem, quam in Timotheo prædicat Paulus. HÆC PRIVATA CONFESSIO EST.] *Corde*, inquit idem, *creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem*, Rom. 10. HIC SOLLICITVDO SECVRIOR.] Fugi, & effugi diſcrimen. *Anima mea ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium*, pſalm. 123. Non ſum adeptus propoſitam athletis coronam: at ſeruo inuiolatam fidem. Excludor gradu primo: at conſiſto ſecurus in ſecundo. Non fudi pro Chriſto meum ſanguinem: at Chriſtum ſequor, abnegans me, & portans meam crucem. Quò ille intrauit, nempe in gloriam ſuam, eò me intraturum confido. *In cælo manſiones multæ ſunt: & qui venerit ad me*, *inquit* Saluator meus, *non eijciam foras.* Ioann. 6. Hæc Cyprian.

Digitized by Google

Cap. IV. Meritò à Deo punimur.

Ex Saluian. de Prouid. lib. 5. cap. 4.

NOn ergo miremur, quod multis cædimur, quia non inſcientia, ſed rebellione peccamus: Scientes enim bona non bene agimus: & diſcretionem recti, ac praui intelligentes, praua ſectamur. Legem legimus, & legitima conculcamus: ad hoc tantum præceptorum ſacrorum ſcita cognoſcimus, vt grauius poſt interdicta peccemus. Deum colere dicimus nos, & Diabolo obtemperamus, & poſt hæc volumus vt bona à Deo accipiamus, cum mala ſemper malis addamus.

NOTÆ.

MVLTIS CÆDIMVR.] Ille autem ſeruus, ait Dominus apud Lucam, cap. 12. *qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non fecit ſecundùm voluntatem eius, vapulabit multis.* Si non, dum viuit, certè apud inferos, vbi ſcelerum magnitudini pœnarum reſpondebit acerbitas. SCIENT. BONA NON BENE AGIMVS.] Medea apud Ouid. Metamorph 7. *video meliora, proboq́, Deteriora ſequor.* In quem locum in Ethicis meis Ouidianis hæc ſcripſi. De lucta rationis, & affectus hæc ſunt. Illa ſurſum tendit, hic deorſum vergit, & trahit Illa tota pura, & lucida: hic ſordibus & tenebris obſitus. Illa videt, & probat virtutem: hic illicit ad vitium. Illa imperare vult: hic imperium detrectat: adeoq; contumax, & rebellis frequenter eſt, vt Dominam, & Reginam ſuam ancillari cogat, & aliâs hac, aliâs illuc ſecum abripiat. Tanta eſt naturæ noſtræ imbecillitas. Dixit Apoſtolus in eandem ſententiam ad Rom. 7. *Non enim quod volo bonum hoc ago: Sed quod nolo malum hoc facio.* Verùm Medeæ verba ſunt non de cæde duorum liberûm deliberantis, vt metum fugit ratio: Sed de fruendo Iaſone, qui in Colchos ad aureum vellus rapiendum venerat, cogitantis, in eodem lib. Ouidij. Quare lectorem huius erroris noſtri veniam poſcimus.

Cap. V. De Conſtantino Magno.

Ex Auguſtin. Ciuitat. lib. 5. cap. 25.

NAm bonus Deus, vt homines, qui eum crederent propter æternam vitam colendum, & has ſublimitates, & regna terrena exiſtimarent poſſe neminem conſequi, niſi dæmonibus ſupplicaret, quod hi ſpiritus in talibus multum valerent, Conſtantinum Imperatorem non ſupplicantem Dæmonibus, ſed ipſum verum Deum colentem, tantis terrenis impleuit muneribus, quanta optare nullus auderet. Qui etiam condere ciuitatem, Romano Imperio ſociam, velut ipſius Romæ filiam, ſed ſine aliquo Dæmonum templo, ſimulacroque conceſſit. Diu imperauit; vniuerſum orbem Romanum vnus Auguſtus tenuit, & defendit in adminiſtrandis, & gerendis bellis victorioſiſſimus fuit: in opprimendis tyrannis per omnia proſperatus eſt. Grandæuus ægritudine, & ſenectute defunctus eſt, filios imperantes reliquit. Sed rurſus, ne Imperator quiſquam ideo Chriſtianus eſſet, vt felicitatem Conſtantini mereretur, cum propter vitam æternam quiſque debeat eſſe Chriſtianus, Iouianum multo citius, quam Iulianum abſtulit; Gratianum ferro tyrannico permiſit interfici, longè quidem mitius, quam Magnum Pompeium, colentem videlicet Romanos deos. Nam ille vindicari à Catone non potuit, quem ciuilis belli quodammodo hæredem reliquerat: iſte autem, quamuis piæ animæ ſolatia talia non requirant, à Theodoſio vindicatus eſt, quem regni participem fecerat, cum paruulum haberet fratrem, auidior fidei ſocietatis, quam nimiæ poteſtatis.

Digitized by Google

COMMENTARIVS.

Marcus Tullius in Maniliana, vbi Pompeium magnificentiſſimè laudauit, Hoc breuiſſimè dicam, inquit, neminem vnquam (Imperatorem) tam impudentem fuiſſe, qui à Dijs immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. Hoc paucis mutatis de Conſtantino M. dici verè poteſt. Hic Conſtantij Cæſaris ex Helena ſeu concubina, ſeu legitima vxore filius, (nam auctores vtroq; trahunt) à patre in Britannia Eboraci moriente, præ cæteris filijs, quos ætate anteibat, Imp. & Auguſtus eſt declaratus, multas de hoſtibus victorias retulit. De eius vita extant libri. 4. Euſebij Cæſarienſis Epiſcopi; præterea inſignis laudatio. De eodem Lactantius (qui fuit Criſpo eius filio, è Mineruia concubina ſuſcepto, ab inſtitutione liberali) in præfat. Diuinar. Inſtitut. ſic ait. Quod opus nunc nominis tui auſpicio inchoamus, Conſtantine Imperator maxime, qui primus Romanorum Principum repudiatis erroribus maieſtatem Dei ſingularis ac ueri cognouiſti, & honoraſti. Nam cum ille feliciſſimus orbi terrarum dies illuxiſſet, quo te Deus ſummus ad beatum imperij culmen euexit, ſalutarem vniuerſis, & exoptabilem principatum præclaro initio auſpicatus es: quum euerſam, ſublatamq; juſtitiam reducens, teterrimum aliorum facinus expiaſti. Pro quo facto dabit tibi Deus felicitatem, virtutem, diuturnitatem: vt eadem juſtitia qua juuenis exorſus es gubernaculum Reipub. etiam ſenex teneas: tuiſq; liberis, vt ipſe à patre accepiſti, tutelam Romani nominis tradas. Quod primum dicit ex Romanis principibus Chriſto nomen dediſſe, ſciendum ante eum M. Iulium Philippum, ex Imperatoribus 13. ſe pro Chriſtiano geſſiſſe, vt quibus erat implicitus ſceleribus hac ſimulatione mantellum obtenderet. Ita quidem de eo Egnatius in Roman. Principib. & Cuſpinianus in Cæſarib. ſed, opinor, quæ patrauit ante baptiſmum, quo tinctus eſt à S. Fabiano Pontifice. Inde Chriſtum ſincere coluiſſe teſtatur Euſeb. lib. 6. cap. 25. ſimulatæ ab eo religionis noſtræ mentionem nullam faciens, quam nec Sex. Aurelius Victor, nec Oroſius facit. Imperauit annis quinq;. At enim Conſtantin. M. virtutis, & rerum præclare geſtarum magnitudine Philippum hunc longe multumq; ſuperauit, & vt Imperatorum Chriſtianorum primus haberetur, ac diceretur, promeruit. PROPTER ÆTERNAM VITAM COLEND.] Deus primùm quidem propter ſe ipſum colendus eſt, quia nimirum Deus eſt, propter infinitam naturæ ſuæ excellentiam, omni honore & cultu longè digniſſimus: quomodo & Epicurus, etſi negauit deos procurare res humanas, tamen ob eorum præſtantiam ſingularem venerandos eſt arbitratus. Habet enim venerationem juſtam quidquid excellit, vt 1. de Nat. Deor. ait Cicero. Deinde ob eximia, & multa beneficia, quibus nos in dies proſequitur. Ob beneficia, inquam, & vitam quoq; ſempiternam, omnibus felicitatibus cumulatam, quam diligentibus ſe, & mandata ſua ſeruantibus eſt pollicitus. Quare & Dauid Pſalm. 18. *Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea, & in cuſtodiendis illis retributio multa.* Et 118. *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum, propter retributionem.*

QVOD HI SPIRIT. IN TAL. MVLT. VALENT.] Sinit Deus mendacij patrem ſuperbire, ac ſibi adſcribere quæ non habet, Matth. 4. *Hæc omnia tibi dabo*, ait, *ſi cadens adoraueris me.* Et impudentius apud Lucam cap. 4. *tibi dabo poteſtatem hanc vniuerſam, & gloriam illorum, quia mihi tradita ſunt, & cui volo do illa. Tu ergo ſi adoraueris coram me, erunt tua omnia.* Princeps huius mundi vocatur, Ioan. 14. ſec⁹ Danielis. 4. Cum Nabuchodonoſori prædicitur, eiectum iri ex humana ſocietate, & cum beſtijs habitaturum, additur, *donec ſcias, quod dominetur excelſus ſuper regnum hominum, & cuicunque voluerit det illud. Domini eſt terra, & plenitudo eius pſalm* 23. TANTIS TERRENIS IMPLEVIT MVNERIB.] Regno ne inter deos quidem quidquam cogitari maius poſſe affirmat alicubi Cicero. Regno nihil videtur beatius: ſiquidem regibus adſunt quæ concupiſcunt bona omnia. Ità quidem vulgus: ſapientes aliter ſentiunt. Salomoni quoque quoniam non aliud quam ſapientiam à Deo petiuerat, dedit diuitias, & gloriam, vt nemo fuerit ei ſimilis in Regibus cunctis retro diebus. Reg. 3. cap. 3. CVI ETIAM CONDERE CIVITATEM.] Non condidit Byzantium (quo nomine prius vocabatur) Conſtantinus, ſed Pauſanias Spartiatarum Rex, vt relatum eſt à Iuſtino lib. 4. ædificijs autem publicis, & priuatis ampliauit, & exornauit, quod illic ſedem imperij figere ſtatuerat. Iuſſit autē à ſe Conſtantinopolim, & ſecundam, ac nouam Romā appellari, & illam veterem Pontifici Romano, Chriſti in terris vicario reliquit. Varia nomina Conſtantinopolis vide in theſauro Geographico Ortelij. In Turcarum poteſtatem redacta eſt anno Chriſti MCCCCLIII. expugnata à Mahometo II. DIV IMPERAVIT] Annis 31. initium fecit anno Chriſti CCCXII. VNVS AVGVSTVS] Monarcha fuit, ſine conſorte ac ſocio, nonnulli ante Diocletianum ſibi legerunt eum, integro imperio. Diocletianus primus diuiſit, & Maximiano commilitoni ſuo Occidentem conceſſit, ſibi Orientem ſeruauit: Romam vtrique communem fecit. Atque hæc eſt origo bicipitis aquilæ in inſigni-

bus imperatorijs. IN TYRANNIS OPPRIMENDIS] Maxentio, ſuppoſititio Maximiani, vt credebatur, filio, & Licinio, cui ſororem Conſtantiam, cum parte imperij dederat, qui perſecutionem Chriſtianam ſæuiſſime exercuit, homo litteris infenſus, quas penitus neſciebat. FILIOS IMPERANTES RELIQVIT] Tres filios ex Fauſta Maximiani filia ſuſtulit, Conſtantinum, Conſtantium, Conſtantem, quos conſortes imperij aſciuit: primum poſt primum Imperij ſui decennium, alterum poſt ſecundum, tertium poſt ultimum: iiſdem è vita diſceſſurus prouincias, & regna divisit. De his quæ hoc capite diſſerit Auguſtinus, ex vetuſtis ſcriptoribus facundiſſimè Orator magnus Carolus Sigonius, libris de imperio Occidentali. Perſonam Conſtantini deſcribit Zonaras tom. 3. pagina 113. Eundem odio Chriſtianiſmi impulſus, in Cæſaribus ſuis vituperauit Iulianus. IOVIAN. MVLTO CITIVS, QVAM IVLIAN.] Cæſo in Perſide Iuliano ſuffectus eſt Iouian. Tribun. militaris. Imperauit menſes 7. Extinctus vel cruditate ex largiore epulatione: vel vaporibus, ob cubiculum recenti calce, per multos carbones, acriore frigore incenſos excitatis ſuffocatus: vixit annos 33. QVAM IVLIAN.] Hic fratrem habuit Gallum vocabulo, patruelis Conſtantij, cuius ſororem Helenam in matrimonio habuit. Liberorum nihil genuit. A Conſtantio Cæſar dict⁹, multa aduerſus barbaros prœlia ſecunda fecit. Alexandrū. M rerum geſtarum gloria ſe æquaturum, aut ſuperaturum credidit. Sublatus eſt anno imperij tertio, ſeptimo poſtquam à Conſtantino Cæſar eſt dictus, ætatis anno 31. Vide Socratem lib. 3. cap. 18. Chriſtianiſmum abiecit; vnde nomen Apoſtatæ obtinuit. Plura de eo cap. 3. & 4. lib 2. & cap. 17 lib. 4.

GRATIAN. FERRO TYRANNICO.] Occiſus eſt per fraudem ab Andragathio duce Maximi Tyranni, natus annos 24. Solus imperauit anno vno, menſibus 6. Cum Theodoſio annis 15. Cui Theodoſio, homini Hiſpano, nobili, ac ſtrenuo, poſt Valentem patruum à Gotthis interfectum Orientale imperium contulit. Iterum dicemus lib. 8.

MITIVS QVAM M. POMPEIVM.] Plutarchus ſcribit à Cæſare victum, & ad Ptolomæum Aegypti Regem peradoleſcentem præſidij cauſa confugientem, ex ſententia conſiliariorum eiuſdem prope littus interfectum, annos natum undeſexaginta. Percuſſores capite amputato truncū nudum è cymba proieciſſe. Philippum eius libertum circumſpicientem fragmenta piſcatoriæ nauiculæ vetuſtæ vidiſſe, ea collegiſſe, & adiuuante ſene quodam Romano, qui aliquando ſub Pompeio meruerat, ſuper ijs cadauer combuſſiſſe. Hoc clariſſimi Imperatoris funus fuit. Lege præterea Dionem. lib. 42. QVEM CIVILIS BELLI QVODAM HÆRED.] Cato Vticenſis bello ciuili Pompeianarum partium fuit. Ne Cæſari victori ſupplex ire cogeretur, ſemet vita exuit in Africa. Deſcribit interitum eius Appian. Ciuilium lib. 2. & Dio. lib. 43. PIÆ ANIMÆ SOLAT. TAL. NON REQVIR.] Malum pro malo pij Chriſtiani non reddunt, Deo vindictam relinquentes: quin etiam de hoſtibus ſuis capitalibus bene, ſi poſſunt, merentes, juxta præceptum ſacroſancti Euangelij. A THEODOSIO VINDICATVS EST.] Et Gratianum & fratrem eius Valentinianum, ex Iuſtina nouerca, & Ariana progenitum, poſtquam ab Arbogaſto interemptum, Italiam inuaſit quidam Eugenius Grammaticus, vltus eſt Theodoſius, contraq; eius robuſtiſſimum exercitum magis, orando quam feriendo pugnauit: verba ſunt Auguſtini ex Ciuit. lib. 5. cap. 26. quo toto laudes eius proſequitur. Eundem funebri oratione prædicauit Ambroſius. Nam & Maximum, & hunc ipſum Eugenium occidit. Niceph. lib. 12. cap. 39. Socrat. lib. 5. cap. 24. Sozom. lib. 7. cap. 22. AVIDIOR FIDEI SOCIETAT. QVAM NIMIA POTEST.] Legerat apud Horatium Gratianus Ode. 2. lib. 2.

Latius regnes auidum domando
Spiritum, quam ſi Libyam remotis
Gadibus jungas, & vterq; Pœnus
Seruiat vni.

Ideo fratri Valentiniano juniori, cuius miſerabilem obitum longa Oratione defleuit Ambroſius, Italiam, Africam, & Illyricum, quæ ad occidentale imperium pertinebant, conceſſit, ſibi Gallias, Hiſpanias, & Britannias retinuit. Conſtantius quoq;, Conſtantini Pater de ſuo imperio detrahens, Italiam, & Africam Galerio collegæ adiunxit. At Alexand. M. vno mundo contentus non erat. Iuuenalis. *Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.*

CAP. VI.

Digitized by Google

Cap. VI. Ambroſius Diaconus, Origenis ἐργοδιώκτης.

AMbroſius Alexandrinus, Diaconus, vir genere, & litteris ſatis clarus, cum Valentini, & Marcionis ab initio hæreſin ſectaretur, ab Origene errore depulſus, eum poſtea, cum eſſet diues factus, omnibus rebus iuuit, præſtitq; ei pecunia, ſumptu, induſtria affuit, Notarioſq; ſeptem, ac totidem puellas eruditas adhibuit, qui eius dictata exciperent. Qua ille commoditate, atq; otio fretus, tot illa volumina conſcripſit: Solituſq; eſt illum vocare ἐργοδιώκτην, hoc eſt, operum exactorem, ſeu impulſorē. Tanti igitur officii, atq; liberalitatis Ambroſij laudibus hoc vnum defuit, quod moriens in diuitijs, Origenis amici, quem in vita coluit, & ſenis, & pauperis (patrimonium quippe perſecutores ei abſtulerunt) non meminerit. Volaterran. in Anthropologia, ex Hieronymo, & Euſebio.

NOTÆ.

Ambroſius hic de munificentia ergaOrigenem, & ſtudio doctrinæ eiuſdem tanti viri ad poſteros tranſmittendæ laudatur: idem vituperatur ob ingratum animum erga tam benè de ſe meritum, & ſordes, qui ſeni, ac pauperi, & ingenij diuinitate quadam Eccleſiam illuſtranti ad vitam ſuſtentandā teſtamento nec obolum reliquerit. NOTARIOSQVE VII AC TOTIDEM PVELLAS] Ergo vniuerſe amanuenſes, ſeu librarios, & librarias habuit 14. quos non eſt credibile omnes eodem tempore, ſed per vices ſcriptum factitaſſe. Hinc tamen, ex tanto videlicet numero, incredibilem eius ingenij fæcunditatem deprehendimus. Puellas adhibuit ei Ambroſius, quæ ſcitè, & celeriter ad dictata excipienda formare litteras noſſent. Operum eius bona pars adhuc in bibliothecis aſſeruatur, nec propter admixtas hæreſes in lucem editur. De hoc viro S. Hieronymus hanc tulit ſententiam, vbi benè, nemo melius: vbi malè, nemo peius. Eius doctrinæ immenſitas, & apud eruditiſſimos illius ſæculi, ſumma auctoritas ab Euſebio Pamphili hiſtoriæ lib. 6 cap. 13. mirificè commendatur. Conſilium ſingularis viri de ſtudijs humanioribus complectentis pretium fuerit adſcribere. Complures item, qui ingenio erant paulò obtuſiore, ad humaniores litteras, quæ ſunt in communi conſuetudine poſitæ, perdiſcendas impulit: aſſeuerans, eos non parum fructus & commoditatis ex illis & ad ſacrarum litterarum cognitionem, & ad mentis ad eaſdem ingrediendas præparationem percepturos. Vnde ſecularis, vt ita dicam, literaturæ, ex philoſophia petitæ ſtudium, & exercitationem ſibi inprimis neceſſariam exiſtimauit.

Cap. VII. Nouatus Hæreſiarcha.

Ex Cyprian. Epiſt. 49.

RErum nouarum ſemper cupidus; auaritiæ inexplebili rapacitate furibundus; arrogantiæ, & ſuperbi tumoris ſtupore inflatus. Curioſus ſemper vt prodat: ad hoc adulatur vt fallat: nunquam fidelis vt diligat: fax, & ignis ad conflanda ſeditionis incendia: & tempeſtas ad facienda fidei naufragia; hoſtis quietis: tranquillitatis aduerſarius: pacis inimicus. Plura ibidem de hominis ſceleribus, Nouati inquam.

NOTÆ.

Nouatus fuit Carthagine oriundus, Presbyter, à Cypriano ſacris initiatus, de quo alibi idem S. Martyr. Deſertor Eccleſiæ, miſericordiæ hoſtis, interfector pœnitentiæ, doctor ſuperbiæ, ueritatis corruptor, perditor charitatis. Negauit Pœnitentiæ locum concedi poſt baptiſmum, quamuis agerentur omnia quæcunq; vera pœnitentia poſtularet, actum eſſe de ſalute: pereundum neceſſariò. Eius ſectatores ſeſe καθαροὺς puros, & immunes à labe peccati videlicet cognominarunt. Illu-

Digitized by Google

Illuſtrabunt verba Cypriani quæ de Nouato, & eius hæreſi refert Euſebius Pamphili Hiſtoriæ lib 6. cap. 39. RERVM NOVARVM. S. CVPIDI] ſuis coloribus depingitur Nouatus. Tot epitheta, & tam honorifica, ſi ſuperis placet, me commone fecerunt eorum, quibus Chriſtus & Apoſtoli Hæreticos condecorarunt, quæ repræſentabo, ut Hæreſiarchæ noſtri, & Præcones verbi inde ſibi deligant quibus appellari præoptauerint. Chriſtus igitur falſos prophetas, Pſeudo Chriſtos, fures, & latrones nominat. PAVLVS, pſeudoapoſtolos, operarios ſubdolos, homines ſeipſos amantes, cupidos, elatos, blaſphemos, ſceleſtos, ſine affectione, proditores, proteruos, voluptatum amatores magis quam Dei, proprio iudicio condemnatos. PETRVS, Pſeudoprophetas, magiſtros mendaces, ſeruos corruptionis. IOANNES Antichriſtos & ſeductores. IVDAS nubes ſine aqua, arbores autumnales, infructuoſas, bis mortuas, fluctus feri maris, deſpumantes ſuas confuſiones, ſidera errantia, quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum. Quid S S. Patres? Hæreſin, venenum, peſtem, lepram appellant. Negant hæreticos dignandos nomine Chriſtiano, deteriores pronunciant idololatris, Iudæis, & diabolo. Comparant fœdiſſimis, ferociſſimiſq; beſtijs, canibus, noctuis, vulpibus, ſcarabæis, ranis, muſcis morituris, cimicibus Locos fideliter citat in Panario, Ioannes Buſæus, Societatis noſtræ Theologus.

Cap. VIII. Exhortatiuncula Tertulliani ad fæminas, ad vera, & Chriſtiana ornamenta captanda, *in calce libri de cultu fæminarum.*

Quare benedictæ, meditemur duriora & non ſentiemus. Relinquamus lætiora & non deſiderabimus. Stemus expediti ad omnem vim, nihil habentes, quod relinquere timeamus. Retinacula illa ſunt ſpei noſtræ. Proijciamus ornamenta terrena, ſi cæleſtia optamus. Ne dilexeritis aurum, in quo prima delicta populi Iſraelitici denotantur. Odiſſe debetis, quod Iudæos perdidit; quod delinquentes Deum adorarunt: iam tunc aurum ignis eſt eſca. Cæterum tempora Chriſtianorum ſemper, & nunc vel maximè ferro tranſiguntur: ſtolæ martyriorum præparantur, angelis baiulis ſuſtinentur. Prodite vos cum medicamentis, & ornamentis exſtructæ Apoſtolorum, ſumentes de ſimplicitate candorem, de pudicitia ruborem; depictæ oculos verecundia, & ſpiritus taciturnitate, inſerentes in aures ſermonem Dei, annectentes ceruicibus iugum Chriſti. Caput maritis ſubijcite, & ſatis ornatæ eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, & pluſquam in auro placebunt. Veſtite vos ſerico probitatis, byſſino ſanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ, Deum habebitis amatorem.

COMMENTARIVS.

Mulierum genus φιλόκοσμον eſſe (quas imbecillitas mentis, & grauiorum operum negata affectatio omne ſtudium ad curioſiorem ſui cultum conferre hortatur, vt eſt apud Valer. Max lib. 9. cap. 1) adeò, vt quemadmodum nauis, nunquam ſatis ornetur, vti Cato dixit, norunt omnes. & in Pœnulo Plautus.

Negotij ſibi qui volet vim parare,
Nauem & mulierem hæc duo ſibi comparato:
Nam nullæ res magis duæ plus negotij
Habent, fortè ſi occœperis exornare:
Neq; vnquam ſatis hæ duæ res ornantur:
Neq; eis vlla ornandi ſatis ſatietas eſt.

Veruntamen idem Comicus ſcitè in Moſtellaria, magis in hoc ſexu bonos mores, quam ſupervacaneum cultum requirens.

Mulier nequicquam exornata eſt benè, ſi morata eſt malè,
Pulchrum ornatum turpes mores peius cœno collinunt.
Nam ſi pulchra eſt, nimis ornata eſt.

Si pulchræ ſunt mulieres, inquit Clemens Alexand. Pædagogi lib. 2. cap. 12. ſufficit natura, contra quam ars ne contendat, fraus cum veritate ne litiget. Si naturâ turpes, ex ijs quæ ſibi applicant, quod non habent arguunt, id eſt, deformitatem ſuam produnt. Fraus illa, & fuci in purpuriſſo, ceruſſa, ſtibio conſiſtit, quibus faciem, & oculos depingunt, candorem, & ruborem inducunt, ſuauitatem coloris ſcilicet, & offucijs huiuſmodi fœdidatem atq; anilitatem ſuam diſſimulare conantur. Sunt etiam quæ in vnguentis delicientur, vt benè oleant, & auro fulgere ſtudeant, de quibus Cic. ad Att. ep. 1. lib. 2. loquens de libro Attici ad ſe miſſo. Quamquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi, atq; incompta viſa ſunt: ſed tamen erant ornata hoc ipſo, quod ornamenta neglexerant: &, vt mulieres benè olere, quod nihil olebant videbantur. Hoc idem antea in Moſtellaria Plautus protulerat, apud quem in Pœnulo mulier inhoneſta planè honeſtè.

Bono ingenio me eſſe ornatam, quam auro, multo mauolo.
Aurum in fortuna inuenitur, in natura ingenium bonum.
Bonam ego, quam beatam eſſe nimiò dici mauolo.

Profertur & Menandri illud in eandem ſententiam γυναικὶ κόσμος ὁ τρόπος, κ᾽οὐ χρυσία. Mulieri ornamento ſunt mores, non aurum. De crinibus, lauationibus, margaritis, & toto illarum mundo nihil dicam. Sat eſt, nimium ſe comentes, & exornantes parum pudicas haberi. Lacedæmonij quidem ſolis meretricibus veſtes floridas, & mundum aureum indulſiſſe traduntur. Clemens Pædagogi lib. 4. Euſtachius in T. Iliad. lege cautum apud Syracuſanos fuiſſe narrat, ne aurum, aut purpuram geſtarent mulieres, niſi impudicitiam profiterentur. Quo magis mirandum, Chriſtianas fœminas eò luxuriæ procedere, vt eas quoque nulla capiat corporis exornandi ſatietas. Quod cum olim matronæ, & Virgines Chriſtianæ facerent, ne gentilibus fœminis quicquam hac in parte concederent, monet eas hoc, & ſequenti libro de velandis virginibus Tertullianus, de modeſtia in cultu adhibenda, conuenienter præcepto Pauli. 1. Timoth. 2. in hæc verba: *Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia, & ſobrietate ornantes ſe, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa: ſed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.* Similia Petrus. 1. cap. 3. Qualia porro ornamenta probet in illis Deus, mox audiemus. Adi & Chryſoſtomum Homil. ad pop. Antiochen. Homil. 21. Nazianzen. Biſciolam noſtrum Tom. 1. cap. 18. pag. 134. aduerſus mulieres ambitioſius ſe ornantes. QVARE, BENEDICTÆ.] Sic ſæpius mulieres alloquens, ſuaui, & illis gratiſſimo epitheto appellat. Hebræis videtur in vſu fuiſſe. Nam & Laban ad ſeruum Abrahami Geneſ. 24. *Ingredere, benedicte Domini, quid foris ſtas?* & iterum ad Martyres cap. 1. in primis ergo, benedicti, nolite contriſtare Spiritum ſanctum. MEDITEMVR DVRA, ET NON SENTIEM.] Meditari ſonat interdum exercere. Cic. 1. de Orat. Demoſthenes perfecit meditando, vt nemo clarius eo loqueretur. Et 2. de Diuinat. Multi naturæ vitium meditatione, atque exercitatione ſuſtulerunt, vt Demoſthenes, vbi voce poſteriore prior obſcurior explicatur, nequis pleonaſmum ſomniet. STEMVS EXPEDITI AD OMNEM VIM.] Parati ſimus ad quoduis aſperum, & graue patiendum, totumque animum ab his caducis, ad æterna illa bona transferamus: ne quid eorum ſpem hebetet, ac retardet. DELICTA POP. ISRAELITICI.] In adorando vitulo aureo, quem fundi ab Aarone Iſraelitæ contendunt, acclamantes. *Hi ſunt dij tui, Iſrael, qui te ex Ægypto eduxerunt.* Exod. 32. Ioſeph. in Antiquitatibus ſuis hanc idololatriam; propter ſummam ſceleſtiſſimi facinoris turpitudinem tacuit. Renouauit hanc impietatem Ieroboam, & fecit vitulos duos, quorum vnum in Bethel, alterum in Dan conſtituit, atque adorari cum eadem acclamatione iuſſit. 3. pag. 12. IAM TVNC AVRVM IGNIS ESCA.] Res ſic narratur Exodi 32. *Arripienſque vitulum (Moſes) quem fecerant, combuſſit, & contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum* filijs Iſrael.

SEMPER.] Ab ipſa infantia ſua perſecutiones paſſa eſt Chriſti Eccleſia, primùm à Iudæis, poſt modum à gentilibus, per Imperatores 10. quorum ſæuiſſimus fuit Diocletianus. FERRO TRANSIGVNTVR.] vt de animoſa fidei profeſſione, & confeſſione inter cruciamenta, ac de ſalute non prodenda, non de inanibus ornamentis ſeriò cogitandum ſit.

STOLÆ MARTYR. PRÆPARANTVR.] Reſpicit locum Apocalyp. cap. 6. vbi dicitur, animabus Martyrum datas eſſe ſtolas albas ſingulas. Sic καταχρηστικῶς ſimplicem, & vnam beatitudinem Ioannes nominat. Etenim poſt reſurrectionem in corpore reſuſcitato alteram accipient.

ANGELIS BAIVLIS SVSTINENTVR.] Pulchra [illegible]. Fingit etiam can-
didas illas ſtolas teneri in manibus ab Angelis, quas Martyribus in cælum ſubuolantibus iniſciant,
eoſq; conueſtiant. Cur ipſi Angeli in habitu candido pingantur, rationem affert Nazianzenus
orat. 23. Angelicum eſt, inquit, veſtitus candor, & ſplendor, cum corporea forma pinguntur,
ad deſignandam, ni fallor, ipſorum puritatem. CVM MEDICAM. ET ORNAMEN.
APOSTOL.] Vera Chriſtianarum fæminarum ornamenta ſunt virtutes, ab Apoſtolis nobis
præſcriptæ. Candor eſt ſimplicitas, rubor pudicitia, & verecundia, &c. ET SPIRITVS
TACITVRNITATE.] Lego, *& ſpiritu taciturnitatis.* Magnæ parti mulierum hoc vitium eſſe,
autumat in Ciſtellaria Plautus, vt ſint largiloquæ, & plus loquantur quam ſat eſt. Et in Aulul. *nullo*
in ſæculo repertam eſſe vllam mutam mulierem. In Pœnulo verò garrulitatem, & clamorem mu-
liebrem ſupellectilem vocat. Eſt autem illis maximo honori taciturnitas. CAPVT MARI-
TIS SVBIICITE.] Ad Epheſ. 5. *Vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus Eccleſia. Et mulier cre-*
ata eſt propter virum, non vir propter mulierem. 1. Corinth. 11. MANVS LANIS OCCV-
PATÆ] Mulierum proprius labor lanam facere. Laudatur Lucretia, quam Collatinus vir,
cius cum improuisò cum comitibus Collatiam veniret, non in conuiuio, luxuque cum æquali-
bus tempus terentem; ſed nocte ſera deditam lanæ, inter ancillas lucubrantes, in medio ædium
ſedentem inuenit, Liuius lib. 1. Optima quoq; & ſedula, & peruigil lanifica fuit Penelope, quæ ſic,
epiſtola ad Vlyſſem ſuum.

Nec mihi quærenti ſpatioſam fallere noctem
Laſſaret viduas pendula tela manus.

de lanificio laudatiſſimo in matronis opere, vide quæ annotauit Thomas Dempſterus, addit. ad
antiquit. Roman. lib. 1. pag. 32. PEDES DOMI FIGITE.] Plutarch. in præceptis coniu-
galibus, Lunam, ait, videmus, quum longè à Sole diſtat, illuſtrem eſſe, & lucidam, obſcurari
autem cum ei appropinquat. Contrà, pudica mulier maximè cerni debet cum ſuo marito: eo au-
tem abſente domi ſe continere, & abſcondi. Phidias in ſimulachro Veneris faciendo teſtudinem
addidit, quam illa altero pede premeret. Quo ſignificauit, virgines cuſtodiendas domi, & ma-
ritatas domum curare, ac ſilentio vti oportere. Meretriciæ impudentiæ Salomon tribuit, domi
ſe non continere; ſed publica loca, fora, plateas peruagari, Prouerb. 7. Apud Ægyptios tanta
gerebatur pudoris cura, vt mulieribus calceos geſtare non liceret, quò publico abſtinerent. ET
PLVS QVAM IN AVRO PLACEBVNT.] Calceos quondam etiam argenteos, aureos,
auratos, & gemmatos, à beatis, & diuitibus geſtari ſolitos demonſtrat Benedict. Balduin. de Cal-
ceo antiquo, cap. 6. & 18. Hieronym. in vita Pauli Eremitæ. An non ſatis erat ad pretioſiorem
veſtitum, pompam, atq; ſplendorem vno filo villorum pretia inſuere, niſi etiam pedibus argentum
calcarent, aurum plantis ſubſternerent, ac per vniones ambularent: immo totos pedes argento, &
auro, gemmiſq; onerarunt?

Cap. IX. Beneficentia laudata.

Ex Nazianzeno, περὶ φιλοπτωχίας.

QVære ditari, non modo bonorum facultate, verum etiam pietate: non ſolum
auro, verum etiam virtute, vel potius hac ſola. Ea re proximo te tuo oſtende
honoratiorem, quod eodem te præbeas beneficentiorem. Eſto calamitoſis Deus,
Dei miſericordia imitanda Nulla enim re propi⁹ Deo accedit homo, quã beneficentia;
quamuis hic minora, ille verò maiora conferat beneficia, pro ſua vterque facultate.
Age vero & alium eiuſdem argumenti locum illuſtriſſimum, ex orat. 17. ad-
ſcribamus. Nihil tam diuinum homo habet, quam benignitatem ac beneficentiam.
Licet tibi nullo labore Deum fieri: noli diuinitatis conſequendæ occaſionem abijce-
re. Alij opes ſuas effundunt; alij exhauſtam carnem ſpiritui mancipant, atq; propter
Chriſtum emoriuntur, atq; omnino à mundo ſe remouent. Alij chariſſima ſibi pig-
nora

Digitized by Google

nora Deo conſecrant. Nec vero tibi Abrahæ ſacrificium inauditum eſt, quia vnicum filium diuinituſq; promiſſum, immo ad quem ipſa promiſſio referebatur, Deo libentius obtulit, quam ab eo primùm acceperat. Horum nihil à te poſtulamus: pro omnibus hoc vnum offer, nempe benignitatem (qua Deus magis, quam cunctis rebus alijs in vnum collatis delectatur) donum proprium, donum omni labe vacuum, donum Dei liberalitatem, & munificentiam inuitans.

COMMENTARIVS.

Iouianus Pontanus Beneficentiam à liberalitate, cui finitima eſt, diſtinguit. Commune quidem cum illa habet, quod proſit alijs: ſed illa pecunia tantum adiuuat, hæc opera: vtriuſque tamen propoſitum eſt prodeſſe, & ambarum finis gratuitus: vt ſi differant materia, in qua verſantur, fine ipſo conueniant. Eſt porrò Beneficentiæ campus latior, & ad plures patet, compluresq; benefaciendi viæ reperiuntur, cum liberalitati propter fortuitos caſus, atque indigentium multitudinem dandi facultas deeſſe ſæpius queat. Nos hic beneficentiam intelligi volumus, quæ quoquo modo indigentibus commodat, & ſuccurrit: de qua copiosè diſſerit Lactant. lib. 6. cap. 12. quod inſcribitur de generibus beneficentiæ, & operibus miſericordiæ.

Περὶ φιλοπτωχίας.] Qui ſtipem, & victum precariò quærunt, à Græcis πτωχοὶ, à nobis mendici, ſeu mendicabula dicuntur, & ſtatus illorum πτωχεία mendicitas. Qui autem labore manuum, aut aliqua arte honeſta victum tolerant, πένητες, audiunt, latinè pauperes (quod verbi etiam ad mendicos transferimus, & vtroſque item egentes vocamus) & illorum conditio πενία, quam aduerſus Plutum ſua commoda prædicantem Ariſtophanes introducit. Nazianzenus de priore pauperum genere loquitur in oratione ſua, cui benefaciendum ſuadet.

Vel potius hac sola.] Virtus ita bonum eſt Stoicis, vt ſola ſit bonum: & vitium ita malum, vt ſolum ſit malum. Cui doctrinæ fauet Cic. V. Tuſcul. virtus, inquit, omnia quæ in hominem cadere poſſunt, ſubter ſe habet: eaq; deſpiciens, caſus contemnit humanos, culpaq; omni carens, præter ſe ipſam nihil cenſet ad ſe pertinere. Cætera bona προηγμένα, producta, promota, præpoſita, præcipua nominabant, de quibus in 3. de Finib.

Qvod eodem te præb. beneficent.] Honor, decus, gloria, virtutis præmia ſunt, qua qui excellit, meritò eſt honoratior.

Esto calamitosis devs.] Vndecunque perciperet vtilitatem antiquitas, illud Dei loco habebat, etiam beſtias. Hinc Deus fit homo homini, quem calamitate leuat, aut beneficio iuuat. Vide plura apud Chiliaſten.

Nvlla re prop. qvam, &c.] Iuſtitia, ſapientia, clementia, &c. quis inficiabitur homines ad Deum accedere, eumq; imitari pro modulo ſuo? ſed id maximè in bene faciendo apparet: præſertim quando & inimicis noſtris ignoſcimus, & de ijs bene meremur, qui nobis malè cupiunt, peſtemq; machinantur. *Deus enim pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos: & ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos.* Matth. 5. Dei proprium eſt bene facere, miſereri, & parcere.

Ille vero maiora.] Auguſtinus in Soliloquijs beneficia à Deo in ſe collata, obſeruaſis quam multa, & quam grandia enumeret; quorum non pauca cum vnoquoq; noſtrum ſunt communia. Sunt tamen tam in accipiendis, quam in tribuendis beneficijs cautiones multæ, de quibus Seneca libris de Beneficijs. Monet item. 1. Off. M. Tullius, vt in collocando beneficio, & in referenda gratia, ſi cætera paria ſint, maximè opis indigenti potiſſimùm opitulemur: quod contra fit à pleriſq;. A quo enim plurimum ſperant, etiamſi ille his non eget, tamen ei potiſſimùm inſeruiunt. Laudantur verò in primis, qui publicè benefaciunt, de quo officio idem quem à principio nominaui Iouianus his verbis:

Quod ſi erga ſingulos officioſi qui ſunt tantopere laudantur, qua laude, aut potius obligatione proſequendi ſunt, qui publicè beneficentiam ſuam exercent? qui ſtudium, curam, cogitationem, omnem denique operam ſuam ad bonum publicum conferunt: quos non tam ſibi, quàm ciuibus, ac reipub. natos, vt ciues ipſi confitentur, ſic actiones illorum palàm teſtificantur. Itaq; vt in vendicando iure ſuo prima eſt patria, ſic prima, ac præcipua laus eſt Publicolarum. Placet enim qui ſic affecti, atq; inſtituti fuerint, publicolas appellare.

Cap. X. Origenes cur dictus Adamantius.

INuenit hoc cognomentum ex moribus, & ingenij conſtantia, velut Baſilius Magnus ob doctrinam, & ſanctimoniam, & os aureum ob dicendi flumen Chryſoſtomus, Nazianzenus ob ſublimes de rebus diuinis diſputationes Theologus: Etenim cum adamas lapis ſit luciſſimus, & nec chalybi quidem duritia, nec malleorum ictibus cedat: ita Origeni animus pluſquam adamantinus fuit, quem nec vitæ auſteritas, nec perpetui labores, nec dura paupertas, nec æmulorum improbitas, nec ſuppliciorum terror, nec vlla mortis facies à ſancto inſtituto vel tantillum dimouit. Alexandrinæ Eccleſiæ poſt Apoſtolos primus Catechiſta fuit Pantenus, ſecundus Clemens, tertius Origenes, ab anno ætatis decimo octauo. Erant autem Catechiſtæ, qui baptizandos, ſiue catechumenos inſtruebant. Ambroſius (diaconus, de quo dictum cap. 6.) quo chartas, ſumptus, Notarios miniſtrante tam innumerabiles libros verè adamantius, & chalcenterus explicauit. Quo nomine affectus eſt etiam Didymus Alexandrin. quod indefeſſo labore libris aſſidens, ſcripſiſſet ſupra ter mille, & quingentos. Heſychius, ſeu Illuſtrius de Philoſophis. De ſalute Origenis quæſtionem theologis diſcutiendam relinquimus.

NOTÆ.

CHRYSOSTOMVS.] Contigit hoc nomen etiam Dioni Pruſienſi Sophiſtæ, Traiano admodum familiari, & charo, cuius extant Orationes. Dictus item Chryſologus Petrus Archiepiſcopus Rauennas, cuius plurimæ feruntur conciones. Flumen orationis aureum Ciceroni fundit Ariſtoteles, Academ. 4. NAZIANZ. THEOLOGVS.] Greg. Presbyter in vita. Dogmatum porro ſublimitate, ac Theologia adeo excellebat, vt quamuis permulti viri doctrinæ laude celebres varijs ſæculis diuinitatis doctrinam explicarint, hic tamen ſolus poſt Ioannem Euangeliſtam Theologi nomine inſignitus ſit: atque hoc cognomentum ipſi velut proprium, & peculiare attributum. De hiſce tribus Eccleſiæ luminibus extat encomium Philothei, quod olim latinum reddidimus: vt & alterum Ioannis Euchaitæ, ex Menologio Græcorum, menſe Ianuario poſitum, ni ſi fallor.

Cap XI. Luxus in ædificiis.

Ex Greg. Nyſſeno, Comment. in Eccleſiaſten.

VIta facit, vt naturæ habitatio ſit neceſſaria: eſt enim homo imbecillior, quam vt caloris, & frigoris ferat inæqualitates. Hucusque ad vitam degendam eſt domus vtilis. Sed voluptas cogit hominem prætereire fines vſus, perinde enim ac ſi non quæreret, quod eſt vſui corpori, ſed oculis procuraret delectationem, & delicias, dolore propemodum afficitur, quod cælum in ſuo tecto non fecerit, nec ipſos ſolis radios in eo poſsit fabricare, &c. Plurima ibidem de luxuria in ædificando. pag. 138.

NOTÆ.

Aurea ætate homines nullas habuiſſe domos, quod cæli iniurias nullas ſentiebant, ſed argenteâ primùm condere cœpiſſe canit Ouidi. 1. Metamorph. Tum quippe à Ioue poſt Saturnum regnante perpetuitatem veris contractam, ac per hyemes, æſtates, autumnos, & ver breue, quatuor nimirum temporibus diſſimilibus annum definitum, domiciliaq; rudi opera, & materia excitata fuiſſe.

Tum

Digitized by Google

Tum primum, ſiccis aer feruoribus vſtus
Canduit, & vento glacies adſtricta pependit;
Tum primum ſubiere domos; domus antra fuerunt,
Et denſi frutices, & juncta cortice virga.

Eadem cauſa reperiendæ veſtis fuit, neceſſitas nempe, ad depellendum, ſiue arcendum frigus. Acceſſit paulatim luxuries, in colore, in materia, in figura, in pretio, quæ vsq; hodie neq; modum inuenit, neque finem. QVOD CÆLVM IN SVO TECTO.] Adeo quidem prædiuites, & opulenti pecuniæ in elegantia, & ſplendore ædificationum ſuarum non pepercerunt, vt ſi potuiſſent, pro tecto cælum quoque cum ſole, & ſtellis collucentibus condidiſſent. In publicis tamen, & nobilium Magiſtratuum ædibus licere ſumptibus, & magnificentia prodire largius (dum ne extra modum) nemo ambigit: vt ſuperioribus annis in curia Auguſtana à fundamentis ampliſſimè, & ornatiſſimè, & hac florentiſſima ciuitate digniſſimè factum videmus. M. Tullius, 1. Off. vbi de domo viri honorati; & principis diſputat, bene monet, ornandam eſſe dignitatem domo, non ex domo totam quærendam: nec domo dominum, ſed domino domum honeſtandam. Aduerſus ſuarum ædificationum ſplendore, & magnificentia indignos, præclarè Apuleius, lib. de Deo Socratis. Plane quidem villas opipare extruunt, & domos ditiſſimè exornant, & familias numeroſiſſimè comparant: ſed in iſtis omnibus, in tanta affluentia rerum, nihil eſt indignum, præterquam ipſe dominus ædium. Nec iniuria: cumulata enim habent, quæ ſedulò percolunt: ipſi autem horridi, indocti, incultique circumeunt. Igitur illas ædificationum ſpecies, in quæ patrimonia ſua profuderunt, amœniſſimas, & extructiſſimas deprehendes: aulas æmulas vrbium conditas, domos vice templorum exornatas, familias numeroſiſſimas, & calamiſtratas, opiparam ſupellectilem, omnia affluentia, omnia ornata, præter ipſum dominum: qui ſolus Tantali vice in diuitijs ſuis inops, egens, pauper, non quidem fluentum vllum fugitiuum captat, & fallacis vndæ ſitum, ſed veræ beatitudinis, & ſinceræ vitæ, & prudentiæ fortunatiſſimæ eſurit, & ſitit, &c.

Cap. XII. De aſsidua cogitatione mortis.

Ex Athanaſio, in vita S. Antonij.

SI enim & nos ſic vixerimus, tanquam in dies morituri, non peccabimus. Quod ita intelligendum, vt è lectulis ſurrecturi, quotidie exiſtimemus nos ad veſperam non victuros: & dormitum ituri putemus nos non ſurrecturos: cum vita noſtra naturà ſit incerta, quam indies prouidentia diuina metitur. Ita affecti, vt nullo die non morituri, non peccabimus; neque vllius rei deſiderio tenebimur: neque theſaurum in terris congeremus: ſed propter quotidianam mortis exſpectationem non poſſidebimus quicquam: omnia omnibus ignoſcemus. Mulieris verò, aut alterius voluptatis ſordidæ cupiditate nunquam incendemur: ſed vt caducam auerſabimur, metu anxij, diemque præuidendo Iudicij.

N O T Æ.

Athanaſius, (vt ait Nazianzenus ad ciues ſuos Nazianzenos) vitam D. Antonij ſcribens, ſub narrationis ſpecie leges vitæ monaſticæ promulgauit. De morte infinita ſunt mandata litteris, quam, licet Pegaſos conſcendat, effugere nemo poteſt. *Statutum eſt hominibus ſemel mori*, ad Hebræos, 9. Et Horat. lib. 1. Ode. 28. *Omnes vna manet nox, & calcanda ſemel via lethi.* Mortales dicimur, & ſumus. Communis mors eſt omnibus, Θάνατος quaſi *τανάειν ἐπὶ πάντας*, quia ſe extendat ad omnes, & in cunctos ius ſuum exerceat: ſed non vna, & eadem ad mortem via. Mirum verò timeri, quod vitari neutiquam poteſt. De vtero matris mors nobiſcum egreditur. Simul naſcimur, mori incipimus: & creſcimus, & decreſcimus; ſimul vita recens diebus, menſibus, & annis augetur; ſimul minuitur, quando cibo, & potione, & in morbo, ſi quando invadit, remedijs eam fouere, ſuſtentare, & fugam è corpore meditantem per uim retinere cogimur. Quemad-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

modum clepſydram, inquit Seneca epiſt. 24. non extremum ſtillicidium exhaurit; ſed quidquid ante defluxit: ſic vltima hora, qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſumat. Tunc ad illam peruenimus, ſed diu venimus. Idem epiſt. 82. cauſas. 4. adducit in medium, quare mors timori, ac terrori ſit. I. Sui timor, & permanendi, conſeruandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis. II. Quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac, cui aſſueuimus, rerum copia educere. III. Ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. IV. Naturalis prætereà tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur.

Veruntamen à Chriſtianis ſalutariter timetur, qui norunt, & planè credunt poſt obitum ſecuturum judicium juſtiſſimi iudicis, *quo quiſque recipiet prout geſſit in corpore ſuo, ſiue bonum, ſiue malum.* Corinth. 5. Et cohibet timor hic à flagitijs, quibus non facilè temperabunt, qui aliquando hinc emigrandum, & iudici incorruptiſſimo rationem vitæ peractæ reddendam rarò, aut nunquam cogitant, ſaluriferum inprimis alexipharmacum contra venena libidinum, & ignes illos Venereos, quos mortis incertæ crebra meditatio velut aqua confeſtim ſuper fuſa extinguit, & omnes à ratione alienas cupiditates coërcet, ac reprimit. Quare & ſomno ſoluti timeamus, ne nos ante noctem mors imparatos auferat, & cum Deo in gratiam redeamus; & cum nos quieti mandamus, ne derepente caſu aliquo opprimamur, piè metuamus.

Cap. XIII. S. Ignatius Epiſcopus Antiochen. & Martyr.

IGnatius ex antiquiſſimis totius Eccleſiæ Patribus Chriſtum ſemel, & iterum vidit, vt teſtatur in epiſt. ad Smyrnenſes. Niceph. lib. 2. cap. 35. dicit fuiſſe illum puerum, quem Chriſtus ſtatuens in medio, dixit, *Quicunque humiliauerit ſe, ſicut paruulus iſte*, &c. Meritò θεοφόρος, & θεόληπτος ibidem appellatur. Alij θεοφόρον dictum volunt, quod intimis animi receſſibus nunquam non Deum præ ſe tulerit, & igne charitatis diuinæ (vnde forſitan illi Ignatij nomen) flagrarit. Rexit Eccleſiam Anthiochenſem annis 40. Tantæ ſanctitatis fuit, vt raptus aliquando in ecſtaſi, audierit angelos carminibus alternis S. Trinitatem collaudantes. Vnde Antiphonarum forma Antiochenis primùm ab eo tradita, ab hoc quaſi fonte in alias Dei Eccleſias defluxit. Socrates lib. 6. cap. 9. Deuoratus eſt vſque ad oſſa à leonibus quibus obiectus, ad oſſa, inquam, id quod ardenter optauerat, anno à Chriſto nato cx. Traiani. 11.

NOTÆ.

De nomine Ieſu in eius corde litteris aureis exarato, præter Antoninum Epiſcopum Florentinum. 1. p. tit. 7. cap. 1. & Vincentium ſpeculi lib. 10. cap. 57. ex antiquis nemo mentionem fecit. Areopagita diuinum martyrem nominat, de diuin. nominib. cap. 4. Epiſtolæ eius ad B. Ioannem, & Mariam Virginem ſunt apocryphæ. De eodem ſancto Euſeb. Hiſtoriæ lib. 3. cap. 30. & in Chron. Hieronym. in catal. Porrò Ignatij effigiem (ait Baron. Notat. in Martyrolog.) ipſæ eius epiſtolæ viuam, ac germanam exprimunt, quæ omnium Sanctorum Patrum, & ſacrorum conciliorum autoritate probantur. DAMNATVS AD BESTIAS.] Supplicium vilioribus adhiberi ſolitum, quales apud gentiles tum Chriſtiani. Vnde aduerſus eos illa vulgi exclamatio, ad leonem. Vel illa, Chriſtiani ad beſtias. Plura Baron. in Martyrolog. De S. Ignatio rurſum lib. 2. cap. 25.

Cap. XIV. Scenicorum Poëtarum licentia.

Ex Auguſtino, ciuitatis lib. 2. cap. 9.

ROmani veteres non probabant quemquam in ſcena vel laudari, vel reprehendi; Græci

Græci ſummam licentiam dabant in theatris,& hoc, quamquam inuerecundius, tamen conuenientius licere voluerunt, cum cernerent, dijs ſuis accepta, & grata eſſe opprobria, non tantum hominum, verum & ipſorum deorum in ſcenicis fabulis; ſiue à poetis eſſent illa conficta:ſiue flagitia eorum vera commemorarentur,& agerentur in theatris: atque ab eorum cultoribus, vtinam ſolo riſu,ac non etiam imitatione digna viderentur. Nimis enim ſuperbum fuit famæ parcere principum ciuitatis, & ciuium, vbi ſuæ famæ parci numina noluerunt.

NOTAE.

Licuiſſe per legem apud Græcos veteris comœdiæ poëtis (quorum præcipui Eupolis, Cratinus, & Ariſtophanes habiti) im probos,ac ſeditioſos ciues (vt Athenis Cleon, Cleophantes, & Hyperbolus fuerunt) in ſcena nominatim inſectari, teſtis eſt Horatius ſat. 4. lib. 1.

Qui tamen nec immerentibus, & bonis viris, nec vniuerſo populo parcebant: tanta eos alios vexandi,& proſcindendi libido occupatat:Romani quenquã conuicijs lacerari,in XII. tabulis, capitali pœna propoſita, vetuerunt. Si quis occentauiſſet, ſiue carmen condidiſſet, quod infamiam faceret, flagitiumue alteri, capite pœnas luito. Occentaſſint antiqui dicebant, quod nunc, conuicium fecerunt dicimus, quod id clare, & cum quodam canore fit, vt procul exaudiri poſſit. Ita Feſtus. Meminit eius Cic. Tuſcul 4. & Horatius epiſt. ad Auguſtum lib. 2.

——— quin etiam lex,
Pœnaq́; lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Deſcribi: vertêre modum formidine fuſtis
Ad bene dicendum, delectandumq́; redacti.

Non enim æquitati conſentaneum eſt viſum, mores, & famam aliorum, ingenijs, & maledictis poëtarum. ſed legitimorum magiſtratuum, & cenſorum diſceptationibus expoſitam eſſe: nec probrum quenquam audire oportet,niſi ea conditione, vt opprobranti reſpondere, ſeſeque in iudicio defendere liceret. Hæc Auguſtinus, verbis ex 4. de Repub. Ciceronis deſcriptis: nos ſententiam attulimus. SIVE FLAGITIA EORVM VERA.] Exagitat gentiles Theodoret. Therapeutices ſerm. 3. qui cum commentitia fateantur, quæ poëtæ de ipſorum dijs, & deabus turpiſſima cecinerunt, tamen & poëtas,& marmorarios, ac ſtatuarios, & pictores illorum obſcæna facta exprimentes tolerent, & ſimulachra venerentur. VBI SVÆ FAMÆ PARCI. NVM. NOL.] Lepidum eſt, quod apud Senecam legere commemini, Iouem ad narrationes poëtarum de adulterijs, & ſcortationibus ſuis ridere, & illorum petulantiæ indulgere. Vſque adeo de fama ille diuûm pater,atque hominum rex nihil laborat, æque male, vt bene audire paratus. Vide cap. 6. lib. 7. de famoſis libellis.

Cap. XV. De gemino partu animæ. Item quomodo officium non officioſè, & quod non eſt officium officioſè fiat. *Ex Philone de ſacrificijs Abel, & Cain, & ex lib. de Cherubim.*

SIcut mulieribus ad pariendum fœtum peculiarem dedit natura corporis partem: ita homini ad generationem actionum in anima vim,per quam intellectus multa concipiat, parturiat, denique pariat etiam. Commenta autem quæ pariuntur, partim maſcula, partim fæminea ſunt, ſicut animalia. Fæmineus fœtus animæ malitia eſt, & affectio, quibus effæminamur in omnibus ſtudijs: maſculus autem virtus eſt, & immunitas ab omnibus affectibus, quæ duo nos confirmant, & excitant. Ex his quid-

Digitized by Google

quidquid ad uirile contubernium pertinet, Deo conſecrandum: quidquid ad conclaue muliebre, nobis attribuendum.

Quod fieri debet, ſæpe fit non vt debet: & quod non eſt officioſum, interdum fit officioſè: quale eſt, cum depoſitum redditur non bono animo: ſed aut in detrimentum accipientis, aut inſidioſè: vt comparata ſemel fide, occaſio captetur abnegandi maius depoſitum; ſic officium non officioſè fit. E diuerſo, quoties ægroto non dicit vera medicus, purgaturus eum, aut ſecturus, aut vſturus, propter ipſius vtilitatem, ne forte metu doloris fugiat medicinam, aut ob imbecillitatem linquatur animo. Item quoties ſapiens mendacio fallit hoſtem, propter ſalutem ſuæ patriæ: veritus, ne, ſi vera prodat, vires addat aduerſarijs: inofficioſam rem facit officioſè. Ideo præcepit Moſes Deuteron. 16. *Iuſtè quod juſtum eſt perſequeris*: quaſi etiam iniuſtè juſta proferatur ſententia, ſi bonus animus non adſit judici.

COMMENTARIVS.

Antequam in hæc duo theoremata quippiam annotemus, viſum præponere datum Philoni, (cuius me vt lectiſſimi ſcriptoris eleganti doctrina ſæpenumero adiutum lubens confiteor) à Niceph. lib. 2. cap. 28. præclarum teſtimonium. Antiquitatis cognitione, inquit, cedit Ioſepho. Philoſophiæ autem notitia, & patriorum inſtitutorum, ac rerum diuinarum ſuperat. Diſciplinis liberalibus imbutus, Pythagoræ, & Platonis placita ſectatus eſt, omnibuſq; ætatis ſuæ eruditis anteiuit. In dictione Platonem ſtudioſè æmulatur, illiuſq; copiam, ſplendorem, & maieſtatem orationis conatur exprimere.

Sicvt mvlieribvs ad pariend.] Mulieri animam humanam confert, quæ, vt illa ad conceptionem, & procreationem maſculæ, ac fœmineæ ſobolis: ſic ipſa per vim quandam intelligentiæ actiones ſeu bonas, & viriles, ac maſculas, ſeu vitioſas, languidas, & tanquam muliebres concipiat, atq; producat.

Fæmin. foet. animæ malitia, &c.] κακίαν rectius vitioſitatem interpres tranſtuliſſet: hanc enim Philo ſignificare voluit, quæ ſcilicet virtuti contraria eſt, & vitij genus omne comprehendit. Nam malitia certi cuiuſdam vitij nomen eſt, vt docet M. Tull. Toſcul. 4. vitioſitas omnium, ex qua gignuntur perturbationes, quæ ſunt turbidi animorum, concitatiq; motus, auerſi à ratione, & inimiciſſimi mentis, vitæq; tranquillæ, &c. Non reſiſtere itaq;, non obuiam ire huiuſmodi animorum tumultibus & fluctibus: ſed quo illi prouocant, & impellunt, eo velut cohiecta in collum catena ſequi, eſt fæminam induere: qui ſexus imbecillior, non æque ad laudem ex virtute, & honeſtarum rerum ſtudijs promerendam aſpirat: tametſi omnibus pæne ſeculis inuentæ memorantur, quæ magnitudine animi ſupra ſexum ſe efferrent. Qualem Clœliam virginem Romanam celebrauit Ennius, cum iuuentuti Romanæ imbelliam exprobans dixit.

Vos etenim iuuenes animos geritis muliebres,
Illa virago viri.

Mascvlvs avtem foetvs virtvs est.] Quam maſcula ſit virtus, & quibus in rebus cernatur, claret ex oratione viri ingentis animi, ſibiq; omnia minimè mollia, ſed dura, & aſpera proponentis, etiam ſi cuncta efficere non poſſit. Eius apud Senecam verba ſubijcio: tu te auritum facito. Ego mortem eodem vultu audiam, quo videbo. Ego laboribus, quanticunq; illi fuerint, parebo, animo fulciens corpus. Ego diuitias præſentes, & abſentes æquè contemnam: nec ſi aliubi jacebunt, triſtior: nec ſi circa me fulgebunt, animoſior. Ego fortunam nec venientem ſentiam, nec recedentem. Ego terras omnes tanquam meas videbo, meas tanquam omnium. Ego ſic viuam, quaſi ſciam alijs me natum, & naturæ rerum hoc nomine gratias agam: quo enim melius genere negotium meum agere potuit? vnum me donauit omnibus; vni mihi omnes. Quidquid habebo, nec ſordidè cuſtodiam, nec prodigè ſpargam. Nihil magis poſſidere me credam, quam benè donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vlla, niſi accipientis æſtimatione pendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis cauſa, omnia conſcientiæ faciam. Populo teſte fieri credam, quidquid me neſcio faciam. Edendi erit, bibendiq; finis deſideria naturæ reſtinguere, non implere aluum, & exinanire. Ego amicis jucundus, inimicis mitis, & facilis exorabor: antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam mundum eſſe ſciam, & præſides deos ſupra, circaq; me ſtare, factorum dictorumq; cenſores.

Digitized by Google

ſores. Quandocunq; autem natura ſpiritum repetet, aut ratio dimittet, teſtatus exibo, bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia, nullius pro me libertatem imminutam, minimè meam. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad deos iter faciet, næ ille, etiamſi non tenuerit, magnis tamen excidet auſis.

Ab omnibvs affectibvs.] Stoicè dictum, quam præ alijs ſectatus eſt Philo. Stoici, quæ eum doctrina (vt pro Muræna affirmat Cicero) non moderata nec mitis, ſed paulò aſperior, & durior, quam aut veritas, aut natura patiatur, affectus funditus tollunt, atq; ita virtutem tollunt, quæ in eorum moderatione, & mediocritate conſiſtit, vt Peripatetici volunt: illi autem pro vitijs habent. Paradoxa eorum hæc ſunt. Sapientem gratia non moueri: nunquam cuiuſquam delicto ignoſcere: ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos: ſi mendiciſſimi, diuites: ſi ſeruitutem ſeruiant, liberos: qui ſapientes non ſunt, omnes eſſe ſtultos, & inſanos. Omnia peccata eſſe æqualia: omne delictum ſcelus nefarium: nec minus peccare qui gallum gallinaceum, cum opus non eſt, quam qui patrem jugulauerit. Sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nunquam falli, ſententiam nunquam mutare. Ridet inſipientem hanc ſapientiam Horatius ep. 1. lib. 1.

Ad ſummam, ſapiens vno minor eſt Ioue, diues,
Liber, honoratus, felix, Rex deniq; regum,
Præcipuè ſanus, niſi cum pituita moleſta eſt.

Ad virile contvbernivm.] Hoc verbo, & quod mox ſequitur *ad Conclaue mulierum*, puto ad ἀνδρωνῖτιδα, γυναικωνῖτιδα Philonem alludere. Illa erat pars prior ædium, in qua viri habitabant, & diuerſabantur: hæc interior, vbi mulieres, quo nemo accedebat, teſte Æmilio Probo in præfat. niſi propinqua cognatione coniunctus. Diogenes Cynicus Lacedæmone Athenas rediens, cum interrogaretur vnde, & quò pergeret, ex antronitide, reſpondit, in gynæ conitidem. Mores vtrorumq; notauit, Spartanorum viriles, Athenienſium effæminatos.

Deo conſecrandvm.] Cui hoſtias, & victimas contaminatas, cæcas, claudas, mutilas, ſcabioſas, vitiatas deniq; offerre, & immolare per leges Moſaicas nefas erat. Eiuſmodi ſunt proles animæ fæmineæ, id eſt, actiones illaudabiles, & cum peccato coniunctæ, quas Deus auerſatur.

Qvod non eſt officioſ. officioſe fit.] Sententiam hanc à Philone mutuatus omnino videtur Nazianzen. epiſt. 6. Multa ſunt, in quibus qui lædi videntur, beneficium accipiunt: & contra ijs, qui beneficium accipere putantur, iniuria infertur.

Cvm depoſitvm reddit. n. bono animo.] Exempla ponit officij non officioſè præſtiti, nempe cum quippiam fit ex officio quidem, & juſtitia, ſed conſilio prauo, ad eius videlicet cui præſtatur, incommodum: aut eius qui præſtat commodum: vt ſi furioſo gladius reſtituatur, ſe ipſum enim vel alios lædet. De depoſito reddendo, & officij in contrarium commutatione prudentiſſ. Cic. 1. Off. vbi de muneribus Iuſtitiæ diſputat, quem locum, quia ſententiam Philonis egregiè illuſtrat, facere nequeo, quin ad verbum tranſcribam. Sed incidunt ſæpe tempora, cum ea, quæ maximè digna videntur eſſe juſto homine, eoq; quem bonum virum dicimus, commutantur, fiuntq; contraria; vt non reddere depoſitum, etiam promiſſum non facere, quæq; pertinent ad veritatem, & fidem, ea migrare interdum, & non ſeruare ſit juſtum. Referri enim decet ad ea, quæ propoſui in principio, fundamenta juſtitiæ: primùm vt ne cui noceatur: deinde, vt communi vtilitati ſeruiatur. Ea cum tempora commutantur, commutatur officium, vt non ſemper ſit idem. Poteſt etiam accidere promiſſum aliquod, & conuentum, vt id officij ſit inutile vel ei, cui promiſſum ſit, vel ei, qui promiſerit. Nam ſi, vt in fabulis eſt, Neptunus quod Theſeo promiſerat, non feciſſet, Theſeus filio Hippolyto non eſſet orbatus, ex tribus enim optatis, vt ſcribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit: quo impetrato in maximos luctus incidit. Nec promiſſa igitur ſeruanda ſunt ea, quæ ſint ijs, quibus promiſeris, inutilia: nec, ſi plus tibi ea noceant, quam illi proſint, cui promiſeris, contra officium eſt, maius anteponere minori. Vt, ſi conſtitueris te cuipiam aduocatum in rem præſentem venturum, atque interim grauiter ægrotare filius cœperit, non ſit contra officium non facere quod dixeris: magiſq; ille cui promiſſum ſit, ab officio diſcedat, ſi ſe deſtitutum queratur.

Qvoties ægroto non. d. vera med.] Docet quomodo quædam non officioſa aliquãdo officioſè fiant, exemplis duobus propoſitis, de medico ægrotum, & de ſapiente hoſtem fallentibus, ibi propter morbum depellendum: hîc propter patriæ ſalutem. Feſtiua admodum eſt S. Chryſoſt. narratiuncula lib. 1. de ſacerdot. ſiue, vt quidã, & verius, de Officio Epiſcopi, de medico, & ardẽtiſſima febri jactato quodam, qui vinum meracum ad intolerabilem ſitim ſedandam poſcere non ceſſabat

Digitized by Google

qui hauſtus illi exitium attuliſſet. Quid agit medicus? poculum Samium, ſeu fictile ſumit, nullo antea liquore impletum, recens penitus, in vinum demergit, extractum aqua replet, lucem è cubiculo, feneſtris obuelatis excludi jubet, ne fraus pateſcat. Poculum quaſi vino mero plenum ægro offertur: qui odore deceptus, nec prægustans, cum tenebræ dolum adiuuarent, auidiſſimus bibendi, confeſtim arripit, ἀμυστὶ, vno ſcilicet ſpiritu haurit, æſtum fugat, & periculum euadit. Addit epiphonema hoc Chryſoſtomus. Porrò autem, ſi omnia fraudis commoda, & medicorum fallacias ordine recenſerem, nullum inueniret finem oratio.

QVOTIES SÆP. MENDA. FALLIT HOSTEM, &c.] Vir bonus præſtare debet ne mentiatur: prudens ne mendacium dicat. Alterum incidit in hominem, alterum non. Gellius ex Nigidio lib. 11. cap. 11. Qui mendacium dicit, ipſe fallitur. Qui mentitur, fallit, quantum in ſe eſt. Ibid. Eſt tamen mendacium aliud alio leuius, & qui mentiendo aut ſibi, aut patriæ prodeſſe, citra neceſſitatem vera dicendi, & confitendi voluit, faciliorem habet veniam. Virgil. 2. Æneid *dolus an virtus quis in hoſte requirat?* Vide quid ad ea verba in Symbolis meis annotarim.

Cap. XVI. Contra præſumptionem.

Ex Tertulliano, de cultu fæminarum, cap. 2.

PRæſumere non debemus. Nam qui præſumit, minus veretur, minus præcauet, plus periclitatur. Timor fundamentum ſalutis eſt: præſumptio impedimentum timoris. Vtilius ergo ſi ſperemus nos poſſe delinquere: ſperando enim timebimus, timendo cauebimus, cauendo ſalui erimus. Contrà, ſi præſumamus, neque timendo neque cauendo, difficile ſalui erimus. Qui ſecurus agit, non eſt ſollicitus, non poſſidet firmam, & tutam ſecuritatem, at, qui ſollicitus eſt, is verè poterit eſſe ſecurus.

NOTÆ.

CONTRA PRÆSVMPTIONEM.] Præſumere, & præſumptio, qua notione his vocibus noſtri doctores vtuntur, pro temeritate quadam, & confidentia nimirum, latina non ſunt: propoſitiones enim, ſiue enuntiata argumentationum, quæ pro veris ſumuntur, potius ſignificant. id quod ex loco Cic. 2. de Diuinat. intelligi poteſt, cum ait, ſed demus tibi iſtas duas ſumptiones, ea quæ λήμματα appellant dialectici: ſed nos latinè loqui malumus: præſumptio tamen, quam πρόληψιν iidem vocant, non dabitur: maior propoſitio negabitur, vt nos diceremus. Alia mente Quintilian. lib. 9. Mirè verò in cauſis valet præſumptio, quæ πρόληψις dicitur, cum id quod obiici poteſt, occupamus; quæ præcipuè procemio conuenit. Nominatur hoc genus figuræ à Rhetoribus occupatio.

DE CVLTV FAEMINARVM.] Præcedenti de Habitu muliebri perſimilis eſt hæc tractatio. Vituperat enim grauiter nimiam in facie, capite, & toto corpore ornando diligentiam, monetq; ne Conſtantiæ ſuæ multum fidant, ſeſeq; & ſpectatores in periculum adducant, quos tanquam laqueis huiuſmodi illecebris irretire queant. Nam, vt ille inquit, *Lis eſt cum forma magna pudicitia*, & plerumq; exquiſitius ornata fæmina pro parum caſta habetur. Tranſtulit multa ex hoc ſyntagmate Cyprianus in ſuum, de diſciplina, & habitu virginum.

SI SPEREMVS NOS POSSE DELINQ.] Mox vt hæc legi, occurrebat, vſur paſſe Tertullianum hoc verbum ἐλπίζειν, & dixiſſe ſperare pro timere, vt Terent. Andria, *Quod tu ſperas, propulſabo facile.* & Virgil. 1. Æneid.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At ſperate Deos memores fandi, atq; nefandi.

Illico me colligens, animaduerti ταυτολογίας fore, ſubjungit enim, *ſperando enim timebimus.* Quaſi dicat, timendo enim timebimus. Præterea ſperamus bona, timemus mala. Lector conſideret.

QVI SOLLICIT. EST, IS V. P. ESSE SECVR.] Sint ergo ſollicitæ fæminæ naturâ fragiles, & ad libidinem quam viri propenſiores, ſi ſe ſecuras eſſe cupiunt. Totus hic ſermo Tertulliani caſtigat etiam eos, qui ſola fide ſua freti, omni timore abjecto, & conculcato cælum ſibi promittunt.

cum

Digitized by Google

cum tamen ſcriptura, quam crepare ſolent, nos Deo ſeruire in timore, & exultare eidem cum tremore jubeat. Pſalm. 2. Item, *neſcit homo vtrum amore, an odio dignus ſis*, Eccleſiaſtæ 9. Et Paulus Philipp. 2. *cum metu & tremore ſalutem veſtram operamini.*

XVII. Verborum, hic eſt filius meus dilectus, &c. Matth. 3. Paraphraſis.

Ex Greg. Thaumaturgo in Epiphaniam.

Hic eſt filius meus dilectus, ille IESVS, non Ioannes, Qui baptizatus eſt, non qui baptizauit. Qui ex me genitus eſt ante omne temporis ſpatium. Non ex Zacharia, ſed ex Maria genitus, ſecundum carnem. Non qui ex Eliſabet præter ſpem, ſed qui ex Maria, eius virginitate minimè læſa, ſine ſemine fructus apparuit, non ex ſoluto ſterilis ramo. Qui vobiſcum verſatus eſt, non autem in deſerto educatus. Hic eſt filius meus dilectus, filius conſubſtantialis, non autem alterius ſubſtantiæ. Conſubſtantialis vobis in eo quod cernitur, abſq; peccato. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Non alius eſt filius meus, & alius Mariæ filius: ſed hic eſt filius meus dilectus, qui oculis, & mente conſpicitur. Ipſum audite. Si dixerit, *Qui videt me, videt & patrem meum* (Ioan. 14.) *ipſum audite*. Si dixerit, *Qui miſit me, maior me eſt* (Ioan. ibid.) diſpenſatione vocem eius ſuſcipite. Si dixerit, *Quem me eſſe dicunt homines filium hominis?* (Matth. 16.) reſpondete illi, *tu es Filius Dei viuentis.* His verbis de cælo terribiliter à Deo profectis, illuminatum eſt hominum genus, vt creatoris, & creaturæ, regis & militis, opificis, & operis diſcrimen agnoſcentes, &c.

COMMENTARIVS.

GREG. THAVMATVRGVS.] Epiſcopus Neocæſareæ, propter complura, & grandia miracula quæ edidit, hoc cognomentum inuenit. Vitam eius mandauit litteris Greg. Nyſſenus. Laudatur à Baſilio, lib. de ſpiritu ſancto, cap. 29. De eo Euſeb. Hiſtoriæ lib. 6. cap. 23. Socrates lib. 4. cap. 22. Hieronymus epiſt. 8. Hic moriens quæſiuit, quot in ciuitate gentiles ſupereſſent. Reſponſum, non plus 17. tum ille gratijs Deo actis, tot, ſubiecit, fideles inveni, cum epiſcopatum iniui.

QVI BAPTIZATVS EST.] Tria myſteria eodem die, diuerſis annis peracta ſunt. Chriſtus infans à Magis eſt adoratus. In Iordane à Ioanne eſt baptizatus. Aquam in nuptijs in Cana Galileæ vinum fecit. Sedulius Poëta Chriſtianus hymno in Epiphaniam ſingula expreſſit hunc in modum.

Ibant Magi quam viderant
Stellam ſequentes præuiam.
Lumen requirunt lumine,
Deum fatentur munere.

Lauacra puri gurgitis
Cæleſtis agnus attigit.
Peccata quæ non detulit,
Nos abluendo ſuſtulit.

Nouum genus potentiæ,
Aquæ rubeſcunt hydriæ,
Vinumq; iuſſa fundere,
Mutauit vnda originem.

Cum porrò legis *feſtum luminum*, aut, *Oratio in ſancta lumina*, apud Græcos, & Nazianzenum, caue diem feſtum *Purificationis Mariæ*, quo omnia Catholicorum templa cereis accenſis collucet, intel-

Digitized by Google

ntelligas. Nam Panegyris, ſeu ſollennitas hæc primum temporibus Iuſtiniani inſtituta eſt; luminum autem Chriſti baptizati eſt. Vide Baronij Notat. ad 2. Februarij. Appellatur autem luminum, vt explicat cauſam Nicetas, quia baptiſmus purget, & illuſtret. Quò etiam fit, vt faces eo tempore inſignum lætitiæ accendamus. Et paulo poſt iterum. Hanc autem vim & facultatem habet baptiſmus, vt purget eos, qui expiatione, ac luſtratione opus habent, atq; animæ lumini adiumentum afferat. Nam cum claram illam, & illuſtrem primum accepiſſemus, turpium affectuum caligine obſcurauimus, atq; obruimus, prauas, & vitioſas formas inijcientes, ac diuinas pulchritudinis ipſius notas adulterantes.

Non qui baptizavit.] Baptizauit tamen ſuo tempore Chriſtus etiam, ſicut affirmauit Iohannes Baptiſta, ſed in ſpiritu ſancto, & igni Math. 3. Marci 1.

Ante omne temp. spativm.] Prouerb. 8. loquitur de æternitate ſua Dei Patris Sapientia, quæ eſt ipſe Filius. *Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram*, & quæ ſequuntur, plena afflatus cæleſtis. Symbolum Nicænum: Et in vnum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia ſæcula.

• Præter spem.] Lucæ. 1. Et *non erat eis filius, eo quod Eliſabeth eſſet ſterilis, & ambo proceſſiſſent in diebus ſuis.* Tametſi vel ſenes admodum generaſſe legamus: ſed eos in tanta mortalium vniuerſitate perpaucos. In viris Maſiniſſã regem poſt 86 añum generaſſe filiũ: Catonem Cenſoriũ octogeſimo exacto è filia Salonij clientis ſui. Et vſq; ad 85. apud ignobiles vulgaris reperitur generatio. Plin. li. 7. cap. 14.

Eivs virginit. minime læsa.] Bernard. Hom. 2. ſuper Miſſus eſt. Hæc eſt virgo carne, & mente, virgo profeſſione, virgo denique, qualem deſcribit Apoſtolus, *ſancta corpore & Spiritu*. 1. Corinth. 7. Quæ figuræ afferri ſolent de eius virginitate intacta, & fæcunda, eas incluſit verſibus Poëta pius, & elegans Hieronymus Vida, hymno in Deum filium, de vellere ſcilicet Gedeonis, de porta clauſa Ezechielis, & ſimile de radio ſolis, ſeſe per vitrum illæſum infundente.

Tu ros, tu pluuia, eq; polo fluis aureus imber.
Exſpectatus ades tot ſæcula ab omnibus imber.
Candida te excipiunt intacta vellera lana.
Nec tamen excepto maduit lana humida ab imbri.
Porta æterna manet cæli alto in limine clauſa,
Per quam aditus nulli penitus fuit orbis ab ortu.
Ipſe ſed ingrediens ſoli ſibi ſponte patentes
Isq; redisq; fores, nec clauſtra immota reſignas.
Quale vitrum radijs penitus ſol tranſit adactis,
Illæſoq; domus ſubit interiora metallo,
Intimaq; illuſtrans penetralia lumine veſtit.

Sine semine frvctvs apparvit. Appoſitè, & ſuauiter Sedulius.

Caſta parentis viſcera	*Domus pudici pectoris*
Cæleſtis intrat gratia.	*Templum repente fit Dei.*
Venter puellæ baiulat,	*Intacta, neſciens virum,*
Secreta quæ non nouerat.	*Verbo concepit filium.*

Non avtem alterivs svbstantiæ.] ὁμούσιος, ſeu ὁμοούσιος eſt Patri filius, non autem ὁμοιούσιος, quod eſt ab ὅμοιος, & οὐσία ſimilis ſubſtantiæ, quod Ariani volebant. Atque hoc eſt verbum, de quo tanta olim contentione certatum eſt, quando *aſtiterunt reges terræ* (vt ſcriptum extat, pſalm. 2.) *& Principes conuenerunt in vnum, aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius* Athanaſium, τῆς ὁμουσίας propugnatorem ſtrenuiſſimum, cui ad fugam vix totus orbis ſuffecit.

In eo qvod non videtvr.] Diuinitas ſub aſpectum non venit. *Deum nemo vidit vnquam.* 1. Ioan. 4. Athanaſ. in Symbolo (qui huius Symboli auctorem Euſebium Vercellenſem

Epiſco-

Digitized by Google

Epiſcopum, Arianorum acerrimum aduerſarium credant.] Qui licet Deus ſit & homo, non duo tamen, ſed vnus eſt Chriſtus. Vnus autem non conuerſione diuinitatis in carnem: ſed aſſumptione humanitatis in Deum. Vnus omnino, non confuſione ſubſtantiæ, ſed vnitate perſonæ. Nam ſicut anima rationalis, & caro vnus eſt homo; ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus.

ABSQVE PECCATO.] 1. Pet. 2. *Qui peccatum non fecit &c.* Paulus Heb. 4. *Pontificem ſanctum, innocentem, impollutum, ſegregatum à peccatoribus* appellat.

NON ALIVS EST FIL. M. ET MARIÆ.] Bernard. Hom. 2. ſuper Miſſus eſt. Non totus de Deo, nec totus de Virgine: totus tamen Dei, & totus Virginis. In cælo quidem ἀμήτωρ, in terris ἀπάτωρ.

Cap. XIIX. Ad plurimos libros conquirentem, nec ijs vtentem. *Epiſt. 127. lib. I. Iſidori Peluſiotæ.*

ISIDORVS SIMPLICIO. S.

PLurimos libros, vt audio, emiſti, atque opinione locuples es, eorum lectionem ignorans, atque idem faciens, quod ij qui frumentum comprimunt, ac tineas alunt. Nam libri quoque tinearum patres, & nutricij fiunt, cum vinciuntur, & occultantur. Quare aut opibus tuis vtere: aut ingentem eruditionem ne læde, nimirum hic quoque comicos ſales colligens (dum librorum corruptor, aut librorum ſepulchrum, aut tinearum altor appellaris) atque coram Deo accuſationem congerens: vt qui ingens vtilitatis talentum occultaris: quod alijs quidem non creditum, atque elaboratum eſt, à te autem improbe defoſſum.

COMMENTARIVS.

Hoc argumentum bellè, ac feſtiuè tractat Lucian. Orat. aduerſus diuitem, & indoctum, & ob elegantem, magnamque optimorum, ac pretioſorum librorum copiam, quos commercabatur, ſibi mirè plaudentem, & opinionem doctrinæ aucupantem, quos tamen legere non curabat. Docet, non libros, ſed librorum accuratam lectionem efficere eruditum, quomodo, puta, nec arma militem, ſed animum generoſum, & vtendi peritiam. tom. 2. pag. 716. Auſon. epigram. XLIII. ad Philomuſum Grammaticum.

Emptis quod libris tibi bibliotheca referta eſt,
Doctum, & Grammaticum te, Philomuſe, putas.
Hoc genere & chordas, & plectra, & barbita conde,
Mercator hodie, cras citharœdus eris.

Sic autem non omnes nobiles, qui torquem geſtant aureum: non omnes reges, qui corona inſigniuntur: non omnes poëtæ, qui ſe laureatos iactitant: ita non omnes bene litterati, qui amplas bibliothecas conſtruunt.

LIBRI QVOQVE TINEARVM PAT. AC NVTRICII.] De Bibliothecæ ædificio Vitruuius lib. 6. cap. 7. Cubicula, & Bibliothecæ ad Orientem ſpectare debent. Vſus enim matutinum poſtulat lumen. Item, in Bibliothecis libri non putreſcunt. Nam in his, quæ ad meridiem, & occidentem ſpectant, à tineis, & humore vitiantur, quod venti humidi aduenientes, procreant eas, & alunt, infundenteſque humidos ſpiritus, pallore volumina corrumpunt. Extat Galli cuiuſdam poëmatium lepidiſſimum in tineam, quam ſibi poëtas aliquot arroſiſſe grauiter conquerens, crudeli eius nece Muſis ſacrificat. Verſus recitat Raderus noſter Comment. in Martialis lib. 14. epigrammate, vt ipſe numerat, 34. Antidotum ſuccus cedri, quo illita quæ ſunt, tineas, blattas, & cariem non ſentiunt. Conſule adagium, digna cedro.

COMICOS SALES COLLIGENS.] dans occaſionem tui perſtringendi, & irridendi in Comœdia, quomodo in veteri Comœdia fiebat, vt qui deliquerant ciues, apertè, & nominatim notarentur. LIBRORVM CORRVPT. AVT SEPVL.] In græco ſic eſt. βιβλιοφθόρος, ἢ βιβλιολάθος καὶ σητοτρόφος καλύμματος. Huiuſcemodi homines nec ſibimet, nec alijs rerum ſuarum vſum permittentes, ſeu potius inuidentes, aptè vocari poſſunt canes in præſepi. ATQVE CORAM DEO ACCVSATION.] Religionem, ſeu ſcrupulum illi inijcit, quaſi qui talentum ſuum defodiat, dum vtilitatem ex ſuo peculio capiendam alijs ſubtrahit. De talentis Matth. 25.

Cap. XIX. Non detrahendum de aliis.

Ex Chryſoſt. Homil. 3. ad populum Antiochen.

DIc proximo (detrahenti) ſi habes aliquem, quem laudes, & commendes, aures aperio, vt vnguenta ſuſcipiam: ſi verò malè velis dicere, verbis ingreſſum obturo: non enim ſtercus, & cœnum accipere ſuſtineo. Quod enim mihi lucrum, ſi dicero, quod ille improbus? maximum igitur nocumentum ex hoc, & extrema iactura. Loquere ad ipſum, curemus noſtra, quomodo peccatorum rationes demus, & curioſitatem hanc, atque operoſam indagationem circa vitam noſtram exhibeamus. Quam enim habebimus excuſationem, quam veniam, cum noſtra ne in mentem quidem veniant, aliena vero curioſe ſcrutemur? circa alienam vitam ſatagere illiberalitatis extremæ eſt.

NOTÆ.

Facilius putant prudentes, & in rebus ſpiritualibus exercitati viri, cætera ſubigere, & domare vitia, quam detractionis expugnare penitus, ac radicitus euellere πάθημα. Nam qui ſibi in alijs pleriſque imperare didicerunt, ab hoc vno demum vinci ſe patiuntur. Eſt autem Theologorum iudicio, cum ſcilicet in ſummo eſt, furto, immo homicidio grauius, quandoquidem nomen bonum, & exiſtimationem alterius (quæ melior eſt, quam diuitiæ multæ, prouerb. 22. &, à magnanimis vitæ huius corporis anteponitur) violat, ac propter odium, contemptumque in quem detractor eum, de quo detrahit adducit, famam illius obſcurat, & occidit; nec vnum duntaxat, ſed triplex homicidium, ſeu, vt melius loquar, triplicem animarum occiſionem committit, ſuæ, audientis, & à ſe infamati, ſeu ignomina aſperſi, & cooperti. Quam ob cauſam detrahentium lingua gladio, nouaculæ acutæ, armis, & ſagittis comparatur in ſacris litteris. Malè autem, & mala homines de hominibus loqui ſolent: vel ex quadam ſuperbia, & aliorum deſpicientia: vel ex leuitate, & petulantia, vt complaceant, & delectent, quod faciunt paraſiti, & qui aretalogi dicuntur: vel ex inuidia, cum aliena commoda ſua incommoda, & aliorum lucra ſua detrimenta interpretantur: vel ex concepto odio, & alienatione, alijſue de cauſis. VT VNGVENTA SVSCIPIAM.] Oratio laudantis alium ob recte facta, & vitam honeſtam, animo ſano, & omni praua affectione libero pro ſuaui odore eſt. Contrà, maledicta, obtrectationes pro fœtore. Proinde de vitijs alienis verba profundentibus, interrupta illorum loquela illud Plauti ex Caſina occinendum, *hei, hei, fœtet tuus mihi ſermo.* Et ex Aulularia, *mihi cerebrum excutiunt tua dicta, lapides loqueris.* CVREMVS NOSTRA.] *Egomet mihi proximus*, ait ille in comœdia. Vnus quiſque videat, quid, & quomodo ſibi ſerat: vt enim ſeuerit, ita metet: *de carne corruptionem, de ſpiritu vitam æternam. Vnus quiſque onus ſuum portabit.* Galat. 6.

Cap. XX. Hieroſolyma.

Ex Hieronymo, Epiſt. 17.

QVantos hæc vrbs Prophetas, quantos emiſerit ſanctos viros, longum eſt recenſere. Totum myſterium noſtrum iſtius prouinciæ, vrbiſque vernaculum eſt. Quanto Iudæa cæteris prouincijs, tanto hæc vrbs cuncta eſt ſublimior Iudæa. Et vt

coactius

coactius diſſeramus, totius prouinciæ gloria metropoli vindicatur: & quidquid in membris laudis eſt, omne refertur ad caput.

NOTÆ.

Annus eſt ab hinc VIII. cùm primum volumen Bellariorum emiſi. In cuius ſyntagmate x. quod Miſcella inſcripſi, Godefridum Comitem Bullionæum, Chriſtiani exercitus Imperatorem milites ſuos ad Hieroſolymam ſtrenuè invadendam, & fortiter oppugnandam inflammantem induxi. In qua concione non nulla de laudibus tam auguſtæ ciuitatis diſſerui, quæ hîc iteranda non putaui. Varia fuerunt eius nomina, de quibus Ortelij theſaurus interrogetur. Quinquies, immo vero ſexies capta, & vaſtata eſt. Primùm à Nabuchodonoſore per militiæ ſuæ ducem Nabuzardam, vt eſt videre in 4. Reg. cap. vlt. & in ipſo libro Hieremiæ, qui eam vaſtationem non ſemel prænuntiauit, & ob id male eſt habitus. Poſt trecentos quinquaginta annos à reditu Iudæorum Babylone non amplius regio principatu, ſed ariſtocratia vſi ſunt, eaque aliquamdiu fœliciter, donec conflata eſt inter optimates ſeditio, quod æqualem æqualibus ſubijci indignum videretur. Quam occaſionem ſibi oblatam Antiochus Epiphanes, ſiue illuſtris, Syriæ Rex ad perficienda, quæ pridem optauerat àrripiens, vrbem occupauit, & nullum crudelitatis genus prætermiſit, vt libri Machabæorum docent. In hanc ſententiam Niceph. lib. 1. cap. 6. Subegit eandem & Herodes, Soſio Romano adiuuante, vt idem meminit. Iugum ei impoſuit & Pompeius, vt tradit Ioſephus, Antiquitat. lib. 14. cap. 10. A Nerone demum miſſi Veſpaſianus, & filius eius Titus, qui Iudæos domarent. Sed cum Veſpaſianus in Neronis demortui locum Auguſtus ſalutatus Romam decederet, Titus bellum confecit, & Hieroſolymam, quò tum ad Paſchæ ferias agendas tricies centena hominum millia confluxerant, obſidione cinxit. Quibus calamitatibus, & ærumnis oppreſſi tum Iudæi fuerint. & quo pacto necem Saluatori luerint illatam, Ioſeph. libris de bello Iudaico, & ex eo Niceph. lib. 3. à cap. 6. deinceps & Egeſippus liquidò commemorant. Poſtremò Ælius Hadrianus Traiani ſucceſſor Iudæos denuo rebellantes, & templum reædificare molientes ita afflixit, vt vno die quinquies centena, & octoginta millia trucidarit; quidquid vetuſtiorum ædificiorum reſtaret, ſolo æquauerit, vrbisque pomœrijs plurimum contractis, eam refecerit, & de ſuo nomine Æliam vocari in poſterum iuſſerit. Ita Niceph. ibidem. Deſcribitur Hieruſalem à Ioſepho, belli Iudaici lib. 6. cap. 6. Multa eſt eius laus in ſcripturis ſanctis. *Elegi Hieruſalem, vt ſit nomen meum ibi*, ait Deus, Paralip. 2. cap. 6. Creditum à quibusdam, in orbis vmbilico ſitam, & hoc ſignificatum pſalm. 73. *Deus operatus eſt ſalutem in medio terræ*, quando Chriſtus ibidem pro nobis in crucem eſt actus. In medio Iudææ Ioſephus eam conſtituit. 3. belli. Suprema eius laus, quod myſticè ſedes illas cæleſtes, & immortalium bonorum affluentiam, qua ſancti fruuntur, & fruentur ſignificat. *Illa autem quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra*, Galat. 4. & Heb. 12. *Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem, & multorum millium angelorum frequentiam.* QVANT. EMIS. S. VIROS,] Viros bonos populo pro arce, & turri eſſe, dicit Theognis qui tamen ab eo pro merito minimè honorentur.

ἀκρόπολις, καὶ πύργος ἐὼν κενεόφρονι δήμῳ,
κύρν', ὀλίγης τιμῆς ἔμμορεν ἐσθλὸς ἀνήρ.

TOTVM MYSTERIVM NOSTRVM.] *Salus ex Iudæis eſt*. Ioan. 4. Dogmatis Chriſtiani fons, Niceph. lib. 16. cap. 34 De Conſtantinopoli ad Sacerdotes Conſtantinopolit. & vrbem ipſam. tantum vrbes omnes antecellens, quantum cælum terræ præſtat. Verius hæc de Hieroſolyma dicatur, ſacrario orbis terrarum. TANTO HÆC VRBS. C. EST SVBLIMI IVDÆA.] Quod Virgil. Eclog. 1. dixit de Româ, comparans eam cum reliquis vrbibus, aptè huc transferas.

Verùm hæc tantùm alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Plinio lib. 5. cap. 14. longe clariſſima vrbium Orientis. Verè vrbs totius mundi oculus quondam, hodie immaniſſimi Tyranni mancipium, quam iure Hieremias iterum vberioribus lacrymis defleat. ET VT COACTIVS DISSERAM.] vt paucis, vt breuiter, vt ſummatim dicam.

Cap. XXI. Dictio, diuinæ ſapientiæ munus, Philoſophi Græci, Philoſophia. *Ex Clement. Alexand. Stromat. lib. 1. cap. 4.*

Dictio eſt tanquam veſtis in corpore, res autem ſunt carnes, & nerui. Non oportet ergo maiorem veſtis, quam ſalutis corporis curam gerere. Non ſolum enim frugalis vitæ ratio, ſed etiam à ſuperuacaneo cultu, ornatuq́; aliena oratio exercenda eſt ei, qui veram vitam elegit. Nec honeſtus eſt ille cibi apparatus, qui habet plura condimenta, quam quæ nutriunt.

Diuinæ ſapientiæ, & virtutis, & potentiæ eſt officium, non ſolum bona facere (hæc eſt enim, vt ſemel dicam, dei natura, vt ignis calefacere, & lucis illuminare) ſed illud quoque maximè, vt id quod per malos aliquos excogitatum eſt, ad bonum aliquem finem, & vtilem deducat, & vtiliter ijs, quæ videntur mala, vtatur.

Græcorum Philoſophi ante Domini aduentum à Prophetis Hebræis partes veritatis, id minimè agnoſcentes, ſumpſerunt: ſed ſibi tanquam propria documenta attribuerunt: & alia quidem adulterarunt: alia autem ſuperuacua quadam diligentia indoctè, tanquam ſapientes pronuntiarunt: alia autem etiam inuenerunt.

Quemadmodum multi homines, qui nauim trahunt, non poſſunt dici multæ cauſæ, ſed vna cauſa ex multis (non eſt enim vnus quiſque cauſa, vt nauis trahatur, ſed cum alijs) ita etiam Philoſophia confert ad comprehendendam veritatem, cum ſit inquiſitio veritatis, non quod ſit cauſa comprehenſionis: ſed cauſa cum alijs, & adiuuans. Seruatoris doctrina, cum ſit dei virtus, & ſapientia, per ſe perfecta, & nullius indiga eſt. Accedens autem græca Philoſophia, non veritatem facit potentiorem; ſed debilem aduerſus eam efficit ſophiſticam argumentationem, & propulſat doloſas aduerſus veritatem inſidias. Et quæ eſt quidem ex fide veritas, tanquam panis neceſſaria eſt ad viuendum. Quæ autem præcedit diſciplina, eſt obſonio ſimilis, & bellarijs. Deſinente cæna, ſuauis eſt placenta, vt ait Pindarus.

COMMENTARIVS.

Theoremate primo Clemens res, præſertim ſacras, & diuinas corpus quoddam, quodammodo, carne, & neruis compactum facit, cui ſollicitudine maiore proſpicere oporteat doctorem, ſeu hominem Chriſtianum, quam ſermoni, ſiue orationi, qua pertractentur, vt ſibi congruenti. Ne curioſè pictam, ne fucatam, ne verborum lenocinijs elaboratam veſtem accipiant: ne tanquam in cibo plus condimenti, quam nutrimenti, appareat. Magis enim ſemper *ἐδέσματα* quam *ἡδύσματα* placere ſolent. Verùm ſuper hoc negotio ſatis dictum arbitror cap. 1. vbi de Doctoribus Chriſtianorum verba fecimus. Secundum Theorema docet, quod Orat. de moderat. in diſputando ait Nazianzenus, Deo, cum multis nominibus admirabilis nobis occurrat, nihil tamen tam proprium eſſe, quam omnes homines beneficijs ornare. Confirmat item Clemens, dei eſſe ex malis bona elicere, & rebus infælicibus, atque calamitoſis prouidere proſperos exitus. Exemplum illuſtre ſumatur ex hiſtoria Patriarchæ Ioſephi, Geneſ. 50. quem fratres cum odiſſent, eum Aegyptio mercatori vendiderunt. Is autem totius Ægypti adminiſtrator factus, vt ſe ſe fratribus quis eſſet aperuit, *Vos*, inquit, *cogitaſtis de me malum, & Deus vertit illud in bonum.* Huc pertinet vox Pauli. 2. Corinth. 4. *Id enim, quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Tertium Theorema reprehenſionem continet Philoſophorum Græcorum, qui Chriſtum natum anteceſſerunt, & dogmata ſua magnam partem ex Hebræorum monumentis deſcripta, ac delibata vt à ſe inuenta, & excogitata (homines ingratiſſimi, & impudentiſſimi) ſibi tribuerunt: quorum nonnulla etiam deprauarunt: in aliquibus exquiſitius explicandis, nimium ſibi permiſerunt. Hæc ſigillatim demonſtrare nimis operoſum, &

instituto

Digitized by Google

inſtituto noſtro alienum foret: & in præfat. huius voluminis quod ſufficeret dictum arbitramur: Poëtæ quoque ſacras hiſtorias figmentis ſuis contaminarunt. Quartum denique Theorema Philoſophiam gentilium ad veritatem Chriſtianam cognoſcendam conducere autumat, non quidem vt cauſam; ſed vt ſociam cauſam, ſiue vt συναιτίαν, & cauſam cum alijs, quomodo qui plures vnam nauim trahunt. Eandem aduerſus Sophiſtarum canonas, & captioſas nugas telum eſſe, ac præſidium. Eſt autem Sophiſtica hoc loco, improba, garrula, & ſimulata ſapientia, ac rectè ſanè Plato Sophiſtas non φιλοσόφους ὁμοίους τοῖς φιλοσόφοις nominandos cenſet, & à Philoſopho germano, vt aurum adulterinum à ſincero, ac vero diſcerni, quod ſit hominis mente, ac iudicio excellentis. Sic Max. Tyrius Diſſertat. x. Agyrta imitatur medicum, Sycophanta Oratorem, Sophiſta Philoſophum. De vniuerſo genere Sophiſtarum extant libri quinque, auctore Ludouico Creſollio, Societatis noſtræ, quos Theatrum veterum Rhetorum, Oratorum, & Declamatorum nuncupauit. VT AIT PINDARVS.] Verba illius græca tibi exhiberem, ſi in eius poëſi, quam habemus, inuenirentur. Itaque philoſophicam ſapientiam ſi cum Chriſtiana ſapientia conferatur, iudice Clemente, bellariorum: hæc autem noſtra lautiſſimæ, & apparatiſſimæ cænæ locum tenebit: & vt panis ſaluti corporis, ita ipſa animarum noſtrarum ſaluti ſempiternæ neceſſaria eſt.

Cap. XXII. Gallus gallinaceus.

Ex Ambroſio in Hexaëmeron, lib. 5. cap. 24.

EST etiam galli cantus ſuauis in noctibus: nec ſolum ſuauis, ſed etiam vtilis: qui quaſi bonus cohabitator & dormientem excitat, & ſollicitum ad monet, & viantem ſolatur, proceſſum noctis canora ſignificatione proteſtans. Hoc canente latro ſuas relinquit inſidias. Hoc ipſe Lucifer excitatus oritur, cælumque illuminat. Hoc canente mœſtitiam trepidus nauta deponit, omniſque crebrò veſpertinis flatibus excitata tempeſtas, & procœlla miteſcit. Hoc canente deuotus affectus exilit ad precandum, legendi quoque munus inſtaurat. Hoc poſtremò canente, ipſa Eccleſiæ Petra culpam ſuam diluit, quam priuſquam gallus cantaret, negando contraxerat. Iſtius cantu ſpes omnibus redit; ægris leuatur incommodum, minuitur dolor vulnerum, febrium flagrantia mitigatur, reuertitur fides lapſis, Ieſus titubantes reſpicit, errantes corrigit. Denique reſpexit Petrum, & ſtatim error abſceſſit, pulſa eſt negatio, ſecuta eſt confeſſio, &c.

COMMENTARIVS.

Hanc ſuam galli laudatiunculam bona ex parte hymno ſuo, quem ad laudes Dominicis, feſtiſque diebus canit Eccleſia, Ambroſius intexuit. Enumerat autem varias rerum mutationes, quarum cantu ſuo nocturno gallus eſt index, & admonitor, non tamen cauſa, & effector. Quamobrem ante lucem, à prima ſcilicet mediæ noctis inclinatione cantet, Cic. de Diuinat. lib. 2. ex Democrito hanc rationem affert. Depulſo enim de pectore, & in omne corpus diuiſo, & modificato cibo, quiete ſatiati cantus edunt. Sybaritæ gens molliſſima gallum in ciuitate non ferebant, ne videlicet nocturnum illis ſomnum interturbaret. Lucian. in ſomnio, ſiue gallo herum pauperem Micyllum, cum gallo, in quem conuerſum fingit Pythagoram, lepidè expoſtulantem facit, de moleſtia cantus, quo ſibi ſomnum, & ſomnium abruperit. Somniabat autem ſibi obueniſſe diuitias, in quibus mire exultabat. Duarum præcipuè rerum hieroglyphicum eſt gallus, pugnacitatis, & impietatis. Ad huc enim pulli, vt ſe roſtellis laceſſunt? vt pugnam iterant? adeo, vt ad dimicandum nati videantur. Plinio teſte, Pergamis quotannis ſpectaculum gallorum gallinaceorum pugnam ineuntium publicitus edebatur: Horum certamine demonſtrato, Socrates Iphicrati Athenienſium duci animos addidit. Conſule præterea Politianum in Ruſtico. Quali ſpectaculo & Themiſtocles ſuos milites in hoſtem animauit. Atq; huiuſmodi ad virtutem incitamentū, & ad ſimilium rerum factorumq; memoriam ſempiternā populus Athenienſis conſecrauit Ælian. li. 2. c. 28.

Digitized by Google

Adultior gallinaceus matrem ſalit, & patrem miſerè habet. Quare vna cum vipera, & cane in culeum parricidæ includi ſolebat, vt eiuſdem ſceleris ſocius, pari ſupplicio plecteretur. Fuſius hæc Pierius lib. 24. ET DORMIENTEM EXCITAT.] Vigiles nocturnos vocat Plin. lib. 10. cap. 21 quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque ſomno natura genuit. Cum ſole eunt cubitum, quartaque caſtrenſi vigilia ad curas, laborémque reuocant. Nec ſolis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu. Lucret. lib. 4.

Quin etiam gallum, noctem explaudentibus alis
Auroram clarâ conſuetum voce vocare.

Cantaturi alis latera verberant, quo appulſu noctem ipſam videntur expellere. Venit in mentem feſtiuæ cuiuſdam Aeſopianæ fabulæ, qua monemur, vt in capiundo conſilio cauti ſimus, ne malè eueniat. Mulier vidua operoſa ancillas habens, ad galli cantum eas è ſomno ad operas exſuſcitabat. Quibus aſſiduo labore delaſſatis, placuit gallum, heræ ſollicitatorem occidere. Eo occiſo in maius malum inciderunt. Siquidem hera iam galli horam ignorans, intempeſtiuius, & arctius dormientes experge faciebat. LATRO SVAS RELINQVIT INSIDIAS.] *Mucro latronis conditur*, ſub auroram puta: lux enim inimica eſt operibus tenebrarum. Qumquam illud Horatij epiſt. 2. lib. 1. *Vt iugulent hominem, ſurgunt de nocte latrones*, exponatur, ſtatim poſt noctem, vt alterum, *de medio potare die*; ſat. 8. lib. 2. poſt medium diem, poſt meridiem, quando conuiuia inibantur. LVCIFER EXCIT. ORIT. CÆL. ILLVMINAT.] 2. Æneid. *Iamq; iugis ſumma ſurgebat Lucifer Ida, Ducebatq; diem.* Nulla porrò venuſtior Luciferi orientis, & cælum illuminantis deſcriptio, quam illa Maronis lib. 8.

Qualis vbi Oceani perfuſus Lucifer vnda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cælo, tenebraſq; reſoluit.

MOESTIT. TREPID. NAVTA DEPON.] Exponitur cauſa mœſtitiæ verbis ſequentibus. Sub noctem enim plerumque tempeſtates in mari ſæuire incipiunt, & die imminente ſedantur. Ouid. Metam. 11. deſcribens atrociſſimam tempeſtatem, qua Ceyx Rex Trachinis perijt, ſic orditur.

Cum mare ſub noctem tumidis albeſcere cœpit
Fluctibus, & præceps ſpirare valentius Eurus. &c.

Ex Scholiaſte Arati profertur hic verſus, ἐκ νυκτῶν ἄνεμοι χαλεποὶ, δηλήματα νηῶν Nocte venti flant vehementius, nauium damna. DEVOTVS AFFECT. EXILIT AD PRECAND.] Quaſi digitum intendit ad locum pſalm. 118. *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi.* Verbum autem exilit alacritatem impigre ad diuinas preces è lectulo ſurgentis exprimit. *Corripio è ſtratis corpus*, ait Aeneas. lib. 2. ardente Troia. HOC CANENTE IPSA PET. ECCLESIÆ.] Euangeliſtæ omnes lacrymarum Petri Apoſtoli ob negatum Magiſtrum meminerunt, quas vim ſacri habuiſſe baptiſmatis, teſtatur Pont. Max. Leo, ille Eccleſiaſticæ dictionis Tullius. SPES OMNIBVS REDIT.] Omnes peccatores per cantum galli nocturnum negationis Petri, eiusq; lacrymarum, per quas veniam eſt conſecutus, admonentur, & bene de ſalute ſua ſperare incipiunt, ſi eius exemplo pœnitentiam egerint. ÆGRIS LEVATVR INCOMMODVM] Quæ ſequuntur accuſant noctem, quæ quo fit diei vicinior, eo etiam morbidi melius habent. Dies longè quam nox melior, & optabilior. Breuis lux, inquit Philo, melior quam æternæ tenebræ.

Cap. XXIII. Remiſſa, Miſſa.

REmiſſam dixit Cyprianus, pro remiſſione, de bono Patientiæ. Domus baptizata à ſeruo, & remiſſam peccatorum daturus &c. Et Epiſtola. 14. Qui autem blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non habet remiſſam. Et in 3. Tertullian. contra Marcionem, diximus de remiſſione peccatorum, corrigendum, *de remiſſa*. Sic Miſſam dixit ea ætas promiſſione. Vnde ſacrificio id vocabulum accomodatum ex hac

hac occaſione. Catechumeni, qui & auditores, & audientes dicuntur Tertulliano, in templo manebant, donec Euangelium expoſuiſſet Epiſcopus. Tunc clamabat leuita, Catechumeni exeunto. Vel, ſi quis Catechumenus remanſit, exeat. Ab hac itaque Catechumenorum dimiſſione vulgus appellationem miſſæ ſacro attribuit. Hoc antiquitatis myſterium in Iſidori lexico refertur. Sic conſul Romanus Senatum mittebat. Et in quibuſdam Gentilium ſacrificijs lictor clamitabat. Hoſtis, victus, mulier, virgo exeſto, extra eſto, vt prodit Feſtus. Hodie in fine ſacri leuita pronuntiat, *Ite, miſſa eſt*, id eſt, miſſio eſt, quod olim in initio dicebatur, antequam inciperentur videlicet ipſa myſteria. Hinc iuxta vulgi conſuetudinem Ambroſius dixit, miſſas facere. A parte totum eſt nominatum. Nam propriè miſſa erat tempore ſacrificij, quando Catechumeni foras mittebantur, ceu modò retulimus. Beat. Rhenanus ex Tertullian. lib. 2.

NOTÆ.

REMISSA PRO REMISSIONE.] Cyprianum vti verbis interdum durioribus, & nouatis, ac Tertullianicis, alioqui virum diſertiſſimum, & aliquando artis Oratoriæ Profeſſorem, haud mirum, cum eum ſcriptorem aſſiduò volutarit. VNDE SACRIFICIO ID VOCAB.] Ex eo quod Catechumeni poſt Euangelium mitterentur, ſeu amandarentur, totum ſacrificium cœptum eſt Miſſa dici, & prior eius pars Miſſa Catechumenorum. Græco vocabulo Theologis λειτουργία dicitur: eſt ſi quidem Miſſa maximè publicum munus, & officium, ſacrificare, inquam, deo pro populo, & vniuerſa Eccleſia, cuius quaſi legatus, & deprecator eſt Sacerdos. Trium Sanctorum Patrum λειτουργίας habemus Græcas. Iacobi minoris, Apoſtoli, Baſilij, & Chryſoſtomi, in quibus deiparæ Virginis patrocinium enixiſſimè imploratur. De Cæremonijs, & ſacris ſacrificantium veſtibus, deque myſticis earum ſignificationibus egi Progymnaſmate 93. Volumin. II. CONSVL. ROMAN. SENATVM MITTEBAT.] Cum hiſce verbis, *Non vos moramur, Patres conſcripti.* Orator autem populum, *Si vobis videtur, Quirites, diſcedite.* Legati Pyrrhi Epirotarum regis interrogati quid de Romanis ſentirent, reſponderunt, vrbem ſibi templum viſam, ſenatum *βασιλέων πολλῶν συνέδριον*, regum multorum conſeſſum. Cic. de Aruſp. reſpons. Senatus princeps ſalutis, publicæq; mentis. PROPRIE MISSA ERAT TEMP. SACRIFICII.] Ita traditum ab Auguſtino Sermon. Communium 19. Propriè miſſa, inquit, non tunc, quando diuinæ lectiones in Eccleſia recitantur: ſed quando munera offeruntur, & corpus, & ſanguis domini conſecrantur. Nam lectiones ſiue Propheticas, ſiue Apoſtolicas, ſiue Euangelicas etiam in domibus veſtris legere, vel audire poteſtis: Conſecrationem verò corporis, & ſanguinis Chriſti non alibi, niſi in domo Dei videre, vel audire valetis. Stuporem cordis hæreticorum, dum originationem vocabuli huius miſſa, & Germanici Meß inquirunt, ac maledicunt, patefecit luculenter vir vndequaque doctiſſimus Maximilian. Sandæus noſter in Grammatico profano, commentat. 10. numero 20. & rurſum 13. num. 12.

Cap. XXIV. Ex Apologetico Greg. Nazianzeni.

MElior eſt canities cum prudentia imperita iuuentute; & meditata tarditas inconſiderata celeritate; & breue regnum diuturna tyrannide: quemadmodum pretioſæ cuiuſpiam rei pars, quamuis exigua, multis opibus vilibus, atque fallacibus multo eſt præſtabilior: itemque modicum auri multis plumbi talentis; & lux pertenuis multis tenebris. *Ibid.* Deus cum vult quempiam comprehendere, & ſub manu tenere, præcurrit celeres, fallit prudentes, peruertit ſtrenuos, comprimit elatos, manſuefacit feroces, conculcat potentes.

Digitized by Google

Item. Quicunque ad gubernandum, vel prophetandum vocati fuerunt, partim alacri animo ceſſerunt vocationi, partim diſtulerunt chariſma. Et neutrorum reprehendenda eſt; nec illorum qui ſe ſubtraxerunt timiditas: nec eorum qui præceſſerunt alacritas. Illi enim muneris magnitudinem ſunt reueriti: hi eo, qui vocabat confiſi, ſunt obſecuti. Exempla Aaronis, Moſis, Iſaiæ, Hieremiæ.

COMMENTARIVS.

Breuiter, ac ſcite dicta à viro doctiſſimo iuxta, ac ſanctiſſimo lectori conſideranda proponimus, quæ ſtrictim illuſtrare conabimur, vt quid in ijs doctrinæ lateat, clarius perſpiciatur, tametſi allatis ab auctore ſimilitudinibus ſatis illuſtrata videantur. MELIOR EST CANITIES CVM PRVDENT. Prudentiam aiunt eſſe rerum bonarum ac malarum, ſeu expetendarum, ac fugiendarum ſcientiam: quam quia experientia, quæ multo indiget tempore, afferre, & parere conſueuit, ideo ea ſenectutis, quam iuuentutis potius comes eſt. Iob. 12. *In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.* Iuuentutis autem aſſeclæ temeritas, & ſtultitia. Quanquam & illud verum eſt, quod Sapient. 4. ſcribitur: *Senectus enim venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.* MEDITATA TARDIT. INCONSIDERATA CELERIT.] Quis inficietur meditata, perpenſa, diſcuſſa plerumque meliora, potiora, laudabiliora, & quidquid tale dici poteſt, videri inconſideratis, feſtinatis, præcipitatis, & extempore factis? Non inſipienter dixit Auguſtus, Feſtina lente. Cuius prouerbij vim, ac ſententiam tam fœcundam, grauem, ſalutarem, tam ad omnem vitæ rationem latè patentem cenſet Chiliaſtes, vt in tanto prouerbiorum numero nullum aliud perinde dignum judicet, quod in omnium templorum foribus, aureis litteris deſcribatur: quod primatium inſcalpatur annulis: quod regijs in ſceptris exprimatur. Denique quod omnibus vbique monumentis repræſentetur, nulli mortalium non futurum maximo vſui. BREVE REG. DIVTVR. TYRANNIDE.] probatum genus Politiæ, ſeu Reipub. monarchia, ſiue Regnum: contrarium, & vitioſum, ac deteſtabile tyrannis. Bonus Princeps eſt oculus populi ſui, vt ſol in cælo eſt oculus mundi. Quod animus in homine, hoc ille in ciuitate ſiue regno. Animus ſapit, corpus obtemperat. Imperat quidem corpori, ſed eius bono. Sic Rex non ſibi, ſed ſubditis regnum adminiſtrat. Tyranni autem à carnificibus hoc diſtant, quod ſunt, nec vocantur hoc nomine. Et illi quidem ſecundum leges, & magiſtratuum iuſſa nocentes plectunt: hi etiam innocentes fama, fortunis, exilio, & capite multant. Tyrannis nihil nec fuit vnquam, nec erit odioſius. Deum ad improbos, & flagitioſos puniendos tanquam tortoribus vti tyrannis, quos deinde ipſos quoque conterat, ac funditus tollat, Plutarchus de ſera numinis vindicta affirmat. PRÆCVRRIT CELERES, FALLIT PRVD.] *Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum*, Prouerb. 21. *Qui comprehendit ſapientes in aſtutia eorum*, vt ex Iobo. 1. Corinth. 3. ſcripſit Paulus. Quæ ſequuntur, ea quoque ſua teſtimonia in ſanctis ſcripturis habent, à nobis autem vitandæ longitudinis prætermittuntur. DISTVLERVNT CHARISMA.] Chariſmata Paulus dona diuinitus oblata, & virtutes, ac munia, ob quæ cæleſtes gratiæ impertiuntur nominat. Compluribus igitur exemplis docere poſſemus, ſanctos viros vel ad gubernationis, vel ad prophetiæ officia à Deo vocatos, hos præ inſigni animi modeſtia non nihil tergiuerſatos: illos fiducia diuini auxilij voluntatem vocantis alacriter amplexatos. Quorum neutrorum conſilium reprehenſioni affine eſt, vt Nazianz. ſentit, qui & Orat. 1. in Paſcha ſic loquitur. Bonum eſt Dei imperium & aliquantum detrectare, vt Moſes ille olim, ac poſtea Hieremias: & rurſus ad vocantem promptè, atque impigrè accurrere. Quemadmodum Aaron, & Iſaias, modò vtrumq; pio animo fiat; alterum ob propriam infirmitatem: alterum ob vocantis potentiam. Conſulantur libri, & ſpecula ſactorum exemplorum.

Digitized by Google

PHILOCALIÆ LIBER SECVNDVS.

Cap. I. Hæreticis ius diuinarum litterarum adimitur.

Ex Tertulliano, de præſcript. aduerſus hæreticos.

SI enim hæretici ſunt, Chriſtiani eſſe non poſſunt, non à Chriſto habendo, quod de ſua electione ſectati, hæreticorum nomine admittant. Ita non Chriſtiani, nullum jus capiunt Chriſtianarum litterarum, ad quos meritò dicendum eſt. Qui eſtis? quando, & vnde veniſtis? quid in meo agitis non mei? Quo deniq; jure, Marcion, ſyluam meam cædis? Qua licentia, Valentine, fontes meos tranſuertis? Qua poteſtate, Apelles, limites meos commoues? Mea eſt poſſeſſio, quid hîc cæteri ad voluntatem veſtram ſeminatis, & paſcitis? Mea eſt poſſeſſio, olim poſſideo, habeo origines firmas ab ipſis auctoribus, quorum fuit res. Ego ſum hæres Apoſtolorum, &c.

NOTAE.

Illud Petri Apoſtoli epiſt. 2. cap. 3. de Pauli epiſtolis, vniuersè de hæreticis poteſt vſurpari. *In quibus*, inquit, *ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem.* Quam enim partem Bibliorum ſacrorum gloſſis ſuis inductis, & peruerſis commentationibus non corruperunt? Adulteria ſalutaris diſciplinæ Tertull. in Apologetico appellat. Poëtas non modo ipſos diuino ſpiritu, ſed ipſos quoque eorum interpretes eodem afflari, & concitari oportere, in Phædro à Platone ſcriptum eſt. Cum igitur ſpiritu ſancto inſpiratos fuiſſe conſtet, à quibus ſacroſancta illa volumina profecta ſunt, quo tandem ſpiritu bonos iſtos ἐξηγητὰς, Commentatores, & Doctores impulſos, & agitatos fuiſſe credendum eſt? An ſedibus non æthereis, ſed infernis ſpiritus ille venit? ita equidem reor. Nam & à Paulo 1. Corinth. 1. *doctrina dæmoniorum* eorum doctrina nominatur. Scripturarum interpretationem Spiritus ſanctus, earum auctor, Eccleſiæ Catholicæ commiſit.

SI ENIM HÆRET. S. CHRISTIANI ESSE. N. POSS.] Vide, obſecro, quid dicat Magiſter maximus, & erudiriſſimus. Non patitur hæreticos accenſeri Chriſtianis, & hoc argumento

gumento vſu Chriſtianarum litterarum illis interdicit, quaſi nolit mitti margaritas ante porcos. At inter latera noſtra verſantur, qui, quod ſoli doctrinam Chriſti & melius intelligant, & ſincerius tractent, & ſanctius ſecundùm eam viuant, ſe Euangelicos non verentur dictitare. O ſimiæ in purpura. Negat etiam Hieron. aduerſus Luciferian. hæreticos dici poſſe Chriſtianos. Idem ad Damaſum ſcribens, Qui Chriſti non eſt, Antichriſti eſt. Et in cap. 5. Danielis, hæreſes eſſe idola; cui ſimilia Auguſtin. de vera religione, cap. 38. Hæretici ſua phantaſmata colunt, & quidquid animo errante cum ſuperbia, & tumore cogitando imaginati fuerint, Religionis nomine obſeruant. QVI ESTIS? QVANDO, ET VNDE VENISTIS?] Egregia proſopopœia. Facit Chriſtianum, & Catholicum obiectantem hæreticis, ac inprimis eorum doctoribus injurioſam audaciā qui in alienā poſſeſſionē invaſerint, & illis rem ſuam velut de manibus, cum magna exprobratione extorquentem, eoſq; de fundo per ſcelus occupato deijcientem. Adempta igitur Hæreſiarchis, & hæreticis ſacrorum librorum vſura, mendacijs ſubdolis, ſycophantijs, & fucis ſuis nullum relictum mantellum quiritentur.

Cap. II. M. Attilius Regulus captiuus, Catoni Vticenſi prælatus.

Ex Auguſtin. Ciuitat. lib. 1. cap. 24.

EX litteris eorum (gentilium) M. Catoni M. Regulum præferamus. Cato enim nunquam Cæſarem vicerat, cui victus dedignatus eſt ſubijci, & ne ſubijceretur, à ſe ipſo elegit occidi: Regulus autem Pœnos jam vicerat, imperioq; Romano Romanus Imperator, non ex ciuibus dolendam, ſed ex hoſtibus laudandam victoriam reportauerat: ab eis tamen poſtea victus, maluit eos ferre ſeruiendo, quam ſe auferre moriendo. Proinde, & ſeruauit ſub Carthaginenſium dominatione patientiam, & in Romanorum dilectione conſtantiam, nec victum corpus auferens ab hoſtibus, nec invictum animum à ciuibus. Nec, quod ſe occidere noluit, vitæ huius amor fecit. Hoc probauit, cum cauſâ promiſſi, juriſque jurandi ad eoſdem hoſtes, quos grauius in ſenatu verbis, quam in bello armis offenderat, ſine vlla dubitatione remeauit. Tantus itaq; vitæ huius contemptus, cum ſæuientibus hoſtib9 perquaslibet pœnas eam finire, quam ſeipſe perimere maluit, magnū ſcelus eſſe, ſi ſe homo interimat, procul dubio indicauit. Inter omnes ſuos laudabiles, & virtutum inſignibus illuſtres viros, non proferunt Romani meliorem: quem neque felicitas corruperit: nam in tanta victoria pauperrimus permanſit: neque infelicitas fregerit: nam ad tanta exilia reuertit intrepidus.

NOTÆ.

Ad ea quæ dicta ſunt melius, & cumulatius intelligendâ, juuabit vtriuſq; hiſtoriam cognoſcere. Regulus Romanorum primo bello Punico dux de Carthaginenſibus triumphauit. Poſtmodum ab ijſdem victus, & captus, Romam ad captiuos hoſtium, qui illic tenebantur, ſecum permutandos cum legatis miſſus eſt, obſtrictus jurejurando niſi impetraſſet, ſe Carthaginem rediturum. Ingreſſus in Senatum multos pro ſe vno retinendos ſuaſit, & mœrentibus, ac flentibus ſuis forti animo Carthaginem rediens, ab ijſdem diriſſimo cruciatu conſumptus eſt. Tertullian. in Apologet. Regulus, inquit, ne vnus pro multis hoſtibus viueret, toto corpore cruces patitur. De eius magnitudine animi, ſingulariq; conſtantia, ac de genere mortis meminerunt M. Tullius. 3. Off. Paradox. 2. Valer. lib. 1. cap. 1. Polybius lib. 1. & 2. Gell. lib. 6. cap. 4. Seneca multis locis. Appian. in Libyco, Florus lib. 2 cap. 2. Tertull. ad Martyres, & in Apologet. ſub finem. Oroſius lib. 4. cap. 10. Auguſt. Ciuit. lib. 1. cap. 15. Horat. ode. 5. lib. 3. in hunc modum.

Fertur pudicæ conjugis oſculum,
Paruoſq; natos, vt capitis minor,
A ſe remouiſſe, & virilem
Toruus humi poſuiſſe vultum.

Donec

Digitized by Google

Donec labantes conſilio Patres
Firmaret auctor, nunquam alias dato;
Interq; mærentes amicos
Egregius properaret exul.
Atqui ſciebat quæ ſibi Barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimouit obſtantes propinquos,
Et populum reditus morantem,
Quam ſi clientum longa negotia
Dijudicata lite relinqueret,
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonum Tarentum.

Adde his Silium Italicum. lib. 6.

Cato Vticenſis cognomentum tulit, quod & Vticæ in Africa mortem oppetijt, & publicis eius ciuitatis ſumptibus ſepultus ſit. Partes Pompeianas ſecutus eſt. Moriendum ſibi ante Cæſaris aduentum decreuit, cuius miſericordia vti noluit. Cum adveſperaſſet igitur, pugione furtim ſub puluinari repoſito, Platonis librum de animo, cui Phædon titulus eſt, poſcit, ſiue eo conſilio, vt præſentes quam longiſſimè à ſuſpicione inferendæ ſibi mortis abduceret, ac quam minimè ab ijs obſeruaretur: ſiue, vt eius libri lectione non nihil conſolationis ad mortem obeundam quæreret. Libro lecto, media jam nocte, pugione arrepto vulnus ſibi in ventrem ingeſſit; ex eoq; ictu exſanguis factus, animam ſtatim egiſſet, niſi à grabato delapſus, ſtrepitu edito eos, qui ante id conclaue dormiebant, excitaſſet. Tum intro ſe conijcientes filius, cæteriq;, repoſitis in ventrem inteſtinis, medicinaq; adhibita, ſublato pugione januas clauſerunt, vt ſomnum Cato caperet: neq; enim ex hoc vulnere deceſſurum putabant. Sed Cato iniectis vulneri manibus, diruptiſq; ſuturis expirauit. Hæc Dio Caſſius lib. XLIII. CVI PHÆDON TITVLVS EST.] Dialogus eſt Platonis, cui nomen à Phædone ſeruo, quem Socrates à meritoria cella, vt ait contra Celſum Origenes, ad Philoſophiam traduxit. In eo maximè animi æternitas aſſeritur, & confirmatur: nec tamen cuiquam ſuadetur, vt ſibimet vitam hanc abrumpat, quo illa futura, tanquam meliore perfruatur. Quin potius eius dialogi principio ſibi mortem inferre nemini fas eſſe affirmatur. Et alibi idem philoſophus etiam judicia ſcelerumq; luelas (vt verbo Lucretij vtar) & actionum laudabilium poſt demigrationem ex rebus humanis præmia ſtatuit. Catonis facinus (quem Cic. 2. Paradox. perfectum Stoicum, Lactant. lib. 3. cap. 18 Romanæ ſapientiæ principem vocat) vt viri grauiſſimi, conſtantiſſimi, & magnanimi commendatur 1. Off. & 1. Tuſcul. A Senecâ item mirabiliter, de Tranquill. animi, cap. 15. & ep. 24. 67. 70. Conſideratur ab Auguſtino Ciuitat. lib. 1. cap. 23. qui cenſet imbecillioris magis, quam fortis animi fuiſſe; qui non tam propter honeſtatem turpia fugeret, quam propter infirmitatem aduerſa non ſuſtineret. Cleombrotus Ambraciota quoq; lecto Platonis eodem dialogo, deſiderio moriendi incenſus, cum (vt ait ex epigrammate Callimachi. 1. Tuſcul. M. Tullius) ei nihil accidiſſet aduerſi; è muro ſe in mare abiecit. Eius factum æquè damnat Auguſtinus, quanquam eum nulla calamitas, aut crimen vrgeret: ſed ad capeſſendam mortem, atq; ad huius vitæ ſuauia vincula rumpenda ſola affuit magnitudo, quo nomine Catoni anteponendus videtur. Veruntamen magnè potius, quam bene fecit miſer Cato. Feciſſet tale quid, vel præcepiſſet ipſemet Plato, niſi eâ mente qua immortalitatem animæ vidit, nequaquam faciendum, quin etiam prohibendum eſſe judicaſſet; vt ſupra indicauimus. Arbitratur Lactant. cauſam moriendi quæſiuiſſe Catonem, non tam vt effugeret Cæſarem, quam vt Stoicorum decretis (per quæ nonnunquam viro ſapienti ſibimet animam extorquere licebat) obtemperaret, quos ſectabatur, nomenq; ſuum grandi aliquo facinore clarificaret. Perperam autem Platonem de doctrina immortalitatis tradita Lactantius reprehendit, perinde quaſi cauſa extiterit, cur Cleombrotus, & Cato ſeſe interemerint. Nunquid ideo improbandæ ſacræ ſcripturæ, quod eas hæretici falsò, & indoctè interpretantur? &c. Vide Leonard. Coquæum in cap. Auguſtini. 22. lib. 1.

Cap. III. De Iuliano Imp. Apoſtata.

Ex Cyrillo Alexand.

Dud

DVo inſignes Chriſtianæ fidei deſertores παραβάται memorantur, quorum vterque calamo, prior etiam dolis, blandimentis, mulctis, detrimentis, pœnis capitalibus in eam deſæuijt Iulianus Aug. & Prophyrius philoſophus. De Iuliano in præſens agemus, quem libris pluribus confutauit Cyrillus, cuius προσφωνήσει ad Theodoſium iuniorem hæc eſt de eodem oratio. Iulianus, antequam regnare inciperet, inter fideles recenſebatur: aſſecutus autem erat, & ipſum ſacroſanctum baptiſma: qui & in ſacris litteris eruditus erat. Ignoro autem qui factum ſit, vt flagitioſi, & ſuperſtitioſi viri facti ſint illi familiares, qui eum ſermonibus ſuis vt deficeret illicientes, deinde aſſumpto in hoc commilitone Satana, ad gentilium ritus clam induxerunt, & immundorum dæmonum cultorem effecerunt eum, qui in ſancta Eccleſia, & monaſterijs fuerat enutritus. *Corrumpunt enim bonos mores colloquia parua, &c.* Et lib. 1. Dicebat aberraſſe nos abductos quidem inſipienter quaſi in uiam, quæ ad rectum, & irreprehenſibile ducat: ire autem per petras, & ingratum modis omnibus Deo facere cultum: qui neque cum Moſis legibus conueniret: neque cum paganorum ſuperſtitionibus, hoc eſt, moribus, & conſuetudinibus: ſed mediam quandam, & vtrinque aberrantem eligere vitam.

NOTÆ.

DICEBAT ABERRASSE NOS, &c.] Appoſitè huic ſtulto Doctori, & inſaniſſimo reprehenſori occinemus illud Ioan. 9. *In peccatis natus es totus, & tu doces nos?* Aberraſſe nos à vero itinere, & per lapidoſa incedere, qui inter Iudaiſmum, & paganiſmum medium teneamus, neque gratum nos deo cultum adhibere pronuntiat mancipium diaboli, & vt Nazianzenus Brat. ad Hieron. Arium appellauit ἐμφαλικῶς, τὸ πλήρωμα τῆς ἀσεβείας complementum impietatis, theſaurum peruerſitatis rectè dicas. Nos paganorum commentitios deos penitus deſpicimus, & irridemus; Moſis leges ex patre recipimus, Chriſti & Apoſtolorum eius doctrinæ, præceptiſq; totis ex medullis inhæremus. Viæ Chriſtianorum, viæ planæ, viæ pulchræ: *viæ autem impiorum difficiles, & abominabiles*, Prouerb. 3. Sapient. 5. Ad hunc locum accommoda quæ de veteri, & nouo teſtamento, & de exhæredato populo Iudæorum ſcribit Lactantius, lib. 4. cap. 20.

Cap. IV. Vitæ Iuliani, à Petro Martino, ex Ammiano Marcellino potiſſimùm collectæ compendium.

EPitomen quam contractiſſimam, ac velut paruam iconem vitæ, morumq; huius tyranni Lectorem candidum volo inſpicere: cætera ex duabus in ipſum inuectiuis Nazianzeni petas, ſi placet. Natus eſt Byzantij, quæ etiam Conſtantinopolis, patre Conſtantio, fratre Conſtantini M. & matre Baſilina. Fratrem ὁμοπάτριον habuit Gallum. Poſt annum ſeptimum ætatis Mardonio eunucho, homini barbaro, & Scythæ, litterarum elementis imbuendus eſt traditus, & à Nicocle Lacedæmonio in grammaticis, ab Ecebolio Sophiſta in Rhetoricis inſtitutus. Publicum in Eccleſia munus Anagnoſtæ obiuit, populoq; ſacros libros recitauit. Nicomediam poſtquam venit, ibi Libanium eloquentiæ laude florentem audiuit, hominem ethnicæ ſuperſtitioni deditum, cuius conſuetudine paulatim eſt deprauatus. Apud quem etiam velut ad exercendum ingenium, & vt theſin incredibilem dicendo probabilem faceret, in Chriſtianos declamitauit. Ibidem philoſophiam didicit. Summa tunc in autoritate erat Iamblichus, quem ante omnes coluit, & amauit, magniſq; honoribus affecit. [*Extant aliquot eius ad illum epiſtolæ, quarum in vna ait, vnam ſe ipſius epiſtolam malle, quam totum aurum Lydium poſſidere. In alia quaſdam orationes ſuas eius judicio ſubmittit.*] Venit

Nico-

Nicomediam Maximus Epheſius, philoſophus, & idem magus, à quo altero corruptore impietatem hauſit, multaſq; ad eum poſtea epiſtolas perhonorificas miſit. Ex hac ſchola Athenas profectus, illic à Nazianzeno eſt cognitus. Mores eius Marcellinus lib. 14. generatim attingit. Ab animi moderatione, & tranquillitate non abhorruit: quanquam æſtus quidam ambitionis tranſuerſum egit. Nondum annum 23. egreſſus Cæſar creatus, à Conſtantio miſſus, Barbaros Gallias vaſtantes magna celeritate expulit. VII. Germaniæ Reges vno ingenti, difficillimoque prœlio ad Argentoratum debellauit, reſq; Galliæ acciſas, & afflictas in integrum reſtituit, ſeſeq; Auguſtum ſalutari concupiuit. Vnde bellum atrociſſimum foret natum, niſi mors pæne repentina Conſtantium ſuſtuliſſet. Quo accepto nuntio, Iulianus ſtatim Conſtantinopolim ad Imperium ineundum & conſtituendum, deinde Antiochiam ad bellum Perſicum perrexit. Inde ex Pythagorica quadam μετεμψυχώσει perſuaſus, Alexandrũ M. ſe eſſe credidit, ſimiliſq; gloriæ à Perſis reportandæ ſpem fouit. In victu, ſomno, Venere mira eius temperantia. Munificis militis viſi cibo contentus, noctes tripartitò diuidebat, primamq; partem quieti, alteram publicæ rei, tertiam Muſis tribuebat. Abſque inſtrumento quoties voluit euigilauit: nec à molli pluma, ſed à ſtragulo ſurrexit. poſt defunctam coniugem Helenam, Conſtantij ſororem, ab omni Venere abſtinuit. Ex virginibus in Perſide captis, quanquam ſpecioſiſſimis nec contrectare, nec aſpicere vllam voluit, Alexandrum & Scipionem Romanũ hac continentia imitatus. Tonſores, & coquos, vt deliciarum, & intemperantiæ miniſtros ejecit. Interea tamen inanis quædam loquacitas; & actio] indecora in eo obſeruata eſt, ex innata ſcilicet leuitate. A puero librorum fuit cupidiſſimus. [*Sic enim ipſe ad Ecdicium Ægypti Præfectum ſcribit.* ἄλλοι μὲν ἵππων, ἄλλοι δὲ ὀρνέων, ἄλλοι θηρίων ἐρῶσιν. ἐμοὶ δὲ βιβλίων κτήσεως ἐκ παιδαρίου δεινὸς ἐντέτηκε πόθος. *Quidam equis, alij auibus, nonnulli feris delectantur: ego verò inde vſque à pueritia librorum cupiditate arſi.*] In illo otio ſcholarum, ſtudiorumq;, antequam Cæſar fieret, multa ab eo conſcripta eſſe, quæ temporis iniuria perierunt, fit credibile. Quædam ſerius ab eo compoſita adhuc feruntur. Clam Mercurio ſupplicabat, & vt omnes ad ſibi fauendum alliceret, adhærere ſe religioni Chriſtianorum ſimulabat, cum ab ea pridem occultè deſciuiſſet. Hæc ſimulatio tam diu durauit, dum Conſtantius ſuperauit, quo extincto, eam euertit, cum editis decretis templa idolorum aperiri, ſacra dijs celebrari juſſit: in quibus ſacris ineptè ſuperſtitioſus, & ridiculus eſt repertus, cum innumeras pecudes, nullis parcens ſumptibus mactaret. Odium in Chriſtiana ſacra libris aliquot conſcriptis teſtatus eſt. Chriſtianos tametſi non ſæpe gladio, & aperta vi, vt reliqui ante eum tyranni, tamen iniquiſſimis, & acerbiſſimis legibus vexabat. Extant inter epiſtolas edicta eius duo, alterum quo ſcholis nobis interdicit: alterum quo fortunas eripit, vt ſcilicet expeditiores in regnum cælorum intrare poſſemus. Etiam militiæ muneribus, & magiſtratibus arcuit, quod diceret, Euangelium gladij poteſtatem nobis adimere. Chriſtianos de injurijs conquerentes reijciebat, & irridebat: Veſtrum eſt, inquiens, injuriam perferre. Iudæos odio noſtrorum beneficijs auxit. Oderat delatores. Nummi eius character erat taurus in ora ſupinus, quod ſignificabat, veterem morem ſacrificiorum à ſe reuocatum. Noſtram religionem ἀθεότητα appellabat. Exacta hyeme cœptam in Perſas expeditionem perſequens, & Antiochia decedens, vbi ad Cteſiphontem nobiliſſimam Perſidis vrbem venit, incerto vulnere ictus interijt, anno ætatis XXXII. Cæſar fuit ſexennium, Auguſtus ſeſquiannum, & menſem vnum. Laudibus eius tenebras offudit ἀποστασίας ſcelus grauiſſimum, atque teterrimum.

NOTÆ.

Par videtur in hoc caput aliquid Notarum contexere, quibus Imperatoris huius nefandiſſimi præconium ex diſertiſſimo, & ſanctiſſimo viro Gregorio Nazianzeno explicetur, quem & Athenis, ſtudijs vacantem probè cognouit. Sit hæc prima illius laus, & gloria, nullum impietatis genus prætermiſit. Orat. 19. Dæmonis, qui in ipſius pectore domicilium habebat, artem, multiplicemque verſutiam imitabatur. Orat. 21. Ab eo die, quo tam nefaria in animum induxit, dæmonibus oppletus, &c. Inuectiua I. Sub manſuetudinis ſpecie, atque obtentu morum prauitatem occultabat. Ibid. Martyribus honorem inuidebat. Ac proinde id moliebatur, vt ipſe quidem & vim inferret, & interim afferre non videretur: nos

contra & ſupplicia perferremus, & eo interim honore, qui pro Chriſti nomine patientibus haberi ſolet, careremus. O ſingularem hominis ſtultitiam. Primùm, ſi cuius nam cauſſa periculum ſuſciperemus obſcurum eſſe ducebat, facturumque ſe putabat, vt artibus ſuis, callidisque conſilijs virtutem obrueret: ac non potius quo plura aduerſus honores comminiſcebatur, hoc maiores eos, clarioresque redderet. Perinde, ſi gloriæ cupiditate, ac non veritatis ſtudio, & amore nos periculum adire exiſtimabat Ibid. Cum Ieroboam, Achab, Pharaone, Nabuchodonoſore eum comparat, quorum omnium ſcelera in ſeſe collegerit. Primi defectionem, alterius crudelitatem, tertij duritiem, quarti ſacrilegium, omnium in vnum collectorum impietatem imitatus. Invect. 2. In fluuium ſe proijcere cogitabat, cum in ripa ex vulnere ægrotus jacebat, vt cum non appareret, abijſſe ad deos, vt Empedocles, & alij quidam, putaretur. Ibid.

Cap. V. Mulieres viris in multis pares.

Ex Theodoreto, Therapeut. Serm. V.

NE verò quiſquam opinari poſſet, diuerſam eſſe hominum naturam, ex vna duorum hominum copula innumeras deus propagari gentes præcepit. Ob hanc itaque cauſam meliorem ipſam non aliunde quidem plaſmauit: ſed ex viro deſumpſit illius effingendæ materiam, ne & ipſa, putans ſe aliam à viro naturam ſortitam eſſe, aduerſam ſeſe illi, contumacemque præberet. Hinc eaſdem leges & viris, & mulieribus tulit: propterea quod illo tenui corporis diſcrimine, ac figura, non autem anima inter ſe differunt. Eſt enim mulier ratione prædita, ſicut & vir, docilisque. Etiam quid agendum, quid denique fugiendum, quidue capeſſendum, pari modo & ipſa perſpicit mulier: non nunquam verò & multo melius viro quid magis ſit profuturum, mulier comminiſcitur, vtilis agendis rebus, commodoque conſultrix. Itaque non viris ſolùm, ſed ipſis etiam mulieribus patere templorum aditus debent. Neque viris quidem permittitur expiari diuinis myſterijs, mulieribus autem interdicitur: ſed hæ quoque iubentur initiari, rebusque myſticis erudiri. Quin & virtutis præmia fæminis æque ac viris propoſita ſunt; nec immeritò quidem: quando & virtutis certamina ſunt vtriſque communia.

COMMENTARIVS.

A muliere omne malum, rurſus à muliere omne bonum. Illa humano generi exitium, hæc ſalutem attulit. Vna peremit, altera viuificauit. Bona muliere nihil melius, mala nihil peius. Multæ bonarum laudes, plures malarum vituperationes, in ſacris, externiſque litteris, quibus hic adducendis temperamus. Si quid ſuper recitato Theodoreti loco vtiliter, & commodè dici poſſit, videamus. Et in primis illud ex Platone. 5. de Repub. & 7. de Leg. mulieres ad res omnes obeundas, æquè vt viros idoneas, niſi quod viribus ſunt infirmiores, quia calor in viris maior. De militia toleranda dubitari poſſet, niſi fidem facerent Amazones, & quæ dicuntur viragines. Redarguit tamen erroris hanc ſententiam Lactant. lib. 3. cap. 22. Quoniã videbat Plato, inquit, in cæteris animalibus officia marium, fæminarumque non eſſe diuiſa, exiſtimauit oportere etiam mulieres militare, & conſilijs publicis intereſſe, magiſtratus gerere, & imperia ſuſcipere. Itaque his arma, & equos aſſignauit. Conſequens eſt, vt & lanam, ac telam viris, & infantum geſtationes.

EX VNA DVOR. HOM. COPVLA. &c.] Homines quotquot ſunt, quotqout fuerunt, & quot poſt alijs erunt in annis, ad ſupremum vſque diem, omnes, inquam, filij, nepotes, & poſteri ſunt, & erunt Adami, & Euæ parentum antiquiſſimorum, & primorum, quos Deus in paradiſo ſtabili matrimonio, cum benedictione coniunxit. Horum ſtirps ſumus, & ab ijs mortalitatis, atque infinitarum miſeriarum hæreditatem accepimus. MVLIEREM NON ALIVNDE PLASMAVIT, &c.] Quod Deus non item mulierem è limo terræ, ſed de coſta Adami produxit, ideo fecit, vt eam vir non vt ſeruam tractaret; ſed vt filiam, & partem ſui arctius diligeret, *os videlicet de oſſibus ſuis, & carnem de carne ſua* Gen. 2. ADVERSAM SE SE VIRO, CONTVMACEMQVE PRÆB.] Æqualis per omnia viro fuiſſet mulier, niſi maleſuadum ſerpentem audiens, Dei præceptum prior violaſſet. Quo circa ſub poteſtatem viri ſubiecta eſt, aduerſum cuius imperium nihilominus aliquando inſurgit, vt eius contumaciam, & inſolentiam pugnis, aut fuſtuario domare, ac frangere opor-

oporteat. Quo in genere præſertim bene dotatæ peccant. Quarum ſumptuoſam ſuperbiam in Aulularia graphicè deſcribit Plautus. Iuuenalis ſat. 6. *Intolerabilius nihil eſt, quam fæmina diues.* EASDEM LEG. VIR. AC MVLT. TVLIT.] Non diuinæ tantum, ſed & humanæ leges permultæ viris, fæminiſque communes ſunt. Cauſa ſubijcitur, quia nimirum leges non beſtiis, ſed ratione vtentibus præſcribuntur. Mulier æquè rationis, & conſilij eſt particeps, & ad ſimilitudinem Dei condita. Greg. Nyſſen. in Hexaëmeron Homil. 1. Ne conſideres hominem, qui extrinſecus eſt. Ille enim eſt tanquam velum: animus autem ſedet intra velum, etiam corpore imbecillo. Animi honore ſunt æquales (vir & mulier) in velis eſt differentia. TENVI CORP. DISCRIMINE.] Non adeo tenui ſanè, ſexu puta, voce, capillis, ἀπωγωνοφορίᾳ, ſeu barbæ defectu, quem tamen in paucis, vt ſcimus, occultior quædam vis elicit, & horridas, ac monſtroſas facit, vt proinde alicubi regionum in prouerbio ſit, barbatam fæminam eminus ſalutandam, quaſi ominoſus ſit eius occurſus. Hanc virilitatem quædam ſunt mentitæ, cum virili veſte cooperirentur. Virum, (niſi puerum, aut adoleſcentem) ſimulare fæminam, non perinde eſt facile. DOCILISQVE.] Diſcunt etiam litteras, Philoſophiam, & artes ingenuas fæminæ, ingenio valentes. Nominantur eruditæ. Aſpaſia magiſtra Periclis, Theano Pythagorea, Arete Ariſtippi mater, Eudocia Theodoſij iunioris coniunx, Hypatia Alexandrina, filia Hortenſij, quæ cauſas egit, Nazarij Rhetoris, quæ pro patre Rhetoricam docuit, & aliæ quæ iam. præſertim poëtriæ. Quin & Socrates Aſpaſiam, & Diotimam magiſtras habuit, & Axiothea Platonem audiuit. Hæc poſtquam è Platonis libris de Repub. neſcio quem legiſſet, ſubinde ex Arcadia Athenas profecta eſt, ibique diu pro fæmina non agnita, vt Achilles Lycomedi, ſic Platoni operam dedit. Scribit hoc Themiſtius Orat. 4. cuius inſcriptio, Sophiſta. ETIAM QVID AGENDVM &c.] Prudentiæ partes iſtæ ſunt, quas interdum rectius, ac fælicius obit vxor prudens, quam vir inſipiens. Et hoc donum eſt Dei. Prouerb. 19. *Domus, & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino autem propriè vxor prudens*, qualis fuit Abigail, ſtulto Nabal copulata. *Beatus qui habitat cum muliere ſenſata*, Eccleſiaſt. 25. VTILIS AGEND. REB. &c.] Totum procœmium lib. 12. apud Columellam huc trahi poteſt, ex quo licet pauca inuenimur. Cum verò paratæ res ſub tectum eſſent congeſtæ, alium eſſe oportuit, qui & illatas cuſtodiret, & cætera conficeret opera, quæ domi deberent adminiſtrari. Nam & fruges, & cætera alimenta terreſtria indigebant tecto, & ouium, cæterarumque pecudum fœtus, atque fructus clauſo cuſtodienda erant, nec minus reliqua vtenſilia, quibus aut alitur humanum genus, aut excolitur. Quare cum & operam, & diligentiam ea quæ propoſuimus deſiderarent, nec exigua cura foris acquirerentur, quæ domi cuſtodiri oporteret, iure, vt dixi, à natura comparata eſt opera mulieris ad domeſticam diligentiam: viri autem ad exercitationem forenſem, & extraneam. Itaque viro calores, & frigora perpetienda, tum etiam itinera, & labores pacis, & belli, id eſt, ruſticationis, & militarium ſtipendiorum diſtribuit: mulieri deinceps, quod omnibus his rebus fecerat inhabilem, domeſtica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc ſexum cuſtodiæ, & diligentiæ aſſignauerat, idcirco timidiorem reddidit, quam virilem: nam metus plurimum confert ad diligentiam cuſtodiendi. Hactenus Columella. Hinc bene Eccleſiaſt. 26. *Mulier ſedula delectabit virum ſuum, & oſſa illius impinguabit.* Item, *ſicut ſol oriens mundo in altiſſimis Dei: ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus eius.* Teſtatur & polit. 3. Ariſtoteles, viri munus eſſe rem comparare, mulieris autem partem cuſtodire, & conſeruare. IPSIS ETIAM MVL. PATERE TEMP. ADITVS.] Immò magis quam viris patere templa debent: ſunt enim ad omne genꝰ pietatis longe promptiores, ſiue confeſſiones ſacræ, ſiue communiones, ſiue ſupplicationes obeundæ, ſiue conciones. Vnde deuotus femineus ſexus, cuius precibus animam ſuam publica in templo ſcriptura poſt mortem commendatam eſſe voluit S. Carolus Borromæus, Cardinalis, & Archiepiſcopus Mediolanenſis. QVIN ET VIRTVTIS PRÆMIA.] Si paria ſunt certamina, æquum eſt vt & coronæ ſint pares. Deus ἀπροσωπολήπτης eſt iuſtus, perſonam non reſpicit. Nyſſen. in Hexaëmeron. Mulier perinde atque vir ad imaginem Dei facta eſt. Eundem honorem habent ambæ naturæ, pares virtutes, eadem certamina, idem judicium. Ne dixeris, ſum imbecilla. Imbecillitas in carne, in animo autem vis, ac robur. Quoniam igitur æqualis eſt virtus, par ſit etiam bonorum operum demonſtratio. Pro corollario ſint hæc verba Senecæ in Conſolat. ad Marciam. Quis dixerit naturam maligne cum muliebribus ingenijs egiſſe, & virtutes illarum in arctum retraxiſſe? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honeſta (libeat) facultas eſt: laborem, doloremque ex æquo, ſi conſueuere, patiuntur. cap. 16. Non tangit quæſtionem Theodoretus, Ecquid feminis principatus, & regna ad imperandum mandanda ſint, de qua viri ſapientes ita ſentiunt. Raro id faciendum, non quia fæminæ, ſed quia vt viribus, ſic conſilij grauitate ac maturitate inferiores ſint maribus.

Digitized by Google

quorum proprium eſt regere. Hinc Romanis moribus mulieri quamuis adultæ, & marito orbatæ tutor & curator attribuebatur. Socias tamen, & adiutrices imperantium liberorum nihil vetat, ſi cuius virtus, conſtantia, pietas, & prudentia explorata fuerit: & regnare omnino, ſi ſeditiones ac tumultus timentur, vnde res peſſum eant. Sanè de Mathilde, quæ opibus & armis Italiam, & Romanam Eccleſiam aduerſus potentiſſimos hoſtes tutata eſt apud Sigonium de Regno Italiæ memoranda leguntur. Item alibi de Irene Auguſta, Lybuſſa Boemorum, Semiramide Aſſyriorum, Thomyri Scytharum reginis ſimiliter, quarum imperia vnà cum ipſis pace, belloque floruerunt.

Cap. VI. Abrenuntio tibi Satana, &c. Cum ſigno Crucis.

Ex Chryſoſt. ad pop. Antiochen. Homil. XXI.

SIcut ſine calceamentis, atque veſtimentis veſtrûm nemo in forum deſcendere eligeret: ita ſine verbo hoc nunquam in forum prodeas. Sed cum es ianuæ veſtibula tranſgreſſurus, hoc prius loquere verbum, Abrenuntio tibi, Satana, & coniungar tibi, Chriſte. Ne vnquam abſque hac voce exeas. Hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabilis. Cùm hoc verbo & crucem in frontē imprime: ſic enim non tantum homo occurrens, verùm nec ipſe diabolus te quicquam lædere poterit, cum his te cernens armis vbique apparentem.

NOTAE.

Aduerſarium infeſtiſſimum, & ſalutis noſtræ inſidiatorem callidiſſimum patimur diabolum, quam diu hanc vitam agitamus. *Vt Leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.* 1. Pet. 5. qui cum bellum gerendum implacabile, & omnibus machinis decertandum, atq; ad Chriſtum in omni actione, & cogitatione, quantum fieri poteſt, reſpiciendum. *Oculi mei*, inquit, pſalm. 24 *ſemper ad Dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.* Obſequamur ſancto conſilio oris aurei, & non modo domo prodeuntes, ſed etiam domum regredientes, & per diem ſæpiſſime dictum hoc ſalutare vſurpemus, & hac armatura nos aduerſus occultum hoſtem communiamus. Quem dedit homini Deus, ne victus otio torpens, naturam ſuam perderet. Noluit enim hominem ad immortalem illam vitam delicato itinere peruenire. Lege Lactant. caput 20. de Opificio Dei. ET CRVCEM IN FRONTEM IMPRIME] De virtute, & efficientia huius ſacroſancti ſignaculi, Crucis inquam, tot veterum Patrum extant teſtimonia, vt ſi plurima velim producere in medium, exiſtimari poſſim lectoris otio abuti: paucā ſufficient. Mos frontem ea ſignandi cacodæmones terret, ac fugat. Arnob. in pſalm. CXXXVI. Si enim ad ſtatuas regum æreas confugientes perſecutores euadunt, quanto magis ad crucem Domini Ieſu Chriſti confugientes perſecutores euadunt, quanto magis ad crucem Domini Ieſu Chriſti confugientes teneri non poſſunt: ſed per ipſum magis, qui vicit in cruce & ipſi victores exiſtunt. Ad omnia propemodum hoc ſignum boni ominis cauſa adhibere antiquis Chriſtianis fuiſſe vſitatiſſimum, teſtatur Tertullian. de Corona militis. Ad omnem progreſſum, atq; promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad ueſtitum & calceatum, ad lauacra, & menſas, ad lumina & cubilia, ad ſedilia, quæcunq; nos conuerſatio exercet, frontem crucis ſignaculo terimus. Quomodo Iulian celebre quoddam adytum ingreſſus, vt reſponſa captaret, horrendis dæmonum ſpectris ſe ingerentibus, olim conſueto ſibi crucis ſigno (dum Chriſtianus eſſet) contra formando ea fugauerit, Nazianzenus aduerſus eum orat. 1. Theodoret. lib. 3. Therapeut. cap. 3. Niceph. lib. 10 cap. 3. Ne omittamus de ſe, & crucis ſigno eundem Nazianzenum ad Nemeſianum hæc ſcribentem. Ipſe quoq; qui Chriſto nomen dedi, auguſtum illud nomen vix plerumq; pronuntiaui, cum ſtatim dæmon non ſine ſtridore, grauiſſimoq; dolore longiſſimè ſe proripuit, Dei immortalis vim, ac potentiam clamans. Quod etiam ipſum mihi ſæpe vſu venir, cum crucem ne in tabula quidem, ſed in medio tantùm aere deſcripſiſſem. Nam ſola figura trophæum erexit: quemadmodum quondam accidiſſe legimus, cum Moſes manus in crucis formam compoſuiſſet.
Exod. 17.

CAP.

Digitized by Google

Cap. VII. De Cura animæ gerenda.

Ex eod. Homil. XLIII.

SI domum ædificaueris ſplendidam, domus vtilitatem vidiſti, non tuam. Si veſtimentum acceperis, corporis, non tuam. Si bonum equum; ſimiliter. Nemo quomodo bona ſit anima conſiderat, licet cum hæc bona eſt, illorum nihil ſit opus: cum vero non eſt, nulla ſit illorum vtilitas. Sicut enim in ſponſa, licet thalami ſint velis aureis operti; licet mulierũ pulcherrimarum adſint chori: licet roſæ, licet coronæ, licet ſponſus ſit formoſus, licet ancillæ, licet omnes ſint decori: illa verò ſi ſit deformis, vtilitas eſt nulla: ſicut contrà, ſi ſit pulchra, nullum ex his accidit nocumentum ſcilicet contrarium. Ex illis quidem ſi ſit turpis, videbitur & turpior. Ex his vero, ſi ſit formoſa, non formoſior fiet. Ita quidem & anima, cum ſit decora, non tantum non indiget horum: ſed hæc potius obumbrant eius pulchritudinem. Quid vtilitatis, cum mulæ quidem altæ fuerint, ingentes, & bona habitudine præditæ: tu vero inſidens macilentus ſis, & ſcabioſus, atque deformis? quod verò lucrum, cum ſtragulæ tenues ſint, & molles, & multa varietate ſpectabiles, & arte, anima vero ſit tota pannoſa, & turpis? &c.

COMMENTARIVS.

In hoc mundo inferiore, vt homine nihil eſt nobilius inter omnia à Deo condita, ita in ipſo homine nihil anima, ſiue animo præſtantius, & admirabilius; adeò vt ſapientes quidam ex diuina mente decerptum, ac delibatum crediderint: alij diuinitatem ei quandam tribuerint, & omnino Deum fecerint. Anima toti mundo præſtat. Anima Dei ſimilitudo, & imago eſt. Anima Chriſtiana Dei ciuitas, Chriſti Sponſa, Spiritus ſancti templum eſt. Quo igitur excellentior, & cæleſtibus illis naturis propior eſt, eo impenſius curanda eius ſanitas, & exornanda ſtudioſius, vt Deo, & Sponſo ſuo Ieſu Chriſto placeat. Quam ſi neglexerimus, eius tabernaculum corpus ſaluum præſtare nequibimus. Haud enim anima corpori, ſed corpus animæ, vt non habitator domui, ſed domus habitatori condita eſt. Iam inualetudines animæ, vitia; ornamenta & decora virtutes ſunt. Illa euellenda, & excindenda radicitus: hæ contrà inſerendæ ſunt. Tam etſi, quod in Apologetico notauit Nazianzenus, ingenij ſollertia, & cæcus noſtri amor, & quod facile cuiquam cedere nec ſcimus, nec ſuſtinemus, plurimum nobis ad virtutem impedimenti affert, ac velut inſtructa acie ſe ſe ijs, qui nobis opem ferunt, opponit: quantumque ſtudium à nobis adhiberi conueniebat, vt morbum medicis detegeremus, tantum ad medicinam fugiendam adhibemus, atque in perniciem noſtram fortes ſumus, & aduerſus ſanitatem noſtram periti. SI DOMVM ÆDIFICAVERIS SPLEND. &c.] Domus, veſtis, equus, & ſimilia, ſi vtilia, & commoda ſunt, corpori commoda ſunt: animæ, quæ eſt pars hominis melior, & vt Platonici ſtatuunt, (cumque illis è ſanctis Patribus quidam, ex quibus Greg. Nyſſen. comment. in Hexaëmeron) totus homo, in corpore vt in quodam carcere, aut ſepulchro latitans, nihil commodant. NEMO QVOMOD. BONA SIT ANIM. CONSID.] Heu inſipientiam, heu ſocordiam noſtram, quorum in corpore mortali, pauloque poſt in puluerem conuertendo, omnis pæne cogitatio, curaque conſumitur: vt bene ſit animis, nemo eſt ſollicitus, quaſi morte omnia finiri arbitraremur, & vnum eſſe interitum hominum, & iumentorum, Eccleſiaſt. 3. ILLORVM NIHIL SIT OPVS.] Non negat Chryſoſtomus homini opus eſſe domo, veſtimento, domicilio, cibo & potu, cæteriſque ad vitam tuendam requiſitis, ſi procurata ſit anima: ſed illius procurationem vult tanti eſſe momenti, vt præ hoc negotio reliqua ad corpus ſpectantia nihili facienda & inutilia videri queant.

SICVT ENIM IN SPONSA, &c.] Apta ſimilitudine rem illuſtrat, Sponſæ videlicet, quæ, ſi deformis ſit, quanquam & thalamus, peripetaſmatis auratis veſtiatur, & Sponſus ipſe, & quidquid honorando connubio adeſt mulierum, adeoque famularum, & famulorum domeſticis miniſterijs deſtinatorum; & ſi, inquam hi omnes formoſi fuerint, nihil ſponſæ deformi prodeſt: è diuerſo, ſi facie ipſa ſit eximia, & omnes, de quibus dixi, deformes, nihil ei obeſt. Immò, ſi in-

decora fuerit, illis minimè pulchris comparata fædior apparebit. Sin autem pulchra, ob eorum pulchritudinem nihil ipſi ad formoſitatem accedet. ITA QVIDEM ET ANIMA. Ἀπόδοσις. Sic anima formoſa, id eſt, virtutibus condecorata, externa illa bona non requiret; quæ ſpeciem eius, & venuſtatem quemadmodum devenuſtent, gemina ſimilitudine ante oculos ponitur.

Cap. VIII. Libri futiles, & ſcurriles.

Timæus Platonis.

Ex Hieronym. præfat. comment. in Iſaiam.

NVllus tam imperitus ſcriptor eſt, qui lectorem non inueniat ſimilem ſui: multoque pars maior eſt, Mileſias fabulas reuoluentium, quam Platonis libros. In altero enim luſus, & oblectatio eſt, in altero difficultas, & ſudor mixtus labori. Denique Timæum de mundi harmonia, aſtrorumque curſu, & numero diſputantem, ipſe qui interpretatus eſt Tullius, ſe non intelligere confitetur. Teſtamentum autem Grunij, Cerocottæ, Porcelli decantant in ſcholis puerorum agmina cirratorum.

COMMENTARIVS.

NVLLVS TAM IMPERITVS SCRIPTOR &c.] Curioſitas hominum, & ſupervacua ſciendi cupido hoc facit, vt nullus pæne liber, ſeu ſcriptor, qualiſcunq; tandem ſit, non lectus, ſi non perlectus relinquatur. Itaque & imperiti, & nullius frugis, lectores tamen inueniunt: ſed vt ipſi ſunt, imperitos, indoctos, imprudentes, fungos deniq;, qui bonas horas male perdunt. Quales item ſunt qui lectitant nugatorios, ſcurriles, ridicularios, obſcænos, amatorios. Quorum duo genera poſtrema præcipuè juuentuti ad libidinem proniori fugienda ſunt, ne pudicitiæ naufragium fiat. Libro altero de Remedio amoris Ouid. inter cætera poëtas impudicos legi vetat, vbi ſua quoq; vineta cædit.

Eloquar inuitus, teneros ne tange poëtas;
Summoueo dotes impius ipſe meas.
Callimachum fugito, non eſt inimicus amori:
Et cum Callimacho tu quoq;, Coe, noces.
Me certe Sappho meliorem fecit amica:
Nec rigidos mores Teia Muſa dedit.
Carmina quis potuit tutò legiſſe Tibulli?
Vel tua, cuius opus Cynthia ſola fuit?
Quis potuit lecto durus diſcedere Gallo?
Et mea neſcio quid carmina tale ſonant.

MILESIAS FABVLAS REVOLVENTIVM.] Apuleij Metamorphoſeon libros XI. qui de Aſino aureo quoq; inſcribuntur, videtur ſignificare: in quibus nugator ille narrat, quomodo arte magica ex homine in aſinum, & rurſum paſtus roſas in hominem remigrarit. Quæ narrationes quoniam ſunt facetæ, ac molles, & parum pudicæ, etiam ab ipſo Mileſius ſermo, & ab eruditis Mileſiæ fabulæ nominantur, nempe à moribus molliſſimis, & effæminatiſſimis Mileſiorum, in quos degenerarunt, cum aliquando fuiſſent bellatores ſtrenuiſſimi. DIFFICVLTAS, ET SVDOR MIXTVS LABORI.] Plato, tametſi abſurda quædam, & auctoritate, ac ſapientia ſua minime digna docuit: nihilominus, quoniam & plurima Chriſtianorum dogmatis valde cognata, & conſentanea philoſophatus eſt & à Numenio Pythagoreo Moſes Atticus eſt appellatus, atque ab Eccleſiæ Patribus cæteris Philoſophis antefertur, ſtudioſè legendus eſt, & eius intelligendi quãtuſcunque labor peruincendus. Laudatur cum à multis, tum à conſectaneo ſuo, & jurato diſcipulo Marſil. Ficino. Tom. 1. pag. 778. DENIQVE TIMÆVM DE MVNDI. &c.] Timæus hic Lo-

crus

Digitized by Google

crus fuit, ſecta Pythagoreus, quem Plato in Italiam profectus, vt alios Pythagoreos, cognouit, & ab eis didicit Pythagorea omnia. Cic. 1. Tuſcul. Conſcripſit volumen de vniuerſa natura, ex quo hoc dialogo affatim hauſit Plato, quæ velut quodam Commentario locupletauit, atque ideo illi nomen eius jure indidit; ſiquidem hic eſt titulus, Timæus, ἢ περὶ φύσεως, de natura, ſiue de vniuerſitate. In quo explicat principium vniuerſi, & partium eius ſingularum originem, & vnde ſubſiſtant, & cuius potentia, virtuteq; conſeruentur; alia deniq; diſputat, de quibus in Prolegomenis diligenter egit Ioannes Sertanus interpres, inde petas ſi lubet. Apuleius in Apolog. Cæleſti, inquit, quadam facundia vniuerſum mundum eſt molitus. Et de dogmate Platonis, diuinum, obſcurumq; volumen nominat. Quin ad Timæum præcipuè pertinet prouerbium, Numeris Platonicis obſcurius. Cum ergo tantis ſit difficultatibus inuolutus, vt ſudorem quoque exprimat legenti, mirum ſanè quomodo M. Tullium à lectione ſua non reiecerit, cum præſertim ipſemet ingenuè confiteatur, ſe non intelligere quæ legeret. Multa probe intellexiſſe dubium non eſt, tantum ingenium, tanta doctrina perpolitum hominem, quorum dignitate, & maieſtate commotus, ad latinam interpretationem manus admouit. Nec verò totum Timæum tranſtulit, vt patet ex lexico Ciceroniano, in quod etiam collecti Græcorum auctorum loci, cum Ciceronis interpretationibus. Vbi autem idem Cicero hoc de ſe teſtatus ſit, ſe non intelligere Timæum, ego me legere non memini. De teſtamento Gruñij Corocottæ Porcelli ludicro & vetuſto D. Hieronym. ad Euſtochium id decantari in ſcholis à pueris cachinnantibus. Extat in Formulis Briſſonij, lib. 7 pag. 677. PVERORVM AGMINA CIRRATORVM.] Scholaſtica agmina accipe. Martial. lib. 5. crinitam turbam, & lib. 9. cum Perſio ſat. 3. cirratam cateruam dixit. Crines enim pueri in honorem numinis, in ipſo pubertatis limine detondendos nutriebant. De cirris, & cincinnis dicemus ad initium lib. 10.

Cap. IX. De perferenda injuria.

Ex Iſidoro Peluſiota. Epiſt. 6. lib. 2.

ISIDORVS EVSTATHIO PRESBYTERO S.

QVi præclaram, ac luculentam victoriam adipiſci ſtudet, acceptas iniurias, & contumelias non modo forti, ac ſtrenuo animo ferre debet: verum etiam plura ei, à quo afficitur præbere, quam ipſe accipere cupiat: improbæq; cupiditatis ipſius metas liberalitatis ſuæ copia ſuperare. Quod ſi hæc tibi ab hominum ſenſibus, & judicio remota eſſe videntur, à cælis ſententiam feremus, illiuſq; (Chriſti) hanc legem recitabimus. Neq; enim dixit Saluator, ſi quis in dextram maxillam alapam impegerit, forti animo id patere, ac conquieſce (hoc enim nullis etiam præceptis, & conſilijs inſtructi quidam philoſophiæ laude clari, atq; inſignes homines, atque ex lege ipſis à natura inſita vitam moderantes præſtiterunt) verùm illud adiecit, vt alteram quoque ad excipiendam plagam promptam, ac paratam habeamus. Nam in hoc demum præclara, & ſplendida victoria ſita eſt. Illud enim philoſophicum eſt, hoc natura præſtantius, & cæleſte.

NOTÆ.

Vna eſt victoria, laudabilis, & diuinis commendata litteris, æqua mente ſufferre injurias, nec eas perſequi, aut pœnas expetere: ſed eadem cum non Chriſtianis communis. Leguntur ſiquidem qui carceres, qui exilia, qui mortes patienter tulerunt, nedum leuiores injurias, vt conuicia, vt contumelias, & verbera, nec vindictam meditati ſunt. Altera eſt longè laudabilior, & Chriſtianorum propria, æque à Chriſto, & Apoſtolis eius nobis præcepta, & commendata, cum injurias beneficijs compenſamus: cum oramus pro ijs qui nos perſequuntur: cum diligimus inimicos. *Si eſurierit inimicus tuus*, eſt apud Paulum Rom. 12. *ciba illum: ſi ſitierit, potum da* illi. Cum juxta eundem. 1. Corinth. 4. *maledicimur, & benedicimus, blaſphemamur, & obſecramus*, imitando Saluatorem, qui ſanguinem ſuum fudit etiam pro illis, qui eum ſceleratiſſimè fundebant. Perpaucos ex omni antiquitate mihi dabis, qui hoc genus tolerandarum injuriarum præſtiterint, quod rectè

Digitized by Google

Iſidorus in extremo epiſtolæ præſtantius, & cæleſte vocat, cum prius illud Philoſophis quoq; tribuat, qui rebus triſtibus & aſperis pacatè ſuſtinendis, ac perferendis, non quidem à Deo immortalem mercedem: ſed ab hominibus inanem gloriam, qua optimus quiſque maximè ducitur, exſpectabant, & captabant. Ioſephus in Ægypto quibus non benefactis malignitatem in ſe fratrum ſuorum remunerauit? manſuetiſſimus ille Dauid Saulo perniciem extremam ſibi molienti nonne pepercit? Prioris generis inter externos inſigne exemplum eſto Socrates, qui in Xantippen ſuam, mulierem moroſam, & jurgioſam admodum, ſe ſe conuicijs onerantem, & pro epilogo vrina de feneſtra perfundentem iocatus dixit: Audiebam tonitrua, exſpectabam quæ ſecuta eſt pluuiam. Prædicandi præterea ſunt, qui condonant iniurias quamuis veniam non poſcentibus, & qui omnem carum memoriam obliuione ſempiterna delent. qualem in Ligariana commemorat Iulium Cæſarem M. Tullius, nihil cum obliuiſci ſolere, niſi iniurias.

Cap. X. Pſalmorum commendatio.

Ex Baſilij proœmio in eoſdem.

Pſalmus animorum eſt tranquillitas: arbiter ineundæ pacis: cuius annutu exultantes, & tumultuariæ cogitationes ſe contrahunt, conquieſcunt. Animi ſiquidem vim ad iram propendentem edulcat, ac præmollit pſalmus; fræno temperantiæ coercet eam, quæ ad effrænem laſciuiam demergit. Pſalmus amicitiæ eſt conciliator, vnio diſſidentium, pacis inter hoſtes conſtabiliendæ ſequeſter. Pſalmus eſt profligandis dæmonibus, ac depellendis quoddam amuletum, angelicæ tutelæ conciliator, ſcutum ſecuritatis inter timores nocturnos, diurnorum requies laborum, infantium tutelaris protectio, conſiſtentium in ætatis flore decus, & ornamentum, ſenum ſolatium. Denique mundus eſt mulieribus exornandis opportuniſſimus. Pſalmo ſequeſtri, & velut paranio illæ incoluntur ſolitudines. Forenſes ſtrepitus moderatur pſalmus, ac temperat. Incipientibus erudiri primum elementaris inſtitutio eſt pſalmus, proficientibus augmentum, perfectis ſuffulciendis ſtabile firmamentum. Vox eſt Eccleſiæ pſalmus. Hic dies feſtos illuſtriores reddit, ac perfundit gaudio, cum triſtitiam alioqui operetur: ſed quæ ſecundum Deum eſt: è corde enim lapideo elicit lacrymas. Pſalmus opus eſt angelorum, cæleſtis illis Reipub. in commune propoſita functio, ſpirituale thymiama. O inventum admirabile, ac ſapiens doctoris, qui excogitauit, quo pacto vna, eademque opera ipſi melicos cantus emodularemur, & doctrinam animæ ſalutarem condiſceremus. Quid porrò hinc non poſſis edoceri? non fortitudinis magnificentiam? non exactam ſeueritatem iuſtitiæ? non temperantiam vel ipſo aſpectu venerabilem? non abſolutam perfectionem prudentiæ? non pœnitentiæ formulam? non modum patientiæ? non denique quidquid poſſis dicere de genere bonorum? in hoc ſane reconditus eſt Theologiæ theſaurus. Hic reperias de Chriſti aduentu oraculum, comminationem judicij, reſurrectionis ſpem, terrorem intentati ſupplicij, gloriæ promiſſionem, reuelationem myſteriorum. In pſalmorum libro perinde ac in ampliſſimo quopiam, & communi promptuario nihil non bonorum reconditum eſt, &c.

COMMENTARIVS.

Nullus diuinarum ſcripturarum liber vel rerum maximarum multitudine, varietate, vel myſteriorum copia, & magnitudine, vel vſus latitudine, vel cæleſti quadam voluptate, qua perfundere, & irrigare animos conſueuit, cum Pſalmorum, ſeu Hymnorum Dauidicorum libro eſt comparandus. Hæc omnia tam multos, & ſanctitate, & doctrina eminentes viros ad enarrationes, & commentarios in eum elaborandos impulit, vt explicatores, & interpretes nullus plures ſit adeptus. In his vetuſtiores ſunt de Græcis Baſilius, Athanaſius, Euſebius Cæſarienſis, Theodoretus.

doretus, Nyſſenus. De Latinis Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius M. Prædicauit pſalmos inſignitè, vt vidiſti, Baſilius. Prædicarunt item ampliſſimè Chryſoſtomus, Homil. 6. de Pœnitentia, & Ambroſius præfat. in eoſdem. Sed hanc prædicationem inſtituto noſtro ſufficere cenſui. Siue autem Dauidem pſalmi omnes auctorem, & inuentorem habent, ſiue pars ab alijs eſt compoſita, omnes ad vnum ſpiritus ſancti afflatu ſunt compoſiti, & eius dictata ab vniuerſa Eccleſia creduntur: ita, vt qui primi eos prodiderunt, eorum linguæ calamus fuerint *Scribæ velociter ſcribentis*, pſalm. 44 Plures Dauidi omnes adſcribunt. Nec verò Saluator ipſe, nec alij quiuis, nec tota demum Eccleſia, cum quippiam ex eis adducit, alium quam Dauidem auctorem nominare ſolet. Metro conſcriptos, & quidem vario genere, vt alij quidam libri ſacri, multi celebres ſcriptores, & hebraice docti contendunt: de quo nos nihil affirmare poſſumus, qui & idioma, &, ſi qua eſt, Hebræorum poëſin ignoramus. Videnda longiuſcula, & accurata ſuper hac quæſtione diſputatio Ioannis Lorini noſtri Tom. 1. Commentariorum vberrimorum in pſalmos, Prolegomenon, ſeu Præfat. cap. 7. Auguſtinus epiſt. 131. neſcire ſe fatetur, quibus numeris verſus Dauidici conſtent, certis tamen numeris conſtare ſe credere illis, qui linguam hebræam probe calleant: quoniam vir ille ſanctus (Dauid puta) amauerit Muſicam piam, & in id ſtudium nos magis quam vllus alius auctor accenderit. PSALM. ANIMOR. EST TRANQVILLIT.] Recenſet Baſilius magno numero fructus, & vtilitates ingentes, quas ij conſequuntur, qui eos qua decet reuerentia, attentione, & pietate animi recitant. Qui tanti fructus meritò non mediocrem illorum recitandorum, & ediſcendorum, & quotidie vſurpandorum ſtudium, ac deſiderium excitare deberent. Non enim ſolum Clericis, & Sacerdotibus, ſed Chriſtianis omnibus ſcripti, ac propoſiti ſunt. Nullæ precationes tam ſanctæ, tam piæ, tam graues, tam efficaces, tam etiam, ſi hoc quærimus, cur autem non quæramus? caſtis mentibus dulces: vt quod ipſe Dauid de eloquijs diuinis cecinit, pſalm. 118. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? ſuper mel ori meo*; hoc veriſſimè de pſalmis eius vſurpari queat. E corde quamuis lapideo lacrymas eliciunt, vt in contextu aſſerit Baſilius. NON FORTITVD. MAGNIFICENT.] Quanta eruditio lateat in pſalmis, deinceps vſq; ad finem Theorematis oſtendit. Quatuor virtutes, quæ Cardinales dicuntur, ſiue quia cæteras in ſe cohibent: ſiue quia cæteræ ab ijs dependent: ſiue quia præcipuæ ſunt, fortitudo, iuſtitia, temperantia, prudentia, in hac tanquam Schola diſcuntur. Adde pœnitentiam, adde patientiam. Quid multa? bona omnia, ad ſalutem ſcilicet pariendam accommodata. IN HOC RECOND. THEOLOGIÆ THESAVRVS.] Docet myſteria & arcana fidei Chriſtianæ incluſa eſſe pſalmis, Deum nempe cælum & terram procreaſſe, cuius nutu ac prouidentia rebus humanis conſulatur: nihil à nobis actitari, dici, cogitari poſſe, quod ille non videat: ab omni flagitio, & ſcelere abſtinendum, cum ad eius tribunal poſt obitum de toto vitæ huius curſu reddenda ſit ratio. Eundem homines virtuti, ac religioni deditos per diuerſa plerumq; incommoda, & miſerandas calamitates ad æternam, ac beatam vitam deducere: contrà, improbis, & ſceleratis vitæ huius proſpera omnia ad breue tempus dilargiri: cruciatus autem eos conſequentes fore ſempiternos. Hæc & his conſimilia nunquid in Theologiæ Chriſtianæ theſauris repoſita non ſunt?

Cap. XI. Ex eiuſdem Orat. in XL. Martyres.

O Sanctum Chorum, ô ſacrum ordinem, ô cuneum inexpugnabilem, ô communes generis humani cuſtodes, optimi curarum ſocij, precum, ac votorum inuicem ſuffragatores, legati apud Deum potentiſſimi, aſtra mundi, flores Eccleſiarum. Vos non terra contexit, ſed cælum recepit. Apertæ ſunt vobis paradiſi portæ. Dignū profectò exercitibus angelorum, Patriarchis, & Prophetis, & iuſtis omnibus ſpectaculum. Viri ætate florentes, ac pares, vitam alacriter deſpicientes, ſuprà parentes, ac filios Deum amantes, in ipſo vitæ flore exiſtentes, temporariam hanc vitam contempſerunt, vt in membris ſuis Deum reciperent, mundo ſimul, & angelis, & hominibus ſpectaculum facti. Mœſtos erexerunt, dubios in fide confirmarunt, pijs deſiderium auxerunt, vnum omnino pro pietate trophæum omnes erigentes, vna iuſtitiæ corona ornati fuere, in Ieſu Chriſto, Domino noſtro, &c.

COMMENTARIVS.

Septimo Idus Martij, id eſt, die nono eiuſdem menſis, apud Sebaſten vrbem Armeniæ minoris, ſub Licinio Imp. Præſide Agricolao quadraginta milites Cappadoces, poſt vincula, & teterrimos carceres, poſt uerberatas, & contuſas lapidibus facies, nudi in gelidum ſtagnum miſſi ſunt, ac deinde educti,

de educti fractis cruribus in rogum iniecti pro Chriſto perierunt. Eorum hiſtoriam conſcripſit Metaphraſtes, laudes celebrant præter Baſilium, Greg. Nyſſen. & Ephræm Syrus. Obſerua apud Tertullian. & Cyprianũ martyres appellari non eos duntaxat, qui ſupplicijs,& tormentis mactati ſunt pro Chriſto: ſed eos quoq;, qui nulla cruciamentorum atrocitate moti, in eius confeſſione conſtantiſſimè perſtiterunt, aut carcere detenti, aut jam dimiſſi, ſiue etiam vt torquerentur incluſi. Martyrum memoriam læta ſollemnitate colendã cenſet Nazianz. Orat. in Cyprianũ martyrem, omnibuſq; & linguas,& aures,& mentes prompte aperiendas, vt de eorum laudibus & dicant, & audiant, & omnia alia eorum certaminibus inferiora ducenda. Subijcit hæc illuſtriſſima epitheta: Martyres holocauſta ratione prædita, victimæ perfectæ, oblationes Deo gratæ, & acceptæ, virtutis præcones, falſæ doctrinæ ſugillatores, legis, quæ ſpirituali ſenſu intelligitur, expletores, erroris oppreſſores, vitij inſectatores, peccati diluuium, mundi luſtratio. Copioſus eſt, & ardens quoq; in efferendo martyrio, & martyribus Cyprianus, ipſe ſpiritu martyrico plenus, quem lege.

O sanctum chorum, &c.] Quis eſt, quæſo, hæreticorum ſenſus, quæ mens, cum hæc, & ſimilia multa de laudibus, poteſtate, & deprecatione pro nobis ſanctorum apud SS. Patres legunt? Quomodo & amicos Dei, cum Deo regnantes paruipendere, & nos eoſdem ſumma veneratione proſequentes, velut in errore verſantes redarguere non erubeſcunt? nunquid non frontes habent meretricias? Vos non terra contex. sed cœlum recepit.] Oſſa certè multorum, ſi non omnium, & corpora à principio contexit terra, nomen & famam nunquam. Ne animam quidem, partem noſtri meliorem, quæ victrix in cœlum euolauit, eo enim ſine vllo obſtaculo Martyribus patet iter. Rectiſſimè Tertullian. Apologet. cap. 47. eos omnem veniam à Deo compenſatione ſanguinis ſui expedire: omnia enim huic operi delicta donari. Dignum profecto exercit. angel. &c.] Si angelis Dei gaudium eſt ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, Lucæ 15. quis dubitet idem gaudium gaudere ſanctos Dei? certum eſt igitur, omnes cælites amplius gaudere ſuper iuſto pro Deo, & Chriſto eius, ſancto ſanctorum omnium viriliter certante, & generosè occumbente. Nihil illis hoc ſpectaculo iucundius. Inſtat precibus, inſtat minis tyrannus. Nega, ait, Chriſtum tuum: eiura ſuperſtitionem tuam, ſi tormenta, & ipſam mortem effugere vis. Quid Chriſtianus? robuſto pectore, & ad lætitiam compoſito vultu. Ego verò, inquit, non faciam. Vre, ſeca, ſuſpende, obtrunca: adhibe plumbatas, admoue ſcorpiones, vngulas, pectines: excrucia, diſtende, dilania hoc vile corpus meum, deos tuos ligna, & lapides, aurum, & argentum non adoro, non colo, non veneror. Chriſtus eſt rex meus, & Deus meus, illi me ſacrifico. Viri ætate florentes, &c.] Non viri tantum, ſed & adoleſcentes, ſed & pueri: nec feminæ tantum, ſed & teneræ virgines, & puellæ pro Chriſtiana religione ad necem quamvis crudelem ſeſe obtulere innumerabiles. Vt in membris suis deum reciperent] vt habitacula Dei omnibus rebus, etiam ipſa vita, & ſanguine pro amore in ipſum contemptis fierent.

Cap. XII. De moderatione riſus.

Ex eodem in Regulis fuſius diſputatis.

Atque illud etiam, quod à pleriſque negligitur, non mediocriter caueri ab iis debet, qui colendæ pietati ſtudent, ne in riſum videlicet præter modum effuſi ſint, quandoquidem non abeſſe à ſe intemperantiam ſignificat is, qui profuſo nimis, petulantique riſu tenetur, ſeſeque animi ſui motus nequaquam ſedatos, eiuſque mollitiem, ac veluti laxitatem, nequaquam ſeuera ratione compreſſam habere declarat. Verum enimuero, modicè rictum diducere, eoque modo animi ſui diffuſionem leviter ſignificare, non eſt contra decorum, quatenus illud tantum indicetur, quod ſcriptum eſt, Prov. 15. *Cor gaudens exhilarat faciem.* Illud autem, in immanes cachinnos prorumpere, & corpore contra animi voluntatem ſubſultare, nequaquam eſt eius, qui animo compoſito ſit, aut planè probo, & compote ſui ipſius. Porrò hoc ita eſſe ſapientiſs. vir confirmat his verbis, Eccleſ. 21. *Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens vix tacitè ridebit.* Huiuſmodi riſus etiam Eccleſiaſtes damnans, tanquam rem animi conſtantiæ, & gravitati maxime contrariam, ſic dicit, cap. 2. *Riſum reputaui errorem.* Et item c. 7. *Sicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti.* Atque hoc ipſum etiam ita eſſe, Dominus oſtendit, qui ſuſceptis cæteris, quæ neceſſariò corpus ſequuntur, affectionibus, iiſque omnibus, quæcunque virtutis teſtificationem habent, veluti laſſitudine, & miſericordia aduerſos calamitoſos, riſu, quantum ex Evangeliorum hiſtoria cognoſci poteſt, uſus nunquam eſt, &c.

NOTÆ.

Digitized by Google

NOTÆ.

Ne in risum præter modum effusi.] Toto hoc Theoremate Baſilius aliud non agit, quam vt nos ab immodico riſu, & cachinnis arceat. Riſum enim prohibere non potuit, nec debuit, nec voluit. Riſus, ſeu potius ridendi facultas à natura inſita eſt homini, & illi propria, quarto modo; de quo dialectici, quoniam ſoli, omni, & ſemper conuenit; vt rugire poſſe leoni, latrare cani, vlulare lupo, mugire boui, &c. Omnes ſumus γελαστικοὶ quantumuis non rideamus, vt M. Craſſus, qui ſemel duntaxat in vita riſit, & dictus eſt ἀγέλαστος. Clemens Alexand. Pædagogi lib. 2. cap. 5. tria genera riſus ſtatuit μειδίαμα ſubriſionem, quæ virum honeſtum, & grauem, modeſtumque decet: cuius vultus tanquam in inſtrumento muſico, non indecora harmoniæ ſit remiſſio; ita, vt ridendo nec contrahatur nimium, nec immodicè diffundatur. Sic 1. Aeneid. ridet Iupiter, Veneri pro Ænea ſuo oranti reſponſurus. *Olli ſubridens hominum ſator, atque Deorum.* Alterum genus eſt κιγχλισμὸς, riſus intemperans, laſciuus, meretricius, qui editur cum concuſſione totius corporis, quem mulierculis petulantibus attribuit. Tertium καγχασμὸς, cachinnatio; riſus proteruus inconcinnus, & clamoſus. De hoc idem Eccleſiaſt. *Stultus in riſu exaltat vocem ſuam.* Hic eſt virorum leuium & modeſtiæ limites tranſgredientium, quales facit Penelopes procos in Odyſſea Homerus. Videndum itaque quemadmodum nos in riſu geramus, ut omni culpa vacemus. Nam, ut Catullus ait, *riſu inepto res inept[i]or nulla eſt.* Cui conſonum illud Menandri. γελᾷ δ᾽ ὁ μωρὸς, κ᾽ ἄν τι μὴ γελοῖον ᾖ. Stultus ridet, quamuis cauſa ridendi nulla ſit. In rebus turpibus nec ridendum nec ſubridendum ne turpiloquis aſſentire videamur. Paulus Epheſ. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos: aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas,* &c. Nec ridendum ſi adſint ſeniores, vel quos par eſt venerari niſi forte ipſi quoq; vt nos exhilarent vrbanè aliquid, & lepide dixerint. Hæc ferme Clemens. De riſu quinq; poſſe quæri affirmat 11. de Orat. Cicero *Quid ſit: vnde ſit ſit ne Oratoris velle riſum mouere: quatenus, quæ ſint genera ridiculi. Primum relinquit Democrito, cætera exſequitur. Quartum illud, quatenus, etiam à noſtro inſtituto non eſt alienum, de quo ſummatim ex eodem dicamus. Nec inſignis improbitas, & ſceleri iuncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur. Miſeris illudi nolunt, niſi forte ſe iactant. Nec ridendi qui diliguntur. Facillime autem luduntur, quæ neq; odio magno, neq; miſericordia magna digna ſunt. Quamobrem omnis materia ridiculorum eſt in iſtis vitiis, quæ ſunt in vita hominum neq; charorum, neq; calamitoſorum, neq; eorum, qui ob facinus ad ſupplicium rapiendi videntur. Eſt etiam deformitas, & corporis vitium ſatis bella materies ad iocandum. Sed quærimus idem, quod in cæteris rebus maximè quærendum eſt, quatenus.* Quæ necess. corp. seqvvntvr.] Eſurire, ſitire, calorem & frigus ſentire, dormire, delaſſari, mori, &c. qvæ cvnqve virtvt. testim. hab.] ut ſunt miſericordia, iuſtitia, temperantia, zelus diuinus, ira in peccatores, amor aduerſus iuſtos, manſuetudo, fuga honoris, patientia iniuriarum, & quæ in ſacris Euangeliis de Chriſto commemorantur; cuius vita quid niſi ſanctimoniæ ſpeculum eſt?

Cap. XIII. Contra ventris mancipia.

Ex Chryſoſtomo, Homil. 52. ad pop. Antiochen.

TEmpus belli, tempus certaminis: tu verò ſedes in delicijs. Non vides & regijs præpoſitos in exterioribus caſtris tenuiter vivere? *Non eſt nobis lucta aduerſus carnem, & ſanguinem.* Epheſ. 6. Tu verò luctaturus temet ipſum impinguas? ſtat ſtridens dentibus aduerſarius; tu verò diffunderis, & menſis vacas? Chriſtus fame tabeſcit: tu verò voracitate temet ipſum diſtendis? Quid mali non faciunt deliciæ? ſibi ipſis contrariæ ſunt: vnde neſcio quomodo hoc nomen habeant: ſed ſicut gloria quum ignominia ſit, & diuitiæ, cum ſit paupertas, vocatæ ſunt, ſic & deliciæ, cum iniucunditas ſit. Nunquid enim mactandi ſumus, quia noſmet ipſos ſaginemus? Quid lautam vermibus menſam apponis? Quid maiorem alis ſaniem? Quid fœtentes ſudorum fontes reponis? Quid ad omnia temet ipſum reddis inutilem? Quid animam obruis? Quid parietem facis craſſiorem? Quid multum fumum, & nebulam, cum vapores tanquam caligo quædam vndique reddantur? Ne noſtram contemnamus animam, propter corpus calumniam patientem: verùm & illam faciamus perſpicaciorem: alas ei leues nectamus. Satis eſt, tantum vt valeat corpus duntaxat, tantũ vt ſit robuſtum, gaudeat, & non doleat, vt quum ita bene noſtra diſpoſuerimus, ſummam poſſimus virtutem apprehendere, & æternis potiri bonis. Luculentiſſimè ſuper eodem argumento idem orat. 13, de Prouident.

COMMENTARIVS.

Γαστριμαργίαν Græci vocant ventris, & gulæ immodicum ſtudium: & *γαστριμάργους*, quorum, vt ait Apoſtolus, Philipp. 3. *Deus venter eſt*: qui cum cibo, & potione delicatiore farcire, ac diſtendere, modiſque omnibus genio indulgere, & cuticulam bene curare quærunt: quorum animus totus eſt in ollis: qui comedunt, & bibunt velut cras morituri, 1. Corinth. 5. qui denique bacchanalia viuunt. Quos Clemens Alexand. Pædag. lib. 2. cap. 1. voraces belluas, & *ἀσώτους*, quaſi *ἀσώστους*, à ſalute alienos appellari affirmat. Qualis memoratur Dionyſius Heracleota, ab Æliano, lib. Hiſtor. 9. cap. 13. quo nihil inter humana corpora monſtroſius. Quales minimè omnium oportet eſſe Chriſtianos, quorum tota vita eſt quædam ſpiritualis militia, quæ (vt neque mundi, & externa militia) de delicijs, & ſagina cogitare non permittit, hoc vnum ſemper ſpectantes, quo pacto hoſtibus ſuis, ſub aſpectum minime cadentibus, præualentes, victoria potiantur. TV VERO LVCTATVRVS &c.] Quemadmodum illi externæ militiæ parum ſunt idonei (præſertim quando fuga capeſſenda, aut itinera facienda) inſtar porcorum ſaginati, quorum venter ſeſquipede extat, ita neque noſtræ huic. *In carne ſiquidem ambulantes, non ſecundum carnem militamus.* 2. Corinth. 1.

STAT STRID. DENTIBVS ADVERSARIVS.] Ad locum Petri 1. cap. 5. alluſum. *Aduerſarius veſter diabolus rugiens tanquam leo circumit, quærens quem deuoret.* Hic aduerſarius nullas concedit inducias, contra quem vigilandum in armis ſemper. TV VERO DIFFVNDERIS.] Non manes in ſtatione, ſed poſt concupiſcentias tuas ambulas. Te in exteriora, & pereuntia effundis. CHRISTVS FAME TABESCIT.] Chriſtus in membris ſuis, in pauperibus, & mendicis ſuis. *Eſuriui, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi potum*, &c Matth. 25. Interrogatus Diogenes, quando prandendum, facetè reſpondit, Diues prandeat quando vult: pauper quando poteſt, quando ſcilicet illi ſuppeditat quod edat. In *πτωχεύοντας* iſtos, victum ſcilicet oſtiatim quæritantes conuenit querimonia illa Ergaſili in Captiuis.

Miſer homo eſt, qui ipſe ſibi quòd edat quærit.
Sed ille eſt miſerior, qui & ægre quærit, & ægrè inuenit.
Ille miſerrimus eſt, qui, cum eſſe cupit, quod edat non habet.

QVID MALI NON FACIVNT DELICIÆ, &c.] Per antiphraſin delicias appellari vult, vt diuitias, & gloriam. Mala autem, quorum ſunt cauſæ effectrices, ſunt varij morbi, in quos incidunt delicatè, & luxurioſè vitam tranſigentes. Ecce quos enumerat Seneca, epiſt. 95. *Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & ſemper, qualis in ipſa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentuſq; venter dum male aſueſcit plus capere quam poterat. Inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor vultus, tabeſq; in ſe putreſcentium, & retorti digiti, articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentium torpor; aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum, auriumq; tormenta, & cerebri æſtuantis verminationes; & omnia per quæ exoneramur internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu ſæuientium, aliarum tenui peſte repentium, aliarum cum horrore, & multa membrorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos luxuriæ?*

QVID TANTAM MENSAM VERMIBVS?] Iob. 7. *putredini dixi, pater meus es, mater mea, & ſoror mea vermibus.* Hi ſunt hæredes, & alumni corporis bene paſti poſt obitum. QVID MAIOREM ALIS SANIEM?] Sicca ſunt moderato victu, nec exquiſito vtentium corpora. Ventris illa ſeruitia ex cruditate vitioſis humoribus redundant. Screant perpetuò, tuſſiunt, ſudant, oſcitant, fœtente anima, quam halitus ſuauitatem Catullus naſorum peſtem appellat. AD OMNIA TE IPSVM REDD. INVTILEM. Morbi de quibus ante dictum, ex luxu naſcentes, dum corripiunt corpus, etiam animo, propter *συμπάθειαν*, grauia detrimenta importat. Intellectui caliginem offundunt, memoriam hebetant, iudicium occæcant. Et hoc eſt, quod in contextu ſequitur, animam obruere, ac pæne ſepelire, dum pæne otioſa euadit, functionibus ſibi proprijs indigniſſimè impeditis. QVID PARIETEM FACIS CRASSIOREM?] Corpus quaſi domicilium eſt animæ, in quo ad tempus incluſa latet, exitura cum mors venerit, & parietes eius penetratura, quod ægre poterit, cum tu temet ſaginando, & diſfarciendo, tantam craſſitudinem adeptus fueris, & veluti caſtellum inexpugnabile reddideris.

QVID

Digitized by Google

QVID MVLTVM FVM. ET NEBVLAM, &c.] Tantas ingurgitationes ex tanta epularum varietate, & copia, & tam immodicis potationibus multam exhalationem ſequi neceſſe eſt. PROPTER CORP. CALVMN. PATIENTEM.] Qui ſunt ex crapula ventrioſi, habentur, & dicuntur abdomina, manducones, bibones, prodigi, decoctores, epulones, &c. quæ probra ad animum pertinent: vitia enim animi ſunt, non corporum, quem, animum dico, deprimunt, & obtundunt, ne ſe altius à fluxis, & caducis erigere, & cæleſtia contemplari queat. Quibus vocabulis huiusmodi *γεογάστορες*, & impuræ belluæ à Comicis Græcis afficiantur, notauit Bernard. Martini, Variar. lect. lib. 2. cap. 3. SATIS EST TANTVM, VT VALEAT CORP.] Optima regula, eo fine edendi, bibendique, qui eſt bona valetudo, & robur. Eſſe enim oportet vt viuas; viuere non vt edas. Audi ruſus ex Pædagogo Clementem. Deus parauit ſuo opificio, homini inquam, cibum, & potum, vt conſeruetur: non autem vt voluptate afficiatur. Nam nec corporibus quidem naturâ inſitum eſt, vt ex multiplici ciborum varietate juventur. Contrà enim planè, qui cibis vtuntur viliſſimis, ſunt robuſtiores, ſaniores, & generoſiores: vt famuli dominis, & agricolæ poſſeſſoribus: & non ſolum fortiores, ſed etiam prudentiores, vt Philoſophi diuitibus. E ſimplici, ac tenui victu quæ commoda ſequantur, indicat Horat. ſat. 2. lib. 2. *Accipe nunc victus tenuis quæ, quantaq; ſecum Afferat.* &c. A victu parco, & frugali quando ad liberalem tranſiri poſſit, & meliꝰ tractari corpus, ibidem docet, tribus conditionibus propoſitis.

Cap. XIV. Ioannis Chryſoſtomi, Archiepiſcopi Conſtantinopolitani præconium.

Ex Iſid. Peluſ. & aliis.

ISidorus Peluſiota epiſt. 224. neſcio quem in ſcriptis tanti Doctoris minimè verſatum reprehendens, Vehementer miror, inquit, qui factum ſit, cum gloria ſcriptorum, quæ ſapientiſſimus Ioannes poſt ſe reliquit, paſſim terrarum diſperſorum, vſque ad terminos terræ, & maris extremos penetrarit, vt tuam tamen ruditatem non attigerit. Idem de ſcriptis eius ſentit Theodoretus Cyri Epiſcopus, quem in hiſtoria Eccleſiaſtica lib. 5. non ſemel vocat Doctorem orbis terrarum. Et in præfat. ad Cant. canticor. ſcribit, eius doctrinæ fluentis in hodiernum vſque diem irrigari orbem vniuerſum. Vide & Suidam, in *ἰωάννης ἀντιοχεύς*. Eundem Iſidorus ſupra dictus omnium Eccleſiarum oculum nominat, epiſt. 156. lib. 1. & Libanij de eo teſtimonium profert, epiſt. 42. lib. 3. verba ſubiungam. Quod, non dicam alij, paruum enim id fortaſſe pleriſque videri queat, verum etiam ipſe Libanius, qui eloquentiæ nomine apud omnes clarus, ac celebris eſt, præclari viri, Ioannis linguam, ac ſententiarum pulchritudinem, & argumentorum denſitatem ad ſtuporem vſque imitatus ſit, argumento eſt ea epiſtola, in qua non modo eum, qui tanta dicendi facultate præditus ſit, beatum prædicat, verum etiam eos, quorum laudes celebrarat, & quidem qui Imperatores eſſent, quod eiuſmodi laudum ſuarum præconem conſecuti eſſent. Pars prior epiſtolæ hæc eſt.

LIBANIVS IOANNI. S.

Cum pulchram tuam, & elegantem orationem accepiſſem, viris quibuſdam, qui & ipſi orationum opifices, & architecti ſunt, eam legi. Quorum nullus erat, qui non exiliret, & exclamaret, eaq; omnia faceret, quæ homines admiratione perculſi, & attoniti facere ſolent. Ego igitur eo nomine voluptate affectus ſum, quod ad forenſem operam, in qua artis ſpecimen edis, demonſtratiuum quoq; dicendi genus adjungis; atque & te beatum duco, qui ad hunc modum laudari queas, & item eos, qui talem laudum ſuarum præconem nacti ſunt, hoc eſt, & patrem (Theodoſium ſeniorem) & filios, qui ab eo imperium acceperunt (Arcadium, & Honorium.) Adijciam poëmatium quoddam, haud invenuſtum, viri doctiſſimi, & Chryſoſtomi quam ſtudioſiſſimi.

O gratioſe Doctor, ô os aureum,
O flumen aureum ſacræ eloquentiæ,
Ab ore pendentem tuo quam me iuuat
Haurire ſermones tuos ſuauiſſimos.
Vt mi merum videre nectar fundere?
Vt eleuās chorum me in ipſum cælitum?
Augens in horas, dum tuum fontē bibo.
O gratioſe Doctor, ô os aureum.
Mentem legentis vt facis frui Deo?
Perge ô rigare nos tuo illo imbre aureo.
O perge nos tua ambroſia illa paſcere,
Famemq́; noſtram pellere æterno cibo.
Nunquam ſatur tua recedo copia:
Sed me beata ſemper excoquit ſitis,
Augens in horas dum tuum fontem bibo,
O gratioſe Doctor, ô os aureum.
O flumen aureum eloquentiæ ſacræ,
Perge irrigare nos tuo illo imbre aureo.

NOTÆ.

Non pauca inſuper de præſtantia Chryſoſtomi; quà orator ſummus, & quà vir bonus, & ſanctus, legere eſt apud Niceph. lib. 13. cap. 2. Fuit autem hic hiſtoricus, Nicephorus inquam, quod & 1. parte Bellarior. Syntag. 1. cap. 15. indicaui, Chryſoſtomi cupidiſſimus, vt eius lectione expleri nunquam potuerit: & legit eius ſcripta longè plura, quam hodie feruntur.

Quædam de Libanio.

De Libanio hæc accipe. Natus eſt Antiochiæ in Cœleſyria. Vixit ante annos mille ducentos, apud Conſtantium Conſtantini M. F. Iulianum, Valentinianos, Theodoſios Impp. gratioſus, Sophiſta, & Orator magnus. Fuiſſe magiſtrum Greg. Nazianzeni, & Baſilij refert Niceph. lib. 11. cap. 17 laudatur eius eloquentia à Baſilio. De eius religione, & inconſtantia ſic ſcribit idem Niceph. lib. 10. cap. 36. Atque ego quidem eum virum optimum fuiſſe Sophiſtam, & ab eloquentia plurimum potuiſſe, vt oratorem egregium ſcio. Quapropter apud omnes etiam confeſſor, illum, niſi ex eadem cum Iuliano fuiſſet opinione, plura etiam in illum, quam Chriſtiani dixerint, & quidem vt hominem Sophiſtam, ſplendidius dicturum fuiſſe: quoniam & in Conſtantium, viuentem quidem orationes laudatorias compoſuit; in defunctum autem inuectiuas ſcripſit. Hæc ille. Vitam eius in litteras miſit Eunapius.

Cap. XV. Eua, & Maria collatæ.

Ex Tertulliano, de carne Chriſti.

IN virginem adhuc Euam irrepſerat verbum ædificatorium mortis. In virginem æque introducendum erat Dei verbum, extructorium vitæ: vt quod per eiuſmodi ſexum abierat in perditionem, per eundem ſexum redigeretur in ſalutem. Crediderat Eua ſerpenti: credidit Maria Gabrieli. Quod illa credendo deliquit, hæc credendo deleuit. Eua nihil tunc in vtero concepit ex diaboli verbo. Immò concepit. Nam exinde vt abiecta pareret, & in doloribus pareret, verbum diaboli illi ſemen fuit. Enixa eſt denique diabolum fratricidam: contrà, Maria eum edidit, qui carnalem fratrem Iſraelem, interemptorem ſuum ſaluum quandoque præſtaret.

NOTAE.

In hoc Theoremate nihil habeo, quod velut implicitum explicem, vel vt obſcurum illuſtrem. Plana, & ſcitiſſimè dicta omnia, ab auctore grauiſſimo, doctiſſimo, neruoſiſſimo. Tantummodo Auguſtini, ſimilem huic collationem ex Sermone 11. de natali Domini adijciam, in honorem ſecundæ, & fælicisſimæ parentis noſtræ, Dei Matris, quam lingua nulla eſt, quæ pro dignitate prædicare queat.

Malum mundo venit per fæminam, immo & per fæminam bonum: quia ſi per Euam cecidimus, per Mariam ſtamus: per Euam proſtrati, per Mariam erecti: per Euam ſeruituti dati, per

Mariam

Digitized by Google

Mariam liberi effecti. Eua nobis ſuſtulit diuturnitatem, Maria nobis reddidit perpetuitatem. Eua nos damnari fecit per arboris pomum; Maria nos abſoluit per arboris donum: quia Chriſtus in ligno pependit vt fructus. Igitur ſicut per arborem mortui, ita per arborem viuificati. Perſimilem collationem habet Serm. 18. de Sanctis. Tamen & meam Muſam noli, mi lector, ſpernere in hoc eodem argumento. Sic & ego, poëta quamuis gregarius, quondam in Floridis meis, hiſce hendecaſyllabis luſi.

Mater prima hominum, miſella mater,
Te propter morimur, doloribuſq;
Et malis agitamur, heu, trecentis.
Tuis peſtiferum auribus venenum
Infudit male ſuadus ille ſerpens.
Hic te ad exitium dedit, virumq;
Deceptum tibi, poſteroſq; cunctos.
O factum male, ô ſcelesté ſerpens.
Tu, mater, Maria, es ſecunda nobis,
Beatiſſima, quotquot aut fuerunt,
Aut ſunt, aut aliis erunt in annis.
Per te viuimus, atq; liberamur
Malis omnimodis, boniſq; magnis,
Manſuris ſimul affatim beamur.
Tuis viuificam auribus ſalutem
Commiſit Gabriel ſacratus ales.
Hinc nobis data vita ſempiterna,
O factum benè, ô canenda mater.

Nazianzenus Orat funebri in patrem, vbi parentum ſuorum coniugium laudat, matremq; marito verbo & exemplo virtutis, & pietatis ducem, ac magiſtram fuiſſe pronuntiat. Euam ſic accuſat. Et quidē illa, Aquædamo adiutrix data fuerat, pro ſocia hoſtem ſe præbuit, pro coniuge aduerſariam: vt quæ voluptatis illecebra maritum in fraudem induxerit, ac per ſcientiæ lignum, vitæ ligno exturbauerit.

Cap. XVI. Deteſtatio ludi, & ſpectaculi gladiatorij.

Ex Cypriano, Item ex Lactantio lib. 6. cap. 20. & ex Epitome diuinar. Inſtitut. cap. 6.

PAratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminū ſanguis oblectet. Impletur in ſuccum cibis fortioribus corpus, & arumnæ aſſidui nidoris membrorum moles robuſta pingueſcit, vt ſaginatus in pœnam carius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem: & vt quis poſſit occidere, peritia eſt, vſus eſt, ars eſt. Scelus non tantum geritur, ſed docetur. Quid poteſt inhumanius, quid acerbius dici? Diſciplina eſt, vt perimere quis poſſit, & gloria eſt quòd peremit. LACTANTIVS. Nam qui hominem, quamuis ob merita damnatum in conſpectu ſuo jugulari pro voluptate computat, conſcientiam ſuam polluit: tam ſcilicet, quam ſi homicidij, quod fit occultè, ſpectator & particeps fiat. Hos tamen ludos vocant, in quibus humanus ſanguis effunditur. Adeo longè ab hominibus receſſit humanitas, vt cum animas hominum interficiunt, ludere ſe opinentur: nocentiores ijs omnibus, quorum ſanguinem voluptati habent. Quæro nunc, an poſſint pij, & iuſti homines eſſe, qui conſtitutos ſub ictu mortis, ac miſericordiam deprecantes non tantum patiūtur occidi, ſed efflagitant, nec vulneribus ſatiati, nec cruore contenti. Quin etiam percuſſos, jacenteſq; repeti jubēt, & cadauera ictibus diſſipari, ne quis illos ſimulata morte deludat. Iraſcuntur etiam pugnantibus, niſi celeriter alter è duobus occiſus eſt: & tanquam humanum ſanguinem ſitiant, oderunt moras. Alios illis compares poſcunt dari recentiores, vt quam primum oculos ſuos ſatient. Hac conſuetudine imbuti humanitatem perdiderunt. Itaq; non parcunt etiam innocentibus, ſed exercent in omnes, quod in malorum trucidatione didicerunt. Huius igitur publici homicidij ſocios, & participes eſſe non conuenit eos, qui juſtitiæ viam tenere nituntur. IDEM. Quid tam horribile, tam tætrum, quam hominis trucidatio? ideo ſeueriſſimis legibus vita noſtra multatur, ideo bella execrabilia ſunt: inuenta tamen conſuetudo, quatenus homicidium ſine bello, ac ſine legibus faciant, & hoc vt ſcelus vindicent. Quod ſi intereſſe homicidio ſceleris conſcientia eſt, & eodem facinore ſpectator obſtrictus eſt, quo & admiſſor, ergo & his gladiatorum ſceleribus non minus cruore perfunditur qui ſpectat, quam ille qui facit: nec poteſt eſſe immunis à ſanguine, qui voluit effundi: aut non videri interfeciſſe, qui interfectori & fauet, & præmium poſtulauit.

Digitized by Google

COMMENTARIVS.

Cum alia Reipub. Romanæ inſtituta, mores, & conſuetudines, tum celeberrimam illam ad populum delectandum frequenter exhibendi ludos gladiatorios, in quibus de vita, & ſanguine decertaretur, bene cognitam, atque perſpectam habere, ad intelligentiam ſcriptorum antiquorum, ſiue illi Hiſtorici, ſiue Oratores, ſiue Poëtæ fuerint, quam plurimum confert. Olim, quoniam animas defunctorum humano ſanguine propitiari creditum erat, captiuos, vel malo ingenio ſeruos mercati, in exequijs immolabant. Poſtea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos parauerant, armis, quibus tunc, & qualiter poterant eruditos, tantum vt occidi diſcerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. Ita mortem homicidijs conſolabantur Lipſius niſi erro. Ludi hi (populo quidem ludi, qui ſummam ex ijs voluptatem capiebat: ipſis autem gladiatoribus legitima, & ſeria pugna) propriè, ac præcipuè Saturnalibus, quæ ad XIV. Kalend. Ianuarias ſiue vno, ſiue tribus, ſiue ſeptem diebus agitabantur, quibus otio, & genio, & luſibus indulgebatur, & domini ſeruorum miniſterijs fungebantur, his, inquam, lætiſſimis diebus dabantur. Qui dabat, gladiatoribus à Laniſta (ſic eorum Magiſter, ac Præpoſitus appellabantur) conductis, nomen habebat Munerarius, vel munerator, à munere, qua voce hæc pugna, ſeu ipſa digladiatio dicebatur. Item editor, græcè ἀγωνοθέτης, & exhibitiones illæ, editiones. In conuiuijs quoque ſpectandis gladiatorum paribus oculos paſcere ſollemne erat: vbi cum accumbentium lætitia, plauſuque miſeri, & ob maleficia capitis damnati homines jugulabant, & jugulabantur. Quam tricliniarem iugulationem Romanos à Campanis didiciſſe eſt opinio, de qua 11. Puncor. Silius.

Quin etiam exhilarare viris conuiuia cæde
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira
Certantum ferro, ſæpe & ſuper ipſa cadentum
Pocula, reſperſis non pauco ſanguine menſis.

Ad iſtuc certamen aliquando nobiles quoque, & opibus pollentes ſe obtulerunt, ad ſpecimen virtutis edendum videlicet. Nero CCCC ſenatores, & DC Equites ad ferrum exhibuiſſe traditur. De hoc genere ludorum, cruento ſanè, & immani; & Chriſtianis meritò deteſtabili, ac fugiendo, audiatur etiam M. Tullius. Tuſcul. II. quæ eſt de dolore tolerando. Gladiatores aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? Quomodo illi, qui bene inſtituti ſunt (à Laniſta nimirum) accipere plagam malunt, quam turpiter vitare? Quam ſæpe apparet, nihil eos malle, quam vel domino (Munerario) ſatis facere, vel populo? Mittunt etiam, vulneribus confecti ad dominum, qui quærant, quid velint: ſi ſatis factum ijs ſit, ſe velle decumbere (cadentes mortem oppetere) &c. Gladiatorius animus apud Terentium Phormione, eſt paratus animus ad nocendum, quamuis cum vitæ aperto diſcrimine: paratus, inquam, vel perdere, vel perire. Gladiatoribus ſiquidem aut occidere antagoniſtam, ſi præuenire: aut occumbere, ſi præueniri contigerit, propoſitū eſt. Hæc ſufficiant, cùm Iuſtus Lipſius libros duos Saturnalium, ſiue de gladiatoribus emiſerit, & rem totā abſolutiſſimè, ac diligentiſſimè pertractauerit. Ex cuius fontibus noſtri riuuli IMPLETVR IN SVCCVM CIBIS, &c.] validis, ac robuſtis corporibus pugiles, athletas, adeoque gladiatores eſſe oportebat, vnde multo cibo largius alebantur. Hinc apud Plautum in Epidico, valere athleticè, atque pugilicè. & in Bacchidib. athleticè, atque pancraticè. Et apud Ciceron. 2. Philipp. de Antonio, Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini in Hippiæ nuptijs exhauſeras: vt tibi neceſſe eſſet in pop. Rom. conſpectu vomere poſtridie. CONSCIENTIAM SVAM POLLVIT. &c.] Auguſtin. Confeſſion. lib. 6 cap. 8. deplorat Alipium popularem, ac diſcipulum ſuum, qui cum Romam ad ius diſcendum ex Africa veniſſet, etiam antea huiuſmodi ſpectacula auerſari, & execrari cœpiſſet, ab amicis, & condiſcipulis obvijs, multum recuſans, ac renitens familiari violentia ad amphitheatrum perductus eſt, minitans, ſe ibi clauſis oculis ſeſſurum. *Feruebant omnia immaniſſimis voluptatibus. Ille clauſis foribus oculorum interdixit animo, ne in tanta mala procederet, atque vtinam & aures obturaſſet. Nam quodam pugnæ caſu, cum clamor ingens totius populi vehementer eum pulſaſſet, curioſitate victus, & quaſi paratus, quidquid illud eſſet, etiam viſum contemnere, & vincere, aperuit oculos: & percuſſus eſt grauiore vulnere in anima, quam ille in corpore, quem cernere concupiuit, ceciditq́; miſerabilius quam ille, quo cadente factus eſt clamor, qui per eius aures intrauit. Vt enim vidit illum ſanguinem, immanitatem ſimul ebibit, & non ſe auertit: ſed fixit aſpectum, & hauriebat furias, & neſciebat, & delectabatur ſcelere certaminis, & cruenta voluptate inebriabatur. Et non erat iam ille qui venerat*

Digitized by Google

nerat: ſed vnus de turba ad quam venerat, & verus eorum ſocius, à quibus adductus fuerat. Quid plura? ſpectauit, clamauit, exarſit, abſtulit inde ſecum inſaniam, qua ſtimularetur redire, non tantum cum illis, à quibus prius abſtractus eſt, ſed etiam præ illis, & alios trahens, &c. NOCENTIORIS OMNIB. QVOR. SANG. &c.] Sontes ad gladium damnari conſueuerant. Ait ergo, magis peccare, & ſceleratiores videri ſpectatores huius pugnæ ſanguinariæ, cum perinde ſit, atque ſi ipſi manibus ſuos miſerum interficerent, quale ſcelus; qui occumbit; forte non commiſerat. AC MISERICORD. DEPRECANTES.] Apta huic loco illa ex peroratione Miloniana apud Tullium. Etenim, ſi in gladiatorijs pugnis, & in infimi generis hominum conditione, atq; fortuna timidos, & ſupplices, &, vt viuere liceat, obſecrantes etiam odiſſe ſolemus: fortes, & animoſos, & ſe acriter ipſos morti offerentes ſeruare cupimus; eorumq; nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis ciuibus facere debemus? NON TANTVM PATIVNT. OCCIDI, &c.] Spectantium crudelitatem, & inhumanitatem ſummam exaggerat. Qui gladiatorem gladiator occiderat, eius ſanguine manus proluebat: vel in victoriæ ſignum: vel vt ſic immotus, atque interritus effundendo hominis ſanguini aſueſceret. Morbo autē caduco laborantes, adhuc calidum ex plaga manantem pro mali ſui remedio præſtantiſſimo ſorbebant. Plin. vide, lib. 28. cap. 1. & Lipſium lib. 2. Saturnal. cap. 22. QVID TAM HORRIBILE, &c.] Etiam in capitalium facinorum manifeſtè conuictos cunctantius ferenda eſt ſententia, & diebus vel XXX. juxta Theodoſij M. Conſtitutionem differendum ſupplicium, quia graue eſt vitam adimere homini vel nocenti. Vnde & Iuuenalis bene ſat. 6 *Nulla vnquā de morte hominis cunctatio longa eſt.* Occiditur conſors naturæ, cum nulla beſtia tam ſit atrox, quæ in genus ſuum ſæuiat. aut certe perrarò. Occiditur creatura, ſecundùm angelos nobiliſſima: & abhorret à natura fundere, aut fundi imperare ſanguinem, qui ad omnem manſuetudinem facti ſum9: quod corporis noſtri conformatio indicat. Rectè igitur in homicidas viciſſim ferro vindicatur legibus. Et bella ideo deteſtamur, quia viduant ciuibus vrbes: imminuunt ſocietatem humani generis, vt alia grauiſſima detrimenta prætereams.

Cap. XVII. Amor mutuus Baſilii, & Nazianzeni, & huius ad illum jam cælitem pia inuocatio.

Ex Encom. in Baſilium.

CORporum amores, quia res fluxas ſibi proponunt, fluunt quoque ipſi, non ſecus ac veris flores: nec enim flamā conſumpta materia remanet, ſed vna cum ea extinguitur: nec libido marceſcente fomite ſubſiſtit. At pudici, & Deo grati amores, quandoquidem rei certæ innituntur, propterea firmiores quoq;, ac diuturniores ſunt: quantoque maior pulchritudo ipſis obuerſatur, tantò etiam arctius & ſecum, & inter ſe conſtringunt earundem rerum amatores: hæc quippe ſuperni amoris lex eſt. Par ſpes doctrinæ, h. e. rei omnium inuidioſiſſimæ nos ducebat, & tamen aberat inuidia, ſola æmulatione flagrabamus. Hoc utrique certamen, non uter primas ferret: ſed uter alteri primas cederet: uterque enim alterius gloriam ſuam exiſtimabat. Vna vterque anima videbatur, duo corpora ferens. Tu verò ſacrum, & diuinum caput, è cælo nos, quæſo, reſpice, carniſque ſtimulum nobis à Deo ad diſciplinam datum aut precibus tuis ſiſte: aut certè, vt forti animo perferamus perſuade: atque omnem vitam noſtram ad id quod maximè conducibile eſt, dirige: noſque poſtquam ex vita hac emigrauerimus, illic quoq; tabernaculis tuis excipe: vt ſimul viuentes, ſanctam, & beatam Trinitatem, cuius nunc exiguam ſpeciem, & imaginem accepimus, purius, pleniuſque cernentes, deſideriis noſtris finem ſtatuamus, ac bellorum, quæ intulimus, vel pertulimus, hoc præmium referamus. Atque hanc quidem à nobis orationem (Encomium Baſilij inſcriptam) habes: nos autem poſt te vitam cum morte commutantes quis laudaturus eſt? ſi quid tamen laude dignum orationi ſuppeditamus, in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Digitized by Google

COMMENTARIVS.

CORPORVM AMORES QVIA RES FLVX.] Amor quidam ſpiritualis, quidam carnalis eſt. Ille animi, & earum rerum, quæ ad animum referuntur ac pertinent, & ſenſum effugiunt: ut cum in quopiam ingenium, eruditionem, virtutem denique, & ſanctimoniam admiramur, & colimus, & propter hæc vera, & eximia bona charum habemus: quo pacto homines docti, ac probi inter ſe amant, & ſuſpiciunt. Hic corporis eſt, & ad eius vel commoditates, vel voluptates ſpectantium, quo & brutæ animantes ſibi conciliantur. Atque hic idem, quoniam rebus fluxis, & caducis inhæret, & affixus eſt, ſimul cum ipſis diffluit, & occidit. Formæ venuſtas quid niſi flos eſt, quæ, vt ille marceſcit: ſic ipſa vel ætate, vel morbo defloreſcit: & cum veluti facibus intuentium præcordia vrat, & accendat, ſimul emarcuerit, ſimul amari deſinit. AT PVDICI, ET DEO GRATI AMORES] Probus, & caſtus amor propter rei amatæ firmitatem, & diuturnitatem firmior, & conſtantior, & diuturnior eſt. Cui enim vnquã ſua ſapientia, aut ſua virtus erepta eſt? *τῆς ἀρετῆς οὐδὲν κτῆμα σεμνότερον, οὐδὲ βεβαιότερον.* Virtute nulla auguſtior, neque ſtabilior poſſeſſio. Iſocrates ad Demonicũ. QVANTOQVE MAIOR PVLCHRITVDO. &c.] Quanto maior virtus, tunc enim maior pulchritudo. Nihil ſanè virtute pulchrius, nihil proinde amabilius, propter quam diligimus etiam quos nunquã vidimus, vt ait Cic. in Lælio. REI OMNIVM INVIDIOSISSIMÆ.] Inuidentia eſt ægritudo ſuſcepta propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant inuidenti. Tuſcul. 4. Inuidemus igitur bona cæteris, quæ dolemus non potius penes nos eſſe. Sed tamen eo vſque inuidemus, quoad nos eorum compotes eſſe poſſe arbitramur. Eloquentiam ſuam Ciceroni, doctrinam & ingenium Ariſtoteli, diuitias Crœſo, memoriam Themiſtocli, ſanctitatem Deiparæ, aut Ioanni Baptiſtæ nemo inuidet. Inuenti ſunt, qui cum alijs doctrinæ copiam inuiderent, eorum nihilominus errata, ſiqua veluti canes feram per veſtigia indagando deprehenderant, editis libris inſectarentur: atque ita dum lectori cauere viderentur, vitium ſuum quodam mantello obtegerent. SOLA AEMVLAT. FLAGRABAMVS.] Alter alteri erat in ſtudijs incitamento, & exemplo. Æmulatio, vt ſcriptum Tuſcul. 4. dupliciter dicitur, vt & in laude, & in uitio hoc nomen ſit. Nam & imitatio virtutis æmulatio dicitur, & eſt æmulatio ægritudo, ſi eo quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Vides certè vtra notione æmulationis vocabulum hoc loco à Nazianzeno vſurpatum ſit. Erant beatis hiſce, & fælicibus amicis omnia communia, idem tectum, eadem menſa, ijdem præceptores, eædem quibus vacabant diſciplinæ, vt idem Nazianz. in 3. Apolog. retulit. VTERQVE ALTERIVS GLOR. SVAM EXISTIMAB.] Quid mirum ſi amicus amici fælicitate gaudeat, aduerſis doleat, cum ſit alter ego, &, vt Ariſtoteles dixit, vna anima in duobus corporibus? Quis eſſet tantus fructus, inquit in Lælio (quem teſtem omnis propemodum bonæ rei M. Tullium libenter, & ſæpe adduco) in proſperis rebus, niſi haberes, qui illis æquè ac tu ipſe gauderet? aduerſas verò ferre difficile eſſet ſine eo, qui illas grauius etiam, quam tu, ferret. TV VERO SACRVM, ET DIVINVM CAPVT, &c.] *ὦ φίλη κεφαλή* crebrum Græcis in blandimentis. Caput pro toto homine. Lege Caroli Paſchalij de Coronis cap. 4. lib. 5. præter Græcos ibid. citatos Virgil. 4. Aeneid. *Me puer Aſcanius, capitiſq; iniuria chari.* Quis tam inſanus, vt Nazianzenum noſtrum, Theologorum principem, Baſilium ſuum vita defunctum inuocantem, atque ab eo auxilium contra libidinum ſtimulos petentem de idololatria criminetur, niſi indoctiſſimus, & caſtitatis oſor hæreticus? Iam pridem exploſa, & profligata eſt iſta quæſtio, num à ſanctis petenda beneficia, & illis commendanda ſalus noſtra. STIMVLVM NOBIS A DEO AD DISCIPLINAM, &c.] Locus Pauli tangitur, 2. Corinth. 12. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus Satanæ qui me colaphizet.* Ad diſciplinam, ait, id eſt, ad exercitationem. Nam, *qui non eſt tentatus, quid ſcit?* Eccleſiaſt. 34. ATQVE OMNEM VITAM NOSTRAM AD ID, &c.] Ecce, omnes vitæ ſuæ actiones, vt moderatori, & rectori S. Baſilio commendat. Num idcirco deum facit? Procurant res humanas etiam in cælo ſancti, quas illis Deus reuelat, & quas in Deo vident, vt ipſe videri eas ſinit. Quodque ipſe poteſt, & ei naturâ conuenit, eam poteſtatem cum ſanctis per gratiam communicat quando libet, & quantum libet: præ omnibus autem, & ante omnes illi, quæ eſt *πάντων ὁρατῶν, καὶ ἀοράτων δημιουργημάτων τιμιωτέρα*, omnibus rebus à Deo conditis, & ſub aſpectum cadentibus, non cadentibus honorabilior, matri, inquam, ſuæ, per quam humano generi dignitas, & ſalus reſtituta eſt. CVIVS NVNC EXIGVAM SPECIEM, &c.] 1. Corinth. 13. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Deus extra humani ingenij captum eſt, nec totus, quantus eſt cogitari, atque animo informari poteſt. Atq; ut nulla

ratione

ratione fieri poteſt, vt quiſpiam, quam libet greſſum vrgeat, vmbram ſuam prætereat: aut oculus rebus in aſpectum cadentibus citra intermediam lucem, & aerem coniugetur: aut natatilia animantia extra vndas labantur, & natent: ita etiam impoſſibile eſt ijs, qui corporibus incluſi ſunt, ſiue corporearum, ſiue ſenſibilium rerum adminiculo rebus ijs, quæ animo, ac ratione intelliguntur, omnino coniungi. Semper enim obiter ſenſibile aliquod incidit, quantumuis maximè noſtra mens à rerum aſpectabilium cogitatione ſeparata, atque in ſe ipſam collecta, cum rebus cognatis, oculorumque aciem fugientibus commercium habere conetur. Hæc luculentiſſimè Orat. de Theologia 2. ipſemet Theologus. DESIDERIIS NOSTRIS FINEM STATVAMVS.] Ad Deum videndum, & eo in omnem æternitatem fruendum conditi ſimus, quo adepto quieſcent deſideria noſtra: ſiquidem ille eſt vnus omnia in omnibus. *Satiabor*, inquit, Dauid pſalm 16. *cum apparuerit gloria tua.* Et rurſum, pſalm 41. *ſitiuit anima mea ad Deum fortem viuum; quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* celebratur quoque dictum Auguſtini confeſs. lib. 1. cap. 1. Feciſti nos, domine, ad te, & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te. BELLORVM EORVM QVÆ INTVLIMVS, &c.] Bella diabolo inferimus bonis, & ſalutaribus operibus vltro ſuſceptis: mire enim ijs torquetur, & ea impedire ſatagit. Bella perferimus, dum perſecutiones patimur; & ſuſtinemus, blaſphemamur, & obſecramus: dum propter Deum eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur. 1. Corinth. 4. *Gaudeamus; & exultemus, quoniam merces noſtra copioſa eſt in cælis.* Matth. 5. ATQVE HANC QVIDEM A NOBIS. &c.] Magna ſanctiſſimi viri humilitas, qui ſe longè imparem Baſilio, & multam pæne laudis materiem præbere poſſe proteſtatur. Etiam Athanaſium alibi quem laudauit, inuocat, & eius opem flagitat, eundemque honorem Cypriano martyri à ſe pro concione laudato habet; ringentibus licet, & quantumcunque oblatrantibus religionis catholicæ, & ſaluificæ perduellibus. Corollarium eſto, Baſilio, & Gregorio Iulianum, quod eorum vita, & ſermone, & ſumma concordia tota Græcia percelebres, & perfidiam ſuam perſequentes, ac deteſtantes compererat, atrocia minitatum eſſe. Id ipſe Gregor. Inuectiuar. 11. teſtatur.

Cap. XIIX. Solatium Chriſtianum ſuper mortuo. *Ex Tertulliano de Patientia.*

NE illa quidem impatientiæ ſpecies excuſatur, in amiſſione noſtrorum, ubi aliqua dolori patrocinatur aſſertio. Præponendus eſt enim reſpectus denuntiationis Apoſtoli, qui ait 1. Theſſal. 4. *Ne contriſtemini dormitione cuiuſquam, ſicut nationes; quæ ſpe carent.* Et meritò. Credentes enim in reſurrectionem Chriſti, in noſtram quoq; credimus, propter quos ille & obijt, & obijt, & reſurrexit. Ergo cum conſtet de reſurrectione mortuorum, vacat dolor mortis, vacat & impatientia doloris. Cur ergo doleas, ſi perijſſe non credis? cur impatienter feras, ſubductum interim, quem credis reuerſurum? Profectio eſt, quam putas mortem; Non eſt lugendus qui antecedit, ſed planè deſiderandus. Id quoque deſiderium patientia temperandum. Cum enim immoderatè feras abijſſe, quem mox ſubſequêris? cæterùm impatientia in huiuſmodi, & ſpei noſtræ male ominatur, & fidem præuaricatur. Et Chriſtum lædimus; cum euocatos quoſque ab illo, quaſi miſerandos non æquanimiter accipimus. *Cupio*, inquit Apoſtolus, *recipi iam* (Philipp. 1.) *& eſſe cum Domino.* Quanto melius oſtendit votum Chriſtianorum? ergo votum, ſi alios conſequutos impatienter dolemus, ipſi conſequi nolumus.

COMMENTARIVS.

De generibus conſolandi, & officijs conſolantium diſputauit Cic. Tuſcul. III. Seneca in conſolando totis libris verſatur; ad Heluiam matrem varijs caſibus afflictam: ad Polybium propter exceſſum fratris: ad Martiam, propter obitum filij. Eiuſdem eſt epiſtola 99. ob amiſſum morte filium: ſed ea magis obiurgatoria, vt immodicè dolentis, quam conſolatoria. Habemus & Plutarchi conſolationem ad Apollonium lugentem abitionem filij Tom. 1. Moral. & rurſus ad vxorem ſuper morte filiæ, Tom. II. Verumenimuero conſolationes illæ veterum ſuper mortuis longe infra Chriſtianorum ſolatia ſunt. Illæ docent, & argumentis aſtruunt, nihil eſſe mali in morte, mori eſſe commune omnibus: vitam hanc eſſe plenam miſeriarum, à quibus demigrare fælicitatis ſit;

fruſtra, & cum incommodo valetudinis lugeri, &c. Hæ noſtræ primum ex fide æternitatis animorum ducuntur, quam non omnes antiqui, licet cæterà non inſipientes, crediderunt: deinde ex diuinitus inſpiratis litteris, quæ corpora extincta olim Deo excitante in vitam redit[illegible] & *vnumquemque provt geſſit in corpore ſuo* (Pauli vox eſt, 2. Corinth. 5.) *ſiue bonum ſiue malum, condigna* præmia recepturum expreſsè docent: vt mors noſtra longus ſomnus potius, quam reuera mors, & interitus appellandus videatur. Itaque huius venerandi myſterij conſcius patientiſſimus ille Iob rectè locutus eſt cap. 19. cum dixit. *Scio quod Redemptor meus viuit: & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo deum meum. Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius: repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.* VBI ALIQVA DOLORI PATROCINAT. ASSERT.] Mortem charorum, chariſſimorumque non ſentire, non luctu, lamentis, & lacrymis proſequi, durum, difficile, dicam amplius, ferum, & inhumanum eſt. Nec luctum ſancta ſcriptura reprehendit, ſuadet magis. Eccleſiaſt. cap. 38. *Fili, in mortuum produc lacrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare.* Veruntamen idem ſapiens à nimia triſtitia, & diuturno luctu cauendum ſtatim monet, additque, *Neque enim eſt conuerſio: & huic* (mortuo) *nihil proderis: & te ipſum peſſimabis.* PRÆPONEND. EST RESPECT. DENVNT. APOST.] Ex verbis, & præcepto Pauli conſolationis ſuæ argumentum ſumit. Non facere aliquando modum lugendi (vt illa Artemiſia Cariæ Regina, quæ Mauſolum maritum luxit vſque dum extabeſceret) ſignum quoddam eſt, vel immortalitatem, vel reſurrectionem, vel neutrum credi, ac ſperari quod impietatis plenum: & à Chriſtiano pectore alieniſſimum eſt. IN NOSTRAM QVOQVE CREDIMVS.] Reſurrectio noſtra ex Chriſti reſurrectione pendet, ac probatur, & confirmatur ab eodem Apoſtolo, Coloſ. 1. vbi Chriſtus primogenitus ex mortuis, & iterum 1. Corinth. 15. vbi primitiæ dormientium nuncupatur: in quo capite cum multa de vita mortuis aliquando reſtituenda diſſerantur, tum hoc quoque legitur. *Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit, & inanis eſt prædicatio noſtra: inanis eſt & fides veſtra.* PROPTER QVOS ILLE OBIIT, ET RESVREXIT.] Ex Paulo, Rom. 4. *qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.* CVR ERGO DOLEAS, &c.] Cauſam dolendi tollit ex fide reſurrectionis, & mortem peregrinationi comparat. Quodammodo peregrinantur qui moriuntur, ſupremo dierum omnium omnes qui unquam vixerunt ab orbe condito ex hac quantumuis longa peregrinatione, ſpiritu, & anima recepta, rédituri, quæ reditio patienter exſpectanda eſt, & moderandum noſtrorum deſiderium ne deſperationis, & imbecillæ fidei ſuſpecti ſiamus, Chriſtumque, quaſi nobis, & illis male cupientem dum hinc nos non euocat, lædere videamur. Vtrum autem inter ſe agnituri ſint populares, coniuges, fratres, ſorores, cognati, amici, doctiores conſulantur.

QVANTO MELIVS OSTENDIT VOT. CHRISTIAN.] Exemplo Apoſtoli optare debemus diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Hoc votum mortuos per mortem conſecutos ſi dolemus, nos illud conſequi nolle nónne liquet?

Cap. XIX. De lecto, lectica, & ſomno.

Ex Clement. Alexand. Pædagogi lib. 2. cap. 9.

POſtquam finita cœna deo benedixerimus, cumque laudauerimus, quod vſui noſtro neceſſaria ſuppeditauerit, & vt eum diem tranſigeremus conceſſerit, ad ſomnum nobis eſt diuertendum, ſtratorum magnificentiam, puluinos auro intertextos, veſtesq; ſtragulas ſupernè molles, ac delicatas, & cubilia vel ipſo ſomno molliora valere iubentibus. Nam præterquam quod eſt probroſa hæc mollis, & ſenſum titillans voluptas, in lanuginoſis plumis dormire eſt noxium, corporibus tanquam in vaſtum quendam hiatum cadentibus, propter ſtratorum mollitiem. In planis autem, & æquatis cubilibus decubitus, qui ſunt ſomni veluti naturale gymnaſium, conferunt ad nutrimenti digeſtionem. Nobis, vt rationi conſentaneum eſt, ſimplici & frugali cubili vtendum eſt, quod habeat id, quod nos iuuet commoderatum, & conueniens; ſi ſit æſtus, quod protegat: ſi ſit frigus quod foueat. Sit autem lectus non affabre, & curioſè factus, pedesq; habeat planos, ac leues: nimis enim curioſæ, & exquiſitæ tornaturæ, ſunt ſæpe reptilium ſemitæ animantium, dum in inciſuris artis circumaguntur, & minimè dilabuntur. In primis autem cubilis

mollitiem

Digitized by Google

mollitiem oportet eſſe virilem, & maſculam, nec ſomnum perfectam corporis diſſolutionem, ſed tantùm remiſſionem. Et ideo dico eum aſſumendum non ad otium, & ſocordiam: ſed ad negotiorum, & actionum quietem. Ita eſt ergo dormiendum, vt facile excitemur. Dormientis enim hominis nullus eſt uſus, quemadmodum nec mortui. Quo circa etiam noctu ſæpe ſurgendum eſt è lecto, & laudandus Deus. Non ergo dormiamus ut cæteri: ſed vigilemus, & ſobrii ſimus. Ne cibi nos gravent, ſed alleuent, vt quam fieri maximè poterit, ſomno minimè lædamur, vt grauantur natantes, quibus appenduntur onera. Rurſum autem veluti ex abyſſo nos infernè alleuabit ſobrietas ad vigiliæ exercitium. Eorum qui crapula grauantur ructus, & eorum qui nimio cibo onuſti oſcitant, & ſtragulis inuoluti ſtertunt, ventriumq; in arctum compreſſorum murmura, perſpicacem animæ oculum obruunt, impleta cogitatione variis viſionibus. Immodicus ſomnus nec corporibus, nec animis noſtris vllam affert vtilitatem: nec iis quæ verſantur circa veritatem omnino conuenit actionibus, etſi ſit ſecundùm naturam. Si ergo cauſas, quæ ad multum, ac profundum ſomnum nos impellunt, præciderimus, magis ſobriè dormiemus.

COMMENTARIVS.

Definitiones ſomni Philoſophorum Tertullian. lib. de anima cap. 25. profert, & refellit. *Tempus vniuerſum quod viuimus cum ſomno diuidimus, ſi præſertim noctes totas, quam longa ſunt dormiamus. Somnus pauperem diuiti, Irum Crœſo æquat, malorum obliuio, curarum requies, ægritudinum alleuatio, ad laborem reparatio.* De eodem idem ſcriptor. *Somnum ratio præit (id eſt, ſomnus eſt ſecundùm rationem) tam aptum, tam vtilem, tam neceſſarium, vt absque illo nulla anima ſufficiat: recreator corporum, redintegrator virium, probator valetudinum (bene dormire medici ſignum ſtatuunt bonæ valetudinis) pacator operum, medicus laborum, cui legitimè fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens rerum etiam colorem. Quod ſi vitale, ſalutare, auxiliare ſomnus, nihil eiuſmodi non rationale.* Hæc ille. qui poſt pauca, quo pacto Deus nos initii ac finis noſtri per ſomnum, quaſi parabolam, & imaginem admonere voluerit, ſcitè oſtendit. POSTQVAM FINITA CŒNA DEO BENEDIX.] Omnium, & hominum & animantium alimoniam atque eſcam in tempore opportuno ſuppeditat Deus, ὁ πανδότης, absque cuius benedictione nec fruges, nec fructus, nec ullum genus alimenti, aut potionis exiſteret, & omnis opera coloni inanis foret. Deus nos alit, deus nos paſcit à iuuentute noſtra. Tam largo igitur χορηγῷ, ac præbitori pranſi, cænatique gratias agamus meritiſſimas, filium eius imitantes, de quo, & eius diſcipulis Matth. 26. *Et hymno dicto* (ſecundùm cænam ultimam puta) *exierunt in montem oliueti.*

ET EVM DIEM TRANSIG. CONCESS.] Omnis diei vita Dei beneficium eſt. Piè, & prorſus Chriſtianè M. Tull. pro Sex. Roſcio, commoda quibus utimur, ſpiritum quem ducimus, à Deo nobis dari, & impertiri videmus. STRATORVM MAGNIFICENTIAM. &c.] Sicut qui mollibus veſtiuntur, ita qui in mollibus, pretioſis, & magnificis cubant, plerumque ex domibus regum ſunt. Quæ ſi Deo valde placerent, non illa Amos Propheta ab ipſo inſtinctus cap. 6. reprehenderet. *Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris.* Prohibet Clemens ſumptuoſa & delicata nimium cubilia, cenſetque plumis ſepultum dormire effeminatorum eſſe, id namque vult vox *probroſa*, & afferre noxam, languorem ſcilicet, & torporem. PLANIS, ET ÆQVATIS CVBILIBVS.] In grabatis, Germanis Madrazen. Erunt æquata, & plana cubilia, ſi ſint de lana ouilla, bene diſpertita, & purgata infarcta. Et hoc lepidè ſomni gymnaſium vocat Clemens, quo natura nihil curioſius, aut exquiſitius factum requirat, & contenta ſimplicibus, ac mediocribus, iſtos plumarum cumulos, & quoſdam colles ac ſtrues non expetat. De ſanis loquimur: ſenibus, & ægrotis indulgendum eſt aliquid.

CONFERVNT AD DIGESTIONEM] Nimium calorem, ex copia plumarum corpus circumdantium, & inuoluentium, putat concoctionem impedire potius, quam adiuuare. Conſulantur medici. SI SIT ÆSTVS, QVOD PROTEGAT.] Scopus, & uſus ſtraguli, & operimenti. SIT AVTEM LECTVS, &c.] Aptior lectio *lectica*: aliud enim hoc, aliud illud. In lectica lectus eſt, non in lecto lectica, de qua agit, & prohibet artificioſè fieri, ne intornaturis, & inciſuris minuta quædam, & ſordida inſecta, ut ſunt cimices, pediculi, pulices, culices, &c. innaſcantur & habitent.

Digitized by Google

NEC SOMNVM PERP. CORP. DISSOLVT. &c.] Hucuſque de lecto, & lectica; nunc de ſomno, qualem, & quantum eſſe conueniat. Præceptum primum. Somnus ſit remiſſio, non ſumma corporis reſolutio. *Et toto proflabat pectore ſomnum*, ait Poeta 6. Æneid. adhibeaturque non ad fouendam mollitiem; ſed ad requiem, à diurnis actionibus, negotiis, & laboribus. Curandum ne nimis arctè dormiamus, *νήγρετον ὕπνον*, cum ronchis altiſſimis, unde vel ipſe Stentor nos expergefacere nequeat. Et hoc alterum præceptum eſt. DORMIENTIS NVLLVS EST VSVS] Plato, ni fallor, dormientem nullius eſſe pretii. Dimidio vitæ noſtræ ſumus, quaſi non ſimus, dum ſomno merſi iacemus. QVEMAD. NEC MORTVI] Gorgias Sophiſta ſomnum mortis fratrem, Ouid. Amor. 2. eleg. 9. mortis imaginem, Virgil. 6. Æneid. mortis ſimilitudinem dixit. *Preſſitque iacentem Dulcis, & alta, quies, placidæq́; ſimillima morti*, de Deiphobo Priami filio. QVO CIRCA ETIAM NOCTV SVRGEND.] Quod ipſemet fecit, ad id alios hortatur Dauid. *Media nocte*, inquit Pſalm. 18. *ſurgebam ad confitendum tibi*. Et Pſalm. 133. *In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum*, ſuper quo loco Chryſoſtomus. Docet nos non totam noctem in ſomno conſumere, & oſtendit puriores tunc eſſe preces, quando & mens eſt leuior, & nobis eſt plus otii. Quod ſi in nocte oportet ad ſancta accedere, conſidera quamnam conſequatur veniam, qui ne demj quidem illo tempore preces fundit. Inde eſt quod Religioſorum, & Religioſarum ordines abrupto ſomno nocturno diuinas laudes in templis ſuis decantant. Eſt igitur hoc tertium præceptum, de nocte ad diuinas laudes, ac preces ſtrato conſurgere. NE CIBI NOS GRAVENT] Tertullian. In cibo, & potu plurima ſomni præparatura eſt. Quartum præceptum, ut bene, & ſalubriter dormiamus, vitanda crapula. Malè natat oneratus: ſic haud commodè ſomnum capit, ciborum onere diſtentus, Eccleſiaſt. cap. 5. *Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiuè multum comedat: ſaturitas autem diuitis non ſinit eum dormire*. Et Syracides, cap. 31. *Quam ſufficiens eſt homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabit ab illo, & non ſentiet dolorem*. SOBRIETAS AD VIGILIÆ EXERCITIVM] Ventres iſti ſaburrati ſerò, & multo iam die euigilant, ſi tamen eo uſque dormiunt, & non voluptatis cauſa tamdiu in lecto volutantur, ab vno latere in aliud. Hinc ſancti Anachoretæ tam breues ſomnos duxerunt, cum & parciſſimè, panem cum ſale videlicet, &, ſi forte oluſcula, modico oleo condita ederent, & *χαμευνίας* humi cubationes pro mollibus ſtratis haberent. EORVM QVI CRAP. GRAVANT. RVCTVS, &c.] Fructus crapulæ ructus, cruditas, inſomnia, tuſſis, dolores, ventris crepitus, ingenii hebetudo, ſuperuacanea viſa, ut Cicero, nos imaginationes, & phantaſias appellare conſueuimus.

Cap. XX. Noſce teipſum quid valeat.

Ex eodem Stromat. lib. 5. c. 2. & Thaumaturgo, Panegyrico in Originem.

MVlta indicat, Noſce te ipſum. Et quod ſis mortalis intellige, & homo natus, & quod ſi fiat comparatio aliorum, quæ ſunt in vita præſtantiſſima, & excellentiſſima, nullam eſſe tui putes habendam rationem, ſi dicas te gloria inſignem, vel diuitem, vel contrà, quod cum ſis diues, gloria inſignis, non de ſolis commodis, quibus alios ſuperas, te iactare oporteat. Et ad quid natus ſis cognoſce, inquit, & cuius ſis imago, & quæ nam tua ſit eſſentia, & quod opificium, & quænam cum Deo coniunctio, & affinitas, & quæ ſunt his ſimilia.

Thaumaturgus, laudans Originem, cuius fuit auditor, & hoc dictum mirè commendans, ſic ait. Nec minus porrò docuit (Origenes) prudentiam in eo conſiſtere, ſi anima ſecum ipſamet agere, homineſq; ſe ipſos noſcere velint, & ſtudeant. Hoc ſanè optimum eſſe philoſophiæ negotium, quod & ſummo dæmonum (deorum) ſacto Apollini adſcribitur, vt mandatum omnium ſapientiſſimum, NOSCE TE IPSVM. Hoc verè eſſe prudentiæ munus. Et hanc eſſe diuinam illam ſapientiam præclarè à veteribus dicitur; eademq; ſeuera Dei, & hominis virtus eſt, ſi ipſa anima ſeſe vt in ſpeculo contueri ſtudet, diuinamque mentem, ſi digna fuerit hac communicatione, in ſe contemplatur, & ſecretam hanc viam ad Deum euectionis perueſtigat.

NOTÆ.

Digitized by Google

NOTÆ.

Diſputans de immortalitate animi Cicer. Tuſcul. 1. præceptum hoc ad eius agnitionem pertinere vult, & Apollini adſcribit. Meminit eiuſdem ad Q. F. ep. 6. lib. 3. & 1. de Legib. γνῶθι σεαυτὸν de cælo cecidiſſe ait Iuuenalis. Commendant idipſum ſapientes: adeo in breuitate ſua, & non plus tribus uerbis multa, & magna complectitur. Cui ſi quiſque obtemperaret, & ſuo ſe pede metiretur, longè æquabilius atque tranquillius, & conſtantius ſeſe res humanæ haberent, neque omnia ſurſum ac deorſum miſceri, ac perturbari cerneremus. Sed cum hoc, tum alia quædam ſapienter, ac breuiter dicta, cum in templo Apollinis Delphici inſcriberentur, ab eo tanquam oracula profecta ſunt credita. Huius quidem, quod in manibus eſt, auctor Chilo Lacedæmonius fertur. Difficultatis eſt ſe ipſum noſſe, & ſe hoc poſſe, Plato in Phædro ſub perſona Socratis negauit, quem teſtem adducit Tertullian. de Anima, cap. 7. Rogatus Thales Mileſius quid eſſet difficile? ſe ipſum noſſe reſpondit: quid facile? alterum reprehendere. Crœſo quoque percunctanti, qua via ad felicitatem poſſet peruenire, oraculum redditum eſt, *ſi te ipſum cognoueris.* Vide Chiliaſten. Modeſtia, & moderatio potiſſimùm nobis eo commendatur, ne maiora quam pro re de nobis vel ſentire, vel loqui, vel audire velimus.

Et qvod sis mortalis, &c.] Hæc vna notitia, & diligens meditatio ad modeſtiam animi, & contemptionem rerum pereuntium propemodum ſufficit. Nec mortales tantùm, verum etiam brevis & incerti æui ſumus. κέραμος ἄνθρωπος fictilis homo, & ſignificantius Pindarus, σκιᾶς ὄναρ, umbræ ſomnium. Quare *vitæ ſumma breuis ſpes nos vetat inchoare longas*, vt canit Horat. Ode 4. lib. 1. Cur itaque propter opes, gloriam, & reliqua vitæ bona ſuperbimus, cum præſertim, ſi nos cum aliis in his comparauerimus, inferiores inueniamur? Vel contra, qvod cvm sis dives, &c.] Ponamus te diuitiis & honoribus, &c. ſuperare quamplurimos, tamen *noſce te*, id eſt, diſpice, & conſidera finem tuum, quare natus ſis. Deus mundum non ſui cauſa condidit, quippe quo non egebat: hominem autem propter ſe creauit, vt eſſet qui eius opera intelligeret, & miraretur: qui prouidentiam diſponendi, rationem faciendi, virtutem conſummandi proloqui poſſet. Quorum omnium ſumma eſt, vt Deum colat. Is enim colit, qui hæc intelligit: is artificem omnium rerum, is verum patrem ſuum debita veneratione proſequitur, qui virtutem maieſtatis eius de ſuorum operum inuentione, inceptione, perfectione metitur. Hæc Lactant. lib. 7. cap. 5. Vide & cap. 6.

Et cvivs sis imago.] Dei quoddam ſimulachrum, & ſimilitudo, ſecundùm animum, unde omnis noſtra excellentia: quomodo ex parte corporis omnis noſtra vilitas, & mortalitas: vt quantum nos nobilior noſtri pars extolleret, tantum ignobilior deprimeret. Nec tamen nulla eſt ipſius quoque corporis ex conformatione, & figura dignitas, ſupra omnia animantia. Verè igitur Cic. ad Q. F. ep. 6. lib. 3. Noſce te ipſum non ad arrogantiam ſolum compeſcendam: ſed ut etiam bona noſtra norimus, dictum eſſe. Thaumaturgus conſiderationem, & contemplationem noſtri ipſorum ad prudentiam valere autumat, ut anima velut in ſpeculo ſemet inſpiciens, & in ſe ipſa Deum, cuius gerit imaginem, & inde quantum illi debeat, qui ſe talem finxerit, cognoſcat.

Cap. XXI. Irriſa Gentilium Idolopœia.

Ex Octauio Dialogo Minutii Felicis.

QVod ſi in animum quis inducat, quibus tormentis, quibus machinis ſimulachrum omne formetur, erubeſcet, temere ſe materia ab artifice, ut Deum faceret, illuſum. Deus enim ligneus, rogi fortaſſe, vel infælicis ſtipitis portio ſuſpenditur, cæditur, dolatur, tunditur, runcinatur; & deus æreus, vel argenteus de immundo vaſculo (vt ſæpius factum) Ægyptio conflatur, tunditur malleis, & incudibus figuratur: & lapideus cæditur, ſcalpitur, & ab imperito homine læuigatur: nec ſentit ſuæ natiuitatis iniuriam, ita, vt nec poſtea de veſtra veneratione culturam: niſi forte deus nondum ſaxum eſt, vel lignum, vel argentum. Quando igitur hic naſcitur? Ecce funditur, fabricatur, ſculpitur, nondum deus eſt. Ecce ornatur, conſe-

conſecratur, oratur, tunc poſtremò deus eſt, cum homo ille voluit, & dedicauit. Quanta verò de diis veſtris animalia muta naturaliter indicant? mures, hirundines, milui non ſentire eos ſciunt, norunt, inculcant, inſident, ac niſi abigatis, in ipſo Dei veſtri ore nidificant. Araneæ verò faciem eius intexunt, & de ipſo capite fila ſua ſuſpendunt: vos tergitis, mundatis, eraditis, & illos quos facitis, protegitis, & timetis. Dum vnuſquiſque veſtrum non cogitat, ſe debere prius deum noſſe, quam colere, &c.

NOTÆ.

Impiarum religionum primos, & antiquiſſimos auctores, unde omne ſcelus in orbem irrupit, nominat Firmian. Lact. lib. 1. cap. 22. De Idolorum vanitate veriſſimè, atque optimè locutus eſt Dauid, Pſalm. 113. *Simulachra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur, &c.* Fuſius, & deſpicabilius apud Baruch cap. 7. Hieremias, in epiſtola, quam capta, & vaſtata Hieroſolyma ad captiuos, Babylonem abducendos miſit, monens eos, ut à cultu idolorum, quæ ibidem inuenturi ſint, tota mente refugiant: *Nunc autem videbitis in Babylonia deos aureos, & argenteos,* & quæ ſequuntur. Simulachorum, & ſtatuarum adoratores, ne infantium quidem inſtar ſapiunt. Hi namque homines putant eſſe: at illi deos. Hi propter ætatem immaturam ita putant: illi propter ſtultitiam, & ſtuporem cordis. DE IMMVNDO VASCVLO ÆGYPTIO] Sollers factum Amaſis Ægyptiorum Regis ex Herodoti lib. 2. narrabo, unde præſens lucem accipiat. Erant Ægyptij ab hoc Rege, ut plebeio, & figuli filio alieniores, eumque contemnebant, quos ſibi hoc modo conciliauit. Erant ei cum alia bona infinita, tum verò peluis aurea, in qua tam ipſe, quam omnes conuiuæ ſemper pedes abluebant. Hanc ille confregit, ex eaque numinis ſtatuam fecit, & in appoſitiſſimo vrbis loco ſtatuit. Ægyptii ſimulachrum adeuntes magnopere venerari. Id à popularibus fieri Amaſis edoctus, conuocatis Ægyptijs aperit, ex illa pelui, in quam primò Ægyptij vomere, immeiereque, & in qua pedes abluere conſueſſent, factum eſſe ſimulachrum, quod tunc tantopere venerarentur. Etſi enim ipſe ante hac fuiſſet plebeius, in præſentiarum tamen eſſe ipſorum regem: atque iubere vt ſibi honor haberetur, atque reuerentia. Hunc in modum ad ſe traduxit Ægyptios, ita ut æquum cenſerent ei ſeruire. Hanc eandem memorabilem hiſtoriam poſui in 1. parte Bellariorum Syntag 1. cap. 2. ubi docui, non originem generis, ſed poteſtatem eſſe intuendam.

Cap. XXII. Iniuſtè de Deo in nos vindicante querimur.

Ex Saluiano de Prouident. lib. 4.

NIhil mirum, ſi deteriora quotidie patiamur, qui deteriores quotidie ſumus. Et noua enim quotidie homines mala faciunt, & vetera non relinquunt. Surgunt recentia crimina, nec repudiantur antiqua. Quamlibet aduerſa, & aſpera patiamur, minora patimur, quam meremur. Quid querimur, quod durè agat nobiſcum Deus? multo nos durius cum illo agimus. Exacerbamus quippe Deum impuritatibus noſtris, & ad puniendos nos trahimus inuitum.

NOTÆ.

Cum vetera peccata recentibus cumulemus aſſiduè, & nobis ipſis improbiores ſemper euadamus, iuſtitiæ ratio poſtulat, ut nouis quotidie, & maioribus pœnis multemur: talia enim præmia in Deum peccantibus debentur, quæ, ut inferorum ignes ſempiternos prætercam, multa memorari queunt, ſi miſeriarum, & ærumnarum humanæ vitæ vniuerſitas, quam principes homines primo peccato ſuo ſibi, totique, & tam immenſæ poſteritati ſuæ creauerunt, perpendatur. Ea nihilominus Dei bonitas, & clementia eſt, quod ſceleribus noſtris reſpondentia ſupplicia minimè imponit, de quo non inepte illud Comici in Andria uſurpes, *Pro magno peccato paululum ſupplicii ſatis eſt patri.* Pater

commu-

Digitized by Google

communis eſt, & pater miſericordiarum. Doleas modò corde intimo te patrem hunc offendiſſe, & per Sacerdotem ei te reconcilia, & veniam te conſecuturum ſpera. MINORA PATIM. QVAM MEREMVR] Quid, amabo, non mereatur plurium annorum vel inceſtuoſus, vel adulter? Quid non tot millium animarum peſtilenti doctrina ſua interfector? Quid non tæterrimus fænerator? Quid non urbium regnorumque proditor? Quid non ſacrilegi, & parricidæ? Omitto cætera ingentia, & horroris plena ſcelera. De parricidio quæſitus Solon, cur legem nullam tuliſſet, quoniam, inquit, à nemine commiſſum iri putaui, adeo illi atrox, & immane viſum. Et tamen à Chriſtianis etiam uſque hodie committi ſolere conſtat hoc ipſum immaniſſimum facinus.

MVLTO NOS DVRIVS CVM ILLO AGIM.] qui *diuitias bonitatis eius contemnimus*, Rom. 2. Qui cauſam illius diligendi in cauſam illius, & quidem grauiſſimè, offendendi conuertimus: & ideo in flagitia nos immergimus, quia ipſe *præſtabilis eſt ſuper malitia*, Ioel. 1. Nec deſinimus agere ſceleratè, donec ad pœnam irrogandam vel inuitum adigamus, & compellamus.

Cap. XXIII. De Deo.

Ex Minutio Felice in Octauio.

PAlam eſt, parentem omnium deum nec principium habere, nec terminum. Qui natiuitatem omnibus præſtet, ſibi perpetuitatem. Qui mundum fecit, ſibi ipſe pro mundo. Qui uniuerſa quæcunque ſunt verbo iubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt, viſu clarior eſt: nec comprehendi poteſt, nec æſtimari: ſenſibus maior eſt, infinitus, immenſus, & ſolus ſibi tantus, quantus eſt, notus: nobis vero ad intellectum pectus anguſtum eſt: & ſic eum dignè æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Eloquar quemadmodum ſentio. Magnitudinem Dei qui ſe putat noſſe, imminuit: qui non vult minuere, non nouit. Nec nomen deo quæras, deus nomen eſt. Illic vocabulis opus eſt, cum per ſingulos appellationum inſignibus multitudo dirimenda eſt: deo, qui ſolus eſt, dei vocabulum totum eſt: quem ſi patrem dixero, terrenum opineris: ſi regem, carnalem ſuſpiceris: ſi dominum, intelliges vtique mortalem. Aufer additamenta nominum, & perſpicies eius claritatem. Quid, quod omnium habeo de iſto conſenſum? Audio vulgus, cum ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quam Deum dicunt: &, deus magnus eſt: deus verus eſt: &, ſi deus dederit, vulgo iſte naturalis ſermo eſt, an Chriſtiani confitentis oratio? Et qui Iouem principem volunt, falluntur in nomine, ſed de una poteſtate conſentiunt.

NOTÆ.

De Deo dictum eſt ante quoque, & adhuc dicetur fortaſſe, quando de eo ſatis dici nunquam poteſt. Teſtis mihi omni exceptione maior Syracides, cap. 43. cuius hæc ſunt voces. *Glorificantes Dominum quantumcunque potueritis, ſuperualebit enim adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum poteſtis: maior eſt enim omni laude. Exaltantes eum replemini virtute. Ne laboretis, non enim comprehendetis.* Dicimus autem delecta ex Patribus, ea ſcilicet, quæ à communi captu minus remota ſunt: abſtruſiora, & μυστηριωδέστερα Theologorum cathedris relinquimus. Nunc de diuinis laudibus Oden pulcherrimam Greg. Nazianz. ſubiicienus.

Σὲ τὸν ἄφθιτον μονάρχην
Δὸς ἀνυμνεῖν, δὸς ἀείδειν
Τὸν ἄνακτα, τὸν δεσπότην,
Δι' ὃν ὕμνος, δι' ὃν αἶνος,
Δι' ὃν ἀγγέλων χορεῖαι.
Δι' ὃν αἰῶνες ἄπαυστοι
Δι' ὃν ἥλιος προλάμπει
Δι' ὃν ὁ δρόμος σελήνης

TE immortalem Monarcham
Da vt celebrem, da vt canam
Regem, Dominum
Per quem hymni, per quem laudes,
Per quem Angelorum chorea,
Per quem ſecula æterna,
Per quem ſol refulget,
Per quem curſus Lunæ,

Δι᾽ ὃν ἄστρων μέγα κάλλος,
Δι᾽ ὃν ἄνθρωπος ὁ σεμνὸς,
Ἔλαχεν νοεῖν τὸ θεῖον,
Λογικὸν ζῶον ὑπάρχων.
Σὺ γὰρ ἔκτισας τὰ πάντα,
Παρέχων τάξιν ἑκάστῳ,
Συνέχων τε τῇ προνοίᾳ.
Λόγον εἶπας, πέλεν ἔργον.
Ὁ λόγος σου θεὸς υἱός.
Ὁμοούσιος γάρ ἐστιν,
Ὁμότιμος τῷ τεκόντι.
Ὃς ἐφήρμοσεν τὰ πάντα,
Ἵνα πάντων βασιλεύσῃ.
Περιλαμβάνων δὲ πάντα
Ἅγιον πνεῦμα τὸ θεῖον
Προνοούμενον φυλάσσει.
Τριάδα ζῶσαν ἐρῶ σε,
Ἕνα, καὶ μόνον μονάρχην,
Φύσιν ἄτρεπτον, ἄναρχον,
Φύσιν οὐσίας ἀφράστου.
Σοφίας νοῦν ἀνέφικτον,
Κράτος οὐρανῶν ἄπαυστον.
Ἄπειρ᾽ ἀρχῆς, ἀπέραντον,
Ἀκατασκόπητον αὐγὴν
Ἐφορῶσαν δὲ τὰ πάντα
Βάθος οὐδὲν ἀγνοοῦσαν,
Ἀπὸ γῆς μέχρι ἀβύσσου.
Πάτερ ἵλεως γενοῦ μοι,
Διὰ παντὸς θεραπεύειν.
Τὸ σέβασμα τοῦτο δός μοι,
Τὰ δ᾽ ἁμαρτήματα ῥύψον,
Τὸ συνειδὸς ἐκκαθαίρων
Ἀπὸ πάσης κακονοίας,
Ἵνα δοξάσω τὸ θεῖον.
Ὁσίας χεῖρας ἐπαίρων.
Ἵνα χριστὸν εὐλογήσω,
Γόνυ κάμπτων ἱκετεύσω,
Τότε προσλαβεῖν με δοῦλον,
Ὅταν ἔλθῃ βασιλεύσων.
Πάτερ ἵλεως γενοῦ μοι,
Ἔλεον καὶ χάριν εὕρω,
Ὅτι δόξα, καὶ χάρις σοὶ
Ἄχρις αἰῶνος ἀμέτρου.

Per quem aſtrorum ingens ornatus,
Per quem homo reuerendus
Sortitus eſt intelligere diuina,
Rationale animal exiſtens.
Tu enim condidiſti vniuerſa,
Tribuens ſuum cuique rei ordinem,
Continenſque tua prouidentia.
Verbum effatus es, ſecutum eſt opus
Verbum tuum eſt Deus Filius,
Conſubſtantialis enim eſt,
Æqualiter cum Patre honorandus.
Qui coagmentauit omnia
Vt omnibus imperaret.
Complexus autem omnia
Sanctus Spiritus diuinus
Prouidentia praditus tuetur.
Trinitatem viuentem te dicam
Vnum, & ſolum Monarcham,
Naturam immutabilem, principio carentem,
Naturam ſubſtantia ineffabilis,
Sapientia mentem imperceptibilem
Robur calorum nunquam ceſſans.
Expertem principii, interminabilem,
Splendorem qui aſpici nequit,
Aſpicientem autem omnia
Profunditatem nihil ignorantem,
A terra uſque ad abyſſum.
Pater propitius eſto mihi
Perpetuò vt te colam
Hanc venerationem tui da mihi,
Peccata autem mea elue,
Conſcientiam expurgans
Ab omni mala cogitatione,
Vt glorificem Numen diuinum,
Sanctas manus attollens.
Vt Chriſtum benedicam,
Vt genu flectens ſupplicem,
Vt tunc aſſumat me ſeruum,
Quum venerit regnaturus.
Pater propitius eſto mihi,
Quo miſericordiam, & gratiam inueniam
Quia laudes, & gratia tibi debentur
Vſque in ſacula immenſa.

Cap. XXIV. Abſurda in oraculis Pythicis.

Ex Origene contra Celſum, lib. III.

IN oraculis Pythiis poſſis inuenire abſurda iuſſa, ex quibus duo nunc proferam, quod Cleonidem, opinor, pugilem coli iuſſit diuinis honoribus, neſcio quid admiratus in eius exercitio, nec Pythagoram, nec Socratē dignatus tantò honore, quanto pugi-

pugilem. Præterea quod Archilochum teſtatus eſt Muſarum famulum, virum, qui in nequiſſimo argumento ſpecimen poëſeos ſuæ, ſimulq́; morum impurorum edidit, hoc tantum nomine pium pronuntiauit, quod eſſet famulus Muſarum, quas conſecrauit error hominum. Atqui nemo facilè pietatis laudem, niſi ornatus virtutibus omnibus aſſequitur. Cæterùm nemo honeſtus ſuſtineret dicere, quæ venerandi iſti iambi Archilochij continent.

COMMENTARIVS.

Apollo dictus eſt Pythius, à Pythone dracone, quem fabulantur Poëtæ ſagittis ſuis peremiſſe. 1. Metamorph. Reddebat oracula Delphis, vrbe Boeotiorum, in monte Parnaſſo, per virginem à ſe afflatam, & inſpiratam, quæ ab eo nomen Pythia, aut Phœbas à Phœbo ferebat, eratq́; hoc oraculum nobiliſſimum, & celeberrimum, & commune humano generi. Reſpondebat autem non aperte, & intelligenter; ſed obſcure, & perplexe; ne videlicet ſi quid ſecus eueniret, mendacij conuinci poſſet: ob id λοξίας obliquus nominatus, quod in vtramque partem trahi poſſet vaticinium. Quare multis calamitati fuit. Exempla producit complura Theodoret. contra Græcos, Serm. 10. qui eſt de veris, ac falſis, oraculis. Vt Crœſo regi Lydiæ, à quo conſultus ſuper expeditione, dixit, *Crœſus Alyn* (fluuium) *ſuperans magnam perdet ditionem*. Sed vtram ditionem, ſiue regnum, ſuum an hoſtium, non prodidit: vt, vtrumuis perderet, vatem accuſare non poſſet. Sic ſe Pythius erga Crœſum geſſit, à quo tamen pretioſiſſimis donis donatus fuerat. Multa in eo ſermone Theodoretus de eius oraculorum mendaciis, & iniquis legibus, cuius & verſus Porphyrius correxit. Euſebius quoque ante Theodoretum oracula Delphica, vt ambigua, falſa, leuia, & ridicula reprehendit, Præparat. Euangel. lib. 5. cap. 10. & ſequentibus. NEC PYTHAGO. NEC SOCRAT.] Miratur, & ridet hunc Deum Apollinem, Apologet. cap. 45. Tertullian. quod Socratem omnium mortalium ſapientiſſimum pronuntiarit, qui negabat eſſe Deos. Auguſtin. Ciuitat. lib. 2. cap. 14. Platonem diis meliorem, & diuinis honoribus digniorem demonſtrat. Similiter Clemens Alex. in Exhortat. Crœſum ab oraculo Apollinis deceptum, Cyrumque, & Solonem ei præferendos contendit. ARCHILOCHVM MVSAR. FAMVL.] Magna, & laudanda nimirum iſta pietas. Sic pii eſſent quoque milites, quos frequenter Homerus θεράποντας ἄρηος famulos Martis appellat, cum tamen multò rectius impij nominentur. Quis eorum audaciam, & ſcelera ignorat? Archilochus iambici carminis auctor, & inuentor fuit, tam in eo acerbus, ac maledicus, vt quoſdam ad ſuſpendium compulerit. Horat. in Arte Poet. *Archilochum proprio rabies armauit iambo.* Idem obſcœniſſimus, quantum nemo frugi legere, vel audire poſſet. Obſcœnitatis teſtes ſunt Pindarus in Epinicio Hieronis, & Plutarch. de curioſitate. Valerius Maxim. lib. 6. cap. 3. propterea libros eius à Lacedæmoniis eiectos narrat, ne adoleſcentes corrumpendo, plus obeſſet moribus, quam prodeſſet ingeniis. Plura apud Gyrald. Hiſt. poet. dialogo. 9. & Dionem Chryſoſt. Orat. 33. ubi laudatur. NISI ORNATVS VIRTVTIBVS OMNIBVS.] Quamuis pius in ſpeciem, non habebitur pius, nec à pietate laudabitur, qui vitiis eſt contaminatus. An tu ſcortatorem pium, ac religioſum dixeris, & deum ſanctè venerari, quem, vt ſuæ impudicitiæ vindicem perpetuò metuere debet, conſcientia accuſante? Idem de reliquis flagitiis cogitato.

Cap. XXV. Margaritæ ex Epiſtolis ſanctiſſimi Martyris Ignatij.

I. Bonorum animæ ſimiles ſunt fontibus puriſſimis qui vel non ſitientes attrahunt ad bibendum. II. Vinctus ſum propter Chriſtum, ſed nondum Chriſto dignus ſum: ſi verò conſummer, fortaſſe dignus fuero. III. Adoleſcentia non eſt contemnenda, quoties deo dedita, conſecrataque eſt. Is contemnendus, qui prauo eſt animo: tametſi multorum dierum plenus. IV. Decet nos non modo vocari Chriſtianos, ſed eſſe quoque: nec enim dici, ſed eſſe beatos facit.

V. **Pius homo numiſma eſt, in Deo cuſum: impius adulterinum, cuſum à diabolo.** VI. **Per quem (Chriſtum) niſi propenſa nobis ſit voluntas pro veritate mori, ad exemplum paſſionis eius, nec vita ipſius in nobis erit.** VII. Epiſcopus eſt loco dei, Presbyteri loco ſenatus Apoſtolici. VIII. Princeps huius mundi gaudet, cum quis crucem negauit: cognoſcit enim crucis confeſſionem ſuum ipſius eſſe exitium. IX. Sint autem viduæ non vagæ, non guloſæ, non circumcurſantes: ſed vt Iudith illa honeſtiſſima, ut Anna illa deuotiſſima. X. Honorare oportet & Regem: nec enim Rege quiſquam præſtantior, aut quiſquam ſimilis ei in rebus creatis omnibus: nec Epiſcopo quidquam maius in Eccleſia Dei, qui Deo conſecratus eſt pro totius mundi ſalute. Nec inter Principes quiſquam ſimilis regi, qui in pace, & optimis legibus ſubditos moderetur. XI. Sacerdotium eſt omnium bonorum, quæ ſunt in hominibus apex. Qui aduerſus illud facit, non hominem ignominia afficit, ſed Deum, & Chriſtum Ieſum primogenitum, qui naturâ ſolus eſt ſummus Sacerdos Patris. XII. Qui honorat unctum Ieſu Chriſti, martyrum accipiet præmium. XIII. Quicunque dixerit quippiam præter ea quæ conſtituta ſunt, quamuis fide dignus ſit, quamuis ieiunet, quamuis in virginitate degat, quamuis ſigna edat, quamuis prophetet, pro lupo illum habeas, quique ſub ouina pelle exitium, peſtemque afferat ouibus. XIV. Virgines obſerua, ut pretioſa Chriſti monilia.

COMMENTARIVS.

Scripſi nonnihil de S. Ignatio Martyre illuſtriſſimo libr. 1. cap. 13. Habet & noſtra Societas ſuum Ignatium, parentem, & fundatorem Ordinis ſui, de quo admiranda litteris, & ſermonibus vulgata ſunt. Eius viri vitam à Petro Ribadeneira conſcriptam carpſit ſemel, iterumque Lithus quidam hæreticus, cui doctè, & ſolidè reſpondit, & improbum calumniatorem confutauit Iacobus Gretſerus noſter, ſectariorum antagoniſta ſtrenuus, & inuictus. Ille Ignatius arſit flammis cœleſtibus, ſanguinis pro Chriſto profundendi cupidiſſimus, verè φερώνυμος, θεοφόρος, & θεόληπτος: noſter animarum zelo flagrantiſſimus, ad eum ſcopum omnia, quæ alumnis ſuis ſeruanda, & facienda præſcripſit, deo monente, & inſpirante direxit. Qui & dum hanc vitam viueret ſanctitatem ſuam mirabilibus operibus teſtatus eſt: & nunc inter cælites degens, in quorum numerum eundem ſollemni cærimonia Gregor. XV. Pontif. Max. adſcripſit, miraculis innumerabilibus magis magis apud diuerſas gentes, ac populos inclareſcit. Teſtes litteræ, quas à Patribus noſtris, & collegis è propinquis, ac remotis regionibus ſolemus accipere.

I. Bonorvm animæ similes svnt font. &c.] Fontes puri, ac vitro pellucidiores, à Poetis argentei vocantur. *Fons erat, illimis, nitidis argenteus undis.* 3. Metam. Quid enim argento purius, nitidius, candidius? Similes ſunt bonorum, & dei amantium animæ, nullis ſordidatæ inquinamentis, tranquilliſſima conſcientia quaſi iugi conuiuio exultantes, quorum vel aſpectus ipſe, nedum congreſſus & conſuetudo plenus eſt gratiæ ſpiritualis, vt ait Chryſoſtomus.

II. Vinctvs svm propt. Christvm, &c.] Vinctum Chriſti, & vinctum in Domino Paulus ſe nominat, ad Epheſios ſcribens cap 3. & 4. gloriaturque in hiſce vinculis, in quibus & Ignatius gaudet: cui parum videtur vinciri pro Chriſto, niſi & occidatur pro Chriſto. Immo enimuero pluſquam mori pro eo vellet, ſi poſſet, ut eo dignior fieret, quo nihil ſat dignum eſt. Liceat mihi paucis παρῳδεῖν *O quem te memorem, Martyr, namque haud tibi vultus mortalis, nec vox hominem ſonat.* Noſter item S. Ignatius ita in vinculis exultauit, vt affirmaret, non eſſe tot catenas Salamanticæ, quin pro Chriſto plures optaret. Quid hoc ſpiritu feruentius? III. Adolescent. non est contemnend. &c.] Nihil deo dicatum eſt contemnendum, quamuis inanimum: quanto minus deſpiciendi adoleſcentes, qui ætatis ſuæ florem deo offerentes, & iugum Chriſti ſuaue, & onus leue maturius capeſſunt, nec in ultimam ſenectutem procraſtinant, quando nimirum ab operibus tenebrarum deſeruntur magis, quam ipſi ea deſerunt. *Adoleſcentiam tuam nemo contemnat*, 1. Timoth. 4. Honorabilis eſt ſenectus: veruntamen ſenes, in quibus etiam poſt iuuentam, canoſque puerilitas, quique à pueris magnitudine tantùm, formaque differunt, ut inquit Seneca de Conſtantia Sapientis, cap. 12. quis inſipiens honorandos putet?

IV. DE-

IV. DECET NOS NON MODO VOCARI CHRIST. &c.] Appoſitè Saluian de prouident. lib. 3. Chriſtianos cum nos eſſe dicamus, perdimus vim tanti nominis vitio prauitatis. Omnino enim nihil prodeſt nomen ſanctum habere ſine moribus: quia vita à profeſſione diſcordans, abrogat illuſtris tituli honorem per indignorum actuum vilitatem. Iactantibus ſe Iudæis quod eſſent filij Abrahæ, occurrit Chriſtus apud Ioannem cap. 8. *Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite.*

V. PIVS HOMO NVMISMA EST DEI] Interrogatus Saluator liceret ne cenſum dari Cæſari, annon, Matth. 22. exhiberi poſtulauit numiſma cenſus: quo exhibito quæſiuit, cuius eſſet imago & ſuperſcriptio. Quid reſponderint Phariſæi, & quid contra Chriſtus, norunt omnes. Imago oſtendit eius numiſma; & à quo, ſeu cuius auctoritate procuſum. Si ergo quiſpiam dei gerat imaginem, hoc eſt, diuinis præceptis obtemperet, hic vtique Dei eſt. Et viciſſim, qui in omni genere improbitatis diabolo ſeruitutem ſeruit, & ita imaginem eius quandam præſe fert, hic profectò diaboli eſt. Paulus 1. ad Corinth. monet, vt ſicut portauimus imaginem terreni (Adami) ita portemus cæleſtis, qui eſt Chriſtus: ſimiles ſcilicet illi nos eſſe ſtudeamus, quia *caro, & ſanguis regnum dei poſſidere nequeunt, neque corruptio incorruptionem.* 1. Corinth. 15.

VI. PERQVEM NISI PROPENSA. &c.] Chriſtus eſt *via, veritas, & vita.* Ioan. 14 qui pro ueritate moritur, pro Chriſto moritur: cuius cauſa mori qui paratus non eſt, nec Chriſtianus eſt, nec Chriſtus illi vita eſt: qui *pro nobis paſſus eſt, nobis relinquens exemplum, vt ſequamur veſtigia eius.* 1. Pet. 2.

VII. EPISCOPVS EST LOCO DEI.] Conſtantinus Magnus in Concilio Nicæno Epiſcopos vocauit Deos, neque ab hominibus iudicandos dixit: tantum illis honorem, & reuerentiam tribuit: quibus & Chriſtus Dei Filius in Petro oues ſuas paſcendas commiſit, *& quos Spiritus ſanctus poſuit regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo.* Actor 20. Si igitur Epiſcopi locum, & perſonam Chriſti ſuſtinent, *qui eſt Princeps Paſtorum, & Epiſcopus animarum noſtrarum,* 1. Petri. 2. & 5. quem niſi Apoſtolorum tenebunt Presbyteri? Equibus *qui bene præſunt, duplici honore digni ſunt.* 1. Timoth. 5.

VIII. PRINCEPS HVIVS MVNDI GAVDET, Aduerſarium noſtrum diabolum, Principem huius mundi appellat Chriſtus, Ioan. 14. cuius imperata faceſſunt omnes qui ſunt de hoc mundo, filij gehennæ, *diligentes vanitatem, & quærentes mendacium*, pſal. 4. Hic in perditione noſtra lætatur: ſignum ſanctæ crucis, per quam proſtratus, & triumphatus eſt, odit peſſimè Auguſtin. ſerm 130 de Tempore; crux innumerabilium bonorum cauſa nobis extitit. Hæc nos de erroribus liberauit. Hæc nos ſedentes in tenebris eduxit. Hæc nos à diabolo expugnatore reconciliauit Deo, & exalienatis reſtituit in domeſticos; de longinquis fecit proximos: de peregrinis reddidit ciues. Hæc eſt inimicitiarum interceptio, pacis firmamentum, & omnium nobis bonorum theſaurus. Vberius ſupra de laudibus ſanctæ crucis, lib. 2. cap. 6.

IX. SINT AVTEM VIDVÆ NON VAGÆ, &c.] Officium viduæ Chriſtianæ deſcribit Apoſtolus, 1. Timoth. 5. Hic duæ in exemplum proponuntur, quarum Iudith lib. Iudith cap. 8. Anna fatidica apud Lucam Euangeliſt. cap. 2. commendatur, cuius ἐγκώμιον ex Orat. in occurſum domini, εἰς ἀπαντὴν (vt Græcis purificationis dies feſtus nomen habet) Amphilochij Epiſcopi Iconij placet adſcribere. *Admirabilis quoque eſt viduitas, quæ in agone certaminum immaculatorum victoriam reportauit, qualis fuit, de qua modo nobis lectum eſt, Anna Prophetiſſa, quæ bene ad ſenectutem peruenit, & inſtar aquilæ nouitatem induit. Audiebas modò dicentem Lucam Euangeliſtam:* Et erat Anna Prophetiſſa filia Phanuel de tribu Aſer. Hæc proceſſerat in diebus multis, *& quæ ſequuntur. Vidiſti qualis fuerit Anna vidua, quibusq́ laudibus in Euangelio prædicata ſit. Verè Anna erat hæc Anna, morumq́ ſplendori nominis quoque appellatio reſpondebat. Audiant fœminæ, Annamq́ celebratam imitentur, vt paribus cum ea coronis afficiantur. Nulla à marito ſolitudinem prætexat, ne monogamiæ ſanctimoniam reijciat. Anna viduarum corona, habitu mulier, ordine Prophetiſſa. In viduitate viuens, in regno cæleſti victitans: corpore incuruata, mente robuſta: rugoſa, & contracta facie, ſapientia explanata: ſenectute inclinata, animo erecta incedens. Inueterata annorum multitudine, vegeta rerum diuinarum cognitione: ieiunans, non ſe cibo farciens: intenta precibus, non vagationibus: in templo aſſidua, domos alienas non concurſans: pſalmis, non nugis dedita: futura prædicens, non fabulas proloquens: diuina meditans, leuia non affectans.* Lege item quæ Olympiadi viduæ præcipit Nazianzenus, pag. 867.

X. HONORARE OPORTET ET REGEM, &c.] Reges ſacroſancti nobis eſſe

debent, & nec facto, nec verbo violari (vetantibus id etiam ſacris litteris Exod. 22. *Principi populi tui non maledices.* quoniam deum ipſum dignitatis amplitudine, & maieſtate repræſentant: cuius prouidentiam ſocietates hominum tuendo, eorumque rebus conſulendo imitantur. Omnibus gentibus regale nomen magnum, & ſanctum videtur, afflictæque regum fortunæ facile multorum opes, eorum maximè, qui aut reges ſunt, aut in regno viuunt, ad miſericordiam alliciunt, vt dixit Orat. pro Cn. Pompeio M. Tullius. Probè item Seneca de Clement. lib. 1. cap. 4. Principes, regesque, & quocunque alio nomine ſunt, tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari vltra priuatas etiam neceſſitates. Nam ſi ſanis hominibus publica priuatis potiora ſunt, ſequitur vt is quoq; charior ſit, in quem ſe Reſpub. conuertit. Adi præterea Ioan. Anton. Viperan. lib. de Rege, & regno cap. 2. & de Officio regis cap. 5. De Epiſcoporum dignitate diximus ad numerum VII.

XI. SACERDOTIVM EST OMNIVM BONOR. &c.] Sacerdotum munera ſunt docere populum, placere deo, fugere vitia, conſectari virtutes; eundem à noxis expiare: pro eiuſdem fælici ſtatu preces fundere, & ſacrificia facere: ſacratiſſimum Chriſti corpus conſecrare, idque ſumere, paratis diſtribuere: qua dignitate nec Angelos dignatus eſt Deus. Proinde vt ſanctos, & inuiolabiles eos lædi vetat pſalm. 104. *Nolite tangere Chriſtos meos.* Et Zach. 4. *Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei.* Fuerunt & apud Gentiles ſacroſancti Sacerdotes. Hinc Plautus, Rudente. *Quis eſt homo tanta confidentia, vt ſacerdotem violare audeat?* Et magno luit Agamemno Rex apud Homer. 1. Iliad. quod Chryſen Apollinis ſacrificum, filiæ libertatem ſuppliciter rogantem, & dona afferentem ſuperbè reiecerat.

SVMMVS SACERDOS PATRIS.] De Chriſti ſacerdotio pſalmo. 109. *Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.* Et Paulus ad Heb. 7. *Et alij quidem plures facti ſunt ſacerdotes, eo quod morte prohiberentur manere: hic autem quod manet in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium.* Sacrificium eius fuit ipſemet in corpore ſuo, diriſſimis poenis laniatus, & in cruce pro ſalute Mundi ſuffixus. Quin etiam in S S. Euchariſtiæ confectione ſuimet ipſe ſacrificium fuit.

XII. QVI HONORAT VNCTVM, &c.] Quis, ô quis tam ingenti promiſſo ad ſacerdotes venerandos non incitetur? quid præmio Martyrum maius cogitari poteſt? Niſi hoc affirmaret S. Ignatius, qui vtique non mentitur, quis crederet?

XIII. QVICVNQVE, DIXERIT QVIPPIAM, &c.] Ne ſi angelus quidem de cælo veniens aliud doceat, quam cum ſanctis ſcripturis, & vnanimi S S. Patrum doctrina congruat, quamuis omnes ſanctitates ſpiret, repudiandus, & explodendus eſt; quoniam ouina pelle lupum tegit, & ouibus exitium machinatur.

XIV. VIRGINES OBSERVA, &c.] Virgines quæ Chriſtum ſibi ſponſum delegerunt, æternam amplexæ pudicitiam, pulcherrimum ſunt Eccleſiæ ornamentum, & Chriſto ſummæ laudi, ideoq; colendæ; & honorandæ: non de monaſterijs vel blanditijs, & promiſſis eliciendæ, vel adhibita vi extrahendæ, & ſacrilegiſſimorum hominum ſceleratiſſimæ libidini ſubijciendæ. Idem quem ſupra adduxi Amphilochius in eadem Orat. virginitatem iſtam ſacram vide quantopere extollat. *Complures, inquit, & preclari viri virginitatem ſuſpiciunt: eſt enim ſane admiratione digna, vt cognata angelis; vt incorporearum virtutum in curriculo ſocia: vt Eccleſiæ ſanctæ lampadem præferens; vt mundi victrix: vt turbidorum animi motionum calcatrix: vt appetitionum rationi aduerſantium frænum. vt triſtitia vacans: vt cum Eua nihil commune habens: vt caſtimoniam aſſecuta: vt à gemitibus libera: vt ſententia damnationis minimè ſubiecta, nempe, multiplicans multiplicabo dolores tuos, & gemitus tuos. In triſtitia paries filios & ad virum tuum conuerſio tua, & ipſe dominabitur tui,* Genes. 3. *Admirabilis igitur virginitas, vt nulli ſeruiens poſſeſſio: vt liberum habitaculum: vt aſceticum ornamentum: vt humana affectione ſuperior, & neceſſarijs motibus expedita; vt cum ſponſo in thalamum regni cælorum ingreſſa.* Laudabimus virginitatem & infra, lib. 7. cap. 1. cuius fælicitates ex coniugijs, & incommodis quoque patent de quibus Chryſoſt. περὶ παρθενίας.

✠

PHILO-

PHILOCALIÆ LIBER TERTIVS.

Cap. I. De cæco iudicio.

Ex Orat. III. Nazianzeni de pace.

QVemadmodum eadem terra ſanis quidem, & bene valentibus, firma, & ſtabilis eſt, ijs autem qui vertigine correpti ſunt mouetur, nimirum aſpicientium vitio ad rem inſpectam tranſeunte: aut, ſi mauis, quemadmodum idem columnarum interſtitium his qui proprius diſtant maius, his verò, qui longius remoti ſunt minus videtur, loci videlicet intervallo aerem ſuffurante, atque oculis craſſiora corpora connectentibus: ad eundem nos modum quoq; propter animi maleuolentiam, inimicitiamque facilè decipimur, nec de ijſdem rebus eadem amantes, & non amantes iudicamus.

NOTÆ.

Quæ breuius, & ſummatim Nazianzenus de cæco iudicio attulit, nos latius diſſerere, & illuſtrare contendemus. Nullo ſanè in negotio homines facilius, ſæpius, grauius, quam in iudicio faciundo labuntur, & errant. Latet enim plerumque veritas, & non niſi oculo diuino, cui aperta & manifeſta ſunt omnia, in rebus quam plurimis perſpicitur. Proinde viſo opus eſt; cauto eſt opus, vt hoc ſobriè, accuratè, doctè, & diligenter agatur, vt neque quod rectum eſt, obliquum, neque quod obliquum rectum, neue aut bonum malum, aut malum bonum noſtro iudicio fidentes ſtatuamus. Id fiet, ſi ad iudicandum procliues, ac præcipites non fuerimus. Si odio, amore, & alijs affectibus turbidioribus vacuum pectus habuerimus. Si demum eius rei, & artis de qua iudicamus ſcientiam tenuerimus. De artifice enim niſi artifex peritè ſatis iudicare non poteſt. Atque hoc eſt, quod ſapiens Anacharſis mirari ſolebat, quomodo apud Græcos artifices quidem certarent, iudicarent autem qui artifices non eſſent. Laertius. Inde etiam illud Apellis natum, Ne ſutor vltra crepidam. Plin. lib. 35. cap. 10. Amantium quamuis honeſta iudicia, cæca dicuntur. Quo pacto turpiter amantium in vitijs corporum amicarum ſuarum cæcutiant, eaque extenuent, et ijs pæne delectentur, lepidis verſibus lib. 4. Lucretius.

Quid odientium? haud minus. Quid inuidentium? Quid munera diligentium? Quid iratorum, ſtultorum, & imprudentium? præſtat vtique ἐπέχειν, & ſuſtinere aſſenſionem, quam falli, ac decipi,

ac decipi,

ac decipi, quod qui velit haud quiſquam eſt, preſertim cum de vita & moribus agitur, de quo Chriſti verbum eſt, *Nolite iudicare, & non iudicabimini*. Luc. 6. Hæc proprie iudicia temeraria vocantur, fugienda maximè: in quæ non facile incidunt, qui in ſe ipſos deſcendere, & ſuas labes ante oculos ſemper habere conſueuerunt. Et bene M. Tullius. Vt quiſque optimus eſt, ita difficillimè alium ſuſpicatur malum. Aperta mala iudicari, & argui debent (verba pono Auguſtini ſuper Pſalm. 118.) illa verò quæ ignoramus, & vtrum bono, an malo animo fiant ſcire non poſſumus, iudicare penitus non debemus. Ita ille. Ne videlicet Dei partes vſurpemus, cuius eſt ſerutari corda, & renes. Conſideremus quas dederint pœnas temere iudicantes. Maria ſoror Moſis propter Æthiopiſſam vxorem eius, Num. 12. Heli Sacerdos propter Annam, 1. Reg. 1. Michol vxor Dauidis propter contemptum ob leuitatem, vt cenſebat, maritum. 1. Reg. 13. Omitto alios.

Quod autem ad bonorum de nobis iudicia attinet, officij eſt, vt ſi vera ſint, non illibenter feramus: ſin falſa negligamus, nec quidquam de re propter hominum de nobis cogitationes, & arbitria immutemus, aut prætermittamus; nec cuiuſquam commodi gratia virtuti ſtudeamus, quod cum deſierit, ipſum ſtudium deponere oporteat. In hoc theoremate copioſior eſt Nazianzenus, Oratione de cathedræ Conſtantinopolitanæ affectatione. Idem Orat. 3. de Pace exemplis patefacit multis, quomodo rationis iudicium ſimultas, odiumque peruertant.

Cap. II. Philoſophi Gentiles cum [Chri]ſtianis, etiam idiotis collati.

Ex Origenis contra Celſum lib. VII.

CÆterùm Deus, videns, opinor, arrogantiam, & ſuperciliosum faſtum eorum, qui alios præ ſe contemnunt, inflati dei cognitione, hauſta è Philoſophia, cum interim haud ſecus, quam imperitiſſimus quiſque ad ſtatuas, & templa, celebrataque illa myſteria ducant alios, elegit mundi ſtultitiam, eos qui eſſent inter Chriſtianos ſimpliciſſimi, modeſtius ac purius viuentes, quam multi philoſophi, vt pudefaceret iſtos ſapientes, qui non erubeſcunt vel animas tanquam Deos alloqui, aut deorum imagines. Quis enim ſanæ mentis non rideat eum, qui poſt egregias illas, & valde philoſophicas de deo, ſiue diis diſputationes ſtatuas reſpicit; & aut preces illis offert; aut per earum contemplationem, tanquam ſigni alicuius conſpicui, conatur animum erigere ad imaginationem intelligibilis numinis? At Chriſtianus, etiam idiota, perſuaſiſſimum habet, quemuis mundi locum partem eſſe vniuerſi, & mundum vniuerſum eſſe templum Dei, & in quouis loco precatur, clauſis ſenſibilibus oculis, erectis autem animæ luminibus: atque ita ſuper totum mundum aſcendit: nec conſiſtit in cœli conuexis: ſed tranſcenſis mente ſupercæleſtibus locis, ductu diuini ſpiritus, velut iam extra mundum raptus, offert preces deo de rebus non vulgaribus. Didicit enim à Ieſu nihil paruum, hoc eſt, ſenſibile petere: ſed ſola magna, & reuera diuina, quæcunque à deo conceſſa perducunt ad eam quæ apud ipſum eſt per VERBVM deum, filium eius beatitudinem.

NOTÆ.

Quem deſcribit Philoſophum in Theæteto Plato, eam Philoſophi Chriſtiani potius deſcriptionem eſſe autumant, Euſeb. Præparat. Euangel. 12. cap. 20. & Theodoret. Therapeut. Serm. 12. nam apud priſcos Græcos huiuſmodi Philoſophos nunquam extitiſſe. Rei præclariſſimæ, & votis omnibus expetendæ eſt philoſophia, amor ſcilicet ſapientiæ ad verbum: & Philoſophus eſt ſtudioſus, ſeu amator ſapientiæ. Vera autem ſapientia eſt ipſe Deus. Quo fit, vt qui Dei amator non eſt, nec ſapientiam amet. Quæ eſt enim iſta ſapientia, pro deo vero ac ſolo idola colere, & adorare, quod veteres Philoſophi factitabant? Verùm hoc nominis à Pythagora primum introductum poſteris adeo arriſit, vt quicunque quibuslibet rebus cum ſapientia coniunctis præſtare videretur, eò appellaretur. Neque tamen omnes populorum delirio in veneratione ſimulachrorum aſſen-

aſſenſi ſunt, cum nonnullis iſthæc vanitas, & inſania, teſte Auguſtino Ciuitat. lib. 6. cap. 1. diſplicuerit, quales Pythagoras, Anaxagoras, Plato, Stoici fuerunt, qui, quod de ſolo, atque vnico deo veriſſimè ſentiebant, & credebant, ſeu populi, ſeu hauſtus Socratici metu, palã enuntiare, ac proferre non audebant. INFLATI DEI COGNIT. H. E PHILOSOPHIA] Cognouiſſe Deum Philoſophos ex naturalibus videlicet, ſed non ei quem debebant honorem tribuiſſe, & ideo in cogitationibus ſuis euanuiſſe, & quæ ſequuntur, epiſtola ad Roman. teſtificatus eſt Apoſtolus. Quod ait Origen. *Dei cognitione inflatos*, &c. reſpicit ad illud Pauli 1. Corinth. 8. *Scientia inflat.* Inde nata arrogantia, qua cæteros præ ſe contempſerunt, & audacia opiniones de mundi creatione, de animi natura, de ſummo bono, & aliis quæſtionibus haud vulgaribus comminiſcendi, vt non iniuria à Tertulliano hæreticorum Patriarchæ dicti ſint. AD STATVAS, ET TEMPLA. D. ALIOS] Neutiquam cohærent ſapientem eſſe, & aliis præire ad idololatriam, quod eſt imperitiſſimi, imò ſtultiſſimi hominis. Hoc illi tamen faciebant. CELEBRATA ILLA MYSTERIA] Præ omnibus Græcorum ſacris celebria fuere, quæ ab oppido Atticæ Eleuſine Eleuſinia dicta ſunt, Cereri dicata, & commune τῶν μυστηρίων nomen, propter celebritatem effecerunt ſuum. Deſcribuntur accuratiſſimè à Petro Caſtellano, Syntagmate de Feſtis Græcorum. Tam ſecreta, & arcana fuere, vt Pauſanias, & Numenius ne ea explicarent, in ſomnis prohibiti fuiſſe dicantur. Vide Gyrald. Syntagm. 14. in Cerere, & Triptolemo. ELEGIT MVNDI STVLTITIAM, &c.] Pauli 1. Cor. 1. *Quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus*, & quæ ſequuntur. AT CHRISTIAN. ETIAM IDIOTÆ, &c.] Opponit Chriſtianum quemuis Philoſopho cuiuis idololatræ, docens, illum longe ſapientius, ac diuinius preces concipere, & magni momenti res à magno rege deo petere, puta, virtutem, publicam pacem, animorũ concordiam, Eccleſiæ tranquillitatem, malorum omniũ depulſionem, Chriſtianæ fidei inter barbaros amplificationem, vitam æternam, &c. Tertullian. in Apologet. cap. 45. comparationem inſtituit Chriſtianorum generatim, cum pluribus philoſophis nominatim, & ex horum vitiis, ac flagitiis illorum probitatem, atque innocentiam demonſtrat. Ad doctrinam moralem philoſophicam quod attinet, illam cum Chriſtiana velle comparare, eſt turbidam lacunarum aquam, aut etiam fœtidam cum manante ex limpidiſſimis fontibus conferre; quamuis pleraque differant de moribus veteres Philoſophi, & ore indigna non ſint, Plato, Plutarchus, Seneca potiſſimùm, eorumque ordine, & familia digniſſimus M. Tullius Cicero.

Cap. III. De Bono Pudicitiæ.

Ex Cypriano. Victoria Pudicitiæ.

NIhil animum fidelem ſic delectat, quam integra immaculati peccatoris conſcientia. Voluptatem viciſſe voluptas eſt maxima: nec vlla maior eſt victoria, quam ea, quæ de cupiditatibus refertur. Qui hoſtem vicit, fortior fuit, ſed altero: qui libidinem repreſſit, ſe ipſo fortior fuit. Qui inimicum proſtrauit, externum hoſtem percuſſit: qui hoſtem domeſticum depreſſit, hoſtem domeſticum ſuperauit. Malum omne facilius vincitur, quam voluptas; quia illud quidquid eſt, horridum eſt: hoc blandum eſt. Nihil tam difficilè opprimitur, quam quod per illud armatur. Qui cupiditates tollit, & metus ſuſtulit: nam ex cupiditatibus metus veniunt. Qui cupiditates vincit, de peccato triumphat. Qui cupiditates vincit, pacem ſibi perpetuam dedit. Qui cupiditates vincit, malum generis humani ſub pedibus ſuis iacere oſtendit. Meditanda ergo nobis ſemper pudicitia, quo facilior ſit, nullis artibus conſtans, &c.

NOTÆ.

Romæ ſacella habuiſſe Pudicitiam patriciam, & plebeiam, conſtat ex Liuij lib. 10. Differunt autem pudicitia & caſtitas: illa enim mentis eſt, hæc ad corpus pertinet: quanquam ſæpe confunduntur hæc nomina, & vnum pro altero ſumitur. Eſt ergo Pudicitia virtus animi, quam violentus ſtuprator non poteſt eripere: manet integra, quamdiu alienã libidinẽ inuitè patientis abeſt conſenſus. Itaq; violato corpore, & mẽte inuiolata, virgo eſt: mẽte polluta, & corpore integro virgo nõ eſt.

Quis enim impudicam in virginibus numeret? Audiamus Auguſtin. de vera innocentia cap. 5. *Sicut non amittitur corporis ſanctitas manente animæ ſanctitate, etiam oppreſſo corpore, ita amittitur corporis ſanctitas, violata animæ ſanctitate, etiam corpore intacto.* Idem epiſtol. ad Victorianum. *Si animus nulla conſenſionis turpitudine maculatur, etiam carnem ſuam defendit à crimine: & quidquid in ea nec permiſit, nec commiſit libido patientis, ſoluet culpa facientis. Omnis illa violentia non pro corruptionis turpitudine, ſed pro paſſionis vulnere deputabitur.* Conſule item Ciuitat. libr. 1. cap. 16. & in id Leonardum Coquæum. Differunt ſecundum dicta gentilium quoque virgines, adeoque Veſtales à Chriſtianis virginibus, quæ mente & corpore ſe ſanctas eſſe ſtudent, *cogitantes quæ domini ſunt*, iuxta doctrinam Apoſtoli, 1. Corinth. 7. at illæ parum penſi videntur habuiſſe quales ſibi ludos animo fingerent, ſimulachra & pabula amoris, vt ait Lucretius, dum corpus modo intactum, metu grauiſſimi ſupplicii conſeruarent. Tertull. de cultu fœminarum. A fœminis nationum abeſt conſcientia veræ pudicitiæ, quia nihil verum in his, quæ Deum neſciunt præſidem, & magiſtrum veritatis. Inſignitè Pudicitiam commendat Rhodigin lib. 13. cap. 6.

Cap. IV. Exaggeratio miraculi de tribus pueris apud Danielem, cap. 3, in fornacem ardentem coniectis.

Ex Chryſoſt. Homil. 4. ad pop. Antioch.

IGnis murus illis factus eſt, & veſtis flamma, & fons fornax, & ligatos capiens, ſolutos reddidit. Mortalia accepit corpora, & tanquam immortalibus abſtinuit: non agnouit naturā, ſed pietati reuerentiam exhibuit: vinxit pedes tyrannus, & ignis vim pedes vinxerunt. O rem mirabilem, vinctos ſoluit flamma, & ipſa à vinctis vincta eſt: mutauit enim rerum naturam adoleſcentulorum religio: immò, quod mirabilius eſt, non naturam mutauit: ſed permanentis naturæ vim repreſſit: non enim ignem extinxit: ſed cum arderet, eum tamen inefficacem reddidit, non ſolum in ipſorum corporibus: ſed etiam in ueſtimentis, & calceamentis. Nam ſicut veſtimenta Pauli ægritudines, & dæmones pellebant (Actor. 19.) & vmbra Petri ægros ſanabat, & mortem fugabat (Actor. 5.) ſic puerorum iſtorum veſtimenta, & calceamenta ignis virtutem extinxerunt. Miraculum omnem verborum narrationem tranſcendit. Etenim vis ignis erat extincta, & non erat extincta. Compedes igitur diſrupit ignis & talos non tetigit. Vidiſti quanta propinquitas? neque mutatus, & vi ſua priuatus eſt ignis, neque tamen vltra vincula procedere eſt auſus. Vinxit tyrannus, & flamma reſoluit: vt & barbari crudelitatem diſcas, & obedientiam elementi. Sed cur eos in ignem miſſurus ligauit? Scilicet quò miraculum exiſteret maius, ac mirabilius: ne putaret eſſe oculorum præſtigias, & errorē, ea quæ videbantur fieri. Niſi enim ignis ille verus ignis fuiſſet, vincula non abſumſiſſet; nec exterius ſedentes milites corripuiſſet. Nunc autem exterioribus quidem vim, interioribus autem obedientiam exhibuit.

NOTÆ.

Quis tam hoſpes, & peregrinus in ſtudio bene dicendi, vt ex his paucis flumen illud aureum, viri inter ſanctos eloquentiſſimi, inter eloquentes ſanctiſſimi non agnoſcat? vt nihil eſt in argumento, quod ipſe ad ornandum, & amplificandum non videat? vt antithetis abundat? vt ἀνδρείαν ſanctorum iuuenum dilatat? vt ſine legentis faſtidio in vno, eodemque loco ſuauiter moratur? CVR EOS IN IGNEM MISSVRVS LIGAVIT] Cauſa ſubditur, vt miraculum fieret maius, & mirabilius; nullum quippe miraculum homo ſuperbiſſimus ſecuturum diuinabat. Verùm hæc cauſa non tyranno fuit, vt ligari eos vellet, ſed deo, vt permitteret. In cineres enim eos quanti quanti eſſent cum vinculis, & veſtibus redactum iri Nabuchodonoſor credebat. Quid quod timebat forſitan, ne ſummi, & acerbiſſimi doloris impatientes exilirent? quo timore opus haud erat, cum ſatellitum manus foris ſeruaret, facileque exilientes poſſet comprehendere, denuoque in flammam conicere.

Digitized by Google

Cap. V. Diſcrimina inter ægrotantes animo, & ægros corpore.

Ex Theodoreto, Therapeut. lib. 1.

COrporeæ quidem peſtes inuitis admodum nobis aduenîunt, animæ verò labes à delectu voluntatis pleræque proficiſcuntur. Qui ſunt corpore malè affecto, morbos ægre ferunt, ſanitatemque appetunt, atque idcirco medicis obedientes ſe præbent, non iucunda ſolum miniſtrantibus pharmaca: verumetiam ſi ferro, ignique vtantur, ſi inediam imperent, ſi plenos amaroris calices porrigant. Cumq; hoc tam triſti genere curationis valetudinem aſſequuntur, mercedem illis rependunt, à quibus ſic acerbè vexati fuerant. Salutem enim conſequi deſiderant: modum tamen, ac rationem, qua eam ſint conſecuturi, non curant. Contrà autem, qui impietatis labem, infidelitatiſque contraxerunt, non ſolum morbi grauitatem miſeri non perſentiunt: verum etiam ſic ægrotantes arbitrantur ſe in optimo ſtatu ac conditione verſari. Quod ſi quis medicæ facultatis peritus ſalubre remedium velit afferre, ſtatim reſiliunt, non ſecus atque ii facere conſueuerunt, qui phrenetico morbo corripiuntur. Oblatam enim ſibi curationem procul arcentes, quaſi nouam ægritudinem auerſantur, & fugiunt. Cæterùm iis, qui artis medicæ profeſſores cenſeri volunt, quantumuis moroſi ægrotantes, æquo animo ferendi ſunt, patienterque tolerandi, vel ſi conuiciis eos aſpergant: vel ſi pugnis, aut calce petulantes ſe præbeant, ſolent enim quandoque delirantes hoc genere peccare, &c.

COMMENTARIVS.

Hoc Theorema redolet Galenum Medicorum Antiſtitem, qui libellũ confecit hoc titulo, Quomodo deprehendendi ſint morbum ſimulantes. Iam quæ Græcis πάθη, Philoſophis noſtris paſſiones dicuntur. Cic. 4. Tuſc. verbum è verbo transferri, & morbos dici non probat, perturbationes vocari mauult, motus nimirum rationi non obtemperantes, vt ſunt formidines, libidines, iracundiæ, geſtiens lætitia, dolor, ægritudo, &c. morbi porrò rectiꝰ vitia inueterata, & habitu confirmata appellãtur, vt auaritia, æmulatio, ambitio, odium, &c. Dicã diſtributius. Perturbationũ, ſeu prauarum animi affectionum genera ſunt quatuor, quorum duo ſunt ex opinatis bonis, alia duo ex opinatis malis. Ex bonis libido ſiue cupiditas, & lætitia, ſiue voluptas; vt hæc ſit bonorum præſentium, illa futurorum. Ex malis metus, ſiue timor, & ægritudo ſiue dolor; ille ex futuris, hic ex præſentibus. Singula ibidem definit, & cuique generi ſuas partes, ſeu ſpecies ſubiicit, quas deinde propriis definitionibus declarat. Ægritudinis partes, verbi cauſa hæ ſunt, invidentia, æmulatio, obtrectatio, ſollicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, & alia huius generis. *Quemadmodum autem cum ſanguis corruptus eſt* (denuo Cic. audis) *aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi ægrotationesq; naſcuntur: ſic prauarum opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnantia ſanitate ſpoliat animum, morbiſq; perturbat. Ex perturbationibus autem primùm morbi conficiuntur, eaq; quæ ſunt iis morbis contraria, quæ habent ad res certas vitioſam offenſionem atq; faſtidium; deinde ægrotationes. Nam cum hic feruor concitatioq; animi inueterauerit, & tanquam in venis, medulliſq; inſederit, tum exiſtit & morbus, & ægrotatio, &c.* CORPOREÆ PESTES INVITIS ADM. NOB. ADVEN.] Quis eſt tandem qui libenter ægrotet, niſi qui libenter moreretur? Morbus quippe nuntius eſt mortis. Et quanquam non quiuis morbus eſt grauis, & periculoſus, omnis tamen eſt moleſtus, & curſum occupationum, actionumq; noſtrarum aut retardat, aut intercidit, aut in tempus longinquum penitus impedit. ANIMÆ VERO LABES à DELECT. VOLVNT.] Improbitas, cuiuſcunq; generis ſit, eſt morbus animi voluntarius, quem quiſq; ſibi creat. Nemo enim cogitur eſſe malus, ac vitioſus. Peccatum eſt voluntarium, aut non eſt peccatum. Hinc aliud naſcitur inter vtroſq; ægrotos diſcrimen, quod quorum corporibus malè eſt, etſi curentur, id eſt, cura diligens adhibeatur vt ſanentur, & conualeſcant, non ſemper ſanantur, iuxta Ouidianum illud.

Non eſt in medico ſemper releuetur vt æger:
Interdum docta plus valet arte malum.

Animis autem adhibita medicina, modò ægrotus velit, morbum ſemper, & facile depellit. ARBITRANTVR SE IN OPT. STATV VERSARI.] Verè magna infælicitas, putare te beatum eſſe, cum ſis miſer, & ſana ac nitida cute, cum ſis totus vlceratus. Videri parcum, cum ſis tenax, & auarus: libera-

lem, cum ſis profuſus, ac prodigus. Non ita deſipiunt quibus ægrum eſt corpus. Neque enim febrim appellant ſanitatem; neque tabem bonam habitudinem, neque podagram pedum velocitatem, neque pallorem ruborem. Principium ſanitatis aiunt eſſe agnitionem morbi. Qui ergo non agnoſcit, ab eo liberari quomodo curabit? Nec medicinam quæret, nec oblatam admittet: ſed velut impos mentis detrectabit, & recalcitrabit. Auſcultemus Auguſtino in ſermone de medicina animæ, contra ſortilegos. *Noſtis, fratres cariſſimi, omnes homines ſanitatem corporis quærere. Quæ quamuis ſit bona, multo tamen melior eſt ſanitas cordis. Vnde omnes Chriſtiani debent ſemper orare, vt illis deus dignetur animæ ſanitatem concedere. Non enim nimium nocet, ſi caro infirmatur in mundo: tantum vt anima incolumis aſcendat in cælo. Nam qui ſolum pro corporis ſanitate ſollicitudinem gerit, ſimilis eſt beſtiis. Et quam multi ſunt, quod eſt peius; qui, ſi infirmari cæperint in corpore, dolent: ſi autem in anima non ſolum vulnerentur, ſed etiam moriantur, non ſolum non dolent, ſed nec ſentiunt.*

QVANTVMVIS MOROSI ÆGROTANTES ÆQVO ANIM. &c.] Vtrumque genus medicorum, & animi, & corporis, à patientibus ſuis, vt vocant, multa patitur interdum. Nec enim obedientes ſemper habent, vt debent: immo contraria nonnunquam diætæ præſcriptæ facientes, dum edunt, ac bibunt pro ſalutaribus noxia, appetitui indulgentes; & indignas voces aduerſum eos effundentes. Quod ſi planè mentis haud compotes, etiam verberibus in eos inſurgant, tamē bonis, & piis medicis ægrotorum ſalus, & incolumitas tanti eſſe debet, vt haſce qualeſcunque iniurias ipſorum imbecillitati & inſaniæ condonent, nec idcirco de diligentia ſua quidquam deminuant.

Quærit Maxim. Tyrius Philoſophus Platonicus Diſſertat. XLI. corporiſne, an animi morbi grauiores ſint habendi, & huius, animi nempe, docet videri grauiores, argumentatione huiuſcemodi. Anima corpori præfertur ab omnibus. Iam quod præfertur bonum maius eſt. Quod bono maiori contrarium eſt, maius eſt; morbus ergo animi, morbo corporis maius eſt malum. Hoc procedente oratione liquidiſſimè demonſtrat, dum corpus populo, animum magiſtratui eleganter comparat. Eandem quæſtionem breuiter tractauit Tom. Moral. II. Plutarchus.

Cap. VI. Summa Librorum VII. Arnobii contra gentes.

MAla omnia quæ accidebant, Chriſtianorum odio à diis immitti, & idcirco exterminandos cenſebant Ethnici: à qua opinione exorſus, vaniſſimam oſtendit. Et primùm docet, moles illas malorum non tunc primùm mundo incumbere cœpiſſe, cum ſuſcepta eſt fides Chriſti, vt illi affirmabant: nec mutationis in infælicitatem eſſe cauſam in Chriſtiana religione: neque enim priora ſæcula in malis fuiſſe immunia nec poſteriora, quibus extitit gens Chriſtiana, nouis calamitatibus oppreſſa. Immo ex hiſtoriis conſtare, duriorem multo, & aſperiorem fuiſſe priſcorum ſæculorum conditionem: quare eos in cauſa mali aſſignanda labi: nec vllam eſſe cauſam, propter quam Chriſtiana religio deorum iram excitare potuerit. Hinc de Chriſtianorum doctrina diſputat. Agit de Deo Patre, de Chriſto, de eius virtutibus, & miraculis, de ſcripturis ſacris, de earum auctoritate, de ſcriptionis genere ſacrorum librorum, de humana Chriſti natura, & morte. Sub finem voluminis perorat in ingratum ſæculum, & diuinis beneficiis indigniſſimum. Animaduerſum eſt tamen à doctis, Arnobium cum hoſce libros contexeret, vt pote nondum in Chriſtianiſmo perfectè eruditum, quædam non ſatis Chriſtiane ſcripſiſſe. Ex Notis in eundem Heraldi.

NOTÆ.

Sigiſmundum Gelenium hæreticum ſuis emendationibus corrupiſſe Arnobium, grauiter conqueritur Theodorus Canterus, Variar. Lection. lib 2. cap. 17. Quod Roma ab Alarico Gothorum Rege capta, & direpta eſſet, imperante in Occidente Honorio Theodoſii M. Filio, Pagani tantum malum in religionem Chriſtianam, per quam Deorum cultus ſublatus eſſet, referebant, & verum deum, quàm ſolebant, acerbioribus blaſphemiis appetebant. Quare zelo domus dei exardeſcens Auguſtin. libros de Ciuitate Dei conſcripſit, & maligna loquentes refutauit, vt ipſe lib. 2. Retractationum narrauit. Idem Ciuit. lib. 1. c. 9. cauſſas affert, propter quas & boni, & mali pariter calamitatibus obiiciantur.

NEQVE

Digitized by Google

NEQVE ENIM PRIORA SÆCVL. IN MALIS, &c.] Idcirco Auguſtinus Oroſio Presbytero præcepit, vt aduerſus vaniloquam prauitatem paganorum ex omnibus hiſtoricis, & annalibus qui haberi poſſent, colligeret in volumen, quæcunque aut bellis grauia, aut corrupta morbis, aut fame triſtia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum inſolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum, plagisque grandinum ſæua, vel etiam parricidijs, flagitijsque miſera per tranſacta retro ſæcula reperiſſet; quod & præſtitit, & inſcribitur volumen eius, OROSII PRESBYTERI HISPANI ADVERSVS PAGANOS libri VII.

S. Hieron. hæc de Arnobio in Catalogo. Arnobius ſub Diocletiano principe Siccæ apud Africàm florentiſſimè Rhetoricam docuit, ſcripſitque aduerſum gentes, quæ vulgò extant volumina. Et in append. ad Chronica Euſebij. Arnobius in Africa Rhetor clarus habetur. Qui cũ in ciuitate Siccæ iuuenes ad declamandũ erudiret, & adhuc ethnicus ad credulitatem ſomnijs compelleretur, vt ab Epiſcopis impetraret fidem, quam ſemper oppugnauerat, elucubrauit aduerſus priſtinam religionem luculentiſſimos libros, & tandem velut quibuſdam obſidibus impetrauit. Hæc Hieron. Verebantur enim Epiſcopi, ne vir ſæculari tumens eloquentia ſacramentis fidei conaretur illudere.

Cap. VII. Cur iiſdem flagitiis, ſceleribusq; obnoxij non ijſdem pœnis a Deo plectantur.

Ex Iſidor. Peluſiota, epiſt. 86.

ISIDORVS EVDÆMONI SCHOLAST. S. D.

QVoniam per litteras ex me quæſiuiſti, quid nam ſit, quam obrem multi perſæpe ijſdem flagitijs admiſſis non ijſdem pœnis afflicti fuerint, reſpondeo, id hinc fieri, quod magna ſit iudicis integritas, & ſinceritas. Et enim in peccatis non tantum ipſa peccati ſpecies quæritur, verum etiam eius qui peccauit, animi ſententia, & dignitas, & tempus, & locus, & ſexus, & poſt admiſſum ſcelus, an ex ſcelere voluptatem ceperit: an omni doloris ſenſu caruerit: an in ſcelere perſtiterit: an pœnitentia ductus ſit: an caſu aliquo peccarit: an ex amore: an de induſtria. Ac multa item alia ſunt, per quæ hoc examen graſſatur. Nam & temporis diſcrimen expenditur, & vitæ degendæ ſtatus. Non enim is qui ante legem, & poſt legem, & poſt gratiam idem peccatum admiſit, eadem pœna multabitur; verùm ille mitiore, alter grauiore, poſtremus acerbiſſima. Hæc enim omnia in ſacris ſcripturis apertè prædicata ſunt.

NOTÆ.

Quod ſceleratorum alium ſerius, alium citius, alium leuius, alium grauius, quam mereri videtur, alium omnino non puniat deus, quis cauſam certò nouit? Quis enim fuit conſiliarius eius? Iſaiæ 40. *Iudicia dei abyſſus multa*, pſalm 35. *Iuſtus tamen eſt in omnibus vijs ſuis.* pſalm 144. Eſt in manibus eruditorum Plutarchi liber de ſera Numinis vindicta, ex quo libet pauca decerpere, quibus quæ diximus dilucidiora fiant. *Facilius eſt Muſicæ rudes de Muſica, ſeu militia in expertes de re differere militari; quam nos qui ſumus homines; diuina rectè conſiderare opera, tanquam artis expertes, artificis intelligentiam opinione ſolum, & mentis conceptu temere; fortuitoq; dijudicantes. Soli deo conuenit deſinire, quando, quomodo, quouſq; ſceleſtorum vnusquiſq; plecti debeat. Nec aqualiter in omnes animaduertit: ſed quod immedicabile eſſe cognoſcit; confeſtim reſcindit, ex vitaq; delet; tanquam alijs cum malitia aſſiduè verſari penitus ſit nociuum; ſibi ipſi vero deterrimum. Quos vero ob honeſti ignorantiam potius, quam vitiorum delectu ad peccandum labi eſt veriſimile; illis emendandi tempus tribuere ſolet: qui ſi in flagitijs perſeuerent, tandem illos quoque pro ſceleribus iuſtè vlciſcitur.*

NON IPSA TANT. PECCATI SPECIES, &c.] Plurima hic quæ malum aliquod facinus circumſtare poſſunt, & adiuncta dicuntur, percenſentur: quæ ante diſcutienda ſunt;

Digitized by Google

quam ſupplicium reo irrogetur: crimen enim vel eleuant, vel grauant, vt acerbius, aut mitius, aut ſeuerius puniatur. Deo Iudici nihil præſcribimus: cuius iudicia quanquam occulta, tamen haud iniqua. NON ENIM IS QVI ANTE LEGEM, &c.] Adiunctum temporis tripartitum fecit. Quod lege vetitum nondum eſt, qui poteſt pro crimine haberi? ſunt nihilominus quædam, in quibus communis conſuetudo legis quodammodo vim obtinet, ob quæ violatæ pœnam aliquam imponi, iniuſtum non videtur. Item quædam, quæ ſi non lex, at natura ſanxit. Latam legem qui tranſgreditur puniendus eſt atrocius, quia legis latorum auctoritatem vilipendit, & ſuo exemplo ad peccandum alijs præiuit. Poſt gratiam, id eſt, poſt ſemel, & iterum datam veniam qui culpam commiſit, meretur pœnam atrociſſimam. HÆC OMNIA IN SACRIS SCRIPTVR. &c.] Quaſi digito monſtrari locum puto Matthæi cap. 5. *Audiſtis quia dictum eſt antiquis, non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem*, & quæ ſequuntur. Et Luc. 12. *Illa autem ſeruus, qui cognouit voluntatem domini ſui, & non fecit ſecundum voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Et qui paſſim loci in Prophetis reperiuntur.

Cap. VIII. Laudes Cypriani.

Ex epiſt. 78. qua Epiſcopi ad metalla damnati ad eius conſolatoriam reſpondent.

SEmper magnis ſenſibus, pro temporis conditione, litteris tuis locutus es, Cypriane dilectiſſime, quibus aſſiduè lectis, & praui corriguntur, & bonæ fidei homines corroborantur. Dum enim non deſinis tractatibus tuis occulta ſacramenta nudare, ſic nos in fide facis creſcere, & de ſæculo homines ad credulitatem accedere. Nam quæcunque bona in libris tuis intuliſti, neſcius te ipſum nobis deſignaſti. Es enim omnibus in tractatu maior, in ſermone facundior, in conſilio ſapientior, in patientia ſimplicior, in opibus largior, in abſtinentia ſanctior, in obſequio humilior, & in actu bono innocentior. Videmus te doctorem, & amatorem noſtrum ad coronam magnæ confeſſionis perueniſſe: & verus doctor, quid nos diſcipuli ſecuti, apud præſidem dicere deberemus, prius apud acta proconſulis pronuntiaſti: & tuba canens dei milites cæleſtibus armis inſtructos ad congreſſionis prœlium excitaſti, & in acie prima pugnans, ſpiritali gladio interfeciſti, &c.

COMMENTARIVS.

Apud Græcos diem feſtum anniuerſarium Cypriano fuiſſe inſtitutum clarè liquet ex eius Encomiaſtica, quam de eo habuit Nazianzenus, vbi commendat eius eloquentiam hiſce verbis. Totus ad te tranſeo. Sine me tibi doctrina tua, atque eloquentia conciliet; qua tu tanto reliquos mortales anteibas, quanto nos brutis animantibus præſtamus. Copioſius Lactant. lib. 5. cap. 1. Vnus igitur præcipuus, & clarus extitit Cyprianus, quoniam & magnam ſibi gloriam ex artis oratoriæ profeſſione quæſierat, & admodum multa conſcripſit, in ſuo genere miranda. Erat enim ingenio facili, copioſo, ſuaui, & (quæ ſermonis maxima eſt virtus) aperto: vt diſcernere non queas, vtrumne ornatior in loquendo, an facilior in explicando, an potentior in perſuadendo fuerit. A doctis autem huius ſæculi (gentilibus) quibus forte ſcripta eius innotuerunt, derideri ſolet. Audiui ego quendam, hominem ſanè diſertum, qui eum immutata littera Coprianum vocaret: quaſi quod elegans ingenium, & melioribus rebus aptum ad aniles fabulas contuliſſet, (ad vocem κοπρία, ſtercus alluſit calumniator.) Celebrarunt eius eloquentiam Auguſtin. quoq; lib. 4. de doctrina Chriſtiana, & epiſt. ad Paulinum Hieronymus, & poeta Prudentius. Iam illa de eius nobilitate, & eruditione apud eundem Nazianzenum magnifice dicuntur. *Hic*, inquam, *Cyprianus Carthaginenſium quondam, nunc autem totius orbis eximium decus, opibus conſpicuus, potentia illuſtris, genere clarus (ſiquidem maximum eſt nobilitatis argumentum, ſenatorem eſſe, primariamq́; in eo ordine ſedem obtinere) flos iuuentutis, elaboratum naturæ opus, doctrinæ principatus, tam philoſophiæ, quam cuiuſuis alius generis diſciplinæ, idq́; quacunq́; eum parte conferre volueris: adeo, vt in eo plurima-*

rum

Digitized by Google

rum artium cognitio mirabilior eſſet, quam vnius cuiuſq; exacta, & perfecta ſcientia: & rurſus exquiſita vniuscuiuſq; & modis omnibus abſoluta perceptio plus admirationis haberet, quam variarum artium collecta ſcientia. Ac eruditionem quidem libri ipſi teſtantur, quos ille complures & egregios pro religione conſcripſit. Addo, in quibus ſe locis pluribus φιλομάρτυρον *oſtendit.*

De virtutibus porrò illius idem ita diſſerit. Nam vt media incidam, pecuniarum contemptum, faſtus compreſſionem, corporis frænationem, in ueſtitu frugalitatem, in congreſſibus grauitatem cum humanitate coniunctam, pari intervallo à vilitate, atque arrogantia remotum, aſperas item humicubationes, & vigilias, &c. Hiſtoria de eius magia ante conuerſionem ad Chriſtianiſmum, & inſidijs, quas Iuſtinæ, virgini cuidam Antiochenæ ſtruxerit, cuius formam adamarat, non ad noſtrum hunc Cæcilium Cyprianum, Carthaginenſium Epiſcopum, ſed ad alium quendam Cyprianum pertinet, huic ὁμώνυμον, & æque poſtea Martyrem. Noſter ad primam comprehenſionem in exilium, præcepto Aſpaſij Proconſulis miſſus, & inde poſtmodum reuerſus, & morte damnatus, ſub Valeriano, & Galieno Auguſtis martyrio defunctus eſt, cum carnifici xx. aureos numerari, tanquam bene merenti iuſſiſſet. Vitam laudibus eius plenam, Pontius Diaconus, qui cum eodem exilium tolerauit, diligenter conſcripſit, eumque Nazianzenus vt vidiſti eximiè prædicauit, qui tamen, vti Nicephorus quoque lib. 5. cap. 27. per errorem eundem eſſe cum illo Cypriano mago putauit.

Quod aduerſus Demetrianum, hominem à Chriſtiana fide alienum ſcribens, obluctantem atque obſtrepentem veritati teſtimonijs ſcripturarum ſanctarum, quas ille vtique vanas, fictas, & commentitias putabat, non argumentis, & ratione refellere conatus eſt, à Lactantio lib. 5. cap. 4. perſtringitur. Nam ſicut infans ſolidi, ac fortis cibi vim capere nequit, ob ſtomachi teneritudinem, ſed liquore lactis, ac mollitudine alitur, donec firmatis viribus veſci ualentioribus poſſit: ita & huic oportebat, quia nondum capere poterat diuina, prius humana teſtimonia offerri: id eſt, Philoſophorum, & hiſtoricorum, vt ſuis potiſſimum refutaretur auctoribus. Quod ille non fecit, raptus eximia eruditione diuinarum litterarum, vt illis ſolis contentus eſſet, quibus fides conſtat.

Cap. IX. Ingentia mala, & incommoda ex neceſſitate fatali.

Ex Euſebio Pamphili de præparat. Euangel. lib. 6. cap. 5.

NOn enim dij, aut boni, ſed pernicioſi, ac nequam dæmones ſunt, qui libertatem noſtram deſtruxerunt, & ſtellis non exteriora ſolùm, verū etiam voluntates noſtras cogi nobis perſuaſerunt. Quod ſi eſſet, iaceret omnis philoſophia, iaceret pietas, nulla eſſet virtutis laus: nullus fructus laborum: nec puniendi eſſent improbi, nec admirandi ſtudioſi, ſi non libera voluntate, & noſtra ſponte ſuſceptis laboribus, ſed neceſſitate fatorum hæc fierent. Ita vniuerſam hominum vitam hæc euertit opinio. Nam ſi euentura omnino ſunt proſpera, vel aduerſa vnicuique hominum, eſtque neceſſe hæc me agere, & te illa, quid oportet cura, laboreque confici? Nam ſiquis in militiam ire cupit, non ſponte, ſed fatis coactus id cupit: & latrones ſimiliter, & adulteri, cæterique nequiſſimi homines: & contrà, modeſti, & iuſti, fatis compelluntur, quomodo igitur hoc dogmate imbutus quiſquam monenti, ac præcipienti mentem adhibebit? aut quomodò non exclamabit: non ſunt poteſtatis hæc meæ, ô doctor, ac ideo quid oportet ſollicitum eſſe; niſi etiam fatalis hæc mihi ſollicitudo deſtinata ſit? Quod ſi docendi, præcipiendique neceſſitas tibi inſtat, fruſtra tamen doces, ac præcipis; faciam enim ſi fata volunt: immo vero mihi laborandum noneſt: aderit enim mihi neceſſario, quod fatatum eſt Et profectò, qui hortatur, & docet: qui peccantes caſtigat, & probos commendat, is re ipſa nobis liberum arbitrium ineſſe oſtendens, ſolo fatorum vtitur nomine: ſimiliterque facit, vt ſiquis bonitatem naturæ, qua vniuerſa gubernantur, nequitiæ appellet vocabulo. Eodem enim

Digitized by Google

nim certè pacto, cum manifeſtè omnes non aliunde, ſed à libera noſtra voluntate ad monendos filios, caſtigandoſque ſeruos inducamur, & ſponte nos aliud velle, aliud nolle cognoſcamus, vehementer errat, qui hæc neceſſitate fatorum fieri contendit, & ſtudia hominum retundit. Exhortatione namque & doctrina bene agi vitam humanam videmus, quæ omnia vna cum legibus, hæc opinio ſi ſibi conſtet, radicitus euellit, & quæ ſequuntur in eodem capite, & deinceps 7. 8. 9.

Cap. X. De Fato diſſertatio.

DE poſitione, ſiue coniunctione, aſſidua motione labentium in cælo ſiderum, hora potiſſimùm conceptus, aut natali cuiuſque hominis, vnde vniuerſæ vitæ noſtræ rationes, actiones, & conſilia neceſſariò, & ineuitabili modo dependeant, id quod à Chaldæis, Ægyptijs, veteribus Aſtrologis, & qui etiam ſunt Mathematici, ac Genethliaci, creditum, traditumque, à Chriſtianis vero Doctoribus, vt fidei noſtræ, & rationi vehementer contrarium, à Philoſophis item refutatum, nonnihil dicendum eſt. Hanc huius dogmatis aſſertores hanc, inquam, cælitus importatam neceſſitatem fatum nominarunt. Quo vocabulo ſiquis voluntatem, vel poteſtatem Dei intelligat; ipſam videlicet non aſtrorum conſtitutionem in ipſo cuiuſque ortu, conceptuue; ſed connexionem, ſeriemque cauſarum, qua fit omne quod fit, quam dei ſummi tribuunt voluntati, ac poteſtati, qui optimè, & veraciſſimè creditur, & cuncta ſcire antequam fiant, & nihil inordinatum relinquere, à quo ſunt omnes poteſtates, quamuis ab illo non ſint omnium voluntates, Auguſtin. ciuitat. lib. 5. cap. 1. & 8 non reprehendit planè, ſententiam inquiens retineat, linguam corrigat. Cur enim non hoc primum dicit, quod poſtea dicturus eſt, cum ab illo quiſquam quæſierit, quid fatum dixerit? Nam id homines quando audiunt, vſitata loquendi conſuetudine non intelligunt, niſi vim poſitionis ſiderum, qualis eſt, quando quis naſcitur, ſiue concipitur: quod aliqui alienant à Dei voluntate, quæ opinio omnem religionem euertit: & id agit, vt nullus omnino colatur, aut rogetur Deus. Alij ſubijciunt illud quidem diuinæ voluntati. Sed cum ex hac poſitione velint neceſſariò ſequi, quod quis probus ſit, vel improbus, bene, vel peruersè agat, magnam Deo iniuriam inferunt, cuius velut ſenatu, ac ſplendidiſſima curia ipſo aſſentiente, ac probante opinantur ſcelera facienda decerni. Deo conuenire nomen fati, prouidentiæ, naturæ, docet etiam Seneca Q. N. lib. 2. cap. 54. Vis illum Fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſa cauſarum. Vis illum Prouidentiam dicere? rectè dices. Eſt enim cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & motus ſuos explicet. Vis illum Naturam vocare? non falleris, ipſe enim eſt totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua.

Gregorius Nyſſenus libro contra fatum narrat ſe, cum quendam Philoſophũ eruditum ad Chriſtianam religionem vellet traducere, cum eo in diſputationem de Fato deſcendiſſe, qui eius rationem hunc in modum explicauerit. *Sunt virtutes quædam ſiderum propriæ, quæ pro infinitis, diuerſis coniunctionibus à perpetua motione prouenientibus infinitas, easque diuerſas producunt facultates. Qualis eſt igitur per id tempus aſtrorum conformatio, ac vis horæ, in quam cuiusque ortus fortuitò inciderit, talem eius vitam fore neceſſe eſt, neque aliter res habet. Omnia fatali ſubiecta eſſe neceſſitati dominæ rerum, cuius nutui obedirent vniuerſa, vitæ modus ac finis, diſſimilitudo rerum, diuerſa genera viuendi, corporum conſtitutio, diues ſit an pauper, valeat corpore vel ægrotet. Tam voluntariam, quam coactam mortem ab eadem neceſſitate ſortitò decerni*, &c. Hæc ſi uera eſſent, omnis vita humana ſubuerteretur, fruſtra leges darentur, fruſtra obiurgationes, laudes, vituperationes, exhor-

exhortationes adhiberentur, neque vlla iuſtitia bonis præmia, malis ſupplicia conſtituta eſſent, vt ait M. Tullius in Diuinatione, in quibus libris nullam contendit eſſe præſenſionem, ſiue præſcientiam futurorum, nec in Deo nec in homine. Confiteri autem Deum eſſe, & negare præſcium futurorum, apertiſſima inſania eſt. Hoc idem facit ne fatum eſſe cogatur concedere, & perdere liberam voluntatem. Quod argumentum, & eius confutationem videas licet apud Auguſt. qui totam eius diſputationem deteſtandam vocat, Ciuitat. lib. 5. cap. 9.

NOTÆ.

Qui plura requirit de fato, legat eundem Auguſtin. cum Leonardi Coquæi doctiſſimis Commentarijs. Nyſſenum, Chryſoſtomi orat. 5. de Prouident. Ioannem Picum Mirandul. qui aduerſum Aſtrologos x I I. libros reliquit, Alexandrum Aphrodiſium, & alios, quos Marſilius cæleſtis fati reprehenſores in ſumma ſua ad lib. 3. Enneadis primæ Plotini adducit, vt Boëthium de conſolat. Philoſophiæ, & alios prætermittam. Non autem ſolum Poëtæ antiqui, ſed etiam philoſophi, teſte Cicerone de Fato, & Diuinat. vt Democritus, Heraclides, Empedocles fatum imperare, & dominari in rebus omnibus cenſuerunt. Ex qua ſtultiſſima opinione ſcripſit Seneca in Oedipó.

Fatis agimur, cedite fatis.
Non ſollicitæ poſſunt curæ
Mutare rati ſtamina fili.
Quidquid patimur mortale genus,
Quidquid facimus venit ex alto
Seruatq́ ſua decreta colus
Lacheſis dura reuoluta manu.
Omnia certo tramite vadunt,
Primusq́ dies dedit extremum,
Non illa deo vertiſſe licet,
Quæ nexa ſuis currunt cauſſis.

Cap. XI. Cohortatio ad ſubeundum pro Chriſto Martyrium.

Ex Cypriani Epiſt. 56.

AD agonem ſæcularem exercentur homines, & parantur, & magnam gloriam computant honoris ſui, ſi illis ſpectante populo, & Imperatore præſente contigerit coronari. Ecce agon ſublimis, & magnus, & coronæ cæleſtis præmio glorioſus, vt ſpectet nos certantes Deus, & ſuper eos, quos filios ſuos facere dignatus eſt, oculos ſuos pandens, certaminis noſtri ſpectaculo perfruatur. Præliantes nos, & fidei congreſſione pugnantes ſpectat deus, ſpectant angeli, ſpectat Chriſtus. Quanta eſt gloriæ dignitas, quanta fælicitas præſente Deo congredi, & Chriſto iudice coronari? Armemur, fratres dilectiſſimi, viribus totis, & paremur ad agonem mente incorrupta, fide integra, virtute deuota. Ad aciem, quæ nobis indicitur dei, caſtra procedant. Armentur integri, ne perdat integer quod nuper ſtetit. Armentur & lapſi, vt recipiat lapſus, quod nuper amiſit. Integros honor, lapſos dolor ad prælium prouocet. Induamus loricam iuſtitiæ, vt contra inimici iacula pectus munitum ſit, & tutum. Portemus ſcutum fidei, quo protegente quidquid iaculatur inimicus, poſſit extingui. Accipiamus quoq; ad tegumentum capitis galeam ſalutarem, vt muniantur aures, ne audiant edicta feralia; muniantur oculi, ne videant ſimulacra deteſtanda: muniatur frons, vt ſignum dei incolume ſeruetur: muniatur os, vt lingua victrix dominum ſuum Chriſtum fateatur. Armemus & dextram gladio ſpiritali, vt ſacrificia funeſta reſpuat. O dies ille qualis, & quantus

aduenict, cum cœperit populum ſuum dominus recenſere, & diuinæ cognitionis examine ſingulorum merita recognoſcere, & mittere in gehennam nocentes, & perſecutores noſtros flammæ pœnalis perpetuo ardore damnare: nobis vero mercedem fidei, & deuotionis exſoluere. Quæ erit gloria, & quanta lætitia admitti vt deum videas: honorari, vt cum Chriſto domino tuo ſalutis, ac lucis æternæ gaudia capias? Abraham, Iſaac, Iacob, &c. Patriarchas omnes, & Apoſtolos, & martyres ſalutare; cum iuſtis, & dei amicis in regno cælorum, data voluptatis immortalitate gaudere: ſumere illic, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit (2. Corinth. 2.) Cum reuelatio illa venerit, quæ reuelabitur in nobis: cum claritas dei ſuper nos fulſerit, tam beati erimus, & læti, dignatione domini honorati. Quam rei remanebunt, & miſeri, qui dei deſertores, aut contra deum rebelles, voluntatem fecerunt diaboli, vt eos neceſſe ſit cum ipſo ſimul igne inextinguibili torqueri?

COMMENTARIVS.

De numero S. S. Patrum nullus eſt præter Cyprianum, cuius de martyrio, & martyribus tam crebra, tam honorifica, tam inflammata oratio. Vt carceribus propter Chriſti confeſſionem incluſos celebrat? vt varijs caſibus, & ærumnis eiuſdem cauſa iactatos deprædicat? vt ad quæuis ſupplicia animo prompto perpetienda exſuſcitat? vt cruciamenta, & carnificinas conſtanter expertos dilaudat? vt huic ſacro certamini nihil confert? vt huic cæleſti triumpho nihil anteponit? teſtis eſt vel hoc *ἀποσπασμάτιον*, quod proponimus eius *φιλομαρτυρίας*, quod totum in comparatione diuini agonis cum humano, ac terreno conſumitur. Quam comparationem ſumpſit ab Apoſtolo, 1. Corinth. 9. *Omnis qui in agone contendit*, &c. & 2. Timoth. 2. *Nam & qui certat in agone, non coronatur, niſi legitimè certauerit.* Et rurſum 1. Corinth. 4. *Spectaculum facti ſumus, mundo, angelis, & hominibus.* Ad certandum igitur pro Chriſtiana religione ſiue retinenda, ſiue propaganda, vel ad effuſionem ſanguinis cauſæ extimulantes hæ ſunt, nobilitas huius pugnæ, tum ob ipſos ſpectatores, tum ob ſingularem præſtantiam coronæ. Spectatores ſunt, non homines tantum, vt in agonibus, ludisque ſæcularibus populus, ac Principes, quibus teſtibus vincere, & coronari glorioſum eſt: ſed deus ipſe, Saluator Chriſtus, idem agonotheta, præſes, & arbiter certaminis, & beatarum mentium exercitus. Corona victorum non è lauri folijs, non è lectis floribus, non ex argento, non ex auro, aut lapide pretioſo; ſed immarceſſibilis, inæſtimabilis, nempe vita immortalis, omnium fælicitatum affluentia cumulata, qualem *nec oculus vidit, nec auris audiuit*, &c. 1. Corinth. 2.

Ad agonem sæcvlarem] Habemus Petri Fabri Agoniſticon ſæculare, tribus libris explicatum, in quibus de re athletica, ludisque veterum gymnicis, muſicis, circenſibus doctiſſimè, & copioſiſſimè diſſeritur. Euulgauit & Gretſerus noſter Agoniſticon; ſed ſpirituale, ex quo diſcas ſubigere corpus tuum, & in ſeruitutem redigere flagris, quo victoriæ genere nihil ſalutarius; qui ſermo durus eſt ijs, *qui curam carnis faciunt in deſiderijs*. Rom. 9. Lege eiusdem Athleticam ſpiritualem, argumento ſimilem. Christo ivdice coronati] Chriſtus huius agonis noſtri *βραβευτὴς*, & agonotheta. Huic militiam noſtram militamus. Sub eo ſtipendia facimus, quo cohortante audemus. Quo protegente non cedimus. Quo adiuuante vincimus. Quo remunerante cælum rapimus. *Nil deſperandum Chriſto duce, & auſpice Chriſto.* Mente incorrvpt. fide integra, &c.] Triplex armatura bellatoribus proponitur neceſſaria. Mens incorrupta, nulla ſcilicet turpiore macula inquinata, nullius ſceleris ſibi conſcia. Fides integra, plena nimirum diuini auxilij fiducia. *Dominus*, inquit, *firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus, & in ipſum ſperabo*, Pſalm. 17. *Qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum*, Pſalm 143. Virtus deuota, robur, puta, & conſtantia, ac piè occumbendi inexpugnabilis voluntas Ne perdat integ. qvod nvp. stetit] Semel ſtetiſſe, ſequenti congreſſu fugiſſe ex acie, eſt præmio excidiſſe, pœnam meruiſſe. *Eſto fidelis*, ſcriptum eſt, *vſq. ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Apocal. 2. Armentvr et lapsi, vt recip. laps.] Liber fertur Cypriani de lapſis, quo eorum ruinam miſeratur, inconſtantiam increpat, qui non potius fugam capeſſiuerint, cum imbecillitati ſuæ diffiderent. Ad delicti confeſſionem, & piaculum publicum hortatur. Nouatianos cauendos monet, quorum hæreſin (pœnitentiam videlicet lapſis negantium) confutat. Tertulliani librum de Patientia, vt alibi alios eiuſdem eſt æmulatus.

Acci-

Digitized by Google

ACCIPIAM QVOQVE AD TEGVM CAP. GALEAM, &c.] πανοπλίαν ſpiritualem deſcribit, ad locum Pauli reſpiciens, Epheſ. 6. *State ergo ſuceincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam iuſtitia, & calceati pedes in preparationem Euangelij pacis: in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei.* O DIES ILLE QVALIS, &c.] Hæc vſque ad finem deinceps certatorum, & victorum præmia qualia, & quanta eos exceptura ſint, oſtendunt. Paulus 2. Timoth. 4. *Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ,* &c. ABRAHAM, ISAAC, IACOB, PATRIARCH. APOST. MARTYR. SALVT. &c.] Pæne ridiculus eſt ſapientiſſimus ille mortalium Socrates apud Platonem in Apologia, vbi inducitur lætari quod morte profecturus ſit in ea loca, vbi cum incorruptis iudicibus, Poetis vetuſtiſſimis, heroibus clariſſimis victurus, & verſaturus ſit, iniquorum iudicio liberatus. Verba græca hunc in modum Cic. 1. Tuſcul. expreſſit. Sin vera ſunt quæ dicuntur, migrationem eſſe mortem in eas oras, quas qui è vita exceſſerunt incolunt, id multo iam beatius eſt, te, cum ab ijs, qui ſe iudicum numero haberi volunt, euaſeris, ad eos venire, qui vere iudices appellentur, Minoëm, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum: conuenireque eos, qui iuſtè, & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri poteſt? vt vero colloqui cum Orpheo, Muſæo, Homero, Heſiodo liceat, quanti tandem æſtimatis? Equidem ſæpe emori, ſi fieri poſſet, vellem, vt ea quæ dico mihi liceret euenire. Quanta delectatione autem afficerer, cum Palamedem, cum Aiacem, cum alios iudicio iniquorum circumventos convenirem? Tentarem etiam ſummi regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyſſis, Siſyphique prudentiam: nec ob eam rem, cum hæc exquirerem, ſicut hic faciebam, capite damnarer. Hactenus Socrates, cui geminum recitat Ælian. var. hiſt. lib. 13. cap. 20. de quodam Ciue Megalopolita ex Arcadia, Cercida vocabulo, qui moriens familiaribus ſuis dixerit, ſe non inuitum mori: ſperare enim conuenturum ex Philoſophis Pythagoram, ex Hiſtoricis Hecatæum, ex Muſicis Olympum, ex Poëtis Homerum. Quos locos quia ſimillimos videbam, lectoris delectandi tranſcripſi. Eſt autem inter hoc Socraticum, & Cercidæum apud inferos colloquium, & inter collocutores iſtos Cyprianeos in cælo, quà perſonis, qua rebus diſcrimen quantum poteſt eſſe maximum.

Cap. XII. Ex eiuſdem epiſt. LXXXI. ad Confeſſores in carcere conſtitutos, qua ijs gratulatur, & ad perſeuerantiam cohortatur.

SAluto vos, fratres chariſſimi, optans ipſe quoque conſpectu veſtro frui, ſi me ad vos peruenire loci conditio permitteret. Quid enim mihi optatius, & lætius poſſet accidere, quam nunc vobis inhærere, vt complecterer manus illas, quæ puræ, & innocentes, & dominicam fidem ſeruantes, ſacrilega obſequia reſpuerunt? Quid iucundius, & ſublimius, quam nunc oſculari ora veſtra, quæ glorioſa voce dominum confeſſa ſunt? ſed quoniam huic lætitiæ intereſſe non datur, has pro me ad aures, & oculos veſtros vicarias litteras mitto, quibus gratulor pariter, & exhortor, vt in confeſſione cæleſtis gloriæ fortes, & ſtabiles perſeueretis; & ingreſſi viam dominicæ dignationis, ad accipiendam coronam ſpiritali virtute pergatis, habentes dominum protectorem, & ducem, qui dixit. *Ecce ego vobiſcum ſum diebus omnibus, vſque ad conſummationem ſæculi* (Matth. 28.) O beatum carcerē, quem illuſtrauit veſtra præſentia. O beatum carcerem, qui homines dei mittit ad cælum. O tenebras lucidiores ſole ipſo, & luce hac mundi clariores, vbi modò conſtituta ſunt dei templa, & ſanctificata diuinis confeſſionibus membra veſtra, Nec quidquam nunc verſatur in cordibus veſtris, & mentibus, quam diuina præcepta, & mandata cæleſtia, quibus vos ad tolerantiam paſſionis Spiritus ſanctus ſemper animauit. Nemo mortem cogitet, ſed immortalitatem: nec temporariam pœnam, ſed gloriam ſempiternam. *Pretioſa eſt in conſpectu domini mors ſanctorum eius,* &c. pſalm. 115.

L 2 NOTÆ.

NOTÆ.

SACRILEGA OBSEQ. RESPVERVNT] Thuris iniectionem per manus in ignem, ſeu foculum notat: quod vnum ſi præſtitiſſent Chriſtiani, aliud idololatræ non requirebant: iam enim ſibi eos accenſebant. Et hi à Chriſtianis thurificati nuncupabantur. OSCVLARI ORA, QVÆ GLORIOSA VOCE, &c.] Reuerentiæ, & caſti quoque amoris indicium eſt oſculatio, ſacris tantùm rebus, & perſonis, quos aut vitæ ſanctitudo, aut intima ſanguinis propinquitas, ac neceſſitudo commendat, adhibenda. Membra autem, & partes corporis noſtri quippiam ad gloriam dei vel operatæ vel perpeſſæ, ſanctificari intelliguntur, & ſacris oſculationibus ſunt digniſſimæ. Sic Conſtantinus Auguſtus in concilio Nicæno, in ſanctis quibuſdam Epiſcopis, qui ſub perſecutoribus propter Chriſtum mutilati, & in exilium proiecti fuerant, cauum effoſſi alterius oculi, & ſuffractum alterum poplitem venerabundus exoſculabatur. HVIC LÆTITIÆ INTERESSE] Ecce, lætitiam nominat ſqualorem, fœtorem, & tenebras carceris, de quo mox plura, & honorifica. Sollemne quippe ſanctis, perſecutiones, & afflictiones Chriſti amore ducere in delicijs: quibus oratione quadam in Petrum, & Paulum gratulatur, & inſtrumenta eorum ſuppliciorum veneratur S. Chryſoſt. ſic exclamans. Quot carceres ſanctificaſtis? quot catenas decoraſtis? quot tormenta ſuſtinuiſtis? quot maledicta toleraſtis? quomodo Chriſtum portaſtis? ſunt benedicta linguæ veſtræ inſtrumenta: ſanguine conſperſa ſunt membra veſtra propter Eccleſiam. Beati claui, Petre, qui ſancta illa membra tua penetrarunt. Quis nam gladius, Paule, ſanctum guttur tuum pertranſiuit, dominicum, inquam, inſtrumentum, quod à cælo habetur in admiratione, & quod terra reueretur? Sit mihi gladius ille pro corona, & claui Petri pro gemmis infixis in diademate.

Cap. XIII. Chriſtianorum veterum vota pro ſalute, & incolumitate Imperatorum.

Ex Tertullian. Apologet. cap. 30.

SOlebant Senatores, & Magiſtratus Romani initio anni, & jusjurandum ſollemne ſumere. & votorum nuncupationes facere pro ſalute, & incolumitate Principis, vt ex Tacit. lib. 16. & ibid. Commentar. Lipſij diſcimus. Idem & Chriſtianos factitaſſe (procul dubio ſequentes præcepta Pauli, 1. Timoth. 2. Rom. 13. & 1. Petri. 2.) cognoſcimus ex illuſtri hoc loco Tertulliani in Apologetico. Nos, inquit, pro ſalute Imperatorum Deum inuocamus, æternum, deum verum, & deum viuum, quem & ipſi Imperatores propitium ſibi præter cæteros malunt. Sciunt quis illis dederit imperium: ſciunt quis homines, quis & animam: ſciunt eum deum eſſe ſolum. Et paulo infra. Illius enim eſt ipſe (Imp.) cuius & cælum eſt, & omnis creatura. Inde eſt Imp. vnde eſt & homo, antequam Imp. Inde poteſtas illi, vnde & ſpiritus. Illuc ſuſpicientes Chriſtiani manibus expanſis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubeſcimus, deniq. ſine monitore, quia de pectore oramus, precantes ſumus omnes, ſemper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunq; hominis, & Cæſaris vota ſunt, hæc ab alio orare non poſſum, quam à quo ſcio me conſecuturum.

COMMENTARIVS.

De votis pro reditu, & bona valetudine Imperatorum ſuſcipi ſolitis ex auctoribus loquitur Raderus noſter in epigramma IV. ad Cæſarem Domitianũ lib. 8. cui plurimũ adulatur Mart. Accurate de votorum nuncupatione pro Imperatoribus diſputauit Petrus Faber Semeſt. lib. 1. à pag. 198 Honorificè admodum de Imperatoribus illis, quanquam Chriſto inimicis, veteres Chriſtiani loquebantur, eoſq; colebant maxime, rebus Eccleſiæ adhuc anguſtioribus. Tertullian. ad Scapulam

Digitized by Google

lam ſcribens. Colimus ergo Imperatorē ſic, quomodo & nobis licet, & illi expedit, vt hominem à Deo ſecundum, & quidquid eſt, à Deo conſecutum, ſolo Deo minorem. Rebus autem pacatis, & ad meliora conuerſis parcius. Hieron. Amb. Auguſtin. & cæteri.

PAVLI. 1. Timoth. 2. quem citat locum, hic eſt. *Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt, &c.* Et ad Rom. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt enim poteſtas, niſi à Deo.* Et 1. Pet. 2. *Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi, quaſi præcellenti, ſiue ducibus, tanquam ab eo miſſis.* Iſtiuſmodi vota Plin. quoq; iunior nuntiat Traiano Imp. pro ipſo & ſuſcepta fuiſſe, & perſoluta, à prouincialibus pariter, & commilitonibus, quaſi quoddam certamen pietatis, ac deuotionis decertantibus, epiſt. 101. lib. 10. PROPIT. SIBI PRÆ CÆTERIS.] Quia cum difficillimum ſit bene imperare, quamuis optimo Imperatori, quæ eſt memorabilis ſententia Diocletiani, qui eandem ob cauſam imperium cum veteri commilitone ſuo Maximiano primus diuiſit, illiq; occidentem conceſſit, ideo veriſimile ſit, ſæpe, & grauiter ab ipſis offendi, cum præterea magnam ijs in omni genere vitiorum peccandi licentiam, quiduis vel agendi, vel omittendi libertas permittat. Meritò igitur Deum ſibi malunt eſſe propitium præ cæteris, priuatis, inquam, in quorum vita tam grandia delicta non patent, quæ diuina juſtitia feriantur, ac vindicentur. SCIVNT QVIS ILLIS DED. IMPERIVM, &c.] Tametſi Ioues, Mercurios, Apollines, aliosq; dæmones colerent illi Decij, Valeriani, Nerones, & quotquot Eccleſiam Dei tot annis crudeliſſimè diuexarunt: nihilominus ſeſe illis commentitijs numinibus imperium debere ſimulabant potius, quam credebant, & cum populo ſapere videri volebant, quò eum facilius obſequentem haberent. Nec mundum ab illis conditum, animas hominum ab ijs productas, bonorum omnium eſſe auctores judicare poterant, propter impreſſam, & inſculptam in mentibus noſtris Dei vnius, & ſolius opinionem, à quo regantur omnia. Vnde & ſapientes de eo ſæpius numero ſingulari loquuntur, quod Tertullian. ni fallor obſeruauit. Cic. quidem 1. de natu. Deor. In mundo Deus eſt aliquis, qui regit, qui gubernat, qui curſum aſtrorum, qui mutationes temporum, rerum viciſſitudines, ordineſq; conſeruat, terras, & maria contemplans, hominum commoda, vitaſq; tuetur. Audiſtine quidquam Chriſtianius? Hic tamen cum deos immortales toties in ſcriptis ſuis nominat, cum lupis vlulare non dubitat.

VITAM ILLI PROLIXAM, &c.] Multa præter hic expreſſa Imperatoribus noſtris à Deo optare, & precari licet. In fide Catholica conſtantiam, hæreticorum expugnationem, gratiam, & amicitiam Dei, prolem, ſi non habeant, conſiliarios prudentes, & probos, &c. Locus eſt inſignis ſanè apud Tertullian. ad Scapulā Carthaginis præfectum de precibus pro Imperatore fundendis, de officio ſubditorum erga eum, & de celſiſſima eiuſdem dignitate, qua ad deum proximè accedat, & quaſi quoddam Numen inter homines appareat. Itaque & ſacrificamus pro ſalute Imperatoris, ſed deo noſtro, & ipſius: ſed quomodo præcepit deus, pura prece. Nec enim eget deus conditor vniuerſitatis odoris, aut ſanguinis alicuius, hæc enim dæmoniorum pabula ſunt. Ita nos magis oramus pro ſalute Imperatoris, ab illo eam poſtulantes, qui præſtare poteſt.

Cap. XIV. Aequus animus Nazianzeni ad laudes, & conuicia.

Ex Orat. III. *de Pace.*

NEc verò Eccleſiæ occupatæ animum meum excruciant (id quod fortaſſe ſordidioribus, abiectioribuſq; animis vſu venire queat) nec aurum aliis affluens: nec ſceleratæ linguæ, quod ſuum eſt facientes, male videlicet loquentes, quoniam bene loqui non didicerunt. Neque enim periculum eſt, ne Deus loco circumſcribatur, aut vænalis proſtet, vt totus à locupletioribus poſſideatur. Nec verò me vel laudatores, vel conuiciatores immutabunt (quemadmodum qui cœno vnguentum, aut vnguento cœnum admiſcent, qualitateſq; permixtione confundunt) vt maledicos hominum ſermones moleſte ferre debeam, velut à me ipſo migrans: alioqui multas vtique pecunias laudatoribus numerarem, ſi me laudando meliorem efficerent. Verùm aliter res habet. Quod enim ſum, hoc maneo, ſiue maledictis impetar: ſiue laudibus

euehar.

euehar. *Mortalis autem temere verbis mutat*, vt inquit Iob. nec me improbæ linguæ magis circumfluunt (concutiunt) quam æquorea ſpuma ſcopulum vel pinum, aut aliam quamuis arborem denſam, & ſublimem tenues auræ concutiunt. Ac ſimul huiusmodi quiddam mecum diſputo. Si me falſo crimine accuſator inceſſit, non me magis, quam eum qui loquitur, hæc oratio perſtringit, etiam ſi me nominatim conuicijs petat: ſin autem verum crimen mihi impingit, quid eſt, cur eum potius, quam me ipſum accuſem? quippe qui illi ita de me loquendi anſam præbeam, non ille mihi ita viuendi: voceſque præteruectus vt vanas, & inanes mei ipſius ero, hoc tantum emolumenti ex eorum improbitate percipiens, vt cautius in poſterum vitam inſtituam.

COMMENTARIVS.

Memini legere qui detractionis culpam fugiendam præciperent, ſanctæ ſcripturæ, & Patrum, quos acceruant, ſententijs apud animum ſeriò reputandis: grauitate inſuper huius mali facinoris, & pœna conſideranda, quæ in diuinis litteris detractores inſecuta memoratur. Iidem monent, poſſe vitari, ſi dimiſſis alienis, noſtra ipſorum duntaxat facta penſemus, & diſcutiamus, vt feſtucam videlicet de oculo fratris noſtri extrahere ne laboremus, cum in noſtro trabem habeamus, Matth. 7. Eum porrò de quo detrahitur, hortantur ad Deum, & conſcientiam ſe ſe conuertere, & in horum teſtimonio acquieſcere: in ſectanda innocentia perſiſtere: obtrectationes, & maledicentiam contemnere, nec ad ſe perferri cupere. Chriſtianam deniq; patientiam, ceu clypeum obiectare telis huiuſcemodi: & exempla ſanctorum, Chriſti potiſſimùm, aſpicere, quem cum Phariſæi, vt peccatorem, hominem voracem, potatorem, Samaritanum, blaſphemum, ſeductorem, dæmoniacũ traducerent, verbum contrà non reſpondit. diſcipuloſq; eandem tolerantiam docuit. Matth. 10. Defenſione tamen modeſta vtendum, ſi ex ſilentio noſtro aut vitæ periculum, aut infamiæ nota ſequutura videatur; aut charitas in alterum, præſidumue auctoritas aliud iuſſerit.

ECCLESIÆ OCCVPATÆ] Ab hæreticis fortaſſe Conſtantinopoli, cuius vrbis epiſcopatum annis XII. cum laude geſſit: & inde per ſummam contumeliam eiectus eſt. Lege verba quæ ad Conſtantinopolitanos ſacerdotes, & vrbem iſtam diſceſſurus fecit. pag. 822. ID QVOD SORDIDIORIBVS ANIMIS, &c.] Excelſæ mentis (quali hic fuit noſter Gregorius) eſt quælibet rerum damna paruipendere: abiecti, & ſordidi vel minimis contriſtari. Addit, nec ſe aurum ſitire, nec commentitias criminationes pertimeſcere, hoc eſt, pectus ab auaritia, & intolerantia vacuum habere. NEQVE ENIM PERICVLVM EST, &c.] Feſtiuè. Deus communis eſt omnibus, loco non clauditur, pretio nullo emitur: quem qui hoſpitem nactus eſt, quid ei ad opulentiam deeſſe queat? Socrates, ſi commemini, ſic ratiocinabatur. Omnia ſunt deorum, deorum autem ſunt amici boni, & ſapientes viri. Atqui amicorum ſunt omnia cõmunia. Ergo boni, & ſapientes cum dijs poſſident omnia. Quin & Paulus noſter de Apoſtolica paupertate loquens 2. Corinth. 6. *Nihil habentes* ait, *& omnia poſſidentes.* NEC VERO ME LAVDATORES, &c.] Nec laudibus ſe immutatum iri, vt ſibi blandiatur, & complaceat; nec ſiniſtris de ſe ſermonibus, vt à curriculo aliquantum deflectat. vtrumque enim eſſe vnguentum cœno permiſcere, vitia cum virtute coniungere. Quid enim vitia niſi malè olens lutum? & quid virtus, niſi Deo, & hominibus gratiſſimus odor? VELVT A ME IPSO MIGRANS] Mei factus diſſimillimus. *Adeòne hominis ingenium immutarier, vt non cognoſcas eundem eſſe?* eſt apud Terentium, ſi recordor. MVLTAS VTIQVE PECVN. LAVDAT. NVMERAREM] Probitas non pecunia, ſed labore, & ſudore comparatur. Iactatur Heſiodi verſiculus, *Virtutem poſuere Dei ſudore parandam.* Auari num virtutem pecunia emerent, ſi venalis eſſet, ambigo: adeo pecuniam non oderunt. QVOD ENIM SVM, HOC MANEO] Apud Deum ſanè quidem: apud homines, qui clari fuerunt ſæpe obſcurantur, & qui obſcuri, illuſtrantur, vel bonis, vel malis artibus: vel fauore, vel inuidia, & odio alieno. Deinde animi ſui ſtabilitatem ſcopulo, marinis fluctibus, fruſtra pulſato, altæque ac denſæ arbori, tenui vento perſtrictæ, & altis radicibus hærenti confert. SI ME FALSO CRIMINE, &c.] Syllogiſmus hypotheticus, diſiunctiuus. MEI IPSIVS ERO] Meum negotium agam, meam Spartam ornabo. *Tantùmne tibi à tuis rebus eſt otij, vt aliena cures?* Terentius.

Digitized by Google

Cap. XV. Quomodo mundus vniuerſus homini ſeruiat.

Ex Lactant. De Ira Dei, cap. 13.

SI conſideret aliquis vniuerſam mundi adminiſtrationem, intelliget profectò, quam vera ſit ſententia Stoicorum, qui aiunt, noſtra cauſa mundum eſſe conſtructum. Omnia enim quibus conſtat, quæq; generat ex ſe mundus, ad vtilitatem hominis accommodata ſunt. Homo vtitur igni ad vſum calefaciendi, & luminis, & coquendorum ciborum, ferriq; fabricandi. Vtitur fontibus ad potum, & lauacra, fluminibus ad agros irrigandos, terminandaſq; regiones: vtitur terra ad percipiendam frugum varietatem, collibus ad conſerenda vineta, montibus ad vſum arborum, atque lignorum, planis ad ſegetem. Vtitur mari, non ſolum ad commercia, & copias ex longinquis regionibus ferendas, verum etiam ad vbertatem omnis generis piſcium. Quod ſi his elementis vtitur, quibus eſt proximus, non eſt dubium quin & cælo: quoniam & cæleſtium rerum officia, ad fertilitatem terræ, ex qua viuimus, temperata ſunt. Sol irrequietis curſibus, & ſpatijs inæqualibus orbes annuos conficit, & aut oriens diem promit ad laborem aut occidens noctem ſuperducit ad requiem: & tum abſceſſu longius ad meridiem, tum acceſſu propius ad ſeptentrionem hyemis, & æſtatis viciſſitudines facit: vt & hybernis humoribus, ac pruinis in vbertatem terra pingueſcat: & æſtiuis caloribus vel herbidæ fruges maturitate durentur: vel quæ ſunt in humidis incocta, ea feruefacta miteſcant. Luna quoque nocturni temporis gubernatrix, & amiſſi, ac recepti luminis vicibus menſtrua ſpatia moderatur: & cæcas tenebris horrentibus noctes fulgore ſuæ claritatis illuſtrat, vt æſtiua itinera, & expeditiones, & opera ſine labore, ac moleſtia confici poſſint. Aſtra etiam cætera vel ortu, vel occaſu ſuo certis ſtationibus opportunitates temporum ſubminiſtrant. Sed & nauigijs, quò minus errabundo curſu per immenſum vagentur, regimen præbent, cum ea rite gubernator obſeruans, ad portum deſtinati littoris peruehatur. Ventorum ſpiritu attrahuntur nubes, vt ſata imbribus irrigentur, vt vites fœtibus, arbuſta pomis exuberent. Et hæc per orbem vicibus exhibentur, ne deſit aliquando, quo vita hominum ſuſtentetur. At enim cæteras animantes eadem terra nutrit, & eiuſdem fœtu etiam muta paſcuntur. Num etiam mutorum cauſa deus laborauit? Minimè; quia ſunt rationis expertia. Sed intelligimus & ipſa eodem modo ad vſum hominis à Deo facta, partim ad cibos, partim ad veſtitum, partim ad operis auxilia: vt clarum ſit, diuinam prouidentiam rerum, & copiarum abundantia hominum vitam inſtruere, atque ornare voluiſſe: ob eamq; cauſam & aërem volucribus, & mare piſcibus, & terram quadrupedibus impleuit.

COMMENTARIVS.

Diuinorum beneficiorum erga hominem, ac totius mundi ad eius vſuram conditi meminit Dauid, pſalm. 7. *Quid eſt homo, quod memor es eius*, & quæ continenter tribus verſiculis ſequuntur. Quorum omnium hæc eſt à ſuauiloquente viro conſcripta paraphraſis.

Domine quid eſt homo, quod eius ſaluti, & commodis tanta benignitate conſulis, ac prouides? Quis, inquam, homo eſt, quod eum peſtifero morbo laborantem inuiſis, & eius vulnera tuis vulneribus ſanas? Tu, domine, mentibus illis cæleſtibus, & ab omni concretione mortali ſegregatis hominem pene gloria, & honore exæquaſti. Tu vim memoriæ illi, & mentis, & cogitationis impertiſti; vt & præterita teneret, & futura provideret, & complecti poſſet præſentia, atq; aliquando ad ſupremam cæleſtium animorum dignitatem perueniret, modo ſeſe à contagione corporis caſtum, integrumq; ſeruaret,

ret, ſeq; totum venerationi Numinis tui dederet. Tu denique hominem huic medio mundi globo, tanquam mortalem aliquem Deum prapoſitum eſſe voluiſti: neque ſolum ea qua gignuntur in terris, ſed etiam cælum ipſum, admirabiles illos ſiderum fulgores ad vſus, & commoditates illius creauiſti, eiuſdemq; imperio, & poteſtati permiſiſti tot genera, tam diſparia beſtiarum cicurum, ferarumq; & omnes aërias animantes, & qua fluminibus, & mari bellua occultantur.

Teſtatur & M. Tullius. 11. de Natur. Deor. hominum cauſſa effectum eſſe mundum, quæque in eo ſunt omnia. Id autem cum ex ipſa mundi, tum ex fabricæ corporis humani deſcriptione luculentiſſima, quorum vtramque eodem libro eſt perſecutus, planiſſimè cognoſcitur. OMNIA QVIBVS CONST. QVÆQVE GENERAT, &c.] Mundum ait Cicero, quæque in eo ſunt omnia, ſupera ſcilicet, media, infima, animata, & inanima, quæ in illa deſcriptione ſua accuratè recenſet, & diligentius, quam ſua inductione Lactantius. HOMO VTITVR IGNI AD VSVM CALEF. &c.] Vſus ignis quadruplex ponitur. De huius elementi, vt aliorum quoque trium natura, vſu, & effectis diſſerui parte prima Volum. III. Dialogorum meorum, Progymnaſ. x. à pag. 174. VTITVR FONTIBVS AD POTVM, &c.] De vſu aquæ, & fluminum. Horum quidem ad riuos inde deducendos propter agrorum irrigationem; ad piſcatum quoque, &, quod maximum eſt, ad regionem à regione diſcernendam, ac ſeparandam. Porrò non abſtemijs modò, verumetiam vini potoribus per æſtum dulce eſt, *dulcis aqua saliente ſitim reſtinguere riuo*, Eclog. 5. VTITVR TERRA AD PERCIPIEND.] Commoditates terræ, quam ob multa & ingentia merita homines parentis ſanctiſſimo nomine venerantur. Vide quam ei orationem in dialogo affinxerim. VTITVR MARI NON SOL. AD COMMERCIA, &c.] Mare, etſi elemento aquæ continetur, tamen cum de aqua diſputatur, ſeparatim de eo dici, ac ſcribi ſolet, quod propter vaſtitatem ſuam quintum quodammodo elementum haberi queat. Quas vtilitates mare per nauigationem conciliet continenti, norunt mercatores, & nos de ijs alibi, & nihilominus in hoc opere rurſum, lib. 10 ex Theodoreto cap. 16 Recte tamen ob incertas, & ſæuas tempeſtates infidum, & 5. Æneid. monſtrum appellatur, vbi Palinurus ſemiſopitus.

Me ne ſalis placidi vultum, fluctusq; quietos
Ignorare iubes? mene huic confidere monſtro?

QVONIAM ET CÆLEST. RERVM OFFICIA, &c.] Tangit aerem, ſed parcè admodum, ex aere enim pluuia deſcendit, ac demittitur. Virgil. 2. Georg.

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium læta deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commiſtus corpore, fœtus.

Cicero explicatius. Exinde mari finitimus aër, die & nocte diſtinguitur: iſque tum fuſus, & extenuatus in ſublime fertur: tum autem concretus in nubem cogitur: humoremque colligens terram auget imbribus: tum effluens huc, & illuc, ventos efficit. Idem annuas frigorum, & calorum facit varietates: idemque & volatus alitum ſuſtinet, & ſpiritus ductus alit, & ſuſtentat animantes. SOL IRREQVIETIS CVRSIBVS, &c.] Virgil. 3. Æneid. *Interea longum ſol circumvoluitur annum*, peragratis videlicet duodecim ſignorum ſpatijs in Zodiaco, dum nunquam quieſcit, & mortalibus lucendo, ortu ſuo diem, occaſu noctem efficit, ſpatijs inæqualibus (propter acceſſum, & receſſum puta) vnde hyeme dies breuiores, noctes longiores, & contra æſtiuis menſibus. Iam diei, noctisque viciſſitudo conſeruat animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quieſcendi. Ex quibus ſol, inquit Cicero, cuius magnitudine terra multis partibus ſuperatur, circa eam ipſam (extremam oram, & determinationem mundi, qui idem æther vocatur) voluitur, iſque oriens, & occidens diem noctemq; conficit: & modo accedens, tum autem recedens, binas in ſingulis annis reuerſiones ab extremo contrarias facit: quarum interuallo tum quaſi triſtitia quædam contrahit terram, tum viciſſim lætificat, vt cum cælo hilarata videatur. LVNA QVOQVE NOCTVRNI TEMP. GVBERNATRIX, &c.] Officia Lunæ pluribus memorat. Creaſſe deum duo luminaria magna dicit in Geneſi Moſes, vnum vt præeſſet diei, ſolem videlicet; alterum vt præeſſet nocti, lunam intellige. Eius imminutione, & acceſſione luminis (varias enim lucis mutationes habet, quam tamen totam à ſole accipit) menſtrua ſpatia cognoſcimus, & nocturna itinera, atque opera quaſi facula allucente, ac prælucente peragimus. Alia item commoda luna præbet, quæ norunt, & exſpectant qui ruſticantur.

ASTRA

ASTRA ETIAM CÆTERA, &c.] Aſtrorum contemplatione nullius expleri poteſt animus, quibus cælum innumeris velut oculis, iiſque lucidiſſimis diſtinguitur, & exornatur. Sic ſtellas Plato in epigrammate appellauit. εἴθε γενοίμην οὐρανὸς, ὡς πολλοῖς ὄμμασιν εἰς σε βλέπω. Earum quæ in hæc ſublunaria vis, & efficientia ſit, ex Phyſiologis diſcas. Propter influentias certe ſiderum, hunc inferiorem mundum ſuperiori contiguum eſſe oportere in Meteoris ſuis dixit Ariſtoteles. Binas vtilitates eorum tangit Lactantius.

VENTORVM SPIRITV ATTRAHVNTVR NVBES, &c.] De ventorum vtilitatibus non pauca ex Senecæ lib. 5. Natural. Quæſt. attuli in meis aëreis meteoris, parte 1. Volum. III. Progymnaſ. XIII. ET HÆC PER ORBEM VICIBVS EXHIBENTVR] Quæ corpori humano ſuſtentando, & conſeruando faciunt, non omnia eodem anni tempore deus prouidit: ſed vnicuique ſuum tempus ad maturitatem conſtituit, vt vitæ neceſſaria nunquam deſint. Nunc hoc, nunc illud genus fructuum carpimus. Hoc menſe iſtius, altero illius frumenti meſſem colligimus. Nunc hæc, nunc illa alimenta ſalubria ſunt. CÆTERAS ANIMANT. EADTERRA NVTRIT, &c. Nutrit, & paſcit cætera quoque animantia; ſed hominis cauſſa, propter quem illa deus condidit. Mutarum enim, & nihil intelligentium beſtiarum gratia deum tantum laborare voluiſſe, abſurdum Cicero arbitratur. Quam ſententiam pluribus verbis in extremo Theoremate expreſſit Lactantius, ſi notaſti.

Cap. XVI. Nazianzeni fabella elegans de Cygnis, & hirundinibus, qua commendatur taciturnitas, & vituperatur loquacitas.

CELEVSIO PRÆSIDI. S. D.

QVoniam ſilentium, & ruſticitatem mihi obijcis, vir belle, & vrbane, ego fabellam minimè inſcitam tibi effingam: vt experiar, num hac ſaltem ratione inceptam iſtam tuam loquacitatem compeſcere queam. Hirundines quondam cygnos cauillis inceſſebant, propterea quod nec cum hominibus conſuetudinē habere, nec canendi artem in publicum proferre vellent; ſed circa prata ſolum, & flumina canerent, ac ſolitudinem amplecterentur: nec pauca ſolum canerent, ſed etiam quod canerent, ſibi ipſis canerent, perinde atque eos Muſices ſuppuderet. At noſtræ, inquiebant, ſunt vrbes, noſtri homines, & thalami: atque apud homines garrimus, reſque noſtras ipſis exponimus, nimirum vetera illa, & Attica, Pandionem, Athenas, Tereum, Thraciam, peregrinationem, affinitatem, contumeliam, linguæ exſectionem, litteras, præterque omnia Ityn, & quomodo ex hominibus in aues mutatæ ſimus. At cygni, quod earum garrulitatem exoſam haberent, vix quidem eas ſermone dignas duxerunt. Vt autem viſum eſt reſponderi, At, ô præclare, inquiunt, cauſa noſtra in ſolitudinem quoque quiſpiam libens ſe contulerit, vt Muſicā audiat, cum Zephyro pennas noſtras inflandas permittimus, vt ſuaue quiddam, & concinnum inſpiret. Quare ſi non multum, nec apud multos canimus, at illud certe in nobis pulcherrimum eſt, quod modum in canendo tenemus, nec Muſicam tumultibus permiſcemus. Vos autem & in ædes admiſſas homines faſtidiunt, & canentes auerſantur, idq; optimo iure, quippe quæ nec exciſa quidem lingua ſilere queatis: verum ipſæ amiſſam vocem, & calamitatem veſtram lugentes, quauis alia aue profuſa lingua, & canora loquaciores ſitis. Intellige quid loquar, ait Pindarus, ac ſi taciturnitatem meam tua loquendi facilitate præſtantiorem eſſe inueneris, ſilentium noſtrum inepte carpere, atque inſectari deſine: alioqui prouerbium dicam, vt breuiſſimum, ita veriſſimum: tunc cantabunt cygni, cum graculi tacuerint.

Digitized by Google

COMMENTARIVS.

De laudibus taciturnitatis, ſiue ſilentij pauca hæc deguſtet Lector. Seneca epiſt. 16. nihil ait æque prodeſſe, quam quieſcere, & minimùm cum alijs loqui, ſecum verò plurimùm. Sic Epaminondas Thebanorum Dux, audiendi magis quam loquendi nos cupidos eſſe cenſebat debere, quod ex auditione doctrina, ex loquacitate pœnitudo naſceretur. Cum Catoni Vticenſi, quamuis etiam tum adoleſcenti vitio daretur taciturnitas, reſpondit, carpant licet taciturnitatem, dum vitam, & mores probent: adiecitque, tum demum abrupturum ſe ſilentium ſuum, cum ea poſſet loqui, quæ ſilentio indigna iudicaret. Auctor Plutarchus. Sapienter itaque Nazianzenus, qui tacebat, ne verbo offenderet, vt vir perfectus, & linguam domabat, quam *nullus hominum domare poteſt*, Iacobi. 3. tametſi à Præſide illo diſerto, ac lepido, vt ſibi quidem videbatur, pro inurbano, & ruſtico haberetur. CIRCA PRATA SOLVM, ET FLVMINA CAN.] Virgil. 7. Æneid.

Ceu quondam niuei liquida inter nubila cygni,
Cum ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos, ſonat amnis, & Aſia longè
Pulſa palus.

Rurſus lib. 11.

Haud ſecus atque alto in luco, cum forte caterua
Conſedere auium, piſcoſóue amne Paduſa
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cygni.

Poëtæ omnes conſenſu cygnos non tantum morte imminente, ſed & in vita quoque canere ſolere teſtantur, & cum ijs Plato. Sunt tamen qui eos aliquando canere negent, de quo alibi legimus. Cygnea vox, cygnea cautio, de vltimis, ijſdemque non inſuauibus ſcriptis virialicuius doctiſſimi. Vide prouerbium apud Chiliaſten. APVD HOMINES GARRIMVS] Cantus hirundinis domeſticæ ſuauis garritus eſt, nec alio vocabulo notari melius poteſt, ac proinde etiam ſymbolum, & hieroglyphicum garrulitatis, ſeu loquacitatis hirundo. Parœmia, hirundinum muſæa, in loquaces. Symbolum Pythagoricum ὁμωροφίυς χελιδόνας μὴ ἔχειν, Hirundines familiares ne habeto. Aut hirundinem domo ne ſuſcipe, quo monemur, vel, ne garrulis, & nugacibus fidem præſtemus, neue eorum conſuetudine, & conſortio vtamur: vel, vt caueamus ab ijs amicis, qui infelicitatis tempore recedunt. Hirundo enim garrula eſt, & bono tempore, hoc eſt, æſtiuo, nobiſcum manet: malo vero, & turbido, hoc eſt, hyberno demigrat. Gyraldi in Symb. Pythagoræ explanationes videndæ. VETERA ILLA, ET ATTICA, PANDIONEM, ATHENAS, &c.] Vnica, nec longa narratione tibi iſta expediam, vt perſpicuè rem intelligas. Longior, & elegantior multo, & παθητικὴ eſt apud Naſonem Metamorph. lib. 6. Tereus Rex Thraciæ, cum Pandioni Regi Athenarum opem tuliſſet, ab eo Prognen filiam in matrimonium accepit, infælicibus, & inauſpicatis nuptijs. Abducta ſiquidem in Thraciam, poſt annos quinque, cum vehementer deſideraret videre ſororem ſuam Philomelam, à marito contendit, vti Athenas profectus ſecum eam adduceret. Proficiſcitur, eam à ſocero, cum promiſſo breui tempore remittendi, & volentem impetrat. Capitur eius præſtanti forma, & conſtuprandæ cupidine exardeſcit. Confecta nauigatione in littus exſcenditur, tum in quoddam ſyluæ obuiæ ſtabulum miſeram pertrahit, repugnanti, ac fortunas ſuas multum lamentanti vitium offert, ac ſcelus ſceleri addens, ne rem prodere queat, linguam præcidit. Philomela cum Terei in ſe crudelitatem eloqui nequiret, panno eius facti imaginem intexit, quam ſorori reginæ perferendam curat. Quæ ſimulans ſe libero Patri ſacra facturam Mænadum ritu, cum ſociabus ad ſtabulum furibunda properat, ſororem liberatam in regiam perducit, puerulum Itym, ex Tereo quem pepererat, conſcia, & adiutrice germana, occidit, coctum patri apponit. Quem cum ille inter epulas requireret, caput in menſam ante oculos proijcit. Inſanit Tereus, ac ſtricto enſe ambas inſequitur. Quæ dum fugiunt, in volucres, Progne in hirundinem, Philomela in luſciniam, ipſe in vpupam, Itys in phaſianum conuertuntur. Pandion tragœdia intellecta, ante ſenectutem doloris magnitudine morti concedit.

CVM ZEPHYRO PENNAS NOST. INFLAND.] Ælianus refert in Hiſtoria animalium, cygnos non canere, niſi flante Zephyro vento, qui latinis Fauonius. Nazianzenus ad Nemeſium, virum clariſſimum ſcribens, & orationem Illi ſuam commendans

Digitized by Google

dam ſimilem dicit his verbis. Accipe, inquam, non cygni, cum in ſeniles pennas ventus inciderit, mortem ſuam deplorantis, cantum: nec triſtes hyemis tempore, quo canere omnes aues obmuteſcunt, luſciniæ modulos.

Nec excisa qvidem lingva, &c.] Facetè, quaſi cuiuis hirundini fieret, quod ſemel Philomelæ factum fuerat. Sunt autem qui vice verſa Philomelam in hirundinem, & Prognen in Luſciniam vertunt, quos ſequitur Nazianzenus. Sic Virgil. Eclog. 6. vbi huius fabulæ, ſeu metamorphoſeos meminit.

Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit:
Quo curſu deſerta petiuerit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſuperuolitauerit alis.

Sic tacitvrnita. meam tva loqvacit. &c.] παῤῥησία, & libera obiurgatio, profecta à magnitudine animi, non ab arrogantia.

Tvm cantab. cygni, cvm gracvli tacver.] Vellem hoc etiam prouerbium in Chiliadas ſuas retuliſſet, & expoſuiſſet Parœmiographus. Significare opinor, doctos & prudentes viros inani & nugatorio, verborum garritu, ac ſtrepitu impediri, ne quod bene conceptum animo habent, diſertè, & cum voluptate audientium proloquantur. Ipſe quidem hunc ipſum locum producens, ſic explicat. Tum loquentur eruditi, cum garrulis non erit loquendi locus. Aut, inter garrulos, & obſtreperos non eſt eruditis dicendi locus. Hunc loquuntur Cicero, Virgilius, Horatius, & tacent Pero, Philiſcus, Mæuius, qui viuis illis obſtrepebant, tantò loquaciores, quanto indoctiores.

Cap. XVII. Vita, & mores Eſſæorum.

Ex Philone lib. Omnes ſtudioſos liberos eſſe. Recitat Euſeb. Pamphili, de Præparat. Euangel. lib. 8. cap. 4.

PAlæſtinam maxima gens Iudæorum habitat, inter quos, qui dicuntur Eſſæi, comperiuntur plures numero, vt ego opinor, quam IV. millia. Eſſæi dicti, quaſi ſancti græcè, quoniam Dei cultores præcipui ſunt, non animantia ſacrificantes; ſed mentes ſuas virtute munitas Deo offerendas putantes. In ciuitatibus non habitant, exiſtimantes, vt contagionem aeris corporibus: ſic conuerſationem vulgi animis nocere. Horum alii agros colunt, alii pacificas artes ad vtilitatem ſuam, & proximorum exercent. Nec argentum, nec aurum reponunt: nec ingentes agros laudant: ſed tantum colunt, quantum neceſſitati poſſit ſufficere. Hi enim pæne ſoli ex omnibus hominibus pecuniam, & fundos negligentes, virtute ditiſſimi putantur. Facilitatem viuendi, & paucorum indigentiam rectè magnas eſſe diuitias iudicantes. Nemo eorum enſes, galeas, ſcuta, cæteraque belli factitant Inſtrumenta. Sed nec eas artes exercent, quibus facilè omnes in improbitatem labuntur. Nulla mercatura; nullus cauponatus, nulla cognoſcitur nauigatio: omnes rapinæ occaſiones depellunt. Nemo ſeruus eſt apud eos: ſed cum vniuerſi liberi ſint, alteri alteris ſeruiunt. Omnes qui ſeruis vtuntur, non ſolùm quia æqualitatem contemnunt, tanquam iniuſtos oderunt, verum etiam quaſi naturæ leges tranſgreſſos, omnino deſpiciunt. Omnes enim, aiunt, quaſi mater eadem natura genuit: quare quamuis non vocemur, ſumus tamen reipſa fratres. Ab auaritiæ crimine alieni, rationalem philoſophiæ partem non neceſſariam ad viuendum, naturalem maiorem, humanam naturam non conſequi poſſe putantes, alteram Sophiſtis, alteram leuioribus reliquerunt hominibus: illam philoſophiæ partem duntaxat approbantes, qua de Deo, & creatione omnium ſcrutamur. Morali maximè inuigilant, ad quam abſolutè conſequendam, paternis legibus adiu-

uantur, quas rectè intelligere nemo ſine diuino auxilio poteſt. Has ſemper quidem, ſed potiſſimùm ſeptimis diebus docentur: dedicata enim ſeptima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad ſacra loca concurrentes, quæ ſynagogæ appellantur, ordine ſub ſenioribus juniores conſidere ſolent, leguntúrq; ſcripturæ diligenter, & exponuntur à peritiſſimis: ſymbolis enim priſco more ſcripturam vti maximè arbitrantur. Diſcunt igitur piè, ſanctè, juſteq; viuere, triplici regula vtentes: amore dei ardentiſſimo: virtutis cultu diligentiſſimo: charitate proximi feruentiſſima. Quod igitur ſummè deum diligant, multa nobis argumento ſunt. Caſtitas perpetua, jurisjurandi nulla mentio, mendacij odium: & præcipuè, quod bonorum omnium, nullius mali cauſam deum eſſe opinantur. Quod virtuti ſtudeant, patet, quia pecuniam negligunt, gloriam ſpernunt, voluptatem auerſantur. Conſtantes, ſeueri, magnique animi ſunt, cæteraq; huiuſmodi innumerabilia. Charitatis autem erga proximum argumenta ſunt beneuolentia, ſocietas, æqualitas. Nullus enim domum habitat, quæ omnium communis non ſit: vnum ærarium, vnus ſumptus omnibus eſt. Præterea veſtis communiter omnibus propoſita eſt, communis cibus & potus, communis menſa, omnis vita communis eſt. Quæ omnia multo magis illi opere faciunt, quam alij verbis ſignificant. Nec mirum, quæcunque enim quotidie laborantes conſequuntur, non ipſi ſeruant: ſed in medium afferentes, communi vtilitati impendunt. Non negliguntur apud eos ægrotantes: ſed è communibus curantur. Seniores non minus, quam parentes liberi venerantur.

COMMENTARIVS.

Plurima huius generis, & argumenti ex lib. 4. Porphyrij de abſtinentia à carnibus commemorat lib 9. cap. 1. idem Euſebius, quorum multa prætermiſit Philo. Planè dicas ſine Chriſto Chriſtianos fuiſſe Eſſæos. Adi præterea Rhodigin. lib. 5. cap. 9. ESSÆI DICVNT. QVASI SANCTI GRÆCE.] In vocabulo Eſſæi græcam originationem non video, niſi ab ὅσιος ſanctus detortum ſit, quod ſuſpicor. SED MENTES SVAS VIRT. MVNIT. &c.] Cum Marci 12. vni de ſcribis interroganti, quod eſſet primum mandatum, reſpondiſſet Chriſtus, ex Deuteronomij cap. 6. *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, &c.* ſubiecit Scriba. Bene, *Magiſter, in veritate dixiſti, quia vnus eſt Deus, & non eſt alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tanquam ſe ipſum, maius eſt omnibus holocautomatibus, & ſacrificijs.* CONVERSAT. VVLGI ANIMIS NOCERE.] Corrupti mores vigent in ciuitatibus, plurimæq; ibidem ad peccandum illecebræ & irritamenta malorum, & tangere picem, nec inquinari, difficultatis plenum eſt. Seneca alicubi, quoties inter homines fui, minor homo redij. SED TANTVM COLVNT, QVANT. NECESSIT.] Virgilij conſilium eſt. 2. Georg. *Laudato ingentia rura, Exiguum colito.* Columella lib. 1. cap. 3. dictum vnius de VII. Sapientibus *μέτρον ἄριστον*, adhibendum modum, & menſuram rebus, etiam ad agrum paraturos pertinere cenſet, ne maiorem quam calculorum ratio patitur, emere velint. Et Maronem laudat, qui vetus præceptum numeris incluſerit. Pœnos enim, acutiſſimam gentem dixiſſe, Imbecilliorem agrum, quam agriculturam eſſe debere. Quoniam cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus præualeat, allidi dominum. Nec dubium, quin minus reddat laxus ager non recte cultus, quàm anguſtus eximiè VIRTVTE DITISSIMI PVTANTVR.] Adeo multa, & ingentia bona à ſacris, & externis ſcriptoribus, à Philoſophis, oratoribus, & Poetis de virtute prædicantur, vt hoc Plautinum in Amphit. pronunciatum, veriſſimum eſſe confitendum ſit, *Virtus omnibus rebus anteit profecto, Omnia ei adſunt bona, quem penes eſt Virtus.* FACILIT. VIVENDI, ET PAVCORVM INDIGENTIAM, &c. Paulus 1. Timoth. 6. *Eſt quæſtus magnus pietas cum ſufficientia*, *αὐτάρκειαν* Græci vocant frugalitatem, cum quis paucis, & eo quod adeſt contentus viuit. Ibid. *Habentes victum, & veſtitum* (ait idem Apoſtolus) *his contenti ſimus.* Pauca cupienti pauca ſufficiunt. Seneca.

QVIBVS FACILE IN OMNEM IMPROBIT. LABVNTVR.] Artes voluptuarias non exercent. Voluptas eſca malorum. Non docent varios, & iucundos luſus. Non ſaltare, & canere eleganter; non ſcitamenta, & condimenta epularum. Non modos pecuniæ faciendæ. aut

delici-

Digitized by Google

delicijs vacandi, & ſimilia: vitam ſeueram, & inculpatam traducunt. QVASI NATVRÆ LEGES TRANSGRESSOS] An deſpiciendi ſint, qui ſeruis vtuntur, videndum eſt. In Chriſto Ieſu quidem omnes vnum ſumus. *Non eſt Iudæus neq; Græcus: non eſt ſeruus neq; liber: non eſt maſculus neq; fœmina*, vt ſcriptum eſt Galat. 3. Nihilominus cum ſerui iubentur obedire per omnia dominis carnalibus, etiam ſicut Chriſto, ad Epheſ. 6. Coloſ. 3. 1. Pet. 2. ſatis claret, ſeruos ad miniſteria neceſſaria habere, diuinis legibus non prohiberi. De vario ſeruorum vſu Iouian. Pontan. de Obedientia lib. 1. pag. 25. edit. Aldinæ. QVÆ DE DEO, ET CREAT. OMNIVM] Quæ pars philoſophiæ de deo diſputat, ſapientia, prima philoſophia, & Metaphyſica dicitur. Quæ autem longè perfectius, & copioſius de diuinitatis natura, eiuſque effectis differit, Chriſtiani Theologiam vocant cuius fundamentum eſt fides. PATERNIS LEGIBVS ADIVVANT. &c.] Bona pars ſanctarũ ſcripturarum præceptis moralibus conſtat, quibus quæ à Philoſophis antiquis de virtute, & honeſtate colenda tradita ſunt, confirmantur, & illuſtrantur, & eodem ſpiritu, quo inſpiratæ ſunt, doctore rectè intelliguntur, & explicantur. Quò fit vt hæretici paſtores, non θεόπνευστοι, ſed κακοδαιμονόπνευστοι: potius cum ſemetipſos, tum miſeras oues ſuas pernicialibus interpretamentis deceptum eant. POTISSIMVM SEPTIMIS DIEBVS DOCENTVR.] Septimus in hebdomade dies, eſt Sabbati, Iudæis feſtus, quod deus mundum condens, ſeptimo die ab operibus ſuis requieuerit. Chriſtiani diem Dominicum iuſtis de cauſis, & nequid cum illis commune habeant, feſtum agunt. TRIPLICI REGVLA VTENTES, AMORE DEI, &c.] Omnis noſtra ſanctitudo his tribus capitibus continetur, tametſi qui deum diligit, proximum odiſſe nequit, aut deum minimè diligit. CASTITAS PERPETVA, IVRISIVRANDI, &c.] Signa amoris dei multa. Videtur autem eos ἀγάμους, & à coniugio alienos fuiſſe tradere, quam ob cauſam maxima admiratione digni fuerunt. CHARITATIS ERGA PROXIMVM, &c.] Enumerat quibus ex rebus proximorum amantes cognoſcerentur Eſſæi. SENIORES NON MIN. Q. PARENT. LIB. VENERANT.] Ouidi. 5. Faſtor.

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
Inq; ſuo pretio ruga ſenilis erat.

Eſſæis Ioſephus Antiquitat. lib. 5. cap. 13. ſcribit Herodem iuſiurandum remiſiſſe, eſſe genus hominum Pythagoræis Græcorum non abſimile. Adiungit memorabilem hiſtoriam de Manahemo Eſſæo, qui Herodi adhuc puero regnum prædixerit.

Cap. XVIII. Amor peruerſus, quo voluntas ab incommutabili bono ad commutabile deficit.

Ex Auguſtino, Ciuitat. lib. 12. cap. 8.

ITemque ſcio, in quo ſit mala voluntas, id in eo fieri, quod, ſi vellet, non fieret: & ideo non neceſſarios, ſed voluntarios defectus iuſta pœna conſequitur. Deficitur enim non ad mala, ſed malè, id eſt, non ad malas naturas: ſed ideo malè, quia contra ordinem naturarum, ab eo quod ſummè eſt, ad id quod minus eſt. Neque enim auri vitium eſt auaritia: ſed hominis peruerſè amantis aurum, iuſtitia derelicta, quæ incomparabiliter auro debuit anteponi. Nec luxuria eſt vitium pulchrorum, ſuauiumque corporum: ſed animæ, peruerſè amantis corporeas voluptates, neglecta temperantia, qua rebus ſpiritualiter pulchrioribus, & incomparabiliter ſuauioribus coaptamur. Nec iactantia vitium eſt laudis humanæ: ſed animi peruerſè amantis laudari ab hominibus, ſpreto teſtimonio conſcientiæ. Nec ſuperbia vitium eſt dantis poteſtatem, vel ipſius etiam poteſtatis: ſed animæ peruerſè amantis poteſtatem ſuam, potentioris iuſtiore contempta. Ac per hoc, qui peruerſè amat cuius libet naturæ bonum, etiamſi adipiſcatur, ipſe fit in bono malus, & miſer meliore priuatur.

M 3 NOTÆ.

Digitized by Google

NOTÆ.

QVOD SI VELLET; NON FIERET] Id eſt, ſi nollet, non peccaret. Omne namque peccatum voluntarium, adeo quidem, vt ſi voluntarium non ſit, nec peccatum ſit. Auguſtin. Hanc voluntatis noſtræ, & arbitrij in vtramque partem libertatem dilucide admodum, & copioſè declarat Syracides, cap. 15. *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Adiecit mandata, & præcepta ſua: ſi volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te. Appoſuit tibi aquam, & ignem: ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum, quod ei placuerit, dabitur ei.* AB EO QVOD SVMME EST, &c.] Deus ſolus verè eſt, ipſum τὸ ὂν, vel ὁ ὢν, vt ad Moſen dixit, Exod. 3. *Ego ſum, qui ſum. Hæc dices filijs Iſrael, Qui eſt, miſit me ad vos,* pelagus eſſentia immenſum, & interminatum Nazianzeno, Orat. in Paſcha 11. Paulus ex Arato Poeta, Actor. 17. *In ipſo enim viuimus, mouemur & ſumus.* Idem Philoſophi Platonicæ ſectæ voluerunt, appellantes Deum animam mundi. Nos autem nihil in conſpectu eius ſumus, nihil ſine eo poſſumus, exceptis peccatis, & ſceleribus, vt Cleanthes apud Stobæum haud falsò pronuntiat. NEQVE ENIM AVRI VITIVM, &c.] Compluribus paradigmatis planiſſimum facit, quo pacto peruerſa voluntas, dum aduerſus Dei mandatum improbè res creatas, & cum tempore labentes amat, ab eo deſciſcat. MELIORE PRIVATVR] Deo vtique, qui bono malè amato infinitis partibus, in quocunque genere bonitatis, & præſtantiæ melior, & præſtantior eſt, boni vniuerſitas.

Cap. XIX. Quomodo Dei amicitia potiamur.

Ex Iſidoro Peluſiota, epiſt. 186.

ISIDORVS DIACONO S.

Diuinum numen etſi clariſſimum, & ſole longè ſplendidius, cernere impoſſibile eſt (neque enim in mortalium oculos cadit) animo autem concipere haud quaquam impoſſibile (menti quippe ab omni labe quam maximè puræ radios ſuos per prouidentiam immittit) comprehendere autem prorſus difficile (omnibus enim rebus, quæ animo, & ratione intelliguntur, maius eſt ac ſublimius) benignum verò, ac placidum habere, pronum, & facile. Virtutem quippe amat, & exoſculatur. Quamobrem ſi nobis cordi eſt, id quod captum excedit capere, ac rem omnem dignitatem ſuperantem conſequi, temperantia, iuſtitia, prudentia, fortitudine, aliiſque virtutibus noſmetipſos exornemus. Neque enim aptiorem ſibi, ac familiariorem vllam ſedem, quam puram, & caſtam animam eſſe conſtituit, eoque etiam nomine ait, *inhabitabo in eis, & inambulabo,* 2. Corinth. 6.

COMMENTARIVS.

DIVINVM NVM. CLARISS. ET SOLE SPLENDID.] Ioan. 1. cap. 1. *Deus lux eſt, & in eo tenebræ non ſunt vllæ.* Quam doctè, quam theologicè, quam eleganter Theologus Orat. in Nouam Dominicam de hac luce, ſiue de hoc lumine, quod dicitur Deus? de hoc, inquam, & angelorum, & noſtro lumine. *Lumen vnum, & inacceſſum, ſucceſſioniq; minime obnoxium deus, nec principium habens, nec finem habiturum, nec in dimenſionem cadens, perpetuo fulgore rutilans, atque eiuſmodi, vt paucis, immo ne paucis quidem perſpicua ſit ipſius magnitudo. Secunda autem lumina, primiq; luminis velut radii, copia illa, ipſum circumſtantes, atque adminiſtri ſpiritus. At noſtrum lumen non modo poſterius ortum habuit: ſed etiam nocte ſcinditur, noctemq; viciſſim æquis partibus ſecat, oculis commiſſum ac per aerem fuſum, atq; id quod dat accipiens. Nam oculis cernendi facultatem præbet, & primum ab oculis cernitur, rebuſq; iis, quæ aſpectu ſentiuntur, circumfuſum libertatem aſ-*

Digitized by Google

tem affert. NEQVE ENIM IN MORTAL. OCVLOS CADIT] *Deum nemo vidit vnquam,* 1.Ioan.4. non quia reuera tam luminoſus eſt, vt humanus aſpectus tantum fulgorem non ferat: aut quia habeat lucem inacceſſibilem corpoream, quod quidam putauerunt: ſed quoniam ſpiritualis claritas eius ſe habet ad oculos intelligentiæ noſtræ imbecillimos, ſicut lux ſolis ad oculos noctuæ, & magis etiam. Virtutem, ſi corporeis oculis poſſet aſpici, propter incredibilem pulchritudinem mirabiles ſui amores excitaturam ſcripſit Plato. Quam miris modis mirabiles excitaturam amores putas, ſi hiſce oculis à nobis conſpici poſſet ſacroſancta, & longè omnium ſpecioſorum ſpecioſiſſima diuinitas?

ANIMO AVTEM CONCIPERE H. IMPOSSIB.] Oſtendit mox quatenus poſſibile; non vt eius incomprehenſam eſſentiam penitus cognoſcas, quod fieri poſſe negat: & tenuiſſimam quandam imaginem cernas, ita tamen, ſi mente pura, & incontaminata ſis. Sordidata enim, & impura mens ad hanc imaginem intuendam prorſus cæca eſt. BENIG. VERO, AC PLACIDVM HABERE, &c.] Etſi deum comprehendere nullius quantumuis excellens ingenium, nec angeli quidem poſſunt: propitium tamen & clementem, & noſtri amantem experiri omnes poſſumus, ſi virtutes amplexemur, & ſtudioſè colamus. Virtus ſola eum nobis conciliat, atque ab eo quiduis, etiam beatitudinem ſempiternam impetrat. Hanc in nobis amat. Ob hanc pectora noſtra, tanquam templa, & palatia ſua iucunda inhabitat, & in iis inambulat. *Ad eum veniemus, ait, & manſionem apud eum faciemus,* Ioan. 14.

Cap. XX. Principum Pædagogi.

Ex Clement. Alexand. Pædagog. lib. 1. cap. 7.

ACHillis quidem Pædagogum dicunt fuiſſe Phœnicem, & Crœſi filiorum Adraſtum, Alexandri autem Leonidem, & Philippi Nauſithoum. Sed Phœnix quidem inſano mulierum amore tenebatur: erat autem exul Adraſtus: Leonides verò faſtum Alexandri non reſecuit: Nec Nauſithous ebrietatis Philippi curauit vitium. Neque verò Alcibiadis ſcortationem Zopyrus Thrax potuit reprimere. Sed erat emptitium mancipium Zopyrus. Et Themiſtoclis liberorum pædagogus Sicinnus fuit, ignauus famulus. Eum dicunt ſaltaſſe, & genus ſaltationis, quod Sicinis græcè dicitur, inueniſſe. Nos non latuerunt, qui apud Perſas regis vocantur Pædagogi, quos numero quatuor ex omnibus Perſis optimatim deligentes reges Perſarum, ſuis præficiebant filiis. Sed ſolam ſagittandi artem eorum diſcunt filij. Poſtquam autem ad pubertatem peruenerunt, cum ſororibus, & matribus, mulieribuſque, tam vxoribus, quam concubinis innumerabilibus coeunt, tanquam hirci ad venereum congreſſum excitati.

COMMENTARIVS.

Clemens, cum docuiſſet Pædagogum noſtrum eſſe Ieſum Chriſtum, & quæ nam eſſet eius pædagogia, demonſtraturus qualis eſſet Ieſus Pædagogus, oſtendit prius quales veterum quorundam Pædagogi fuerint, vt cum noſtro collati, nullius pretii fuiſſe appareant. Aut enim exules, aut barbari, aut ignaua mancipia fuerunt: aut malè adminiſtrarunt officium; aut quod voluerunt, non ſunt conſecuti. Quomodo qui filios principum, & Imperatorum inſtituerent, dicti fuerint deorum præceptores, conſule Rhodigin. lib. 21. cap. 33.

ACHILLIS QVID. PÆDAGOG. PHOENICEM] Iliad. 9. ad Achillem, Agamemnoni ſummo Græci exercitus apud Troiam Imperatori grauiter iratum, & à pugna penitus abſtinentem, reconciliationis cauſa, cum ampliſſimis, & pluribus promiſſis, Vlyſſe, & Neſtore ſociis legatus mittitur Phœnix. Ibi inter cætera narrat, quomodo à parente eius Peleo ipſi pro magiſtro, & educatore adiunctus ſit, cum puer adhuc ad Agamemnonem Phthiam mitteretur, vt eum, & dicendi & rectè faciendi præceptis imbueret. Quem locum tangit M. Tullius 3. de Orat. in hæc verba. Nam vetus quidem illa doctrina eadem videtur, & rectè faciendi, & bene dicendi magiſtra: neque diſiuncti doctores, ſed iidem erant viuendi præceptores, atque dicendi: vt ille apud Homerum Phœnix, qui ſe

à Peleo

Digitized by Google

à Peleo patri Achilli iuueni comitem eſſe datum dicit ad bellum, vt illum efficeret Oratorem verborum, actoremq; rerum. Verſus græcus hic eſt. μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων. INSANO MVLIER. AMORE TENEBAT.] Cum pater eius Amyntor pellicem haberet, ægerrimè id patiens legitima vxor, Phœnicis mater, filium ad mulieris ſtuprum impulit, qui vt patris manus euaderet, ad Peleum, patrem Achillis aufugit. Narrat ipſemet hiſtoriam eadem in legatione.

ERAT AVTEM EXVL. ADRASTVS] Hic per imprudentiam fratrem ſuum occidit, homo regij apud Phrygas ſanguinis. Quamobrem à Mida Patre in exilium pulſus, & à Crœſo Lydorum rege humaniter exceptus, & expiatus, & Attyi filio pædagogus præfectus eſt. Quem cum in uenatione ingentis apri, coniectu haſtæ aberrante ſimiliter imprudens occidiſſet, ſuper eius ſepulchrū poſt ea ſemet confodiens occubuit.

LEONIDES FAST. ALEXAND. NON RESECVIT] De faſtu & ſuperbia Alexand. iam viri, & tot gentium victoris conſtat. Credibile porrò eſt, eius ſpiritus etiam in adoleſcente ſeſe prodidiſſe, quos comprimere Leonides vel non potuit, vel non curauit. De ipſo Leonide hæc in Alexandro Plutarch. Multis, vt facilè apparet, cura ipſius commiſſa fuit, alumnis, pædagogis, magiſtris, quibus omnibus præerat Leonides, vir ſeueris moribus, & Olympiadis propinquus. Atque is nomen Pædagogi (cuius ſanè honeſtum erat, ſplendidumque munus) vitans, dignitatis, cognationiſq; cauſa à reliquis Præceptor appellabatur, & educator: nomen, & perſonam Pædagogi Lyſimachus ſuſtinebat. NEC NAVSITHOVS EBRIETAT. PHILIPPI, &c.] De Nauſithoo nihil extat; vitio ebrietatis vterq;, & pater, & filius laborauit, Philippus, inquam, & Alexander, qui in hoc quoque, vt in aliis prætereà patrem anteiuit. NEQVE VERÒ ALCIBIADIS SCORTATION. ZOPYRVS, &c.] Quia mancipium hic Zopyrus, nihil mirum ſi apud alumnum parum valeret eius auctoritas. Hoc viro nihil fuit excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Vitam ſcripſit Æmilius Probus.

QVOD SICINNIS GRÆCE DICITVR.] Lege quæ de hoc genere ſaltationis affert Meurſius in Orcheſtra ſua, pag. 78. QVI APVD PERSAS REGII PÆDAGOGI] Quid opus, obſecro, Pædagogis quatuor ad vnam artem ſagittariam docendam? Quid ad bonos mores filiis regum Perſicorum iſti magiſtri profuerint, inceſta fœdiſſima, & ſtupra plurima documento fuerunt. Adiunge his principum virorum vel magiſtros, vel familiares, quorum doctrina, præceptis, & ſermonibus multum profecerunt. Alexandri M. Ariſtotelem, & eius diſcipulum Calliſthenem, Periclis Anaxagoram, Dionis Syracuſani, & Dionyſij Tyranni Platonem, Pompeij Poſſidonium, Octauij Auguſti Athenodorum, Traiani Plutarchum & Dionem Pruſenſem.

Cap. XXI. Quid Euangelii nomine ſignificetur, & quænam huius verbi poteſtas ſit.

Ex Euſebii Pamphili de Præparat. Euang. lib. 1. cap. 1.

Evangelium dicimus, quod æternorum, & incorruptibilium bonorum, quæ certè ſuprema, & maxima ſunt, & ex antiquiſſimis prædicta temporibus, nuper verò ſplendore ſui orbem illuſtrantia, cunctis hominibus adeptionem annuntiat. Quod non cæcas, caducaſque huius ſæculi diuitias, nec breuem hanc, calamitoſamque vitam, nec inſtabilia corporis commoda: ſed animarum, quæ intellectualis ſubſtantiæ ſunt, à quibus etiam corporum bona, quaſi vmbræ conſequentia dependent, ſummam, propriamque nobis affert fælicitatem: cuius quaſi caput religio eſt: non illa gentilis falſa, & ficta, errorisque plena: ſed hæc noſtra, quæ ipſarum rerum veritate appellationem inuenit: quam animi ad vnum verum, & ſolum deum firmam, ſtabilemque conuerſionem, & vitam, quæ mandatis eius peragatur, eſſe aſſerimus. Qua quidem ex vita amicitia etiam inter deum, & homines conſtituitur; amicitiam verò beatitudo illa vltima, vt fæliciſſimus finis conſequitur, qui à ſuperioribus dependet, inde gubernatur, ac rurſus eò peruenturus eſt. Quid igitur hac inter Deum, & hominem amicitia melius nobis, atque beatius cogitari poteſt? Nonne vitæ, lucis, veritatis, bonorumque omnium ipſe fons, atque largitor eſt? An non ipſe cuncta vt ſint, & vi-

& viuant, cauſam in ſeipſo complectitur? Qua ergo re indigebit, qui eius amicitiam adeptus eſt? Qui rerum omnium conditorem charitate ſibi coniunxit? Non poſſumus profectò dicere, quin omnia quæ ad animam, quæque ad corpus, quæque ad externa pertineant, optimè, beatiſſimeque is poſſideat, qui charitate proximus Deo factus, beatiſſimam eius amicitiam exacta, exquiſitaque religione conſecutus eſt. Hanc ergo ſalutarem hominum ad deum conuerſionem, atque amicitiam ab omnipotenti deo miſſus deus Verbum, lucis infinitæ ſplendor, non hinc, aut aliunde: ſed vndique cunctis ex gentibus, ad deum verum, Græcos ſimul, & Barbaros, omnem ſexum, omnem ætatem, diuites, & pauperes, ſapientes, & contrà, liberos ac ſeruos magna voce conuocat, hortaturque omni ſtudio, ac cura hoc donum ſuſcipiamus. Nam ſicut eiuſdem ſubſtantiæ, ac naturæ res omnes creauit: ſic rurſum cognitionem, & charitatem ſuam æqualiter omnibus propoſuit, qui gratiam eius toto animo complectuntur, & colunt. Nam dei erga nos charitatem, qui Chriſtus, ipſius Dei Patris verbum eſt, ipſe quoque Deus, non reſpiciens ad peccata hominum: ſed ſe ipſum eis reconcilians, vniuerſo, ſicut diuina exclamat ſcriptura, orbi annuntiat. Ait namque, *Venit, & annuntiauit pacem illis qui longè ſunt, & pacem his qui prope ſunt*, Iſaiæ 57. Sic prædictam olim, & exſpectatam à ſanctis viris omnium gentium vocationem, veritatiſque cognitionem Verbum dei, quod nuper de cælo deſcendit, operaque fecit multo ante prædicta, nobis nuntiat.

N O T Æ.

Summa, & quædam περιοχὴ totius huius capitis hæc eſſe poteſt. Euangelium per Chriſtum Dei filium, ipſum Deum omnibus gentibus, nationibus, vtrique ſexui, cuiusvis ætatis, & conditionis, vno verbo, omnibus mortalibus annuntiare, & offerre amicitiam ſuam, non reſpicientem delicta noſtra, & promittere nobis æternorum bonorum copiam, ac ſtatum, quo beatius, ac fælicius cogitari nihil queat. Eadem multo ante Prophetarum oracula prænuntiauerunt, ſed aliquanto tectius. Nunc Deus ipſemet inter nos diuerſatus, cæleſte myſterium liquidius ore ſuo enuntians, vere nobis Euangelizauit, hoc eſt, nuntium fæliciſſimum ſalutis æternæ apportauit.

Sed iuuabit aures commodare linguæ aureæ, de Euangelio ad hunc modum diſſerenti. Tractationem porrò ſuam & Matthæus meritò Euangelium, hoc eſt, bonum nuntium inſcripſit. Etenim & ſupplicij condonationem, & peccatorum veniam, & iuſtitiam, & ſanctificationem, & redemptionem, & adoptionem filiorum, & hæreditatem cæleſtem, & cognationem cum filio dei nuntiare venit inimicis, ingratis, in tenebris ſedentibus. Quid igitur huic comparari queat? Deus in terra, homo in cælo, & mixtim omnia. Angeli choros agitabant cum hominibus, homines cum angelis, & cum alijs ſupernis virtutibus communicabant. Et erat videre diuturnum componi bellum, & deum naturæ noſtræ reconciliari, diabolum pudefieri, dæmones fugere, mortem vinculis conſtringi, paradiſum reſerari, maledictum aboleri, peccatum tolli, errorem repelli, veritatem reuerti, pietatis ſermonem vbique diſſeminari, & crebreſcere, ſupernam politiam in terris plantari, & beatas illas mentes liberè nobiſcum verſantes, atque aſſiduò angelos terras frequentantes, magnamque de futuris ſpem vigentem. Ob hæc Hiſtoriam ſuam Euangelium nuncupauit. Nam cætera omnia verba duntaxat, rerum inania ſunt: vt grandis pecunia, potentiæ magnitudo, principatus, gloriæ, honores, & quæcunque demum à mortalibus in bonis numerantur. A piſcatoribus autem promiſſa, verè, ac propriè Euangelia vocari poſſunt: non ſolum quia ſtabilia, & immobilia bona ſunt, & dignitatem noſtram excedentia; ſed etiam quia facillimè nobis impertita ſunt: ſiquidem non laborantes, ſudantes, delaſſati, & afflicti, ſed dilecti tantum à Deo accepimus. NON RESPICIENS AD PECCATA HOMINVM] Accōmodatè huic loco Paulus Actor. 17.

Et tempora quidem huius ignorantiæ deſpiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, vt vbiq. pœnitentiam agant, eò quod ſtatuit diem, in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate, in viro, in quo ſtatuit, fidem præbens omnibus, ſuſcitans eum à mortuis.

Cap. XXII. Nocentum, & Chriſtianorum diſparitas.

Ex Tertullian. Apologet. pro Chriſtianis, cap. 1.

OMne malum aut timore, aut pudore natura perfudit. Deniq; malefici geſtiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehenſi, negant accuſati, ne torti quidem facile, aut ſemper confitentur: certè condemnati mœrent, dinumerant in ſemetipſos; mentis malæ impetus vel fato, vel aſtris imputant: nolunt enim ſuum eſſe, quia malum agnoſcunt. Chriſtiani verò quid ſimile? Neminem pudet, neminem pœnitet, niſi plane retro non fuiſſe (id eſt, niſi non citius Chriſtianum factum ex gentili) ſi demutatur, gloriatur: ſi accuſatur, non defendit: interrogatus vel vltro confitetur; damnatus gratias agit. Quid hoc mali eſt, quod naturalia mali non habet, timorem, pudorem, tergiuerſationem, pœnitentiam, deplorationem? Quid hoc mali eſt, cuius reus gaudet? cuius accuſatio votum eſt, & pœna fœlicitas? Non potes dementiam dicere, quia reuinceris ignorare. Si certum eſt denique nos nocentiſſimos eſſe, cur à vobis ipſis aliter tractamur, quam pares noſtri, id eſt, cæteri nocentes, cum eiuſdem noxę eadem tractatio deberet prouenire? Quodcunque dicimur, cum alij dicuntur, & proprio ore, & mercenarij aduocatione vtuntur: ad innocentiæ ſuæ commendationem, reſpondendi, altercandi; facultas patet, quando nec liceat indefenſos, & inauditos omnino damnare. Sed Chriſtianis ſolis nihil permittitur loqui, quod cauſam purget, quod veritatem defendat, quod iudicem non faciat iniuſtum: ſed illud ſolum exſpectatur, quod odio publico neceſſarium eſt, confeſſio nominis, (Chriſtianus ſum puta) & non examinatio criminis; quando, ſi de aliquo nocente cognoſcitis, non ſtatim confeſſo eo nomine homicidæ, vel ſacrilegi, vel inceſti, vel publici hoſtis (vt de veſtris elogiis loquar) contenti ſitis ad pronuntiandum, niſi & conſequentia exigatis, qualitatem facti, numerum, locum, modum, tempus, conſcios, ſocios.

COMMENTARIVS.

Præclariſſimus, Deus bone, & omni prædicatione efferendus eſt hic Tertulliani Apologeticus, id eſt, Chriſtianiſmi Chriſtianiſſima defenſio, longeque quam S. Martyris Iuſtini (quam tamen pro exemplo intuetur) & Philoſophi Ariſtidis, quà ingenio, quà doctrina excellentior. *Quem ſeſe ore ferens, quam fortis pectore, & armis?* de Ænea magnanimo heroe Dido in 4. & de eodem Diomedes reſpondens Legatis in 11. Æneid.

——— experto credite quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.

Qualia, quam arguta enthymemata vibrat? quam acriter inſtat? quam validè premit? quantum vbique neruorum, roboris, oſſium? Quid ille litterarum ignorat? Quos libros non legit? Non auro contra charus hic Apologeticus nobis ſit oportet, cuius rationibus & argumentis inſtructi, atque armati, quemuis quantumcunque huius mundi ſapientem, & à Chriſtiana philoſophia alienum, ac deos commentitios venerantem, lethalibus plagis ad terram dare, & occidione occidere poſſimus. OMNE MALVM AVT TIMOR. AVT PVDOR. &c.] Ratiocinatio, ſiue ſyllogiſmus eſt, quo egregiè probat, Chriſtianos iniuſtè cruciatibus, & morti obiici. Si mali, & improbi eſſent Chriſtiani, atque idcirco ſupplicijs mactandi, aut timorem, aut pudorem præ ſe ferrent. Hæc enim ſcelerum, flagitiorumque natura eſt, vt illa videlicet timorem pœnæ, hæc pudorem ob ignominiam incutiant. Fures, & latrones carnificem metuunt: ſcortatores, & ebrioſi dedecus. Sed neutrum genus committunt Chriſtiani, quatenus Chriſtiani; quinimo ad tribunalia deducti

deducti, ſiue raptati, vltro religionem ſuam confitentur, condemnatione exultant, & gratias agunt, quod capitalium criminum rei neutiquam faciunt, qui latibula quærunt, accuſati negant, condemnati mœrent, &c. Gratis igitur, & iniquè perſecutionibus, & cruciatibus vexantur, ac interimuntur: & in illis ſola appellatio, quod nimirum Chriſtiani dicuntur, criminis inexpiabilis loco ducitur. In hac aſſumptione confirmanda, & illuſtranda totum reliquum Theorema conſumitur.

MALEFICI GESTIVNT LATERE] Oraculum Euangelicum. *Qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius, quoniam in deo ſunt facta.* Ioan. 3. De furibus, ſcortatoribus, adulteris, homicidis, latronibus potiſſimùm Chriſti verbum accipiendum eſt. Iſti quippe angulos, & latibula, & tenebras ad malefaciendum quærunt, & cum peccant, videri reformidant. Ebrioſi autem, quanquam Apoſtolus 1. Theſſalon. 5. dicat, *Qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt*, in hiſce noſtris regionibus vel in ipſo meridie ebrij apparere non erubeſcunt. NE TORTI QVID. FACILE, AVT SEMP. CONFIT.] Ideo loci apud Rhetores pro Quæſtionibus, & contra Quæſtiones. Immanis quædam duritia, qua ſine magno dolore verbera, flagella, & vis quælibet corpori allata perfertur, ac toleratur, patientiam imitatur, qua mali ſerui apud Plautum in Aſinaria gloriantur, & placent ſibi. Ibi enim Leonida, *Etiam de tergo ducentas plagas prægnantes dabo.* Et infra ſic ipſe, & Libanus conſeruus eius conſalutant. LE. *Gymnaſium flagri ſalueto.* LI. *Quid agis cuſtos carceris?* LE. *O catenarum colone.* LI. *O virgarum laſcivia.* Et rurſum LE.

Tantum facinus inueni modò ego, vt nos dicamur duo
Omnium digniſſimi eſſe, quò cruciatus confluant.
LI. *Ergo mirabar, quid dudum ſcapulæ geſtiebant mihi,*
Ariolari quæ cœperunt, ſibi eſſe in mundo malum.

De Leæna meretrice Athenienſi Plin. lib. 34. cap. 8. ſcortum hoc, lyræ cantu familiare Harmodio, & Ariſtogitoni, conſilia eorum de tyrannicidio, vſque ad mortem excruciata Tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienſes, & honorem ei habere volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe videri cupientes, animal nominis eius fecere: atq; vt intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuere. Tertullian. lib. ad Martyres huius Leænæ conſtantiam in tormentis adducens, & non prodidit coniuratos, inquit, & nouiſſimè linguam ſuam comeſtam in faciem tyranni (Hippiæ) exſpuit, vt nihil agere ſe ſcirent tormenta, & ſi vltra perſeuerarent. Pierius in Leone. CERTE CONDEMNATI MOERENT] Deprehenſi, & condemnati timorem mutant in mœrorem, & ſe tantis cruciatibus adiudicatos ſummè dolent. Apud Chriſtianos tamen, quibus reſipiſcentibus, vt audimus, & legimus, condonationem commiſſorum, & vitam æternam pollicetur deus, à multis placato animo carnificinas, quamuis crudeliſſimas ſuſtineri comperimus.

VEL FATO, VEL ASTRIS IMPVTANT] De neceſſitate fatali, qua voluntatis humanæ libertas funditus tollitur, ſupra dictum eſt. Eandem oppugnant, & expugnant Chryſoſtomus orationibus de Prouidentia, Ambroſius in Hexaëmeron lib. 9. cap. 4 Euſeb. Præparat. lib. 6. cap. 5. & deinceps, vt Auguſtinum de ciuitat. lib. 5. & alios mittam. Simili plane modo offendunt, qui omnium nequitiarum, & malorum facinorum ſuorum culpam in cacodæmonem transferunt. Audiamus licet Nazianzenum, Tetraſticho 52. *Quid nos omnibus in rebus miſerum hoſtem accuſamus, eiq; noxas noſtras omnes adſcribimus, cum ipſi ſcelerata noſtra viuendi ratione poteſtatem demus? Tibi ipſi vel ſoli, vel potiſſimum ſuccenſe. Ignis enim noſter eſt, flamma autem aduerſi ſpiritus.* Dionyſius de diuin. nominib. cap. 4. dæmonum multitudinem tum ſibi, tum hominibus, malorum omnium cauſam eſſe cum dicit, & cum Damaſcenus malitiam omnem, & immunditiam à diabolo excogitatam pronuntiat, id ad lapſum primi hominis intelligi oportet, vnde ceu ex fonte profluxit omnis humani generis calamitas. Nam, vt docet Origenes, quamuis non eſſent dæmones, nihilominus homines quandoque in Veneris, & gulæ prolubia ituros. Rhodigin. lib. 2. cap. 10.

NOLVNT ENIM SVVM ESSE, &c.] Omnes ferè nocentes cupiunt videri innocentes, & mali non mali, aut certè non adeo mali; & nonnunquam (quod abſurdius eſt) in malo boni etiam, quorum ſtultitiam fouent, *qui dicunt bonum malum, & malum bonum.* Iſaiæ 5. Vox Nazianzeni in Tetraſtichis. *Nec quamlibet gloriam, nec magnopere conſectare. Præſtat bonum eſſe, quam videri. Quod ſi nimium cupido animo es, at certè nec inanem, nec nouam gloriam capta. Quid enim ſimia prodeſt, ſi leo exiſtimetur?*

CHRISTIANI VERO QVID SIMILE?] Hactenus quales eſſent, qui ſe ſcelere, aut flagitio impiarunt: nunc veluti è regione Chriſtianos depingit. SI DEMVTATVR, GLORIATVR] Demutari hic, opinor nihil eſſe aliud, quam quod Iureconſulti dicunt, capite diminui, ideſt, ſtatum, & conditionem priſtinam amittere: vt cum quis è libero ſeruus, è ciue exul fit, tales diminutiones Chriſtiani olim à tyrannis multas, & ſæpe patiebantur. DAMNATVS GRATIAS AGIT] Cum proconſul decretum necis contra S. Cyprianum ex tabella hoc recitaret, TASCIVM CYPRIANVM GLAD: Ō ANIMAD VERTI PLACET; Martyr audiens ſubiecit, Gratias ago Deo omnipotenti, qui me à vinculis huius corporis dignatur abſoluere. S. Ioannes in Anglia Roffenſis Epiſcopus è carcere ad iniuſtū capitis ſupplicium proceſſurus, hymnum Tedeum laudamus, hilari vultu recitauit. NON POTES DEMENTIAM DICERE, &c.] Occurrit obiectioni. In fortibus numerari poteſt, quem nec paupertas deijcit, nec exilium exanimat, nec huius generis mala deterrent. Si quiſquam hæc non modò non auerſetur, ſed ſibi euenire cupiat etiam, & ſe ijs fælicem arbitretur, à mente diſceſſiſſe iudicabitur, propterea quod adeo à natura alienus videbitur. Sed cum iſtuc in Chriſtiano ideo minus mirum apparere conueniat, quod is ſempiternæ beatitudinis ſpe firmiſſima nixus, peritura omnia nec pili facit, nihilominus Tertullianus hæc tantum ex parte iudicum iſtiuſmodi reprehendit, quòd temerarium, quandoquidem ſe perſecuturos profiteantur noſtrorum myſteriorum ignorantes. Qui autem quippiam neſcit, nec intelligit, id ſapiens, an inſipiens, bonum an malum ſit, decernere nequit.

ET MERCENARII ADVOCATIO] Cauſidici rabulæ, aduocati, patroni mercede conducti. QVANDO NEC LICEAT INDEFENS. ET INAVDIT. &c. Notum illud Alexandri, qui oppoſita manu vnam aurem ſeruabat reo, ſeu defenſori, cum alteram accuſatori præberet apertam. Verſiculus antiquus affertur à Luciano, libello de calumnia, & ab Ariſtophane in Veſpis, Euripide in Heraclidis, memoria dignus μήτε δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς.

QVOD IVDICEM NON FACIAT INIVSTVM] Iuſtus erit Iudex, ſi partem quoque alteram audierit, nec ſententiam præcipitarit. Quæ Chriſtianis in ſua cauſſa pro ſe dixerit, ſi dicendi poteſtas detur, ea facient vtique, propter euidentiam ſuam, ne iniquum iudicando iudex iniuſtus fiat.

VT DE VESTRIS ELOGIIS LOQVAR] Elogia per ironiam vocare puto maleficia, quorum nomine ſuos condemnabant. Lege ad hæc quæ infra in medium afferuntur, ad reſponſum Traiani, quod is ad epiſtolam Plinij iunioris de Chriſtianis reſcripſit, lib. 8. cap. 16.

Cap. XXIII. Deus quomodo ſcientiæ donum pijs, ac non pijs impertiat, eleganti ſimilitudine declaratum.

Ex Theodoret. Therapeut. ſerm. 1.

AC veluti pluuiam præcipuè quidem cultis, ſubactiſque agris, vt humano generi conſulat, munificus, ac liberalis deus infundit: ex vbertate autem, & copia liberalitatis ipſas quoque ſolitudines, monteſque irrigat; & arata quidem regio mitiores fructus, inarata verò ſylueſtres, immitioreſque producit: videmuſque perſæpe ſepulchris, & parietibus caprificos innaſci: ita & ſcientiæ donum præcipuè quidem pijs hominibus datum eſt: illis autem, qui huius notæ non ſunt, datur quidem ſcientia, ſicut pluuia dari ſolet deſertis, & ſylueſtribus locis. Hinc & ſæpe numero quædam producunt, quæ pro eſculentis habenda ſunt, quæque cultorum agrorum fructibus ſunt ſimilia, cum tamen manifeſtè appareat, ea culturæ Propheticæ eſſe expertia: aſperitatem enim neſcio quam, atque amaritiem admixtam habent. Igitur qui iudicio, ac diſcernendi facultate præditi ſunt, quæ ſibi vſui fore cognoſcunt, inde ſumentes, reliqua miſſa faciunt: vt qui roſaria demetunt, ſpinas quidem intactas dimittunt, roſarum vero calyces legunt.

NOTÆ.

Digitized by Google

NOTÆ.

Comparari inter ſe IV. ſcientiarum genera poſſunt, & perſpici, quæ mites & ſalubres, quæ contra agreſtes, & ſylueſtres fructus proferant: Chriſtiana cum externa, ſeu profana, ſeu mundana: Catholica cum Hæretica. Chriſtiana cum habeat magiſtros, & doctores diuinos, ac cæleſtes, Moſen, Prophetas, Ieſum Chriſtum Dei filium, & eiuſdem Apoſtolos, procul dubio guſtatu mitior, ſapidior, ac dulcior cenſenda eſt illa mundana, vbi, vt inquit Auguſtin. libr. 14. de Trinitat. plurimum ſuperuacuæ vanitatis & maximæ curioſitatis eſt: & ita amara, & quodammodo herbis agreſtibus ſimilis, quæ in cibum aſſumptæ nutriunt quidem etiam ipſæ; ſed quia aſperæ, & minus boni ſucci, non æque aptæ ad bonum corporis habitum: nec illæ ad ſanitatem animi, in quam tenuior eſt cœleſtis pluuiæ irrigatio.

Ad Catholicam ſcientiam, ſiue ad eam doctrinam, quam Eccleſia Catholica tradit quod attinet, illa ſunt paſcua virentia, & vberrima, in quibus deus per Ezechielem cap. 34. ſe oues ſuas paſcere velle pollicetur. *Et educam eas*, inquit, *de populis, & congregabo eas de terris, & educam eas in terram ſuam, & paſcam eas in montibus Iſrael, in riuis, & in cunctis ſedibus terra. In paſcuis vberrimis paſcam eas, in montibus excelſis Iſrael erunt paſcua earum. Ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcentur ſuper montes Iſrael.* Quos ego potiſſimùm montes iſtos excelſos, niſi ſanctiſſimos, & doctiſſimos Eccleſiæ Patres, Græcos & Latinos, Baſilios, Nazianzenos, Chryſoſtomos, Auguſtinos, Hieronymos, Ambroſios, & eorum ſuppares accipiendos dicam? Quæ porrò in iſtis montibus paſcua pinguia, virentia, & vberrima, niſi tot voluminum monimentis ad poſteritatem tranſmiſſa ex vno eodemque ſpiritu, & velut vno ex ore, ſumma conſenſione emiſſa doctrina? Cum contra Hæreſiarcharum dogmata & inter ſe malè ſæpius cohæreant, nec cum aliorum placitis concordent. Qui verbum Dei adulterant, dum ei abſurdos, & eius ſanctitate indignos ſenſus impiè, ac ſtultè affingunt: Scripturarum ſanctarum lumina, certa veritate fulgentia (Auguſtini verba, ex libr. diſputat. contra Iulianum audis) prauarum diſputationum perplexitate obſcurare conantes. His ergo doctoribus mente, & intelligentia corruptis, & in malitia ſua occæcatis pluuiam ſuam deus non vt cultis, ſubactiſque agris, ſed vt horridis ſolitudinibus, & aſperis collibus impertit. Nam vt *ſolem ſuum ſuper bonos, & malos oriri facit.* Matth. 5. *ſic ſuper iuſtos, & iniuſtos pluit*, fructus autem ſunt longe diſpares: Orthodoxorum, tanquam agrorum cultiſſimorum, eſculenti, ſani, & ſalubres; horum potius ſalubribus ſimiles, amarum quiddam, & mortiferum ſapientes.

IGITVR QVI IVDICIO, AC DISCERNENDI, &c.] Vtile conſilium Auguſtini, de vera religione cap. 8. Vtamur ergo hæreticis, non vt eorum approbemus errores: ſed vt Catholicam diſciplinam aduerſus eorum inſidias aſſerentes, vigilantiores, & cautiores ſimus, etiamſi eos ad ſalutem reuocare non poſſimus.

Cap. XXIV. Ex Nazianzeni Epitaphiis in S. Baſilium.

O Baſili, Chriſti ſerue, prius equidem antehac fore exiſtimabam, vt corpus ſine anima viueret, quam vt ego ſine te viuere poſſem: & tamen hoc tuli, ac manſi: quid iam in terris moror? non me hinc ſublatum in tuo, aliorumque cœlitum choro collocabis? Ne me, ne me, inquam, linquas. Tumulum tuum teſtor, nunquam, ne ſi cupiam quidem, tui obliuiſcar. Quo tempore Trinitas Baſilii, libentiſſimè hinc excedentis, ſpiritum rapuit, totus quidem cœleſtis exercitus ad eius profectionem gaudio exultauit: omnes autem Cappadociæ vrbes ingemuerunt. Nec verò Cappadocia ſola luctum excitauit; ſed orbis quoque vniuerſus alta voce inclamauit. Obiit præco, obiit pulcherrimæ pacis vinculum. Mundus totus, potentiſſimæ Trinitatis pars contrariis doctrinis turpiſſimè concutitur, ac labefactatur. Ah verô, ah ſilentio clauſa Baſilii labia ſunt. Excitare quæſo, tuiſque ſermonibus, & ſacrificiis tempeſtatem ſeda. Tu quippe ſolus & vitam doctrinæ, & vitæ doctrinam æquaſti. Vt vnus

 eſt Deus

Digitized by Google

eſt Deus altè regnans, ita vnum te, Baſili, dignum Pontificem noſtra vidit ætas, veritatis vocaliſſimum nuntium, clariſſimum Chriſtianorum oculum, animæ multiplici pulchritudine lucentem, Pontique, & Cappadocum etiamnum illuſtre decus, & ornamentum. Te ſupplex oro, vt pro mundo ſtes, donaque offeras. O Baſili, paulùm adhuc in terra ſpirabas: omnia Chriſto dona obtuleras, animam, corpus, ſermonem, manus. Baſili magna Chriſti gloria, Sacerdotum, veritatiſque nunc in multas partes diſſectæ columen. O doctrinæ, & eloquentiæ ſtudia. O amicitiæ contubernium. O charæ Athenæ. O vitæ piè ſanctèque inſtituendæ pacta, iam olim inita. O chariſſime Baſili, maximique apud Cæſarenſes nominis, tonitruum erat oratio tua, fulgur vita. Nihilominus tamen ſedem ſacram reliquiſti. Ita viſum eſt Chriſto, vt te cælitibus quàm celerrimè iungeret. Omnia ſpiritus profunda noras: profanam omnem eruditionem perceperas: viua etiam victima exiſtebas. Octo annos pij populi habenas tenuiſti. Hoc vnum, Baſili, in tuis rebus paruum, ac breue fuit. Vale, ô Baſili. Amicitiæ debitum tibi perſolutum eſt: tuiſque cineribus donum, mihi ſanè triſte, funebre hoc carmen obtuli.

COMMENTARIVS.

Inter amicorum inſignium, & literis decantatorum paria meo iudicio numerari poterunt etiam duo Chriſtianæ Reipub. lucidiſſima ſidera Baſilius, & Greg Nazianzenus, ex cuius ſcriptis liquet, quam ardenter viuum, atque mortuum Baſilium ſuum dilexerit, quantique eundem fecerit, prorſus vt neminem tanti. Audi de ſe prædicantem epiſt. 9. ad eundem. Equidem ipſe te magis, quam aerem ſpiro, idq; ſolum viuo, quòd tecum ſum, vel coram, vel abſens, per animi ſimulacrum. Etſi viciſſim par in Gregoriũ amor extitiſſe non videtur. Elogium quidem quod ei tribuit, hoc vnicum profertur. Vas electionis, & puteus profundus, os dico Chriſti Gregorium. VT CORPVS SINE ANIMA VIVERET, QVAM, &c.] Incredibilis, atque adeo ſummus amor ἐμφατικώτερον exprimi nequit, quam ſi quempiam animam noſtram, ſeu dimidium animæ, ſeu anima nobis chariorem profitemur. Honeſtus, inquam, & laudabilis amor. Alter ille in blandiloquio, ſeu potius turpiloquio ſuo ſe quantus ſit declarat, cum id quod amat roſam, mel, vitam, ocellum, corculum, voluptatem, & ſimilibus appellat, viciſſimque appellatur.

QVID IAM IN TERRIS MOROR?] Etiam hoc loquendi modo nos alicuius longè cupidiſſimos ſignificamus, cum ſine eius præſentia, & coniunctione vitam nobis minimè vitalem, & acerbam eſſe affirmamus. Sic Horat. lib. 2. Ode 17. negat ſe Mæcenati ſuo grauiter ægrotanti ſuperſtitem eſſe poſſe.

Cur me querelis exanimas tuis?
Nec diis amicum eſt, nec mihi, te prius
Obire, Mæcenas, mearum
Grande decus, columenq; rerum.

Ah, te meæ ſi partem animæ rapit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec charus æquè, nec ſuperſtes
Integer? ille dies utramq;

Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi ſacramentum, ibimus, ibimus,
Vtcunq; præcedes, ſupremum
Carpere iter comites parati.

Verùm, bone Horati, cum Mæcenate tuo alio itinere, nempe ad Plutonia regna abiiſti, vbi *rigida conſtat, & craſſa caligo inferûm.* Qui autem amorem ſuum quodam odio permixtum habent, ij ſunt miſerrimi, & dulcitudinem ſuam amaritie temperant, vt Catullus,

Odi, & amo, quare id faciam, fortaſſe requiris.
Neſcio, ſed fieri ſentio, & excrucior.

Et Martialis.

Difficilis, facilis, iucundus, acerbus & idem.
Non poſſum tecum viuere, nec ſine te.

Orbi-

Digitized by Google

Orbis qvoqve vnivers. alt. voce inclam.] Licet, Poetis præſertim, ὑπερβολικῶς loqui, & hoc in carmine Nazianzenus protulerat. Carminum autem de piis, ſanctiſque rebus vim magnam, quantum ex Patribus nemo, vir pius, & ſanctus reliquit: è quibus tragœdia de Chriſto patiente Apollinario adſcribitur; qui è ſacris litteris multas & tragœdias, & comœdias compoſuit, cum Iulianus Chriſtianis Græcorum Poetarum prælectionibus interdixiſſet. Excitare qvæso, tvisqve sermon. &c.] Etiam quæ fieri nequeunt, amor tamen optat, & impenſè deſiderat. Significat autem Baſilium in ſedandis de fide diſcordiis, & in S. Trinitatis myſterio perſuadendo plurimum potuiſſe.

Veritatis vocaliss. nvntivm, &c.] Multa, & magnifica ſanè epitheta. Suſpicor eſſe in græco codice, quem non habeo, τῆς ἀληθείας μεγαλοφωνότατος ἄγγελος. Dicuntur autem μεγαλόφωνοι qui ſunt voce admodum ſonora, & quæ procul etiam exaudiatur; ſicut Baſilius toto Chriſtiano orbe exauditur. Eo modo Apoſtoli, & Euangeliſtæ exaudiuntur, quorum in omnem terram exiuit ſonus, & in fines orbis verba eorum. O charæ athenæ.] vbi aliquot annis contubernales vixerunt, ſtudiis liberalibus operantes. Vbi & Gregorius Rhetoricen exoratus docuit. Vide Greg. Presbyterum in vita. Probè etiam legeretur, *ô clara Athena*; vt ſibi, & Baſilio gloriæ ducat, Athenis, vrbe totius Græciæ clariſſima; & domicilio ſapientiæ ſtudia doctrinarum ſectatos eſſe. Nobilitata eſt etiam hæc ciuitas huiuſmodi epithetis apud Athenæum lib. 1. λαμπροτάτη πασῶν, ἃς ὀξὺς ἀναφαίνει, ἑλλάδος μουσεῖον, πρυτανεῖον, ἑστία, ἑλλάδος ἑλλάς.

Tonitrvvm erat oratio tva] Memoriæ occurrebant hæc ſcribenti Pauli verba, 1. Corinth. 2. *Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei.* Viva etiam victima existebas] Credo tangere voluiſſe locum ad Rom. 12. *Obſecro vos, fratres, per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem ſanctam, Deo placentem.* His tam magnificè de Baſilio dictis conſentanea ſunt, quæ de eodem principio orat. 19. leguntur, vbi Pharaonis, hoc eſt, omnis Ægyptiacæ, atq; aduerſariæ poteſtatis deus, Eccleſiæ columna, ac firmamentū, & luminare in mundo, verbum vitæ ſuſtinens, & fidei adminiculum, & ſpiritus domicilium nominatur. Fvnebre hoc carmen obtvli] Carmine igitur conſcriptum fuit hoc nobiliſſimum, & glorioſiſſimum epitaphium; immò epitaphia hæc potius. Cæterùm interpres Billius & hoſce, & alios Nazianzeni verſus quam plurimos, minuendi laboris, vt arbitror, pedeſtri oratione reddendos ſibi exiſtimauit: tametſi quoque magnam partem, nec infæliciter verſibus reddidit.

Cap. XXV. Num vita mortalium mors potius quàm vita dicenda ſit.

Ex Auguſt. Ciuitat. lib. 13. cap. 9.

EX quo enim quiſque in iſto corpore morituro eſſe cœperit, nunquam in eo non agitur, vt mors veniat. Hoc enim agit eius mutabilitas toto tempore vitæ huius; ſi tamen vita dicenda eſt, vt veniatur in mortem. Nemo enim eſt, qui non ei poſt annum ſit, quam ante annum fuit, & cras quam hodie, & hodie quam heri, & paulo poſt quam nunc, & nunc quam paulo ante propinquior: quoniam quidquid temporis vivitur, de ſpatio viuendi demitur: & quotidie fit minus minuſque quod reſtat: vt omnino nihil ſit aliud tempus vitæ huius, quam curſus ad mortem. In quo nemo vel paululùm ſtare, vel aliquanto tardius ire permittitur: ſed omnes vrgentur pari motu, nec diuerſo impelluntur acceſſu. Neque enim cui vita breuior fuit, celerius diem duxit, quam ille cui longior: ſed cum æqualiter, & æqualia momenta raperentur ambobus, alter habuit propius, alter remotius, qui non impari velocitate ambo currebant. Aliud eſt autem amplius viæ peregiſſe, aliud tardè ambulaſſe. Qui ergo vſque ad mortem productiora ſpatia temporis agit, non lentius pergit, ſed plus itineris conficit. Porrò ſi & illo quiſque incipit mori, hoc eſt, ex quo in illo agi inceperit ipſa mors, id eſt, vitæ detractio: quia cum vita detrahendo finita fuerit, poſt mortem iam erit, non in morte: profectò ex quo eſſe incipit in hoc corpore, in morte eſt. Quid enim aliud diebus, horis, momentisque ſingulis agitur, donec ea conſum-

conſumpta mors, quæ agebatur impleatur: & incipiat iam tempus eſſe poſt mortem, quod, cum vita detraheretur, erat in morte? nunquam igitur in vita homo eſt, ex quo eſt in corpore illo moriente potius, quam viuente, ſi & in vita, & in morte ſimul non poteſt eſſe. An potius & in vita, & in morte ſimul eſt, & vita ſcilicet, in qua viuit, donec tota detrahatur; in morte autem, quia iam moritur, cum vita detrahitur? Si enim non eſt in vita, quid eſt quod detrahitur, donec eius fiat perfecta conſumptio? Si autem non eſt in morte, quid eſt vitæ ipſa detractio? Non enim fruſtra, cum fuerit vita tota corpori detracta, poſt mortem iam dicitur, niſi quia mors erat, cum detraheretur. Nam ſi ea detracta non eſt homo in morte, ſed poſt mortem, quando, niſi cum detrahitur, erit in morte?

NOTÆ.

Laudatur ab ingenij acumine Auguſtinus, quod ſatis vel in hac vna Quæſtione tractanda prodit. Ex Seneca autem huius tam argutæ diſputationis de vitæ, & mortis momentis occaſionem ſumpſſe ſuſpicemur licet, cuius memorabilem γνώμην ex epiſt. 24. in Commentariis adducit vir litteris etiam politioribus (quod in Theologo perrarum eſt) politiſſimus Leonardus Coquæus. *Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoq; cum creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam. Vſq; ad heſternum quidquid tranſiit temporis, periit, &c.* His prorſus affinia Hieronymus noſter in extremo epiſtolæ ad Heliodorum, ſuper morte Nepotiani. Quotidie morimur, quotidie commutamur, & tamen æternos nos eſſe credimus. Hoc ipſum quòd dicto, quòd ſcribitur, quòd relego, quòd emendo de vita mea tollitur. Quot puncta notarum, tot meorum damna ſunt temporum. Addubitat eleganter Nazianzenus vita ne, an mors potius ſibi optanda ſit. pag. 834. edit. Pariſiens. priore.

Verùm hæc annorum fugacitas, & acceleratio mortis improbos non ad glorioſos labores, quibus ſe vixiſſe teſtatum relinquant; ſed ad exquirendas, ac perfruendas voluptates extimulat, quorum luxui, & intemperantiæ velut oleum camino addunt Poëtæ; eorum quippe ſunt iſtæ voces.

Dum nos fata ſinunt, oculos ſatiemus amore,
Iam veniet tenebris mors adoperta caput.
Pone merum, & talos, pereat qui craſtina curat.
Mors aurem vellens, viuite, ait, venio,

Audi etiam, ſi libet, Romanum Lyricum, lib. 2. Ode. 3.

Huc vina, & vnguenta, & nimium breues
Flores amœnæ ferre iube roſæ:
Dum res, & ætas, & ſororum
Fila trium patiuntur atra.

PHILO-

Digitized by Google

PHILOCALIÆ LIBER QVARTVS.

Cap. I. Auctorum quamuis magnorum non omnia perfecta, & de cautione cenſendi.

Ex Quintil. lib. x. cap. 1.

NEque id ſtatim legenti perſuaſum ſit, omnia quæ magni Auctores dixerint, vtique (forte vbique) eſſe perfecta. Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum ſuorum voluptati: nec ſemper intendunt animos, & nonnunquam fatigantur: cum Ciceroni dormitare interim Demoſthenes; Horatio vero etiam Homerus ipſe videatur. Summi enim ſunt, homines tamen: acciditque iis, qui quidquid apud eos repererunt, dicendi legem putant, vt deteriora imitentur (id enim eſt facilius) ac ſe abundè ſimiles putant, ſi vitia magnorum conſequantur. Modeſtè tamen, & circumſpecto iudicio de tantis viris pronuntiandum eſt, ne, (quod pleriſque accidit) damnent, quæ non intelligunt. Ac ſi neceſſe eſt in alteram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quam multa diſplicere maluerim.

COMMENTARIVS.

NAM ET LABVNT. ALIQVANDO, &c.] Quinque modis in reprehenſionem incurrunt nonnunquam, iudicio Quintiliani, auctores, etiam illuſtres, quos hîc recenſere nihil attinet. Exempli cauſſa, Demoſthenes, & Homerus, quorum ille notatus eſt à Cicerone, hic ab Horatio. Sic Ciceronem Caluus ſolutum, & eneruem, Brutus fractum vocabat. Aſinius Pollio in Liuio Patauinitatem, in Cæſaris commentariis infidelitatem, in Saluſtio verba obſoleta damnauit, in quem eſt dictum, *Et verba antiqui multum furate Catonis.* A Statiana Thebaide tumorem quendam, & inflationem abeſſe non pauci eruditi vellent, fruſtra reclamante Lipſio, qui poetam ſublimem, & celſum nominat potius. Decipimur enim ſpecie recti, vt eſt in Arte poetica Horatij: & quemadmodum *ſectantem leuia nerui animiq;* interdum deficiunt; ſic contrà *profeſſus grandia turget.* Propertius eſt pueriliter ambitioſus, in ſua polyſyllabia, dum pentametrum claudit. Catullus durus; aliquando nimium mollis. Horatio Plautus in facetiis friget. In Ariſtotele accuſatur obſcuritas. In Iſocrate nimis crebræ antitheſes, iſocola, homœoptota, homœoteleuta. Senecæ oratio eſt calx

Digitized by Google

ſine arena. Ovidius ingenio plus æquo indulget. Perſuaſum ergo ſit nobis, difficile inveniri ſcriptorem, quem nemo quidquam peccaſſe cenſuerit, quamvis nihil peccarit. Egregiè Xenophon in Memorabilib. οὐ πάνυ γε ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν. χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα, μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν. Difficile opus aliquod reperies, cuius nullam partem quiſquam reprehendat. Arduum enim eſt, quidquã ſic peragere, ut nihil erres. Quod ſi etiam ſine errore quis aliquid peragat, haud facile eſt iniquum judicem effugere. CVM CICERONI DORMITARE DEMOSTHEN.] Locus eſt in Orat. perf his verbis. Vſqueadeo difficiles, & moroſi ſumus, ut nobis non ſatisfaciat ipſe Demoſthenes: qui quanquam unus eminet inter omnes, in omne genere dicendi, tamen non ſemper implet aures meas. Multis partibus in eloquentia Demoſthene ſuperiorem M. Tullium, in opere ſuo de diuinâ & humanâ eloquentia docet Nicolaus Cauſſinus noſter, ex comparatione videlicet, lib. 3. cap. 17. HORATIO ETIAM HOMERVS IPSE] In Arte.

> *Quem* (Chœrilum, malum Poetam) *bis terq; bonum cum riſu miror, & idem*
> *Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.*

Vbi Tò *quandoque* exponendum quandocunque: ea enim notione hanc vocem ſæpius vſurpat: Vulgus exponit *interdum*. Atqui ſæpiſſime dormitat Iulio Scaligero bonus ille Homerus. VT DETERIORA IMITENTVR] Contra legem imitationis. Hoc ſit primum in præceptis meis, inquit Anton. 2. de Orat. ut demonſtremus quem imitemur, atq; ita, ut quæ maximè excellunt in eo quem imitabimur, ea diligentiſſimè perſequamur. Legi cuiuſdam poema de Immortalitate animi, ita Virgilianæ gravitatis ſtudioſi, ut etiam verſus eius imperfectos, ac dimidiatos imitaretur, ut ex 1. Æneid. *Huc curſus fuit.* Et ex III. *Quem tibi iam Troia* Quid ineptius? Sic aſſentatores, ut placerent regibus ſuis, eorum in corporibus vitia ſtudebant imitari.

MODESTE TAMEN, & CIRCVMSPECT. IVDICIO] Hoc & M. Antonij Mureti, qui in hiſce literis, etiam Lipſij ſententia, familiam ducit, in variis lectionibus, omnigena doctrina & eloquentia refertiſſimis, lib. 14 cap. 20. eſt conſilium, quem audire pretium eſt. *Magnorum virorum errores qui notant, dum id modeſtè, & ſine ſcurrilitate faciant, publice prodeſſe arbitror. Nam neque quidquam propterea de illorum exiſtimatione detrahitur: & cæteri ut cautiores, & conſideratiores in ſcribendo ſint, admonentur: & ſi quid cui, ut ſunt humana, tale contigerit, habet exempla, quibus aut excuſare ſe, aut ſolari queat.* QVAM MVLTA DISPLICERE.] Petro Ramo, cuius nomen apud quoſdam in gloria eſt, permulta, & in Ariſtotele, & in Quintiliano diſplicuerunt, quos libris integris caſtigare, & perſequi eſt auſus. Improbat item multa in poëtis cum veteribus tum recentibus, in Homero omnium maximè, (quem penitus abiicit) Iulius Cæſar Scaliger in Poeticis. Parcior eſt, quanquam latius ſe per auctores diffundens, Claudius Verderius in cenſione pæne omnium, antiquorum potiſſimum.

Cap. II. Ceres cur Martem, & Phœbum generos ſpernat, mythologia, & cur flaua.

EX Iove Proſerpinam filiam Ceres genuit, cuius coniugium expetiuiſſe Martem, & Phœbum procos, nec impetraſſe lib. 1. de Raptu hunc in modum narrat Claud.

> *Perſonat aula procis, pariter pro virgine certant,*
> *Mars clypeo melior, Phœbus præſtantior arcu,*
> *Mars donat Rhodopen, Phœbus largitur Amyclas,*
> *Et Delon, Clarioſq; lares. hinc æmula Iuno,*
> *Hinc poſcit Latona nurum, deſpexit utrumq;*
> *Flaua Ceres, raptuſq; timens, heu cæca futuri,*
> *Commendat Siculis furtim ſua pignora terris.*

Recuſati huius matrimonij phyſicam interpretationem Ianus Parrhaſius in explanationibus ſuis hanc excogitauit. Solis enim æſtus (quem Phœbus, qui idem ſol, ſignificat) & bellum (quod nomine Martis, eius præſidis accipimus) præſertim ſi

diutius

diutius protrahatur, æquè fruges, & annonam lædunt. Inde grata Cereri pax eſt. Quin & ipſa Dea Pax ſic effingebatur, quaſi ſpicam frumento grauidam teneret, id quod in priſci æris nummo ſpectauimus, & Tibullus innuit lib. 1. eleg. 10. *At nobis Pax alma veni, ſpicamque teneto.* Perpetuum porrò Cereri epitheton eſt *flaua*, à maturis frugibus quæ flaueſcunt. Tibull. eiuſd. lib. eleg. 1. *Flaua Ceres, tibi ſit noſtro de flore corona Spicea.*

NOTÆ.

BELLVM FRVGES, ET ANNONAM LÆDIT] Contrà de Pace Ouid. 1. Faſt.

Sub iuga bos veniat, ſub terras ſemen aratas:
Pax Cererem nutrit, pacis alumna Ceres.

Quomodo non læderet, ſi, vt ſcribit in Maniliana Cicero, cum hoſtium copiæ non longe abſunt, etiamſi irruptio nulla facta ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur? Et Virgil. 1. Georg.

——— non ullus aratro
Dignus honos, ſqualent abductis arua colonis,
Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.

Demoſthenes Orat. 1. Olynth. hortans Athenienſes, vt foras mittant copias, auxiliatum ſociis Olynthiis contra Philippum regem Macedonum, ne illis deſertis, & ſubactis in Atticam veniat, & domi bellum gerere cum eo cogantur, oſtendit quantum interſit, vtrobi bellum ſit, & quantum frugibus arma noceant. Si enim, inquit, oporteret vos ipſos triginta duntaxat dies foris eſſe, & quæ alendo ſunt exercitui è noſtri agri prouentibus petere (ſi nullus, inquam, in eo hoſtis verſaretur) id damnum quod veſtri aratores facerent maius fore totius belli ſuperioris impenſis arbitror. Quod ſi quæ hoſtiles copiæ venerint in Atticam, quantæ clades erunt metuendæ? Accedet proteruitas hoſtium, atque inſuper ipſius rei dedecus: quod nullo minus eſt detrimento ſanis quidem hominibus. Verè nulla ſalus bello.

QVIN ET IPSA DEA PAX SIC EFFINGEBATVR, &c.] Ab antiquis inter deas culta pax eſt, cui templum magnificentiſſimum Romæ à Veſpaſiano conditum. Eius ſimulacrum etiam ſic effictum legimus, vt puerum Plutum manu geſtaret, ſymbolum, non ex bello, ſed ex pace diuitias, & opes comparari. Interdum & oliua, & nonnunquam lauro, quin & roſis coronata repræſentabatur; & aliquando ſolo caduceo ſignificabatur. Errat Gyraldus. Templi Pacis ante Veſpaſiani tempora ſcriptores non meminerunt, qui id excitauit, atque conſtruxit, vt Tomo Annal. 1. docuit Baronius. Porrò frumenti, & legum inuentionem Cereri tribuit antiquitas. Ouid. 5. Metamorph.

Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges alimentaque mitia terris.
Prima dedit leges: Cereris ſunt omnia munus.

Ex quo dicta Græcis Θεσμοφόρος, & eius feſta Θεσμοφόρια. Raptus Proſerpinæ canitur, Metam. lib. 5.

Cap. III. Duo præcepta accuſandi, & tres cauſſæ quare adoleſcentes Romani accuſarent.

CIcero de omni ratione accuſandi Verrina. I. præcipit, ne quis acerbitate animi adductus; ſed neceſſitate, vel officio aliquo coactus id feciſſe videatur. II. Ne ſæpius ad accuſandum deſcendat ſemel, aut iterum laudari poſſe. Nihil enim turpius, aut ad famam ſordidius, quam mereri, ut accuſator nominere.

Digitized by Google

Itaque Brutum quendam dedecus familiæ Iuniæ ob id in Bruto vocat. Adoleſcentes porrò Romani accuſationes ſuſcipiebant ob haſce cauſas, ob cupiditatem gloriæ, oſtentationem ingenij, inceptionem, & progymnaſma patrociniorum, vt notauit Apuleius. Nam neque gloriæ cupido ruſtico, & barbaro; neque facundiæ oſtentatio rudi, & indocto: neque inceptio patrociniorum capulari ſeni congruiſſet. Ex Comment. in Apolog. Apul. & Scipione Gentil.

COMMENTARIVS.

Sunt quidem Oratoris munera ſicut ſuadere diſſuadere, laudare vituperare, ita quoque accuſare defendere, ſecundum tria controuerſiarum, ſiue cauſarum genera. Veruntamen defendere quam accuſare multo eſt honeſtius. Quare & ipſemet Cicero, quanquam accuſaſſet ſæpe, & multos, id quod etiam ex eius quæ extant orationibus patet, vt Piſonem, Vatinium, Catilinam, Clodium, Antonium, & in primis C. Verrem VII. vt vulgò numerantur orationibus, nihilominus defenſor, & patronus, quam accuſator videri, & haberi maluit. Quò etiam Tuſculanas ſuas ſic exorſus eſt: cum defenſionum laboribus, ſenatorijsque muneribus aut omnino, aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus.

NE QVIS ACERBITATE ANIMI, &c.] Cum igitur accuſatione aliquando vtendum, & ad tribunalia, iudiciaque ſeu priuata, ſeu publica veniendum ſit, par eſt noſſe accuſatorem, quid ſibi potiſſimùm cauendum, vt viri boni opinionem retineat. Bene, qui dixit, *Impedit ira animum, ne poſſit cernere verum.* Ira, odium, inuidia, maleuolentia peſſimæ conſiliariæ, rationis lumen obfuſcant, & recto incedere tramite non ſinunt. SED NECESSIT. VEL OFFICIO, &c.] Neceſſitate quidem, vt ſi tibi pro te ipſo aduerſus alium, aut pro conſanguineo, cognatoue dicendùm ſit; aut ſi amici cauſa agenda; aut ſupplicis, atque à Patrono deſerti, & in te ſpem ſuam collocantis; quomodo Cicero Siculis contra Verrem patrocinatus eſt.

NE SÆPIVS ACCVSAND. DESCEND. Niſi Reipub. charitas aliud flagitet, contra ſeditioſos atq; improbos ciues, non armis ſolum, ſed etiam ſi poteſt, linguis ferendũ eſt auxilium, quoties eius conuellitur, ac labefactatur auctoritas, & maieſtas. Id quod M. Tullius fideliſſimè præſtitit, qui ob Rempub. in multorum offenſionem incurrit, vt 11. Philip. ab initio fatetur, his verbis. *Quonam meo fato P. C. fieri dicam, vt nemo his annis viginti Reipub. hoſtis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit. Te miror, Antoni, quorum facta imitère, eorum exitus non perhorreſcere. Atque hoc in alijs minus mirabar. Nemo illorum inimicus mihi fuit voluntarius: omnes à me Reipub. cauſſa laceſſiti; tu ne verbo quidem violatus, vt audacior, quam L. Catilina, furioſior quam P. Clodius viderere*, &c.

NIHIL ENIM TVRP. AVT AD FAM. SORD. &c.] Quomodo non turpiſſimum, ac ſordidiſſ. addo, & indigniſſimum ſit, cum homines hominum cauſſa ſint geniti, eloquentiam ad ſalutem hominum datam, ad eorum peſtem, perniciemque conuertere? Quorum ſaluti, honori, opibus vt conſuleretur magis, plures horæ defenſori, quam accuſatori dabantur ad orandum. Denique quacunque, etiam iuſtiſſima de cauſſa, alium lædere inuidioſum; tueri autem, & prodeſſe cuiuis gratioſum eſt, & glorioſum.

ADOLESCENT. PORRO ROMANI, &c.] Poſtquam ampliſſimis verbis laudauit eloquentiam Craſſus 1. de Orat. conuerſus ad Sulpicium, & Cottam, qui præclaræ illi diſputationi inter Craſſum, & Scæuolam interetant, tres eloquentiæ fines nominat. Sic namque laudationem ſuam claudit. Quamobrem pergite, vt facitis, adoleſcentes: atque in id ſtudium, in quo eſtis, incumbite, vt & vobis honori, & amicis vtilitati, & Reipub. emolumento eſſe poſſitis. Fines illi tres, ob quos adoleſcentes Romani accuſationes (addo, & defenſiones) ſuſceperint, vt in contextu theorematis dicitur, ad vnum rediguntur commodè, puta ad cupiditatem gloriæ, propter quam quis ingenium oſtentat ſuum, & in patronis, quod glorioſum eſt, vt haberi queat, elaborat. Dicamus itaque, Oratori triplicem finem eſſe propoſitum; gloriam, vtilitatem amicorum, & Reipub. emolumentum.

OSTENTAT. INGENII] Etſi fugienda eſt omnis oſtentatio, quia vitioſa, præſertim verò ingenij quam Cicero in Officijs vitioſiſſimam dicit, tamen adoleſcentiæ, cuius honeſta ſtudia bonis ominibus, & εὐφημίαις proſequenda, laudibusque alenda, & fouenda ſunt, aliquid condonari poteſt, iuxta illud Ouidij 4. P. 2. *laudataq; virtus creſcit, & immenſum gloria calcar habet* cuius guſtus à barbaris, rudibus, ſenio languentibus, vt ita dicam, non guſtatur.

Digitized by Google

Cap. IV. Riſus neceſſitas, & vtilitas.

RIſus ad dicendum neceſſarius, non vtilis modò eſt, vel vt inſenſos deliniat, vel vt conciliet auerſos. Sæpe orator, quæ negare non eſt, aut defendere, tempeſtiuo riſu, & cauillatione deflectit, ac aliò tranſmittit, coniectique in ſe teli vitat, aut retundit aciem; quemadmodum bonus gladiator, parua declinatione, motuque corporis aduerſarij petitiones eludit. Riſu ſæpe obruuntur, vel eleuantur, quæ contentione frangi refellique argumentis non poterant. Sic noſter Tullius repetundarum reum, & haud dubiè ſontem L. Flaccum iudicio, & pœnæ legum eripuit. Sic item patronus, L. Murenæ in manifeſto ambitus crimine ſalutem, dignitatemque tutatus eſt. Quid quod interdum in bello plurimum valent riſus, & facetiæ? Iocatus in Giſconem Annibal, multitudine Romanorum perterritum, exercitum ſuum confirmauit. Lacedæmoniis iratum Regem Philippum, vna ſalsè ſcripta placauit literula: & qui milites Regem Pyrrhum in tentoriis probris lacerauerant, facetè translato in lagenam crimine, è periculo capitis, regiæque iracundiæ flamma euolauerunt. Nimis longum foret ſingula id genus perſequi. Ioannes Paſſerat. præfation. in locum II. de Orat. de Facetiis.

Riſus corpora noſtra agitat, & non parùm exercet. Quis enim non videt, hominibus dum rident, tota viſcera commoueri, ignefcere faciem, caput, & pectus concuti, innumeriſq; ferè affectionibus eorum ſtatum affici? Proderit in primis ridere illis, quibus frigidæ ſunt & capitis, & thoracis partes, melancholicis, & à frigida cerebri intemperie deſipientibus, attonitiſque, & qui ob mærorem, ac triſtitiam in febres, aut alios affectus delapſi ſunt. Riſu ſeſe exercere volentes, alas ſibi titillari faciant. Magnus enim in illis partibus venularum, atque arteriarum concurſus eſt, quæ titillatæ concaleſiunt, & ſpiritum ſubinde ex concalefactione genitum per vniuerſum corpus diffundunt. Hieronym. Mercurial. De arte Gymnaſtica lib. 3. cap. 8. & lib. 6. c. 6.

COMMENTARIVS.

De moderatione riſus egimus lib. II. cap. 12. ex Baſilio, & Clemente Alexandrino potiſſimùm. De riſu Oratorio agit Quintilian. lib. 6. cap. 3. cuius vtilitatem ab initio capitis perſtringit, inquiens. Huic (miſerationi mouendæ) diuerſa virtus quæ riſum iudicis mouendo, & illos triſtes ſoluit affectus, & animos ab intentione rerum frequenter auertit, & aliquando etiam reficit, & à ſatietate, vel à fatigatione renouat. Plerique Demoſtheni facultatem huius rei defuiſſe credunt, Ciceroni modum, & ibi plura de mira eius vrbanitate. Agit de riſu Oratoris etiam Ludouicus Creſſollius noſter, De perfecta Oratoris Pronuntiat. & Actione, lib. 2. ſect. 9.

L. MVRENÆ SALVT. DIGNIT. TVTATVS] In hunc de ambitu accuſatum ſedit iudex Cato Vticenſis, ſecta Stoicus. Cicero defenſor multis in illam ſectam illudens, iudicibus riſum excuſſit, vt Cato ille exclamaret, Dij boni, quam ridiculum habemus Conſulem.

IOCATVS IN GISCONEM ANNIBAL. &c.] Miranti; & formidanti tantum Romanorum exercitum, per iocum, & contemptum reſpondit; magis mirum videri, in tantis copiis nullum vocari Giſconem. Quo lepore dum contemnit hoſtem, quamuis numeroſum; ſuos recreauit, & animos ad fortiter decertandum iniecit. Non enim in numero, ſed in fortitudine poſita eſt victoria, Scribit Plutarch. in Annibale. VNA SALSE SCRIPT. LITERA] Auſonius epiſt. 25.

Vna fuit tantum, qua reſpondere negantes
Littera, & irato Regi placuere Lacones.

Putant eruditi ab Auſonio ſignificari ſyllabam εἰ non, quam breuiloquentiæ amantes Lacedæmonij, Philippo Regi ſolam in parua charta reſcripſerunt, cum ab eis quæſiuiſſet, an ſe vellent recipere. Literam vocat, quoniam licet diphthongus ſit, tamen velut vnica litera ſcribitur, & pronuntiatur: etſi credibile eſt eos honoris cauſſa geminis vocalibus expreſſis, & maiuſculis ſcripſiſſe, hac figura

Digitized by Google

OV. Opinio Eliæ Vineti. QVI MILITES REGEM PYRRHVM IN TENT. &c.] Narrat Valerius Max. lib. 5. cap. 1. Audierat quoſdam Tarentinorum parum honoratum de ſe ſermonem in conuiuio habuiſſe, accerſitoſque qui ei interfuerant percunctabatur, an ea, quæ ad aures eius peruenerant dixiſſent. Tum ex illis vnus : Niſi vinum nobis defeciſſet, iſta quæ tibi relata ſunt, præ iis quæ de te locuturi eramus, iocus, ac ludus fuiſſent. Tam vrbana crapulæ excuſatio, tamque ſimplex veritatis confeſſio iram regis conuertit in riſum. Qua quidem clementia, & moderatione aſſecutus eſt, vt & ſobrij ſibi Tarentini gratias agerent, & ebrij bene precarentur. Narrat etiam factum Quintilian. lib. 6. cap. 3. RISVS CORPORA NOSTRA AGITAT, &c.] Diſputaturus Cicero II. de orat. de locis iocorum, & facetiarum, quæ riſum audientium conciliant, quæſita aliquot proponit de riſu. Ac primum illud, inquit, quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, vbi ſit, quomodo exiſtat, atque ita repente erumpat, vt eum cupientes, tenere nequeamus, & quomodo ſimul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus, neque enim ad hunc ſermonem pertinet: &, ſi pertineret, neſcire me tamen id non puderet, quod ne ipſi quidem illi ſcirent, qui pollicerentur. Non diſparia Quintilian. Cum videatur autem res leuis (riſus) & qui à ſcurris, mimis, inſipientibus deniq; ſæpe moueatur, tamen habet vim, neſcio an imperioſiſſimam, & cui repugnari minimè poteſt. Erumpit enim etiam inuitis ſæpe, nec fultus ope, nec vultus modo ac vocis exprimit confeſſionem, ſed totum corpus vi ſua concutit. Riſum denique naturæ humanæ proprium eſſe fatentur omnes. Vnus inuentus eſt, qui ſemel in vita riſerit : ideo dictus ἀγέλαστος. Anaxagoram nunquam riſiſſe, nec ſubriſiſſe : Ariſtoxenum valde ab riſu abhorruiſſe, lib 8. cap. 13. Aelianus refert.

Cap. V. Legum pulcherrima laudatio.

Ex Orat. 75. Dionis Pruſæi.

LEX eſt dux vitæ, & ciuitatum præſes communis, negotiorumque iuſta regula ad quam normam quemque dirigere oportet mores ſuos : ſin minus, prauus erit, & curuus. Hanc igitur qui obſeruant, ſalui permanent: qui a. transgrediuntur, primùm quidem ſe ipſos perdunt, deinde & alios, dum ſe exemplum, & imitamen iniquitatis, atque violentiæ exhibent. Vt autem è nauigantibus qui faces turrium proſpectant, ij maximè ſalui, & incolumes euadunt, & ad portum perueniunt ; ita qui ſecundum legem viuunt, tutiſſimè vitæ viam conficiunt, aptumque diuerſorium obtinent. Iam ſanè aliquem hominis conſilio eſſe vſum pœnituit, legis verò non item. Tanto autem ciuitatibus vtilior eſt quam mœnia, quod muris non cinctæ pleręq; vrbes perdurant ; abſque lege autem nulla ciuitas habitari. Lex violentiam diſſoluit, petulantiam, & contumeliam compeſcit, dementiamque ad modeſtiam reducit, malitiam caſtigat, priuatimque, & publicè omnes indigenas aliquo commodo afficit : ac iniuriam quidem paſſis ſuccurrit, de aliqua autem re ambigentibus indicat, quid facto opus ſit. Omnium æquè curam habet, attenditq; ad aliorum negotia : nihilq; proprium, aut peculiare illi eſt, Cumque ſit omnium Princeps, & Domina, absque vi, & armis ditionem retinet: immo ipſa vim deſtruit, atque cum ſuadela, & volentibus præeſt. Tantum autem in ea roboris, atque potentiæ eſt, vt ipſamet etiam Diuis ferat ſuppetias. Sacrilegos enim, & pietatis erga ipſos contemptores punit. Illam nemo poteſt afficere iniuria. Omnis enim qui legem violat, non illi, ſed ſibiipſi damnum infert. Tantæ iuſtitiæ, & humanitatis eſt, vt etiam infortunatis citius præſtò adſit, quam genere propinqui, & iniuria affectis valentior ſit, quam ſuum cuiuſque robur, & patribus quam liberi beneuolentior, & pueris quam parentes, & fratribus quam fratres. Multi igitur à chariſſimis iniuria affecti ad hanc confugiunt. Porro quamcunque rem, etiam viliſſimam, ſi libuerit, confeſtim magnam, perfectamq; facit. Hæc eſt quæ oleaſtrum ita magnum, tantoque ſtudio dignum reddidit, apia, ac pinum ſacræque frondis coronam. Hæc eſt quæ tria illa verba, quibus ſtrenuus quiſque prædicatur, multis pretioſiora efficit, quam vita eſt. Hæc eſt quæ conuentus congregat, quæ deos honorat, quæ virtutem auget. Hæc eſt quæ mare purgat, terramque pacatam facit. Tantum tempe-

Digitized by Google

rantia & fide omnibus antecellit, vt & coniugum ſocietatem, virginumque venuſtatem, atque puerorum ætatis florem ei omnes crediderimus. Iam verò cum Iuſtitia virgo ſit, lex ſola cum ea modeſtiæ ergò conuerſatur. Hæc eſt adiutrix ſenectutis, magiſtra iuuentutis, paupertatis auxiliatrix, diuitiarumque cuſtos. Paci quidem ſocia adiungitur, bello autem aduerſatur. Quin etiam in hoc ipſo plus virium habet. Nam præconem quamuis ab inimiciſſimis miſſum, hæc ſaluum conſeruat, cuſtoditque, quauis lorica, & quolibet clypeo fortius præbens illi caduceum, quod legis ſymbolum eſt. Ob hanc interemptos nullus amplius hoſtium habet numero. Verùm qui hoſtilis animi, contumeliæque in illorum corpora ſpecimen edunt, plectuntur ab ea, infamiæque nota inuruntur. Tanto autem ciuitatibus vtilior eſt, quam gubernacula nauibus, quod clauo amiſſo nauis non perit, niſi tempeſtate correpta: ciuitas autem ſalua eſſe nequit ſoluta lege, etiam ſi nihil acerbi, dirique extrinſecus adueniat. Vt vero quiſque hominum à ſua ipſius mente gubernatur, ſeruaturque, huius autem diſſidium, & diſtractio inſaniam, deliriumque comparat: eodem planè modo, ſi quis legem auferat ex hominum vita, perinde, opinor, ac ſi mens erepta fuerit in perfectam veſaniam atque perturbationem corru &c.

COMMENTARIVS.

Legum aliæ diuinæ, aliæ humanæ ſunt. Earum conditores diſtant pæne quantum inter Deum, & homines eſt diſcrimen. Præmijs quoque ac pœnis propoſitis permultum differunt. Nam qui humanis obſequuntur, aut honores, aut immunitates, aut laudem, aut penſionem aliquam adipiſcuntur. Qui eas perrumpunt ac violant, aut ignominia afficiuntur, aut facultatibus exuuntur, aut carcere, exilio, morte multantur. Cicero 8 pœnarum genera legibus contineri dicit. Ea ſunt damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, ſeruitus, mors. Contrà, qui diuinis obtemperant, filiorum locum apud Deum tenent; multa, & eximia ab eo dona accipiunt; & poſtquam hinc exceſſerint, immortalibus in cælo ad æternorum gaudiorum ſocietatem adſcribuntur: cum earum contemptores, & transgreſſores ad inferos, ſempiternis ſupplicijs mactandi deuoluantur. Diuinas regum religioſiſſimus Dauid eloquia Domini, teſtimonia, iuſtificationes, mandata, teſtamentum, iudicia vocat, quas quantopere ſuſpexerit, & adamarit: quam earum ſeruandarum ſtudioſus fuerit; quomodo totos dies animo eas ſecum volutarit, & ijs exſequendis exultarit, easque ab improbis deſpici, & conculcari lamentatus ſit, ex pſalmorum eiuſdem libro diſcere quiuis poterit.

Nunc qui quibus vrbibus, aut nationibus leges tulerint videamus, viri vtique prudentia, & conſilio præſtantes, quorum nonnulli, quò leges ſuæ plus reuerentiæ, & auctoritatis haberent, eas ſe à dijs dictatas accepiſſe ſimularunt. Horum catalogum ex Theodoreto dabimus, qui eos Therapeut. ſerm. 9. qui eſt de legibus, diligenter recenſuit. Fuit igitur Cretenſium legislator eorum rex Minos, Italorum & Siculorum Charondas, Locrenſium Zaleucus, Lacedæmoniorum Lycurgus, Argiuorum Apis, Phocenſium Mneſon, Cyrenenſium Demonax, Achæorum Pagondas, Cnidiorum Archias, Mileſiorum Eudoxus, Thebanorum Philolaus, Mitylenenſium Pittacus, Pyliorum Neſtor, Athenienſium Solon, Draco, Cliſthenes, Romanorum (qui ſuis legibus totum pæne orbem ſubiecerunt) Romulus, Numa Pompilius, & Decemuiri. Iam verò quid ſit Lex doceamus. Cic. 1. de legib. eius deſcriptionem, & originem à prima, & ſumma, ac perfectiſſima lege repetens, ex Stoicorum diſciplina, ait eſſe mentem Dei opt. max. omnia ratione iubentis, & vetantis, à quo hominum vera lex proficiſcatur, quæ eſt ratio ſapientis, apta ad iubendum, & vetandum. Ibid. Eſſe rationem ſummam, inſitam in natura, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria. Et lib. 2. Lex eſt neq; hominum ingenijs excogitata, nec ſcitum aliquod populorũ; ſed æternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret, imperandi, prohibendique ſapientia. Adde & hanc, Lex eſt iuſtorum, & iniuſtorum diſtinctio, ad illam antiquiſſimam, & omnium principem expreſſa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ ſupplicio improbos afficiunt, & defendunt ac tuentur bonos. Sed apertius, & ſimplicius vt agamus. Lex eſt recti præceptio, prauique depulſio. Sic 2. de Nat. deor. Item aliter, Eſt agendorum, vel omittendorum regula, & menſura. Eſt princeps cui obedire debemus: eſt dux, quem ſequi conuenit: eſt regula, quam faciendis quibusque applicari decet. Ita Ariſtoteles Polit. lib. 3. Cum hac deſcriptione principium huius laudationis bellè concordat. Affertur & iſta ex Demoſthene definitio. Omnis lex inuentum, ac donum Dei, decretum virorum ſapientum, correctio delictorum, & ciuitatis tranquilla compoſitio. Proinde ab alijs mens, & anima ciuitatis nominatur.

QVI

QVI FACES TVRRIVM PROSPECTANT] Modica inſula Ægypti Pharos, in qua turris altiſſima, eodem nomine. Ex ea noctu accenſæ faces nauigantium iter dirigebant. Inde reliquæ ſpeculæ ob ſimilem vſum Phari nuncupatæ. ABSQVE LEGE AVTEM NVLLA CIVITAS, &c.] Heracliti verbum, Non minus oportere ciues pugnare pro legibus, quam pro mœnibus, quod ſine his ciuitas poſſit conſiſtere, ſine illis autem minimè. Laert. lib. 9. LEX VIOLENT. DISSOLVIT. PETVLANT. &c.] Cic. 1. de Orat. Docemur auctoritate legum domitas habere libidines, coërcere cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere. OMNIVM ÆQVE CVRAM HABET] Non reſpicit perſonam Lex, non gratiam quærit, non muneribus corrumpitur, non precibus flectitur, non blandimentis emollitur, ſurda & muta eſt. Pauper & diues, nobilis & ignobilis, honoratus & inhonorus illi pares ſunt. Cic. 2. Off. Leges ſunt inuentæ, quæ cum omnibus vna, atque eadem voce loquerentur. CVM SVADELA, ET VOLENTIB. PRÆEST] Lex quodammodo Iuſtitiæ ſoror eſt; Iuſtitiæ parendum cenſent omnes. Quod ſi qua Lex iniuſta iubet, ea lex dici non meretur. ETIAM DIVIS FERAT SVPPETIAS [Vnde quidam legem deorum atque hominum reginam eſſe dixerunt. Nam dum in eorum contemptores animaduertit, quid niſi opem illis fert, & ſe auxiliariam exhibet?

A CHARISSIMIS INIVRIA AFFECTI, &c.] Non ſolum non parcunt leges in conſanguineos & propinquos peccantibus: ſed etiam grauioribus ſupplicijs eos vlciſcuntur, vt interfectores, & interfectrices parentum, fratrum, liberorum, vxorum, maritorum. Item inceſtuoſos, & à legitimo thoro ad alienum flagitioſè deſciſcentes. MAGNAM, PRETIOSAMQVE FACIT.] Poſſunt leges rebus pretia imponere, & pro ratione temporum pretioſa vili, & vilia magno vendi imperare. In moneta quidem vel augenda, vel minuenda, vel prohibenda, vel reuocanda mutationes huiuſcemodi fieri ſolemne eſt.

HÆC EST QVÆ OLEASTRVM ITA MAGNVM, &c.] Quatuor celeberrima ludorum genera apud Græcos attingit, Olympia, Pythia, Iſthmia, & Nemea; quorum primum in honorem Iouis, alterum Apollinis, tertium Palæmonis, quartum Archemori agitabatur, erantque præmium quatuor coronarum genera, pæne nullius pretij: ſed viciſſe tam glorioſum erat, propemodum quam Romæ triumphare: tota enim Græcia ſpectatum concurrebat. In primo dabatur oleagina, in ſecundo laurea, in tertio pinea, in vltimo ex apio herba. Lege Polydorum lib. 2. cap. 13. Leonicen. de varia hiſtor. lib. 1. cap. 68. Natal. Mythologiam lib. 5. cap. 1. 2. 3. 4. Scalig. Poet. lib. 1. cap. 23. 24. 25. 26. Brodæi ſcholia in 1. Epigramma Antholog. lib. 1. Budæum in Pand. Ex quo & hæc accipe. Agonas, & victores hieronicas appellant Græci, quorum ne cuius memoria, aut veſtigium extaret, ſubuerti, & vnco trahi, abijcique in latrinas omnium ſtatuas, & imagines Nero imperauit, vt eſt apud Sueton. cap. 24. Qui quatuor hæc certamina obierant, & vicerant, periodo victores dicti ſunt, auctore Feſto. Tota vita conſtitutis à Repub. vectigalibus fruebantur. Lege, quæ breuitatis ergô omiſi, pag. 136. Addat qui vult Raderum noſtrum in Martialem lib. 11. pag. 768.

QVÆ TRIA ILLA VERBA, QVIB. &c.] Præconis voce victores pronuntiabantur, & patrias ſuas coronaſſe dicebantur. Simonides in Theocritum Olympionicen. ὃς πατέρων ἀγαθῶν ἐστεφάνωσε πόλιν. Qui bonorum patrum ſuorum vrbem coronauit. Plin. lib. 16. cap. 4. Nouiſſimè & in ſacris certaminibus vſurpatur, in quibus hodieque non victori dant, ſed patriam ab eo coronari pronuntiatur. Xiphilin. τὸ δὲ δὴ κήρυγμα ἦν· Νέρων Καῖσαρ νικᾷ τόνδε ἀγῶνα, καὶ στεφανοῖ τόν τε τῶν Ῥωμαίων δῆμον. Nero Cæſar hoc agone, ſeu certamine victor euaſit; & populum Romanum coronat. Patet nunc quæ illa tria verba legitima fuerint, quæ animos ad illa ſacra certamina tantum inflammarint. VT ET CONIVG. SOCIETAT. VIRGINVMQVE VENVST. &c.] Leges adulteria, virginum, & puerorum ſtupra prohibent. Dum abſtineas nupta, vidua, virgine, ama quod lubet, audiebatur apud Romanos: in ſeruilia autem corpora licentia permittebatur. Chriſtianis extra matrimonij ſanctitatem omnis vetita eſt libido.

PACI QVID. SOCIA, BELLO ADVERSAT.] Silent leges inter arma. C. Cæſar Metello obſiſtenti, ne pecunias ab ærario tolleret, ac leges id fieri vetantes proferenti, Non idem, inquit, armorum, & legum tempus eſt. Quod ſi hoc pati non potes, nunc quidem abſcede hinc, ac poſtquam peractis fœderibus arma depoſuerimus, tunc, ſi videbitur, & plebis patronum age. Plutarch. in Rom. Apophtheg. PRÆCON. QVAMVIS AB INIMICISSIM. MISSVM, &c.] Iure gentium tuti ſunt apud hoſtes ab hoſtibus miſſi rebus tranſigendis Legati, Præcones, & Caduceatores. Ideo Achilles ad ſe ab Agamemnone miſſos præcones duos, ad abducendam ab eo Briſeidem, Iouis nuntios nominat, cum eos prior ſalutans inquit 1. Iliad. χαίρετε κήρυκες Διὸς ἄγγελοι.

INTEREMPTOS NVLLVS AMPLIVS HOST. HAB. NVM.] Adi prouerbia,

uerbia, cum laruis non luctandum, Iugulare mortuos. Cum ab Laurento miſſi Legati Æneam rogarent, vti ſuos in prælio cæſos ſepeliri permitteret, dicerentque,

Nullum cum victis certamen, & æthere caßis:
Parceret hoſpitibus quondam, ſocerisq́ vocatis,

reſpondet perhumaniter, lib. XI.

Pacem me exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & viuis concedere vellem.
Nunc ite, & miſeris ſupponite ciuibus ignem.

QVI HOSTILIS ANIMI, CONTVM. IN ILLOR. CORP. &c.] In mortuos ſingulos qui ſæuierint, profertur ex Homeri Iliad. 22. Achilles in Hectorem. Virgil. 1. Æneid. *Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros.* Tomyris Scytharum regina caput Cyri regis Perſarum deſectum in vtrem ſanguinis plenum demerſit, cum his verbis: ſatiare ſanguine quem ſitiſti: Herodot. lib. 2. Iuſtin. lib. 1. Fuluia Antonij vxor caput Ciceronis diris exſecrata, repoſuit in gremio, extractamque linguam aciculis confixit. exemplorum in ſingulis ſat eſt. Cadauera Argiuorum, quibus à Thebanis, vbi ceciderant, ſepultura negabatur, ad funerandum reddere iiſdem Argiuis, implorati Athenienſes coëgerunt. Iſocrat. in Panegyr. Euripid. Phœniſſis.

CIVITAS SALVA ESSE NEQVIT SOLVT. LEGE.] Cic. 1. de legib. Ad ſalutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominum & quietam, & beatam conditæ ſunt leges. Aureo quidem ſæculo, qui tum extabant homines aurei, *vindice nullo ſponte ſua ſine lege fidem, rectumq́ colebant.* At nunc ne argentei quidem homines, ſed ferrei potius videntur. Ideo & legibus, & carceribus, & carnificibus omnino opus eſt.

VT QVISQVE HOMINVM A SVA IPSIVS MENTE GVBERNAT. &c.] Rurſum Cic. 3. de legib. Nihil eſt tam aptum ad ius, conditionemque naturæ, quam lex, ſine qua nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Pro mantiſa huius commentarij hoc addere libet. Cum dies mortis Socrati in carcere conſtituto iam appropinquare videretur, viſit illum, vt ante ſæpe, Crito amicorum præcipuus, & denuo ſuadere inſtituit, vt amicis pro ſe ſatis facere paratis ſinat ſe è cuſtodia educi. Hæret ille inter vitæ ſeruandæ cupiditatem, & honeſti, inhoneſtique diſcrimen, & feſtiuè perſonam legum induit, ſibi exitum carcere diſuadentium, ne auctoritatem Reipub cuius decreto eò immiſſus ſit, violet. Vide Critonem Platonis. Nota inſuper hoc auctarium ex Cuiaco, ad Tit. 1. Vlpiani. Lex aut rogatur, id eſt fertur: aut abrogatur, id eſt, prior lex tollitur: aut derogatur, id eſt, pars prima tollitur; aut ſubrogatur; id eſt, adijcitur aliquid primæ legi: aut obrogatur, id eſt, mutatur aliquid ex prima lege.

Cap. VI. Feſtiuiſsima ſummiſsio, & impertitæ laudis modeſtiſsima repudiatio.

IOANNES PICVS MIRANDVL. ANGEL. POLITIANO. S.

QVod me proximis litteris tuis tantopere laudaris, debeo tibi tantum, quantum ab eo abſum, vt meritò laudes. Id enim debetur cuiq; quod gratis dat, non quod perſoluit. Quare & ipſe totum id tibi debeo quod de me ſcribis, cum in me tale ſit nihil. Cum id mihi ipſi nullo pacto deberes, id totum tuæ fuit humanitatis, & ſingularis in me beneuolentiæ. De cætero, ſi me examinaris, nihil inuenies, niſi tenue, humile, anguſtum. Nouitij ſumus, atque tyrunculi, qui ex inſcitiæ tenebris pedem modò mouimus, promouimus ferè nihil. Benignè nobiſcum ſi agitur, inter ſtudioſorũ ordines referamur. Habet docti nomẽ quiddam aliud, quod ſit tibi, & tui ſimilibus peculiare; mihi tam grandia non conueniunt, cum eorum, quæ in litterarum ſtudijs ſunt præcipua nihil non ſolum exploratum non habeam, ſed adhuc etiam niſi per tranſennã viderim. Conabor, id quod nunc ago, aliquando talis eſſe, qualẽ nunc me

prædicas, & eſſe aut iudicas, aut certè velles. Interea imitabor te, Angele, qui te Græcis excuſas, quod ſis Latinus, Latinis quod græciſſes. Simili & ego vtar perfugio, vt poëtis, rhetoribusque me approbem, propterea, quod philoſophari dicar, philoſophis, quod rhetoriſſem. Quanquam mihi longe aliter accidit, atque tibi. Quippe ego dum geminis, vt aiunt, ſellis ſedere volo, vtraque excludor; fitque demum, dicam paucis, vt nec poëta, nec rhetor ſim, nec philoſophus. Tu itaque vtrumque imples, vt vtrum magis, haud ſatis conſtet, &c.

N O T Æ.

Vitam huius longe omnium eruditiſſimi, ac nobiliſſimi hominis conſcripſit Ioannes Franciſcus Picus, fratris filius, ipſe quoque proprijs, ac ſuis lucubrationibus illuſtris. In ea vita permulta eſt reperire memorabilia, de eius ſtudijs, libris editis, & non editis, iiſque partim inchoatis, partim ſemi perfectis, de moribus placidiſſimis, de exiſtimatione, de ingenio, memoria, doctrina admirabili, & obſtupeſcenda, quam ſi non aliunde, certè vel ex hoc vno quam immenſa fuerit indicare poſſis, quod nongentas concluſiones, ſiue poſitiones, ſiue aſſertiones, vt vocant, defendendas propoſuerit publicè, de dialecticis, mathematicis, naturalibus, ac diuinis rebus; nec ex Latinis tantum litteris, ſed Græcis quoque, Hebraicis, Chaldaicis, Arabicis. Verè ſui ſæculi phœnix litteratorum; & in tam florenti ætate, ac pæne adoleſcentia magnum miraculum. Natus eſt anno Chriſti M. CCCCLXIII. Pio II. Pont. Max. Friderico III. Auguſto. deceſſit ætatis anno 32. Teſtimonia, ſiue elogia à doctis ei tributa, non pauca nondum tamen euulgata olim collegimus. Vnum ex Pauli Iouij elogijs hoc habeto. *Merito cognomine Phœnix appellatus eſt Ioannes Picus, quod in eũ dij ſuperi ſupra familiæ claritatem omnes corporis, atque animi, vel rariſſima dona contulerunt. Mira eum altitudine ſubtilis ingenij, decora facie, lectiſſimisq; moribus, & incomparabili, cum diſputaret, aut ſcriberet, facundia omnes eius ſæculi ſapientes facile in admirationem conuertit.*

GEMINIS SELLIS SEDERE] Qui ſunt incertarum partium, ſeu qui vtrique parti nituntur ſatis facere, & fidem gerunt ambiguam, duabus ſedere ſellis dicuntur. plura Chiliaſtes. Quæ carmina amatoria aliquando luſerat, Vulcano abſumenda dedit viuus ipſemet.

Cap. VII. Facilius inſtitui priuatos, quam Principes, & Reges. ſubiiciuntur aliquot præcepta.

Ex Iſocrat. παραινέσει, ad Nicoclem Salaminæ Regem.

SIc rem demonſtrat eloquentiſſimus, & prudentiſſimus ille Iſocrates. Nam priuatos quidem homines permulta ſunt quæ erudiant, atque in primis vita expers deliciarũ, & quotidiana de parando victu, quaſi dimicandi neceſſitas. Deinde leges, quibus in ſuis quiſque ciuitatibus reguntur. Præterea libertas illa, qua palam & amicis obiurgare inuicem, & inimicis exagitare delicta licet. Denique poetæ quidam præcepta de viuendi ratione reliquerunt: quibus rebus omnibus conſentaneum eſt, eos fieri meliores. Principibus autem nihil eiuſmodi contigit; ſed quos omnium maximè inſtitui conueniebat, hi mox ſuſcepto principatu, ætatem ſine vllis monitoribus exigunt; paucis enim ad eos patet aditus. Qui verò familiariter cum iis viuunt, hi ad gratiam & dicunt, & faciunt omnia. Itaque & ampliſſima pecunia, & potentia maxima potiti, facultatibus his non rectè vtendo effecerunt, vt multi dubitent, ſit ne priuatorum quidem hominum, ſed moderatè ſe gerentium potius expetenda vita, quam tyrannorum.

Impera tibi ipſi non minus quam cæteris, idque maximè regium putato, non ſi multis libidinibus ſeruias; ſed cupiditates magis in poteſtate habeas, quam ciues tuos. Noli putare, aliis viuendum moderatè, regibus perturbatè: ſed tua temperantia

perantia alijs fac exemplo ſis: nec ignores, totius ciuitatis mores ad exemplum magiſtratuum conformari. Præſtare puta liberis tuis honeſtam famam, quam magnas opes relinquere. Nam hæ mortales ſunt, illa immortalis. Fama pecuniæ quæri poſſunt, emi pecunijs fama non poteſt.

COMMENTARIVS.

De regno ad Arcadium iuuenem, Imp. Theodoſij M. Filium, eximium ſanè librum miſit Syneſius Cyrenes Epiſcopus, quo eum monet liberrimè de ijs, quæ regibus facienda, & non facienda ſunt. Mox à principio docet, auidè illi audiendos, maximique faciendos ſermones, ipſos ingenuè, ac non timidè officij ſui admonentes, auerſandosque aſſentatores, & πρὸς χάριν loquentes, qui perniciem regibus ſuauem afferant, dum velut venenatas potiones melle permiſtas infœlicibus propinant. Docet item quam latè pateat regiæ inſtitutionis vtilitas. Nam qui vni homini regi, vt quam optimus ſit proſpicit, ad omnes non modo familias, verum etiam ciuitates, & nationes, ſiue paruas, ſiue maiores, finitimasque, aut diſſitas conſtituendas breuiſſimo viæ compendio progreditur; quæ omnia, quocunque modo affectum regis animum experiri neceſſe eſt. Hinc arbitror ſatis conſtare, quantam occupationum molem Rex, aut princeps ſubeat, & ceu Atlas cœlum ſuis humeris fulciat, prorſus, vt, quemadmodum dicebat Seleucus, ſi multi ſcirent, quantum laboris ſit tantummodo tot epiſtolas ſcribere, ac legere, nec humi proiectum diadema tollerent. Splendidã ſeruitutem appellabat Antigonus. Non enim minus boni reges ſeruiunt populis, quam populi regibus; niſi quod dignitas ijs pro leuamento eſt tanti oneris. Lepidum eſt quod de Alphonſo Aragonum rege fertur. Cum ei cœnanti ſenex quidam importune obſtreperet, & ſine modo aures eius obtunderet, exclamauit, Aſinorum conditionem, quam regum eſſe potiorem. Nam illis dum paſcunt, dominos parcere ſolere, regibus neminem. Verum enim vero, quomodo iuſtè, fœliciter, ac ſapienter regna adminiſtrent, non floccum interduint reges, qui voluptatibus corporis ſeſe immergunt, conuiuantur aſſiduè, ludos ſpectant, & ſolem neque orientem, neque occidentem vnquam vident. Ideo *iudicium durissimum in his qui præſunt, & potentes potenter tormenta patientur.* Sap. 6. PRIVAT. HOM. PERMVLT. S. QVÆ ERVDIANT] Tenues facultates, quæ vix alendæ familiolæ ſufficiunt. Exigui prouentus annui. De victu, amictu, commoditate habitationis quotidiana ferme ſollicitudo. Vxoris, & paruorum liberorum moleſtiæ, & cura anxia, exactiones penſionum, opus diurnum, ſolitudo ab amicis, potentibus præſertim, legum ſeueritas, quæ vniuerſa vitam eos agitare modeſtam, ſobriam, ac frugalem, & vacare omni faſtu, inſolentiaque compellunt.

ÆTAT. SINE VLLIS MONITOR. EXIGVNT.] Bos in lingua conſiliarijs, & miniſtris regijs. Dum verentur, ne veritas odium pariat, & ipſi gratia excidant, aberrantes in viam reducere non audent. Optimè regnant, qui, quomodo regnandum ſit, ex mutis, & nihil metuentibus conſiliarijs, hoc eſt ex libris de rege, & regno diſcere nituntur. Et vt id faceret, Ptolemæo Regi Ægypti Demetrius Phalereus ſuadebat. NON SI MVLTIS LIBIDINIB. SERVIANT.] Quam pauci Reges hoc non faciunt? Barbari inſatiabiliter furientes, vel trecentas alunt pellices. Homines mulieroſiſſimi, & mancipia Veneris. ὀργᾷν & homines, & animantes dicuntur, cum ad coitum concitantur. Proprie autẽ in ſuibus mares ſurire, fœminæ ſubare, notauit ex Apuleio Turneb. lib. 24. cap. 7. TOTIVS CIVITATIS MORES AD EXEMP.] Notum illud Claudiani, *Regis ad exemplum totus componitur orbis.* Platonis eſt, Quales in repub. principes ſunt, tales reliquos ſolere eſſe ciues. Adi Viperan. de Rege, & regno. cap. 13. Viri docti ad regem ſcribentis vox. Non tenebræ, non ſolitudo obſtat, quo minus in vulgus dimanet, quidquid egerit princeps. Nam lux principatus omnia reddit conſpicua, intentaque tot in ſe vnum ora fallere vt maximè velit, non tamen poteſt; loquax enim fama vel abditiſſimos receſſus explorat, ac patefacit.

HONEST. FAMAM, QVAM MAGNAS OPES] *Melius eſt bonum nomen, quam diuitiæ multæ.* Prouerb. 22. Plaut. Moſtell. *Ego ſi bonam famam mihi ſeruaſſo, ſat ero diues.* In Monoſtich. καλῶς ἀκούειν μᾶλλον ἢ πλουτεῖν θέλε. Ouid. 3. de Pont. eleg. 2.

Corpora debentur mæſtis exſanguia buſtis;
Effugiunt ſtructos nomen, honosq́ue rogos.
Occidit & Theſeus, & qui comitauit Oreſtem;
Sed tamen in laudes viuit vterque ſuas.

Cap. XI. Ornatus ad iter longinquum ſe accingentium.

Ex pluribus Plauti locis.

IN Mercatore, cum inducit Charinum adoleſcentem injuria patris compulſum, patriam relinquentem, hæc ipſum habuiſſe oſtendit, chlamydem, zonam, machæram, ampullam. Adjungitur autem his petaſus in Pſeudolo. Petaſatos eſſe ſolitos, qui longo itineri ſe darent, declarauit etiam Cicero, ad C. Caſſium. Sed petaſati veniunt, inquit, comites ad portam expectare dicunt. In eadem fabula leno adjunxit etiam ſoccos. Ampulla autem vaſculum vinarium videtur fuiſſe, quod femori alligatum ferrent viatores. Id autem è corio apparet fieri ſolitum, ut percipitur ex hoc loco in Rudente.

Ni erit tam ſincerum, ut quivis dicat ampullarius
Optimum eſſe operi faciundo corium, & ſinceriſſimum,
Quid cauſſa eſt, quin virgis te uſq; ad ſaturitatem ſauciem?

Nam geſtari ampullam etiam ſolitam à Cynicis, mendicisque eiuſdem Comici judicio intelligitur, qui in Perſa ita induxit Saturionem paraſitum loquentem.

Cynicum eſſe egentem oportet paraſitum probe,
Ampullam, ſtrigilem, ſcaphium, ſoccos, pallium,
Marſupium habeat.

Et Ciceronis 3. de Finib. Si ad illam vitam, quæ cum virtute degatur ampulla, aut ſtrigilis accedat, & quæ ſequuntur, pro re enim tenui; ac parui pretij ponitur: Petrus Victorius Variar. lib. 1. cap. 24.

NOTÆ.

AMPULLAM, STRIGILEM, SCAPHIUM] Ampulla, inquit Turneb. libr. 4. cap. 1. vas olearium eſt, quo in balneis ad unctiones uti ſolebant. ſicut & ſtrigilibus: ibi ſe defricabant, deſtringebantque, unde & αὐτολήκυθοι, à Græcis vocabantur pauperes, qui ſibimetipſi ad balneas ampullam ferebant, cum ampulligeros ſervos non haberent. Idem libr. 2. cap. 30. in hunc eundem Plauti verſum. Hic poculum eſt oblongioris figuræ, laterumque in ſimilitudinem ſcaphæ flexorum. Victorius ampullam putat eſſe vaſculum vinarium, & ideo quoque potorium. Quorſum ergo ſcaphium? Et cum dicat paraſitum oportere eſſe Cynicum, eorumque pauperem ornatum recenſeat, non videntur quidquam ſupervacuum geſtaſſe, cum præſertim Diogenes aliud eos docuerit. Qui cum videret puerum cava manu aquam excipientem, & bibentem, vaſculum, quod in eum uſum portabat, continuò abiecit, cum his verbis. Si mihi natura vos parauit, quid me iſtoc onero? Strigiles quid fuerint, earumque uſum docet Raderus in Martialis Epigrammâ 47. ut ipſe numerat, libr. 14. Marſupium quamvis mendicum habere oportet, & Cynicum, ut pauxillum nummorum precariò acceptum, ad neceſſitates contingentes explendas recondere queat.

Cap. XII.

Cap. XII. Ingenium Tiberii Auguſti, ſuimet diſsimillimum.

Ex Dione Caſsio, lib. 57.

INngenij fuit peculiaris. Nam neque præſe ferebat quæ cuperet, & ſermone ab animi ſui ſententia diuerſiſſimo vtebatur, negando quæcunque deſideraret, annuendo ijs, quæ odio haberet. Iratum ſe, cum minimè ſuccenſeret, æquo eſſe animo, cum maximè indignaretur ſimulabat; nimirum quos ſupplicio afficeret, ijs miſericordiam oſtentabat: infenſum ijs, quos venia proſequeretur, exhibebat. In inimiciſſimos fere vultu quam beneuolentiſſimo, amiciſſimos ſummè alienato intuebatur. Denique principis animum nemini cognitum eſſe debere cenſebat; dicere ſolitus, eum intellectum multorum, ac magnorum cauſſam eſſe malorum: contrà, diſſimulato, plura, ac maiora commoda parari. Adeo autem commouebatur animo, ſi quis eius ſententiam aſſecutus deprehenderetur, vt multos haud aliam vllam ob rem necauerit: vt iam periculoſum eſſet, non intelligere qui ipſius eſſet animus (etenim multi dictis eius, non voluntati aſſenſi, infortunium inuenerant) periculoſius etiam intelligere, &c.

NOTÆ.

Æmilius Probus de Alcibiade ſimilem Tiberio deſcribit, hiſce verbis. Idem cum tempus poſceret, laborioſus, patiens, liberalis, ſplendidus, non minus in vita, quam victu: affabilis, blandus, temporibus callidiſſimè inſeruiens. Idem ſimul ac ſe remiſerat, nec cauſſa ſuberat, quare animi laborem perferret, luxurioſus, diſſolutus, libidinoſus, intemperans reperiebatur: vt omnes admirarentur, in vno homine tantam ineſſe diſſimilitudinem, tamque diuerſam naturam. Auguſtus è vita emigrans, quo conſilio Tiberium Liuiæ filiū ſibi ſucceſſorem, & imperij hæredem inſtituerit, Tacitus lib. 1. Annal. ita meminit. Non hoc caritate, aut Reipub. cura factum eſt; ſed quia arrogantiam, ſæuitiamque Tiberij Auguſtus introſpexerat, comparatione deterrima gloriam ſibi quæſiuit. Hanc interpretationem mentis Auguſti ſolidè confutat Famianus Strada noſter, Academ. Proluſ. lib. 1 Prolus. 11. quæ eſt hiſtorica, prolatis etiam in mediū hiſtoricorum locis, qui de hac electione Tiberij ſcribentes, de huiuſcemodi conſilio penitus tacent. Immò ad Tacitum refellendum Suetonium reſpexiſſe ſatis apparere, cum ita ſcripſit. Nec illud ignoro. Auguſtum ambitione tractum, vt tali ſucceſſore deſiderabilior ipſe quandoque fieret. Adduci tamen nequeo, quin exiſtimem circumſpectiſſimum, & prudentiſſimum principem, in tanto præſertim negotio nihil temerè feciſſe: ſed vitijs, virtutibusque Tiberij perpenſis, potiores duxiſſe virtutes. Pluribus item litteris teſtatus eſt Auguſtus, nihil ſe non ſperare Tiberio comite, nihil non timere illo deficiente: in eoque vnó ſalutem imperij Romani poſitam eſſe.

Habuerit ſanè Tiberius virtutes Principis, fueritque ad imperandum idoneus, tantam morum diſſimilitudinem, & ingenium ſibi tam male conſentiens quis tandem probare poteſt? aut in quo Rege, ac principe, niſi Tyranno, qualis & ipſe fuit, quicquam tale repertum eſt? Nec verò commendandum videtur quod affirmauit, principis animum nemini cognitum eſſe debere; eam enim cognitionem multorum, ac magnorum, cauſſam eſſe malorum. Quorſum ergo conſiliarij, niſi vt Regum iudicia, ſenſus, & voluntates temperent, ac moderentur, à deterioribus auocent, & ad meliora, vtiliora, iuſtiora traducant? Nec verendum ne ſenſuum cum viris ſapientibus communicatio, plurimorum, ac magnorum malorum cauſſa fiat: ſed contra potius, ne reticentia. *Qui ſapiens eſt, audit conſilium.* Proverb. 12. Et Eccleſiaſt. 32 *ſine conſilio nihil facias.*

Sigillatim eius crudeliter facta exſequi longum eſt, ait Suetonius, cap. 61. mox generatim aliquot velut exemplaria enumerat. Nullus à pœna hominum ceſſauit dies, ne religioſus quidem, ac ſacer. Animaduerſum in quoſdam ineunte anno nouo: accuſati, damnatique multi cum liberis, atque etiam cum vxoribus ſuis. Interdictum, ne capite damnatorum propinqui lugerent: decreta accuſatoribus præcipua præmia, non nunquam & teſtibus. Nemini delatorum fides abrogata.

Omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum ſimpliciumq; & quæ plura ibidem ſequuntur. Huius belluæ truculentiſſimæ obitu ita lætatum pop. Romanum tradit idem auctor cap. 75. vt ad primum nuntiũ diſcurrentes, pars Tiberium in Tiberim clamitarent; pars, Terram matrem, Deosque Manes orarent, ne mortuo ſedem vllam, niſi inter impios darent: alij vncum, & Gemonias cadaueri minarentur, &c. Ex verſiculis, qui in eius adhuc viuentis ſæuitiam ſcripti ſunt accipe hos, ex cap. 59.

Aſper, & immitis, breuiter vis omnia dicam?
Diſpeream, ſi te mater amare poteſt.
Aurea mutaſti Saturni ſæcula, Cæſar:
Incolumi nam te ferrea ſemper erunt.

Cap. XIII. Quatuor libri Auguſti Cæſaris.

Ex Dione lib. 56.

ILlati ſunt præterea in ſenatum libri quatuor, quos Druſus recitauit. Primo continebantur mandata de funere ſuo: altero enumeratio rerum à ſe geſtarum, quam incidi in columnas æneas, ac ſtatui eas ante ſacrarium ſuum iubebat: tertius ſummam militum, redituum, impendiorum publicorum, pecuniæ in theſauris, aliaque id genus ad principatum pertinentia indicabat: quarto, præcepta, & conſilia Tiberio, ac Reipub. data; interque alia, ne multos manu mitterent: ne nimirum varia turba vrbs repleretur: neue multos iure ciuitatis donarent, quò videlicet ipſi multa haberent, ſuis ſubditis potiora: vt Rempub. omnibus, qui prudentia, & rerum gerendarum peritia eſſent præditi, committerent, neque vni alicui totam crederent: ne vel tyrannidem affectaret; vel eo aduerſa paſſo Reſpub. corrueret. Et contenti præſenti fortuna, non cuperent imperij fines proferre: quippe cum difficulter imperium tantum ſeruari poſſet: periculum ſanè fore, ne plura appetendo parta quoque amitterent. Hoc eum non verbis modò, ſed etiam re ſeruaſſe conſtat. Nam etſi plurima barbarorum ſui iuris poterat efficere, nunquam tamen voluit.

COMMENTARIVS.

De hiſce libris Suetonius quoque, cap. 101. ſed tres tantum nominat, de quarto tacet. Vt autem locum cum loco conferas, verba repræſentabo. De tribus voluminibus, vno, mandata de funere ſuo complexus: altero, indicem rerum à ſe geſtarum: quem vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante Mauſolæum ſtatuerentur: tertio breuiarium totius imperij, quantum militum ſub ſignis vbique, quantum pecuniæ in ærario, & fiſcis, & vectigaliorum reſiduis. Adiecit & libertorum, ſeruorumque nomina, à quibus ratio exigi poſſet. LIBRI QVATVOR] Vox *liber* Latinis interdum iuſtam ſcriptionem de re qualibet ſignificat, quamuis non trecentarum paginarum. Vnde & Cicero orationes ſuas in Antonium, & Catilinam libros indigetauit. Libellus autem ſæpe eſt ſcheda, aut ſchedula. Ad Att. lib. 16. ep. 16. Atticus libellum compoſuit, eum mihi dedit, vt darem Cæſari, Cæſar vero reſcripſit, æqua eum poſtulare. Pro P. Quintio de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur. Libelli ſupplices, libelli infames. &c. PRÆCEPTA, ET CONSILIA TIBERIO, AC REIPVB.] Mos bonus bonum Rectorem ſucceſſorem bonis præceptis ad bene regendum inſtruere, cum id perdifficile ſit, præſertim magna imperia gubernanti, quale tum Romanum erat. Auguſtus namque iam vniuerſum orbem deſcripſerat, vt eſt in ſacro Euangelio, Lucæ 2. QVO VIDEL. IPSI MVLTA HAB. &c.] Forſitan hoc vult. Quo multis in ciuium numerum pretio accepto referendis, eorum opes creſcerent, & ſupra adſcriptos eminerent. OMNIB. QVI PRVDENTIA, ET RER. GEREND. PERITIA, &c.] A principio vrbis Romanæ delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia validum erat Reipub. conſultabant, inquit in Catilinar. Saluſtius.

Digitized by Google

Ne vel tyrannidem affectar. vel. &c.] Duæ cauſſæ quare ſumma poteſtas uni committenda non ſit. Propterea & duo Conſules creati, ut ſi unus novum quid moliretur, haberet qui ei par imperio reſiſteret. Et Julius Cæſar ex adminiſtrationibus ſibi commiſſis tyrannidem invaſit, & pro tyranno cæſus eſt. In periculum item factionum, & ſeditionum conjicitur Reſpub. quæ uni paret, ſi quid ei humanitus acciderit: tametſi monarchiam optimum eſſe imperij ſtatum ſapientes decernunt. Vt contenti præsenti fortvna, &c.] Scipio Africanus Cenſor, cum luſtrum conderet, inque ſolito fieri ſacrificio ſcriba ex publicis tabulis ſolemne ei precationis carmen præiret, quo dij immortales, ut pop Rom. res meliores, amplioreſque facerent, rogabantur. ſatis, inquit, bonæ ac magnæ ſunt. Itaque precor ut eas perpetuò incolumes ſeruent. Ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum emendari juſſit. Valer. lib. 4. cap. 1.

Ne plvra appetent. parta qvoqve amitt.] Præclare Dio Pruſæus Orat. XVII. Heſiodus autem dimidium dicit eſſe plus toto, avaritiæ, opinor damna, & detrimenta perpendens. Quis enim unquam aut rex, aut dynaſta, aut populus, conatus juſtam menſuram tranſgredi, & plura appetere, non omnem præſentem fœlicitatem perdidit, magniſque, & difficilibus afflictus eſt calamitatibus, omnibus poſteris clara inhumanitatis, & prauitatis indicia relinquẽs? Aut quis fuit, pauciotibus volens eſſe contentus jacturamque viſam facile perferre, qui non copioſiora, quam alij poſſederit, ultro ipſi & abſque labore accedentia, plurimumque temporis fælicitatem retinuerit, rectiſſimeque uſus ſit bonis à fortuna datis.

Cap. XIV. Exercitus magni à parvis deleti ac profligati, & aliquot numeroſi exercitus.

TRes præcipuè ab auctoribus memorantur. Quum enim Aſſyriorum Rex Cyrus Scythas copiis maximis aggrederetur, poſtquam eos ingenti clade afflixit, cæſo etiam vnico reginæ filio, Tomyris mater ægritudinem animi diſſimulans, inter anguſtiſſimos tramites Aſſyrios nacta, ita illos cecidit, vt parva manu ingentes copias fuderit, ducentaque millia Perſarum una acie trucidarit, ut ne nuntius quidem luctuoſæ cladis fuerit. Cum inter Locrenſes, & Epizephyrios, & Crotoniatas ſævientibus odiis certaretur, tanto furore animorum ad pugnam procurſum fuiſſe ferunt, ut undecim Locrorum millia, adverſus Crotoniatorum centum viginti millia ſæuè, & atrociter pugnam inire non dubitarint, & fœlicitate mira uno prœlio attriverint; ita, ut ex ea ſtrage vix pauci fuga ſint elapſi. Item, cum duce Miltiade in campis Marathoniis contra Ataphernem, & Datym Darij Præfectos ab Athenienſibus vno prœlio fæliciter pugnatum, & debellatum eſt, in quo decem Athenienſium millia Perſarum plus centum, & decem millia crudelem in modum afflixerunt, toto cæſo exercitu. Fuit autem Marathon Atticæ civitas, ab Athenis haud plus decem millibus paſſuum diſtans, &c. Alexand. ab Alexand. lib. 6. c. 25. Iuſtinus lib. 3. Xerxes, inquit, ſeptuaginta millia de regno armaverat, & trecenta millia de auxiliis, vt non immeritò proditum ſit, flumina ab ejus exercitu ſiccata, Græciamque omnem vix capere ejus exercitum potuiſſe. Iuvenal. ſat. 10.

——————— credimus altos
Defeciſſe amnes, epotaq; flumina Medo
Prandente.

Alij auctores ſunt, qui Xerxi quingentas myriadas, id eſt quinquagies hominũ centena millia tribuant: alij aliter ſentiunt. Sed de ingenti huius exercitu adeundi Herod. lib. 7. Diodor. lib. 11. Plin. lib. 33. c. 10. & lib. 4. c. 2. Iſocrates in Panathen. & Panegyrico. Plutarch. in Parallel. Cteſias vetus ſcriptor tradit in Ninij regis exercitu pedites militaſſe ad decies ſepties centena millia, equitum millia ducenta. Currus ibidem falcatos fuiſſe paulo minus decem millibus, & ſexcentis. In expeditione Darij adverſus Scythas octoginta millia militum cõmemorat Diodorus Siculus, vbi idem auctor eſt,

Digitized by Google

Romanos paulo ante tempora Annibalis, cenſu in Italia tùm ciuium, tùm ſociorum, qui bello apti eſſent habito, decies centena fere hominum millia deſcripſiſſe. Sed non tam magnos exercitus Romanos educere conſueuiſſe, vt barbaros, ex auctore hoc noſtro, & hiſtorijs paſſim intelligimus. Steuechius ad Veget. lib. 3. cap. 1.

NOTÆ.

CVM CYRVS REX SCYTH. COPIIS &c] Videndus Iuſtinus lib. 1. Oroſ. lib. 2. cap. 7. Valer. lib. 9. cap. 10. ALTERVM, CVM INTER LOCRENSES, &c] Conſule Strab. lib. 6 Iuſtinum. lib. 20 ITEM CVM DVCE MILTIADE, &c.] Lege Æmilium in Miltiade, Plutarch. in Ariſtide, Iuſtin. lib. 2. FVIT AVTEM MARATHON ATTICÆ CIVIT.] Immò campus ad equitandum opportunus. *ἱππάσιμος*. Herodot. lib. 6. In conflictu Alex. cum Dario ad Arbela, vicum Meſopotamiæ feruntur cæſa Perſarum vltra xc. millia, cum ex Macedonibus non ſupra xxII. pedites, equites centum quinquaginta deſiderati fuerint, Darij autem exercitus conſtaret octingentis peditum millibus, ducentis equitum. Ad Granicum flumen rurſum ab eodem Alexandro conciſa barbarorum 20. millia, equitum duo, cum de eius exercitu non niſi 34. cecidiſſent. Sed maximè glorioſa fuit Lacedæmoniorum de Perſis apud Thermopylas relata victoria. Quamuis enim trecenti tantum eſſent (alij ſexcentos numerant) haberentq; auxilia triũ millium, tamen Leonidas dux ſibi ſoli cum ſuis Spartanis prœlium depopoſcit, cæteris in montem ſecedere, & ſe ad meliora tempora reſeruare iuſſis. Tam pauci igitur tot centena millia partim occiderunt, partim profligarunt. Cic. de Finib. 2. Leonidas rex Lacedæmoniorum ſe in Thermopylis, trecentosq; eos quos eduxerat Sparta, cum eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. Lege de hac pugna Herodot. lib. 7. Diodorum. 11. Pauſan. 3. Iuſtinum 2. Oroſium 2. Philocaliæ noſtræ lib. 8. cap. 4. In Machabæorum libris etiam ab exiguis Iudæorum copijs diuina fretis ope ingentes Regum Syrorum exercitus debellatos didicimus.

Cap. XV. Sicilia, & Sardinia.

NVtrices Romanæ ciuitatis Valerio lib. 7. cap. 5. Cato Siciliam cellam penuariam Reipub. nutricem plebis Romanæ dixit. Lucan. lib. 3. ait, nullas terras magis compleuiſſe Romana horrea. A Floro 4. cap. 2. annonæ pignora. Strab. Ταμεῖον τῆς Ῥώμης, ex Polybio. Idem de Sardinia pronunciat. Horat. Ode. 31. lib. 1. *Sardiniæ ſegetes feracis.* Saluian. lib. 6. Sardiniam, & Siciliam fiſcalia horrea, & vitales venas.

Sandalia interdum pro ſoleis vſurpantur, quæ inferiores tantum plantas, ab itinerum offendiculis defendebant, de quibus iterum nobis ſermo erit, lib. 10. cap. 5. Vnde Sardinia inſula Timæo apud Plin. lib. 3. cap. 7. Sandaliotis dicta fuit, ob ſoleæ ſimilitudinem: quæ etiam (quod eodem recidit) à plantæ pedis figura Salluſtio Ichnuſa, cui ſuccinens Claudian. de bello Gildonico.

Humanæ ſpeciem plantæ ſe magna figurat
Inſula, Sardiniam veteres dixere coloni.

Benedict. Balduin. de Calceo antiquo, cap. 12.

NOTÆ.

Siciliam deſcribit Iuſtinus lib. 4. & Claudian. 1. de Raptu Proſerp. Diodorus Siculus lib. 6. & 16. Polybius lib. 1. belli Punici. Et Silius, Punicor. lib. 14. Sardiniam lib. 12. de abrupta quondam vi fluctuum ab Italiæ continente Sicilia, Virgil. 3. Æneid. *Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina*, &c. Dicta eſt à Græcis hæc inſula Trinacria, à tribus promontorijs Peloro, Pachyno, Lilybæo, de quibus & Virgil. 3. Æneid. *ἄκρον* quippe eſt ſummum, extremum cuiuſq; rei; aut à Trinacro quodam ſuo tyranno: niſi forte magis *τετράχια* ab eodem, qui appellaretur Trinacus.

Ab

Ab iiſdem tribus promontoriis, ſeu à ſpecie trianguli, ſeu à tribus lateribus nominata eſt Triquetra. Poſſes etiam Triquedram appellare, à tribus ſedibus, ἕδρα enim, ſedes. Quintilianus lib. 1. cap. 6. Sicaniæ nomen accepit, ſeu à Sicanis, qui eò ex Hiſpania, vel Italia adventarunt, quorum mentionem facit Maro in exitu 7. Æneid. & lib. 5. ipſos Siculos ſic appellans, *Vndiq. conveniunt Teucri, mixtiq. Sicani.* Tandem à Siculis, quod fuit Ligurum genus, qui pulſi ab Aboriginibus in eam regionem trajecerunt, nomen Siciliæ adepta eſt, quod uſque hodie retinet. Fuit autem olim tyrannorum ferax. De eadem ſubiungam & Lucretij verſus ornatiſſimos, in quibus & incendiorum Ætnæ tam celebratorum eſt memoria.

Inſula quem (Empedoclem) triquetris terrarum geſſit in oris:
Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor,
Ionium glaucis aſpergit virus ab undis:
Anguſtoq. fretu rapidum mare dividit undis
Italia terrai oras à finibus eius;
Hic eſt vaſta Charybdis, & hic Aetnæa minantur
Murmura flammarum rurſum ſe conligere iras,
Faucibus eruptos iterum vis ut vomat ignes,
Ad cœlumq. ferat flammai fulgura rurſum.
Quæ cum magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, viſendaq. fertur
Rebus opima bonis, multa munita virûm vi, &c.

Sardiniam peſtilentem eſſe inſulam, indicat M. Tullius lib. 2. ad Q. F. Cura, mi frater, ut valeas, & quanquam eſt hiems, tamen Sardiniam eſſe cogites.

Nullo fata loco poſſis excludere: cùm mors
Veneris, in medio Tibure Sardinia eſt.

Narrat ibidem ex Taciti Annali. 2. Raderus noſter, neſcio quo auctore, ſub Tiberio factum fuiſſe Senatuſconſultum, ut quatuor millia Iudæorum, & Ægyptiorum in hanc inſulam deportarentur: qui ſi ob grauitatem cœli interiiſſent, exiguum fore damnum.

Cap. XVI. Officium patris erga liberos.

Docet id pereleganter & copioſe clariſſimus ſæculi ſuperioris Orator M. Antonius Muretus, lib. Variar. 7. cap. 4. in hunc modum. Multum intereſſe inter imperium patris, & domini, longeque alia ratione regendos eſſe liberos, alia ſervos, multi & Philoſopi, & Poetæ veteres tradiderunt. Nam ſervilis quidem animus naturali quodam dominorum odio imbutus, coerceri ferè niſi malo non poteſt: liberi, quos cum parentibus arctiſſimo charitatis vinculo natura copulavit, officiis ſunt, & obſequio, & benevolentia devinciendi. Sed habendus diligenter eſt modus. Neque enim laudandi ſunt, qui ita indulgenter filios habent, ut ad omnia eorum peccata conniveant, qualis à Terentio inducitur Mitio; multoque minus, ſi qui eis ſe præbent inhoneſtarum libidinum adminiſtros. An verò ſi quis pater filium aut brachio, aut crure, aut aliqua corporis parte debilitet, inutilemque reddat, teter, & immanis habeatur, animum, quo nihil eſt divinius, qui deturpabit, depravabit, corrumpet, hunc lenem, atque indulgentem putemus? Ego vero immitem potius, & crudelem nominaverim. Satis ſit errantes admonere, & admiſta blanditiis ſeveritate in viam reducere, lapſos erigere, ignoſcere, non ſævire, non domo excludere, non in manicis, & com-

Digitized by Google

& compedibus habere, præcipitare quidem labantes, & ſua ſponte mentes in exitium impellere, non comitatis eſt, neque clementiæ, ſed crudelitatis, & dementiæ: neque hoc qui faciunt benigni patres, ſed importuniſſimi filiorum ſuorum hoſtes ſunt judicandi. Pari quoq; in vitio propemodum ſunt, qui ad illam ſummam ſeveritatis normam exigere omnia, quæ liberis fiunt, volunt: neque fas putant inconſultam illam, & improvidam ætatem uſquam offendere, & illectam blanditiis voluptatum à rationis præſcripto deflectere, cum ſenes quoque ipſos, quibus multò facilius eſt domitas & compreſſàs habere libidines, nonnunquam tamen abripi earum æſtu, neque ὀρθὰν τὰν ναῦν perpetuò tenere poſſe videamus, &c. Quare neque exultanti juvenum libidini fræna laxanda ſunt: neque ferox ætas duriore quam par eſt imperio magis etiam exaſperanda: ſed ea utendum dexteritate, vt qui reprehenduntur ipſi, non odio ſui, ſed amore potius, & benevolentia fieri ſentiant, omninoque ita temperanda omnia, ut & ab odio ſeveritatem comitas vindicet, & à contemptu ſeveritas comitatem.

COMMENTARIVS.

Bene merentur de Repub. viri boni, qui hæredes ſibi ſimiles relinquunt, ornamentum, & decus civitatis. Bene autem de univerſo genere humano, qui ad id vel augendum, vel conſervandum matrimonium à deo inſtitutum ineunt, & prolibus gignendis uxorum ſuarum fœcunditate, ut loquitur Plin. junior, quam largiſſimè fruuntur, tametſi non ignorant multis ſe propter ſuſceptas liberorum ſtirpes moleſtiis conflictaturos. Cum porrò ſint communes inter conjuges liberi, matrum eſt eos ab utero lactare, & educare; patrum ad omnia honeſta creſcentes inſtituere, & erudire, atque ab inhoneſtis deterrere, quod quo pacto illis benevolentibus faciat, Muretus viam demonſtrat, in Oeconom. Ariſtotelis.

Mvlti et philosophi, et poetæ veteres tradid.] Apud Platonem 6. de Legib. de ſervis hoc ſtatuitur. Allocutio omnis ad ſervos quodammodo imperium ſit, neque jocus ullus cum ipſis ſeu fæminis, ſeu maſculis habeatur: quod multi ſtultè facientes, dum delicatius eos nutriunt, difficiliorem vitam, & ſibi ad imperandum, & illis ad obediendum reddunt. Plenius de ſervis tractandis diſſerit Ariſtoteles Oeconomicor. c. 5. Qvos cvm parent. arctiss. charit. &c.] Nihil dedit natura dulcius, quam ſuos cuique liberos. Cic. poſt redit. ad Quirites, & ipſis liberis ſecundùm deum nihil debet parentibus eſſe charius, ac dulcius, per quos hanc lucem jucundiſſimam intuentur. Eos audi quomodo nobis divinæ litteræ commendent, Eccleſ. cap. 3. *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliviſcaris, & retribue illis, quomodo & illi tibi. Memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes.* Officiis svnt, et obseq. et benevol. devinciendi.] Terent. Adelphis, *Pudore ac liberalitate liberos retinere ſatius eſſe credo, quam metu.* Ad Coloſſ. 3. *Patres, nolite ad indignationem provocare filios veſtros, ne puſillo animo fiant.*

Qvalis à Terentio indvcitvr Mitio] Comœdia eſt Terentij, nomine Adelphi, in qua duo fratres inducuntur, ingenio admodum diſpares, Mitio, & Demea. Ille urbanam, hic ruſticam vitam vivit, cui duo filij, quorum natu grandiorem Æſchinum Mitio cœlebs, & carens liberis in filium cooptat, eumque indulgentiſſimè habet, & ad omnia ejus flagitia conniuet: ſinit amare mulieres, inſtruere convivia, explere denique cupiditates ſuas juveniles. Qua de cauſſa iratus Demea, veniens in urbem, cum fratre graviſſimè, ùt par erat, expoſtulat. Vt autem hanc mollitiem, & illaudabilem indulgentiam Mitionis perſpicias, verſus apponam, quibus ſe adverſum Demeam tueri conatur.

Tuum filium dediſti adoptandum mihi,
Is meus eſt factus: ſi quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maximam partem feram.
Obſonat, potat, olet unguenta? de meo.
Amat? dabitur à me argentum, dum erit commodum.
Fores effregit? reſtituentur; diſcidit
Veſtem? reſarcietur. Eſt, dîs gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non moleſta ſunt.

In

Digitized by Google

In antegreſſis verò, Scena videlicet 1. Act. 1. multò impudentius agit. Vide.

Non eſt flagitium (mihi crede) adoleſcentulum
Scortari, neq; potare, non eſt: neq; fores
Effringere. hæc ſi neq; ego, neq; tu fecimus,
Non ſivit egeſtas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum feciſti inopia.
Iniurium eſt. nam ſi eſſet unde id fieret,
Faceremus: tu illum tuum, (Cteſiphonem) ſi eſſes homo
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet.

Apage apage cum tali, tam effeminato, & improbo parente. Meritò his auditis exclamat Demea,

Prô Iupiter, tu homo adiges me ad inſaniam.
Non eſt flagitium facere hæc adoleſcentulum?

En quid contrà Eccleſiaſt. cap. 30. *lacta filium, & pauentem te faciet, lude cum eo, & contriſtabit te. Non corrideas illi, ne condoleas, & in nouiſſimò obſtupeſcent dentes tui.* Addamus comminationem Auguſtini ſuper Pſalm. 50. *Valde inutiliter, valde pernicioſè ſentit filius patris lenitatem, ut inſtè poſtea ſentiat dei ſeveritatem, & hoc non ſolus: ſed cum diſſoluto patre ſuo. Quid enim? ſi ipſe non peccat, & non facit quod filius eius, ideo non debet ab ipſa nequitia filium prohibere? An forte ut videatur filio eius, quia & pater eius talia faceret, niſi ſenuiſſet? Peccatum quod tibi non diſplicet in filio tuo delectat te: ſed ætas deferbuit, non cupiditas.*

ANIMVM, QVO NIHIL EST DIVINIVS, &c.] Si nihil divinius animo, ergo dij quodammodo, ſecundùm meliorem, ac nobiliorem partem ſumus. Et ſanè deum Euripides non dubitauit nominare. Et ita eſt profectò: ſed dij terreſtres, & mortales. Egregie Nazianzenus in perſona Nicobuli ad filium. Non hominum tantùm, ſed dei quoque imo dei prius quam hominum filij ſumus. Patres quippe ſecundas duntaxat in gignendo partes tenent, divinæque generationi velut organa quædam ſunt. Terram ille ſumpſit, eique mentem indidit: genusque unum ex duplici natura conflatum, in lucem extulit, &c.

NON SÆVIRE, NON DOMO EXCLVDERE, &c.] Cogit tamen aliquando parentes filiorum in ſcelere contumacia, & incredibilis malefaciendi prurigo grauiora in eos ſtatuere, & exempla edere, verberibus, carceribus, exiliis, exhæredationibus. De iſtiuſmodi peſſimis filiis puniendis ita ſanxit Moſes, Deuteronomij cap. 21. *Si genuerit homo filium contumacem, & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit; apprehendent eum, & ducent ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos: Filius noſter proteruus, & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, atque luxuriæ, & conviviis: lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, ut auferatur malum de medio veſtri; & univerſus populus audiens pertimeſcat.*

QVIBVS MVLTO FACIL. EST DOMITAS, &c.] Frigent ſenes, idcirco in Venerem ſegniores ſunt: nec eſt quidquam adeo fœdum, ac turpe quam ſenex amator in puellæ complexu. Talis eſt in Mercatore Plauti, amator, inquam Demipho ſenex, ita loquens.

Hodie in ludum occœpi ire litterarium,
Lyſimache, ternas ſcio iam. Lyſ. *Quid ternas?* D. *amo.*
Lyſ. *Tun' capite cano amas, ſenex nequiſſime?*
De. *Seu canum, ſeu iſtuc rutilum, ſeu atrum eſt, amo.*

Ὀρθὰν τὰν ναῦν] Sumptum ex aliquo vetere poeta, aut proverbio, ut ſuſpicor, & directus nauis curſus, ac κατ' ἀλληγορίαν idem benè vivendi tenor eo exprimitur. DVRIORE QVAM PAR EST IMPERIO] Plaut. Pſeud.

Probum patrem eſſe oportet, qui gnatum ſuum
Probiorem quam ipſus fuerit poſtulat.

Cap.

prædicas, & eſſe aut iudicas, aut certè velles. Interea imitabor te, Angele, qui te Græcis excuſas, quod ſis Latinus, Latinis quod græciſſes. Simili & ego vtar perfugio, vt poëtis, rhetoribusque me approbem; propterea, quod philoſophari dicar, philoſophis, quod rhetoriſſem. Quanquam mihi longe aliter accidit, atque tibi. Quippe ego dum geminis, vt aiunt, ſellis ſedere volo, vtraque excludor: fitque demum, dicam paucis, vt nec poëta, nec rhetor ſim, nec philoſophus. Tu itaque vtrumque imples, vt vtrum magis, haud ſatis conſtet, &c.

NOTÆ.

Vitam huius longe omnium eruditiſſimi, ac nobiliſſimi hominis conſcripſit Ioannes Franciſcus Picus, fratris filius, ipſe quoque proprijs, ac ſuis lucubrationibus illuſtris. In ea vita permulta eſt reperire memorabilia, de eius ſtudijs, libris editis, & non editis, ijsque partim inchoatis, partim ſemi perfectis, de moribus placidiſſimis, de exiſtimatione, de ingenio, memoria, doctrina admirabili, & obſtupeſcenda, quam ſi non aliunde, certè vel ex hoc vno quam immenſa fuerit iudicare poſſis, quod nogentas concluſiones, ſiue poſitiones, ſiue aſſertiones, vt vocant, defendēdas propoſuerit publicè, de dialecticis, mathematicis, naturalibus, ac diuinis rebus; nec ex Latinis tantum litteris, ſed Græcis quoque, Hebraicis, Chaldaicis, Arabicis. Verè ſui ſæculi phœnix litteratorum; & in tam florenti ætate, ac pæne adoleſcentia magnum miraculum. Natus eſt anno Chriſti M. CCCCLXIII. Pio. II. Pont. Max. Friderico III. Auguſto. deceſſit ætatis anno 32. Teſtimonia, ſiue elogia à doctis ei tributa, non pauca nondum tamen euulgata olim collegimus. Vnum ex Pauli Iouij elogijs hoc habeto. *Meritò cognomine Phœnix appellatus eſt Ioannes Picus, quod in eũ dij ſuperi ſupra familiæ claritatem omnes corporis, atque animi, vel rariſſima dona contulerunt. Mira eum altitudine ſubtilis ingenij, decora facie, lectiſſimisq́ moribus, & incomparabili, cum diſputaret, aut ſcriberet, facundia omnes eius ſæculi ſapientes facile in admirationem conuertit.*

GEMINIS SELLIS SEDERE] Qui ſunt incertarum partium, ſeu qui vtrique parti nituntur ſatis facere, & fidem gerunt ambiguam, duabus ſedere ſellis dicuntur, plura Chiliaſtes. Quæ carmina amatoria aliquando luſerat, Vulcano abſumenda dedit viuus ipſemet.

Cap. VII. Facilius inſtitui priuatos, quam Principes; & Reges. ſubiiciuntur aliquot præcepta.

Ex Iſocrat. παραινέσει, ad Nicoclem Salaminæ Regem.

SIc rem demonſtrat eloquentiſſimus, & prudentiſſimus ille Iſocrates. Nam priuatos quidem homines permulta ſunt quæ erudiant, atque in primis vita expers deliciarũ, & quotidiana de parando victu, quaſi dimicandi neceſſitas. Deinde leges, quibus in ſuis quique ciuitatibus reguntur. Præterea libertas illa, qua palam & amicis obiurgare invicem, & inimicis exagitare delicta licet. Denique poetæ quidam præcepta de viuendi ratione reliquerunt: quibus rebus omnibus conſentaneum eſt, eos fieri meliores. Principibus autem nihil eiusmodi contigit: ſed quos omnium maximè inſtitui conueniebat; hi mox ſuſcepto principatu, ætatem ſine vllis monitoribus exigunt, paucis enim ad eos patet aditus. Qui verò familiariter cum ijs viuunt, hi ad gratiam & dicunt, & faciunt omnia. Itaque & ampliſſima pecunia, & potentia maxima potiti, facultatibus his non rectè vtendo effecerunt, vt multi dubitent, ſit ne priuatorum quidem hominum, ſed moderatè ſe gerentium potius expetenda vita, quam tyrannorum.

Impera tibi ipſi non minus quam cæteris, idque maximè regium putato, non ſi multis libidinibus ſeruias; ſed, cupiditates magis in poteſtate habeas, quam ciues tuos. Noli putare, alijs viuendum moderatè, regibus perturbatè: ſed tua temperantia

Digitized by Google

petantia alijs fac exemplo ſis; nec ignores, totius ciuitatis mores ad exemplum magiſtratuum conformari. Præſtare puta liberis tuis honeſtam famam, quam magnas opes relinquere. Nam hæ mortales ſunt, illa immortalis. Fama pecuniæ quæri poſſunt, emi pecunijs fama non poteſt.

COMMENTARIVS.

De regno ad Arcadium iuuenem, Imp. Theodoſij M. Filium, eximium ſanè librum miſit Syneſius Cyrenes Epiſcopus, quo eum monet liberrimè de ijs, quæ regibus facienda, & non facienda ſunt. Mox à principio docet, auidè illi audiendos, maximique faciendos ſermones, ipſos ingenuè, ac non timidè officij ſui admonentes, auerſandosque aſſentatores, & πρὸς χάριν loquentes, qui perniciem regibus ſuauem afferant, dum velut venenatas potiones melle permiſtas infœlicibus propinant. Docet item quam latè pateat regiæ inſtitutionis vtilitas. Nam qui vni homini regi, vt quam optimus ſit proſpicit, ad omnes non modo familias, verum etiam ciuitates, & nationes, ſiue paruas, ſiue maiores, finitimasque, aut diſſitas conſtituendas breuiſſimo viæ compendio progreditur; quæ omnia, quocunque modo affectum regis animum experiri neceſſe eſt. Hinc arbitror ſatis conſtare, quantam occupationum molem Rex, aut princeps ſubeat, & ceu Atlas cœlum ſuis humeris fulciat, prorſus, vt, quemadmodum dicebat Seleucus, ſi multi ſcirent, quantum laboris ſit tantummodo tot epiſtolas ſcribere, ac legere, nec humi proiectum diadema tollerent. Splendidã ſeruitutem appellabat Antigonus. Non enim minus boni reges ſeruiunt populis, quam populi regibus; niſi quod dignitas ijs pro leuamento eſt tanti oneris. Lepidum eſt quod de Alphonſo Aragonum rege fertur. Cum ei cœnanti ſenex quidam importune obſtreperet, & ſine modo aures eius obtunderet, exclamauit, Aſinorum conditionem, quam regum eſſe potiorem. Nam illis dum paſcunt, dominos parcere ſolere, regibus neminem. Verum enim vero, quomodo iuſtè, fœliciter, ac ſapienter regna adminiſtrent, non floccum interduint reges, qui voluptatibus corporis ſeſe immergunt, conuiuantur aſſiduè, ludos ſpectant, & ſolem neque orientem, neque occidentem vnquam vident. Ideo *iudicium duriſſimum in his qui præſunt, & potentes potenter tormenta patientur.* Sap. 6. PRIVAT. HOM. PERMVLT. S. QVÆ ERVDIANT] Tenues facultates, quæ vix alendæ familiolæ ſufficiunt. Exigui prouentus annui. De victu, amictu, commoditate habitationis quotidiana ferme ſollicitudo. Vxoris, & paruorum liberorum moleſtiæ, & cura anxia, exactiones penſionum, opus diurnum, ſolitudo ab amicis, potentibus præſertim, legum ſeueritas, quæ vniuerſa vitam eos agitare modeſtam, ſobriam, ac frugalem, & vacare omni faſtu, inſolentiaque compellunt.

ÆTAT. SINE VLLIS MONITOR. EXIGVNT.] Bos in lingua conſiliarijs, & miniſtris regijs. Dum verentur, ne veritas odium pariat, & ipſi gratia excidant, aberrantes in viam reducere non audent. Optimè regnant, qui, quomodo regnandum ſit, ex mutis, & nihil metuentibus conſiliarijs, hoc eſt ex libris de rege, & regno diſcere nituntur. Et vt id faceret, Ptolemæo Regi Ægypti Demetrius Phalereus ſuadebat. NON SI MVLTIS LIBIDINIB. SERVIANT.] Quam pauci Reges hoc non faciunt? Barbari inſatiabiliter ſurientes, vel trecentas alunt pellices. Homines mulieroſiſſimi, & mancipia Veneris. ὀργᾶν & homines, & animantes dicuntur, cum ad coitum concitantur. Proprie autẽ in ſuibus mares ſurire, fœminæ ſubare, notauit ex Apuleio Turneb. lib. 24. cap. 7. TOTIVS CIVITATIS MORES AD EXEMP.] Notum illud Claudiani, *Regis ad exemplum totus componitur orbis.* Platonis eſt, Quales in repub. principes ſunt, tales reliquos ſolere eſſe ciues. Adi Viperan. de Rege, & regno. cap. 13. Viri docti ad regem ſcribentis vox. Non tenebræ, non ſolitudo obſtat, quo minus in vulgus dimanet, quidquid egerit princeps. Nam lux principatus omnia reddit conſpicua, intentaque tot in ſe vnum ora fallere vt maximè velit, non tamen poteſt; loquax enim fama vel abditiſſimos receſſus explorat, ac patefacit.

HONEST. FAMAM, QVAM MAGNAS OPES] *Melius eſt bonum nomen, quam diuitiæ multæ.* Prouerb. 22. Plaut. Moſtell. *Ego ſi bonam famam mihi ſeruaſſo, ſat ero diues.* In Monoſtich. καλῶς ἀκούειν μᾶλλον ἢ πλουτεῖν θέλε. Ouid. 3. de Pont. eleg. 2.

Corpora debentur mœſtis exſanguia buſtis;
Effugiunt ſtructos nomen, honosq́ rogos.
Occidit & Theſeus, & qui comitauit Oreſtem;
Sed tamen in laudes viuit vterq́ ſuas.

Hæ mortales ſunt] Opes mutant dominos, hæc eſt illorum mortalitas. Diuitiarum eſt inſtabilis, & incerta poſſeſſio. Aut ipſæ poſſeſſorem deſerunt, aut ab eo deſeruntur. *Dormierunt ſomnum ſuum viri diuitiarum, & nihil inuenerunt in manibus ſuis.* Pſal. 75. Multa Xenophon in Hierone Dialogo, ad vitam priuatorum præ tyrannorum commendandam pertinentia.

Cap. VIII. Argumentum librorum Ioſephi Hebræi contra Apionem, Alexandri Magni memorabile reſponſum.

OStendit Iudæos eſſe gentem antiquiſſimam, & originem habuiſſe à ſanctiſſimis Patribus, ſacra religione, ac vero Dei cultu reliquos mortales antecelluiſſe: Deum verum Hebræos coluiſſe, reliquas gentes deos falſos; Moſen diuinitus leges accepiſſe; quibus ſanctiſſimus ille populus regeretur, reliquorum populorum legibus præferendus. Ex Leonhard. Coquæo in 1. Auguſt. de Ciuit. Dei. Cum aliquando ſuaderetur Alexandro, ut Græcos pro amicis, Barbaros pro hoſtibus haberet, reſpondit βέλτιον εἶναι, ἀρετῇ καὶ κακίᾳ διακρίνειν ταῦτα· πολλοὺς γὰρ τῶν Ἑλλήνων εἶναι κακούς, καὶ τῶν βαρβάρων ἀστείους. Melius iſta virtute, & vitio diſcerni. Multos quippe etiam Græcos, reperiri improbos, & Barbaros moratos.

COMMENTARIVS.

Esse Ivdæos gent. antiqviss.] Etſi Ægyptii cum Scythis de antiquitate certarunt, ut prodit Iuſtinus lib. 1. multis tamen ſeculis utriuſque gentis vetuſtatem Hebræorum tempora ſuperarunt: ſiquidem is populus à condito orbe primus fuit. Moſes Iudæorum & hiſtoricus, & legislator etiam diis Græcorum inuenitur antiquior. Cæterum præcipuus & ſingularis Hebræorum Patriarcha fuit Abraham, ex cuius ſemine populum hunc poſtea proſeminari, ac propagari Deus voluit.

A sanctiss. patrib. origin.] Hi enumerantur ab Eccleſiaſtico, à cap. 44. per reliqua, uſque ad extremum. *Laudemus*, inquit, *viros glorioſos, & parentes noſtros in generatione ſua.* Initium ducit ab Enoch, pergitque ad Noe, deinde ad Abraham, Iſaac, Iacob, Moyſen, & cæteros. Veri dei cvltv reliq. gent. antecell.] David pſalm. 75. *Notus in Iudæa deus: in Iſrael magnum nomen eius.* Et Num. 23. *Non eſt idolum in Iſrael, nec augurium in Iacob.* Tum quidem non erat: ſecutis autem ætatibus Iſraelitæ ſe nefandis ſuperſtitionibus contaminarunt, & cum uno ac ſolo, veroque deo, more gentium ſimulacra coluerunt, quod ipſis ſub imagine mulieris fornicariæ per Prophetas, ac præſertim Ezechielem, & Hieremiam ſeveriſſimè exprobrat deus, cum minis horribilibus.

Mosen divinitvs leges accepisse.] de quo liber Exodus, Moſes Nazianzeno legislatorum illuſtriſſimus, Propheta magnus, dei ſpectator, principum princeps, ſacerdotum ſacerdos, Pharaonis deus, Iſraelitarum antiſtes. Plures poſtea illis in monte acceptis adiecit, ut in Levitico, & Deuteronomio, & Numeris videre licet. reliq. pop. legib præferend.] Diximus de his cap. 1. libr. 1. cum de Chriſtianorum Doctoribus ageremus. Adi & Theodoret. Therapeut. Serm. 9. qui eſt de legibus. 2. Machab. cap. 6 grauiſſimæ, & ſanctiſſimæ leges appellantur. Maximus divinarum legum amator, & laudator eſt Rex David. *Lex Domini*, ait, *immaculata, conuertens animas. Teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis.* pſalm. 18. ut locos quam plurimos prætercam.

Etiam græcos reperiri improb.] Cic. pro Flacco. Homo levitate Græcus, crudelitate Barbarus. Idem: fidem iſta natio nunquam coluit. Iuvenal. ſat. 10. *& quidquid Græcia mendax audet in hiſtoria.* Infamis fuit Græcia ob perfidiam. Inde proverbium, Græca fides. Euripides Iphigenia Taurica, πιστὸν Ἑλλὰς οἶδεν οὐδέν Græcia neutiquam novit fidem. In Aſinaria Plauti, cum lena Argyrippo adoleſcenti in amore occupato dicit:

Diem.

Diem, aquam, ſolem, lunam, noctem, hæc argento non emo.
Cætera quæque volumus uti, Græca mercamur fide,
Quum à piſtore panem petimus, vinum ex œnopolio,
Si æs habent, dant mercem: eadem nos diſciplina utimur.
Semper oculatæ noſtræ ſunt manus, credunt quod vident.

Cum, inquam, dicit, Græca mercamur fide, etſi Plautus ſequentibus utcunque explicat ipſemet, tamen multo clarius interpres eius Lambin. hoc modo, id eſt, præſentata, & ſoluta, non credita pecunia emimus, numerato, & tradito in manus pretio emimus. Græcis enim, ut leuibus, & dubiæ fidei, nihil creditur. Neque Græci inter ſe pecuniam credunt; ſed præſenti pecunia res omnes contrahunt. Quid autem velit *oculata manus*, idem ſic interpretatur, ſignificat lena, ſe, & cæteras meretrices nullius fidei credere: ſed numeratam, & præſentem pecuniam accipere velle. Noſtræ manus ſemper, inquit, oculatæ ſunt, id eſt, volunt videre quod datur, & credunt ſibi aliquid dari, cum id vident, & tangunt.

Et barbaros moratos] Quemadmodum piſces in mari nati, & educati marini ſalis nihil ſapiunt; ſed ſunt guſtu ſuaves & jucundi: ita quidem è barbaris licet geniti, & ab iis educati barbarum nihil habent, moribus humaniſſimi, qualis fuit Theodoricus Gothus rex Italiæ, gente tantum barbarus. Oſtendunt Caſſiodori epiſtolæ, quas cum eſſet eiuſdem Cancellarius, ipſius nomine multas conſcripſit. Quanquam & Arianus fuit; & in Ioanne Pontifice Romano, & Symmacho viro illuſtri occidendis immanem ſeſe tyrannum præbuit.

Cap. IX. Verſus Ovidii de Victoria illuſtratur.

Metamorph. lib. 8. ait Naſo, *Inter utrumque volat dubiis victoria pennis.* Homerus aliquoties appellat ἑτεραλκέα νίκην, id eſt, alternatim, nunc his, nunc illis contingentem. Dicitur eadem ratione ἑτεραλκεῖν, & ἑτερορρεπεῖν. Ariſt. 2. Rhetorices. εἶναι δ' ἀπομείβεται ἄνδρας, id eſt, modo his, modo illis contingit victoria, id enim eſt permutare viros. Servius in XII. Æneid. ſuper illa verba, *In medioque focos, & diis communibus aras,* Dij, inquit, communes ſunt Mars, Bellona, Victoria, quod ij in bello utrique parti poſſint fauere. Ariſtot. eodem lib. & Lucian. de Calumnia ex Homero Iliad. Σ hanc ſententiam proverbialem citant.

Ξυνὸς ἐνυάλιος, καί τε κτανέοντα κατέκτα.
Communis Mars, inq; vicem perimit perimentem.

Quod carmen, incertum, ac varium belli eventum notat. Scholiis in Lucian.

NOTÆ.

Dubiis victoria pennis.] Quibus pennas, iis & volatum tribuunt Poetæ, eorum inſtabilitatem, aut celeritatem denotantes, ut verbis, tempori, ſeu ætati, victoriæ, velut hic. Nunc enim, ut in Theoremate dicitur, horum, nunc illorum eſt, quaſi ab his ad illos tranſvolaſſet. Cic. ep. 4. lib. 6. Cum omnis belli Mars communis, & incerti ſemper exitus prœliorum ſint. Et pro Milone. Adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martemq; communem. Eſt autem naturà inſolens, & ſuperba victoria; quare qui vicit alios, ſeipſum quoq; vt vincat eniti debet, & auſcultare Platoni, ſic præcipienti lib. 1. de Legib. Vincere ſeipſum, omnium victoriarum prima, & optima eſt: vinci autem à ſe ipſo, & turpiſſimum, & peſſimum.

INQVE VICEM PERIMIT PERIMENTEM.] Non ſolum perimit, per alium, qui ipſe alium jam peremerat: ſed etiam interdum perimere à ſe proſtratum aggredientem depellit ab eodem, vires recolligente, & conualeſcente. Cic. pro Milone. Mars communis, qui ſæpe ſpoliantem jam, & exultantem euertit, & perculit ab abiecto.

Digitized by Google

Cap. X. Contra nauigationem maris.

IN Hecyra Terentij Soſia ſeruus Parmenioni memorat, quale periculum adeant nauigantes.

Non hercle, Parmeno, verbis dici poteſt
Tantum, quam re ipſa nauigare incommodum eſt
O fortunate, neſcis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingreſſus mare.
Nam alias vt omittam miſerias, vnam hanc vide:
Dies triginta aut plus eo in naui fui,
Cum interea ſemper mortem exſpectabam miſer
Ita vſque aduerſa tempeſtate vſi ſumus.

Apud Oppianum Halieut. lib. 5. quidam multis verbis pericula maris deteſtans, in terræ potius tuto, tranquilloque ſinu conſeneſcere, atque emori cupit Ad quem locum pertinet εἰδύλλιον Moſchi, cuius initium τὰν ἅλα τὰν γλαυκάν. Et Alcæus monet, vt nauigationem prius exploremus è terra, quam nos ventis, & mari committamus. Leonidas Antholog. 3. lit. εἰς ναυαγήσαντας ait, ſe, ne placido quidem mari vnquam crediturum, Ibid. Phacellus monet, φεῦγε θαλάττια ἔργα, &c. vt ſi longæui eſſe velimus, mare fugiamus, & terram potius colamus. Nam in terra æuum agitantibus placidam plerumque ſenectutem contingere; in mari autem raro conſpici canitiem. Eſt etiam apud Dionyſium Afrum elegantiſſimus locus, vbi negat ſe nauigationibus deditum eſſe, aut mercaturā exercere, vt multi, ψυχῆς οὐκ ἀλέγοντες, ἵν᾽ ἄσπετον ὄλβον ἕλωνται: vitæ prodigi, dummodo lucris diteſcant. Sed Muſarum ſtudia colere ſe ait, quorum beneficio poſſe tutò, ſineque erroribus peragrare, & multa magnaq; maria, & terrarum ſpatia, & montium, immo & ipſius cœli altitudinem perſcutrari. Eodem pertinent venuſtiſſimi verſus Lucretij, initio lib. 2.

Suaue mari magno turbantibus æquora ventis
Alterius magnum è terra ſpectare laborem.
Non quia vexari quenquam eſt iucunda voluptas;
Sed quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuaue eſt.

Illud quoque perquam ſcitum eſt, πλοῦς ὁ μὲν παρὰ γῆν, περίπατος δὲ παρὰ θάλασσαν ἥδιστος. Nauigatio iuxta terram ſiue littus, & ambulatio iuxta mare iucundiſſima. Menander ſimiliter. ὡς ἡδὺ τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς γῆς ὁρᾶν, ὦ μῆτερ, ἐστι, μὴ πλέοντα μηδαμῶς; vt ſuaue eſt, ô mater procul è terra mare proſpicere, nauigare autem neutiquam. Cic. lib. 2. ad Atticum, cupio iſtorum naufragia è terra intueri. Horat. lib. 1. epiſt. *Neptunum procul è terra ſpectare furentem.* Siracides cap. 43. *Nauigantes mare & pericula eius narrant.* Hactenus commentator Oppiani.

N O T Æ.

Quam lætus eſt, quam gaudio triumphat ſenex ille Theuropides in Moſtellaria, ex nauigatione ſaluum, & incolumen in portum ſe delatum? Non ſe amplius mare ingreſſurum Neptuno pollicetur exultabundus.

Habeo, Neptune, gratiam magnam tibi,
Quum me amiſiſti vix à te viuum modò.
Verum ſi poſt hac me pedem latum modò
Scies impoſuiſſe in vndam, haud cauſſa eſt, illico
Quod nunc voluiſti facere, quin facias mihi.
Apage, apage te à me. nunc iam poſt hunc diem
Quod creditus tibi fui, omne credidi.

Copioſius ſimilia habes in Trinummo, Actu 4. dicta à ſene Charmide. Pittacus vnus de VII. ſapientibus. Quid infidum? mare. Et Anacharſis interrogatus quæ eſſet nauis ſecuriſſima, reſpondit, quæ in portum venit. Subiungam animi gratia de 3. Antholog. Tit. XX. in Naufragos duo epitaphia cum latina mea paraphraſi.

In naufragum exanimem, in littore iacentem, & intima tunica, ſiue induſio à prædone inhumaniſſimè ſpoliatum, nudumque planè relictum, loquitur naufragus.

PLATO.

Ναυηγὸν με δέδορκας ὃν ἡ κλείνασα θάλασσα
γυμνῶσαι πυμάτου φάρεος ᾐδέσατο.
ἄνθρωπος παλάμῃσιν ἀταρβήτοις μ' ἀπέδυσεν,
Τόσσον ἄγος τόσσου κέρδεος ἀράμενος.
κεῖνο κὲν ἐνδύσαιτο, καὶ εἰν' ἀΐδαο φέροιτο,
καί μιν ἴδοι Μίνως τοὐμὸν ἔχοντα φάρος.

PARAPHRASIS.

Naufragum me cernis, quem mare, quod me extinxit, ultima veſte, induſio, nudare veritum eſt. Homo quidam manibus impauidis audaciſſimis, me exuit, tantum piaculum tanti lucri tam vilis lucelli gratia ſuſcipiens. Vtinam illa induatur, & ad inferos ſecum ferat, eumque Minos judex meo coopertum induſio aſpiciat. Jſt maine er würde jhn empfangen.

Quidam nauta ut anchoram à ſaxis, quibus inhærebat, revelleret, cum urinatus eſſet, jamque aſcenderet, & vectoribus manus, ut è fluctibus extraheretur, tenderet, à balæna dimidius eſt devoratus: reliquum dimidium, nautæ in littore ſepelierunt. Genus mortis mirabile, & miſerabile.

LEONIDAS.

Κὴν γῇ καὶ πόντῳ κεκρύμμεθα: τοῦτο περισσὸν
ἐκ μοιρέων Θάρσυς Χαρμίδου ἠνύσατο.
ὃ γὰρ ἐπ' ἀγκύρης ἔνοχον βάρος εἰς ἅλα δύνων,
Ἰόνιον θ' ὑγρὸν κῦμα κατερχόμενος,
τὴν μὲν ἔσωσ', αὐτὸς δὲ μετάτροπος ἐκ βυθοῦ ἔρρων
ἤδη, καὶ ναύταις χεῖρας ὀρεγνύμενος.
ἐβρώθην. Τοῖον μοι ἐπάγειον ἐν μέγα κῆτος
ἦλθεν, ἀπέβρυξεν δ' ἄχρις ἐπ' ὀμφαλίου
χἤμισυ μὲν ναῦται ψυχρὸν βάρος ἐξ ἁλὸς ἡμῶν
ἤρανθ', ἥμισυ δὲ πρίστις ἀπεκλάσατο,
Ἠόνι σ' ἐν ταύτῃ κακὰ λείψανα Θάρσυος, ὦνερ
ἔκρυψαν, πάτρην δ' οὐ πάλιν ἱκόμεθα.

PARAPHRASIS.

Et in terra, & in mari tecti, abſconditi, ſepulti ſumus. Hoc novum, & ſingulare à fatis Tharſis Charmidæ filius conſecutus eſt. Etenim ad pondus anchoræ ſubiectum, ſeu anchoram detinens in mare me dimittens, & Ionios fluctus humidos ſubiens, ipſam quidem anchoram liberavi: verùm ego retrogradus è profundo jam vadens, & nautis brachia tendens devoratus ſum: talis me ferox cetus invaſit, & comedit uſque ad umbilicum. Et dimidium quidem frigidum, exanime pondus noſtri nautæ ex aquis ſuſtulerunt, medium priſtis defregit, & carpſit. In hoc porrò littore male infœlices reliquiæ Tharſijs, ô viator, conditæ ſunt: in patriam verò amplius non ſum reverſus.

✠

Cap. XI.

Digitized by Google

Cap. XI. Ornatus ad iter longinquum ſe accingentium.

Ex pluribus Plauti locis.

IN Mercatore, cum inducit Charinum adoleſcentem injuria patris compulſum, patriam relinquentem, hæc ipſum habuiſſe oſtendit, chlamydem, zonam, machæram, ampullam. Adjungitur autem his petaſus in Pſeudolo. Petaſatos eſſe ſolitos, qui longo itineri ſe darent, declarauit etiam Cicero, ad C. Caſſium. Sed petaſati veniunt, inquit, comites ad portam expectare dicunt. In eadem fabula leno adjunxit etiam ſoccos. Ampulla autem vaſculum vinarium videtur fuiſſe, quod femori alligatum ferrent viatores. Id autem è corio apparet fieri ſolitum, ut percipitur ex hoc loco in Rudente,

Ni erit tam ſincerum, ut quivis dicat ampullarius
Optimum eſſe operi faciundo corium, & ſinceriſſimum,
Quid cauſſæ eſt, quin virgis te uſq; ad ſaturitatem ſauciem?

Nam geſtari ampullam etiam ſolitam à Cynicis, mendicisque eiuſdem Comici judicio intelligitur, qui in Perſa ita induxit Saturionem paraſitum loquentem.

Cynicum eſſe egentem oportet paraſitum probe,
Ampullam, ſtrigilem, ſcaphium, ſoccos, pallium,
Marſupium habeat.

Et Ciceronis 3. de Finib. Si ad illam vitam, quæ cum virtute degatur ampulla, aut ſtrigilis accedat, & quæ ſequuntur, pro re enim tenui, ac parui pretij ponitur: Petrus Victorius Variar. lib. 1. cap. 24.

NOTÆ.

AMPVLLAM, STRIGILEM, SCAPHIVM] Ampulla, inquit Turneb. libr. 4. cap. 1. vas olearium eſt, quo in balneis ad unctiones uti ſolebant, ſicut & ſtrigilibus: ibi ſe defricabant, deſtringebantque, unde & αὐτολήκυθοι, à Græcis vocabantur pauperes, qui ſibimetipſi ad balneas ampullam ferebant, cum ampulligeros ſervos non haberent. Idem libr. 2. cap. 30. in hunc eundem Plauti verſum. Hîc poculum eſt oblongioris figuræ, laterumque in ſimilitudinem ſcaphæ flexorum. Victorius ampullam putat eſſe vaſculum vinarium, & ideo quoque potorium. Quorſum ergo ſcaphium? Et cum dicat paraſitum oportere eſſe Cynicum, eorumque pauperem ornatum recenſeat, non videntur quidquam ſupervacuum geſtaſſe, cum præſertim Diogenes aliud eos docuerit. Qui cum videret puerum cava manu aquam excipientem, & bibentem, vaſculum, quod in eum uſum portabat, continuò abiecit, cum his verbis. Si mihi natura vos parauit, quid me iſtoc onero? Strigiles quid fuerint, earumque uſum docet Raderus in Martialis Epigramma 47. ut ipſe numerat, libr. 14. Marſupium quamvis mendicum habere oportet, & Cynicum, ut pauxillum nummorum precariò acceptum, ad neceſſitates contingentes explendas recondere queat.

Cap. XII. Ingenium Tiberii Auguſti, ſuimet diſsimillimum.

Ex Dione Caſsio, lib. 57.

INngenij fuit peculiaris. Nam neque præſe ferebat quæ cuperet, & ſermone ab animi ſui ſententia diuerſiſſimo vtebatur, negando quæcunque deſideraret, annuendo ijs, quæ odio haberet. Iratum ſe, cum minimè ſuccenſeret; æquo eſſe animo, cum maximè indignaretur ſimulabat; nimirum quos ſupplicio afficeret, ijs miſericordiam oſtentabat: infenſum ijs, quos venia proſequeretur, exhibebat. In inimiciſſimos fere vultu quam beneuolentiſſimo, amiciſſimos ſummè alienato intuebatur. Denique principis animum nemini cognitum eſſe debere cenſebat; dicere ſolitus, eum intellectum multorum, ac magnorum cauſſam eſſe malorum: contrà, diſſimulato, plura, ac maiora commoda parari. Adeo autem commouebatur animo, ſi quis eius ſententiam aſſecutus deprehenderetur, vt multos haud aliam vllam ob rem necauerit: vt iam periculoſum eſſet, non intelligere qui ipſius eſſet animus (etenim multi dictis eius, non voluntati aſſenſi, infortunium inuenerant) periculoſius etiam intelligere, &c.

NOTÆ.

Æmilius Probus de Alcibiade ſimilem Tiberio deſcribit, hiſce verbis. Idem cum tempus poſceret, laborioſus, patiens, liberalis, ſplendidus, non minus in vita, quam victu: affabilis, blandus, temporibus callidiſſimè inſeruiens. Idem ſimul ac ſe remiſerat, nec cauſſa ſuberat, quare animi laborem perferret, luxurioſus, diſſolutus, libidinoſus, intemperans reperiebatur: vt omnes admirarentur, in vno homine tantam ineſſe diſſimilitudinem, tamque diuerſam naturam. Auguſtus è vita emigrans, quo conſilio Tiberium Liuiæ filiũ ſibi ſucceſſorem, & imperij hæredem inſtituerit, Tacitus lib. 1. Annal. ita meminit. Non hoc caritate, aut Reipub. cura factum eſt; ſed quia arrogantiam, ſæuitiamque Tiberij Auguſtus introſpexerat, comparatione deterrima gloriam ſibi quæſiuit. Hanc interpretationem mentis Auguſti ſolidè confutat Famianus Strada noſter, Academ. Proluſ. lib. 1 Prolus. 11. quæ eſt hiſtorica, prolatis etiam in mediũ hiſtoricorum locis, qui de hac electione Tiberij ſcribentes, de huiuſcemodi conſilio penitus tacent. Immò ad Tacitum refellendum Suetonium reſpexiſſe ſatis apparere, cum ita ſcripſit. Nec illud ignoro. Auguſtum ambitione tractum, vt tali ſucceſſore deſiderabilior ipſe quandoque fieret. Adduci tamen nequeo, quin exiſtimem circumſpectiſſimum, & prudentiſſimum principem, in tanto præſertim negotio nihil temerè feciſſe: ſed vitijs, virtutibusque Tiberij perpenſis, potiores duxiſſe virtutes. Pluribus item litteris teſtatus eſt Auguſtus, nihil ſe non ſperare Tiberio comite, nihil non timere illo deficiente: in eoque vnó ſalutem imperij Romani poſitam eſſe.

Habuerit ſanè Tiberius virtutes Principis, fueritque ad imperandum idoneus, tantam morum diſſimilitudinem, & ingenium ſibi tam male conſentiens quis tandem probare poteſt? aut in quo Rege, ac principe, niſi Tyranno, qualis & ipſe fuit, quicquam tale repertum eſt? Nec verò commendandum videtur quod affirmauit, principis animum nemini cognitum eſſe debere; eam enim cognitionem multorum, ac magnorum, cauſſam eſſe malorum. Quorſum ergo conſiliarij, niſi vt Regum iudicia, ſenſus, & voluntates temperent, ac moderentur, à deterioribus auocent, & ad meliora, vtiliora, iuſtiora traducant? Nec verendum ne ſenſuum cum viris ſapientibus communicatio, plurimorum, ac magnorum malorum cauſſa fiat: ſed contra potius, ne reticentia. *Qui ſapiens eſt, audit conſilium*. Proverb. 12. Et Eccleſiaſt. 32 *ſine conſilio nihil facias.*

Sigillatim eius crudeliter facta exſequi longum eſt, ait Suetonius, cap. 61 mox generatim aliquot velut exemplaria enumerat. Nullus à pœna hominum ceſſauit dies, ne religioſus quidem, ac ſacer. Animaduerſum in quoſdam ineunte anno nouo: accuſati, damnatique multi cum liberis, atque etiam cum vxoribus ſuis. Interdictum, ne capite damnatorum propinqui lugerent: decreta accuſatoribus præcipua præmia, non nunquam & teſtibus. Nemini delatorum fides abrogata.

Digitized by Google

Omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum ſimpliciumq́; & quæ plura ibidem ſequuntur. Huius belluæ truculentiſſimæ obitu ita lætatum pop. Romanum tradit idem auctor cap. 75. vt ad primum nuntiũ diſcurrentes, pars Tiberium in Tiberim clamitarent; pars, Terram matrem, Deoſque Manes orarent, ne mortuo ſedem vllam, niſi inter impios darent: alij vncum, & Gemonias cadaueri minarentur, &c. Ex verſiculis, qui in eius adhuc viuentis ſæuitiam ſcripti ſunt accipe hos, ex cap. 59.

Aſper, & immitis, breuiter vis omnia dicam?
Diſpeream, ſi te mater amare poteſt.
Aurea mutaſti Saturni ſæcula, Cæſar:
Incolumi nam te ferrea ſemper erunt.

Cap. XIII. Quatuor libri Auguſti Cæſaris.

Ex Dione lib. 56.

ILlati ſunt præterea in ſenatum libri quatuor, quos Druſus recitauit. Primo continebantur mandata de funere ſuo: altero enumeratio rerum à ſe geſtarum, quam incidi in columnas æneas, ac ſtatui eas ante ſacrarium ſuum iubebat: tertius ſummam militum, redituum, impendiorum publicorum, pecuniæ in theſauris, aliaque id genus ad principiatum pertinentia indicabat: quarto, præcepta, & conſilia Tiberio, ac Reipub. data; interque alia, ne multos manu mitterent: ne nimirum varia turba vrbs repleretur: neue multos iure ciuitatis donarent, quò videlicet ipſi multa haberent, ſuis ſubditis potiora: vt Rempub. omnibus, qui prudentia, & rerum gerendarum peritia eſſent prædit, committerent, neque vni alicui totam crederent: ne vel tyrannidem affectaret; vel eo aduerſa paſſo Reſpub. corrueret. Et contenti præſenti fortuna, non cuperent imperij fines proferre: quippe cum difficulter imperium tantum ſeruari poſſet: periculum ſanè fore, ne plura appetendo parta quoque amitterent. Hoc eum non verbis modò, ſed etiam re ſeruaſſe conſtat. Nam etſi plurima barbarorum ſui iuris poterat efficere, nunquam tamen voluit.

COMMENTARIVS.

De hiſce libris Suetonius quoque, cap. 101. ſed tres tantum nominat, de quarto tacet. Vt autem locum cum loco conferas, verba repræſentabo. De tribus voluminibus, vno, mandata de funere ſuo complexus: altero, indicem rerum à ſe geſtarum: quem vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante Mauſolæum ſtatuerentur: tertio breuiarium totius imperij, quantum militum ſub ſignis vbique, quantum pecuniæ in ærario, & fiſcis, & vectigaliorum reſiduis. Adiecit & libertorum, ſeruorumque nomina, à quibus ratio exigi poſſet. LIBRI QVATVOR] Vox *liber* Latinis interdum iuſtam ſcriptionem de re quálibet ſignificat, quamuis non trecentarum paginarum. Vnde & Cicero orationes ſuas in Antonium, & Catilinam libros indigetauit. Libellus autem ſæpe eſt ſcheda, aut ſchedula. Ad Att. lib. 16. ep. 16. Atticus libellum compoſuit, eum mihi dedit, vt darem Cæſari, Cæſar vero reſcripſit, æquà eum poſtulare. Pro P. Quintio de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur. Libelli ſupplices, libelli infames. &c. PRÆCEPTA, ET CONSILIA TIBERIO, AC REIPVB.] Mos bonus bonum Rectorem ſucceſſorem bonis præceptis ad bene regendum inſtruere, cùm id perdifficile ſit, præſertim magna imperia gubernanti, quale tum Romanum erat. Auguſtus namque iam vniuerſum orbem deſcripſerat, vt eſt in ſacro Euangelio, Lucæ 2. QVO VIDEL. IPSI MVLTA HAB. &c.] Forſitan hoc vult. Quo multis in ciuium numerum pretio accepto referendis, eorum opes creſcerent, & ſupra adſcriptos eminerent. OMNIB. QVI PRVDENTIA, ET RER. GEREND. PERITIA, &c.] A principio vrbis Romanæ delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia validum erat Reipub. conſultabant, inquit in Catilinar. Saluſtius.

NB

Digitized by Google

NE VEL TYRANNIDEM AFFECTAR. VEL. &c.] Duæ cauſſæ quare ſumma poteſtas uni committenda non ſit. Propterea & duo Conſules creati, ut ſi unus novum quid moliretur, haberet qui ei par imperio reſiſteret. Et Julius Cæſar ex adminiſtrationibus ſibi commiſſis tyrannidem invaſit, & pro tyranno cæſus eſt. In periculum item factionum, & ſeditionum conjicitur Reſpub. quæ uni paret, ſi quid ei humanitus acciderit: tametſi monarchiam optimum eſſe imperij ſtatum ſapientes decernunt. VT CONTENTI PRÆSENTI FORTVNA, &c.] Scipio Africanus Cenſor, cum luſtrum conderet, inque ſolito fieri ſacrificio ſcriba ex publicis tabulis ſolemne ei precationis carmen præiret, quo dij immortales, ut pop Rom. res meliores, amplioresque facerent, rogabantur. ſatis, inquit, bonæ ac magnæ ſunt. Itaque precor ut eas perpetuò incolumes ſeruent. Ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum emendari juſſit. Valer. lib. 4. cap. 1.

NE PLVRA APPETENT. PARTA QVOQVE AMITT.] Præclare Dio Pruſæus Orat. XVII. Heſiodus autem dimidium dicit eſſe plus toto, avaritiæ, opinor damna, & detrimenta perpendens. Quis enim unquam aut rex, aut dynaſta, aut populus, conatus juſtam menſuram tranſgredi, & plura appetere, non omnem præſentem fœlicitatem perdidit, magniſque, & difficilibus afflictus eſt calamitatibus, omnibus poſteris clara inhumanitatis & prauitatis indicia relinquẽs? Aut quis fuit, paucioribus volens eſſe contentus, jacturamque viſam facile perferre, qui non copioſiora, quam alij poſſederit, ultro ipſi & abſque labore accedentia, plurimumque temporis fælicitatem retinuerit, rectiſſimeque uſus ſit bonis à fortuna datis.

Cap. XIV. Exercitus magni à parvis deleti ac profligati, & aliquot numeroſi exercitus.

TRes præcipuè ab auctoribus memorantur. Quum enim Aſſyriorum Rex Cyrus Scythas copiis maximis aggrederetur, poſtquam eos ingenti clade afflixit, cæſo etiam vnico reginæ filio, Tomyris mater ægritudinem animi diſſimulans, inter anguſtiſſimos tramites Aſſyrios nacta, ita illos cecidit, vt parva manu ingentes copias fuderit, ducentaque millia Perſarum una acie trucidarit, ut ne nuntius quidem luctuoſæ cladis fuerit. Cum inter Locrenſes, & Epizephyrios, & Crotoniatas ſævientibus odiis certaretur, tanto furore animorum ad pugnam procurſum fuiſſe ferunt, ut undecim Locrorum millia, adverſus Crotoniatorum centum viginti millia ſæuè, & atrociter pugnam inire non dubitarint, & fœlicitate mira uno prœlio attriverint; ita, ut ex ea ſtrage vix pauci fuga ſint elapſi. Item, cum duce Miltiade in campis Marathoniis contra Ataphernem, & Datym Darij Præfectos ab Athenienſibus vno prœlio fælicitet pugnatum, & debellatum eſt, in quo decem Athenienſium millia Perſarum plus centum, & decem millia crudelem in modum afflixerunt, toto cæſo exercitu. Fuit autem Marathon Atticæ civitas, ab Athenis haud plus decem millibus paſſuum diſtans, &c. Alexand. ab Alexand. lib. 6. c. 25. Iuſtinus lib. 3. Xerxes, inquit, ſeptuaginta millia de regno armaverat, & trecenta millia de auxiliis, vt non immeritò proditum ſit, flumina ab ejus exercitu ſiccata, Græciamque omnem vix capere ejus exercitum potuiſſe. Iuvenal. ſat. 10.

——————— credimus altos
Defeciſſe amnes, epotaq; flumina Medo
Prandente.

Alij auctores ſunt, qui Xerxi quingentas myriadas, id eſt quinquagies hominũ centena millia tribuant: alij aliter ſentiunt. Sed de ingenti huius exercitu adeundi Herod. lib. 7. Diodor. lib. 11. Plin. lib. 33. c. 10. & lib. 4. c. 2. Iſocrates in Panathen. & Panegyrico. Plutarch. in Parallel. Cteſias vetus ſcriptor tradit in Ninij regis exercitu pedites militaſſe ad decies ſepties centena millia, equitum millia ducenta. Currus ibidem falcatos fuiſſe paulo minus decem millibus, & ſexcentis. In expeditione Darij adverſus Scythas octoginta millia militum cōmemorat Diodorus Siculus, vbi idem auctor eſt,

Digitized by Google

Romanos paulo ante tempora Annibalis, cenſu in Italia tùm ciuium, tùm ſociorum, qui bello apti eſſent habito, decies centena fere hominum millia deſcripſiſſe. Sed non tam magnos exercitus Romanos educere conſueuiſſe, vt barbaros, ex auctore hoc noſtro, & hiſtorijs paſſim intelligimus. Steuechius ad Veget. lib. 3. cap. 5.

NOTÆ.

CVM CYRVS REX SCYTH. COPIIS &c] Videndus Iuſtinus lib. 1. Oroſ. lib. 2. cap. 7. Valer lib. 9. cap. 10. ALTERVM, CVM INTER LOCRENSES, &c] Conſule Strab lib. 6 Iuſtinum. lib. 20 ITEM CVM DVCE MILTIADE, &c.] Lege Æmilium in Miltiade, Plutarch. in Ariſtide, Iuſtin. lib. 2. FVIT AVTEM MARATHON ATTICÆ CIVIT.] Immò campus ad equitandum opportunus. ἱππάσιμο. Herodot. lib. 6. In conflictu Alex. cum Dario ad Arbela, vicum Meſopotamiæ feruntur cæſa Perſarum vltra xc. millia, cum ex Macedonibus non ſupra xx11. pedites, equites centum quinquaginta deſiderati fuerint, Darij autem exercitus conſtaret octingentis peditum millibus, ducentis equitum. Ad Granicum flumen rurſum ab eodem Alexandro conciſa barbarorum 20. millia, equitum duo, cum de eius exercitu non niſi 34. cecidiſſent. Sed maximè glorioſa fuit Lacedæmoniorum de Perſis apud Thermopylas relata victoria. Quamuis enim trecenti tantum eſſent (alij ſexcentos numerant) haberentq; auxilia triū millium, tamen Leonidas dux ſibi ſoli cum ſuis Spartanis prœlium depopoſcit, cæteris in montem ſecedere, & ſe ad meliora tempora reſeruare iuſſis. Tam pauci igitur tot centena millia partim occiderunt, partim profligarunt. Cic. de Finib. 2. Leonidas rex Lacedæmoniorum ſe in Thermopylis, trecentosq; eos quos eduxerat Sparta, cùm eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. Lege de hac pugna Herodot. lib. 7. Diodorum. 11. Pauſan. 3. Iuſtinum 2. Oroſium 2. Philocaliæ noſtræ lib. 8. cap. 4. In Machabæorum libris etiam ab exiguis Iudæorum copijs diuina fretis ope ingentes Regum Syrorum exercitus debellatos didicimus.

Cap. XV. Sicilia, & Sardinia.

NVtrices Romanæ ciuitatis Valerio lib. 7. cap. 5. Cato Siciliam cellam penuariam Reipub. nutricem plebis Romanæ dixit. Lucan. lib. 3. ait, nullas terras magis compleuiſſe Romana horrea. À Floro 4. cap. 2. annonæ pignora. Strab. ταμεῖον τῆς Ῥώμης, ex Polybio. Idem de Sardinia pronunciat. Horat. Ode. 31. lib. 1. *Sardiniæ ſegetes feracis.* Saluian. lib. 6. Sardiniam, & Siciliam fiſcalia horrea, & vitales venas.

Sandalia interdum pro ſoleis vſurpantur, quæ inferiores tantum plantas, ab itinerum offendiculis defendebant, de quibus iterum nobis ſermo erit, lib. 10. cap. 5. Vnde Sardinia inſula Timæo apud Plin. lib. 3. cap. 7. Sandaliotis dicta fuit, ob ſoleæ ſimilitudinem: quæ etiam (quod eodem recidit) à plantæ pedis figura Salluſtio Ichnuſa, cui ſuccinens Claudian. de bello Gildonico.

Humanæ ſpeciem plantæ ſe magna figurat
Inſula, Sardiniam veteres dixere coloni.

Benedict. Balduin. de Calceo antiquo, cap. 12.

NOTÆ.

Siciliam deſcribit Iuſtinus lib. 4. & Claudian. 1. de Raptu Proſerp. Diodorus Siculus lib. 6. & 16. Polybius lib. 1. belli Punici. Et Silius, Punicor. lib. 14. Sardiniam lib. 12. de abrupta quondam vi fluctuum ab Italiæ continente Sicilia, Virgil. 3. Æneid. *Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina*, &c. Dicta eſt à Græcis hæc inſula Trinacria, à tribus promontorijs Pelpro, Pachyno, Lilybæo, de quibus & Virgil. 3. Æneid. ἄκρον quippe eſt ſummum, extremum cuiusq; rei; aut à Trinacro quodam ſuo tyranno: niſi forte magis τετρακία ab eodem, qui appellaretur Trinacus.

Ab

Ab iiſdem tribus promontoriis, ſeu à ſpecie trianguli, ſeu à tribus lateribus nominata eſt Triquetra. Poſſes etiam Triquedram appellare, à tribus ſedibus, ἕδρα enim, ſedes. Quintilianus lib. 1. cap. 6. Sicaniæ nomen accepit, ſeu à Sicanis, qui eò ex Hiſpania, vel Italia adventarunt, quorum mentionem facit Maro in exitu 7. Æneid. & lib. 5. ipſos Siculos ſic appellans, *Vndiq; conveniunt Teucri, miſtiq; Sicani.* Tandem à Siculis, quod fuit Ligurum genus, qui pulſi ab Aboriginibus in eam regionem trajecerunt, nomen Siciliæ adepta eſt, quod uſque hodie retinet. Fuit autem olim tyrannorum ferax. De eadem ſubiungam & Lucretij verſus ornatiſſimos, in quibus & incendiorum Ætnæ tam celebratorum eſt memoria.

Inſula quem (Empedoclem) triquetris terrarum geſſit in oris:
Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor,
Ionium glaucis aſpergit virus ab undis:
Anguſtoq; fretu rapidum mare dividit undis
Italiæ terrai oras à finibus eius:
Hic eſt vaſta Charybdis, & hic Aetnæa minantur
Murmura flammarum rurſum ſe conligere iras,
Faucibus eruptos iterum vis ut vomat ignes,
Ad cœlumq; ferat flammai fulgura rurſum.
Quæ cum magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, viſendaq; fertur
Rebus optima bonis, multa munita virûm vi, &c.

Sardiniam peſtilentem eſſe inſulam, indicat M. Tullius lib. 2. ad Q. F. Cura, mi frater, ut valeas, & quanquam eſt hiems, tamen Sardiniam eſſe cogites.

Nullo fata loco poſſis excludere: cùm mors
Venerit, in medio Tibure Sardinia eſt.

Narrat ibidem ex Taciti Annali. 2. Raderus noſter, neſcio quo auctore, ſub Tiberio factum fuiſſe Senatuſconſultum, ut quatuor millia Iudæorum, & Ægyptiorum in hanc inſulam deportarentur: qui ſi ob grauitatem cœli interiiſſent, exiguum fore damnum.

Cap. X V I. Officium patris erga liberos.

DOcet id pereleganter & copioſe clariſſimus ſæculi ſuperioris Orator M. Antonius Muretus, lib. Variar. 7. cap. 4. in hunc modum. Multum intereſſe inter imperium patris, & domini, longeque alia ratione regendos eſſe liberos, alia ſervos, multi & Philoſopi, & Poetæ veteres tradiderunt. Nam ſervilis quidem animus naturali quodam dominorum odio imbutus, coerceri ferè niſi malo non poteſt: liberi, quos cum parentibus arctiſſimo charitatis vinculo natura copulavit, officiis ſunt, & obſequio, & benevolentia devinciendi. Sed habendus diligenter eſt modus. Neque enim laudandi ſunt, qui ita indulgenter filios habent, ut ad omnia eorum peccata conniveant, qualis à Terentio inducitur Mitio; multoque minus, ſi qui eis ſe præbent inhoneſtarum libidinum adminiſtros. An verò ſi quis pater filium aut brachio, aut crure, aut aliqua corporis parte debilitet, inutilemque reddat, teter, & immanis habeatur, animum, quo nihil eſt divinius, qui deturpabit, depravabit, corrumpet, hunc lenem, atque indulgentem putemus? Ego vero immitem potius, & crudelem nominaverim. Satis ſit errantes admonere, & admiſta blanditiis ſeveritate in viam reducere, lapſos erigere, ignoſcere, non ſævire, non domo excludere, non in manicis, & com-

& compedibus habere, præcipitare quidem labantes, & ſua ſponte mentes in exitium impellere, non comitatis eſt, neque clementiæ, ſed crudelitatis, & dementiæ: neque hoc qui faciunt benigni patres, ſed importuniſſimi filiorum ſuorum hoſtes ſunt judicandi. Pari quoq; in vitio propemodum ſunt, qui ad illam ſummam ſeveritatis normam exigere omnia, quæ liberis fiunt, volunt: neque fas putant inconſultam illam, & improvidam ætatem uſquam offendere, & illectam blanditiis voluptatum à rationis præſcripto deflectere, cum ſenes quoque ipſos, quibus multò facilius eſt domitas & compreſſas habere libidines, nonnunquam tamen abripi earum æſtu, neque ὀρθὰν τὰν ναῦν perpetuò tenere poſſe videamus, &c. Quare neque exultanti juvenum libidini fræna laxanda ſunt: neque ferox ætas duriore quam par eſt imperio magis etiam exaſperanda: ſed ea utendum dexteritate, vt qui reprehenduntur ipſi, non odio ſui, ſed amore potius, & benevolentia fieri ſentiant, omninoque ita temperanda omnia, ut & ab odio ſeveritatem comitas vindicet, & à contemptu ſeveritas comitatem.

COMMENTARIVS.

Bene merentur de Repub. viri boni, qui hæredes ſibi ſimiles relinquunt, ornamentum, & decus civitatis. Bene autem de univerſo genere humano, qui ad id vel augendum, vel conſervandum matrimonium à deo inſtitutum ineunt, & prolibus gignendis uxorum ſuarum fœcunditate, ut loquitur Plin junior, quam largiſſimè fruuntur, tametſi non ignorant multis ſe propter ſuſceptas liberorum ſtirpes moleſtiis conflictaturos. Cum porrò ſint communes inter conjuges liberi, matrum eſt eos ab utero lactare, & educare: patrum ad omnia honeſta creſcentes inſtituere, & erudire, atque ab inhoneſtis deterrere, quod quo pacto illis benevolentibus faciat, Muretus viam demonſtrat, in Oeconom. Ariſtotelis.

MVLTI ET PHILOSOPHI, ET POETÆ VETERES TRADID.] Apud Platonem 6. de Legib. de ſervis hoc ſtatuitur. Allocutio omnis ad ſervos quodammodo imperium ſit, neque jocus ullus cum ipſis ſeu fœminis, ſeu maſculis habeatur: quod multi ſtultè facientes, dum delicatius eos nutriunt, difficiliorem vitam, & ſibi ad imperandum, & illis ad obediendum reddunt. Plenius de ſervis tractandis diſſerit Ariſtoteles Oeconomicor. c. 5. QVOS CVM PARENT. ARCTISS. CHARIT. &c.] Nihil dedit natura dulcius, quam ſuos cuique liberos. Cic. poſt redit. ad Quirites, & ipſis liberis ſecundùm deum nihil debet parentibus eſſe charius, ac dulcius, per quos hanc lucem jucundiſſimam intuentur. Eos audi quomodo nobis divinæ litteræ commendent, Eccleſ. cap. 3. *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiſcaris, & retribue illis, quomodo & illi tibi. Memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes.* OFFICIIS SVNT, ET OBSEQ. ET BENEVOL. DEVINCIENDI.] Terent. Adelphis, *Pudore ac liberalitate liberos retinere ſatius eſſe credo, quam metu.* Ad Coloſſ. 3. *Patres, nolite ad indignationem provocare filios veſtros, ne puſillo animo fiant.*

QVALIS À TERENTIO INDVCITVR MITIO] Comœdia eſt Terentij, nomine Adelphi, in qua duo fratres inducuntur, ingenio admodum diſpares, Mitio, & Demea. Ille urbanam, hic ruſticam vitam vivit, cui duo filij, quorum natu grandiorem Æſchinum Mitio cœlebs, & carens liberis in filium cooptat, eumque indulgentiſſimè habet, & ad omnia ejus flagitia conniuet: ſinit amare mulieres, inſtruere convivia, explere denique cupiditates ſuas juveniles. Qua de cauſſa iratus Demea, veniens in urbem, cum fratre graviſſimè, ùt par erat, expoſtulat. Vt autem hanc mollitiem, & illaudabilem indulgentiam Mitionis perſpicias, verſus apponam, quibus ſe adverſum Demeam tueri conatur.

Tuum filium dediſti adoptandum mihi,
Is meus eſt factus: ſi quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maximam partem feram,
Obſonat, potat, olet unguenta? de meo.
Amat? dabitur à me argentum, dum erit commodum,
Fores effregit? reſtituentur; diſcidit
Veſtem? reſarcietur. Eſt, diis gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non moleſta ſunt.

In

In antegreſſis verò, Scena videlicet 1. Act. 1. multò impudentius agit. Vide.

Non eſt flagitium (mihi crede) adoleſcentulum
Scortari, neq; potare, non eſt: neq; fores
Effringere. hac ſi neq; ego, neq; tu fecimus,
Non ſivit egeſtas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum feciſti inopia.
Iniurium eſt. nam ſi eſſet unde id fieret,
Faceremus: tu illum tuum, (Cteſiphonem) ſi eſſes homo
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet.

Apage apage cum tali, tam effœminato, & improbo parente. Meritò hiis auditis exclamat Demea,

Prô Iupiter, tu homo adiges me ad inſaniam.
Non eſt flagitium facere hæc adoleſcentulum?

En quid contrà Eccleſiaſt. cap. 30. *lacta filium, & pauentem te faciet, lude cum eo, & contriſtabit te. Non corrideas illi, nè condoleas, & in nouiſſimò obſtupeſcent dentes tui.* Addamus comminationem Auguſtini ſuper Pſalm. 50. *Valde inutiliter, valde perniciosè ſentit filius patris lenitatem, ut iuſtè poſtea ſentiat dei ſeveritatem, & hoc non ſolus: ſed cum diſſoluto patre ſuo. Quid enim? ſi ipſe non peccas, & non facit quod filius eius, ideo non debet ab ipſa nequitia filium prohibere? An fortè ut videatur filio eius, quia & pater eius talia faceret, niſi ſenuiſſet? Peccatum quod tibi non diſplicet in filio tuo delectat te: ſed ætas deferbuit, non cupiditas.*

Animvm, qvo nihil est divinivs, &c.] Si nihil divinius animo, ergo dij quodammodo, ſecundùm meliorem, ac nobiliorem partem ſumus. Et ſanè deum Euripides non dubitauit nominare. Et ita eſt profectò: ſed dij terreſtres, & mortales. Egregie Nazianzenus in perſona Nicobuli ad filium. Non hominum tantùm, ſed dei quoque imo dei prius quam hominum filij ſumus. Patres quippe ſecundas duntaxat in gignendo partes tenent, divinæque generationi velut organa quædam ſunt. Terram ille ſumpſit, eique mentem indidit: genusque unum ex duplici natura conflatum, in lucem extulit, &c.

Non sævire, non domo excludere, &c.] Cogit tamen aliquando parentes filiorum in ſcelere contumacia, & incredibilis malefaciendi prurigo grauiora in eos ſtatuere, & exempla edere, verberibus, carceribus, exiliis, exhæredationibus. De iſtiuſmodi peſſimis filiis puniendis ita ſanxit Moſes, Deuteronomij cap. 21. *Si genuerit homo filium contumacem, & protervum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit; apprehendent eum, & ducent ad ſeniores civitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos: Filius noſter protervus, & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, atque luxuriæ, & conviviis: lapidibus eum obruet populus civitatis, & morietur, ut auferatur malum de medio veſtri; & univerſus populus audiens pertimeſcat.*

Qvibvs mvlto facil. est domitas, &c.] Frigent ſenes, idcirco in Venerem ſegniores ſunt: nec eſt quidquam adeo fœdum, ac turpe quam ſenex amator in puellæ complexu. Talis eſt in Mercatore Plauti, amator, inquam Demipho ſenex, ita loquens.

Hodie in ludum occœpi ire litterarium,
Lyſimache, ternas ſcio iam. Lyſ. *Quid ternas?* D. *amo.*
Lyſ. *Tun' capite cano amas, ſenex nequiſſime?*
De. *Seu canum, ſeu iſtuc rutilum, ſeu atrum eſt, amo.*

Ὀρθὰν τὰν ναῦν] Sumptum ex aliquo vetere poeta, aut proverbio, ut ſuſpicor, & directus nauis curſus, ac κατ' ἀλληγορίαν idem benè vivendi tenor eo exprimitur. Dvriore qvam par est imperio] Plaut. Pſeud.

Probum patrem eſſe oportet, qui gnatum ſuum
Probiorem quam ipſus fuerit poſtulat.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XVII. Epiſtola Iuliani, qua Profeſſoribus Chriſtianis Græcorum ſcriptorum prælectione interdicit.

DOctrinam rectam eſſe arbitrantur non verborum, linguæue magnificum, & exquiſitum fórum; ſed mentis bene conſtitutæ ſanã affectionem, & veras, certaſq; de bonis & malis, honeſtis & turpibus ſententias. Quare quiſquis aliud ſentit, aliud ſuos diſcipulos docet, is tantum videtur à ſcientia, quantum à probitate abeſſe. Ac ſi de parva re ſit linguæ animique diſſenſio, in hoc ipſo etiam eſt improbus, tametſi modum non excedat ſceleris magnitudo: ſin vero in maximis rebus aliud ſentit, contraque ac ſentit, docet, nonne hæc cauponum, non dico bonorum, ſed nequiſſimorum vita eſt? quippe cum id maximè doceant, quod maximè malum exiſtimant, fallenses, atque ineſcantes eos laudibus, quibuſcum ſua, ut arbitror, mala communicare volunt. Quamobrem omnes, qui quidvis docere profitentur, bonis moribus eſſe debent, neque opiniones nouas, & à ſenſu populari abhorrentes afferre: ſed inprimis tales eſſe debent, qui adoleſcentes in veterum ſcriptis inſtituunt, ſive ſint Rhetores, ſive Grammatici, & præcipuè Sophiſtæ, qui non ſolum verborum, ſed etiam morum magiſtros ſe eſſe volunt, & ad ſe philoſophiam de adminiſtrandis Rebuſpub. pertinere contendunt. Hoc verum ſit, nec ne, in præſentia omitto, laudo eos, quod doctrinam tam præſtantem expetant, plus certè laudaturus, ſi non mentirentur, ſeque ipſi refellerent, dum aliud ſentiunt, aliud diſcipulis tradunt. Quid? Homerus, Heſiodus, Demoſthenes, Herodotus, Thucydides, Iſocrates, Lyſias deos habent, doctrinæ ſuæ duces & auctores. Nonne eorum alij Mercurio, alij Muſis ſacros ſe eſſe arbitrantur? Quare abſurdum eſt, qui horum libros exponunt deos vituperare, quos illi coluerunt. Neque tamen, quia id abſurdum puto, idcirco eos diſcipulorum cauſſa ſententiam mutare jubeo: verùm do optionem, ut non doceant, quæ non bona eſſe cenſent: ſin docere malunt, doceant re ipſa primùm, & perſuadeant diſcipulis, neq; Heſiodum, neque quenquam eorum, quos interpretati ſunt, quoſque impietatis, amentiæ, & erroris erga deos condemnarunt, talem eſſe. Nam alioqui, cum ex illorum ſcriptis alantur, mercedemque capiant, acutiſſimos planè; & ſordidiſſimos ſe fatentur, ſi paucis drachmis id facere ſuſtineant. Atque hactenus quidem multa erant, quæ eos templorum aditu prohiberent: & timor undique impendens excuſabat, quo minus veriſſimæ de dijs ſententiæ explicarentur. Nunc autem cum deorum munere atque conceſſu libertate potiamur, abſurdum mihi videtur ea homines docere, quæ non bona eſſe arbitrentur. Quod ſi in iis quæ docent, & quorum quaſi interpretes ſedent, ſapientiam eſſe ullam arbitrantur, ſtudeant primum illorum in deos pietatem imitari. Sin in deos ſanctiſſimos putant ab illis autoribus peccatum eſſe, eant in Galilæorum Eccleſias, ibique Matthæum, & Lucam interpretentur, quibus vos obtemperantes, à ſacris abſtinere jubetis. Cupio ego & aures & linguam veſtram (ſicut vos loqueremini) renaſci in his rebus, quarum & ego utinam ſim ſemper particeps, & omnes qui me diligunt; Doctoribus quidem, & præceptoribus communis hæc lex ſtatuatur. Adoleſcentes enim, qui ire volent, minimè prohibentur. Iniquum ſiquidem fuerit, pueros adhuc ignaros quò ſe vertant ab optima via rejicere, ac metu coactos, ad patria inſtituta deducere. Quanquam autem juſtum erat, iſtos tanquam impotentes, & inſanos etiam invitos ac repugnantes curare, attamen liceat omnibus per nos iſto morbo detineri. Docere enim amentes, non punire opus eſt.

NOTÆ.

NOTÆ.

Hujus epiſtolæ nullam invenio inſcriptionem, ut ſciamus de more ad quem miſſa ſit. Fortaſſis hoc ipſum eſt edictum, quod de Græcorum Oratoribus, Hiſtoricis, & Poetis publicè juventuti à Chriſtianis non explanandis eum promulgaſſe dicit Nazianz. Orat. in eundem. Sapiens, inquit, noſter Imperator, & legislator (ἑτωνικῶς) qui, ut ne tyrannidis ſuæ quiſquam expers eſſet, atq; amentiæ, vecordiæq; edictum proponeret, in imperij ſui principio, ante res omnes alias ſermones (λόγους) liberalesque diſciplinas oppreſſit. Vbi & hoc facinus eum per invidiam, ac ſubdolè deſignaſſe ait, quia impietatis confutationes extimeſcebat, velut in dictionis elegantia, verborumque lenocinio robur habentes, ac non in veritatis cognitione, & argumentis. A quibus minus compeſci, ac reprimi poſſumus, quam inhiberi, ne deum confiteamur cum linguam habeamus. Fidem Chriſtianam non ſolum abjecit, ſed etiam libris VII. oppugnauit, cui Methodius, Euſebius, Apollinaris, Cyrill. Alexand. & hic x libris, reſponderunt. QVISQVIS ALIVD SENT. ALIVD. DISCIP. DOCET. &c.] Sic rationem concludit Iulian. qua nobis Chriſtianis Homerum, Heſiodum cæterosque auctores in ſcholis explanare non permittit, & quaſi de manibus extorquere nititur. Quæ prælegimus & explicamus juventuti ea tacitè non credimus, ſed irridemus, & prorſus contemnimus. At aliud ſentire, aliud docere, boni viri non eſt. Ergo vel ſentire nos cum non Chriſtianis, vel profeſſione hac deſiſtere oportet. Illi enim auctores deos colunt, eos celebrant, iis ſeſe conſecrant; nos nequaquam, quia ut dæmones eos execramur. Facile eſt huic nodo reperire cuneum. Plurima ſunt in illis ſcriptoribus, quæ ad deos nihil pertinent, doctrina excellens, varia rerum cognitio, ſermo venuſtus, & elegans cum magna copia, & ſumma eloquentia, hæc nos in illis quærimus, & his tanquam theſauris ingenia noſtra ditare ſtudemus, deorum, dearumque rationem nullam ducentes; qui aut homines fuerunt, & meris commentis, ac fabulis divinitatem adepti ſunt; aut omnino nulli unquam extiterunt, quod ex ipſorum libris doceri poteſt. Et eo etiam minus venerationem illis, cultumque tribuimus, quod tam ridicula, obſcæna, nefanda, & divina maieſtate longe indigniſſima de iiſdem ipſi quoque poetæ cecinerunt. Sic roſas decerpimus, ſpinas relinquimus, nucleum edimus, putamina abiicimus, & iſtos idololatras, quod Iulianus magnopere formidabat, ipſorum armis debellamus, ac profligamus. ATQVE HACTEN. Q. MVLTA ERANT; QVÆ EOS ADITV TEMPL. &c.] Quibus temporibus Conſtantinus M. & filij ejus Conſtantius, & Conſtans (nam primogenitus Conſtantinus brevi poſt mortem patris interiit) regnabant, libertas profitendi paganiſmi, & templa idolorum adeundi non erat: nunc utriuſque rei ſummam eſſe poteſtatem factam, poſtquam deorum munere imperium ad ſe devolutum ſit, ait tyrannus.

Cap. XVIII. Lex, & conſuetudo comparatæ.

Ex Dionis Pruſæi oratiuncula 76.

CONſuetudo eſt lex non ſcripta vel gentis, vel civitatis, & jus voluntarium, & tale, quod omnibus placeat, nullius hominis inuentum, ſed vitæ, atque temporis. Aliæ quidem leges, ſemel approbatæ robur acceperunt, conſuetudo autem ipſa ſemper probatur. Et nulla lex facile ab omnibus rata habetur: conſuetudo autem fieri non poteſt, niſi ab omnibus approbata. Atque illa minans, cogensque rata manet: à conſuetudinibus autem perſuaſi, & honeſta atque utilia iudicamus eadem. Quare mihi videtur lex ſcripta haud abſurdè aſſimilari poſſe potētiæ tyrannidis (metu enim quæque, & cū imperio conficit) conſuetudo autem regni potius humanitati: ſponte enim idem omnes, & abſque neceſſitate cenſent. Et leges quidem multas ab iis qui tulerunt abrogatas eſſe novimus, tanquam malas, conſuetudinē autem haud facilè quis oſtenderit abrogatam. Quin etiam planè facilius eſt, quamcunq; velis tollere legem, quam conſuetudinem. Illas enim ſi deleveris ſemel, in una die tolluntur: conſuetudo verò civitatis niſi in valde longo tempore ſolvi non poteſt. Et illæ quidem in tabulis, aut columnis cuſtodiuntur, hæ autem ſingulæ in noſtris animis. Tutior autem meliorq; talis cuſtodia. Quin etiam ſcripta lex auſtera eſt, & immittis, conſuetudine vero nihil ſuauius. Deinde leges ex aliis ſciſcitamur, conſuetudines autem novimus. Et illarum

quædam non clarè ſunt ſcriptæ, & ſubuertuntur ſæpius à rhetorum potentia: conſuetudinum autem nihil eſt ambiguum, neque tortuoſum, neque eas ſuperare poteſt oratio. In ſumma autem leges quis dicat ſervorum conſtituere rempub. conſuetudines verò contrà liberorum. Illæ enim corporibus infligunt ſupplicia, violata autem conſuetudine, mulcta ſolet eſſe pudor. Illa malorum, hæc autem bonorum lex eſt. Nam ſi omnes eſſent boni, palam eſt, ſcriptis legibus nihil opus fore. Et reges quidem ſunt ſupra leges, multaque præter eas faciunt; conſuetudines autem ipſi quoque ſequuntur. Tum ſcriptarum legum nulla in bellis valet: conſuetudines autē ſervantur apud omnes, etiamſi ad extremas inimicitias progrediantur. Quippe ne mortui prohibeantur ſepeliri, nuſquam ſcriptum eſt: nam alioqui circa hoc victores ſuccumbentium parerent mandatis; ſed conſuetudo eſt, quæ defunctos facit ea humanitate potiri. Similiter quodà præconibus manus abſtinent, atque iis ſolis magna ſecuritas eſt, quò ambulent. Deniq; ex his qui legem tranſgrediuntur, nemo quempiam oſtenderit, opinor, manifeſtè à diis punitum: Lacedæmonij autem poſtquam tranſgreſſi ſunt conſuetudinem circa caduceatores, qui à rege venerant, eoſque occiderunt, ab ipſo deo puniti ſunt.

Ἐπίμετρον huius capitis eſto locus de conſuetudine ex M. Antonij Mureti Comment. in II. Titul. 1. Digeſt. Inveterata conſuetudo pro lege non immeritò cuſtoditur: & hoc eſt jus, quod dicitur moribus conſtitutum. Nam cum ipſæ leges nulla alia ex cauſa nos teneant, quam quod judicio populi receptæ ſint: meritò & ea, quæ ſine ullo ſcripto populus probavit, tenebunt omnes. Nam quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis, & factis? Quare rectiſſimè etiam & illud receptum eſt, ut leges non ſolum ſuffragio legiſlatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogentur. Aliquando conſuetudo eſt frequentatio actionum ſimilium. Morum autem nomine ſignificatur qualitas illa, & conformatio animi, quæ ſic, aut ſic aſſueſcendo comparatur: ex quo bene aut male moratos dicimus. Et ita intelligendum illud Ariſtotelis, ἦθος ἐξ ἔθους περιγίνεται. Vlpian. lib. 1. de Off. Proceſ. Diuturna conſuetudo pro jure, & lege in iis, quæ non ex ſcripto deſcendunt, obſervari ſolet.

COMMENTARIVS.

De privatis, ſeu privatorum hominum conſuetudinibus hic ſermo non eſt, verùm de communibus, de publicis civitatum, & gentium, quæ opponuntur legibus, quæ ſimiliter publicæ, non privatæ ſunt. Vt ergo de privatis nonnihil dicamus, graviſſimum eſt imperium conſuetudinis in rebus humanis, & tyrannicum, ut cui ſemel inſueveris, qualecunque illud fuerit, inde te expedire ac liberare aut nunquam, aut ægerrimè poſſis. Nempe δευτέρα φύσις, altera natura eſt, quam ſi *expellas furca, tamen usq; recurrit. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit non recedet ab ea.* Prov. 22. Item, *ſi mutare poteſt æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis male.* Hier. 13. Poculis ſiccandis aſſueuit aliquis, laborioſè hunc ad ſobrietatem revocabis. Alius in ocio, & inertia diutiſſimè vixit, quando illum ad honeſtas occupationes traduces? Quidam peierare, quidam ſcorta alere ſunt ſoliti, duram hi pugnam pugnabunt, donec triumphent. Immo vero, peccata inquit Auguſt. in Enchirid. cap. 28. quamvis magna, & horrenda, quum in conſuetudinem venerint, aut parva eſſe, aut nulla creduntur: uſqueadeo, ut non ſolum non occultanda, ſed etiam prædicanda videantur.

Nunc de communibus, & publicis Dionem differentem, & miram inter legem, & conſuetudinem varietatem eleganter explicantem conſideremus, &, ſi poſſumus etiam aliquantum illuſtremus, quanquam omnia ſunt planiſſima. Ac primum omnium monendi ſumus, parendum eſſe civili conſuetudini, ſi juſtitiæ, præceptiſque divinis conſona ſit. Multitudo enim peccantium apud juſtiſſimum illum judicem nemini patrocinabitur. Præterea cavendum, ne quam conſuetudinem temere reprehendamus, quæ ex arbitrio, & judicio cōmunitatis pendeat. Sunt enim quæ apud quaſdam civitates, aut gentes vitioſa ducuntur, quæ apud alios vitio carent, id quod alibi adhibitis exemplis oſtendimus.

CON-

CONSVETVDO EST LEX NON SCRIPTA, &c.] Inuenio & definitionem hanc. Conſuetudo iuris pars eſt, & ius quod vſu diuturno, & maiorum moribus, ſine vllis litteris conſtitutum, non minus, quàm quod ſcriptum eſt, vſurpatur. Legis autem Cic. 1. de leg. Lex eſt quæ ſcripto ſancit quod vult, aut iubendo, aut vetando; à delectu. Papinianus, lex eſt commune præceptum; virorum prudentium conſultum: delictorum, quæ ſponte vel ignorantia contrahuntur coërcitio: communis Reipub. ſponſio. Antiquiſſimæ, & æternæ, & naturalis quoque legis, vnde leges ciuiles fluere debent, quamq; deus in mentib⁹ humanis impreſſit, & inſculpſit definitionẽ ex 3. de Repub. Ciceronis affert Lactant. lib. 6. cap. 8. nempe hanc. *Eſt quidem vera lex recta ratio, natura congruens, diffuſa in omnes, conſtans, ſempiterna, quæ vocet ad officium iubendo, vetando à fraude deterreat: quæ tamen neq; probos fruſtra iubet, aut vetat; neq; improbos iubendo, aut vetando mouet: Huic legi nec obrogari fas eſt, neque derogari ex hàc aliquid licet, nec tota abrogari poteſt. Nec vero per ſenatum, aut per populum hac lege ſolui poſſumus. Neq; eſt quærendus explanator, aut interpres alius. Nec erit alià lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia poſt hac: ſed & omnes gentes, & omni tempore vna lex, & ſempiterna, & immutabilis continebit, vnuſque erit communis quaſi magiſter, & imperator deus. Ille legis huius inuentor, diſceptator lator, cui qui non parebit, ipſe ſe fugiet, ac naturam hominis aſpernatus, hoc ipſo luet maximas pœnas, etiamſi cætera ſupplicia, quæ putantur, effugerit.* Hactenus Lactant. Ad hanc ſacratiſſimam legum legem, & omnium legum ciuilium fontem atque originem reſpexiſſe Demoſthenẽ crediderim, cum dixit, πάντα τὸν νόμον εὕρημα, καὶ δῶρον τῶν θεῶν. Omnes leges inuentum ac donum deorum eſſe. Leges Romanæ, inquit Briſſonius de ſignificat. verbor. lib. 1. vt plurimum ab altero conſule, cuius tum, cum eæ rogabantur, faſces erant: aut qui conſul primus renuntiatus erat, nomen ſortiebantur. Interdum & ab ambobus conſulibus. Quo poſteriore exemplo legem Papiam, & Poppæam, legem Liciniam, & Mutiam, & Iuniam, legem Iuliam & Titiam, legem Cæciliam, & Didiam legimus. Sed & prætergentilium legiſlatoris nomen plerumque legibus cognomina à re ſubiecta imponebantur. Et ita Agrarias, Annarias, Iudiciarias, Nummarias, Sumptuarias, Tabellarias, Teſtamentarias legimus. Interdum vero ea quæ legibus coërcebantur crimina ſummatim legi adſcribebantur, verbi gratia, in hunc modum. De Sicarijs, & Veneficijs, de Paricidijs, de Adulterijs, de vi, de Plagiarijs, de Reſiduis. Aliàs verò crimina, quæ legibus vindicabentur, hoc loquendi genere exprimebantur, Ambitus, Peculatus, Repetundarum.

NVLLA LEX FACILE AB OMNIB. RATA HABET] Leges prohibent vitia. Quis eſt autem qui penitus omnia oderit, & fugiat vitia? ſeruant tamen legem; ita quidem; ſed, vt ait Horat. epiſt. 16. lib. 1. *Oderunt peccare mali formidine pœnæ*: oportebat autem potius *virtutis amore.* ATQVE ILLA MINANS, COGENSQVE, &c.] Seneca epiſt. 94. Leges quid ſunt aliud, quam minis mixta præcepta? Ouid. 1. Metamorph. de aureo ſæculo.

Aurea prima ſata eſt ætas, quæ vindice nullo,
Sponte ſua, ſine lege fidem, rectumq; colebat:
Pœna metusq; aberant: nec verba minantia fixo
Ære legebantur: nec ſupplex turba timebat.

METV ENIM QVÆQVE, ET CVM IMPER. CONFICIT.] Phalaris tyrannus in quādam epiſtola (ſi epiſtolæ illæ non potius à Luciano conſcriptæ, & ſuppoſitæ ſunt) Ego, ait, qui expertus vtrumque ſum, tyrannidi malim ſubeſſe, quam præeſſe. ſubditus enim aliorum malorum ſecurus, vnum tyrannum metuit: tyrannus autem eos qui foris inſidiantur: quin etiam illos, per quos cuſtoditur. CONSVETVDO AVTEM REGNI HVMANIT.] Principem, regem, magiſtratum, qui ſe placere ſtudet bonis, ac prudentibus, in ſua delicta animaduertere quam acerrimè, nec vllam ſibi gratiam eorum facere, laudis eſt: quod ſe præſtitiſſe apud Salluſt. in Catilinar. ſententiam de coniuratis dicturus profitetur M. Porcius Cato: ſubditos autem peccantes venia magis, & clementia, quam animaduerſione proſequi. Cuius benevolentia nihil populo aut melius, aut optabilius: nec ille ex alia re vlla maius, quam ex beneficentia ſua in ſubiectos gaudium capere debet.

LEG. ABROGAT. TANQ. MALAS] Leges malas, hoc eſt, quas ſcit eſſe, aut fore malas, vir bonus, & Reipub. benè cupiens nemo feret. Fieri autem poteſt, vt quas Legiſlator cenſebat fore commodas, & ex Repub. tempore procedente inueniantur incommodæ, & damnoſæ etiam, cum res videlicet commutantur, fiuntque contrariæ: tum leges priores poſterioribus emendandas, quo ciuium fortunis conſulatur, quis neget?

CONSVETVD. HAVD FACILE QVIS ABROGAT.] Bonas conſuetudines, vt in funus

prodeundi, ſupplicationes obeundi, filios à teneris in ludum literarium mittendi abrogari nunquam optandũ eſt. Vitioſas autem, atque illaudabiles, vt vſuras exercendi, palam in caupona perpotandi, teſſeris ludendi, & ſimiles tollere ideo difficile eſt, quia voluptatibus ſuis hominibus blandiuntur, quibus non ſecus quam hamo piſces capiuntur, aut aues viſco implicantur, vnde ſe auellere ægerrimè poſſunt. ET ILLARVM QVÆD. NON CLARE SVNT SCRIPTÆ. Hoc in Chriſtianitate noſtra experimur, in qua fatendum eſt, non omnes leges adeo eſſe liquidas, vt nulla dubitatio relinquatur de earum mente & ſententia. Quare tot diſſenſiones, & interpretationes tam variæ exortæ ſunt, dum aduerſarij omnia ad carnis libertatem trahere, & accommodare nituntur, communes Patrum explanationes, conſenſumque vnanimem ſuperbè abijcientes, quorum iudicio ſtare oportebat, cum Eccleſiam ſanctam repræſentent, quam qui non audierit, pro ethnico, & publicano habendus eſt. Matth. 18.

NE MORTVI PROHIBEANT. SEPELIRI] Sepulturam, & ea quæ extinctis corporibus poſt mortem fiunt, non magnopere curanda Chriſtianis, docet Auguſtin. Ciuitat. lib. 1. cap. 12. Neque iſta, inquit, pia fides nimium reformidat. Et cap. ſequenti corpora Chriſtianorum, tanquam organa Spirit⁹ ſancti, honorifice tractanda probat. LACEDÆMONII POSTQ. TRANGRESSI SVNT CONSVETVD.] Adhuc quæro auctorem huius hiſtoriæ. Caduceatores, & legati iure gentium inuiolabiles ſunt. Quò fit, vt qui eos lædunt, ne dicam interficiunt, graue ſcelus ſuſcipiant. Cic. pro lege Manilia. Legati quod erant appellati ſuperbius, Corinthum patres veſtri, totius Græciæ lumen, exſtinctum eſſe voluerunt.

Cap. XIX. Argumentum 1. Syluæ lib. 1. Statij Papinij.

Domitiani principatu fuit ingens Dacorum metus, eoque formidabilior, quò Decebalus eorũ rex, imperatorijs artibus inſtructiſſimus, nullum rei bene gerendæ vacuum tempus abire patiebatur. Interim Domitianus aulæ delicijs emollitus, iis ne aliquando careret, bellum per legatos adminiſtrabat, donec binis acceptis cladibus, ipſe profectus eſt, quæque eius erat ambitio, hoſte vix viſo, laureatas ad Senatum literas miſit, quibus victos iam Dacos nuntiabat. Continuò patres, quoscunque arrogantiſſimi principis elatus animus honores affectare poſſet, vltro per ſe quiſque certatim decernere. Videres toto orbe Romano tot ex argento, auroque poſitas Imperatoris effigies, vt ijs ferendis humus vix ſufficeret. In hac igitur omnium publica aſſentatione S. P. Q. R. equeſtrem ſtatuam præcipuæ magnitudinis Genio Cæſaris erexit, vt ipſe extremo carminis Papinius innuit.

Vtere perpetuum populi, magniq; Senatus
Munere.

In qua ſtatua laudanda tanta maieſtate carminis aſſurgit Poëta, vt auditoris animum ſtatim percellat, ad eamque rapiat admirationem qua ſe teneri cunctando ſimulat. Hæc ferè ex Dione Ianus Parrhaſius epiſt. 57.

NOTÆ.

Qua mente hæc ſingula Statij poëmatia Syluæ poſſint appellari, non modo quinque hi libri, perſpicuè docet Ianus Gruterus, lectionum Statianarum cap. 2. Veteres enim opuſcula ſua à rudi, inchoata, & necdum ſatis compoſita materia ſyluas nominabant, vt ſylva ſit σχέδιον, σχεδίασμα, qua voce appellatur, quidquid extemporaneum ac ſubitarium ſcribitur, nec adhuc ſatis politum, ac perfectum eſt. Licuiſſet Statio hæc opuſcula ſua etiam Eclogas, vel εἰδύλλια dicere, quo pacto Græci omnia parua poemata vocare conſueverunt. Quintilian lib. 9. cap 3 Iulius Scalig. poët. lib. 3 cap. 100. BELLVM PER LEGATOS ADMINISTRABAT] Apponam verba Suetonij ex cap. 6. Expeditiones partim ſponte ſuſcepit, partim neceſſariò. Sponte in Cattos, neceſſariò vnã in Sar-

Digitized by Google

in Sarmatas, legione cum legato ſimul cæſa. In Dacos duas, primam Oppio Sabino conſulari oppreſſo: ſecundam Cornelio Fuſco, præfecto cohortium prætorianarum, cui belli ſummam commiſerat. De Dacis duplicem triumphum egit. Hæc tantum Sueton. de ſtatua equeſtri nullum verbum. Et ſanè rarus fuit hic honos. pedeſtres enim potius bene meritis ponebantur. Adulatio igitur, non magnitudo in Rempub. meritorum huic ſcelerato Imp. hunc tam eximium honorem peperit, quem à conjuratis interfectum populus, ut ſcribit Tranquillus cap. 23. indifferenter, miles grauiſſimè tulit. Senatus adeo lætatus eſt, ut repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum contumelioſiſſimo, atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret. Legatus in militia eſt, qui abſente Imp. ejus locum tenet.

LAVREATAS AD SENAT. LITERAS MISIT] Laurus victoriæ ſymbolum eſt. Ejus in triumphis magnus uſus. Significabatur victoria litteris lauro involutis, & Romam miſſis. Ipſe belli dux lauro coronatus triumphali curru invehebatur in urbem, quem milites victores ſimiliter lauro coronati ſequebantur, lætiſſimis vocibus acclamantes, Iô triũphe. Lege metamorphoſin Daphnes in laurum I. Metamorph. Cæterùm de lauro, & rebus laureatis infinitatem quandam coronarum lib. 8. in medium affert Carolus Paſchalius.

TANTA MAIESTATE CARMINIS ASSVRGIT] Illuſtrem putavit aditum, & velut nobile antepagmentum hiſce libellis ſuis faciendum, dum gravitatem ſuam omnem in hac geminata mole (equo nimium, & Imperatore ſeſſore) collaudanda effundit. Statium in Thebaide ſua pleriquè turgidiorem iudicant.

Cap. XX. Ad fana, & aras deorum confugium.

QVI ad fana, & aras deorum confugiebant in periculis, in iis ſic erant tuti, ut inde vocari, aut trahi ad prætorem inviti non poſſent. Erant inviolabiles, immunitatemque conſequebantur. Cic. pro domo ſua. Hic aræ ſunt, hîc dij penares, hic ſacræ religionis cærimoniæ continentur, perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut indè abripi neminem fas ſit. Plaut. Rudent.

——————mulieres
Duæ innocentes intus hic ſunt, tui indigentes auxilii,
Quibus aduerſum ius, legesq; inſignitè iniuria hic
Facta eſt, fitq; in Veneris fano.

Lamprid. in Elagabalo. Hic fertur occiſa Macrini factione; patrem, vt dicebat, Antoninum in templum dei Elagabali confugiſſe, velut in aſylum, ne interficeretur à Macrino, &c. Sidonius Apollinar. Epiſtolar. lib. 1. Implet quotidie ſyluas fugientibus, villas hoſtibus, altaria reis, carceres clericis. Etiam ſeruorum ea prærogatiua, non tantum liberorum hominum. Plaut. Rud. *Mihi non licet meas ancillas Veneris de ara abducere.* DAE. *Eſt lex apud nos.* Idem Moſtell. *Immo primùm volo quæſtioni accipere ſeruos,*
TRA. *faciundum edepol cenſeo.*
Ego interim hanc aram occupabo. TH. *quid ita?*
PR. *Nullam rem ſapis.*
Næ enim illi huc confugere poſſunt, quæſtioni quos dabis?

Ræuardus Variar. lect. lib. 1. cap. 6.

NOTÆ.

At enim Ræuardus de perfugio ad fana, ad aras tantum in periculis iudicialibus teſtimonia produxit; quibus hæc adijcies. Florus lib. 2. cap. 12. Abſens victus fugit in maria, inſulamq; Samothracen fretus celebri religione; quaſi templa, & aræ poſſent defendere, quem nec ſuorum mentes nec

nec arma potuiſſent. Terent. Heautont. *Ne te admiſce, nemo accuſat, Syre, te nec tu aram tibi nec precatorem pararis. Ovid.* 4. Triſt. eleg. 5. *Vnica fortunis ara reperta meis.* Nos ex duobus poetis potiſſimùm, & potiſſimis docebimus, in quibuſvis magnis calamitatibus, & extremis diſcriminibus id uſitatum fuiſſe; inde enim ſalutem miſeri ſperabant.

Æneid. 2. occupata jam à Græcis Priami regia, & quaqua verſum Græcis ferro ſævientibus, ſic proſequitur vates divinus.

Aedibus in mediis, nudoq; ſub ætheris axe
Ingens ara fuit; iuxtaq; veterrima laurus,
Incumbens aræ, atq; um ra complexa penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ:
Condenſæ, & divûm amplexæ ſimulacra tenebant.

Ovid. 13. Metam.

Dardanidas matres patriorum ſigna deorum,
Dum licet, amplexas, ſuccenſaq; templa tenentes.

Apud Herodotum lib. 3. capta Babylone cives ad Iovis Beli confugiunt. Livius lib. 24. Ea in ſacrarium ad Penates confugit, cum duabus filiabus virginibus, reſolutis crinibus, miſerabiliq; ue alio habitu. Lege Auguſt. lib. 1. Civitat. cap. 3. & 4.

Cap. XXI. Laudes Evagoræ, Regis Salaminæ.

Ex Iſocrate.

CVM videret eos, qui res ſuas diligentiſſimè curarent moleſtiis affici minimis, & animi remiſſiones non in ignavia poſitas, ſed rectè factis, & tolerantia laborum conſtare, nihil inexploratum reliquit; ſed ita res perfectè tenebat, ita ſingulos cives norat, ut nec ab inſidiatoribus opprimeretur, nec bonos ignoraret, & omnes pro merito tractaret. Non enim cives aut puniebat, aut honorabat ex aliorum ſermonibus: ſed pro ſua conſcientia de iis judicabat. Vrbi tanta & pietate, & humanitate præfuit, ut hoſpites non magis Evagoram qui imperaret, quàm cives, qui tali regi parerent fortunatos judicarent. Nam hoc perpetuum eius ſtudium fuit; neminem iniuriâ lædere, & bonos honorare: & pro imperii quidem auctoritate cum omnibus agere, ſed delinquentes legitimis ſuppliciis coercere. Nihil ille quidem conſiliariis indigebat, ſed tamen amicorum ſententias de rebus omnibus audiebat. Amicis quidem de iure ſuo ſæpe concedebat, ſemper autem hoſtes ſuperabat. Maieſtatẽ tuebatur non contracto ſupercilio, ſed vitæ inſtituto. Nulla in re ordinem, conſtantiamue negligebat: ſed quidquid verbis promiſiſſet, non minus ſervabat, quàm ſi juſiurandum dediſſet. Animoſus non ob fortunæ munera, ſed rectè factorum conſcientia. Amicos beneficiis ſibi devinciebat, alios animi magnitudine ſubigebat. Terribilis erat, non frequenti ſævitia, ſed excellenti ſapientia. Voluptatibus imperabat, non autem cupiditatibus ſerviebat. Paucis laboribus multum otij parabat: non ob parvas delectationes magnos labores cumulabat. Denique nihil prætermittebat, quod regibus ineſſe deceat: ſed ex rerumpub. formis præſtantiſſima quæque deligebat: qui & popularis eſſet obſervantia multitudinis, & politicus gubernatione urbis: & imperatorius recto in periculis conſilio: & regalis harum rerum omnium excellentia.

COM-

Digitized by Google

COMMENTARIVS.

Principium huius Iſocrateæ Orationis Muret. Variar. lib. 7. cap. 19. valde laudat, & quo pacto id M. Tullius in laudando Seruio Sulpicio, Philipp. 9. imitatus ſit, demonſtrat. De Argo paſtore, cui Iuno vaccam ſuam cuſtodiendam, & paſcendam commiſerit, fabulatur Naſo 1. Metamorph. habuiſſe caput cinctum centum oculis. Ex ijs duos ſemper dormire, ſomno in orbem redeunte, cæteros omnes excubias agere, ac velut in ſtatione manere ſolitos. Eiuſcemodi caput Regi optandum eſt, hoc eſt, mens tot prædita ſollicitudinibus, ſollertijs, cui *negotia centum per caput, & circum ſaliunt latus*, vt Horat. ait ſat. 6. lib. 2. quibus niſi prouideatur, niſi recte curentur, ſed omnino etiam negligantur, omnia retrouerti, regnum multis, & grauibus incommodis laborare, regem ipſum moleſtijs, & angoribus plurimis conflictari neceſſe erit. Nam nec domus bene regi poteſt totos dies aleam ludente patre familiâs: nec ciuitas florebit, niſi vigilet magiſtratus. Regi autem in tantis curis, & tam lato imperio tot populorum quo tandem modo otioſo eſſe, & ludis, crapulæ, ac ſomno indulgere concedetur? Vetat hoc poëta ſapientiſſimus, cuius poëſis optima eſt Regum inſtitutio, Iliad. lib. 2. vbi ſomnus deus à Ioue miſſus, Agamemnonem rhonchos ducentem, & altiſſimè ſtertentem excitans ſic affatur.

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,
ᾯ λαοί τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόσσα μέμηλε.
Turpe duci totam ſomno conſumere noctem,
Cui ſceptrum, legesq́; dedit Saturnius ipſe,
Vt iuſtè præſit populis, & conſulat æqua.

Conſcripſit Orationes IV. de Regno Dio Pruſæus, Sophiſta nobilis, quibus Regis officium affatim expoſitum, & multa horum Iſocrateorum ſimilia invenies. Quale eſt quod ſtatim à principio primæ orationis effatur, Iſocratis initium, & Homeri verſus allatos velut interpretans, & noſtra qualiacunque confirmans. *Bene prorſus cum alijs pluribus Homerus mihi & hoc videtur dixiſſe, quod non omnes ſceptrum habeant à Ioue, neque hunc principatum, ſed boni duntaxat, neque alio iure, quam ad conſulendum, & ad curam gerendam ſubditorum. Non vt quis laſciuiat, aut intemperanter prodigat, plenusq́; ſit dementia, contumeliaq́;, ac ſuperbia, omnisq́; iniquitatis, hisq́; adeo ſuum ipſius ſemper repleat animum, perturbatum iris, & ægritudinibus, & timoribus, atque voluptatibus, cupiditatibusq́; cunctis: ſed quantum fieri poſſit, animum attendat ad ſuam, atque ſubiectorum felicitatem; paſtor, & opilio vere effectus populorum, non conviuator, aut conviva (vt ait quidam) ita vt ne ſomnum quidem per totam noctem ſe debere capere putet, vt cui nullum ſit otium ad ſocordiam. Hæc enim dicit & Homerus pariter, & alij ſapientes, veracesq́; homines, quod nemo vnquam prauus, aut libidinoſus, aut auarus neque ſui ipſius poſſit fieri Princeps, & dominus, neque alterius cuiuſpiam.* Hæc ſunt Dionis Pruſæi.

ET OMNES PRO MERITO TRACTARET. Reges oportet eſſe iuſtos ante omnia, cum & huius rei cauſſa primum creati ſint reges, vt exercerent iuſtitiam, cuius munus, cuique tribuere quod ſuum eſt, hoc enim eſt quemque tractare pro merito. PRO SVA CONSCIENT. DE IIS IVDICAB.] Paulo ante dixit, ipſum omnes ciues ſuos nouiſſe. Sciebat igitur quo quilibet aut præmio, aut pœna dignus foret.

TANTA PIETATE, ET HVMANIT. PRÆFVIT] *Prima virtutum regiarum eſt pietas, & religio, deo pariter, & hominibus grata, qua arcana quadam ſanctitate deo coniunguntur. Nec vlla re magis populi reuerentia, & fides captatur, quam religione. Siquidem hominem religioſum quaſi deo familiarem, & charum ſuſpicimus, nec ſuſpicamur aduerſi quicquam illi poſſe contingere, quem cæleſte numen tuetur, & protegit. Iugum porrò ſeruitutis populi æquiore animo perferunt ſub manſueto Principe, & humano, quoniam humanitate facilius ducimur quam vi. Humanitatis dulcedo etiam Barbarorum ingenia penetrat. Ad humanitatem enim, & facilitatem potius, quam ad morum aſperitatem nati ſumus. Non largitio, non ambitus ad amandum alliciunt; infida eſt enim omnis corruptela: ſed oratio blanda, ſermo mitis, morum facilitas, fides & integritas. His verè aureis vinculis æquo, & lubente animo conſtringi ſuſtinemus.* Ex Ioanne Antonio Viperano de Rege & Regno, cap. 14. & 15.

QVAM CIVES Q. TALI REGI PARER. FORTVNAT.] Lege prooemium Cyropœdiæ apud Xenophontem, de ſingulari affectu, & propenſione gentium variarum in Cyrum Perſarum regem. Ex Orat. 5. Themiſtij locum inſignem huc transferam, quandoquidem de inſigni rege agitur,

Digitized by Google

tur, vt intelligamus quid in Regibus potiſſimùm vel laudetur, vel vitio detur. Difficillima, inquit, illa animi perturbatio eſt, quæ in ampliſſima poteſtate rationem anteuertit. Ob id meritò Perſæ Cyrum Patrem, Cambyſen Dominum, Darium cauponem nominabant. Facit vero Patrem ciuium iuſtitia, iracundia Dominum, Cauponem auaritia. Sola autem diuina eſt patris appellatio: nam hominum parentem etiam Iouem Poëtæ nominare ſolent.

NIHIL ILLE. Q. CONSILIAR. INDIG. SED TAMEN, &c.] Alphonſus Rex interrogatus, quibus conſiliarijs maximè delectaretur, libris reſpondit, à quibus ſine metu, & gratia, quæ noſſe cuperet, fideliter audiret. Panorm. de eius rebus geſtis lib. 3. Tales quoque Conſiliarios Ptolemæo Regi Ægypti Demetrius Phalereus commendat. Dixi ſupra quoque de Principum Conſiliarijs. MAIESTAT. TVEBAT. NON CONTRACT. SVPERCILIO, &c.] Simulare hoc eſt, & velut in ſcena perſonam induere. Prout ſunt cuiusque vita, & mores, ita populus eum reuereatur. Colant igitur Principes virtutẽ, quæ efficiet, vt ipſi viciſſim à ſubditis colantur, & ſuſpiciantur. QVIDQVID VERB. PROMISISS. SERVABAT, &c.] Promiſſa non ſeruanda ſi ijs quibus promiſeris ſint inutilia, aut tibi noceant, præcipit. 1. Off. Cicero quam γνώμην iam antea me adducere memini. Bonos autem viros decere eos afferre mores, qui iureiurando ad fidem ſint potiores, Demonicum docet Iſocrates. Xenocratem grauiſſimum Philoſophum ad aram accedentem, & iurare parantem, Athenienſes ab ara remouerunt.

AMICOS BENEFICENT. SIBI DEVINCIEB.] Quæſitum ab Alexand. Seuero, quis eſſet rex optimus. Qui, inquit, amicos muneribus retinet, & inimicos beneficijs afficit.

VOLVPTATIBVS IMPERABAT, &c.] Quis hoſtis in quenquam tam contumelioſus fuit, quam in quosdam voluptates ſuæ? Quidam voluptatibus ſuis ſe immergunt, quibus in conſuetudinem adductis, carere non poſſunt, & ob id miſerrimi ſunt, quod eo peruenerunt; vt illis, quæ ſuperuacua fuerunt, facta ſint neceſſaria; ſeruiunt vtique voluptatibus ſuis, non fruuntur: & mala ſua (quod malorum eſt vltimum) amant. Seneca epiſt. 39.

QVI ET POPVLARIS ESSET, &c.] Cum dicat Iſocrates, Euagoram ex rerum pub. formis præſtantiſſima quæque delegiſſe ad imitandum, ſciendum formas reipub. ſeu imperij conſtituit tres, Monarchiam ſiue Regnum, cui præeſt vnus, qui dicitur Rex, quæ optima cenſetur, & citatur teſtis Homerus, Ariſtocratiam, quam tenent, & qua gubernant Optimates, ſiue optimi, & ſapientes. Democratiam imperium populare, cum dominatur populus, qui tamen audit Oratores, & ſapientes, & rem per ſuffragia adminiſtrat. Vitioſas item tres, prioribus oppoſitas, Tyrannidem monarchiæ, cum vnius crudelitas, ſuperbia, iracundia rerum potitur. Oligarchiam ariſtocratiæ, cum pauci, & improbi clauum moderantur, & ſunt velut plures tyranni. Laocratiam Democratiæ, cum populus omnia permiſcet, & pro ſua libidine cuncta regit, & vt quisque audacia, ita auctoritate plurimum valet. Adeas licet Sigonium de iure ciuium Romanor. lib. 1. cap. 1. Euagoras igitur & democraticus erat, & politicus (prima quippe ſpecies, ſeu forma probatæ reipub. politiæ commune nomen propter præſtantiam effecit ſuum) gerebat enim ſe, vt erat, pro rege. Quod addit, *& imperatorium recto in periculis conſilio*, videtur ad ariſtocratiam referendum, vult enim ariſtocraticum quoque fuiſſe. Deniq; regalem verè regem eſſe Euagoram, ob iſtam triplicem regnandi excellentiam.

Cap. XXII. Duæ mortes hominis Ex Platone.

Oratio index animi.

PLato in Phœdone aſſerit duas eſſe mortes hominis, quarum vnam natura, virtutes alteram præſtant: homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, ſolutum lege naturæ: mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore conſtituta, corporeas illecebras philoſophia (morali) docente contemnit, & cupiditatum dulces inſidias, reliquasque omnes exuitur perturbationes. Hanc ergo mortem dicit Plato ſapientibus appetendam: illa vero, quam omnibus natura conſtituit cogi, vel inferri, vel accerſiri, vetat, docens, exſpectandam eſſe naturam, &c. Macrob. in Som. Scipion. lib. 1. cap. 13.

De oratione, qua animus cuiusque proditur, vide Baſil. Homil. εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῷ,

Attende

Attende tibi ipſi. Oratio vultus animi eſt, Seneca epiſt. 115. Dionyſius Halicarnaſſ. in procemio Antiquit. Roman. ἐπειχῶς ἅπαντες νομίζουσι εἰκόνα εἶναι τῆς ἑκάστου ψυχῆς τοὺς λόγους. rectè omnes ſentiunt, ſermonem eſſe, imaginem cuiusque animi. Quintilian. lib. 11. profert mores plerumque oratio, & animi ſecreta detegit: nec ſine cauſſa Græci, ut vivat, quemq; etiam dicere. Innuit Ariſtotelem, cuius hæc verba Rhetor. ad Alexand. οἱ δὲ λόγοι τῶν ἠθῶν, καὶ τῶν τρόπων εἰσὶν οἷον εἰκόνες. Oratio eſt affectionum, & morum velut quædam effigies. Vide Senecam epiſt. 114.

NOTÆ.

HOMO MORIT. CVM ANIM. CORP. RELINQ.] Hæc namque eſt mortis definitio; animi diſceſſus à corpore, in quo tanquam in diverſorio ad tempus eſt commoratus, peregrini, & aduenæ inſtar; quo videtur alluſiſſe Paulus Heb. 13. *Non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.* Pulcherrimè Cato apud Tullium lib. de Senect. Ex vita iſta diſcedo tanquam ex hoſpitio: commorandi enim nobis natura diuerſorium, non habitandi dedit. CORP. ILLECEB. PHILOSOPH. DOCENTE CONTEMNIT] Hæc mors philoſophia dicitur, ad commentationem philoſophis propoſita; non illa quam aut natura, aut vis affert. Errant igitur, qui huius mortis meditationem eſſe philoſophiam dicunt, & Platonem teſtem appellant. De morte enim ſpirituali locutus eſt ille, qua ex philoſophiæ moralis doctrina mori diſcimus prauis affectibus, & vitijs noſtris, & à corporeis rebus animo, & cogitatione nos ſeiungere, quæ ſeiunctio ad alteram illam naturalem eſt quædam præparatio. Promptius enim ex hac vita diſcedunt, qui cupiditates ſuas compreſſerunt, & delicias ac voluptates omnes conculcarunt. Platonis mentem perſpicuis verbis interpretatur. 1. Tuſculana M. Tullius. *Tota philoſophorum vita, vt ait idem (Plato) commentatio mortis eſt. Nam quid agimus aliud, cum à voluptate, id eſt, à corpore, cum à re familiari, quæ eſt miniſtra, & famula corporis, cum à repub. cum à negotio omni ſevocamus animum? quid, inquam, tum agimus, niſi animum ad ſeipſum advocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq; à corpore abducimus? Secernere autem à corpore animum nihil quicquam aliud eſt, quam emori diſcere.*

ILLAM VERO QVAM OMNIB. &c. COGI, VEL INFERRI, &c.] De morte voluntaria loquens Auguſtin. Ciuitat. lib. 1. cap. 17. Si non licet, ait, priuata poteſtate hominem occidere vel nocentem, cuius occidendi licentiam lex nulla concedit, profectò qui ſe etiam ipſum occidit, homicida eſt. Iudæ factum meritò deteſtamur, qui ſe laqueo ſuſpendens, ſceleratæ illius traditionis commiſſum, de dei miſericordia deſperando auxit potius quam expiauit, & non ſolum Chriſti, verum etiam ſuæ mortis reus finiuit hanc vitam. Quia licet propter ſuum ſcelus, alio ſuo ſcelere occiſus eſt. Conſentanea Cic. 1. Tuſculana. Vetat enim dominans ille in nobis deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Suimet interfectores græcè αὐτόχειρας, factum αὐτοχειρία. Athenienſes cum quis necem ſua ſibi manu conſciuiſſet; mortuo corpori manum, veluti facinoroſam, & vnam abſcindebant, reliquum cadauer humo operiebant. Fuerunt & aliæ pœnæ huiusmodi homicidis conſtitutæ, apud alios; propter execrationem tanti ſceleris.

ORAT. QVA ANIM. CVIVSQVE PRODITVR] Sermonem definit Tertull. lib. adverſus Praxean ſic. Eſt vox, & ſonus oris, & (ſicut Grammatici tradunt) aër offenſus, intelligibilis auditu: cæterùm vanum neſcio quid, & inane. Cic. autem. 1. de leg. Interpres mentis eſt oratio, verbis diſcrepans, ſententijs congruens. Quomodo vaſa fictilia ſono, & percuſſu; ita homines ſermone explorantur, & cognoſcuntur. Et vt lux aperit, & oſtendit ea, quæ tenebris celabantur; ita in pectore, vt in abdito cogitata recondita detegit oratio: quæ ſicut ſpeculum formas corporum; ita formas, & habitus demonſtrat animorum.

Cap. XXIII. Ex Seneca de Clementia loci.

DE lib. 1. ex perſona Neronis. Conditum immo conſtrictum apud me ferrum eſt: Summa parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis. Nemo non, cui alia deſunt, hominis nomine apud me gratioſus eſt. Seueritatem abditam, clementiam in procinctu habeo. Sic me cuſtodio, tanquam legibus, quas ex abdito, ac tenebris euocaui in lu-

cem, rationem redditurus ſim. Alterius ætate prima, alterius ultima motus ſum. Alium dignitate donavi, alium humilitate. Quoties nullam inveneram miſericordiæ cauſſam, mihi peperci. Hodie dijs immortalibus, ſi à me rationem repetant, anumerare genus humanum paratus ſum. Et cap. VII. Quod ſi dij placabiles, & æqui delicta peccantium non ſtatim fulminibus perſequantur, quanto æquius eſt, hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium, & cogitare, vtrum mundi ſtatus gratior oculis, pulchriorque ſit ſereno, & puro die; an cum fragoribus crebris omnia concutiuntur, & ignes hinc atque illinc micant. Atqui non alia facies eſt quieti, moderatique imperij, quam ſereni cæli, & nitentis. Crudele regnum turbidum, tenebriſque obſcurum eſt, inter trementes, & ad repentinum ſonitum expaveſcentes, nec eo quidem, qui omnia turbat, inconcuſſo. cap. XXII. Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis. Grauior multo pœna videtur, quæ à miti viro conſtituitur. Præterea videbis ea ſæpe committi, quæ ſæpe vindicantur. Ex lib. II. cap. III. Definit Clementiam in hunc modum. Clementia eſt temperantia animi, in poteſtate ulciſcendi. Vel, lenitas ſuperioris adverſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Item, inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Item, eſt moderatio, aliquid ex merita, & debita pœna remittens. Huic contrariam imperiti putant ſeueritatem: ſed nulla virtus virtuti contraria eſt; crudelitas illi opponitur.

COMMENTARIVS.

EX PERSONA NERONIS] Nero traditus eſt in diſciplinam Annæo Senecæ, iam tum Senatori, natus annos undecim, Sueton. cap. 7. quem pro in ſe conſpirato delatum vita priuauit. Potuit autem dicere quæ ſequuntur, & illum dixiſſe fingit Seneca, primo imperij ſui quinquennio, quo Imperatorem egit laudatiſſimum; nam poſtea evaſit tyrannus crudeliſſimus, & quem terra ſuſtinuit longè tæterrimus. SVMMA PARSIMON. ETIAM VILISS. SANG.] Non potuit hoc dicere ſucceſſor Auguſti Tiberius, à quo omne delictum pro capitali recipiebatur, & prorſus tyrannorum nemo, quibus ſangvinem fundere ludus eſt: qui vitam hominis nec vnius aſſis faciunt: & cũ cauſſa, ac ſine cauſſa in naturæ conſortes deſæviunt ſine diſcrimine, cum leones truculentiſsimæ belluæ diſcrimen ſervent, & proſtratis parcant; in viros potius quam in fæminas, in infantes autem nunquam, niſi ſumma fame compulſi, invadant. CVI ALIA DESVNT] Qui patrono deſtituitur: qui ſe tueri rationibus nequit: qui adverſarium, & accuſatorem redarguere non poteſt: qui facinus confitetur, & miſericordiam flagitat.

SEVERITAT. ABDITAM HABEO CLEM. IN PROMPT.] Vides hîc ſeveritatem clementiæ opponi, cui tamen infra negat opponendam, ſed illi crudelitatem vult reſpondere. Veruntamen ſeveros etiam appellamus rigidè iuſtos. ALTERIVS ÆTATE PRIMA, ALTER. VLT. MOTVS] Idem ac ſi profiteretur, moveri ſe ad ignoſcendum adoleſcentia, moveri ſenectute: illa creſcentes annos ne adimat: hæc, ad mortem, cuius iam in limine eſt, ne protrudat, & impellat. ALIVM HVMILITATE DONAVI] Sic intelligo, Dum malè parta alijs aufero, & iuſtis dominis reſtituo. Dum lædentes coërceo, & læſos recreo, dum fidos honoribus augeo, infidos dedecore mulcto &c. Hæc iuſtitiæ verius, quam clementiæ officia ſunt. MIHI PEPERCI] Quos pœnam commeritos non punivi, ſed liberos dimiſi, in meam ipſius gratiam dimiſi. Quod illi non merebantur ut acciperent, ego merebar vt darem. Nemo apud me plus me ipſo valet. HODIE DIIS IMMORTAL. SI A ME, &c.] Hæc clauſula eſt orationis Neroni affictæ, & clementiam ſuam verè, ac modeſtè commendat, ac prorſus nullum ſe occidiſſe adhuc volentem ſignificat. Nam cum de ſupplicio cuiuſdam capite damnati ut ſubſcriberet admoneretur, Quam vellem, inquit, neſcire litteras? teſtis Sueton. cap. 10. DII DELICTA PECCANT. NON STAT. FVLMINIB.] Sic planè Ovidius Triſt. 2.

Si quoties peccant homines ſua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit.

Nazianzenus Orat. ad cives Nazianz. Clementia deus magis, quam ullis alijs rebus in unum collatis delectatur. Sanè nullum magis decet clementia, quam Principem, qui & dei perſonam apud ſubditos gerit, & deus in ſancta ſcriptura nominatur.

QVAN-

QVANTO ÆQVIVS EST HOMIN. HOMINIBVS, &c.] Mille enim partibus minor eſt hominis offenſa in hominem, quam hominis in deum. Et tamen hic dat veniam, & inſuper beneficijs inimicos cumulat. VTRVM MVNDI STAT. GRATIOR.] Imperium, ſeu regnum plenum delatoribus, in carcerem compactionibus, exilijs, ſupplicijs, & iugulationibus, carnificumq́; operibus, tempeſtatibus æſtiuis, & hybernis frigoribus comparat. His autem rebus turbulentiſſimis vacuum, ſereniſſimæ, & tranquilliſſimæ tempeſtati, cum qua conferenda eſt clementia.

NEC EO QVID. QVI OMNIA TVRB. INCONCVSSO] Rex atrox, & dirus, non poteſt quietum & pacatum habere animum: turbat & turbatur, affligit & affligitur: furiarum ſtimulis ardentibus exagitatur. VERECVND. PECCAND. FACIT IPSA CLEMENT. REGENT.] Niſi vehementer proterui, & ingrati ſint qui offenderunt, & Principis humanitatem, miſericordiamque experti ſunt, eundem iteratò offendere, & eius abuti clementia verentur. Subijcitur & alia cauſſa, quia pœnam ſubire graviorem videntur, quam ſibi mitem virum ſua nequitia cogunt irrogare.

PRÆTEREA VIDEB. EA SÆPE COMMITTI, &c.] Tanta eſt malitia hominum quorundam ſceleri aſſuefactorum, ut pœnis reddantur peiores, & libenter ac crebrò iterandis facinoribus punientem in ſe irritare non pertimeſcant. CLEMENT. EST TEMPERANT. ANIMI, &c.] Definitiones clementiæ quatuor, ex quibus eligo poſtremam. Adde huic Commentario parergon apophthegma Alphonſi regis illius, cuius tam multa laudabilia dicta, & facta celebrantur. Qui de Principe ut nimium leni, & manſueto conqueruntur, ijs optandum, ut urſi, ac leones regnent. Hominis enim eſſe clementiam propriam, feritatem belluarum. Tertium iam Alphonſi dicta profero, ſed diverſa, ne me dicas ταυτολογεῖν.

Cap. XXIV. Epiſtola Beliſarii, ſummi, & clariſſimi ducis Iuſtiniani Aug. in Italia, ad Totilam regem Gotthorum, de urbe Roma non diruenda.

CVm Totilas Gotthorum Rex cum victore exercitu Romam ingreſſus, eam ſolo æquare cogitaret, à tanto facinore Beliſarius epiſtola græcè ſcripta eum deterruit, quæ latinè ex Procopio apud Petrum Crinitum lib. 6. cap. 1. ſic habet.

Prudentis viri officium eſt urbes augere, vacuasque ornamentis implere. Quod ipſum ad eum maximè ſpectat, qui probo ciuilique animo agere conſuevit. Si qua verò ſit urbs, quæ ſummo ornatu, eximiaque pulchritudine polleat, ſicuti Roma nunc eſt, non ne ingenij perditiſſimi, atque obnoxij dixeris, ſicubi illam diruere conetur? Sed enim Roma quidem ipſa omnium quæ ſub cælo ſunt maxima, & memoratu digniſſima non viri vnius opere, non brevi momento ad id magnitudinis, atque pulchritudinis excrevit: ſed regum plurimorum, virorumque clariſſimorum virtutibus, longo tempore, ſumma divitiarum copia, artificioque incredibili. Nec enim brevi huiusmodi urbem, quam nunc vides Romam, extruxerunt, monumentum ſanè poſteris eximiæ virtutis. Cæterùm cum ita res ſe habeat, ſcire debes illud, quod alterum neceſſariò ſequetur: aut enim hoc in bello victus ſuccumbes: aut annuente fortuna ſuperabis. Quod ſi ad te victoria ipſa declinabit, Romamq́; deleveris, haud rem alienam, ſed tuam propriamque, ô Totila, perditum ibis. Sin autem eam ſeruaris, regiam certè omnium pulcherrimam, atque ditiſſimam poſſederis. Si verò à nobis devictus fueris, ſervata urbe, atque incolumi, gratias immortales à victore debes exſpectare; ſed diruta nulla prorſus humanitate contra te agetur. Vtcunque autem hac in re te geſſeris, ſtatim fama ſubſequetur, quam ſcias quidem eiusmodi futuram, qualem tu ipſe, vel opera tua portabunt. Adi ad Sigon. de imperio Occidentali, lib. 19. Totilas vrbi ſibi parcendum conſtituit, & remiſſis legatis Beliſarij conſilio ſe pariturum reſpondit.

Digitized by Google

NOTÆ.

De Romæ laudibus ſæpe in meis libris, quanquàm breviter, dixi, quam noſtro ſæculo unus omnium in Admirandis ſuis copioſiſſimè, & diſtributiſſimè laudavit Iuſtus Lipſius. Dicamus tamen & nunc pro inſtituto noſtro aliquid, etſi fortaſſe dictum ſit à nobis antea, & recordemur illius Platonici, *Bis ter quod pulchrum*. Magnificè loquitur de Roma, in qua inclaruit Virgilius, illam magnam, rerum pulcherrimam, inclytam vocans. Ecloga autem 1. cupreſſo (quod genus arboris eſt altiſſimum) cæteras urbes viburnis, ſeu virgultis confert. Cui loco congruenter Iſidorus lib. 8. cap. 6. Roma ſola urbs, cætera oppida. Idem volumus, cum Vrbis nomine Romam κατ' ἐξοχὴν, exaudimus. Grande eſt illud elogium ex 4. Catilinar. M. Tullij, lux orbis terrarum, arx omnium gentium. Romam à Trojanorum poſteris in Italia conditum iri, eiuſque amplitudinem, & potentiam apud Trojam Æneæ Helenum vatem; Priami filium prædixiſſe facit Naſo, cuius iſti verſus, Metamorph, lib. 15.

Vrbem etiam cerno Phrygios debere nepotes,
Quanta nec eſt, nec erit, nec viſa prioribus annis.
Hanc alii proceres per ſæcula longa potentem,
Sed dominam rerum de ſanguine natus Iuli
Efficiet.

Iulium Cæſarem, vel Octavianum Auguſtum intellige; qui eam pulcherrimis ædificiis exornavit; ut non immerito gloriatus ſit, lateritiam inveniſſe, marmoream reliquiſſe. Exerto autem pectore, & turrita pingebatur. Coripp. lib. 1.

Addidit antiquam tendentem brachia Romam,
Exertam, & nudo geſtantem pectore mammam.

Symmach. epiſt. 7. libr. 2. Caſſiodor. epiſt. 1. libr. 2. ut alumnos proprios ad ubera ſua recolligat. Sidon. Panegyr. majore.

Sedebat exerto bellatrix pectore Roma,
Criſtatum turrita caput.

Arator lib. 2. ſub finem Hiſtoriæ Apoſtol. *Hæc turrita caput mundi circumtulit oris.* Rutilius Itinerar. *Aurea turrigera radiens diademata cono.* Hæc Savaro in Sidonium Apollinar.

Cap. XXV. De luctu fugiendo.

Ex Plutarch. de conſolatione ad Apollonium.

ACcepimus quendam Philoſophorum priſcorum ad Arſinoam Reginam, quæ tum filij lamentabatur mortem, acceſſiſſe, & hujuſmodi uſum ſermone. Quo tempore Iupiter honores inter deos diſtribuit, forte tum Luctum abfuiſſe, ac omnibꝰ iam diviſis ſuperveniſſe: quumq; ſibi quoq; aliquid tribui honoris poſtularet, Iovem omnibus iam in alios abſumptis honoribus, Luctui dolorem, & lacrymas largitũ eſſe, quæ mortuis impenduntur. Tum ſic intuliſſe Philoſophum. Sicut ergo alij dæmones eos diligunt, à quibus coluntur, ita ad te quoque, Regina, Luctus non accedet, ſi nullo honore ipſum afficias. Quod ſi iis cum honoribus, qui ipſi ſunt attributi ſtudioſè venereris (lacrymis, inquam, & lamentis) diliget te, ſemperq; tibi aliquam ſuppeditabit materiam, ob quam abs te continẽter honoretur. Atq; hac oratione ille uſus, mirabili

arte

Digitized by Google

arte fæminam illam à luctu, & lamentatione deduxit. Denique vt in ſumma dicam, quærere liceat ex lugente, ſtatuerit ne finem aliquando ægritudini imponere: an exiſtimet ſibi eam per omnem vitam continuandam. Hoc enim (dicerem) ſi decreviſti, omnibus abſolutam numeris miſeriam, acerbiſſimamque infælicitatem tibi, ob animi tui ignaviam, atque mollitiem imponis. Sin eſt, vt aliquando finem facere luctui ſtatueris, cur non iam nunc mutas, teque ipſum miſeria exſoluis? Quibus enim rationibus ad liberandum te decurſo aliquo tempore vteris, ijs ipſis in præſentia animum adverte, exoneraque te moleſtia, quando etiam in corporis affectionibus, quæ ratio maturrimè malum tollit, optima ducitur. Itaque quod eras tempori tributurus, id rationi, ac doctrinæ deferens, teipſum malo exime.

NOTÆ.

Luctus definitur 4 Tuſculan. ægritudo ex eius qui charus fuerit interitu acerbo. Huius acerbitatis cauſſam lib. 1. opinioni tribuit, quod eos (charos morte ſublatos) vitæ commodis orbatos arbitremur. Subijcit medicinam. Tolle hanc opinionem, luctum ſuſtuleris. Nemo enim mœret ſuo incommodo. Dolent fortaſſe, & anguntur: ſed illa lugubris lamentatio, fletuſque mœrens ex eo eſt, quod eum quem dileximus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idque ſentire. Lib. autem 4. ait nihil eſſe quod tam obtundat, eleuetque ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil eſſe quod accidere non poſſit, quam meditatio conditionis humanæ, quam vitæ lex, &c.

SIN EST VT ALIQVANDO FINEM FACERE. &c.] Geminus quodammodo huic locus Seruij Sulpicij ad Ciceron. in conſolatoria ſuper obitu Tulliæ, lib. 4. epiſt. 5. Nullus dolor eſt, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat. Hoc te exſpectare tempus tibi turpe eſt: ac non ei rei ſapientia tua te occurrere. Lucianus Tom. 1. opuſculo de luctu, inferos ſecundum fabulas Poëtarum deſcribit; cærimonias gentilium funebres vt inanes, & ineptas irridet: patrem amiſſum filium lamentantem, filium reſpondentem, patremque prudenter caſtigantem inducit.

✠

Digitized by Google

PHILOCALIÆ LIBER QVINTVS.

Cap. I. Opus Plinii Senioris.

TOtum eius opus continet libros XXXVII. Titulum habet, Hiſtoria mundi, ſive Hiſtoria naturalis. Voluit enim Romanis ſuis in hoc Opere exponere univerſa illa, quæ Græci ſcriptores ingentibus, ac pæne infinitis libris de mundo ipſo, & partibus eius præcipuis, immò minutiſſimis quoque ſcitu, & obſervatione digna tradiderunt: ſicut gloriatur ipſe, ſe ex centum ſcriptoribus, perlectis eorum bis mille voluminibus hæc in unum hoc opus comportaſſe. Vſus eſt autem in tanta varietate, & propemodum infinitate rerum annotatarum ordine optimo, ex quo ipſo hominis excellens ingenium, & diligentia æſtimari poteſt. Eſt enim ordinis obſervatio in omni actione præcipuus ingenij, ac judicij index. Quem autem ipſe lib. primum vocavit, tantùm eſt index, & catalogus, recenſens ſingulorum librorum, & capitum ſummas, & argumenta, ut ſecundus verè primus haberi, ac numerari queat. Melan. Orat. Tom. V.

NOTÆ.

Vnius & alterius duntaxat de hoc immortali monumento judicium adſcribam. Iuſtus Lipſius Epiſt. Q. lib. 2. epiſt. 13. Plinij libros qui Pandectas appellaverit, me judice haud erraverit. Omnia ille vir legit, vidit, ſcivit, & in unum Volumen Græciam, & Latium concluſit, paulo me hercle fœlicius, quam Thrax Imperator veteres leges. Iuſtinianum intelligit, Imperatorem Orientis, cujus imperij domicilium fuit Conſtantinopolis, urbs Thraciæ. Pandectas ſive Digeſta, veterum Iureconſultorum ſacrarium commendavit Laurent. Valla, ut videbis infra, lib. 7. cap. 2. In eodem opere quid deſideretur, ſuo loco nobis dolenter Muretus indicabit, nempe Notis in idem cap.

Chriſtophorum Longolium Plinij legendi quam ſtudioſiſſimum fuiſſe proditum eſt. De cuius laudibus etiam orationem, & in x 1. eius libros conſcripſiſſe commentarios. Quæ tamen, quia putaret nomine ac fama ſua parum digna, moriens amicis abolenda mandavit. Eruditi cuiuſdam vox eſt, Plinij opus rectè latinæ linguæ Theſaurum dici poſſe. Niſi enim ille tot rerum appellationes nobis reliquiſſet, de multis neceſſariis partibus vitæ communis latinè loqui non poſſemus.

Digitized by Google

Cap. II. Hercules in cunis.

Ex Iconibus Philoſtrati, lib. II.

LVdis, Hercules, ludis & derides iam certamen, idq́ue cum in cunis adhuc iacens, & à Iunone immiſſos dracones utraque manu, utroque correpto, neutiquam ob matrem commoveris, quæ mente mota, & cohorreſcens aſſiſtit. Verùm illi quidem jam ſoluti ſunt, ſpirarum volumina extendentes humi, & capita infantis manibus ſubſtrata habentes, & aliquid dentium ſubindicantia, qui quidem acuti, & virulenti erant. Criſtæ verò ipſis inſtante morte in alteram partem propenſæ, atque oculi nihil cernentes, & ſquama non auro amplius efflореſcens, & puniceo colore, neque ad motionis converſiones refulgens: ſed decolor in ſanguineo livida, & Alcmenæ faciem contuenti, recreari quidem illa à primo ſtupore videtur, ſed etiamnum diffidit iis, quæ jam conſpicit: pavor tamen ne ipſam quidem puerperam jacere permiſit. Vides enim utique ut ſine lacrymis, & ſola tunica amicta, è cubili egreſſa, incompto capillo, manibus extenſis vociferetur. Et quotquot parienti affuerant famulæ obſtupefactæ, alia aliud quiddam cum vicina colloquatur: iſti vero armis inſtructi: atque hic quidem enſe nudo paratus, illi verò ad primum nuntium vagina educto gladio ſimul inſtat iis quæ narrabantur & ad vindicandũ faciunt. Ac neſcio an obſtupuerit, an gaviſus jam fuerit. Sed enim manus adhuc parata eſt; ſed oculorum deſignatio manui fræna injicit, cum nihil habeat quod vindicet, & videat præſentia egere oraculi providentia. Hæc ait certe ſic etiam qui hic prope eſt Tireſias, vaticinans, opinor, quantus is, qui in cunabulis latebat, futurus eſſet. Pictus autem eſt numine afflatus, & fatidico æſtu agitatus. Depicta etiam nox eſt in ſimulacro, facula ſibi collucens, ne pueri certamen teſtibus careret.

NOTÆ.

Sanè elegans pictura, & imago pulcherrima. Hercules modò natus, & in cunis poſitus, ac ſerpentes immanes ad ſpurium interimendum à Iunone irata immiſſos, animosè, ſummaque virtute, & viribus elidens, atque hoc tam inaudito, & generoſo certamine futuris agonibus, ac laboribus ſuis longè maximis præludens, de quibus Ovid. Metam. 9. *Actaq; magni Herculis implerant terras.* Et rurſum lib. 12. *Ille quidem maiora fide quoque geſſit, & orbem implent meritis.* In eadem hac pictura ineſt alicubi obſcuritas, an interpretis, an auctoris? parerga & adventitiæ perſonæ multæ, mater, pater (etſi non verus) famulæ, Thebani, Tireſias vates. Horum omnium vultus, & actiones ſic expreſſæ, ut vivere ac ſpirare viderentur. Partum Herculis, & quem ex Amphitruone conceptum ſimul effuderat, ſimiliter narrat, ac depingit apud Plautum eidem Amphitruoni peregre redeunti ancilla Bromia, cum ἀριστεία adverſus dracones illos Herculis infantis. Obſtupeſcit ille re inopinatiſſima, & nimium miris modis mirabili. Verſus lepidos pretium eſt audire. Sunt autem in extrema comœdia.

B. *Poſtquam peperit pueros (Alcmena) lavére iuſſit nos. occœpimus.*
Sed puer ille quem ego lavi, ut magnus eſt, & multum valet?
Neq; eum quiſquam colligare quivit in cunabulis.
A. *Nimia mira memoras, ſi iſtac vera ſunt, divinitus*
Non metuo. quin meæ uxori latæ ſuppetiæ ſient.
B. *Devolant angues iubati deorſum in impluvium duo,*
Maximi, continuò extollunt ambo capita. A. hei mihi.
B. *Ne pave. Sed angues oculis omnes circumviſere.*
Poſtquam pueros conſpicati, pergunt ad cunas citi.

Ego cunas receſſim rurſum verſum trahere, & ducere
Metuens pueris, mihi formidans: tantoq; angues acrius
Perſequi. Poſtquam conſpexit angues ille alter puer,
Citus è cunis exilit, facit recta in angues impetum.
Alterum altera apprehendit eos manu perniciter.
A. *Mira memoras, nimis formidoloſum facinus prædicas.*
Nam mihi horror membra miſero percipit dictis tuis.
Quid fit deinde? porrò loquere. B. *puer ambo angues enecat, &c.*

Ovid. 1. de Arte.

Parvus erat, manibuſq; ſuis Tyrinthius angues
Preſſit, & in cunis iam Iove dignus erat.

Cap. III. Scitiſſima virtutis laudatiuncula.

Duo genera lacrymarum.

ISIDORVS PELVSIOTA PHILOXENO MAGISTRO.

libr. 2. epiſtol. 286.

NON ænea ſtatua auro rutilans, ac coloribus nitens, non olympica corona, non opes, non pulchritudo, non robur, non imperium, non regnum, non aliud quidquam eorum, quæ magna videntur, magnum eſt, & expetendum. Tempori enim cedit, & extinguitur, & in oblivionem abit: ſola autem virtus præclaram, & nunquam intermorituram gloriam obtinet: ut quæ nec vetuſtati cedat: nec oblivione conteratur, nec marceſcat: verum recentem ſemper, ac vegetam, & florentem dignitatem habeat. Ac proinde prudentibus viris omnibus viribus enitendum eſt, ut eam adipiſcantur.

Affectus eſt quidam, in quo ſæpius triumphare ſolet maximorum Oratorum eloquentia: ſiquidem dolorem ex aliorum præſertim malis imprimere, miſerationem concitare, lacrymas elicere grandis eſt, & fælicis eloquentiæ: nec immeritò lacrymæ auditorum nominantur laudes Oratoris. Duo autem ſunt genera lacrymarum, quas per irriguum ſuperius, & inferius in ſacris ſignificatas, Ioſue 15. agnoſcit, D. Gregorius in Dialogis. Ex irriguo ſuperiore fluunt lacrymæ puræ, cæleſtes, liquidæ, quarum fons eſt Dei amor, ſive ob peccatorum deteſtationem, ſive ob Chriſti deſiderium, dilectionis ardorem, ſive ob tormentorum domini miſerationem dimanent. Verè dulces lacrymæ, quas cæli margaritas Baſilius, vinum angelorum Bernardus appellat. Qui has excitare conantur ſacri Oratores, niſi divinis nitantur præſidiis, aquas è pumice poſtulabunt. Aliæ lacrymæ ſunt humanæ, & prorſus naturales, quæ ex cauſſis humanis, & naturalibus fluunt, &c. Nicol. Cauſſin. Parallel. eloq. ſacræ, & human. lib. 8. cap. 40.

NOTÆ.

Infinitæ ſunt laudes Virtutis, quippe cujus eſt infinitum, & inexplicabile decus, ut proinde & ſola laudari, & ſatis laudari nunquam poſſit, quæ una beatum facit, atque ut ſplendidiſſimum

ſolis lumen minora lumina, ſic ipſa immenſa lucis ſuæ claritate reliquorum quæ dicuntur bonorum fulgorem facilè obfuſcat, & penitus obruit. Pereuntibus cunctis, ipſa non perit. Immortalis eſt illius memoria. Quam ſapiens, ut ſcripſit Seneca lib. 2. epiſt. 86. explicabit in divitijs, ſi licebit: ſin minus, in paupertate. Si poterit, in patria; ſi minus, in exilio. Si poterit Imperator; ſi minus, miles. Si quibit, integer & incolumis: ſi minus, affectus & ægrotus. Quamcunque fortunam acceperit, aliquid ex ea memorabile efficiet. Quemadmodum Phidias non ex ebore tantum facere ſciebat ſimulacra: faciebat etiam ex ære, ſi marmor deerat. Et ſi adhuc viliorem illi materiam obtuliſſes, feciſſet quod ex illa optimū fieri potuiſſet. Legatur Carolus Paſchalius de Coronis, lib. 5. cap. 1.

Magnum pondus habent lacrymæ apud deum, & homines, & quod nullis, quam libet humillimis, ac ferventiſſimis precibus obtineri poteſt, id plerumque lacrymis obtinetur. Ovid. exul ad uxorem ſcribens. 3. de Ponto, eleg. 1. illam multis orans, & impellens, ut Auguſto pro ſe ſupplicet, & ſaltem mitius exilium ſibi impetret.

Gratia ſi nulla eſt, lacrymæ tibi gratia fiant:
Hac potes, aut nulla parte movere deos.
Quæ tibi ne deſint, bene per mala noſtra cavetur:
Deq; viro flendi copia dives adeſt.

Eſt autem in præceptis Rhetorum, ut Orator cum auditorum lacrymas elicuerit, vela contrahat, quoniam lacryma nihil citius areſcat: ne, quod eloquentia ſua acquiſivit, id longius orationem producendò amittat; & gravis ille motus animorum, cui potiſſimùm victoria debetur, elangueſcat. Diſtinguit Cauſſinus noſter lacrymas in ſanctas ac cæleſtes, & humanas, ac naturales. Illarum eſt effector amor Dei, qui ſe oſtendit in deteſtatione, ac pœnitudine admiſſorum ſcelerum. Magdalena Lucæ 7. *lacrymis cœpit rigare pedes eius.* In eiusdem videndi ardentiſſimo deſiderio, *Fuerunt*, inquit, pſalm. 41. *mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi eſt deus tuus?* In miſerijs & ærumnis proximi, quas lacrymas turpi atq; obſcœno riſu, pauperum cauſſam agens φιλόπτωχος Nazianzenus, præſtantiores prædicat. In conſideratione cruciatuum, & crudeliſſimæ necis Chriſti. Et hæ quidem ſimileſque lacrymæ puræ & dulces, vereque vinum angelorum ſunt. De humanis nihil reor dicendum amplius. In valle lacrymarum degimus.

Cap. IV. Panegyrum, ideſt, publicorum, celeberrimorumque conventuum, ſcopus & commoda.

Ex Panathenaico Iſocratis.

QVam autem meritò laudentur ij, qui celebres conventus inſtituerunt, quod cum morem nobis tradiderunt, ut quaſi fœdere inito, & inimicitijs reconciliatis, in unum locum conveniremus: deinde, ut votis, & ſacris communibus factis, eius cognationis, qua coniuncti ſumus inter nos recordati, amiciores in poſterum eſſemus, utque & vetera hoſpitia renovaremus, & nova conſtitueremus: denique ut nec indoctis, neque excellentibus ingenijs ignavum tempus abiret: ſed in celebri conventu Græcorum alijs ſuam fælicitatem oſtentare, alijs hos inter ſe certantes ſpectare licceret, ac neutri voluptate carerent: ſed utrique in quo gloriarentur haberent: alteri, cum ſua cauſſa pugiles laborare viderent: alteri quum omnes ſui ſpectandi gratia veniſſe cogitarent. Tanta igitur commoda cum à conventibus ad nos redeant, ne in his quidem urbs noſtra poſtremas tulit, &c.

N O T Æ.

Πανήγυρις publicus cœtus, ſeu conventus, publica celebritas, ut quum die feſto, ludis ſolemnibus, aut celebri mercatu tota aliqua gens in unum locum convenit, velut in Græcia ludis Olym-

T picis,

picis, Iſthmiacis, Pythicis, Nemeæis: feſto item ſacrorum Eleuſiniorum, Panathenæorum, & ſimilium. Eſt item laus, encomium: ſed quod de aliquo in publico conventu, celebriq; cœtu, id eſt ἐν πανηγύρει habetur. Hinc πανηγυρικὸς λόγος, panegyri proprius, panegyri conveniens, pompaticus, ſplendidus, laudem nimirum perſonæ, reive alicuius in panegyri aliqua, cætuq; celebri decantans, qualis eſt Plinij iunioris novum conſulatum inituri, Troiano dictus. Pertinent interdum huiusmodi orationes ad genus deliberativum, qualem fecit Iſocrates panegyricum. Hactenus ex theſauro græcæ linguæ ſummatim.

Porrò conventuum iſtorum utilitatem multimodam Iſocrates commemorat. I. Apparet ex ijs, velut ad innovandum fœdus, & redintegrandam amicitiam conveniri. II. Sacra communia fiunt, vota & preces communiter concipiuntur, pro communi gentis ſalute, & fælicitate, & cognationes ſe recognoſcunt, hoſpitia antiqua à maioribus inſtituta confirmantur, & nova ineuntur. III. Alij ex oſtentatione bonorum ſuorum, quibus circumfluunt: alij ex ludis tum exhiberi ſolitis voluptatem capiunt: Alij ſui cauſſa ludos fieri gaudent; & qui ludis illis pro corona certant, ſui ſpectandi cauſſa tantam multitudinem affluxiſſe lætantur.

Cap. V. Fabella in eos, qui ob ſecundam fortunam intumeſcunt.

SAta eſt olim cucurbita iuxta pinum, arborem editiſſimam: cucurbita verò cum multis pluvijs, atque cæli temperamento creviſſet, laſcivire cœpit, ramulos audacius porrigere: iamq; in pinum ſerpebat, & in ramos frondes ſuas audacius involuebat, prægrandia poma, & vireſcentia oſtentans. Tanto denique faſtu, & inſolentia intumuit, ut pinum auſa ſit ingredi. Et, vides, inquit, ut te iam ſupero, utque folijs, & virore præſto? Tum pinus, quæ ſenili prudentia præſtabat, nihil mirata cucurbitæ inſolentiam, reſpondit. Ego verò hic multos calores, & hyemes, variasque temporis calamitates pertuli, adhuc tamen integra conſiſto: tu ad primos rigores minus habebis audaciæ, cum & frondes concident, & viror omnis aberit.

Hoc quidem dicitur in eos, qui ob momentaneam quandam fælicitatem gloriantur, quique plus habent oſtentationis, & pompæ, quam facultatum, aut virium. Itaque non mirum videri debet, ſi dum alijs ſe præferunt, magnique videri volunt, ſe ſe alijs, & quidem naſutis hominibus ridendos propinent, & tanquam ſicci quidam floſculi celerrimè exareſcant, & decidant. Certè apud Oneirocritas cucurbita ſpes inanes præſagit; ut pote cum ventricoſam admodum ſpeciem præ ſe ferat, multumque identidem nutrimenti polliceri videatur, illud tamen tenue, & niſi condimento aliquo iuvetur, egregie fatuum eſt, ut refert Pierius lib. 58. Eodem plane modo ſe habent Thraſones illi, fortunæ ſuæ momentaneæ iactatores: vel qui ſecundis ventis plus æquo turgeſcunt: neque advertunt ſeveriſſimam illam Nemeſin, quæ de ſuperbis, & faſtuoſis vindictam ſumit, &c. Crinit. lib. 2. cap. 12. Claudius Minos in Alciati Emblem. 124.

NOTÆ.

Non rectè homines fortunam ut infidam, inconſtantem, & mutabilem reprehendunt. Etenim ſi eoſdem ſemper foveret, & complecteretur, iuſtius utiq; accuſaretur. Videre licet nunc beatos, & rebus ad voluntatem fluentibus florentes faſtidio, & ſuperbia elatos incedere, & omnes præ ſe deſpicere, cum quid dies ſuperventura illis paritura ſit neſciant: quanto inſolentiores eos experiremur, ſi adverſos caſus timere non deberent? Illi potius in beatis numerandi videntur, qui cum ampliſſima fortuna etiam prudentiæ bono cumulati ſint, per quam admoniti, ſibi moderentur, ut ſint in ſecunda modeſti, in adverſa tolerantes, & æquanimes. Sic inſtituit Lucilium ſuum Seneca ep. 78. Interim tene hoc mordicus, adverſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tanquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, levius accedit. Licinium monet Horat. Ode 10. lib. 2.

Rebus

Digitized by Google

Rebus anguſtis animoſus atque
Fortis appare, ſapientèr idem
Contrahes vento nimium ſecundo
Turgida vela.

Et bene Auſonius.

Si fortuna iuvat, caveto tolli,
Si fortuna tonat, caveto mergi.

Scitè Boëtius de Conſolat. philoſophiæ, lib. 2. utramque fortunam expingit. *Plus reor*, inquit, hominibus adverſam, quam ſecundam prodeſſe fortunam. Hæc enim ſemper ſpecie fælicitatis cum videtur blanda, mentitur: illa ſemper vera eſt, cum ſe inſtabilem mutatione demonſtrat. Hæc fallit, illa inſtruit. Hæc mendacium, ſpecie bonorum mentes fruentium ligat: illa cognitione fragilis fælicitatis abſoluit. Hanc videas ventoſam, fluentem, ſuique ſemper ignaram: illam ſobriam, ſuccinctamque, & ipſius adverſitatis exercitatione prudentem.

Cap. VI. Voluptatum duo genera.

ALiæ ſunt viles, corporeæ, momentaneæ, ſæpius etiam turpes, & fædæ; aliæ nobiles, delicatæ, diuturnæ, ad ſummum puræ, cæleſtes. Qui ſenſibus omnia metiuntur, non ſecus ac ſpongiæ aquam per ſuos meatus trahunt: ita illorum anima ſanguini, & carnibus immerſa, per quinque duntaxat ſenſus, quaſi per tot poros, & fiſtulas voluptates elicit, uti ſunt viſus, auditus, guſtus, odoratus, tactus. Infima omnium eſt, quæ ad ſenſum tactus pertinet delectatio, planè bruta, & terreſtris: paulo honeſtior quæ ad guſtum, ſed nihilominus contempta. Levis eſt in odoratu, qui ſenſus in homine hebetiſſimus eſt: nec tam eſt odor ſuavis gratus, quam teter fætidus eſt, & moleſtus. Aures, quæ ad aerem pertinent, aliquid habent pulchrius: oculi, qui ad igneam illam naturam, & ætheree proximam accedunt, cæteris longe præſtant ſenſibus. Et tactus quidem, & guſtus voluptates defatigatis ſenſibus citò extinguuntur, multumque moleſtiæ, & gravitatis, ut Nilus luti, ſecum trahunt. Cæteri ſenſus diutius ſuam hauriunt voluptatem: habent tamen admixtam aliquam umbram vanitatis. Diuturniores ſunt phantaſiæ voluptates, quam ſenſuum. Quæ enim de divitijs, & honoribus, & gloria inſidet fælicitatis opinio, tenacius inhæret; ſed inani bono decipit.

Liquidiores ſunt interiores, quæ vocantur animi delectationes. Excellentiſſimæ omnium, & puriſſimæ, quæ ad mentem, mentiſque, & voluptatis præcipuum munus contemplationē, & amorem dei referuntur; habent enim cum æternis illis, quæ nos beatos efficiunt, perpetuum quoddam commercium. Norunt qui ſunt experti, quique ſupra reculas humanas inſtar aquilarum evecti, ad illius aureæ tranquillitatis ſacrarium, & luciſſimam omnipotentis dei caliginem devenerunt. Nicol. Cauſſin. Parallel. eloquentiæ, lib. 8. cap. 21.

COMMENTARIVS.

ALIÆ SVNT VILES] Geminum quoque genus voluptatis ponit Seneca, epiſt. 18. corporis, ſeu exterius, quod morbus inhibet, quanquam non tollat: & animi, ſeu interius, quod maius eſt ac certius, idque ægrotis nemo medicus prohibet. Qui idem ſectatur, & bene intelligit, omnia ſenſuum blandimenta pro nihilo ducit. *Non eſt oblectamentū ſuper cordis gaudiū*, *Eccleſiaſt. cap. 30.* PER QVINQVE DVNTAX. SENSVS. &c. Cur tantū quinq; ſenſus, ſive ſenſus inſtrumenta, *αἰσθητήρια* homini data ſint, quærit Rhodigin. lib. 2. cap. 39. quia, inquit, totidē ſunt, quibus mundus cōſtat;

quatuor elementa, & ætherea ſubſtantia. Tactus habet rationem terræ, guſtus aquæ, auditus aëris olfactus ignis, viſus ætheris. Idem lib. 22. cap. 10. quoniam ſub ſenſus cadentium non major eſt numerus. Tactus aſpera, & levia experitur, dura quoque & mollia, quæ omnia ſolidorum qualitates ſunt: guſtus dulce, amarum, ſalſum, quæque in humidis & ſiccis ſunt id genus alia: olfactus quod bene vel malè olet, quæ in evaporationibus inveniuntur: auditus ſonituum, & fragorum eſt explorator, quæ in aëris colliſione verſantur: viſus collocati. Quomodo unus homo ſenſibus abutatur, idem lib. 2. cap. 31.

Duæ porrò voluptates, guſtus, & tactus ſolæ homini cum beſtiis communes ſunt, & quiſquis eas avidius haurit, in pecudum numero habendus cenſetur. Hominis quoque nomine indignum arbitramur. 2. de Finib. Cicero, qui vel vnum diem velit eſſe involuptate. Accedit magnus voluptatum comtemtor Seneca epiſt. 92. Magnam vitam facit titillatio corporis? Quid ergo dubites dicere, bene eſſe homini. ſi palato bene eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras; ſed inter homines? ſummum bonum ſaporibus, coloribus, ac ſonis conſtat. Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac dijs ſecundo mutis aggregetur, animal pabulo natum. Vituperat præterea voluptatem lib. 2. epiſt. 23 & 28. & 124. Implicitos autem voluptatibus conuincit eſſe malos, de vita beata, cap. 11. Voluptates corporis cæno, & ſe in ijs volutantes ſuibus confert in Protreptico ad gentes Clemens Alexand. & quomodo nos in cibo, ac potu geramus præſcribit Pædagogi lib. 1. cap. 1. & 2. Loquens de venerea delectatione M. Tull. Tuſculan. 4. his vtitur verbis. Hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis ſit attendentem penitus videre. Et vt turpes ſunt, qui efferunt ſe lætitia tum, cum fruuntur venereis voluptatibus. ſic flagitioſi, qui eas inflammato animo concupiſcunt. Totus verò iſte, qui vulgò appellatur amor, tantæ leuitatis eſt, vt nihil videam quod putem conferendum, & quæ ſequuntur. Et in Catone. Malorum eſca voluptas, quo homines capiuntur vt hamo piſces. Adi ad Lactant. de voluptatibus ſenſuum lib. 6. cap. 20. & lib. 3. cap. 8. De iiſdem coërcendis de opificio Dei lib. 1. cap 5.

QVI SENSVS IN HOM. HEBETISSIMVS] Hoc ſenſu odoratus facilius quàm vllo cæterorum carere poſſemus, ſi quò carendum foret. Ad cerebrum tamen confirmandum valet multum: ne fruſtra, & ad meram oblectationem tantùm nobis à conditore inſitum arbitremur. OCVLI QVI AD IGNEAM ILLAM NATVRAM, &c.] Oculi velut duo ludiciſſima ſidera, quorum ſplendor ingenij acumen nuntiat. Vide Rhodigin. lib. 3. cap. 28. Oculi indices animi, per quos varij affectus, & intima cogitata noſtra produntur. Oculi quoq; *ſunt in amore duces*, vt canit Propertius, lib. 2. eleg. 15. Oculi ſunt ſagittæ, quas in venas vſq; mittit alatus ille Veneris puer. Si Dauid non vidiſſet, adulterium & homicidium non patraſſet. Probè igitur monet quidam in epigrammate.

Seu niueos, Mariane, ſinus, ſeu candida nudet
Brachia, ſeu blando rideat ore Nape:
Incautos auerte oculos, ne callidus auceps
His laqueis, hac te compede nectat amor.

LIQVIDIORES SVNT INTERIORES &c] Hæ delectationes ſapientium, & eruditorum ſunt, puræ, ſinceræ, nihil habentes ſordidum, aut cum aliqua fæditate coniunctum. Qui ex conſcientia ſapientiæ ac doctrinæ ſuæ mirificam percipiunt iucunditatem. Teſtatur id Syracides, cap. 37. *Vir peritus erudit multos*, & eſt animæ ſuæ ſuauis. Sunt etiam eorum, qui vitæ ſanctimonia aſſiduò Dei aſſequi amicitiam nituntur; qui in medijs quoq; tribulationibus, cæleſtibus illis & arcanis alloquijs ab eo recreantur. Pſalm 92. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificarunt animam meam*. Et Paulus. 2. Corinth. 7. *Multa mihi gloriatio pro vobis, Repletus ſum conſolatione, ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra*. Verum enimuero de hac prægustatione beati illius, & à Saluatore electis ſuis in cælo promiſſi conuiuij, ijs qui experiuntur eas delicias, cætera ediſſerenda relinquamus.

Cap. VII. Mente ſenex, ætate puer, ſeu præcox ingenium.

HEmiſtichium eſt Guntheri poëtæ de rebus geſtis Friderici cognomento Barbaroſſæ, ſeu Ænobarbi, ad quod iſta in notis Scholiaſtes affert. Æſchylus. γέροντα τὸν νοῦν:

νεν.σάρκα δ' ἡβᾶται φέρει. Mentem ſenilem, corpus iuuenile gerit. Pindarus Olymp. 4. Marcell. lib. 25. de Iuliano. Virtute ſenior, quàm ætate. Silius de Piſone.

Ore puer, puerią habitu: ſed corde ſagaci
Æquabat ſenium; atque aſtu ſuperaverat annos.

In veteri epitaphio apud Briſſon. lib. 7. Formular. Proculo L. F. XVI. annos nato, qui nihil cum adoleſcente commune habens, ſenes ſapientia anteivit. Cornelius Nepos, aut quiſquis eſt, qui de bello Troiano poëma conſcripſit.

Caneſcant alii mento, vos mente: capillo,
Nos animo: facie, nos pectore: tempora quippe
Virtutem non prima negant, non ultima donant.

Ambros. epiſt. contra Symmach. Non annorum canities eſt laudanda, ſed morum. Nazianzenus, πολιὸς τὴν σύνεσιν, καὶ πρὸ τῆς πολιᾶς. canus intelligentia, etiam ante canitiem. Hilarius in vita S. Fortunati. *Vita flore puer, ſed gravitate ſenex.* Fortunatus ad Laurentium Epiſcopum. *Paruus erat annis, at gravitate ſenex.* Caſſiodor. præfat. lib. 11. ſenilis iuvenis. Plaut. Bacchid. de duobus adoleſcentibus.

Triduum non inter eos eſt ætatis, uter maior ſit,
Verùm ingenium plus 30. annis maius eſt, quàm alteri.

NOTÆ.

Memini & ego grave. & elegans epigramma M. Antonij Caſanovæ, ni fallor, huius eiuſdem tot teſtimonijs illuſtratæ ſententiæ, quod adſcribendum duxi. eſt autem Epithaphium.

Balthaſar hic iaceo, primo quem flore iuuentæ
Decerpſit rapida mors inimica manu.
Si ſpectes annos, iuuenem me fata tulerunt:
Si ingenium, dices me periſſe ſenem.

Philo aqud Stobæum. ἐςι συνετοὺς νέους, καὶ γέροντας ἀσυνετους· χρόνος γὰρ οὐ διδάσκει φρόνησιν, ἀλλὰ φύσις, καὶ ὀρθὴ δίαιτα. Reperiuntur aliquando adoleſcentes prudentes, & ſenes ſtolidi: tempus enim prudentiam non docet, ſed natura, & recta inſtitutio. Eſt apud eundem Stobæum ſerm. 264. hæc breuis quidem, ſed præclara ad iuuenes cohortatio. Iuuenis aduerſus cupiditates, & perturbationes fortis, & inuictus eſto, & iuniorum vitijs ne ſeruiat: ſed ſenilem prudentiam in florenti corpore exerceat: quod illi maiorem conciliabit gratiam, quam ſi olympia viciſſet, & coronam meruiſſet.

Cap. VIII. Vnde potiſſimùm morbis origo.

QVandiu homines pauciſſimis rebus contenti, lautas menſas, & opipera conuiuia non cognouerunt, propinationiſq; poſt inductam conſuetudinem penitus ignorarunt (id quod primis illis ſæculis extitiſſe memoriæ proditum eſt) morbi neq; apparuerunt, neq; etiam eorum nomina innotuerunt; ſicut uſq; ad tempora Socratis deſtillationem, quas græci κατάῤῥους dicunt nomen, quo nihil hodie frequentius, ignoratum eſſe in 3. de Repub. tradidit Plato: qua de re tunc temporis medicinæ aut paucos omnino, aut nullos vſus, nullaq; principia extitiſſe certum eſt; etſi Homerus antiquiſſimus auctor ſcripſerit, Ægyptum multas herbas, multaq; medicamenta ha-

buiſſe. Poſtquam verò intemperantiæ nefanda lues, coquorum exquiſitæ artes, delicatiſſima epulorum condimenta, vinorum peregrinæ temperaturæ inter homines irrepſere, morborum ſimul varia continuò genera ſuccreſcentia ad inveniendam medicinam coëgerunt, qua ſemper profectò carere licuiſſet, niſi humana, vel potius ferina ingluvies, omnium vitiorum parens eius uſum omnium maximè neceſſarium effeciſſet. Medicina vero tametſi illo primo ortu rudis admodum, incultaque fuerit, quando priſci illi (ut Herodotus, & Galenus referunt) ægrotos palam exponebant, ut unusquiſque præteriens, quod utile, atque experimentis probatum habebant, alterum edoceret, poſterioribus tamen ſæculis ab Æſculapio, Epidaurio cognomento, apud Cyrenæos medico mirificè exornata fuit, & quaſi ex ruſtica urbana, & concinna reddita: quam tamen perficere omnino is nequaquam potuit: quippe qui ſolis morboſis, ac languentibus operam navans, id unum ſemper curandi ſtudium habuit: ſanorum curam aut ullam eſſe ignoravit: aut eam prorſus contempſit: quod poſtea ſucceſſores illius intelligentes, adeo exiſtimatione dignum reputarunt, ut medicinam ſine hac totam mancam, nulloque modo perfectam eſſe poſſe perſpexerint. Atque hi fuère primi Herodicus, & Selymbrianus, & eius diſcipulus Hippocrates, qui curativæ morborum medicinæ conſervatoriam valetudinis partem, fere circa ſana duntaxat corpora ſatagentem addere viſi ſunt: arbitrantes non minus præclarum, atque artificioſum opus eſſe, ſanos homines à morbis præſervare, quam illos iam implicitos liberare, &c. Hieronym. Mercurialis, Gymnaſt. lib. 1. cap. 1.

COMMENTARIVS.

QVAMDIV HOMINES PAVCISS. REBVS CONTENTI, &c.] Luxum & intemperantiam cibi ac potus arceſſiviſſe, & produxiſſe morborum agmina, quæ antiquioribus ſæculis, quamdiu menſarum deliciæ, & compotationum, poculorumq; prœlia abfuerint, viſa non ſint: unde qui antéa nulli erant, medici inducti, & medicinæ excogitatæ, evidenter oſtendit. Eandem ægrotationum cauſſam, & originem ponit Seneca epiſt. 95. vocans eas gulæ ſupplicia, & multa fercula multos morbos feciſſe. Diogenes aiebat, earum ædium, in quibus eſſet copia alimentorum, multos eſſe mures, & feles: ita & corpora, quæ crapula, & varijs cibis replerentur, adipiſci varios morbos. Atque hinc planum fit, quomodo plures gula, quam gladio perierint, ut eſt in proverbio. Morbus quippe effector mortis eſt, cum tamen centum, ducenta millia aliquando uno conflictu cæſa legamus. Quanquam & ſcelera, ac flagitia adverſus deum perpetrata morbos importare ſoleant publicè privatimque, id quod teſtantur vtriusque Teſtamenti litteræ. Nomina morborum multa recenſet Rhodigin. lib. 30. cap. 14. Tria in omni morbo gravia inveniri dicit Seneca, epiſt, 78. metum mortis, dolorem corporis, intermiſſionem voluptatum, quæ ægrotantibus interdicuntur. His tribus quo pacto occurrendum ſit, ſapienter ibidem præcipit, & remedia quinque præſcribit, morbo depellendo idonea, quibus & ſe uſum ad ſanationem profeciſſe teſtatur, quæ in rem noſtram fuerit ſtrictim cognoſcere. I. Honeſta ſolatia. Et quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. II. Studia mihi noſtra ſaluti, inquit, fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod convalui: illi vitam debeo; & nihil minus illi debeo [*quaſi dicat, hoc inter minima eius beneficia, corpus enim ſpectat, reliqua animum.* Ita Lipſ.] III. Amicorum adhortationes, vigiliæ, ſermones. Nihil æquè reficit: exſpectationem mortis, ac metum ſurripit. IV. Et quæ medicus præſcribit, ambulare, exerceri, clarius legere, navigare, viſcera molli iactatione concutere, quibus cibis vtendũ, quando vinum bibendum, &c. V. Non tantum morbi, ſed totius vitæ remedium eſt, contemptus mortis. Nihil triſte eſt, cum huius metum effugimus.

QVAS GRÆCI *κατάῤῥυς* DICVNT.] Verbum eſt *καταῤῥέω* defluo. inde *κατάῤῥοος*, & contractè *καταῤῥοῦς*, defluxus, deſtillatio, de qua, ſimul & gravedine ſic loquitur Cornel. Celſus lib. 4. cap. 2. Deſtillat autem humor ex capite interdum in nares, quod leve eſt: interdum in fauces, quod peius eſt; interdum etiam in pulmonem, quod poſſimum eſt. Si in nares deſtillat, tenvis per has pituita profluit, caput leviter dolet, gravitas eius ſentitur, frequentia ſternutamenta ſunt. Si in fauces, has exaſperat, tuſſiculam movet. Si in pulmonem, propter ſternutamenta, & tuſſim, eſt etiam capitis gravitas, laſſitudo, ſitis, æſtus, bilioſa urina. Aliud autem, quamvis non multum diſtans, gra-

vedo eſt. Hæc nares claudit, vocem obtundit, tuſſim ſiccam movet, ſub eadem ſalſa eſt ſaliva, ſonant aures, venæ moventur in capite, turbida urina eſt. Hæc omnia κορύζας Hippocrates nominat. Catull. epigram. 45. ad Fundum queritur de Sextio, quem Cic. putatur defendiſſe, qui ſibi invitato legerit orationem in Actium quendam, plenam convicijs, & maledictis (*ſic enim interpretor eius verba, plenam veneni, & peſtilentiæ*) unde eum gravedo, & frequens tuſſis quaſſaverit, uſque dum in ſuburbanam villam ſecedens, ocymo ſe, & urtica curaverit. Ibi interpretes gravedinem catarrhū exponunt. Parvi refert. Curantur huiusmodi defluxus eſuritione, ſiti, vigilijs, iuxta vulgarem verſiculum, *Eſuriat, ſitiat, vigilet, qui rheumata curat.*

ÆGYPTVM MVLT. HERBAS, MVLT. MEDICAM. &c.] Odyſſ. 4. Helena hoſpiti Telemacho Vlyſſis filio propter patrem, quem inveſtigabat, nondum inventum admodum mœſto pateram præbitura, mittit in vinum herbam nobiliſſimam νηπενθὲς dictam, cuius ea virtus, ut omnem luctum, mœrorem, & dolorem pellat ex animo, atque arceat. Quæ quidem ab Ægyptia muliere ſibi donata in Ægypto proveniat, ubi plurimæ huiuscemodi herbæ creſcant ſalutiferæ, quamvis etiam noxiæ, & lethales ibidem non deſint. Homeri verba ſequuntur.

Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα,
Ἐσθλὰ, τά οἱ πολύδαμνα πόρεν Θῶνος παράκοιτις
Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

COQVORVM EXQVISITÆ ARTES] Quantum à quam multis ventris cauſſa laboretur, Seneca epiſt. 114 Idem ep. 60. *Quantulum enim eſt, quod natura datur? parvo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaq; (ut ait Salluſtius) ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quosdam vero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Vivit is qui ſe utitur: qui vero latitant, & torpent, ſic in domo ſunt, tanquam in conditivo. Horum licet in ipſo limine marmori nomen inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.* Hæc ille. Quanta incrementa ſtudium ventris acceperit, documento ſunt culinæ aulicæ ubi Apiciana præcepta locum habent.

MORBORVM VARIA GEN. SVCCRESCENTIA] Supra trecentos inveniri teſtis eſt Plin. lib. 26. Poſt ignem ætherea domo à Prometheo ſubductum, & hominibus communicatum, maciem, & novam febrium cohortem (40. ut Plin. ſcribit) terris incubuiſſe affirmat Horat. Ode 3. lib. 1. Inde ſemotam longius moriendi neceſſitatem corripuiſſe gradum, hoc eſt, homines multo citius de vita demigraſſe, quam vel ſolebant, vel debebant. Sic verè affirmari poteſt, cohortes morbórum poſterioribus ſæculis incubuiſſe, & nunc multò citius pleros que emori, quam ante annos abhinc quingentos, aut mille conſueverant.

AD INVENIEND. MEDICINAM] Duo ſunt ſumma medicinæ genera, θεραπευτικὸν curativum, & προφυλακτικὸν præſervativum. Ea vero quæ ad hanc partem conſtituendam à medicis excogitata, atque ordinata ſunt. quatuor nominibus comprehenduntur, quorum ſingula varias, ac multiplices res ſub ſe complectuntur. Tot namque præſidijs valetudinem conſervari poſſe, à Galeno, & alijs medicinæ auctoribus concorditer decretum fuit. Illa vero ſunt Τὰ προσφερόμενα, τὰ κενούμενα, τὰ ἔξωθεν προσπίπτοντα, τὰ ποιούμενα, &c. Hæc Mercurial. de Arte Gymnaſt. lib. 1. cap. 2. Altiſſimus creavit ille quidem medicinam de terra, Eccleſiaſt. 38. idem creavit medicum: ſed pro morbis ſanandis, quos ob corruptam naturam à primis parentibus poſt peccatum in nos transfuſam, & velut hæreditatem quandam, cum alijs multis incommodis, miſerijs, & ærumnis transmiſſam accepimus. Tam benignus enim fuit deus, ut qui percuſſerat, idem ſanandis vulneribus medicamenta ſuppeditaret. Verùm his medicinis utuntur homines, etiam gulones, & bibones, quorum deus venter eſt, qui ſibimet ſcientes per luxum, & gaſtrimargiam incommodant, & vitam decurtant, ſeu abrumpunt potius.

FERINA INGLVVIES] Avidiſſimè, & plurimum vorant lupi, & urſi. Hominis os anguſtum, declarat nō eum ſaginæ. & abdomini natū. Seneca epiſt. 60. Quid ergo? num inſatiabilem nobis natura aluum dedit. cùm tam modica corpora dediſſet. ut vaſtiſſimorum, edaciſſimorumq; animalium aviditatem vinceremus? minimè. AB ÆSCVLAP. EPIDAVRIO EXORNATA.] lib. 15. Metam. cum Romani peſtilentia laborantes, conſulto oraculo Delphico Æſculapium Apollinis filium, medicæ artis ſcientiſſimū Epidauro Romam, ſerpentis forma ab eo aſſumpta transvexiſſent, is lue civitatem liberavit. Apud eundem. lib. 1. Apollo inventionem medicinæ ſibi adſcribit.

Inventum medicina meum eſt, opiferq; per orbem
Dicor, & herbarum ſubiecta potentia nobis.

Huc

Huc ſpectant verba M. Tullij, exordio 3. Tuſcul. Quidnam eſſe cauſſæ putem, cur, cum conſtemus ex animo & corpore, corporis curandi, tuendique cauſſa quæſita ſit ars eius, atque utilitas deorum immortalium inventioni conſecrata, &c. SOLIS MORBOS. ATQVE LANGVENT. OPER. NAVANT.] Sic apud Homerum nominatiſſimi illi duo medici Podalirius, & Machaon tantum vulneribus medentur, nec plus ſunt quam chirurgi, qui Germanis Balbirer latinè vulnerarij: morbum quempiam ab aliquo depuliſſe non leguntur.

Cap. IX. Traiani, Gratiani, aliorumque Impp. miſericordia in milites vulneratos, & ægrotos. Exemplum Principis quanti ſit.

Ex Plinij Panegyrico in Traianum.

DIo in compendio. Traianus Princeps milites in prœlio vulneratos curabat. Cum autem faſciæ, & velamina deficerent, nec ſuæ quidem veſti pepercit; ſed eam totam in ligamenta, & fomenta diſcidit: Auſonius in gratiarum act. de Gratiano, cuius fuerat magiſter. Vidi te circumire tentoria, ſatin ſalvè? quærere, tractare vulnera ſauciorum, & ut ſalutiferæ appararentur medelæ, inſtare. Curam ægrotorum certis in exercitu hominibus ab eo mandatam conſtat. Reperi nihilominus principes, qui & ipſi de militum valetudine curanda perquam ſolliciti fuere, ut qui ægrotantes carpentis vehendos curarint, neceſſarijs omnibus iuverint: immò & ipſi per tentoria viſitarint, quod de Imp. Alexand. Severo memoriæ prodit Lamprid. & de Hadriano Spartian. Stevvech. ad Veger. lib. 3. cap. 2.

Nam vita Principis cenſura eſt, eaque perpetua. Ad hanc dirigimur: ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus eſt, quam exemplo. Quippe infidelis recti magiſter eſt metus. Melius homines exemplis docentur, quæ inprimis hoc in ſe boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt, fieri poſſe.

N O T Æ.

Si præſtans Imp. fuit Traianus, ac multa laudibus proſequenda geſſit; id Præceptori ſuo Plutarcho, homini erudititiſſimo, & Philoſopho graviſſimo debuit, cuius ſapientia, & inſtitutione tantum profecit. De bellis, & victorijs eiuſdem ſummatim Crinit. lib. 5. cap. 6. Nobilitavit eum Panegyrico ſuo Plin. junior Attico dicendi genere elegantiſſimè compoſito, ex quo pauca transſcribere libet.

Non tu civium tuorum amplexus ad pedes deprimis, nec oſculum manu reddis. Manet Imperatori, quæ prior humanitas. Incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eademq́, omnia illa circa te, nihil ipſo te fortuna mutavit. Liberum eſt ingrediente per publicum Principe ſubſiſtere, & occurrere, comitari, præterire, ambulare inter nos, non quaſi contingat; copiam tui non ut imputes facis. Hæret lateri tuo quisquis acceſſit, finemq́, ſermonis ſuus cuiq; pudor; non tua ſuperbia facit. Ante te Principes faſtidio noſtri, & quodam æqualitatis metu uſum pedum amiſerant: illos ergo humeri, cervicesq́, ſervorum ſuper ora noſtra: te fama, te gloria, te civium pietas ſuper ipſos Principes vehunt: te ad ſidera tollit humus, ita communia, & confuſa Principis noſtri veſtigia. &c. Pertinet quoque ad eiusdem gloriam dictum illud in ore vulgi, Ne ſis Traiano melior, Auguſto fælicior, quo Cæſaribus & probitatem, & fælicitatem magnam precabantur. Συμπάθεια in milites vulnerator, quam recitavimus, tam eximia, & inaudita, ut in miſerorum vulnera obliganda, & fovenda ſuam ipſe veſtem totam impenderit, omni commendatione ſuperior eſt.

Gratianus mortuo Valente patruo, qui Orienti imperabat, miſit in imperium Theodoſium Hiſpanum, virum fortem, ac nobilem. Exemplum inſigne moderati animi, & domitæ ad latius regendum cupiditatis. Conſulatu magiſtrum Auſonium, honore ſcilicet ampliſſimo affecit. Quam id grato, & beneficij memori animo, ſatis declarat ipſius illa vox immortali digna memoria ad

eundem

eundem, SOLVI QVOD DEBVI, ET ADHVC DEBEO QVOD SOLVI. Plura alibi de Gratiano retulimus. Ex Seuera Valentiniano Occidentis Imperatori natus, ab eo Ambianis in Gallia octennis, contra morem, non Cæſar, ſed Auguſtus eſt renunciatus.

NEC TAM IMPERIO NOB. &c. QVAM EXEMPLO, &c.] Melius eſſe ciuitatem regi viro optimo, quam lege optima, ſcribit Polit. 3. Ariſtoteles. Et Leo M. Validiora ſunt exempla, quam verba, pleniuſq; docetur opere quam voce. Et principis ſeruantis leges apud populum ad eas ſeruandas cohortatio, efficaciſſima eſt. INFIDELIS RECTI MAGIST. EST METVS.] Apud Stobæum Pythagoras ita imperandum ait principi, vt ſubiectis magis ſit venerationi, quam timori. Reuerentiam ſiquidem admiratio, timorem odium ſequitur, juxta illud Ennianum, *quem metuunt oderunt.*

Cap. X. Hadrianus Aug. Porphyrius Syneſius Epiſcopus.

HAdrianus Imp. tam cupidus fuit famæ, & laudis, vt libros à ſe ſcriptos de vita ſua, libertis ſuis literatis dederit, qui eos ſuis nominibus publicarent, quod cum alii, tum Spartianus tradidit.

Porphyrius à quibuſdam Chriſtianis Cæſareæ pulſatus, eam iniuriam concoquere nequiuit, eorumq; odio, à quibus plagas acceperat, ad Chriſtianorum litteras impiè proſcindendas conuiciis eſt progreſſus. Socrates lib. 3. cap. 19.

Syneſius ex Platonico Chriſtianam religionem profeſſus, & baptiſmo initiatus, cæteris quidem fidei myſteriis aſſentiebatur, Reſurrectionis tamen articulum minimè recipiebat, doctrinam eam deteſtatus, quam tandem admiſit. Euagrius lib. 1. c. 15.

NOTÆ.

De appetitu laudis, & gloriæ, qui in hominem, ingenio præſertim excellentem cadit, ſic ſcriptum inuenio in Hierone apud Xenophontem. Nam hoc quidem (inquit Simonides, cum Hierone colloquens) diſtare videtur homo à brutis, quod eſt honoris appetens: quum cibo, potu, ſomno, Venere cuncta animantia ſimiliter gaudere videantur. Honorum vero cupiditas nec brutis animantibus inſita eſt, nec omnibus ineſt hominibus. At quibuſcunq; inſita eſt honoris, & laudis auiditas, hi demum ſunt, qui plurimum abſunt à pecudibus, pro viris, ac jam non ſolum pro hominibus habendi. Nulla voluptas humana propius ad naturam Dei videtur accedere, quam delectatio, quæ ex honore percipitur. Haud itaq; mirum ſi Hadrianus excellentiæ ſuæ ſibi conſcius, poſteritati, quamuis ſub alieno nomine commendari voluit. Trahimur omnes laudis ſtudio (eſt in ea pro Archia) & optimus quiſq; maximè gloria ducitur. Ennius *Omnes mortales ſeſe laudarier optant.* Lege Dionis Pruſæi de Gloria orationes LXV. & LXVI.

Quod vero pleriq; ſua ſcripta non parui pendunt, ſed admirantur etiam, & exoſculantur, faciunt idem ſimiæ in fœtibus ſuis vbi pepererunt, in illis oculos defigentes, & nonnunquam oſculorum, & amplexuum crebritate exanimantes. Quocirca aliorum de ſcriptis noſtris exquirendum eſt judicium, ne nos nimius noſtri amor decipiat, ac deludat. Porphyrius contra Chriſtianam veritatem rabida debacchatus eſt inſania. Contra nos acerrimum ex animo bellum ſuſcepit. Propugnator factus impietatis, licentioſam, effrænemq; linguam contra Deum vniuerſorum commouit. Hæc in illum Theodoret. Therapeut. variis locis: qui, tametſi Chriſtianis infeſtiſſimum, aduerſus ſuo Chriſtum deos gentium poteſtate caſſos reddidiſſe confeſſum, ex eiuſdem verbis demonſtrat. Adi Euſeb. hiſtoriæ lib. 6. cap. 13. Coquæum in cap. 12. Auguſt. ciuitatis lib. 3. Magiſtrum habuit Amelium, Plotini diſcipulum. Quod aduerſus Chriſtianam religionem, & imperatorem multas effudiſſet blaſphemias, miſſus in exilium, conſule Poſſeuinum noſtrum Apparatu Philoſophico, Tractat. 2.

Syneſius Epiſcopus Cyrenes vixit regnante Theodoſio minore, Arcadij F. homo diſertus, & philoſophiæ cultor eximius, Chriſtianis etiam honorabilis, cui perſuaſerunt, vt licet nondum doctrinam de mortuis olim in vitam redituris admiſiſſet, ſalutaribus tamen aquis tingeretur, & ſe-

Digitized by Google

ſacerdotem conſecrari pateretur, non male augurantes, fidem huius articuli alias eius virtutes ſecuturam, diuinamq; gratiam nihil in eo deſiderari paſſuram, id quod factum eſt. Ingenium eius quæ ſcripſit, orationes, epiſtolæ, hymni ſacri manifeſtant. Hæc curſim ex Euagrij lib. 5. cap. 15.

Cap. XI. Seianus ciuis Romanus ex beatiſſimo omnium miſerrimus.

Ex Dione Caſſio lib. 58.

IN Tiberio exponitur huius viri quem ſubijt fortunæ ludum, qui ex honoribus & longe plurimis, & maximis in extremas calamitates eſt delapſus, quas ad verbum tibi recitabo. Is vero caſus humanam imbecillitatem egregie ob oculos ponit, monetq; nuſquam ſuperbè ſe gerere. Quem enim mane vt præſtantiorem ſe vniuerſi ad curiam comitati fuerant, tunc quaſi nequaquam ſe meliorem in carcerem rapuerunt. Quem coronis ante dignati fuerant, ei tunc vincula induxerunt. Quem tanquam dominum ſtipauerant, eum fugitiui inſtar cuſtodierunt, tegimenq; obuelanti ſeſe detraxerunt, alapis ingeſtis. Quem antea prætexta purpura veſte decorauerant; cui genua flexerant, atq; vt deo ſacrificauerant, eum tunc ad mortem duxerunt. Populus quoq; irruens, multo ei clamore eos, quibus mortem intulerat, exprobrauit: ſpes, quas ſibi propoſitas habuerat ludibrio iactauit: omnes eius ſtatuas deiecit, confregit, raptauit, quaſi ipſum ſi contumelia illa multarent. Ita ſpectator eorum quæ paſſurus eſſet, Seianus fuit, dum in circum conijcitur. Nulla mora, eadem die, prope carcerem, in æde Concordiæ conuenit Senatus, cumq; hunc ſenſum populi, prætorios milites multos adeſſe viderent, morte eum damnarunt. Itaq; capite multatus, in Gemonias proiectus eſt, eumq; totum triduum populus ludibrio habitum in Tiberim miſit: liberi ex Senatus conſulto necati ſunt: filia, quam pactus erat Claudij filio, conſtuprata prius à carnifice, quaſi impium eſſet virginem in carcere perire.

NOTÆ.

Fortunam veteres opinabantur deam eſſe, quæ homines indignos æquè, ac dignos bonis & malis diſtribuendis, fælices & infælices redderet, prout cuiq; bene, aut male vellet; cuius inconſtantiam & volubilitatem per ſphæram cui inſiſteret, & per rotam cui inſideret potiſſimum pictores, ſculptores, & ſtatuarij ſignificabant. Quò reſpexit, vt videtur, Ouid. cum cecinit.

Paſſibus ambiguis Fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo firma, tenaxq; loco.
Et hi Leonini.
Luſus Fortunæ variabit imagine lunæ.
Creſcit, decreſcit, vnquam conſiſtere neſcit.

Eſt autem aliud nihil niſi fortuitus quidam in corpore noſtro, aut in rebus externis, ſiue in bonis, ſiue in malis euentus, vnde illæ voces, quas, vt ait Auguſtin. nulla religio dicere prohibet, forte, forſan, forſitan, fortaſſe, fortuitò: quod tamen totum reuocandum eſt ad diuinam prouidentiam. Pulchre Dio Chryſoſt. orat. 3. de Fortuna cauſſam affert cur vaga, & mutabilis ſit, & quamobrem immeritò accuſetur, ac ſtultis, & ea indignis quomodo expediat, vt donis eius careant. Cum enim humiles, & obſcuri ſunt, inquit, tacere poſſunt alios, cuiuſmodi moribus ſint prædici: in altum verò à Fortuna elati, improbitatem ſuam conſpicuam faciunt. Quemadmodum qui corporis aliquod vitium habent, melius eſt, vt in occulto ſe exuant, & nunquam in publico, vt neminem habeant turpitudinis ſuæ teſtem. Sic qui habent animum illiberalem, ac flagitioſum, omnino prodeſt, vt tenebris Fortunæ circumfuſi ac tecti vitam tranſeant.

Illuſtri

Digitized by Google

Illuſtri exemplo fortunæ proſperæ in adverſam, & miſeram commutatæ ſunt præter alios complures Crœſus à Cyro Perſarum rege captus, & in rogum impoſitus. Dionyſius iunior tyrannus Syracuſis pulſus, & Corinthi exulans, ubi mercede pueros litteras docuit. Perſeus regis Macedoniæ filius Romæ paupertatem ſuam ferraria exercenda conſolatus eſt. Iulius Cæſar tantus populorum, gentiumque victor, flagravit odio Senatus, & viginti tribus confoſſus vulneribus interijt. Exemplum inſigne hoc anno M. DC. XXI. in Germano quodam principe vidimus, & obſtupuimus.

Cap. XII. Platonis de Repub. & de legibus libri, & quis ab eo ſtatuatur philoſophiæ finis.

VBerrima ſunt, quæ ſcribit Plato de adminiſtratione civitatum, & ſunt ornata mirifico ſplendore orationis. Et cum diſſimiles libros ſcripſerit, Politiam, & de legibus, in alteris liberius luſit: ſed in libris de legibus ſimpliciter, & ſine ænigmatibus ſuam ſententiam expoſuit, & præcepta collegit utilia ad gubernationem civitatum, ex quibus tanquam ex fontibus Iureconſulti Romani hauſerunt. Apparet enim in multis legibus, auctores pæne verba Platonis deſcribere. Philoſophiæ autem finem ubique conſtituit cognitionem dei, ſicut ait in quadam epiſtola. Ita recte philoſophabimur, ſi deum agnoſcemus univerſæ naturæ patrem, cauſſam, & gubernatorem eſſe, eique iuſtè viventes obtemperabimus. Hanc unam ait non ἄμυσον παιδείαν eſſe, & veram philoſophiam. Et quia videbat hæc derideri ab atheis, confirmat lectores, inquiens, non ſatis eſſe ſic ſentire, ſed etiam animos ita confirmandos, & roborandos eſſe, ut contemnere poſſimus, qui nos ita ſentientes derident. Philipp. Orat. Tomo III.

COMMENTARIVS.

DE ADMINISTRAT. CIVITAT.] Libros x. de Repub. ſive de Iuſto intellige, quibus abſolutiſſima Reipub. forma, non qualis eſſet, aut extaret, ſed eſſe, & extare deberet ἐνδιαλόγματος ἰδέα deſcribitur. Ideo in ſolis verbis ſitam ait Nazianzenus Orat. in Iulian. I. Orat. in Heronem tragelaphis ſimilem eſſe ait, quod hi cum nulli ſint, tamen eſſe finguntur. Ridetur à Luciano lib. 2. verarum hiſtoriarum, ubi Platonem apud inferos reperiri negans, in civitate ab ſe condita habitare dicit. Reprehenditur ab Ariſtotele 2. Polit. Cic. 1. de Orat. commentitiam Platonis civitatem vocat. Plura leges Commentario Leonardi Coquæi in Auguſtin. Civitatem Dei, lib. 2. cap. 14.

MIRIIFICO SPLENDORE ORAT.] Mirum ornatum, & ſplendorem orationis Platoni ſuo tribuit Cicero, cui ſummam eloquentiam tribuit. in Oratore perf. Longe omnium, quicunque ſcripſerunt, aut locuti ſunt, & copia dicendi, & gravitate princeps Plato. Reliqua teſtimonia prætermitto. Theodoret. Therapeut. Serm. 1. Plato compoſitæ orationis ornatu Græcos omnes facilè ſuperavit. Ibid. Omnes homines, non ſolum cæteros Græcos, ſed ipſos quoque Athenienſes facundia, verborumq; ornatu facilè antecelluit.

IN LIBRIS DE LEGIB. SIMPL. SENT. SVAM EXPONIT] Quam condidit civitatem, eam libris XII. de legibus conſcriptis ſepit, ac munit, quæ ut bonam partem ſint utiles, nec reprehendi queant, ſanè quasdam eſſe admodum vitioſas, & cum recta ratione ac pudore pugnantes; nemo niſi emotæ mentis inficiabitur. *Quales ſunt illæ de inſpiciendis puellarum, ac marium corporibus ad maturitatem coniugij diiudicandam. De fœtu poſt annum quinquageſimum quintum ſuſcepto exponendo. De paribus fœminarum virorumq; gymnaſticis exercitijs. De communitate uxorum. Præpoſtera libidini deditos beatos eſſe, & cum hinc exceſſerint fore, pronunciat, quod nec Nero turpiſſimus, nec Sardanapalus molliſſimus laudaſſet. Innoxium, & inſontem eſſe vult, qui proprium ſervum occiderit. Qui liberum hominem ira inflammatus trucidarit, ſolum biennium exulare iubet. Qui per inſidias interemerit, triennium ſolum vertere. Idem in exilio faciendi perpetuum decernit exilium. Patribus qui filios, filijs qui parentes, viris qui coniuges uxoribus quæ maritos necaverint eaſdē pœnas ſtatuit.* Has omnes leges conſiderans Theodoret. Serm. 9. qui eſt de legibus, vehementer invehitur in legislatorē, & inſipientiæ condemnat, additq;. *Leges quidem ille tulit, nulli autem hominum ſuis vivere legibus perſuaſit, non civibus, non externis: non urbanis, non villicis: non Græcis, non Barbaris: non ſervis, non liberis: non viris, non mulieribus: nō iuvenibus,*

non longævis: non litterarum ſtudio innutritis: non denique rudibus, & indoctis. Euſebius Præparat. Evangel. lib. 8. cap. 2. ex Ioſepho. Plato leges verbis inanibus conſcripſit, unde nulla utilitas, niſi forſitan eloquentiæ conſecuta eſt. Vocat quoque in reprehenſionem Platonica præcepta Lactant. lib. 3. cap. 22. Laurentius Renatus Theologus Annotat. in Tertull. librum adverſus Iudæos refert, interrogatum Platonem, quouſque præceptis ſuis parendum foret, reſpondiſſe, quoad in terris appareret ſacratior aliquis, qui omnibus veritatis fontem aperiret, quem denique ſequerentur omnes. Sed quoniam idem Renatus hiſtoriæ huius teſtem nullum profert, mihi de commento ſuſpecta ſit.

PHILOSOPHIÆ FINEM VBIQVE DEI COGNIT. CONSTIT.] Lactant. Platonem deum cognoviſſe aſſerit lib. 1. cap. 5. Plato, qui omnium ſapientiſs. iudicatur, monarchiam planè, aperteque defendit nec æthera, aut rationem, aut naturam, ſed, ut eſt, deum nominat: ab eo mundum hunc perfectum, atque mirabilem eſſe fabricatum.

HANC VNAM AIT VERAM ESSE PHILOSOPH.] Immo hæc & vera, & conſummata Theologia; dicam amplius, hæc vita æterna eſt. Sic enim Salvator. Ioan. cap. 17. *Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.*

Cap. XIII. In dandis conſiliis tria requiri.

Ex Ariſtotelis 2. Rhetoricor. Muret. lib. 8. cap. 14.

TRia ſunt quæ efficiunt, ut ij qui conſilium dant digni iudicentur quibus credamus, quoſque duces in rebus ſuſcipiendis, ac gerendis ſequamur, prudentia, probitas, & benevolentia erga nos. Horum trium ſi quid abfuerit, non ſatis tutum eſt eorum conſilio fidere. Nam qui tum bonus vir erit, & amicus nobis, ſi idem parum prudens, & conſideratus fuerit, falſus ipſe nos fallet. Et qui callidus, atque aſtutus eſt; ſi aut improbus ſit, aut male animatus in nos, in fraudem inducet potius, quam bono, & utili conſilio adiuuet. Etiam, ſi quis & prudens eſt, & vir bonus, niſi benevolentia nos aliqua complectatur, non valde laborabit, quid nobis futurum ſit. Itaque dabit ille quidem conſilium nobis bona fide, & ſine fallacia; ſed tamen non ita cogitatè, ut ſi aliqua nobis cum ipſo eſſet coniunctio. Quare poterit fallere. Quod ſi etiam nobis inimicus ſit, nunquam ſanè nobis auctor erit, ut id faciamus, quod nobis optimum fore cognoſcet. Tria illa in quo inerunt, is neque poterit fallere, & vix poterit falli.

NOTÆ.

Videamus primùm quid divinæ litteræ de conſilio petendo, & exquirendo ſentiant. *Qui ſapiens eſt*, inquiunt, Proverb. 12. *audit conſilia.* Suæ namque ſapientiæ non fidit, cum ſciat, neminem per ſe ſatis, & omnibus horis ſapientem, niſi deum. Rurſum cap. 24. *Salus, ubi multa conſilia.* Quis ergo dubitet, quin ibi nulla ſalus, ſed confuſio, & infælicitas, ubi nulla conſilia: ubi quiſque ſibimet eſt à conſilijs, ſibi viam monſtrat, fretus ingenio, & prudentia ſua, quam non videt meram eſſe imprudentiam, immo ſtultitiam. Cavendum, poteſtatibus præſertim, provinciarumque, & imperiorum rectoribus, ne quid agant ſine conſilio, ne poſtmodum pœniteat. *Bonis amici conſilijs anima dulcoratur.* Proverb. 27. Lumen bonus, & ſapiens conſiliarius tibi in tenebris verſanti, & ancipiti cogitatione diſtracto accendit, ne actione offendas: manu te ducit, ne à recto tramite aberres: hærentem, & perplexum expedit, omnique ambiguitate pulſa, & angore profligato animum exhilarat. Suadendum Regibus & principibus ut idoneis, & fidelibus conſiliarijs utantur. Quos cum aſſentatores haberet Nero, eorum ſuaſu multa à dignitate ſua aliena perpetraſſe dicitur. Nec verò quiſquam probandus eſt, niſi qui id ſuadet alteri, quod ipſe faceret, ſi eodem loco eſſet. Et præſtat principem eſſe non probum, conſiliarios autem probos: facilius ſi quidem à multis unus ad animi ſanitatem revocatur, quam ab uno corrigantur multi. Quæſitum eſt à Rege Alphonſo quibus tandem conſiliarijs maximè delectaretur, libris dixit, à quibus ſine metu, ſine gratia quæ noſſe cuperet, fideliter audiret. Provideant autem qui dant conſilia, ne ſibi contingat illud proverbij, Malum conſilium conſultori peſſimum, ſeduloque circumſpiciant quid, quare, qua mente,

quibus

quibus ſuadeant, aut diſſuadeant. Malè ceſſit Perillo conſilium, quod de tauro æneo Phalaridi tyanno ſuggeſſit. Malè Eutropio Eunucho quod Arcadio Imp. de ſontibus ab altari abſtrahendis, & vita multandis. *Incidit enim in foveam quam fecit.* pſalm. 7. Monet hoc idem Heſiod. ἔργ. ϗ ἡμερ.

Οἱ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων.
Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.
Ipſe ſibi damno eſt, alium qui lædere quærit.
Conſultum malè conſultori peſſima res eſt.

Cap. XIV. Aurelius pictor, Cato minor, Clinias, Aſpaſia.

AVrelius celebris pictor Romæ, paulo ante Auguſtum fuit, qui flagitio inſigni corrupit artem, ſemper alicuius fæminæ amore flagrans & ob id deas pingens dilectarum imagine. Itaque in pictura eius ſcorta numerabantur. Volaterran. Catonem minorem Cic. 3. de Finib. helluonem librorum nominat, propter inexhauſtam legendi cupiditatem. Dum Senatus cogeretur, in curia libellos Græcos ſecum allatos legebat. Clinias Muſicus, & philoſophus, ſecta Pythagoræus, ſi quando ad iram provocaretur, ſumpta ſtatim cithara motus animi leniebat, haud aliter quam Achilles, dum ad littus ſederet, iratus Agamemnoni, eodem fere modo dolorem placabat. Ælian. Variæ hiſtor. lib, 14. cap. 23. Aſpaſia Mileſia mulier magna doctrinæ fama Sophiſtria fuit, & Rhetorices magiſtra, Periclem docuit ſimul, & amavit, ab eóque in matrimonium accepta, cum eſſet captiva, cauſſa fuit & ipſa duorum bellorum, Samij videlicet, & Peloponneſiaci. Volaterran.

COMMENTARIVS.

DEAS PINGENS DILECTAR. IMAGINE] Hoc & de Apelle prodit, ſi recordor, Iuſtinus, donatam ſcilicet illi ab Alexandro concubinarum pulcherrimam, Campaſpen nomine, cuius lineamenta, & formoſitatem ille penicillo in laudatiſſimam illam Venerem ſuam tranſtulit. Nec eſt dubitandum, etiam noſtræ, & ſuperioris ætatis excellentes pictores, non quidem ſcortorum, ſed honeſtarum vel virginum vel matronarum formas in ſanctis virginibus, & matronis, tantumne? immò & in Dei matre, ſicut Zeuxin in Helena ſua quod in qualibet Crotoniatarum virgine pulcherrimum erat, exprimere ſtuduiſſe. Quod quidem eorum conſilium, quatenus imaginum ſuarum facies quam elegantiſſimas effingere nituntur, & à viventibus non ſanctis exempla in ſanctis petunt, reprehendendum non videtur. Quatenus autem honores illos, quibus ſanctarum effigies colimus, tacitè illis mulieribus ſub alieno nomine tranſcribere voluerunt, excuſari à culpa non poſſunt. HELLVO LIBRORVM] In libris, quam in vino helluari quanto melius? Inde ſapientia Catoni, qui cum ſciret magnam latere in libris græcis ſapientiam, (Græcia enim ſapientiæ domicilium) eam linguam vel ſenex didicit. Parciſſimum porrò fuiſſe temporis indicat, quod nec tantillum ſpatij, dum ſenatum in curiam congregandum exſpectat, otio, aut colloquijs inanibus tranſigendum putavit. Cic. de Senectute, in quo libello ipſum cum Scipione, & Lælio diſputantem introducit. Qui ſi eruditius videbitur diſputare, quam conſuevit ipſe in ſuis libris, attribuito græcis litteris, quarum eum conſtat perſtudioſum fuiſſe in ſenectute.

SVMPTA STAT. CITHARA MOT. ANIMI] Timotheum Muſicum traditum eſt litteris Alexandrum M. mutatis tantum modolis à ſuma lenitate ad ſumam ferociam; & contra à ferocia ad lenitatem traducere potuiſſe. Tanta vis eſt in temperando ſono muſico. Quomodo citharæ modulis Pythagoræi ab initio ſtatim diei animi motus ad quietem, tranquillitatemque componerent ſcriptum apud Iamblichū de vita Pythagoræ invenies. HAVD ALITER QVAM ACHILLES, &c.] Tres legatos, Phænicem, Aiacem, & Vlyſſem ab Agamemnone ad Achillem reconciliandum miſſos, inveniſſe illum ſeſe cithara pulſanda, & præclara virorum fortium facta canendo oblectantem, canit Homerus Iliad. 9.

Digitized by Google

Τὸν δ' εὗρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείῃ,
Τῇ ὅ γε θυμὸν ἔτερπεν, ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

ASPASIA MILESIA MVLIER, &c.] De hac fæmina Plutarchus multa in Pericle, in cuius gratiam bellum Samijs fecerit. Sanè in magna opinione fuit. Eandem in claris Græciæ mulieribus numerat Clem. Stromat. 4. de qua multa ſcribant Comici, & qua Socrates ad Philoſophiā, Pericles ad Rhetoricam magiſtra uſus ſit, ut retulimus. SOPHISTRIA FVIT] Etiam litterarum ſcientia claruit. De Sophiſtis extant libri quinque, Ludouici Creſſolij noſtri, quos legendi tibi auctor ſum; exquiſitæ enim, & antiquæ eruditionis referti ſunt. CAVSSA FVIT DVORVM BELLORVM] Bella ob mulieres excitata hæc invenio, Troianum propter raptam à Paride Helenam, de quo Ovid. lib. 1. Amor. eleg. 10.

Qualis ab Eurota Phrygiis aduecta carinis
Coniugibus belli cauſſa duobus erat.

Propert. lib. 2. eleg 3.

Olim mirabar quod tanti ad Pergama belli
Europa atq; Aſia cauſſa puella fuit.

Pro connubio Lauiniæ Aeneas & Turnus bella geſſerunt. Raptæ à Romanis Conſualibus ludis Sabinæ fecerunt, vt bellum inter earum ciues, & Romanos exardeſceret. Pluribus enumerandis ſuperſedeo. Enumerat Athenæus lib. 13. Herodotus quoque initium bellorum inter Græcos, & Barbaros raptus fæminarum fuiſſe narrat lib. 1. Horat. etiam ante Troiam mulieres cauſſam belli præbuiſſe ſat. 3. lib. 1. autumat.

Cap. XV. Vnde opinio ſtellas eſſe igneas, & terræ, aquarumque vaporibus ali.

ITa quidem priſci ſenſere: quare nonnulli eventurum credidere, ut omni demum exhauſta, & conſumpta alimonia, mundus igne corriperetur. Virg. 1. Æneid. *convexa polus dum ſidera paſcet*. Et. 5. *Me pater Anchiſes quoties aſtra ignea ſurgunt.* Senſerunt igneas Varro 4. de LL. Plin. Macrob. De hoc Auguſtin. ſuper Geneſin lib. 2. cap. 6. Lombardus Sentent. lib. 2. diſtinct. 14. Seneca Natural. lib. 2. cap. 5. & lib. 6. cap. 16. Ariſtoteles refutat lib. 1. & 2. de Cælo, 1. & 2. Meteor. Quia nimirum eas micare, & in morem flammæ ſcintillare videbant, quod vel hodie multi poſſunt opinari. Et nihil eſt ſimilius igni quo utimur, præſertim cum ſcintillent. Sed ideo moveri flammis velut ſuccreſcentibus, altisque videntur, quia fluor viſus (Ariſtot. 2. de cœlo) longior quam par ſit protractus, propter ſpatium immenſum debilitatur, ideo tremit, utque ſtellæ tremere, ac moveri videantur efficit. Nihil enim intereſt, hic ne, vel oculi radius, an res quam intuemur moveatur. Quod inter aſpiciendum planetas haud uſu venit, ut ait Ariſtoteles, quia non adeo vt firmamenti ſtellæ à nobis diſtant. Quo fit ut viſus vegetus magis, ac validus in iſtos dirigatur, atque ad eos pertingat. Cauſam etiam præſtitit huic opinioni calor. Inſtar enim ignis cum calefaciat, & exurat ſol, igneus eſt creditus. Virgil. 8. Æneid. *ſol mediam conſcenderat igneus orbem.* Hieronym. Magius de mundi exuſt. lib. 1.

NOTÆ.

Contemplationem ſiderum mirifica voluptate imbuiſſe animos ſapientium, eosq; ad arcana naturæ perſcrutanda impuliſſe auctor eſt Cicero Tuſcul. 5. iuvat audire. Quid tandem igitur gaudio

dio affici neceſſe eſt ſapientis animum, cum his habitantem, pernoctantemq; curis, & cum totius mundi motus, conuerſionesq; perſpexerit, ſideraq; viderit innumerabilia cælo inhærentia, cum eius ipſius motu congruere, certis infixa ſedibus: ſeptem alia ſuos quæq; tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate diſtantia? &c.

Genethliaci quidam ſingulis hominibus ſingulas ſtellas attribuerunt, clariores diuitibus, minus claras pauperibus, obſcuras defectis, ac pro ſorte cuiusq; lucentes, quæ cum vnoquoq; naſcente orirentur, cum moriente extinguerentur. Dicat aliquis hic illud Lucretij, *quod mihi cum vanum, tum delirum eſſe videtur*. Stellas autem ſiue aſtra, ſiue ſidera non modo calorem virtute, & vi ſua efficere; ſed in ſeipſis quoq; calorem cohibere, ſeu ignea conſtare natura ſenſerunt Auguſtin. Baſilius, Ambroſius, Ægyptij veteres. Anaxagoras eundem candens, ac penitus ignitum ſaxum. Stoicorum dogma eſt, ſidera cum ſint ignea, vaporibus terrarum, & humidis aſpirationibus aquarum altè eleuatis, & attractis paſci, & ali, quo alimento aliquando deficiente mundum conflagraturum. Ignem quippe hunc noſtrum quo aſſiduò vtimur, cum ſine nutrimento conſtare non poſſe cernerent, idem cæleſtibus illis ignitis accidere exiſtimarunt. Vtramq; opinionem tetigit 2. de Nat. deor. in perſona Balbi Stoici, M. Tullius his verbis. Ergo cum ſol igneus ſit, Oceaniq; alatur humoribus, quia nullus ignis ſine paſtu aliquo poſſit permanere, neceſſe eſt vt ei ſimilis ſit igni, quem adhibemus ad vſum, atq; victum, aut ei qui corporibus animantium continetur. Ibid. Probabile eſt igitur præſtantem intelligentiam in ſideribus eſſe, quæ & æthercam mundi partem incolant & marinis, terrenisq; humoribus, longo interuallo extenuatis alantur. Plin. lib. 2. cap. 68. Oceanus ſidera ipſa tot & tantæ magnitudinis paſcens. Adde Lucret. lib. 1.

Vnde mare, ingenui fontes, externaq; longè
Flumina ſuppeditant? vnde æther ſidera paſcit?

Refutat hanc inſipientem ſapientiam. Bened. Pererius noſter, quæſt X. lib. 2. Commentar. in Geneſin. Solem vero & ſtellas non eſſe igneas ex Peripateticorum rationibus conuincit Rhodig. lib. 24. cap. 16.

Cap. XVI. Tantalus, Chœrilus, Carthago.

PIndar. Olymp. 1. tradit, ſi quem vnquam mortalium dii magnis honoribus affecerint, eum Tantalū fuiſſe: ſed illum nequiuiſſe concoquere magnā fælicitatem ſuam, itaque ſuperbiæ cauſſà detruſum ad inferos: ibi quatuor ſupplicijs affici; quod perpetuò ſtare cogatur, quod eſuriat, ſitiat, & imminentis capiti lapidis metu torqueatur: idque quod nectar & ambroſiam diis ſurreptam cum hominibus compotoribus ſuis communicauerit. Refert Muret. in 1. Tuſcul.

Illum Chœrilum, quem deridet Horat. ad Auguſt. epiſt. 1. lib. 2. non agnoſco, & puto eſſe hallucinationem Horatii, qui Alexandro tribuit, quod Archelao potius debeat: qui numiſma aureum pro ſingulis verſibus Chœrilo numerarit. Neque dubito Horatium tam in Regis Macedonum nomine hallucinatum, quam præpoſterè de Chœrili poëſi iudicaſſe, quem ex his paucis, qui hodie ſuperſunt, verſibus dignum iudicamus, qui meliorem induſtriæ ſuæ æſtimatorem nanciſceretur, quam Horatiū. Sed non mirum de Chœrilo ita ſenſiſſe, cui ſales Plautini, & Laberiani ſordere viſi. Scholiaſtes in Chronica Euſebij.

Carthaginem æmulam imperij Romani vocat Salluſt. in Catilin. quæ à ſtirpe interierit, anno ſcilicet vrbis Romanæ DCVII. Cn. Cornelio Lentulo, & L. Mummio Coſſ. ſtetit annos prope ſeptingentos, exq; ijs CXX. de imperio terrarum orbis cum Romanis decertauit. Euerſa eſt Catone maximè ſuadente, & ſenatum ad illius excidium inſtigante, vnius pomi argumento, de quo Plin. lib. 25. cap. 18. Illius potentiſſimæ ciuitatis magnitudo quanta fuerit, vt cætera taceam, vel ignium mora probari poteſt: quippe per continuos decem, & ſeptem dies vix potuit incendium reſtingui, &c. Florus lib. 2. cap. 15. Paterculus, Vrſin. in Catilin. Salluſtij. Carthago horror

Digitized by Google

horror ciuitatis Romanæ, Tertull. lib. de Pallio. Eodem lib. Vticam Carthaginis ſororem nominat, quod vtraq; ciuitas à Phœnicibus eſſet condita. Sicut apud Ezechielem cap. 16. Sodoma, & Samaria ſorores vrbis Hieruſalem dicuntur.

COMMENTARIVS.

Τάνταλον quaſi Ταλάντατον dictum Plato vult in Cratylo, id eſt miſerum, & infæliciſſimum. In Theoremate vnum duntaxat peccatum illius profertur, ob quod apud inferos variè puniatur. Linguam incontinentem habuit. Nam cum ad deorum menſam adhiberetur, & in eorum concilio quotidie verſaretur, eorumq; ſecreta, & conſilia noſſet, ea hominibus euulgauit. Sic Euripides Oreſte Idcirco fame, & ſiti apud inferos ſtans in palude cruciari dictus eſt, dum aqua, quoties ſe ad bibendum incuruat, ab eius ore refugit, & poma impendentia, quoties caput ad carpendum erigit, altius ſe ſuſtollunt, vt Homericus Vlyſſes Odyſſ. λ. commemorat, oculatus teſtis. Hoc figmentum auaros reſpicit, judicio Horatij, cuius iſti verſus ſat. 1. lib. 1.

Tantalus à labris ſitiens fugientia captat
Flumina. quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur, congeſtis vndiq; ſaccis
Indormis inhians: & tanquam parcere ſacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Ex Petronio.

Nec bibit inter aquas, nec poma cadentia carpit,
Tantalus infælix, quem ſua fata premunt.
Diuitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & ſicco concoquit ore famem.

Pindarus, Euripides, Lucretius eius capiti aſperum, & grande ſaxum impendere aiunt, cuius in ſe lapſum ſemper extimeſcat. Fabulam ad ſuperſtitionem, & inanem Deorum metum declarandum torquet Lucretius, lib. 3.

Hæc miſer impendens magnum timet aere ſaxum
Tantalus, vt fama eſt, caſſa formidine torpens.
Sed magis in vita diuûm metus vrget inanis
Mortales, caſumq; timent, quem cuiq; ferat fors.

Sitis meminit Cic. 1. Tuſcul. Dic quæſo, num te illa terrent triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, tranſuectio Acherontis, mento ſummam aquam attingens Tantalus? Lib. autem 4. ſaxum illud immane magnis alicuius mali timorem denotare arbitratur. Quid autem eſt, inquit, non miſerius ſolum, ſed fœdius etiam, & deformius, quam ægritudine quis afflictus, debilitatusq; iacens? cui miſeriæ proximus eſt is, qui propinquans aliquod malum metuit, exanimatusq; pendet animi. Quam vim mali ſignificantes poetæ, impendere apud inferos ſaxum Tantalo faciunt. Pindarus, & Homericus interpres addunt, furatum nectar, & ambroſiam & impertiuiſſe amicis & æqualibus. Hoc non aliud velle, quam fuiſſe inuentorem cognitionis rerum cæleſtium ſuauiſſimæ. quod enim nectar, quæ ambroſia Dei cognitione optabilior, aut iucundior? Eſt item in fabulis filium Pelopem membratim conciſum dijs ad explorandam eorum diuinitatem coctum comedendum appoſuiſſe. Vide emblema Alciati 84. & in id Claud. Minoem Et Epigramma Antholog. 4. Tit. π. εἰς εἰκόνας ἀρχαίων, καὶ ἡρώων τινῶν. εἰς Τάνταλον. ILLVM CHOERILVM, QVEM DERID. HORAT.] Iudicium Horatij de Chœrilo hoc iſt in arte. *quem bis terq; bonum cum riſu miror.* Geſta Alexand. M. ſcribenda ſuſcepit, pactus ante cum Rege pro quolibet bono verſu Philippæum, pro quolibet malo colaphum: tot autem colaphos accepiſſe fertur vt perierit. Tradidit hoc Acron interpres Horatij vetus. Contrarium autumat idem Horat. epiſt. 1. lib. 2. placuiſſe Regi, & tanquam bonum poetam præmium philippæos tuliſſe non tamen ab Alexandro, ſed ab Archelao, vt notatum eſt in theoremate. Sed eſto cum Alexandro pactus ſit Chœrilus. Quid ergo? Dicemus Alexandrum iudicio parum valuiſſe, vt aurea pro æreis duceret? Certè in Homero non eſt deceptus, quem ſibi, vt Achil-

li,

Digitized by Google

li præconem rerum ſuarum contigiſſe magnopere optauit, vt pro Archia Cicero teſtificatus eſt. Horatij porrò malignitas, an inuidia? à nobis etiam alio loco notata eſt in eleuandis Plautinis ſalibus videlicet. CARTHAG. ÆMVLAM IMPERII ROM.] De bello præcipiens. 1. Off. Cicero quis Romæ, & Carthagini bellis Punicis gerendis ſcopus fuerit diſertè oſtendit, ita loquens: Sed ea bella, quibus imperij gloria propoſita eſt, minus acerbè gerenda ſunt. Vt enim cum ciue aliter contendimus ſi eſt inimicus: aliter ſi competitor: cum altero certamen honoris, & dignitatis eſt: cum altero capitis & famæ: ſic cum Celtiberis, & Cimbris bellum vt cum inimicis gerebatur, vter eſſet, non vter imperaret: cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Pœni fœdifragi, crudelis Hannibal, reliqui iuſtiores. VNIVS POMI ARGVMENTO]Ex Plinij verbis hiſtoriam producam. lib. 15. c. 18. Sed à Catone iam tum appellata Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum vſo eo pomo Namq; perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumq; ſecuritatis anxius, cum clamaret omni Senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum: oſtendenſq; Patribus, Interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cum inter omnes recentem eſſe ficum conſtaret, Atqui tertium, inquit, ante diem ſcitote decerptum Carthagine; tam prope à muris habemus hoſtem: ſtatimq; ſumptum eſt Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta eſt. Supra omnia quiddam eſt, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per CXX. annos æmulam vnius pomi argumento euerſam &c.

Cap. XVII. Præcipuum leonis hieroglyphicum Magnanimitas.

NVlla naturæ vis admirabilior eſſe iudicatur, quam qua egregiè pollet magnanimitate, quam Ægyptij ſacerdotes ea de cauſa per leonem pictum intelligi volebant, quod inter quadrupedes nullum aliud animal præſtare magis animo exploratum haberent. Eam præterea Leonis eſſe imaginem, vt magni, & generoſi animi ſimulacrum præ ſe ferat, vt in phyſiognomorum obſeruationibus inuenitur. Caput enim magnum habet, pupillas ignitas, faciem obrotundam, & ad radiorum ſimilitudinem iubas vndecunq; diffuſas, quibus colla, armoſq; veſtiat. Id enim genus leonum animoſius eſſe theatra Romana ſæpius oſtendere. Atque hæ quidem quo diffuſæ magis, eo magis vulnerum contemptum indicant, recteq; dicitur, leonem non terreri laruis, neque à ſubula excipi. Quare Diogenes, cum apud Xeniadem ſeruiret, volentibus amicis eum redimere, negauit ſe velle. An neſcitis, inquit, leones non ijs ſeruire à quibus aluntur, ſed altores potius ſeruire leonibus? Degeneres autem, ac pauidiores ſunt, qui criſpioribus, breuioribuſq; ſunt iubis. Neque aliud ſibi vult diuina lectio, cum Dei populum ſicut catulum leonis exſurgere, & ſicut leonem exilire prædicat. Quanta enim illa indicia ſunt magni animi, cum quis crucem ſuam tollit, & Chriſtum ſequitur? cum furias Principum contemnit? cum ferocia, ſæuaq; vulnera aſpernatur? cum cæſus deniq; gladiis, bidentis inſtar nullam neque murmure, neque querimonia conſternationem oſtendit? cum victo ſæculi terrore, ſpretiſq; pœnis corporis, igni, beſtiis, tortoribus traduntur Chriſtiani? deſpiciunt enim, & contemnunt omnia, quæ ſunt in poteſtate mortalium, & imitantur eum, qui Leo de tribu Iuda nuncupatur: atque hic demum ille ille homo eſt impauidus, qualem ſibi dari Democritus poſtulabat, ad ſummi boni ſpeciem, qui ſcilicet animum à terrore liberaſſet. Ex Pierij Hieroglyph. in Leone.

NOTÆ.

Quibus animalibus plus ineſt caloris, ea ſunt iracundiora: ſicut placidiora, quibus plus frigoris. Hinc de leonibus Lucret. lib. 3.

Sed calidi plus eſt illis quibus acria corda,
Iracundaq; mens facile efferueſcit in ira,

Quo genere inprimis vis eſt violenta Leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumq; gementes.

Deſcribit etiam vt iracundos, & animoſos Virgil. initio lib. 12. *Tum demum mouet arma Leo, &c.* Mira ſunt quæ de Leone memorat Ælian. de Animalib. lib. 5. cap. 39. ſolum leonem naſci oculis apertis, tanquam ſolum à partu iracundum, & ſtrenuum. Alij obſeruarunt, cum dormit, caudam mouere, vt oſtendat nimirum, ſe non omnino dormire, & ſomno vndequaque vinci, vt cæteras animantes. Cum ſe cibo nimio repleuerit, deuorata ſimia ventrem mollit rurſum, & extenuat. Cum Berenice regina leo manſuefactus vivebat, tanquam vnus ex comptoribus (*τῶν κομώντων*) linguaq; eius faciei blandiebatur, leniter abſtergens, & complanans rugas, demulcebat, cum eaq; in menſa conuiuebat, humaniter, & apte comedens. Onomarchus Catanæ tyrannus, & Cleomenis filius: etiam leones habuerunt conuictores. Hactenus Ælian. Tertullian. lib. de anima cap. 12. Naturalium vero ſcientia ne in beſtiis quidem deficit. Planè obliuiſcetur feritatis Leo, manſuetudinis eruditione præuentus, & cum toto ſuggeſtu jubarum delicium fiet Berenices alicuius reginæ, lingua genas eius emaculans: mores beſtiam relinquent, ſcientia naturalium permanebit. Non obliuiſcetur idem naturalium pabulorum, naturalium remediorum, naturalium terrorum; & ſi de piſcibus, ſi de placentis regina ei obtulerit, carnem deſiderabit, & ſi languenti theriacam compoſuerit, ſimiam leo requiret, & ſi nullum venabulum formidabit, gallum tamen formidabit. Ita eſt ſanè, hoc generoſiſſimum, & interritum animal, & quod, vt ſacra dicit ſcriptura Prouerb. 30. *ad nullius pauebit occurſum* conſpectum, & cantum gallinacei metuit, & fugit. Rotarum quoque ſtrepitu, & ignibus terretur. Addunt quidam, laruis quoque & appoſititijs vultibus in terrorem dari, quàmuis adagium celebretur, Leoni laruam oſtendis. Quamobrem in templis, thronis, fontibus ſepulchris leonum effigies ſtatuatur, cauſſam exſequitur Nicolaus Cauſſinus noſter ad Hori Apollinis Hieroglyphica, Obſeruat. 21. lib. 1.

Cap. XVIII. Mors publica ob quinque cauſſas ſæuiſſima.

SÆuiſſima eſt omnis publica mors (hoc eſt, quæ ſub dio, ſpectante populo, à carnifice capitalibus infertur) I. quod diuturna meditatione miſeros affligit, vt vna dies centum anni videantur mœroris, centieſq; ac millies moriatur prius, quam moritur reus. II. Adiunge carceris ſordes, vincula, miſeriam, & tormenta, quæſtionesque ſi accedant. III. Deinde pudorem cum ad ſupplicium ducitur, & anteactæ vitæ recordationem acerbiſſimam. IV. Adde quod integer, & ſanus moritur. V. Vltimò recordationem infamiæ, quæ ad poſteros manat, vt nullus eius niſi inimicus velit meminiſſe. Atque hæc, ſi mors etiam abſque cruciatu ſit, omnibus adueniunt. Qui autem cum cruciatu interficiuntur, horum tanto crudelior eſt exitus. Ergo hæc publica, & filiorum mors, quod à perpetuitatis ſpe nos ſubtrahat, maxima malorum ſunt in humanis. Et tamen vtraque multi ſine philoſophia æquo animo pertulerunt. Cardan. de rerum varietat. lib. 8. cap. 11.

COMMENTARIVS.

SÆVISS. EST MORS PVBLICA.] Mortem quam affert naturæ noſtræ conditio effugere nemo poteſt. *Statum eſt enim hominibus ſemel mori. Heb. 9. Omnes vna manet nox, & calcanda ſemel via lethi*, vt canit Horat. Ode 28. lib. 1. At maleficorum mortem, de quibus Moſes Exod. 22. *Maleficos non patieris viuere*, ſi volumus modò, fugere, & effugere omnes poſſumus. Hanc auctoritate, & juſſu magiſtratuum neceſſe eſt reis palam inferri per carnificem, ad terrorem aliis incutiendum: vt ſi ſcelus non horrent, nec ſupplicij diritatem pertimeſcunt, ſaltem extremi dedecoris, & infamiæ metu à maleficio abſtineant. Quæ niſi publicam mortem comitaretur, multi, credo, per ſumos cruciatus ſibi animam eripi promptius paterentur: ſtimulos enim con-

conſcientiæ per ſacram confeſſionem, & contritionem poſſent depellere, quoniam *Deus noſter multus eſt ad ignoſcendum*, vt eſt apud Iſaiam. cap. 55.

QVOD DIVTVR. MEDITAT. MISEROS AFFLIGIT.] Sciunt ſe mactatum iri morte atrociſſima, propter ſceleris magnitudinem. Hæc duo illis ſemper ſunt ante oculos. Nec parum eoſdem affligit horror, fætôr, & immunditia carceris, cibus malè coctus, ac pæne nullus idq; menſibus plerumq; pluribus, vnde maceſcunt, tabeſcunt, conſeneſcunt. Nonnullos florenti corpore in cuſtodiam datos, ſqualidiſſimos, ac pæne enectos deinde ad crucem, ad gladium, ad rotam, aut rogum eductos conſtat. Legi quendam, minime ſenem, horrore mortis palam perferendæ, vna nocte incanuiſſe: quod cum vidiſſent judices, ſatis pœnarum dediſſe cenſuerunt, hominemq; liberum dimiſerunt.

ADIVNGE CARCERIS SORDES, VINCVLA, TORMENT.] In carcerem prius compingendi ſunt, & in vinculis habendi aliquandiu, qui capitale ſupplicium meruerunt; & examinandi qui, & vnde ſint, quoties, quibus modis, ſocijs, vbi, quando, quantum peccarint. Adhibendi equulei, faces, fidiculæ, candentes laminæ, & quæſtionibus exprimenda veritas.

DEINDE PVDOR. CVM AD SVPPLICIVM.] Dixi jam & de pudore, & de conſcientia. ADDE QVOD INTEGER, ET SANVS.] Qui perdiu in morbo jacet, jam ſemimortuus eſt, mortiq; aduentanti parum negotij relinquit, & vt æquo animo vita excedere velit, ſorte communi admonetur. Nec illi intolerabile accidit, quod nemini non accidit. At verò ſanum, & valentem, in ætate viridi, cum ſpe adhuc annos 20. aut 30. viuendi, deq; vita non exire, ſed extrudi, & tormentis violenter expelli, hoc demum graue, & miſerabile apparet. VLTIMO RECORDAT. INFAMIÆ.] Immortalitatis animæ hoc quoque argumentum vel maximum apud idiotas poteſt haberi, quod quiſque noſtrûm ſollicitus eſt dum viuit, quid de ſe poſt obitum futurum ſit: quis ſermo, qui honores corpori, quæ opinio. Nam ſi toti interiremus, morte ſcilicet boum, & aſinorum, ad quem iſta pertinerent? aut quare memoriam noſtri bonam, & corporis noſtri curam honeſtam deſideraremus?

SI MORS ETIAM ABSQVE CRVCIATV, &c. Si maleficus etiam citra cruciatus obiret, ei tamen quod dictum eſt, eueniret. Qui inſuper torquetur, tanto infælicius de vita deturbatur. ERGO HÆC PVB. ET FILIOR. MORS, &c.] Calamitatem, & infamiam filiorum parentes quoq; ſentiunt, præſertim grandæui, qui cum illis perpetuitatem ſuam per nepotum propagationem quam ſperare poterant, amittunt. Quamuis etiam non pauci æquiſſimo animo pœnas commeritas exceperint.

Hæc de homicidarum, furum, ſacrilegorum, latronum, hæreticorum, & omne genus maleficorum mortibus, plenis ignominia: at martyrum, quiq; olim pro fide Chriſtiana à Neronibus, Hadrianis, Diocletianis, Maximianis, Licinijs, ſimilibus, & grauioribus quoque cruciamentis è medio tollebantur; quiq; noſtris turbulentiſſimis temporibus ab hæreticis propter religionem catholicam, tanquam regnorum proditores, & maieſtatis rei, fortunis ſuis exuuntur, in carceres compinguntur exilijs multantur, & deniq; per ſummam crudelitatem occiduntur, martyrum, inquam, mortes plenæ ſunt innocentia, plenæ perfectæ virtutis, plenæ Chriſtiani exempli, plenæ ardentiſſimæ charitatis in deum, plenæ laudis, & gloriæ. *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius*, pſalm. 115. Veniet ille dies, cum carnifices iſti illorum fælicitate obſtupeſcentes, & gementes dicent, *nos vitam horum æſtimabamus inſaniam: ecce quomodo inter filios Dei computati ſunt*, &c. Sap. 5.

Cap. XIX. Apes in oleæ ramo conſidentes quid ἱερογλυφικῶς.

INuenio vitæ proſperitatem, ac inoffenſam valetudinem, in longa vitæ ſpatia productam, per hieroglyphicum apum, in fœcundo oleæ ramo conſidentium præmonſtrari: id quod mihi Democriti reſponſum in memoriam adducit: qui olim interrogatus, qua ratione quis longam vitam conſequeretur, Interiora reſpondit, melle irrigando, exteriora vero oleo perungendo: quod hieroglyphicè acceptum docet, animum, quantacunq; fieri poterit, ſuauitate permulcendum, hilaritatemq; vndecunq; captandam, omni amaritudine

atq; acerbitate prorſus ablegata: neq; quidquam quod vlceret intromittendum: corpus vero exercitio conſolidandum, quod quidem in otio torpeſcere neceſſe ſit. Nam vt Commentario ſuo dictum, oleum inter alia ſua ſignificata exercitium quoq; denotat. Sed enim Ariſtoxenus Pythagoricos plurimum melle vſos tradit. Neq; tantum calidi panis ſuffitu Democritus vitam dies aliquot in amicorum obſequium produxiſſe fertur, verùm & vapore mellis naribus admoti. Omnino autem ferunt, quibus mellis vſus frequentior fuerit, vitam diutius producere: contra verò, qui cibis acidis delectantur, breuioris eſſe vitæ. Præſtat autem in ſenecta ipſa plurimum pane, & melle paſci. Neq; enim ſolum viuacitatem adiuuat, ſed & ſenſus omnes ſanos, & integros cuſtodit. Pierius lib. 26. in Api.

COMMENTARIVS.

Infinita ſunt, & maximè varia, quæ de Apibus tradit in Prolegomenis, & lib. 1. de inſectis accuratiſſimæ diligentiæ, & lectionis immenſæ vir Vlyſſes Aldrouandus. Nihil de ijs dici amplius poſſe arbitror, quod ille non viderit. Ad mel quod attinet, ficum præ eo à dulcedine commendat Iulian. epiſtola quadam ad Sarapionem cuius initium, Ἄλλοι μὲν ἄλλοις τὰς πανηγύρεις κομίζειν, Alij alijs laudationes mittere ſolent. Certè Eccleſiaſt. cap. 11. dulcedo mellis laudatur, cum ita dicitur. *Breuis in volatilibus eſt apis, & habet initium dulcoris fructus illius.* Eandem declarat adagium Mellis medulla, de re longè ſuauiſſima. De ſuſurro earum Syneſius epiſt. 148. τῶν μελιττῶν ὁ βόμβος εἰς ἡδονὴν ἁρμονίας [illegible] Suſurri apum, ſi voluptatem ſpectes, nulli cedunt muſicæ. ANIMVM SVAVITATE PERMVLCENDVM] Satisfaciet huic præcepto, qui Salomonem in Prouerbijs audierit, ita loquentem cap. 7. *Animus gaudens ætatem floridam facit: ſpiritus triſtis exſiccat oſſa.* Et Syracides, cap 30 *Triſtitiam longe repelle à te: multos enim occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in ea.* Quæ quo diuturnior, hoc periculoſior. Corpus paulatim tabefacit, cor immodicè conſtringit ingenium hebetat, judicium obnubilat, memoriam obtundit. Contrà, mens læta calorem excitat naturalem, ſpiritus puriores reddit, vitam prorogat, ingenium acuit, ad quæuis negotia aptiores efficit] CORPVS VERO EXERCITIO CONSOLIDANDVM.] Exercitium vocis in ſtudioſis literarum vehementer commendat Plutarch. lib de Tuenda valetudine, conducens non ſolum ad bonam valetudinem, verum etiam ad corporis robur, non illud quidem palæſtricum, neq; quod carne cutem diſtendat, incruſtet, infarciatq; foris, velut in ædificio: ſed quod partibus maximè vitalibus, principaliſſimisq; vim æternam, vigoremq; verum, ac genuinum inſerat, & quæ ſequuntur. Commendat item Celſus, lib. 1. cap. 2. vbi de exercitatione corporis ad hunc modum præcipit. Exercitatio ſemper antecedere cibum debet: in eo qui minus laborauit, & bene concoxit, amplior: in eo qui fatigatus eſt, & minus concoxit, remiſſior. *Commode exercent clara lectio, arma, pila, curſus, ambulatio, atque hæc non vtique plana commodior eſt. Siquidem melius aſcenſus quoque, & deſcenſus cum quadam varietate corpus mouet, niſi tamen id perquam imbecillum eſt.*

OLEVM EXERCITIVM DENOTAT] Non enim niſi adhibito oleo luctatores, & palæſtritæ corpus exercebant, quo & membra peruncti firmabant, & ob lubricitatem aduerſario facile elabebantur. Virgil. 5. Æneid. *Exercent patrias oleo labente palæſtras.*

NEQVE TANT. CALIDI PANIS SVFFITV, &c] Quo pacto Democritus vitam fugientem triduo retinuerit, docebit te Laertius. Variat narratio Alij hoc ad mellis halitum referunt. QVI CIBIS ACIDIS DELECT. BREVIORIS ESSE VITÆ] Accommodatè ad hæc Plutarch. Cæterùm inter ciborum, ac potus genera magis oportet cognoſcere quæ iuuant, quam quæ delectant: ac magis peritum eſſe eorum, quæ ſtomacho ſunt amica, quam quæ inimica: & eorum quæ non perturbant concoctionem, quam quæ palatum magnopere titillant. Etenim à medico ſciſcitari, quid ſibi ſit concoctu facile, aut difficile, quid aluo conducat, quid noceat, id non minus ſit turpe, quam interrogare quid dulce, quid amarum, quid auſterum. Nunc vero ipſos quidē obſoniorum artifices reprehendunt, caſtigantque, experimento percipientes, ubi plus dulcedinis, aut ſalis, aut auſteritatis inſit, quam oportet Bene Plutarchus. Nam niſi experiundo demum cognouiſſe qualitates huiuſmodi in cibis, & interrogare de ijs medicum, non videtur viri prudentis.

Cap. X X. Ferinarum pelliū olim varius vſus.

Veteres illi heroes virtutis ſuæ inſigne, & argumentum generoſarum animantium laboratas pelles geſtabant, maximè leonum, vrſorum, luporum, tigridum, parda-

pardalium, ac lyncum, ut de Hercule Aiace Telamonio Pindarus, & Theocritus prodiderunt, & 8. Æneid. Maro de Ænea, & 9. de Niſo. De Cadmo 3. Metamorph. Ouid. Quin & certatoribus pellis leonina præmiũ proponitur. Æneid. 5. vbi & Aceſtes rex Siciliæ Æneæ aduenienti occurrit, *Horridus in iaculis, & pelle Libyſtidis vrſæ:* Ac Xeniorum loco pelles huiusmodi hoſpitibus vt amoris, amicitiæque ſymbola donabantur, quemadmodum Chiron pardi pelle donat Orpheum, vt ipſe Orpheus in Argonauticis id Chironis munus prædicat. In pellibus quoque dormiebant, ac decumbebant, vt patet ex Homero, Apollonio, Virgilio, Q. Curtio, & alijs. Vide Prouerbium, Induit is me leonis exuuium. Item, ſi leonina pellis non ſufficit, vulpinam aſſuendam. Annotat. in Coluthum.

N O T Æ.

Priſci Heroes viri fortiſſimi, ac bello ſtrenuiſſimi cognoſci optabant quales eſſent, quod eorum ſtudium, quæ meditatio: idcirco generoſiſſimarum animantium pelles laboratas pro pallijs geſtabant. Teſtis Scholiaſtes Apollonij in lib. 1. leonum, puta, vrſorum, luporum, tygridum, pardorum, lyncum. At noſtrorum ſæculorum heroes, in vmbra domi, quam foris in caſtris malunt degere, pretioſumque ac mollem geſtare habitum, ne eius duritie tergum ſibi occalleſcat, ac pardos, leones, vrſos in clypeis tantum pictos præferre. MAXIME LEONVM VRSORVM.] De Adraſto Argiuorum rege Polynicem, & Tydeum exules ad ſe confugientes contemplante, Statius lib. 1. Thebaid.

Hic primum luſtrare oculis cultusq́, vi orum
Telaq́, magna iuuat. tergo videt huius inanem
Impexis vtrinque iubis hærere leonem.
Terribiles contra ſetis, at dente recuruo
Tydea per latos humeros ambire laborant
Exuuiæ.

VT DE HERCVLE] Hercules cognominatus &c. ἀλεξίκακος, malorum depulſor, & vindex Apuleio in Apolog. luſtrator orbis, purgator ferarum, gentium domitor. PELLES HVIVSMODI HOSPITIB. &c. DONAB.] Præmij loco exuuias leonis Salio curſori donat Æneas lib. 5.

Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum, atque vnguibus aureis.

Sedilia quoque illis operiebant Virg. 8. cum Euander Æneam hoſpitem ſecum domum adducit.

Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit, ſtratisque locauit,
Effultum folys, & pelle Libyſtidis vrſæ.

IN PELLIB. QVOQVE DORMIEB. ET DECVMB.] In militia quidem, immo & domi, vt ex Odyſſea patet in procis Penelopes. Denique de vſu ferinarum pellium plura ex Carolo Paſchalio de Coronis lib. 9. cap. 15. pag. 649. plura cognoſces.

Cap. XXI. De legationibus diuinis.

IPſa quoque diuinitas muneris huius ampliſſimi præmonſtratrix fuit. Arcana enim ſalutis noſtræ ſæpius edita ſunt ab angelis humana ſpecie priſcis illis Patribus, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, alijsque qui *immortalia mortali ſermone notarunt,* vt

ait Lucret. Ante omnia, inquit Lactant. lib. 5. cap. 3. ſcire nos conuenit, & ipſum, & legatos eius prædixiſſe, quod plurimæ hæreſes, & ſectæ haberent exiſtere. Paulus item non vno loco legatum ſe Chriſti profitetur. Atque adeo eloquentiſſ. Theolog. Lactant. lib. 4. cap. 25. ipſum Chriſtum non dubitat vocare Legatum, & nuntium dei. Quæ legatio, vt quidam ait, non minorat filium, ſed declarat: quia non mittentis poteſtas hic intelligitur, ſed miſſi charitas. Michael Syncellus Petrum & Paulum θεοκήρυκας, dei præcones nominat. Itaque miror quid ſomnient, qui præcipiti confidentia negant tales fuiſſe legationes, eoſque qui eas obierunt Legatos dici indignantur. Num ipſi magis proprie, aut ſignificantius loquuntur, quam ipſi Apoſtoli, Chriſtiani dogmatis columina, & Eccleſiæ lumina? Antiquitas nullo tincta lumine cæleſti, commenta eſt illum deum *alatis qui cruribus æthera carpit* (puta Mercurium) ideoque aliorum cochleolarum nuntium, & renuntium, cuius ſigno ea gratia inditum caduceū. De hoc ferme genere erant illæ poteſtates ſpatio aëris interſitæ, quibus nomen eſt dæmonibus, quæ dicebantur commeare à ſuperis ad inferos, & ab his ad illos, eadem vehere fideliter hinc iuſſa, hinc preces, hinc petitiones, illinc ſuppetias: hinc vota ferre, inde munera referre, de quibus Auguſtin. Ciuitatis 8. cap. 24. Piget memorare tot numinum interpretes, de rebus diuinis balbè loquentes neſcio quid, qualis fuit Pythia illa Delphica, & is, *cui pecudum fibræ, cæli cui ſidera parent*. Et ille ſeu verus, ſeu fictus Orpheus, augures, illiſque viliores vicani aruſpices, de Circo aſtrologi, Iſiaci coniectores, interpretes ſomniorum, agmen mulierum fatidicarum & fanaticarum, quas noſtri diuinas dixerunt. Cæterùm res gradatim ſicut à fictis dijs ad homines, ſic ab hominibus devoluta eſt ad feras, &c. Ex Carolo Paſchalio de legato cap. 10.

COMMENTARIVS.

Et ſi verba *legati, legatio* in ſacris libris quoque inveniantur, tamen qui pro Apoſtolis, Legatos nominaret, & diceret x 11. eſſe, aut fuiſſe Chriſti legatos, & de S. Petro, verbigratia, Chriſti legato orationem inſcriberet, Ioannemque & Iacobum fratres legatos vocaret, tam ineptum fore neminem iudico. Videndum itaque vbi vocem hanc latinam pro græca vſurpemus. Sunt quædam græca verba adeo communiter, & iam pridem à latinè loquentibus recepta in ſacris præſertim, vt latinis, quanquam ſuppetant, niſi rideri velimus, vti vix liceat. Præterea, cum legatio fiat à minore, aut parì ad maiorem, aut parem, non contra, nihilominus deus, & Chriſtus eius ita de ſe loqui nos ſinunt, quaſi noſtri indigeant, cum ſcriptum ſit pſalm. 15. *Dixi dominò: deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Non igitur voces legatus & legatio planè in Apoſtolo, & Apoſtolatu reijcio: ſed earum vſum demonſtro: nec temere ijs, vt latinius loqui videamur, vtendùm ſuadeo. Offenderunt aures Mureti iſtiuſmodi vocum nouitates, perſuaſio, pro fide noſtra, legatus pro Apoſtolo, Veſtalis pro virgine deo ſacra, ſanctificum cruſtulum, ſacroſanctum panificium pro Euchariſtia, &c.

PAVLVS NON VNO LOCO LEGATVM SE CHRISTI PROFIT.] 2. Corinth. 5. *Prò Chriſto legatione fungimur, reconciliamini deo.* Ephes. 6. *Vt detur mihi ſermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere myſterium Euangelij, pro quo legatione fungor in catena.* ALATIS QVI CRVRIB. ÆTHERA CARP.] Mercurium, quem ſuperis deorum, & imis gratum dicit Horat. Ode. 10. lib. 1. cælitibus inquam, & dijs inferis: nuntios enim huc & illuc perfert, alis, quæ talaria vocantur, ad talos alligatis IV. Æneid poſtquam Iupiter illi mandauit, quæ Æneæ Carthagini apud Didonem commemoranti ſuis verbis imperaret, ſequuntur iſti verſus.

Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio, & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis, ſiue æquora ſupra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.

Quæ ſequuntur ibidem, de eius caduceo accipienda ſunt, græcè κηρύκειον dicitur, cuius admiranda vis explicatur.

Tum

Tum virgam capit: hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias ſub triſtia tartara mittit:
Dat ſomnos, adimitq́; & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila.

Ex Horat. Ode ſupra dicta.

Tu pius lætis animas reponis
Sedibus, virgaq́; leuem coërces
Aurea turbam.

Martialis lib. 7. epigramm. 73.

Cyllenes, cœliq́; decus, facunde miniſter,
Aurea cui tacto virga dracone nitet, &c.

Ab hac virga χρυσόῤῥαπις ὁ ἑρμῆς auream virgam geſtans Mercurius appellatur, ſicut à nuntijs θεῶν κήρυξ, deorum præco, ἄγγελος θεῶν, εὐάγγελος, διάκονος. conſule Gyrald. Syntagm. IX. ILLÆ POTESTATES SPATIO AERIS INTERSITÆ.] Platonici dæmones, ſiue deiculos quoſdam inter cœlum & terram in aëre locant, animalia corpore aëria, animo paſſiua, de quibus & eorum officijs ſic Auguſtin. Cum appellaret factos ab hominibus deos, non tamen eis, quod Platonicus Apuleius, vt eſſent interpretes, & interceſſores inter deos, quos fecit deus, & homines, quos idem ipſe deus fecit, hinc offerentes vota, inde munera referentes. Adi ipſum Apuleium de Deo Socratis. Item Max. Tyrium, Diſſertat. 27. Platoniſmum hunc perſpicuè explicantem ad hunc modum. *Iam certum eſt, eodem in loco manere deum, dum cælum regit, omniaq́; in eo ordinat, ac diſponit. Ergo immortales quaſdam habet potentias, quas ſecundos immortales vocant, in medio terræ, cælique conſtitutas. Hi minus potentes ſunt quam dij, magis quam homines, deorum miniſtri, hominum præſides, dijs proximi, hominum curatores diligentiſſimi. Maximo namque mortale ab immortali, & aſpectu rerum cæleſtium, & conſuetudine diſcluderetur, niſi eorum, quos dæmonas dicimus, interueniret natura, quæ vinculi inſtar, ea quam cum vtraque habet cognatione non aliter, quam in harmonia quadam imbecillitatem humanam cum pulchritudine coniungeret diuina. Non aliter, quam Barbaros videmus ignoratione linguæ à Græcis ſeparatos eſſe: cui rei ſubueniunt interpretes, qui vtrinque verba accepta vtriſque deferunt: atque eo modo conſuetudine eos coniungunt, miſcentq́; inter ſe & commercijs. Sic ij quos dæmones dicimus inter deos ſunt, hominesq́;. Hi ſunt qui mortalibus ſe ſe offerunt, mortales aſſantur, qui media in natura hominum verſantur, abundeq́; quidquid humanum deſiderat genus, ſolent præſtare. Horum alij morbis medentur, alij in rebus ambiguis conſilium dant, alij occulta nuntiant, alij ſunt itinerum comites*, &c. PYTHIA ILLA DELPHICA] Ab Apolline, qui & Phœbus, & Pythius à Pythone dracone ab ſe interempto, nuncupata vates Pyhia, & Phœbas, quæ apud Delphos oracula & reſponſa dabat, de qua Diodor. lib. 16. Qua vero ratione numen conciperet ex Origene docebit te Gyrald. Syntagm. 7. in Apolline. CVI PECVDVM FIBRÆ, &c.] Carmen eſt Virgilij ex lib. x. quo loco Poëta auxilia Æneæ à Tuſcis miſſa enumerat. Sic enim de Aſyla vate.

Tertius ille hominum, diuumq́; interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cæli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.

ET ILLE SEV VERVS, SEV FICT. ORPHEVS] Orpheum Aſtrologiam, & artes magicas in Græciam induxiſſe, libello de Aſtrologia Lucianus auctor eſt: eius caput auulſum, & in Hebrum proiectum, apud inſulam Lesbon vaticinatum, vterque Philoſtratus refert. Exponit, & deflet eius cædem Ouid. Metamorph. 11. INTERPRETES SOMNIORVM] Hi coniectores dicuntur latinis, ὀνειροκρίται Græcis. Habemus Onirocritica Achmetis, & Artemidori, ante quem

ſcripſe-

Digitized by Google

ſcripſerunt, quos multos enumerat Rigaltius Notis ad Artemidorum, ad pag. 2. DEVOLVTA EST AD FERAS] De ceruâ Sertorij Plutarch. Parallel. ſolitum fingere, omnia quæ agenda eſſent, ſe ex ea cognoſcere.

Cap. XXII. De Legatis fæminis.

Adeſt quandoque tempus, cum ipſas fæminas patriæ charitas excit ad hoc munus. Prodeſſe enim Reipub. (cautum modo ſit pudori, & verecundiæ ſexus) non ſolum priuatim, ſed & publicè poſſunt; ac non fæmineis tantum, ſed & virilibus virtutibus publicam rem promouere. At, inquiunt, fæminæ publicis muneribus abſtinere iubentur. Quis neget? ſæpe tamen talia accidunt, quæ, quamlibet contra leges, & conſuetudinem fiant, tamen ſalutariter fieri conſtat, atque adeo non alia mente, quam vt leges, & conſuetudines ſuo loco ſint. Gentium monumenta legenti talia non raro ſunt obuia. Iubet igitur neceſſitas ſæpe mitti fæminas publicè ad coniunctas ſanguine perſonas, quarum vix quiſquam conciliator eſſe poteſt magis idoneus, quam matres, ſorores, filiæ. At non honeſtantur appellatione legati. Quis hoc dicit præter te vnum, quiſquis es, qui hoc negas? Cui datur munus, huic nomen auferetur? Quid ineptius, quid abſurdius, quid iniquius?

Mittite me Danai, dominum legata rogabo,
Miſſaq́ mandatis oſcula multa feram.

Inquit epiſt. 3. Briſeis apud Ouid. in Heroid. Huc Cerelia (ait M. Tull. ad Att. epiſt. 15. lib. 14.) miſſa à biſtis legata ad me. An non & Virgines Veſtales cum litteris à Vitellio ad Antonium ſcriptis, ſollemni ritu miſſas apud Tacitum hiſtoriæ lib. 3. legimus? An non & illa Sabinarum interuentus, & concurſatio inter prœliantes populos, illi ſexui parum conueniens, omni legatione plus potuit? quas tamen Halicarnaſſ. lib. 2 diſertim legatione functas affirmat. Non publicè, nec publico, & ſollemni ritu miſſas ais. Quis dici poteſt ſollemnis miſſus, ſi non is, cuius ſenatus auctor fuit? At verò ad quos miſſæ? non ad hunc, aut illum, opinor, ſed nimirum ad vniuerſam gentem. Quid item illis mandatum? nimirum reconciliatio duarum gentium, Romanæ, & Sabinæ, quidquid hic potuit eſſe priuati officij, cedit publicæ auctoritati. An vſque eo apud te leuia ſunt auctor legationis, ſollemne mandatum, cauſſa non ſpecioſa, ſed neceſſaria, perſonæ vtriſque coniunctiſſimæ? Adde ad hunc numerum Veturiam, quæ ad filium Coriolanum, ad vrbem cum infeſto exercitu venientem miſſa, vt diſcederet impetrauit. Bellerophon interceſſione mulierum Xanthiacarũ Xanthijs ignouit. Plutarch de claris mulieribus. Non hæc legata fuit, quæ cunctæ ciuitati veniam obtinuit? Hinc lex, credo, ſingularis, atque æternus honor ſequioris ſexus apud Xanthios, vt filij matrum, non patrum nomina ſortirentur. Matronæ ad Conſtantium miſſæ ſunt Oratrices, vt Liberium Pontificem patria pulſum reſtitueret. Denique latiſſimè patet nomen legati, quod oſtendit Carolus Paſchalius in Legato ſuo, cap. 20.

COMMENTARIVS.

Multis rebus fæminas viris deus omnium conditor, multis, inquam, & laudabilibus rebus æquauit, vt in hac φιλοκαλίᾳ noſtra ſuo loco, liquidò demonſtratum eſt. nempe lib. 2. cap. 5. In ijs eſt etiam amor patriæ, quam aliquando, vt hiſtoriæ docent, laterum quoque ſuorum oppoſitu defenderunt. Quid ergo mirum, ſi pro ea adiuuanda, ornanda, tuenda legationes quoque obire non refugiant? CAVTVM MODO SIT PVD. ET VERECVND. SEXVS] Modò nihil aduerſum

ſim eas tentetur, quod earum pudori, & verecundiæ repugnet: alioqui erunt deſpicabiles, & nulla in illis ad perſuadendum auctoritas. Quid enim promoneat, quæſo, impudicata mulier?

VIRILIBVS VIRTVTIBVS.] Hæ ſunt prudentia, magnanimitas, conſtantia, fidelitas, laborum tolerantia, &c. quas non ſæpe in ſexu fœmineo inuenias; tamen aliquando cum admiratione inuenias.

PVBLICIS MVNERIB. ABSTINERE IVBENT.] Magiſtratum gerere, vt dictaturam, conſulatum, ædilitatem, tribunatum mulieres vtique non conuenit. Nec concionari militibus, aut adminiſtrare regna, & prouincias; quanquam id nonnullæ cum laude præſtiterint, quales in Monitis, & Exemplis Politicis recenſet Lipſius, Philen, Demetrij regis vxorem, Antipatri filiam, qui Macedoniam, & Græciam viuo, mortuóque Alexandro gubernauit; Zenobiam Palmyreorum reginam: Pulcheriam Virginem, Theodoſij Auguſti minoris ſororem: Iſabellam Hiſpaniæ reginam. Quin & hodie plura regna muliebre imperium non indignantur, Anglia, Scotia, Hiſpania, Dania, Belgica, Portugallia quoque vti reor.

TAMEN SALVTARITER FIERI CONSTAT] Leges priores ſæpe per poſteriores emendantur, aut tolluntur. Et alia alijs temporibus conducibilia, & ſalutifera ſunt. Et vulgi verbum eſt; Nouus Rex, noua lex. GENTIVM MONIMENTA LEGENTI, &c.] Hiſtoriæ talium mutationum exempla ſuppeditant, Romanorum, & Græcorum maximè. Horum enim Reſpub. præ cæteris bonis inſtitutis, & legibus, exemplíſque floruerunt. CVI DATVR MVNVS, HVIC NOMEN AVFERETVR? Quam hoc abſurdum? Mandatur mihi conſulatus, & non dicar Conſul? mandatur pretura, & non dicar Prætor? mandatur iudiciaria poteſtas, & non dicar Iudex? Legatur itaque à Principe, aut à Repub. mulier, quid ni Legata dicatur? tum ſcilicet, cum functio durat, maxime.

MITTITE ME DANAI] Briſeis ὁμόλεκτρος nuper Achillis, & ab Agamemnone illi erepta, vt narratur Iliad. 1. ad eundem reconciliandum pro Legata mitti cupit, ad quem Iliad. 9. Vlyſſes, Phœnix, & Aiax mittuntur, cum promiſſis ingentibus, quæ omnia heros ille inexorabilis contemnit, & ab iracundia, vſque dum Patroclus ab Hectore cadit, non diſcedit.

ILLE SABINARVM INTERVENTVS] Etſi dum ludos Conſualia ſpectarent Romæ, etiam Ceninenſium, Cruſtuminorum, & Antemnatium filiæ virgines raptæ fuerant, tamen quia Sabini domitis iam cæteris nouiſſimè in agrum Romanum irruerunt, iniurias ſuas acerrimè perſequentes, facinus huius pacificationis inter ſoceros, & generos tantum ad Sabinas refertur. Adi Liuium lib. 1.

ADDE AD HVNC NVMERVM VETVRIAM] Cn. Martius cognomento Coriolanus, exul ad Volſcos ſe contulit, quorum armis confiſus, multa Romanis oppida ademit. Qui cum & Romam adduceret infeſtum exercitum, Veturiæ matris grauiſſima oratione, & obiurgatione flexus, legiones abduxit, quod ab eo Legati iterum miſſi, impetrare non potuerant. Sacerdotes quoque ſuis inſignibus velatos iſſe ſupplices ad caſtra hoſtium traditum eſt; nihiloque magis quàm legatos flexiſſe illius animum Liuius lib. 2 Valerius lib. 4 cap. 4. & lib. 5. cap. 2. Adde tu, Lector, ad numerum iſtarum etiam Eſtheram, quæ vniuerſæ Iudæorum genti ad internecionem iam deſtinatæ vitam, & ſalutem à rege, & marito potentiſſimo impetrauit.

INTERCESS MVLIERVM XANTHIARVM] Plutarch. de Virtutibus mulierum, vbi de Lycijs mulieribus agit

VT LIBERIVM PONTIF. PAT. PVLSVM RESTITVERET] Romanus fuit, cui reditum ab exilio Romanæ fœminæ in Circenſibus ludis à Conſtantio Auguſto precibus obtinuerunt. Vide Platinam in Liberio.

Cap. XXIII. De Legatis honorandis, & honoratis.

SI virtuti adumbratæ vera præmia, ſi bellicæ ſolidi honores, ſi imperatoriæ perpetua præconia, & cumulus omnium laudum eſt additus, quid non deberi fateamur fidei, induſtriæ, ſapientiæ Legati; qui vniuerſis dormientibus ea confecit, quæ per acies certanda, & inſanienti Marti committenda fuerant? Hic deluctando ingentibus ærumnis, dum eius fortitudini nihil eſt inuiſum, agmina terrorum excepit; vniuerſorum ſecuritati pericula ſua poſthabuit; regibus ipſis, alijſque ſummis poteſtatibus ingentium rerum aſſertor reſtitit: validiſſimas gentes in conſcientiam ſuam perculit: externæ audaciæ ſuam conſtantiam,

Digitized by Google

captionibus artificium, vanitati rem meram, fuco verum decus oppoſuit. Nam hi ſunt triumphi legationis. Quæ ideo vere dici poteſt ſpecimen ingenij, experimentum fidei, cos virtutis, documentum fælicitatis. Alexander Imp. Acaphnin, principem legationis eius, quæ ab vrbibus obſeſſis ad ſe miſſa fuit, regno digniſſimum iudicauit. Triginta Sabinis propter legationem ad ſuos fæliciter obitam à Romulo, & Tatio ſupra multa, magnaque munera perpetuus honos decretus eſt. Nam xxx. Curijs illarum nomina ſunt indita, etſi Varro, & Dionyſius diuerſum tradiderunt. Ob exoratum à matronis Coriolanum ſanxit Senatus, vt ſemita viri fæminis decederent: confeſſus plus ſalutis reipub. in ſtola, quam in armis fuiſſe. Valer. lib. 5. cap. 2. Calliæ legato ſuo ob legationem induſtriè, ac fæliciter obitam, Athenienſes magnos honores habuerunt. In tribuendis autem legato præmijs diſpici ſolebat, quam longinqua legatio fuiſſet. Qui enim redirent è longinquis legationibus, clariſſimi & admirabiles habebantur. Periculoſæ item legationes propinquis, ac tutis, & negotioſæ odioſis, aut non æque negotioſis antiſtant. Ideo Impp. Diocletian. & Maximian. L. 3. & 4. C. de legat. reſcripſerunt, transmarina legatione apud ſe perfunctos, biennij vacationem, & onerum habere, non eos qui de proximo obſequium Reipub. videntur exhibuiſſe. Et verò nihil eſt æquius, quam modum præmij reſpondere modo meriti. Selinuſiani Artemidoro legato viuo auream effigiem in templo erexerunt. Strabo lib. 14. Meminit Plutarch. in polit. Ladæ cuiusdam, cui aut corona data, aut triumphus decretus, quoties legationem obiret. Et verò legati Athenienſium ex legatione reuerſi, ſimul atque rationes ad ærarium retuliſſent, corona donabantur, &c. Neque verò legatis ſuperſtitibus tantùm, ſed & defunctis, ac nomini, & poſteris eorum præmia illorum decernebantur. Nam ſi funus publicum curatur ijs qui in pugna ceciderunt: ſi liberi eorum vſq; ad pubertatem ſumptu publico aluntur, an non eadem benignitate complectendi videntur, qui Reipub. vitam impenderunt? Cn. Octauio miſſo ad Antiochum ad necandos elephantos, & incendendas naues Antiochi Eupatoris, qui Antiochi magni nepos fuit, Laodiceæ à quodam Leptine interfecto Senatus ſtatuam poni iuſſit, quam oculatiſſimo loco in Roſtris. Cic. 9. Philipp. vbi & hoc ſcriptum. Quatuor legatis Romanis à Tolumnio interemptis, quatuor ſtatuas in Roſtris peſitas. Quia cum honor mortuorum poſitus ſit in iudicio viuentium, illi iudicatum eſt æquum eſſe ſtatuam reddi pro vita, & pro mortalitate immortalitatem. Pro æquitate Athenienſes Antimocrito caduceatori ſuo occiſo à Megarenſibus, in via ſacra monumentum erexerunt. Pauſan. lib. 1. In ſententiam M. Tullij S. C. factum eſt, quo Seruio Sulpicio, qui legatus ad Antonium Mutinam miſſus, in ipſa legatione mortem obierat, ſtatua in Roſtris Auguſti poſita, & quæ ſequuntur apud Carolum Paſchal. in Legato, cap. 87.

COMMENTARIVS.

De Legatis, qui Principis, aut Reipub. nomine mandata exponebant, quibus hodie Oratoribus nomen eſt, & ita à Virgilio 7. & 11. Æneid. appellantur, (atq; hi iure gentium, ac fide publica inuiolatè ibant, & redibant, quantumuis atrociſſima perferrent) de his, inquam, legatis Paſchalius diſſerit. Erat & in exercitu legatus tanquam Vicarius Imp. aut Cos. eorum ſcilicet locum tenens, ſeu fiduciariam operam ſuperioris obtinens, illoque ad exercitum redeunte cedens. De legato huius generis multa Stevvechius in Veget. lib. 2. cap. 9. Nos de priore genere, cuius laudem exſequitur Paſchalius à diuerſis, & ſalutaribus, & glorioſis eorum officijs ac præmijs honorificis apud Romanos, & Athenienſes potiſſimùm. Docet item, quæ in ijs præmio, & honore condecorandis conſiderarentur. Cicero in Philipp. Legati ſenatus faciem auctoritatem Reipub. ſecum afferunt. Legatio libera in prouincias à ſenatu honoris ſolum cauſſa, & titulo tenus concedebatur, quo priuata ſua negotia felicius expedirent, ſi apud indigenas fuiſſent hoc honore ad eorum fauorem commendati. Suo ſe ſumptu alebant. Libera dicebatur, quod nec quos adiret, nec aliud quidquam præſcribebatur.

Digitized by Google

SI VIRTVTI ADVMBRATÆ VERA PRÆMIA, Sordidus vult haberi parcus: ſuperſtitioſus vult audire pius; hypocrita, modeſtus; audax magnanimus; ignauus cautus. Scitè Iuuenalis ſat. 14.

Fallit enim vitium ſpecie virtutis; & vmbra,
Cum ſit triſte habitu, vultuq;, & veſte ſeuerũ.
Nec dubiè tanquam frugi laudatur auarus.
Tanquam parcus homo, & rerum tutela ſuarũ
Certa magis, quam ſi fortunas ſeruet eaſdem.
Heſperidum ſerpens, aut Ponticus.

VT SEMITA VIRI FÆMINIS DECEDERENT.] Et hæc inſuper, vetuſtisq; in aurium inſignibus nouum vitæ diſcrimen adiecit. Permiſſum his quoque purpurea veſte, & aureis vti ſegmentis. Super hæc ædem, & aram Fortunæ muliebri, eo loco, quo Coriolanus exoratus fuerat, faciendam curauit, memorem beneficij animum ſuum exquiſito religionis cultu teſtatus. Liuius lib. 2. Dionyſ. 8. Plutarch. in Coriolano.

LEGATI ATHENIENS. SIMVL ATQVE RATION. &c.] Quomodo Romani, & Athenienſes magiſtratuum licentiam coercerent, & eos adminiſtrati muneris rationes referre ad ærarium cogerent, diſce ex Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 6. QVATVOR LEGATIS ROMAN. A TOLVMN.] Cicero. Atqui & huic Cn. Octauio, & Tullo Clunio, & L. Roſcio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui a Veienti rege cæſi ſunt, non ſanguis qui profuſus eſt in morte, ſed ipſa mors ob rempub. obita honori fuit. Habes nomina Legatorum quinque, ſi forte illa noſſe cupiebas: ſed Cn. Octauius non eſt à Tolumnio interemptus.

QVO SERVIO SVLPICIO, QVI LEGATVS, &c. Adſcribam nonnulla ad laudem huius magni viri, & patriæ amantiſſimi, ex Philipp. quam oratiunculam ſic eſt amplexatus quidam è doctis, vt eam de cælo decidiſſe dicat. Mox ab initio. Nec verò dubito, ſi ille vir renuntiare legationem potuiſſet, quin reditus eius & nobis gratus fuerit, & Reipub. ſalutaris futurus: non quod L. Philippo: & L. Piſoni aut cura defuerit, in tanto officio, tantoque munere: ſed cum Ser. Sulpicius illos ætate anteiret, ſapientia omnes, ſubitò ereptus legationem orbam &, debilitatam reliquit, &c.

Infra

Nunc autem quis dubitet quin ei mortem attulerit ipſa legatio? ſecum enim ille mortem extulit, quam, ſi nobiſcum remanſiſſet, ſua cura, optimi filij, fidiſſimæque coniugis diligentia vitare potuiſſet. At ille cum videret, ſi veſtræ auctoritati non paruiſſet, diſſimilem ſe futurum ſui: ſi paruiſſet, munus illud pro Repub. ſuſceptum finem vitæ allaturum, maluit in maximo Reipub. diſcrimine mori, quam minus quam potuiſſet videri Reipub profuiſſe. Illa verò quam ad laudem inſignia? *Vita eius multis erit, præclarisq; monumentis ad omnem memoriam commendata. Semper illius grauitatem, conſtantiam, fidem, præſtantiam, in Repub. tuenda curam; atque prudentiam omnium mortalium fama celebrabit. Nec vero ſilebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & pene diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicandis ſcientia. Omnes qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, ſi vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non ſunt comparandi,* &c. Meminit eiuſdem pro Muræna. 2 Off. 1. de Leg. In Bruto. Epiſt. 3. lib. 4. ad famil. Munera quæ Perſarum Reges legatis ſiue Græcis, ſiue aliunde ad ſe venientibus darent, videbis apud Ælian. lib. 1. cap. 22.

Cap. XXIV. Errores eruditorum vtiliter ab alijs corrigi.

SEruius Sulpicius magnæ in iure ciuili auctoritatis, ſiue aliorum exemplo, ſiue priuato conſilio fretus, non exiſtimauit turpe ſibi ad famam fore, vt librum de Notis Scæuolæ conſcriberet, non modo Antiſtitis in ea facultate, atque omnium principis, verum etiam Præceptoris ſui. Cogitabat enim neque id poſſe vitio dari ſibi, quod publicæ vtilitatis cauſſa ſuſciperet: neque iniuriam illi fieri, qui reprehenderetur, ſi modò rite reprehenderetur, quod

Digitized by Google

in ſeipſo fuiſſet facturus, ſi modò errata ſua animaduertiſſet. Probè itaque Sulpicius, & ingenuè, ac verè Romanè. Quin ipſe quoque populus prudenter, & grato inuicem animo, qui factum huius non reprehenſione ſed laude dignum, & gloria putauit: nec minore volumen hoc honore, quam cætera proſecutus eſt. Nam præcepta aliqua doctrinæ tradere, cuilibet, mediocribus ſaltem litteris imbuto, promptum eſt: errores vero maximorum hominũ deprehendere, id vero cum doctiſſimi hominis eſt; tum opus vtiliſſimum, & quo nullum dici poſſit vtilius. Quis enim dubitet, non minus agere, qui aurum, argentum, cæteraq; metalla expurgat, quam qui illa effodit? qui triticum mundat, quam qui metit? qui pinus, amygdala, cæteraſq; nuces ſeligit, quam qui eaſdem legit? Ita eum qui emendat (niſi pauciſſima ſunt quæ emendat) non inferiorem exiſtimare debemus, quam ipſum illum inuentorem: nec minorem ab illo, quam ab hoc percipi fructum. Inſuperq; non modo huic ex illius caſtigatione nullum damnum afferri, atque iacturam, verum etiam pretium ac dignitatem: perinde atq; auro, ac cæteris, quæ modò commemoraui. Quantum corpori purgatio ipſa detrahit, tantum reſiduo pretij, vt dixi, & dignitatis accreſcit. Nec immeritò Plin. junior ad amicum ita ſcribit. Ita enim magis credam cætera tibi placere, ſi quædam diſplicuiſſe cognouero. Quomodo igitur non ſit beneficium id offerre, quod ſolet beneficij loco poſtulari? Quod ſi hoc non præſtatur aut jam defunctis, aut tale beneficium reſpuentibus, profectò his præſtatur, ad quos ex ipſa magnorum auctorum emendatione multa in primis vtilitas peruenit. Ideoq; ab optimis quibuſque cuiuslibet artis Profeſſoribus præceptum eſt, vt eorum ipſorum, quos diſcentibus ad imitationem proponunt, etiam vitia, ſi qua ſunt, oſtendant. Valla Præfat. Elegantiar. lib. 6.

COMMENTARIVS.

SERVIVS SVLPICIVS MAGNÆ, &c.] De hoc nobili Iureconſultò ex 9. Philipp. diximus themate præcedente. Magiſter eius fuit Q. Mutius Scæuola Augur, quem Cic. 1. de Orat. iuriſperitorum eloquentiſſimum, eloquentium iuriſperitiſſimum vocat. Ex magiſtro igitur diſcipulum æſtima. Per eundem quoque in iuris diſciplina profecit plurimũ Cic. qui ita de ſe principio Lælij. Ego autem à patre ſic eram deductus ad Scæuolam, ſumpta virili toga, vt quoad poſſem, & liceret, à ſenis latere nunquam diſcederem. Itaque multa ab eo prudenter diſputata, multa etiam breuiter, & commodè dicta memoriæ mandabam, fieriq́ue ſtudebam eius ſermone doctior.

ATQVE OMNIVM PRINCIPIS] In Oratore diſertiſſimum appellat. Cic. vt audiſti. Ser. Sulpicium omnibus Iureconſultis Romanis anteponit. Nemo nobis occurrit, qui contra Magiſtrum aliquid ediderit, cui tametſi honor habendus, non ſecus ac parenti, tamen non eſt contemnendum illud dictum ab Ariſtotele, Amicus Plato, ſed magis amica veritas. Idem, credo, nemine refragante, ſupra magiſtrum inuentus eſt. SI MODO ERRATA SVA ANIMAD.] Præ φιλαυτία multi peccare ſe non animaduertunt, & orationes ſuas, ac lucubrationes quaſi filiolas ſuas exoſculantur. Ideo iubet Quintilianus ſcripta poſt interuallum ſumere, & reſumere ad corrigendum, vt infra oſtendemus, quò refrigerato illo primo calore, velut de alieno ſincerius, & incorruptius iudicemus. Nam blandimur nobis, atque vt in vita, ſic in ſcriptis vitia noſtra non facile agnoſcimus. NAM PRÆCEPT. ALIQ. DOCTRINÆ TRAD.] Longè plures inueniuntur, qui præcepta artium leuiorum tradere, quam qui de ſubtilibus, ac reconditis aptè iudicare queant. Has enim cum docere non quorumuis, ſed doctiſſimorum, & ingenio præualentium ſit, neceſſe eſt, qui errata eorum doctè, & ſapienter reprehendit, ipſe doctiſſimus & ſapientiſſimus ſit. Tamen Chriſtianos Philoſophos in Ethnicis, & Ariſtotelem in Platone multa corrigere, & confutare poſſe certum eſt: & Ciceronem in Demoſthene, ex quo tamen, vt affirmat Quintilianus tantus euaſit, quantus eſt.

QVIS ENIM DVBITET, &c.] Tribus ſimilitudinibus declarat, quantum bonus ſcriptorum arbiter proſit. QVANTVM CORP. PVRGATIO, &c.] A medicis ſumptum ſimile. Corpus per potiones, & medicamina purgantia à ſordibus, & ſuperuacaneis humoribus euacuatur; & debilitatur quidem, ſed valetudinem bonam, colorem ſuauem, & vires paulatim recipit: ſic diligens emen-

emendatio ſcriptis quod vitioſum, & inconueniens eſt, aufert, & ſalubritatem quandam parit, auctorique ſuo laudem conciliat. QVOD SOLET BENEFICII LOCO POSTVLARI] Argumentatio à relatis. Quod pro beneficio petitur, etiam pro beneficio præſtatur. Poſtulauit emendationem orationis ſuæ à Cornel. Tacito amico Plinius, cuius verba recitat Valla. Hippocrates ipſe errata ſua confeſſus eſt, ne quis eius auctoritate confiſus in eadem peccata incurreret: adeo neminem per ſe decipi cupiebat. Haud inuitus, opinor, hic ab alio admoneri, & corrigi ſe paſſus fuiſſet, ſi quem à quo corrigeretur nanciſci potuiſſet. Taciti iudicio ſe ſubmittebat Plin. iunior, & ille huius viciſſim, epiſt. 20. lib. 7. Luperco mittit orationem ſuam emendandã. Taciti librum emendauit epiſt. 20 lib. 7. Alium quoque emendaturum ſe pollicetur epiſt. 7. lib. 8. Cic. Tironem libertum ſuorum ſcriptorum Canonem habebat, epiſt. 17. lib. 16. & cerulas illas miniatulas Attici extimeſcebat, epiſt. 11. lib. 16. Conſilium Horatij eſt, vt alienum iudicium & ſententiam exquiramus. Nam quod ille de vincta, tu de ſoluta quoque oratione intellige. Ad Piſones.

Tu nihil inuita dices, faciesque Minerua:
Id tibi iudicium eſt, ea mens. Si quid tamen olim
Scripſeris, in Metij deſcendat iudicis aures,
Et patris, & noſtras.

PROFECTO HIS PRÆSTATVR AD QVOS, &c.] Si conferri beneficium emendationis ſcriptori nequit, quia ad plures iam abijt, aut præ arrogantia corrigi recuſat, præſtabit ſibimet ipſi emendator. Diſcutiendo enim, & attentius omnia conſiderando, & expendendo iudicium ſuum acuet: & quid ipſe vitet, quid ſequatur ex alieno exemplo cognoſcet. Præſtabit auditoribus, & libri lectoribus. IDEOQVE AB OPT. QVIBVSQVE CVIVS LIB. ART. PROFESS.] Quis tandem auctor eſt, qui nihil peccauit, cum hoc idem peccatũ videatur Plinio iuniori, nihil peccare? Magiſter ergo, qui hoc non videt cæcus eſt; qui cum videat diſſimulat, infidus eſt, & de auditoribus ſuis malè meretur.

Cap. XXV. Quam horribile viſum antiquis, carere ſepultura.

HOc minatur Hector Troianis, vt pœnam grauiſſimam, Iliad. ο. ὃν δ' ἂν ἐγὼ ἀπάνευθε νεῶν, &c. Quem autem ego longe à nauibus alibi videro, ibidem ei necem afferam, neque eum propinqui, neque propinquæ mortuum comburent: ſed canes ante vrbem noſtram dilacerabunt. Idem Hector moriens Iliad. χ. petit ab Achille in maximi beneficij loco, ne ſe canibus apud naues dilaniandum obijciat; ſed in Troiam pretio accepto remittat, vt à viris, matroniſque Troianus ſepeliatur. Et Priamus Iliad. ω. id vnum extimeſcens, & deteſtans, audet per media Græcorum caſtra ad inimiciſſimum hominem Achillem ſupplex ire, ab eoque petere, vt filij corpus, quã plurimis muneribus acceptis ſibi reddat, ſepeliendiq; poteſtatem faciat. Et Elpenor Odyſſ. λ. Vlyſſem orat apud inferos, ne ſe inſepultum, fletuque ac lacrymis amicorum carentem patiatur. Aiax apud Sophoclem iam iam ſibi latus gladio perfoſſurus, Iouem orat vt ſimul atque occubuerit, mittat aliquem, qui ſuæ mortis nuntium ad Teucrum fratrem perferat, vt ab illo ſepeliatur, neque à quopiam inimico prius conſpectus, obijciatur canibus, atque auibus diripiendus. Catull. de nuptijs Pelei, & Thetidis.

Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusq́;
Præda, nec iniecta tumulabor mortua terra.

Apud Virgil. Palinurus Æneam orat, vt aut ſibi terram iniiciat, aut ſecum per vndas tollat. Totum Antigonæ Sophoclis argumentum in eo vertitur, quod Creon Polynicen vetuit ſepeliri: ſoror Antigonæ eum clam humo contexit: quo in facto depre-

 henſa,

Digitized by Google

henſa, ſuoque ipſius indicio prodita, viua in terram defoſſa eſt. Et Odyſſ. γ. Telemacho de Agamemnonis nece quærenti, cum alia multa, tum hoc reſpondet Neſtor, Si Menelaus Troia reuerſus Ægiſthum Agamemnonis percuſſorem domi viuũ offendiſſet, neminem illi fuiſſe mortuo terram iniecturum: ſed canes, & volucres fuiſſe diſcerpturas: neque vllam è Græciæ mulieribus mortẽ eius defleturam. ex. Lamb. in Horat. Epod. Oden. 5. & lib. in Oden. 28.

COMMENTARIVS.

Nihil ſe grauius inimicis, atque hoſtibus imprecari poſſe arbitrabantur antiqui, quam vt poſt mortem inſepulti relinquerentur, quod ἐκπίπτειν χθονός dicebant, excidere, ſeu priuari, ſeu carere terra. Romani vrbe naſcente mortuorum corpora humo operiebant: quæ cum longinquis bellis eruerentur, vt deinceps in rogum imponerentur decretum eſt. Apud Ægyptios cadauera medicata in loculis ſeruabantur. Teſtis Cicero Tuſcul. 1. Condiebant autem myrrha, aloe, cedro, melle, ſale, cera, bitumine, reſina, odoribus, & vnguentis. Plura de varietate humationis, & ſepulturæ apud diuerſas nationes 1. Tuſculan. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 2. vbi & qui intra, qui extra ciuitatem ſepelirentur, & Lilius Gyrald. de vario ſepeliendi ritu. Sepulchri violati, tanquam loci religioſi actio datur. Hoſtilium ſepulchrorum locus non erat religioſus: ideo ſublati inde lapides in vſum quemlibet conuerti poterant.

Auguſtin. de cura pro mortuis agenda. Curatio funeris, conditio ſepulturæ, pompa exſequiarum magis ſunt ſolatia viuorũ quam ſubſidia mortuorũ. Et ſuper pſalm. 48. Quot antiqui Philoſophi Pagani ſepulturam contempſerunt? Et 1. Ciuitat. cap. 12. ſæpe vniuerſi exercitus, dum pro terrena patria morerentur, vbi poſtea iacerent, vel quibus beſtiis eſca fierent, non curarunt. Licuitque Poetis plauſibiliter dicere. *Cælo tegitur, qui non habet vrnam.* Iterum de cura pro mortuis. Nõ obeſt aliquid fidelibus eorum corporibus negata ſepultura: nec aliquid, ſi exhibeatur infidelibus prodeſt. Vide Dialogos meos parte 11. Volum. 3. de re funebri. ET PRIAMVS ILIAD. ω.] Quomodo Priamus, ductu Mercurij per Græcorum caſtra ad Achillis tentorium penetrauerit, cadauer Hectoris ſui auro ab eo redemerit, narrat vltimo Iliados Homerus, perſtringit Horat. Ode. 10. lib. 1. ad Mercurium.

Quin & Atridas duce te ſuperbos
Ilio diues Priamus relicto
Theſſalos ignes, & iniqua Troiæ
Caſtra fefellit.

Et Virgil. 1. Æneid. *Exanimumq́ auro corpus vendebat Achilles.* AIAX APVD SOPHOCLEM SIBI LAT. GLAD.] De precatione Aiacis ad Iouem, pro mittendo ad fratrem Teucrum nuntio de αὐτοχειρίᾳ ſua, & de ſepultura corporis ſui, nihil Ouid. 13. Metamorph. vbi in gladium incumbit. Quomodo autem ſibi in petitione armorum Achillis ab Vlyſſe victus vitam indignabundus extorſerit, his verſibus prodit.

——————arripit enſem;
Et meus hic certe eſt. an & hunc ſibi poſcit Vlyſſes?
Hoc, ait, vtendum eſt in me mihi: quiq́ cruore
Sæpe Phrygum maduit, domini nunc cæde madebit.
Dixit, & in pectus tum demum vulnera paſſum,
Quà patuit ferro, lethalem condidit enſem.
Nec valuere manus infixum educere telum,
Expulit ipſe cruor.

PRO QVO DILACERANDA FERIS, &c.] Verba ſunt Ariadnes, Minois & Paſiphaes Regum Cretenſium filiæ, lamentantis fortunas ſuas, quippe quam Theſeus data fide matrimonij abductam, in littore dormientem perfidioſè reliquerat. Fabula eſt apud Catull. de nupt.

Digitized by Google

nupt. Pelei, & Thetidis. Ouid. 3. Faſtor. Plutarch. in Theſeo. Epiſtolæ eius ad Theſeum inter Heroid. hoc eſt initium.

Mitius inueni quam te genus omne ferarum:
Credita non vlli quam tibi peius eram.
Quæ legis, ex illo, Theſeu, tibi littore venit,
Vnde tuam ſine me vela tulere ratem.
In quo me ſomnuſq; meus male prodidit, & tu
Prô facinus, ſomnis inſidiate meis.

ÆGISTH. AGAMEM. PERCVSSOREM] Stupri conſuetudinem cum Clytæmneſtra habuit Ægiſthus, dum Agamemno rex, vir eius Troiam decennio obſidet; quem domum denique reuerſum, adultera, iuuante mœcho, trucidat, ipſa multis poſt annis à filio Oreſte, manium paternorum vindice occiditur. Videndi Agamemno Senecæ, Oreſtes Euripidis, Electra Sophoclis.

Cap. XXVI. Septem cauſſæ tam diuturnæ vitæ primæuorum hominum, ante diluuium.

MVltæ, ac variæ fuerunt cauſſæ, de quibus VII. in præſens commemoraſſe ſufficiet. I. Bonitas conſtitutionis, & temperationis humani corporis, qua illi homines vigebant: tunc enim natura recens à deo facta, integra erat, firma ad ſe ipſam conſeruandam, fortis ad reſiſtendum contrarijs; nondum tot morbis fracta, & vitiata. Vigor igitur ille, & robur naturalis conſtitutionis longo tempore permanſit, nimirum ad diluuium, per quod cernimus vitam hominum inſigni breuitate fuiſſe diminutam. II. Sobrietas & continentia in victu & potu, & omnis vitæ moderatio. Erat enim naturalis, & ſimplex victus, ac potus: varietas autem, & mixtura, & condimenta ciborum, vitam debilitant, atque minuunt; ſicut docet Hippocrates, & Plin. Vnde Horat. ſat. 2. lib. 2.

———————*ſimul aſſis*
Miſcueris elixa, ſimul conchylia turdis,
Dulcia ſe in bilem vertent, ſtomachoq; tumultum
Lenta feret pituita.

Et Eccleſiaſticus cap. 37. affirmat crapula multos perijſſe. Denique quotidiana demonſtrat experientia, lautè, opiparè, & largè edentes, ac bibentes eſſe breuis vitæ. III. Præſtantia elementorum, ob eximiam bonitatem, ac feracitatem terræ ante diluuium, poſt quod è terra naſcentia multo ſunt imbecilliora, & deteriora facta, propter aquas ſalſas Oceani, quæ inundantes terram, ſterilem illam fecerunt. Quamobrem loca quædam ſale ſeminari conſueuerunt, vt perpetuo ſterilia, nihil boni vnquam ferant, ſicut videre eſt 9. cap. Iudicum. Atq; huius rei argumentum eſt conceſſio carnium, in vſum humanum, à deo facta homini poſt diluuium. IV. Quod Adam perfectè nouerat naturales vires, & facultates herbarum, fructuum, metallorum, lapidum, aliarumque rerum, & quæ res haberent vim, ac potentiam bene conſeruandi, & longiſſimè producendi vitam humanam; quibus rebus & vſus eſt ipſe, & vti docuit poſteros ſuos vſque ad diluuium. Vixit enim Adam vſque ad quinquageſimum ſeptimum annum Lamech, patris Noe, qui non longius, quam quinque annis à diluuio abfuit. V. Quia in illa prima ætate (deo, qui mundum & omnia quæ in eo ſunt, condidit, & ab exordio eius vſque in finem perpetuo regit, ita diſponente)

ſuper

Digitized by Google

ſuper regionem illam, in qua homines illi habitabant, fuere valde benigni, propitij, atque ſalutares aſpectus ſiderum, cæleſteſque defluxus, atque effectus: hi autem propriè non proueniunt, nec fiunt ſecundùm generalem motum cælorum, &c. VI. Vt per longam vitam hominum illorum poſſet admodum multiplicari genus humanum, quod in exordio mundi neceſſarium erat. VII. Vt diu viuentes homines, poſſent reperire artes, & ſcientias, ad neceſſitates, vtilitateſque vitæ humanæ, & ad perfectionem intellectus humani plurimùm conferentes; quæ tamen non niſi longiſſimi temporis experimentis, & obſeruationibus reperiri poſſunt. Rectè enim dictum eſt ab Ariſtotele, tempus eſſe & inuentorem, & promotorem artium, ac ſcientiarum. Præſertim autem vitæ longinquitas neceſſaria erat ad inuentionem aſtronominæ, geometriæ, quarum diſciplinarum certitudinem aſſequi non poterant, auctore Ioſepho cap. 3. lib. 1. Antiquit. ſi minus ſexcentis annis vixiſſent: tot enim magnus annus conſtat. Benedict. Pererius hæc in Geneſ. lib. 8.

COMMENTARIVS.

Duas cauſſas tam diuturnæ vitæ primæuorum hominum ex Ioſepho adducit Zonaras Tom. 1. pag. 3. Cum vita hæc quam miſeri mortales in terris, velut in exilio degimus & breuis ſit, & ærumnarum, atque incommodorum quoddam pelagus videatur, mirum ſanè, cur eam quam longiſſimam viuere, & Tithoni ſæcula ſpiritum ducendo æquare optemus, mortemque, omnium miſeriarum exitum, ac finem adeo perhorreſcamus: quod faciunt etiam illi, quibus præ cæteris longiora viuendi ſpatia natura conceſſit: quique velut enauigato iam mari, ac portui uiciniores, ac proinde tutiores ac fæliciores ſunt: quibus; ſi æquo animo in beata illa loca excederent, cum Æneæ adhuc Italiam quærente acclamare liceret illud de. 3. Æneid.

Viuite fælices quibus eſt fortuna peracta
Iam ſua: nos alia ex alÿs in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum.

Ne ſexcentorum quidem, aut mille annorum vita tam eſt diuturna, ſi cum diuina, & quam poſt obitum in cælo ſperamus immutabili, ac ſempiterna comparetur. Tale terræ ludibrium ſumus, ait Nazianzenus Orat. funebri in Cæſarium fratrem, vt cum non ſimus, naſcamur: cum nati ſumus; rurſus diſſoluamur. Inſomnium ſumus inſtabile; ſpectrum quod comprehendi; ac teneri non poteſt; auis pertranſeuntis volatus; nauis in mari, veſtigium non relinquens, puluis; vapor, ros matutinus, flos temporaneus; *homo ſicut fœnum dies eius: tanquam flos agri ſic efflorebit.* pſalm. 101. Quin etiam dies humanos palmi menſura Dauid circumſcribit. [*Pſalm. ſiquidem 38. vbi in edit. vulgata eſt, Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos, Septuaginta habent παλαιστάς; palmares. Eſt autem palmus menſura 4. digitorum. Qua voce vitæ breuitas ἐμφατικῶς exprimitur. Hæc in ſcholio Iacobus Billius interpres.*] Ad eandem vitæ breuitatem breuiſſimè exprimendam valent illa. Homo bulla, *σπιθαμὴ τοῦ βίου*, ſalillum animæ. Queruntur itaque homines de paucitate annorum quibus viuitur, nec vulgus tantum, verum & auctoritate nobiles; *cum*, vt inquit Seneca lib. de breuitate vitæ cap. 1. *ſatis longa, & in maximarum rerum conſummatione longa data ſit, ſi tota bene collocetur. Non accepimus breuem vitam, ſed facimus: nec inopes eius, ſed prodigi ſumus. Sicut ampla, & regia opes, vbi ad malum dominum peruenerunt; momento diſſipantur: at quamuis modica, ſi bono cuſtodi tradita ſunt, vſu creſcunt: ita ætas noſtra bene diſponenti multum patet.*

Quid ego nunc de calamitoſa hac vita dicam? Rectè mortales ægri apud Poëtas, quas ægritudines ſacri, externique ſcriptores ſatis deplorare nequeunt. Dies me deficiat, ſi omnes enumerare velim. Mortem dicendam potius quam vitam putat Tuſcul. 1. Tullius. Accedant & Poëtæ, teſtes ærumnarum, & laborum humanorum idonei. Philemo

οὐ βίος ἀληθῶς, οὐ βίος, ἀλλὰ ξυμφορά.
Vere vita non eſt vita, ſed miſeria.

Menan-

Menander.

Βιοῖ μὲν οὐδεὶς ὃν προαιρεῖται βίον.
Τυφλὸς δὲ, καὶ δύστηνος ἀνθρώποις βίος.
Nemo prorſus viuit ex ſententia.
Cæca, & parum fælix vita eſt mortalium.

Poſitum ſit igitur, vitam & breuem eſſe, bene vti ea præſertim neſcientibus, & mutationibus, incommodiſq;, & querimonijs pleniſſimam. Nihilominus qualiſcunq;, & quamcunq; infælix ſit, ex Auguſtino de verbis Domini lib. 3. Serm. 2. quam eius retinendæ homines cupidi ſint audiamus. *Longam vitam dicunt, quæ in hoc ſæculo breuis eſt, vbi abundant gemitus, vſq; ad decrepitam ſenectutem. Hoc totum modicum, & breue eſt, & tamen quomodo quæritur ab hominibus? quanta diligentia? quanto labore? quanta cura? quanta vigilantia? quanto opere quærunt homines, vt diu hic viuant, & ſeneſcant? Ipſum autem diu viuere quid eſt, niſi ad finem currere? Exhibes aliquam ſollemnitatem amicis tuis: audis à bene optantibus dici, Multos annos viuis. Quid? vt veniant anni, & anni vis, & non vis vt veniat finis annorum? Studia tua contraria ſunt. Ambulare vis, & peruenire non vis.*
TAM DIVTVRNÆ VIT. PRIM. HOM. ANTE DILVVIVM.] A mundo condito eluuies illa terrarum, de qua in Geneſi Moſes cap. 7. contigit anno juxta hebraicam ſcripturam, & noſtram editionem vulgatam, milleſimo ſexenteſimo quinquageſimo ſexto: vt genus humanum jam tum tanto tempore vehementer multiplicatum extitiſſe neceſſe ſit, cum propter bonam corporum habitudinem longe diutius viueretur, & ob id pauciores morerentur. Sciendum igitur Adamum πρωτοπάτορα, & principem generis humani vixiſſe annis 905. Seth. 912. Caynam filium Enos 910. Malalehel. 815. Iared huius filium 962. Enoch. 965. Mathuſalem 969 Lamech 777. Noe 905. cæterorum longæuitatem percenſere omitto. Quæ longæuitas à deo propter vitam flagitioſam hominibus irato in centum viginti annos, vt ſummùm commutata eſt. Geneſ. cap. 9. Qui tamen numerus adeo paulatim eſt imminutus, vt Dauid pſalm. 89 tantum ſeptuaginta, Principibus autem, & magnatibus octoginta conceſſos autumet: quod excedat, laborem & dolorem eſſe. Leguntur nihilominus, qui hos terminos exceſſerunt: ſed hi cum vniuerſitate mortalium collati, numerum exiguum efficiunt. Pererius in Geneſin.

BONITAS CONSTITVT. ET TEMPERATIO, &c.] Corpus humanum corporibus animalium præſtantius eſt, citra omnem controuerſiam, etiam ob excellentiam conſtitutionis, ſeu temperamenti, quod in homine ab exceſſu primarum qualitatum abeſt longius cum aliorum animantium corpora vel nimis terrea, vel aquea ſint. Quò fit, vt habere naturalia indumenta, & arma, vti habent animalia, imperfectam arguat eorum corporis conſtitutionem. Nam iſtiuſmodi proueniunt ex magna terreſtris vel aqueæ materiæ copia, &c. Pererius in Geneſ. lib. 4. Quæſt. 1.

SOBRIETAS, ET CONTINENTIA IN VICTV, ET POTV, &c.] Huc accommodanda eſt regula à Seneca epiſt. 8. præſcripta, nempe hæc, *Sana, & ſalubris forma vitæ, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo male pareat: cibus famem ſedet, potio ſitim extinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit aduerſus infeſta corpori. Hanc virum ceſpes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt: ſcit natura hominem tam bene culmo, quam auro tegi. Cogita in te præter animum tuum nihil eſſe mirabile, cui magno nihil magnum eſt.* Hactenus ille.

Cum porrò omnia pæne quibus vtimur, & indigemus certa in menſura, ac pondere ſumamus, quamuis id ſæpe non aduertamus, non videtur culpæ affinis, qui ad pondus, & menſuram etiam bibit, & comedit: & ſcimus quoſdam id ſeruaſſe, vitamq; in vltimam ſenectutem propagaſſe. Veruntamen nihil certum, ac definitum præſcribi aut poteſt, aut debet: tempus, locus, natura, cibi genus, exercitationes, labores aliud atque aliud poſtulant. Quidam æſtiuis menſibus parcius edunt, largius bibunt, hybernis contra faciunt. Sed in eo magnum eſt momentum, & intereſt ad valetudinem plurimum, vt ne varietatem in cibo, & potu ſectemur. Animantia, illa inprimis quæ in agris & ſyluis paſcunt, inſtinctum naturæ ſequentia, ſimplici paſtu graminis contenta ſunt: quæ autem domi in ſtabulis aluntur, & ſaginam experiuntur, ea more hominum morbis non leuibus, nec paucis tentari ſolent. Hoc argumento eſt, nutrimenti diuerſitatem valetudini officere, & id medici quoque in ſuis commentarijs minimè diſſimulant. Stomachum ſeu ventriculum turbant, nec pari celeritate cum ſimplicibus concoquuntur, ob quam turbationem, quia inter ſe diſſident qualitatibus; etiam condimenta 2. de diæta excludit Hippocrates. Et memorabile eſt illud Plinij lib. 2. cap. 5. Homini vtiliſſimus cibus ſimplex; aceruatio ſaporum peſtifera, & condimenta pernicioſa. Homerus condimentorum, piſcium,

Digitized by Google

elixarum carnium nuſquam meminit: heroas ſuos aſſa bubula accipit. Varius & paratur, & digeritur difficilius. Reſiſtunt concoctioni diuerſæ qualitates, ſicut in eadem oratione obſtant fidei, & perſuaſioni gignendæ pugnantia argumenta. Nihil tam auerſantur potores, quam varia in eadem compotatione vina, experti ea propere ebrietatem inducere. Vt ergo hinc exiſtit ebrietas, ita inde prouenit cruditas, & vtroque modo valetudo offenditur. Scriptoris non memimini.

PRÆSTANTIA ELEMENTORVM. OB EXIMIAM, &c.] Fælices regiones, vbi præſtant elementa: purus & ſalubris aer, terra ferax, aqua dulcis, & potabilis. Inter varias ſalis vires, quas explicat Rhodigin. lib. 6. cap. 1. eſt etiam vis ſiccandi. Ob id reor ſeminari ſalem ſolitum, vbi nihil volebant creſcere ac prouenire, & meram fieri ſolitudinem omni terræ humore exſucto, ac perdito videlicet. Cum autem aquæ marinæ ſint ſalſæ, & Oceanus per diluuium immenſis auctus imbribus ſeſe per orbem terrarum diffuderit, non mirum ſi agros ſteriles reddiderit. Locus è lib. Iudicum hic eſt cap. 9. *Porrò Abimelech omni die* illo *oppugnabat vrbem, quam cepit, interfectis habitatoribus eius, ipſaque deſtructa, ita vt ſal in ea diſpergeret.* Salem condimentorum reliquorum condimentum nuncupat Plutarchus, Sympoſ. lib. 5. Quæſt. 10. Ibi quare diuinum dicat Homerus, & multa denique notatu digna vt etiam Sympoſ. 4. Quæſt. 4.

QVOD ADAM PERFECTE NATVRAL. &c.] Adamus omni genere ſcientiæ ac ſapientiæ humanæ Salomonem eſt antegreſſus: tum quia creatus eſt, & in ſtatu innocentiæ, hoc eſt, perfectiſſimo; & ipſe tam corpore, quam animo perfectiſſimus. Perfectio igitur ſcientiæ, quæ eſt hominis propria, magis decebat ſtatum illum perfectum, magiſque conueniebat Adamo, quam Salomoni: tum etiam quod perfecta ſcientia rerum naturalium non tam neceſſaria, aut vtilis futura erat Salomoni, quam Adamo: quippe qui primus futurus erat magiſter humani generis, primuſque omnium diſciplinarum doctor. Hæc Pererius noſter in Geneſ. lib. 5. Quæſt. 3. *Vtrum Adam cunctis mortalibus ſapientior fuerit.*

FVERE VALDE BENIGNI ASPECTVS SIDERVM, &c.] Vim habere quandam ſidera in corpus noſtrum, & in res quaſdam alias, negandum non eſt: at non in animos. Proinde Aſtrologi, qui vocantur iudiciarij, qui eoſdem animos quadam neceſſitate fatali à ſideribus promanante alligant, & de futuris multa mentiuntur, explodendi ſunt. In ijs refutandis copioſi ſunt Ioannes Picus Mirandul. & Benedictus noſter in Geneſ. lib. 2.

VT PER LONG. VITAM POLL. ADMOD. MVLTIPLIC. &c.] Nulla tum fœminarum ſterilitas, ad proſeminandos liberos ſumma vtrinque, vtriuſque ſexus inquam generandi cupiditas, & fæcunditas, corporum perpetua ſanitas, vitæ maxima diuturnitas; hæc mundum repleuerunt habitatoribus, quod voluit deus, qui dixit Geneſ. 1. *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram.*

Cap. XXVII. Aqua luſtralis,

AQVÆ purgationis vim non modicam ineſſe, non ſolùm Latini, ſed & Græci olim cenſuerunt. Vnde illud apud Virgil. 2. Æneid.

Tu, genitor, cape ſacra manu, patrioſq́; penates:
Me bello è tanto digreſſum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

Item illud, lib. 6.

Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo fælicis oliuæ,
Luſtrauitque viros,

Qua de re Feſtus ſic. Itaque funus proſecuti, ignem ſupergrediebantur, aqua aſperſi, quod purgationis genus appellabant ſuffitionem. Verùm hæc ſatis cognita, & Saracenis, Iudæis, Turciſque hodie (qui toti abluuntur) vſu recepta. Illud certè obſer-

obſeruatione dignum videtur, Ethnicos illos, licet rectæ fidei luminis exortes, tanquam eſſent Chriſtianis dogmatibus addicti, quod eſt piè, ſanctéque apud nos in more poſitum, vt templum ingreſſuri, vel ingreſſi, ſtatim aqua ſacra purificationis ergo reſpergamur, ſeruaſſe. Etſi illi non ſacram, ſed ſimplicem aquam, puram tamen vſurpaſſe videntur. Huius rei teſtem habeo antiquum, ethnicum, in lib. de morbo ſacro, qui Hippocrati adſcribitur: cuius verba latinitate donata, quod Chriſtianam pietatem planè præ ſe ferant, referre viſum eſt operæ pretium. Deus itaque, inquit, eſt, qui maxima, ac ſceleratiſſima peccata purgat, ac purificat, & liberatio noſtra exiſtit: ipſique terminos templorum, ac delubrorum deſignamus, vt nullus, qui non purus ſit, eos tranſcendat. Et ingreſſi reſpergimur, non velut qui inquinemur; ſed ſi quod etiam ſcelus prius habemus, purificemur, Hieronym. Magius Miſcellan. 4. cap. 10.

NOTÆ.

Aquam antiqui, marinam, & fluuialem præcipuè vim luſtrandi, & expiandi habere crediderunt, aquam puta ſimplicem, non ipſam prius verbis, & precibus ſacris expiatam, & conſecratam, quemadmodum nos Catholici conſecratæ, & , vt Eccleſia Sancta loquitur, exorciſatæ vim expiatricem tribuimus: non tamen quanta ad flagitia, & ſcelera purganda requiritur. Nam ibi acrior medicina, & vbertim fluentibus præ dolore commiſſorum lacrymis ad abluendum opus eſt. *Lauabo*, inquit *per ſingulas noctes lectum meum: lacrymis meis ſtratum meum rigabo*. Pſalm 6. propter adulterium, & homicidium ſibi condonandum videlicet. Nec eſt quod hîc quoque, vt alibi item alijs in rebus hæreticorum doctores paganiſmum nobis obijciant: cuius crimen nec ipſi effugere poterunt, ſi omnes cærimonias Chriſtianorum cum gentibus communes pro paganiſmo ducant. De mari prius teſtimonia aliquot Lectori proferemus.

Euripides, cum teſte Laertio Platonem in Ægyptum comitatus, à ſacerdotibus Ægyptijs in mare merſus, morbo eſſet leuatus, verſiculum hunc poſtea in Iphigeniam Tauricam inſeruit.

θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.
Mortalium quæcunque mala purgat mare.

Cic. pro Sex. Roſcio. mare ipſum polluerent, quo omnia quæ violata ſunt expiari putantur. Catull. in quendam Gell. maximæ obſcœnitatis reum, epigram. 89.

Ecquid ſcis quantum ſuſcipiat ſceleris?
Suſcipit, ô Gelli, quantum non vltima Thetys,
Non genitor Nympharum abluat Oceanus.

Lucretius lib. 6.

Non ſi Neptunus fluctus reuocare operam det,
Non mare ſi totum velit eluere omnibus vndis.

Propertius lib. 3. eleg. 24.

Quod mihi non patrij poterunt auertere amici,
Eluere aut vaſto Theſſala ſaga mari.

Ad flumina quod attinet, Sophocles Oedipo tyranno.

Οἶμαι γὰρ οὔτ' ἂν ἴστρον, οὔτε φάσιν ἂν
Νίψαι καθαρμῷ τήνδε τὴν στέγην, ὅσα
Κεύθει. Perſius.

Hac ſanctè vt poſcas, Tiberino in gurgite mergis.
Mane caput.

Et quod ex Æneide principio Theorematis allatum eſt.

Digitized by Google

Cap. XXVIII. Antiquitas vnguentorum.

QVod ſcribit Plin. lib. 13. cap. 1. vnguenta non fuiſſe Troianis temporibus, nequaquam probabitur viris doctis, qui legerint Diodorum lib. 2. cap. 1. regem Ægypti Miridem, multis ſæculis antiquiorem Troianis temporibus, ex quodam regno vectigal conſtituiſſe vxori ſuæ ad vnguentorum vſum, & reliquum corporis cultum: id autem erat talentum argenti in ſingulos dies. Athenæus item lib. 15. & Euſtathius contraria Plinio prodiderunt. Homerum ſanè præcipuum rerum Troianarum ſcriptorum vnguenta cognouiſſe, & olei vocabulo ſignificaſſe ex eius Iliade patet. Archilochum verò conſtat primum vocabulo vnguenti μύρον eſſe vſum, cum antea eodem nomine vnguentum, & oleum appellaretur: cui opinioni etiam Iulius Pollux accedere videtur. Certè in ſacris literis longè vetuſtior Troiana clade vnguentorum vſus invenitur. Etenim Moſes plus quam quinquaginta, & trecentos annos antiquior, pretioſa quædam vnguenta in dei cultum facere docuit, hisque vſus eſt ipſe in quarundam rerum conſecratione. Quin ducentis annis ante Moſen legimus in lib. Geneſ. cap. 51. corpus Iacob demortui aromatibus, & vnguentis more Ægyptiorum eſſe conditum. Quis autem fuerit mos Ægyptiorum in ſepeliendis mortuis, indicat cap. 5. lib. 1. Diodorus. Vino, ait, phœniceo, ex rebus odoriferis lauant corpus: deinde totum ex cedro primum, cum alijs pretioſis vnguentis vngunt, dies amplius triginta; myrrha deinceps, ac cinnamomo, cæteriſque rebus liniunt; quæ non ſolum id ſeruare diutiſſime, ſed etiam odoriferum reddere queunt. Idem. lib. 12.

NOTÆ.

Vnguentorum vſus nec neceſſarius eſt nobis, virilitatem effæminans, miniſter voluptatis ac libidinis; &, vt Nazianzenus ait in funebri fratris ſui Cæſarij, ad γυναικωνῖτιδα relegandus. Græcè vnguentum dicitur μύρον, quaſi μωρὸν, quaſi ſtultorum oblectamentum. Vnguentarios velut inutiles artifices excluſit Sparta, deteſtatus eſt Solon. Romani quoque, cum tantopere vnguentis ſtuderi cernerent, degenerare mores ſeueriores in animorum mollitiem, anno ab Vrbe condita quingenteſimo ſeptimo Cenſores edixerunt, ne quis venderet vnguenta exotica (ſic ea appellabant, quoniam ab exteris vnctiones iſtæ muliebres immigrauerant.) Malè & inepte ratiocinabatur Ariſtippus Cyrenaicus, homo voluptuarius, & delicijs eneruatus. Equus qui perungitur in equi virtute non læditur, nec canis vnguento delibutus in virtute canis: ergo & homo per vnguentum nihil de ſua virtute amittit. Meminit Clemens Alexandrin. Pædagog. lib. 2. cap. 8. Equus enim & canis quia beſtiæ ſunt, quid ſit vnguentum, & quam vim habeat, & quare adhibeatur, neſciunt. At homines ratione præditi ad emolliendos & curandos animos id valere norunt. Ideo prudentes eorum vſuram non probant. Veſpaſian. adoleſcentem ad ſe adeuntem, vt de collata in ſe præfectura gratias ageret, huiusmodi verbis caſtigauit: mallem allium oboluiſſes; adeo voluptariæ vnctionis odorem non ferebat. Quo magis vituperandi, qui nec in ſecundis menſis vnguento carere voluerunt. Item qui eo etiam parietes balneorum reſpergi iuſſerunt: quomodo C. Caligula Imp. lauabat. Et inter ſeruos Neronis neſcio quis, de quo Sueton. nepotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit, commentus nouum balneorum vſum, & portentoſiſſima genera ciborum, atque cænarum, vt calidis frigidiſque vnguentis lauaretur. Veruntamen non, cum abuſum fugimus, honeſtum & probandum vſum damnare debemus, & ab eo abhorrere vt vultures, & vt ſcarabæi, quos aiunt in roſaceo vnguento emori. Sufficit itaque, vt monet Clemens, ipſum oleum, & ad ſuperficiem cutis pingue faciendam.

Opus

Opus hic eſt Scholio, quod ex Gentiano Clementis interprete, & Commentatore dabimus [*Cum vnguenta conſtent oleo, & in eo vſurpando non ſit ſpectanda voluptas, ſed vtilitas, non eſt aliud adhibendum, quam purum & ſimplex oleum, cuius quiſnam ſit vſus paucis perſtringit. Nam cum ſit oleum humidum, & modicè calidum. ſi ſit quidem cutis aſpera, eam impinguat, mollit, & mitigat; & neruos ſi ſint rigidiores, ac duriores, relaxat, & reddit agiles. Quod ſi male oleat corpus id detergit, & malum odorem reprimit*] neruoſque relaxandos & ad corporis grauiorem reprimendum odorem, ſi etiam oleo ad hoc opus habeamus. Suauis autem odoris ſtudium, eſt eſca otij, & mollitiei, quæ ad libidinoſam, & intemperantem cupiditatem paulatim attrahit. Voluptas autem, cui nulla accedit vtilitas, meretriciorum morum eſt opprobrium, & medicamentum irritationum.

EX QVOD. REGNO VECTIGAL. CONSTITVISS. VXORI, &c.] De hac regum vetuſtorum conſuetudine conſtituendi vxoribus vectigalia, ex ciuitatibus in zonas, in flamea, & in neſcio quem ornatum Plato in Alcibiade primo, Athenæus, & nos in Bellarijs noſtris.

HOMER. PRÆCIP. RER. SCRIPTOR.] Troiani belli ſcriptorem appellat Horatius epiſt. 2. lib. 1. Syagrum poëtam quendam ante Homerum primum ſcripſiſſe, bellum Troianum, auctor Ælian. Var. hiſtor. lib. 14. cap. 21. Nominantur & Corinnus, Calliſthenes, Hegeſionax, Acatus Arginus, Dares Phrygius, Dictys Cretenſis & plures alij. Homerum centeſimo ſexageſimo quinto anno poſt captam Troiam vixiſſe, regnante apud Latinos Alba Syluio, tradidit memoriæ Cyrill. Alexand. aduerſus Iulian. lib. 1. PRETIOSA QVÆD. VNGVENT. IN DEI CVLT.] Vide Exodi 30. 35. 37. Leuit. 8.

Digitized by Google

PHILOCALIÆ LIBER SEXTVS.

Cap. I. Hippocrates peſtilentiam fugauit. Proſpectus maris.

CVm in Illyrico, & Pæonia ingens peſtilentia orta, graſſari iam in vicinis regionibus cœpiſſet, remedia, quibus contra id malum muniret Theſſaliam, ac reliquam Græciam Hippocrates propoſuit. Miſit verò non ſolum diſcipulos, ſed etiam filios, ac generum paſſim ad ciuitates, vt monſtrarent remedia, & rationem arcendæ peſtis: Syluas etiam incendit, prudenter obſeruatis ventis, vt aerem flamma purgaret incitata aduerſus peſtilentes regiones.

Gratiſſimus eſt maris aſpectus. Iuſtinian. Nouella LXIII. interdicit ne quis ædificando alteri τῆς θαλάσσης ἄποψιν πράγματος χαριεστάτου aſpectum maris, rei gratiſſimæ eripiat. Vbi huius rei, non ſecus atque aliarum furtum nobis fieri dicit, vel rapinam. Plutarchus in littore venari ſuauiſſimum eſſe ſcribit lib. 4. Sympoſiac. Q. 3. Quare ſolebant Græci etiam ibi perpotare, vt indicant Epigrammata Anthologiæ lib. 1. propter hunc ſcilicet aſpectum maris ſaluberrimaſque auras, & propter fluctus, ac lapillos, & conchas, quæ omnia iucundiſſima ſunt, & laudata magnis ſcriptoribus. Fluctus numerare Plinio, & Ciceroni iucundiſſimum viſum, calculos & conchas in littore legere Africano & Lælio. Accedit & aſpectus ſæpe nauium. In Apolog Apuleij Comment. Scip. Gent.

COMMENTARIVS.

Hippocrates Cous, patre Heraclide, matre Praxithea parentibus nobiliſſimis ortus, medicinæ ſcientiam adhuc rudem, & quaſi tantummodo adumbratam, à ſapientiæ, & Philoſophiæ ſtudio ſeiunxit, excepta ea parte, quæ eſt de natura hominis, ea enim cognitio neceſſaria eſt & medico. Ab alijs autem diſciplinis meritò quoque ſecreuit, quando in hac vna acquirenda tota pæne vita laborandum eſt: quam quidem experimentis inuentam, methodo & via certa explicatam, & ratione confirmatam nobis reliquit. Quare omnibus & clariſſimis artis medicæ profeſſoribus, Græcis Lati-

Latinis, Arabibus admirationi fuit, & ab Athenienſibus diuinis honoribus cultus. Sunt iſta Hieronymi Mercurial. ni fallor, in arte Gymnaſtica. Bene audiuit ſemper: magnus opum contemptor; à rege Artaxerxe ingentibus promiſſis inuitatus ire recuſauit. Veri, ac ſalutis & incolumitatis aliorum adeo cupidus, vt ipſemet ſuos quoſdam errores prodere non dubitarit, ne quis ſua fretus auctoritate eoſdem ſequeretur, & alicui detrimento eſſet. Laudat factum Quintilian. lib. 3. cap. 8. Abijt è vita anno centeſimo quarto.

CVM IN ILLYR. ET PÆON. ING. PESTILENT.] Nulli pæne medicinæ peſtilentiam cedere, eamque ſemper maiorem eorum quos inuaſit partem è medio tollere, manifeſtum eſt: quanquam diligenti cura reperire poſſumus, quibus nos adverſus illius incurſum, atque impetum communiamus. Eſt autem duplex illius conſideratio: vna vt eſt morbus communis, & in populum graſſatur: altera vt priuatum quemque occupat: inde auxiliorum adhibendorum pars ad Principes, & Reſpub. pars ad priuatum quemque pertinet. Quæ Principes aduerſus peſtem præſtare debent, alia agenda ſunt antequam adueniat; alia cum graſſatur: alia poſtquam abijt: & in ijs omnibus tria ſemper ſpectare oportet, aerem, contagium, corporis præparationem, &c. Quæ à priuatis in peſte adhibenda ſunt, duum ſunt generum, Quædam ſanis ipſis, ad præſeruanda corpora; quædam iam ægris adminiſtranda, &c. Hæc omnia & proponuntur, & accuratè perſpicueque explicantur, à Medicorum excellentiſſimo Hieronymo Mercuriali lib. de Peſtilent. cap. 20. 21. 22.

SILVAS ETIAM INCENDIT] grauius graſſante peſtilentia, ignium crebritate occurſandum, quibus rareſcit aer, eò magis ſi odoratiora vtantur ligna, vt eſt cupreſſus, iuniperus, piceæ. Agron nobilis medicus Athenas peſtilentia ſæuius infeſtante, accenſis in proximo ignibus pleriſq; ſalutarem attulit opem. Rhodigin. libro 24. cap. 22. Ad fugiendam peſtem hoc dat conſilium Ficinus in Epidem. antidot. cap. 25. Fuge hominum conuerſationem, maximè cum es ieiunus. Sis ſemper à ſocio remotus, in aere aperto ad minus per ſpatium bicubiti, & ab infecto per 6. cubitos: & caue ne ventus ab eo in te ſpiret, & inter te, ac ipſum ſint ſol. ignes, odores. Deſcriptione peſtis animalium Virgil. claudit. Georgicor. lib. 3. Animalium & hominum Lucret. lib. 6. Ouid. Metamorph. 7. Aliorum deſcriptiones omitto.

GRATISS. EST MARIS ASPECTVS, &c.] Mire illuſtrabunt quæ hic de mari ſcripta ſunt, verba Nazianzeni compluſcula, Orat. in Maximum, ex Cynico Philoſopho Chriſtianum. Deſcribens relaxationem ſuam, & eam quodammodò oculis noſtris ſubijciens, Inambulabam, inquit, egomet mecum, ſole iam in occaſum vergente, atque in littore ſpaciabar, *atque ita pedibus ferebar vt oculi maris aſpectu fruerentur. Erat eius ſpectaculum ſanè iucundum, quanquam alioqui iucundiſſimum eſſe ſolet, cum tranquillitate purpuratur, ac dulci quodam, ac miti contactu littoribus alludit. Sed quid tum? vento magno flante excitabatur, & infremebat, fluctuque, vt in huiuſmodi agitationibus fieri ſolet, partim procul exurgentes, ac paulatim in ſummam altitudinem aſſurgentes, ac poſtea decreſcentes, ad ripas voluebantur: partim in propinquas petras incurſantes, atque inde repulſi, in ſpumoſam atque excelſam aſperginem fracti dilabebantur: vbi etiam teſtudines, phuci, buccinæ, leuiſſimaq; oſtrea extrudebantur, petris interim non minus immotis, & inconcuſſis remanentibus, quam ſi nulla omnino vis ipſis admoueretur, niſi quod fluctuum ictibus verberabantur.*

CALCVLOS, ET CONCHAS IN LITTORE LEG.] Locus patet 2. de Orat non admodum longè à principio, quem tibi recito. Sæpe, ait Craſſus, ex ſocero meo audiui, cum is diceret, ſocerum ſuum Lælium ſemper fere cum Scipione ſolitum ruſticari, eoſque incredibiliter repueraſcere eſſe ſolitos, cum rus ex vrbe tanquam è vinculis euolauiſſent. Non audeo dicere de talibus viris: ſed tamen ita ſolet narrare Scæuola, conchas eos, & vmbilicos ad Caietam & ad Laurentum legere conſueuiſſe, & ad omnem animi remiſſionem, ludumque deſcendere. Conchas, & vmbilicos legere puerorum more ad colludendum, dicuntur prouerbio, quibus ſummum ſuppeditat otium: aut qui ſeria tractantes, tamen animi gratia aliquid leuiorum rerum interponunt. Concharum incredibilem varietatem ibidem Eraſmus recenſet ex Plinio, lib. 9. cap. 33.

Cap. II. De Ira compeſcenda. Ex Seneca lib. III. de Ira. Item Nonnus pro pio, & ſancto.

QVanto pulchrius eſt, veluti nulli penetrabilem telo, omnes iniurias, contumeliaſque reſpuere? Vltio doloris confeſſio eſt. Non eſt magnus animus, quem in-

Digitized by Google

incuruat iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læſit, ſi imbecillior, parce illi: ſi potentior, parce tibi. cap. 5. Non vis eſſe iracundus, ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit: qui maligni ſermones, etiam ſecretò habiti ſint, eruit, ſeipſe inquietat. cap. 11. Sæpius ad nos ira venit, ſæpius nos ad illam, quæ nunquam accerſenda eſt: etiam cum incidit reijciatur. cap. 12. Maximum iræ remedium, iræ dilatio eſt, vt primus eius feruor elangueſcat: & caligo, quæ premit mentem aut reſidat, aut minus denſa ſit. Ibid. Nunquam erit fælix quem torquebit fælicior. Minus habeo quam ſperaui. Sed fortaſſe plus ſperaui quàm debui. Tanta importunitas hominum eſt, vt quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit, plus recipere potuiſſe.

Arnob. in pſalm. 105. indicat ſuo ſæculo hunc ſermonis vſum inualuiſſe, cum ſcribit, terrenæ mentes interficiuntur hoc ordine, ſi ille, qui ſanctus vocatur, & Nonnus ſic egit, ego quis, & quantus ſum, vt non agam? Et in pſalm. 140. huiuſmodi ſermonem reprehendit, & adulationi tribuit: Adulantes nobis inuicem, & in præſenti poſiti ſanctos nos vocamus, & nonnos: abſentes vero nos ita mordemus, & percutimus, vt rectè canibus comparemur. S. Hieronym. in lib. de ſuſpecto contubernio, In adulationem tui ſanctum te, non numque vocat. Et epiſt. 99. ad Aſellam, nonnæ vocarentur, & ſanctæ, &c. Iuret. in Symmach. Porrò Germani Monachi, & Nonnæ ſanctis appellationibus in porcis, & equis caſtratis immodeſtè, immo verò ſcurriliter abutuntur.

NOTÆ.

Seneca inimicus eſt affectibus quibuſcunque vt ſeuetiſſimus Stoicus, qui iram quoque, non moderatam, ſed prorſus nullam volebant. Non iraſci, quacunque de cauſſa, quamuis iuſta difficillimum eſt, ſi ἀδύνατον haud eſt. Audiendus eſt potius qui dixit, *Iraſcimini, & nolite peccare*, pſalm. 4. & ſequenda Peripateticorum moderatio, iraſcendumque ἀόργως, quæ erit manſuetudo, motus ſedatus, cum illo furioſo pugnans, & in bono malum vincens: non ignem ad ignem addens, ne flammam non comprimat, ſed augeat. Præclara virtus, ſi non lædas, qui te læſit: ingens gloria ſi malè facienti benefacias. Vt in aqua non hæreſcunt tela: ita in miti, manſueroque ingenio conuicia, & iniuriarum memoria radices non agunt.

MAXIM. IRÆ. REMED. DILATIO.] Si vel paulum vindictam diſtuleris, ſenties te remiſſius iratum, & imminuta, ſeu depulſa caligine menti obiecta, conſilium capeſſes in cor ſanius. Ira enim Horatio epiſt. 2. lib. 1. furor breuis, & Themiſt. Orat. de Amicitia, breuis inſania.

QVI SANCTVS VOCATVR, ET NONNVS] In Ægypto olim tum viri, tum fœminæ religione, & virtute præſtantes Nonni, & Nonnæ dicebantur: in viris deſitum eſt hoc nomen, in fœminis monachis manet. Et forſitan Poeta Panopolitanus Dionyſiacorum auctor, Homero proximus, ex notione Nonnus nomen inuenit, quod ei ob poeticam Euangelij Ioannis paraphraſin contingere potuit; niſi hic alius eſt ab altero. Dicta eſt item Nonna magni Doctoris Gregorij Nazianzeni mater, mulier ſanctiſſima, & à filio eximiè collaudata.

Cap. III. Piſces quanti olim apud Græcos, & Romanos fierent.

IN magno olim pretio fuiſſe piſces vel ex eo conſtare poteſt, quod cum obſonij nomine quicquid cum pane veſcimur, intelligi poſſet, vſus tamen obtinuit, vt ſolus piſcis hoc nomine gauderet. Plutarch. lib. 4. Sympoſ. Quæſt. 4. Quemadmodum enim ex multis poetis vnum, qui reliquis præſtat, eximio nomine Poetæ afficimus: ita cum multa obſonia ſint, piſcis tamen obtinuit, vt vel ſolus, vel præcipue obſonium appellaretur, quia nobilitate reliquis omnibus multum antecellit. Sic paſſim apud Scriptores ὀψοφάγοι dicuntur, non qui libenter carnibus, fructibuſque veſcerentur, ſed

ſed qui piſcibus gauderent: Quod Athenæus lib. 7. diffuse oſtendit. Sed exiguum hoc eſt: maius verò, quod ab Æliano memoriæ proditum, Variarum lib. 1. cap. 28. In Rhodo inſula, vt aiunt, qui piſces in delicijs habet, horumque ſuauitatem admiratur, & omnibus reliquis obſonijs anteponit, eum populares quaſi liberalem commendant. Quibus vero carnium eſus magis arridet, hos agreſtes, & calumniæ cauſſa ventres nominant. Sed nihil ad Romanos, qui ad inſaniam piſcium ſtudio flagrarunt. Non enim lautiorem tantum fundum in ijs reponebant: ſed familiarum inde nomina (pudendum dictu) ab illis deſumpſere. Columella lib. 8. cap. 16. Iam enim celebres erant deliciæ populares, cum à mari deferrentur viuaria, quorum ſtudioſiſſimi (velut ante deuictarum gentium Numantinus, & Iſauricus) Sergius Orata & L. Murena captorum piſcium gaudebant vocabulis. Magna enim erat Romæ ganeonum frequentia, qui profuſis ſumptibus mare pæne exhauriebant. Plato vt euinceret magnam fuiſſe horum continentiam, dicit illos piſcibus vſos non fuiſſe, quamuis prope Helleſpontum caſtra metati fuiſſent: & Homerus nuſquam piſces heroibus ſuis apponit: ſolos Menelai ſocios, annonæ penuriæ coactos, in Pharo refert piſcationi ſe dediſſe, vt famem placarent, Odyſſ. 4. Idem de Vlyſſis ſocijs narrat Odyſſ. μ. Cuius rei non ignarus Horat. Epiſt. ad Accium, *verum ſeu piſces, ſeu porrum, & cæpe trucidas.* Piſces ponit pro laudatiſſimo obſonio, porrum, & cæpe pro plebeio, & vili. Ouid item 6. Faſtor. priſci ſæculi frugalitatem his verbis commendat, de Dea Carna.

Priſca Dea eſt, aliturq́; cibis, quibus ante ſolebat,
Nec petit aſcitas luxurioſa dapes,
Piſcis adhuc illi populo ſine fraude natabat,
Oſtreaq́; in conchis tuta fuere ſuis.

Ludouicus Nonnus de eſu piſcium, cap. 9.

COMMENTARIVS.

Marcion Hæreſiarcha mare, & piſces, tanquam mala & à malo procedentia principio damnabat. Teſtis Tertullian. contra eum ſcribens. Reprobas, inquit, & mare, & piſces; ſed vſque ad copias eius; quas ſanctiorem cibum deputas. Vbi copias marinas accipe eius diuitias, qui ſunt piſces, quorum in generibus miranda varietas, & numerus innumerabilis, vt meritiſſimò copiæ appellentur. Teſtatur Bened. noſter, Comment. in Geneſ. lib. 1. in opere V. diei, vbi legimus, *Producant aquæ reptile*, haberi in Hebræo, *ſaras*, verbum quod non quemlibet, ſed in maxima copia, & abundantia productionem ſignificet. Cuius manifeſtum ſignum copia ouorum, quæ in piſcibus reperiuntur. Quo licet intelligere piſcium, quam cæterorum animalium & multitudinem, & varietatem eſſe maiorem. &c. Plin. lib. 9. cap. 14. ait piſcium genera inueniri ibidem 74. cruſtis intecta. 30. Et lib. 32. cap 11. Animalium in mari viuentium ait eſſe genera centum ſeptuaginta ſex. Et cernuntur in illis multorum terreſtrium ſimilitudines, vituli, tauri, equi. porci, &c. etiam rerum anima carentium, vuæ, gladij. ſerræ. Quò minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis. lib. 9. c. 2.

Piſces Syri pro Dijs venerabantur. Cicer. de natura Deorum. 3. propter Dercetim deam eorũ, in piſcem conuerſam; meminit Ouid. Metamorph. 7. cuius cauſſa quoque ab eſu piſcium abſtinent. Piſcium aurata ſimulacra penatium loco habebant. In templis quoq; eorundem argentei viſebantur piſces. Lege. Diodor. lib. 3. cap. 2. Gyrald. Syntagm. 1. de Dijs Topicis, Hyginum. Ichthyophagi pro pane piſces comedebant, lib. 5. cap. 11. Apud Ægyptios mos diu ſeruatus eſt, vt Sacerdotes nec fabam ſererent, nec ea veſcerentur, aut aſpicerent Et Iſidis ſacerdotes ſemper deraſo erant capite, & tertio quoque die corpus radebant, frigidaque ijdem ter quotidie, nocte autem bis lauabant. Piſciũ item etiam tactu, nedum eſu abſtinebant. Alex. ab Alex. ex Herodoti lib. 2. Pythagoras piſces non guſtabat omnino, quod ſilentium arbitraretur quiddam eſſe diuinum, quod diligentiſſimè videmus conſeruari à piſcibus, qui ſunt ſine voce. Vnde & parœmia, magis mutus quam piſcis.

Porrò piſces quatuor modis ad eſum apparantur, & apponuntur: aut aſſi videlicet, aut elixi, aut iuſſulenti, aut frixi. Vt finiam, Clemens Alexand. Pædagog. 3. cap. 10. vbi complures fœminarum, virorumq; corporum exercitationes nominat, piſcationem quoque addit, quam & Galen.

Digitized by Google

lib. 2. de tuenda ſanitate cap. 8. non præterit. Fuerunt & Imperatores, qui exercitationis cauſſa piſcarentur, vt refert de Auguſto Suetonius cap. 83. Animi leuandi cauſſa piſcabatur hamo, inquit, de Alexandro Seuero Lampridius. Mercurialis lib. 3. cap. 13. de Arte gymnaſt.

VT SOLVS PISCIS HOC NOMINE GAVDERET.] ὀψώνιον eſt, quod ὁ ὀψώνης obſonator emit, & obſonat, vel obſonatur, quicquid ſcilicet ad cibum, præter panem adhibetur. Eſt autem πολύσημον vocabulum, & præterea annonam menſtruam, militarem ſignificat, ſtipendia item, ſalaria, & auctoramenta militiæ. De piſce, & quidem peculiariter dicitur potius ὀψάριον, piſciculus, vt ὄψον, quemadmodum Athenæus exponit. Apud Ioan. cap. 6. eſt πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια, quinque panes hordeaceos, & duos piſciculos. Lucas enim cap. 9. habet, πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας. ὀψάριον autem de piſce κατ' ἐξοχήν. Hæc ferme Theſaurus linguæ Græcæ. EX MVLTIS POETIS VNVM EXIM. NOMIN.] De Latinis loquentes, Poetæ vocabulo propter præſtantiam Maronem, de Græcis Homerum intelligimus. De his duobus elegans extat epigramma Alcinoi.

De numero vatum ſi quis ſeponat Homerum,
Proximus à primo, tum Maro primus erit.
Et ſi poſt primum Maro ſeponatur Homerum,
Longè erit à primo quiſqui ſecundus erit.

FAMILIARVM INDE NOMINA DESVMPSERE.] Quare pudendum ſit, à piſcibus nomina familiis indita, non video, cum etiam à beſtijs vilibus, & rebus ignobilibus, ſibi nomina imponi permiſerint Romani: dicti enim ſunt Ouilij, Aſinij, Catuli, Portij, Scipiones, Piſones, &c. MAGNA ERAT ROM. GANEON. FREQ. &c.] Salluſt. procemio belli Catilinarij, in querimonia grauiſſima de corruptis moribus Romanorum inter cætera ſic ait, quod quidem ad hunc locum pertineat. Nam quid ea memorem, quæ niſi his qui videre, nemini credibilia ſunt: à priuatis compluribus ſubuerſos montes, maria conſtrata eſſe? quibus mihi ludibrio fuiſſe videntur diuitiæ: quippe quas honeſte habere licebat, per turpitudinem abuti properabant. Sed lubido ſtupri, ganeæ, cæteriq; cultus non minor inceſſerat. Viri pati muliebria: mulieres pudicitiam in propatulo habere: veſcendi cauſſa terra mariq; omnia exquirere, &c. Admiranda ſunt, quæ Meurſius collegit lib. de luxu Romanor. cap. 14. de delicijs piſcium, & eorum pretijs immenſis. Certe Cato in luxum Romanum inuehens, plùris emi piſcem, quam bouem teſtatus eſt. HOMERVS NVNQ. PISCES HEROIB. SVIS APPON.] Nec carnes quidem coctas apponit heroibus ſuis: ſed aſſam tantum bubulam, quam cum pane ſtabilimentum ventris nominat Plautus Curcul. victum ſimpliciſſimum. In Odyſſea proci Penelopes etiam caprina veſcuntur, & Vlyſſis greges per luxum abſumunt. De piſcibus mirum, cum in littore tenderet Græcorum exercitus, & facilis eſſet piſcatio. Notata eſt hæc temperantia à pluribus. Plutarch. Sympoſ. lib. 8. Q. 8. Pythagorei nequaquam vſi ſunt piſcibus pro cibo, quum præter injuſtitiam piſcatio videatur intemperantiam quandam, & gulæ incontinentiam ſecum trahere, ſumptuoſa, & curioſa. Hodie, non dico heroum, ſed vel mediocrium ciuium in conuiuijs & piſces inter fercula carnium inferri ſollemne eſt.

Cap. IV. Contra celeritatem in ſcribendo.

MVltis placet extemporalis quædam ſcriptitandi ratio, & in conficiendis libris celeritas, velut exprompti, & in numerato poſiti ingenij argumentum. At mihi ſecus videtur probaturq; impenſius diligentia accurata, & longiore tempore, judicio confirmatiore expreſſa. Illic verba veluti primoribus in labris nata, aut ſuperficiario ingenij æquore natantia eduntur: hic lectionis multifariæ opes, tanquam è ſanctiore quodam ærario reconditæ promuntur. Illic ſuſpecta facit omnia & cicatricoſa ſcribendi facultas, & curſus: hic habito delectu rerum, verborumq; pondera examinantur fælicius, & exhibentur. Quid quod celeriter nata etiam celeriter intereunt? Et Horat. in Arte etiam in nonum annum premi (quo fæliciter, ſub incude retractentur) Opera monet. Idem carmen reprehendi vult, quod non

Multa

Multa dies, & multa litura coercuit, atq́;
Præfectum decies non caſtigarit ad vnguem.

Plutarchus in Pericle. Nam operis facilitas, celeritaſq́; non addit illi pondus ſolidum, aut duraturum, neque exactam pulchritudinem: at temporis longinquitas labori velut fœnerató accedens, ei quod naſcitur, robur, firmitatemq́; adijcit. Pictori parum perito de celeritate glorianti, demonſtrataq́; fabula, illam modò à ſe pictam dictitanti, reſpondit nobiliſſimus pictor Apelles, etiam te tacente res loquitur, ex tempore pictam. Virgilium pauciſſimos vno die compoſuiſſe verſus autor eſt Varus, quos vrſæ more tanquam catulos fingere ſe lambendo gloriabatur. Iſocratem prope decennium abſumpſiſſe in editione Panathenaici memorat Lyſias, Fabius. Ariſtides Sophiſta, ſciſcitante Marco Imperat. quando ipſum auditurus eſſet; hodiernum, inquit, exime, at cras audies: neq́; enim vomentium è numero ſumus, ſed elaborantium. Ita M. Antonius librum de Ebrietate à ſe ſcriptum euomuiſſe legitur alicubi, in probri loco. Scriptorum itaque præcipitatio iſta, & velut abortus, nunquam in laudis loco ponenda eſt, quod ex multis clarorum virorum dictis, & exemplis colligitur. Hactenus Hadnan. Iun. Animaduerſ. lib. 4. cap. 16.

NOTÆ.

Lege etiam diſputatiunculam Comment. in 3. Cyneget. Oppiani, pag. 102. Adijce his ſententiam Apuleij, lib. de deo Socratis. Nulla res poteſt eſſe eadem feſtinata ſimul, & examinata: vel eſſe quidquam omnium quod habeat & laudem diligentiæ ſimul, & gratiam celeritatis.

Quod de ſoluta, hoc idem de ligata oratione dictum hoc capite puta, quo nimia in ſcribendo feſtinatio accuſatur: cunctatio, & mora cum accuratione laudatur: in vtramque partem rationes, & exempla producuntur. Addamus quæ ſunt apud Horat. in poëtica. de Lucilio Baſſo primo Satyræ inuentore, quæ veteri comœdiæ mutato genere carminis ſucceſſit, in qua nominatim perſtringebantur, qui aliqua prauitate morum tenerentur obſtricti. Fuit hic Satyricus acri judicio, in verſu durior, qui magnum aliquid ſe præſtare arbitraretur, ſi perbreui tempore, citra magnum conamen, ingentem verſuum numerum effunderet, nulla venuſtate, & cultu inſignes: laborem quippe ſua cognoſcendi, perpoliendi non ferebat, quo vitio laborabat etiam, aloqui poetarum Latinorum ingenioſiſſimus Ouidius. Sic igitur Horat.

Hinc omnis pendet Lucilius, hoſce ſecutus:
Mutatis tantum pedibus, numeriſq́; facetus:
Emunctæ naris, durus componere verſus.
Nam fuit hoc vitioſus, in hora ſæpe ducentos,
Vt magnum, verſus dictabat, ſtans pede in vno,
Cum flueret lutulentus, erat quod tollere poſſes.
Garrulus, atq́; piger ſcribendi ferre laborem,
Scribendi rectè.

Idem Horat. etiam in comœdia verſus Iambicos, ſpondæis multis tardatos, aut feſtinationem nimiam, aut artis ignorantiam arguere cenſet.

In ſcenam miſſos magno cum pondere verſus,
Aut operæ celeris nimium, curaq́; carentis:
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.

Smyrna Amazon fuit, à qua condita Epheſus, eius quoque nomen ſortita eſt. De hac Amazone, & conditrice poema fecit illuſtre, & elaboratum 9. annis Cinna, idque non ita longum, cui longæuitatem vaticinatur Catullus; contrà longis Voluſij annalibus breui interitum.

Digitized by Google

Smyrna mei Cinnæ nonam poſt denique meſſem,
Quam cœpta eſt, nonamq́ edita poſt hyemem &c.

Cap. V. Theophraſti liber de nuptiis. Iudex Malus. Seueritas mixta comitati.

IN eo libro diſſerebat, non eſſe ducendam vxorem ſapienti. Ita enim citat, & aureolum appellat Hieronym. adverſus Iouinian. cap. 28. vnde hæc pulcherrima verba transfert. Vocanda domina; celebrandus natalis eius, iurandum per ſalutem eius; vt ſit ſuperſtes optandum, honoranda nutrix eius, & gerula: ſeruus patrimus, & alumnus, & formoſus aſſecla, & procurator calamiſtratus, & in longam ſecuramque libidinem exſectus ſpado, &c. Scripſit Theophraſtus quoque de Amicitia, quem lib. Cicero legit. Gellius lib. 1. cap. 3.

Mali Iudicis notæ tres I. Sæuities, qua nihil ab eius officio alienius, tametſi ſeueritas in eo laudari ſolet. Vide imaginem Iuſtitiæ Chryſippeam Gellij lib. 14. cap. 4. II. Fauere accuſatoribus, cum reis & patronis eorum magis fauere iubeamur, & Iudicis boni ſit, lites potius minuere. Cic. de Ser. Sulpicio Antoniano. Neque inſtituere actiones litium malebat, quam controuerſias tollere. III. Condemnandi cupiditas. Gentil. in Apuleium. Plinio Panegyr. de Traiano. Vt nihil ſeueritati eius hilaritate, nihil grauitati ſimplicitate, nihil maieſtati humanitate detraheretur. Cic. præfat. in Orat. perf. Quid tam diſtans, quam à ſeueritate comitas? Quis tamen vnquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Plin. minor. lib. 8. Epiſt. 21. vt in vita, ſic in ſtudijs pulcherrimum, & humaniſſimum exiſtimo, ſeueritatem, comitatemque miſcere: ne illa in triſtitiam, hæc in petulantiam procedat.

COMMENTARIVS.

Nuptias damnarunt Marcionitæ, Encratitæ, Tatianitæ, & alij quidam *attendentes doctrinis dæmoniorum, prohibentes nubere*, &c. Timoth. 4. Democritus, vt refert Clemens Alexand. matrimonium, & procreationem liberorum reijciebat, propter multas, quæ ex ijs oriuntur moleſtias, & quod abſtrahant à magis neceſſarijs. Stromat. lib. 2. cap. 12. cui aſſenſus eſt Epicurus, & quicunque in voluptate, moleſtiæque, & doloris vacuitate ſummam boni collocarunt. Stoicis ἀδιάφορον eſt Peripateticis bonum. Sed qui reijciunt matrimonium, verbis rigidi fuerunt, re pellicibus, meretricibus, & catamitis ſeruierunt. Corpus ſanè vtriuſque ſexus, ita formauit Deus, vt ad connubium ineundum & ſuſcipiendam ſobolem aptum videatur, id quod & patriæ, & familiæ cuiuſque, & totius mundi intereſt. Ob id Legislatores ſummos Magiſtratus minimè ijs mandabant, qui vxores non duxiſſent.

Quicunque igitur alligare ſe vxori cogitat, curet diligenter, vt bonam, morigeram, fidelem, probam, modeſtam, pudicam, ſui amantem nanciſcatur. Dictum refertur à Simonide γυναικὸς δ' οὐδὲν χρῆμα ἀνὴρ ληΐζεται ἐσθλῆς ἄμεινον, οὐδὲ ῥίγιον κακῆς. Vxore autem bona vir rem nullam poſſidet meliorem, neque mala deteriorem. In quam ſententiam liceret plures, Græcos, & Latinos auctores proferre. Ad Nicobulum pro filio eius ſcribens Nazianzenus, vxorem vocat τιμώμενον ἄχθος, honoratum onus. Bene onus, multa enim, & grauia ſunt incommoda coniugij, quæ idem S. Pater recenſet, carmine Virginitatis, à verſu 790. Ibidem legas nationem coniugum, ſua bona prædicantium, à verſu 280 Cui Virgines, & innuptæ reſpondent à verſu 420.

IMAGINEM IVSTITIÆ CHRYSIPPEAM.] Verba Gellij luculenta ſanè, & hanc pulcherrimam imaginem oculis tuis ſubijciam. Facit quippe Chryſippus imaginem Iuſtitiæ, fierique ſolitam eſſe dicit à pictoribus, Rhetoribuſque antiquioribus, ad hunc fere modum. *Forma atque filo virginali, aſpectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis, neque atrocis, ſed reuerendæ cuiuſdam triſtitia dignitate. Ex imaginis autem iſtius ſignificatione intelligi vo-*

luit

huit iudicem, qui iuſtitiæ antiſtes eſt, oportere eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem; contraq́; improbos nocenteſq́; immiſericordem, atque inexorabilem, erectumq́; & arduum, ac potentem vi, & maieſtate æquitatis, veritatiſq́; terrificum. Recitans hanc deſcriptionem Budæus in Pand. hæc addit. Hæc (Iuſtitia) à Græcis Dice dicitur, præſertim poetis, vnde Dicaſtæ Iudices dicti, & δικαιοσύνη, de qua Heſiodus in Ergis, viſendam, Iouis filiam, eſſe virginem, Dijs etiam ipſis cæleſtibus venerandam. Quam ſi quis obliquo iudicio læſerit, ſpretam, ſtatim apud Iouem patrem queribundam aſſidentem, humanarum mentium iniquitatem accuſare, idque ideo, vt Principum iniquitates populares pœnis expient, qui ſubdola ipſi mente transuerſa iudicia rapientes, iura perperam reddere ſoliti ſunt. Homerus Iliad 16. huius Deæ vim ingentem eſſe ait. Spectat huc quod Orat. ad Gregor. Nyſſen. dicit Nazianzenus, vituperans iniquos iudices. *Hoc enim compluribus ætatis noſtræ Iudicibus vſu venire conſpicio, qui magnis, & excelſis viris grauiſſima quæque facilius condonarint, quam humilibus quicquam vel leuiſſimi momenti.* Ille ſua, nos hac noſtra ætate idem conſpicimus.

VT NIHIL SEVERITATI EIVS HILARITATE, &c.] Comitas ſermone, & alloquio, ſeueritas moribus perſpicitur. Illa pæne idem eſt, quod facilitas naturæ, humanitas, affabilitas: hæc grauitas, triſtitia quædam, & conſtantia, vt ex ſubiectis è Cicerone teſtimonijs liquebit, à quibus item qualis ſit iſta comitatis cum ſeueritate coniunctio, cognoſci poterit. Ad Q. F. Epiſt. 1. lib. 1. Cyrus ille à Xenophonte ſcriptus, cuius ſumma grauitas ab illo philoſopho cum ſingulari comitate coniungitur. 2. Offic. comitas, affabilitaſque ſermonis maximè conciliat animos hominum. Pro Muræna: ſi illius comitatem, facilitatemque tuæ grauitati aſperſeris Epiſt. 27. lib. 12. Eſt autem ita temperatis, moderatiſque moribus, vt ſumma ſeueritas ſumma cum humanitate iungatur. 2. de Orat. Riſus triſtitiam, ac ſeueritatem mitigat, & relaxat. In Bruto. Craſſus in ſua comitate habebat etiam ſeueritatis ſatis. De comibus, & comitate diſputat Iouian. Pont. De ſermone lib. 1.

Cap. VI. Contra tumultuariam, ac promiſcuam lectionem. Plato, & Ariſtoteles comparati, & de vtroque teſtimonia.

ILLVD Plinij, multum eſſe legendum, non multa, hanc habet ſententiam, ſæpe, multumque eadem eſſe relegenda; nec eſſe diſtrahendum animum varietate auctorum. Idem monet Seneca. Certis enim ingenijs immorari oportet, inquit, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Vt enim qui ſemel aliquod oppidum prætervectus eſt, non omnes vrbis vicos, non ciuitatis mores, non hominum eius loci ingenia ſtatim didicit: ita conſilia, aut ſententias, aut ſermonis compoſitionem in auctore, quem ſemel percurriſti, animaduertere ſtatim non potuiſti: ſed in eo diu commorandum eſt, ſi voles altius introſpicere.

Nam quemadmodum aiunt, amici ſenſum deprehendi non poſſe, priuſquam cum eo multos modios ſalis comederis: ita diu, multumque habendus eſt in manibus auctor, iterum, atque iterum euoluendus, dum fiat ſatis familiariter notus: dum illius ſententiæ, illius verba inſideant tibi: vt cum opus eſt, non procul accerſenda, aut quærenda ſint, ſed vltro tibi ſe offerant. Contrà, quomodo varius, & immodicus cibus, quia concoqui non poteſt, in crudos humores degenerat, qui non modò non alunt corpus, ſed naturalem etiam ſuccum ſtrangulant; ita cum multa legeris, fortaſſis fiet, vt confuſaneam quandam doctrinam tibi compares; ſed illa magis hebetabit, ac obruet ingenium, quam perpoliet. An non videmus pictores, cum vultum alicuius depingunt, quam ſæpe reſpiciant ad exemplar? quam contentis oculis ſingulas lineas contemplentur? ita nobis nunquam oculi deijciendi erunt ab eo auctore, quem perdiſcendum in manus accepimus, quemque imitandum aliquo modo duximus, &c. Ex præfat. Philippi in Heſiod.

Peccant non parum, qui antiquos ſcriptores ita in oculis ferunt, & admirantur, vt recentiores lectione vix dignentur: quaſi veteres illi iam omnem eruditionis

Digitized by Google

materiam, & pelagus exhauſerint, iſtis nihil reliquerint, & omnia ab illis petenda ſint. Nunquid præter eos omnes reliqui Bæoti? Si ipſi antiqui in hac opinione fuiſſent, & ſe vetuſtiores putaſſent in qualibet facultate omnia ſcriptis ſuis comprehendiſſe, quod legeremus, vix haberemus. Quod ſi nihilominus poſterioribus his ſcribere pro arbitrio, & docere ſua inuenta licuit, quis noſtrorum ſæculorum eruditione nobis libris edendis interdicat? Aut illi veteres quas tractabant diſciplinas perfecerunt, aut non perfecerunt. Perfeciſſe qui potuerunt, cum eorum nemo ſit, cui errores non obijciantur, qui defendi nequeunt? Si ergo illi quaſi vltimam manum non addiderunt, efficitur, vt inuentis addere poſſimus. Obtineant itaque locum principem, & πρωτοκαθεδρίαν antiqui, recentioribus δευτεροκαθεδρία ne inuideatur. Nec contemnantur etiam, qui non ſolum multum, vt præſcribit Seneca, ſed etiam multos, quod ille vetat (ſed magno cum delectu) lectitant, quamdiu vita ſuppeditat, ne Principum φιλοβιβλίαν, ingenti ſumptu Bibliothecas conficientium ſapiens iudicium contemnere videamur. Qui facilè ab vno auctore ad alium tranſiliunt, & per libros currunt potius, quam lento pede gradiuntur, homines curioſi magis quam ſtudioſi, bonum tempus male conterentes, eorum deploranda eſt amentia.

Quam prædicat Methodum Plato, non ſæpe adhibet. Euagatur aliquando liberius in diſputando; quædam etiam liberius inuoluit, ac volens occultat: rarò pronuntiat, quid ſit ſentiendum. Ariſtoteles artes quas tradit explicat integras, & methodum ſimpliciorem, ceu filum ad regendum lectorem adhibet, & quid ſit ſentiendum, plerumque pronunciat. Lectionem Platonis multum profuturam, ſi quis in Ariſtotele rectè inſtitutus, poſtea Platonem legat, ſenſit Theodorus Gaza. Plato nullam artem integre, neque ordine tradidit. Deinde maxima pars operum eius ironica eſt, ſeu diſſimulatoria, quæ figura ad irridendum, quam ad docendum accõmodatior eſt. Platonica illa licentia in diſputando parit incertas, & ambiguas opiniones.

COMMENTARIVS.

De Platone Ioannes Picus Hermolao ſcribens, Duo, inquit, in Platone agnoſco, & Homericam illam facultatem, ſupra proſam ſeſe attollentem, & ſenſuum, ſi quis eos altius introſpiciat, cum Ariſtotele omnino communionem; ita, vt ſi verba ſpectes, nihil ſit pugnantius: ſi res, nihil concordius. Idem Picus de amborum concordia librum meditabatur, vt in Miſcellan. refert Politianus. Iudicium Pici de dicendi genere Platonico confirmatur à Fabio lib. 10. cap. 1. Quis dubitet, Platonem eſſe præcipuum, ſiue acumine diſſerendi, ſiue eloquendi facultate diuina quadam & Homerica. Multum enim ſupra proſam orationem, & quam pedeſtrem Græci vocant, aſſurgit: vt mihi non hominis ingenio, ſed quodam Delphico oraculo videatur inſtinctus.

Per omnia concordes Platonem & Ariſtotelem, magiſtrum, & diſcipulum aſſeruerunt, Porphyrius libris 7. Simplicius, Alcinous, Boethius, Beſſarion Cardinalis, Iamblichus, Georgius Gemiſtus Pletho, Ioannes Picus, idque vel editis libris, qui tamen ad nos non peruenerunt: vel (vt in animo habebant) edendis. Potuiſſent illi pro ingenij magnitudine, & doctrina eorum concordiam oſtendere: Sed nullam inter eos interceſſiſſe diſcordiam, nulla in re Ariſtotelem à Platone diſſenſiſſe, id vero demonſtrare neutiquam potuiſſent. Auguſtin. 8 Ciuitat. cap. 12. à viuo etiam diſſenſiſſe Ariſtot. refert. Idem tradit Theodoret. Therapeut. lib. 5. Lactant. lib. 5. cap. 3. Obſeruat Muret. Variarum lib. 11 cap 18. Ariſtotelem in ſcriptis ſuis non ſemper nominare Platonem, neque cum ab eo diſſentit, neque cum ab eo aliquid ſumit, neque denique cum quid dicit, quod ad aliquem locum Platonis pertineat: ſed interdum quaſi prætereuntem & aliud agentem id facere, ita vt lectorem minus attentum facile lateat. Vt redeamus vnde pauliſper deflexímus. Quibus enim tandem argumentis, horum duorum aſtruitur concordia? *cum mens Ariſtotelis fuerit, non tam Philoſophiam ſuam explicare, ac tradere, quam Philoſophorum omnium veterum dogmata conuellere, ac profligare? quos pluſquam CCL. carpit, ſine nomine verò pluſquam mille. Antiquiores, ſuiq; temporis*

peris Philoſophos, atque alios auctores nobiles reprehendit, pluſquam quadragies ſexies, preter eos, quos Rhetoricis, ac Poeticis libris refellit. Platonem Praeceptorem LX. locis & forte amplius eſt inſectatus nominatim. Hic enim placuit iſti homini, omnium, vti Ælianus ait, irriſori immeritò vexare venerabilem illum ſenem, cuius doctrina vberrimis lactibus impinguatus fuerat à ſcholis eijcere, & procacibus ſcriptis in omnem aeternitatem damnare, &c. Hactenus è Franciſco Patricio, Diſcuſſion. Peripatet. Tom. III. lib. I. Mortuo magiſtro ipſe quoque diſcipulos habere, & Lycæo inambulans docere cœpit, vnde illi ſectæ Peripateticorum appellatio. Vt multis ſint diſſimules Ariſtoteles & Plato, certum eſt tamen vtrumque laude, & admiratione poſteritatis videri digniſſimum. Eruditiſſimis quæ ambobus ſint tributa teſtimonia, pauca de multis, conſideremus. Fælicem judicabat Alexander M. Achillem, cum ad eius tumulum veniſſet, quod Homerum ſuæ virtutis præconem inueniſſet. Quin igitur nos Platonem beatum pronunciemus, quando inter Latinos auctores magnum ſui imitatorem, & præclariſſimum laudatorem M. Tullium Ciceronem eſt adeptus. Laudes ipſas alibi à me in medium productas, hoc loco præteribo. Alios prædicatores audiamus. RHODIGINVS lib. I. Philoſophiæ pater, & diuinioris ſcientiæ auctor longè clariſſimus. Iterum lib. 2. cap. 2. Sapientia ſingulari philoſophus, quem omnibus fere calculis à veterum ſcientiſſimis ita approbatum, ſummiſq; elatum præconijs legimus, vt diuinum virum *θεῖον* appellare non dubitent: præſertim in ea philoſophiæ parte, quæ diuinorum rationes complectitur. PETRVS VICTORIVS epiſt. 3. lib. 6. Sapientiſſimus homo, totius Græciæ lumen, ac fons omnium ſcientiarum. MVRETVS Orat. I. Volum. II. Nos inprimis amemus, & admiremur Platonem, de quo conſtitueram aliquid dicere: ſed copia ipſa me deterruit. Vix enim poteſt quiſquam vllum paulo lectu digniorem ſcriptorem in manus ſumere, eorum quidem, qui poſt Platonem vixerunt, vt non in aliquid, quod de Platone amplè, & magnificè dicatur, incurrat: Hæc Muretus. Scripſit pro eo Apologiam aduerſus calumniatorem Platonis Georgium Trapezuntium Beſſario Cardinalis. Quid contra eum, & pro eo dicatur, & quid de eius philoſophia ſentiendum, deque ſcriptis eiuſdem, multa diſputauit Antonius Poſſeuinus noſter, Biblioth. lib. 12. Tractat. 2. à cap. I. ad 13. Ad Ariſtotelem deſcendamus.

CICERO I. Academ. Q. Abundantia quadam ingenij præſtabat (vt mihi quidem videtur) Ariſtoteles, ac pæne diuino. Tuſcul. I. vir ſummo ingenio, quo nihil politius, nihil acutius. AVGVSTIN. Ciuitat. lib. 8. cap. 16. Ariſtoteles Platonis diſcipulus, vir excellentis ingenij: & eloquio quidem Platoni impar, ſed multos facile ſuperans. RHODIGIN. lib. 2. Peripateticorum doctor eminentiſſimus, & naturæ rerum indagator ſollertiſſimus, & fere primi nominis. Et lib. 28. cap. 22. in quem pæne videtur eſſe collatum, quicquid eſt capax humanum ingenium. LVDOVICVS VIVES in citatum Auguſtini locum. Magnus, & admirabilis vir, quiq; ingenio, & diligentia vinceret plurimos, nemini eſſet ſecundus: variarum rerum cognitione magiſtro ſuperior: artificio verò omnes, qui ex omni memoria humanas tractauerunt artes longo poſt ſe interuallo reliquit.

Cap. VII. Hippias Sophiſta. Ex lib. I. Florid. Apuleij.

E Numero Sophiſtarum eſt, artium multitudine prior omnibus, eloquentia nulli ſecundus, ætas illi cum Socrate: patria, vel genus ignorantur, gloria verò magna, fortuna modica, ſed ingenium nobile, memoria excellens, ſtudia varia, æmuli multi. Venit iſte Hippias quondam certamine Olympiaco Piſam, non minus cultu viſendus, quam elaboratu mirandus. Omnia ſecum quæ habebat nihil eorum emerat: ſed ſuis ſibi manibus confecerat: & indumenta quibus indutus, & calceamenta, quibus erat inductus, & geſtamina, quibus erat conſpicuus. Habebat indutui ad corpus tunicam interulam, tenuiſſimo textu, triplici licio, purpura duplici. Ipſe eam ſibi ſolus domi texuerat. Habebat cinctui baltheum, quod genus pictura Babylonica miris coloribus variegatum: nec in hac eum opera quiſquam adiuuerat. Habebat amictui pallium candidum, quod ſuperne circumiecerat. Etiam pedum tegumentum crepidas ſibimet compegerat. Et annulum in læua aureum, faberrimo ſigna-

Digitized by Google

ſignaculo, quem oſtentabat. Ipſe eius annuli & orbiculum circulauerat, & palam clauſerat, & gemmam inſculpſerat. Nondum eius omnia commemoraui. Etenim non pigebit me commemorare, quod illum non puditum eſt oſtentare, qui magno in cœtu prædicauit, fabricatum ſemet ſibi ampullam quoque oleariam, quam geſtabat, lenticulari forma, tereti ambitu, preſſula rotunditate, iuxtaque honeſtam ſtrigileculam, recta faſtigiatione clauſulæ, flexa tubulatione lingulæ, vt & ipſa in manu capulæ moraretur, & ſudor ex eo riuulo laberetur. Quis autem non laudauit hominem tam numeroſa arte multiſcium, totiuſque ſcientiæ magnificum? tot vtenſilium peritia Dædalo? Plato in Hippia, Cice. 3. de Orat. D. Hieronym. in Epitaph. Nepotiani.

NOTÆ.

Hippiæ huius nomine inſcribitur Dialogus apud Platonem. Eius meminit Cicer. 3. de Orat. in hæc verba. Is Olympia cum veniſſet, maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus eſt, cuncta pæne audiente Græcia, nihil eſſe vlla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret; nec ſolum has artes, quibus liberales doctrinæ, atque ingenuæ continerentur, Geometriam, Muſicam, litterarum cognitionem, & poetarum, atque illa quæ de naturis rerum, quę de hominum moribus, quæ de Rebuſpublicis dicerentur, ſed etiam annulum quem haberet, pallium quo amictus, ſoccos quibus indutus eſſet, ſe ſua manu confeciſſe. De eodem Philoſtratus de vitis Sophiſtarum, lib. 1. Memoria, etiam ſeneſcens, adeo firma fuit, vt audita ſemel quinquaginta nomina, eodem ordine, quo audiuerat, omnino commemoraret. In diſputationes, Geometriam, Aſtronomiam, Muſicen, & modulos introductiones parauit, &c. In deſcriptione Apuleiana vides affectationem, quam in eo cum alijs quibuſdam vitijs notarunt quidam eruditi. Tu illius lectionem ne aſpernare, non enim caret vtilitatibus ſuis, & eo ſine non vulgari iactura militia noſtra litteraria nō careret: Copioſe de eodem Lipſius Elect. lib. 2. cap. 2. cap. 21. ſcribendi genus etiam atque etiam fuge, quicquid tandem docti quidam ad id vel probandum, vel excuſandum afferant.

Cap. VIII. Sepultura cæſorum militum.

PASSIM apud ſcriptores, & crebra huius rei mentio. Onoſander quidem certe in Strategico præcepit Imperatori ſuo, ſiue is victus fuerit, ſiue vicerit, vt militum occiſorum funeribus, & exequijs proſpiciat. Ὁσία μὲν γὰρ ἡ πρὸς τοὺς ἀποιχομένους εὐσέβεια. Sancta enim, & religioſa circa eos, qui ſic obierunt pietas eſt. Cauſſam deinde addit, cur ita faciendum. Etenim vnuſquiſque militum ſibi ante oculos ponit, eodem modo ſe, ſi forte in bello ceciderit, ludibrio, deſpectuique fore; at inſepultum ſe manſurum præſagiens, mortis honore carere, non ferendam putat contumeliam. Quorum ſimilia ſcripſit Leo in tacticis, vt in Notis ad Onoſandrum monuit Rigaltius. Vegetius quoque lib. 2. cap. 20. tradit, ad decem ſaccos, in quibus donatiui dimidia pars apud ſigna deponebantur, additum fuiſſe ſaccum vndecimum, in quibus tota legio particulam aliquam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſſa: vt ſi quis ex contubernalibus defeciſſet, de illo vndecimo ſacco ad ſepulturam ipſius promeretur expenſa. Cæterùm Athenienſes, vt ſcribit Valer. Max. lib. 9. cap. 8. decem Imperatores ſuos, & quidem à pulcherrima victoria venientes, ſupplicio exceptos necauerunt, quod militum corpora ſæuitia maris interpellante ſepulturæ mandare non potuiſſent, neceſſitatem punientes, cum honorare virtutem debuiſſent. Vide inſuper Diodorum lib. 15. At-
ietatis officium etiam hoſtibus impenſum, aut certè vt à ſuis impendi poſ-
um, & permiſſum. Aſdrubal victos à ſe Romanorum Tribunos rogatu Scipio-

Digitized by Google

Scipionis ſepeliuit, vt Appianus meminit de bellis Punicis. Annibal quoq; Pauli Æmilij corpus Cannenſi prælio honorificè ſepeliri juſſit, Silio teſte lib. 10. Et Theſeus Creonti ſepulturam concedit apud Statium lib. 12. quam ipſe Argiuis negauerat: ſed concedere exorati ab Argiuis Athenienſes Thebanos coegerunt.

COMMENTARIVS.

Quam horribile & intolerandum viſum antiquis carere ſepulchro, ſupra docuimus cap. 25. lib 5.

SANCTA, ET RELIGIOSA CIRCA EOS, &c.] Etſi pietatis eſt munus humare, aut humandum curare mortuum, magis tamen pium, & ſanctum eſt, & omnino ſalubris cogitatio prouidere, vt qui cum pietate, id eſt, cum fide Orthodoxa dormitionem acceperunt, à peccatis ſoluantur, quemadmodum fecit vir fortiſſimus Iudas Machabæus, qui ad militum ſuorum in pugna peremptorum expiandos animos duodecim millia drachmarum Hieroſolymam tranſmiſit. Machabæor. lib. 2. cap. 12. Auguſtin. de cura pro mortuis agenda. *Quæ defunctis à chariſſimis exhibentur, prodeſſe non dubium eſt ijs, qui cum in corpore viuerent, talia ſibi poſt hanc vitam prodeſſe meruerunt. Verùm etſi aliqua neceſſitas vel humari corpora, vel in talibus locis (apud ſanctorum Eccleſias, & memorias martyrum) humari nulla data facultate permittat, non ſunt prætermittendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum: quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana, & Catholica ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus eorum, ſub generali commemoratione ſuſcepit Eccleſia: vt quibus ad iſta deſunt parentes, aut filij, aut quicunq; cognati, vel amici, ab vna eis exhibeantur pia matre communi. Si autem deeſſent iſtæ ſupplicationes quæ fiunt recta fide, & pietate pro mortuis, puto quod nihil prodeſſent ſpiritibus eorum, quantumlibet in locis ſanctis exanimata corpora ponerentur.* Locum porrò ſacrum ſepulturæ prodeſſe mortuo docet S. Thom. ex opere operante, non ex operato, non ſolum, quoniam in tali loco frequentius, & deuotius oratur pro eo: ſed etiam in quantum ipſe dum viueret hoc promeruit, vt locus ſacer illi prodeſſet.

EODEM MODO.] Quo apud ipſum eſt corpus exanime hoſtis ab ſe jugulati. NON FEREND. PVTAT CONTVMEL.] Ideo Imperator ad incendendos imbellium animos nihil poteſt adhibere efficacius, quam ſi eorum corpora beſtijs, & volucribus dilanianda proiectum iri minitetur. Et mirum ſanè, quomodo, de corpore poſt mortem quid fiat ſolliciti eſſe poſſint, qui ſe illud viuum, integrumq; ac ſanum per reſurrectionem recepturos non credunt. Seriò curam hanc Imperatori mandat Oſiander Strategico, cap. 36. AD DECEM SACCOS ET VNDECIMVS, &c.] Tantæ curæ fuit olim militibus ſepultura commilitonum. Ex Homero Virgilio, Liuio, Caſſiodoro lib. 2. Variar. cap. 19 & 22. conſtat cum Græcos, tum Romanos, de corporibus ſepeliendis ſæpius pacta feciſſe, & de vtrinque cæſis tumulandis datas inducias. DECEM IMPP. SVOS, ET QVIDEM, &c.] Seueriſſimæ animaduerſionis exemplum memorabile, ne victoriam quidem ab ijs pœnam deprecari capitalem potuiſſe. CONCEDERE ATHEN. THEB. COEGER.] In Panegyrico Iſocratis, & Panathenaico, vbi de Theſeo Creontem trucidante, nulla vt apud Statium, mentio. Fatetur autem in Panathenaico, & aliter hac de re locutum, quam in Panegyrico.

Cap. IX. Bonus Ancus. Suo contentus, αὐϑάρκης.

ANcus Martius, ſucceſſor Numæ Pompilij, Romanorum Rex quartus vir fuit probis moratus moribus, quem quaſi prouerbio nominare conſueuiſſe videntur Romani, quoties mortem omnibus, nullo excepto, quantumq; etiam probo ſubeundam ſignificare vellent. Id ex Poetis coniectare licet, ex quibus antiquiſſimus Ennius Annali 3. *Poſtquam lumina ſis oculis bonus Ancu' reliquit.* Quem verſum ab Ennio mutuatus eſt Lucretius, ſic inquiens, lib. 3.

Hoc etiam tibi tute interdum dicere poſſis:
Lumina ſis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Cui melior quam tu multis fuit, improbe, rebus.
Et Horat. Ode 7. lib. 4.

Nos vbi decidimus,
Quo pius Æneas, quo Tullus diues, & Ancus,
Puluis, & vmbra ſumus.

Fertur M. Curij illud, cui cum deuictis Sabinis ex Senatus conſulto ager ampliaretur, renuit accipere: ſed gregalium militum portione contentus ait, Malum ciuem cenſendum eſſe, cui id non ſatis eſſet, quod ceteris eſſet. Gargetius Epicureus dicere ſolebat, cui pauca non ſufficiant, ei nihil ſatis fore. Horat. Od. 16. lib. 3.

——————multa patentibus
Deſunt multa: bene eſt cui deus obtulit,
Parca quod ſatis eſt manu.

Et lib. 2. Epiſtolat. *agricolæ fortes, paruoq; beati.*
Poeta incertus quiſpiam.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit;
Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.
Manil. lib. 4.
Pauperiorq; bonis quisque eſt, quo plura requirit;
Nec quod habet numerat, tantum quod non habet optat.

Valer. Max. lib. 4. cap. 4. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiſcit. Hieronym. Columna in Fragment. Ennij à ſe collecta, ordinata, & Commentarijs egregijs illuſtrata.

N O T Æ.

LVMINA SIS OCVLIS, &c.] Sis, pro ſuis, notus tropus: Lucretius carmen hoc Ennianum ad verbum in ſuũ lib. 3. transfert, vbi exemplis illuſtriſſimorum, potentiſſimorum, eruditiſſimorumque hominum recenſitis, æquo animo hinc abeundum docet, quando nec illi Xerxes, inquam, rex Perſarum, Scipio Africanus minor, clariſſimi poetæ, & Philoſophi, vt Homerus & Democritus, mortis morſum effugere potuerint. Et indignatur vehementer, homines nihili, & vita ipſa indignos nolle mori. Ancus Sabina matre, filia nimirum Numæ ortus, nobilis vna tantum imagine eiuſdem Numæ aui ſui fuit, quem etiam pietate, ac religione retulit. Regnauit annos quatuor & viginti, cuilibet ſuperiorum regum belli, paciſque artibus, & gloria par, vt ait Liuius lib. 1.

Αὐτάρκειαν nominant Græci quam nos Latini frugalitatem de qua Cicer 3. Tuſculan. quæ contenta eſt eo quod adeſt, quodque neceſſarium eſt, cuius proprium, motus animi appetentis regere, & ſedare, ſemperque libidini aduerſans, moderatam in omni re conſtantiam ſeruat. Ex Frugalitatis ingenio dixit Horat. Sat. 1. lib. 1.

Neſcis quid valeat nummus? quem præbeat vſum?
Panis ematur, olus, vini ſextarius, adde,
Quis humana ſibi doleat natura negatis.

Crates Thebanus cum ei Demetrius Phalereus panem, & vinum miſiſſet, indignatus dixit, Vtinam & panem fontes ferrent. Indicabat ſitim ſedare vel aqua poſſe Philoſophum, & cupere ſe panem æque parabilem eſſe, atque potum.

Cap.

Digitized by Google

Cap. X. Plinii errata excuſantur. Blaſphemantes à quouis caſtigandi.

PLinius Ariſtotelis mentem alicubi perperam interpretatur. Neque vero nouum hoc Plinio, in reddendo Ariſtotele, aut Theophraſto offendere, cum id ſexcentis locis commiſerit. Quod vtique non Plinij inſcientiæ tribuendum, ſed eorum negligentiæ, qui excerpta ex auctoribus mala fide deſcripta ad eum deferebant, vt in ordinem ab eo digererentur. Ita enim opus ſuum eruditiſſimum magna ex parte compoſuit vir ille, nunquam ſatis laudatus. Quare errores in Plinio vocamus, qui non ſunt Plinij, ſed amanuenſium, Ioſeph. Scalig. contra Titium lib. 1. cap. 4.

De increpandis libere blaſphemis doctrina eſt S. Chryſoſtomi, Homil. 1. ad pop. Antiochenum, vbi rogat Auditores, vt quos offenderint, caſtigent blaſphemos, etiam verberibus. Accede inquit, increpa: &, ſi verbera infligere oporteat, ne recuſa: ipſius faciem alapa percute; contere os ipſius: percuſſione manum tuam ſanctifica: & ſi illi accuſauerint, ſi in carcerem traxerint, ſequere: & ſi pœnas judex pro tribunali repopoſcerit, dic cum libertate; Quod angelorum Regem blaſphemauit. Si enim Regem terræ blaſphemantes punire oportet multo magis cæleſtem contumelia afficientes.

NOTÆ.

QVI NON SVNT PLINII, SED AMANVENS.] Vt ita ſit, & errores eius hunc in modum excuſari queant, illos maximos eius, & grauiſſimos errores, mundum extare ab omni æternitate, eſſeq; deum: nullam eſſe prouidentiam, & curam rerum humanarum: nullos eſſe inferos: animos morte deleri, hos inquam quis excuſabit?

OPVS SVVM ERVDITISS.] Hermolaus Barbarus, Epiſt. 33. inter Politianeas lib. 12. ad Ioannem Picum, Opus nobiliſſimum, & ſine dubio cæleſte vocat. in quo vno Barbari, & Græci nobis inuidere poſſint: lege totam. Commendatur à Rhodigino lib. 11. cap. 14 Budæo 1. de Aſſe. Lipſio Ep. Q. lib. 2. ep 13. Calcagnin. de Imitat. Nullus tamen ferme liber maioribus, & pluribus non dico mendis, ſed portentis ſcatet.

ETIAM VERBERIBVS.] Zelus diuini honoris hoc audere non verebitur. Deum grauiter offendunt blaſphemi, dum eius ſacroſanctum nomen in vanum aſſumentes; aut temere, aut falſa per illud juramenta concipiunt: aut malè, & impiè de eo loquuntur: aut contemptim, & per iram feruentem diuina myſteria nominant. Feciſſet vtique hoc ipſemet vir ſanctus, ſi in blaſphemum incidiſſet, qui propter vineam Calliotropes viduæ, quam illi Eudoxia Auguſta mulier auariſſima per ſummum nefas eripuerat, ipſam conuenire & interritus ablata repoſcere non dubitauit, illis vocibus ingeminatis. *Redde vineam.* Id cum illa non faceret, eam aditu templi prohibuit. Metaphraſtes.

PERCVSSIONE MANVM TVAM SANCTIFICA.] Reſpexiſſe opinor Chryſoſtomum verbis iſtis ad locum Exodi vbi Moſes cap. 32. Leuitas propter cædem ingentem, 23. millium (1. Corinth. 10.) in vituli adoratores, vt juſſi erant, editam, ſic commendat. *Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſq; in filio, & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio.*

Nec dubito, quin recordatus ſit quem pro Domino Deo Iſraël Zelum Phinees, Elias, & Mathathias zelati fuerint.

Digitized by Google

Cap. XI. Quid differant imago, & Epiſtola, Taurus Phalaridis; Pericles, Demoſthenes, Antigonus Rex quid dixerint.

HÆc (epiſtola, inquam) mentem, illa (imago) corpus effigiat. Illa extrema tantum delineat: hæc intima etiam planè exprimit, & effingit. Illa amici quaſi tunicam, & amictum: hæc verum nobis amicum repræſentat. Illa carnis colorem, figuramque quoad poteſt æmulatur: hæc cogitationes, conſilia, dolores, gaudia, curas, omnes denique affectus. Et quæ ſibi vix quiſquam præſens loquitur, ſecreta animi ad amicum abſentem fideliſſimè transmittit. Hæc denique viuum, & efficax; illa mortuum, & mutum ſimulacrum eſt, Miſſitemus igitur has inuicem animorum imagines, tu quidem quas potes aureas, & argenteas: ego vel æreas, vel teſtaceas: ſic enim extra omnem erimus iniuriam locorum & temporum, ſicut nec ipſa anima vis aut loci intercapedines, aut temporum mores nouit. Ioan. Picus Mirand. Paulo Corteſio.

Quid actum ſit de Tauro Phalaridis, quem Perillus fabricauit, ſcriptores diuerſim ſentiunt. Lucianus ſcribit à Phalaride Apollini Delphico fuiſſe conſecratum; Timæus vero ab Agrigentinis in mare demerſum. Cicero Verrin. 6. à Carthaginienſibus ablatum, à Scipione deinde Agrigentinis reſtitutum.

Pericles in concionē aſcenſurus, precabatur deos, ne quod verbum ſibi excideret, quod Reipub. officeret, ſiue quod pop. Athenienſem exaſperare, aut irritare poſſet. Quintilian. lib. 12. c. 9. Ælian. Variar. lib. 4. cap. 10. Eius oratio pro in pugna cæſis quo plauſu accepta, Thucydides lib. 2 Ad vitandam ſuorū ciuiū inuidiam agros ſuos Reipub. donauit. Ibid. Non ſemper cauſſam obtinuit, quāuis magnus Orator. Themiſtius orat. 34 Gellius eum vt virum egregium, ingenio boniſque omnibus diſciplinis ornatum prædicat. lib. 1. cap. 3. Fuit oblongiore capite, nec proportione peræqua, hinc deformis erat, & ab obtrectatoribus dicebatur σχοινοκέφαλος, quo caput, inſtar iunci acutum notabant. Ad hoc vitium tegendum eius ſtatuis galea addebatur.

Demoſthenus obijcienti, quod meditatus veniret, reſpondit, ſibi non modo impudentem, ſed etiam improbum videri, qui de ſummis rebus conſilium daturus dicere auderet, re non multum antea cogitata: ſe ſi poſſet, non tantum ſcripta, ſed ſculpta dicturum.

Antigonus Macedonum Rex, omnibus admirantibus, initio regni aſperiorem ſenex iam factus placidiorem in imperio, atque clementiorem ſe præbebat. Rogatus cauſſam, prius, inquit, regno & poteſtate, nunc gratia & beneuolentia ſubditorum mihi opus eſt. Ex Apophthegmat.

NOTÆ.

HÆC MENTEM, ILLA CORP. EFFIGIAT.] Epiſtola eſt ſermo, aut nuntius ad abſentem, aut quaſi abſentem. Nam & per ſcripta, & codicillos aliquando collocuti ſunt, qui coram voce colloqui poterant. Hæc definitio ex duplici fine epiſtolæ ſumpta eſt, quorum vnus eſt teſtatio animi noſtri. Fere enim quiſque animi ſui ſimulacrum, & imaginem ſcribit epiſtolam, vt Demetrius Phalereus tradit. De altero fine Cicero ad Curionem. Epiſt. 4. lib. 2. Epiſtolarum genera multa eſſe nō ignoro: ſed vnum illud certiſſimū, cuius cauſſa inuenta eſt res ipſa, vt certiores faceremus abſentes, ſi quid eſſet, quod eos ſcire aut noſtra, aut ipſorum intereſſet. Idem Demetrius epiſtolam magnitudine, & dictione vult eſſe modicam. Vnde valde longas, & elocutione inflatas non epiſtolas, ſed libros, aut ſcripta ſalute præfixa dicendas, vt ſunt Platonis ad Dionem. Eiuſdē ordinis videri per epiſtolā tractata ſophiſmata, aut cauillos, aut diſputationes naturales; come enim quid-

quiddam ſit epiſtola oportet, breue,& de re ſimplici expoſitio & verbis contenta ſimplicibus, &c.

Hiſtoriam de tauro æneo,à Perillo cum latere adapertili, fabricato, vt ſubiecto igne incluſos in eodem torqueret Phalaris Agrigentinorum in Sicilia Tyrannus,narrat Ouid.3.Triſt.eleg.11.Valer. Max.lib.9.cap.2.Sæuus etiam ille ænei tauri inuentor,quo incluſi ſubditis ignibus longo, & abdito cruciatu,mugitus reſonanti ſpiritu edere cogebantur, ne eiulatus eorum humanæ ſono vocis expreſſi, Phalaridis Tyranni miſericordiam implorare poſſent. Quam quia calamitoſis deeſſe voluit,tæterrimum artis ſuæ opus primus artifex incluſus,meritò auſpicatus eſt. Plin.lib.34.cap.8.vbi nobilitates ex ære operum,& artificum recenſet.

Periclem concionabundum imitantur concionatores Chriſtiani,qui, antequam concionem ordiantur, flexis genibus à Deo gratiam precantur, vt audientium animos quò velint deducere,& vnde velint abducere queant. Hic prætor Athenis, & Orator ſummus fuit, quem Ariſtophanes poeta,fulgurare, tonare, permiſcere Græciam dixit. Demoſthenes ad lucernam orationes ſuas diligentiſſimè componebat, & diutiſſimè perpoliebat. Hinc prouerbium,lucerna Demoſthenis; olet lucernam,cum quippiam accuratè ſcriptum indicamus. Hanc ei diligentiam per iocum cum obijceret Pythius,dictaretque eius orationes ἐλλυχνίων ὄζειν,lucernam olere, occurrit ille, ſcio lucernam meam tibi moleſtam eſſe. Erat enim fur Pythius,& obuios noctu veſtibus ſpoliabat. Labor & ſtudium Demoſthenis à Cicer. 1. de Orat.ſub extremum commendatur. Antigonus aſperior videtur nunquam eſſe debuiſſe,malus enim diuturnitatis cuſtos eſt metus,vt ait, 1. Offic. M. Tullius, & qui ſunt duri,atque aſperi reges,timentur, non amantur. Nec timentur ſolùm,ſed etiam odio habentur.Et,quem quiſque odit,periſſe expetit,iuxta Ennium,vel Accium.

Cap. XII. Romanæ militiæ Laus.

QVæ gens in militia fortior, aut fælicior? Delectum vide, nihil accuratius. Ordinem, nihil aptius. Diſciplinam, nihil ſeuerius, ſanctiuſq;. Itaque per annos ſeptingentos tot triumphos pæne, quot annos numerant, & imperio ſuo ſubiecerunt, quidquid validum, aut bonum in orbe terrarum. Nam alios quoſdam latius fortaſſe imperaſſe dixeris, aut imperare, certe magnum noſtrum Regem: ſed in tam ſelectis gentibus, & terris non dices. Pœnos, Macedonas, Aſſyrios vicerunt, & imperium in eos vſurparunt, qui ante imperarant. Quid Hiſpanos, aut Gallos? quos vincere non gloriæ fortaſſe maioris, ſed operæ fuit. Ita paulatim molem illam maximi ſecundum deorum opes imperij (Liuij verba de lib. 1. agnoſcis) conſtituerunt, idque in optima Europæ, Africæ, Aſiæ parte. Qua autem alia re, niſi militia hac, quam laudamus? Nam ingenia, numerum, robora hominum ſi vides, ſingulis, & omnibus ſæpe vincebantur: ſuperabat ordo, & diſciplina. Ergo haud vanè olim vaticinatus apud Liuium lib. 1. Romulus, nullas opes humanas Romanis armis reſiſtere poſſe. Quid Romulum loquor? Ipſe Romanorum hoſtis Taxiles, ille à ſinu, & latere Mithridatis libero ore apud Tigranem faſſus ἄμαχον πρᾶγμα τὰ ῥωμαίων ὅπλα rem inuictam Romana arma. Atque hæc ita olim fuerunt, quamdiu diſciplina, & ſanctitas quædam, vt ita dicam, armorum viguit. Poſtquam ſanguine ciuili infecta ea, & corrupta ſunt: poſtquam rapere & lancinare, atq; etiam laſciuire in morem vertit, reſedit illa virtus, & quod ſequitur, fortuna; nec aliud quam vmbra, & nomen fuit militiæ Romanæ. Lipſius de Milit. Rom. lib. 1. Dialogiſmo. 1.

COMMENTARIVS.

Virtus & diſciplina militaris, armorumq; exercitatio, & vſus, quibus ſupra omnes gentes excelluerunt, Romanos æterna condecorarunt gloriá, & orbis terrarum Principes effecerunt, quod Anchiſes Æneæ filio, & eorum parenti antiquiſſimo apud Virgil. lib. 6. olim futurum prædicit.

Digitized by Google

Tu regere imperio populos, Romane, memento,
Hæ tibi erunt artes, paciq; imponere nomen;
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Mitto nunc virtutem, fortitudinem puta, & ſtrenuitatem bellicam. Diſciplinam fusè laudat non inglorius ſcriptor Ioſephus, Belli Iudaici lib. 3. cap. 3. Partem à principio his adiungam. *Quod ſi quis eorum aliam quoque reſpexerit militiæ diſciplinam, perfectè cognoſcet, tantum eos imperium non fortunæ munere, ſed propria virtute quæſiſſe. Armis enim uti non in bello incipiunt, neq; ſolum, ſi neceſſe ſit, manus mouent, cum in pacis otio ceſſauerint; ſed armis veluti natura cohærentes nullas capiunt exercitationis inducias, nec tempora præſtolantur. Meditationes autem eorum nihil à vera contentione diſcrepant: ſed in dies ſingulos militum quiſque, omnibus armis tanquam in procinctu poſitus, exercetur: quo etiam facillimè prælia tolerant. Neque enim ordo neglectus eos à conſueta diſpoſitione diſpergit: neque metus ſtupefacit: neque laſſitudo exhaurit. Vnde ſequitur vt ſemper ſuperent, quos non itidem confirmatos inueniunt. Nec errauerit, ſi quis eorum meditationes conflictus eſſe dixerit ſine ſanguine, contraq; prælia meditationes cum ſanguine. Nam ne repentino quidem hoſtium incurſu opprimi poſſunt: ſed quocunque in hoſtilem terram irruperint, non niſi permunitis caſtris decernunt, &* quæ ſequuntur. Sed de militia Romana diſtinctius, & conſummatius Iuſtus Lipſius libris huic argumento attributis.

DILECTVM VIDE.] Ita ſcribendam hanc vocem, cum vocali tertia ſcilicet, non ſecunda, contendit Stevvechius in Proleg. Vegetij. Qui apud Romanos in legitima militia, & publico dilectu olim non reſpondebant, vt proditores libertatis in ſeruitutem redigebantur. Et certi dies conſtituebantur, intra quos legitimæ militiæ dilecti, expeditioni ſe parabant. Feſtus, Iuſti dies dicebantur triginta, cum exercitus eſſet imperatus, & vexillum in arce poſitum, &c. Idem in cap 6. lib. 1.

ORDINEM, NIHIL APTIVS] Militi ſine commeatu à ſignis abire, aut præſidio decedere, aut locum in acie reliquere non licebat, capitis pœna propoſita, vt patet ex Liuio lib. 2. Diodor. lib. 12. Idem lib. 5. Fuſtuarium meretur; qui ſigna relinquit, aut præſidio decedit. Cædebantur autem fuſte, Polybio auctore, hunc in modum. Accepto fuſte Tribunus vix tantum attingebat damnatum, quod vbi factum erat, omnes qui in caſtris erant, cedentes fuſtibus, lapidibuſque pleroſque in ipſis caſtris conficiebant. Ac ſi quis euaſiſſet, nec ſic quidem ſeruari poterat. Quippe quibus nec in patriam redire liceret, neque à propinquis domum recipi poſſent. Idem Steuech. in cap. 26. lib. 1.

DISCIPLINAM, NIHIL SEVERIVS, SANCTIVSQVE.] Ex pœnis militaribus, de quibus agemus infra, cognoſci poteſt, quanta ſeueritate leges militares obſeruari fuerint ſolitæ, quando parentes propter eas violatas nec filijs culpam condonarunt. Caſſiodorus non aliunde robuſtius, quam diſciplina exercitum armari cenſuit, lib. 12. Variar. cap. 5 Imperatori Alexandro admiranda & ſingularis quædam conſtantia, qua contra milites ſuos vſus eſt, Seueri nomen peperit, auctor Lampridius. Cauendum nihilominus, ne nimium in puniendo ſint acerbi duces. Lucullus enim, etſi artis militaris peritiſſimus, infidis tamen ad omnia militibus vſus, & ab iiſdem ad extremum deſertus eſt, quod multa imperaret, par in eſſet affabilis inprimis acer in rerum geſtarum rationibus repetendis, inexorabilis in ſupplicijs &c Idem in cap. 10. lib. 3.

ITAQVE PER ANNOS SEPTINGENTOS TOT TRIVMPHOS &c.] tot annos collegit Florus à Romulo in Auguſtum, ſub quo libertas Reipub. Romanæ in monarchiam conceſſit, & vnus rerum potitus eſt, cui deinde Cæſares ſucceſſerunt. His autem ſeptingentis annis, vt in Prologo affirmat idem Florus, tantum operum pace, belloque geſſit populus Romanus, vt ſi quis magnitudinem imperij cum annis conferat, ætatem vltra putet. Ita enim latè per orbem terrarum arma circumtulit, vt qui res eius legunt, non vnius populi, ſed generis humani facta diſcant. Haud igitur ita mirum, ſi tot triumphos ducere potuerunt, cum præſertim multis de cauſſis Deum armis ſuis fauentem, ac propitium haberent. Duxerunt autem numero à condita vrbe ad Veſpaſianum, & Titum ſupra trecentos & viginti, in quibus hoc memorabile fuit, quod & Tertullian. in Apologet notauit, cap. 33. his verbis. Satis habeat appellari Imperator. Grande & hoc nomen eſt, quod à Deo traditur: negat illum Imperatorem qui Deum dicit (vt Martialis, inſignis adulator Domitianum ſæpe, *Dominus, deniq; noſter*. Et voluit hoc nefandi hominis intolerandá ſuperbia) niſi homo ſit, non eſt Imperator. Suggeritur enim ei à tergo, *Reſpice te, Hominem memento te.* Etiam vtique hoc magis gaudet, tanta ſe gloria coruſcare, vt illi admonitio conditionis ſuæ ſit neceſſaria. Triumphum Romanum à nobis deſcriptum legere qui volet, II. parte Voluminis tertij Dialogorum inueniet, Progymnaſm. 29.

Digitized by Google

CERTE NOSTRVM MAGNVM REGEM] Philippum II. Hiſpaniæ regem, quo viuo hæc ſcribebat Lipſius. Verè magnum regem, & regum Chriſtianorum omnium maximum, cui præter regna Hiſpanica, Luſitania, bona pars Italiæ, Apulia, Sicilia, Sardinia, Belgica, tot regna, tot inſulæ cum vtraque India ſeruiunt. Sed gentes illæ transmarinæ moribus incultiores fuerunt ijs, quas Romani ſubegerunt.

QVID HISPANOS AVT GALLOS, QVOS VINCERE, &c.] Lumen ſuppeditant huic loco verba Vegetij, cap. 1. lib. 1. Quid enim aduerſus Gallorum multitudinem paucitas Romana valuiſſet? Quid aduerſus Germanorum proceritatem breuitas potuiſſet audere? Hiſpanos quidem non tantum numero, ſed etiam viribus corporum noſtris præſtitiſſe manifeſtum eſt. Aphrorum dolis atque diuitijs ſemper impares fuimus. Græcorum artibus, prudentiaque nos vinci, nemo vnquam dubitauit. Sed aduerſus omnia profuit Tyronem ſolertem eligere, ius, vt ita dicam, armorum docere. &c.

MAXIMI SECVNDVM DEORVM OPES IMPERII.] cum præter cælum, & terram nihil ſit, & omnia vnius Dei ſint, cui dicitur pſalm 88. *Tui ſunt cæli, & tua eſt terra*, tamen velut tanto, tamque immenſo grauaretur imperio, cælum ſibi retinuit, *terram autem dedit filijs hominum*, pſalm. 113. Iſti filij hominum fuerunt quondam Romani, de quibus Ouid. 1. Faſtor.

Iuppiter arce ſua cum totum ſpectet in orbem,
Nil niſi Romanum quod tueatur habet.

Meritò vtique *maximum imperium*, cum omnes gentes ſub iugum miſerint, vel robore corporis, & viribus præualidas, & feroces, vt Germanos, Gallos, Hiſpanos: vel imperio potentes, vt Carthaginienſes: vel maiorum gloria, ſapientia, & prudentia præſtantes, vt Græcos: vel diuitijs, & militum copia abundantes, vt Aſiaticos: vel terrarum longinquitate remotos, vt Cappadoces, Ponticos, Armenios, Iberos, Albanos, Scythas; vel interfuſo Oceano á noſtro orbe disiunctos, vt Britannos: vel Patrum ſuorum ſanctitate, & ſuæ legis religione confiſos, vt Iudæos: qui poſt mortem Chriſti à Deo relicti, & abiecti ſunt. Ergo Romani domuerunt omnes gentes, ipſi à nemine ſubacti. Quamquã bis in ſummum lapſi diſcrimen, imperij, & libertatis amittendæ. Primum Romano exercitu à Gallis cæſo, vrbeque capta, & Capitolio per Gallos obſeſſo: iterum poſt Cannenſem cladem, Annibale prope Romana mœnia exercitum admouente, qui ſolus omnium hoſtium, vt inquit Plinius lib. 34 cap. 7. prope intra muros Romanos immiſit hoſtem. Bened. Pererius. Comment. in Daniel. lib. 2. cap. 60. Quantum præſtiterit militia Romanorum per quam illius Reipub. gloria cælo ſe extulit, indicat his verbis quoque. M. Tull. pro Muræna. Hæc nomen populo Roman. hæc huic vrbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit: omnes vrbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus & induſtria, latent in tutela ac præſidio bellicæ virtutis. &c.

NVLLAS OPES HVMAN. ROM. ARMIS RESIST.] Cũ in concione Romulus repente non appareret, creditum fuit ſublimem raptum in cælum, quod ſibi Iouem promiſiſſe Mars autumat. Metamorph. 14. Conſilio etiam vnius hominis addita rei dicitur fides. Namque Proculus Iulius ſollicita ciuitate deſiderio Regis, & infenſa Patribus (fuerunt enim qui diſcerptum eum Patrum manibus augurarentur) grauis, vt traditur, quamuis magnæ rei auctor, in concionem prodit. Romulus, inquit, Quirites, parens vrbis huius prima hodierna luce cælo repente delapſus, ſe mihi obuium dedit. Cum perfuſus horrore, venerabunduſque aſtitiſſem, petens precibus, vt contra intueri fas eſſet: abi, nuntia inquit, Romanis, cæleſtes ita velle, vt mea Roma caput orbis terrarum ſit. Proinde rem militarem colant: ſciantque, & ita poſteris tradant, nullas opes humanas armis Romanis reſiſtere poſſe. Hæc, inquit, locutus, ſublimis abijt. Hæc Liuius lib. 1.

POSTQVAM SANGVINE CIVILI INFECTA, &c.] Quæ canit Lucanus, cuius hoc eſt initium.

Bella per Æmathios pluſquam ciuilia campos,
Iuſq. datum ſceleri canimus, populumq. potentem,
In ſua conuerſum victrici viſcera dextra.

Execratur furores belli ciuilis Romanorum Horatius Ode. VII Epod.

Quò quò ſceleſti ruitis? aut cur dexteris
Aptantur enſes conditi?

Parum.

ſignaculo, quem oſtentabat. Ipſe eius annuli & orbiculum circulauerat, & palam clauſerat, & gemmam inſculpſerat. Nondum eius omnia commemoraui. Etenim non pigebit me commemorare, quod illum non puditum eſt oſtentare, qui magno in cœtu prædicauit, fabricatum ſemet ſibi ampullam quoque oleariam, quam geſtabat, lenticulari forma, tereti ambitu, preſſula rotunditate, iuxtaque honeſtam ſtrigileculam, recta faſtigiatione clauſulæ, flexa tubulatione lingulæ, vt & ipſa in manu capulæ moraretur, & ſudor ex eo riuulo laberetur. Quis autem non laudauit hominem tam numeroſa arte multiſcium, totiuſque ſcientiæ magnificum? tot vtenſilium peritia Dædalo? Plato in Hippia, Cice. 3. de Orat. D. Hieronym. in Epitaph. Nepotiani.

NOTÆ.

Hippiæ huius nomine inſcribitur Dialogus apud Platonem. Eius meminit Cicer. 3. de Orat. in hæc verba. Is Olympia cum veniſſet, maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus eſt, cuncta pæne audiente Gręcia, nihil eſſe vlla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret; nec ſolum has artes, quibus liberales doctrinæ, atque ingenuæ continerentur, Geometriam, Muſicam, litterarum cognitionem, & poetarum, atque illa quæ de naturis rerum, quę de hominum moribus, quæ de Rebuſpublicis dicerentur, ſed etiam annulum quem haberet, pallium quo amictus, ſoccos quibus indutus eſſet, ſe ſua manu confeciſſe. De eodem Philoſtratus de vitis Sophiſtarum, lib. 1. Memoria, etiam ſeneſcens, adeo firma fuit, vt audita ſemel quinquaginta nomina, eodem ordine, quo audiuerat, omnino commemoraret. In diſputationes, Geometriam, Aſtronomiam, Muſicen, & modulos introductiones parauit, &c. In deſcriptione Apuleiana vides affectationem, quam in eo cum alijs quibuſdam vitijs notarunt quidam eruditi. Tu illius lectionem ne aſpernare, non enim caret vtilitatibus ſuis, & eo ſine non vulgari iactura militia noſtra litteraria nõ careret: Copioſe de eodem Lipſius Elect. lib. 2. cap. 2. cap. 21. ſcribendi genus etiam atque etiam fuge, quicquid tandem docti quidam ad id vel probandum, vel excuſandum afferant.

Cap. VIII. Sepultura cæſorum militum.

PASSIM apud ſcriptores, & crebra huius rei mentio. Onoſander quidem certe in Strategico præcepit Imperatori ſuo, ſiue is victus fuerit, ſiue vicerit, vt militum occiſorum funeribus, & exequijs proſpiciat, Ὁσία μὲν γὰρ καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀποιχομένους εὐσέβεια. Sancta enim, & religioſa circa eos, qui ſic obierunt pietas eſt. Cauſſam deinde addit, cur ita faciendum. Etenim vnuſquiſque militum ſibi ante oculos ponit, eodem modo ſe, ſi forte in bello ceciderit, ludibrio, deſpectuique fore; at inſepultum ſe manſurum præſagiens, mortis honore carere, non ferendam putat contumeliam. Quorum ſimilia ſcripſit Leo in tacticis, vt in Notis ad Onoſandrum monuit Rigaltius. Vegetius quoque lib. 2. cap. 20. tradit, ad decem ſaccos, in quibus donatiui dimidia pars apud ſigna deponebantur, additum fuiſſe ſaccum vndecimum, in quibus tota legio particulam aliquam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſſa: vt ſi quis ex contubernalibus defeciſſet, de illo vndecimo ſacco ad ſepulturam ipſius promeretur expenſa. Cæterùm Athenienſes, vt ſcribit Valer. Max. lib. 9. cap. 8. decem Imperatores ſuos, & quidem à pulcherrima victoria venientes, ſupplicio exceptos necauerunt, quod militum corpora ſæuitia maris interpellante ſepulturæ mandare non potuiſſent, neceſſitatem punientes, cum honorare virtutem debuiſſent. Vide inſuper Diodorum lib. 15. Atque hoc pietatis officium etiam hoſtibus impenſum, aut certè vt à ſuis impendi poſſet conceſſum, & permiſſum. Aſdrubal victos à ſe Romanorum Tribunos rogatu Scipio-

Digitized by Google

Scipionis ſepeliuit, vt Appianus meminit de bellis Punicis. Annibal quoq; Pauli Æmilij corpus Cannenſi prælio honorificè ſepeliri juſſit, Silio teſte lib. 10. Et Theſeus Creonti ſepulturam concedit apud Statium lib. 12. quam ipſe Argiuis negauerat: ſed concedere exorati ab Argiuis Athenienſes Thebanos coegerunt.

COMMENTARIVS.

Quam horribile & intolerandum viſum antiquis carere ſepulchro, ſupra docuimus cap. 25. lib 5.

SANCTA, ET RELIGIOSA CIRCA EOS, &c.] Etſi pietatis eſt munus humare, aut humandum curare mortuum, magis tamen pium, & ſanctum eſt, & omnino ſalubris cogitatio prouidere, vt qui cum pietate, id eſt, cum fide Orthodoxa dormitionem acceperunt, à peccatis ſoluantur, quemadmodum fecit vir fortiſſimus Iudas Machabæus, qui ad militum ſuorum in pugna peremptorum expiandos animos duodecim millia drachmarum Hieroſolymam tranſmiſit. Machabæor. lib. 2. cap. 12. Auguſtin. de cura pro mortuis agenda. *Quæ defunctis à chariſſimis exhibentur, prodeſſe non dubium eſt ijs, qui cum in corpore viuerent, talia ſibi poſt hanc vitam prodeſſe meruerunt. Verùm etſi aliqua neceſſitas vel humari corpora, vel in talibus locis (apud ſanctorum Eccleſias, & memorias martyrum) humari nulla data facultate permittat, non ſunt prætermittendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum: quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana, & Catholica ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus eorum, ſub generali commemoratione ſuſcepit Eccleſia: vt quibus ad iſta deſunt parentes, aut filij, aut quicunq; cognati, vel amici, ab vna eis exhibeantur pia matre communi. Si autem deeſſent iſtæ ſupplicationes quæ fiunt rectâ fide, & pietate pro mortuis, puto quod nihil prodeſſent ſpiritibus eorum, quantumlibet in locis ſanctis exanimata corpora ponerentur.* Locum porrò ſacrum ſepulturæ prodeſſe mortuo docet S. Thom. ex opere operante, non ex operato, non ſolum, quoniam in tali loco frequentius, & deuotius oratur pro eo: ſed etiam in quantum ipſe dum viueret hoc promeruit, vt locus ſacer illi prodeſſet.

EODEM MODO.] Quo apud ipſum eſt corpus exanime hoſtis ab ſe jugulati. NON FEREND. PVTAT CONTVMEL.] Ideo Imperator ad incendendos imbellium animos nihil poteſt adhibere efficacius, quam ſi eorum corpora beſtijs, & volucribus dilanianda proiectum iri minitetur. Et mirum ſanè, quomodo, de corpore poſt mortem quid fiat ſolliciti eſſe poſſint, qui ſe illud viuum, integrumq; ac ſanum per reſurrectionem recepturos non credunt. Seriò curam hanc Imperatori mandat Oſiander Strategico, cap. 36. AD DECEM SACCOS ET VNDECIMVS, &c.] Tantæ curæ fuit olim militibus ſepultura commilitonum. Ex Homero Virgilio, Liuio, Caſſiodoro lib. 2. Variar. cap. 19 & 22. conſtat cum Græcos, tum Romanos, de corporibus ſepeliendis ſæpius pacta feciſſe, & de vtrinque cæſis tumulandis datas inducias. DECEM IMPP. SVOS, ET QVIDEM, &c.] Seueriſſimæ animaduerſionis exemplum memorabile, ne victoriam quidem ab ijs pœnam deprecari capitalem potuiſſe. CONCEDERE ATHEN. THEB. COEGER.] In Panegyrico Iſocratis, & Panathenaico, vbi de Theſeo Creontem trucidante, nulla vt apud Statium, mentio, Fatetur autem in Panathenaico, & aliter hac de re locutum, quam in Panegyrico.

Cap. IX. Bonus Ancus. Suo contentus, αὐτάρκης.

ANcus Martius, ſucceſſor Numæ Pompilij, Romanorum Rex quartus vir fuit probis moratus moribus, quem quaſi prouerbio nominare conſueuiſſe videntur Romani, quoties mortem omnibus, nullo excepto, quantumq; etiam probo ſubeundam ſignificare vellent. Id ex Poetis conīectare licet, ex quibus antiquiſſimus Ennius Annali 3. *Poſtquam lumina ſis oculis bonus Ancu' reliquit.* Quem verſum ab Ennio mutuatus eſt Lucretius, ſic inquiens, lib. 3.

Digitized by Google

materiam, & pelagus exhauſerint, iſtis nihil reliquerint, & omnia ab illis petenda ſint. Nunquid præter eos omnes reliqui Bœoti? Si ipſi antiqui in hac opinione fuiſſent, & ſe vetuſtiores putaſſent in qualibet facultate omnia ſcriptis ſuis comprehendiſſe, quod legeremus, vix haberemus. Quod ſi nihilominus poſterioribus his ſcribere pro arbitrio, & docere ſua inuenta licuit, quis noſtrorum ſæculorum eruditione nobis libris edendis interdicat? Aut illi veteres quas tractabant diſciplinas perfecerunt, aut non perfecerunt. Perfeciſſe qui potuerunt, cum eorum nemo ſit, cui errores non objiciantur, qui defendi nequeunt? Si ergo illi quaſi vltimam manum non addiderunt, efficitur, vt inuentis addere poſſimus. Obtineant itaque locum principem, & πρωτοκαθεδρίαν antiqui, recentioribus δευτεροκαθεδρία ne inuideatur. Nec contemnantur etiam, qui non ſolum multum, vt præſcribit Seneca, ſed etiam multos, quod ille vetat (ſed magno cum delectu) lectitant, quamdiu vita ſuppeditat, ne Principum φιλοβιβλίαν, ingenti ſumptu Bibliothecas conficientium ſapiens iudicium contemnere videamur. Qui facilè ab vno auctore ad alium tranſiliunt, & per libros currunt potius, quam lento pede gradiuntur, homines curioſi magis quam ſtudioſi, bonum tempus male conterentes, eorum deploranda eſt amentia.

Quam prædicat Methodum Plato, non ſæpe adhibet. Euagatur aliquando liberius in diſputando; quædam etiam liberius inuoluit, ac volens occultat; rarò pronuntiat, quid ſit ſentiendum. Ariſtoteles artes quas tradit explicat integras, & methodum ſimpliciorem, ceu filum ad regendum lectorem adhibet, & quid ſit ſentiendum, plerumque pronunciat. Lectionem Platonis multum profuturam, ſi quis in Ariſtotele rectè inſtitutus, poſtea Platonem legat, ſenſit Theodorus Gaza. Plato nullam artem integre, neque ordine tradidit. Deinde maxima pars operum eius ironica eſt, ſeu diſſimulatoria, quæ figura ad irridendum, quam ad docendum accõmodatior eſt. Platonica illa licentia in diſputando parit incertas, & ambiguas opiniones.

COMMENTARIVS.

De Platone Ioannes Picus Hermolao ſcribens. Duo, inquit, in Platone agnoſco, & Homericam illam facultatem, ſupra proſam ſeſe attollentem, & ſenſuum, ſi quis eos altius introſpiciat, cum Ariſtotele omnino communionem; ita, vt ſi verba ſpectes, nihil ſit pugnantius: ſi res, nihil concordius. Idem Picus de amborum concordia librum meditabatur, vt in Miſcellan. refert Politianus. Iudicium Pici de dicendi genere Platonico confirmatur à Fabio lib. 10. cap. 1. Quis dubitet, Platonem eſſe præcipuum, ſiue acumine diſſerendi, ſiue eloquendi facultate diuina quadam & Homerica. Multum enim ſupra proſam orationem, & quam pedeſtrem Græci vocant, aſſurgit: vt mihi non hominis ingenio, ſed quodam Delphico oraculo videatur inſtinctus.

Per omnia concordes Platonem & Ariſtotelem, magiſtrum, & diſcipulum aſſeruerunt, Porphyrius libris 7. Simplicius, Alcinous, Boethius, Beſſarion Cardinalis, Iamblichus, Georgius Gemiſtus Pletho, Ioannes Picus, idque vel editis libris, qui tamen ad nos non peruenerunt: vel (vt in animo habebant) edendis. Potuiſſent illi pro ingenij magnitudine, & doctrina eorum concordiam oſtendere: Sed nullam inter eos interceſſiſſe diſcordiam, nulla in re Ariſtotelem à Platone diſſenſiſſe, id vero demonſtrare neutiquam potuiſſent. Auguſtin. 8 Ciuitat, cap. 12. à viuo etiam diſſenſiſſe Ariſtot. refert. Idem tradit Theodoret. Therapeut. lib. 5. Lactant. lib. 5. cap. 3. Obſeruat Muret. Variarum lib. 11 cap 18. Ariſtotelem in ſcriptis ſuis non ſemper nominare Platonem, neque cum ab eo diſſentit, neque cum ab eo aliquid ſumit, neque denique cum quid dicit, quod ad aliquem locum Platonis pertineat: ſed interdum quaſi prætereuntem & aliud agentem id facere, ita vt lectorem minus attentum facile lateat. Vt redeamus vnde pauliſper deflreximus. Quibus enim tandem argumentis, horum duorum aſtruitur concordia? *cum mens Ariſtotelis fuerit, non tam Philoſophiam ſuam explicare, ac tradere, quam Philoſophorum omnium veterum dogmata conuellere, ac profligare? quos pluſquam CCL. carpit, ſine nomine verò pluſquam mille, Antiquiores, ſuiq; temporis*

Digitized by Google

priis Philoſophos, atque alios auctores nobiles reprehendit, pluſquam quadragies ſexies, præter eos, quos Rhetoricis, ac Poeticis libris refellit. Platonem Preceptorem LX. locis & forte amplius eſt inſectatus nominatim. Hic enim placuit iſti homini, omnium, vti Ælianus ait, irriſori, immeritò vexare venerabilem illum ſenem, cuius doctrina vberrimis lactibus impinguatus fuerat, è ſcholis eijcere, & procacibus ſcriptis in omnem æternitatem damnare, &c. Hactenus è Franciſco Patricio, Diſcuſſion. Peripatet. Tom. III. lib. I. Mortuo magiſtro ipſe quoque diſcipulos habere, & Lycæo inambulans docere cœpit, vnde illi ſectæ Peripateticorum appellatio. Vt multis ſint diſſimules Ariſtoteles & Plato, certum eſt tamen vtrumque laude, & admiratione poſteritatis videri digniſſimum. Eruditiſſimis quæ ambobus ſint tributa teſtimonia, pauca de multis, conſideremus. Fælicem iudicabat Alexander M. Achillem, cum ad eius tumulum veniſſet, quod Homerum ſuæ virtutis præconem inueniſſet. Quin igitur nos Platonem beatum pronuntiemus, quando inter Latinos auctores magnum ſui imitatorem, & præclariſſimum laudatorem M. Tullium Ciceronem eſt adeptus. Laudes ipſas alibi à me in medium productas, hoc loco præteribo. Alios prædicatores audiamus. RHODIGINVS lib. I. Philoſophiæ pater, & diuinioris ſcientiæ auctor longè clariſſimus. Iterum lib. 2. cap. 2. Sapientia ſingulari philoſophus, quem omnibus fere calculis à veterum ſcientiſſimis ita approbatum, ſummiſq; elatum præconijs legimus, vt diuinum virum θεῖον appellare non dubitent: præſertim in ea philoſophiæ parte, quæ diuinorum rationes complectitur. PETRVS VICTORIVS epiſt. 3. lib. 6. Sapientiſſimus homo, totius Græciæ lumen, ac fons omnium ſcientiarum. MVRETVS Orat. I. Volum. II. Nos inprimis amemus, & admiremur Platonem, de quo conſtitueram aliquid dicere: ſed copia ipſa me deterruit. Vix enim poteſt quiſquam vllum paulo lectu digniorem ſcriptorem in manus ſumere, eorum quidem, qui poſt Platonem vixerunt, vt non in aliquid, quod de Platone amplè, & magnificè dicatur, incurrat. Hæc Muretus. Scripſit pro eo Apologiam aduerſus calumniatorem Platonis Georgium Trapezuntium Beſſario Cardinalis. Quid contra eum, & pro eo dicatur, & quid de eius philoſophia ſentiendum, deque ſcriptis eiuſdem, multa diſputauit Antonius Poſſeuinus noſter, Biblioth. lib. 12. Tractat. 2. à cap. I. ad 13. Ad Ariſtotelem deſcendamus.

CICERO I. Academ. Q. Abundantia quadam ingenij præſtabat (vt mihi quidem videtur) Ariſtoteles, ac pæne diuino. Tuſcul. I. vir ſummo ingenio, quo nihil politius, nihil acutius. AVGVSTIN. Ciuitat. lib. 8. cap. 16. Ariſtoteles Platonis diſcipulus, vir excellentis ingenij: & eloquio quidem Platoni impar, ſed multos facile ſuperans. RHODIGIN. lib. 2. Peripateticorum doctor eminentiſſimus, & naturæ rerum indagator ſollertiſſimus, & fere primi nominis. Et lib. 28. cap. 22. in quem pæne videtur eſſe collatum, quicquid eſt capax humanum ingenium. LVDOVICVS VIVES in citatum Auguſtini locum. Magnus, & admirabilis vir, quiq; ingenio, & diligentia vinceret plurimos, nemini eſſet ſecundus: variarum rerum cognitione magiſtro ſuperior: artificio verò omnes, qui ex omni memoria humanas tractauerunt artes longo poſt ſe interuallo reliquit.

Cap. VII. Hippias Sophiſta. Ex lib. I. Florid. Apuleij.

E Numero Sophiſtarum eſt, artium multitudine prior omnibus, eloquentia nulli ſecundus, ætas illi cum Socrate: patria, vel genus ignorantur, gloria verò magna, fortuna modica, ſed ingenium nobile, memoria excellens, ſtudia varia, æmuli multi. Venit iſte Hippias quondam certamine Olympiaco Piſam, non minus cultu viſendus, quam elaboratu mirandus. Omnia ſecum quæ habebat nihil eorum emerat: ſed ſuis ſibi manibus confecerat: & indumenta quibus indutus, & calceamenta, quibus erat inductus, & geſtamina, quibus erat conſpicuus. Habebat indutui ad corpus tunicam interulam, tenuiſſimo textu, triplici licio, purpura duplici. Ipſe eam ſibi ſolus domi texuerat. Habebat cinctui baltheum, quod genus pictura Babylonica miris coloribus variegatum: nec in hac eum opera quiſquam adiuuerat. Habebat amictui pallium candidum, quod ſuperne circumiecerat. Etiam pedum tegumentum crepidas ſibimet compegerat. Et annulum in læua aureum, faberrimo ſigna-

ſignaculo, quem oſtentabat. Ipſe eius annuli & orbiculum circulauerat, & palam clauſerat, & gemmam inſculpſerat. Nondum eius omnia commemoraui. Etenim non pigebit me commemorare, quod illum non puditum eſt oſtentare, qui magno in cœtu prædicauit, fabricatum ſemet ſibi ampullam quoque oleariam, quam geſtabat, lenticulari forma, tereti ambitu, preſſula rotunditate, iuxtaque honeſtam ſtrigileculam, recta faſtigiatione clauſulæ, flexa tubulatione lingulæ, vt & ipſa in manu capulæ moraretur, & ſudor ex eo riuulo laberetur. Quis autem non laudauit hominem tam numeroſa arte multiſcium, totiuſque ſcientiæ magnificum? tot vtenſilium peritia Dædalo? Plato in Hippia, Cice. 3. de Orat. D. Hieronym. in Epitaph. Nepotiani.

NOTÆ.

Hippiæ huius nomine inſcribitur Dialogus apud Platonem. Eius meminit Cicer. 3. de Orat. in hæc verba. Is Olympia cum veniſſet, maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus eſt, cuncta pæne audiente Græcia, nihil eſſe vlla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret; nec ſolum has artes, quibus liberales doctrinæ, atque ingenuæ continerentur, Geometriam, Muſicam, litterarum cognitionem, & poetarum, atque illa quæ de naturis rerum, quę de hominum moribus, quæ de Rebuſpublicis dicerentur, ſed etiam annulum quem haberet, pallium quo amictus, ſoccos quibus indutus eſſet ſe ſua manu confeciſſe. De eodem Philoſtratus de vitis Sophiſtarum, lib. 1. Memoria, etiam ſeneſcens, adeo firma fuit, vt audita ſemel quinquaginta nomina, eodem ordine, quo audiuerat, omnino commemoraret. In diſputationes, Geometriam, Aſtronomiam, Muſicen, & modulos introductiones parauit, &c. In deſcriptione Apuleiana vides affectationem, quam in eo cum alijs quibuſdam vitijs notarunt quidam eruditi. Tu illius lectionem ne aſpernare, non enim caret vtilitatibus ſuis, & eo ſine non vulgari iactura militia noſtra litteraria nō careret: Copioſe de eodem Lipſius Elect. lib. 2. cap. 2. cap. 21. ſcribendi genus etiam atque etiam fuge, quicquid tandem docti quidam ad id vel probandum, vel excuſandum afferant.

Cap. VIII. Sepultura cæſorum militum.

PASSIM apud ſcriptores, & crebra huius rei mentio. Onoſander quidem certe in Strategico præcepit Imperatori ſuo, ſiue is victus fuerit, ſiue vicerit, vt militum occiſorum funeribus, & exequijs proſpiciat. Ὁσία μὲν γὰρ ϗ ἡ πρὸς τοὺς ἀποιχομένους εὐσέβεια. Sancta enim, & religioſa circa eos, qui ſic obierunt pietas eſt. Cauſſam deinde addit, cur ita faciendum. Etenim vnuſquiſque militum ſibi ante oculos ponit, eodem modo ſe, ſi forte in bello ceciderit, ludibrio, deſpectuique fore; at inſepultum ſe manſurum præſagiens, mortis honore carere, non ferendam putat contumeliam. Quorum ſimilia ſcripſit Leo in tacticis, vt in Notis ad Onoſandrum monuit Rigaltius. Vegetius quoque lib. 2. cap. 20. tradit, ad decem ſaccos, in quibus donatiui dimidia pars apud ſigna deponebantur, additum fuiſſe ſaccum vndecimum, in quibus tota legio particulam aliquam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſſa: vt ſi quis ex contubernalibus defeciſſet, de illo vndecimo ſacco ad ſepulturam ipſius promeretur expenſa. Cæterùm Athenienſes, vt ſcribit Valer. Max. lib. 9. cap. 8. decem Imperatores ſuos, & quidem à pulcherrima victoria venientes, ſupplicio exceptos necauerunt, quod militum corpora ſæuitia maris interpellante ſepulturæ mandare non potuiſſent, neceſſitatem punientes, cum honorare virtutem debuiſſent. Vide inſuper Diodorum lib. 15. Atque hoc pietatis officium etiam hoſtibus impenſum, aut certè vt à ſuis impendi poſſet conceſſum, & permiſſum. Aſdrubal victos à ſe Romanorum Tribunos rogatu Scipio-

Digitized by Google

Scipionis ſepeliuit, vt Appianus meminit de bellis Punicis. Annibal quoq; Pauli Æmilij corpus Cannenſi prælio honorificè ſepeliri iuſſit, Silio teſte lib. 10. Et Theſeus Creonti ſepulturam concedit apud Statium lib. 12. quam ipſe Argiuis negauerat: ſed concedere exorati ab Argiuis Athenienſes Thebanos coegerunt.

COMMENTARIVS.

Quam horribile & intolerandum viſum antiquis carere ſepulchro, ſupra docuimus cap. 25. lib 5.

SANCTA, ET RELIGIOSA CIRCA EOS, &c.] Etſi pietatis eſt munus humare, aut humandum curare mortuum, magis tamen pium, & ſanctum eſt, & omnino ſalubris cogitatio prouidere, vt qui cum pietate, id eſt, cum fide Orthodoxa dormitionem acceperunt, à peccatis ſoluantur, quemadmodum fecit vir fortiſſimus Iudas Machabæus, qui ad militum ſuorum in pugna peremptorum expiandos animos duodecim millia drachmarum Hieroſolymam tranſmiſit. Machabæor. lib. 2. cap. 12. Auguſtin. de cura pro mortuis agenda. *Quæ defunctis à chariſſimis exhibentur, prodeſſe non dubium eſt ijs, qui cum in corpore viuerent, talia ſibi poſt hanc vitam prodeſſe meruerunt. Verùm etſi aliqua neceſſitas vel humari corpora, vel in talibus locis (apud ſanctorum Eccleſias, & memorias martyrum) humari nulla data facultate permittat, non ſunt prætermittendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum: quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana, & Catholica ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus eorum, ſub generali commemoratione ſuſcepit Eccleſia: vt quibus ad iſta deſunt parentes, aut filij, aut quicunq; cognati, vel amici, ab vna eis exhibeantur pia matre communi. Si autem deeſſent iſtæ ſupplicationes quæ fiunt recta fide, & pietate pro mortuis, puto quod nihil prodeſſent ſpiritibus eorum, quantumlibet in locis ſanctis exanimata corpora ponerentur.* Locum porrò ſacrum ſepulturæ prodeſſe mortuo docet S. Thom. ex opere operante, non ex operato, non ſolum, quoniam in tali loco frequentius, & deuotius oratur pro eo: ſed etiam in quantum ipſe dum viueret hoc promeruit, vt locus ſacer illi prodeſſet.

EODEM MODO.] Quo apud ipſum eſt corpus exanime hoſtis ab ſe iugulati. NON FEREND. PVTAT CONTVMEL.] Ideo Imperator ad incendendos imbellium animos nihil poteſt adhibere efficacius, quam ſi eorum corpora beſtijs, & volucribus dilanianda proiectum iri minitetur. Et mirum ſanè, quomodo, de corpore poſt mortem quid fiat ſolliciti eſſe poſſint, qui ſe illud viuum, integrumq; ac ſanum per reſurrectionem recepturos non credunt. Seriò curam hanc Imperatori mandat Oſiander Strategico, cap. 36. AD DECEM SACCOS ET VNDECIMVS, &c.] Tantæ curæ fuit olim militibus ſepultura commilitonum. Ex Homero Virgilio, Liuio, Caſſiodoro lib. 2. Variar. cap. 19 & 22. conſtat cum Græcos, tum Romanos, de corporibus ſepeliendis ſæpius pacta feciſſe, & de vtrinque cæſis tumulandis datas inducias. DECEM IMPP. SVOS, ET QVIDEM, &c.] Seueriſſimæ animaduerſionis exemplum memorabile, ne victoriam quidem ab ijs pœnam deprecari capitalem potuiſſe. CONCEDERE ATHEN. THEB. COEGER.] In Panegyrico Iſocratis, & Panathenaico, vbi de Theſeo Creontem trucidante, nulla vt apud Statium, mentio, Fatetur autem in Panathenaico, & aliter hac de re locutum, quam in Panegyrico.

Cap. IX. Bonus Ancus. Suo contentus, ἀνλάεχης.

ANcus Martius, ſucceſſor Numæ Pompilij, Romanorum Rex quartus vir fuit probis moratus moribus, quem quaſi prouerbio nominare conſueuiſſe videntur Romani, quoties mortem omnibus, nullo excepto, quantumq; etiam probo ſubeundam ſignificare vellent. Id ex Poetis coniectare licet, ex quibus antiquiſſimus Ennius Annali 3. *Poſtquam lumina ſis oculis bonus Ancu' reliquit.* Quem verſum ab Ennio mutuatus eſt Lucretius, ſic inquiens, lib. 3.

Hoc etiam tibi tute interdum dicere poſſis:
Lumina ſis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Cui melior quam tu multis fuit, improbe, rebus.
Et Horat. Ode 7. lib. 4.

Nos vbi decidimus,
Quo pius Æneas, quo Tullus diues, & Ancus,
Puluis, & vmbra ſumus.

Fertur M. Curij illud, cui cum deuictis Sabinis ex Senatus conſulto ager ampliaretur, renuit accipere: ſed gregalium militum portione contentus ait, Malum ciuem cenſendum eſſe, cui id non ſatis eſſet, quod ceteris eſſet. Gargetius Epicureus dicere ſolebat, cui pauca non ſufficiant, ei nihil ſatis fore. Horat. O.d. 16. lib. 3.

——————multa patentibus
Deſunt multa: bene eſt cui deus obtulit,
Parca quod ſatis eſt manu.

Et lib. 2. Epiſtolat. *agricolæ fortes, paruoq. beati.*
Poeta incertus quiſpiam.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit;
Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.
Manil. lib. 4.
Pauperiorq. bonis quisque eſt, quo plura requirit;
Nec quod habet numerat, tantum quod non habet optat.

Valer. Max. lib. 4. cap. 4. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiſcit. Hieronym. Columna in Fragment. Ennij à ſe collecta, ordinata, & Commentarijs egregijs illuſtrata.

NOTÆ.

LVMINA SIS OCVLIS, &c.] Sis, pro ſuis, notus tropus: Lucretius carmen hoc Ennianum ad verbum in ſuū lib. 3. transfert, vbi exemplis illuſtriſſimorum, potentiſſimorum, eruditiſſimorumque hominum recenſitis, æquo animo hinc abeundum docet, quando nec illi Xerxes, inquam, rex Perſarum, Scipio Africanus minor, clariſſimi poetæ, & Philoſophi, vt Homerus & Democritus, mortis morſum effugere potuerint. Et indignatur vehementer, homines nihili, & vita ipſa indignos nolle mori. Ancus Sabina matre, filia nimirum Numæ ortus, nobilis vna tantum imagine eiuſdem Numæ aui ſui fuit, quem etiam pietate, ac religione retulit. Regnauit annos quatuor & viginti, cuilibet ſuperiorum regum belli, pacisque artibus, & gloria par, vt ait Liuius lib. 1.

Αὐτάρκειαν nominant Græci quam nos Latini frugalitatem de qua Cicer 3. Tuſculan. quæ contenta eſt eo quod adeſt, quodque neceſſarium eſt, cuius proprium, motus animi appetentis regere, & ſedare, ſemperque libidini aduerſans, moderatam in omni re conſtantiam ſeruat. Ex Frugalitatis ingenio dixit Horat. Sat. 1. lib. 1.

Neſcis quid valeat nummus? quem præbeat vſum?
Panis ematur, olus, vini ſextarius, adde,
Quis humana ſibi doleat natura negatis.

Crates Thebanus cum ei Demetrius Phalereus panem, & vinum miſiſſet, indignatus dixit, Vtinam & panem fontes ferrent. Indicabat ſitim ſedare vel aqua poſſe Philoſophum, & cupere ſe panem æque parabilem eſſe, atque potum.

Cap.

Digitized by Google

Cap. X. Plinii errata excuſantur. Blaſphemantes à quouis caſtigandi.

PLinius Ariſtotelis mentem alicubi perperam interpretatur. Neque vero nouum hoc Plinio, in reddendo Ariſtotele, aut Theophraſto offendere, cum id ſexcentis locis commiſerit. Quod vtique non Plinij inſcientiæ tribuendum, ſed eorum negligentiæ, qui excerpta ex auctoribus mala fide deſcripta ad eum deferebant, vt in ordinem ab eo digererentur. Ita enim opus ſuum eruditiſſimum magna ex parte compoſuit vir ille, nunquam ſatis laudatus. Quare errores in Plinio vocamus, qui non ſunt Plinij, ſed amanuenſium, Ioſeph. Scalig. contra Titium lib. 1. cap. 4.

De increpandis libere blaſphemis doctrina eſt S. Chryſoſtomi, Homil. 1. ad pop. Antiochenum, vbi rogat Auditores, vt quos offenderint, caſtigent blaſphemos, etiam verberibus. Accede inquit, increpa: &, ſi verbera infligere oporteat, ne recuſa: ipſius faciem alapa percute; contere os ipſius: percuſſione manum tuam ſanctifica: & ſi illi accuſauerint, ſi in carcerem traxerint, ſequere: & ſi pœnas judex pro tribunali repopoſcerit, dic cum libertate; Quod angelorum Regem blaſphemauit. Si enim Regem terræ blaſphemantes punire oportet multo magis cœleſtem contumelia afficientes.

NOTÆ.

QVI NON SVNT PLINII, SED AMANVENS.] Vt ita ſit, & errores eius hunc in modum excuſari queant, illos maximos eius, & grauiſſimos errores, mundum extare ab omni æternitate, eſſeq; deum: nullam eſſe prouidentiam, & curam rerum humanarum: nullos eſſe inferos: animos morte deleri, hos inquam quis excuſabit?

OPVS SVVM ERVDITISS.] Hermolaus Barbarus, Epiſt. 33. inter Politianeas lib. 12. ad Ioannem Picum, Opus nobiliſſimum, & ſine dubio cæleſte vocat. in quo vno Barbari, & Græci nobis inuidere poſſint: lege totam. Commendatur à Rhodigino lib. 11. cap. 14 Budæo 1. de Aſſe. Lipſio Ep. Q. lib. 2. ep 13. Calcagnin. de Imitat. Nullus tamen ferme liber maioribus, & pluribus non dico mendis, ſed portentis ſcatet.

ETIAM VERBERIBVS.] Zelus diuini honoris hoc audere non verebitur. Deum grauiter offendunt blaſphemi, dum eius ſacroſanctum nomen in vanum aſſumentes; aut temerè, aut falſa per illud juramenta concipiunt: aut malè, & impiè de eo loquuntur: aut contemptim, & per iram feruentem diuina myſteria nominant. Feciſſet vtique hoc ipſemet vir ſanctus, ſi in blaſphemum incidiſſet, qui propter vineam Calliotropes viduæ, quam illi Eudoxia Auguſta, mulier auariſſima per ſummum nefas eripuerat, ipſam conuenire & interritus ablata repoſcere non dubitauit, illis vocibus ingeminatis. *Redde vineam.* Id cum illa non faceret, eam aditu templi prohibuit. Metaphraſtes.

PERCVSSIONE MANVM TVAM SANCTIFICA.] Reſpexiſſe opinor Chryſoſtomum verbis iſtis ad locum Exodi vbi Moſes cap. 32. Leuitas propter cædem ingentem, 23. millium (1. Corinth. 10.) in vituli adoratores, vt juſſi erant, editam, ſic commendat. *Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſq; in filio, & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio.*

Nec dubito, quin recordatus ſit quem pro Domino Deo Iſraël Zelum Phinees, Elias, & Mathathias zelati fuerint.

Cap. XI. Quid differant imago, & Epiſtola, Taurus Phalaridis; Pericles, Demoſthenes, Antigonus Rex quid dixerint.

HÆc (epiſtola, inquam) mentem, illa (imago) corpus effigiat. Illa extrema tantum delineat: hæc intima etiam planè exprimit, & effingit. Illa amici quaſi tunicam, & amictum: hæc verum nobis amicum repræſentat. Illa carnis colorem, figuramque quoad poteſt æmulatur: hæc cogitationes, conſilia, dolores, gaudia, curas, omnes denique affectus. Et quæ ſibi vix quiſquam præſens loquitur, ſecreta animi ad amicum abſentem fideliſſimè transmittit. Hæc denique viuum, & efficax; illa mortuum, & mutum ſimulacrum eſt. Mittitemus igitur has inuicem animorum imagines, tu quidem quas potes aureas, & argenteas: ego vel æreas, vel teſtaceas: ſic enim extra omnem erimus iniuriam locorum & temporum, ſicut nec ipſa anima vis aut loci intercapedines, aut temporum mores nouit. Ioan. Picus Mirand. Paulo Corteſio.

Quid actum ſit de Tauro Phalaridis, quem Perillus fabricauit, ſcriptores diuerſim ſentiunt. Lucianus ſcribit à Phalaride Apollini Delphico fuiſſe conſecratum; Timæus vero ab Agrigentinis in mare demerſum. Cicero Verrin. 6. à Carthaginienſibus ablatum, à Scipione deinde Agrigentinis reſtitutum.

Pericles in concionē aſcenſurus, precabatur deos, ne quod verbum ſibi excideret, quod Reipub. officeret, ſiue quod pop. Athenienſem exaſperare, aut irritare poſſet. Quintilian. lib. 12. c. 9. Ælian. Variar. lib. 4. cap. 10. Eius oratio pro in pugna cæſis quo plauſu accepta, Thucydides lib. 2. Ad vitandam ſuorū ciuiū inuidiam agros ſuos Reipub. donauit. Ibid. Non ſemper cauſſam obtinuit, quãuis magnus Orator. Themiſtius orat. 14. Gellius eum vt virum egregium, ingenio boniſque omnibus diſciplinis ornatum prædicat. lib. 1. cap. 3. Fuit oblongiore capite, nec proportione peræqua, hinc deformis erat, & ab obtrectatoribus dicebatur σχοινοκέφαλος, quo caput, inſtar iunci acutum notabant. Ad hoc vitium tegendum eius ſtatuis galea addebatur.

Demoſthenus obijcienti, quod meditatus veniret, reſpondit, ſibi non modo impudentem, ſed etiam improbum videri, qui de ſummis rebus conſilium daturus dicere auderet, re non multum antea cogitata: ſe ſi poſſet, non tantum ſcripta, ſed ſculpta dicturum.

Antigonus Macedonum Rex, omnibus admirantibus, initio regni aſperiorem ſenex iam factus placidiorem in imperio, atque clementiorem ſe præbebat. Rogatus cauſſam, prius, inquit, regno & poteſtate, nunc gratia & beneuolentia ſubditorum mihi opus eſt. Ex Apophthegmat.

NOTÆ.

HÆC MENTEM, ILLA CORP. EFFIGIAT.] Epiſtola eſt ſermo, aut nuntius ad abſentem, aut quaſi abſentem. Nam & per ſcripta, & codicillos aliquando collocuti ſunt, qui coram voce colloqui poterant. Hæc definitio ex duplici fine epiſtolæ ſumpta eſt, quorum vnus eſt teſtatio animi noſtri. Fere enim quiſque animi ſui ſimulacrum, & imaginem ſcribit epiſtolam, vt Demetrius Phalereus tradit. De altero fine Cicero ad Curionem. Epiſt. 4. lib. 2. Epiſtolarum genera multa eſſe nō ignoro: ſed vnum illud certiſſimū, cuius cauſſa inuenta eſt res ipſa, vt certiores faceremus abſentes, ſi quid eſſet, quod eos ſcire aut noſtra, aut ipſorum intereſſet. Idem Demetrius epiſtolam magnitudine, & dictione vult eſſe modicam. Vnde valde longas, & elocutione inflatas non epiſtolas, ſed libros, aut ſcripta ſalute præfixa dicendas, vt ſunt Platonis ad Dionem. Eiuſdē ordinis videri per epiſtolā tractata ſophiſmata, aut cauillos, aut diſputationes naturales; come enim quid-

Digitized by Google

quiddam ſit epiſtola oportet, breue, & de re ſimplici expoſitio & verbis contenta ſimplicibus, &c.

Hiſtoriam de tauro æneo, à Perillo cum latere adapertili, fabricato, vt ſubiecto igne incluſos in eodem torqueret Phalaris Agrigentinorum in Sicilia Tyrannus, narrat Ouid. 3. Triſt. eleg. 11. Valer. Max. lib. 9. cap. 2. Sæuus etiam ille ænei tauri inuentor, quo incluſi ſubditis ignibus longo, & abdito cruciatu, mugitus reſonanti ſpiritu edere cogebantur, ne eiulatus eorum humanæ ſono vocis expreſſi, Phalaridis Tyranni miſericordiam implorare poſſent. Quam quia calamitoſis deeſſe voluit, tæterrimum artis ſuæ opus primus artifex incluſus, meritò auſpicatus eſt. Plin. lib. 34. cap. 8. vbi nobilitates ex ære operum, & artificum recenſet.

Periclem concionabundum imitantur concionatores Chriſtiani, qui, antequam concionem ordiantur, flexis genibus à Deo gratiam precantur, vt audientium animos quò velint deducere, & vnde velint abducere queant. Hic prætor Athenis, & Orator ſummus fuit, quem Ariſtophanes poeta, fulgurare, tonare, permiſcere Græciam dixit. Demoſthenes ad lucernam orationes ſuas diligentiſſimè componebat, & diutiſſimè perpoliebat. Hinc prouerbium, lucerna Demoſthenis; olet lucernam, cum quippiam accuratè ſcriptum indicamus. Hanc ei diligentiam per iocum cum obijceret Pythius, dictaretque eius orationes ἐλλυχνίων ὄζειν, lucernam olere, occurrit ille, ſcio lucernam meam tibi moleſtam eſſe. Erat enim fur Pythius, & obuios noctu veſtibus ſpoliabat. Labor & ſtudium Demoſthenis à Cicer. 1. de Orat. ſub extremum commendatur. Antigonus aſperior videtur nunquam eſſe debuiſſe, malus enim diuturnitatis cuſtos eſt metus, vt ait, 1. Offic. M. Tullius, & qui ſunt duri, atque aſperi reges, timentur, non amantur. Nec timentur ſolùm, ſed etiam odio habentur. Et, quem quiſque odit, periſſe expetit, iuxta Ennium, vel Accium.

Cap. XII. Romanæ militiæ Laus.

QVæ gens in militia fortior, aut fælicior? Dilectum vide, nihil accuratius. Ordinem, nihil aptius. Diſciplinam, nihil ſeuerius, ſanctiuſq;. Itaque per annos ſeptingentos tot triumphos pæne, quot annos numerant, & imperio ſuo ſubiecerunt, quidquid validum, aut bonum in orbe terrarum. Nam alios quoſdam latius fortaſſe imperaſſe dixeris, aut imperare, certe magnum noſtrum Regem: ſed in tam ſelectis gentibus, & terris non dices. Pœnos, Macedonas, Aſſyrios vicerunt, & imperium in eos vſurparunt, qui ante imperarant. Quid Hiſpanos, aut Gallos? quos vincere non gloriæ fortaſſe maioris, ſed operæ fuit. Ita paulatim molem illam maximi ſecundum deorum opes imperij (Liuij verba de lib. 1. agnoſcis) conſtituerunt, idque in optima Europæ, Africæ, Aſiæ parte. Qua autem alia re, niſi militia hac, quam laudamus? Nam ingenia, numerum, robora hominum ſi vides, ſingulis, & omnibus ſæpe vincebantur: ſuperabat ordo, & diſciplina. Ergo haud vanè olim vaticinatus apud Liuium lib. 1. Romulus, nullas opes humanas Romanis armis reſiſtere poſſe. Quid Romulum loquor? Ipſe Romanorum hoſtis Taxiles, ille à ſinu, & latere Mithridatis libero ore apud Tigranem faſſus ἄμαχον πρᾶγμα τὰ ῥωμαίων ὅπλα rem inuictam Romana arma. Atque hæc ita olim fuerunt, quamdiu diſciplina, & ſanctitas quædam, vt ita dicam, armorum viguit. Poſtquam ſanguine ciuili infecta ea, & corrupta ſunt: poſtquam rapere & lancinare, atq; etiam laſciuire in morem vertit, reſedit illa virtus, & quod ſequitur, fortuna; nec aliud quam vmbra, & nomen fuit militiæ Romanæ. Lipſius de Milit. Rom. lib. 1. Dialogiſmo. 1.

COMMENTARIVS.

Virtus & diſciplina militaris, armorumq; exercitatio, & vſus, quibus ſupra omnes gentes excelluerunt, Romanos æterna condecorarunt gloriâ, & orbis terrarum Principes effecerunt, quod Anchiſes Æneæ filio, & eorum parenti antiquiſſimo apud Virgil. lib. 6. olim futurum prædicit.

Digitized by Google

Tu regere imperio populos, Romane, memento,
Hæ tibi erunt artes, paciq́; imponere nomen;
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Mitto nunc virtutem, fortitudinem puta, & ſtrenuitatem bellicam. Diſciplinam fusè lauadat non inglorius ſcriptor Ioſephus, Belli Iudaici lib. 3. cap. 3. Partem à principio his adiungam.

Quid ſi quis eorum aliam quoque reſpexerit militiæ diſciplinam, perfectè cognoſcet, tantum eos imperium non fortunæ munere, ſed propria virtute quæſiſſe. Armis enim vti non in bello incipiunt, neq; ſolum, ſi neceſſe ſit, manus mouent, cum in pacis otio ceſſauerint; ſed armis veluti natura cohærentes nullas capiunt exercitationis inducias, nec tempora præſtolantur. Meditationes autem eorum nihil à vera contentione diſcrepant: ſed in dies ſingulos militum quiſque, omnibus armis tanquam in procinctu poſitus, exercetur: quò etiam facillimè prœlia tolerant. Neque enim ordo neglectus eos à conſueta diſpoſitione diſpergit: neque metus ſtupefacit: neque laſſitudo exhaurit. Vnde ſequitur vt ſemper ſuperent, quos non itidem confirmatos inueniunt. Nec errauerit, ſi quis eorum meditationes conflictus eſſe dixerit ſine ſanguine, contraq́; prœlia meditationes cum ſanguine. Nam ne repentino quidem hoſtium incurſu opprimi poſſunt: ſed quocunque in hoſtilem terram irruperint, non niſi permunitis caſtris decernunt, & quæ ſequuntur. Sed de militia Romana diſtinctius, & conſummatius Iuſtus Lipſius libris huic argumento attributis.

DILECTVM VIDE.] Ita ſcribendam hanc vocem, cum vocali tertia ſcilicet, non ſecunda, contendit Stevvechius in Proleg. Vegetij. Qui apud Romanos in legitima militia, & publico dilectu olim non reſpondebant, vt proditores libertatis in ſeruitutem redigebantur. Et certi dies conſtituebantur, intra quos legitimæ militiæ dilecti, expeditioni ſe parabant. Feſtus, Iuſti dies dicebantur triginta, cum exercitus eſſet imperatus, & vexillum in arce poſitum, &c. Idem in cap 6. lib. 1.

ORDINEM, NIHIL APTIVS] Militi ſine commeatu à ſignis abire, aut præſidio decedere, aut locum in acie relinquere non licebat, capitis pœna propoſita, vt patet ex Liuio lib. 2. Diodor. lib. 12. Idem lib. 5. Fuſtuarium meretur; qui ſigna relinquit, aut præſidio decedit. Cædebantur autem fuſte, Polybio auctore, hunc in modum. Accepto fuſte Tribunus vix tantum attingebat damnatum, quod vbi factum erat, omnes qui in caſtris erant, cedentes fuſtibus, lapidibuſque pleroſque in ipſis caſtris conficiebant. Ac ſi quis euaſiſſet, nec ſic quidem ſeruari poterat. Quippe quibus nec in patriam redire liceret, neque à propinquis domum recipi poſſent. Idem Steuech. in cap. 26. lib. 1.

DISCIPLINAM, NIHIL SEVERIVS, SANCTIVSQVE.] Ex pœnis militaribus, de quibus agemus infra, cognoſci poteſt, quanta ſeueritate leges militares obſeruari fuerint ſolitæ, quando parentes propter eas violatas nec filijs culpam condonarunt. Caſſiodorus non aliunde robuſtius, quam diſciplina exercitum armari cenſuit, lib. 12. Variar. cap. 5 Imperatori Alexandro admiranda & ſingularis quædam conſtantia, qua contra milites ſuos vſus eſt, Seueri nomen peperit, auctor Lampridius. Cauendum nihilominus, ne nimium in puniendo ſint acerbi duces. Lucullus enim, etſi artis militaris peritiſſimus, inſidis tamen ad omnia militibus vſus, & ab ijſdem ad extremum deſertus eſt, quod multa imperaret, parum eſſet affabilis imprimis acer in rerum geſtarum rationibus repetendis, inexorabilis in ſupplicijs &c. Idem in cap. 10. lib. 3.

ITAQVE PER ANNOS SEPTINGENTOS TOT TRIVMPHOS &c.] tot annos collegit Florus à Romulo in Auguſtum, ſub quo libertas Reipub. Romanæ in monarchiam conceſſit, & vnus rerum potitus eſt, cui deinde Cæſares ſucceſſerunt. His autem ſeptingentis annis, vt in Prologo affirmat idem Florus, tantum operum pace, belloque geſſit populus Romanus, vt ſi quis magnitudinem imperij cum annis conferat, ætatem vltra putet. Ita enim latè per orbem terrarum arma circumtulit, vt qui res eius legunt, non vnius populi, ſed generis humani facta diſcant. Haud igitur ita mirum, ſi tot triumphos ducere potuerunt, cum præſertim multis de cauſſis Deum armis ſuis fauentem, ac propitium haberent. Duxerunt autem numero à condita vrbe ad Veſpaſianum, & Titum ſupra trecentos & viginti, in quibus hoc memorabile fuit, quod & Tertullian. in Apologet notauit, cap. 33. his verbis. Satis habeat appellari Imperator. Grande & hoc nomen eſt, quod à Deo traditur: negat illum Imperatorem qui Deum dicit (vt Martialis, inſignis adulator Domitianum ſæpe, *Dominus, deusq́; noſter*. Et voluit hoc nefandi hominis intoleranda ſuperbia) niſi homo ſit, non eſt Imperator. Suggeritur enim ei à tergo, *Reſpice te, Hominem memento te*. Etiam vtique hoc magis gaudet, tanta ſe gloria coruſcare, vt illi admonitio conditionis ſuæ ſit neceſſaria. Triumphum Romanum à nobis deſcriptum legere qui volet, II. parte Voluminis tertij Dialogorum inueniet, Progymnaſm. 29.

CER-

CERTE NOSTRVM MAGNVM REGEM.] Philippum II. Hiſpaniæ regem, quo viuo hæc ſcribebat Lipſius. Verè magnum regem, & regum Chriſtianorum omnium maximum, cui præter regna Hiſpanica, Luſitania, bona pars Italiæ, Apulia, Sicilia, Sardinia, Belgica, tot regna, tot inſulæ cum vtraque India ſeruiunt. Sed gentes illæ transmarinæ moribus incultiores fuerunt ijs, quas Romani ſubegerunt.

QVID HISPANOS AVT GALLOS, QVOS VINCERE, &c.] Lumen ſuppeditant huic loco verba Vegetij, cap. 1. lib. 1. Quid enim aduerſus Gallorum multitudinem paucitas Romana valuiſſet? Quid aduerſus Germanorum proceritatem breuitas potuiſſet audere? Hiſpanos quidem non tantum numero, ſed etiam viribus corporum noſtris præſtitiſſe manifeſtum eſt. Aphrorum dolis atque diuitijs ſemper impares fuimus. Græcorum artibus, prudentiaque nos vinci, nemo vnquam dubitauit. Sed aduerſus omnia profuit Tyronem ſolertem eligere, ius, vt ita dicam, armorum docere, &c.

MAXIMI SECVNDVM DEORVM OPES IMPERII.] cum præter cælum, & terram nihil ſit, & omnia vnius Dei ſint, cui dicitur pſalm 88. *Tui ſunt cæli, & tua eſt terra*, tamen velut tanto, tamque immenſo grauaretur imperio, cælum ſibi retinuit, *terram autem dedit filijs hominum*, pſalm. 113. Iſti filij hominum fuerunt quondam Romani, de quibus Ouid. 1. Faſtor.

Iuppiter arce ſua cum totum ſpectet in orbem,
Nil niſi Romanum quod tueatur habet.

Meritò vtique *maximum imperium*, cum omnes gentes ſub iugum miſerint, vel robore corporis, & viribus prævalidas, & feroces, vt Germanos, Gallos, Hiſpanos: vel imperio potentes, vt Carthaginienſes: vel maiorum gloria, ſapientia, & prudentia præſtantes, vt Græcos: vel diuitijs, & militum copia abundantes, vt Aſiaticos: vel terrarum longinquitate remotos, vt Cappadoces, Ponticos, Armenios, Iberos, Albanos, Scythas; vel interfuſo Oceano á noſtro orbe diſiunctos, vt Britannos: vel Patrum ſuorum ſanctitate, & ſuæ legis religione confiſos, vt Iudæos: qui poſt mortem Chriſti à Deo relicti, & abiecti ſunt. Ergo Romani domuerunt omnes gentes, ipſi à nemine ſubacti. Quamquā bis in ſummum lapſi diſcrimen, imperij, & libertatis amittendæ. Primum Romano exercitu à Gallis cæſo, vrbeque capta, & Capitolio per Gallos obſeſſo: iterum poſt Cannenſem cladem, Annibale prope Romana mœnia exercitum admouente, qui ſolus omnium hoſtium, vt inquit Plinius lib. 34 cap. 7 prope intra muros Romanos immiſit hoſtem. Bened. Pererius. Comment. in Daniel. lib. 2. cap. 60. Quantum præſtiterit militia Romanorum per quam illius Reipub. gloria cælo ſe extulit, indicat his verbis quoque. M. Tull. pro Muræna. Hæc nomen populo Roman. hæc huic vrbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit: omnes vrbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus & induſtria, latent in tutela ac præſidio bellicæ virtutis, &c.

NVLLAS OPES HVMAN. ROM. ARMIS RESIST.] Cū in concione Romulus repente non appareret, creditum fuit ſublimem raptum in cælum, quod ſibi Iouem promiſiſſe Mars autumat, Metamorph. 14. Conſilio etiam vnius hominis addita rei dicitur fides. Namque Proculus Iulius ſollicita ciuitate deſiderio Regis, & infenſa Patribus (fuerunt enim qui diſcerptum eum Patrum manibus augurarentur) grauis, vt traditur, quamuis magnæ rei auctor, in concionem prodit. Romulus, inquit, Quirites, parens vrbis huius prima hodierna luce cælo repente delapſus, ſe mihi obuium dedit. Cum perfuſus horrore, venerabundusque aſtitiſſem, petens precibus, vt contra intueri fas eſſet: abi, nuntia inquit, Romanis, cæleſtes ita velle, vt mea Roma caput orbis terrarum ſit. Proinde rem militarem colant: ſciantque, & ita poſteris tradant, nullas opes humanas armis Romanis reſiſtere poſſe. Hæc, inquit, locutus, ſublimis abijt. Hæc Liuius lib. 1.

POSTQVAM SANGVINE CIVILI INFECTA, &c.] Quæ canit Lucanus, cuius hoc eſt initium.

Bella per Æmathios pluſquam ciuilia campos,
Iuſq. datum ſceleri canimus, populumq. potentem,
In ſua conuerſum victrici viſcera dextra.

Execratur furores belli ciuilis Romanorum Horatius Ode. VII Epod.

Quò quò ſceleſti ruitis? aut cur dexteris
Aptantur enſes conditi?

Parum

Parumne campis, atq; Neptuno ſuper
Fuſum eſt Latini ſanguinis? &c.

POSTQVAM RAPERE ET LANCINARE, &c.] De moribus & diſciplina Romanorum mutatis ab optimis in peſſimos grauiſſimè queruntur principio hiſtoriarum ſuarum Liuius, & Salluſtius in Catilinar.

Cap. XIII. Chaldæi. Menedemi dictum ſapiens, Priuilegia πολυτεκνίας.

DE omnibus rebus futuris Chaldæi conſulebantur, vt qui artem diuinandi, & ſiderum ſcientiam profiterentur. Quare cum vatibus coniungi ſolent. Apuleius in Apolog. Neſcio quos Chaldæos conſuluerat, quo lucro filiam collocaret. Capitolin. in Pertinace. Hac re pater motus ad Chaldæum venit, qui cum ei futura ingentia prædixiſſet, ſtipem ſe perdidiſſe dixit.

Menedemi dictum aureum, & ſublimiori, id eſt, tuæ menti imprimendum. Qui Athenas ſtudiorum cauſſa nauigarent, primò ſapientes eſſe; tum philoſophos: tum Rhetores; denique rudes, & indoctos. Affirmo tibi, nemo rem propius tetigit, vtilius aperuit: & ſolida, non in uentum docta mens, quo diutius diſcit, in re plura, in opinione pauciora nouit. Lipſ. Epiſt. 96. Cent. III. Miſcellan.

Non pauca priuilegia Romæ πολυτεκνίας ſeu πολυπαιδίας erant. Qui habebant ius trium liberorum in vrbe Romana, vel in Italia 4. in prouincijs quinque, erant excuſati à tutela, & cura. Præterea capere poterant teſtamentis hæreditates, & legata, vt apparet ex Plin. Epiſt. lib. 10. Et apud Martialem fœmina obijcit marito, quod propter ipſam hæres ſcribatur, quoniam ſcilicet ex ipſa liberos ſuſcepiſſet. Ex Duareno, & Lipſio in Tacitum. Deſiderium procreandi liberos naturale eſt. Paganorum legiſlatores pœnam conſtituebant viduitati, quod dicebant Vidubium, vt cælibatus mulctam vxorium.

NOTÆ.

Chaldæi populi Aſſyrij in obſeruatione ſiderum ſtudium magnum poſuerunt, eorumque diuturna (non minus quam, vt ipſi impudentiſſimè mentiebantur, ſeptuaginta, & quadringentorum millium annorum) obſeruatione, vt ait M. Tullus de Diuinat. lib. 1. ſcientiam crediti ſunt effeciſſe, qua prædici cuiq; poſſit (ex poſitu ſtellarum ſcilicet in hora natali) quid ei boni, maliue tota vita euenturum ſit, & quo fato natus ſit. Iidem dicti ſunt Genethliaci, Mathematici, Planetarij, & in ſacris litteris vocantur Augures, ac Diuini, hodie Aſtrologi, & eorum facultas Aſtrologia Iudiciaria. Hos audiri vetat Deus, Deuteronom. 18. *Gentes iſtæ, quarum poſſidebis terram, augures, & diuinos audiunt: tu autem à Domino Deo tuo aliter es inſtitutus.* Et Hieremiæ 10. *A ſignis cæli nolite metuere, quæ timent gentes.* Rhodigin. 1. lib. 14. cap. 9. Chaldæorum promiſſa, 1. Tuſculan ſunt vaniſſimæ præſenſiones, & prænuntiata illorum, quibus illudunt conſulentibus, & fumum vendunt; dum illis multam fælicitatem mentientes pollicentur. Aduerſum eos acriter diſputauit Phauorinus, cuius diſputationis capita edidit Gellius lib. 14. cap. 1.

Menedemos duos habet Laertius, in neutrius vita dictum hoc aſſertur. Tertius hoc nomine diſcipulus fuit Ariſtotelis, de quo Gellius lib. 13. cap. 5. Opinor autem eſſe illius Eretrienſis, quem in obiurgando ſummæ grauitatis, & præcipuæ auctoritatis fuiſſe docet. Sciſcitanti cuidam, an vxor eſſet ducenda ſapienti: Num ego, inquit, tibi ſapiens videor? Cum annuiſſet, at ego, ſubiecit, vxorem duxi. Vocatus aliquando ad cænam, intuenſq; lautiſſimis epulis menſam conſtructam, nihil loquens, ſilentio ſuo luxuriam illam coarguit, & ſolas oleas comedit. Dicti huius quod protulimus, ſententiam hanc eſſe conijcio, nos quo ſcientia proficimus amplius, hoc magis ignorantiam noſtram agnoſcere, & ſummiſſiùs de nobis ſentire.

De

De jure trium liberorum ex compluribus ſcriptoribus plurima collegit in Epigramma Martialis 91. vt ipſe numerat 63. lib. 2. noſter Matthæus Raderus, homo indeſeſſæ diligentiæ, ex quo quantum videbitur in gratiam lectoris, ipſo vt ſpero, minimè inuito mutuabor.

Ius trium liberorum habebat, qui trigeminam, aut numeroſiorem prolem ex matrimonio legitimo ſuſcepiſſet; aut qui à Cæſare eodem iure donatus eſſet, etiamſi nullam haberet, aut habiturus videretur. Ius autem patrum, ſeu parentum, ac maritorum, & ſponſorum, qui ternos, aut plures habebant liberos, in præmijs cernebatur, quæ duplicia, honoris & vtilitatis. In ſpectaculis enim honeſtior, & ſeparatus locus aſſignabatur. Præceſſerunt in petitione Magiſtratus, & in faſcibus ipſis. In ſorte prouinciarum, eaſque diutius obtinebant proletarij. In honoribus petendis gratia fiebat annorum propter liberos, vt facilius quam alij accederent. Qui plures habebat filios, à cura, tutela, cæteriſque muneribus perſonalibus immunis erat. Cum populo viritim aliquid diuidebatur patres triplicem accipiebant portionem, pro tribus liberis alendis, quando cælebs tantum ſimplicem. Hoc ius primò natum ex trigeminis Horatijs, qui pop. Romano imperium cæſis Curiatijs peperere. Liuius lib. 1. Dabatur primùm à regibus, deinde à ſenatu, tandem ab imperatoribus patribus, aut parentibus, qui trinam aut vberiorem habebant prolem, deinde militibus, qui militiæ cauſſa liberis operam dare non poterant. Præterea quibus non voluntas, ſed natura liberos ex matrimonio negaſſet: nec tamen omnibus, ſed qui id officijs, ac precibus à principe impetraſſent. Ex quo genere fuit Martialis, Plinius Iunior, & alij. Poſtremò fœminis & matronis. Briſſonius breuiter, ius trium liberorum commodum ſignificat, quod ſuſceptis ex iuſto matrimonio liberis patres matreſue conſequuntur. Hæc hactenus, cætera tibi legenda relinquo.

Cap. XIV. Cæli, ſiderumque contemplatio quid efficiat in animo. *Ex Seneca præfat. lib. 1. Quæſt. Natural.*

ASpectus cæli, cum tanto fulgentiſſimorum aſtrorum ornatu, mortalium animos in ſui admirationem, rerumque cæleſtium amorem, ac terrenarum faſtidium, contemptumq; conuertit. Quam iuuat inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram, non illud tantum dico quod egeſſit, & monetæ ſignandum tradidit: ſed & illud, quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt mens ante contemnere porticus, & lacunaria, ebore, auroque fulgentia, & tonſiles ſyluas, & deriuata in domos flumina, quam totum circumeat cælum, mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte quæ extat latè ſqualidum, & aut vſtum, aut rigentem, ſibi ipſa dicat, hoc eſt punctum, quod inter tot gentes ferro, & igni diuiditur? O quam ridiculi ſunt mortalium termini. Punctum ſanè eſt illud in quo nauigamus, in quo bellamus, in quo regna diſponimus. At illa regio cæleſtis per XXX. annos velociſſimo ſideri viam præſtat, nunquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit animus, quod diu quæſiuit; illic incipit deum noſſe. Quid eſt Deus? mens vniuerſi. Quid eſt Deus? quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, qua nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus eſt omnia, opus ſuum & extra, & intra tenet. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita, ſi minimum ſecum è corpore tulit: ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus, leuiſque, ac modico contentus emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit, ac veluti vinculis liberatus, in originem ſuam redit: & hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectant, nec vt alienis intereſt, ſed ſuis.

COMMENTARIVS.

RERVMQVE CÆLEST. AMOR, AC TERREN. FASTID.] Vir ſanctus, & ſocietatis noſtræ parens Ignatius quoties cœlum micantibus ſtellis ornatum intueretur, gemebundus exclamabat, *Heu quam ſordet terra, quando cœlum intueor.* Hic aſpectus Anaxagoram adeo capiebat, vt hominem ſolis, ac lunæ, cæterorumq; ſiderum contemplandorum cauſſa natum diceret. Pulchritudo quidêm rerum cœleſtium etiam patritam, & auitam illam, vt ait Theophraſtus, Philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitauit, meminit in 1. Tuſculan. Cicer. Quod ſi contemplatio iſta tantum valet, vt amorem rerum immortalium, & deſpicientiam fluxarum ingenerare queat homini, vel à ſacris Chriſtianis alieno, quanto magis Chriſtianum ad deſiderium perfruendæ beatitatis, cuius iſtic ſedes, & tabernacula parata ſunt, ad vitam præſentem cum omnibus voluptatibus ſuis contemnendam, & conculcandam inflammare debet?

DIVITVM PAVIMENT. RIDERE.] Pauimenta λιθόστρωτα intelligit, Varroni 3. de re ruſt. nobilia; & ideo nobilium, ac diuitum propria pauimenta. Principio picta fuerunt apud Græcos, poſtea minutis, & variè coloratis lapillis ſterni etiam apud Romanos cœperunt. Adſcribam verba Plinij cap. 25. lib. 36. Pauimenta originem apud Græcos habent, elaborata arte, picturæ ratione, donec lithoſtrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Soſus, qui Pergami ſtrauit, quem vocant ἀσάρωτον οἶκον, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæq; euerri ſolent, veluti retenta fecerit, paruis è teſticulis, tinctiſque in varios colores. Mirabilis ibi columba, bibens, & aquam vmbra capitis in fuſcans, &c. Huiuſmodi opus dicitur amuſſeatum, ſiue muſſeatum, ſiue muſeatum; ſiue muſiuum, ſiue vt vulgò, Moſaicum, vt ex Spartiano, & Auguſtino notat Gulielmus Philander in Vitruuium lib. 7. cap. 1. de talibus pauimentis locutus eſt Lucilius, cum orationem, verbis ita collocatis, quaſi ſtratam, vt neue aſper eorum concurſus, neue hiulcus ſit, ſed quodammodo coagmentatus, & læuis, hac ſimilitudine exprimit, qua Craſſus 3. de Oratore diſputans vtitur. Verſus Luciliani.

Quam lepidè lexes compoſitæ? vt teſſerulæ, omnes,
Endo pauimento, atq; emblemate vermiculato.

Hoc extremum, *emblem. vermicul.* Lamb. in Annot. ex Turnebo ſic exponit. Dicta ſunt minutiſſima, & elaboratiſſima varietate cælata, à vermiculis tracta metaphora, qui ligna erodentes, ſpecies deſignant mira ſubtilitate inſignes. Statius in Tiburtino Vopiſci.

Dum vagor aſpectu, vultuſq; per omnia duco,
Calcabam nec opinus opes: nam ſplendor ab alto
Defluus, & nitidum referentes aëra teſtæ
Monſtrauere ſolum, varias vbi picta per artes
Gaudet humus, ſuperantq; nouis Aſarota figuris.

ET TOTAM CVM AVRO SVO TERRAM, &c.] Aurum & diuitias ſpreuit Seneca, ſed verbis, & ſententijs tenus. nam reipſa amaſſe, & illarum cumulandarum fuiſſe cupidiſſimum magnitudo earum admiranda oſtendit: numerauit enim in bonis ſeptuagies quinquies centena aureorum millia, & fœnori quoque dedit in Ægypto, & Britannia. Quis hunc ſaltem animo pauperem fuiſſe, & diuitias in domum, non in mentem admiſiſſe (quod ille alicubi ſapientem poſſe dicit) affirmare audeat?

QVOD IN OCCVLTO SERVAT POSTEROR. AVARITIÆ.] Naſo deſcribens ferreum ſæculum Metamorph. 1.

Nec tantum ſegetes, alimentaq; debita diues
Poſcebatur humus: ſed itum eſt in viſcera terræ:
Quaſq; recondiderat, Stygijſq; admouerat vmbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Horum carminum quaſi quendam commentariolum adjungere libet querimoniam Plinij proœ-

procœmio lib. 33. cap. 1. *Imus in viſcera terra, & in ſede manium opes quærimus. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit, atq; demerſit. Quouſque penetrabit auaritia? Quam innocens, quam beata, imo vero & delicata eſſet vita, ſi nihil aliud quam ſupra terras concupiſceret, breuiterq; quod ſecum eſt. Vtinamq; poſſet è vita in totum abdicari aurum proſciſſum conuicijs ab optimis quibuſq;, & ad vitæ perniciem repertum. Quantum feliciore æuo, cum res ipſæ permutabantur inter ſe?*

DERIVATA IN DOMOS FLVMINA.] Euripus pars, ſiuè brachium eſt maris, inter Aulidem Boeotiæ portum, & Eubœam inſulam, à cuius prodigioſa aquarū reciprocatione, aquæ olim Romæ in profanas ædes, circum theatra per fiſtulas, aut tubos deductæ, Euripi nominabantur. Eo reſpicere Senecam ſuſpicor. QVAM TOTVM CIRCVMEAT CÆLVM, &c.] Ex ampliſſimis cæli ſpatijs, terræ anguſtiæ cognoſcuntur. Nam terra ad totius cæli complexum non niſi puncti inſtar obtinet. 1. Tuſculan. EA PARTE QVÆ EXTAT LATE SQVALIDVM.] Ea pars appellatur arida in Geneſi, vbi Deus, cap. 1. dixit. *Congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt in vnum locum, & appareat arida:* Græcis ab habitatione hominum, & animantium *οἰκουμένη*. Inde ſuperbia Pſeudopatriarchar. Conſtantinopolitan. *οἰκουμενικοὺς* ſeſe nominantium, qui titulus ſoli Pontifici Romano debetur.

ET AVT VSTVM, AVT RIGENTEM.] Exponet hoc nobis Cic. Tuſcul. 1. hunc in modum. Tum globum terræ, eminentem in medio mari, fixum in medio mundi vniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, vnde *Horrifer Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues:* altera auſtralis, ignota nobis, quam vocant Græci *ἀντίχθονα*: cæteras partes incultas, quòd aut frigore rigeant, aut vrantur calore. Hic autem vbi habitamus, non intermittit ſuo tempore

Cælum niteſcere, arbores frondeſcere,
Vites lætifica pampinis pubeſcere, &c.

Eandem doctrinam Zonarum quinque deſcriptione comprehendit Virgil. Georg. 1.

Quinq; tenent cælum Zonæ: quarum vna coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni.
Quam circum extremæ dextra, læuaq; trahuntur,
Cærulea glacie concretæ, atq; imbribus atris:
Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ diuûm: & via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.

O QVAM RIDICVLI SVNT MORTALIVM TERMINI.] Vltra Iſtrum Dacus non exeat. Strymo Thracas includat. Parthis obſtet Euphrates, &c. Ridet Seneca, & addit. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ vnam aream in multas prouincias diuident?

REGIO CÆLESTIS PER XXX. ANNOS VELOCISS. SID &c.] De Saturni ſidere accipio, qui curſum ſuum naturalem tot annis, ab occidente in orientem abſoluit. Hinc apparet, quam longe pluribus partibus maiora cælorum quam terrarum ſint interualla. NVNQVAM RESISTENTI, SED ÆQVALITER CITO.] Semel duntaxat reſtitit in curſu ſuo ſol, dum Ioſue aduerſus Ammorrhæorum quinque reges pugnaret, cap. 10. *Stetit itaq; ſol in medio cæli, & non feſtinauit occumbere ſpatio vnius diei. Nec fuit antea, nec poſtea tam longa dies, obediente domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael.* Alioqui velocitatem curſus ſui æqualiter ſeruat. Vnde queribundus Phœbus 2. Metamorph. *ſatis* inquit, *ab ævi ſors mea principiis fuit irrequieta.*

ILLIC INCIPIT DEVM NOSSE.] *Inuiſibilia Dei, ſempiternam quoq; eius virtutem & diuinitatem per ea quæ facta ſunt intellectu conſpici*, ad Roman. cap. 1. ſcribit magiſter gentium Paulus Apoſtolus.

QVID EST DEVS?] Nazianzenus Orat. 11. in Paſcha. *Vniuerſum enim id quod eſt complectitur,*

Digitized by Google

nec principium habens, nec habiturus, quaſi pelagus quoddam eſſentiæ immenſum, & interminatum, omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem ſuperans, mente ſola adumbrabilis, & quidem perexiguè, & perobſcurè, non ex his quæ in ipſo ſunt, ſed quæ circa ipſum, &c.

SI MINIMVM SECVM E CORPORE TVLIT, &c.] Ex ſermone Socratis, quem habuit moriturus, & Plato in Phædone memoriæ commendauit, Cic. 1. Tuſculan. *duas ait eſſe vias, duplicesq́; curſus animorum è corpore excedentium. Nam qui ſe humanis vitiis contaminaſſent, ſe ſeq́; totos libidinibus dedidiſſent, quibus cæcati velut domeſticis vitijs, atq; flagitiis ſe inquinauiſſent, vel in Repub. violanda fraudes inexpiabiles concepiſſent, ijs deuium quoddam iter eſſe ſecluſum à concilio Deorum. Qui autem integros ſe caſtosq́; ſeruaſſent, quibusq́; fuiſſet minima cum corporibus contagio, ſeſeq́; ab his ſemper ſeuocaſſent, eſſentq; in corporibus humanis vitam imitati deorum his ad illos, à quibus eſſent profecti reditum facilem patere.* A C VELVTI VINCVLIS LIBERATVS.] In Som. Scip. Qui ex corporum vinculis tanquam è carcere euolarunt. Tuſculan. 1. Et quum illuc ex his vinculis emiſſi feremur. Recte *ex vinculis*: eſt namq; δέμας corpus à δέω ligo, alligo: in quo animus velut compedibus in carcere conſtrictus jacet.

Cap. XV. De Natatione.

MAgna, & fere incredibilis apud veteres fuit ſemper Natationis exiſtimatio, tantumq; per plura ſæcula illius vſus viguit, vt non minus pueri natandi artem, quam prima literarum elementa docerentur. Quo tempore cum nulla maior ignorantiæ nota inuri poſſet, quam dum aliquis nec litteras, nec natare ſcire dicebatur, factum eſt, vt poſteriores illud in prouerbium contra bardos, & inertes prorſus continuò receperint, & adhuc ita loquendi conſuetudo permaneat, quando natandi peritia, ſi non omnino eoſdem honores obtinet, quibus anteactis ſæculis afficiebatur, ſaltem nec penitus neglecta, nec inutilis jacet. Ratio enim, qua impulſi maiores noſtri natandi ſcientiam tanti fecerunt, hæc vna judicio meo exiſtit, quod primis illis temporibus apud Reſpub. quaſcunq;, viri fortes, vt ſcribit Ariſtoteles in Problemat. & 2. Rhetoricor. cap. 4. præ cæteris honorabantur: quaſi ab his ſolis & ciuitatum ſalus, & imperij propagatio penderet: & ob id quiſq;, vel ſaltem maior nobilium atque aliorum pars comparandæ fortitudini vſq; à primis incunabulis incumbebat. Quocirca, vt in naualibus quoq; pugnis, quæ tunc frequentius committebantur, in tranſeundis vadis, ac fluminibus, homines nandi arte confiſi pericula magis euadere poſſent minuſue formidarent (quando ſæpenumero milites mare ingredi coacti, ob nandi ignorantiam ſuffocabantur, quemadmodum exercitui Cyri eueniſſe memoriæ prodidit Xenophon) ſicq; fortiores inter aquarum pericula fierent, natationis peritiam extulerunt. Qua etiam ratione Romani veteres, vt Vegetius ſcribit lib. 1. cap. 10. quos tot bella & pericula continua militarem diſciplinam docuerant, campum Martium Tiberi vicinum delegerunt, in quorum altero armorum exercitationes inirent, in altero ſudorem puluere mq; diluerent, ac ſimul natare perdiſcerent, vt his rationibus, ac Vegetij auctoritate facile ſit judicatu, militarem gymnaſticam natandi exercitatione non caruiſſe. Mercurial. Gymnaſticæ lib. 3. cap. 14.

N O T Æ.

Vegetius agens de Tyronum militarium exercitijs lib. 1. cap. 10. etiam natandi vſum æſtiuis menſibus eos docendos præcipit. Non enim pontibus flumina tranſeuntur; ſed & cedens, & inſequens natare cogitur exercitus. Sæpe repentinis imbribus, vel niuibus ſolent exundare torrentes, & ignorantia non ſolum ab hoſte, ſed etiam ab ipſis aquis diſcrimen incurrit. Non ſolum autem pedites, ſed & equites, ipſoſque equos, vel lixas ad natandum exercere percommodum eſt, ne quid imperitis, cum neceſſitas incumbit, eueniat. Hæc Vegetius.

De

De natatione Tiberina ad Campum Martium, in quo fiebant exercitationes militares, loquitur & Horatius O de 8. lib. 1. exprobrans Lydiæ probroſæ fœminæ, quæ Sybarim adoleſcentem blanditijs ſuis, & amoribus corrumpat, vt ab exercitijs huiuſmodi iam penitus abhorreat. *Cur timet flauum Tiberim tangere*, &c. Lege inſuper quæ de Natatione affert Comment. Panciroli, Rerum memorabilium Tom. 11. pag. 588. Et exemplum cuiuſdam natatoris, nomine Colan omni admiratione maius, ex Iouiano Pontano, ab Alex. Neapolit. & à me Bellariorum Parte 3. deſcriptum.

Cap. XVI. Arcus Triumphalis Conſtantino. M. Imp. Romæ.

ARcus triumphales in honorem illorum erigebantur, qui prouincijs, aut exteris nationibus debellatis, rebus Pop. Roman. fæliciter geſtis, triumphum meriti eſſent, à quo Triumphales denominabantur; in quibus ſimulacra oppidorum, fluuiorum, nauium illorum quos euicerant, in rei perpetuam memoriam incidebant, quemadmodum in his, qui adhuc ſtant, cernere licet. Sed arcus Triumphales ante Imperatorum tempora excitauit nemo, vt eſt quorundam opinio, neque antiquiorem, quam Titi arcum in Vrbe videmus. Plin. hunc morem ſuo tempore cœpiſſe ſcribit: prius enim triumphales ſtatuas, vel trophæa ponere ſolebant. Romæ triumphales arcus plures; ex his vero, qui hodie, Conſtantini, ad angulum montis Palatini, iuxta Amphitheatrum, triumphalibus ornamentis conſpicimus, ſuperato Maxentio ad Miluium pontem, à Conſtantino ipſo poſitum cum hoc indice.

IMP. CÆS. FL. CONSTANTINO. MAXIMO. P. F. AVGVSTO S. P. Q. R. QVOD INSTINCTV. DIVINITATIS. MENTIS. MAGNITVDINE. CVM. EXERCITV. SVO. TAM. DE. TYRANNO. QVAM. DE. OMNI. EIVS. FACTIONE. VNO. TEMPORE. REMPVB. VLTVS. EST. ARMIS. ARCVM. TRIVMPHVM. INSIGNEM. DICAVIT.

In maiori autem fornice, parteque interiori à dextris, & ſiniſtris legitur, hinc, *LIBERATORI VRBIS.* illinc *FVNDATORI QVIETIS*, ſuperius extra ſic, *VOTIS. X. VOTIS. XX.* quæ vota in maximis periculis fecerat conſtitutus, quemadmodum apparet in quibuſdam numiſinatis, quæ ſunt apud nos. Martian. in topographiæ Vrbis lib. 4. cap. 17.

NOTÆ.

Inter pompæ triumphalis ornamenta numerabantur arcus, qui veluti victoriæ perpetuum monimentum erectum in vrbe, hoſtes fuſos loquebantur. Ante Titum nemo Imperatorum arcum Triumphalem ſtatuit. Domitianus eius frater pæne innumeros, cui, vt ex Dione refert Xiphilinus, poſitæ ſunt per orbē ex auro, & argēto ſtatuæ pæne infinitę homini à re bellica alieniſſimo. Nec tantum nomina ducum, ſeu Imperatorum triumphantium his arcubus inſcripta, ſed & hoſtium deuictorum gens, geſta, habitus, & ſpolia inſculpebantur. Plura in Auctario Roman. Antiquit. Dempſterus, lib. 1. pag. 20.

De victoria Conſtantini, relata de Tyranno Maxentio, & Roma occupata, Carolus Sigonius de Imp. Occidental. lib. 3. Ob has res ad cæteros honores habitos, Senatus Maximum eum appellauit, atque ei arcum, qui adhuc manet, ſub palatij radicibus, cum hoc Elogio dedicauit. IMP. CÆS. FL. CONSTANTINO, &c. ſubijcit. Conſtantinus contrà, inſignis beneficij, quo per ſignum Crucis à Chriſto affectus fuerat, memor, multa, eaque ad memoriam illuſtria eximiæ ſuæ erga illum pietatis edidit monumenta. Quin etiam ſtatuam equeſtrem poſuit, crucis ſignum dextra tenentē, cui ita ſubſcripſit. HOC SALVTARI SIGNO, VERO FORTITVDINIS INDICIO, CIVITATEM IVGO SERVITVTIS LIBERAVI, ET SENATVM, POPVLVMQVE ROMANVM IN LIBERTATEM VINDICAVI, AC PRISTINÆ DIGNITATI, SPLENDORIQVE RESTITVI.

Digitized by Google

Cap. XVII. Scriptori æquo, & libenti animo ferendæ immo expetendæ emendationes, & caſtigationes. Quintiliani iudicium.

NOn tamen vt mea, qualicumque commentatione præiudicatum alicui velim, quaſi mea tam vnice probem, vt nolim aliquando vel emendari, vel caſtigari. A qua ſuſpicione quantum abhorream, qui me propius agnouerunt, facilè liberabunt: qui nihil aliud à doctis requiram, quam vt haſce minutias ſua reprehenſione, in quibus erratum fuerit, aliquando dignentur: vt in ijs recognoſcendis parem diligentiam, atque operam impertiam. Non enim noſtros errores emendari feremus impatienter: neque nos vllo modo piguerit audire potiora ſuggerentes, & meliora; vt nec moleſtum erit priorem ſententiam commutare, ſi quid minus accurate tractatum aut expenſum quippiam à nobis conquerentur. Quod dum facio, videri nolim in publica literarum cauſſa præuaricari, & ea docere, quæ aliquando putem dedocenda. Quod tamen nec ſine exemplo, nec ſine rationibus me præſtiturum intelligent, ſi modo adſit aliqua in iudicando æquitas, cum nemini dubium ſit, poſteriores cogitationes meliores eſſe, & in monumentis veterum legimus, Hippocratem artis medicæ principem quædam à ſe non ſatis diligenter tradita, primum emendaſſe, ne cæteri in eadem impingerent: Idem factum à M. Tullio meminimus, qui, cum Rhetorici libri quos adoleſcens ſcripſerat, non ſatis placerent, vt minus elaboratos damnare magna parte maluit, quam corrigere, ſcripſitq; accuratius alios libros oratorios, quos tanti fieri à doctis agnoſcimus. Sed & Fabius duos libros à ſe primùm de arte dicendi ſcriptos, quod non ſatis probarentur, expunxit, & duodecim illos nobiliſſimos nobis, magno ſtudioſorum omnium applauſu dedit. In quibus & videtur priores emendaſſe, & perfectius aliquid reliquiſſe. Quod igitur illis tantis viris laudi datum eſt, in ſuis retractandis, non debet nobis eſſe damno, vel fraudi, vt meminerint, quorum maxime intereſt, doctiores permulta ſcire, non tamen omnia. Itaque vt ſeueriorem omnem anſam obiurganti præcludam, ſubinde Horatianum iſtuc apud eum, qui ſit reprehenſurus, oppono, vt ſeipſum norit, & errata mea me non deprecantem ſuſtineat. *Si quid noviſti rectius iſtis, Candidus imperti: ſi non, his vtere mecum.* Claud. Minos præfat. Comment. in Emblemata Alciati.

COMMENTARIVS.

QVI NIHIL ALIVD A DOCTIS REQVIRAM, &c.] Tota hæc multorum verſuum oratio liberale, & ingenuum ſanè ingenium Claudij Minois, cuius hoc eſt Theorema, oſtendit, qui mauult à doctis doctè reprehendi, & corrigi, quàm ab indoctis ſtultè laudari.

POSTERIORES COGITAT. MELIORES ESSE.] Euripidea ſententia, *αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι*, admonens nos imbecillitatis noſtrę, qui paulatim ſapimus, & ad prudentiã, ac ſapientiam non magnis ſaltibus aduolamus: ſed lentis paſſibus, ac multa, & longa obſeruatione procedimus. *Non datur ad Muſas currere lata via*, Propertius ait.

HIPPOCRATEM ARTIS MEDICINÆ PRINCIP.] Exempla tria illuſtrium & doctiſſimorum hominum proponuntur, qui ſua ipſi correxerunt, & quæ negligentius, aut imperfectius ſcripſerant, de illis denuo copioſius, & diligentius præceperunt, idque eo animo, ne cuiquam ex eo quod ſibi defuiſſet, aliquid naſceretur incommodi.

CVM RHETORICI LIBRI, QVOS ADOLESCENS, &c.] Duos de inuentione intellige, quos ſibi adoleſcenti excidiſſe, & in manus hominum perueniſſe, memorat alicubi Cicero.

SED

SED ET FABIVS DVOS LIBROS, &c.] Sic ipſe procœmio Inſtitutionum ſuarum, quæ continentur libris XII. quos ab ipſis diſcendi velut incunabulis, per omnes, quæ modò aliquid Oratori futuro conferant artes, ad ſummam eius operis deſtinabamus. Atque eo magis, quod duo iam ſub nomine meo libri ferebantur artis Rhetoricæ, neque editi à me, neque in hoc comparati. Namque alterum ſermone per biduum habito, pueri, quibus id præſtabatur, exſcripſerant: alterum pluribus ſanè diebus, quantum notando conſequi potuerant, interceptum, boni iuuenes, ſed nimium amantes mei, temerario editionis honore vulgauerant. Quare in his quoq; libris erunt eadem aliqua, multa mutata, plurima adiecta, omnia vero compoſitiora, & quam nos poterimus, elaboratiora.

QVOD IGITVR TANT. VIRIS LAVDI.] Nihil de ſua gloria perdiderunt Cicero, & alij, magni viri, cum ſuam imperfectionem confeſſi palam, priores conatus ſuos ſequentibus in eodem genere emendarunt: quin auxerunt potius, cum hac etiam ratione poſteritati conſulere ſtuduerunt. In horum numero eſt auguſtus ille Auguſtinus, qui παροράματα ſua libris Retractationum ingenuè confiteri non eſt veritus. De doctioribus viris loquens Muretus lib. 9. cap. 18 fidenter pronuntiat, Quos, inquit, in magnis, & arduis operibus interdum dormitantes qui non ferat, aut qui eos propterea minoris faciendos putet, is mihi ab omni humanitate alieniſſimus eſſe videatur. Cautio tamen ab ijs adhibenda eſt, vt idem monet lib 4. cap. 14. ne errent, ne alios propter auctoritatem ſuam in errorem inducant.

DOCTORES PERMVLTA SCIRE, NON TAM. OMNIA.] Cicer. 2. de Finib. Primus eſt auſus Leontinus Gorgias in conuentu poſcere quæſtionem, id eſt, iubere dicere, qua de re quis vellet audire. Et 1. de Orat. Quod primum ferunt feciſſe Gorgiam Leontinum, qui permagnum quiddam ſuſcipere, ac profiteri videbatur, cum ſe ad omnia, de quibus quiſque audire vellet, eſſe paratum denuntiaret. An non ſatis ex his apparet, Sophiſtam hunc παντοδαῆ, hoc eſt, omniſcium haberi voluiſſe?

VT ET SE IPSVM NORIT.] Parcius, & mitius alios vel admonent, vel obiurgant, vel corrigunt, qui ſemetipſos conſiderant, tam in literis, quam in moribus. Nec eſt quidquam facilius, ac promptius quam ſua excuſare, & tueri; aliena in reprehenſionem vocare.

CANDIDVS IMPERTI.] Verſus ſunt ex epiſt. 6. lib. 1. apud Horatium, qui & ipſe, vt vides, admonitorem, & Criticum non recuſat. Idem diligentem, ac multam ſcriptionum correctionem valde commendat, vt videre eſt in Arte poetica. Sed quid oberit, quoniam locus opportunus incidit, è Quintiliano proferre illius de ſcriptionum emendatione ſententiam? Attende ſis.

Emendatio ſcriptionum. Ex Quintilian. lib. X. cap. 4.

SEquitur emendatio, pars ſtudiorum longe vtiliſſima. Neque enim ſine cauſſa creditum eſt, ſtylum non minus agere cum delet. Huius autem operis eſt, adijcere, detrahere, mutare, ſed facilius in his, ſimpliciuſque iudicium, quæ replenda vel deijcienda ſunt, Premere verò tumentia, humilia extollere, luxuriantia aſtringere, inordinata digerere, ſoluta componere, exultantia coercere, duplicis operæ. Nam & damnanda ſunt quæ placuerant, & inuenienda quæ fugerant. Nec dubium eſt, optimum eſſe emendandi genus, ſi ſcripta in aliquod tempus reponantur, vt ad ea poſt interuallum velut noua, atque aliena redeamus, ne nobis ſcripta noſtra, tanquam recentes fœtus blandiantur. Sunt autem qui ad omnia ſcripta, tanquam vitioſa redeant. Et quaſi nihil fas ſit rectum eſſe, quod primum eſt, melius exiſtiment, quidquid eſt aliud: idque faciant,

quo-

Digitized by Google

quoties librum in manus reſumpſerint ſimiles medicis etiam integra ſecantibus. Accidit itaque vt cicatricoſa ſint, & exanguia, & cura peiora. Sit igitur aliquando aliquid quod placeat, aut certè quod ſufficiat: vt opus poliat lima, non exterat. Temporis quoque debet eſſe modus. Nam quod Cinnæ Smyrnam nouem annis accepimus ſcriptam, & panegyricum Iſocratis, qui parciſſime decē annis dicunt elaboratum, ad Oratorem nihil pertinet, cuius nullum erit, ſi tam tardum fuerit auxilium.

Cap. XVIII. Cur Plato Homerum lautum, vnctum, coronatum è ſua ciuitate educat.

QVoniam exilium mors quædam ciuilis eſt, quo aqua, & igni interdicitur, ideo arbitror à Platone hoc factum, quod cadauera lauabantur, & vngebantur, quo diutius integra ſeruarentur. Velut impietatis reum, quique deos fabuloſos confingeret, & Muſicam, quam mutari nefas eſſet, permutaret. Segeſtanas quoque mulieres, cum Dianæ ſimulacrum exportarent ex oppido, quaſi proficiſceretur in exilium, vnxiſſe, & coronis floribuſque ornaſſe, auctor eſt M. Tull. in Verrem IV. quæ eſt de ſignis. Cur autē à Legislatore lanea corona vinctum Homeri caput, cùm aurea, aut florea mortuis imponi ſoleret? An ob poetarum mollitiem? Nodum hunc qui ſoluent, hic mihi μάντις ἄριστος, & magnus Apollo erit. Laudauit tamen Homerum ampliſſimis verbis Plato, vt in eius encomio patefacit Dio Pruſæus. Andreas Schottus, Nodis enodatis lib. 3. cap. 11.

COMMENTARIVS.

Vtrum Plato Homerum è Ciuitate ſua iure eduxerit, quærit inter Platonicos non poſtremus Maxim. Tyrius Diſſert. VII. Ait Platonem, exempli cauſſa inſtituiſſe Rempub. magis accuratam, quam vſui accommodatam. Imitatum ſtatuarios, qui cum è ſingulis corporibus, quæ in ijs pulchra ſunt, mira arte colligant, & ex tam diuerſis vnam imaginem efficiant, hæc ipſa tam apte inter ſe confundunt, & miſcent, vt nihil niſi vnam quoque pulchritudinem, eamq́ue concinnam, & veram exprimant; cum qua tamen nulla naturalis pulchritudo tam pulchra eſt, vt poſſit contendere. Artes namque perfectum quid deſiderant, cum vſus quotidianus longe minus accuratus ſit. Duo porrò eſſe, à quibus Homerus, Heſiodus, & ſimiles Poetæ, commendentur, vtilitatem, & voluptatem, neutram harum Platonicæ Reipub. conferre eorum carmina. Vtilitatem quidem, quam illa ſpectet, & ſequatur totam in educatione ſedula, & ſalubribus monitis conſiſtere. Quare nullam dicendi, audiendiq́ue quæ velis libertatem, ac licentiam admitti. Nec vllum dictum, nullam diſciplinam, nullam delectationem temere, & ſine certa ratione Platonicam intrare Rempub. Quò fieri, vt illic Homerus non requiratur, qui commentitias opiniones & de dijs ſuorum numerorum elegantia amplificet, & fabuloſis narrationibus vulgi mentes admiratione, & ſtupore compleat. Pulchra eſſe eius poemata, id negari non poſſe, pulchra, longeq́ue omnium pulcherrima, maximeq́ue auguſta, & reuera digna, quæ à Muſis canantur. Nec tamen omnibus pulchra, nec pulchra ſemper, quod exemplis ſubiectis demonſtrat. Hæc ferme totius diſputationis ſumma eſt.

Theodoretus Therapeut. Serm 2. docens à dulciloquio, & concinna oratione, veritatis cognitionem non petendam, *Quid*, inquit, *Homerica poeſi poteſt eſſe iucundius? Quid eius dulciloquio ſit ſuauius? Et tamen hunc Homerum ille, qui apud vos optimus habetur philoſophorum, vnguento prius perunctum procul eijcit ab ea, quam ipſe conſtituit, ciuitate, omnis licentia, atque impietatis magiſtrum eſſe teſtatus, inquit enim, Poeta hic blaſphemare adoleſcentes docet, illiſq́ flagitioſas de dijs immortalibus opinio-*

opiniones inſinuat,teneriſq; adhuc animis inſerit pernicioſas,& corruptiſſimas diſciplinas. Alijs præterea multis in rebus eximium Poetam accuſat Plato.

Quod haud immeritò mireris,accuſat eum, quem nemo neque ſæpius neque magnificentius laudauit. Eſt ſiquidem illi diuinus poeta, poetarum præſtantiſſimus, in omni poetices genere primus. Homeri poemata rerum iuſtarum, & iniuſtarum tradunt diſcrimina. Eum de iiſdem rebus, de quibus cæteri poetæ loquuntur, melius locutum eſſe. Homerus in tragœdia poetarum ſummus,poetarum diuiniſſimus, tragœdiæ dux & parens. Omitto locos ex eo citatos, & laudatos quam plurimos.

EXILIVM MORS QVÆDAM CIVILIS EST.] Apud Iurecoſſ. habetur pro mortuo,qui multatur exilio,quomodo Ouid. ad Scythas deportatus in libris Triſtium, & de Ponto de ſe frequenter clamat,tametſi relegatum ſe,non exulem aliquando appellari vult potius, quomodo & Auguſtus eum appellarit. Relegatis enim facultates, & iura ſua relinquuntur,& ſpes reditus eos conſolatur. Contra fit in exulibus.

QVIQVE DEOS FABVLOSOS CONFINGERET] Antea conficti erant, ſaltem plerique,& præcipui,vt credibile ſit: ſed eius vaniſſimis,& ridiculis figmentis multo notiores facti ſunt. Cicer. 1. Tuſcul. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: diuina mallem ad nos. Hoc tamen quoque fecit, diuina, inquam, vt ſunt vigere, ſapere, inuenire, meminiſſe,quæ ipſe Cicero in diuinis numerat, à dijs ad homines tranſtulit, vt in Commentarijs Tuſculan. oſtenditur.

AN OB POETARVM MOLLITIEM? Ita exiſtimo, ob mollitiem coronatum eſſe corona lanea, qua nihil mollius. A mollitie enim male audiunt poetæ vniuerſim. Teſtem aduocemus M. Tullium Tuſculan. 2. *Sed videſne poetæ quid mali afferant? Lamentantes inducunt fortiſſimos viros: molliunt animos noſtros. Ita ſunt deinde dulces,vt non legantur modo, verum etiam ediſcantur. Sic ad malam domeſticam diſciplinam, vitamq; vmbratilem, & delicatam,cum acceſſerunt etiam poetæ, neruos omnes virtutis elidunt. Rectè igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate quam finxit ille,cum mores optimos,& optimum Reipub. ſtatum exquireret.* Vides hic tangi factum Platonis,adeoque Homerum ipſum vt mollem damnari? Quamquam non ita mollis, vt Romanus ille Callimachus,cuius iſti verſus eleg. 1. lib. 2.

Quæritis vnde mihi toties ſcribantur amores?
Vnde meus veniat mollis in ora liber?
Non hæc Calliope,non hæc mihi cantat Apollo:
Ingenium nobis ipſa puella facit.

Nota item illud in verbis modò è Cicerone prolatis,*quam finxit*. Fictam vocat & ſomniatam eius Rempub. qua nulla gens vtendum ſibi putauit.

Cap. XIX. Spectacula, & ludi Scenici apud Romanos.

DIuerſa ſpectacula, ac ludorum genera diuerſis temporibus in Rempub. Romanam inuecta,quorum finis partim in religione,partim in voluptate populi poſitus.Opinabantur enim antiqui,ſe rem gratam illis ludis,tanquam promiſſam,dijs facere. Arnobius lib. 7. contra gentes. Vos æris tinnitibus, & tibiarum ſonis, vt equorum curriculis, & theatralibus ludis perſuaſum habetis deos delectari, & affici,iraſque aliquando conceptas, eorum ſatisfactione molliri. Ludos inter alia cæleſtis iræ placamina inſtitutos teſtantur Liuius lib. 7. Cenſorin. de die Natali, cap. 12. Valer. Max. lib. 2. cap. 4. & alij. Faciebant quoque ludi multum ad populi fauorem obtinendum, cui reges, & ipſa Reſpub. nec non Principes valde ſtudebant, quò ciues hac voluptate demulſos, in officio continerent, quóue facilius, quod ab ipſis extorquendum erat, impetrarent. Id quod à me antea alicubi prolatum,opportune hoc loco eſt iteratum. Teſtis mihi Vitruuius lib. 5. cap. 3. Valer.

dicto cap. 4. & Conſtitutiones Principales Cod. Theodoſ. Plin. lib. 36. cap. 15. Ex Stewech. in lib. 2. Veget. cap. 24.

NOTÆ.

Ludos à Lydis nominatos aiunt, qui ludum teſſerarum, pilæ, & ſimiles animis recreandis excogitarint. Scenicos apud Arcades repertos, ad gentis ingenium ab aſperitate, & inhumanitate emolliendum, & ad manſuetudinem cum voluptate traducendum. Romani eos cum religione coniunxerunt, ac certis Dijs certos conſecrarunt. Siquidem ingruente calamitate aliqua publica libros Sibyllinos conſulebant, & quæ cauſſa mali, quodue remedium foret, cognoſcere ſtudebant; puta, quibus ſacris, aut ludis deorum ira placari, & adventans clades à ceruicibus depelli poſſet. Ludi item ob alias cauſſas ijſdem, ab ijs qui erant cum aliqua poteſtate, vouebantur, de quibus ſæpe Liuius. Ex idololatria igitur nati ludi, vt deos propitios, & amicos haberent. Quæ in his fœda committerentur, Tertullianus exponit. Apologet. cap. 15. Auguſtin. Ciuitat. lib. 2. cap. 4. ludibria ſacrilegiorum, & lib. 1. cap. 3. ſpectacula turpitudinum vocat. Deorum adulteria, & flagitia inducebantur, quibus ſpectatores tanquam facibus ſubiectis ad ſimilia incendebantur. Ouid. 2. Triſt. ad Auguſtum.

Tu quoq; luminibus, totus quibus vtitur orbis,
Scenica ſpectaſti lætus adulteria.

Et rurſum.

Vt tamen hoc fatear, ludi quoque ſemina præbent
Nequitiæ.

De ludis autem Mimicis multa ſubijcit, vnde eorum licentiam, & obſcœnitatem perſpicias. Principium eſt.

Quid ſi ſcripſiſſem mimos obſcœna iocantes,
Qui ſemper vetiti crimen amoris habent?
In quibus aſſiduè cultus procedit adulter,
Verbaq; dat ſtulto callida nupta viro, &c.

Libet audire diſertiſſimum Lactantium, tonantem aduerſus iſtiuſmodi ludos, & ſpectacula Chriſtianis moribus plane aliena, & inimica. *Quid de mimis loquar, corruptelarum proferentibus diſciplinam? qui docent adulteria dum fingunt, & ſimulatis erudiunt ad vera. Quid iuuenes, aut virgines faciant, cum & fieri ſine pudore, & ſpectari libenter ab omnibus cernunt? Admonentur vtique quid facere poſſint, & inflammantur libidine, quæ aſpectu maximè concitatur: ac ſe quiſque pro ſexu in illis imaginibus præfigurat: illa dum rident, & adherentibus vitijs corruptiores ad cubicula reuertuntur. Vitanda ergo ſpectacula omnia, non ſolum ne quid vitij pectoribus inſideat; ſed ne cuius nos voluptatis conſuetudo delineat, & à deo, atque bonis operibus auertat. Nam ludorum celebrationes deorum feſta ſunt: ſiquidem ob natales eorum, vel templorum nouorum dedicationes ſunt conſtituti. Et primitus quidem venationes, quæ vocantur munera, Saturno attributa ſunt, ludi autem Scenici Libero, Circenſes Neptuno. Paulatim verò & cæteris dijs idem honos tribui cœpit, ſinguliq; ludi nominibus eorum conſecrati. Si quis igitur ſpectaculis intereſt, ad quæ religionis gratia conuenitur, diſceſſit à dei cultu, & ad deos ſe contulit, quorum natales, & feſta celebrauit.*

De pugna gladiatoria, & de affectibus, & exclamationibus populi ſpectantis Seneca epiſt. 7. Qui occidit, ille meruit vt hoc pateretur, tu meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? Occide, vre, verbera. Quare tam timidè incurrit in ferrum? Quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Addit ad hunc locũ Lipſius ex Miloniana. In gladiatorijs pugnis timidos, & vt viuere liceat obſecrãtes odiſſe ſolemus. Itẽ ex 1. de Ira. Senecæ ipſius. Quid gladiatoribus, quare populus iraſcitur.

Digitized by Google

& tam iniquè, vt iniuriam putet, quod non libenter pereunt? contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore de ſpectatore, in aduerſarium vertitur. Denique de vniuerſo genere ſpectaculorum doctè, & accuratè ſcripſit Ioannes Mariana Hiſpanus noſter, qui & quomodo, quantumque in ijs offendatur deus, planiſſime demonſtrauit.

Cap. XX. De colore purpureo.

VIdimus Romæ purpuratos Patres, qui Cardinales nominantur, hoc ipſo cæli colore indui, Aduentus Domini diebus, Quadrageſimæ, ieiunij, ac luctus tempore. Cæruleo colore altaria in templis veſtiuntur, celebratque Plinius, cum violas triplicis eſſe coloris ait, purpurei, lutei, & albi. Ac de lilijs, candida ſunt, inquit, ſiue alba, rubentia, & purpurea, docetque ſi radices rubro vino tingantur, lilia naſci purpurea, quod & in Geoponicis legere memini. Vidiſti fortaſſis in hortorum areis herbam, florem gignentem aſperum, vt ſerici floccos, purpurei coloris, quem Itali vulgo appellant fior di velluto, herba nimirum odoris expers, & quæ reſecta diu duret: hinc etiam ἀμάραντος Græcis dicta, non marceſcens, & florum corollis ſemper, maximè verò hyeme, cum rari apparent flores, inſerebatur. Hunc florem Plin. lib. 12. cap. 18. purpureum nominat, negatque veſtem, adeo venuſti coloris reperiri, ſpicamque hiſce verbis deſcribit. Amaranto non dubiè vincimur. Eſt autem ſpica purpurea verius, quam flos aliquis. Ibidem cocco roſæ tribuit colorem (rolroſen) ac purpuræ Tyriæ, & dibaphæ, nec non Laconicæ. Amethyſto item purpureum dat colorem ac violis, maluæque floribus; quas tres herbas coloris eſſe purpurei nemo dubitat. Negari non poteſt, duos eſſe purpuræ colores, vt idem Plin. lib. 9. apertè teſtatum reliquit, cap. 36. quorum alter roſæ ſit, colore nigricante: alius vero purpurante. Idem c. 38. Rubeus, inquit, color nigrante deterior. Poſt, non longe. Ita ſit amethyſti color eximius. Qui lapis rubro vino aqua miſto colore ſimilis eſt, itaq; purpureũ refert colorẽ. De Tyria purpura idem, laus ei ſuma, color ſanguinis concreti, nigricans aſpectu. Addit, Homerum idcirco dixiſſe ſanguinem purpureum. Obſeruatis tot Plinij variantibus locis, in eam tandem veni ſententiam, duplicem purpuræ colorem, ſed geminum, affinemque videri: rubrum quidem à roſa (rolroſen) à ſanguine repreſſo, violacei inſtar, vt hic etiam rubri coloris quid emineat. Et hic purpureus eſt; aut violaceum, à violis, aut amarantis. Anton. Auguſtin. Antiquitat. Rom. Dialogo V.

NOTÆ.

Purpura nigra dicitur Caſſiodoro Variar. 1. Epiſt. 2. quia color purpuræ eſt obſcuritas rubens, & nigredo ſanguinea. Carolus Paſchalius de Coronis lib. 2. vt ſi quis dicat Germanice, Ein ſchwartze rötte / vnnd ein rotte ſchwärtze. Purpureum autem apud poetas ſimpliciſſimè & veriſſimè exponitur ſæpe pulchrum. Virg. Æneid. *Lumenq; iuuentæ purpureum*. Horat. Ode. 1. lib. 4. *Purpureis ales oloribus*. Vide ibi Lamb. & Torrent. interpretes, & hunc de verbo *purpurare*.

VIOLAS TRIPLICIS COLORIS.] Cum violas alias purpurei coloris eſſe ait, alias lutei, alias albi, nomine purpurei neceſſe eſt intelligi, quem ab ipſo genere violæ Feylbraun appellamus, qui color ab eo, quem vulgi nomine purpurei accipimus, diſtat plurimum. Eſt autem, vt Paſchalius notat, Coronarum lib. 3. cap. 3. delicium veris, & omnium eius pulchritudinum prænuntia viola, quæ ſtatim vt gelu, & frigore terra ſoluitur, exoriri ſolet, & ver adeſſe indicat. Ouid. 3. Triſt. eleg. 12.

Digitized by Google

Iam violas puerią́ legunt, hilareſą́ puellæ,
Ruraą́ quæ nullo nata ſerente ferunt.

Alba viola dicitur λευκόιον, quæ etiam in coronamenta aſſumitur. Lutea à Virgilio eclog. 2. vocatur pallida.

——— tibi candida Nais,
Pallentes violas, & ſumma papauera carpit.

Vocarunt quoque croceam. Tertium genus, idemque nobiliſſimum, & odoris gratiſſimi, & coloris præſtantiſſimi vtpote purpurei, ſiue amethyſtini, ſiue ianthini. Vocatur & nigra. Vide plura cap. 4. lib. 3. apud Paſchalium.

AMARANTO NON DVBIE VINCIMVR.] Amarantus ex eo nomen ducit, quod non flacceſcat, inter flores hortenſes, ſpecie decorus, virginibus dilectus & coronarius. Clemens Alexand. Pædagog. lib. 2. cap. 8. Chriſtianum monet, ne coronetur inſtar ſimulacrorum mortuorum. Pulchram amaranti coronam illi eſſe repoſitam, qui ſe rectè geſſerit, id eſt, qui ſe ethnicis ſuperſtitionibus non inquinauerit. Hunc, inquit, florem terra ferre non poteſt: cælum ſolummodo eum producit. Ac ſi dicat, Chriſtiani hominis eſt ambire coronam illam immarceſſibilem, electis à Deo paratam, & conſeruatam in cælis, 1. Petri cap. 5. Lepidè ſociatur lilijs. Tibull. lib. 3. eleg. 4.

Vt iuueni primum uirgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente genas:
Et cum contexunt amarantis alba puellæ
Lilia, & autumno candida mala rubent.

Ex Paſchalio lib. 3. cap. 11. Excidit mihi Poeta, cui *immortales amaranti.*

Cap. XXI. Conſolatoria pulcherrima ſuper obitu fratris, & de æquitate moriendi.

IVSTVS LIPSIVS IOANNI VVOVERIO SVO. S. D.

CRede mihi, optime VVoueri, animo meo malè factum eſt, cum audiui iterato te vulnere percuſſum, & in illo fratre, qui familiæ velut columen erat, & quem noui à probitate, & induſtria, atque ideo amaui. Doleo tecum. Quid ergo? etiam iaceo? aut quod tu, langueo? Abſit, mi amice. Erige te mecum, & ne ſupra humanam ſortem velis aliquid, aut tentes. Quid? vis hominem deum eſſe? Soli illi æternitas: nos ex quo nati ſumus, non dicam mori poſſumus, ſed morimur: & omni hora, omne momentum ad illam metam ducit. Alijs eſt alia, ſi tempus ſpectes: eadem ſi finem. Et quod tempus? rideo cum cogito. Diſcrimen eſt dierum, menſium, annorum paucorum: & pone plurimos, ſæculum dices. Quam breue iſtud, quam citò abijt? quam citò aliud aduenit? ſed minuti animi, & qui magna non cogitant: qui naturam rerum, quod caput eſt, non prouident, hæc habent in magnis. Pueri Saturnalia celebrant, & Reges, aut Antiſtites imitantur, & agunt. Breue ludicrum eſt, & nos ridemus. Sed illi ſic amplectuntur, & æſtimant, vt longus annus ſit, donec dies ille illuceſcat. Quid non ſimile facimus? ſpes & vota diſponimus, in vxorem, in opes, in honores: & dum ſcena inſtruitur, ecce mors ſuperuenit, & obliquo oculo ridet, & interrum-

rumpit. Ita eſt. Illa damnamus,& cui naſci contigit, reſtat mori. O noſtra imbecillitas. Homeri verſum Pyrrho Philoſophus in ore ſemper habebat, iſtum.

Οἵηπερ φύλλων γενεὴ τοιήδε καὶ ἀνδρῶν.
Talis vita, atq́ue hominum, quale eſt ſoliorum.

Meritò, nihil potuit verius, aut euidentius dici in hanc ſortem. Vides arborem illam, quæ primo vere folia induit? Pulchra eſt, & viret, & vmbram, & ſpeciem ſui gratam præbet. Quid tamen eſt? Mox ventus, & ictus folia pauca decutit: tum æſtus, aut ſiccitas, denique hyems omnibus ſpoliat & nudat. En humanum genus, virent, vigent: ille, atque ille moritur, morbo, vi, fraude; & cum hyems ſenij ſuperuenit, omnes naturæ lege. Miſerias noſtras narras, inquies, ego ſolatia exſpecto. Iam accipe, & ſeria. Non dicam illa ex Epicuri delirio. *Poſt mortem nihil eſt, ipſaq́; mors nihil.* Hoc ſapienter, & piè dicam. Mors intermittit vitam, non eripit. Veniet iterum, quis nos in lucem reponat dies? Agnoſcis Senecam, ſed Chriſtianum ei ſenſum (quò verba ducunt) etiam adde. Quid eſt hæc vita? nihil, niſi ad illam aditus, & præparatio. Illam æternam & beatam, & cui vni vita hæc viuit. Sacra tibi non ingero, protrita ſunt, ſed Brachmanes illi Indi, veteris Philoſophiæ cenſebant, vitam habendam eſſe, quaſi in vtero conceptorum ſtatum: mortem autem partum in veram vitam, & fælicem quidem ijs, qui rectè ſint philoſophati. Eſt mira ſententia, & ex arcanis noſtræ religionis prompta. Quid hæc vita? velut formamur in vtero, & præparamur ad illam æternam. Itaque mors nomen tantum eſt nobis, & illam timeat, qui non ſperat viuere poſt mortem. Audis hæc, mi VVoueri? admitte etiam, & vis aliquid pro cauea? cogita abijſſe amicos, ſed & habere te hic amicos, &c. Ex Cent. V. Miſcellan. ep. 86.

COMMENTARIVS.

ANIMO MEO MALE FACT. EST.] Officia conſolantium lugentes, & afflictos multa ſunt, & à Cicerone alicubi in Tuſculan. commemorantur. Amicorum porrò eſt cum amico pariter vt gaudere proſperis, ſic dolere contrarijs, atque inde conſolandi principium ducere, & affirmare ſeriò, ſibi vel ingrata, vel triſtia, & acerba accidiſſe eius incommoda: quo pacto illius animus ad aſſentiendum, & obſequendum: ſicuti vulnus graue fomento leni ad acrem medicinam admittendam præparatur. Sic fecit Ser. Sulpitius M. Tullium propter ademptam ſibi Tulliam chariſſimam filiam conſolaturus; Poſtquam mihi renunciatum eſt de obitu Tulliæ filiæ tuæ, ſanè quam pro eo ac debui grauiter, moleſteque tuli, &c. epiſt. 5. lib. 4. Ad genus elocutionis quod attinet, ſic Plaut. Amphit. vbi Soſia ſeruus de hera prægnante.

Enimuero prægnanti oportet & malum, & malum dari,
Vt quod obrodat ſit, animo ſi male eſſe occeperit.

Si ægritudine animi conflictari cœperit. Truculento. *Non edepol bibere poſſum, cum ita animo male eſt.* Milite glorioſo. *Poſtquam abs te abijt, animo male factum eſt huic repente miſera.*

NE SVPRA HVMAN. SORT. VELIS ALIQVID.] *Per peccatum mors introiuit in orbem terrarum.* Sap. 2. & omnes quicunque naſcimur morti debemur. Ad iſtam metam quotidie procedimus, viuendo morimur. πᾶσιν ἀνθρώποις ὀφείλεται ἀποθανεῖν, ἢ πρότερον, ἢ ὕστερον. Horat. Ode. 3. lib. 2.

Diues ne priſco natus ab Inacho,
Nil intereſt, an pauper, & infima
De gente ſub dio moreris
Victima nil miſerantis Orci.

Omnes eodem cogimur, omnium
Verſatur vrna, ſerius ocius
Sors exitura: & nos in æternum
Exilium impoſitura cymbæ.

Seneca Polybium conſolans cap. 23. Diutius accuſare fata poſſumus, mutare non poſſumus; ſtant dura, & inexorabilia. Nemo illa conuicio, nemo fletu, nemo cauſſa mouet: nihil vnquam parcunt vlli, nec remittunt. Proinde parcamus lacrymis, nihil proficientibus. Facilius enim nos illi dolor adijciet (fratri tuo mortuo, quem luges) quam illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet, non adiuuat, primo quoque tempore deponendus eſt: Et ab inanibus ſolatijs atque amara quadam libidine dolendi animus recipiendus.

SOLI ILLI ÆTERNITAS.] Eccleſiaſt. cap. 18. *Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul. Deus ſolus iuſtificabitur, & manet inuictus Rex in æternum.*

RIDEO SI TEMPVS COGITO.] Seneca Conſolat. ad Marciam, cap. 21. Nimis tamen cito perijt, & immaturus (filius meus, dicat Marcia.) Primùm puta, illum ſuperfuiſſe: comprehende quantum plurimum homini procedere licet: quantulum eſt? Ad breuiſſimum tempus editi, ceſſuri loco venienti, in pactum hoc proſpicimus hoſpitium. De noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui conſtat. Computa vrbium ſæcula, videbis quam non diu ſteterint, etiam quæ vetuſtate gloriantur. *Omnia humana breuia, & caduca ſunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cum populis, vrbibuſque, & fluminibus, & ambitu maris puncti loco ponimus, ad vniuerſa referentes: minorem portionem ætas noſtra, quam partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni; cuius maior eſt menſura quam mundi; vtpote cum ille ſe intra huius ſpatium toties remetiatur.*

PVERI SATVRNALIA CELEBRANT, &c.] Ludus, & ſcena eſt vita noſtra, quam more puerorum, Bacchanalia ad ludrica ſua celebranda auidè expectantium traducimus. Sed incerta mors ſuperueniens gaudia noſtra, & cogitata interrumpit, ac diſturbat.

Οἵηπερ φύλλων γενεὴ] Aptiſſima comparatio ad declarationem hominum naſcendo, & moriendo ſibi ſuccedentium. *Vt folijs ſyluæ pronos mutantur in annos*, ait Horat. in Arte. Homeri locus eſt 6. Iliad.

> Οἵηπερ φύλλων γενεὴ, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν
> Φύλλα τὰ μέν τ' ἄνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δέ θ' ὕλη
> Τηλεθόωσα φύει, ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη,
> Ὣς ἀνδρῶν γενεὴ, ἡ μὲν φύει, ἡ δ' ἀπολήγει.

Quale foliorum genus, tale & virorum. Folia alia quidem ventus humi fundit: alia autem ſylua germinans producit: veris autem ſuccreſcunt tempore, ſic virorum genus hoc quidem naſcitur, illud autem deſinit. Simillima ſimilitudo extat apud Auguſtin. Ciuitat. 21. cap. 1. Alijs, inquit, moriendo decedentibus, alijs ſuccedentibus oriendo, ſpecies perpetuitatis apparet. Sicut in arbore, quæ perenni fronde veſtitur, viriditas permanere, dum labentibus folijs ſubinde alia quæ naſcuntur, faciem conſeruant opacitatis.

ILLE ATQVE ILLE MORIT. MORBO, VI, FRAVDE.] Sexcentis modis è vita tollimur, per morbum, per ferrum, per ignes, per aquas, per famem, per præfocationem, per præcipitia, per varios caſus denique.

MISERIAS NOST. NARRAS.] Narrat diſertè Seneca Conſolat. ad Polybium, ſuper obitu fratris cap. 23. Omnes agedum mortales circumſpice, &c.

POST MORTEM NIHIL EST, &c.] Si tollas inferos & immortalitatem neges animæ, vt Epicurei fecerunt. Ipſa autem mors nihil eſt, quoniam ad viuentes non pertinet, & mortui, vt illi delirant, non ſunt.

SED CHRISTIANVM EI SENSVM, &c.] Non enim Seneca intellexit diem, *quo mortui omnes audient vocem filij Dei*, ad vitam eos excitantis, quem diem nos Reſurrectionis nominamus. Myſterium hoc magnum eſt, & ridiculum tamen philoſophis gentilibus.

AD ILLAM ADITVS, ET PRÆPARATIO.] Auguſtin. Ad hoc prodeſſe cuique debet beneviuere, vt ei detur ſemper viuere. Vita hæc breuiſſima, ſi rectè, & Chriſtianè viuitur, æternæ vitæ quædam mater nobis eſt.

MORS NOMEN EST TANT. ET ILLAM TIMEAT, &c.] Auſculta pauliſper Senecæ epiſt. 30. *Baſſus ſenex quod incommodi, aut mali in morte eſt, morientis vitium eſſe dicebat, non mortis. Tam ſtultum eſſe, qui mortem timeat, quam qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Si timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. Quod enim tempus morti exemptum eſt? tu tamen mortem vt nunquam timeas, ſemper cogita.* Maximum, & generoſiſſimum, & Chriſtiano inprimis dignum facinus, mortem contemnere: qui ſcit, & credit,

beatos

beatos omnes, qui in domino moriuntur. Apocal. 14. De cauſſis contemnendæ mortis, & de mortuis moderatè lugendis, copioſè diſſerit noſter Ioannes Mariana, libris de Morte, & immortalitate.

Cap. XXII. Inſultatio in M. Antonium, ob interfectum ab eo Ciceronem.

Ex Velleij lib. 2.

ABſciſſa ſcelere Antonij vox publica eſt, cum eius ſalutem nemo defendiſſet, qui per tot annos, & publicam ciuitatis, & priuatam ciuium ſalutem defenderat. Nihil tamen egiſti M. Antoni (cogit enim excedere propoſiti formam operis, erumpens animo, ac pectore indignatio) nihil inquã egiſti, mercedem cæleſtiſſimi oris, & clariſſimi capitis abſciſſi numerando, auctoramentoq; funebri, ad conſeruatoris quondam Reipub. tantiq; conſulis irritando necem. Rapuiſti tu M. Ciceroni lucem ſollicitam, & ætatem ſenilem, & vitam inferiorem te Principe, quam ſub te III. viro mortem: famam vero, gloriamq; dictorum, atque factorum adeo non abſtuliſti, vt auxeris. Viuit, viuetq; per omnium ſæculorum memoriam: dumq; hoc vel forte, vel prouidentia, vel vtcunque conſtitutum rerum naturæ corpus, quod ille pæne ſolus Romanorum animo vidit, ingenio complexus eſt, eloquentia illuminauit, manebit incolume, comitem æui ſui laudem Ciceronis trahet, omniſq; poſteritas illius in te ſcripta mirabitur: tuum in eum factum execrabitur: citiuſq; genus hominum, quam ea cadent.

NOTÆ.

De infanda nece M. Tullij pauca nobis præfanda ſunt. Cæſo in Senatu Iulio Cæſare, Romanam Rempub. pro Triumuiris M. Lepidus, M. Antonius, & Octauius Cæſar, qui poſtmodum Auguſtus, Iulij ex adoptione filius, obtinebant. De quorum in vrbem aduentu, & proſcriptione multorum ciuium equeſtris, ac ſenatorij ordinis cum rumor percrebuiſſet, Cicero Antonium, quem vulgatis tot Philippicis vehementer in ſe irritarat, pertimeſcens, relicta ſtatim vrbe cum Q. F. in Tuſculanum conceſſit, hinc in Formianum, inde rurſus Caietam, vbi nauim conſcendere, & in Macedoniam nauigare cogitabat. Quintus vt ſe & M. fratrem commeatu, & viatico inſtrueret, Romam eſt reuerſus, & paucis poſt diebus per familiares quoſdam proditus, cum filio ab inſidiatoribus in via interemptus. M. vero Tullius ingreſſus jam in mare, cum nauigaret, ad littus relatus, & ad ſuperiorem villam, paulo plus mille paſſus diſſitam, moriar, inquit, in patria ſæpe ſeruata. Deinde proditus per quendam itineris ſui conſcium, à militibus ipſum perſequentibus comprehenditur. Mox cum lictoribus adſunt percuſſores, Herennius Centurio, & Popilius Trib. antea parricidij à Cicerone defenſus. Hic venerandus ille ſenex, annum jam agens 64 è lectica, qua portabatur, cano capite prominens, ceruicem immotam illis carnificibus præbuit, à qua cum caput amputaſſent, etiam manus, vtpote quæ Philippicas conſcripſiſſent, præciderunt, & ad Antonium pertulerunt, qui Popilio ducenta quinquaginta millia drachmarum numerauit, juſſitq; caput inter ambas manus in Roſtris proponi, vbi ille magna cum ſua gloria toties Rempub. defenderat. Huc uſque ex hiſtoria.

Exilium Ciceronis longè accuratius, & ornatius perſequitur in eius vita Dionyſius Lambinus, & hoc elogium ſubjungit. *Ità vir optimus, optimeq; de patria meritus, hominis importuniſſimi, & crudeliſſimi juſſu, repub. à tyrannis audaciſſimis, & ſceleratiſſimis oppreſſa, vnà cum patria, quam toties ſeruarat, occidit. Fuit in illo viro ſingularis juſtitia, temperantia, moderatio, frugalitas, abſtinentia, leuitas, innocentia, caſtitas, ſanctimonia, integritas, fides, continentia, probitas, prudentia, fortitudo animi, magnitudo, & deſpicientia rerum humanarum.* Fuſius item, & diligentius Franciſcus Fabricius Marcoduranus, & ante hos Plutarchus necem deſcripſerunt.

Quis talem, tantumq; virum, non Romanæ ſolum ciuitatis, ſed totius Italiæ, pæne dicam totius terrarum orbis ſidus, ac lumen ſplendidiſſimum tam indignè, à cruento latrone, & homine conſceleratiſſimo è medio ſublatum non doleat, non ingemiſcat, non ira exæſtuet? O barbariſſimum,

Digitized by Google

ſimum, & immaniſſimum facinus. Quis tanto mactus ingenio, vt huius parricidij crimen cogitando conſequi; quis tam in dicendo exercitatus, vt oratione exprimere queat? Plurima, Antoni, deſignaſti maleficè, ſuperbè, crudeliter, ſceleratè, impiè, in hac vna cæde omnium facinoroſorum diras, & odia meruiſti: nec vlla pœna, vlluſue cruciatus reperiri poteſt tantus, & tam atrox, quo tu hoc deteſtabile piaculum expiare poſſis. Velleius ſcriptis Ciceronianis æternitatem ominatur, & de mundi ortu dubitare ſe oſtendit, vtrum videlicet procreatus ſit à diuina prouidentia, an ab æterno tempore per ſe extiterit. De qua controuerſia quid ſtatuendum, Chriſtiani norunt omnes.

Cap. XXIII. Leges, & Iura.

ARiſtoteles 1. Rhetor. Leges tribus nominibus commendat. Quòd latæ ſint à viris prudentibus. Quòd illi, antequam quidquam conſtituerent, diu, ac multum cogitarint. Quòd neq; gratia, neque odio, neq; vlla eiuſmodi re deflecti à vero potuerint, cum de futuris ſtatuerent, & in commune, non de hoc, aut illo, in quem bene, aut malè affecti eſſent. Ideo 3. Polit. vocat legem νοῦν ἄνευ ὀρέξεως. Iureconſultis Lex eſt commune præceptum, non enim huic aut illi, ſed omnibus in commune præcipiunt leges. Si dicas, eſſe quaſdam leges de ſingulis ciuibus conceptas, vt lex de imperio Cn. Pompeij, de reditu Ciceronis, de cæde P. Clodij: reſpondeo eſſe priuilegia, non leges, & tantum translatè vocari leges. Vlpian. Iura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur. Idem fit in artibus. Quæ enim præcipiuntur, finita eſſe oportet, ſingularia autem ſunt infinita. Neq; de his, quæ forte vno caſu obliquo accidere poſſunt, jura conſtituuntur, vt ait Celſus lib. 5. Digeſt. & Theophraſt. vt refert Pompon. lib. XXV. ad Sabinum, dixit, jura conſtitui oportere in his, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, non quæ ἐκ παραλόγου. Idem Theophraſt. vt Paulus citat, lib. 17. ad Plautium, τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. Celſus lib. 29. Benignè leges interpretandæ ſunt, quo voluntas earum conſeruetur. Propter æquitatem ſæpe à verbis legum recedendum eſt. Vlpian. Iulius Capitolin. de M. Antonino. Erat mos ei, vt omnia crimina minore ſupplicio, quam legibus plectuntur, puniret. Muret. Comment. in 11. Tit. 1. Digeſt.

NOTÆ.

Leges laudauimus lib. 4. cap. 5. Præterea de lege, & conſuetudine συγκριτικῶς egimus eodem lib. cap. 18 Hoc Theoremate Muretus noſter ex Ariſtotele paucis leges à legislatoribus commendat. Deinde pluribus docet, leges ſpectare oportere τὸ κοινὸν, ſiue communitatem, & eas ferri non pro hoc aut illo: tales enim eſſe priuilegia dicenda potius. Similitudine artium rem declarat, in quibus præcepta dantur de vniuerſo: ſingularia enim infinita ſunt, in quibus vis, & natura totius generis tamen cernitur. Neq; enim in Dialectica de certo aliquo, ſiue hoc, aut illo ſyllogiſmo, nec in Rhetoricis de iſto, aut illo exordio, ſed abſolutè de ſyllogiſmo, & de exordio diſputatur. Sic in Philoſophia morali virtus generatim, non vt eſt in Socrate, conſideratur. Tandem ἀξιώματα duo adijcit, de intellectu legum, deq; iiſdem in mitiorem partem interpretandis, cum exemplo M. Antonini Imp.

Muretus noſter non modò in Oratoribus ſæculi ſuperioris, verum etiam in Poetis, Iuriſconſultis, & in toto genere humanitatis clarum eſt nomen adeptus, & in Academia Romana, quæ ſapientia nominatur, poſt litterarum humaniorum per complures annos profeſſionem, ad Pandectas explicandos aggreſſus eſt, in quibus quadriennium conſumpſit; Commentarios inſuper non inquinatè, ſed latinè, & puriter in 4. Titulos 1. Digeſtor. conſcriptos reliquit. De origine Iuris, de legibus, ſenatuſq; conſultis, de conſtitutionibus principum, de officio eius, cui mandata eſt Iuriſdictio. Iuridica profeſſione illum inclaruiſſe argumento eſt, quod Patauij juris ſtudioſi conſenſu ad eum Romam litteras dederunt, quibus humaniſſimè ad ſuam Academiam inuitarunt, & ex eius ore facundiſſimo, ac nitidiſſimo diſciplinam ſuam percipere concupierunt.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XXIV. Patronorum,& clientium officia.

ROmulus plebeij generis hominibus à patribus diſcretis, ne qua inter eos diſſenſionum materia relinqueretur, vnicuique ex plebe permiſit, quemcunque ex patribus vellent, patronum cooptare. Hæc autem inter eos iura conſtituit, patroni quidem, vt quæ clientes iura, & legitima ignorarent, eos doceret, quod ſignificat Horat. Ep. 1. lib. 2.

Romæ dulcè diu fuit, & ſolemnè recluſa
Manè domo vigilare, clienti promere iura.

Horum abſentium æquè ac præſentium, neque ſecus quam parentes liberorum curam gererent: cauſſas & priuatæ, & publicæ rei ſuſciperent: denique tum priuatim, tum publicè eorum commodis, & rationibus conſulerent. Viciſſim autem, vt clientes ad collocandas patronorum filias dotem, ſi patronus ſit modicis facultatibus, conferant: patroni autem ipſorum liberos ab hoſtibus captos redimant: mulctas, ſi quæ debebantur, eorum nomine perſoluant: ſi qui ſumptus publicè faciendi ſint, partem contribuant. Vtriſque autem hanc legem impoſuit, vt neque inter ſe accuſare neq; aut teſtimonio, aut ſuffragio lædere, inimicitias ue exercere poſſent. Hoc inſtituto ſumma cum patribus conſenſio, & beneuolentia ad multas ætates conſeruata eſt. Comment. in Orat. pro Sex. Roſcio Hotomanus.

NOTÆ.

Hæc carptim ex Dionyſij Antiquitat. lib. 2. Plutarchi Romulo, Gellij lib. 5. cap. 13. & 20. deſcripta ſunt, vt Tiraquellus apud Alex. ab Alex. locis eorum recitatis demonſtrat. in cap. 10. lib. 6. Maxima laus erat nobilium, habere clientes quam plurimos tam hæreditariarum clientelarum, quam partarum virtute propria, ingensque certamen erat vtriſque ne vincerentur gratia, & beneuolentia, dum clientes patronis nullum negant miniſterium, viciſſimque patroni nullo corrumpi poſſunt pretio, vt clientes moleſtari ſinant. Quod ſi clientem, aut eum, qui in fidem, patrociniumque venit quiſquam nequam, & improbus fraude, aut dolo fruſtraretur, eum lex XII. Tabular. his verbis damnabat. PATRONVS SI CLIENTI FRAVDEM FECERIT, SACER ESTO. De fraude iſta meminit Horat. Ode. 18. lib. 2. & rurſum ad Torquatum Ep. 5. lib. 1. De patronis, & clientibus locus eſt illuſtris in 1. Offic. quem adſcribo pro auctario. *Et cum ijs, quos vi deniceris conſulendum eſt; tum ij, qui armis poſitis ad imperatorum fidem confugient, quamuis murum aries percuſſerit, recipiendi ſunt. In quo tantopere apud noſtros iuſtitia culta eſt, vt ij, qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepiſſent, eorum patroni eſſent, more maiorum.* Denique de clientela, & patronatu leges quæ collegit Auctor Auctarij Antiquitat. Romanar. lib. 1. Tranſiuit autem hæc neceſſitudo in pluribus familijs etiam ad poſteros, ita, vt hæc, vel illa huius ſiue coloniæ, ſiue prouinciæ patrona diceretur, idemque ſonabant in alicuius clientela, tutela, aut fide eſſe.

Digitized by Google

PHILOCALIÆ LIBER SEPTIMVS.

Cap. I. Virginitatis excellentia, & difficultas.

CVm pater Peneus filiæ Daphnæ ſæpius dixiſſet, velle ſe eam cuipiam locare, & ex ea nepotes habere, illa procos omnes, à quibus non paucis petebatur, auerſata, & pæne criminis loco ſocietatem coniugalem ducens, & ad huiuſcemodi ſermones vultum rubore perfundens, precibus, & exemplo à patre contendit, vt ſibi intactam, & à viro illibatam manere liceret. Sic enim eundem complexa infit. 1. Metam φιλοπαρθενίαν ſuam declarans.

Da mihi perpetua, genitor chariſſime, dixit,
Virginitate frui: dedit hoc pater ante Dianæ.

Aptiſſimè iunxit cum virginitate verbum *frui*, in quo ineſt ſuauitatis notio. Et ſanè virtutis huius iucunditatem qui expertus non eſt, animo concipere quanta ſit non poteſt: expertus autem verbis explicare nequit. Ea roſæ inſtar in medio animæ, & corporis efflореſcens, domum vniuerſam ſua fragrantia complet. Et virginitatis, & illius æternùm colendæ facultatem Daphne à Patre Peneo flagitat. Exemplum aſſumit Dianam, æternam virginem, quæ ante idipſum à Ioue patre impetrauerat. Vides igitur rem diuino iudicio approbatam, ac ſtabilitam: nec in Diana modò, verum etiam in altera filia, Minerua ſcilicet, cuius connubium Vulcanus cum affectaret, eam cogere ad nuptias Iupiter noluit: ſed rem in eius arbitratu reliquit. Illa fabrum fuliginoſum, & agreſtem conſtanter & indignabunda ab ſe repulit. Tanta eſt in Virginitate honeſtas, & pulchritudo, vt non coniugio deuincti ſolùm, verum

verum etiam qui ab ea diſtant longiſſimè, ſtupris, & adulterijs aſſuefacti, & vagis demum cuiuſq; generis libidinibus inuoluti, ſemper eam ſuſpexerint, magniſque honoribus condecorarint, atque adeo in cælo, inter duodecim ſigna collocarint. Sibyllæ (quotquot tandem fuerint, nam de numero non conſtat) apud ſapientes quoque non ob vaticinia tantum, ſed quia ſimul virgines, in honore, & admiratione fuerunt. Cumque Æolico idiomate à Dei conſilijs, quæ, vt oracula, mortalibus enuntiarunt, nomen traxerint, rectè (inquit lib. 1. aduerſus Iouinianum S. Hieronymus) ſcribitur dei conſilium ſola noſſe virginitas. Quid ego dicam de Veſtalibus; quanta earum apud Romanos veneratio, quanta auctoritas? quot, & quantæ prærogatiuæ? Quo etiam ſeuerius, & inclementius puniebantur, ſi corpus ſtupro inquinaſſent. Minor decennio nulla capiebatur. Poſt triceſimum annum ſacerdotij nubere licebat. Quam conditionem quæ acciperet, tota reliqua vita infamia laborabat.

Admirationem porrò, & amorem, & reuerentiam huius præclariſſimæ virtutis difficultas certaminis, & victorię magnitudo potiſſimùm in mentibus hominum excitauit. *Iactantur fluctibus Virgines, & mare importuoſum nauigant. Immo verò quantacunque in tempeſtate portum nullum, ſicuti coniuges, inueniunt: nec merguntur tamen: tanta eſt animi fortitudo in tanta imbecillitate naturæ muliebris. Ardent, nec habent vnde flammas extinguant. Et hoc illis duntaxat relinquitur, vt vrantur, nec exurantur. Et cum per ignem incedere nemo queat, nec illum in ſinu abſcondere; vt non vel pedes, vel veſtimenta illo incendio pereant, virgo flammas crepitantes illæſa ſuſtinet.* Hæc & plura D. Chryſoſt. de difficultate, tractatu Panegyr. VIII. de S. Thecla.

NOTÆ.

Veruntamen multum inter Chriſtianorum, & Gentilium virgines intereſt. Nam hæ corpore intacto contentæ, de animi, cogitationumque munditia & puritate, ac ſanctimonia parum laborarunt, &, vt veriſimile apparet, antecænia quædam, & inuitamenta Veneris quà oculis, quà auribus ceu peſtem non ita vehementer fugerunt, & execratæ ſunt. A fœminis nationum (verba Tertulliani. lib. de cultu fœminarum) abeſt conſcientia veræ pudicitiæ, quia nihil verum in his quæ deum neſciunt præſidem, & magiſtrum veritatis. S. Chryſoſt. libellum de Virginitate his verbis exorditur, Iulio Pogiano interprete. Iudæi virginitatis laudem aſpernantur: neque mirum, quando etiam ipſum natum ex virgine Chriſtum ignominijs affecerunt: contra vero gentes admiratione virginitatis obſtupeſcunt: quam tamen ſola colit Eccleſia dei, &c. Copioſiſſimus eſt in laudanda Virginitate in verſibus, & in præceptis ad eam rite colendam Nazianzenus.

Digitized by Google

Cap. II. Digeſtorum, ſeu Pandectarum commendatio. Ex Laurentii Vallæ Elegantiar. lib. 3.

PErlegi proximè L. Digeſtorum libros, ex pleriſque veterum Iuris conſultorum voluminibus excerptos: & relegi cum libenter, tum vero cum quadam admiratione. Primùm, quod neſcias vtrum diligentia, an grauitas, prudentia an æquitas ſententiarum, an orationis dignitas præſtet, & maiori laude digna eſſe videatur. Deinde quod ipſa in vnoquoque ſunt egregia, & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui præferendum putes. Cui ſimile quiddam (vt de vltima parte tantum, quæ ad nos peruenit, dicam) in Epiſtolis Ciceronis admirari ſolebam, quæ cum à pluribus ſcribantur, omnes tamen ab vno eodemque: audacius dixerim, ſi perſonas abſtuleris, ab vno Cicerone ſcriptæ iudicentur; ita verba, & ſententia, characterque ipſe dicendi vbique ſui eſt ſimilis. Quod eò magis in iureconſultis eſt admirandum, quod illi eadem ætate cuncti extiterunt, in eodem quaſi ludo, ac ſchola inſtituti: hi vero etiam ſæculis inter ſe diſtant, licet omnes poſt Ciceronem, ideoque quibuſdam in verbis ab eo differentes, quales omnes à Virgilio ad Liuium fuerunt. Nam Ser. Sulpitij, atque Mutij Scæuolæ nihil extat, ſed alterius Mutij recentioris. Et priſci quidem illi Iuriſconſulti quales, quantique in loquendo fuerint, iudicare non poſſumus, quippe quorum nihil legimus. His autem qui inter manus verſantur, nihil eſt, mea ſententia, quod addi, adimiue poſſe videatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quam latinitatis atque elegantiæ, ſine qua cęca omnis doctrina eſt, & illiberalis, præſertim in iure ciuili. Vt enim Quintilian. inquit, lib. 12. cap. 6. Omne ius aut in verborum interpretatione poſitum eſt, aut æqui, prauique diſcrimine. Et quantum momenti in verborum interpretatione ſit, ipſi Iuriſconſultorum libri maximè teſtantur, in hac re præcipue laborantes, vtinamque integri forent, aut certe iſti non forent, qui in locum illorum, etiam Iuſtiniano vetante, ſucceſſerunt, qui ob imperitiæ ſuæ velamentum aiunt, non poſſe doctos euadere in iure ciuili facundiæ ſtudioſos, quaſi Iuriſconſulti illi aut ruſticè locuti ſint, id eſt, iſtorum more: aut huic ſcientiæ non plane ſatisfecerint.

NOTÆ.

De voce Pandectæ Gellius lib. 11. cap 9. Tyro Ciceronis libertus libros de varijs, ac promiſcuis quæſtionibus compoſuit, græco vocabulo Pandectas, id eſt, promiſcua, & multifaria continentes inſcripſit, tanquam omne rerum ac doctrinarum genus complexos. Hanc inſcriptionem Plin. inter illecebroſas & magna promittentes numerauit, propter quas, vt ipſe ait, vadimonium deſeri poſſit. His Pandectis, de quibus loquimur, ſeptem & triginta Iureconſulti ſymbolas contulerunt, ex quorum verbis Digeſtorum leges velut centones conſarcinatæ ſunt. Bud. in Pandect.

Iam vero ſuper antiquis Iuris interpretibus adeo multis, ex quorum voluminibus tam multis, iuſſu & auctoritate Iuſtiniani Auguſti per Tribonianũ, & alios deſecta, & excerpta ſunt fruſtilla, quibus libri Digeſtorum iſtorum conſerti, & conflati ſunt, grauiſſimam Mureti conqueſtionem in Epiſtola ad Paulum Sacratum audiamus.

Ex omnibus veterum ſcriptorum monumentis nulla peius ab hominibus imperitis, ac temerarijs, flagitioſiuſq; tractata ſunt, quam ea, quibus magna quædam vis hominum eruditorum qui leges, ſenatusconſulta, plebiſcita, edicta magiſtratuum, & vrbana, & prouincialia tum copioſis & vberibus, tum mundiſſimo, ac nitidiſſimo orationis genere ſcriptis commentarijs illuſtraſſent, iamque immenſi operis videretur, eorum omnium ſcripta peruoluere: arduum etiam & difficile in crebris, vt fit, eorum diſſenſionibus quid optimum, ac veriſſimum eſſet iudicare: ei

malo

Digitized by Google

malo mederi cupiens Imp. Iuſtinianus, negotium Triboniano, & alijs quibuſdam dedit, vt ex eorũ ſcriptis ea tantùm excerperent, quæ vtilia eſſent, quæque in iudicijs obtinerent: quæ cum in vnum corpus, reſectis cæteris, digeſſiſſent, ſola tererentur ſtudioſorum manibus eiſq́; laborem minuerent, ac leuarent. At illi hac poteſtate accepta, non vt Horatianus agricola, qui inutiles ramos falce amputans, fæliciores inſerit: ſed vt milites accepto ſigno ad oppidum aliquod diripiendum, ac deprædandum, per medium ius ciuile graſſantes, & vt quidq́; obuium erat, lacerantes, mutilantes, truncantes, breui tempore exhibuerunt nobis Iuriſconſultos, inſtar Deiphobi, laceros crudeliter ora, Ora manuſque ambas: *quamque diſciplinam perpurgandam, ac perpoliendam ſuſceperant, eam ita deformarunt, vt vix vlla amplius eius imago ſupereſſet. Quam enim hanc infelicitatem eſſe dicemus, quod, cum hoc ius ex legibus, ſenatus conſultis, plebiſcitis, edictis magiſtratuum, conſtitutionibus Principum, reſponſis prudentum conflatum dicatur, hodie in libris Iuris nulla lex extat, nullum ſenatus conſultum, integrum ſaltem, &* ὁλόκληρον, *nullum plebiſcitum, edicti perpetui paucæ quædam, vt ex naufragio tabulæ; ipſæ Principum conſtitutiones multis locis decurtatæ,* ἠκρωτηριασμέναι; *prudentum autem reſponſa ita diſtracta, dilacerata, diuulſa, vt in eis vetus illa Hippolyti fabula renouata videatur. Itaque hodie non aliter ius ciuile diſcere cogimur quàm ſi ſublatis, & extinctis omnibus Ariſtotelis, & Ariſtoteleorum interpretum ſcriptis fragmenta tantum quædam reperirentur, è varijs Alexandri, Themiſtij, Simplicij, Philoponi, & aliorum decerpta commentarijs, ex quibus vtcunque in communes locos digeſtis, Ariſtoteleam Philoſophiam diſcere iuberemur, &c.*

Cap. III. Beliſarii, ducis Iuſtiniani laudes.

BEliſarium fortiſſimum ducem non ipſemet tantum Iuſtinianus Imp. ſed & hiſtorici plurimi, dignis virtute ipſius laudibus prædicarunt. Præterquam enim quod vt diſciplinæ militaris peritiſſimus commendatur, tanta quoque comitate fuiſſe perhibetur, quanta Dux ætatis illius nullus. Exegit à militibus ſeuere abſtinentiam, vt ne ex humili quidem plebe pateretur violari quenquam: nec militaribus vijs, & arboribus fruges, pomaue decerpi. Sic enim de eo Suidas. Beliſarius Dux, corporis tum pulchritudine, tum proceritate, ac faciei formoſitate facile omnes ſuperabat: facilem, & acceſſibilem vnicuique ſe præbens allocuturo: adeo, vt pauperi, & inglorio cuique ſimilis eſſet. Amor eius in milites, & agricolas inexpugnabilis: in milites quidem omnium maxime ſui temporis dona largiebatur. Vnde omnium mortalium, in milites beneficentiſſimus fuiſſe eidem Suidæ dicitur; ſiquidem eorum qui infæliciter pugnauerant, vulnera multis pecunijs ſolabatur, & qui proſperè, ijs armillas, & torques in præmia donabat. In agricolas tanta parſimonia, & prouidentia vtebatur, vt bellante Beliſario, nullum vnquam violari contingeret. Vendebantur enim ab ipſis omnia venalia iuxta ſententiam. Segetibus verò florentibus diligenter cauebat, ne alicuius præteriens iumentum eas depaſceretur. Fructus autem in arboribus maturos, nulli omnino attingere licebat. Taceo de ſingulari eius prudentia, ac fortitudine, cuius non leue argumentum, atque exemplum, quod circiter octo Græcorum millia eius ductu, ducenta fere Gothorum millia ex Italiæ poſſeſſione propemodum deiecerunt. Quin immo Beliſarij virtute, & laboribus totam Africam à Vandalis recuperatam, & limites ipſius in antiquum ſtatum reductos fuiſſe, ipſemet quoque Iuſtinianus fatetur, in egregia illa ad Beliſarium militum magiſtrum per Orientem epiſtola, quæ habetur in lib. 2. Cod. de officio præfecti Vrbi. Prudentiæ quoque ipſius, & magnanimitatis non vulgare indicium eſt grauis illa, quamtumuis breuis epiſtola,

 qua

Digitized by Google

qua Totilam Gothorum Regem de vrbis Romæ euerſione cogitantem abſterruit. Ex Commentar. in Tom. 1. Panciroli rerum memorabil.

COMMENTARIVS.

Beliſarij fælicitatem, & gloriam in calamitatem, & miſeriam extremam commutatam, (vtpote, cui Imp. oculos effodi juſſerit, quiq; tuguriolo propter viam ſibi excitato, à prætereuntibus ſtipem peteret qua ſe aleret) ſcribit Petrus Crinitus de honeſta diſciplina lib. 9. cap. 6. quod tanquam mendacium refellit lib. 4. Parergon, cap. 24. doctiſſimus Iureconſultus Andreas Alciatus. Apud Sigonium de Imperio Occidentali lib. 20. inuenio coniurationis in Iuſtinianum falsò accuſatum, comprehenſum cum familia, ipſum domi ſuæ in cuſtodia habitum, triumphalem hominem, ac ſine dubio eius ſæculi virtute, dignitateq; principem. At verò poſtero anno re ad liquidum explorata XIV. Aprilis tanquam innocentem emiſſum, ac bona, dignitatemq; priſtinam redditam. Vita porro functum anno Chriſti D LXV. In Africa ſubegit Vandalos, in Italia domuit Gothos, in Oriente vicit Perſas. VT DISCIPLINÆ MILITARIS PERITISS. COMMEND.] Cic. Pompeium laudaturus, eumq; ad bellum Mithridaticum pro Imperatore deligendum, Quiritibus ſuaſurus, quatuor res in ſummo duce ineſſe oportere affirmat, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, fælicitatem, quas in Beliſario quoq; reperiet, ſi quis eius res geſtas, & tot bella ab eo adminiſtrata conſideret. VT NEC EX HVMILI QVID. PLEBE, &c.] Ad Iuſtitiam pertinet, nemini ſinere iniuriam facere, cui opportuna eſt vilis, & abiecta hominum conditio, plebeij ſcilicet, ruſtici, opifices, egentes. NEC MILITARIB. VIIS, ET ARBORIB. FRVGES, &c.] Huic malo occurritur, ſi exercitus raptim per vias militares, quibus horti immineant, ducatur, vt canes ſolent Nilum bibentes timore crocodilorum feſtinatò præterire. Ægre autem à rapina ſe cohibet miles, cui ad victum neceſſaria deſunt. Caſſiod. lib. 4. epiſt. 13. Diſciplinam, inquit, non poteſt ſeruare ieiunus exercitus, dum quod deeſt, ſemper præſumit armatus. Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat. Neceſſitas moderamen non diligit: nec poteſt imperari multis, quod nequeant cuſtodire pauciſſimi. Huc pertinet c. 6. Strategici Onoſandri, quo præcipit, vt ne miles in itinere faciendo alienum quid attingat. CORPORIS TVM PVLCHRITVD. TVM PROCERIT. &c.] Cum egregia corporis forma ſit muta quædam commendatio, vt dixit Ariſtoteles, non mirum ſi ea Imperatorem quoque militibus gratiorem efficiat. Et nemo eſt, qui non formoſo, quam deformi ſubeſſe malit. Tantum habet decora facies illecebræ, ac blandimenti. Vnde & verſiculus Euripideus πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος, formam lectiſſimam, imperio dignam eſſe. FACILEM, ET ACCESSIBILEM VNICVIQVE, &c.] Cic. de Pompeio. Iam verò ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum injurijs eſſe dicuntur, vt is qui dignitate principibus antecellit, facilitate par infimis eſſe videatur. Pro lege Manilia. IN MILITES QVID. OMN. MAX. DONA LARGIEB.] Quid fuerit donatiuum, quando daretur, vide Stevvechium ad cap. 20. in lib. 2. Vegetij. Congiarium autem munus eſt, quod Imperator dat populo. De præmijs pro merito tribuendis militi Onoſander Strategico cap. 34. VULNERA MVLTIS PECVNIIS SOLABATVR.] Largius vulneratis ſtipendium perſoluebat, vt eorum incommodum hoc modo conſolaretur. Repete quæ lib. 5. cap. 9. de humanitate erga ægrotos, & ſaucios milites Traiani, & Gratiani Impp. narrauimus. IIS ARMILLAS, ET TORQVES IN PRÆM. DABAT.] Præmia, ac dona militaria fuerunt torques, armillæ, corollæ, annuli, & ſimilia. VT NVLLVM VNQVAM AGRICOL. VIOLAR. CONTIG.] Longè alius mos militibus noſtrorum temporum. premunt enim ruſticos, & extorquent pecunias, & furantur quæ poſſunt, atque hæc omnia quaſi poteſtatem habentes, quia videlicet Reipub. aut Principi ſeruiant, quamuis hoſtem nondum viderint, certe cum eo nondum, aut perraro conflixerint. At Chriſtianum militem *ſtipendijs ſuis contentum eſſe, & neminem concutere oportet*, vt S. Ioannes Baptiſta docuit, Lucæ 3. OCTO GRÆCOR. MILLIA DVCENTA GOTHORVM, &c.] Hoc optimè ex hiſtoria Sigonij de imperio Occidentali perſpicias. DE VRBIS ROMÆ EVERSIONE CŌGITANT.] Epiſtolam hanc recitamus lib. 4. cap. 24. Sunt qui tradunt, eum, Totilam puta, tantummodo nobiliora, & ſumptuoſiora ædificia diruere voluiſſe. Quod ſi verum eſt, non videtur vrbem tam deformatam à ſe, ac vaſtatam ſibi retinere, & incolere voluiſſe.

Cap.

Digitized by Google

Cap. IV. Vnuſquiſque perſonam ſuam qualemcunque bene agat.

Ex Syneſio de Prouident.

SIcut Choragus ab hiſtrionibus hoc vnum poſtulat, vt quiſque in theatro bene, & perſonæ ſuæ, qualiſcunque ea tandem ſit, conuenienter ſe gerat: ita in maximo illo mundi totius theatro, vitas nobis quaſi perſonas deus, & fortuna circumpoſuit, neque altero aliud vitæ genus potius nec deterius eſt; ſed vnuſquiſque proinde vt poteſt, eo vtitur. Ac qui bonus eſt, vbicunque degere honeſtè poteſt, ſeu mendicum, ſeu monarcham aſſimulet, nec de perſona plurimum contendet: quandoquidem & tragœdiarum actor is ridiculus fuerit, qui hanc renuat, aliam potius eligat; præſertim cum qui anum præclare, & cum laude egerit, corona, & præconis voce celebretur: qui vero indecore regis perſonam ſuſtinuerit, omnium ſibilis, & procaci oris ſonitu excipiatur, & interdum lapidibus impetatur. Nullius noſtrum vita propria eſt, alienas verò extrinſecus circumfuſas habemus. Nos autem eam facultatem, quæ intus his vtitur, quo præſtantiorem, aut deteriorem facimus, eo meliores, aut peiores ſumus, viuentium quodammodo fabularum actores. Hinc illæ quaſi veſtes quædam indui, aut exui poſſunt.

NOTÆ.

Non abit multum Syneſius ab Epicteto Stoico, cuius verba ex Enchiridij cap. 23. ſubſcribam. *Actorem eſſe fabulæ talis, qualis magiſtro probata fuerit, te memento: ſi breuis, breuis; ſi longa, longa. Si mendicum te agere voluerit, fac eam quoque perſonam ingenioſè repræſentes. Ita ſi claudum; ſi principem; ſi plebeium. Hoc enim tuum eſt, datam perſonam bene effingere: eam autem eligere, alterius:* Horat. ſat. 1. lib. 1. aliquot exemplis docet, quomodo nullus pæne in ſua conditione, & ſtatu acquieſcat, & cum vita humana quaſi quædam comoedia videatur, nemo perſonam ſuam, quam illi vel fortuna, vel ratio, adde, vel deus impoſuerit, æquo animo agere velit, alienam præ ſua ſuſpiret. Nam miles iam ætate feſſus, & caſtrenſi labore debilitatus, mercatorem ſe eſſe mallet: mercator nauigationum pericula expertus, militare mallet. Iuriſperiti conſultorum frequentia, & importunitate delaſſati, agricolarum vitam præoptant, cum contrà qui ruri degunt agreſtes, ſi forte vadimonium obire, & in iudicio ſe ſiſtere coacti fuerint, ſolos in vrbe degentes fælices prædicent. Lamb. interpres. Idem tamen Poeta Ode 1. lib. 1. hominum diuerſa ſtudia enumerans, & indicans quo quiſque ſibi placeat, lyricam poeſin ſuam præfert omnibus, nec eligeret, ſi poſſet, eſſe Iupiter. NEQVE ALTERO ALIVD VITÆ GENVS POTIVS, &c. Si perfectionem, & ſummam vitæ humanæ ſpectemus, nullum tam neglectum viuendi genus inueniemus, quod non æque, vt honoratius aliquod neceſſarium ſit, & quo ſocietates, ac cætus hominum carere neutiquam poſſint.

SEV MENDICVM, SEV MONACRH. ASSIMVLET] Qui in theatro artem factitant ſcenicam, non ideo laudantur, quia Regum, aut Principum, Achillis, aut Vlyſſis perſonam ſuſtinent: ſed quia vocem, & geſtum perſonæ ſuæ, eius, inquam, naturæ, ingenio, & moribus conuenientem adhibent, eamque ad vnguem imitantur. Quod idem de ſeruis, ancillis, mendicis, (& quibus in noſtris ſeu comœdijs, ſeu tragœdijs locus datur) carnificibus, dixerim. NVLLIVS NOSTRVM VITA PROP. EST, &c.] Totus hic locus mihi quidem obſcurus eſt: qui acutius cernit eum nobis illuminet licet. Niſi id eſt, quod ex Platone ſuo adducit M. Tullius 1 de Off. non nobis ſolum nati ſumus: ortuſque noſtri partem patria vindicat, partem parentes, partem amici; & Stoicorum placitum. Homines hominum cauſſa eſſe generatos, vt ipſi inter ſe, alius alij prodeſſe poſſent.

***

Cap.

Cap. V. Cancellarius deſcribitur.

CAncellarij nomen apud nos, vereor, vt jam conſentaneũm tantæ rei eſſe poſſit. Nam vt eſt hoc tempore ἀξίωμα, id eſt, dignatio, ac maieſtas huius honoris, tenuis hæc appellatio, atque apud alias gentes proculcata, ſignificatum ſuum ſuſtinere, ac perferre non poteſt. Latinum certè nomen non eſt; niſi forte velimus, à cancellando (quod nec ipſum ſatis latinum eſt) cancellarium dictum. Atqui ne ijs quidem ſæculis, quæ hoc verbum genuerunt, ſatis feſtiuum nomen fuit Cancellarij, & Cancellariatus ſummum eſt hodie honorum faſtigium, vltra quod nihil ſperare licet, homini quidem priuato, & togato, quaſiq; quoddam ſumma ambientis animi ſolſtitium. Ab eo jam progreſſus nullus: ſed qui ſe porrò commouerit, regredi tantum poteſt. Proinde hunc, qui norma eſt omnium jura reddentium, qui in omni ferme parte conſtituendæ Reipub. principis vicem implere, aut certe obtinere creditur; cuius ore facundi reges moribus noſtris eſſe ſolent; cuius oculis velut emiſſitiis circumſpicere omnia, & perluſtrare creduntur, ne quid vſpiam ſubſultet, non ſuo loco poſitum: cuius auribus, vt dicitur, perpurgatis, plenam, ac juſtam operam poſtulatoribus dare didicerunt; qui caput eſt ſanctioris, interiorisq; conſilij. Tunc denique, qui (vt ita dicam) promus condus clementiæ, benignitatisq; principalis factus eſt: qui morum legumq; regimen perpetuum recepiſſe videtur, hunc, inquam, tot nominibus eximium, multiplicis, ac variæ prudentiæ fiducia ſubnixum eſſe neceſſe eſt. In hoc vno acumen dialecticorum, ſententias philoſophorum, verba oratorum, memoriam jurisconſultorum, ingenium Porcianum, pariter ad omnia verſatile, acre, impigrum, indefeſſum eſſe oportet. Hunc omnia, quæ ætas iſta capit, complecti, & perdiſcere conuenit, quæ modo ad inſtituendum, excolendumq; politicum virum valeant, &c. Fuſiſſimè enim eius officium deſcribit, & ab eo tantam perfectionem, quantam Cic. ab Oratore ſuo exigit Bud. in Pandect. à pag. 108. Vide & Bulengerum de Imp. lib. 2. pag. 453.

N O T Æ.

In hoc Theorema quid annotem, non habeo, niſi multa eſſe vocabula dignitatum, & officiorum aulicorum, quibus exprimendis vix latina inuenias: aut ſi inuenias, ea non vſurpari cernas ab his, quibus neſcio quo modo barbara ſucci pleniora videntur. Valet præterea non parum in eiuſmodi appellationibus Iuris peritorum noſtrorum recentium ſemilatina latinitas, qui ſuo quodam iure, vt putant, in his vtuntur. Cancellarium Budæus conſummatiſſimè deſcripſit, ſub cuius barbaro, & vili nomine quanta dignitas, ac pæne maieſtas lateret, oſtendit. Proinde quibus eſt quippiam cum Regibus, & Principibus, Cancellariorum gratiam ſibi concilient, eorum fidem & opem, vt nauigantes olim, fratres Helenæ lucida ſidera, implorent. Quam humilis, ac ſeruilis fuerit à principio Cancellariorum functio, qua nunc nihil eſt honoratius, atque ſplendidius, docet multis Caſaub. Notis in Vopiſcum, pag. 564.

Cap. VI. Famoſi libelli.

DEcemviralis lex fuit in auctores libellorum famoſorum. SI QVIS OCCENTASSIT, ACTITASSIT, SEV CARMEN CONDIDISSIT, QVOD INFAMIAM FACERET, FLAGITIVMVE ALTERI PRECARETVR, CAPITE POENAS LVITO. Arnob. lib. 4. Carmen, inquit, malum conſcribere, quo alterius fama coinquinetur, & vita, decemuiralibus ſcitis euadere noluiſtis

Digitized by Google

luiſtis impune. Ac ne veſtras aures aliquis conuicio petulantiæ pulſaret, de atrocibus formulas conſtituiſtis injurijs. Cic. 4. de Repub. de ijſdem. Quem illa (vetus comœdia) non attigit? vel potius quem non vexauit? cui pepercit? Eſto, populares, homines improbos, in Rempub. ſeditioſos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læſit; patiamur (etſi huiuſmodi ciues à cenſore melius eſt, quam à poeta notari) ſed Periclem cum jam ſuæ ciuitati maxima auctoritate, plurimos annos domi, & belli præfuiſſet, violari verſibus, & eos agi in ſcena, non plus decuit, quam ſi Plautus noſter voluiſſet, aut Næuius P. aut Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere. Noſtræ contra XII. Tabulæ, cum perpaucas res capite ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt, SI QVIS ACTITASSET, SIVE CARMEN CONDIDISSET, QVOD INFAMIAM AFFERRET, FLAGITIVMVE ALTERI, &c. præclare. Iudicijs enim, ac magiſtratuum diſceptationibus legitimis propoſitam vitam, non poetarum ingenijs habere debemus; nec probrum audire, niſi ea lege, vt reſpondere liceat, & judicio defendere. Idem in IV. Tuſcul. Declarant XII. tabulæ, condi jam tum ſolitum eſſe carmen; Quod ne liceat fieri ad alterius injuriam, leges ſanxerunt. Horat. lib. 2. epiſtola 1. ad Auguſtum.

——————————Quin etiam lex
Pænaq. lata modo, quæ nollet carmine quemquam
Deſcribi.

Et alibi.

Si mala condiderit in quem quis carmina, jus eſt,
Iudiciumq.

Auguſtus iudicium de libellis famoſis non minus vehemens, quam maieſtatis eſſe voluit. Tacit. lib. 1. cum meminit Caſſij Seueri, qui viros, fæminaſq; illuſtres procacibus ſcriptis diffamauerat. Vlpianus recitat ſenatus conſultum ea de re huiuſmodi, SI QVIS LIBRVM AD INFAMIAM ALICVIVS PERTINENTEM SCRIPSIT, COMPOSVIT, EDIDIT, DOLOVE MALO FECIT, QVO QVID EORVM FIERET; ETIAMSI ALTERIVS NOMINE EDIDERIT, VEL SINE NOMINE: VTI EA DE RE AGERE LICEAT: ET, SI CONDEMNATVS SIT, QVI ID FECIT, INTESTABILIS EX LEGE ESSE IVBEATVR. Idem alibi, ſi quis ob carmen famoſum damnetur, ſenatusconſulto expreſſum eſt, vt inteſtabilis ſit. Ergo nec teſtamentum facere poterit, nec ad teſtamentum adhiberi teſtis. In codice Theodoſiano Tit. XXXIV. huiuſmodi decretum extat Conſtantini Aug. Si quando libelli famoſi reperiuntur, nullas inde calumnias patiantur hi, quorum de factis, vel nominibus aliquid continebunt; ſed ſcriptionis auctor potius requiratur, & repertus cum omni vigore cogatur, his de rebus, quas proponendas credidit, comprobare. Nec tamen ſupplicio, etiamſi aliquid oſtenderit, ſubtrahatur. Ibid. ſimile Valentiniani, Theodoſij, Arcadij. A A. A. Diximus pauca lib. 1. cap. 14.

NOTÆ.

Fama à Græco vocabulo eſt, φήμη, vt alia innumera è græco fonte manantia. Rumor latina vox eſt, minuſque ſignificat, ſermonem videlicet vulgatum, ac ſparſum, verum non ita longè lateque, & ambæ voces in bonam, & malam partem capiuntur. A fama pro celebritate, & exiſtimatione deducta, fere in deteriorem partem valent, pro perſonis, & rebus, quæ ignominia notantur, aut cum dedecore, & infamia alicuius coniuncta ſunt, atque ad eam pertinent. Famoſus vir, famoſa mulier pro probro & dedecore aſperſi. Famoſum carmen, famoſus libellus, qui ad infamiam alicui conciliandam conſcribitur, ac proponitur: quo

alterius honos maledictis conuellitur. Quemadmodum cum antea ſæpe, tum maximè tribus quatuor proximè elapſis annis, dum ferueret bellum Bohemicum, annixi ſunt facere Ieſuitis, qui eos omni genere mendaciorum, & contumeliarum lacerare nihil dubitarunt, homines ſcilicet Euangelici ad vnguem, *quorum os maledictione plenum eſt: quiq; acuerunt contra nos linguas ſuas ſicut ſerpentes; venenum aſpidum ſub labijs eorum.* O Deum immortalem, tantum ne odiorum, execrationum, maledicentiæ, ac petulantiæ in quoquam Chriſtiano reperiri? Quod tam terrum, & immane facinus, cuius nos miſeros Ieſuitas, (ſi tamen miſeros, & non ſecundùm Chriſti verbum propter hanc miſeriam beatos potius) iſti bonæ famæ hirudines, & calumniatores improbiſſimi, peſtilentiſſimis libellis ſuis non accuſarint? Quod tam longinquum, ac miſerum exilium, in quod iſti Catholicæ Religionis, & omnium pietatum jurati hoſtes nos deportatos non optauerint? Quod demum genus mortis, quo nos hi crudeliſſimi carnifices mactatos videre, immo plerique ſuis manibus mactare non cupiuerint? Nos illis publicæ pacis perturbatores; nos ſeditionum faces; nos Euangelij inimici, ac euerſores, nos bellorum incenſores; nos rerum publicarum peſtes; nos regnorum perturbatores; nos auri, argentiq; quà jure, quà iniuria corraſi, & abraſi ditiſſimi; nos hoc cæli ſpiritu, quem ducimus, indigniſſimi; nos denique, ne longum faciam, omnium malorum architecti. Veruntamen, cum tribulationes tantas patiamur, *non anguſtiamur: cum aportamur, non deſtituimur: cum deijcimur, non perimus.* Iuſtum habemus Iudicem, & veniet olim dies illa, qua, veri deum coluerint, eiuſque præcepta ſeruare ſtuduerint, manifeſtè apparebit. Confer dicta hoc Theoremate cum cap. 14. de Scenicorum Poetarum licentia, lib. 1.

Cap. VII. Statuarum altitudo. Matres illuſtres, quæ ipſæ lactarunt liberos ſuos.

DE ſtatuis vniuerſim notandum, eas quo plurium eſſent pedum, hoc fuiſſe magis honorificas, omnium honoratiſſimas coloſſæas. Deorum itaque ſtatuæ legitimam hominis ſtaturam ter ferme continebant, heroum bis: regum & imperatorum iſtis erant breuiores. Quæ vero alijs ponebantur, quamlibet magnis, & honoratis viris, erant cuiuſque ſtaturæ pares, Græci ἰσομετρήτους vocant. Cæterùm fecit luxus poſtea, & turpis aſſentatio, vt Imperatoribus non coloſſææ tantùm, id eſt, eius modi, quæ hominis ſtaturam ter continerent; ſed bis, ter, ſæpiuſque celſiores quouis gigante ſtatuæ ponerentur. Quin etiam nomen hinc factum volunt eiuſce generis ſtatuis, vt coloſſi dicerentur, παρὰ τὸ κολύειν τὰ ὄσσα, quia oculorum acies celſitate eorum nimia quaſi infringatur. Alludere videtur Stat. Sylua. 1.

——————————vix lumine feſſo
Explores, quam longus in hunc deſpectus ab illo.

Ex Philandro in Vitruuium & Caſaub. Notis in Trebellium. pag. 489.

Materna charitas lactando perficit, quod concipiendo cœperat. Nam, vt inquit Macrob. lib. 5. Saturnal. cap. 11. poſtquam ſanguis ille opifex in penetralibus ſuis omne corpus effinxit, atque aluit, adventante jam partus tempore idem ad corporis materni ſuperna conſcendens, in naturam lactis albeſcit, vt recens natis idem ſit altor, qui fuerat fabricator. Sicut ergo maximè conſuetum infantis alimentum ſanguis maternus; ita lac ex illo elaboratum, celeberrimum, & naturaliſſimum. Quamrem & medici præſcribunt antiqui, & recentiores eleganter oſtendunt: & natura ipſa docente, & charitate impellente, hoc nutricationis officium per ſe ipſæ obierunt,

obierunt, præclaræ illæ, atque illuſtres fœminæ, Sara Geneſ. 21. Quæ quidem, vt Gellij verbis vtar, lib. 12. cap. 1. non eſt paſſa fontem illum ſanctiſsimum corporis (vbera) generis humani educatorem areſacere, & extinguere, cum periculo quoque auerſi, & corrupti lactis. Et Rabi Salomon tradit, cum vicinæ exiſtimarent, ex alia fœmina Iſaac eſſe natum, & Saræ ſuppoſitum, vt eam ſuſpicionem depelleret, non ſolum ſuis vberibus infantem lactaſſe: ſed etiam in die ablactationis, & conuiualis celebritatis infantibus, quos ſecum conuiuæ adduxiſſent, abunde, & largiter lac exhibuiſſe, ac veri partus fidem feciſſe. Anna 1. Reg. 1. Samuelem lactat, & ablactat. Mater VII. Machabæorum lib. 2. cap. 7. Quin immo priſcæ illæ æque, ac prudentiſsimæ reginæ, Hecuba proprijs vberibus lactauit Hectorem Iliad. 22. & Theſſalonice Regina Antipatrum filium apud Iuſtinum, initio lib. 16. & Honorium ſua ipſius mater Placidia apud Claudian. Paneg. 4. & Penelope Telemachum filium in Odyſſea. Porrò ſuperbiam fœminarum, quæ cum matres fuerint, nutrices eſſe dedignantur, exagitant Chryſoſt. Homil. 1. in pſalm. 50. Gregorius epiſt. ad Auguſtin. Cantuarienſem Epiſcopum, Plutarch. de educand. liberis, Columella lib. 7. cap. 12. Tiraquellus de Nobilitate cap. 20. Macrob. Gellius, Quintilian. Ioannes Pineda de rebus Salomonis lib. 5. cap. 15.

NOTÆ.

Statuarum ſunt genera quatuor. Signa, ſiue ſigilla, Pariles, Magnæ, Maximæ. Dicantur bene meritis & ſapientibus, heroibus, regibus & Imperatoribus, ac dijs, quæ dicuntur Græcis εἴδωλα, heroum ξόανα, regum ἀνδριάντες, ſapientum ἴκελα, bene meritorum βρέτεα. Videndus Guilelm. Philander ad Vitruuij cap. 8. lib. 2. ſtatuariæ ſpecies enumerat 5. Rhodig. lib. 29. cap. 24. ex ſubiecta materia. Nam quæ in ligno, vel ebore verſatur, Tornice nuncupatur. Hi artifices quibuſdam dicti Deſectores. Quæ argillam tractat, Plaſtice, quæ gypſum, Paradigmatice, quoniam à typis non abſcedit. Ipſos artifices quidam Gypſochoos dicunt. Quæ lapides ſculpit, Colaptice nomen habet, ſeu ſculptura. Lithoxoos hoſce appellant. Poſtremo quæ in metallis elaborat, Glyphice eſt, vel ſculptura, cuius ratio duplex. Nam ſi adhibeatur cera, deductionis ratione, Agogice: altera à fundendi argumento Chemice dicitur. Cato Romanus interrogatus quid ita inter multas ſtatua ipſi non eſſet poſita, reſpondit, malle ſe quæri, cur Catoni ſtatua non eſſet poſita, quam cur poſita. Inſignis eſt locus epiſt. 12. lib. 5. apud Tullium, Quæ vel ſi nulla ſint (corpori ſimulacra, & ſtatuæ) nihilo tamen obſcuriores eſſe claros viros. Ibidem de Ageſilao Spartiata, qui neque pictam, neque fictam imaginem ſuam paſſus eſt eſſe, & quæ ſequuntur. Memorantur viſa Rhodi ſtatuatum ad 73. millia, nec pauciora Athenis.

MATER VII. MACHABÆORVM] Pulcherrimam & virilis animi atque conſtantiæ pleniſſimam matris huius orationem ſuper filijs VII. atrociſſimis ſupplicijs, pro diuina religione interfectis lege apud Nazianzenũ in Machabæos. Notatu dignum quod ipſa filios ad certamen intrepidè obeundum cohortans ſe ſingulos triennio lactaſſe dicit, ſic enim ad natu minimum, *Fili mi, miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi, & alui* c. 7. lib. 2. Quã pia, & ſollicita ſit mater in lactandis, & educandis prolibus, naturæ impulſu videlicet, declarat Socrates apud Xenophontem ἀπομνημονευ. lib. 2.

Cap. IIX. Effata medica.

Ex Cornelio Celſo.

1. VEriſimile eſt, inter nonnulla auxilia aduerſæ valetudinis plerumque tam bonam eã contigiſſe, ob bonos mores, quos neq; deſidia neque luxuria vitiarant. Siquidem hæc duo corporis mala prius in Græcia, deinde apud nos afflixerunt. Ideoq;

multiplex iſta medicina, neque diu apud Græcos, neque apud alias gentes neceſſaria, vix aliquos ex nobis ad ſenectutis principia perducit. Ex Prooemio. II. Donec maiore ſtudio literarum diſciplina agitari coepit, quæ vt animo præcipue omnium neceſſaria, ita corpori inimica eſt. Ibid. III. Ex tribus medicinæ partibus, vt difficillima, ſic etiam clariſſima eſt, quæ morbis medetur. Ibid. IV. Vix vlla perpetua præcepta ars medicinalis reperit. Et non eadem omnibus, etiam in ſimilibus caſibus opitulantur. Ibid. V. Neque ex nimio labore ſubitum otium, neque ex nimio otio ſubitus labor ſine graui noxa eſt. lib. 1. cap. 3. VI. Ex labore ſudanti frigida potio pernicioſiſſima eſt. Ibid. VII. Omnibus inutilis poſt cibum aut contentio, aut cogitatio animi. Ibid. IIX. Initia morborum primùm famem, ſitimque deſiderant, ipſi deinde morbi moderationem; vt neque aliud quàm expedit, neque eius ipſius nimium ſumatur. XI. Frumentum collinum valentius eſt, quàm campeſtre. Eadem res magis alit iurulenta, quam aſſa; magis aſſa quàm frixa. lib. 2. cap. 88. X. Ouum durum valentiſſimæ materiæ eſt; molle vel ſorbile imbecilliſſimæ. Ibid. XI. Imbecillis hominibus rebus infirmiſſimis opus eſt: mediocriter firmos media materia optimè ſuſtinet; & robuſtis apta valentiſſim a. XII. Cum ægrotos ſemper ſecuros agere conueniat, vt corpore tantùm, non etiam animo laborent, tum præcipuè vbi cibum ſumpſerunt. Itaque ſi qua ſunt, quæ exaſperatura illorũ animos ſunt, optimum eſt, ea dum ægrotant eorum notitiæ ſubtrahere. lib. 3. XIII. Ægrorum ſtomachus cibum ſæpe reſpuit, etiamſi mens concupiſcat. Ibid. XIV. Ingentibus, & varijs caſibus oculi noſtri patent: qui cum magnam partem ad vitæ ſimul & vſum, & dulcedinem conferant, ſumma cura tuendi ſunt. lib. 6. cap. 6.

COMMENTARIVS.

Effatum Ciceroni in Academicis id eſt, quod aut verum, aut falſum eſt, idem quod Græcis ἀξίωμα. Item effata ſunt oracula à fatidicis, vatibuſque edita. Præterea ſententiæ certa lege prolatæ, precationeſue certis verbis conceptæ. Antequam progrediamur, iuſtam ſanè medicorum querimoniam hoc loco, ex Hippocratis libello de flatibus, ab erudito quodam medico, ſeptimâ Adagiorum centuria repetitam recitabimus, ſic autem habet. *Medicus & horrenda cernit, & moleſta contrectat manu, maliſq; in alienis proprias moleſtias, ceu fructus percipit. Quid enim moleſtius eſſe poteſt quam gemitus & ſuſpiria audire ægrorum, fætores, excrementa, ſordes ſæpe cum magna nauſea inſpicere, ne dicam, olfactare? quid grauius, quam querimonias, malo non è veſtigio cedente, non ægri modò, ſed affinium, cognatorumq; perpeti? quid laborioſius, quam vltro citroq; commeare, labores ſubire, noctes inſomnes ducere, medio è ſomno exturbari?* INTER NONNVLLA AVXILIA ADVERS. VALETVD.] Vocem auxilium poni in ijs, quæ ad ſanitatem è morbo, aut vulneribus conciliandam valent, apud ſcriptores ſæpius obſeruaui. Occurrit Propert. eleg. 1. lib. 1.

Et vos qui ſerò lapſum releuatis, amici,
Quærite non ſani pectoris auxilia.
Fortiter & ferrum, ſæuos patiemur & ignes, &c.

Virgil. lib. 12. vbi Æneas in acie à neſcio quo vulneratus.

Sæuit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioq; viam quæ proxima, poſcit, &c.

Vocat igitur Celſus hoc loco aduerſæ valetudinis auxilia plerumque bonos mores, quos in euitatione deſidiæ, & luxuriæ conſtituit. Male morati ſunt deſides, & luxurioſi. Deſidia autem, ſiue otium, & luxuria, hoc eſt, effuſa in omnem luxum intemperantia morbos generant. Ouid. 1. Pont. 6.

Cernis

Cernis vt ignauum corrumpant otia corpus,
Et vitium capiant, ni moueantur, aquæ.

Contra otio, pigritia, inertia torpentes lege, quæ de exercitatione corporis ſcribuntur à Mercuriale medico experientiſſimo, artis Gymnaſt. lib. 4. cap. 2. & ſequentibus. Ægyptij ſacerdotes luxum & delicias, ac laſciuiam ſimulacro porci indicant. Vide Pierium lib. 9. IDEOQVE MVLTIPLEX ISTA MEDICINA, &c.] Vbi multi morbi, ibi multi medici; ſeu, vbi multi medici, ibi multi morbi, multæq; & variæ medicinæ; hic enim hac, ille alia ægroto vtendum ſuadet, & propemodum quot capita, tot ſententiæ. Varietatem porrò medicamentorum non magis ad depellendum morbum, quam diuerſitatem ciborum ad conſeruandam ſanitatem prodeſſe fatebuntur, vti credo, etiam ipſi medici. Hinc quibus cum pharmacopolis multum eſt negotij, pauci ſenectutem adipiſcuntur. VT ANIMO PRÆCIP. OMNIVM NECESSARIA, &c.] Qui doctrinam literarum pro dignitate commendare vult, tot ſibi linguas optet, *Florida quam multas Hybla tuetur apes.* Hominem expertem eruditionis ſola forma differre à beſtijs; eſſe grauiſſimum terræ onus; in theatro ſedere lapidem ſuper lapidem, & horum ſimilia, ex ſapientum ore profecta, & à nobis alibi in medium allata ſecum reputet. SIC CORPORI INIMICA EST.] Negari non poteſt vehementius in diſciplinas liberales incumbenti corpus langueſcere, robur minui, vires eneruari, ob contentionem diſcendi, ac meditandi aſſiduam, & nocturnas ſæpe vigilias. Et nemo neſcit moderationem adhibendam in omnibus: moderata enim durant. Et tritum eſt. Ne quid nimis. Ipſa autem ſtudia per ſe, & natura ſua corpori inimica non ſunt, cum delectent & recreent plurimum. Animum quidem inquis: Ita eſt. Sed ea voluptas etiam in corpus redundat, juxta illud Prouerb. 17. *Animus gaudens ætatem floridam facit*: ſicut ſi bene eſt corpori, partem quoque ſuam inde aſſequitur animus: amicorum enim iſtorum quoque omnia communia, ſuntque mutuo συμπαθητικῶς animus, & corpus.

EX TRIBVS MEDICINÆ PARTIBVS, &c. quæ morbis medetur medicina θεραπευτικὴ Curatiua; quæ ab illis tuetur ὑγιεινὴ Conſeruatiua dicitur. Ea tres in partes diuiditur, quarum prima προφυλακτικὴ appellata, morbos imminentes auertit: altera præſentem ſanitatem cuſtodit, συντηρητική. Tertia valetudinarios reficit, quæ ἀναληπτικὴ nuncupatur. Mercurialem inſpice Gymnaſt. lib. 1. cap. 2. Quæ ſit illa tertia pars Celſi, non video, duo enim tantum ſumma genera medicinæ profeuntur; quorum θεραπευτικὴν ille tangit, ea enim eſt quæ morbis medetur.

VIX VLLA PERPET. PRÆCEPTA ARS MED. REPERIT, &c.] Huius dicti rationem; & cauſſam afferre videtur Hippocrates Aphoriſmo 1. lib. 1. inquiens. Vita breuis, ars vero longa, occaſio autem præceps, experimentum periculoſum, iudicium difficile. Conditiones quæ vocantur indiuiduales cuiusque patientis, id eſt, quæ cuique amica, & familiaria, aut aduerſa & inimica ſunt, Medicum noſſe, & obſeruare oportet. Sed vt hoc, & alia prætermittamus, de experimento, vnde origo medicæ facultati, non nulla dicemus, quod ait Hippocrates periculoſum eſſe, quia ſcilicet fallax. Primùm propter eius circa quod fit, nimirum corporis humani dignitatem, in quo periculum habet; ſi, quod antea expertum experiri velis, & fruſtrata experientia totum hominem perdere queat; quod multis accidiſſe putandum eſt. Deinde propter ſubiecti varietatem. Nam cum homo alius ab alio, conditionibus indiuiduantibus, vt ſcholæ loquuntur, diſcrepet; quanquam in ſexcentis probata remedia, tamen alicui officere poſſunt, cum patiens ſuis proprietatibus ab omnibus alijs differat. In eodem homine quæ primis annis conducebant, in poſtremis aliquando aduerſantur, propter mutationem temperamenti videlicet. Quin etiam ex defectu auxiliorum ægris nocetur; ſi vel vetuſta nimis, vel corrupta, aut ſuo tempore, ſuiſue locis non auulſa, aut quoquo modo vitiata vires ſuas amiſerunt, vt lædant potius quam iuuent. Quibus de cauſſis non modo dum exhibentur, ſed etiam exhibita ante, & confirmata experimenta noxia fiunt. Ex Celſo, vt opinor, aut medico haud vulgari quopiam. NEQVE EX NIMIO LABORE SVBITVM OTIVM, &c] Nihil violentum amat Natura, ideo ab extremo ad extremum haud veniendum eſt, præſertim repente, ac ſubitò, ſed in medio conſiſtendum. *Virtus eſt medium vitiorum, & vtrinque reductum.* Horat. epiſt. 18. lib. 1. Sicut à ſaturitate multa eſuritionem, & ab hac illam non laudant Medici.

EX LABORE SVDANTI FRIGID. POTIO, &c.] Calor ſtomachi ſeu ventriculi eſt, qui cibum ingeſtum conficit, & concoquit: ſeriò autem quippiam, & intenta cura cogitantibus, vt diligentes ſtudioſi faciunt, calor ſuperiora petit, & in caput aſcendit, inferioraque deſerit: hinc dolor capitis, cruditas, pituita, phlegmata. Et verè Plin. an Celſus? Imbecillo ſtomacho fere omnes cupidi literarum, quia nimirum in eius officio illum impediunt. Præuidens hoc Fundator & Parens noſter S. Ignatius Loyola, prudenter remiſſionem à prandio, & cœna, interuallo

Digitized by Google

vallo vnius horæ inſtituit,quam pijs,& iucundis collocutionibus conſumimus. INITIA MORBOR. PRIMVM FAMEM, SITIMQVE DESID. &c.] Contraria contrarijs curanda ſunt, Medicorum eſt *ἀξίωμα*. Quoniam igitur humores ſuperuacui, & vitioſi cibi, ac potus quædam purgamenta ægrotationes pariunt, ab eorum contrarijs incipienda eſt curatio, & à fame, ac ſiti ordiendum auxilium: deinde non ad ſatietatem, ſed ad præſcriptum Medici edendum, ac bibendum.

FRVMENTVM COLLINVM VALENTIVS EST, &c.] Palladius lib. 1. de re Ruſtica, tit. 6. Frumentum collinum grano quidem robuſtius: ſed menſuræ minus refundit. Frugum duo prima genera facit Plin. lib. 18. cap. 7. Frumenta, vt triticum, hordeum; legumina, vt fabam, cicer. Non igitur frumentum, *ſed apricos Bacchus amat colles*, vt legimus Georg. 2. EADEM RES MAGIS ALIT IVRVLENT. QVAM ASSA.] Obſeruatum à Medicis, vt ſe nominant, Phyſicis, carnes elixas intus fieri ſicciores, & inde, vt loquitur Varro, minus alibiles quam ſint aſſæ, in quibus humidum genuinum intus obſeptum continetur, quod in illis elixis euaporet; quoniam meatus laxet elixans calor: quo argumento etiam inalbeſcit ius. Auctore porrò M. Varrone aſſam primò, ſecundò elixam, tertiò è iure cœpiſſe, natura docet. Aſſa vero melius nutrire quam frixa, cauſſa ſit fortaſſe, quia melius ab igne penetrantur. OVVM DVRVM VALENTISS. MATERIÆ EST.] Oua recentia, veteribus plus alimenti ſuppeditant. Mollia, & ſorbilia facilius tranſeunt: dura id eſt, immoderatiore coctura penitus denſata, concoctioni reſiſtunt, & tarde ſubducuntur, craſſiuſque alimentum corpori tribuunt. IMBECILLIS HOMINIB. REB. INFIRMISS. &c.] prout cuique à ſtomacho bene vel male eſt, ita firmis aut infirmis rebus ſuſtentandus eſt.

CVM ÆGROTOS SEMPER SECVROS, &c.] Sufficit plane ægrotis corpore dolores, moleſtiaſque perpeti, animis eorum conſulendum eſt, ne qua ex ſermonibus, aut factis illis ſeruientium, aut viſitantium, aut ipſorum etiam medicorum triſtitiæ naſcatur, poſt cibum maximè. Medicus ægrotum exhilarare, & ſpe recuperandæ valetudinis implere debet. Non omnia interrogare; ſed quædam, immo multa ex ſe ſcire refert; maiorem ita ſui admirationem cum ægro, tum aſtantibus mouebit. Qui ſeruiunt, id patienter, ac diligenter, & exactè præſtabunt; exponere norint, quid ægroto contigerit, & quo modo, & mandata medici exequentur ad vnguem: addent item, quæ vtilia iudicabunt. Aſtantes, ſeu viſentes, nihil dicent, aut narrabunt, quod is dolenter audiat. Hæc ipſam *ἰατρολογίαν* elocutam crede. INGENTIB. AC VARIIS CASIB. OCVLI, &c.] Habent & oculi morbos ſuos, qui cum ſint corporis pars nobiliſſima, & tenerrima, omni cura, ac diligentia prouidendum eſt, ne perdantur. De oculorum excellentia, & vſu multa Rhodig. cap. 27. lib. 3. & 19. lib. 13.

Cap. IX. Damnatorum bona, Iudex pecunia corruptus.

AVt publicari, aut confiſcari ſolebant. Publicabantur quæ venalia, publicè proſcripta, in pop. Rom. ærarium ſectione redigebantur: confiſcabantur, quæ ad priuatam Principis vtilitatem referebantur. Sueton. in Auguſt. Quantum militum ſub ſignis eſſet vbique, quantum pecuniæ in ærario, & fiſcis, & vectigalium reſidui? Tacit. 5. Annal. de bonis Seiani. Spartian. in Hadriano. Sed hæc ærarij, & fiſci differentia confunditur frequenter. Vulcat. Gallican. in Auidio Caſſio. Senatus illum hoſtem appellauit, bonaque eius proſcripſit, quæ Antonin. in priuatum ærarium congeri voluit. Quare ſenatu præcipiente in ærarium publicum ſunt relata. Sex. Rufus de Cypro. Cyprus famoſa diuitijs paupertatem pop. Rom. vt occuparetur, ſollicitauit, eam rex fæderatus regebat; ſed tanta fuit penuria ærarij Romani, & tam ingens fama opum Cypriarum, vt lege lata Cyprus confiſcari iuberetur. Ræuard. lib. 4. Variar. cap. 6.

Cæcilius apud Gellium lib. 20. cap. 1. meminit legis cuiuſdam XII. Tabular. vt iudex capite puniatur, qui ob ius dicendum pecuniam acceperit. Primum, ac vetuſtiſsimum Iudicis, qui pecunia corrumpi ſe paſſus eſt, ſeueriſsime puniti exemplum extat in hiſtoria Cambyſis Perſarum Regis. Is Siſamnem iudicem, quem Aſiæ præfecerat, cum audiſſet pecunia corruptum iniquè iudicaſſe, occidi iuſsit, eiuſque

cutem

Digitized by Google

cutem cadaueri detractam inſtar pellis in tribunali extendi, in eoque ſedere Siſamnis filiũ Oranem, vt paternæ pœnæ conſideratione admoneretur, quid maneret iniquos iudices, pecunia corruptos. Peſcennius Niger Iudicibus publica ſalaria conſtituit, dicereque eſt ſolitus, Iudicem nec dare quidquam debere, nec accipere. Conſtantinus etiam conſtituit Iudicem pecunia corruptum, & infamem fieri, & ei quem iniqua læſerit ſententia, æſtimationem litis præſtare. Lex quoque Iulia repetundarum aduerſum eos lata. Alexander item Seuerus paratum habuit digitum vt ſi vnquam furem iudicem vidiſſet, illi oculum erueret. Cic. tum aliàs, tum Verrin. IV, ait, maximè nefarium, & omnium rerum turpiſsimum videri, ob rem iudicandam pecuniam accipere, habere pretio addictam fidem, & religionem. Idem Ræuard, cap. 6.

NOTÆ.

AVT CONFISCARI SOLEBANT.] Fiſci, vt Grammatici exponunt, ſunt ſpartea vtenſilia, ſiue ſportæ, ad grandiores pecuniæ ſummas recondendas, & propriè ad pecunias Principum. Inde verbum deductum confiſcare in fiſcum redigere, confiſcata bona, quæ fiſco Principis adiudicata ſunt. Ærarium locus eſt, in quo publica, ſeu populi pecunia aſſeruatur, & cuſtoditur. Videas licet Auſon. Popmam, in voce Ærarium, de different. verbor. lib. 1. SECTIONE REDIGEBANTVR.] Sectores Aſconio Pædiano ſunt, qui ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum ſemel auctionabantur, proque his pecunias penſitabant ſingulis, ea poſtmodum pro compendio ſuo ſingula quæque pecunia populo vendituri. Vnde Antonius à Cicer. Pompeij ſector appellatur, quoniam in ſubhaſtatione bona Cn. Pompeij redemerat. Sectio eſt media, vel aliqua pars bonorum, ſiue omnia, quibus quis multatur, & confiſcatio ipſa. Cæſar Gallicor lib. 2. Poſtridie eius diei, refractis portis, cum iam defenderet nemo, atque intromiſſis militibus noſtris, ſectionem huius oppidi vniuerſam Cæſar vendidit, id eſt, bona, & facultates oppidi, ſub haſta vendidit.

QVI OB IVS DICEND PECVN. ACCEP.] Tales Iudices Heſiodo in Ergis δωροφάγοι, doniuori, & aliâs δωροδόκοι quomodo Demoſthenes eos vocat. Vitium δωροδοκία, de corrumpente, & corrupto. Nummarios iudices quidam appellant. Horat. ſat. 2. lib. 2. *malè verum examinat omnis corruptus iudex*. Iudex definitur vir bonus, iuris dicundi & æquitatis peritus, atque ad id muneris publica auctoritate vocatus. De eius officio ita præcepit Deus Deuteronom. cap. 1. *Quod iuſtum eſt iudicate, ſiue ciuis ſit ille ſiue peregrinus. Nulla erit diſtantia perſonarum: ita paruum audietis ſicut magnum: neque accipietis cuiuſquam perſonam, quia dei iudicium eſt. Et cap. 16. Non accipies perſonam nec munera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & peruertunt cauſſas iuſtorum.* Grauiter Iſidorus de ſummo Bono lib. 3. ſæpe iudices praui cupiditatis cauſſa aut differunt, aut peruertunt iudicium, non tranſiguntur cœpta partium negotia, quouſque litigantium exhauriant marſupia. Querela viri docti eſt. *Officium officialium eſt hodie iura confundere, lites ſuſcitare, tranſactiones reſcindere, dilationes innectere, ſupprimere veritatem, fouere mendacium, quæſtum ſequi, æquitatem vendere, inhiare actionibus, verſutias concinnare.* Profert Alexand. ab Alex. modos complures, quibus iudicia eludantur lib 5. cap. 14 Quintil. item lib. 6. cap. 2. de iudicio ex affectu, ſicut amantes de forma iudicare non poſſunt, quia ſenſum oculorum premit amor: ita omnem inquirendæ veritatis rationem iudex omittit occupatus affectibus: æſtu fertur, & velut flumini rapido obſequitur. ÆSTIMAT. LITIS PRÆSTARE.] Lites æſtimatas Cicer. Verrin. vltima vocat pecuniam mulctatitiam, & nummarias ſententias: vt hodie, cum iudices certa ſumma actorum diſpendia, & incomoda æſtimantes, tantę pecuniæ reos damnant. Id à Iuris auctoribus, quanti intereſt actoris, appellatur. Sic in iudicio repetundarũ fiebat: nã repetundarũ cauſſa, inquit Aſconius, ita ſe habet, vt ſi reus conuictus ſit, atque damnatus, pecuniã reddat æſtimata lite: hoc eſt, in pretium redactis omnium furtis, quam ſummã pecuniæ proſcriptis eius bonis ſectores curabant. Ita Budæus in Pandect. ex Aſconio. PARATVM HABVIT DIGITVM.] Accipe de digito carneo. Cõſtat enim quibuſdã digitis vngue acuto armatis effoſſos oculos: ſicut alios ſolis manibus omnino diſcerptos. Fuiſſe autem vſitatum vindictæ genus, liquet ex Terent. Eunucho: Pythias ancilla. *Vt ego vnguibus facile illi in oculos inuolem venefico, qui nunc ſi detur mihi.* Et in Adelphis. *Adoleſcenti ipſi eriperem oculos.* Adde Plautum Menæchmis, vbi Lorarij alterum Menæchmum pro inſano ſublimem arripiunt; accurrit auxilio ſeruus Meſſenio cum his verbis, *Eripe iſti oculum, ab humero qui te tenet.* Et iterum, *Face, vt oculi locus in capite appareat.*

Digitized by Google

Cap. X. Verus hortorum vſus.

NEc idem ego ille tam marcidus, immo tam mortuus vt recondam, & velut ſepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus, quod ſine actione vlla agat, ſine labore vllo elaboret. Nunquã minus ſolus ſum, aiebat ille, quam cum ſolus: nunquam minus otioſus, quam cum otioſus. Vox egregia, & quam auſim dicere, natam in his ipſis hortis. Scilicet menti parati illi, non corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad ſalubrem quendam ſeceſſum à curis, atque turbis. Homines tibi moleſti? Hìc apud te eris. Occupatio exhauſit? Hìc replebere, vbi animo quietis illud pabulum, & ab aura puriore velut inſpiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres, illos ſapientes? In hortis habitarunt. Eruditas hodie, doctaſque animas? hortis delectantur, & in ijs diuina illa pleraque ſcripta procuſa, quæ miramur, & quæ nulla temporum ſeries, aut ſenectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot diſſertiones de natura debemus: vmbriferæ Academiæ de moribus: & ex hortorum ſpatijs diffuſi vberes illi ſapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcundo diluuio orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit ſe magis, erigitque ad alta iſte animus, cum liber, & ſolutus videt ſuum cælum: quam cum ædium, aut vrbium carceribus tenetur incluſus. Hìc mihi vos poetæ duraturum aliquod carmen pangite: hìc viri literati meditamini, & ſcribite: hìc vos Philoſophi de Tranquillitate, de Conſtantia, de vita, & morte diſputate. Ex Lipſio de Conſtant. lib. 2. cap. 3.

COMMENTARIVS.

Ad animi voluptatem potius, quam ad fructus arborum, & herbarum inde corpori alendo, hortos conſeri contendit Lipſius. Voluptatem autem, & commoditatem ſtudioſis literarum ex amœnitate, & quiete, ac ſilentio hortorum ad fœtus Muſæos pariundos præberi maximam. Lege non admodum diſparis argumenti Progymnaſma. 1. Voluminis mei, numero 34. inſcriptum STVDIVM IN SYLVIS, AC NEMORIBVS. Catullianæ dulcedinis fæliciſſimus quidam imitator en quomodo cum Lipſianis hortorum, & ruris voluptatibus conſpiret, & ſibi ſeceſſum iucundiſſimum ab vrbano ſtrepitu precetur.

Vmbra frigidulæ, arborum ſuſurri,
Antra roſcida, diſcolore picta
Tellus gramine, fontium loquaces
Lymphæ, garrulæ aues, amica Muſis
Otia, ô mihi ſi volare veſtrum
In ſinum ſuperi annuant benigni.
Si dulci liceat frui receſſu;
Et nunc ludere verſibus iocoſis:
Nunc ſomnum virides ſequi per vmbras;
Nunc mulgere manu mea capellam,
Lacteoq; liquore membra ſicca
Irrigare per æſtum, & æſtuoſis
Curis dicere plurimam ſalutem.
O quæ tunc mihi vita, quam beata,
Quam vitæ ſimilis foret deorum?
At vos, ô Heliconiæ puellæ,

Digitized by Google

Queis fontes & amœna rura cordi,
Si chara mihi luce chariores
Eſtis, commiſereſcite obſecrantis,
Meq́ue vrbis ſtrepitu tumultuoſæ
Ereptum in placido locate agello.

NVNQVAM MINVS SOLVS SVM, &c.] Magnificam vocem, & magno viro, ac ſapiente dignam appellat M. Tullius 3. de Offic. eamque explanat. Eſt autem P. Scipionis Africani maioris, qui prior Carthaginem ſubegit. HIC APVD TE ERIS.] Quibus multum intercedit negotij cum hominibus, propter animum varijs curis, & cogitationibus diſtractum, apud ſe eſſe non videntur. Vnde cum tranquillitatis, & otij cauſſa ex vrbibus in villas ſuas, aut in hortos ſuburbanos recedunt, colligendi cauſſa id facere creduntur, ſi præſertim Rempub. tractare ſolebant. Cicer 1. de Orat. dici memini, ludorum Romanorum diebus L. Craſſum, quaſi colligendi ſui cauſſa ſe in Tuſculanum contuliſſe. In Partit. exordio, quæ in Tuſculano cum filio finguntur habitæ, cum dixiſſet filius cupere ſe latinè audire, quæ ſibi pater de ratione dicendi græcè tradidiſſet ſi modò ipſi eſſet otium, &c, ſi vellet, reſpondet ad vtrumque pater, An eſt, mi Cicero, quod ego malim, quam te quam doctiſſimum eſſe? Otium autem primùm ſummum eſt, quoniam aliquando Roma exeundi poteſtas data eſt. ET AB AVRA PVRIORE, &c.] Cælum purius, ac ſalubrius ruri, quam in oppidis, vbi fumis, & expirationibus craſſis permiſcetur, & inquinatur.

IN HORTIS HABITARVNT.] Epicurus Athenis in horto habitabat, ibidemque diſciplinam ſuam tradebat. Propert. lib. 3. eleg. 20.

Illic (Athenis) aut ſtudijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis, docte Epicure, tuis.

Meminerunt etiam Iuuenalis, ſat. 14. *Quantum, Epicure, tibi paruis ſuffecit in hortis.* Cic. 5. de Finib. In Epicuri hortis, quos modò præteribamus. In Academia, loco ſuburbano, & nemoroſo, ab heroe Academo, vel potius Hecademo Hecademia dicta, habitabat, & philoſophabatur Plato. In Tuſculano, in ſedibus quæ erant ſub platano, allatis puluinis conſidentes viri Conſulares L. Craſſus, Q. Mucius Scæuola, M. Antonius de Oratore diſertiſſimè diſputant. In libris de Legibus, inter proceriſſimas populos, in viridi opacaque ripa inambulantes, tum autem reſidentes M. Tullius, Q. F. & Titus Pompon. Atticus diſputationem ordiuntur. VIRIDI ILLI LYCÆO.] Gymnaſium Ariſtotelis Lycæum in quo ille inambulans docebat, à qua inambulatione, ἀπὸ τῆς περιπάτου nomen Peripateticis, vt ab Academia Academicis. Hortis colendis etiam manu ſua delectari ſunt reges antiqui. Iuſtin. lib. 36. de Attalo rege Pergami, qui omiſſa regni adminiſtratione hortos fodiebat, gramina ſeminabat. Lyſander apud Xenophontem in Memorabil. narrat, hortū Sardibus viſum, quem Cyrus ſua manu conſeuiſſet. Vide Plutarchi Artaxerxem, Iul. Pollucem lib. 9. cap. 2. Cicer. de Senectute.

Cap. XI. Macedones comati, & barbati, atque ob id à Perſis turpiter victi.

Ex Syneſio in Encomio caluitij.

Macedones, & Græci, qui cum Alexandro profecti ſunt, ante certamen, quod in Arbelis geſtum eſt, experientia edocti, pilos ſummo militibus eſſe detrimento, publicitus raſi, deo, fortunaque, & virtute auſpice, de ſumma rerum dimicarunt. Eiuſmodi autem pilorum damnatorum fuit occaſio. Macedo quidam ſummiſſa mirum in modum cæſarie, altaque, ac denſiſſima barba Perſam adoritur. Hic, quanquam in tanto diſcrimine conſtitutus, ſeſe colligens, ſcuto, haſtaque abiecta, quaſi non idoneæ eſſent aduerſus Macedonum arma, obuiam proſilit, comminuſque hoſte intra ipſius arma occupato, barba, comaque prehendens militem, crinibus, piſcis inſtar hamo abſtractum, citra pugnam proſternit, proſtratumque educto aci-

Digitized by Google

nace confodit. Vidit hoc alius Perſa, ſtatimque alius, & alius; omneſque ſubinde clypeis abiectis, alium alius crinitorum eiuſmodi interceptum patentibus campis inſecuti ſunt. Ibat enim per totum agmen Perſarum quaſi teſſera quædam, homines crinibus arreptos facile expugnari. Soli igitur, vt veriſimile eſt, quotquot in Alexandri acie calui erant, in ordine permanſerunt. Dum hæc geruntur, Rex in ſumma conſilij inopia conſtitutus eſt, cum nudis ſibi cedendum eſſet, cui vel armati reſiſtere non poſſent, iam iamque futurum erat, vt pudendo belli coitu oppreſſus Alexander, in Ciliciam pedem referret, ſeſeque ridiculum Græcis omnibus præberet, inſana capillorum affectatione ſuperatus. Verùm, vt erat in fatis, Heraclidis Achæmenidas imperij ſceptra dedituros, claſſico receptui cani iubet, longiuſque abducto exercitu, ac opportunè poſitis caſtris tonſores immittit. Atque hi quidem muneribus à Rege pellecti, paſſim Macedones omnes nouacula deraſerunt. Dario vero, Perſiſque res deinceps pro voto non ſucceſſit: ſublata enim prehendendi anſa, cum multo ſuperioribus iniquo certamine congrediebantur.

NOTÆ.

Quod huic Macedoni *ἐντάγωνι* contigit, vt à Perſa ingenti barba correptus, & ad terram afflictus transfigeretur, ſimile Germanis militibus, propter caligas Carbaſina tela ſubſutas, & propemodū vſq; ad calceum tumentes, atque idcirco impeditè fugam ineuntibus, ſi quando Mars illis in pedes cecidiſſet. & ſepes tranſcendendæ, aut foſſæ ſaltu ſuperandæ forent, vel cōtigit, vel cōtingere aliquando potuit, vt hęrerent. & ab hoſte perſequente vel caperentur, vel necarentur. Quanquā huiuſmodi caligarum monſtraiam vſurpari deſierunt, habilioribus, & ad vſum accommodatioribus, & ad aſpectum gratioribus introductis. MACEDONES OMNES DERASERVNT.] Non eſt credibile raſum fuiſſe exercitum omnem, aut fieri potuiſſe, vt in procinctu iam ſtanti militi otium fuerit ad præbendum tonſoribus mentum, ne dicam tunc tanto exercitui impares numero ſufficere nequiuiſſe tonſores: quin potius videtur innuere voluiſſe eo facto, nihil tum fuiſſe reliquum, niſi vt militem inſtructum, & paratum pugnæ, irritet hoſtis in ſuum exitium, haud aliter, quam ſi leoni quis iubam reſecare tentaret. Ex lib de Coma, cap. 2.

DARIO VERO PERSISQVE RES, &c.] contra ſcribendum cenſeo. *Alexandro vero, Macedonibuſq; res deinceps pro voto ſucceſſit.* Et fortaſſe pro *iniquo certamine*, *quo certamine* legendum, quod tamen hiſtoriæ repugnat, vicerunt enim Macedones. Ideo addita negandi vocula lego, *pro voto non ſucceſſit.*

Cap. XII. Exemplorum vtilitas.

SEntentiæ, & decreta moralia vtilia, ac ſalutaria ſunt. Sed vt eadem quoque efficacia ſint, exempla quoq; accedant neceſſe eſt, ex quibus eorum vſus perſpiciatur. Sicut herbas qui ſeuit, opportunè eas irrigat, atq; alit, vt adoleſcant; ſic ſententiarum veluti frutices fouendi, & attollendi ſunt, vel ſole, vel pluuia exemplorum, vtrumuis enim præſtant. Illuſtrant, dum in rem velut præſentem ducunt, & facta oſtendunt, quæ facienda ſuadentur. Fouent enim, dum animum erigunt, & re docent, non noua, non ardua proponi; ſed & viam præeunt, in qua veſtigia tutò ponamus; ſicut qui gubernandi parum peritus eſt, vbi plures naues, curſū temperat, & ſequitur priores. Iam vada, & ſcopulos vitat, & ſine magna ſua arte portum cum prioribus petit, ac tenet. Vidiſtine etiam qui ad ſpeculum ſe comunt, faciem & cultū rectè diſponere? prorſus hic idē: aliena vita, & facta ſpeculum ſunt & imago, in qua te videas, & ad eam decore te cōponas. Quod magis fit, vbi varia, & multiplex lectio, exempla varia, & multa ſuppeditat, vt eligere ſit, & ad rem talē & talē appoſitū aliquid ſemper applicare. Ita ſicut

ſicut Zeuxis ille pictor olim Helenã effigiaturus (Cic. 2. de Inuent.) virgines Crotoniatarum pulcherrimas conduxit, & è ſingulis aptauit, quod præſtantiſſimũ eſſet in vnaquaque: ita, inquam, Princeps, & Politici viri ab exemplis factiſque illuſtribus potentiam (ea Helena eſt,) & prudentiam ſuam forment, Lipſius exempl. Politicor. lib. 1. cap. 1.

NOTÆ.

Bene, & accommodatis ſimilibus rem illuſtrauit Lipſius. Exemplorum vis magna eſt in vtramque partem. Exemplo namque homines incitantur; & permouentur vt vel honeſtati ſtudeant, vel turpitudini ſe dedant. Et exempla declarant, quàm facilia, iuſta, conducibilia præcepta, & leges fuerint. Siue autem quiddam factitandum, ſiue fugiendum ſit, longè potentiora ſunt ad motum animi quæ ſub ſenſum cadunt, & oculis videntur, manibus tanguntur, quàm quæ in chartis, quanquam grauiter, nec inſipienter calamo exarata leguntur. Condere leges; & dare præcepta paucorum, & horum quidem proborum, ac intelligentium eſt; qui acie mentis; quid in omni vita deceat, quid vtile; honeſtum, inhoneſtumue diſpiciunt. Exempla omnium communia ſunt, & omnibus ſua cuique in genere ſuo proponuntur ad imitandum. Doctrina & leges in admiratione.. & reuerentia ſunt; tanquam egregij magnorum ingeniorum partus. Exempla plurimum delectant, in quibus quiſque cernit, ſe id quod totiès optauerat, deo iuuante poſſe conſequi. Et ſanè laudem promereri non videtur; qui nullum ſibi vnquam illuſtre exemplum quod ſequeretur ſumpſit.

Cap. XIII. Ex Phædone Platonis profecerunt multum Chriſtiani Patres aduerſus Gentiles.

PRimus omnium Pherecydes Syrus æternitatem animorum induxit, quam paulò poſt ipſam Pythagoras eius diſcipulus confirmauit. Plato demum ratione addita, illam ipſam maximè tueri conatus eſt; vt ex eius tum alijs libris, tum ex Phædone perſpicuum fit. A quo non modo Cicero excellentiſſimam illam de mortis contemptu Tuſculanam diſputationem eſt mutuatus, ſed alij quoque plerique, quicunque ea de re bene quid ſcripſerunt. Et cum Chriſtianæ religionis fundamentum ſit immortalitatis aſſertio, vt legum etiam omnium; atque adeo rerum pub. nulla quidem alia firmiora maiores noſtri, qui primam Eccleſiam defenderunt, arma, quibus vterentur contra impiorum hominum vim habuere, quam diſputationem hanc Platonis, qua & idem quod ſe, Philoſophos antiquos hac de re cenſuiſſe docerent, nè nouas ipſi opiniones primi induxiſſe viderentur, & argumenta velut tela ſumerent, ad furioſos eorum impetus retundendos. Hinc enim illi Tertullianus, Origenes, Euſebius, Lactantius, ac plerique alij antiquorum Patrum, qui noſtræ religionis decreta propugnarunt, argumenta omnia, vel eadem, vt erant à Platone adducta, vel paulùm immutata depromſerunt. Hinc contra Stoicos, & Epicureos Platonici (nam iiſdem ſe Peripatetici, licet clam, & quaſi ſubdola amicitia coniungunt) armati prodiere. Hinc demum omnes, quicunque vel ante horum ætatem, vel poſtea extitere, rationes, ſi non ipſas, ſimiles tamen ijs accepere. Sebaſtian. Foxius Hiſpalenſis, Comment. in Phædonem.

NOTÆ.

PRIMVS PHERECYDES ÆTERNIT. ANIMOR, &c.] Hic primus ſoluta oratione ſcripſiſſe creditur. De hac eius opinione Cic. 1. Tuſculan. Itaque credo etiam alios tot ſæculis diſputaſſe de animis: ſed quod litteris extet, Pherecydes primus dixit animos hominum eſſe ſempiternos.

Hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maxime confirmauit: qui cum Superbo regnante in Italiam veniſſet, tenuit magnam illam Græciam cum honore, & diſciplina, tum etiam auctoritate. PLATO DEMVM RATIONE ADDITA, &c.] Platonicæ Philoſophiæ, & Platoni veteres Eccleſiæ Patres plurimum tribuerunt, quod (vt Cicero eum laudat. 2. de legibus) virum totius Græciæ ſapientiſſimum agnoſcerent, & in eo plurima à Chriſtiana religione minimè abhorrentia deprehenderent. Quanquam eum ſacras ſcripturas legiſſe non eſt probabile, cum græcè nondum extarent. Per interpretem Hebræum, græcè doctum diſcere multa potuit. Conſule Aug. Ciuitat. lib. 8. c. 11. & ibid. Coquæum. Numenius Pythagoreus item Philoſophus Platonem Moyſen Ἀττικίζοντα, Moyſen Atticiſſantem nominauit; adeo non pauca noſtrarum litterarum ſimilia ſcriptis ſuis complexus eſt. Auguſtinus Platonem paucis mutatis Chriſtianum fore dixit. Nomen diuini illi peculiare eſt. Semideum, vt Herculem, & Romulum Labeo numerandum cenſuit. Meliorem dijs antiquorum, & diuinitate digniorem idem Auguſtinus pronuntiauit. Ratio eius pro aſſerenda immortalitate animæ poſita inuenitur in Phædro dialogo. Quanquam eadem eſt in Phædone, quem librum de animo Cic. vocat, in 1. de Repub. Ab eodem repetitur in 1. Tuſculan. & in 6. de Repub. & in Catone.

Eam argumentationem licet in ſummam quandam colligere, nimirum hanc. Anima eſt immortalis, quoniam à ſeipſa, vel ex ſeipſa mouetur. Ex qua texuntur duo Syllogiſmi. Quidquid ex ſe mouetur, ſemper mouetur. Anima ex ſe mouetur; Ergo ſemper mouetur. Alter. Quidquid ex ſe, & ſemper mouetur, eſt immortale; ſed anima ex ſe, & ſemper mouetur; ergo anima eſt immortalis. Probat deinde Plato animam humanam non ſolum eſſe principium moti, ſed etiam ceteris motus principium afferre; principij autem nullam eſſe originem. Quod ſi ab alio non oritur, nec occidere, atque ita eſſe animam ſempiternam.

Lactantius lib 7. cap. 8. hanc ratiocinationem diſcutit, & parum firmitatis, atque auctoritatis habere arbitratur, ſi cum Theologiæ noſtræ placitis conferatur, ad probandam & implendam, vt ipſe loquitur, veritatem; nec rationem myſterij magni conſummat, nec ſummum bonum comprehendit. Deinde hoc argumentum etiam mutis animalibus æternitatem daret, niſi adiectione ſapientiæ ſecreuiſſet. Addidit igitur, vt effugeret hanc communitatem, fieri non poſſe, quin ſit immortalis animus humanus, cuius miranda ſollertia inueniendi, & celeritas cogitandi, & facilitas percipiendi, atque diſcendi, & memoria præteritorum, & prouidentia futurorum, & artium plerunque innumerabilium ſcientia, qua cæteræ careant animantes, diuina, & cœleſtis appareat. Quia & origo animi, qui tanta capiat, tanta contineat, nulla reperiatur in terra: ſiquidem ex concretione terrena nihil habeat admiſtum: ſed neceſſe eſſe in terram reſolui, quod eſt in homine ponderoſum & diſſolubile: quod autem tenue atque ſubtile, id vero eſſe indiuiduum, ac domicilio corporis, velut carcere liberatum ad cœlum, & naturam ſuam peruolare. Hæc ille. Nos de immortalitate animorum noſtrorum firmiorem ſermonem habemus, oracula Prophetarum, & verbum de cœlo allatum, *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent quid faciant. Timete autem eum, qui cum occiderit, habet poteſtatem animam, & corpus mittere in gehennam*, Matth. 10. Platonici autem argumenti vim non aſſecutum Lactantium, & quid ei reſponderi queat, vide ſis Ioannis Marianæ noſtri cap. 2. lib. 2. de morte, & immortalitate.

Cap. XIV. Hoſtilis audacia, & crudelitas capta vrbe.

Recenſet hanc Auguſtin. 1. Ciuitat. cap. 5. ex Salluſtio, his verbis, nempe ex orat. Cæſaris in bello Catilinar. dum oſtendit, quid coniurati Catilina duce perpetraturi ſint Romæ. Rapi virgines, pueros, diuelli liberos à complexu parentum: matresfamilias pati, quæ victoribus collibuiſſent; fana atque domos ſpoliari, cædem, & incendia fieri. Poſtremò armis, cadaueribus, cruore atque luctu omnia compleri. Hic ſi fama tacuiſſet, deorum ſedibus ſolere hoſtes parcere putaremus; & hæc non ab alienigenis hoſtibus, ſed à Catilina, & ſocijs eius nobiliſſimis Senatoribus, & Romanis ciuibus Romana templa metuebant. Sed hi videlicet perditi & patriæ patricidæ.

Ad idem caput Coquæus Homerum & Demoſthenem περὶ στεφάνου adducit, & in extremo hæc adnectit. Hæc omnia quæ enumerat Salluſtius, non ſunt de iure belli. Etſi enim liceat in bello iuſto hoſtes interficere, & in ſeruitutem redigere, & bona eorum

diripe-

Digitized by Google

diripere, quantum ſatis eſt ad damni compenſationem, vel ad vindicandam illatam iniuriam: & Ariſtot. 1. Politicor. dicit cap. 4. omnia quæ iuſto bello capiuntur eſſe capientium, & Plato 1. de leg. & Iure canonico diſtinct. j. & Iure ciuili, de captiuis hæc omnia confirmata ſint: ſi tamen velit Princeps omnia ferro, & cædibus complere, & totum hoſtis regnum vel maximam illius partem pro leuiori damno occupare, iniuſtum erit omnino. Et, ſi iam totum damnum reſarcitum eſt ex parte victoriæ, vel ex occupatione vnius ciuitatis, longius velle progredi, non videtur prorſus carere iniuſtitia.

COMMENTARIVS.

Cum duo ſint genera decertandi, vnum per diſceptationem. (verbis ſcilicet, & iudicio experiendo, & litem aduerſario apud Magiſtratum legitimum intendendo) alterum per vim (quæ vel bonis eius, qui cum nobis res eſt, vel etiam corpori affertur; quod genus, vt prius illud hominum; ita hoc belluarum eſt, à quibus & bellum eſt appellatum; illæ ſiquidem ad vim faciendam & nocendum arma naturalia acceperunt, dentes, vngues, cornua, totiuſque corporis robur, quibus ſe tueantur, atq; in alias animantes infirmiores adeoq; in obuios homines incurſent; cũ hos inermes & ſola mente conſilioque valentes natura produxerit; ſi priore vti non conceditur, & ſuſcipiendum bellum, tantum vt in pace viuatur, ſine iniuria: pax enim belli ſcopus ac finis, & ea bello, quamuis iuſto, eſt melior, & optabilior, ſi eius multa grauiſſima incommoda conſideres. Parta autem victoria conſeruandi ſunt, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt, hæc παραφραστικῶς. Ex Offic. lib. 1. RAPI VIRGINES, PVEROS, &c.] In tanto numero hiſtoriarum nihil dubito complures vrbium non ſpernendarum expugnationes, & vaſtationes legi, in quibus hoſtes cædibus, & direptionibus immaniſſimè debacchati ſint, cum nec ſacris templis, nec virginum, ac matronarum pudori, nec teneræ infantiæ, nec vlli demum ſexui, aut ætati; omnis humanitatis obliti, & in belluinam rabiem conuerſi parcendum ducerent. Sed ex tam multis calamitatibus, quas ſubactis ciuitatibus hoſtilis furor intulit, lubet illam Conſtantinopolitanam recitare, ex Chronico Georgij Phranzes, Protoueſtiarij, quod à me conuerſum in latinum edidi, anno DCIV. ſupra millesimum. Solus enim ille vir clariſſimus, & apud Conſtantinum VII. Imp. quoad vrbs capta eſt, gratioſus, veriſſima & certiſſima ſcripſit; qui omnibus rebus interfuit, magnam partem præfuit. Templum autem S. Sophiæ toto terrarum orbe nobiliſſimum ſic profanatum, & conſpurcatũ vehementiſſime lamentatur. Occupauit Conſtantinopolim Mahometus II. Anno Domini 1453. die Martis, ab initio lucis, ſeu diei, obſidione hebdomadis 3. Maij 29.

Qui irruerant (per portam Romanam puta) diripiebant obuios, capiebant, reſiſtentes mactabant, & in quibuſdam locis præ cadauerum obiacentium multitudine ſtratura viarum non apparebat. Vidiſſes ſpectaculum nouum, lamenta multa, & varia, captiuos trahi innumeros, nobiles item, ac primarias fæminas, & virgines, & deo conſecratas, quamquam eiulantes, ab eccleſijs auelli, raptariq́; crudeliter. Clamores item, & ploratus puerorum. Sacerdotes, & ædes ſanctas, dicataſq́; deſpoliari, & quod vel auditu eſt horrendum, vidiſſe ſacroſanctum ſanguinem, & corpus Chriſti in terram effundi, ac proyci; & honoranda vaſa diripi; & partim confringi, partim integra in ſinum abſcondi. Perinde de ornamentis faciebant, & imagines auro, argentoq́;, nec non margaritis decoratas pedibus conculcabant. De ornatu quoque, lectulis & menſis inſerebant, ſericiſq́;, & auro contextis veſtibus ſacris equos conſternebant. Alij pro tapetibus, cum cibum caperent, ſibi eas ſubyciebant. Pretioſos ſanctorum timeliorum lapides rapiebant, diuorumq́; ſacras reliquias pedibus conterebant. Alia item quam plurima ſceleratiſſima, & lacrymis porſequenda præcurſores illi Antichriſti deſignabant. O plena ſapientia, Chriſte Rex, & ininterpretabilia, atque inſcrutabilia iudicia tua. Erat inſuper videre longe ampliſſimum illud, ac diuiniſſimum ſapientiæ Dei templum, cælum terreſtre, thronum gloriæ dei, Cherubicum vehiculum, & alterum firmamentum, facturam manuum Dei, ſpectaculum, & opus eximium, totius mundi exultationem, illud elegans templum, & elegantibus elegantius, intra cuius adyta, & ſacras menſas edebant, & potabant; & inceſtas libidines ſuas cum virginibus, & pueris explebant. Quis te non lugeat, templum ſanctiſſimum? Vbique calamitas, & mœrebat omne caput. In domibus lamenta, & lacrymæ, in triuijs planctus, virorum ge-

mitus, fœminarum vlulatus, raptationes, captiuitates, diſtractiones. Genere illuſtres ad contemptum redigebantur, impij diteſcebant, platea, & anguli vbiq; malis omnibus redundabant. Nullus remanebat locus, quem non ſcrutarentur, & excuterent. O Chriſte Rex, qualis tunc tribulatio, & anguſtia? Omnia domicilia, & loca Chriſtianorum perquirebant, & perfodiebant impij, vt pecuniam abditam inuenirent: plurimiſq; theſauris & veteribus, ac nouis, ijſq; pretioſiſſimis rebus implebantur.

SI TAMEN PRINCEPS VELIT OMNIA FERRO, &c.] Cauendum in bello vehementer ab iniuſtitia, & iniuria, & habendam æquitatis rationem monet grauiſſimus ſcriptor militaris Onoſander cap. ſtrateg. 4. Tunc enim, inquit, exercitui contra hoſtes ſocius bellorum Deus, propitiuſque aſſiſtet; ipſique adeo milites erunt adeundis periculis promptiores. Poſtquam enim perſpexerint, ſe iniuriam non inferre, verùm illatam propulſare, nullius impietatis conſcij, abſoluta cum virtute, excelſoque animo militiæ ſeſe vltro dabunt. Ideoque quotquot arbitrantur, diuinum Numen ijs non ſuccenſere, qui bellum mouent, vel ſola iſta perſuaſione, etſi nihil ab hoſtibus ſæuum ſæuumque obtigerit, metu ſolliciti pauent ſemper, ac formidant.

Huc quoque pertinet quod idem præcipit cap. 38. de ſubactis ciuitatibus benigne, & humaniter tractandis. Sic enim & aliæ fortaſſis ad deditionem adducentur, ſperantes, ſe huiuſmodi humanitatis fore participes. Qui verò cum primùm vrbe aliqua potitus eſt, ſeſe illi acerbum, ac moleſtum exhibet, aut ciuium facultates diripiendò, aut ciues ipſos interficiendo, pulſandove, aliarum quoque ciuitatum animos ita alienat, vt & bellum perdifficile ipſi, & victoriæ ſpem deſperandam præparent, &c. Eodem tendit præceptum Cic. 1. Off. De euertendis autem, diripiendiſque vrbibus, inquit, valde illud conſiderandum eſt, ne quid temere, ne quid crudeliter fiat: idque eſt viri magnanimi, rebus agitatis punire ſontes: multitudinem conſeruare: in omni fortuna recta, atque honeſta retinere. Belli incommoda, ſeu captæ vrbis clades deſcribunt, & deplorant etiam Plato 2. de Repub. Chryſoſt. 6. de ſacerdotio. Vrbis excidium propter quorundam ſceleratum facinus ab Olympio Principe deprecatur, ipſamque vrbem Diocæſaream ipſi flebiliter ſupplicem introducit Nazianzenus, epiſt. 49.

Cap. XV. Encomium Lucis.

QVinque ſunt in luce præcipua commendatione, & admiratione digna. Ante omnia incomparabilis eius munditia, & puritas. Nihil enim luce mundius, & purius in rebus corporeis eſſe, ac ne fingi quidem poteſt. Nam cum per omnia permeet, etiam ſordidiſſima, omniaque purificet, atque emendet, nulla tamen ſordium contagione inquinatur, nulloque ſuæ puritatis damno afficitur. Deinde perquam mira eſt ipſius potentia, & efficacitas. Etenim lux eſt generale quoddam ac principale inſtrumentum cauſſarum cœleſtium, quo vis omnis ſiderum, omniſque cœlorum deſluxus, & effectus ad nos profertur: & quo vno fit in hoc noſtrate mundo, quidquid cœli potentia in eo fit. Poſtea lucis ſumma eſt iucunditas. Quapropter Salomon lib. Eccleſiaſt. cap. 11. ait, *Dulce lumen, & delectabile oculis videre ſolem.* Et ſenex Tobias dixit angelo Raphaeli cap. 5. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris ſedeo, & lumen cœli non video?* Scriptura quoque ſolet maximam lætitiam, iucunditatem, bonorum abundantiam, & fælicitatem vocabulis ad lucem pertinentibus exprimere: contrà verò ſummum mœrorem, & triſtitiam, calamitateſque, & miſerias vocabulo caliginis, noctis, & tenebrarum explicare. Nec tantum lux ipſa per ſe iucunda eſt; ſed etiam facit, vt alia omnia cum iucunditate, & voluptate cernantur. Nihil præterea eorum, quæ ſub ſenſus noſtros cadunt, luce pulchrius, venuſtius, & amabilius, & delectabilius eſt: quin, vt inquit Damaſcenus, lux eſt pulchritudo, & ornamentum omnis creaturæ viſibilis. Aufer enim lucem, & omnia in tenebris ignota iacebunt, nec proprium decorem, & venuſtatem oſtendere poterunt. Iam verò quis pro dignitate eloqui poterit, quanta ſit lucis fœcunditas? quanta in ſui diffuſione, ac multiplicatione velocitas? Etenim lux, quouſque eius vis pertingere poteſt, omne id ſpatium non tantum ex parte, ſed vſ-

quequa-

Digitized by Google

quequaque,& quoquo te vertas,puncto temporis ſparſa,claritate ſua penitus implet, & obtinet,&c. Benedict. Pererius,Comment. in Daniel.lib.4.

NOTÆ.

Tanta eſt huius accidentis(non enim ſubſtantiæ) nobilitas, tantum decus, venuſtas, iucunditas,amabilitas,vt eo Deus quoque Opt.Max.& Chriſtus eius & populus Chriſtianus, & pæne quidquid aliquid præſtantiæ continet,eo appelletur. *Deus lux eſt,& tenebræ in eo non ſunt vllæ*, 1.Ioan. 1. *Amictus lumine ſicut veſtimento*, Pſalm. 103. *Lucem habitat inacceſſibilem*. 1. Timoth. 6. De Chriſto Iſaiæ 49. *dedi te in lucem gentium*, Ioan. 8. *Ego ſum lux mundi*. De Chriſtianis Paulus Epheſ. 5. *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulate*. Cic. de vrbe Roma, 2. Catilin. Hæc vrbs lux orbis terrarum,arx omnium gentium. Quid hac metaphora dici potuit glorioſius? quid magnificentius? 4. Academ. Luce veritatis menti nihil dulcius. Terentiæ lib. 14. ep. 2. Hem mea lux? meum deſiderium. In clariſſima luce verſantur, qui ſummis funguntur honoribus, qui viuunt in oculis ciuium:ob quorum ora omnes ora obuertunt ſua:qui ſunt grati,& chari vniuerſis. Perridiculum & ſtoliditatis plenum eſt, quod Auguſtinus tractatu 34. in Ioannem de hæreticis Manichæis ſcribit. *Quia Chriſtus dixerit,ſe eſſe lucem mundi,putaſſe eos,eſſe ſolem hunc,quem videmus, nobis cum pecudibus communem, qui ortu, & occaſu ſuo definit diem. Non vtiq; eſt lux illa Chriſtus Deus,ſed qui cum Patre, & Spiritu ſancto fecit hanc lucem. Et lux quidem eſt Deus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quam Patriarchæ olim etiam caligantes, & cæci ſunt intuiti; lux obſcurans omnem lucem,lux ſuprema, & ſempiterna. Ad quam comparata lux iſta, quæ oculis cernitur,& noctis interuentu variatur, ac interrumpitur, meræ ſunt tenebræ.* Addo colophonem. Melius eſt pauxillum auri,magno ferri pondere: & breuis lux melior, quam æternæ tenebræ.

Cap. XVI. Laconum carmina & cantilenæ.

Ex Inſtitut. Laconi. Plutarchi.

CArminibus etiam,& cantilenis ſtudium impendebant,quibus tanquam ſtimulus inerat,quo ſpiritus maiores illis excitarentur,& ad res bellicas veluti quodam numinis afflatu incitarentur. Compoſitio autem ſimplex, & omnium deliciarum expers erat, nihilque aliud continebat, quam laudes eorum, qui ſe ſtrenue in vita geſſiſſent,& pro Sparta occubuiſſent:ideoque beati prædicabantur:eorumque viciſſim vituperationes,qui timidi,atque ignaui fuiſſent,tanquam triſtem,& infælicem degentium vitam,Poſtea verò quales futuri eſſent, profitebantur, & de virtutis ſtudio,vt ſuis ætatibus conſentaneum erat,gloriabantur. Quum enim tres chori, ſicut tres ætates eſſent,qui in ſollemnitatibus conueniebant, Chorus ſenum primus canebat, *Iuuenes eramus olim, Marte ſtrenui*. Cui ætate florentium Chorus ita reſpondebat, *Tales ſumus nos: experire ſi lubet*. Tertius autem, qui puerorum erat, *At nos futuri ſtrenui magis ſumus*. Embateria quoque carmina ad fortitudinem,audaciam, mortiſque contemptum incitabant,quibus vtebantur, & in choris, & ad tibiam, quum in hoſtes tenderent. Lycurgus enim bellicæ exercitationi ſtudium muſicæ annexuit, vt magnus belli ardor, modulatione temperatus, nihil à ſeipſo diſcrepans haberet. Itaque Muſis ante pugnam immolabat Rex,vt qui pugnabant,res memoriæ,& laude dignas gererent.

NOTÆ.

Lacodæmoniorum Reſpub. quondam, ſicut Creta ἑκατόμπολις, & rebus fortiſſimè geſtis, & ciuilibus inſtitutis,& ſeueriſſimis legibus clariſſima fuit, & à magnis ſcriptoribus deſcripta, ac celebrata. Legislatorem,virum minimè mollem Lycurgum habuit,qui Laconibus carmina, ſeu Muſicam duſtm

Digitized by Google

cam duûm generum præſcripſit, quod ad argumenta attinet. Prima choros habebat tres, ſenum, virorum, puerorum, qui virorum fortium, & pro Repub. interemptorum laudes canebant; ignauorum, & ῥιψασπίδων dedecus proſcindebant. Tandem vnaquæque ætas de ſe aliquid glorioſè adijciebat: ſenes, ſe quondam viribus, & virtute floruiſſe: viri maturi, ſe iam in eo flore conſtitutos, & auſuros omnia, ſi periculum vocet: pueri, ſe illos facilè ſuperaturos. Hi enim ſunt ſingulorum verſus, quibus alios fuiſſe adiectos par eſt intelligere.

Ἄμμες πόκ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι.
Ἄμμες δέ γ' εἰμὲν, αἰ δὲ λῇς, πεῖραν λαβέ.
Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεσθα πολλῷ κάῤῥονες.

Pollux lib. 4. cap. 5. Tyrtæo adſcribit. Triplicem chorum, inquit, Tyrtæus poeta inſtituit, ſecundum ætates vnumquemque, pueros, viros, ſenes. Magnanimitatis Laconicæ exemplum narrat hoc Rhodigin. lib. 18 cap. 2. In Leuctrica pugna à Thebanis proſtrata, exciſa, attritaque prorſum Lacedæmoniorum gloria eſt, nam ab ea vix amplius emerſere. Accepta igitur tam inſigni clade, ſuæ cuique aduenit calamitatis nuntius. At quorum propinqui cæſi in prœlio fuerant, in publicum ſe proripiebant nitidi, & hilares, aut (quod æque magnum eſt) hilaribus ſimiles. Quibus ſuperſtites fuerant neceſſarij, hi fere in luctum ſe dantes, domi continebantur, rari admodum priuatos lares egredi. Et ij quidem vltra fidem triſtes, & fronte nimis corrugata, & demiſſis oculis, diceres omnibus bonis exutos, ſolum denique exilij cauſſa vertere.

Cap. XVII. Exempla rerum antipathiæ, ſiue diſſenſus.

Gallinaceus pullus vix natus, equum, elephantumque nihil reformidat: miluum vel longe conſpectum adeo expaueſcit, vt ad matrem ſtatim confugiat. Eadem agno, & lupo, & alijs multis inimicitia eſt. Marſi & Pſylli ſerpentes illæſi tractant. Theſſalos, & quaſdam familias in Creta legimus laudanda faſcino afficere conſueuiſſe, intuendo verò infantes in tabem vertere. Fulmen aurum colliquat, intacto loculo; tum vina abſumit, vaſe nihil læſo. Adamantem ferunt ſolo hircino ſanguine molleſcere. Mala medica aſperſo in eorum cumulum pane (friato intellige) flaueſcere. Vno ſono in cithara tacto, moueri & aliud vniſonum videmus, quod nec prope etiam ſit: concuſſo verò tympano è lupi corio confecto, dicuntur ea diſſolui tympana, quæ ex ouillo corio ſunt confecta. Herculeus lapis ferrum ad ſe trahit, adamas, & electrum pilos, & ſurculos. Quid verò æque mirandum eſt, quam antiquum illud miraculum nauigatoriæ pyxidis, cuius extremum perpendiculum temperati magnete ferri, in incredibili diſtantia, ad eas ſemper partes ſe conuertit, quæ ad polos ſpectant? Quid quod leo animalium omnium terror, gallinaceo tamen gallo terretur, præſertim cantum emittente? Taurum affirmant, quamuis furentem, alligatum ficui ſtatim manſueſcere: Braſſicæ, & rutæ tanta inimicitia eſt, vt iuxta ſeri nolint. Cucumis autem ſuppoſito oleo recuruari videtur. Aurum neque oleum, neque aquam imbibit: argentum viuum ſtatim, ac raptim quodammodo ebibit. Oleum aquæ non admiſcetur, quam nec adiantum admittit, quanquam riuos, & fontes amet. Calx verò, & ſpongiæ, & id genus liquida omnia ita abſorbent, vt mirari liceat, cum alioqui inter ipſa non parua contrarietas ſit. Et illud quoque mirandum eſt, quod oſcitante alio & nos pariter, niſi aduertimus, oſcitamus; & alio edente acerba quædam, ſaliua alteri in os proſilit. Catablepha animal hominem ad mille paſſus conſpectum interficit. In fœtus ſigna quædam tranſire videntur eorum, quæ matres auidiſſime appetiuere, nec conſecutæ ſunt. Octimeſtris partus non viuit, cum tamen ſeptimeſtris viuere conſpiciatur. Porrò ſupra omnem credulitatem eſſe videtur echeneis, paruus piſciculus, remoram appellamus: qui medio in mari nauim vi, atque impetu ventorum actam ſiſtat, vt alij ferunt: aut

ſaltem

Digitized by Google

ſaltem, vt alij tardet: & infinita alia id genus, quæ incredibilis admirationis ſunt plena, inter quæ & contagionum natura eſt. Hieronym. Fracaſtor. Homocent. cap. 1.

COMMENTARIVS.

Antipathijs hactenus enumeratis adde has quoque ex Rhodigin. lib. 15. cap. 25. Elephas furens ariete viſo quieſcit, ac conflacceſcit eius impetus. Viperam ſiſtit fagi ramus, ſi admoueatur. Permouet omnia electrum, aduocatque, præter ocimum, & quæ fuerint oleo perlita. Coluber nudum hominem timet, operimentis indutum perſequitur. Serpens ſi ſemel calamo percutiatur, interit: ſi iterum, confirmatur. Equus item generoſum, & ferox animal cameli nec aſpectum, nec odorem ſuſtinet. Cyrus Rex cum copias ſuas valido Lydorum equitatu inferiores arbitraretur, magnum camelorum numerum in acie prima ante peditatum ſtatuit: Lydorum equi ſimul camelos olfecere, mox conſternati ſeſſores excuſſerunt, & in ſuos conuerſi peditum ordines protriuerunt. Ita Crœſi ſpes ad nihilum recidit. Pierius lib. 13. EADEM AGNO, ET LVPO] Cum Horat. ſibi cum Mena Pompeij liberto maximum odium intercedere vellet declarare, ſcripſit Ode 4. Epod.

Lupis, & agnis quanta ſortito obtigit
Tecum mihi diſcordia eſt.

Agnus modo natus, qui nondum extra ouile vllum animal conſpexit, audito lupi vlulatu exanimatur. Ouillæ item fides, ſi iungantur ex lupi inteſtino factis, abſonæ ſunt, & velut præ metu mutæ manent. De irreconciliabili diſſidio Prouerb. prius lupus ouem ducat vxorem. Plaut. Pſeud. *Vt manelis lupos apud oues linquere, quam hos domi custodes.* MARSI, ET PSYLLI SERPENT. ILLÆSI TRACT.] Teſtis Plin. 21. cap. 13. Mirum tamen eſt, inquit, venena portantes ore, fingenteſque, ipſas non mori: niſi quod illa domina rerum omnium (natura) hanc dedit repugnantiam apibus: ſicut contra ſerpentes Pſyllis Marſiſque inter homines. Et rurſum lib. 28. cap. 3. Quorundam hominum tota corpora proſunt, vt ex his familijs, quæ ſunt terrori ſerpentibus, tactu ipſo leuant percuſſos, ſuctuque modico. Quorum è genere ſunt Pſylli, Marſique, & qui Ophiogenes vocantur, in inſula Cypro.

LAVDANDO FASCINO AFFICERE] Nocebat teneris magis faſcinum, ait Turneb. lib. 9. cap. 28. quam puberibus. Facilius enim maliſenſus, & noxa oculo tranſmittebatur, quem ὀφθαλμὸν βάσκανον oculum faſcinantem, ſeu inuidum Plutarchus appellat; cauſſamque & ipſe, & Alexander Aphrodiſæus quærunt: ſcriptumque eſt ab Alciphrone, δυσμενὴς καὶ βάσκανος ὁ τῶν γειτόνων ὀφθαλμὸς, φησὶν ἡ παροιμία, malignus, & faſcinator eſt, vicinorum oculus, inquit parœmia. Laudari interdum metuebant, quod vim faſcini habere opinabantur. Idcirco à laudantibus addi vocem hanc *præfiſcini* volebant, id eſt, ſine faſcino, qua teſtarentur, ſe non faſcinandi voluntate, ſed ſincerò laudandi animo ſine liuore vllo, & candidè loqui. Tertullian. de virginibus velandis. Nam eſt aliquid etiam apud Ethnicos metuendum, quod faſcinum vocant, infæliciorem laudis & gloriæ enormioris euentum. Qui porrò laudabatur, ei laudationem nihil credebant obſuturam, ſi quodam amuleto eſſet præmunitus, quale eſt apud Maronem baccar herba, Eclog. 7.

Paſtores hedera creſcentem ornate Poetam
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codrò.
Aut ſi vltrà placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

FVLMEN AVRVM COLLIQVAT, &c.] Omnibus modis admiranda & ſtupenda ſunt quæ à Plinio, Seneca & alijs rerum naturalium indagatoribus de fulmine traduntur. Pauca è Plinio recitabo, lib. 2. cap. 52. *Fulminum ipſorum plura genera traduntur. Quæ ſicca veniunt, non adurunt, ſed diſſipant. Quæ humida, non vrunt, ſed infuſcant. Tertium eſt, quod clarum vocant, mirificæ maximè naturæ, quo dolia exhauriuntur, intactis operimentis, nulloq; alio veſtigio relicto. Aurum, & æs, & argentum liquatur intus, ſacculis ipſis nullo modo ambuſtis, ac ne confuſo*

Digitized by Google

quidem ſigno cera. Martia Princeps Romanarum illa grauida, partu exanimato ipſa extra vllum aliud incommodum vixit. In Catilinariis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio ſereno die fulmine ictus eſt. De fulmine diſputat multa lib. 11 Quæſt. Natural. Seneca. ADAMANT. FER. SOLO HIRCIN. SANG. MOLLESCERE] Seneca de conſtantia Sapientis, oſtendens eundem aduerſus omnem iniuriam inuictum eſſe. Inuulnerabile eſt non quod feritur, ſed quod non læditur. Ex hac tibi nota ſapientem exhibeo. Nunquid dubium eſt quin certius robur, quod non vincitur, quam quod non laceſſitur? cum dubiæ ſint vires inexpertæ: at meritò certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit. *Sic tu ſapientem melioris ſcito eſſe naturæ, ſi nullius illi iniuria nocet, quam ſi nulla ſit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota vis hoſtilis exterret: non cui pingue otium eſt inter deſides populos. Huiuſmodi igitur ſapientem nulli eſſe iniuriæ obnoxium. Itaque non refert quam multa in illum tela conyciantur, cum ſit nulli penetrabilis.* Quomodo quorundam lapidum, inexpugnabilis ferro duritia eſt, nec ſecari adamas, aut cædi, vel deleri poteſt: ſed incurrentia vltro retundit, &c. Cæterùm adamantem contra vetuſtam, & vulgarem opinionem, & malleolo in ſcrobem redigi, & piſtillo in mortario conteri, ex Garciæ Hiſpani experimentis notat Lipſius. MALA MEDICA ASPERSO PANE FLACCESCERE] Medicam arborem huiuſmodi verbis deſcribit Plin. lib. 12. cap. 3. Malus Aſſyria, quam alij vocant Medicam, venenis medetur. Folium eius eſt vnedonis, intercurrentibus ſpinis. Pomum ipſum aliâs non manditur, odore præcellit, foliorum quoque, qui tranſit in veſtes, vnà conditus, arcetque animalium noxia. Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, alijs cadentibus, alijs matureſcentibus, alijs vero ſubnaſcentibus. Tentauere gentes transferre ad ſeſe propter remedij præſtantiam fictilibus in vaſis, dato per cauernas radicibus ſpiramento, qualiter omnia tranſitura longius, ſeri arctiſſimè transferrique meminiſſe conueniet, vt ſemel quæque dicantur: ſed niſi apud Medos, & in Perſide naſci voluit. Hæc autem eſt, cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus eſculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. CONCVSSO VERO TYMP. E LVPI CORIO, &c.] Similis antipathia inter duo coria, tympanis inducta, lupi, ſcilicet & ouis, ei, quam de fidibus lupinis, & ouillis ſupra diximus. HERCVLEVS LAPIS FERRVM AD SE TRAH.] Lapis iſte magnes eſt; Herculei nomen fortaſſis à vi Herculea ſumpſit. Trahunt etiam res illi affrictæ. De eius natura differit Lucretius lib. 6. Extat de eodem lapide longiſſima, & eruditiſſima diſputatio noſtri Laurentij Forer, impreſſa Ingolſtadij, anno 1618. & iterato Dilingæ anno 1624. LEO ANIMAL TERROR. GALLINACEO, &c.] Cauſſam quare leones gallos gallinaceos aſpectare nequeant, & fugiant, Lucretius lib. 4. vult eſſe quædam ſemina acria, à corporibus illorum in oculos eorum delata, eosque pungentia, quem illi dolorem non ferant. Verſus ſubiungo.

Quin etiam gallum noctem explaudentibus alis
Auroram clara conſuetum voce vocare,
Nenuquennt rapidi contra conſtare leones,
Inque tueri: ita continuo meminere fugai,
Nimirum quia ſunt gallorum in corpore quædam
Semina: quæ cum ſunt oculis immiſſa leonum
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Præbent, vt nequeant contra durare feroces.
Cum tamen, hæc noſtras acies nil lædere poſſint:
Aut quia non penetrant; aut quod penetrantibus illis
Exitus ex oculis liber datur, in remeando
Lædere ne poſſint ex vlla lumina parte.

Aliam rationem, & ſubtilem ex Proclo profert Pierius in Leone, quem videbis. TAVRVM AFFIRMANT ALLIGATVM FICV &c.] non ficu, ſed ramo caprifici circumdatum. Adi Pierium lib. 52. in Caprifico.

BRASSICÆ, ET VITE TANTA INIMICITIA.] Braſſicæ quoque cum vitibus magnum eſt diſſidium, de quo multa Pierius in calce voluminis ſui. QVÆ MATRES

AVI-

Digitized by Google

AVIDISS. APPETIVERE, NEC CONSECVTÆ] *κίσσα*, ſeu *κίττα* malacia Plinio, morbus grauidarum mulierum, inſolitos, & aliquando perabſurdos cibos appetentium, vt carbones, carnes crudas, terram, & neſcio quæ alia. Quibus niſi fruantur, fœtus ſigna quædam, nonnunquam rerum appetitarum, ſimilia in corpore gerunt. Vidi ego capillulos nigros & criſpulos, in formam, & magnitudinem mori maturi, conformatos, media in maxilla cuiuſdam ſatellitis. Scribit de his Rhodigin. lib. 6. cap. 1. OCTIMESTRIS PARTVS NON VIVIT] de octimeſtri partu lege quæ afferuntur à Rhodigino, lib. 20. cap. 1. lib. 22. cap. 12. & 13. SEPTIMESTRES VERO VIVVNT] de hoc partu idem cap. 12. Cicer. Attico lib. 10. epiſt. 20. Tullia mea peperit 14. Kalend. Iun. puerum *ἑπταμηναῖον*. Quod *εὐτόκησε*, gaudebam. Quod quidem eſt natum, perimbecillum eſt. PARVVS PISCICVLVS. REMORAM APPELLAMVS] A retinendis nauibus ei græcè nomen eſt echeneis, pedalis eſt magnitudinis; impedimentum, & obiectam tardationem *ἱερογλυφικῶς* ſignificat. Pierius lib. 30 Plutarch. 2. ſympoſ. quæſt. 7. & problem. q. 3. Alciati emblema eſt 82. in facile à virtute deſciſcentes.

Parua velut limax ſpreto Remora impete venti,
Remorumq́, ratem ſiſtere ſola poteſt:
Sic quoſdam ingenio, & virtute ad ſidera vectos
Detinet in medio tramite cauſſa leuis.
Anxia lis veluti eſt, vel qui meretricius ardor,
Egregijs iuuenes ſeuocat à ſtudijs.

Comment. Claudij Minois perlege.

INTER QVÆ ET CONTAGIONVM NATVRA EST.] Quòd contagio ſit quædam ab vno in aliud tranſiens infectio, vel ipſum nomen oſtendit: in duobus enim ſemper contagio verſatur, ſiue illa duo diuerſa ſint; ſiue duæ continuæ vnius partes. Verùm quæ inter diuerſa fit, ſimpliciter, & propriè contagio dicitur: quæ vero inter duas vnius partes, non proprie, ſed quodammodo. Videtur autem & conſimilis eſſe in vtroque infectio, & cui contagio fit, & à quo fit. Tum enim contagionem factam dicimus, cum ſimile quoddam vitium vtrumque tetigit: quam ob rem, qui hauſto veneno pereunt, infectos quidem fortaſſe dicimus, contagionem autem accepiſſe minimè. Et in aëre quæ ſimpliciter putreſcunt, lac, & carnes, & reliqua, corrupta quidem vocamus, non autem contagionem paſſa, niſi & aër ipſe corruptus ſimiliter fuerit. Fracaſtor. de Contag. cap. 1.

Cap. XVIII. Ex neutra ſorte de cuiuſquam virtute, aut vitio iudicandum: & quam bonos terræ motus (ſed ad tempus) efficiat.

Ex Agathia lib. 5.

ILlud vero eſt manifeſtiſſimum, quod neque ſi quis diutiſſimè ſuperuiuat, & impune ei omnia proſperè ſuccedant, hoc ſufficiat ad probandam ipſius iuſtitiam: neque ſi quis moriatur morte atroci admodum, certum argumentum fuerit maioris iniuſtitiæ; ſed certiſſimè nobis explorata, cognitaque erit vitæ hîc actæ ratio, & punitio quænam ſit, cum eò peruenerimus. Poſt terræmotum Byzantij maximum, quomodo ex pauore ingenti homines paſſim ad ſanctimoniam vitæ conuerſi fuerint, eodem libro in hunc modum exponit.

Cæterùm nemo tum temporis erat, qui non metu vehementer perculſus, attonituſque eſſet. Quocirca vota quotidie nuncupabantur, hymnique ſupplices audiebantur, omnibus in vnum congregatis, & quæ verbis quidem ſemper laudantur, re

autem ipſa rarò confirmantur, tum vbique promptiſſimè præſtabantur. Iuſti enim confeſtim omnes in mutuis contractibus videbantur, adeo, vt & Principis quæſtui renuntiantes, ex legum norma iudicia exercerent, & qui potentiores eſſent, quiete, modeſteque ſe gerentes, iuſta, æquaque facerent, & à turpibus factis abſtinerent. Nonnulli verò vitæ inſtituto prorſus immutato, ſolitariam quandam, & montanam vitam ſunt amplexi, opibus, & honoribus, omnibuſque rebus, quæ hominibus ſolent eſſe gratiſſimæ renuntiantes, ac valedicentes. Plurima etiam templis donaria offerebantur: & noctu lautiores, opulentioreſque ciues, plateas obeuntes, largo cibo, & veſtibus donabant egentes, miſerrimoſque homines, qui frequentes claudi, alijſque membris mutili humi iacebant, ſtipem mendicantes. Hæc autem omnia ad certum tempus fiebant, recenti videlicet adhuc, & vigenti metu. Simul ac verò malum remitti, ac ceſſare cœpit, mox plerique ad priſtinos mores redierunt. Vocari autem poſſit talis animorum motus, atque impetus non iuſtitia reuera, neque pietas ſolida pariter, atque efficax, qualis ex recta opinione, & conſtantiſſimo ſtudio in animis efformari ſolet: ſed machinatio quædam incompoſita, & veluti nundinatio fallaciſſima ad ſubterfugiendum, ac propulſandum malum inſtituta. Bona itaque opera ita demum neceſſitate vrgente deguſtamus, quamdiu metus premit.

N O T Æ.

Vita longa, opum affluentia, multitudo amicorum, placidus ex hac luce diſceſſus, ſumma denique fælicitas nec virtutem, ac probitatem hominis, nec Dei erga eum fauorem, & gratiam arguunt: nec contrà vita breuis, violenta, & dira mors, opes exiguæ, immò paupertas, ſolitudo ab amicis, infortunia, & calamitates improbum, ac Deo inuiſum oſtendunt. Quin probum, & gratum potius: ſiquidem *quos amat, arguit, & caſtigat,* Apocal. 3. Quos auerſatur, ijs plerumque omnia ad voluntatem fluentia largitur: vt dum viuunt hanc vitam, delicijs, & voluptatibus ſeſe expleant, quoniam poſt obitum in ſempiterna miſeria ſunt victuri. *Proſperitas,* inquit Gregor. M. lib. 25. Moral. *innocentiæ teſtis non eſt, quia multi ad perennem vitam per flagella redeunt: & pleriq; ad futura ſupplicia perducendi, ſine flagello moriuntur.* Et in Paſtor. *Præſentis vitæ proſperitas aliquando eapropter datur, vt ad meliorem vitam prouocet: aliquando vt in æternum plenius damnet.* Nihil Senecæ de Prouidentia, cap. 3. videtur infælicius eo, cui nihil vnquam euenit aduerſi. Non licuit enim illi ſe experiri: indignus viſus eſt, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignauiſſimum quemque refugit. Quaſi dicat, quid ego iſtum mihi aduerſarium aſſumam? ſtatim arma ſubmittet. Non opus eſt in illum tota potentia mea, leui comminatione pelletur: non poteſt ſuſtinere vultum meum, &c. Idem. cap. 2. Patrium habet deus aduerſus viros bonos animum, & illos fortiter amat. Et operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. Languent per inertiam ſaginata, nec labore tantum, ſed mole, & ipſo ſui onere deficiunt, &c.

Cum ad iudicium de vniuerſis vitæ tranſactæ rationibus venietur, tum quiſque haud obſcurè intelliget, quo loco apud Deum fuerit, & vtrum ex iuſtitia præmium, an ex iniuſtitia pœnam ſit commeritus. *Omnia in futurum ſeruantur incerta,* Eccleſiaſt. 9. Deinde Agathias illuſtri exemplo terræ motus Byzantini docet, quam mobiles & inconſtantes ſint hominum animi in ijs, quæ aliquo iræ diuinæ ſigno, vt terræ motu, eluuie, incendio, portento commoti, & conſternati, pie, & ſanctè actitanda, & ad commiſſa expianda ſuſceperunt. Statim quippe, vt terriculamenta illa diuinitus inuecta deſierunt, conſiliorum ſuorum immemores ad ingenia reuertuntur: vt non niſi ſimulata, ac perſonata pietas, & religio, ac ſanctimonia, quidquid hactenus fecerunt, haberi poſſit. Niſi vltionem cæleſtem metuiſſent, à flagitijs minimè temperaſſent.

* * *

Cap.

Digitized by Google

Cap. XIX. Sedes imaginum apud veteres.

QVinque præſertim in locis inuenio collocatas fuiſſe, ab antiquis imagines, in atrio, in limine, cubiculo, pinacotheca, bibliotheca. Nec eædem erant in omnibus. In atrio gentilitiæ imagines, & auorum ex cera expreſſi vultus ordine ſtabant. Foris vero, & in limine eorum imagines ponebantur ex ære ſolidaue materia, qui præ cæteris illuſtres, atque inſignes extiterant. De vtriſque Plin. lib. 3. c. 25. In cubiculis lares erant, & in totum quas cubiculares appellabant, vt eorum quos chariſſimos haberent. In Pinacothecis temere, neque ad viuum expreſſas imagines aut deorum, atque heroum, ſiue fabulas aliquas, atque hiſtorias depictas habebant. Plin. Pinacothecas veteribus tabulis conſtruunt, alienaſque effigies colunt. Petron. In Pinacothecam perueni, vario genere tabularum mirabilem. Nam & Zeuxidis manus vidi, nondum vetuſtatis iniuria victas, & Protogenis rudimenta, &c. Viri docti pinacothecam quà idem eſſe cum Tablino, quà promiſcuè ſaltem vſurpari autumant. A quibus diſſentio. Tametſi enim πίναξ tabulam ſignificet, Latini tamen Tablinum à tabulis non pictis, ſed quibus acta, & rerum geſtarum Commentarij perſcriberentur, appellarunt. Plin. quoque manifeſtè Tablinum à Pinacotheca ſeparat, & Vitruuius lib. 6. cap. 4. & 5. Supereſt bibliotheca, in qua eruditorum hominum, vt Philoſophorum, Oratorum, Poetarum imagines poſitæ, partim expreſſæ ad viuum, partim confictæ. Dionyſius noſter Petauius, Notis in Syneſium.

COMMENTARIVS.

Quanti fierent olim imagines apud Romanos, indicat Plin. lib. 35. cap. 2. ita ſcribens. Imaginum amorem flagraſſe quondam teſtes ſunt & Atticus ille Ciceronis, edito de his volumine, & M. Varro benigniſſimo inuento, inſertis voluminũ ſuorũ fæcunditati non nominibus tantum ſeptingentorum illuſtrium; ſed & aliquo modo imaginibus, non paſſus intercidere figuras, aut vetuſtatem æui contrà homines valere, inuentione muneris etiam Dijs inuidioſus, quando immortalitatem non ſolum dedit, verùm etiam in omnes terras miſit, vt præſentes eſſe vbique & claudi poſſent. Quæ in eodem capite à Plinio de atrienſibus imaginibus dicuntur, ea Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 24. explicatius diſſerit, quem locum ad verbum adſcribo.

Ceree maiorum imagines in atrijs domorum ſingulis diſponebantur armarijs, quos ita celebrabant, colebantq; ac ſi illi, quorum vultus exprimebantur, viuerent. Quas feſtis diebus, & in ſua gratulatione, ac letitia laureis ſertis, ac floribus ornare, illorumque natales dies feſta luce celebrare ſolebant. In luctu verò, & gemitu familie, tanquam conſcij doloris eſſent, & tacita mœſtitia funeſtarentur, deformare, tantoq; honore dignos putabant, vt illos cum ſingulis imaginum titulis, illorum precipuè, quorum dignitas, maximeq; res geſte fuere, in exequiali pompa, & apparatu funeris extra ædes producerent, & longa ſerie, velut familie decora repræſentarent, illaq; defunctorum exequias, & vnà funus comitarentur.

Inſtitutum ſeruandi expreſſas in cera maiorum imagines inde manauit, vt eorum aſpectus eſſet poſteris ad virtutem, & res præclaras inuitamentum. Salluſt. in Iugurth. *Audiui ego Q. Max. P. Scip. preterea ciuitatis noſtræ preclaros viros ſolitos ita dicere, cum maiorum ſuorum imagines intuerentur, vehementiſſimè animum ſibi ad virtutem accendi, ac memoria rerum geſtarum eam famam egregijs viris in pectore creſcere* Item Valer. Max. lib. 5. cap. 8. prudentiſſimo viro ſuccurrebat, effigies maiorũ cum titulis ſuis idcirco in prima ædium parte poni ſolere vt virtutes eorum poſteri non ſolum legerent, verum etiam imitarentur. Quid igitur vituperationis habet, cum ſanctorum vtriuſque ſexus ſtatuas, & imagines cum in templis, tum domi apud Catholicos aſſeruari videmus? Nonnunquam & in iuditium ad animos iudicum permouendos ferebantur. Quintil lib. 6. cap. 1. Quidam inſculptas geſtabant in annulis. Valer. lib. 3. cap. 5. Maximi fiebant fumoſæ imagines ex longinquitate temporis. Eo ſiquidem antiquam maiorum originem illuſtrius prodere videbantur. Cic. in Piſon. Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil præter colorem. Et Seneca epiſt. 44. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus.

nibus, Palæottus Cardin. de Imag. lib. 2. cap. 16. In propria virtute, & rectè factis nobilitatem conſiſtere cenſeat ſapientes: & illi Iuuenalis Sat. 8. prorſus aſſentiuntur.

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas ſola eſt, atque vnica virtus.

Silius Baſſus declamator apud Senecam patrem, Controuerſiar. lib. 1. Quidam auitas, paternaſque flagitijs obſcurauerunt imagines: quidam ignobiles nati fecere poſteris genus. In illis non ſeruaſſe quod acceperant, maximum dedecus: in his quod nemo dederat feciſſe, laudabile.

FORIS VERO, ET IN LIMINE, &c.] Sic habet Plin. Aliæ foris, & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpolijs, quæ nec emptori refigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipſæ domus; & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. IN CVBICVLIS LARES ERANT.] Fuere literati qui tradiderunt veteres duo habuiſſe lararia, & hæc à Plinio ſalutatoria cubicula appellari, in quorum altero deos immortales, dijs immortalibus progenitos: in altero diuos, qui ex hominibus in deorum numerum relati fuiſſent, venerarentur: quos vtroſque deos, prout ferebat occaſio, & ſalutabant, & floribus, ac thure, & cætero thymiamate, & interdum quoque victimis, alijſque rebus ſibi, ſuiſque propitios faciebant. Gyrald. Syntag. 15. Forſitan ad hoc lararium Peranius reſpexit, cum Larium imagines cubiculares vocauit: Vel dicamus ſimpliciter, Larium imagines haberi ſolitas in cubiculis. VT EORVM QVOS CHARISS. HABERENT.] Imago dicitur quaſi imitago, & abſentes præſentes facit, vt epiſtola, ſed aliter: illa per aſpectum, hæc per calamum. Amantes autem delectat vnà eſſe vt poſſunt. Sueton. in Calig. de Germanici liberis. Plin lib. 35. IN PINACOTHECIS TEMERE, NEQVE AD VIVVM, &c.] Quidam ad Pinacothecas referunt, quæ paulo ante de cereis imaginibus per atrium, & armaria diſpoſitis attulimus. Plin tamen loco videtur diſtinguere & conuincit appellatio, à πίναξ enim tabula pinacotheca, vt ſi dicas repoſitorium tabularum. Conſentiunt & verba Petronij. BIBLIOTHECA, IN QVA ERVDIT. HOM.] Primum Aſinius Pollio Romæ, Auguſti hortatu Atrium Libertatis in monte Auentino extruxit, ſeu potius reparauit, & in eo Bibliothecam publicauit. Queritur libellus Ouidij. 3. Triſt. eleg. 3. ſe in hanc bibliothecam non receptum.

Nec me quæ doctis patuerunt prima libellis
Atria, Libertas tangere paſſa ſua eſt.

Alias duas condidit Auguſtus. Priorem Octauiam in Porticu, quam ſororis ſuæ memoriæ, & nomini dedicauit, iuxta theatrum Marcelli. Ab hac quoque Ouidius ſpretum ſe ſignificat.

Altera templa peto, vicino iuncta theatro:
Hæc quoque erant pedibus non adeunda meis.

Altera dicta eſt Palatina à loco, quoniam in ipſo palatio Sueton. cap. 29. Templum Apollinis in ea parte palatinæ domus excitauit, quam fulmine ictam à deo deſiderari haruſpices reſponderunt. Additæ porticus cum bibliotheca latina, Græcaque. Ab hac ſimiliter ſe repulſum lamentatur Ouidius.

Quærentem fruſtra cuſtos, & ſedibus illis
Præpoſitus ſancto iuſſit abire loco.

Harum Bibliothecarum præcipuus ornatus imagines, & ſtatuæ, quas vnà cum libris diſponebant, Oratorum, Philoſophorum, Poetarum, Hiſtoricorum. Plin. lib. 35 c. 2. Non eſt prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem non ſolum ex auro, argentoue, aut certe ex ære, in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in ijſdem locis loquuntur; quin imo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus, &c. Ex Lipſio de Bibliothecis cap. 5. & 10.

Cap.

Cap. XX. Salem Aegyptii auerſabantur.

Eius auctoritas, ſymbolum, religio, gratia, neceſſitas.

ÆGyptij ab omni ſale ſic abhorrebant, vt ne pane quidem ſalito veſcerentur: quippe cum vitæ puritatem in primis adamarent, omnia nequitiæ irritamenta ſubmouenda cenſebant. Salem autem libidinem propter calorem excitare, ſeminalemque vim expergefacere, & acuere; inde ſalacitatem petulantiæ nomen; inde Venerem mari, vel ſalo natam fingi; inde maritos deos omnes laſciuiores, fæcundiores habitos à Poetis. Negari tamen non poteſt, maximam fere vbique ſemper ſalis auctoritatem fuiſſe, in ſacris præſertim, quæ æternus ille legiſlator non niſi cum ſale peragi voluit, Leuit. 2. Sed, apud Ethnicos quoque, nulla ſacra ſine mola ſalſa peragebantur, qua hoſtia conſpergebatur. Fuit & aliquando ſal amicitiæ ſymbolum, durationis gratia: corpora enim ſolidiora facit, & diutiſſimè conſeruat. Vnde hoſpitibus ante cibos apponi ſolitum, quo amicitiæ firmitas, ac perſeuerantia ſignificaretur. Vel quia ſicut ſal multis, & fuſilibus in vnum, & ſolidum coit: ita ex diuerſis in vnum animi coaleſcant, fiatque Platonicum illud, μία ψυχή. Conſtat etiam ſalis olim in menſa fuiſſe quandam religionem, vt in profanis habitum fuerit, menſam carere ſalino: contra appoſitus ſal menſam conſecrare videretur. Salis porrò nomen ad voluptatem quoque tranſijt, vt quidquid in omni genere gratum eſt, id ſalem: atque animi quoque ſolatia, & dicta lepida, ac iucunda ſale defricare dicamur. Hæc carptim ex Comment. in Panciroli partem. 1. Memorabil. Subijciam ex Steuechio ad Vegetij lib. 4. cap. 11. quæ ſalis neceſſitatem produnt. Auctor eſt Appian. de bello Hiſpan. Romanos milites in obſidione Luderacionenſi magno numero extinctos eſſe, quod multa ceruina, & leporina carne, ſine ſale elixa veſcerentur, vnde ventris profluuio laborabant. Idem de bellis Illyricis prodidit, Salaſſos vna ſalis inopia adductos Romanis ſe dediſſe. Salis vſum perquam neceſſarium perſpicientes Romani, grauiſſimam pœnam interminati ſunt his, qui hoſtibus eum venderent.

COMMENTARIVS.

Vt Ægyptij ſalitum quoque panem vitauerint, quod eius eſu lumbos ad libidinem incaleſcere nollent, intelligendum eſt ſupervacua religione laboraſſe, contra morem omnium gentium, & nihil prodeſſe, quod non lædere poſſit idem, ſi non quantum, & quo modo, & quando conuenit vtare. Alioqui panis ſale aſperſus antiquiſſimum cibi genus eſt, vbi aliud obſonium non ſuppeditat. Horat. certè ſat. 2. lib. 2. laudat, *cum ſale panis latrantem ſtomachum bene leniet.* Quem porrò ſapientiorem, & nobiliorem ſalis laudatorem Dei filio Saluatore inueniemus? cuius illud oraculum Marci. 9. *Bonum eſt ſal. Quod ſi ſal inſulſum fuerit, ſiue, vt habet contextus, euanuerit, in quo illud ſalietis? Habete in vobis ſal.* Apud Matthæum verò c. 5. quam magnificè, & glorioſè, cum Apoſtolos ſuos ſal terræ nominat? Doctrinam de cælo allatam, ac ſalutiferam, qua per orbem vniuerſum omnes gentes imbuendæ, & ne in peccatis ſuis computreſcerent velut condiendæ erant, ſalem appellat. Quid ſali ad gloriam maius? NON NISI CVM SALE PERAGI] Tribuit deus ſali honorem eximium cum Leuit. 2. ita de eo præcepit. *Quidquid obtuleris ſacrificij, ſale condies. In omni oblatione tua offeres ſal.* Sal commendat ſacrificium. Sal niſi adſit, nulla hoſtia, nulla victima Deo placet.

NVLLA SACRA SINE MOLA SALSA] Etiam commentitiorum deorum ſacra ſale carere non poterant. Eſt autem mola ſalſa hordeum torrefactum, ſeu frictum, ſale mixtum, qua victimæ aſpergebantur prius, quàm mactarentur. FVIT ALIQ. SAL AMICITIÆ SYMBOLVM.] Quoniam corpora conſolidat, & longo tempore conſeruat, qualis debet eſſe ami-

Digitized by Google

ſe amicitia, irrupta ſcilicet copula, & nodus aheneus. Quare & ante alios cibos hoſpitibus apponebantur, vt firmitatem iſtam, & perſeuerantiam ſignificaret, habebaturque malum omen ſi in menſam effunderetur. Altera ratio in theoremate exponitur. Vide adagium, Non fidendum cuiquam, niſi cum quo prius modium ſalis comederis. VT QVIDQVID OMNI GENERE GRATVM, &c.] Paulus Coloſſ. 4. *Sit autem ſermo veſter ſemper in gratia, ſale conditus*, id eſt prudens, meditatus, circumſpectus, neminem exaſperans, gratus & acceptus, vt cibus non inſipidus, ſed ſale conditus. Qua de cauſſa facetiæ quoque ſales dicuntur, quia ſermonem ſapidum, vt ſal cibum, reddunt. EVM SALE DEFRICARE DICAMVR.] Lucilius Pompei M. auus, primus Latinæ ſatyræ ſcriptor reprehenditur ab Horat. ſat. 10. lib. 1. vt qui fluat lutulentus, & incompoſitos habeat verſus. Non tamen negatur vitia ciuium lepidè carpſiſſe.

Nempe incompoſito dixi pede currere verſus
Lucili. quis tam Lucili fautor ineptè eſt,
Vt non hoc fateatur? at idem, quod ſale multo
Vrbem defricuit, charta laudatur eadem.

Probat autem ſat. 4. cum priſcis Comicis eum comparat, vbi mutatis tantum numeris, pedibuſque facetum dicit. Perſius ſat. 1. & Lucillium, & Horatium ob hanc libertatem vitia morum carpendi laudat. Sic enim tanquam carnes ſale conditi, in ſordibus ſuis computreſcere non ſinuntur, qui peccant, niſi frontem penitus amiſerint, pudoremque ab ſe profligarint. De infantibus recens natis vel ſale aſpergendis, vel aqua ſalſa abluendis, ex Galeno, & Auicenna Rhodiginus lib. 6. cap. 2.

Cap. XXI. Heroum filii noxæ illuſtratum.

Ex Spartiano in Seuero.

REputanti mihi, Diocletiane Auguſte, neminem prope magnorum virorum optimum, & vtilem filium reliquiſſe, ſatis claret. Denique aut ſine liberis viri interierunt; aut tales habuerunt plerique, vt melius fuerit de rebus humanis decedere ſine poſteritate. Et vt ordiamur à Romulo, hic nihil liberorum reliquit. Nihil Numa Pompilius, quod vtile eſſe poſſet Reipub. Quid Camillus? num ſui ſimiles liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Iam vero quid de Homero, Demoſthene, Virgilio, Criſpo, Terentio, Plauto, cæteriſque loquar? Quid de Cæſare, quid de Tullio? cui ſoli melius fuerat liberos non habere; Quid de Auguſto? qui nec adoptiuum bonum filium habuit, cùm ei poteſtas eligendi fuiſſet ex omnibus? Falſus eſt etiam ipſe Traianus in ſuo municipe, ac nepote deligendo. Sed vt omittamus adoptiuos, ne nobis Antonini Pius, & Marcus numina Reipub. occurrant, veniamus ad genitos. Quid Marco fælicius fuiſſet, ſi Commodum non reliquiſſet hæredem? Quid Seuero Septimio, ſi Baſſianum non genuiſſet? qui ſtatim inſimulatum fratrem inſidiatum contra ſe cogitatarum, parricidali etiam figmento interemit. Qui nouercam, in cuius ſinu filium eius Getam occiderat, vxorem duxit: Qui Papinianum iuris aſylum, & doctrinæ legalis theſaurum, quod parricidium ipſius excuſare noluiſſet, morti dedidit.

COMMENTARIVS.

In longa ſæculorum ſerie animaduerſum eſt à multis, ex viris ſeu virtute, ſeu literis, ſeu fortunæ muneribus, ſeu aliqua demum excellentia inſignibus filios prodire diſſimiles, ac degeneres, vt opta-

Digitized by Google

optare potuerint idem quod ex Iliad. V. Octauius Auguſtus Cæſar ſuper omni Iuliarum ſuarum, filiæ, & neptis, impudicarum, & ſuper Agrippæ generi adoptati mentione ingemiſcens.

> *Αἴθ᾽ ὄφελον ἄγαμός τ᾽ ἔμεναι, ἄγονός τ᾽ ἀπολέσθαι.*
> *O vtinam cælebs vixiſſem, orbuſq́ perijſſem.*

Sueton. cap. 65. Euripides prouerb. ad omnes patres extendit, cum in Heraclidis ait ἕν᾽ ἴσως εὕροις, ὅστις ἐστὶ μὴ χείρων πατρός. Vnum fortaſſe inter plurimos inuenias, qui patre non ſit nequior. Quin & negat naſci poſſe ex improbo patre probum filium: ſicut nec ex malo coruo, non malum ouum, neque ex ſquilla roſam, vt Theognidis verbum eſt. Pericles tres filios reliquit, duos ſtupidos, tertium furioſum. A patris Cyri virtutibus plurimum degenerauit Cambyſes Herodot. lib. 3. Bonis viris quaſi in fatis eſſe, generare filios improbos, dixit Demoſthenes. Refert Ariſtides in Cimone. QVID DE HOMERO, DEMOSTHENE, &c.] Hi vxoribus caruerunt, & infælices ideo extiterunt, quod neminem nacti ſunt, ad quem ingeniorum ſuorum patrimonia, velut ad legitimos hæredes tranſmitterent. Demoſthenis filiam, ſpuriam puto, legimus; Criſpum Salluſtium vxoratum fuiſſe nullus dubito, immò Terentia M. Tullij poſt diuortium ei nupſit, ἄπαις tamen obijt. QVID DE TVLLIO?] Filius eius potator, Bicongius dictus, is ipſe qui Athenis Cratippum audiuit, quo tanquam ad mercaturam bonarum artium à patre miſſus eſt, vt patet ex Officijs. QVI NEC ADOPTIVVM BONVM FILIVM HABVIT] Maſculam prolem Auguſtus nullam ſuſcepit. Ex Scribonia Iuliam, ex Liuia nihil liberorum tulit, cum maximè cuperet. Infans qui conceptus erat, immaturus eſt editus. Sueton. cap. 63. Tiberium, hominem ſceleratiſſimum, & tyrannum immaniſſimum ſucceſſorem delegit. FALSVS EST ETIAM IPSE TRAIAN] In Ælio Hadriano adoptando, (cuius patrem Traiani conſobrinum Spartianus dicit) deceptus eſt quoque idem Imperator Traianus, qui Plutarchum præceptorem habuit, à quo vtique Chriſtianos vt oblatos puniri iuberet non didicit. In moribus & vita Hadriani multa ſunt quæ iure vituperes. NE NOBIS ANTONINI PIVS, ET MARCVS, &c.] De adoptione vtriuſque Capitolin. hæc. His ita ſe habentibus quum poſt obitum L. Cæſaris Hadrianus ſucceſſorem imperij quæreret, nec idoneus, vtpote decem, & octo annos agens Marcus haberetur, amitæ Marci virum Antoninum Pium Adrianus ea lege in adoptionem legit, vt ſibi Marcum Pius adoptaret: ipſum autem Pium ſic collaudat. Fuit vir forma conſpicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis vultu, & placidus ingenio, ſingularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipuè ſobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abſtinens, & omnia hæc cum menſura, & ſine iactantia. In cunctis poſtremò laudabilis, & qui Numæ Pompilio ex bonorum ſententia meritò compareτur, &c. Ex laudibus M. Antonini Philoſophi hæc non minima eſt. Tantum honoris Magiſtris ſuis detulit, vt imagines eorum aureas in larario haberet, ac ſepulchra eorum hoſtijs, floribus ſemper honoraret. Lege Capitolin. Eundem à virtute, ſtudio antiquitatis, humanitate, moderatione prædicat initio hiſtoriæ ſuæ Herodianus.

Porrò huic contra veterum librorum fidem additur cognomentum PHILOSOPHVS, quod omnes antiquæ hiſtoriæ, ſaxorum inſcriptiones, & nummi ignorant. Non negamus ſapientiſſimum Principem iam inde à puero philoſophantem, à multis ſcriptoribus antiquis philoſophum fuiſſe appellatum; ſed ἐπιθέτως, non ἐπωνύμως vt Iulium Cæſarem virum fortem, Auguſtum fælicem, Caligulam inſanum ſæpe dicimus. Pluribus hæc in Notis ad Capitolin. Caſaub. De morte eius, luctuque & lacrymis quibus excepta eſt, Herodian. lib. 1. De eodem ita Capitolin. In amore omnium imperabat, atque ab alijs modò pater, modò filius, vt cuiuſque ætas ferebat, & dicebatur, & amabatur. Sacrilegus iudicabatur, qui eius imaginem domi ſuæ non haberet, qui per fortunam potuit habere, vel debuit.

Cap. XXII. Conſtantini M. deuicto ad pontem Miluium Maxentio Tyranno triumphalis in vrbem Romam ingreſſus.

Ex Nazary Rhetoris Panegyrico.

NVllus poſt vrbem conditam dies Romano illuxit imperio, cuius tam effuſa, tamque inſignis gratulatio aut fuerit, aut eſſe debuerit. Nulli tam læti triumphi, quos Annalium vetuſtas conſecratas in literis habet. Non agebantur quidem ante currum vincti duces: ſed incedebat tandem ſoluta nobilitas. Non coniecti in carcerem Barbari; ſed educti à carcere Conſulares. Nam captiui alienigenæ, introitum illum honeſtauerunt: ſed Roma iam libera. Nihil ex hoſtico accepit; ſed ſeipſa recuperauit: nec præda auctior facta eſt: ſed eſſe præda deſiuit, & (quo nihil adijci ad gloriæ magnitudinem poteſt maius) imperium recepit, quæ ſeruitutem ſuſtinebat. Duci ſanè omnibus videbantur ſubacta vitiorum agmina, quæ vrbem grauiter obſederant. Scelus domitum, victa perfidia, diffidens ſibi audacia, & importunitas catenata, furor vinctus, & cruenta crudelitas inani terrore frendebat. Superbia atque arrogantia debellatæ, luxuries coercita, & libido conſtricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum ſuum Tyranni ipſius teterrimum caput, ac (ſi qua referentibus fides eſt) ſuberat adhuc ſæuitia, & horrendæ frontis minas mors ipſa non vicerat. Inijciebantur vulgò contumelioſiſſimæ voces. Nam & ludibriis oppreſſoris ſui auſpicari libertatem iuuabat; & mira cum voluptate conceptus è vita terror, inſultatione interitus obterebatur. Quis triumphus illuſtrior? quæ ſpecies pulchrior? quæ pompa fælicior? Dicam itaque, Imperator, quo vno ſatis mihi videor diuinam gloriam tuam ſignificaturus. Quot in illo turpitudinum notas extinxeras, tot in te laudum inſulæ refulſerunt. Fraudari indulgentiſſ. Princeps neminem voluit, quo minus omnia, quò odium eius peruaſerat, ſpectaculum Tyrannici funeris expiaret, &c.

COMMENTARIVS.

Hæc eadem Carolus Sigonius de Imp. Occidentali, ab initio lib. 3. ad verbum recitat, & progrediens etiam vltra, lætitiæ immenſitatem, qua eſt à ciuibus acceptus victor Conſtantinus, & eius aſpiciendi ſummam cupiditatem ante oculos ponit. Interea dum Romæ fuit conſtituendæ Reipub. Maxentij caput ab eo per Italiam miſſum, tantos concurſus hominum excitauit, tantaſque ex oppidis effuſiones commouit, vt facile, quanto in metu fuiſſent, præſenti gratulatione docerent. Idem caput in Africam ſimiliter miſſum, quam ille inprimis attriuerat, incredibili omnes lætitia cumulauit. Et quanquam nondum tempeſtiuo mari, affuerunt tamen nauigantibus fælices auræ, & flatus ſecundi, beatiſſimæque victoriæ ipſa etiam elementa fauerunt.

Quomodo Maxentius in omnia ſcelera ſe immerſerit, ac Romæ, & per Italiam nullum impietatis, intemperantiæ, tyrannidis genus prætermiſerit, omnia adulterijs, rapinis, proſcriptionibus, cædibus repleuerit, Chriſtianos multimodis diuexarit, ac lacerarit, vt Romani clam ad Conſtantinum in Galliam oratum mittere compulſi fuerint, quoquomodo duriſſimis rebus ſuis conſulere vellet, neque vrbem imperij caput diutius à fera immaniſſima diſcerpi permitteret, exſequitur diſertiſſimè idem Sigonius lib. 2. Quare haud mirum, ſi gaudium ſingulare tantas calamitates excepit, prorſus, vt ſibi iterum nati viderentur.

NON AGEBANT. ANTE CVRR. VINCTI DVCES] Hæc ex deſcriptione triumphi Romani cognoſcuntur, quam habes apud me, Progymnaſmate 29. Partis II. Volum. III.

NIHIL EX HOSTICO ACCEPIT] Ipſa Roma, ſeu Romani ſic in poteſtate Maxentij fuerunt hactenus, vt acerbiſſimum iugum ſeruitutis ſuſtinerent. Itaque victorem Conſtantinum iam non vt eius captiui, ſed captiuitate ab eodem exempti; in vrbem lætabundi, magna frequentia, palmas victoriæ præferentes inducebant, militi triumphanti ſucclamantes, Iô triumphe, Iô triumphe. Nullis incedebat hoſtium ſpolijs onuſtus Pop. Rom. cui adepta libertas priſtina pro quibuſuis ſpolijs ſufficiebat. IMPERIVM RECEPIT.] Iterum facta eſt domus imperij, & dignitatis, decus orbis terrarum; & potuit ex Hieremia (vt quondam Hieroſolyma) appellari domina gentium, princeps prouinciarum, quæ reuera redacta erat ipſa quoque ſub tributum, *& lacrymæ eius in maxillis eius. Thren. 1.*

SVBACTA VITIORVM AGMINA.] Recenſentur ſcelera, quæ ſub Maxentio inquinabant Romam, perfidia, audacia, importunitas, furor, crudelitas, ſuperbia, arrogantia, luxuries, libido, & ad picturam alluditur Apellis, qui pinxit Bellum, reuinctis ad tergum manibus, & Alexand. in curru triumphantem, quam picturam Furori dedit Virgil. 1. Æneid. vbi Iupiter Veneri opem Æneæ & Troianis ſuis oranti promittit, pace ab Auguſto terra marique parta Ianum clauſum iri.

Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ, Furor impius intus
Sæua ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

TYRANNI IPSIVS TÆTERRIM. CAPVT, &c.] Conto præfixum ad ſpectaculum portabatur, adhuc furioſum intuens, & omnia extrema omnibus minitans. Solent capita vel hoſtium, vel maleficorum occiſorum amputari, & ad terrorem vel haſtis præfigi, ac circumferri; vel de locis editioribus ſuſpendi. Sic Euryali, ac Niſi capitibus fecerunt Rutuli Æneid. 9.

Quin ipſa arrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali, & Niſi.

Paucis interiectis.

Stant mæſti (Troiani) *ſimul ora virûm præfixa videbant*
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.

Capitolin. de Pertinace. Caput eius conto fixum, milites qui eum occidebant, per vrbem in caſtra pertulerunt INIICIEBANT. VVLG. CONTVMELIOSISS. VOCES.] Tu ex omnibus execrationibus, & maledictis ſelige horribiliora, & ijs, aut ſimilibus Tyrannum à Pop. Rom. honoratum puta. INSVLTAT. INTERITVS.] Præ voluptate quam ex libera maledicentia capiebant, vaneſcebat ex animis totus ille terror, quem ipſis perpetuus viui illius portenti metus incutiebat.

LAVDVM INFVLÆ REFVLSERVNT.] Infula eſt faſcia in modum diadematis, nunc lata, nunc tortilis, ex albo, & cocco, vittis vtrinque dependentibus, ornamentum ſacerdotum, & victimarum. Translatè pro inſigni ſummarum dignitatum. Cicer. contra Rullum. His inſignibus, atque infulis imperij venditis. QVO ODIVM EIVS PERVASERAT, &c.] Totam Italiam & Africam eius odium, & deteſtatio peruagata erant. Debuit igitur ſpectaculum inuiſi, & execrandi huius capitis etiam eadem loca à contactu tam funeſtæ belluæ expiare.

Digitized by Google

Cap. XXIII. Laus Hiſpaniæ.

Ex Panegyrico Latini Pacati in Theodoſium M. Imperat.

NAm tibi primum mater Hiſpania eſt, terris omnibus terra fælicior, cui excolendæ, atque adeo ditandæ impenſius, quam cæteris gentibus ſupremus ille fabricator indulſit. Quæ nec Auſtrinis obnoxia æſtibus; nec Arcturi obiecta frigoribus, media fouetur axis vtriuſque temperie. Quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æſtibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata, Naturæ ſollertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates; adde culta, incultaque omnia vel fructibus plena, vel gregibus. Adde auriferorum opes fluminum; adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas poetarum, auribus mulcendis repertas aliqua nonnullis gentibus attribuiſſe miracula. Quæ dum ſint vera, ſunt ſingula: nec iam excutio veritatem. Sint; vt ſcribitur, Gargara prouentu læta triticeo: Meuania memoretur armento: Campania cenſeatur monte Gaurano: Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hiſpaniæ vni, quidquid vbique laudatur, aſſurgat. Hæc duriſſimos milites, hæc facundiſſimos oratores, hæc clariſſimos vates parit. Hæc iudicum mater, hæc principum eſt. Hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum miſit imperio, huic ſe debet imperium. Cedat his terris terra Cretenſis, parui Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reptata numinibus, & alumno Hercule nobiles Thebæ. Fidem neſcimus conſtare auditis, deum dedit Hiſpania, quem videmus.

COMMENTARIVS.

Nobiliſſima Europæ pars Hiſpania, (de qua ex optimo libro, cognitione digna quæ viſa ſunt transſcribemus pluribus) per frequentes Barbarorum irruptiones, continuaque bella ita olim afflicta eſt, vt nullum in ea veſtigium priſci decoris, nec ſincerus vllus color antiquitatis appareret. Ad eius nomina quod attinet à Pane Dionyſij, ſeu Bacchi comite dicta eſt primùm Pania, Plin. lib. 3. cap. 1. Luſum Liberi patris, aut Lyſam cum eo bacchantem nomen dediſſe Luſitaniæ, Pana verò præfectum eius vniuerſæ, auctor eſt. Apertius Plutarch. libello de fluminibus, & montibus cap. 16. Mox cum Satyros, & Panas in militiam delegiſſet, ſuo imperio Indos ſubiecit, atque deuicta Iberia Pana illis locis præfecit, qui regionem de ſeipſo Paniam vocauit. At iuniores vocabulum inde deducentes, Spaniam dixerunt, vti voluit Soſthenes 13. rerum Ibericar. In vſu etiam fuiſſe hoc poſterius nomen, teſtis vetus Iuuenalis Scholiaſtes ad ſat. 12. vbi Spaniam Bæticam, pro Hiſpania Bætica vocat. Vtitur etiam eo Paulus ad Rom. cap. 15. Tandem addita ad caput ſyllaba, Hiſpania nomen obtinuit. Cum autem conſtet Italiam olim Saturniam in memoriam Saturni, & Latium, quod ibi latuiſſet, appellatam, iuxta illud Ouidij in Faſtis, *Dicta fuit Latium terra latente Deo*, quis mirabitur Hiſpaniam in Panis dei honorem olim nuncupatam: præſertim cum & Stephanus Arcadiam Paniam quondam appellatam referat? Dicta eſt item Heſperia vel ab Heſpero Rege, Atlantis fratre; vel ab Heſpero ſtella, quæ ibi primo conſpicitur. Sed non ſimpliciter, vt Italia, verùm cum adiuncto vltima Heſperia. Vnde Horat. Ode 36. lib. 1. *Qui nunc Heſperia ſoſpes ab vltima.* Diodoro lib 6 & Appiano Celtiberia, à præpotente Celtiberorum populo. A Græcis paſſim Iberia, ab Ibero flumine, vel ab Iberis Aſiæ populis, qui in Hiſpaniam venere. De natiuis eius bonis Plin. vltimis verbis, operis ſui Italia excepta, totius orbis primam laudem mereri Cæli temperies tota vitalis, ac perennis ſalubritatis, adeo, vt hîc fælices ſedes, & Elyſios campos Homerus ſtatuerit, Strabone teſte. Quippe nec violento æſtu excoquitur: nec nimio frigore tellus aduritur; non ventorum procellis, aut graui paludum nebulæ obnoxia; ſed aura eſt ſuda, ſerenaque, fontium copia, nemorum frequentia, montium articulis, & portuoſis littoribus egregie ornata. In omnia frugum genera fæcunda eſt adeo, vt non ipſis tantum incolis, verum etiam Italiæ, vrbique Romanæ cunctarum rerum abundantia ſufficiat. Olei, mellis, vini non abundans

modò.

Digitized by Google

modo,ſed & prodiga. Lina, & nobilia pecoris vellera vbi gentium meliora? Equorum tam pernices alit greges,vt non fruſtra vento conceptos antiquitus creditum ſit. Hęc ſummæ telluris bona, & in aperto. In operto aurum, argentum, æs ac ferrum nuſquam terrarum nec tantum, nec tam probatum generari Strabo confirmat.

Incolæ bellicoſi,Romanis diutiſſimè reſtiterunt: fideles,hoſpitales,litteris dediti. Eorum ingenia domi,foriſque egregie conſpicua,in bellum tamen & arma propenſiora,adeo,vt plurimis militares equi,Iuſtino auctore,& arma ſanguine ipſorum chariora ſint: Ideo aſſueti,

Nec vitam ſine Marte pati: quippe omnis in armis
Lucis cauſſa ſita; & damnatum viuere paci.

Ita Silius. Florus bellatricem, viris, armiſque nobilem appellat. Fides in ſocios, vel principes nuſquam ſanctius culta. Teſtis ipſa Saguntus, quæ potius quam à ſocietate pop. Rom deſciſceret publico, & communi rogo ſe concremauit. Celtiberi nefas eſſe ducebant ſupereſſe, cum is occidiſſet,pro cuius ſalute ſpiritum deuouerat. Hinc Iulius Cæſar, teſte Suetonio, ſtipatores ſibi elegit Hiſpanos, & Auguſtus Cæſar Calaguritanorum cohortem habuit. In aduenas verò, quam hoſpitales fuerint, luculentè teſtatur Diodorus. Aduenientes, inquit, externos benignè hoſpitio excipiunt, adeo, vt quadam æmulatione inuicem pro illorum honore certent: quos verò aduenæ ſequuntur, hos laudant, amicoſque deorum eſſe putant. Literarum ſtudijs, & ſapientia omni æuo claruerunt. Auſim dicere, Italia excepta, nullam prouinciam claris ingenijs fœcundiorem fuiſſe, nec plura doctrinæ lumina genuiſſe. Academiæ Hiſpaniæ numerantur 19. Elogia clarorum Hiſpaniæ ſcriptorum,qui vel Eccleſiam Dei propugnarunt, vel diſciplinas omnes illuſtrarunt, legimus in Hiſpaniæ Bibliotheca,claſſibus diſtributa X. to. II. Rurſus Tom. III. Theologorum, Iureconſultorum, Medicorum, & Philologorum claſſibus diſpertita V. in quibus & fœminis eruditis ſuus eſt locus. De Religione quid attinet dicere? cum nuſpiam pæne terrarum plus ſanguinis ſit pro Chriſto effuſum, nec purius alibi ſeruata, aut fælicius in remotiſſimas orbis plagas propagata ſit. Hæc hactenus de laudibus Hiſpaniæ in ſumma quadam ſumma, ex deſcriptione Ludouici Nonij capp. 1. 5. 6. quæ longiuſcula licet,legiſſe non pœnitebit.

Laudat eam & clariſſimus poeta Claudianus in Encomio Serenæ, vxoris Stiliconis,non longè à principio. De eadem Iuſtin. lib. 44 Nota inſuper hæc Hiſpanus ὁ αὐτόχθων,cuius maiores aliunde orti non ſunt: Hiſpanienſis,qui etſi in Hiſpania natus,aliunde tamen eſt oriundus. Vopiſcus. Bonoſus homo Hiſpanienſis fuit, origine Britannus. Sic Iudæos toto orbe diſperſos proprie non Hiſpanos,aut Germanos ſed Hiſpanienſes & Germanienſes dixeris. DEVM DED. HISP. QVEM VID.] Eximia poteſtas Oratorum, & Poetarum, quibus licet adhuc viuos homines renuntiare Deos;quem honorem illis meritò inuideat Iupiter, Diuûm atque hominum pater. Ouid.

Dij quoque carminibus,ſi fas eſt dicere,fiunt.

Cap. XXIV. Peſcennii Nigri Imp. ſeueritas diſciplinæ caſtrenſis.

Ex Spartiano.

HIc tantæ fuit ſeueritatis,vt cum milites quoſdam in caueo argenteo expeditionis tempore bibere vidiſſet,iuſſerit omne argentum ſubmoueri de vſu expeditionali, addito eo, vt ligneis vaſis vterentur: quod quidem illi odium militare concitauit. Dicebat enim, poſſe fieri, vt ſarcinæ militares in hoſtium poteſtatem venirent, vt ſe barbaræ nationes argento noſtro glorioſiores facerent, quum alia minus apta viderentur hoſticam ad gloriam. Idem iuſſit vinum in expeditione neminem bibere; ſed aceto vniuerſos eſſe contentos. Idem piſtores ſequi expeditionem prohibuit,buccellato iubens milites, & omnes contentos eſſe. Idem ob vnius gallinacei direptionem decem commanipulares, qui raptum ab vno comederant, ſecuri percuti iuſſit: & feciſſet, niſi ab omni exercitu, prope vſque ad metum ſeditionis rogatus eſſet. Et cum

Cap. XXIII. Laus Hiſpaniæ.

Ex Panegyrico Latini Pacati in Theodoſium M. Imperat.

NAm tibi primum mater Hiſpania eſt, terris omnibus terra fælicior, cui excolendæ, atque adeo ditandæ impenſius, quam cæteris gentibus ſupremus ille fabricator indulſit. Quæ nec Auſtrinis obnoxia æſtibus; nec Arcturi obiecta frigoribus, media fouetur axis vtriuſque temperie. Quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æſtibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata, Naturæ ſollertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates; adde culta, incultaque omnia vel fructibus plena, vel gregibus. Adde auriferorum opes fluminum; adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas poetarum, auribus mulcendis repertas aliqua nonnullis gentibus attribuiſſe miracula. Quæ dum ſint vera, ſunt ſingula: nec iam excutio veritatem. Sint; vt ſcribitur, Gargara prouentu læta triticeo: Meuania memoretur armento: Campania cenſeatur monte Gaurano: Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hiſpaniæ vni, quidquid vbique laudatur, aſſurgat. Hæc duriſſimos milites, hæc facundiſſimos oratores, hæc clariſsimos vates parit. Hæc iudicum mater, hæc principum eſt. Hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum miſit imperio, huic ſe debet imperium. Cedat his terris terra Cretenſis, parui Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reptata numinibus, & alumno Hercule nobiles Thebæ. Fidem neſcimus conſtare auditis, deum dedit Hiſpania, quem videmus.

COMMENTARIVS.

Nobiliſſima Europæ pars Hiſpania, (de qua ex optimo libro, cognitione digna quæ viſa ſunt transſcribemus pluribus) per frequentes Barbarorum irruptiones, continuaque bella ita olim afflicta eſt, vt nullum in ea veſtigium priſci decoris, nec ſincerus vllus color antiquitatis appareret. Ad eius nomina quod attinet à Pane Dionyſij, ſeu Bacchi comite dicta eſt primùm Pania, Plin. lib. 3. cap. 1. Luſum Liberi patris, aut Lyſam cum eo bacchantem nomen dediſſe Luſitaniæ, Pana verò præfectum eius vniuerſæ, auctor eſt. Apertius Plutarch. libello de fluminibus, & montibus cap. 16. Mox cum Satyros, & Panas in militiam delegiſſet, ſuo imperio Indos ſubiecit, atque deuicta Iberia Pana illis locis præfecit, qui regionem de ſeipſo Paniam vocauit. At iuniores vocabulum inde deducentes, Spaniam dixerunt, vti voluit Soſthenes 13. rerum Ibericar. In vſu etiam fuiſſe hoc poſterius nomen, teſtis vetus Iuuenalis Scholiaſtes ad ſat. 12. vbi Spaniam Bæticam, pro Hiſpania Bætica vocat. Vtitur etiam eo Paulus ad Rom. cap. 15. Tandem addita ad caput ſyllaba, Hiſpania nomen obtinuit. Cum autem conſtet Italiam olim Saturniam in memoriam Saturni, & Latium, quod ibi latuiſſet, appellatam, iuxta illud Ouidij in Faſtis, *Dicta fuit Latium terra latente Deo*, quis mirabitur Hiſpaniam in Panis dei honorem olim nuncupatam: præſertim cum & Stephanus Arcadiam Paniam quondam appellatam referat? Dicta eſt item Heſperia vel ab Heſpero Rege, Atlantis fratre; vel ab Heſpero ſtella, quæ ibi primo conſpicitur. Sed non ſimpliciter, vt Italia, verùm cum adiuncto vltima Heſperia. Vnde Horat. Ode 36. lib. 1. *Qui nunc Heſperia ſoſpes ab vltima.* Diodoro lib 6 & Appiano Celtiberia à præpotente Celtiberorum populo. A Græcis paſſim Iberia, ab Ibero flumine, vel ab Iberis Aſiæ populis, qui in Hiſpaniam venere. De natiuis eius bonis Plin. vltimis verbis, operis ſui Italia excepta, totius orbis primam laudem mereri Cæli temperies tota vitalis, ac perennis ſalubritatis, adeo, vt hîc fælices ſedes, & Elyſios campos Homerus ſtatuerit, Strabone teſte. Quippe nec violento æſtu excoquitur: nec nimio frigore tellus aduritur; non ventorum procellis, aut graui paludum nebulæ obnoxia; ſed aura eſt ſuda, ſerenaque, fontium copia, nemorum frequentia, montium articulis, & portuoſis littoribus egregie ornata. In omnia frugum genera fæcunda eſt adeo, vt non ipſis tantum incolis, verum etiam Italiæ, vrbique Romanæ cunctarum rerum abundantia ſufficiat. Olei, mellis, vini non abundans modò,

Digitized by Google

modo,ſed & prodiga. Lina, & nobilia pecoris vellera vbi gentium meliora? Equorum tam pernices alit greges,vt non fruſtra vento conceptos antiquitus creditum ſit. Hęc ſummæ telluris bona, & in aperto. In operto aurum, argentum, æs ac ferrum nuſquam terrarum nec tantum, nec tam probatum generari Strabo confirmat.

Incolæ bellicoſi,Romanis diutiſſimè reſtiterunt: fideles,hoſpitales,litteris dediti. Eorum ingenia domi,foriſque egregie conſpicua,in bellum tamen & arma propenſiora,adeo,vt plurimis militares equi,Iuſtino auctore,& arma ſanguine ipſorum chariora ſint: Ideo aſſueti,

Nec vitam ſine Marte pati: quippe omnis in armis
Lucis cauſſa ſita; & damnatum viuere paci.

Ita Silius. Florus bellatricem, viris, armiſque nobilem appellat. Fides in ſocios, vel principes nuſquam ſanctius culta. Teſtis ipſa Saguntus, quæ potius quam à ſocietate pop. Rom deſciſceret publico, & communi rogo ſe concremauit. Celtiberi nefas eſſe ducebant ſupereſſe, cum is occidiſſet,pro cuius ſalute ſpiritum deuouerat. Hinc Iulius Cæſar,teſte Suetonio, ſtipatores ſibi elegit Hiſpanos. & Auguſtus Cæſar Calaguritanorum cohortem habuit. In aduenas verò, quam hoſpitales fuerint, luculentè teſtatur Diodorus. Aduenientes, inquit, externos benignè hoſpitio excipiunt, adeo, vt quadam æmulatione inuicem pro illorum honore certent: quos verò aduenæ ſequuntur, hos laudant, amicoſque deorum eſſe putant. Literarum ſtudijs,& ſapientia omni æuo claruerunt. Auſim dicere, Italia excepta, nullam prouinciam claris ingenijs fœcundiorem fuiſſe, nec plura doctrinæ lumina genuiſſe. Academiæ Hiſpaniæ numerantur 19. Elogia clarorum Hiſpaniæ ſcriptorum,qui vel Eccleſiam Dei propugnarunt, vel diſciplinas omnes illuſtrarunt, legimus in Hiſpaniæ Bibliotheca,claſſibus diſtributa X.to.II Rurſus Tom. III. Theologorum,Iureconſultorum,Medicorum,& Philologorum claſſibus diſpertita V. in quibus & fœminis eruditis ſuus eſt locus. De Religione quid attinet dicere? cum nuſpiam pæne terrarum plus ſanguinis ſit pro Chriſto effuſum, nec purius alibi ſeruata, aut fælicius in remotiſſimas orbis plagas propagata ſit. Hæc hactenus de laudibus Hiſpaniæ in ſumma quadam ſumma, ex deſcriptione Ludouici Nonij capp. 1. 5. 6. quæ longiuſcula licet,legiſſe non pœnitebit.

Laudat eam & clariſſimus poeta Claudianus in Encomio Serenæ, vxoris Stiliconis,non longè à principio. De eadem Iuſtin.lib.44 Nota inſuper hæc Hiſpanus ὁ αὐθιγενής, cuius maiores aliunde orti non ſunt: Hiſpanienſis,qui etſi in Hiſpania natus,aliunde tamen eſt oriundus. Vopiſcus,Bonoſus homo Hiſpanienſis fuit, origine Britannus. Sic Iudæos toto orbe diſperſos proprie non Hiſpanos,aut Germanos ſed Hiſpanienſes & Germanienſes dixeris.DEVM DED. HISP.QVEM VID.] Eximia poteſtas Oratorum, & Poetarum, quibus licet adhuc viuos homines renuntiare Deos;quem honorem illis meritò inuideat Iupiter,Diuûm atque hominum pater. Ouid.

Dij quoq; carminibus,ſi fas eſt dicere, fiunt.

Cap. XXIV. Peſcennii Nigri Imp. ſeueritas diſciplinæ caſtrenſis.

Ex Spartiano.

HIc tantæ fuit ſeueritatis,vt cum milites quoſdam in caueo argenteo expeditionis tempore bibere vidiſſet,iuſſerit omne argentum ſubmoueri de vſu expeditionali, addito eo, vt ligneis vaſis vterentur: quod quidem illi odium militare concitauit. Dicebat enim, poſſe fieri, vt ſarcinæ militares in hoſtium poteſtatem venirent, vt ſe barbaræ nationes argento noſtro glorioſiores facerent, quum alia minus apta viderentur hoſticam ad gloriam. Idem iuſſit vinum in expeditione neminem bibere, ſed aceto vniuerſos eſſe contentos. Idem piſtores ſequi expeditionem prohibuit,buccellato iubens milites, & omnes contentos eſſe. Idem ob vnius gallinacei direptionem decem commanipulares, qui raptum ab vno comederant, ſecuri percuti iuſſit: & feciſſet, niſi ab omni exercitu, prope vſque ad metum ſeditionis rogatus eſſet. Et cum

peperciſſet, iuſſit vt denorum gallinaceorum pretia prouinciali redderent decem, qui ſimul furto conuixerant, addito eo, vt tota in expeditione, in communi epulatione focum faceret nemo, nec vnquam recens coctum cibum ſumerent: ſed pane & frigidis veſcerentur, appoſitis ſpeculatoribus, qui id curarent. Idem iuſſit, ne in zonis milites ad bellum aureos, vel argenteos nummos portarent: ſed publico commendarent, recepturi poſt prœlia, quod dederant: addens, liberis eorum, & vxoribus, & hæredibus certò reddendum, qui veniſſent, ne ad hoſtes aliquid prædæ veniret, ſi quid forte aduerſi fortuna feciſſet. Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum ſumpſit ante papilionem: nec ſibi vnquam vel contra ſolem, vel contrà imbres quæſiuit tecti ſuffragium, ſi miles non habuit. Tantum denique belli tempore, ratione militibus demonſtrata, ſibi, & ſeruis ſuis, vel contubernalibus portauit, quantum à militibus ferebatur: quum ſeruos ſuos oneraret annona, ne illi ſecuri ambularent, & onuſti milites, idq; ab exercitu cum ſuſpirio videretur. Idem in concione iurauit, ſe, quamdiu in expeditionibus fuiſſet, eſſetque adhuc futurus, non aliter acturum eſſe, quam militem, Marium ante oculos habentem, & tales duces. Nec alias fabulas vnquam habuit, niſi de Annibale, cæteriſque talibus. Denique cum Imperatori facto, quidam Panegyricum recitare vellet, dixit ei, Scribe laudes Marij, vel Annibalis, vel alicuius ducis optimi, vita functi, & dic quid ille fecerit, vt eum nos imitemur. Nam viuentes laudare irriſio eſt, maxime Imperatores, à quibus ſperatur, qui timentur, qui præſtare publicè poſſunt, qui poſſunt necare, qui proſcribere: ſe autem viuum placere velle, mortuum etiam laudari.

COMMENTARIVS.

IN CAVEO ARGENTEO] Suſpicabar legendum in *cauo*, & interpretabar poculum capacius, quale eſt ciborium. Poſt vidi *caueo* retineri à Iuuenalis ſcholiaſte, citante hæc verba ex epiſtola quadam Valeriani Imp. Claudio dabis argentiin caueos, & ſcyphos pondo vndecim. Erant & lignei. Marcellus Empiricus cap. 25. Vermis terrenus exfoditur, & in ligneo caueo (ſic enim legendum non *cauo*) ponitur, ſi fieri poteſt fiſſo, & ferro illigato. Statim vocat poculum. Vide Notas C. in Trebell. pag 494. Cur autem omne argentum ab expeditione remoueat, cauſſam edit idoneam, ne inter ſpolia eo potiantur hoſtes, ſi forte & quidem barbari, quo exultent, & ſuperbiant, cum argenti vſus illis non conueniat. Quid enim aſinus in vnguento? Neque hoc Peſcennini mandatum milites alienare debuit, quo ipſorum liberis, vxoribus, & hæredibus conſulebatur. Idem.

Patet hinc cauei argentei vſum, vt digniorem quam pro ſtatu priuato militis, interdictum. Fuiſſe autem poculi genus magnæ capacitatis & amplum, ipſum eius nomen indicat, à cauea ductum videlicet. VINVM IN EXPEDIT. NEMIN. BIBERE.] Hoc ſanè durius, & nimis moleſtum fuit, cum *vina parent animos*, & Homerus dicat, Iliad.

'Ανδρὶ δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει.
Homini delaſſato magnum robur vinum addit.

Auguſtin. ſuper Pſalm. 103. *Eſt quidem in multis vita mortalium vinum neceſſarium. Debilem enim ſtomachum reficit, vires deficientes reparat, algentem frigore calefacit, vulneribus infuſum medetur, antidotis etiam, diuerſiſq; medicaminibus adiunctum ſalutem operatur, triſtitiam remouet, languores omnes animi delet, lætitiam infundit. Paulo amplius verò ſumptum, quodammodo conuertitur in venenum.* Sed Imp non hæc commoda illis inuidens; verùm ebrietatem caſtris excluſam volens quæ magno malo poſſit eſſe exercitui, hanc legem propoſuit. Illecebroſa res vinum, in quo ſibi non facilè gula temperat, celebraturque illud cuiuſdam ſapientis. Primum craterem pertinere ad ſitim; alterum ad voluptatem; tertium ad ebrietatem; quartum ad inſaniam. Lego Zaleucum capite ſanxiſſe, ne quis iniuſſu medici vinum biberet, etiamſi è morbo conualuiſſet Fuit autem hic legislator Locrenſium. SED ACETO VNIVERS. ESSE CONTENTOS] *Acetum exſiccat, refrigerat, emaciat, attenuat, cuius aſſiduus & immoderatior vſus viſum debilitat, pulmones offendit, tuſſes commouet, hepar radit, ſtomachum lædit, tremores conciliat. Proinde qui frigido, & ſicco temperamento ſunt, qui inualido pectore, qui pulmone, hepate, ſtomacho, neruis laborant, acetum vel omnino fugere, vel*

ſo parce vti à medicis iubentur. Quo igitur pacto vir prudens ſine pernicie valetudinis bibendum aſſiduè poteſt præſcribere? Acetum, inquit in Notis Caſaub. loco vini apud veteres habebatur, vt docent Iureconſulti, & alij auctorum loci; ex quibus etiam conſtat, aceto aqua diluto milites manipulares, & ordinarios fuiſſe potatos. Sic ſerui captiui, vincti, & omnes miſeri. Georgius Monach. de Manaſſe Rege Iudæorum, καὶ δήσαντες αὐτὸν ἐν πέδαις χαλκαῖς ἀπήγαγον εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἦν δεδεμένος ἐν οἴκῳ φυλακῆς, καὶ ἐδίδοτο αὐτῷ πιτύρων, ἄρτος βραχὺς, καὶ ὕδωρ ὀλίγον σὺν ὄξει, ἐν μέτρῳ πρὸς τὸ ζῆν αὐτὸν μόνον. Et vinctum eum compedibus ferreis abduxerunt in Babylonem. Et erat in domo carceris, dabaturque illi furfuracei panis modicum, & pauxillum aquæ aceto mixtum in menſura, tantum vt vitam ſuſtentaret. Huiuſmodi igitur acetum intellige, non merum ac purum; ſed aquæ pro condimento admiſtum, vt ſaltem vinum fugiens aut vappam aliquo modo referret potio, quando acetum nihil niſi corruptum vinum eſt. Dicitur autem hoc potionis genus Græcis ὀξύκρατον, Latinis poſca.

Scribit inſuper de Peſcennio Spartian. cum apud Ægyptum ab eo limitanei milites vinum peterent reſpondiſſe, Nilum habetis, & vinum quæritis? Siquidem tanta illius fluminis dulcedo eſt, vt accolæ vinum non requirant. Idem, tumultuantibus illis, qui à Sarracenis victi fuerant, & dicentibus, vinum non accepimus, pugnare non poſſumus, Erubeſcite, reſpondit, illi qui vos vincunt aquam bibunt. BVCCELLATO CONTENTOS] bis cocto pane, pane nautico, qui buccellatim aqua maceratus comeditur. OB VNIVS GALLINACEI DIREPTIONEM] Notabile exemplum ſeruatæ iuſtitiæ aduerſus raptores. Quam duræ concoctionis fuit illis decem edonibus hic gallinaceus? mirum non reuomuiſſe. Totilas quoque Gotthorum Rex quam diligeret iuſtitiam, & odiſſet vim inferentes, præclaro facinore demonſtrauit. Quendam virum ſtrenuum, qui ſe virgini ſtuprum intuliſſe confitebatur, in carcerem, vltimo ſupplicio afficiendum condidit. Cuius vicem Gotthi ſolliciti, Regem ab eiuſmodi propoſito deterrere conati ſunt. Quibus ille, eiuſdem ingenij eſſe delicto ſe obſtringere, & delictorum ſupplicia impedire: omnino autem aut hunc pœnas dare: aut Gotthorum Remp. interire oportere: neque etiam, qui virginem violauerit probe ſe gerere in certaminib. poſſe. Violatore itaque necato, bona eius virgini adiudicauit. Sigon. de imp. Occident. lib. 19. Simile huic quod Tamberlanes fecit. Cum ruſtica queſtum veniret, militem quempiam ſibi amphoram lactis rapuiſſe, quæſiuit, an raptorem demonſtrare poſſet, ſi per caſtra duceretur. Poſſe dixit. Demonſtrato ventrem aperiri, & furtiuum quod hauſerat lac excutii iuſſit. NE IN ZONIS AVREOS, VEL ARGENT. NVM. &c.] Quid enim hoſtibus prædæ cupidinem augerent? & veluti canes eſurientes oſtentatis carnium fruſtis illicerent? & cur ſuos, ſi quid ipſis fieret, quantacunque illa gaza fraudatum irent? ANTE OMNES MILIT. CIBVM SVMPSIT] In omnium militum conſpectu cibum parabilem, cum militibus communem, non exquiſitum, non ſumptuoſum, non multiplicem. Documentum frugalitatis inter opes: & quam paucis, nec ſumptuoſis natura contenta ſit. contra πολυφάγους, ciborum delicias conſectantes. NEC SIBI VEL CONTRA SOLEM, VEL IMBRES, &c.] Deinceps habes exempla tolerantiæ, laboris, & ſtudium Marij imitandi, quem milites experti ſunt duriſſimum operum exactorem (vide adagium, Muli Mariani) qui tamen ipſe ſibi quoque nihil indulgeret, bellator magnanimus, & ad rem primus conferens, quæ alijs imperaret. Hinc Plutarch. de eodem. Cumque bellum multa difficilia ſecum ferat, neque magnum vllum ſubterfugiendo laborem, neque paruum ſe indignum ducendo, & æquales quidem conſilio, vtiliumque rerum prouidentia ſuperando, cum militibus frugalitate, & laborum tolerantia certando, multam ſibi ſuorum beneuolentiam conciliauit. Omnes enim laboris hoc ſolatium homines habent, ſi quem alium ſponte eundem perferre laborem viderint: ita enim neceſſitas videtur ſublata. Romanis vero iucundiſſimum eſt ſpectaculum dux in oculis militum eodem pane veſcens; aut in vili toro quieſcens; aut in foſſa, vel aggere faciendo operam communem præſtans. Non enim eos perinde duces in oculis ferunt, qui honorem aut pecuniam largiuntur, quam hos, qui laborum, periculorumque in ſeſe partem recipiunt: magiſque amant laborum ſocietatem eos ineuntes quam otio indulgentes. His omnibus Marius milites ſibi deuinciens, nomine ſuo, & gloria celeriter impleuit Africam, & Romam. Scribebant enim ſuis domum milites, nullum belli contra Iugurtham finem futurum, niſi C. Marius Conſul crearetur. Exempla adducit plurima Imperatorum, qui ſe laborum patientia militibus vel exæquauerint, vel exemplo iiſdem præiuerint. Gruterus in Diſcurſibus à pag. 120. VIVENTES LAVDARE IRRISIO EST] Adulatio eſt, & adulatores ſunt irriſores. Laudare enim videntur: vel quia aliquid boni ſperant; vel aliquid mali timent, cuius vtriuſque rei poteſtatem habeant qui laudantur, vt Imperatores, Reges, Principes, Dynaſtæ. Mortui autem ſincerius, magiſque ex animo commendantur, à quibus nihil exſpectatur, nec metuitur.

Cap.

Cap. XXV. Ex Orat. XI. Franciſci Bencij quorundam Ciceronianorum laus.

QVem omnes parentis loco re, & cognomento patrem meritò appellabant, Octauius Pantagathus ſenex optimus, ac ſapientiſſimus, etſi Socratis exemplum ſecutus, nullam ſcripſit literam, ex qua de eius ingenio, & iudicio exiſtimare liceat; hanc tamen preſſit, & quaſi anteſignanus viam, vnà cum Gabriele Faerno. In hac eadem Perpiniani noſtri ſunt impreſſa veſtigia, qui totum ſe ad Ciceronis ſimilitudinem (& fuit illi quidem Eloquentia proximus, vt præclaræ eius orationes teſtantur) effinxit. Hac ierunt omni liberali doctrina politiſſimi Sebaſtianus, & Marius Corradi: hanc ſtabili, & pleno gradu ingreſſus ille, qui Romanam vnus conſenſu omnium in conſcribendis epiſtolis reddidiſſe videtur elegantiam Paulus Manutius. In hac Sigonius via, qui omne ſtudium, atque ingenium ad veteris populi Romani antiquitatem è tenebris eruendam, variæ eruditionis imitandæ potius quam æmulandæ poſteris reliquit exempla. Hac etiam cucurrit admirabili celeritate M. Antonius Muretus, meus magiſter, & ciuis Romanus, cuius de incredibili ſcientia, commemorabili ingenij magnitudine, laudeque dicendi, tum communis omnium opinio, tum conſtans illa mea, ac debita eius celebrandi conſuetudo, tum denique ipſius celebritas nominis, atque elegantia ſcriptorum, quæ etſi carent ſpiritu illo, & maieſtate dicentis, omnem tamen præ ſe florem ferunt, & ſplendorem Eloquentiæ, ne plura repetam, facit. Hac denique per ipſos fere ſeptem & octoginta annos, tot enim vixit, vir omni virtute & doctrina ornatiſſimus, Petrus inceſſit Victorius: cuius illuſtrem gloriam, tot diffuſam libris, tot explicatam voluminibus, tot lucubrationum præſtantia, & copia commendatam immortalitati, nulla vnquam poſteritatis obſcurabit obliuio.

COMMENTARIVS.

Enumerantur à Bencio noſtro viri boni aliquot, qui Ciceronem, vt Eloquentiæ, ac latinitatis principem vel ſuſpexerunt, vel etiam ideam, & formam eius in ſcribendo reddere pro virili ſua ſtuduerunt. Hi, vt melius cognoſcantur (etſi plerique omnes ſunt notiſſimi) nonnulla ex Criterio meo inedito, in quod Elogia Scriptorum Humanitatis, antiquorum, ac recentiorum, græcorum, latinorumque labore impigro conquiſita, & apto ordine diſpoſita contuli, adſcribenda depromam.

De OCTAVIO PANTAGATHO, quoniam nihil ſcriptorum reliquit, iudicium nullum, quod ſciam, extat. Illi tamen laus tribuenda eſt, quod Ciceronem inprimis admiratus, eiuſque, vt credibile ſit, lectione mirum in modum, & aſſiduo delectatus eſt, eumque ſtudioſis quam commendatiſſimum eſſe voluit.

GABRIEL FAERNVS, vt refert Victorius lib. 10. cap. 1. bonus poeta fuit, ſcriptorumque poeticorum acer exiſtimator, & in munere corrigendorum auctorum veterum egregia cum commendatione verſatus. Meminit eius Andreas Schottus noſter Notis Ciceron. lib. 1. Centum Æſopi fabellas eleganti, & vario carmine, Phædri imitatione expreſſit. Plautum, Cæſarem, Liuium, Suetonium, aliosque permultos infinitis propemodum locis correxit, & emendauit. In Terentij comœdias ſex libros emendationum conſcripſit.

PERPINIANVM noſtrum Paulus Manutius epiſt. ad Zerbinum Ritium, Muretus Variarum lib. 11. cap. 1. Q. Marius Corradus epiſt. ad Perpinian. Andreas Schottus Tullian. Quæſt. lib. 1. quatuor doctiſſimi, & eloquentiſſ. viri celebrarunt, quorum laudationes, vitandæ longitudinis parcò adſcribere, legat qui voluerit. Vnum duntaxat, ſed inſigne teſtimonium ex Hiſpaniæ Bibliotheca ſubiungam. Magna planè, & mirifica in eo ad eloquentiam indoles extitit: ſic prorſus, vt florente adhuc ætate omnium ſuffragijs non in diſertorum modò, ſed in eloquentium etiam numerum perueniret. Nam & adoleſcentulus in Luſitania cumprimis dicendi laude floruit, & in Italiæ, Galliæque luce ſpectatus, ingenij gloria ſic excelluit, vt paucos haberet pares, ſuperiorem fortaſſe neminem. Omnino illum ad Tullianum orationis genus natura ipſa ducebat. Et conſtat, cum ſe totum ad diuini

diuini in dicendo hominis imitationem contuliſſet, aliquot etiam annis, antequam decederet in ſummis ætatis noſtræ oratoribus eſſe habitum.

De SEBASTIANO CORRADO Schottus noſter Tullian. Quæſt. lib.4. cap. 2. Ciceronis vitam è Plutarchi fonte vberrimo haurias expoſitam; nam illi Commentarij vicem præbet in Quæſtura ſua. De manibus M. Tullij bene meritus. Scripſit item explicationes in Brutum, ſiue de claris Oratoribus. Item in l. Æneidos, & orationes aliquot.

Q. MARIVS CORRADVS librum fecit de ſermone latino, ſiue de Copia latini ſermonis, iuuentuti perutilem, verborumque proprietatis ſtudioſis percommodum.

PAVLVM MANVTIVM variar. lib. 1. cap. 6. copioſè prædicat Muretus, quem de eiuſdem militiæ commilitone ſuo loquentem operæ pretium eſt audire. Manutius Ciceronem ſic exprimit, vt à Cicerone mortuo non alium, qui diuinam illam eloquentiæ vim accuratius imitatus ſit, habeamus dicere. Et elegantiſſimis Commentarijs ſuis, tantam lucem Ciceroni attulit, vt neſciam pluſne ipſi Cicero, an ipſe Ciceroni debeat. Nam & ipſe tractandis aſſidue Ciceronis ſcriptis eam aſſecutus eſt eloquentiæ laudem qua vincit omnes: & cum ad ingenium, quo excellit, addidiſſet eam diligentiam, eamque laborum perpeſſionem, ac tolerantiam, qua vires, ipſamque adeo valetudinem ſuam magno noſtro omnium dolore proſtrauit, incredibile eſt quot ab errorum millibus eos libros feliciſſimè vindicarit. Et Orat. XIV. Volum. II. Vir in ſcribendis epiſtolis latinis ſingulari lepore, ac venuſtate præditus, In Epiſtolis. Ingenij & eloquentiæ gloria Italia cæteris nationibus antecellit. In Italia autem longè vnus cæteris omnibus Paulus Manutius.

CAROLVM SIGONIVM Hieronymus Magius præfat. Miſcellan. his verbis extollit. Vir omni elegantis doctrinæ genere mirum in modum, (quod eius lucubrationes teſtantur) excultus, & cui nihil eorum, quæ in Græcis, Latiniſque auctoribus ad antiquitatem cognoſcendam, penituſque illuſtrandam pertinent obſcurum, ac ignotum vnquam videri poſſit.

MVRETVM ex Elogijs Gallorum ornabimus. Quis non miretur hominem Gallum, & quidem in Lemouicibus natum ſuo ipſius ingenio, & abſque vlla præceptoris opera eruditum, tantos in litteris feciſſe progreſſus, vt præter exactam linguæ græcæ ſcientiam, ipſis etiam Italis peculiarem illam latini ſermonis laudem vnus eriperet? Neque verò id Muretus in oratione ſoluta ſolum, ſed in verſibus etiam aſſecutus eſt: in quibus tam erat Catullo ſimilis, quam Catullus ſibi. Accedebat ad excellens, & diuinum illud ingenium incredibilis morum candor, & vrbanitas, qua hominum animos alliciebat, atque attrahebat, &c. Laudatur locis varijs à Lipſio, à Manutio, ab alijs.

De PETRO VICTORIO dici iure poteſt, clariſſimum eſſe Italiæ ſidus, inter eos non minimum, penes quos patrum memoria elegantiorum literarum patrimonium fuit, & ſcriptis ſuis magnas acceſſiones ad Humanitatem adiunxiſſe, ſtudiaque noſtra plurimum illuſtraſſe, & ab eruditis omnibus ſummam laudem, honoremque promeruiſſe. Quid de eo ſentiat Muret. videamus. Variar. lib. 4. cap. 5. Variarum eius libri præclari ſanè, & vtiles. Et cap. 14. Equidem de Petro Victorio nihil à me niſi vt de viro ſumma doctrina prædito dictum velim: neque aliter decet: qui non fateri tantum, ſed præ me ferre etiam, & prædicare ſoleam, tantum me ex illius vigilijs cepiſſe fructus, quantum ex alius, qui hoc tempore vixerit, neminis. Omitto plura. Addatur Corollarium.

BENCIVS meus (ita dico, meus, fuit enim dum viueret, mei longe amantiſſimus, & cupidiſſimus, & nunc cum immortalibus in cælo æuum degit vt ſperamus) nimium paucos, & quaſi per tranſennam nominauit auctores, qui M. Tullium vel plurimum commendare ſoliti, vel genere dictionis æmulari. Vbi enim Dionyſius Lambinus? vbi Petrus Bembus, Iacobus Sadoletus, Longolius, Ioachimus Perionius, M. Antonius Flaminius, Hieronymus Oſorius, Iulius Popianus, Romulus Amaſæus, Iacobus Omphalius, Cornelius Valerius, Petrus Bunellus, Franciſcus Fabricius, & alij inſuper, ſi quæramus? in quibus nec ipſemet eſt prætermittendus, nec ignobilis poeta, nec indiſertus orator, vt Mureti, doctoris eloquentiſſimi diſcipulus. De quo paulò fuſius vt diſſeram, merita illius erga me poſtulant, & quæ fuit ardens dilectio requirit.

Charus fuit Lipſio, quod ipſe in epiſtolis ad eundem confitetur: & familiaris Romæ, antequam Societati IESV nomen daret: cui item libros de Conſtantia nuncupauit. Vide Cent. 1. Miſcellan. epiſtol. 52. & Cent. 2. epiſt. 79. Dolet eius obitu Cent. ad Italos epiſt. 19. Muretus epiſt. 41. libr. 1. παιδευτήν, diſciplinæ ſuæ alumnum vocat, florentem laudibus, & quotidie longius progredientem, inquit, in ea via, quam me tibi olim monſtrare memini. Laudat eundem vt patrem ſuum ſpiritualem in epiſtola quam Ariſtotelis Rhetoricæ ab ſe latinitate donatæ præfixit. Opuſcula eiuſdem auctiora recuſa ſunt Ingolſtadij, partim oratoria, partim

Digitized by Google

poetica, lecti perquam vtilia. Pontificatum Gregorij XIII. à Petro Ioanne Maffæo ſuſceptum quidem; ſed nondum inceptum, litteris mandare aggreſſus erat: ſed mors tam præclara cœpta diſturbauit. Qui nuntius non vulgarem mihi dolorem inuſſit. Carmen perelegans, & quaſi quoddam διδακτήριον eius diſcipuli Famiani Stradæ, ex lib. II. Proluſion. Academicarum, quo & eloquentiam Magiſtri commendat, & ad quietem ſtudijs interponendam inuitat lege ſi libuerit. Hæc hactenus.

Cap. XXVI. Etymon, genera, vtilitates Fabulæ.

FAbulam à fando appellatam, lib. 5. de ling. lat. auctor M. Varro. Sic Græci μῦθον dixerunt à μυθεῖν loqui. Notatio Macrobij (fabulæ, inquit, quarum nomen falſi profeſſionem indicat) contorta, nec vera eſt. Vt enim falſa ſit fabula, ſicut eſt, inde tamen fluxiſſe hoc verbi, haud ſit probabile: aliquantoque maior illi cum voce fari, quam cum voce falſum ſimilitudo, atque cognatio. Ex ſententia igitur Varronis aptè, & propriè dicitur fabula, quod paſſim fertur: quod vulgi rumoribus, & colloquijs iactatur, & celebratur, quidquid tandem, & quale quale ſit. Hinc aliquem fieri fabulam, tritus ſermo. Amor. 3. eleg. 1. *Fabula (nec ſentis) tota iactaris in vrbe.* Tibullus libr. 1. eleg. 4. *Parce puer, quæſo, ne turbis fabula fiam.*

Porrò nomen iſtuc ad plura pertinet. Eſt namque fabula Ariſtoteli in Poeticis σύνθεσις, ſiue σύστασις τῶν πραγμάτων, coagmentatio, ſeu conſtructio rerum. Nempe integra, ſuis partibus conſtans, & cohærens actio: quam propoſitam habens poeta, diuerſis, & conuenientibus epiſodijs auget, & exornat. Nec enim tam quæ ſunt facta, quam quæ fieri potuerunt, iuxta veriſimile, & neceſſarium poetæ officium cenſetur. Quare non male Aphthonius. ἔστι δὲ μῦθος λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν, eſt autem fabula oratio falſa, veritatem ceu imago referens. Falſum ſanè aut totum, aut magnam partem quod dicitur, quoniam veris non vera affingenda ſunt. Veruntamen quod ſub eo velut cortice tegitur, & occultatur, ipſeque ſcopus ac finis poetæ à veritate non recedunt. Huiuſcemodi fabulæ ſunt Ilias, & Odyſſea Homeri, Æneis Virgilij. Eôdem comœdiæ, & tragœdiæ referuntur: quæ communi nomine dramata à faciendo nuncupatæ ſunt, δρᾶν quippe eſt facere. Inde facere fabulas de poetis Comicis, & Tragicis. Terent. And. *Populo vt placerent quas feciſſet fabulas.* Item Menander *fecit Andriam, & Perinthiam.* Et rectè quidem, quia & poeta ipſe ἀπὸ τοῦ ποιεῖν appellationem eſt adeptus. Atque hæ fabulæ, vt ſuperiores illæ vim, & rationem poëſeos imitatricis omnem continent: quoniam verus, & germanus poeta imitator eſt, quod illi nomen Horat. ad Piſones imponit. Dictæ præterea fabulæ commenta quædam, à priſcis philoſophis earum inuentoribus ad poetas deriuata, & ab his frequentata. Quibus illi, philoſophi puta, myſteria, & dogmata ſua, ne cuiuis profano, & inerti eſſent obuia, prudenter velauerunt, homineſque ad contemplandum, & agendum hac potiſſimum via, modoque excitarunt. Quamobrem fabularum aliæ res diuinas, & naturales, in quibus contemplatio exercetur: aliæ morales, in quibus actio poſita eſt, complexæ ſunt. Inde quoque totidem fabularum genera, quot Philoſophiæ partes: Theologicæ (eſt enim & diuina quædam philoſophia, cui nomen μεταφυσική) phyſicæ, morales. Moralium rurſus aliæ ethicæ, aliæ œconomicæ, aliæ politicæ. Primæ ad vitam priuatam, ſecundæ ad rem domeſticam, tertiæ ad vitam ciuilem referun-

feruntur. Illæ verò quæ in non credendos corpora verſa modos habent, vti ſunt, quæ per metamorphoſeon Ouidij volumen explicantur quamplurimæ, partim delectationis cauſſa excogitatæ ſunt: ſiquidem & delectare, non prodeſſe tantùm poetæ volunt, iuxta Horatium: partim vtile quiddam, & ad vitam honeſtè traducendam conducibile monent: id quod ex noſtro παραδειγματικῶν hoc eſt exemplis moralibus ex Metamorphoſibus Naſonianis præcipue collectis, manifeſtum euadit. Quanquam enim Lycaonem Arcadiæ regem in lupum mutatum, niſi delirus nemo crediderit; nihilominus ea mutatio à Dei contemptu, & immanitate valde nos deterret, taleſque luporum magis, quam hominum naturam obtinere oſtendit. Ac de iſtiuſmodi fabulis accipiendum caue putes, quod Horatius præcepit: *Ficta voluptatis cauſſa ſint proxima veris.* Nec Macrobij reprehenſionem meretur Virgilius, qui naues in Nymphas abijſſe finxit. Nec Orpheus qui ſermonem Argo naui tribuit. Nec Homerus, qui equos Achillis loquentes inducit. Ad hoc genus Apologi Æſopi redigantur licet, quorum triplex genus, rationale, morale, mixtum. Primi hominum ſunt duntaxat, alteri brutorum, tertij vtrorumque. Ijs in Satyra Horatium, oratores in orationibus, philoſophos in diſputationibus, nomothetas in legibus vſos videmus. Quia vnde diceretur, & quibus è generibus diuideretur fabula docuimus: age nunc vtilitates conſideremus, quæ cum non mediocri iucunditate coniunguntur.

Ad omne genus ſcriptorum rectius percipiendum, & explicandum proſunt, fabularumque imperitum ſæpius hærere, ac dubitare neceſſe eſt. Axiomatis huius probationem minimè poſtulabit, qui veterum libros cum cura, & diligentia volutauit. De poetarum quidem carminibus nimis hoc apertum: quorum oratio niſi fabularum alluſionibus, & inſinuationibus, loquendique modis, ac figuris, leporibus fabuloſis idoneè tinctis condiatur, planè friget, & nullius eſt pretij. Omnino, ſi fabulas poetarum libris eximamus, haud ita multa ijs iucunda & admiranda relinquemus. Eloquentiæ alumni hæc figmenta ad fidem, & delectationem conducere norunt. Hermogenes rhetor acutiſſimus lib. 2. ſuauitatem ait habere ſententias μυθικὰς, ſeu fabuloſas. Cic. in Sextiana Atlantem, & Herculem: in Miloniana deorum iudicium de matricidio Oreſtis attingit. In Maniliana ex fabula Medeæ Iaſonem è Colchide ſequentis, fratremque paruulum Abſyrtum in fruſta diſſecantis, ac diſpergentis, quò illis colligendis patrem perſequentem retardaret, belli Mithridatici magnitudinem demonſtrat. In ea autem quæ eſt pro Archia poeta, quo loco eum iudicibus commendat, & inquit, ſaxa & ſolitudines voci reſpondent: beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis, poetarum voce non moueamur? an non hiſce verbis ad fabulas de Orpheo, & Amphione alludit? Sic 1. Off. promiſſa non ſemper præſtanda, ex fabula Theſei, necem Hippolyti filij à Neptuno optantis declarat. Adde quod ipſis poetis in argumentando idem eſt fabula, quod Oratoribus Inductio, & Exemplum. Quales argumentationes vnus omnium & creberrimè, & fæliciſſimè adhibet Ouidius. Omnia demum gentilium myſteria his integumentis, commentiſque prodita deprehendet, qui mythicos ſcriptores legerit. Complures varioſque ritus, & conſuetudines vetuſtatis complectuntur fabulæ. Præclara virorum fortium facta, exempla, virtutum præmia, vitiorum ſupplicia,

NOTÆ.

Interim haud inficiamur, non pauca etiam abſurda, & ad mentis, morumque integritatem inquinandam valentia in iſtis poeticis narrationibus, & commentis reperiri. Cæterùm nobis, qua religionis ſanctimonia, quibuſque præceptis ab adoleſcentulis imbuti ac formati ſimus, & quam vitam poſt hanc vitam morti debitam exſpectemus altius recogitantibus, nocere nihil poterunt.

Nec aliter illa, quam à Philoſophis illa de vitijs, à medicis de venenis conſcripta interpretari licebit. Quin & ijdem medici ex herbis noxijs, & animalibus feris quoque venena quædam ad medicamenta ſalutaria componenda colligunt: & peſtifera quæ ſunt, ſanitati reparandæ temperamentis ab arte præſcriptis, ac definitis apparare didicerunt. Horum ſollertiam æmulemur: probanteſque omnia, vt Paulus ſuadet, quod bonum eſt amplectamur. Hoc in iſto ipſo, de quo agimus, rerum genere, & vniuersè in profanis ethnicorum monimentis, ac diſciplinis, illa Chriſtianitatis noſtræ firmamenta Baſilium, Gregorium, Nazianzenum, Hieronymum, Auguſtinum, &c. feciſſe comperimus. Hæc de Fabula ex noſtris Aduerſarijs Lectori propinare viſum eſt.

PHILOCALIÆ LIBER OCTAVVS.

Cap. I. Dii XII. Agricolarum duces.

Ex Varrone de re Ruſtica, lib.1. cap.1.

ET quoniam, vt aiunt, Dij facientes adiuuant, prius inuocabo eos: nec, vt Homerus, & Ennius Muſas, ſed XII. deos Conſenteis. Neque tamen eos vrbanos, quorum imagines ad forum auratæ ſtant, ſex mares, & fæminæ totidem: ſed illos XII. deos, qui maximè agricolarum duces ſunt. Primum qui omnes fructus agriculturæ, cælo, & terra continent, Iouem, & Tellurem. Itaque duo hi parentes magni dicuntur. Iupiter pater appellatur, Tellus terra mater. Secundo Solem, ac Lunam, quorum tempora obſeruantur, cum quædam ſeruntur, & conduntur. Tertiò Cererem & Liberum, quod horum fructus maximè neceſſarij ad victum. Ab his enim cibus, & potio venit è fundo. Quartò Robigum, ac Floram, quibus propitijs neque rubigo frumenta, atque arbores corrumpit, neque non tempeſtiuè florent. Itaque publice Robigo feriæ Robigalia, Floræ ludi, Floralia inſtituti. Item aduenerer Mineruam, & Venerem, quarum vnius procuratio olíueti, alterius hortorum nomine ruſtica vinalia inſtituta. Nec non etiam precor Lympham, ac Bonum euentum, quoniam ſine aqua omnis arida, ac miſera agricultura; ſine ſucceſſu, ac bono euentu fruſtratio eſt, non cultura.

COMMENTARIVS.

DII FACIENTES ADIVVANT] Diuinum auxilium non otium ſectantibus, & inertibus, ſed manum operi admouentibus, &, quantum in ſe eſt, præſtantibus paratum eſſe monet adagium. Æſchylus.

φιλεῖ δὲ τῷ κάμνοντι συσπεύδειν θεός.
Adeſſe gaudet ſed laboranti Deus.

In Monoſtichis.

Θεὸς συνεργῶν πάντα ποιεῖ ῥᾳδίως.
Eſt facile quiduis, ſi tulerit opem Deus.

Explicatiſſimè autem docet, quomodo facientes, & ſeſe inuocantes adiuuet Deus D. Ambroſius, de Virginit. Omnia Ieſus Chriſtus eſt nobis, ſi volumus. Curari deſideras, medicus eſt. Si febribus æſtuas, fons eſt. Si mortem times, vita eſt. Si ire deſideras, via eſt. Si tenebras fugis, lux eſt. Si cibum appetis, alimentum eſt *Guſtate igitur, & videte, quoniam ſuauis eſt dominus,* Pſalm. 33. Proinde Varro de rebus Ruſticis ſcripturus, ad opem diuinam confugit, earumque Præſides inuocat, vt Poetæ ſuas Muſas. Commentitia ſunt, & vana numina. Quis hoc ignorat? Docemur tamen vel ab impijs, noſtris viribus minimè fidere, & de cælo exſpectare auxilium in arduis, & difficilibus. Iubemur & alioqui à Deo agendi capere primordia, qui eſt omnium rerum dominus, ac moderator, & quæ geruntur, eius geruntur præſidio, ac numine, qui optime de genere humano meretur, & qualis quiſque ſit, quid agat, quid in ſe admittat, qua mente, qua pietate colat religionem, intuetur, piorumque & impiorum habet rationem, vt veriſſimè locutus eſt M. Tullius 2. de Leg. NEC VT HOMER. ET ENNIVS MVSAS] Quamobrem Poetæ Muſas inuocent, & non alios deos, in promptu cauſſa eſt, opera quippe Muſæ tractant: quanquam interdum & alios, ac præſertim magnos Principes. Virgil. in Georg. Auguſtum. Statius in Thebaide Domitianum. Homeri inuocatio eſt, *μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος Οὐλομένην,* &c. In Odyſſ. *Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη.* Ennij Annalium principium hoc videtur fuiſſe. *Muſa quæ magnum pedibus pulſatis Olympum.* Nominat poetas hoſce duos exempli gratia, quoniam antiquiſſimi & celeberrimi. Primum Latinorum poetarum Ennium pronuntiat Lucret. lib. 1.

Ennius vt noſter cecinit, qui primus amœno,
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentes Italas hominum quæ clara clueret.

SED XII. DEOS CONSENTEIS] Dicti ſunt quaſi conſentientes, veteres Conſentas appellarunt. Inuocat & Virgil. deos agreſtium in Georg. ſed non tam diſtributè, & *κατὰ δυάδα*, confusè potius. Solem & Lunam, Liberum, & Cererem, Faunos, Dryadas, Neptunum, Pana, Mineruam, Triptolemum, Syluanum. Tandem vniuerſim deos ruſticos. Inſuper Auguſtum Cæſarem. At noſter Varro cuique inuocationi cauſſas ſuas, & ſuum cuique Deo munus adiungit. Primum nominat Iouem, & Tellurem. Secundò Solem, & Lunam. Tertiò Cererem, & Liberum. Quartò Robigum, & Floram. Quintò Mineruam, & Venerem. Sextò Lympham, ac Bonum euentum. NEQVE TAMEN EOS VRBANOS] Facit Conſentes alios Vrbanos, quorum imagines auratæ ſtent in foro, numero XII. ſex mares, totidem fœminas: alios Ruſticos. Vrbani ſunt illi maiorum gentium, quos duobus hexametris complexus eſt Ennius.

Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Hi ijdem XII. menſibus præſidebant. Ianuario Iuno, Februario Neptunus, Martio Minerua. Aprili Venus, Maio Apollo, Iunio Mercurius, Iulio Iupiter, Auguſto Ceres, Septembri Vulcanus, Octobri Mars, Nouembri Diana, Decembri Veſta. Duodecim quoque ſignis Zodiaci. Vide Manil. lib. 2. QVI OMNES FRVCT. AGRICOL. ET IOVEM, ET TELLVR.] Iupiter *μυθολογικῶς* eſt aer, Horat. Ode 1. lib. 1. *manet ſub Ioue frigido Venator teneræ coniugis immemor.* Et Ode 22. *Quod latus mundi nebulæ, maluſq́; Iupiter vrget.* Sic Theocrit. *εἰδυλ.* 4.

χὠ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ᾽ ὕει.
Nunc pluit, & puro nunc Iupiter æthere fulget.

Herbæ, & animantes ſine pluuijs ab eo demiſſis, & caloribus non progenerantur, qui velut architectus eſt in rebus naturalibus, proinde patrem, ſicut terram matrem, quia velut mater nos alit, Lucretius nominat.

Poſtre-

Digitized by Google

Poſtremò pereunt imbres, vbi eos pater æther
In gremium matris terrai præcipitauit.

Virgil. quoque omnipotentem dixit æthera, id eſt, aerem, ſæpe enim pro eo accipitur.

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther,
Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit magno commiſtus corpore fœtus.

PARENTES MAGNI DICVNTVR] quia reuera immenſæ magnitudinis corpora. Inde & Ouid. 1. Metam. *Magna parens terra eſt, lapides in corpore terræ, Oſſa reor dici.* A Scythis Tellurem Iouis vxorem æſtimatam, tradit in Melpomene Herodotus. SOLEM AC LVNAM QVOR. TEMP. &c.] Virgil. 1. Georg. *Vos ô clariſſima mundi lumina, labentem cælo quæ ducitis annum.* De his ita ſcriptum eſt Geneſ. 1. *Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem, & ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos.* Sol lucis ac diei parens, acceſſu, & receſſu ſuo quadripartitam tempeſtatum commutationem, ad maturitatem frugum, & temperationem corporum idoneam efficit. Luna accretione & diminutione luminis quaſi faſtorum dies notat. Inde inſitiones, plantationes, & ſementes diriguntur; cuius & occulta vis rebus conditis, vel conſeruandis, vel vitiandis multum facit. Quare cuiuſque operis ſuſcipiendi tempus ex eius mutationibus obſeruant agricolæ. QVOD HORVM FRVCT. MAXIM. NECESS. &c.] Panem & vinum omnium maximè continere victum, probatione non indiget: quanquam multis ſæculis ab orbe condito vinum ignoratum eſt, cum homines aquæ potu vſi ſunt. Et apud Eccleſiaſt. eſt cap. 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis.* Nec ideo tamen tali potione valetudinem offenderunt; quamuis medici multis modis inſalubrem eſſe doceant aquæ potum. ROBIGO, ROBIGALIA, FLORÆ LVDI FLORALIA] Robigus celebratur VII. Kalend. Maias, ne ſegetibus obeſſet. Rubigo enim ſpicas torret, & friabiles, atque caſſas reddit. Floralia 4. Kalend. Maias incipiebant, Kalend. Maij deſinebant. Ouid. 4. Faſtor. Flora meretrix fuit, quæ corporis quæſtu diuitias non modicas comparauerat, quarum hæredem pop. Rom. fecit, certa pecunia aſſignata, vnde quotannis editione ludorum ſui memoria celebraretur. Larentia dicebatur prius. Floræ nomen idcirco obtinuit, quoniam Senatui Romano probroſum eſt viſum, in memoriam vulgatiſſimi ſcorti feſtum diem, & ludos inſtituere. Vt igitur res parum honeſta quaſi quodam velo tegeretur, nomen Larentiæ in Floræ mutatum eſt. quam Deam florum eſſe commenti ſunt. Hoc figmentum arripiens Ouid. Faſt. 5. narrat Floram ante dictam Chlorin, nobilem nympham Zephyro nupſiſſe ac dotis loco poteſtatem omnium florum ab eo accepiſſe. Peragebantur autem Floralia omni verborum ac rerum laſciuia, & obſcœnitate. QVARVM VNIVS PROCVRAT. OLIVETI] Mineruæ, oleam enim ipſa inuenit. Virgil. 1. Georg. *Adſis ô Tegeæe fauens, oleæq́ Minerua Inuentrix.* HORTOR. NOMINE RVSTICA VINALIA] XII. Calend. Septemb. hoc feſtum agebatur. Ideo ſacer erat hic dies, quod, vt Varro, & Feſtus indicant, tum eſſent Veneri dicatæ ædes, altera ad Circum maximum, altera in luco Libitinenſi, & horti eius tutelæ aſſignarentur, ac olitorum feriæ. Dies hic tempeſtatibus leniendis ſollemnis habebatur, qua nouum vinum in vrbem ferre, & in cellis vinarijs condere aſſueuerant.

Cap. II. Voces auium, hominum, animalium.

Ex Apuleij Floridor. lib. 2. & 3.

NOn enim mihi Philoſophia id genus orationis largita eſt, vt natura quibuſdam auibus, breuem, & temporarium cantum commodauit. Hirundinibus matutinum, cicadis meridianum, noctuis ſerum, vlulis veſpertinum, bubonibus nocturnum, gallis antelucanum. Quippe hæc animalia inter ſe vario tempore, & vario modo occinunt, & occipiunt carmine. Scilicet galli expergifico, bubones gemulo, vlulæ querulo, noctuæ intorto, cicadæ obſtrepero, hirundines perarguto.

Cæte-

Digitized by Google

Cæterùm ipſius vocis hominis exercendæ caſſus labor, ſuperuacaneo ſtudio plurifariam ſuperatur. Siquidem voce hominis & tuba rudore toruior, & lyra concentu variatior, & tibia queſtu delectabilior, & fiſtula ſuſurru iucundior, & buccina ſignificatu longinquior.

Mitto decem mutorum animalium immeditatos ſonores diſtinctis proprietatibus admirandos, vt eſt taurorum grauis mugitus, luporum acutus vlulatus, elephantorum triſtis barritus, equorum hilaris hinnitus, necnon auium inſtigati angores, necnon leonum indignati fremores, cæteræque id genus voces animalium truces, ac liquidæ, quas infeſta rabies, vel propria voluptas ciet. Pro quibus homini vox diuinitus data, anguſtior quidem, ſed maiorem habet vtilitatem, mentibus, quam auribus delectationem.

COMMENTARIVS.

AVIBVS BREVEM, ET TEMPOR. CANT. ACCOMMOD.] Etſi aues quædam alijs diutius canunt, vniuersè tamen breuis, nec præmeditatus, ſed extemporaneus, & fortuitus eſt earum cantus. Tale mihi genus orationis philoſophia mea non contulit, quod ita aures oblectet. Hæc eſt Apuleij ſententia. HIRVNDINIB. MATVTINVM, &c.] ἡμερονύκτιον eſt ſpatium temporis, diem & noctem complectens. Indicat qua parte huius temporis nonnullæ aues cantare conſueuerint. Hirundines mane, cicadæ meridie, &c. de his Virgil. 2. Eclog. vbi meridiem ex adiunctis deſcribit.

Nunc etiam pecudes vmbras, & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos,
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia, ſerpyllumq;, herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.

Verùm huius volatilis minuti ſonus magis ſtridor eſt quam cantus, & aures offendit potius, quàm demulcet. Socrates in Phædro Platonis feſtiuam de cicadis fabellam recitat, quomodo ex hominibus conuerſæ ſint. VLVLIS VESPERTINVM] Qualem, quam illepidum ſonum edant vlulæ nomen earum declarat, non abſimilem canum, & luporum clamoribus, hi namque vlulant. Fæminis quoque tribuit Virgil. 2. Æneid. *penituſq; caua plangoribus ædes Fæmineis vlulant*. Et rurſus lib. 7. *Aſt aliæ tremulis vlulatibus æthera complent*. BVBONVM NOCTVRNVM] Plin. de bubone lib. 10. cap 12. Funebris, & maximè abominatus publicis auſpicijs, noctis monſtrum, nec cantu aliquo vocali, ſed gemitu. Itaque in vrbibus, aut omnino in luce viſus, dirum oſtentum eſt. Priuatorum domibus inſidentem plurimis ſcio fuiſſe feralem. Ouid. 5 Metam. *Triſtia mille locis Stygius dedit omina bubo* Et 7. *Ignauus bubo dirum mortalibus omen*. GALLIS ANTELVCANVM] Dixi de cantu gallinacei lib. 1. cap. 22. Galliarum orto tumultu contra Neronem, paſſim adſcriptum eſt columnis, GALLI TE DORMIENTEM EXCITARVNT.

IPSIVS VOCIS HOMINIS EXERCENDÆ] Locus minimè ſanus. Corrigo, cæterùm ipſius hominis vocis exercendæ caſſus labor, ſuperuacaneo ſtudio, plurifariam ſuperatur. Vt hæc ſubſit ſententia. Quamuis homo inani labore vocem exercere, & in varios ſonos accommodare, & torquere conetur, non poſſe tamen vel tubæ toruum rudorem (ſic appellat Apuleius) vel lyræ harmonicam varietatem, vel querulos ac delectabiles tibiæ modulos, vel fiſtulæ ſuſurrantis iucunditatem, vel buccinæ longiſſimum ſpatium percurrentis ſonitum æquare. TAVROR. GRAVIS GEMITVS, &c.] Decem animantia, quorum naturales, diſtinctas, & cuique proprias voces, quas homo exprimere nequeat, nominaturus, tantum quinque nominat, taurum, lupum, elephantum, equum, leonem. Ex Varrone, & Spartiano in vita Getæ certiora afferam de vocibus animalium, quam auctor Carminis de Philomela. Mugit bos, balat ouis, hinnit equus, grunnit ſus, minuriunt palumbes, rugiunt leones, rictant leopardi, barriunt elephanti, coaxant ranæ, fritinniunt hirundines, crocitant corui, gemunt turtures, vlulant lupi, paſſeres pipiunt, vulpes ganniunt, picæ garriunt, aſini rudunt, cygni drenſant, cameli blaterant, gallinæ glociunt, minutæ aues minu-

giunt,

tiunt. NEC AVIVM INSTIGATI ANGORES] Quorſum mentio rurſus auium inter quadrupedes? & qui tandem iſti angores? Mihi tenebræ ſunt, tu diuinabis. INFESTA RABIES, &c.] Rabiem ad leones, & lupos refero; hæ etenim feræ ſunt rabioſæ: voluptatem ad alia. PRO QVIBVS HOMINI DIVINITVS DATA] Quanquam homo tam reſonam, & altam vocem non profundit, vt quæ dicta ſunt animalia, tamen eius vox, licet anguſtior, & exilior, diuina eſt, longeque flexibilior, & non vnius cuiuſdam perpetui clamoris, ac toni. Et cum minorem delectationem pariat auribus, tamen maximam vtilitatem affert mentibus. Stentorem quidem Homerus 5. Iliad. μεγαλοφωνότατον introducit, quem ferrea ſua voce quinquaginta hominum, ſimul clamantium clamorem æquare affirmat: vnde prouerbia, Stentore clamoſior, Stentorea vox. Vox humana alia clara, alia obtuſa, alia dura, alia mollis, alia grandis, alia tenuis, alia infirma, alia robuſta. Denique tot mutationes recipit, quot ipſa mens, vt Quintilianus ait. Et rurſum lib. 11. cap. 3. vt facies, quanquam ex pauciſſimis conſtat, infinitam habet differentiam: ita vox, etſi paucas, quæ nominari poſſunt ſpecies continet, propria cuique eſt: & non minus hæc auribus, quam oculis illa dignoſcitur. De voce oratoria ampliſſimè diſputat Ludouicus Creſollius noſter, vacat. Autumnal. lib. 3.

Cap. III. Hiſtoricus num debeat narrationibus ſuis conciones intertexere.

Ex Diodori Siculi lib. 20.

NOn iniuria eorum inſtitutum improbaueris, qui hiſtorijs ſuis prolixas, aut crebras orationes admiſcent. Nam præterquam quod perpetuitatem hiſtoriæ intempeſtiua orationum inductione abrumpunt, etiam eos, qui rerum cognitionis cupiditate tenentur, deterrent. Enimuero, ſi qui ſunt, qui ſuam in Oratoria facultate peritiam oſtentare velint, poſſunt id priuatim facere: Orationes quæ ad populum, aut in legationibus habentur: præterea declamationes in laudem, vel vituperium, & alia eius generis componendo. Nam qui legitimam dictionem ſcriptis ſuis adhibent, & vnum propoſitum ad extremum perſequuntur, eſt profectò cur iure in vtroque genere ſtudij commendentur. Nunc inuenire eſt quoſdam, qui dum nimij in orationis elegantia ſunt, hiſtoriam quaſi appendicem orationum fecerunt. Nec ſolum mala ſcriptio lectori moleſta eſt, verumetiam ea, quæ alioqui in cæteris non inepta videatur, aberrat ab ordine proprio locorum, & temporum. Hanc ob cauſſam talium ſcriptorum lectores, partim ſtyli genus, etſi elegantiſſimum iudicetur, prætereunt: partimque prolixitate, & auctoris importunitate deterriti, in vniuerſum, & quidem meritò ab eorum lectione abſtinent. Neque tamen nos vniuersè ita Rhetorum colores improbamus, vt eos in hiſtoria adhibendos omnino negemus. Cum enim hiſtoriam varietate exornare neceſſe ſit, quibuſdam in locis operæpretium eſt huiuſmodi dictione vti. Itaque ſi pro rerum, aut temporum circumſtantijs aliqua vel legati, vel Conſiliarij oratione opus ſit, niſi quis bene inſtructus ad cauſſam ſuam defendendam deſcendat, profectò eam ſuſpectam reddiderit. Nam multæ cauſſæ incidunt, propter quas ſæpe, & neceſſario rhetorum præceptis vtendum ſit, &c.

NOTÆ.

Trogus Pompeius, vt refert eius Abbreuiator Iuſtinus, lib. 38. orationes in hiſtoria directas in Liuio. & Salluſtio reprehendit: obliquas mallet, quales ſunt in Commentarijs Cæſaris, in quibus ſummæ duntaxat per modum infinitum exponuntur ab ipſo hiſtorico, perſona oratorie differens non introducitur. Introducunt tamen & Herodotus & Xenophon, & Thucydides, & Halicarnaſſ. & Herodian. Ipſe quoque Diodorus eius generis orationes non penitus, & ſemper excludit, vt vidiſti, ſi legiſti.

Commentarius, aut commentarium eſt, quidquid ita conficimus, vt memoriç tantum gratia, non plenç narrationis facere videamur, in quo capita tantum, & ſummas rerum annotare ſolemus. Inde

Commentarij Cæſaris, in quibus res eius in Gallia, & Ciuili bello geſtæ, non latè & plenè narrantur; ſed breuiter perſtringuntur. Hanc ergo cauſſam puto, ob quam more Liuiano directis orationibus curſum narrationis interrumpere non conueniebat, ne Commentarij, id eſt, ſummæ, & compendia quædam duntaxat rerum ad vberius, & ornatius, ſi qui vellent, explicandum, & ἱστορικώτερον tractandum in medium propoſiti eſſe deſinerent. Teſtatur id Cicero in Bruto, vbi eos mirificè laudat, & Cæſaris quod conſilium fuerit exponit, his verbis. *Atq; etiam Commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum, valde quidem, inquam, probatos, nudi enim ſunt, recti, & venuſti omni ornatu orationis, tanquam veſte detracta. Sed dum voluit alios habere parata, vnde ſumerent, qui vellent ſcribere hiſtoriam, ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volent illa calamiſtris inurere: ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit. Nihil enim eſt in hiſtoria pura, & illuſtri breuitate dulcius.*

Exemplum obliquæ orationis, qua C. Iulius Cæſar ad poſtulata Cn. Pompeij, ad ſe per L. Cæſarem, & Roſcium Prætorem delata reſpondet.

Ex lib. 1. de bello Ciuili.

Sibi ſemper Reipub. primam fuiſſe dignitatem, vitaq; potiorem: doluiſſe ſe, quod populi Rom. beneficium ſibi per contumeliā ab inimicis extorqueretur, ereptoq; ſemeſtri imperio in vrbem retraheretur, cuius abſentis rationem haberi proximis comitijs populus iuſſiſſet; tamen hanc honoris iacturam ſui reipub. cauſſa æquo animo tuliſſe: cum literas ad Senatum miſerit, vt omnes ab exercitibus diſcederent, ne id quidem impetrauiſſe, tota Italia delectus haberi; retineri legiones: quæ ab ſe ſimulatione Parthici belli ſint abductæ: ciuitatem eſſe in armis. Quonam hæc omnia niſi ad ſuam perniciem pertinere? ſed tamen ad omnia ſe deſcendere paratum, atq; omnia pati, reipub. cauſſa: proficiſcatur Pompeius in ſuas prouincias, ipſi exercitus dimittantur; diſcedant in Italia omnes ab armis, metus è ciuitate tollatur, libera comitia, atq; omnis reſpub ſenatui, populoq; R. permittatur, aut ipſe propius accedat, aut ſe patiatur accedere, fore, vti per colloquia omnes controuerſiæ componantur.

QVI HISTORIIS SVIS CREB. AVT PROLIX. ORAT.] Qui eſſent hi præcipui de Græcis, cum duobus Romanæ hiſtoriæ principibus, ſupra docui: & eſt qui eorum orationes excerptas, cum interpretationibus vnamquamque ſuis in vnum volumen, ſtudioſis gratificatus incluſit. Quorum inſtitutum profectò nemo iure culpauerit: claritate enim nominis ſui ſe tuentur: nec quenquam ideo à ſe legendo deterrent: & fruſtra viri eloquentes cum ſua facultate hiſtoriarum tractatione excluduntur. Pauca ex aureolo libello de ſcribenda hiſtoria Ioan. Antonij Viperani ſubiungam. Sic ille inter cætera, cap. 5. Quòd Oratoris munus ſit hiſtoriam ſcribere.

Hiſtoriæ partes ſunt principium, ei narratio ſuccedit, quorum præceptis plena ſunt Rhetorum volumina; vt beneuolum, vt attentum, vt docilem auditorem, ſeu lectorem faciamus: vt dilucidè, & euidenter, & probabiliter; vt ſuauiter; vt ſplendidè narremus. Conciones interpoſitæ nonne vniuerſa opera Oratoris indigent? vt hiſtoriæ artificium aut Oratoris ſit, aut ab Oratore petendum ſit. Et quia bene dicere, & ſcribere Oratoris eſt, rectè cenſet M. Tullius hiſtoriam ſcribere Oratoris munus eſſe & ſummi, & maximi, nimirum ſingulari quadam prudentia, grauitate, & eloquentia præditi. Qui tum ſanè hiſtoricus dicetur, cum hiſtoriam ſcribet; ſed artificio vtetur ſuo. Atque vtinam Ciceroni quam meditabatur hiſtoriam ſcribere per temporum iniquitatem, & inimicorum audaciam licuiſſet. Quantum alijs præſtitiſſet, argumento eſſe poſſunt orationum ſuarum narrationes, breues, dilucidæ, lenes, & ſuaues, quo ſcriptionis genere omnes ſuperauit. Satis videmur oſtendiſſe pars aiens, an negans huius quæſiti nobis veritati propior videatur.

Cap.

Cap. IV. In CCC. Lacedæmonios, qui ad Thermopylas in pugna contra Perſas occubuerunt, præclariſſima laudatio.

Ex Diodori Siculi lib. 11.

QVi itaque cum Leonida in Thermopylas ad aditus tuendos fuerant miſſi, hunc vitæ exitum ſortiti interiere: quorum virtutem nemo profectò vnquam ſatis poterit admirari, quibus vna mens extitit, adeò ad mortem vſque obnixè, ne patria inſtituta deſererent, quibuſque ſua ſponte offerre animas intrepide pro communi Græciæ ſalute ſumma voluptas fuit, & fortiter, ac honeſtè interire, quam turpiter abſque virtute vitam ignauiam trahere. Nec cuipiam ſanè id dubium eſſe poteſt, rem tam repentinam & inopinatam, tamque inſolentis audaciæ Perſis intuliſſe ſtuporem, & conſternationem ingentem animi. Quis enim barbarorum tam incredibile facinus potuiſſet ſuſpicari? Cui veniſſet in mentem quingentis numero hominibus tantum animorum fiduciæ ineſſe, vt decies centena millia adoriri nihil vererentur? Ita vt ne in poſterum quidem cuipiam ſpes tanti per virtutem nominis tantique exempli gloriam aſſequendi relicta ſit: qui vtique viri intra hoſtium munitiones innumera circumuenti multitudine, defatigatis vincendo corporibus, animo occidere inuicto, in ipſa quoque morte victores. Quare hi ſoli omnium qui memorantur, victi illuſtriores euaſerunt, quam alij, qui honeſtiſſimas victorias reportarunt. Nam non ex rerum euentu, ſed quo conſilio, quove delectu quid fiat, virtutem perpendere, forteſque & illuſtres inde viros ſpectare oportet. Illius namque fortuna, huius ratio, & diſcretio rerum dominatur. Quiſnam illis viris præferri, vel conferri dignus eſt, quos, cum nec pro parte hoſtium milleſima haberentur, tantus egit ſpiritus, vt incredibili multitudini virtutem opponere ſuam auſi fuerint? Haud ſanè crediderim tanti agminis ſuperandi fiducia ductí: ſed ferocitate inuicta, illuſtribus animis tentantes omnium temporum ſuperiorum ſuperare memoriam: pugnamque ſibi tum cum Barbaris fore putantes, certamen verò gloriæ, iudiciumque cuiuſdam veluti diuerſi ſpectaculi, cum omnibus poſt orbem conditum ſæculis, & omni re geſta, quæ vlla vnquam digna admiratione ſit iudicata. Soli namque poſt hominum memoriam patrias leges tueri, quam proprias retinere animas maluerunt, maiora viribus ſuis pericula minimè recuſantes adire, honeſtiſſimum non ſolum, ſed etiam prope neceſſarium eſſe illis arbitrati, qui virtutis nomen præ ſe ferunt animi magnitudinem, & excellentiam ſui comprobare. Nec iniuria quidem iſtos quis exiſtimarit communis potius libertatis Græcorum extitiſſe auctores, eiſque præponendos, qui poſtea cæteris Xerxem prœlijs ſuperarunt. Nam Barbari tam præclaro, tamque inaudito facinore perculſi, animos in bella deinceps prope conſternatos ferebant: Græcis contra ad parem gloriam ſuorum ſtudia, ſpirituſque intus accendebantur. Porrò ſolos iſtos videtur ad immortalitatem tranſtuliſſe virtutis excellentia, ſupra omnem priſcam memoriam. Quapropter non ab hiſtoricis ſolis, ſed à Poetis quoque quam plurimis eorum fuerunt laudes decantatæ. Inter quos Simonides clarus cantilenarum auctor, huius rei ſummam protulit commendationem, dicens, Eorum qui in Thermopylis cecidere ſors glorioſa, mors præclara, ſepulchrum ara, monumentum

maiorum, hoſtium exitium, æterna commendatio. Sepulchri titulus, quem nulla vnquam delere poterit eluuies, neque vetuſtas rerum omnium conſumptrix ex hominum bonorum abolere memoria.

COMMENTARIVS.

Xerxes Perſarum Rex ſuſceptum à patre Dario contra Græcos bellum, ad eorum libertatem opprimendam geſturus, quinquennium in eius apparatu conſumpſit, & de regno DCCM. de auxilijs CCCM. armauit. Roſtratas naues, M.CC. onerarias ad III. M. inſtruxit, vt Oroſius narrat ex Iuſtini lib. 2. qui habet nauium decies centum millia. Si hæc claſſis magna profectò non fuit, nulla vel fuit, vel erit. Herodot. lib. 7. exercitum eius facit ſeptuaginta, & centum myriadum, id eſt, decies ſepties centenûm millium. Iſocrates in Panathenaico ſeptuaginta myriadum. Diodorus lib. 11 pedeſtrium copiarum dicit fuiſſe ſupra octoginta myriadas, hoc eſt, ſupra octingenta millia, claſſem appulſam M D.CC nauium Iſocrates, Diodorus naues longas totidem, onerarias tria millia: vt merito Xerxem grauem & mari, & terræ, nec hominibus tantum terribilem, ſed Neptuno quoque compedes & cælo tenebras minitantem dixerit. De eius faſtu intolerando, minis ſuperbiſſimis, conatuum magnitudine Ariſtides in Panathenaico.

Dux Spartanorum fuit Leonidas, horum trecenti tantùm fuerunt, & ita numerant, Cic. 2. de Finib. Ælian lib. 3. cap. 25. Valer. lib. 3. cap. 2. & Iuſtinus habent ſexcentos, reliquos auxiliares, omnes ſimul quatuor millia. Cum his millibus poſtquam ſe ad anguſtias Thermopylarum hoſtibus numero immenſis oppoſuit, vbi triduo dimicatum eſt, cum dolore & indignatione Perſarum, hortatus ſocios recederent, & ſe ad meliora patriæ tempora referuarent, ſibi cum Spartanis fortunam experiendam, plura ſe patriæ, quam vitæ debere: cæteros ad præſidia Græciæ ſeruandos, deinde cohortatus ſuos ad fortiter audendum, cum ſexcentis, aut quæ pluriumeſt ſententia, cum 300. caſtra quingentorum millium, vt Iuſtinus affirmat, ſexcentorum, vt Oroſius perrumpit. Prœlium à principio noctis in maiorem partem diei tractum. Ad poſtremum non victi ſed vincendo fatigati, inter ingentes ſtratorum hoſtium cateruas occiderunt. Diximus cap. antegreſſo.

Iſocrates in Panegyrico huius nobiliſſimi conflictus mentionem faciens, Lacedæmonios ait fuiſſe mille, cum ſociorum paucis, vt eum, Xerxem puta, in anguſtijs vlteriore progreſſu excluderent. Simonidis epitaphium in CCC. Lacedæmonios apud Herodot. Polyhymnia hoc eſt.

ὦ ξεῖν' ἄγγειλον λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.
Dic hoſpes Spartæ, nos te hîc vidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Interpres Cicero legit *νομίμοις* pro *ῥήμασι* in pentametro. Et commemorat dictum Leonidæ ad ſuos commilitones ante pugnam; prandete animo forti, hodie apud inferos fortaſſe cœnabimus. Plutarch. ſic retulit. Τοῖς δὲ στρατιώταις παρήγγειλεν ἀριστοποιεῖσθαι, ὡς ἐν ᾅδου δειπνοποιησομένους.

NE PATRIA INSTITVTA DESERERENT] Inſtitutum Lacedæmoniorum fuit in prœlio aut vincere, aut mori, nihil dabatur tertium. Fugitiui erant perpetuò infames. Vide quemadmodum matres Lacænæ filios ſuos domum fuga facta redeuntes, parum materne exceperint, Anthologiæ lib. 1. Tit. εἰς ἀνδρείαν, καὶ ἀνδρείους. VT DECIES CENT. MILLIA ADORIRI, &c.] Numerum tam exiguum, ac pæne nullum cum ſua immenſitate comparantes Perſæ, meritò conſternabantur & ſtupebant. Agamemno apud Troiam 2 Iliad. in concione ſomnium à Ioue ſibi immiſſum exponit, & vt militum animos experiatur, fingit ſe rebus infectis & oppugnatione penitus omiſſa, iuſſum exercitum domum reducere, quod ſibi dedecoris plenum videatur, cum Troianorum paucitas ſuis copijs longè maximis nequaquam reſpondeat. Nam ſi Græci in decurias diſponantur, & ſingulæ decuriæ vnum duntaxat Troianum deligant, qui pocula miniſtret, multas pocillatore carituras. Hoc idem Xerxes, Lacedæmoniorum gregem verius quam exercitum conſpicatus, dicere potuiſſet. Et illud nota Tigranis, exiguitatem exercitus Luculli contra ſe venientis præ ſuis copijs ingentibus irridentis; Si venirent vt legati, nimis multos: ſi, vt milites, nimis paucos eſſe. Plutarch. in Lucullo. VICTI ILLVSTRIORES EVASER. QVAM ALII, &c.] Sic vinci tam parato & prompto animo, nulla ſpe victoriæ, cum tantis hoſtium cædibus, ob defendendam patriæ libertatem, eſt cuilibet, etiam honeſtiſſimæ victoriæ anteponendum.

Vna ſa-

Digitized by Google

Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem. Moriamur, & in media arma ruamus, ait in 2. magnanimus Æneas. Quam commodè quiſpiam, quam verè his militibus, melius autem Chriſtianis contra Turcas, aut Catholicis contra hereticos pugnantibus, & cadẽtibus acclamaret illa de XIV. Philippica, quib. legionem Martiam apud Mutinam totam pro Repub. ab Antonio interemptam eximie celebrauit M. Tullius. *Vos vere patria natos iudico. In fuga fœda mors eſt: in victoria glorioſa. Etenim Mars ipſe ex acie fortiſſimum quemq; pignerari ſolet. Illi igitur impij, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas luent: vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem, & locum conſecuti. Breuis à natura vobis vita data eſt, at memoria benè redditæ vitæ ſempiterna; quæ ſi non eſſet longior quam hæc vita, quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus, & periculis propoſitis, ad laudem gloriamq; ſummam contenderet! Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi dum vixiſtis, nunc verò etiam ſanctiſſimi milites, quod veſtra virtus nec obliuione eorum qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum ſepulta eſſe poterit.*

Cap. V. Lis duorum maximorum Imperat. Hannibalis, & Alexandri M. de Præſtantia, Minoe Iudice.

Ex Luciano.

M. Dicat ergo vterque viciſſim pro viribus. Tu vero, Libyce, prius loquere.

ORATIO HANNIBALIS.

Illos ego maximè laude dignos puto, qui, quum parui à principio fuere, propria virtute ad magnam gloriam euaſere: potenteſque per ſeipſi facti, & principatu digni habiti. Ego igitur cum paucis primùm Hiſpaniam inuadens, cum ſubconſul eſſem (ὕπαρχος) fratri additus, maximis rebus, atque optimis idoneus iudicatus, ibi tum Celtiberos cepi, atque Gallos ipſos deuici: & quum magnos montes tranſmigraſſem, omnem Eridanum tranſcurri, multaſque ciuitates euerti, & inclytam Italiam ſubiugaui, & vſque ad ſuburbia Romæ graſſatus ſum, totque vno die Romanos cecidi, vt eorum annulos modijs menſurari oportuerit, & ex cadaueribus pontes fluminum fecerim. Atque hæc omnia peregi, nec Hammonis dictus filius, neque deum me fingens, aut matris inſomnia narrans; ſed me hominem fatebar, pugnabamque contra duces magna prudentia, contra milites magna audacia, atque fortitudine præditos: non aduerſus Medos, atque Armenios: qui, antequam quis ſequatur, fugiunt, & facile cuiuis audenti victoriam tradunt. Alexander verò regni paterni ſucceſſor, id fortuna quodam impetu ampliauit: qui quum deuicto miſero illo Dario apud Iſſum, & Arbela, victoria potitus eſt, antiquam ex patre conſuetudinem omittens, adorari ſe voluit, ſeſeque ad Medorum inuitati delicias libenter tulit, atque in conuiuijs amicos interemit, interficientibuſque auxilium tulit. Ego autem patriæ dominatus ſum: quæ quum me reuocaret, hoſtium magna claſſe aduerſus Libyam nauigante, continuo me hominem priuatum dedidi, & damnatus rem æquo animo tuli. Atque hæc ego egi barbarus cum eſſem, omniſque Græcorum diſciplinæ expers: & neque Homerum, vt hic, edidici; neque Ariſtotele Sophiſta magiſtro eruditus fui: ſed ſolum optima natura mea ſum vſus. Si verò ea de cauſſa hic mihi præferendus eſt, quòd caput diademate exornauerit, id decorum forſan apud Macedones eſt: non tamen ob id præſtantior videri debet generoſo duce, & viro, qui mentis ſententia magis, quam fortuna eſt vſus. M. Hic certè orationem neque ingeneroſam, neque vt Libycum, ſeu barbarum decebat, dixit. Tu verò, Alexander, quid ad hæc?

Digitized by Google

ORATIO ALEXANDRI

Oportet quidem, ô Minos, homini adeo temerario, nihil reſpondere: ſola enim te fama ſatis edocere poteſt; qualis hic latro fuerit. Aduerte tamen an parum ipſum ſuperauerim, qui cum adoleſcens adhuc eſſem, rem aggreſſus regnum obtinui, & de patris mei interemptoribus ſupplicium ſumpſi. At quum Thebas ſubuertiſſem, toti Græciæ terror fui, ab ea dux electus. Neque dignum putaui, Macedonum regno me contentum eſſe, quod pater reliquerat: ſed totum terrarum orbem ſitiui, durumque putaui, niſi omnium rerum dominus eſſem. Paucos quoſdam mecum agens, in Aſiam duxi exercitum, & apud Granicum flumen magna pugna vici: Lydiam, Phrygiam, & Ioniam cepi. Et tandem quæcunque tranſieram ſubiugans, veni ad Iſſum, vbi Darius me exſpectabat, infinitas copias ſecum ducens. Poſt hæc, ô Minos, vos ipſi ſcitis, quot ad vos vno die mortuos miſerim. Dicit enim Charon, tunc ſibi ſcapham non ſuffeciſſe; ſed ratibus compoſitis illorum pleroſque tranſportaſſe. Atque hæc confeci meipſum periculis opponens, & in pugna vulnerari non timens. Et vt quæ apud Tyrum, & Arbela geſta ſunt omittam, vſque ad Indos veni, & Oceanum regnorum meorum terminum feci, & illorum hominum elephantos cepi, ac Porum captiuum abduxi, Scythas, homines certe non ſpernendos, Tanaim tranſiens magna equitum pugna vici: ac amicos meos remuneraui, inimicos autem vltus ſum. Si verò Deus hominibus illis videbar, parcendum illis erat. Nam rerum geſtarum magnitudine, vt quippiam tale de me crederent, inducti ſunt. Tandem mors me regem occupauit. Hic autem Hannibal apud Pruſiam Bithyniæ regem exulauit, vt crudeliſſimo, & peſſimo homini conueniens erat. Nam quo pacto Italos vicerit, omitto dicere: non enim virtute, ſed malitia, atque perfidia & dolis id peregit, nunquam aut alicuius claritudinis, aut iuſti memor. Sed quoniam quod delicioſè vixerim, vituperauit, oblitus mihi videtur eorum, quæ apud Capuam admiſerit. Ibi enim mulieribus deditus fuit, & voluptatibus, vir iſte mirabilis, belli occaſiones prodidit. Ego verò niſi ea quæ ſub Occidente ſunt parua putans, verſus Orientem me impuliſſem, quidnam adeo magni perfeciſſem? Qui Italiam abſque ſanguine capere, ac Libyam, omnemque eam oram, vſque ad Gades ſub poteſtatem redigere facile potuiſſem? Sed ego hæc tanta contentione digna non putaui, præſertim iam ante illis perculſis, ac dominum me agnoſcentibus. Dixi. Tu, Minos, iudica: nam & hæc è multis protuliſſe ſat eſt.

COMMENTARIVS.

In Oration. Annibalis.

Antequam in hanc diſputationem & controuerſiam quippiam notemus, libet nonnulla præfari de ipſo Luciano, ſcriptore nobili, ex præfatione Eraſmi, in ſomnium ſiue Gallum. *Lucianus*, inquit, *priſcæ comœdiæ dicacitatem, ſed citra petulantiam refert, & mira vafritie ac lepore perſtringit omnia, & ſale perfricat, infenſus præcipuè philoſophis. Pari libertate gentilium deos paſſim & ridet, & lacerat. Plurimum ei ineſt in dicendo gratiæ, magna in inueniendo facilitas, & felicitas, multus in iocando lepos. Seria nugis, nugas ſeriis miſcens, ac ridens vera dicit, vera dicens ridet. ſic hominum mores, affectus, ſtudia, & quaſi penicillo depingit; neq; tam legenda, quam plane ſpectanda oculis exponit; vt nulla comœdia, nulla ſatyra cum huius dialogis conferri debeat, ſeu voluptatem, ſeu vtilitatem ſpectes.*

ILLOS EGO MAXIME LAVDE DIGNOS, &c.] Quis non admiretur, ac ſuſpiciat eos, qui ſibimet ſolis fælicitatem ſuam, honores, auctoritatem, & gloriam debent? qui, inquam, ex obſcuris clari, ex egentibus copioſi, ex ignobilibus nobiles, ac principes viri, ingenio, prudentia, probitate, eruditione, fortitudine, continentia, pietate, modeſtia euaſerunt? CVM PAVCIS HISPANOS INVADENS, &c.] Fama etiam eſt, ait Liuius lib. 1. Belli Punici, Annibalem annorum ferme nouem pueriliter blandientem patri Amilcari, vt duceretur in Hiſpaniam:

cum

cum perfecto Africo bello exercitum eo traiecturus ſacrificaret, altaribus admotum, tactis ſacris iureiurando adactum, ſe cum primùm poſſet, hoſtem fore populo Romano. Velut hæreditate relictum odium paternum, vt inquit Probus, erga Romanos ſic confirmauit, vt prius animam, quam id ſepoſuerit; nec vnquam deſtitit animo bellare cum Romanis, &c. In Hiſpania poſt XVII. annos Haſdrubale fratre, an ſororio? mortuo, cum per triennium ſub eo meruiſſet, & quæ vel ſtrenuo milite, vel egregio Imperatore digna viderentur, præclarè præſtitiſſet, ſibique totius exercitus fauorem conciliaſſet, ſtatim poſt Haſdrubalis obitum, ſextum ſupra vigeſimum annum agens, Imperator cunctis ſuffragijs eſt renuntiatus. IBI TVM CELTIBEROS CEPI, GALLOS DEVICI, &c.] Summatim de victorijs ſuis gloriatur, quod fecit, cum apud Pruſiam Bithyniæ regem exularet. Sic enim de eo Valer. Max. lib. 3. cap. 7. Annibal cum apud Pruſiam exularet, auctorque ei committendi prœlij eſſet, atque is non idem ſibi extis portendi diceret, an tu, inquit, vitulinæ carunculæ, quam Imperatori veteri mauis credere? Si verba numeres, breuiter, & abſciſsè: ſi ſenſum æſtimes, copioſè, & valenter. Hiſpanias enim ereptas populo Rom. Galliarũ, ac Liguriæ vires in ſuam redactas poteſtatem, & nouo tranſitu Alpium iuga patefacta, & Traſimenũm lacum dira inuſtum memoria, & Cannas Punicæ victoriæ clariſſimum monimentum, & Capuam poſſeſſam, & Italiam laceratam ante pedes hominis effudit: vniuſque hoſtiæ iocinori, longo experimento teſtatus gloriam ſuam poſtponi, æquo animo non tulit. Meminit & Cic. 2. de diuinat. CVM MAGN. MONTES TRANSMIGRASS.] Alpes tranſijt diebus XV. cum incommodis incredibilibus, vbi & 30. millia hominum, & numerum iumentorum maximum amiſit. MVLTASQVE CIVITATES SVBIVGAVI] Ex Liuio petenda. Quadringentas ciuitates euertit. Eum poſſe vinci docuit Q. Fabius Max. cunctator. Hæſit autem in Italia ad annum XVII. donec eum Scipio Africanus minor domum reuocauit, tranſgreſſus cum magno exercitu in Africam, vſque ad mœnia Carthaginis. VT EORVM ANNVLOS MODIIS, &c.] Apud Cannas Apuliæ vicum prœlium eſt initum, in quo cecidit Paulus Conſul, Seruilius ſuperioris anni Conſul, Prætores, Prætorij. Quæſtores, Tribuni militum, Ædilitij, 80. ordinis ſenatorij, optimi ciues. Summa cæſorum 40. millia peditum, duo millia ſeptingenti equites, è tanta prope ciuium, ſociorumque parte capta tria millia peditum, & equites trecenti. Liuius lib. 22. Mago, Annibalis frater Carthaginem profectus fælicem victoriæ nuntium attulit, fideique faciendæ in veſtibulo curiæ modium annulorum aureorum effundi iuſſit. Floro pauliſper aures accommodemus, lib. 3. cap. 6.

Itaque duo maximi exercitus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec Annibal diceret militi ſuo, parce ferro. Ducum effugit alter, alter occiſus eſt. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus. Pons de cadaueribus iuſſu ducis factus in torrente Vergelli: modij duo annulorum, Carthaginem miſſi, dignitaſque equeſtris taxata menſura. Dubium deinde non erat, quin vltimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, ſi, quod Pœnum illum dixiſſe Maharbalem Bomilcari ferunt, Annibalem quemadmodum ſciret vincere; ſic vti victoria neſcire. Tum quidem illum, vt dici vulgò ſolet, aut fatum vrbis imperaturæ, aut ipſius mens mala, & auerſi à Carthagine dij in diuerſum abſtulerunt. Vide Liuium apud quem lib. 23. hoc eſt decad. 3. tertio Mago à fratre Annibale Carthaginem miſſus, res ab eo in Italia geſtas in Senatu exponens, ſupra ducenta millia hoſtium occidiſſe, ſupra L. millia cepiſſe memorat. Ad fidem deinde tam lætarum rerum effundi in veſtibulo curiæ iuſſiſſe annulos aureos, fuiſſe iuxta quoſdam dimidium ſupra tres modios; ſed veriore fama vnum modium tantummodo expleſſe. Adiecit deinde verbis, neminem niſi equitem, atque ipſorum primores id gerere inſigne. Ne credas igitur hunc modium ſolo Cãnenſi prœlio collectum. NEC HAMMONIS DICT. FILIVS, &c.] Viſus eſt aliquando à Philippo draco iuxta Olympiadem iacere porrectus. Cum poſt hoc ſpectrum Delphos oraculum conſultum mitteret, allatum eſt reſponſum, Hammoni rem ſacram faceret, eumque Deum omnium maximè coleret: Deum enim (Iouem) cum eius muliere rem habuiſſe, ſub draconis forma latentem. Et Olympias Alexandrum ad bellum proficiſcentem proſecuta, remotis teſtibus de arcano natalium ipſius certiorem reddidit, dignoſque origine ſua ſpiritus ducere iuſſit. Pergit Plutarch. Quæſiuerunt à Sacerdote Hammonis eius comites, num auctor ſibi eſſet colendi diuinis honoribus ſuum regem, hoc quoque acceptum fore Ioui reſpondit. Vera & ſalubriter æſtimanti fidem oraculi, vana profectò reſponſa videri potuiſſent. Sed fortuna quos vni ſibi credere coëgit, magna ex parte gloriæ auidos magis, quam capaces facit. Iouis igitur filium ſe appellari non ſolum paſſus eſt, ſed etiam iuſſit, rerumque geſtarum famam dum augere vult, tali appellatione corrupit. Ex hiſtoria Alexandri. SED ME HOMIN. FATEBAR] Alexander ſomnijs credens, filium Iouis tulit ſe appellari, & ex mendacio gloriam captauit, homo vaniſſimus. Anaxarchus Eudæmonicus ridebat Alexand. quod ſeipſum Deum faceret. Cum autem aliquando in morbum lapſo medicus ſorbitionem imperaret fieri, ridens Anaxarchus, At noſtro Deo in quiens in-

cochlea.

Digitized by Google

cochlearis ſorbitione ſpes eſt. Ælian. lib. 9. cap. 37. MAGNA AVDACIA, ATQVE FORTITVD. PRÆDITOS] In re militari cum virtute, tum plus etiam diſciplina Romanos multum valuiſſe teſtatur proœmio Tuſculan. Cicero. & in Catilinar. Salluſtius iuuentutem Romanam ab audacia, & fortitudine commendans. Iam primum, inquit, iuuentus ſimul ac belli patiens erat, in caſtris per laborem vſu militiam diſcebat: magiſque in decoris armis, & militaribus equis, quam in ſcortis, atque conuiuijs lubidinem habebant. Igitur talibus viris non labos inſolitus, non locus vllus aſper, aut arduus erat, non armatus hoſtis formidoloſus: virtus omnia domuerat. Sed gloriæ maximum certamen inter ipſos erat. Sic ſe quiſque hoſtem ferire, murum aſcendere, conſpici, dum tale facinus faceret, properabat, &c. NON ADVERSVS MEDOS, ATQVE ARMENIOS, &c.] Victoriæ laudem minuit hoſtis imbellis ac timidus, quales fuerunt Medi, & Armenij, quos ſubegit Alexander; auget hoſtis magnanimus, ſtrenuus, belli peritus, quales Romani, quos toties vicit Annibal. Hinc maiorem, & glorioſiorem ſe, quam illum Alexand. intellige, victorem haberi concupiſcit. ID FORTVNÆ QVODAM IMPETV AMPLIAVIT] Vſqueadeo paterni regni armis ampliandi cupidus fuit, vt cum pæne totum orbem ſubiugaſſet, dolens audierit, Democritum docere plures extare mundos, cum ipſe nondum hunc vnum plene ſibi ſubieciſſet. Hanc immodicam latiſſimè dominandi libidinem neglecto imperio in ſemetipſum, Seneca, vitijs Alexandri vehementer infeſtus, audi quo pacto, & quam ſapienter accuſet, epiſt. CXIII. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vſque in Oceanum extendit Oriens, vaſtabat, fugabatque. Sed ipſe modò occiſo amico (Clyto) modò amiſſo (Hephæſtione) iacebat in tenebris: alias ſcelus, aliàs deſiderium ſuum mœrens: victor tot regum atque populorum, iræ triſtitiæque ſuccubuit. Id enim egerat, vt omnia potius haberet in poteſtate, quam affectus. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere: fæliciſſimoſque ſe iudicant, ſi multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod ſit illud ingens paratumque regnum: Imperare ſibi maximum imperium eſt. Auguſtin. Ciuitat. lib. 4. cap. 6. *inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos ſibi non moleſtos, ſola regni cupiditate conterere, & ſubdere, non aliud, quam grande latrocinium nominandum cenſet.* Ex quo efficitur Alexandrum grandem fuiſſe latronem. Quid appellem Turcarum Imperatores, qui nullo iure, ſed ſola latiſſimè dominandi cupiditate tot regna, & prouincias Chriſtianorum per vim, & arma occuparunt?

Vtrum porrò fortuna magis, an virtus Alexandro fauerit in expeditionibus ſuis, id æſtimari poterit ex duobus libellis, quos ſuper eo argumento Plutarch. conſcripſit. Principio quidem primi ipſum Alexandrũ inducit. Fortunam, ſuo beneficio ipſum eſſe tantum regem gloriantem repellit, & refellit, exponens quot, & quantis ſe infortunijs mactauerit. Si quis præterea copias eius & apparatum bellicum cum copijs Darij & eius apparatu comparauerit, maius à virtute, quàm à fortuna auxilium Alexandrum habuiſſe intelliget. Qui minimam ſummam exercitus eius tradunt, XXX millia peditum, quinque equitum ponunt: qui maximam, XXXIV. illorum, horum quatuor. Huic exercitui alendo non præter LXX. talenta ſuppeditarunt, & triginta duntaxat dierum commeatus, cum inſuper æs alienum haberet, talentorum ducentorum. DEVICTO MISERO DARIO APVD ISSVM, ET ARBELA] Iſſus eſt vrbs Ciliciæ, Arbela Perſidis, aut Meſopotamiæ. Apud Iſſum cecîdit Alexander barbarorum CXX. millia, & amplius, peditum quidẽ equitum verò X. Darium, qui fuga quinque aut quatuor ſtadia præuerterat, non cepit, curru, arcuque eius captis. Lege Plutarchum, qui aliud prœlium non ad Arbela (quod plerique ſcribunt) ſed ad Gangamela patratum narrat. ADORARI SE VOLVIT] Qui reges, & quare ſe deos ſalutari vellent: item qui priuati hoc nomen ambiuerint, notauit Clemens Alexand. Exhortat. ad gentes. Alexander magnitudine rerum geſtarum turgidus, & Perſarum regno potitus, ad Græciæ ciuitates dedit literas, iubens ſe publicis decretis in deos referri. Cui Lacedæmonij Laconicè reſponderunt, & ſtupidum eius tumorem coarguerunt. Si Alexander vult eſſe deus, eſto deus. Rhodigin lib. 21. cap. 35. Quomodo cupiditates ſuas ſoluerit, continentiamque, & moderationem in altiſſima quaque fortuna in ſuperbiam, ac laſciuiam verterit, iacere humi venerabundos Perſas ſiuerit, purpureum diadema diſtinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdederit, veſtemque Perſicam ſumpſerit, &c. Q. Curtius lib. 6. cap. 11. SESEQVE AD MEDORVM INVIT. DELICIAS, &c.] Mollitiem Medorum in conſectandis delicijs perſtringit Xenophon. lib. 1. de vita Cyri, qui cum puer adhuc, vnà cum matre ad Aſtyagem auum, regem Medorum veniſſet, & ipſum eſſe matris patrem cognouiſſet, continuo, vt puer erat naturâ pius, & humanus, eum perinde complexus eſt, ac ſi diu ipſius conſuetudine, ac familiaritate vſus fuiſſet. Et cum videret illum oculorum pigmentis, ac fuco, appoſitaque coma ornatum, vt Medica conſuetudo ferebat (hæc enim omnia Medorum ſunt, purpureæ tunicæ, pallia, torques, armillæ, &c.) cum inquam, auum hiſce rebus ornatum

natum videret, intuens eum, O mater, inquit, vt pulcher eſt meus auus? IN CONVIVIIS AMICOS INTEREMIT] Clitum nutricis ſuæ filium, qui audacius Philippi acta, & bella in Græcia geſta filij Alexandri rebus prætulerat. Huic de conuiuio egredienti latus haſta transfixit. Curtius lib. 8. cap. 3. Seneca 3. de Benef. cap. 17. Calliſthenes quoque ante tortus ab eo interijt, initi conſilij in caput regis innoxius: ſed haudquaquam aulæ, & aſſentantium accommodatus ingenio (Regem Perſico more venerari detrectauit, & liberius eſt eum auſus alloqui.) Itaque nullius cædes maiorem apud Græcos Alexandro excitauit inuidiam, quod præditum optimis moribus, artibuſque, à quo reuocatus ad vitam erat, cum interfecto Clito mori perſeueraret, non tantum occiderit, ſed etiam torſerit, indicta quidem cauſſa, quam crudelitatem ſera pœnitentia conſecuta eſt. Idem Curtius cap. 16. Seneca mire hoc parricidium exaggerat Nat. Q. lib. 6 cap. 23. Fuit Calliſtheni nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. *Hoc eſt Alexandri crimen æternum quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, Occidit Perſarum multa millia, opponetur: Et Calliſthenem. Quoties dictum erit: occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat, opponetur: Et Calliſthenem. Quoties dictum erit, omnia Oceano tenus vicit, & imperium ex angulo Thraciæ, vſque ad Orientis terminos protulit, dicetur: ſed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum, regumq́; exempla tranſierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quam ſcelus Calliſthenis.* EGO AVTEM PATRIÆ DOMINATVS SVM] Satis habui me in patria mea principem tenere locum, tam auidum regnandi ſpiritum non habui. Duæ factiones erant Carthagini, altera ab Amilcare patre Annibalis, cognomento Barcha, dicta eſt Barchina, quæ ceu hæreditas filio obuenerat, & in tantas creuerat opes, vt domi foriſque in omni re decernenda ſuperior haberetur. Alterius princeps erat Hanno, vir grauis, ſummæque in Repub. dignitatis, toga magis, quam armis egregius. Is cum legati Romanorum Carthaginem de ſociorum (Saguntinorum) iniurijs queſtum veniſſent, ſolus, omni prope repugnante Senatu, fœdus cum populo Romano ſeruandum cenſuit: monuitque vt ab eo cauerent bello, quod extremam erat patriæ ſuæ perniciem allaturum. Plutarch. QVÆ QVVM ME REVOCARET, &c.] De eius in patriam reuocatione, & illius quis tum ſenſus, quæ mens fuerit, Liuius lib. 10. Decad. 3. Nam ad eum quoque legati ab Carthagine vocantes in Africam, ijs forte diebus, quibus ad Magonem, venerunt. Frendens, fremens, gemenſque, ac vix lacrymis dicitur Legatorum verba audijſſe. Poſtquam edita ſunt mandata, iam non perplexè, inquit, ſed palam reuocant, qui vetando ſupplementum, & pecuniam mitti, iam pridem retrahebant. Vicit ergo Annibalem non populus Romanus toties cæſus, fugatuſque: ſed Senatus Carthaginenſis obtrectatione, atque inuidia: neque hac deformitate reditus mei tam P. Scipio exultabit, atque efferet ſeſe, quam Hanno, qui domum noſtram, quando alia re non potuit, ruina Carthaginis oppreſſit. CONTINVO ME HOMIN. PRIVATVM DEDIDI] Abdicaui me imperio, deſij ducem agere. DAMNATVS REM ÆQVO ANIMO TVLI] Inuidiam ciuium ex bona reipub. adminiſtratione ſibi conflauit, Liuius lib. 33. Quod niſi domi ciuium ſuorum inuidia debilitatus eſſet, Romanos videtur ſuperare potuiſſe: ſed multorum obtrectatio vicit virtutem. Æmilius Probus, qui & patria pulſum dicit. Cic. pro Seſtio. Quis Carthaginenſium pluris fuit Annibale, conſilio, virtute, rebus geſtis, qui vnus cum tot imperatoribus noſtris per tot annos de imperio, & de gloria decertauit? hunc ſui ciues de ciuitate eiecerunt. Satis conſtat, inquit Plutarch. eum deſperatis rebus, in Aſiam profectum, exilioque multatum, ad Antiochum perueniſſe. Fama quoque haud dubia eſt, tam hoſpitaliter, tamque honorificè acceptum eſſe à rege, vt ſtatim publicis pariter, ac priuatis conſilijs adhiberetur. Erat enim Annibalis nomen magna apud omnes gloria. Quòd damnationem ſuam vir tam bene de Repub. meritus moderatè tulit, cum eſſet barbarus, literarum, quibus animi ad res aduerſas æqua mente ſufferendas prӕcoluntur ignarus, laudem meruit. NEQVE HOMERVM, VT HIC EDIDICI] φιλομηρότατος Alexander totam Iliadem, & partem Odyſſeæ memoriæ mandauit; in pretioſiſſimo ſcrinio, inter Darij ſpolia reperto repoſuit; noctu ſub puluinum ſubiecit; rei militaris viaticum appellauit. Sed de eius φιλομηρείᾳ alibi pluribus. NEQVE ARISTOTELE SOPHISTA MAGISTRO ERVDIT] Quam plenum honoris, & dignitatis fuerit olim Sophiſtæ nomen, & quam iſti Sophiſtæ honorati, diſertiſſimè docet noſter Ludouicus Creſolius, Theat. veterum Rhetorum lib. 7. cap. 7. Accepit igitur Ariſtoteles à Philippo puerum Alex. ſtudijs humanioribus imbuendum exacta pueritia, per quinquennium. Sub Ariſtotele doctore inclyto omnium philoſophorum creuit, vt ait Iuſtinus lib. 12. Extat Philippi epiſtola apud Gellium, lib. 9. cap. 3. qua lætatur ſibi hunc filium Ariſtotele viuo natum. Et grauioribus quoque excolendum. Nam ipſe Alexander libros ἀκροαματικοὺς à Magiſtro eſſe editos ægre fert, quia communia fecerit, quibus ipſe voluerit gaudere tanquam proprijs, lib. 20. cap. 4. SOLVM OPTIMA MEA NAT. SVM VSVS.] Ad arma natus fuit Annibal, ad togam, & pacis artes minimè, in quo virtutum bellicarum, & vitiorum

magna indoles, quam principio belli Punici ſecundi hunc in modum depictam accepimus à Liuio. *Nunquam ingenium idem, ad res diuerſiſſimas, parendum atq; imperandum habilius fuit: neq; Aſdrubal alium quemquam præferre maluit, vbi quid fortiter, ac ſtrenuè agendum eſſet: neq; milites alio duce plus confidere, aut audere; plurimum audaciæ ad pericula capeſſenda: plurimum conſilij inter ipſa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par, cibi, potionisq; deſiderio naturali, non voluptate modus finitus. Vigiliarum, ſomniq; nec die, nec nocte diſcriminata tempora: id quod gerendis rebus ſupereſſet, quieti datum. Ea neq; molli ſtrato, neq; ſilentio accerſita. Multi ſæpe militari ſagulo opertum humi iacentem inter cuſtodias, ſtationesq; militum conſpexerunt. Veſtitus nihil inter æquales excellens; arma atq; equi conſpiciebantur. Equitum, peditumq; idem longe primus erat. Princeps prœlium inibat, vltimus conſerto prœlio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia pluſquam Punica, nihil veri, nihil ſancti, nullus Deûm metus, nullum iuſiurandum, nulla religio.* QVOD CAPVT DIADEMATE EXORNAVERIT] Ironia eſt Non facit corona regem, non barba longa Philoſophum. Et Alexander magis fuit ſollicitus quomodo regnum magis magis amplificaret, & fines protenderet. quam quomodo bello parta ſapienter adminiſtraret; quod ab eo deſiderari potuiſſe Auguſtus Cæſar affirmabat. Percurre Annibalem Æmilij Probi, ſi eſt otium.

In Orationem Alexandri.

QVALIS HIC LATRO FVERIT] Etiam Alexandrum ipſum, & patrem eius Philippum latrones appellat Seneca, præfat. Q. Nat. lib. 3. & eorum victorias ac triumphos latrocinia. Quanto ſatius (verba eius) potius deorum opera celebrare, quam Philippi, aut Alexandri latrocinia, cæterorumque qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfuſum eſt: quam conflagratio, qua magna pars animalium exaruit? Rurſum 1. de Benef. cap. 13. Alexandrum à pueritia latronem vocat, gentiumque vaſtatorem, tam hoſtium perniciem, quam amicorum, qui ſummum bonum duceret terrori eſſe cunctis mortalibus, oblitus non ferociſſima tantum, ſed ignauiſſima quoque animalia timeri ob virus malum. ADOLESCENS ADHVC REG. OBTINVI] Cum Philippus aduerſus Byzantios moueret, Alexander annum agens XVI. rerum Macedonicarum, ſigillique curator ab eo relictus eſt: plenam regni poſſeſſionem adijt Olympiade CXI. annos natus XX. patre à Pauſania adoleſcente nobili, ephebo interfecto. Cauſſam pete ex Iuſtini lib. 9. DE PAT. MEI INTERFECT. SVPPL. SVMPSI] Cum Iouis Hammonis oraculum in Africa conſuleret, quæſiuit, an omnes paternæ necis conſcij pœnas dediſſent. Sacerdos negauit parentem eius vllo ſcelere poſſe violari: Philippi autem interfectores omnes luiſſe pœnas. Vides apertam Sacerdotis adulationem? Ioue, non Philippo natum intelligi voluit. AT CVM THEBAS SVBVERTISSEM] Thebas defectionem molientes aggreſſus, vrbem cepit, direptioni permiſit, ſolo æquauit, cum confideret, hoc exitio perterritos Græcos, nihil moturos. Pindari poſteris & ijs qui decreto de facienda defectione aduerſati erant, Sacerdotibus item, & Macedonum hoſpitibus exceptis, reliquos omnes vendidit, ad 30. hominum millia. Occubuerunt ad ſex millia. Ex præda diuendita quadringenta, & quadraginta talenta confecit, hoc eſt, Budæi fere calculo, ducenta ſexaginta quatuor coronatorum millia. E Macedonibus non plures cecidere quingentis. De hac oppugnatione, & victoria diſertè ſcribit multis in medium prolatis auctoribus Schottus noſter in Comparat. Ariſtot. & Demoſthen. pag. 10. Prodigia Thebanis oblata Alexandro cum exercitu aduentante, prodit Ælian. hiſtor. lib. 12. cap. 57. Scribit idem lib. hiſtor. 13 cap. 7. Thebanorum circiter nonaginta millia occiſa. TOTVM TERRARVM ORBEM SITIVI] Laudetur Diocletianus qui primus imperium cum Maximiano commilitone diuiſit, eique Occidentem attribuit. Laudetur Antiochus, magnus ille Aſiæ Rex qui, vt autor eſt Cic. pro Deiotaro, poſteaquam à Scipione deuictus, Tauro tenus regnare iuſſus eſſet, omnemque Aſiam, quæ tum erat Romana prouincia, amiſiſſet, dicere eſt ſolitus, benignè ſibi à populo Romano eſſe factum, quod nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis vteretur. Ex legatis Scytharum maximus natu Alexandrum, eius ambitionem, & inexhauſtam ampliandi regni cupiditatem coarguens, ita alloquitur apud Curtium, lib. 7. cap. 22.

Si dij habitum corporis tui auiditati animi parem eſſe voluiſſent, orbis te non caperet. Altera manu Orientem, altera Occidentem contingeret. Et hoc aſſecutus ſcire velles, vbi tanti numinis fulgur conderetur. Sic quoque concupiſcis, quæ non capis. Ab Europa petis Aſiam, ex Aſia tranſis in Europam. Deinde ſi humanum omne ſuperaueris, cum ſyluis, & niuibus, & fluminibus, feriſq; beſtijs geſtu-

geſturus es bellum. Quid tu? ignoras arbores magnas diu creſcere, vna hora extirpari? Stultus eſt, qui fructus earum ſpectat, altitudinem non metitur. Vide, ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipſis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoq; aliquando minimarum auium pabulum fit, & ferrum rubigo conſumit. Nihil tam firmum eſt, cui periculum non ſit etiam ab inualido, & quæ ſequuntur. APVD GRANICVM FLVM. PVG. MAGNA VICI] Perierunt de Darianis millia peditum XX. equites bis mille quingenti. De Alexandri exercitu nonniſi XXXIV. homines, quorum pedites 9. His ſtatuas æneas poni iuſſit, quas Lyſippus fabricauit. Atque hæc pugna ſtatim ingentem rerum ad Alexandrum inclinationem effecit. VENI AD ILLVM, &c.] De hoc prœlio ſupra diximus. TVNC SIBI SCAPHAM NON SVFFECISSE] Iocus eſt. Charon portitor Orci, Georg. 4. Deſcribit perſonam, habitum, & munus eius lib. 6. Virgilius. Iuuat verſus in medium producere.

Portitor has horrendus aquas, & flumina ſeruat,
Terribili ſqualore Charon, cui plurima mento
Canicies inculta iacet: ſtant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus:
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſq; miniſtrat,
Et ferruginea ſubuectat corpora cymba,
Iam ſenior; ſed cruda Deo, viridiſq; ſenectus.

ME IPSVM PERICVL. &c. IN PVG. VVLNERARI] Sanè in prœlijs pericula ſubijt, temereque ſe in diſcrimina dans, vulnera accepit. Plutarch. de eius vulnere in medio crure. Curtius lib. 7. cap. 14. & 15. Hoc eſſe vulnus arbitror, quo affectus, cum inde ſanguinem defluentem aſpiceret, dixiſſe fertur: homines me filium Iouis nominant: ſed ſanguis declarat me hominem, & mortalem eſſe. Non debere Imperatorem ipſum manus in prœlio conſerere, docet in Strategico ſuo Onoſander. cap. 33. producemus loquentem infra, cap. 21. QVÆ APVD TYRVM GESTA SVNT] De his Curtius lib. 4. à cap. 5. deinceps. Duo inſomnia narrat contigiſſe Plutarch dum obſidetur Tyrus inſula, quam cum anguſtum fretum à terra ſepararet, Alexander iactis in mare immenſis molibus continentem fecit. Ergo in ſomnis videre viſus eſt Alexander Herculem, tutelare Tyriorum numen, ſibi manum de muro porrigentem, & aduocantem. Multi quoque ciuium viſi ſunt audire Apollinem dicentem, ſibi ea quæ in vrbe agerentur, non placere; ideoque ſe ad Alexandrum abire. Tum (quod perridiculum, ac delirum eſt) Tyrij perinde ac ſi hominem ad hoſtes transfugere conatum in ipſo facto deprehendiſſent, coloſſum eius dei catenis alligarunt, claniſque baſi affixerunt. VSQVE AD INDOS VENI] De expeditione in Indiam Curtius lib. 8. à cap. 17. Fines Indiæ ingreſſo, gentium ſuarum reguli occurrerunt, imperata facturi, illum tertium, Ioue genitum ad ipſos perueniſſe memorantes. Patrem Liberum, atque Herculem fama cognitos eſſe: ipſum coram adeſſe, cernique. In India Bucephalum ſuum amiſit, cuius nomine ibidem Bucephalam vrbem exædificauit. PORVM CAPTIVVM ABDVXI] Digna ſunt memoratu quæ de Alexandri, & Pori monomachia Diodorus, Arrianus, Zonaras. Max. Tyrius literis mandarunt, & quæ Curtius attexuit lib. 8. cap. 25. Rex ſpoliari corpus Pori, interemptum eſſe credens, iubet; & qui detraherent loricam, veſtemque concurrere, cum bellua (elephantus cui inſederat) dominum tueri, & ſpoliantes cœpit appetere, leuatumque corpus eius rurſus dorſo ſuo imponere. Ergo telis vndique obruitur (elephantus) confoſſoque eo in vehiculum Porus imponitur. Quem rex vt vidit alleuantem oculos, non odio, ſed miſeratione commotus, Quæ, malum, inquit, amentia te coegit, rerum mearum cognita fama, belli fortunam experiri? Tum ille, Quoniam, inquit, neminem me fortiorem eſſe cenſebam. Meas enim noueram vires, nondum expertus tuas: fortiorem te eſſe belli docuit euentus. Rurſus interrogatus, quid ipſe victorem ſtatuere debere cenſeret, Quod hic dies, inquit, tibi ſuadet: quo expertus es, quam caduca fælicitas eſſet. Plus monendo profecit, quam ſi precatus eſſet: quippe magnitudinem animi eius interritam, ac ne fortuna quidem infractam, non miſericordia modo, ſed etiam honore excipere dignatus eſt. Ægrum curauit haud ſecus, quam ſi pro ipſo pugnaſſet. Confirmatum contra ſpem omnium in amicorum numerum recepit. Mox donauit ampliore regno, quam tenuerat. AMICOS MEOS REMVNERAVI] Summam eius liberalitatem auxit fortuna ſplendidior, cui aderat in dando alacritas, quæ ſola vere grata efficit munera. Hæc Plutarch. & exempla iucunda ſubdit.

Digitized by Google

SI VERO DEVS HOMINIB. ILLIS, &c.] Excuſat errorem, ſibi in appellatione diuinitatis turpiter aſſentantium, & de ſua ſtulta ambitione prorſus tacet. TANDEM MORS ME REG. OCCVPAVIT] Regem inquit. Sic Horat. Ode 4. lib. 1. *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regumq́; turres.* Sed hæc mors violenta, & foris allata fuit.

Veneno putatur ſublatus, anno ætatis XXXIII. regnauit annis XII Diodorus lib. 17. menſes 7. addit, Arrianus 8. Iuſtin lib. 12. vnum, inſuper, alij plures, pauciores. Vide Schottum noſtrum in Comparat. Ariſt & Demoſthenis pag. 128. Vt tandem curare corpus exanimum amicis vacauit die ſeptimo, nulla tabe, ne minimo quidem liuore corruptum videre qui intrauerunt. Vigor quoque, qui conſtat ex ſpiritu, non deſtituerat vultum. Itaque Ægyptij, Chaldæiq́ue iuſſi corpus ſuo more curare, primò non ſunt auſi, velut ſpiranti admouere manus. Deinde precati vt ius, faſq́ue eſſet, purgauere corpus, & odoribus repleuerunt, atque Alexandriam detulerunt. Triginta diebus ſepultura caruit ille Iouis filius, Ælian. var. hiſt lib. 12 cap. 64. De diuiſione regnorum Alexandri, de eius ſucceſſoribus, prouinciarumq́ue ſortitionibus qui ſcripſerint eorum catalogum recitat Andreas Schottus, in vitis comparatis Ariſtot. & Demoſthenis. pag. 135. APVD PRVSAM BITHYN. REG. EXVL.] Nunc de aduerſario, quem vt turbulentum, & facem bellorum Seneca exagitat; qui non deſierit reges ad arma Romanis inferenda ſollicitare, & ſe ducem profiteri, vt apud Antiochũ regem Aſiæ, Pruſam Bithyniæ Philippum Perſei patrem Macedoniæ, non deſijt ſenex omnibus angulis bellum quærere. Adeo ſine patria eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. VT CRVDELISSIMO] Exemplum crudelitatis eius refert Seneca 2. de Ira, cap. 5. Annibalem aiunt dixiſſe, cum ſanguine humano foſſam plenam vidiſſet, O formoſum ſpectaculum. Quanto pulchrius illi viſum eſſet, ſi flumen aliquod, lacumq́ue compleſſet? Quid mirum ſi hoc maximè ſpectaculo caperis, innatus ſanguini, & ab infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ, per viginti annos ſecuta (partim in Hiſpania, maximè in Italia res gerentem. In iſta per annos XVII.) dabitq́ue oculis tuis gratum vbique ſpectaculum. Videbis iſtud & circa Traſimenum, & circa Cannas, & nouiſſimè circa Carthaginem tuam. QVOD DELICIOSE VIXERIM] Quod Medorum luxum eſſem amplexus. Supra dictum. EORVM QVÆ APVD CAPVAM ADMISERIT] Seneca epiſt 51. Vna Annibalem hiberna ſoluerunt, & indomitum illum niuibus, atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitijs victus eſt. Debellandæ ſunt in primis voluptates, quæ, vt vides (in Annibale iam dicto) ſæua quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Cic. orat. 1. contra Rull. Quid enim cauendum eſt in colonijs deducendis, ſi luxuries Annibalem ipſum Capuæ corrupit? QVI ITAL. ABSQVE SANG. CAPERE, &c.] Nuſquam legitur occupata ab Alexandro Italia nec Gallia, nec Hiſpania, nec Germania, vt huic triumphatori gentium adhuc non exigua pars orbis domanda ſuperfuerit: quamuis Babyloniam, vbi finem viuendi inuenit, ſub obitum Iuſtinus lib. 12. ſcribat legationes Carthaginenſium, cæterarumq́ue Africæ ciuitatum, ſed & Hiſpanicarum, Siciliæ, Galliæ, Sardiniæ nonnullarum quoque ex Italia conueniſſe, eius illic aduentum opperientes. Adeo vniuerſum terrarum orbem eius terror inuaſerat, vt cunctæ gentes veluti deſtinato ſibi regi adularentur. Apud Iulianum in Cæſaribus, ſiue in Satyra in Romanos Imperatores, Iulius Cæſar facta ſua extollens, Alexandro M. ſe præfert, illius facinora, & bella extenuans. Alexander reſpondet. In eodem libello de primo loco contendunt Cæſar, Alexander, Auguſtus, Traianus, M. Antoninus Philoſophus. Alexander ridetur à Sileno.

Cap. VI. Ex eodem Luciano dialogus.

IVpiter inter Æſculapium, & Herculem de loco accubationis controuerſantes ſequeſter.

IVP. Deſinite, ô Æſculapi, & tu Hercules, contendere inter vos iurgijs, perinde vt homines; indecora enim hæc, & à conuiuio deorum aliena. H. An vis, ô Iupiter, medicamentarium iſtum (den Apotecker) priore loco accumbere, quam me? ÆS. Quidni? per Iouem, Melior quoque ſum. H. in quo igitur, ô attonite? An quod te Iupiter fulmine aliquando percuſſit, eo quod quæ nefas erat, feceras; nunc autem iterum immortalitatis particeps factus es? ÆS. Oblitus vero etiam tu es, Hercules, quod in Oeta conflagraſti, quandoquidem mihi ignem obijcis? H. nequaquam æqualia, & ſimilia ſunt, quæ vterque in vita egimus; vt qui ipſe quidem Iouis filius ſim, tantos

autem

autem labores ſuſtinuerim, expurgata vita, deuictis beſtijs, & contumelioſis hominibus vindicta, ac pœna affectis. Tu verò radiciſeca es,& circulator (ῥιζοτόμος, & ἀγύρτης circumforaneus) ægrotantibus fortaſſis hominibus vtilis, medicamenta adhibendo, virile autem nihil quidquam opere præſtitiſti. Æs. Rectè dicis, quoniam & inuſtiones tuas curaui,quando paulo ante aſcendiſti ad nos ſemiuſtulatus, corpore vtrinque corrupto,ac perdito & à tunica iſta, & poſt illam etiam à flamma. Ego vero quid? Si nihil aliud, tamen neque ſeruiui, quemadmodum tu, neque lanificium exercui, in Lydia,indutus purpura, & ab Omphale verberatus ſandalio aureo. Neque verò etiam inſaniens occidi liberos,& vxorem. H. Niſi deſinas conuiciari,ſtatim admodum ſenties, non multum tibi profuturam immortalitatem: quoniam ſublatum hinc è cælo præcipitem dabo te, vt ne ipſe quidem Pæon te curauerit, diminuto, atque effracto cerebro. Ivp. Deſinite,inquam, & ne perturbate nobis conuerſationem hanc: aut vos ambos ablegabo hinc è conuiuio.Quanquam etiam æquum eſt,ô Hercules,priore loco accumbere Æſculapium, quippe qui & prior mortuus eſt.

COMMENTARIVS.

A CONVIVIO DEORVM ALIENA.] Deos gentilium epulationes, & conuiuia celebrantes, & compotantes, cum antiquiſſimo parente ſuo Homero inducunt Poetæ Græci,& Latini,vt & cætera omnia humana ad eos transferunt. Tangit Virgil. 1. Æneid.

Tu das epulis accumbere diuûm.

MEDICAMENTARIVM ISTVM] Varijs cum Dijs, tum hominibus tributa eſt medicinæ inuentio, cuius præſes habitus etiam Æſculapius, Apollinis ex Coronide filius, Chironis Centauri, & medici diſcipulus. Platonem veteres ſuſpiciebant, de quo,& ſimul Æſculapio huiuſmodi extat epigramma, cuius hæc eſt ſententia: Apollinem duos hominibus genuiſſe filios, Æſculapium,& Platonem: hunc vt animas, illum vt corpora curaret.

Φοῖβος ἔφυσε βροτοῖς Ἀσκλήπιον, ἠδὲ Πλάτωνα,
Τὸν μὲν ἵνα ψυχήν, τὸν δ' ἵνα σῶμα σάῳ.

Hic Hercules Pharmacopæum per contemptum nominat Æſculapium. Quod munus cum exercerēt ſimul medici veteres, poſtea velut operoſum nimis, vel profeſſione ſua haud dignum ſatis,ijs, quos à medicamentis vendendis potius, quam comparandis pharmacopolas vocamus, reliquerunt. Cum ambubaijs, mendicis, mimis, balatronibus, pharmacopolas recenſet Horat. ſat. 2. lib. 1.quod genus hominum quale fuerit, declarat ibidem Lambin. interpres. O ATTONITE] O ſtupide,ἐμβρόντητε. Du Narr/ du Tölpel. QVOD TE IVP. FVLM. ALIQ. PERCVSSIT.] In gratiam Dianæ, cui deditus erat Hippolytus Theſei filius, iuuenis caſtiſſimus, eundem ab equis dilaniatum,ab inferis reuocauit Æſculapius. Cui tantum licuiſſe indignatus Iupiter, eum fulmine exanimatum ad Orcum miſit, quem etiamnum illic ſedere arbitror: nam quo pacto in vitam redierit,& in cælum peruenerit, ego quidem legere non memini. Fulminationem quam paſſus eſt,ita deſcribit Virgil. 7. Æneid.

Namq; ferunt fama Hippolytum, poſtquam arte nouercæ
Occiderit, patriasq; explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætheria, & ſuperas cæli veniſſe ſub auras,
Pæonijs reuocatum herbis,& amore Dianæ.
Tum pater Omnipotens, aliquem indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis, & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad vndas.

QVOD IN OETA CONFLAGRASTI] Par pari refert. Deianira coniux male ſuſpicans Herculem maritum alieno amore irretitum, ſacrificaturo veſtem miſit, quam à Neſſo Centauro ex vulnere moriente, ipſius ſanguine imbutam dono acceperat. Eam indutam omnes illegitimos amores ex animo abſtergere Centaurus dixerat, & mulierem deceperat. Induit Hercules; venenum exardeſcit; miſer in ſumma cruciatu verſatur, nec auellere à corpore funeſtam tunicam poteſt, adeo tenaciter adhæſitat. Quid igitur? in Oeta monte Theſſaliæ rogo conſtructo, ſe in ardentem flammam conijcit, & quod mortale erat abſumpto, à Ioue patre in cælum receptus, immortalibus aggregatur. Ouid 9. Metamorph. Quas voces, quam lamentabiles, & miſeratione dignas ediderit in veſte illa furiali, ex Sophoclis Trachinijs Cicero verſibus latinis expreſſit. *Sed videamus*, inquit Tuſcul. 2. Herculem ipſum, qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipſa morte quærebat. Quas hic voces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine Centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetque ea viſceribus, ait ille, &c. VT QVI IPSE QVID. IOVIS FILIVS SIM] Vide Amphitruonem Plauti, Ouidij Metamorph. 9. TANTOS AVTEM LABORES SVSTINVERIM, &c.] Pæne nullus poetarum Latinorum eſt, qui laborum Herculis non ſolum meminerit, verum etiam eoſdem non recenſuerit Lucretius, Virgilius, Ouidius, Auſonius, Martialis, Seneca, quorum omnium carmina in Symbolis meis Virgilianis lectori annumeraui. Præter duodecim illos decantatos, multa Herculis glorioſe facta enumerat Seruius in VIII Æneid. Lege Prouerb. Herculei labores. Illud quoque ſciendum, cum diuerſi Hercules fuerint, omnia diuerſorum facinora vni adſcribi, & velut ab vno eodemque patrata commemorari. RADICISECA] Ex radicibus, & herbis variæ medicinæ varijs affectibus, & morbis curandis petuntur. *Altiſſimus quippe creauit medicamenta de terra, & vir prudens non abhorrebit illa.* Eccleſiaſt. 38. ῥιζοτόμοι, qui radicibus exſcindendis, & herbis legendis ad parandam medicinam occupantur, herbarij. QVONIAM ET INVSTIONES TVAS CVRAVI] *καυτηριασμός*. NEQVE LANIFICIVM EXERCVI IN LYDIA] Turpiſſimam ſeruitutem, quam ſeruiuit Omphalæ, regis Lydorum filiæ, eius amore ebrius, & ex viro pæne in fæminam mutatus, tanto viro pro magno probro obijcit, vt verè fuit. Qui Buſiridem, Antæum, Geryonem, Diomedem tyrannos, aut robuſtiſſimos homines ſuſtulerat, leones, ſerpentes, (& hos adhuc infans) latrones, maleficos interemerat: quem nec tot hydræ capita, nec inferorum horrifera loca, nec Cerberi latratus deterruerant, nec vllum quantumuis ingens periculum commouerat, ille inter pediſſequas Omphales, fæmineo cultu incedens fuſum verſat, fila deducit. Proinde Deianira in epiſt.

Non pudet, Alcide, victricem mille laborum
Raſilibus calathis impoſuiſſe manum?
Craſſaq; robuſto deducis pollice fila:
Æquaq; formoſæ penſa rependis heræ.
Diceris infælix ſcutica tremefactus habenis
Ante pedes dominæ pertimuiſſe minas.

De cultu inter eos permutato 2. Faſt. *cultibus Alciden induit illa ſuis, &c.* Tertullian. de pallio. Scytalo ſagittipelliger ille, qui totam epitheti ſui ſortem muliebri cultu compenſauit. Tantum Lydiæ clancularie licuit, vt Hercules in Omphale, & Omphale in Hercule proſtitueretur. σκυλάλη etiam claua Græcis. A claua igitur, ſagittis, & leonina pelle quam gerebat, ei epitheton fecit. NEQVE VERO INSAN. OCCIDI LIBEROS, ET VXOR.] Hercules Iunonis odio, & maleficio in furorem verſus, Megaram vxorem, & liberos mactat. Quod eſt argumentum tragœdiæ Senecæ, quæ Hercules Furens inſcribitur.

Cap. VII. De moribus diuitum.

Ex lib. II. Rhetoricor. Ariſtot.

QVi autem mores à diuitijs proueniant, in promptu eſt omnibus videre. Sunt enim diuites contumelioſi ac ſuperbi. Hanc verò labem inurit eis diuitiarum copia; nam ita ſunt affecti, quaſi omnia bona poſſiderent. Sunt enim diuitiæ quaſi pretium,

tium, ac æſtimatio dignitatis omnium aliarum rerum: vnde fit, vt diues omnia ſibi emere, ac parare poſſe videatur. Sunt etiam delicati, & arrogantes. Ac delicati quidem ſunt propter ipſas diuitias, in quibus verſantur: tum quia fælicitatem ſuam oſtentare gaudent: arrogantes autem, & elati, quoniam omnes fere in ijs rebus verſari ſolent, quas ipſi amant, atque admirantur, & quia putant alios æmulari, quæ ipſi ſuſpiciunt. Atque hæc iure ſuo quodammodo faciunt: multi ſunt enim qui eorum ope, qui facultates habent, indigeant. Vnde eſt illud Simonidæ dictum de ſapientibus, & diuitibus. Cum enim Hieronis vxor ab eo petiiſſet, vtrum præſtaret diuitem eſſe, an ſapientem, diuitem reſpondit: ſe enim paſſim videre, ſapientes in foribus diuitum commorantes. Atque etiam ideo ſunt arrogantes, quia ſe dignos imperio cenſent: nam ea ſe tenere putant, quæ qui poſſident, alijs imperare digni ſunt. Verùm, vt in ſumma dicam, inſipientis fortunati diuitiæ mores exprimunt. Plurimum verò differunt mores eorum, qui nuper diuites facti ſunt, ab ijs qui iam pridem erant diuites, quod noui diuites magis omnibus vitijs, atque ijs deterioribus cumulati ſunt. Quædam enim eſt quaſi ignorantia diuitiarum, nuper eſſe ditatum; & iniurias inferunt, non quidem ob malitiam, ſed vel per contumeliam, vel per incontinentiam, vt cum pulſant homines, & ſtuprum committunt.

COMMENTARIVS.

Oratoris officium eſt accommodatè dicere ad perſuaſionem, conuenienter ſcilicet moribus hominum, & opinionibus audientium. Quocirca ingenia, & mores cuiuſque ſtatus. & ætatis eum noſſe oportet, quos accuratè in libris de arte dicendi pertractat Ariſtoteles. Audiamus nunc quales ſint diuites. Colligam in ſummam ab eo dicta. Sunt contumelioſi, ſuperbi, delicati, arrogantes. Differunt recentius ditati, à vetuſtioribus. CONTVMELIOSI, AC SVPERBI] Contumèlia latinè poſita eſt æquè in factis. & in verbis, proinde contumeliam cuipiam tam facere, quam dicere dicimur, iuxta illud Plauti Aſin. *Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur?* Cic. 2. Philipp. reprehendit Antonium quaſi male latinè locutum, quod dixiſſet, contumeliam, quam facit dignus. Eadem enim notione locutionem hanc vſurparat, qua illas vſurpamus, damnum facere, detrimentum facere. quæ patiendi non agendi ſignificationem habent. Diuites itaque, ac ſi nemo quiſquam aliquod bonorum præter ſe poſſideat, adeo ſe magnificè circumſpiciunt, & tam elatos gerunt ſpiritus, vt tenuioribus quà verbis, quà rebus iniuriam inferre nihil vereantur. SVNT DIVITIÆ QVASI PRETIVM, &c.] Sentẽtia eſt, nihil reperiri, quod æſtimatione, ac pretio ſuperet diuitias, quæ pretiorum pretia ſint: & nihil eſſe tam æſtimabile, quin diuitiarum maior ſit æſtimatio; nihil demum quod pecunia obtineri non poſſit. SVNT ETIAM DELICATI ET ARROGANTES] Delicati quà domicilijs, quà cultu, quà victu, quà cubili, quà ſupellectile, quà denique rebus vniuerſis: capiuntque voluptatem, quod ex his omnibus beati, ac florentes palam cognoſcantur. Nec tantum ſuperbi, & ſibi placentes, ſed inſuper arrogantes. id eſt, inſigniter ſuperbi, faſtu pleni, & *ὑπερφρονοῦντες* ſunt, ſeſeque maximis rebus dignos, & idoneos iudicant, ſua efferentes, & quæ præſtare nequeunt, promittentes. quales apud Terentium, & Plautum glorioſi milites. SAPIENTES IN FORIB. DIVITVM COMMORANTVR] Tangit Philoſophos, ſermone magis quam opere diuitias aſpernantes, & paupertatem commendantes, qualis eſt Seneca, cuius immenſę memorantur opes, cum *αὐτάρκειαν* interim, & *ἀκτημοσύνην* ſummopere commendet Aliud verbis, aliud factis agens. INSIPIENTIS FORTVNATI MORES DIVIT. EXPRIM] In vſu diuitiarum ſæpe ſe prodit inſipiens; magnas quippe occaſiones ſtultè agendi ſuppeditant, & improbè viuendi adiumenta, & inſtrumenta ſunt. Et inprimis, ſecundùm Platonem diues aut iniquus, aut iniqui hæres PLVRIM. VERO DIFFER. MORES, &c.] Qui in affluentia rerum conſenuerunt, remiſſius peccant, cum peccant: at qui nuper, & ante annos paucos ampliſſimas hæreditates adierunt, aut acceſſionibus luculentis patrimonia ſua auxerunt, quia primùm guſtant ſuauitatem diuitiarum, in eam ſe ingurgitant, & omni genere vitiorum ſeſe contaminantes, iniurij ſunt liberrimè, vt audeant pulſare alios, & ſtupra facere, ob cumulatas diuitias, ſui ſe euaſiſſe diſſimiles quodammodo neſcientes. Pro pauperibus contra diuites 4. commentatus eſt epiſtolas Lucian. Tom. II. quas Saturnales inſcripſit, quaſi Saturnalibus imminentibus ad Saturnum conſcriptas. Prima contra diuites ob inæqualitatem rerum, ac poſſeſſionum agit. Altera

reſpon-

Digitized by Google

reſpondet, & diuitum miſerias exponit. Tertia Saturnus pauperes diuitibus commendat. Vltima diuites Saturno reſpondent, pauperum mores accuſantes, & ſi ſe bene gerant, officium pollicentes. Lege etiam ſomnium ſiue Gallum Tom. II.

Cap. VIII. Salium Reliquiæ.

I. NIcocles Medicos fælices nominabat, quoniam ſucceſſus quidem illorum ſol intuetur (homines ægrotos ſanitate illorum ſtudio, & opera recuperata in ſole ambulantes) errores autem tellus operit. (quis enim videt terra obrutos, quos illi per inſcitiam ſuam male curantes occiderunt?) Ant. in Meliſſa, parte 1.

II. Stratonicus ad medicum quendam indoctum: Laudo tuam experientiam, quia non ſinis ægrotos computreſcere; ſed ſtatim eos ab ægritudine, & miſeria liberas. Aculeatè, ex ambiguo. Idem in Meliſſa.

III. Diogenes videns quendam medici artem profitentem, qui prius fuerat palæſtrites, ſed ignauus, dixit ei. An eos qui te hactenus deiecerunt, nunc viciſſim vis deijcere? Laert. lib. 6. Deijcit luctator quem ſuperat: & deijcit medicus quem infæliciter curando, in lectum conijcit, cui morbum auget; aut etiam omnino in ſepulchrum. Huius farinæ eſt Martialis illud in malum medicum lib. 8. num. 73.

Hoplomachus nunc es, fueras Ophthalmicus ante:
Feciſti medicus, quod facis Hoplomachus.

Hoplomachus latinè eſt qui pugnat in armis, ὅπλα enim arma, μάχη pugna. Ophthalmicus eſt medicus ocularius, ab Ophthalmia, mala oculi affectione, verbi cauſſa lippitudine, glaucomate, &c. Hic ergo medicus dicitur idem feciſſe dum pugnat armatus, ludo puta gladiatorio, quod fecerat, dum ophthalmicen exerceret, id eſt, occidiſſe homines, quoniam artis ſuæ imperitiſſimus. Eandem pæne ſententiam continet illud epigramma, nempe 87. lib. 1.

Chirurgus fuerat, nunc eſt Veſpillo Diaulus:
Cæpit quo poterat Clinicus eſſe modo.

Clinicus à κλίνη lectus, medicus, qui in lecto iacentes curat. Chirurgus latinè dici poteſt vulnerarius, Balbierer. Clinici præſtant Chirurgis. Diaulus cum, quod optabat, propter ſtuporem ingenij in numerum Clinicorum adſcribi non poſſet, veſpillonibus nomen dedit, vt hac ſaltem ratione circum lectos, & cum lectis haberet negotium. Nam veſpillones ſunt, qui mortuos in lectis ad ſepulturam efferunt. Non planè diuerſum eſt & hoc Lucilij 2. Antholog. in medicum indoctum. Eius tam peſtiferam extitiſſe manum, vt attactus illius non homines tantùm, ſed ipſas quoque ſtatuas lapideas interimeret, ac deijceret. Nam heri, quamuis Iouis ſtatuam, ab eo contactam, hodie fuiſſe elatam, tanquam funus ſcilicet ad ſepulturam. Ludit in voce ambigua ἐκφέρεται, cui ſæpe locus eſt in exequijs, & funeribus, quæ efferri dicimus. Ex æde autem veteri in aliam, fortaſſe nouam tranſlata fuerat. Græcum adſcribo.

Τῦ λιθίνυ Διὸς ἐχθὲς ὁ κλινικὸς ἥψατο Μάρκος,
Καὶ λίθος ὤν, καὶ Ζεύς, σήμερον ἐκφέρεται.

Ex hoc diſticho fecit tetraſtichon latinum Auſonius.

Alcon heſterno ſignum Iouis attigit. ille
Quamuis marmoreus vim patitur medici.

Ecce

Ecce hodie iuſſus transferri ex æde vetuſta,
Effertur: quamuis ſit deus, atq; lapis.

IV. Medicus quidam videns Pauſaniam, aiebat, Nihil habes mali: cui ille, Non enim vtor medico. Iudicabat ſolos eos proſpere valere, qui medicis non vterentur. Quamuis hoc ſæpiſſimè falſum, certum tamen non raro obfuiſſe medicos, vel quia imperiti, vel quia negligentes, vel quia ambitione quæſtuve corrupti. Plutarch. in Lacon. Sed enim pro medicis hoc loco pluribus diſſerendum eſt. Eorum diſciplinam adeo quidam vilipenderunt, vt eam ſex menſibus percipi poſſe affirmarint. Hadrianus Imp. illud iactabat, turba medicorum occidit regem. Sunt inſipientes qui præſtantiſſimam facultatem contemnunt. Si enim ſeriò culpandi ſunt medici, ea vitia, & peccata penes quoſdam gregarios, circumforaneos, doctrina, & experientia deſtitutos, malos denique medicos reperiuntur, qui vt Seruius Sulpicius ad Ciceronem ſcribens ait, in alienis morbis profitentur tenere ſe medicinæ ſcientiam, ipſi ſe curare non poſſunt. Quibus occinendum eſt illud Saluatoris apud Lucam cap.4. Medice, cura teipſum.

V. Cùm à Clazomenijs inuitaretur Scopelianus Sophiſta, Smyrna maiore vrbe relicta, reſpondit, in cauea non ſolere canere philomelam. Philoſtrat. de Sophiſtarum vita, lib. 1.

VI. Dicente apud Polemonem Democrate philoſopho, loquaciſſimum eſſe Phauorinum, vrbaniſſimè Polemo, & omnis, inquit, anus, eius ſpeciem eunucho ſimilem, ſicut erat, cauillans. Multa de eo Rhodigin. lib.19.cap.12.

VII. De barba quæ legi apud Ludouicum Creſollium noſtrum Vacat. autumnalium lib.2.cap.7. quoniam faceta & feſtiua ſunt, libitum eſt adiungere.

Exilis & putida gloriatio videtur eorum, qui propter barbæ longitudinem, & copiam ſibi plaudunt, ac ſe venditant, vt vel etiam cum Epicrate Athenienſi Oratore contendere velle videantur, qui Rex barbæ fuit appellatus, quod eam præter omnium conſuetudinem prolixam haberet. Ea res materiam ſæpe elegantiſſimis Poetis ſuppeditauit, illudendi, & iocandi. Et viri iudicio præſtantes, atque ſapientia totum illud ſtudium inane, leuitatiſque pleniſſimum æternis ſuis monumentis, & libera voce notarunt. Salſum eſt illud Ammiani lib. 17. & 22. in piloſum huiuſmodi ſapientem, cuius barbam eleganter nominat μυιοσόβην, peniculum ad muſcas abigendas peridoneum, & ſyluam ipſum nutrire ait, φθειρῶν ὁ φρενῶν ποιητικὴν, non mentis conſilijque effectricem, ſed pediculorum. Eandem ob cauſſam purpurati quidam Iulianum Imperatorem nominauerunt Capellam, Antiocheni vero hircina barba Cercopem. Ad Herodem Atticum elegantiſſimum hominem, & orandi principem adijt quidam palliatus barbam vſque ad pubem protenſam ferens, petijtque ſibi æs dari, ad emendos panes. Interrogat ille quis eſſet; at philoſophus ſeuero vultu, atque obiurgatorio, ſe philoſophum eſſe reſpondit: mirari autem quod quærendum putaſſet id quod oculis videret. Tum Herodes acutè, Video, inquit, barbam, & pallium, philoſophum adhuc non video. Quid Herodem iſtum putamus dicturum fuiſſe, ſi cuiuſpiam barbam à mento ad pedes imos propendentem vidiſſet, qualia ſemet portenta facere gaudent, qui ſæpe comendo, & humectando eam eouſque proliciunt? Certe non barbam, ſed caudam equinam vocaſſet potius.

VIII. Epicteti lucernam quidam emit, ſperans, vt ſi ad eam noctu legiſſet, fieret ſimilis Epicteto, viro ſapientiſſimo. Sic Dionyſius emit Æſchyli pugillares, ſpiritum inde tragicum hauſturus. Et Silius Italicus cubuit in monumento Maronis, ſpiritum heroici poematis ab eius oſſibus exſpectans in ſe migraturum.

IX. Idem Dionyſius tyrannus, quum quendam citharœdum primi nominis audiret, talentum ei ſe daturum ſpopondit. Poſtero vero die heſternam ſpon-

Nn ſionem

ſionem repoſcenti, Heri, inquit, oblectatus à te tantiſper dum canebas, te quoque viciſſim iniecta ſpe oblectare volui: proinde congruum pretium recepiſti, hilarans idem,& mox rehilaratus. Plutarch.de Fort. Alexand.lib.poſter.

X. Scytharum Rex Anteas Iſmeniam tibicinem bello captum iuſſit ſuper cœnam canere. Omnibus autem admirantibus, & præ voluptate plaudentibus iure iurando affirmauit,ſuauius ſe interdum hinnientem equum audiuiſſe. Vſqueadeo aures habebat, à Muſis abhorrentes, animumque in præſepijs: immo vero audiendis aſinis quam equis appoſitiorem. Ibid.

XI. Diſceptante Philippo cum quodam fidicine de pulſandarum fidium ratione,cum ſibi probè hominem refellere videretur Rex, renidens fidicen, Dij meliora, inquit, ne vſque adeò miſer ſis, vt hæc me melius ſcias. Ibid.

XII. Dux Pæonum cum hoſtem occidiſſet, caputque Alexandro oſtendiſſet, Hoc donum,ait,ô Rex apud nos poculo aureo compenſatur Tum arridens Alexand. Nimirum,ait,vacuo,ego autem tibi plenum mero propino.Plutarch.in vita Alexand.

XIII. Audi quæſo, quam lepida ratione ementitus quidam medicus hoſpitale ab hoſpitalariis liberauerit. Quidam vir Princeps tenebat Hoſpitale Vercellis in Gallia citeriore, ex quo parum percipiebat emolumenti, propter impenſas, quæ in pauperes ibi fiebant. Miſit ergo de ſuis quendam Penllum nomine ad reditus colligendos. At ille cum hoſpitale refertum varijs languidis,ac morboſis,qui bona loci abſumebant,conſpexiſſet,habitum medici aſſumens,hoſpitale ingreſſus,luſtratis ægrotis omnes conuocauit,itáque eſt eos allocutus. Nulla medela vlceribus, ac morbis veſtris vtilis ac ſalutaris eſt,niſi ex pinguedine corporis humani vnguentum. Quamobrem inter vos hodie ſortem mittam, qui pro ſalute cæterorum viuus in cacabum mitti,& coqui debeat. Singuli hac denuntiatione perterriti aufugerunt. Eo modo hoſpitale deinceps ſordidis alimentarijs caruit. Ex facet. Pogij Florentini.

Incidi hoc demum anno M. DC. XX. in libellum Epidorpidum Gaſparis ab Ens, excuſum Coloniæ, anno M DC. XII. quibus ille infinitatem quandam iocosè, grauiter,ac ſapienter dictorum,factorumque conquiſiuit. Inde ſi cum delectu ſales meos adaugerem mediocriter,præfixis vbique lemmatis meis,non ſum veritus, ne vir optimus litem apud Prætorem mihi intenderet: & vetus eſt, Amicorum omnia communia.

XIV. *Mitia,non violentia amantibus conueniunt.*

Philippus Macedonum Rex Byzantium magnis copijs expugnatum veniebat, cui Leo Byzantius, Sophiſta nobilis occurrens quæſiuit, cur patriam ipſius ſubigere vellet, Quia, inquit Rex, eam depereo: nec quieſcam, niſi ea potitus. Tum Leo, ſcito viciſſim,ô Rex,amatores ad amicarum fores non cum armis, ſed inſtrumentis Muſicis ſolere accedere. Quibus verbis mitigatus rex, exercitum alio abduxit.

XV. *Indignus mutuo.*

Ad Tarquinium ducem,in lectulo cubantem miles quidam venit,triſtis admodum,&,quid agis,dux optime,num dormis? Cur iſtuc quæris,ait Tarquinius. Hic ille, Ah,rogatum te venio decem ducatos mutuos, quibus fauente fortuna perditam in luſu pecuniam reficiam. Apage,ſubiecit Tarquinius,ego dormio.

XVI. *Verſipellis ne ſe laudet.*

Duo mercatores de prudentia, & ſollertia inter ſe contendebant. Tum alter prouerbium vulgare illud vſurpans, equidem centies, inquit, prius te vendiderim, quam

quam tu me vel ſemel. Bene autumas, reſpondet aduerſarius: neque enim vel obolum quiſquam pro te mihi numerauerit.

XVII. *Mercator impius, & magna apud ſocios fidei.*

Cum de Mercatore quodam magnæ inter profeſſionis ſuæ ſocios fidei, ſed extremæ impietatis, & auaritiæ, ſermo incidiſſet, Coſmus Medices, En, inquit, ſingularem Dei miſericordiam erga hunc hominem. Patitur enim, vt omnes in eum credant, qui in ipſum non credit.

XVIII. *Altercantibus periculoſè miſcemur.*

Quidam duorum pugnam dirempturus, profundum in capite vulnus accepit. Vulnerarius aduocatus, cerebrum ſcrutari cœpit, an forte læſum eſſet. Tum aſtantium quidam, Fruſtra tu apud hunc cerebrum quæris; quod ſi habuiſſet, nunquam alienæ rixæ ſe commiſcuiſſet.

XIX. *Poeta famelici.*

Quum in conuiuio quodam inducta eſſet mentio poetarum, & vnus quiſpiam de conuiuis varia eorum genera, vt Epicos, Elegiacos, Lyricos, &c. recenſuiſſet, Stephanus Ferrarius, Miror, infit, omnium frequentiſſimum ordinem, & genus abs te prætermiſſum. Adhæc alter, Quorum nam illorum tandem? Famelicorum, inquit, quorum ſane hodie magnum reperiri numerum nemo negauerit.

XX. *Nimium procraſtinata ſtipendia.*

Vlyſſes Spinius Centurio, quum milites non ſemel ob nimis tardam ſtipendiorum ſolutionem tumultuantes, ſua fide interpoſita tranquillaſſet, tandem allato vnius menſis ſtipendio, & inſtituta luſtratione Commiſſarius ex militibus vnum, tanquam extra numerum is, & aduentitius eſſet, coarguit, inter cætera dicens, de facie ſe hominem probè noſſe, & aliàs vidiſſe: eidem tamen è primoribus dentem vnum defuiſſe, ipſum nullo carere, quamobrem videri fraude agere; tum Centurio indignabundus, Quid mirum? tanto tempore vos ſtipendia diſtuliſtis, vt interea huic nouus dens ſuccreuerit.

XXI. *Iucundum vacare metu.*

Mantuanus quidam, cum hominis cuiuſdam præferuidi, & ſibi plagas minantis manus effugiſſet, tandem ab eodem caſu obuiam facto probè pugnis oneratus, multum ſibi gratulatus eſt, quod poſthac quieto animo ſibi in publicum egredi, & per vrbem ambulare liceret. Alius ſimiliter contuſus ab alio, bene factum, inquit, quod tandem aliquando abs te ira, à me verò metus diſceſſit.

XXII. *Qui primum reformandi.*

Apud Sigiſmundum Imp. de reformando Eccleſiaſtico, & Religioſo ſtatu aliquando agebatur. Dicentibus igitur quibuſdam, à Minoribus (ſodalibus Franciſcanis) incipiendum, Non, ait Imp. ſed à maioribus.

XXIII. *Deluſi petitores impudentes.*

Ad Alphonſum Regem venit aulicus, narrans, in ſomnis ſe vidiſſe ſacculum aureis nummis plenum ſibi à rege donari, Cui rex, An neſcis tu ſomniis Chriſtianos nihil

tribuere! Tale fuit reſponſum, cuiuſdam Pont. Max. nam cum Epiſcopus quidam diceret, famam ſpargi, præfecturam vrbis à Pontifice in ſe collatam, Scis, inquit ille, famam tam ficti, quam veri eſſe nuntiam. Falſum quidem eſſe, tu re ipſa experieris.

XXIV. *Ingluuies.*

Quidam inter duos voraciſſimos accumbens, ab amico forte ſuperueniente rogatus, quo pacto haberet, Male, reſpondit: inter Scyllam enim, & Charybdim verſor. Loca ſunt in mari Siculo, quibus interdum abſumuntur naues. Vide 3. Æneid.

XXV. *Athenienſes imbelles.*

Quidam conſpecta tabula picta, in qua ab Athenienſibus Lacedæmonij trucidabantur, dixit, Viros fortes eſſe Athenienſes. Id Lacon audiens, ſubiecit, fortes, ſed in tabula.

XXVI. *Dij ſurdi.*

Dicente quopiam ex amicis Demonactis, Abeamus in fanum Æſculapij, pro filij ſalute oraturi: Vehementer, inquit ille, ſurdum exiſtimas Æſculapium, ſi nequeat nos, niſi iſtic orantes exaudire. Et ita eſt, ô Demonax, ſurdi ſunt, vt lapis, gentilium Dij, & aures habentes non audiunt, oculos habentes non vident, vt diuinus Dauid cecinit.

XXVII. *Conſultor à Iudice riſus.*

Ad iudicem quidam iuerat, conquerens, columbas ſibi laqueis poſitis à vicinis intercipi, ſimulque vnam recens ſuffocatam manu ferens rogabat, quid ea faciendum putaret? Tum Iudex, Mihi quidem eccleſiaſtica ſepultura prohibenda videtur, vt quæ ſeipſam ſuffocans, in deſperatione mortua videatur.

NOTÆ

Salibus audiendis, aut legendis qui non capiuntur, ipſi planè inſulſi, & inficeto inficetiores rure, vt Catullus loquitur, habendi ſunt. Quid enim vel ad ingenij commendationem aptius, vel ad hilarandos animos accommodatius? In paucis verbis multa quoque & prudentia, & doctrina ſæpenumero ſublucet. Sales igitur quod ſtudio, & obſeruatione diligēti, non exiguo numero conquiſitos per libros meos II. partem Volum. 3. Dialogorum tres partes Bellariorum, & hoc ipſum grandius monumentum φιλοκαλίας diſpergere volui, ſpero conſilium meum arriſurum omnibus, quibus elegantiores Muſæ ſunt in amoribus.

Cap. IX. Quare Socrates vxorem moroſam, & moleſtam duxerit, & de duabus eius vxoribus.

Ex conuiuio Xenophontis, Gellio lib. 1. cap. 17. & Laertio.

TVm Socrates, Cum in multis, ô viri, inquit, tum in ijs, quæ puella hæc agit (ſaltatrix) perſpicuum eſt muliebre ingenium non deterius eſſe virili: ſed conſilium, & robur deſiderare. Quare, ſi quis veſtrum vxorem habet, magna cum ſpe doceat, quidquid volet, ea peritia vſurus. Et Antiſthenes. Cur ergo, inquit, ô Socrates, cum ſic ſentias, non inſtituis Xantippen; ſed vteris vxore, earum quæ ſunt, quæ fuerunt, & futuræ ſunt moleſtiſſima? Quod, inquit, videam qui equitandi peritiſſimi cupiunt

eſſe

eſſe, non eos qui libentiſſimè parent: ſed ferociſſimos equos comparare: arbitrantur enim, ſi tales poſſint coercere, facilioribus aliis vſuros eſſe. Ego igitur cum hominibus cùm vellem congredi, eorumque conſuetudinè vti, hanc comparaui, probe ſciens futurum, vt ſi eam tuliſſem, facilè, & commodè omnibus cum hominibus verſaturum. Atque ea ratio minime abſurda viſa eſt.

Gellius. Xantippe Socratis philoſophi vxor moroſa admodum fuiſſe fertur, & iurgioſa: irarumque & moleſtiarum muliebrium per diem, perque noctem ſcatebat. Has eius intemperies in maritum Alcibiades demiratus, interrogauit Socratem, quæ nam ratio eſſet, cur mulierem tam acerbam domo non exigeret? Quoniam, inquit Socrates, cum illam domi talem perpetior, inſueſco & exerceor, vt cæterorum quoque foris petulantiam & iniuriam facilius feram. Reſponſum verbis diſcrepat, re idem eſt cum priore; interrogator tamen hic alius ab illo. Adgerunt quidam ex Laertio, quæſiuiſſe viciſſim Socratem, an non ipſe anſeres perſtrepentes toleraret. Cum annuiſſet, quod ſibi oua & pullos parerent, ſubieciſſe Socratem, & mihi Xantippe mea filios parit. Peperit autem illi Lamproclem; altera Myrto nomine, Ariſtidis illius Iuſti filia Sophroniſcum, & Menexenum. Cum crebrius inter ſe iurgarent, deridebat eos Socrates, quod propter ſe deformem, ſimis naribus, recaluaſtrum, repandis cruribus diſceptarent.

N O T Æ.

MVLIEBRE INGEN. NON DETER. VIRILI.] Mulieres viris eſſe in multis pares, ex Theodoreto docuimus lib. 2 cap. 5. QVONIAM CVM ILLAM TALEM PERPETIOR, &c.] Chryſoſtomus huius Socratici & impacati coniugij meminit Homil. 26. in 1. ad Corinth. tametſi neutrum coniugem nominat. Licet enim æque externa, vt ſacra literatura fuerit exculciſſimus, tamen de externa raró quippiam depromit, vir ille ſanctiſſimus.

Matrimonium eo dicitur, quod quæ legitimè nubunt, per partum matres fiant, & eſt ſeminarium humani generis, à Deo hac de cauſſa inſtitutum, cum dixit primis illis parentibus: *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram.* Et quoniam ſacramentum eſt ſacræ rei ſignum, matrimonium Chriſti cum Eccleſia ſacroſanctam coniunctionem ſignificat. Hinc Paulus Epheſ. 5. *Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Iam cum finis nuptias ineuntium ſit liberorum generatio, vetant ſapientes tempus antecapere, quod feſtinato partu infirmis, ac puſillis corporibus, & ſæpius fœminæ quam mares gignuntur. Proinde quidam puellis annum dant decimum octauum, maribus ſextum ſupra triceſimum. Quæ lex hiſce noſtris ſeculis incontinentioribus durior videri poteſt, cum, vt eſt videre in Geneſi, primæui illi homines, mundo adhuc recenti, centenis annis hymenæum diſtulerint, atque ideo etiam robuſtiores, viuacioreſque filios propagarint. Illud porrò fælix cenſendum connubium, in quo, vt ait Siracides, cap. 25. *Vir & mulier ſibi bene conſentiunt, quod probatum eſt coram Deo, & hominibus:* vt ſicut vnum ſunt corpus, ita in vno corpore ſit vna anima. Contrà nihil eo miſerius, in quo vigent quotidiana pæne iurgia, diſcordiæ, ſuſpiciones, & peſtes huiuſmodi, quæ vitam oneroſam & ingratam efficiunt. Vbi mulier dotem viro obiectat, clandeſtinos amores exprobrat; vir mulieris ſterilitatem, deformitatem, garrulitatem, & alia demum vitia muliebria accuſat, & vterque diuortium cogitat. In qua domo nulla pax, nulla lætitia, nulla ſinceritas; ſed implacabile diſſidium, triſte contubernium, ſimulatum, coactum officium. Qualis intemperies erat optimo viro Socrati Xantippe nequiſſima; cuius ille nequitijs ad tolerantiæ, & manſuetudinis exercitationem vtebatur.

Digitized by Google

Cap. X. Alexandrum M. verè non regnaſſe. Succeſſorum eius infælicitas.

Ex Orat. Ariſtidis de Roma.

ALexander vero qui ſolus ante vos (Romanos) imperium obtinuit, terramque peragrauit, regna potius acquirere, quam regnare videbatur. Etenim quemadmodum ſi quis priuatus magna, bonaque terræ portione ſibi comparata, ante fructuum perceptionem moriatur; ſic & ille, cum longiſſimè terrarum progreſſus eſſet, hoſteſque cunctos ſubiugaſſet, & omnia exhauſiſſet pericula, regnum ſibi componere, & laboribus finem imponere non potuit: verùm in medio rerum curſu interijt. Quapropter videtur ille prœlia multa fæliciter obijſſe, minimùm autem regnaſſe, & egregiè quidem de regno contendiſſe, nullum autem inſtituti ſui, atque artis fructum cepiſſe. Velut ſi quis, cum Olympico certamine viciſſet aduerſarios; deinde antequam capiti coronam probè imponeret, immoreretur victoriæ. Quas enim ille leges tulit? qua conſueta gubernatione, certo temporum ambitu ſponte procedente moderatus eſt? Quam functionem inter ſuos habuit? Quod autem vnicum ingenij ſui monimentum reliquit? Cognominem in Ægypto vrbem (Alexandriam) eam recte vobis extruxit, cui poſt veſtrâ maximè imperaretis. Quò fit, vt ille Perſarum imperium diſſoluerit, proximi autem poſt ſe non regnauerint.

Poſtquam enim ille obiit, in infinitas partes diuiſi ſunt Macedones, imperii molem ſuis viribus maiorem eſſe confeſſi, nec iam vel ſuam quiſque regionem ſeruare poterant: eoque neceſſitatis deuenerunt, vt ad alienam terram occupandam cogerentur ſuam deſerere, ac domo potius expulſi, quam vincere poſſe viderentur: & inſtar ænigmatis Macedones non in Macedonia, ſed vbicunque poſſent regnarent, præſidia potius locorum, & vrbium, quam Principes: & extorres quidam reges, qui non à magno rege, ſed à ſe quiſque regnum accepiſſet, & vt ita dicam, ſatrapis rege orbatis ſimiles eſſent. Talis porro rerum ſtatus non tam regnum, quam latrocinium dicendum videtur.

NOTÆ

Reges ab initio conſtituti ſunt, vt eſſent cuſtodes, ac moderatores inter ciues iuſtitiæ & æquitatis, ſine qua ſocietas hominum conſeruari, ac regi non poteſt. Deinde vt fines imperij, incolumitatem, & facultates ſubiectorum ab hoſtium incurſu, impetuque defenderent. Hoc illis magis cordi erat, quam fines proferre longius, quod primus fecit Ninus Aſſyriorum rex, vt ſcribit Iuſtin. lib. 1. cuius verba memini recitata in antegreſſis. Nini auiditatem dominationis amplificandæ imitata eſt fælix, & incredibilis Alexandri cupiditas, parta bene adminiſtrandi cura, ac ſollicitudine omni libera, & expedita, in ſola poſſeſſione, mancipioque acquieſcens. Atqui cum à regendo, non à bellando reges nomen ducant, ſatis apparet, præcipuum eorum officium eſſe, ciuitates & prouincias prouida gubernatione, ac bonis legibus beatas, & è paruis magnas efficere. Quæ res multa indiget prudentia: nec vlli pugili tam conuenit exercere corpus, quam regibus ingenium, vt monet ad Nicoclem Salaminæ regem Iſocrates. Nec verò niſi perarduum, ac multifarium eſſet negotium regnare, tot eruditiſſimè, & ſapientiſſimè conſcripti extarent de Rege commentarij. Quales libros Demetrius Phalereus Ptolemæo Ægypti Regi ſuadebat legere. Alexander autem, quanquam magiſtrum ſapientiſſimum habuit Ariſtotelem, à quo officium regis diſcere potuiſſet, antequam defuncto patre ad regnum accederet, tamen id vel doctorem præſtitiſſe, vel diſcipulum curaſſe nuſquam legimus: qui noctes & dies, quomodo totum hunc orbem, & ſi quis præter hunc alius reperiretur, armis inundare, ſibique ſubijcere poſſet, cogitabat, homo ſupra menſuram humanæ ſuperbiæ tumens. Adiungam ſuper iſta Alexandri immenſa regni ampliandi cupidine Ioannis Caſæ, venuſtum epigramma.

Teſta,

Teſtatur ſe vno rerum natura minorem,
Nam quod plus poſſet vincere non habuit.
Paruus Alexandro fuit orbis: ſed fuit orbi
Magnus Alexander, ipſe ſibi exiguus.
Queſtus quod citius quam miles terra deeſſet,
Quodq́ ſuum Oceanus clauderet imperium.
Omnia viciſſet; ſed non tamen omnia vicit,
Solum ſe quando vincere non potuit.

Seneca 5. de Benef. cap. 6. & 5. Multo potentior, multo locupletior fuit Diogenes, omnia tunc poſſidente Alexandro. Plus enim erat, quod ille nollet accipere, quam quod hic poſſet dare. NEC SVAM QVISQVE REGION. SERVARE POTERAT] Moriens Alexander annulum Perdiccæ tradidit. Quo pacto declarauit, ſe diuiſionem imperij poſt obitum ſuum eius iudicio, & arbitratui totam permittere, & quidquid ille egiſſet, tanquam à ſe, & ex ſua poteſtate, auctoritate, & voluntate actum haberi velle. Sic quodammodo ipſe diuiſiſſe adhuc viuus videri poteſt, vt lib. 1. Machab. ſcribitur, in quo externi ſcriptores aliud ſentiunt. Fuerunt autem inter quos diuiſa ſunt regna principio quatuor, qui etiam Alexandro proximè ſucceſſerunt, Ptolemæus Lagi, Philippus, qui & Aridæus Alexandri frater, Seleucus Nicanor, Antigonus. Quanquam autem plures X. aut XII. fuerint competitores, vt ex Iuſtini lib. 13. Curtij 10. Diodori 18. liquet, tamen vt nobiliores, aut præcipui delecti ſunt quos nominaui, quibus orta inter eos diſcordia, & dimicatione, cæteri, quiſque cui voluit, adhæſerunt. Hæc ſummatim ex Bened. Pererio, Commentar. in Danielem lib. 9.

Cap. XI. Precatio Apuleii ad Lunam, ſiue Iſidem, ex lib. XI. Mileſiarum, ad Deiparam accommodanda.

ITa cenſet vir doctiſſimus Philippus Beroaldus, qui eos libros eruditiſſimis commentationibus excoluit, & illuſtrauit: quidquid in ea comprecatione dicitur commodiſſimè, ad Diuam Chriſtianorum transferri poſſe ac de ea religioſè, & conducenter dici. Hanc precem doctrinæ, & elegantiæ omnis eſſe refertiſſimam. Specta, inquit, dictiones, penſita ſenſus, perpende myſteria; videbis nihil quidquam abſolutius poſſe excogitari, dignamque eſſe precem, quæ ſacris noſtris inferatur, & ad exorandam Chriſtianæ religioni ſoſpitatricem quotidie peculiariter adhibeatur. Sed iam ipſa verba ſancta, & pura diſpiciamus.

Tu quidem ſancta, & humani generis ſoſpitatrix perpetua, ſemper fouendis mortalibus munifica, dulcem matris affectionem miſerorum caſibus tribuis: nec dies, nec quies vlla, ac ne momentum quidem tenue tuis tranſcurrit beneficijs otioſum; quæ in mari, terraque protegis homines, & depulſis vitæ procellis ſalutarem porrigis dexteram; quæ fatorum etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ tempeſtates mitigas. Te ſuperi colunt, obſeruant inferi. Tu regis mundum, calcas tartarum. Tibi reſpondent ſidera, gaudent numina, ſeruiunt elementa: tuo nutu ſpirant flamina; nutriuntur nubila: germinant ſemina: creſcunt gramina: Tuam maieſtatem perhorreſcunt aues cælo meantes, feræ montibus errantes,

rantes, ſerpentes ſolo latentes, belluæ ponto natantes. At ego referendis laudibus tuis exilis ingenio, & adhibendis ſacrificijs tenuis patrimonio: nec mihi vocis vbertas ad dicenda, quæ de tua maieſtate ſentio, ſufficit: nec ora mille, linguæque totidem vel indefeſſi ſermonis alterna ſeries. Ergo quod ſolum poteſt, religioſus quidem, ſed pauper alioquin efficere curabo, diuinos tuos vultus, numenque ſanctiſſimum, intra pectoris mei ſecreta conditum perpetuo cuſtodiens imaginabor.

NOTÆ.

Diodorus, & Plutarch. Iſin eandem eſſe cum Luna tradunt. Docet id ſimulachrum eius κερασφόρον, cornigerum ſcilicet, ad lunæ ſimilitudinem effingi ſolitum, & μελανόστολον, nigro veſtitu, quo eius occultationem, & obumbrationem, deſiderio, & amore ſolem ſequentis, vt videtur, denotabant. Iſis etiam eadem quæ Io, quam coluerunt Ægyptij, de qua Ouid. in extremo 1. Metamorph. Hæc oratio potius quoddam illuſtriſſimum ἐγκώμιον, quam precatio eſt. Quid enim rogat? tantummodo laudat, & varias eaſdemque ampliſſimas Lunæ prærogatiuas, ac poteſtates percenſet, quas in Dei matrem ſua quadam ratione, & ἀναλογικῶς, ſine Dei iniuria conuenire, Catholicorum nemo inficiabitur, & miraculorum ad eius inuocationem editorum infinitio clamat. Niſi quis ita ratiocinetur fortaſſe, laudationem quoque petitionem videri, ſed tacitam, & occultam; laudando namque peti à laudato, quod illi, vt encomiaſtæ ſuo, placeat εὐγνωμόνως donare, ac tribuere. Nec porrò te moueat, quod profani auctoris verba, & ſententias ad laudem ſacratiſſimæ Virginis transferimus. Nam vt in ſacris gentilium ritibus ſolemus, vt qui nobis videntur, ad noſtra ſacra, (longè tamen alio ſcopo, ac fine, ad cultum ſcilicet vnius, ac veri Dei, ſanctorumque illius) transferamus: ita quod ſapienter, ſpecioſè, piè, eleganterque ab ijſdem prolatum reperimus, id vt rebus ac religioni noſtræ accommodatum in oratione ponere, & Ægyptiorum ſpolijs vti non refugimus.

Cap. XII. Ob tres cauſſas punienda peccata.

Cur Plato duarum tantum meminerit.

Ex Gellij lib. 6. cap. 14.

PVniendis peccatis tres debere eſſe cauſſas exiſtimatum eſt. Vna, quæ νουθεσία, vel κόλασις, vel παραίνεσις dicitur, cum pœna adhibetur caſtigandi, atque emendandi gratia, vt is, qui fortuitò deliquit, attentior fiat, correctiorque. Altera, quam ij, qui vocabula iſta curioſius diuiſerunt τιμωρίαν appellant. Ea cauſſa animaduertendum eſt, cum dignitas, auctoritaſque eius, in quem eſt peccatum, tuenda eſt: ne prætermiſſa animaduerſio contemptum eius pariat, & honorem eleuet. Idcirco ei id vocabulum à conſeruatione honoris factum putant. Tertia ratio vindictæ eſt, quæ παράδειγμα à Græcis nominatur, quum punitio propter exemplum neceſſaria eſt, vt cæteri à ſimilibus peccatis, quæ prohiberi publicitus intereſt, metu cognitæ pœnæ deterreantur. Idcirco veteres quoque noſtri Exempla pro maximis, & grauiſſimis pœnis dicebant. Quando igitur aut ſpes contra nulla eſt, emendari illum poſſe, & corrigi: aut iacturam dignitatis eius, in quem peccatum eſt, metui non neceſſum eſt, aut non id peccatum eſt, non ſanè dignum eſſe imponendæ pœnæ ſtudium viſum eſt. Has tres vlciſcendi rationes & philoſophi alij plurifariam, & noſter Taurus in primo Commentariorum, quos in Gorgiam Platonis compoſuit, ſcriptas reliquit.

Plato autem ipſe verbis apertis duas ſolas eſſe puniendi cauſſas dicit. Vnam quam

quam primo loco propter corrigendum: alteram, quam in tertio propter exempli metum poſuimus. Verba ſunt hæc in Gorgia προσήκει δὲ παντὶ, &c. Conueniens eſt autem, vt qui plectitur ab alio rectè puniente, melior fiat, & vtilitatem capiat; aut exemplo cæteris ſit, quò videntes alij malè affectum, præ metu reddantur meliores. In hiſce verbis facilè intelligas, τιμωρίαν Platonem dixiſſe, non, vt ſupra ſcripſi quoſdam dicere; ſed ita, vt promiſcuè dici ſolet pro omni punitione. An ne autem quaſi omnino paruam, & contemptu dignam prætериuerit pœnæ ſumendæ cauſſam, propter tuendam læſi hominis auctoritatem: an magis, quaſi ei, quam dicebat rei non neceſſariam prætermiſerit, cum de pœnis non in vita, neque inter homines, ſed poſt vitæ tempus capiendis ſcriberet, ego in medium relinquo.

NOTÆ.

Cum Gellio pæne idem ſentit Seneca 1. de Clement. cap. 22. Enumerat enim & ipſe cauſſas tres vindicandi, vt inquit, alienas iniurias, quæ tamen ad quæuis peccata punienda referri poſſunt; κόλασιν, ſiue νουθεσίαν, vt ſcilicet is qui punitur, emendetur. Aut παράδειγμα, exemplum, vt pœna eius cæteros cautiores reddat. Aut θάνατον, vt videtur, vt ſublatis è medio nocentibus, reliquorum ſaluti, & fortunis proſpiciatur. Plato, & Gellius primam ſimiliter eandem ſtatuunt. Secundam facit Gellius τιμωρίαν, quæ aliorum honorem vlciſcitur, cuius loco Seneca tertiam nempe παράδειγμα ponit. Denique tertiam Seneca conſtituit, vt ſatis liquet, necem, vt penitus eradicentur qui male faciunt.

Quanquam per ſe grauiſſima pœna eſt peccati conſcientia, ob quam nullum ſcelus impunitum relinqui, dici poteſt, quia nullum eſt ab eo ſupplicio liberum. Teſtem, & tortorem nobiſcum circumferimus, & pœnam quoque exteriorem perpetuò ante oculos habemus. Verum enimuero curandum eſt ſedulò punitori, vt reus culpam agnoſcat, quæ agnitio ſalutis eſt initium. Non enim ſe corrigi patietur qui ſe peccaſſe negat. Reperiuntur, proh nefas, *qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis, Prouerb.* 2. ſuaque ſcelera, & flagitia pro virtutibus ducunt; vt qui noſtris temporibus in Catholicos omni genere acerbitatum debacchantur, *arbitrantes ſe obſequium præſtare Deo, Ioann.* 16. Neceſſe proinde eſt, vt qui peccauit, ſe ipſe apud ſemetipſum accuſet primùm, & in ſemet vindicet; alioquin nulla eſt ſperanda emendatio. M. Cato ſe omnibus in ſe peccantibus ignoſcere aiebat, ſibi nunquam ignoſcere; ac malle pro collato beneficio nullam reportare gratiam, quam pro perpetrato maleficio nullam dare pœnam. Plutarch. in Apophthegmat.

Hoc loco dandæ aures Senecæ, virtutis ſummo doctori, lib. 1. de Ira cap. 14. dum peccantes odiſſe, & illos cum ira punire vetat. *Non eſt prudentis peccantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quam multa contra bonum morem faciat; quam multa ex his quæ egit veniam deſiderent, iam iraſcetur etiam ſibi. Neq; enim æquus iudex aliam de ſua, aliam de aliorum cauſſa ſententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere: & innocentem quiſq; ſe dicit, reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius, mitem & pacatum animum præſtare peccantibus: & illos non perſequi, ſed reuocare?*

Duos deos ſtatuit Democritus, Pœnam, & Beneficium, ſeu Præmium. Honoris ſpes, & pœnæ metus elementa virtutis ſunt, & rempub. continent, optimeque regentur ciuitates, quamdiu iniuſti pœnas debitas perſoluent, & boni, ac bene meriti ciues præmijs afficientur. Octo pœnarum genera legibus contineri ſcribit Cic. de Leg. Damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, ſeruitutem. Deus noſter ſecundum præcepta ſua viuentibus vitam ſempiternam, fœlicitatibus omnibus cumulatiſſimam: contrà, iuſſa ſua proijcientibus ſupplicia in omne æuum duratura propoſuit.

Digitized by Google

Cap. XIII. Contra aurum. Inibi de annulo ferreo, & aureo.

Ex Plin. lib. 33. cap. 1.

VTinam poſſet è vita in totum abdicari aurum, ſacra fames, vt celeberrimi auctores dixere, proſciſſum conuicijs ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum fæliciore æuo quum res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim, vt opinor, commercia victus gratia inuenta. Alios corijs boum, alios ferro, captiuiſque rebus emptitaſſe tradit: quanquam & ipſe miratus aurum, æſtimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma aurea permutaſſe Glaucum diceret, cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua conſuetudine mulcta legum antiquarum pecore conſtat, etiam Romæ.

Peſſimum vitæ ſcelus fecit, qui annulum primus induit digitis: nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror; quanquam illi quoque ferreum annulum dederit antiquitas, vinculumque id, non geſtamen intelligi voluerit. Midæ quidem annulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabuloſiorem fateatur? Manus, & prorſus ſiniſtræ, maximam auctoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat, & bellicæ virtutis inſigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio ſtatua, nec præter Numæ, Seruijq; Tullij alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquinijs maximè miror, quorum fuit origo è Græcia, vnde hic annulorum vſus venit; quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo vtantur. Sed à Priſco Tarquinio, omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bulla aurea donatum conſtat; vnde mos bullæ durauit, vt eorum qui equo meruiſſent filij inſigne id haberent, cæteri lorum. Et ideo miror, Tarquinij eius ſtatuam ſine annulo eſſe. Quanquam & de nomine ipſo ambigi video. Græci à digitis appellauere (δακτύλιον) apud nos priſci vngulum vocabant: poſtea & Græci, & noſtri ſymbolum. Longo certe tempore ne ſenatum quidem Romanum habuiſſe aureos manifeſtum eſt. Siquidem his tantum, qui Legati ad exteras gentes ituri eſſent, annuli publicè dabantur; credo quoniam ita exterorũ honoratiſſimi intelligebantur. Neq; alijs vti mos fuit, quam qui ex ea cauſſa publicè accepiſſent, vulgoq; ſic triumphabant. Et cum corona ex auro Hetruſca ſuſtineretur à tergo, annulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis, & ſerui fortaſſe, coronam ſuſtinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius aureumque non ante tertium conſulatum ſumpſiſſe traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperunt aureos, in publico tantum vtebantur eis: intra domos vero ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ annulus ferreus mittitur, iſque ſine gemma. Nec Iliacis temporibus vllos fuiſſe annulos video: nuſquam certe Homerus dicit, cum & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis veſtes, ac vaſa aurea, argenteaque, & ea colligata nodi, non *annuli* nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non annulis tradit. Fabricam etiam deûm, fibulas, & alia muliebris cultus, ſicut inaures, in primordio factitaſſe, ſine mentione annulorum. Et quiſquis primus inſtituit, cunctanter id fecit, læuiſque manibus, ac latentibus induit, cum, ſi honos ſecurus fuiſſet, dextra fuerit oſtentandus.

COMMENTARIVS.

Si mala multiplicia, ac pæne innumera conſideremus, quæ in genus humanum inde vſque ab initio, poſtquam è terræ viſceribus effodi cœptum eſt, importauit, votum Plinij, optantis vt nullum extaret, nequaquam damnabimus. Obſeruat Budæus lib. 3. de Aſſe, raram eſſe auri mentionem apud antiquos, maiorem argenti, cum tamen tantæ eſſent opes. Iocatur feſtiuè epiſtola ad Ecebolum Iulianus, ὁ παραβάτης, auro præferens argentum, quam propter leporem, & quia breuis, totam attexo.

IVLIANVS ECEBOLO S.

Pindarus argenteas Muſas eſſe vult, quaſi artis illarum claritatem, & ſplendorem cum clariſſima rerum omnium materia conſerat. Homerus ille ſapiens argentum illuſtre, & aquam argenteam appellat, quod ipſa ſpeciei ſua hilaritate, & nitore non ſecus, atq; ſolis radijs colluceat. Pulchra Sappho lunam nominat argenteam, ob eamq; cauſſam cæterorum ſiderum aſpectum ait ab ea obſcurari. Quare liceat mihi apud te potius argentum, quam aurum cum dijs comparare. Nam quod hominibus ad vſum aptius, & melius ſit argentum, quam aurum, quodq; magis eis adſit, neq; vt aurum in terra occultetur, aut eorum oculos vitet: ſed & aſpectu iucundum, & ad vitam commodius, non mea ſed veterum oratio eſt. Quod ſi nos etiam aureum nummum abs te miſſum argento remunerari volumus, ne putes ideo leuiore te affectum munere: neq; vt Glauco in armorum commutatione, ſic tibi in hac referenda gratia exiſtimes accidiſſe: neq; enim ipſe Diomedes forſitan argentea pro aureis dedit; quippe cum longe his vtiliora illa eſſent, & ad retundendas inſtar plumbi acies aptiora: Hæc tecum iocati ſumus, ex ijs quæ ipſe ſcribis occaſionem nacti liberius in te dicendi. Tu ſi pretioſiora auro munera nobis largiri vis, ſcribe, aſſidueq; id facito. Mihi namq; quamuis parua abs te epiſtola, tamen maximis etiam bonis anteponetur. Vale.

Commendat argentum Iulianus præ auro I. à nitore. Nitidiſſima enim, & ſplendidiſſima cum argento conferuntur, & argentea dicuntur, vt luna, ſtellæ, puriſſimi & liquidiſſimi fontes, qualis ille Narciſſi 3. Metamorph. *Fons erat illimis nitidis argenteus vndis.* Et apud Homerum 1. Iliad. Thetis dea, mater Achillis ἀργυρόπεζα argenteis, id eſt, candidiſſimis pedibus. II. ex vſu: multo ſiquidem maiorem vſum habet quam aurum: nam & eius copia maior ſuppetit, & effoſſio, ſeu inuentio eſt facilior. III. Magis eſt in promptu, nec abſconditur, & in terram defoditur pro theſauris, vt aurum. Aurum auaros ad ſe totos rapit, & vt eius vſuram hominibus inuideant, facit. IV. Argentum iucundius eſt ad aſpectum: aurum, (in moneta quidem, ſeu ſignatum, aut nondum factum) ſubobſcurum, nec tam velut radijs aciem oculorum feriens.

SACRA FAMES, VT CELEBERRIMI, &c.] Virgil. 3. Æneid. *Auri ſacra fames, quid non mortalia cogis pectora?* PROSCISSVM CONVICIIS AB OPTIMIS] Conſtantinus Manaſſes, qui Annalibus ſuis res à condito orbe geſtas vſque ad annum Chriſti milleſimum ducenteſimum, quo tempore vixit, compendio, & verſu politico eſt perſecutus, aurum ſic proſcindit, & deteſtatur, vt putem neminem poſſe acerbius. Audi, ſi lubet. O aurum tyranne crudelis, hominum perſecutor audaciſſime, fraudulente, arx malorum omnium, caſtellum perniciei, vaſtator, propugnaculorum euerſor, murorum dilacerator, oppidorum oppugnator, ædium ſuccuſſor, qualibus malis mortales diuexas? Nulla res in hominum vita tecum in certamen deſcendere poteſt: nulla res terrena tecum poteſt in comparationem venire: durum emollis, mollem induras: linguam mutam ſoluis, loquacem comprimis: currendo valentem tardum efficis, ac viciſſim de tardo volucrem: corda inflammas, ac voluptate quadam demulces: ſenſus illecebris ineuitabilibus, ceu præſtigijs quibuſdam excantas: quum interim venuſtas illa tua non minus veneno ſuo, quam vipera noceat. Leges & iura proculcas: verecundiam & pudorem abigis; ſepulchra violas: parietes perforas: nihil non habes venale; nihil non prodis. Nimirum friuolum eſt quiddam, ac fabula mera, vulgò quod dicitur, adamantem ſolum ſanguine molliri. Quid enim eſſe te poſſit efficacius, etiam in ſaxis emolliendis?

Digitized by Google

Adde Horat. Ode 3. lib. 3.

Aurum irrepertum, & ſic melius ſitum,
Cum terra celat, ſpernere fortior,
Quam cogere humanos in vſus,
Omne ſacrum rapiente dextra.

Tibull. lib. 1. eleg. 9. *Sæpe ſolent auro multa ſubeſſe mala.* Et Ouid. 1. Metam. *Iamq́; nocens ferrum, ferroq́; nocentius aurum Prodierat.* AD PERNICIEM VITÆ REPERTVM.] Propter aurum non pauci vitam miſerè perdiderunt, dum id per fas, & nefas quæſierunt. Exemplorum non ſit modus, ſi adducere cœpero. QVVM RES IPSÆ PERMVTABANTVR] Ante repertam pecuniam venditiones, & emptiones permutando fiebant, cum res pro re daretur. Ariſtot. 5. Ethic. Pandect. tit. de rerum permutatione. Virgil. Pollione.

——— nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.

Catull. in Aſinium, *ercde Pollioni Fratri, qui tua furta vel talento Mutari velit.* Horat. Ode 31. lib. 1.

——— diues, & aureis
Mercator exſiccet culullis
Vina, Syra reparata merce.

Reparata Syra merce vina vocat, non quæ nummis ex venditione rerum pretioſarum ex Syria allatarum empta ſint: ſed tanquam viciſſim, ſeu inuicem parata, vt fieri inter permutantes ſolet. Vtrinque enim paratur, ſeu acquiritur aliquid. Sic exponit Torrentius. SICVT ET TROIAN. TEMP. S. HOMERO, &c.] Homeri auctoritate vetuſtatem permutationis probat. ALIOS CORIIS BOVM, ALIOS FERRO, &c.] Homeri locus quem profert ex 7. Iliad. hic eſt.

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι, δ' αὐτοῖσι βόεσσιν
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Illinc vinum emebant capitibus comati Achiui,
Alij quidem ære, alij autem ſplendido ferro:
Alij vero pellibus, alij vero ipſis bobus.

VT CENTVM BOVM ARMA AVREA] In colloquio Glaucus, & Diomedes permutat arma. Verba Poetæ ſunt:

Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
Ὃς πρὸς τυδείδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Tum verò Glauco Saturnides mentem eripuit Iupiter,
Qui cum Tydide Diomede arma permutauit,
Aurea æneis, 100. bobus valentia 9. bobus valentibus.

Lege adagium, Diomedis & Glauci permutatio.

MVLCTA LEGE ANTIQ. PECORE CONSTAT.] De mulcta Feſtus. Mulctam pœnam Oſce dici putant quandam M. Varro ait pœnam eſſe, ſed pecuniariam, de qua ſubtiliter libro 1. epiſtolicarum quæſtionum refert. Maximam mulctam dixerunt trium millium, & viginti aſſium, quia non licebat quondam pluribus triginta bobus, & duabus ouibus quenquam mulctari,

æſtima

æſtimabāturq́ue bos centuſſibus, ouis decuſſibus. Hæc ille. Et bouis iſta mulcta erat maxima; minima verò oue taxabatur vna. Sæpius verò Romani reges homicidij conſcios arietis damno mulctabant, quam mulctam in ſacrificijs deorum expendere conſueuere. Siquidem priſca paupertas ex noxiorum bonis ſacra dijs exhibuiſſe fertur: quare ſupplicia dicta, cautumq́ue fuit ne quis mulctam indicendo bouem prius quam ouem nominaret, vt innoteſceret, Romanis mitiores ſemper placuiſſe pœnas. Ex Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 5. NEC HOC QVIS FECERIT TRADITVR] Cum helluo antiquitatis Plinius principem annuli geſtatorem inuenire nequiuerit, ne ſimus nos eius rei curioſi. Peſſimum autem vitæ ſcelus feciſſe intelligitur, quatenus rei magnam partem ſuperuacuæ, & immodici luxus, in quem ſenſim deſcenſum eſt, auctor fuit. DE PROMETH. FABVLOS. ARBITROR.] Quod nonnulli tradiderunt, annuli vſum inde extitiſſe quia Iupiter Prometheo iratus (cauſſas iræ Pierius affert) perpetuis eum vinculis damnauerit, ac mox liberatum, annulum lapide ac ferro compactum geſtare iuſſerit, ne omnino pœna exſolutus videretur, hoc vt fabuloſum explodit Plinius. Quod vero antiquitas eius vel ſtatuæ, vel picturæ annulum ferreum adiunxerit, vinculi, & alligationis eius ſignum, non geſtamen eſſe vult. MIDÆ QVIDEM ANNVLVM] Forſitan Plinium fefellit memoria, & reſcribendum Gygis pro Midæ. Illius quippe annulus etiam prouerbio celebratur, quo vtimur cum de cuiuſpiam inconſtantia, aut fælicitate loquimur. Ergo de hoc Gyge, & annulo eius ex II. libro de Repub. Platonis hanc ſeu hiſtoriam, ſeu potius, vt vult Plinius, fabulam, 3. de Off. M. Tullius, pauca Chriſtianis præceptis ſimillima præfatus, ad iſtum modum.

Satis enim nobis (ſi modo in philoſophia aliquid profecimus) perſuaſum eſſe debet, ſi omnes deos, hominesq́ue celare poſſimus, nihil tamen auarè, nihil iniuſtè, nihil libidinosè, nihil incontinenter eſſe faciendum. Hinc ille Gyges inducitur à Platone: qui cum terra diſceſſiſſet magnis quibuſdam imbribus, in illum hiatum deſcendit, æneumq́ue equum (vt ferunt fabulæ) (hæc verba pro Ciceronianis non agnoſcit Lamb.) animaduertit, cuius in lateribus fores eſſent: quibus apertis, hominis mortui vidit corpus, magnitudine inuſitata, annulumq́ue aureum in digito: quem vt detraxit, ipſe induit, (erat autem regius paſtor) tum in concilium paſtorum ſe recepit. Ibi cum palam eius annuli ad palmam conuerterat, à nullo videbatur, ipſe autem omnia videbat. Idem rurſus videbatur cum in lucem annulum conuerterat. Itaque hac opportunitate annuli vſus, reginæ ſtuprum intulit: eaq́ue adiutrice regem dominum interemit, ſuſtulitq́ue quos obſtare arbitrabatur: nec in his eum quiſquam facinoribus potuit videre. Sic repente annuli beneficio rex exortus eſt Lydiæ. *Nunc accipe ipſius Ciceronis huius fabulæ ἐπιμύθιον. Hunc igitur ipſum annulum ſi habeat ſapiens nihil plus ſibi licere putet peccare, quam ſi non haberet. Honeſta enim bonis viris, non occulta quæruntur.* MANVS SINISTRÆ MAX. AVCTORIT. CONCILIAVERE] Aurum non parum nobilitatum eſt, quod annuli aurei geſtarentur manibus, quanquam ſiniſtris, in digito qui eſt minimo proximus, qui ob id dictus eſt annularis. Idcirco autem in eo potiſſimum digito, ne aurum obtereretur. Eſt ſiquidem ignauiſſimus digitorum, nec ſine alijs exporrigitur: quamobrem minus attritui expoſitus eſt, ad auri gemmarumq́ue nitorem conſeruandum aptior. Altera cauſſa profertur, quod anatomici in eo deprehenderunt venulam, ſeu fibram tenuiſſimam, ad intimum cor ſe inſinuantem. Et hic quidem digitus & has ob cauſſas primis temporibus annularis erat. Sequentibus vtramuis manum, quemlibet digitum & articulum annulis etiam pluribus exornare mos obtinuit. Pierius, aut Rhodigin. BELLICÆ VIRTVTIS INSIGNE] Annulos ferreos induere ſolitos Romanos ſignificat, vt θεράποντας Ἄρηος, Martis alumnos ſe teſtarentur. Bellum enim ferro geritur. Pyrrhus apud Ennium:

Ferro, non auro vitam cernamus vtriq́.

DE REGIB. ROMAN. NON FACILE DIXERIM] Vtrum tulerint annulos: Quantum ex eorum ſtatuis colligi poteſt, non tulit Romulus, primus Rex, nec alij, præter Numam, & Seruium Tullum, quorum ille ſecundus, hic ſextus fuit. ETIAM NVNC LACEDÆMONE FERREO VTVNT.] Vſi ſunt Lacedæmonij annulo ferreo, pro inſigni virtutis, & vti perſeuerarunt vſque ad imperium Veſpaſiani: tamdiu videlicet iſtas delicias aureas neſcierunt. BVLLA AVREA DONAT. CONSTAT.] Origo bullæ aureæ à Tarquinio Priſco. Bulla ornamentum erat aureum, figura cordis, ingenuorum puerorum prætextatorum, de collo in pectus dependens, vt id aſpicientes ſe tum homines futuros cogitarent, cum corde præſtarent, ita Feſtus. Vel vt eam ætatem conſilio alterius moderandam ſignificaretur, ſi bulla à βουλὴ conſilio deducitur, vt placet Macrobio Saturnal. lib. 1. cap. 6. Primus Tarquinius Priſcus filium ſuum in prætexta, annos natum 14. propter virile in hoſte occidendo facinus bulla condecorauit, vt ſupra diximus. Tametſi ante hunc Herſiliæ ex Romulo filius etiam tum infantulus ea inſignitus legatur, quod primus ex raptis coniugibus ortus eſſet. Papyrius autem prætextatus ob egregiam diſſimula-

 tionem,

Digitized by Google

tionem, qua matri, quæ acta forent in ſenatu ex illo curioſiſſime & importune ſciſcitanti illuſit. Quam hiſtoriam memoriæ prodidit Gellius lib. 1. cap. 23. EORVM QVI EQVO MERVISSENT FILII.] Tarquinius Priſcus inſtituit, vt patricij pueri bulla aurea, cum toga prætexta vterentur, illi ſcilicet, quorum patres curulem magiſtratum geſſiſſent, cæteri autem vt prætexta tantum; ſed vſque ad eos, quorum parentes equo ſtipendia iuſta meruiſſent, &c. Macrob. Saturnal. 1. cap. 6. vbi continenter docet, qua occaſione conceſſum fuerit, vt libertinorum quoque filij, qui ex iuſta duntaxat matrefamilias nati fuiſſent, togam prætextam, & lorum in collo pro bullæ decore geſtarent. QVON. ITA EXTERIS HONORATISS. INTELLIGEBANT] Hoc argumento cognoſcimus etiam apud exteras gentes rarum fuiſſe per ea tempora vſum annulorum aureorum, quandoquidem hoc ſigno conijciebant, Legatos Romanos eſſe domi ſuæ viros honoratos admodum, quia annulos geſtarent, & quidem aureos. CVM CORONA AVREA SVSTINERET. A TERGO,] Coronam hanc non ipſi triumphantes geſtabant, quod eo onere triumphantem grauari nolebant; vel, vt humanæ fragilitatis memor foret, quum iuxta in eodem curru videret aſſidere ſeruum, ne per inſolentiam nimis ſibi placeret, & triumphatu ſuperbiret. Alex ab Alexand. lib. 6. cap. 6 Hetruſcas nominat has coronas, quod hoc genus cæremoniæ, vt cætera inſignia imperij, ab Hetruſcis finitimis ſumptum fuerit, XII. lictores, apparitores, ſella curulis, prætexta, de quo Liuius, ab vrbe condita lib. 1. SPONSÆ ANNVLVS FERREVS MITTITVR] Pronubus hic annulus ferreus, veteris ſæculi mores frugales, & antiqui victus tenuitatem deſignabat. Tertullian. Apologet. affirmat, hunc annulum fuiſſe aureum. Aurum, inquit, de matronis nulla norat, præter vnico digito, quam ſponſus oppignoraſſet pronubo annulo. NVNQVAM CERTE HOMER. DICIT] Non tacuiſſet vtique, cum & minima memorare ſoleat, & codicillorum & vaſorum aureorum, argenteorumque & pretioſarum veſtium meminerit. CODICILLOS MISSITATOS] Vxor Præti Regis Antia Bellerophontem adoleſcentem formoſum, cum ad rem ſecum habendam inflectere non poſſet, apud maritum quaſi pudicitiæ ſuæ inſidiatorem accuſauit, quem ille interficere veritus, in Lyciam ad ſocerum miſit cum literis, in quibus facinus eius aperuit, & capite puniri poſtulauit. Conſule adagium, litteræ Bellerophontis. Verba Homeri de 6. Iliad. adſcribo:

——πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ,
γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλὰ,
δεῖξαι δ' ἠνώγει ᾧ πενθερῷ, ὄφρ' ἀπόλοιτο.

——præbuit autem hic literas pernicioſas,
Scribens in tabella plicata exitialia multa,
Oſtendere autem eas iuſſit ſuo ſocero, quò periret.

De vaſis, veſtibus, ſortibus locos ex Iliade, & Odyſſea adducit Dalecampius in ſcholijs Plinianis & autumat vaſa colligata fuiſſe Homerum non dicere nec veſtes; ſed arcam, in qua erant poſita, nodo firmiſſimo, ne quid ex ea ſurriperetur. Vlyſſem enim ſic Arete compellat Odyſſ. θ. αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, &c. SORTIRI QVOQVE CONTRA PROVOCAT. DVCES] Iliad. 7. Hector ad monomachiam Græcos duces prouocat, Nouem ſe offerunt, ex quibus ſors exiuit Aiacis Telamonij. Vterque ſaluus euadit, & inter ſe donant, Hector Aiacem gladio, Aiax Hectorem baltheo. Vide Emblema Alciati CLXVII. cum Claudio Minoe. SI HONOS SECVR. FVISSET. DEXTRA FVISS. OSTENTAND.] Colligit Plinius geſtationem annulorum principio parum honorificam extitiſſe, quia timida fuit nec ſe dexteræ, quæ conſpectior, & actuoſior, committere auſa eſt, ſed ſiniſtræ ſe quodammodo inuoluit, ibique latuit.

DE ANNVLIS PARALIPOMENA.

Apud Perſas donari annulo à Rege, ſummæ beneuolentiæ, & amicitiæ certum erat argumentum. Veteres Romani non ornatus, ſed ſignandi cauſſa annulo vſi ſunt, & ſine hoc inſigni longo tempore fuerunt.

Annulorum frequens & promiſcuus vſus eſt introductus, ita vt Romani milites ſine delectu & demum libertinæ conditionis, quin fœminæ, & extrema mancipia, quod antea non licuit, annulorum aureorum iure donarentur.

Heliogabalus in ſingulos dies induebat nouos. Annulos etiam negatur iteraſſe, inquit Lampridius

pridius. Sacerdotes Ægyptiorum ſacris operaturi, annularem digitum vnguentis illinebant. Charorum imagines gemmæ inſculpebantur. Cic. de Finib. Epicuri ſtudioſos eius imaginem non modo in tabulis, ſed etiam in poculis, & anellis habuiſſe.

Non licebat præter vnum habere, in manu puta, non in arcula. Succreſcens poſtmodum luxus, & diuitiarum oſtentatio morem laudatiſſimum violauit. Signum in vnō tantum habere permittebatur.

Sergius quidam cognomen obtinuit Orata, quia duobus annulis aureis, & grandibus vtebatur (vulgus enim aurum orum enuntiabat) & propter gemmarum oſtentationem, quorum annulorum mox luxus creuit in immenſum.

Priſcorum ſuperſtitio plurimum tribuebat annulorum efficaciæ, ita vt venditarentur ad varias efficientias. Alij contra morſus ferarum; alij aduerſus calumniam; alij ad alia, vel depellenda incommoda, vel commoda concilianda geſtaturis. Vide prouerb. Gygis annulus. Decerpta ex Alex. ab Alexand. Pierio, & Chiliaſte.

Cap. XIV. Paraſitus Rege ſuo ad vitam Philoſophicam conuerſo, priſtinam conditionem, & fælicitatem ſuam commemorans, & conſecutam miſeriam deplorans.

Ex Libanij Declamat. XI.

OMnia fuere mihi ſuauiſſima, & præſentia, & quæcunque ſperabam; ac victus ratio valde expedita & commoda; ſed in delicijs viuebam, nihil inſumens neque tradens, neque vnde mihi copia ſuppeteret quærens: ſiquidem alius mihi erat curator, & alter de alimentis noſtris ſollicitus erat. Diteſcebam nihil poſſidens: deliciabar nihil impendens: bibebam, inebriabar, inter vnguenta verſabar, & pocula, & tripudiationes: quin omnia vitam meam feſtiua reſpiciebant. Non è forenſium eram numero; non collectas celebrantium; non in ſuggeſtu alijs negotia faceſſentium; non agros colentium, quibus laborioſa eſt vita. Non eram mercator, nec mare nauigabam: portus cernebam piſcium tantum tenus. Non militarem degebam vitam, quæ periculis plena & gladijs referta eſt: ſed perbeatus vir, ignauus, ſegnis menſarum aſſecla, quod certe auditu mihi gratiſſimum eſt, exprobret verbis alius quiuis. Tellus quidem ſua mihi bona afferebat, fructus, & multum temeti, mare autem piſces permultos; & cuncti venatores feras terreſtres, & volucres mihi venabantur. Coqui, & popinatores artis ſuæ operas dabant. Vnum mihi negotium fuit regem, altoremque meum ſalutandi, inſtructoribus conuiuij indicandi, ſi quid eſculentorum ſuaue eſſet in foro promercali, quoſque vrgendi, vina guſtandi, probandi, optimos obſoniorum conditores laudandi, & ad ſtudioſius atque alacrius incumbendum negotio adhortandi: omnia collaudandi, cuncta admirandi, in omnibus altari meo gratificandi, coquis familiariter vtendi, pincernis arridendi; alentes cum hilaritate, & voluptate colendi. Diluculo exorto, ego ad regem feſtinabam, vt quæ ad oblectationem tendebant, narrarem. Deinde ille quidem per forum aliquid agitabat, mihi vero munus erat, vt pulchre ſe haberent, quæ ad prandium ſpectarent. Tum horam denuntiabam, properare ſuadebam. Poſtea cibis implebar, omnia contrectans, cuncta approbans. Somnus ſuper his ſuauiſſimus erat, & epulum in ſomnis obuerſabatur. Ecce balneorum tempus. Ego vero feſtinabam, indeque lautus reuerſus, ad beatam redibam menſam, omnia ſuſpiciens, cuncta laudibus extollens: ægre ferens, quod non geminum, ac tergeminum ventrem habere liceret. Erant quippe affluentia cuncta, & ſaburra diſrumpebar. Veſper adeſt iterum, & ſomnus ſecurus. Neque enim vendere quidquam opus erat,

Digitized by Google

erat, neque emere: quin vſque ad cubile penes alium cura fuit negotij, meum erat ſumere prandium, cænare opipare. Pauperiem non formidabam; diuitiarum non egebam. Omnibus anni tempeſtatibus gaudebam. Ver mihi iucundiſſimum erat: etenim inter roſas inſtituebantur conuiuia. Æſtas non minus iucunda fuit, omnium præclarorum ferax, diebus productior, vt ad prandium multum eſſet otij, & ad diutius in cœna morandum. Autumnus bonam temperiem, ac ſerenitatem habet, atq; in eo cibi citius coquuntur, & plus eſtur. Hyems ſuperueniebat, atq; ad affatim comedendum corroborabat, & à laboribus ac negotijs foris procurandis ceſſare, & quietè domi manere ſuadebat. Vnum mihi in ea triſte videbatur, noctium productio: verùm ſtatim matutino prandio opus erat, neque vllus culpabat & ad crepuſculum vſque compotationem extendere. Luci ſomnus opportunus ſuccedebat. Sed verum eſt quod dicitur, inuidiam pulchris rebus obſiſtere, & nimijs proſperitatibus numen indignari, vt res humanæ mutationi vtique ſubiectæ eſſe debent. Hæc autem dico, non aliorum ratione habita: ſed meis rebus apud me ſubductis, &c.

Ne quis roget me quid ſim perpeſſus. Nam qualia nullus mortalium paſſus ſum. Excidi ſumma illa fælicitate; multis priuatus ſum cupedijs, vita illa facillima, & quæ mihi potiſſimum placebat. Nemo benignus, & comis eſt: nullus alteri talis, qualis ille erga me fuit. O fœdam mutationem ab illa ſagina, à crapula. Ille ego quondam coronis redimitus, & temetum bibens auidè, ac propinans aliis, iam neceſſariis egeo: atque occupat me nox, priſcas delicias in ſomnis agitantem. Ac ſi alios videro temulentos è conuiuio, rumpor inuidia, & meas lamentor ærumnas; nemo in me benignus, nemo miſericors. Quidam cachinnans intuetur, alter inſultat infæliciter agenti. Quod ſi quis honeſtis fuerit moribus, verborum tenus comitatem oſtendit. Nullus autem paratus eſt ad vocandum ad compotationem, aut viſcerationem. Parentibus, cognatis, & amicis orbatus ſum. Quem vero omnium vice habebam, is iam philoſophatur, &, quod dictu perinde eſt, etiam interiit mihi. Quid tandem me fiet, antiqua conſuetudine interdicta? quomodo ſuggeram mihi ipſi quæ vſus, & neceſſitas poſtulant, cum deliciari didicerim, ad ſatietatem veſci, ad temulentiam bibere? Venter quidem appetit quod conſueuit: nullus vero eſt qui det. Artem nullam calleo, nec enim vllam vnquam didici. Laborem nullum amplius ſuſcipere poſſum, corpore nimiis illis deliciis peſſundato. Durum eſt mihi neceſſariis duntaxat abundare; ſed ne hæc quidem facile obtineo. Omnis certè mors odioſa eſt; miſerrimum autem eſt fame enecari. Tum verò demum quis euitet, ſi tantum cicutæ ebiberit, vt nullo amplius egeat apparatu.

COMMENTARIVS.

Vidiſti, Lector, in hoc ficto, & excogitato ad animi iucunditatem Paraſiti paradigmate, quantum iſtius ordinis hominibus venter exhibeat negotij, ijs præſertim qui beatis illis, & genialem vitam agentibus, vt fere ſoli conſueuerunt (eorum enim culinæ refertiores, & lautiores) ſeruitutem iſtam eſcariam, & adulatoriam ſeruiunt, quos etiam Genios ſuos vocabant, vt patet in Plauti Capt. Curcul. & Menæch. Paraſiticam eſſe artem, & quidem optimã, præſtantiorem communiter omnibus, ac priuatim ſingulis, feſtiuè docet tomo III. Lucianus, quam ex fine ſic definit. Eſt ars ciborum, atque potuum, & ſermonum, qui horum conquirendorum gratia dicendi ſunt, cuius finis eſt voluptas. Laudationem vitæ paraſiticæ ex Homero depromit huiuſmodi:

οὐ γὰρ ἔγωγε τέλος χαριέστερον ἔμμεναι ἄλλο,
ἢ ὅταν εὐφροσύνη ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα
——————— ὧδε δὲ πλήθωσι τράπεζαι
Σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δὲ κρητῆρος ἀφύσσων
Οἰνοχόος φορέῃσι, καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσι.

Et quaſi

Et quaſi non ſatis commendaſſet, ſubijcit ſummatim.

Τῦτό τί μοι κάλλιςον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.
Haud ego finem vllum meliorem vltra arbitror eſſe,
Quam ſi mente omnis populus lætetur ouanti:
Iuxta autem menſa ſint pane, cibiſq; repletæ,
Atq; pocillator dulce è cratere falernum
Fundens diſtribuat per pocula parua bibendum.
Hic finis nobis pulcherrimus eſſe videtur.

Recenſet item, qui paraſiticam fecerunt philoſophos, vt ipſe ait, minimè malos, aut conditionis infimæ, de quibus id ne ſuſpicandum quidem fuiſſet: Æſchinem Socraticum, qui paraſitatus eſt Dionyſio. Ariſtippum Cyrenæum, qui æque Syracuſis Dionyſio. Is ad eum cocos quotidie mittebat, vt à tanto magiſtro apparatum culinarium perfectius diſcerent. Platonem quoque non aliam ob cauſſam in Siciliam bis profectum; ſed paucis diebus paraſitatum, propter artis imperitiam deſtitiſſe. Ariſtoxenum Muſicum Neleo regi. Euripiden Archelao, Anaxarchum Alexandro eidem & Ariſtotelem. Apud Homerum præterea paraſitos inueniri heroas præſtantiſſimos, Neſtorem & Idomeneum Agamemnonis, Patroclum Achillis. Bello & pace inſigniores videri paraſitos. Eſſe gloriæ & pecuniæ contemptores. Ira, inuidia, & alijs motionibus turbidis vacare. Philoſophos, Rhetores noctu ianuis clauſis peſſulum obdere, metuentes, ne quis irrumpens ipſis exitium afferat. Paraſitos claudere quidem, ne à vento agitatæ ſtrideant, cæterum ſecuros dormire in vtramque aurem, neque temere orto tumultu quicquam commoueri. Ambulare per loca ſola citra gladium. Hominem diuitem quamuis Gyge ipſo opulentiorem, ſolum edentem eſſe pauperem: progredientem in publicum, non comitatum paraſito, mendicum. Sine paraſito ſatellite ſicut militem ſine armis, veſtem ſine purpura, equum ſine phaleris apparere viliorem, & contemptiorem, & quæ plura ſequuntur de vtilitatibus, quas paraſitus diuiti præſtat. REGEM ALTOREMQVE MEVM] Regum nomen accommodatur aliquando ad opulentos, ac potentes tantum, & ad eos, quorum auctoritate, & liberalitate tuti ſumus & ſuſtentamur; ad amicos copioſos, & munificos. Sic paraſiti dominos, & patronos atque altores ſuos vocant. Ergaſilus de Philopolemo Hegionis filio in bello capto. *Nam poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium*, in Capt. Horat. ep. 17. lib. 1. *equus me portet, alat rex*. Et epiſt. 7. lib. 1. ad Mæcenatem:

Sæpe verecundum laudaſti rexq́; paterq́;,
Audiſti coram, nec verò parcius abſens.

Iterum Plaut. Aſin. Nam ni impetro, regem perdidi. Vocabula ex Græcis ſcriptoribus, paraſiticam gulam exprimentia, pæne innumera adducuntur à Iunio, Prouerb. 47. cent 6. Sartaginum pernicies. De paraſitis quædam Rhodiginus lib. 12. cap. 1. Vnica illis de ventre cura, & quomodo ad gratiam loquentes, faceti ſque ſermonibus animos hilarantes vel menſtruales epulas adipiſcantur. De fame ſua, & cibi appetentia Plautus garrientes ſemper introducit. Paraſiti canes prouerb. quoniam vt canes aſſeclæ ſunt menſarum.

Cap. XV. Contra raſuram barbæ.

TAm ſacri ſcriptores, quam profani philoſophi in barba præcipuum decoris, & ornamenti argumentum eſſe prodiderunt. Ita Cynicus Luciani eodē loco ponit & barbam viro demere, & leoni iubam tondere, detracto videlicet vtrique peculiari ſuo decore. Chryſippus ab honeſti ratione excludi barbæ nutritionem non patitur, raſuram prorſus damnat. Quid multis verbis opus eſt, cum in profeſſo ſit, nec controuerſum, viri formam eſſe barbam; vt citra ſummi piaculi crimen barbam deponere non poſſimus: ſin hoc inficiamur, ac pro ludo dicimus, etiā enitemur. Quocirca graues viri, & literati, qui eruditione, cultuq; ingenij reliquos antecellunt, quotquot Reip. habenas moderātur, & ciuilia obeunt munera, deradi ſibi barbā nulli patiuntur: illi quidem philoſophiæ germanā, & eruditionis veſtē habitam: hi verò, vt maximā auctoritatis (qua præcipue magiſtratib. in continendis in officio ciuibus opus eſt) adiumentū nutriturі. Multo his magis Principum virorum, atq; magnatū intereſt barbam ſummittere, atq; illæſam cōſeruare, quod auguſtā maieſtatem deceat, imperij dignitatem

Digitized by Google

ſtabiliat, & decentē reuerentiā populariū animis inijciat. Quem in modū Virgilianus Iupiter barba propexa totum nutu tremefacit Olympum. Huc adde tanto contentiore ſtudio alendæ barbæ patrocinium tueri debere in vniuerſum omnes, quanto diſſimiliores eſſe cupimus prodigioſi illius, ac diſſolutiſſimi Sardanapali, nuſquam niſi in monte viri. Quem Cteſias in 3. rerum Perſicarum, craſſa barba, ac pumice læuigata intra mulierum greges delituiſſe memoriæ mandauit. Quanto item Neronis, vnius immaniſſimi terrarum omnium portenti, qui cum ægrotantem inuiſiſſet amitam, dixiſſetque illa, tum ſe haud ægre morituram, quum ille barbam poſuiſſet, illico radi eam iuſſit, &c. Ex Iunio de Coma.

NOTÆ.

Barbula quæ ſub naribus viro naſcitur, græcè *μύσταξ* dicitur: *μυκτὴρ* enim naſus, & *στάζω* ſtillo, quòd in eum humor è naſo deſtillet. Nominatur quoque *ὑπορρίνιον*, quia naſo ſubſit, & *προγένειον*, quod vel creſcendo, vel ſitu ipſo inferiorem, & à mento pendentem barbam antecedat. Hæc ſaltem qualisqualis alioqui imberbes, non dedecet, & auro quidem, ſi proſtaret id genus, ſibi emerent. Eſt enim iniucundum virum videre, alioqui perfecti habitus, & ſi ita contigerit, honoratiore magiſtratu præditum, tota vita ſua *ἀπώγωνα*, facie nuda penitus, & depili; cum contrà in bene barbato, quamuis ſtatura humilior, & facie agreſtior ſit, tamen propter promiſſam in pectora barbam virilitatis decus eluceat. Dies primæ barbæ, ſeu lanuginis deraſæ, erat in memoria. Ouid. 4. Triſt. eleg. 10.

Carmina cum primum populo iuuenilia legi,
Barba reſecta mihi biſve, ſemelve fuit.

Eo principes Romani dabant ludos, qui Iuuenalia dicebantur. Dio in Nerone. Poſthæc celebrabat feſta alterius generis, quæ dicuntur Iuuenalia: ea propter barbam eius, quæ tum primum raſa fuerat, facta ſunt, cuius pilos in auream ſphæram coniectos, Ioui Capitolino conſecrauit. A barba primum reſecta demum viri appellabātur. Apud Romanos ab V. C. ad annum 451. iuuenes, & ſenes intonſi fuerunt. Sed poſtquam P. Ticinius tonſores è Sicilia adduxit, inde vt iuuenes raſitarent barbam, capillumque tonderent ad annum 40. inſtitutum manſit. Poſt eum non licebat. Fuſius Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Sacerdotes Ægyptij totum corpus radebant, ac depilabant. Herodot. lib. 2. Et de Sacerdotibus Hebræorum, *habentes capita, ac barbam raſam*. De tonſura, & raſura clericorum, ac monachorum noſtrorum, quod in Eccleſia more receptum eſt, id nos quoque probamus. Legatur Ambroſius epiſt. 36. Hieronym. ad Sabinam. Areopagita Eccleſiaſt. Hierarchiæ cap. 6. Auguſtin. de opere Monach. cap. 31.

Cap. XVI. Reſponſum Traiani Aug. ſuper quæſito Plinij Præf. de Chriſtianis, à Tertulliano exagitatum.

Ex Apologet. cap. 2.

PLinius Secundus, cum prouinciam regeret, damnatis quibuſdam Chriſtianis, quibuſdam gradu pulſis, ipſa tamen multitudine territus, quid de cætero ageret, Traianum conſuluit, allegans, præter obſtinationem ſacrificandi nihil aliud ſe de ſacris eorum comperiſſe, quam cœtus antelucanos, ad canendum Chriſto, & Deo, & ad confœderandam diſciplinam, homicidium, fraudem, & cætera ſcelera prohibentes. Tunc Traianus reſcripſit: HOC GENVS INQVIRENDOS QVIDEM NON ESSE, OBLATOS VERO PVNIRI OPORTERE. In hanc impiam, & crudelem ſententiam ſic inuehitur ſcriptor grauiſſimus, vt antiquiſſimus Tertullian.

O ſententiam neceſſitate confuſam. Negat inquirendos vt innocentes, & mandat puniri, vt nocentes. Parcit, & ſæuit: diſſimulat, & animaduertit. Quid temetipſum cenſura circumuenis? ſi damnas cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & abſoluis? Latronibus inueſtigandis per vniuerſas prouincias militaris

ſtatio

ſtatio ſortitur. In reos maieſtatis, ac publicos hoſtes omnis homo miles eſt: ad ſocios, ad conſcios inquiſitio vſque extruditur: ſolum Chriſtianum inquiri non licet, offerri licet, quaſi aliud eſſet actura inquiſitio, quam oblatio. Damnatis ergò oblatum, quem nemo voluit requiſitum, qui, puto, iam non meruit ideo pœnam, quia nocens eſt; ſed quia non requirendus inuentus eſt. Itaque nec in illo ex forma malorum iudicandorum agitis erga nos, quod cæteris negantibus adhibetis tormenta ad confitendum, ſolis Chriſtianis ad negandum: cum, ſi malum eſſet, nos quidem negaremus, vos vero confiteri tormentis compelleretis. Neque enim ideo non putaretis requirenda quæſtionibus ſcelera, quia certi eſſetis admitti ea ex nominis Chriſtiani confeſſione, qui hodie de confeſſo homicida, ſcientes homicidium quid ſit, nihilominus ordinem extorquetis admiſſi. Quò peruerſius, cum præſumatis de ſceleribus noſtris & nominis confeſſione, cogitis tormentis de confeſſo decedere: vt negantes nomen pariter vtique negemus & ſcelera, de quibus ex confeſſione nominis præſumpſeratis. Sed, opinor, non vultis nos perire, quos peſſimos creditis. Sic enim ſoletis dicere homicidæ, nega: laniari iubere ſacrilegum, ſi confiteri perſeuerauerit. Si non ita agitis circa nos nocentes, ergo nos innocentiſſimos iudicatis, cum quaſi nocentiſſimos non vultis in ea confeſſione perſeuerare, quam neceſſitate, non iuſtitia damnandam à vobis ſciatis. Vociferatur homo, Chriſtianus ſum. Quod eſt, dicit: tu vis audire quod non eſt. Veritatis extorquendæ præſides, de nobis ſolis mendacium elaboratis audire. Hoc ſum, inquit, quod quæris an ſim. Quid me torques in peruerſum? Confiteor, & torques. Quid faceres ſi negarem. Planè alijs negantibus non facile fidem commodatis: nobis ſi negauerimus, ſtatim creditis, &c.

COMMENTARIVS.

Epiſtola, qua ſuper Chriſtianis Traianum Imp. conſuluit Plin. eſt lib. epiſtolarum eius X. numero CI. cuius Euſeb. in Chronicis, & in hiſtoria, alijque veteres meminerunt. In qua ſe ſacris Chriſtianis inimicum, & aduerſarium capitalem manifeſtè prodit, dum amentiam, ſuperſtitionem prauam, & immodicam; vt familiaris eius Cornelius Tacitus ſuperſtitionem exitialem; vt Sueton. ſuperſtitionem falſam, & veneficam appellat. Quamuis porrò in Bithyniam, & Pontum cum proconſulari imperio, ac poteſtate miſſus eſſet, vt earum prouinciarum ſtatum, & res ordinaret, rationeſque publicas excuteret, non vt tanquam iudex Chriſtianos perſequeretur, accidit tamen, vt de eorum cauſſa cognitionem ſuſciperet, quorum per prouincias illas ingens reperiebatur numerus. Teſtatur id Plinius ipſe his verbis. *Viſa eſt enim mihi res digna conſultatione, maximè propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, vtriuſque ſexus, etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim ciuitates tantum, ſed vicos etiam, atque agros ſuperſtitionis iſtius contagio peruagata eſt.* Scribit igitur Traiano quales eos inuenerit, quid cum ijs egerit, & quid in poſterum vniuerſim conſtituere debeat quærit. COETVS ANTELVCAN. AD CANEND. CHRISTO] Ex conuocatis, & interrogatis transfugæ, & apoſtatæ affirmabant, hanc fuiſſe ſummam vel culpæ, vel erroris ſui, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire, carmenque Chriſto quaſi deo dicere ſecum inuicem: ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere: ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum appellati abnegarent. Quibus peractis morem ſibi diſcedendi fuiſſe, rurſuſque coeundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamen, & innoxium. Hæc de innocentia, & diſciplina Chriſtianorum primæuorum Plinius. INQVIREND. NON ESSE, OBLAT. VERO PVNIRI OPOR.] Traianus, vt hiſtorici memorant, fuit homo natura, & ingenio placidus, mitis, clemens, & propter mores probatos decreto ſenatus optimi cognomentum obtinuit. Vnde mirum eſt tale edictum, tam immite, & inhumanum, atque à ratione alienum, & velut ex fonte limpidiſſimo tam turbidam aquam profluere potuiſſe. Laudat Plinium, reſcribens, quod in excutiendis cauſſis Chriſtianorum actum ſecutus ſit, id eſt viam, & modum actionis, ſeu proceſſus debitum tenuerit, de quo ipſe ſic ſcripſerat. *Interrogaui ipſos, an eſſent Chriſtiani. Confitentes iterum, ac tertium interrogaui, ſupplicium minatus: perſeuerantes duci iuſſi* (ad necem puta.) *Neque enim dubitabam, qualecunque eſſet, quod faterentur, peruicaciam certe, & inflexibilem obſtinationem debere puniri* (*conſtantiam inexpugnabilem in vera, & ſaluifica religione retinenda, ac profitenda,*

Digitized by Google

& quia nihil magis populos ad Chriſtianiſmum incitabat, & impellebat. Sic impurus idololatra pertinaciam, & obſtinationem vocare non veretur, & damnat, quod quale ſit, non intelligit, nec diſcere curat. Fuerunt alij ſimilis amentiæ: quos quia ciues Romani erant, adnotaui in vrbem remittendos, &c. Laudat Plin. quod ordinatim egerit, & ſubijcit Traianus. CONQVIRENDI NON SVNT, SI DEFERANTVR, ET ARGVANTVR, PVNIENDI SVNT: ITA TAMEN, VT QVI NEGAVERIT SE CHRISTIANVM ESSE, IDQVE REIPSA MANIFESTVM FECERIT, ID EST, SVPPLICANDO DIIS NOSTRIS, QVAMVIS SVSPECTVS IN PRÆTERITVM FVERIT, VENIAM EX POENITENTIA IMPETRET.

QVID TEMETIPS. CENSVRA CIRCVMVENIS?] A pugnantibus, & contrarijs Traianum ſtultiſſimæ tyrannidis, tota hac apologia, iuſtiſſima indignatione ferventi conuincit, & à ſeipſo refelli affirmat, quod eſt ſuo ſe gladio iugulare. LATRONIB. INVESTIGAND.] De limitaneis militibus fortè accipiendum, qui ad fines Romanos per prouincias ad prædonum incurſus arcendos diſponebantur. De hoc genere militum Lamprid. in Alexand. Erat autem & limes Orientalis, & limes Rheticus, & limes Rheni, & paſſim alij. Vopiſcus in vita Probi Accepit 16. millia tyronum, quos limitaneis militibus interſereret. Stationarij quoque dicebantur, quod hoſtibus finitimis ſtationes, ad vim, & incurſus eorum prohibendos agitarent. IN REOS MAIESTATIS, ET PVBLIC. HOSTES, &c.] Eundem habent ſcopum, eodem pertinent, inquirere maleficum & offerre, id eſt, accuſare, & connexa ſunt. Qui meretur accuſari, ob id meretur & conquiri. Mirum eſt igitur damnari oblatum, quem non cenſueris inquirendum. Qui iam, non quia nocens pœnam promeruit; ſed quia inuentus eſt, cum non eſſet inquirendus, morte afficitur. O iniquitatem, ô ſcelus, ô quauis bellua crudeliorem tyrannum. CÆTERIS NEGANTIBVS ADHIBET TORMENT. &c.] Minutius Felix, qui ante conuerſionem ſuam cauſidicus quæſtionem aduerſus Chriſtianos exercebat: Exercebamus, inquit, in his peruerſam quæſtionem, non quæ verum erueret; ſed quæ mendacium cogeret. SI MALVM ESSET, NOS QVID NEGAREMVS, &c.] Si malum foret eſſe Chriſtianum, nos tormentis ſubiecti, eſſe nos Chriſtianos negaremus, vt cruciatu ſolueremur: tum vos acrioribus cruciamentis confiteri compelleretis. Non enim ideo non putaretis exprimendam ſcelerum confeſſionem per tormenta, quia certi eſſetis ea à nobis committi, ex hoc ipſo, quod Chriſtianum nomen gereremus, & confiteremur, cum hodie de homicida confeſſo, ſcientes quid ſit homicidium, nihilominus ordinem admitti, & modum, & ſocios atque conſcios, & alia adiuncta torquendo extorquetis. Cum itaque ex confeſſione nominis de ſceleribus noſtris opinionem habeatis, cur nos tormentis de iſta confeſſione decedere cogitis, vt negantes nomen, ſimul negemus & ſcelera, de quibus ex confeſſione nominis præſumpſeratis? An vultis nos non perire, quos pro peſſimis ducitis? Probat. Sic enim cum vultis ſeruare homicidam, iubetis negare factum, cum ſacrilegum confitentem dilaniari iubeatis. Si hoc erga nos nocentes non facitis, ergo innocentiſſimos cenſetis, cum non vultis in ea confeſſione perſeuerare, quàm ex neceſſitate (coacti iuſſu Imperatoris veſtri) non iuſtitia à vobis damnandum ſciatis. QVID FACERES, SI NEGAREM?] Si vera dicenti adhibes tormenta, quia vera dixit, quid mentienti faceres? Atqui tormenta ad veritatem exſculpendam inuenta ſunt, non ad eliciendum mendacium.

Cap. XVII. Deorum certæ, & peculiares notæ. Eorundem arma. *Ex veteri Poeta.* Maſſagetarum potus.

Notas habemus quiſq; corporis formas.
Phœbus comoſus, Hercules lacertoſus.
Trahit Bacchus virginis tener formam.
Minerua flauo lumine eſt, Venus pæto:
At fronte crinita Arcadas vides Faunos.
Habet decentes nuntius deûm plantas.
Tutela Lemni diſpares mouet greſſus.
Intonſa ſemper Æſculapio barba eſt.
Nemo eſt feroci pectoroſior Marte.

DE AR-

DE ARMIS EORVNDEM IDEM, SIVE ALIVS Poeta antiquus.

Fulmen habet mundi dominus, tenet illud aperte,
Nec datur æquoreo fuſcina tecta Deo:
Nec Mauors illum, per quem valet, occulit enſem,
Nec latet in tepido Palladis haſta ſinu.
Num pudet auratas Phœbum portare ſagittas?
Clamne ſolet pharetram ferre Diana ſuam?
Num tegit Alcides nodoſa robora claua?
Sub tunica virgam num deus ales habet?
Quis Bacchum gracili veſtem prætendere thyrſo,
Quis te celata cum face vidit, Amor?

Et alibi.

Fulmina ſub Ioue ſunt, Neptuni fuſcina telum,
Enſe potens Mars eſt, haſta, Minerua, tua eſt
Sutilibus Liber committit prælia thyrſis,
Fertur Apollineâ miſſa ſagitta manu.
Herculis armata eſt inuictâ dextera claua.

Maſſagetæ lac equino ſanguini admixtum bibebant. Seneca Oedipo. *Lactea Maſſagetes qui pocula ſanguine miſcet.* Dionyſ. Carthagin. Αἵματι μισγόμενον λευκὸν γάλα δαῖτα τίθενται. Rhemnius Fannius.

Poſt hos Maſſageta, poſt flumen Anaxis ad ortum,
Hoſpitibus ſæui cunctis, belloq́ feroces,
Non Bacchi donum, Cereris nec munera norunt,
Sed lac commiſtum potant cum ſanguine equino.

COMMENTARIVS.

PHOEBVS COMOSVS] Apollo, & Bacchus à poetis, vt ſemper iuuenes & intonſi, ac bene comati finguntur. Tibull. eleg. 4. lib. 1.

Solis æterna eſt Baccho, Phœboq́ iuuenta.
Nam decet intonſus crinis vtrumq́ deum.

Idem de Phœbo lib. 3. eleg. 4. *Intonſi crines longa ceruice fluebant.* Et lib. 4. eleg. 4. *Huc ades intonſa, Phœbe ſuperbe, coma.* Ideo Græcis ἀκερσεκόμης, & ἀκειρεκόμης, præterea χρυσοκόμης auricomus.
HERCVLES LACERTOSVS] Apud Ciceronem II. Tuſculan. vbi in Oeta monte conflagrans, miſerabiliter exclamat, enumerans labores ſuos.

O pectora, ô terga, ô lacertorum tori.
Veſtróne preſſu quondam Nemeæus leo
Frendens efflauit grauiter extremum halitum? &c.

Et de Senect. Milo ex lateribus & lacertis ſuis nobilitatus eſt. Lacertoſus, robuſtus, magnis viribus Ouid. 1. Metam. *Dura lacertoſi fodiebant arua coloni.*

Digitized by Google

TRAHITQVE BACCHVS VIRGIN. TEN. FORM.] Bacchus pingebatur iuuenis, vt dictum eſt, & imberbis, virgini ſimilis & formoſiſſimus. Ouid. 4. Metam.

——————tibi enim inconſumpta iuuenta,
Tu puer æternus, tu formoſiſſimus alto
Aſpiceris cælo: tibi cum ſine cornibus aſtas,
Virgineum caput eſt:

Ideo eum Euripides in Bacchis θηλύμορφον, forma fœminam imitantem dixit.

MINERVA FLAVO LVMINE EST] Ouid. in Arte: *Si pæta eſt, Veneri ſimilis, ſi flaua, Minerua.* Gellius lib. 2. cap. 26. Flauus color, inquit, videtur ex viridi, & rufo, & albo concretus. Sic flauentes comæ, & quod mirari quoſdam video, frondes olearum à Virgilio dicuntur flauæ. Ennius 14. Annal. *Verrunt extemplo placide mare marmore flauo.* Noſtris autem veteribus Latinis cæſia dicta eſt. Minerua (quæ à Græcis γλαυκῶπις) de colore glauco cæli, quaſi cælia, ſeu glaucocula. Scholion in margine apud Gellium. γλαὺξ noctua eſt, cuius quoniam oculi cæſij ſunt, factum eſt, vt glaucus color inde cæſius dictus ſit. Crebrum Mineruæ epitheton apud Homerum, γλαυκῶπις Ἀθήνη. AC FRONTE CRINITA VID. FAVN.] Cum Faunis & Satyris toto corpore nihil hirſutius, dubitari non poteſt, quin & frontibus ſint piloſis. Cornua quoque illis tributa: vnde bicornes. HABET DECENT. NVNT. DEVM PLANT.] Alas Mercurius in capite, & extremis pedibus gerit, quæ ob id talaria dicuntur, quia talis alligantur, Statius alas plantares nominat. Virgil. 4. Æneid.

——————pedibus talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis ſiue æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.

Hinc Alipes Ouidio.

TVTELA LEMNI DISPAR. MOVET GRESS.] 1. Iliados narrat ipſe Vulcanus quo pacto à Ioue de cælo præceps actus, in Lemnum inſulam per totum diem, vſque ad ſolis occaſum deciderit. Eo caſu ἀμφιγυήεις, id eſt, vtroq; pede claudus, euaſit, & à Lemnijs pro numine tutelari cultus eſt. Vnde illud, *Vulcanum tellus Hypſipylæa colit.* Ob claudicationem tardipes Catullo. *Electiſſima peſſimi poetæ Scripta tardipedi deo daturum.* Et Columellæ. Narrans hanc fabulam Lucian. de ſacrificijs, addit lepidè. Niſi Lemnij, recte facientes, labentem excepiſſent, mortuus eſſet omnino nobis Vulcanus, tanquam Aſtyanax, cum cecidiſſet è turri. INTONSA SEMP. ÆSCVLAP. BARBA] Notus Dionyſij iocus. Cum ſtaret iuxta patrem Apollinem ſtatua Æſculapij, barba diffuſa, & aurea, hanc ei detraxit Dionyſius addens, non decere filium tam eſſe barbatum, cum pater eſſet planè imberbis. Lucian. in Ioue tragœdo amplam habuiſſe barbam ait. Apud Phliaſios habere ſtatuam imberbem ſcripſit in Corinthiacis Pauſan. PECTOROSIOR MARTE] Pectoroſi ſunt, qui habent robuſtum pectus, cuius indicium naſcentes in eo pili, quale apud Homerum Achillis, λάσιον κῆρ, hirſutum, hiſpidum cor. FVLMEN HABET MVNDI DOMIN.] Inter infinita pæne cognomina Iouis, nullum eſt, quod maieſtatem & terrorem præferat, vt Fulminator græce τερπικέραυνος, gaudens fulmine, propter admirandam, & variam fulminis efficientiam. Virgil. 1. Æneid. *O qui res hominumq; deumq; Æternis regis imperijs, & fulmine terres.* Tonantem ſæpenumero vocant Poetæ. Horat. lib. Carmin. 3. *Ode 5. cælo tonantem credidimus Iouem.* Seneca Hercule Fur. *Soror Tonantis,* de Iunone. NEC DATVR ÆQVOREO FVSCINA] Tridens ſceptrum Neptuni, & inſigne regni eius. 1. Æneid. *Non illi* (Aeolo) *imperium pelagi, ſæuumq; tridentem, Sed mihi ſorte datum,* ait Neptunus. NEC LATET IN TEPID. PALLAD. HASTA SINV] Meritò haſtam gerit, cum ἀπὸ τοῦ πάλλειν, vibranda haſta videlicet, vocabulum ſortita ſit, & ſecundùm Martem bellis gerendis præſit. Eſt item præſes ingenij, & artium ingenuarum, & tum crebrius Mineruæ quam Palladis nomen habet, quod neruos minuat. AVRATAS PHOEB. PORTARE SAGITTAS] Sagittarius eſt Phœbus, vt medicus, & citharœdus. Aduerſus Cupidinem, vt qui alienum munus iniuria vſurpet, ſic 1. Metam. gloriatur.

Viderat adducto flectentem cornua neruo,
Quidq; tibi, laſciue puer, cum talibus armis?

Dixerat: iſta decent humeros geſtamina noſtros,
Qui dare certa feræ, dare vulnera poſſumus hoſti,
Qui modò peſtifero tot iugera ventre prementem
Strauimus innumeris tumidum Pythona ſagittis,
Tu face neſcio quos eſto contentus amores
Inflammare tua, nec laudes aſſere noſtras.

CLAMNE SOLET PHARET. FERRE DIANÆ] Venatrix eſt Diana, & pharetrata incedit. 3. Metam. in fonte lotura.

Fons ſonat à dextra, tenui pellucidus vnda,
Margine gramineo patulos ſuccinctus hiatus.
Hic dea ſyluarum venatu feſſa ſolebat
Virgineos artus liquido perfundere rore,
Quò poſtquam ſubyt, Nympharum tradidit vni
Armigeræ iaculum, pharetramq́, arcuſq́, remiſſos.

NVM TEGIT ALCID. NODOS. ROB. CLAVÆ] Vide prouerb. Clauam Herculi extorquere. Inde Clauiger Poetis. SVB TVNICA VIRGAM NVM DEVS ALES] De hac virga, quæ caduceus dicitur, Maro 4. Æneid.

Tum virgam capit, hac animas ille euocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit,
Dat ſomnos, adimitq́, & lumina morte reſignat.

Horat. Ode 10. lib. 1.

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgaq́, leuem coerces
Aurea turbam.

QVIS BACCHVM GRACILI. V. PRÆT. THYRSO?] Horat. Ode 19. lib. 2. *Parce Liber, parce graui metuende thyrſo.* Thyrſus eſt haſta, cuius cuſpis, ſeu ferrum pampinis, ſiue hederis inuoluta. Catull. de nupt. Pelei, & Thetid. loquens de Satyris, & Silenis, *Horum pars tecta quatiebant cuſpide thyrſos.* Prouerb. Multi thyrſigeri, pauci Bacchi. Quo indicatur, multos portare inſignia virtutis qua careant: & habere famam, quam non merentur. QVIS TE CELAT. CVM FACE VID. AMOR?] Propert. eleg. 12. lib. 2. picturam Cupidinis repræſentat, & ſingula ad effectus, & incommoda ex amoribus orientia bellè trahit. Veruntamen ſagittarum duntaxat, facis non meminit. Idem Amor qui Cupido, filius Veneris eleganter deſcribitur à Marullo. A Philippo Epigrammatario dicitur omnes deos antiquos ſuis inſignibus ſpoliaſſe. Vide Natalem Comitem, Mytholog. lib. 4. cap. 14. Lucian. dialog. Veneris & Cupidinis. MASSAGETÆ LAC EQVIN. SANGVIN. ADMIST.] Claudian. lib. 1. in Rufin. *Et qui cornipedes in pocula vulnerat audax Maſſagetes.* Martial. lib. Spectaculor. enumerans barbaras gentes, quæ Romam è longinquis regionibus ad ludos, quos Cæſar dabat ſpectandos confluxiſſent, *Venit & epoto Sarmata paſtus equo.* Virgil. 3. Georg. de Biſaltis, & Gelonis.

Biſaltæ quo more ſolent, acerq́, Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atq́, in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.

Horat. Ode 4. lib. 3.

Viſam Britannos hoſpitibus feros,
Et lætum equino ſanguine Concanum.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XVIII. Inter Platonis, ac Ciceronis de Repub. libros diſcrimen, & ſimilitudo.

Ex Macrobio in ſom. Scipionis, lib. 1. cap. 1.

PLato Rempub. ordinauit, Tullius retulit: alter qualis eſſe deberet; alter qualis eſſet à maioribus inſtituta, diſſeruit. In hoc tamen vel maximè operis ſimilitudinem ſeruauit imitatio: quod cum Plato in voluminis concluſione, à quodam vitæ reddito, quam reliquiſſe videbatur, indicari faciat, qui ſit exutarum corporibus ſtatus animarũ, adiecta his quadam ſphærarum, vel ſiderum non otioſa deſcriptione, rerum facies non diſſimilia ſignificans, à Tulliano Scipione per quietem ſibi ingeſta narratur.

Sed quid vel illi commento tali, vel huic tali ſomnio in his potiſſimùm libris opus fuerit, in quibus de rerumpub. ſtatu loquebantur, quove attinuerit, inter gubernandarum vrbium conſtituta circulos, orbes globoſque deſcribere, de ſtellarum modo, de cæli conuerſione tractare, quæſitu dignum & mihi viſum eſt, & alijs fortaſſe videatur: ne viros ſapientia præcellentes, nihilque in veſtigatione veri, niſi diuinum ſentire ſolitos, aliquid caſtigato operi adieciſſe ſuperfluum ſuſpicemur. De hoc ergo prius pauca dicenda ſunt, vt liquidò mens operis, de quo loquimur, innoteſcat. Rerum omniũ, & actuum naturam Plato penitus inſpiciens, aduertit in omni ſermone ſuo, de reipub. inſtitutione propoſito, infundendum animis iuſtitiæ amorem, ſine qua non ſolum reſpub. nec exiguus hominum cœtus, ſed ne domus quidem parua conſtabit. Ad hunc porrò iuſtitiæ affectum pectoribus inoculandum, nihil æque patrocinaturum vidit, quam ſi fructus eius non videretur cum vita hominis terminari. Hunc vero ſuperſtitem durare poſt hominem, qui poterat oſtendi, niſi prius de animæ immortalitate conſtaret? fide autem facta perpetuitatis animarum, conſequens eſſe animaduertit, vt certa illis loca, nexu corporis abſolutis, pro contẽplatu probi, improbive meriti deputata ſint. Sic in Phædone inexpugnabilium luce rationum, anima in veram dignitatem propriæ immortalitatis aſſerta; ſequitur diſtinctio locorum, quæ hanc vitam relinquentibus ea lege debẽtur, quam ſibi quiſque viuendo ſanxerit. Sic in Gorgia poſt peractam pro Iuſtitia diſputationem de habitu poſt corpus animarum morali grauitate Socraticæ dulcedinis admonemur. Idem igitur obſeruanter ſecutus eſt in illis præcipuè voluminibus, quibus ſtatum reipub. formandum recepit. Nam poſtquam principatum Iuſtitiæ dedit, docuitque animam poſt animal non perire, per illam demum fabulam (ſic enim quidam vocant) quo anima poſt corpus euadat, vel vnde ad corpus veniat, in fine operis aſſeruit: vt Iuſtitiæ vel cultæ præmiũ, vel ſpretæ pœnam animis quippe immortalibus, ſubituriſq; iudicium, ſeruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reſeruans, quã ingenio repertus eſt. Poſtquam in omni reipub. otio ac negotio palmam Iuſtitiæ diſputando dedit, ſacras animarum immortalium ſedes, & cæleſtium arcana regionum, in ipſo conſummati operis faſtigio collocauit, indicans quò ijs perueniendum vel potius reuertendum ſit, qui rempub. cum prudentia, iuſtitia, fortitudine, atque moderatione tractauerint.

Sed ille Platonicus ſecretorum relator Erus quidam nomine, fuit natione Pamphylius, miles officio, qui cum vulneribus in prœlio acceptis vitam effudiſſe viſus, duodecimo demum die, inter cæteros vnà peremptos, vltimò eſſet honorandus igne, ſubitò ſeu recepta anima, ſeu retenta, quidquid emenſis inter vtramque vitam diebus egerat, videratve tanquam publicum profeſſus indicium, humano generi nuntiauit. Hanc fabulam Cicero, licet ab indoctis, quaſi ipſe veri conſcius, doleat irriſam, exem-

plum tamen, ſtolidæ reprehenſionis vitans, excitari narraturum quam reuiuiſcere maluit.

COMMENTARIVS.

Quid eruditi homines de Repub. ſeu ciuitate Platonis ſenſerint, patefecimus lib. 5. cap. 12.

QVALIS ESSET A MAIORIBVS INSTITVTA] Procemio Tuſculanar. Cic. de hac inſtitutione diſſerit, Romanos cum Græcis comparans. Nam mores, inquit, inſtituta vitæ, reſque domeſticas, ac familiares, nos profectò & melius tuemur, & lautius. Rem verò publicam noſtri maiores certè melioribus temperauerunt inſtitutis, & legibus. Quid loquor de re militari? in qua cum virtute noſtri multum valuerunt, tum plus etiam diſciplina. Iam illa, quæ natura, non literis aſſecuti ſunt, quæ tanta conſtantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt ſit cum maioribus noſtris comparanda? A QVODAM VITÆ REDDITO] De hoc in extremo huius Theorematis. Dicebatur autem ἦρος Erus, qui ab inferis reuerſus admiranda retulit, quæ tum viderat, tum audierat de ſtatu, & conditione animarum corporibus exutarum. ADIECTA QVADAM SPHÆRARVM] Quomodo non otioſa ſit hæc deſcriptio, mox oſtendit Macrobius, quamuis apud Platonem nulla ſit. PER QVIETEM SIBI INGESTA] Cic. in Som. Scip. Deinde vt cubitum diſceſſerimus, me, & feſſum de via, & qui ad multam noctem vigilaſſem arctior quam ſolebat, ſomnus eſt complexus. Hic mihi Africanus ſe oſtendit, illa forma, qua mihi ex imagine eius, quam ex ipſo erat notior, &c. SED QVID VEL ILLI COMMENTO TALI, &c.] Quæſtionem ponit, quare & Plato fabulam de Ero, & Cicero diſputationem de orbibus cæleſtibus, & ſtellarum motu induxerit, cum eæ res ad rempub. de qua agitur, nihil pertinere videantur. Soluit, & viros ſapientiſſimos ſuſpicione cuiuſdam temeritatis, & incogitantiæ liberat. IN OMNI SERM. DE REPVB. INFVND. &c.] Qui de inſtituenda repub. verba facit, amorem iuſtitiæ inculcet neceſſe eſt, citra quam illa conſiſtere nequit. Ad amorem autem illius animis ingenerandum plurimum valet, ſi fructus eius reſtare etiam poſt mortem intelligatur, quod credi nequit, niſi conſtet prius, animas poſt obitum ſupereſſe; quo credito, ſequitur, vt certa illis definita ſint loca, meritis, aut peccatis illarum congruentia. De qua diſtinctione locorum etiam in Phædone, & Gorgia loquitur Plato, quod idem Cicero in extremo ſexti de repub. quibus libris eam informat, ſibi faciendum putauit. NON SOLVM RESPVB. SED NEC EXIG. &c.] 1. Offic. Ex quatuor locis, in quos honeſti naturam, vimque diuiſimus, latiſſimè patet ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, & vitæ quaſi communitas continetur, cuius partes duæ, Iuſtitia, in qua virtutis ſplendor eſt maximus, ex qua boni viri nominantur, &c. Vniuerſitas virtutis Iuſtitiæ vocabulo ſæpe ſignificatur, & vniuerſitas vitiorum nomine iniquitatis in ſacra ſcriptura, & iniuſtitiæ. *Iuſtitia in ſeſe virtutes continet omnes.* Omnium domina, & regina virtutum eſt. Neque Heſperus, aut Lucifer vt ait Ariſtot. Ethic. lib. 5. cap. 3. tam eſt admirabilis. SIC IN PHÆDONE INEXPVG. LVCE RATION.] Quæ obijciat ad infirmandam rationem Platonis Ariſtoteles de motu animæ ex ſeipſa, videndus Macrob. in Som. Scipion. lib. 2. cap. 14. & quo pacto è ſuis Plato defendatur, cap. 15. & 16. PALMAM IVSTITIÆ IN DISPVT. DEDIT] In ſexto de Repub. cuius extremum ſomnium Scipionis. VEL POTIVS REVERTENDVM] De cælo enim, & ab aſtris venire ſtatuit animos. Sic enim inquit Africanus: hiſque (puta hominibus) animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera, & ſtellas vocatis: quæ globoſæ, & rotundæ, diuinis animatæ mentibus, circulos ſuos, orbeſque conficiunt, celeritate mirabili. His reſpondent illa de exceſſu animi è corpore Tuſcul. 1. Qui, ſi permanet incorruptus, ſuique ſimilis, neceſſe eſt ita feratur, vt penetret, & diuidat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur, quod & humidum, & caliginoſum eſt, propter exhalationes terræ. Quam regionem cum ſuperauit animus, naturamque ſui ſimilem contigit, & agnouit, iunctus ex anima tenui, & ardore ſolis temperato, ignibus inſiſtit, & finem altius ſe efferendi facit, eaq; illi demum naturalis eſt ſedes, cum ad ſui ſimile penetrauit, in quo nulla re egens, aletur, & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur, & aluntur. Hæc de animi humani emigratione, & ſedibus, & alimento πλατωνικώτερα, Chriſtianis veritatè diuinitus edoctis, inſtar ſomniorum ſunt. SED ILLE PLATON. SECRETOR. RELATOR &c.] Hiſtoriam ſeu fabulã longe copioſius perſecutus eſt Plato in fine libri de Repub. cuius ſummã eſt, futurũ, vt quantum viuit hominũ, poſt exceſſum è vita ſiſtatur deo iudici, ex cuius διαδικασμῷ, ſiue diiudicatione bonis erit optimè, improbis cõtra peſſimè. *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſq; prout geſſit in corpore ſuo, ſiue bonum, ſiue malum,* 2. Corinth. cap. 5. Præmia quæ conſequatur Iuſtitia in hac vita, ſi cum ijs conferantur, quibus in illa altera afficietur, nullius momenti eſſe. Ibi demum fælicitatem abſolutam, & cumulatam inuentum iri à bonis

Digitized by Google

bonis; vt viciſſim pleniſſimam miſeriam, & cruciatus ſempiternos ab impijs. LICET AB INDOCTIS DOLENT IRRISAM, &c.] Vbi Cicero huius Platonici figmenti mentionem faciat, aut vnde iſtud affirmet Macrobius me latet.

Cap. XIX. Character oſtentatoris.

Ex characteribus Theophraſti.

OStentatio dici queat inanis bonorum quorundam, quæ non adſint, prædicatio. Oſtẽtator autem eiuſmodi eſt, qui in Digmate Piræei ſtans, peregrinis narret multam ſe pecuniam traiectitiam habere: & de toto fænebri quæſtu longos ſermones habeat, quantus ille ſit explicans, & quæ lucra inde fecerit. Inter eundem viæ comitem nactus, ſe ſub Alexandro in illa nobili expeditione, meruiſſe narrabit: & quam multa inde gemmata potoria reportarit. Aſiaticos etiam artifices, Europæis eſſe præſtantiores diſſentientibus alijs contendit. Deinde litteras ab Antipatro eſſe allatas memorabit, quæ ipſum vix duobus comitatum, in Macedoniam veniſſe dicant. Se, cum eſſet ſibi materiæ conceſſa immunis exportatio, oblato beneficio vti noluiſſe, vt omnes omnium calumnias effugeret. Eundem ſe in charitate annonæ amplius quinquaginta talenta pauperibus ciuibus largientem inſumpſiſſe. Quod ſi ignotis aſſideat, eos iubebit ponere calculos, & illorum, quibus aliquid erogarit numerum inire: qui, vt ſexcenti reperiantur, calculis ſigillatim multiplicatis, probabilius etiam cuique eorum nominibus additis, efficiet, vt decem talentorum ſumma tandem colligatur, quam omnem ſummam ſe inopibus ſubleuandis impendiſſe affirmabit: & tamen inquit, in hac ratione non duco, inſtructas à me triremes, quibus præfui, & alia quibus Reipub. cauſſa ſum functus, munia ſumptuoſa. Ideo ad eos accedens qui generoſos equos vendunt, velle ſe emere ſimulat, & in nundinis ad tentoria eorum, qui merces venum exponunt, appropinquans veſtem ſibi oſtendi iubet duûm talentorum. Puerum, quod ſe ſine auro ſequatur, grauiter obiurgat. Denique in conducto habitans, ſi cum aliquo ſermonem habeat, qui id ignoret, paternas eſſe has ædes dicet, quas ipſe, quod ſint ad hoſpites excipiendos anguſtiores, vendere cogitet.

NOTÆ.

Ineptè glorioſum, & tanquam vnus eſſet ſub omni cælo M. Varronis Satyrarum enarrator, deſcribit Gellius lib. 13. cap. 29. Oſtentatorem pecunioſum Q. Cornificius, Rhetoricor. ad Herennium lib. 4. in figura quæ Notatio dicitur. Ebrioſum Rutilius Lupus de Figuris ſententiarum lib. 2. Garrulum Horat. ſat. 9. lib. 1. obſeruat Caſaub. IN DIGMATE PIRÆEI STANS] Publicum aliquem Athenis locum Comment. Theophraſti intelligit, vbi conuentus fieri ſolebant; vbi peregrini mercatores ſuarum mercium δεῖγμα, & ſpecimen producebant, ἐν τρυβλίῳ, credo, περιφέροντες, vt alicubi Plutarchus ait. Itaque peregrinis hominibus fere erat locus ille refertus. CALCVLIS SIGILLATIM MVLTIPLICATIS] Hoc eſt, ſexcentos homines ſolet ſigillatim nominare, quorum ſingulis aliquid erogarit; atque hac ratione efficere, vt cum æra omnia in vnum colligentur, ex ea ſupputatione ſumma naſcatur decem talentorum. Imitatur iſte ἀλαζὼν eos, qui rationum libros conficiunt, in quibus ſingula videas æra ſeorſum annotari. Æra appello quos vulgo articulos dicimus, ſolentque in noſtris rationum libris ſinguli articuli à voce *Item* incipere. At Romani Æra appellabant. Cic. Hortenſio. Quid tu, inquam, ſoles, cum rationem à diſpenſatore accipis, ſi æra ſingula probaſti ſummam quæ ex his confecta ſit, non probare? Glorioſorum hominum ingenium, & mores mira elegantia exprimit Theophraſtus, quibus ſatis non eſt, ſummatim ſe laudare, & ſua præclara facinora prædicare, niſi etiam longa eorundem enumeratione obuios quoſdam obtundant, &c. Idem Comment.

Cap.

Cap. XX. Reipub. vox ad Theodoſium M. Imp. Orientis, imperium ſibi à Gratiano Aug. delatum detrectantem.

Ex Latini Pacati Panegyrico.

PArumne me, Theodoſi, hactenus diſtulere fata, vt tu inſuper tentes moras augere fatorum? An neſcis rem tuam per momenta conſumi? Neſcis me tibi, tuiſque decreſcere? Quidquid atterit Gotthus, quidquid rapit Hunnus, quidquid aufert Alanus, id olim deſiderabit Arcadius (filius). Perdidi fortunatas Pannonias, lugeo funus Illyrici, ſpecto excidium Galliarum. Principum ſenior (Gratianus) in tanta bella non ſufficit. Alter (Valentinianus) etſi futurus ſit aliquando fortiſſimus, adhuc tamen paruus eſt. Tu dubitas excipere collapſam, & vt nihil differas, ſerò reparandam? Hanc mihi gratiam refers, quod te etiam fælix deſideraui? Quæ cum me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, cum mœnibus Auguſtus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, ſi iuris tui eſſes? Orat te ecce dominus meus: orat te ecce dominus adhuc tuus, & qui poſſet cogere, mauult impetrare. Imperium, quod ab Imperatore defertur tam tibi nolle iam non licet, quam velle non licuit. Solus igitur, Auguſte, ſolus, inquam, omnium, qui adhuc imperauere, vt Princeps eſſes, præſtitiſti. Alios empta legionum ſuffragia, alios vacans aula, alios affinitas regia impoſuere reipub. nec ambitus, nec occaſio, nec propinquitas Principem creauerunt. Nam & eras à familia Imperatoris alienus, & aſciſcebaris tertius, & cogebaris inuitus. Inuitus, inquam. Audite hoc publici parricidæ, qui oblita cæde dominorum ſceptra cepiſtis, & periculo non minore, quam ſcelere imperium vita paciſcentes, ſanguinis pretio regium nomen emiſtis, repulſam patitur principatus, & vnus eſt ambitus candidati, ne declaretur. Credet ne hoc olim ventura poſteritas, & pręſtabit nobis tam gratioſam fidem, vt noſtro demum ſæculo annuat factum, quod tantis infra, ſupraque temporibus nec inuenerit æmulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ ſectam, rationeſque cognouerit, fidei incunctanter accedet; nec abnuiſſe dubitabit imperium, ſic impetraturum. Illi enim, illi auidè regna deſiderent, quos ſoluta legibus vita delectat; quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata rapiendi, libido honeſta fœdandi ius, atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat, te Principem fieri, qui futurus eras in Imperatore priuatus? Niſi forte in te hodie aut pudicitiæ remiſſior cultus; aut minor ſanguinis humani metus; aut alienæ rei maior eſt appetitus. Idem es qui fuiſti, & tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat. Ius ſummum facultate, & copia commodandi, non ſecuritate peccandi experiris. Et quia vel longo Orientis vſu, vel multorum retro Principum remiſſione tantus quoſdam luxus infecerat, vt adultâ conſuetudo luxuriæ haudquaquam videretur obtemperatura medicinæ; ne quis ſe pati iniuriam putaret, à te voluiſti incipere cenſuram, & impendia Palatina minuendo, nec ſolum abundantem reijciendo ſumptum, ſed vix neceſſarium vſurpando demenſum, quod naturâ difficillimũ eſt, emendaſti volentes. An quis ferret moleſtè ad Principis ſemet modũ coerceri? aut ſubtractũ ſibi doleret de priuata luxuria, cum videret Imper. rerum potentem, terrarum, hominumq; dominum parcè, contenteq; viuentem, modico & caſtrenſi cibo ieiunia longa ſoluentẽ; ad hoc aulam omnem Spartanis gymnaſijs duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exẽplis abundantẽ, neminem

Digitized by Google

vnum inueniri, qui auderet ad penum regium flagitare remotorum littorum piſcem; peregrini aëris volucrem; alieni temporis florem? Nam delicati illi, ac fluentes, quales tulit Reſpub. parum ſe lautos putabant, niſi luxuria vertiſſet annum, niſi hibernæ poculis roſæ innataſſent; niſi æſtiua in gemmis capacibus glacie falerna fregiſſent. Horum gulæ anguſtus erat noſter orbis. Namque oppoſitas dapes non ſapore, ſed ſumptu æſtimantes, illis demũ cibis acquieſcebant, quos extremus Oriens, aut poſitus extra Romanũ Colchus imperium, aut famoſa naufragijs maria miſiſſent, quos inuitę quodammodo, reluctantiq; naturæ hominum pericula rapuiſſent; vt taceam, in fami ſæpe delectu ſcriptos in prouincijs aucupes, ductasque ſub ſignis venatorum cohortes militaſſe conuiuijs. Tuæ, Imp. epulæ menſis communibus parciores, locorum ac temporum fructibus inſtruuntur, &c.

COMMENTARIVS.

Theodoſius verè θεόδοτος, diuino munere imperio conceſſus, & inclyta virtute Magni cognomentum, cum paucis à poſteritate adeptus, genere Hiſpanus, anno ætatis tertio ſupra triceſimum, Sirmij purpura à Gratiano indutus, & Auguſtus appellatus eſt, anno Chriſti trecenteſimo, octogeſimo ſecundo, poſtquam multa barbarorum millia è Thracia, quo miſſus ab eo fuerat, fælici Marte eiecerat, necemque Valentis patrui Gratiani, à Gotthis interfecti vindicarat. E vita migrauit Mediolani quinquagenarius, cum imperium tenuiſſet annos ſeptemdecim. Ambroſius Epiſcopus in eius funere præclaram orationem habuit, quæ extat. In omnes homines probos maximè beneficentiſſimus. De eo ſcripſerunt Sex. Aurelius, Oroſius, Paulus Diaconus, Iornandes, Tripartita hiſt. Euſeb. Eccleſiaſt. hiſtor. lib. 11. Niceph. Auguſtin. Ciuitat. lib. 8 Procopius in bello Vandalico, Ioannes Monachus, & nouiſſimè in libris de Imperio Occidentali noſtri ſæculi clariſſimus & Orator. & Hiſtoricus Carolus Sigonius. Panegyricus autem Pacati ſic eſt inſtitutus, vt initium, tempus quoque ante imperium, dum adhuc priuatus à Gratiano rogari, & vrgeri ſe pateretur, comprehendat. Humanitatem eius laudat orat. 5. Themiſtius. PARVM NE ME HACTENVS DISTVLERE FATA, &c.] Præter nota, & vulgaria horum verborum Differo, Differor ſignificata, reconditius ſignificant cruciare, cruciari, & velut in diuerſa diſtorqueri. Plaut. Pœnulo. *Differor eius cupidine*, Adelphaſij ſcilicet, amaſiæ ſuæ. In Ep·idico. *Quin edepol egomet clamore defatigor, differor*, id eſt, crucior, & quodammodo dilaceror. Terent. Adelph. *differor doloribus*. Illud autem in Truculento,

Dij magni, vt ego lætus ſum, & lætitia differor; ita
Ad me magna nuntiauit Cyamus hodie gaudia,

exponere licebit, apud me non ſum, lætitia ebrius ſum. Eſt item diſſeminare, diſſipare, diſpergere, diſijcere. Trinum.

——————nec mihi hanc famam differant,
Me germanam meam ſororem in concubinatu tibi
Sic ſine dote dediſſe magis, quam in matrimonium.

Qui autem locus ex eadem fabula huc maximè pertinet hic eſt, quo Charmides ſenex Neptuno gratias agit, quod naufragium euaſerit.

——————nam abſq; foret te, ſat ſcio, in alto
Diſtraxiſſent, diſq; tuliſſent ſa;ellites tui me miſerum fœdè,
Bonaq; omnia, ita mecum paſſim cæruleos per campos;
Ita iam quaſi canes, haud ſecus circumſtabant nauem turbines venti.

Sententia igitur verborum Reipub. hæc eſſe poterit. An parum me vexarunt Valente viuo, & mortuo fatales iſti barbari, qui meas opes diſtraxerunt, diſiecerunt, diſſiparunt? Noli ergo tu oblata

diutius

diutius recuſando facere, vt diutius proprio Imp. mihi carendum ſit. Nam quidquid iſti, Gotthi, Hunni, Alani vel incendio perdunt, vel armis ſubigunt, vel populationibus deuaſtant, tibi tuiſque liberis perit. LVGEO FVNVS ILLYRICI.] Illyricum, Thraciam, Mæſiam, Daciam, Pannoniam, Macedoniam, Græciam, & Dalmatiam comprehendebat. Si omnes haſce prouincias Barbari vel deformarunt, vel occuparunt, vide quantam cladem Romano imperio dederunt.

PRINCIPVM SENIOR AD LAVT. BELL. NON SVFF.] Gratianus Valentiniani, qui imperauit in Occidente, ex Seuera coniuge filius, fratrem habuit ὁμοπάτριον Valentinianum, ex Iuſtina procreatum, Ariana muliere, Ambroſio Epiſcopo infenſa. Vſus eſt præceptore Gratianus Auſonio, cuius opera Orator, & Poëta euaſit. Vix puberem Pater Auguſtum appellauit. Religioſus Princeps à puero fuit, crapulæ, violentiæ, & libidini inimicus. Mortuo patre fratrem imperij conſortem fecit, cui Italiam, Africam, & Illyricum attribuit: interfectus eſt inſtinctu Maximi Tyranni, qui Gallias inuaſerat, ab Andragathio duce ipſius per dolum, ætatis anno 29. imperij 15. Lege Auſonij Panegyricum. ALTER, ETSI FVTVR. ALIQVANDO FORTISS.] Etiam Maximi ſcelere noctu in cubiculo ſtrangulatus interijt. Eum funebri laudatione cohoneſtauit Ambroſius. Manauit autem hic mos in funere laudandi claros viros à Græcis ad Romanos, fecitque initium Pericles, ſi verus eſt Thucydides, Plutarchus primum auctorem nominat Solonem. Cum claris quoq; mulieribus defunctis hunc honorem fuiſſe communicatum apparet ex Suetonio, cuius hæc ſunt ex Iulij cap. 5. Quæſtor Iuliam amitam, vxoremque Corneliam defunctas laudauit è more pro Roſtris. QVOD TE ETIAM FÆLIX DESIDERAVI] Cum te non egerem, quia integra, & indiuulſa, tamen propter virtutem tuam, & quam adeptus eras ex re militari gloriam, te potius, quam alium quemuis Imperatorem, meum optabam, quod erat gratiæ, & cuiuſdam beneficij; nunc tu collapſam, & afflictam, & tuam fidem implorantem niſi exaudis, ingratus videri potes. Mirum verò qui nam deſiderare potuerit Theodoſium, dum regeretur ab illis antiquis Auguſtis, quorum temporibus vix natus erat Theodoſius.

CVM ME NERVA TRANQVILLVS.] Annum agens circiter 66. Imp. creatus eſt. Imperauit annum Nerua vnum, menſes 3. dies 9. Infirmæ valetudinis ob languorem ſtomachi, ob quem ſæpe cibum reiectabat. Deceſſit annum natus prope 68. Euſeb. & Eutrop. 72. numerant, ex quo neceſſe ſit, vt annoſior ad imperium venerit. Clementi, & liberali natura fuit. Reos maieſtatis abſoluit, exules reduxit. Puellas, pueroſque parentibus pauperibus ortos, ſumptu publico per Italiæ oppida ali iuſſit. Afflictas ciuitates releuauit, & quidquid antea pœnæ nomine tributo acceſſerat, indulſit. Vt impendia releuaret, ſacrificia multa, equeſtres curſus, ſpectaculorum, & ludorum genera ſuſtulit. Nec ſibi aureas, argenteas ve ſtatuas poni paſſus eſt. Nihil vnquam de ſuo arbitrio ſtatuit, ſemper principes viros conſilio adhibens, dum Reipub. conſuleret.

AMOR GENERIS HVMANIS TITVS.] Titus Veſpaſianus, Veſpaſiani filius, forma fuit egregia, memoria ſingulari, docilitate ad omnes diſciplinas ingenti, Græcæ, Latinæque linguæ peritus, ſiue ad orandum, ſiue poetandum mire facilis. Pacis & belli iuxta ſtudioſus. In Germania quoque, & Britannia militauit. A patre in Iudæa relictus, Hieroſolymam occupauit. Poſtquam patriæ curam ſuſcepit, quos clementia, liberalitate, pecuniæ contemptu, omnium virtutum genere imitabatur, eos longo interuallo anteiuit, vt Amor, & deliciæ generis humani diceretur. Eneruatorum greges, & delicatorum artifices omnino à ſe remouit. Nulli ciuium quidquam ademit, alieno abſtinuit. Affirmabat neminem debere triſtem à Principe diſcedere. Item, Amici, diem perdidimus; quia neminem hodie beneficio affecimus. Delatores flagellis, & fuſtibus cædi iuſſit, & in inſulas deportari. Poſt biennium ab inito imperio, & diem viceſimum, à Domitiano fratre veneno ſibi propinato vita caruit. PIETATE MEMORAB. ANTONINVS.] Vir ingenio clarus, moribus clemens, vultu placidus, forma conſpicuus, ſtatura decorus, ac longus, eloquentiæ ſingularis, ſobrius, mitis, largus, alieni abſtinens, omnia cum menſura ac ſine iactantia faciens, vt Numæ Pompilio bonorum ſententia compararetur. In victu eius erat opulentia ſine reprehenſione, & parſimonia ſine ſorditie. Panem ſiccum frequenter comedit: Britannos, Mauros, Dacos, Germanos rebellantes contudit. Alanos frænauit. Ciuilis Imp. penitus, Senatui multum tribuens. Tanta diligentia populos ſubiectos rexit, vt omnes prouinciæ ſub eo florerent. Multas ciuitates adiuuit pecunia, vt opera vel noua facerent, vel vetuſta inſtaurarent. Famem vrbis ſedauit, frumento emendo, & gratis populo diſtribuendo. Reges pacauit plures à quibus ita timebatur, & amabatur vt parens. Indi, Hircaniq́ue legatos miſere, iuſtitia eius comperta. Piſcando, & venando multum ſe oblectabat. Intra vrbes mortuos ſepeliri vetuit. Abijt è vita ſeptuagenarius. CVM MOENIBVS AVGVSTVS ORNARET.] De publicis operibus per eum, & ceteros Principes eius hortatu Romæ extructis Sueton. cap. 29. vbi mœnium nulla mentio. Eius dictum eſt, ſe Romam lateritiam inueniſſe, marmoream reliquiſſe. Cætera illius laudabilia idem diſertim perſecu-

tus eſt. LEGIBVS HADRIANVS IMBVERET.] Ingenio acri fuit, Græcis ſtudjis deditiſſimus, vt à pleriſque Græculus vocaretur, venationis ſuprà modum cupidus: nihil tamen ob id eorum neglexit, quæ ad Rempub. adminiſtrandã, & imperij commoda pertinerent. Boryſtheni equo, quo inter venandum vtebatur plurimum, mortuo ſepulchrum fecit, columnam erexit, epigramma inſcripſit. A Traiano eſt pro filio habitus. Multum vino indulſit. Quantum Senatoriæ detulerit grauitati, patet inde, quòd liberto ſuo inter duos Senatores ambulanti colaphum infligi iuſſit. Optimos quoſque de Senatu in contubernium ſuum aſciuit. Ægros bis, ac ter die viſitauit, ſolatijs refouit, & conſilijs ſubleuauit, inſtar priuati hominis. In ordinandis & officijs, & impenſis omnia delicata ſuſtulit, arma correxit. Tribunatum, niſi cuius ætas prudentia, & robore firmaretur, nulli dedit. Litterarum & poematum ſtudioſiſſimus, Arithmeticæ, Geometriæ, picturæ peritiſſimus. Profeſſores tamen omnium artium ſemper, vt doctior ipſe, riſit, contempſitq́;. Ciceroni Catonem prætulit, Virgilio Ennium, Salluſtio Cæcilium, Homero Antimachum. Mortuus ætatis anno 62. cum imperaſſet annos 21. menſes 11. Primus Cæſarum barbam nutriuit. Ingenij inuidi, laſciui, & ad oſtentationem ſui inſolentis. FINIBVS TRAIANVS AVGERET] Primus Cæſarum peregrinus, natus quippe Italicæ in Hiſpania. Annum agens 42. (alij 40.) ſuſcepit imperium, quod illi quædam mirifica denuntiarunt; inter quæ cornix è faſtigio Capitolij græca voce clamauit καλῶς ἔσαι πάντα, bene ſe habebunt omnia. Hoc agebat ſemper, vt apud Senatum venerandus, & omnibus eſſet amabilis, grauis nulli, niſi hoſtibus. Ne conuictos quidem conſpirationis in ſe aliter, quam per Senatum cognitã cauſſa puniuit. Sæpe domus non nullorum ignoratus ſubiens, cum ijs accubuit. Laboris patientiſſimus, optimi cuiuſque ac bellicoſiſſimi ſtudioſiſſimus. Animi alti, & erecti, qui ſemper aliquid præclari moliretur. Quanquam autem multa in belli, multa in pacis negotijs impenderet, tot tamen, tantiſque ab eo inſtitutis operibus, ac neceſſarijs maxime ædificijs publicis, vijs, portubus, bona damnatorum, non aliter ac ſanguinem inſumere nefas putauit, quandoquidem amari, & obſeruari quam timeri malebat. Bibliothecam nobiliſſimam publicauit. Ædificia plurima eius titulis, & inſcriptione fiebant, præter eius etiam voluntatem. Ex quo herba parietaria dictus eſt. Hic finio, & lectorem meum ad Plinij Panegyricum mitto, quo laudatur hic Imp. ſplendidiſſimè. Quæ autem de Theodoſio, Nerua, Tito, Antonino, Hadriano, Traiano Romanis Principibus in medium attuli, ex Cæſarum hiſtoria carptim, & ὡς ἐν ἐπιτομῇ deſumpſi. Excerpo namque, vt ab initio ſum profeſſus; nec id ſine auctoritate, & exemplo. Nam illos in tanta opportunitate tacitos planè præterire conſilium non fuit. Ipſos fontes, vnde plenius hauriant, ſi ſitiunt, Hiſtoriæ Auguſtæ candidati non ignorant. Placet autem quod venuſtè ſcriptum de ſeipſo à Lipſio inueni, principio Notarum ad Politica ſua, ſiue Ciuilis doctrinæ libros, placet inquam id ipſum ad verbum ad me quoque, Inſtitutumq́ue in hac Philocalia meum tradere, & aptare. Sic autem ait vir & doctiſſimus, & laborioſiſſimus; ita me amet ſancta Veritas. Lapides, & ligna ab alijs accipio, ædificij tamen extructio, & forma tota noſtra eſt. Architectus ego ſum: ſed materiam variè vndique conduxi. Nec aranearum ſane textus ideo melior, quia ex ſe fila gignunt: nec noſter vilior, quia ex alienis libamus, vt apes.

QVID TV MIHI F. SI IVRIS TVI ESSES?] Etſi tolerari poteſt hæc lectio, hac ſententia, cogitaſſe ſecum Rempub. quam bene tu illi faceres, quantopere eam exornares pro diuinis animi tui dotibus, ſi, qui enumerati ſunt Cæſares, tam non male de ſe meriti ſunt? Sed præſtat vnica literula mutata legere, *eſſem*.

DOMINVS ADHVC TVVS.] Nam ſi te exorauerit, & ad capeſſendas, quas offert imperij habenas adduxerit: Collega erit. TVM TIBI NOLLE IAM NON LICET.] Priuatum quempiam expetere, & eſurire imperium, odioſa ambitio, ab Imperat. vltro delatum fugere, & eius, quamuis orantis auctoritatem negligere, contumax ſuperbia eſt.

SOLVS VT PRINCEPS ESSES PRÆSTITISTI. ALIOS EMPTA.] Grauis affirmatio, & Theodoſio per quam honorifica, neminem ante illum ſua duntaxat merita ad imperiale faſtigium euexiſſe. Recenſet mox quibus modis alij imperium ſint adepti, quorum nullus in Theodoſium cecidit. EMPTA LEGIONVM SVFFRAGIA.] Etſi exercitus ſæpe in locum defunctorum Imperatorum ſucceſſores nominabant, duces tamen, & tribunos nonnunquam pecunia corruptos fuiſſe, & poteſtatem hanc auro vendidiſſe indicat.] ET ASCISCEBARIS TERTIVS.] Erat enim Imp. Gratianus primus; erat frater Valentinianus ſecundus. Sic acceſſit Theodoſius tertius: quo opus eſſe non videbatur. Sed Valentinianus adoleſcens, ac pæne puer adhuc erat, tantę moli ſuſtinendæ longè impar. AVDITE HÆC PVBLICI PARRICIDÆ.] Inuehitur acerbè in eos, qui ad imperium per cædes Imperatorum dominorum ſuorum peruenerunt. In quo ſcelere plura Orientalis hiſtoria exempla ſuggerit. Ius regnandi gratia violari poſſe, cenſebat primus Imp. Iulius Cæſar, & violauit, quod illi magno ſtetit.

Pub-

Publicum parricidam, id eſt, interfectorem Imperatoris, Regis, Principis longè grauius peccare, quā priuati parentis quis ambigat? Et tamen hoc tam horribile, ſeu deteſtabile ſcelus viſum eſt Soloni, vt in parricidam legem nullam tulerit. Cauſſam rogatus, quia id neminem patraturum putauerit, reſpondit. VNVS EST AMBITVS CANDIDATI, NE DECLARET.] Egregium ὀξύμωρον. Elegans loquendi formula per contraria, Græcis Latiniſque frequens, poetis præſertim in verbis ſimplicibus. Æſchyli illa ſunt τάφος ἄταφος, πόλεμος ἀπόλεμος, χάρις ἄχαρις παῖδες ἄπαιδες, Ariſtophanis βίος ἄβιος. Amphiclis Comici θάνατος ἀθάνατος. His adijce iſta. κλαυσιγέλωος, θρασύδειλος, μωρόσοφος, ἔργα ἄνεργα, ψευδάτρεψις. Plin. ſcribo plurimas, ſed illiteratiſſimas litteras. Virgil. via inuia. Sidonij, damnum indemne, Apuleij, Inordinatus ordo. Lucretij, *deceptaq; non capiatur.* Ouid. *Victa tamen vinces, euerſaq; Troia reſurget.* Horatij *Strenua nos exercet inertia.* Nunc ponamus exempla in verbis coniunctis. Plaut. Nam mare haud eſt mare; vos mare acerrimum. Gellius, Bellaria ea maximè mellita ſunt, quæ mellita non ſunt. Plin. Quidam queruntur, ſe diem quia non perdiderint, perdidiſſe. Idem. ſi tamen fas eſt omnino, mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita eſt, quam vita. Rittershuſ. Comment. in Cyneget. Oppiani.

CREAT. NE HOC OLIM VENT. POSTERITAS.] Exaggerat hanc ſummiſſionem animi, & modeſtiam Theodoſij, cuius facti negat vllum vllo ſæculo extitiſſe exemplum. ILLI, ILLI AVIDE REGNA DESIDERENT] Contraria ſibi comparata, rem maximè illuſtrant, ait Ariſtoteles in Rhetoricis. Cum aliorum igitur moribus, ſceleratis, crudelibus, turpibus, auaris Theodoſij pudicitiam, clementiam, abſtinentiam, legum obſeruationem ſtudium omnibus commodandi contendit. ET QVIA VEL LONGO ORIENTIS VSV, &c.] Luxum aulicum caſtigauit, & exemplo ſuo alios ad moderationem pellexit Theodoſius. MODICO, ET CASTRENSI CIBO IEIVN. LONG. SOLVENT.] Præceptum militare Vegetij lib. 1. cap. 3. eſt, Parco victu vtantur. & ruſtico. Talis eſt caſtrenſis, in quo laridum, caſeus, & poſca erant exquiſitæ victus lautitiæ. Erat poſca genus potionis ex aqua, aceto admixto, quo & remiges hodie vtuntur, & olim ſerui vtebantur. AVL. OMNEM SPARTAN. GYMNAS. DVRIOREM.] De Repub. Lacedæmoniorum feruntur libri 4. Nicolai Cragij, in quibus videre eſt, quam ſeuera diſciplina vſi fuerint, & quomodo omnis mollitia ab eorum moribus abfuerit. Puerorum διαμαστίγωσις diſflagellatio exercendæ tolerantię inſtituta, à Cicerone 3. Tuſculan. cum admiratione commemoratur.

AD PEN. FLAGIT. REMOT. LITT. PISCEM.] Exempli cauſſa nominantur deliciæ ciborum, in quibus reges, & imperatores, viri principes Romani luxuriari conſueuerant, ſumptu inexhauſto. Vitellius fratrem cœna adventitia famoſiſſima excepit, in qua duo millia lectiſſimorum piſcium, ſeptem auium appoſita traduntur. L. Cæſar dictator cœnam apparaturus, ſex millia murænarum ab Hirtio ad pondus accepit. Auctores Macrobius, & Plin. Vt nihil dicam de multis in piſce maximas fieri delicias, docet ex Seneca Meurſius de luxu Romanorum cap. 14. Petebant piſces è longinquis regionibus, mullum è Corſica, murænam, & ſcarum è Sicilia. Pretium in piſces immenſum impendebant. Mullum Octauius emit florenis 250. Alius quis 300. Aſinius Celer 350. Acipenſerem in menſam inferebant coronati, cum cantu tibiæ. Ridiculum. L. Craſſus Cenſorius murænam in piſcina domus ſuæ mortuam atratus luxit. De echinis, & oſtreis, &c. idem auctor. Lampridius de Heliogabalo. Exhibuit & palatinis ingentes dapes, extis mullorum refertas, & cerebellis phænicopterûm, & perdicum ouis, & cerebellis turdorum, & capitibus pſittacorum, & phaſianorum, & pauonum, &c. PEREGRINI AERIS VOLVCREM.] De auibus phaſianorum, pauonum cerebella, & linguæ phœnicopterûm in delicijs erant. Turdos alebant magno numero, & ingenti pretio vendebant. Quinque millia tribus florenorum millibus vænierunt. Ex pauonibus ſupra ſexagena millia nummûm in anno capiebantur. Vænibant ſinguli ſex florenis. columborū par totidem: & ſi quæ eſſent eximię, quinquaginta. Et hæc quidem ſeueriore ſæculo Varronis: nam poſtea 4. millibus nummûm nec vendere, nec emere puduit. Alebant columbas numero maximo, & auiaria habebant maiora, quam olim villas. Aucupum item, & venatorum cohortes in prouincijs. Hæc omnia collecta lib. de luxu Romanor. idem Meurſius. ALIENI TEMPORIS FLOREM.] Vide Capitolin. in Vero Imp. Tempus florum eſt ver, & æſtas: illi tamen in floribus hybernis deliciabantur, quos ſollicitè inquirebant, & magno coemebant.

NISI LVXVRIA VERTISSET ANNVM.] Explicatur mox ſequentibus. NISI HIBERNÆ POCVLIS ROSÆ INNAT.] Capitolin. in Gordiano iuniore. Fuit vini cupidior, ſemper tamen vndecunq; conditi, nunc roſa, nunc maſtiche, nunc abſinthio, cæteriſque. Lamprid. in Heliogab. condiuit piſcinas, & ſolia temperauit, & roſato, atque abſinthiato vulgus ad bibendum inuitauit. NISI ÆSTIVA IN GEMMIS CAPACIB. GLACIE, &c.] Gla-

Digitized by Google

cie, & niuibus, hyeme in locis ſubterraneis repoſitis, & æſtiuis menſibus in ſacculos, & colos impoſitis vina percolantes refrigerabant, & liquidiora reddebant. Hoc eſt vina caſtrare Plinio lib. 19. c. 4. Græcis ἐξευνουχίζειν, καὶ ἀποθηλύνειν τὸν οἶνον. Horat. liquare. Ode 11. lib. 1. *Sapias, vina liques*, liquidiora facias, per colationem videlicet. IN GEMMIS CAPACIB.] Non modo ex gemmatis poculis, ſed poculis integris ex gemma tornatis, atque confectis bibebant. Virgil. 2. Georg. *Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.* Ouid. 8. Metã. *In gemma poſuere merum.* Propert. lib. 3. eleg. 5. *Nec bibit è gemma diuite noſtra ſitis.* HORVM GVLÆ ANGVST. ERAT NOST. ORBIS.] Seneca Rhetor. Vna ſylua pluribus elephantis ſufficit, homo verò vix paſcitur terra & mari. Lucanus lib. 4.

——————— O prodiga rerum
Luxuries, nunquam paruo contenta paratu,
Et quæſitorum terra, pelagoq; ciborum,
Ambitioſa fames, & lautæ gloria menſæ.

APPOSIT. DAPES NON SAPORE, SED SVMPTV ÆSTIMANTES.] Fecit hoc Heliogabalus, teſte Lampridio, cuius verba pono, Amabat ſibi pretia maiora dici, earum rerum, quæ menſæ parabantur, orexin in conuiuio hanc eſſe aſſerens. Iuuenal. Sat. 1.

Interea guſtus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretijs obſtantibus: interius ſi
Attendas magis illa iuuant, quæ pluris emuntur.

Cap. XXI. Non debere Imp. ſeu ducem in prœlio manus conſerere: & quod eius præcipuum munus.

Ex Srategico Onoſandri, cap. 33.

IMperator, ſi quando ipſe decertet, caueat diligenter, ne ſit audacior, aut potius manum omnino cum hoſte non conſerat. Nam licet præſtabilẽ fortitudinis operam præſtare poſſet, non tantum ſuis pugnando proderit quantum occumbendo oberit. Illius enim prudentia longe anteponenda fortitudini. Nimirum quilibet è populo miles corporis robore ſtrenue facere poteſt: mentis autem prudentia bene conſulere haud alius facilè queat. Nam quomodo, ſi gubernator relicto gubernaculo, nauticis remigum operis ſe immiſceat, nauem in periculo eſſe contingit: eodem plane modo ſi Imperator conſilia ſuis dare negligens, & ad militaria munera ſe transferens, rem vniuerſam in maximum adducit diſcrimen: meliorum enim, maiorumque curarum iniuria irritum, & vanum fier, cum deſiderabitur auxilium. Et ſanè animũ ſuum induxiſſe cenſetur, de rei, & exercitus totius interitu minimè eſſe ſollicitum: quia ſcilicet eius in quo omnium ſalus verſatur, exitium parui facit: omnes quoque vna ſecum profligari dolo malo velle videtur, recteque quis eum culpauerit, vt ignauum magis, quam ſtrenuum, aut fortem. Qui enim multa conſultò, prudenterque imperat, ſatis illuſtrem rebus bene geſtis conſequetur adoream. At qui adeo ineptus eſt, vt niſi manum cum hoſtibus conſerendo in eorum manus venerit, nihil ſe egregium edidiſſe exiſtimet, non fortis, ſed audax, & temerarius exiſtimari debet. Ea propter Imp. auidè ſe, alacriter pericula ſuſcepturum oſtentet militibus, vt eorum hoc modo animos prouocet: ſed ipſe vix in certamen veniat, niſi ſumma prius adhibita diligentia: mortemque, tum demum deſpicere incipiat, cum in periculum venire res ſuas viderit: ita vt & occiſis copijs ſuperſtes eſſe nolit, iiſque ſaluis, ſaluus quo-

Digitized by Google

ſaluis, ſalvus quoque, & ſoſpes eſſe velit. Sæpenumero enim glorioſam cæterà victoriam mors Imp. valde afflixit: quique iam fere proſtrati, fugatiq; erant, hoſtem ſine Imp. eſſe cernentes, reſumptis paulatim animis conſurrexerunt in prœlia fortiores. Qui verò fæliciter pugnauerant, animos abiecerunt, nimio interfecti Imperatoris deſiderio anxij.

Illud præcipuũ Imperatoris officium eſt, ordines ſingulos obequitare, adeſſe periclitantibus, gnauos, ſtrenuoſque laudare, ignauos, pauidoſque increpare, cunctantes excitare, imminutis ordinibus milites alios ſubſtituere, quoſdam etiam, ſi opus ſit, traducere, ſuppetias ferre laborantibus, ac opportunitates, momenta, euentus obſeruare.

COMMENTARIVS.

Hoc capite inſignis militiæ magiſter firmiſſimis rationibus, & appoſita quadam ſimilitudine ſuadet Imperatori, ne ſua ipſe manu pugnam in hoſtem capeſſat, niſi forte rebus in extrema deſperatione poſitis: omnem autem eius laudem magis in prudentia, & conſilio, quam in viribus ſitam, & ab eius incolumitate, ſollertiaque ſalutem exercitus, & victoriam pendere arbitratur. Cum Onoſandro ſentit prorſus Leo Imp. in Tacticis. cap. 14. Paragraph. 112. Ecce locum. *Aliorum in prœlio dimicantium curam habebis potius, quam tu ipſe in periculum, aut diſcrimen turbulentius incurras, vbi nulla neceſſitatis vis hoc abs te poſtulat: immo vero omnino à manibus conſerendis, & fortitudine tua demonſtranda abſtinebis. Neque enim ita exercitum adiuuabis prœlians, vt lædes moriens, quod in manibus conſerendis ab omnibus exſpectatur. Si enim ſolo rumore falſo interfecti Imperatoris vniuerſa hoſtium natio profligata eſt, quanto magis vera iam fama ingens inferetur exercitui tuo Imperatore interfecto clades?* Quanquam Alexander M. in conuiuio rogatus, quẽnam in Homero, quem deuorauerat, verſum optimum cenſeret, hunc omnibus prætulit.

ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής.
Dux bonus, ac miles præpollens viribus idem,

Quo Poeta Agamemnonem laudauit, & de Alexandro eſt vaticinatus, vt ipſe credidit; tamen in robore, vt iam dicebamus, parum eſt momenti, puppis, & prora in ſollertia ducis. Timotheus Athenienſis, cum Rhetores Charexen quendam prædicarent, vt iuuenem magna vi corporis, eiuſmodique ducem Athenienſibus optarent, Neutiquam, inquit: Nam talem ego optarim qui culcitras, & ſtragula exercitui deportaturus ſit: ducem verò, qui à fronte, & tergo ſit oculatus, quique à conſideratione quid expediat, nulla perturbatione impediatur. Memini legere, Conſtantinum M. in acie pugnantem, fuiſſe hoſtium ſanguine conſperſum, egregie præſtitiſſe κρατερὸν αἰχμητήν. Quem ſui circumſtantes, precibuſque, & lacrymis obteſtantes, vt ſe Reipub. & exercitui ſeruaret, vix tandem vt pugna excederet, commouerunt. Dux eſt vita, & anima exercitus. In milite vnius ſors eſt, in duce vniuerſorum periculum. Dauidem noluerunt ſecum ad pugnam egredi Iſraelitæ, neque dimicare, quia, inquiebant, tu ſolus pro decem millibus es: &, ne extinguas lucernam Iſrael, pro eius vita ſcilicet in tanto periculo magnopere ſolliciti, vt ſcriptum eſt Regum 2. cap. 21. Fama non occiſi, ſed etiam vulnerati tantum ducis, quam ſit exitioſa exercitui, quantum ſuis pauoris ac trepidationis, hoſtibus alacritatis inijciat: quomodo in Conſtantino M. Alexandro, Marcello pugnandi auſus reprehenſus ſit, innumeris pæne ſcriptorum allatis teſtimonijs confirmat Gruterus, in Varijs diſcurſibus ad inſigniora loca Taciti, atque Onoſandri, à pag. 91.

ILLVD PRÆCIPVVM OFFICIVM EST.] In articulo prœlij putanam extra illum multa, & varia ſunt Imperatoris officia, de quibus filium Cyrum Cambyſes pater Rex Perſarum præclare monet, cum eum in Mediam ad Cyaxarem Aſtyagis filium, & auunculum eius, Cyri inquam, cum multorum millium auxilio mittit apud Xenophontem lib. 1. Pædię in extremo. Denique pluribus & firmiſſimis argumentis à pugna vacare ipſum Imperato-

 rem

rem oportere docet incertus Panegyriſtes ad Conſtantium M. in qua oratione idipſum commemorat, quod ſupra de eodem Principe, ſtrenuiſſimè ſua manu decertante, cum precibus, & lacrymis ex acie reuocato expoſui. Lege Panegyricum VI. pag. 140. ab hoc initio. Proſpexeras omnia, diſpoſueras vniuerſa, ſummi Imperat. officia compleueras, cur ipſe pugnaſti, &c. Ducum in prœlio, & poſt prœlium quæ ſint partes, docet Lipſius, Ciuilis doctrinæ lib. 5. cap. 14. & ſequentibus. Ex quo accommodatè ad hoc noſtrum caput aliquot ſententias, ab eodem ex bonis auctoribus allatas tranſcribemus. Vt remiges ſine gubernatore: ita milites ſine Imp. nihil valent. Tanti eſt exercitus, quanti Imp. Plus in duce, quam in exercitu reponendum. Sed tamen tutius eſt, vt prœlio exemptus, ſummæ rerum, & imperij ſe ipſum reſeruet. Nam in milite vnius ſors eſt: in Imp. vniuerſorum periculum. Quod ſi ſtatus imperij, aut ſalus prouinciarum in diſcrimine verſetur, in acie ſtare debebit.

Cap. XXII. Inter filium magiſtratum, & patrem priuatum quid ſit in officio, in diſcumbendo, ſedendo, atque in id genus rebus domi, foriſque.

Ex Gellij lib. 2. cap. 2.

AD Philoſophum Taurum Athenas viſendi, cognoſcendique eius gratia venerat vir clariſſimus præſes Cretæ prouinciæ, & cũ eo ſimul eiuſdem præſidis pater. Taurus ſectatoribus comodum dimiſſis, ſedebat pro cubiculi ſui foribus, & cum aſſiſtentibus nobis ſermocinabatur. Introiuit prouinciæ præſes, & cũ eo pater. Aſſurrexit placidè Taurus, & poſt mutuam ſalutationem reſedit. Allata mox vna ſella eſt, quæ in promptu erat: atque dum aliæ promebantur, appoſita eſt. Inuitauit Taurus patrem præſidis, vt ſederet. Atque ille ait: Sedeat hic potius, qui pop. Rom. magiſtratus eſt. Abſque præiudicio, inquit Taurus, tu interea ſede, dum inſpicimus, quærimuſque vtrum conueniat te ne potius ſedere qui pater es, an filium, qui magiſtratus eſt. Et cum pater aſſediſſet, appoſitumque eſſet aliud filio quoque eius ſedile, verba ſuper ea re Taurus facit, cum ſumma, Dij boni, honorum, atque officiorum perpenſatione. Eorum verborum ſententia hæc fuit. In publicis locis (vt in templo, in curia) atque muneribus, atq; actionibus, patrum iura, cum filiorum qui in magiſtratu ſunt, poteſtatibus collata, interquieſcere paululum, & connivere. Sed cum extra Rempub. in domeſtica re, atque vita ſedeatur, ambuletur, in conuiuio quoque familiari diſcumbatur, tum inter filium magiſtratum, & patrem priuatum publicos honores ceſſare: naturales, & genuinos exoriri. Hoc igitur, inquit, quod ad me veniſtis, quod colloquimur nunc, quod de officijs diſceptamus, priuata actio eſt. Itaque vtere apud me ijs honoribus prius, quibus domi quoq; veſtræ te vti priorem decet. Hæc atque alia in eandem ſententiam Taurus.

Quid autem ſuper huiuſmodi patris atque filij officio apud Claudium legerimus, non ab re viſum eſt vt adſcriberemus. Poſuimus igitur verba ipſa Quadrigarij ex annali eius VI. tranſcripta. Deinde facti Coſſ. Sempronius Graechus iterum, Q. Fabius Maximus, filius eius, qui priore anno erat conſul: ei conſuli pater proconſul obuiam in equo vehens venit. Neque deſcendere voluit, quod pater erat: & quod inter eos ſciebant maxima concordia conuenire, lictores non auſi ſunt deſcendere iubere. Vbi iuxta venit, tum conſul ait, Deſcendere iube. Quod poſtea quam lictor ille qui apparebat, citò intellexit, Maximũ proconſulem deſcendere iuſſit. Fabius imperio paret, & filium collaudauit, quum imperium, quod populi eſſet, retineret.

NO-

NOTÆ.

Magiſtratus à deo eſt, *cui qui reſiſtit dei ordinationi reſiſtit*. Vox Pauli, Rom. 13. *Dei miniſtri ſunt qui cum poteſtate ſunt*. Ibid. Dij vocantur, quia dei perſonam gerunt, pſalm. 82. Eorum prudentia, diligentia, auctoritate, & labore rebus humanis opus eſt: nec vlla eorum adminiſtratione carere poteſt ciuitas; quippe quorum deſcriptione Reipub. cuiuſuis ſalus, & incolumitas continetur. Hos reuereri, ac timere, ipſorum iuſſa faceſſere tanquam dei iubemur. Vt nos ſecurè dormiamus, illi excubant. Vt ſit vnde victitemus, illi prouident. Vt à finibus noſtris vis hoſtilis prohibeatur, illi curant. Vt nulla ex parte nobis incommodetur, illi ſatagunt. Ciues ſuos diligunt, & viciſſim à nobis diligi, ac parentum loco haberi, & honorari debent: immo parentibus etiam magis, quatenus in imperio ſunt, ac reipub. & patriæ, antiquiſſimæ, & ſanctiſſimæ parenti, cui ſe natos meminerunt, inſeruiunt. Quare Taurus Philoſophus rectè inter patrem priuatum, & filium magiſtratum gerentem, quod ad honorem attinet, intereſſe multum iudicauit, & in locis, aut functionibus publicis, maiorem filij conſulis, prætoris, præſidis quam priuati patris rationem ducendam, illique prius, & plus honoris quam huic impertiendum cenſuit, propter ſanctitatem muneris, & charitatem reipub. In domeſtica autem vita, ſiue inter priuatos parietes, cum ſedetur, ambulatur, conuiuium initur, aut aliud quippiam exercetur, quem honorem patri deferendum deus, & natura præſcripſerunt, hunc eidem impendi, & priores partes deferri oportere. Exemplum ſubiectum de Fabio proconſule, qui ad mandatum filij conſulis, cui occurrebat, mox equo honoris cauſſa deſcendit, rem non perpendenti, paterna auctoritate, & reuerentia indignum videri poſſet: quod tamen ipſimet Fabio patri, eo facto Rempub. in filio honoranti, minimè viſum eſt. Verecundiæ fuit, quod non per ſe, ſed per lictorem deſcendere iuſſit.

Cap. XXIII. De calceamentis Romani Pontificis.

Licet etiam hoc capite, de Pontificis illius, qui in terris Chriſti Domini vices obit, calceamentis, atque illorum ornatu ſingulari, eiuſdemque cauſſis, peculiari tractatione agere. Summos religionis noſtræ principes vno, eodemque calceamenti genere ſemper vſos, non eſt credo, qui velit, cum iure non poſſit, falſò aſſerere. Qui enim ad D. Petri, Romanorum Pontificis tempora propius acceſſerunt, illi, vt paupertatis eius, & conditionis potentiorum iniurijs obnoxiæ ſucceſſores fuerunt; ita & eundem in ſandalijs Apoſtolicis procul dubio imitati ſunt. Sed vt mortaliũ res caducæ ſunt, & fluxæ, & mobiles, ita temporum ſucceſſu facile tandem animum illi, moribus in melius, vt cauſſantur, immutandis addicunt. Hinc factum, vt à rudibus, & craſſioribus ſandalijs illis ad linteos vdones Pontificum, in augenda præſulatus ſui dignitate ſtudium conuerterint, tum præſertim, cum inter alia ornamenta dono data à Conſtantino M. pedibus inducere cœperunt: vt ſcilicet quod Gentilium ſacerdotes in profanis ſuis ſacris vſurpare ſolebant, cum apud eos, *Scortea non vlli fas inferre ſacello*, id tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus vindicarent, atque ſinceræ religionis vſibus addicerent. Et certe lineus ille candor in pedibus non parum, immo maximè ſacrorum Antiſtitem decet, in quo qualis animi, ab omni labe peccati puritas, per eum candorem aptè ſignificata elucere maximè debeat. Verùm fuerint lintei calcei illi Pontificibus noſtris vſurpati, maiorum nihilominus ætate abolitam illam conſuetudinem fateri neceſſe eſt, cum iam pridem ſandalia purpurea, crucis aureæ ornamento inſignita locum in Pontificalibus calceamentis obtinuerint. Sic enim Pontificum cærimoniale cap. 4. 10. 12. Induitur papali habitu, toga ſcilicet, linea alba, caligis rubeis, & ſandalijs rubeis, aurea cruce ſignatis. Vbi duo notanda, quibus Pontificalium

Digitized by Google

calceorum decor eſt inſignis iam dudum, purpureus nempe colorem aureæ crucis ornamentum. De colore illo dictum eſt cap. 10. hîc tantum iuuat cauſſas referre, cur ita crucem ſandalijs ſuis affixerint ſummi Pontifices: vt noſtris ea ſuppetant, quibus illos aduerſus hæreticorum morſus tueantur: & habeant iniqui religionis noſtræ cenſores, vnde (ſi qua ratione ducantur) linguæ ſuæ petulantiam coerceant.

In primis igitur, etiamſi Diocletianus Imp. gemmarum ornamenta ſuis calceamentis dicatur addidiſſe, vt ſibi tanquam deo diuini honoris per pedum oſcula deferrentur, non eſt tamen, quod quis inſanam illam mentem Pontificibus noſtris affingat, propter additum aureæ crucis ornamentum. Quia potius ex eo ipſorum humilitas, atque ſummiſſio commendari maximè debet. Cum enim illi primùm agnoſcerent, vniuerſos paſſim Chriſtianos pietatis, & honoris ergò ad ſuorum pedum oſcula proruere, vt à ſe honorem illum ad Chriſti domini gloriam transferrent, crucem, quæ præcipuum eſt illius gloriæ monumentum, calceis ſuis attexi curauerunt. Sic enim factum, vt Chriſtiani homines cum honorem, quem Pontifici per pedum eius oſcula lubentes ibant delatum, cruce in ipſius calceis perſpecta, in Chriſtum præſertim referrent, atque adeo ipſum ore contingere, impreſſiſque labijs ſuauiari viderentur. Neque eſt quod quiſquam propter oſcula crucium ſignis impreſſa reclamet, cum teſte Nicephoro lib. 17. cap. 15. in Eccleſia more antiquo receptum ſit, vt venerationis cauſſa veri, germaniq́ue Chriſtiani crucem oſculis petierint. Cuius rei Prudentius teſtis eſt locuples, cum ait in Apoth.

——— iam purpura ſupplex
Sternitur. Æneadæ victoris ad atria Chriſti,
Vexillumq́ crucis ſummus dominator adorat.

Hic enim adorandi ritus in oſculo præſertim erat poſitus. Et adorare, ſi dictionem tantùm attendas nihil aliud ſonat, quam ori admouere, ſiue oſculari. Vnde Iob. cap. 31. *Si vidi ſolem cum fulgeret, & oſculatus ſum manum meam.* Id eſt, ſi ſolem adoraui. Sed aliunde etiam crux illa Pontificum calceis addita ſuam habet rationem. Cum enim de Apoſtolis, eorumq́ue ſucceſſionibus futura prænuntians Iſaias cap. 52. pulchros, ſiue ſpecioſos pedes euangelizantium pacem appellauit, an non externis etiam rebus, vt & internis viros Apoſtolicos ſuo muneri debere gratiam, ſplendorem atque dignitatem conciliare ſignificauit? Cætera breuitatis cauſſa omittimus deſcribere. Ex cap. 27. Benedicti Balduini, de calceo antiquo, & myſtico.

NOTÆ.

Poteramus & in hoc caput annotare nonnulla, ad retundendam hæreticorum aduerſus Pont. max. Chriſti in terris Vicarium acerbè frementium inſaniam, eumq́ue vbicunque, quomodocunque, quandocunque poſſunt carpentium, lacerantium, proſcindentium, infamantium. Longum foret nimis ſpeciatim enumerare, quibus eum conuicijs, probris, maledictis cooperiant. Cæterùm cum generatim, & ſingulis ſæpe iam à viris Catholicis, & doctiſſimis reſponſum ſit, & confutata funditus mendacia impudentiſſima, plura non dicam, ne videar flagellare mortuos; aut ſanare velle inſanabiles, quod Hippocrates vetat.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XXIV. Parentibus pro Repub. in pugna cæſis ad filios ſuperſtites pro imitatione ſui affic̃ta cohortatio.

Ex Menexeno Platonis.

ILlos igitur vobis repræſentate, & exiſtimate ab illis ipſis audire, quæ nunc vobis denuntio. Illi igitur hunc in modum vos compellarent. Vos è bonis parentibus ortos eſſe, ô filij, hoc ipſum teſtatur. Quum enim liceret non honeſtè viuere, honeſtè emori maluimus, quàm vobis reliquiſque poſteris fœdam ignominiæ notam inurere, noſtriſque patribus, & omni noſtro generi turpitudinis maculam aſpergere: rati videlicet, vitam huiuſmodi homini minime eſſe vitalem; neque ei deorum, hominumve quenquam amicos eſſe; neque in hac terra ſuperſtiti, neque ſub terra mortuo. Decet itaque vos noſtrorum ſermonum eſſe memores, vti ſi qua alia in re elaboretis, cum virtute elaboretis: illudque adeo ſit vobis ratum, fixumque, cætera omnia virtutis ſtudio, auſpicioque deſtituta turpia eſſe, & mala. Neque enim diuitiæ cum ignauiam afferant, pulchritudinem poſſidenti, (alij enim, non ſibi hic diues eſt) neque corporis vel pulchritudo, vel robur, ſi in malo, & ignauo homine habitarint, illum decent: ſed planè turpi næuo hæc indecora apparent; ignauiamque produnt, omniſque adeo ſcientia, ſi à iuſtitia, ſi à reliqua virtute ſeiungatur, calliditas & verſutia, non ſapientia eſt. Quocirca in hanc primam, & ſummam curam incumbite, & in hac re omni animi contentione aſſiduè verſamini, vt & nos, & maiores noſtros, omni gloria, & laude ſuperetis, & certo ſtatuite, ſi vos virtute ſuperemus, victoriam illam nobis opprobrio ceſſuram: ſin à vobis vincamur, vinci nobis fælix futurum. Sic vero nos maxime à vobis ſuperabimur, & vos ſuperabitis, ſi ita vos comparetis, ne maiorum veſtrorum gloria abutamini, neque eam quaſi dilapidetis. Illud ſtatuatis, nihil turpius eſſe ei, qui aliquid ſe eſſe opinatur, laudemque affectat, quàm occaſionem laudis quærere non ex ſeipſo, ſed ex maiorum gloria. Parentum ſiquidem gloria præclarus eſt liberis, magnificuſque theſaurus: pecuniarum vero, honorumque theſauro vti, nec illum ad poſteros tranſmittere, propriæ poſſeſſionis, laudiſque penuria, turpe & ignauum eſt. Quod ſi in has res incumbatis, amici ad amicos nos acceſſeritis: contrà, ſi hæc neglexeritis, & improbitate vos dilabi, paſſi fueritis, quum debito fato conceſſeritis, nemo vos lubenter excipiet. Vobis igitur filijs hæc dicta ſunto.

COMMENTARIVS.

VOS E BONIS PARENTIB. ORTOS ESSE, &c.] Quoniam ſocietatum nulla eſt charior, nulla gratior quam ea, quæ eſt cum Repub. vnicuique noſtrûm, quæ omnium charitates vna complectitur, pro qua nemo bonus dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus, vt ait 1. de Off. M. Tullius, certiſſimum eſt, bonis parentibus ortos, quorum patres pro patria ſanguinem effundere, atque ita honeſtiſſimè mori, quam congreſſum pro eius ſalute detrectando, aut ex acie fugiendo, in perpetua viuere infamia, vt apud Lacedæmonios fiebat, maluerunt. Iuſtinian. lib. 1. Inſtitut. Hi enim, qui pro Repub. ceciderunt, in perpetuum viuere per gloriam intelliguntur. Homerus, Οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Optimum auſpicium pro patria pugnare. Cicer. 1. Tuſculan. Claræ vero mortes pro patria oppetitæ non ſolum glorioſæ rhetoribus, ſed etiam beatæ videri ſolent. Exempla ibidem in vtroque ſexu in extremo libri recenſet. RELIQVISQVE POSTERIS NOST. FOEDAM] Infamia, & dedecus non ſolùm ipſius eſt qui commeruit; ſed etiam ad eius poſteros, maioreſque permanat. Hi enim verbi cauſſa, parricidam, aut ſacrilegum genuiſſe; illi ex parricida aut ſacrilego prognati, & propagati proclamantur, in quo neutri cohoneſtantur. HVIVSMOD. HOM. VITAM ESSE MINIM. VITALEM] Qui viuit in contem-

ptu omnium, & exoſus eſt omnibus, quomodo hic vitæ ſuauitatem guſtare poteſt? Et qui ſcit ſe inuiſum eſſe, & fore Deo, & hominibus, viuum ac mortuum, quomodo non in nihilum reuerti deſiderabit, tanti dedecoris, calamitatiſque impatientiſſimus? DECET ITAQVE VOS VESTROR. &c.] Concludit Plato, enitendum, vt in omni actione noſtræ virtutis aliquod lumen eluceat: ſine qua, & præter quam omnia mala, & turpia videri. NEQVE ENIM DIVITIÆ CVM IGNAVIA] Exemplis per triplex genus bonorum, quod dixerat, declarat, bonorum fortuitorum, corporis, & animi. Quantumcunque diues ſis, ſi etiam Crœſum ſuperes, ſi otio, & ignauiæ te dedas, turpis es, & deſpicabilis. ALIIS ENIM NON TIBI DIVES ES] Fortunæ bona ſæpe mutant dominos, *quæ manet in nullo certa, tenaxq́; loco*, vt cecinit Ouid. Et ſacrum Euangelium ad diuitem, Luc. 12. *Quæ autem congregaſti, cuius erunt?* NEQVE CORPORIS PVLCHRITVD. VEL ROBVR] Bona quoque corporis indecora ſunt imbelli, ac inerti, quibus eſt indignus planè, καλαὶ μὲν κεφαλαὶ, ἀλλ' ἐγκέφαλον οὐκ ἔχουσαι, vt apud Æſopum ait Mercurius. OMNISQVE ADEO SCIENT. SI A IVSTITIA. &c] Etiam animi bona, vt ſunt artes, diſciplinæ, & ipſa ſapientia, niſi cum iuſtitia coniuncta, & copulata fuerint, vafrities, & calliditas rectius appellabuntur. VT ET NOS, ET MAIORES NOST. OMNI GLORIA. &c.] Pulcherrimum certamen, conari omnimodis, vt non tantum par ſis virtute patri, & maioribus, ſed illuſtrior quoque, & clarior, & hoc illis lætitiam parit, Eccleſiaſt. 10. *Filius ſapiens lætificat patrem ſuum.* Nazianzen. ad Vitalianum: *Volupe eſt patri à filio egregio ſuperari, maioremq́; ex ea re lætitiam capit, quam ſi inter alias omnes virtutes principatum obtineret. In auro quidem, & argento congerendo id multi conantur, & ſudant; in virtute, rebuſq́; laude, & gloria dignis perpauci.* Bene Horat. epiſt. 1. lib. 1.

Vilius argentum eſt auro, virtutibus aurum.
O ciues ciues, quærenda pecunia primùm eſt,
Virtus poſt nummos. hæc Ianus ſummus ab imo
Perdocet: hæc recinunt iuuenes dictata, ſeneſq́;
Læuo ſuſpenſi loculos, tabulamq́; lacerto.

SI VOS VIRTVTE SVPEREMVS, &c.] Si iudicabimur vobis meliores fuiſſe (mortui enim loquuntur) erit id nobis opprobrio; non quia meliores: nam bonum ac probum eſſe, ſemper laudatur: ſed quia reliquerimus filios parum bonos. Si autem vos nobis anteferimini, non probroſum id, ſed glorioſum nobis erit, qui tales, tamque egregios filios procreauerimus. SIC VERO NOS MAXIM. A VOBIS SVPERAB. &c.] Docet quemadmodum ſuperiores queant euadere, ſi ſcilicet maiorum gloria non abutantur. Abutentur, ſi ſibi ex ea complaceant, & inde laudem affectent, ipſi laudabile nihil molientes. PARENT GLORIA PRÆCLAR. EST LIB. THESAVRVS, &c.] Bella ſimilitudo. Pro theſauro eſt liberis parentum quæſita ex recte factis gloria. Ob eam ſiquidem & ipſi in honore ſunt; liberi, inquam, & amicos, fautoreſque inueniunt, ſuſpiciunturque ab omnibus. At theſauro ſeu gloriæ, ſeu pecuniarum velle ſolum vti, & non etiam cum poſteris communicare, atque ad eos tranſmittere argumento eſt, nihil eſſe inſuper vel gloriæ vel pecuniæ comparatum, quod quis ſuo nomine ad poſterorum laudem, & vſum tranſmittere poſſit. AMICI AD AMICOS NOS ACCESSERITIS, &c.] Epilogus cohortationis. Promittit, filios, ſi præceptis hiſce paruerint, amanter apud manes ſuorum olim exceptum iri: ſin minus, ingratijs.

Cap. XXV. Ad parentes in prœliis deſideratorum conſolatio.

Ex eodem Dialogo.

PAtres autem, & matres ſi cui noſtrûm ſuperſunt, & conſolatione indigent, ita accipiant. Calamitatem æquo animo ferendam eſſe, &, ſi quid humanitus contigerit, non eſſe impatientius lugendum (non enim deerit qui lugeat: præſens enim caſus ſatis afferet triſtitiæ) quin potius remedium adhibendum eſt, & calamitas lenienda: illudque adeo in mentem venire debet, deos illorum vota maximè exaudiſſe. Non enim ab illis fuerunt precati, vt liberos ſuos facerent immortales: ſed bonos & lauda-

laudabiles: cuius quidem voti compotes facti ſunt, id eſt, maximas & præſtantiſſimas res ſunt conſecuti. Mortali vero homini haud facile eſt omnia de animi ſententia ſuccedere, dum in hac vita verſatur. Dum autem viriliter calamitates pertulerint, virilium liberorum patres reuera videbuntur, & ipſi huiuſmodi eſſe, quales filij extiterint. Sin dolori, & impatientiæ ſuccubuerint, ſuſpicionem inijcient, vel noſtros non eſſe patres; aut falſas nobis laudes affingere. Neutrum vero decet, ſed illos omnium maximè nos commendare, qui reipſa oſtendunt, ſe eſſe optimorum filiorum optimos parentes. Vetus enim illud, NE QVID NIMIS, huic loco optimè quadrare videtur: & rectè quidem dicetur. Nam cui viro ex ſeipſo apta ſunt omnia, quæ ad bene viuendum faciunt, aut propius ad illam fælicitatem accedunt, neque ex alijs hominibus pendet, è quorum vel fælici, vel infælici caſu, ſuæ etiam res temere vagari coguntur, huic optima vitæ ratio comparata, & conſtituta eſt. Hic nimirum eſt temperans, hic fortis, hic prudens: hic, ſeu res cæteræ liberius accedant, ſiue decedant, maximè obtemperabit veteris illius prouerbij præcepto: neque enim nimis vel gaudebit, vel mœrebit, qui in ſeipſo omnem ſpem reponet ſui. Tales eſſe noſtros patres optamus, & huiuſmodi pro patribus habemus: nos vero ipſos tales exhibemus, qui neque ſortem noſtram doleamus nimis: neque nimio metu conſternamur: ſi modo ſit moriendum. Noſtros quoque parentes obſecramus, vt hac eadem nobiſcum cogitatione fulti, reliquam vitam traducant: norintque non facturos noſtris manibus rem gratam, ſi lamentationibus, & eiulationibus indulgeant: ſed ſi quis eſt in mortuis ſenſus viuentium, planè rem ingratam, qui ita ſe affligant, dum grauiter calamitates ferunt: ſi verò leniter & moderatè, rem haud dubiè facturi ſunt nobis gratiſſimam. Nos enim eum ſtatum iam ſumus conſecuti, qui inter homines pulcherrimus eſt, ac proinde decet ſortem noſtram laudare potius, quam deflere. Si verò de vxoribus, liberiſque noſtris curam gerant, & in illis educandis ſtudium, operamque impendant, hos noſtros caſus facilius mandabunt obliuioni, rectius & præclarius, & nobis gratius vitam traducent. Hæc igitur abundè ſunto, quæ noſtris denuntiemus. Ciuitatem verò hortamur, vt in noſtram gratiam, & parentum, & liberorum curam gerat: hos quidem decore inſtituendo; illos, vt ſenectutis ratio poſtulat, nutriendo. Sed minimè dubitamus, quin, licet hæc minimè ſummonuerimus, his de rebus curam cumulatè ſit habitura.

COMMENTARIVS.

Virilis profectò, robuſta, plena ſanguinis, & neruorum, philoſophica denique eſt iſta conſolatio, qua bello interempti filij parentes ad æquanimitatem & tolerandiam hortantur, ex conſideratione humanæ conditionis, lamentationes, & vlulatus fœmineos deprecantes.

VT LIBEROS SVOS FACER. IMMORTAL. SED BON. ET LAVD.] Xenophonti Socratico cum ſacrificanti nuntius afferretur è bello, Gryllum eius filium occubuiſſe, quæſiuit, quonam modo cecidiſſet. Reſponſum eſt, generosè, ac fæliciter, multis hoſtium interfectis. Tum ille coronam depoſitam rurſus capiti impoſuit, ſacrificium perfecit, & ad nuntium conuerſus dixit, Non vt immortalem, aut longæuum filium meum redderent, à Dijs poſtulaui, (quum incertum ſit, an hoc expediat) ſed vt probum, ac patriæ amantem: cuius quidem nunc voti ſum damnatus. Plutarch. in Conſolat. ad Apollon. MORTALI HOM. HAVD FAS OM. EX SENT. SVCCEDERE] Ex Menandro recitat eodem libro hoſce verſiculos ad hunc locum illuſtrandum per quàm idoneos.

Si natus es tu, Trophime, ſolus omnium
Hac lege, partu quum tè mater edidit,
Vt ſemper eant tibi res arbitriu tuo,
Fælicitatem hanc ſi quis promiſit Deûm,

Iraſce-

Iraſcereris iure: nam mala is fide,
Et improbè egiſſet. Sin in yſdem legibus,
Quibus aerem nos ducimus, in lucem es datus
Hanc publicam, tecum vt liquidò magis ſabuler,
Ferenda ſunt hæc, & putanda rectius.
Summam rei quod continet totius, homo es.

DVM AVTEM VIRILIT. CALAMITATES PERTVL.] Quoſdam exiſtimare ſcribit Seneca epiſt. 67. aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem; ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debeat, & tranquillum, & extra moleſtiam poſitum. A qua opinione iudicium eius diſcrepat, quod declarat his verbis. Primùm, quia fieri non poteſt, vt aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde, ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, & omne bonum optabile, nonne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula contemnit, & prouocat. Pulcherrima pars eius maximeque mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus; interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt, & tormenta patienter ferre optabile eſt: hæc enim fortitudinis pars eſt. NAM CVI VIRO EX SEIPSO APTA] Germana his ſunt illa M. Tullij, quæ legimus epiſt. 13. lib. 5. ad Luceium, quibus vitam beatam ſola virtute contineri aſſeritur. Quam quidem laudem ſapientiæ, inquit, ſtatuo eſſe maximam, non aliunde pendere, nec extrinſecus aut bene, aut male viuendi ſuſpenſas habere rationes. Et multò magis illa, quæ ex hoc eodem Dialogo, Menexeno pr ta, quem Epitaphium Plato vocat, videtur tranſtuliſſe Tuſculan. 5. Nominato enim Platone, ita pergit. Nam cui viro ex ſeipſo apta ſunt omnia, quæ ad beatè viuendum ferunt, nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu, aut contrario, pendere ex alterius euentis, huic optimè viuendi ratio comparata eſt. Hic eſt ille moderatus, hic fortis, hic ſapiens, hic & naſcentibus, & cadentibus, cum reliquis commodis, tum maximè liberis, parebit, & obediet præcepto illi veteri

Neq; enim lætabitur vnquam, nec mærebit nimis,
Quod ſemper in ſeipſo ſpem reponet ſui.

Ex hoc igitur Platonis, quaſi quodam ſancto, auguſtoque fonte noſtra omnis manabit oratio. Hactenus Cicero.

NON FACTVR. MANIB. NOST. REM GRATAM, &c.] Luctus, lamenta, dolores in malis ſunt, corporique & animo nocent, & ideo nos libentes in hiſce malis volutari propter mortuos, ipſis mortuis haud gratum eſt. Seruius Sulpicius Ciceronem ex obitu Tulliæ ſuæ mœſtum ſuauiter conſolans idem ſentit. Quod ſi quis etiam inferis ſenſus eſt, inquit, qui illius amor in te fuit, hoc certè illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ: da cæteris amicis, ac familiaribus, &c. Verba Plutarchi ſubijcio. *Qui ergo vel ipſe moriturus, vel liberis morientibus nimis indignatur, nonne perſpicuum eſt, eum oblitum ſe mortalem natum, & mortales genuiſſe liberos? Lyciorum legislator mandauit ciuibus, vt in luctu veſte vterentur muliebri: ſignificare volens, eſſe negotium muliebre, neq; conuenire viris moderatis, & liberali doctrina deditis, ad idq́; vt mulieres viris, ita barbaros Græcis propenſiores.* QVI INTER HOMINES PVLCHERRIM. EST] Varij ſunt ſtatus hominum, & alius alio melior, honoratior, fælicior. Optimus, & pulcherrimus ille, qui nullis curis premitur; nullis ſolicitudinibus angitur; nullis morbis affligitur; qui quod vult habet: cui nemo inimicus; cui ſemper læta mens, nihil aduerſum, &c. ſed talem quis adeptus eſt, aut adipiſcitur aliquando ſtatum? Quis eſt hic, & laudabimus eum. SI VERO DE VXORIB. LIBERISQVE NOST. CVRAM, &c.] Cic. 14 Philipp. mirificè legionem Martiam collaudans, quæ pro patria cum Antonianis apud Mutinam confligens, tota eſt deleta, eorum proximos conſolatur, eoſq́ue Senatui, vnà cum interfectis diligentiſſimè commendat. Conſolemur, ait, eorum proximos, quibus optima eſt quidem conſolatio: parentibus, quod tanta reipub. præſidia genuerunt; liberis, quod habent domeſtica exempla virtutis: coniugibus, quod ijs viris carebunt, quos laudare quam lugere præſtabit: fratribus, quod in ſe, vt corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident, & quæ ſequuntur, plena cuiuſdam ſuauiſſimæ

συμπαθείας.

Cap.

Cap. XXVI. De vocabulo Maieſtas.

MAieſtas vnum eſt ex ijs vocabulis Latinis, quibus nullum eſt in tota lingua Græca par, & ex æquo reſpondens. Auctor Gloſſarum vertit μεγαλειότης: ea vero magnificentia, vel magnitudo eſt, non maieſtas, quam diſertè Plinius in Panegyrico ſeparat à magnitudine, & meritò. A magno fit magnitudo; maieſtas ab eo dicitur, quod eſt maius. Maieſtas itaque, ſi verbi proprietatem ſpectemus, numinis eſt ſolius, quod omnibus ijs, quæ magna dici poſſunt, eſt maius. Vſurpatio eſt, cum principibus tribuitur. An hoc Plinius ſentiebat, cum de ſapientiſſimo, & moderatiſſimo principe Traiano ſcriberet? Locupletabant & fiſcum, & ærarium, non tam Voconiæ, & Iuliæ leges, quàm maieſtatis ſingulare, & vnicum crimen eorum, qui crimine vacant. Huius tu metum penitus ſuſtuliſti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quam qui ſibi maieſtatem vindicabant. Sed verius eſt, eo potius Plinium ſpectaſſe; quod legem maieſtatis non omnes Imperatores voluerint exerceri: per Auguſtum, Veſpaſianum, Titum, & bonos alios principes ſiluit: viguit per Tiberium, & cæteros, arrogantes, ſuperbos, ac ſæuos Imperatores. Hos ait Plinius maieſtatem ſibi vindicaſſe, id eſt, legem de maieſtate exercuiſſe, illos minimè. Sed non negat Plinius, qui de principibus loqueretur, maieſtatis nomen vſurpaſſe. Pridem latinus ſermo à dijs ad homines nomen hoc transtulerat. Duplici verò de cauſſa hominibus tributa maieſtas à veterib. Latinis. Singulis, propter virtutis cuiuſdam raræ opinionem: corpori Reipub. propter imperium. De maieſtate ſingulorum, etiam priuatorum habes cap. apud Valer. Maxim. lib. 2. decimum. Ita is appellat, & cum eo M. Tullius, alijque veteres Latini ſcriptores, honorem eximium, cum veneratione iunctum, qui ex admiratione virtutis, aut propter gloriam rerum geſtarum alicui defertur. Sic exponendum, quod libro ſequenti de Piſone ait Trebellius, Senatuſconſultum de Piſone factum ad noſcendam eius maieſtatem libenter inſerui. Diuerſa ex cauſſa, & notione alia tribuitur maieſtas corpori Reipub. Quamdiu enim libera fuit Reſpub. tamdiu & ſummum imperium, & maieſtas penes populum Rom. reſedit. Quare apud M. Tullium, T. Liuium, & ſimiles ſcriptores ita paſſim occurrunt MAIESTAS POPVLI ROMANI. Neque malè Polybius τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ δήμου τῶν ῥωμαίων. Nihil enim aliud fuit maieſtas populi Romani, quam id quod expreſſit Polybius. Atque hæc publica, vt ſic dicam, maieſtas, ceu comes imperij indiuidua, ſimul cum potentia in Imperatores à populo fuit tranſlata. Temporibus verò Trebellij cœpit hominum adulatio omnem dignitatem appellare maieſtatem. Ita blandi homines, & paraſiti proceribus Romanis adulabantur, quorum faſtum, & arrogantiam deſcribit non vno loco Marcellinus. Porrò iſti, qui dignitates omnes maieſtates vocabant, Imperatores ſuos non alijs quàm diuinis verbis compellabant, aut de ijs loquebantur. Tum primum cœpit dici numen Auguſti, non maieſtas: oracula Principis, non reſcripta, aut edicta, & ſimilia multa, quæ ſemel vſu recepta, ne tum quidem ſunt deſita, cum religionem Chriſtianam Imperatores ſunt amplexi, vt ſciunt, qui in eorum Conſtitutionibus legendis aliquid operæ perdiderunt. Caſaub. Not. in Trebell.

COMMENTARIVS.

Maieſtatem ex Honore, & Reuerentia progenitam 5. Faſtor. canit Ouidius.

Donec Honor, placidoq́, decens Reuerentia vultu
Corpora legitimis impoſuere toris.
Hinc ſata Maieſtas, quæ mundum temperat omnem,
Quaq́ die partu eſt edita, magna fuit.

Hanc ipſam ibidem dicit aſſidere Ioui,cuſtodem fidiſſimam,per quam placidè,pacificeq́ue regnet. Deſcendiſſe etiam in terras,ac primum à Romulo,deinde à Numa Pompilio,& qui ſecuti ſunt regibus cultum. Maieſtas fuit populi,auctoritas Senatus. Quid ſit lædere,aut imminuere,aut ſoluere maieſtatem,retinere,conſtituere,conſeruare, docet Budæus in Pandect. Definit eam Cic.in Partit.hoc modo,eſt magnitudo populi Rom.in eius poteſtate, ac iure retinendo. Et 2.de Orat. Si maieſtas eſt amplitudo ac dignitas ciuitatis,is eam minuit, qui exercitum hoſtibus populi Rom.tradidit.Maieſtatis crimen dicebatur,quod ad ſalutem Principis pertineret. Olim porrò,teſte Tacito,lib. 1. Annal. in iudicium maieſtatis hæc tantum crimina veniebant. Si quis proditione exercitum,aut plebem ſeditionibus, denique male geſta repub. maieſtatem populi Rom. minuiſſet. Facta arguebantur,dicta impune erant,quæ poſtea etiam in iudicium vocari cœpere. Briſſon. de verb. ſignif.lib. 9. MAIESTAS, SI VERBI PROPRIET. SPECT. NVMIN. EST SOLIVS] A maius maieſtas,deo autem nihil quicquam vſpiam eſt maius; immo cuius comparatione nihil magnum. *Deus magnus dominus,& rex magnus ſuper omnes deos*, Pſal. 94. *Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ,& quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt.* Ecce inſulæ quaſi puluis exiguus. *Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilum, & inane reputatæ ſunt ei.* Iſaiæ cap. 40. VSVRPATIO EST CVM PRINCIP. TRIBVITVR] Non modo maieſtatis,ſed dei quoque nomen ἀναλογικῶς, etiam in ſacris ſcripturis hominibus tribui ſolet, ob aliquam excellentiam,vel magnitudinem poteſtatis videlicet. In deo enim ſumma ſunt omnia. LOCVPLETAB. ET FISCVM, ET ÆRAR. &c.] Lex Voconia vetus,ne quis hæredem fœminam,vel vnicam etiam filiam faceret,vltra quadrantem hæreditatis. Iuliam autem hic eam de mutandis ordinibus deſignat, quæ Papiæ iungi, aut cum ea miſceri ſolet,ipſaſq́ue Papias intelligi clarum eſt. Nã has Auguſtus ærario augendo ſanxerat, ob multiplices ibi mulctas. Lipſius in Paneg. Plinij. OB MAIESTATIS SINGVLARE, ET VNICVM CRIMEN] In Tacito paſſim docetur,vbi quibus nihil obijci poteſt,maieſtatis crimen impingi. Nero etiam ſtatuit vt lege maieſtatis omnia dicta, factaque, quibus modò delator non deeſſet, tenerentur. Idem. APVD VALER. MAX. LIB. 2. CAP. 10.] Enumerat Romanos 8.quos virtus admirabiles,& maieſtate dignos fecit. Ex quibus P. Scipionem Africanum maiorem placet deligere, qui ob rerum geſtarum magnitudinem quantæ prædonibus venerationi fuerit, pretium eſt cognoſcere. Ad Africanum eundem in Liternina villa ſe tenentem complures prædonum duces videndum eodem tempore forte confluxerant. Quos cum ad vim faciendam venire exiſtimaſſet, præſidium domeſticorum in tecto collocauit, eratq́ue in his repellendis,& animo,& apparatu occupatus. Quod vt prædones animaduerterunt,dimiſſis militibus,abiectiſq́ue armis ianuæ appropinquant, clara voce nunciantes; non vitæ eius hoſtes, ſed virtutis admiratores veniſſe: conſpectum & congreſſum tanti viri, quaſi cæleſte aliquod beneficium expetentes. Proinde ſecurum ſe ſpectandum præbere ne grauaretur. Hæc poſtquam domeſtici Scipioni retulerunt, fores reſerari, eoſq́ue intromitti iuſſit: qui poſtes ianuæ,tanquam aliquam religioſiſſimam aram, ſanctumq́ue templum venerati,cupidè Scipionis dexteram apprehenderunt, ac diu deoſculati, poſitis ante veſtibulum donis,quæ deorum immortalium numini conſecrari ſolent,læti,quod Scipionem vidiſſe contigiſſet, ad lares reuerterunt. Quid hoc fructu maieſtatis excelſius? Quid etiam iucundius? Hoſtis iram admiratione ſui placauit: ſpectaculo præſentiæ ſuæ latronum geſtientes oculos obſtupefecit. Delapſa cælo ſidera hominibus ſi ſe offerant, venerationis amplius non recipient. Narrat Lipſius. NVMEN AVGVSTI, ORACVLA PRINCIPIS, &c.] Subſcriptio illa DEVOTVS NVMINI, MAIESTATIQVE EIVS inde eſt. Symmachus ep. ad Auſonium 4. Quum æternorum Principum iam pridem ſigna comitarer. Inde eorum epiſtolæ ſacræ, reſcripta oracula,cæleſtes voces,cubicula ſacra,& multa denique huius generis κολακευτικώτατα, quæ in Bellarijs meis nuper colligere nemini,& ſub vnum aſpectum proponere. QVI IN EORVM CONSTITVT. LEGEND.] Theodoſ. & Valentinian. Augg. Cod. Theodoſ. lib. 15. tit. 4. Ludis quoque ſimulacra propoſita, tantum in animis concurrentium, mentiſq́ue ſecretis noſtrum numen, & laudes vigere demonſtrant. Æternos quoque ſe vocant, & Iuſtinianus, noſtra perennitas. Eouſque creuit inſana ambitio, vt qui craſtinum ſibi non audent polliceri, perennes, & æternos ſeſe prædicent. Stulta vetuſtas, quæ principibus ſuis aras, flamines, templa, ſacrificia, tanquam dijs cæleſtibus inſtituit. Stultiores qui ſibi talia inſtitui non vetuerunt. Vide Auctar. Antiquit. Rom. lib. 1. Paralip. de diuinis Imperatorum honoribus pag. 37.

Digitized by Google

PHILOCALIÆ LIBER NONVS.

Cap. I. De ſupplicationibus à Senatu Rom. decerni ſolitis.

SVpplicationes varijs de cauſſis decernebat. Pro fælici enim ſucceſſu, & exitu eorum quæ agebantur, vt Liuius lib. 30. docet, quo loci poſt imperium Scipioni, donec debellatum in Africa foret, prorogatum, decreuiſſe Senatum ait, vt ſupplicatio fieret, quod is in Africam prouinciam traieciſſet, vt ea res ſalutaris populo Rom. ipſique duci, atque exercitui eſſet. Rebus etiam fæliciter, ac proſperè geſtis gratias agi dijs, ſupplicationeſque ad omnia puluinaria haberi plerumque Senatus decernebat. Vulgaris cauſſa erat ſupplicationum huiuſmodi decernendarum, Ob Rempub. bene ſeu proſpere geſtam, quæ fuiſſe in hac re ſolemnia verba certum eſt. Nec tantum rempub. gerere, verum etiam ſimpliciter, rem gerere, eodem ſenſu apud auctores inuenio. Sueton. Aug cap. 7. vel quod in regione Thurina recens eo nato pater Octauius aduerſus fugitiuos proſpere rem geſſerat. Liuius lib. 30. Quæ non parua bene geſtæ rei acceſſio erat. Ciceroni propter depulſum Catilinariæ coniurationis periculum, nouo titulo, ac ſingulari genere ſupplicatio decreta eſt, non vt cæteris, bene geſtæ: ſed, quod poſt vrbem conditam togato contigit nemini, Reipub. conſeruatæ, quemadmodum ille & iure ſuo plurimis locis gloriatur, tantoque magis quod ſibi is honos Catonis ſententia delatus fuerat. 11. Philipp. An in Senatu facillimè de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis ciuibus Bene geſtæ reipub. teſtimonium multis, mihi vni conſeruatæ dedit. Ex Philipp. 14. hoc etiam didici. Romæ conſuetudinem increbuiſſe, vt cuius nomine ſupplicatio decerneretur, Imperator Senatuſconſulto appellaretur. Hæc ſummatim ex Briſſon. Formular. lib. 2.

Bello fœliciter geſto, & hoſtibus debellatis, victori abſenti in præmium Imperatoris nomen decernebatur, & ſupplicatio erat honoris genus, cum Senatus aperiri deorum templa, ac dijs gratias agi pro victoria iubebat; ipſemet quoque eo ſe conferebat, ſacra faciebat, & epulum dabat; populus vota concipiebat, vt dij, quod oſtenderant beneficium perficerent, & dies feſtos agebant, aliâs plures, aliâs pauciores.

Supplicationum ritus ex diuerſis libris, & locis Liuij collegit Alex. Neapolit. lib. 5. cap. 27. ad iſtum modum: *Fiebant cum ſollemni precatione, tota vrbe, circa omnia delubra, fanaq́, & puluinaria, in quibus honos dijs habebatur: ſenatoresq́, & patricij, cum coniugibus, & liberis, plerumq́, coronati, nonnunquam omnes tribus, & ordines, præeunte Pont. Max. aliquando Duumuiris præcedentibus, pueris ingenuis, & libertinis, ac virginibus, patrinis, & matrinis coronatis, vel lauream tenentibus manu, voce modulata carmen pronuntiantibus, prælata pompa, frequentes ſupplicare, & pacem deûm expoſcere ſolebant.*

CVIVS NOM. SVPPLICAT. DECERN. IMP. APPELLET] Liquet clariſſimè ex verbis Oratoris 14. Philipp quæ ſic habent. Itaque cum ſupplicationes iuſtiſſimas ex ijs litteris, quæ recitatæ ſunt, decernere debeamus, Seruiliuſque decreuerit: augebo omnino numerum dierum, præſertim cum non vni, ſed tribus ducibus (A. Hirtio, C. Panſæ, Coſſ. & Octauio Cæſari) ſint decernendæ. Sed hoc primùm faciam vt Imperatores appellem eos, quorum virtute, conſilio, fœlicitate maximis periculis ſeruitutis, atque interitus liberati ſumus. Etenim cui viginti his annis ſupplicatio decreta eſt, vt non Imperator appellaretur, aut minimis rebus geſtis, aut plerumque nullis? Quamobrem aut ſupplicatio ab eo qui ante dixit, decernenda non fuit: aut vſitatus honos, peruulgatuſque tribuendus ijs, quibus etiam noui, ſingulareſque debentur.

Et his quidem cærimonijs, & his de cauſſis antiquitus ſupplicationes decernebantur. Poſterioribus autem ſæculis, corruptis iam moribus, & collapſa diſciplina militari, ob cauſſas leuiſſimas, atque ad rempub. parum pertinentes, ſupplicationes decretas inuenimus. Nam ſi Tacito credimus, Annali 14 Neroni ob recitationem carminum in theatro; vel ob fugas ciuium infandas, & ob publicas clades, quod ſæuitum eſſet in noxiorum bona, &c. ſæpe decreuit ſupplicationem Senatus. Græcis ob proſperos ſucceſſus, partamque de hoſtibus victoriam rarenter ſupplicatio, ſæpius epulum per ſingulas tribus publicè dari, & ludi indici ſolebant. Si tamen pro inſignibus factis dabatur, illud ſeruarunt Athenienſes, vt vaſa aurea, & argentea in pompis efferrent, & ſacra decernerent, quaſi hoc magnificum laudationis munus foret. Hæc Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27.

Cap. II. Sacramentum.

SAcramentum veteres Latini appellabant æs illud, quod apud Pontificem deponebant litigatores, vt ſcribit Varro. Nam eius qui vincebatur mulcta quædam fuit, vt hæc pecunia ſacris tuendis impenderetur. Poſtea ſic appellatum iuſiurandum militare; ſicut coniuratio appellabatur, cum vno præeunte, multi qui conuenerant iurabant. Sic Plinius videtur verbo hoc vti, cum ait, ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere. Tertullian. confœderationem diſciplinæ dicit; ſed iuriſiurandi non meminit; quanquam in baptiſmo Chriſtianorum fuerit ſollemnis conteſtatio, & ſacroſanctæ fuerint ſtipulationes, ſponſioneſque, quarum & Iuſtinus & Tertullianus meminerunt, qui primus videtur Sacramenti vocem, quaſi ſignificaret, quod Græci myſterium vocant, retuliſſe ad cœnam Domini: nam Sacramentum Euchariſtiæ nominat, & id in antelucanis cœtibus de præſidentium manu ſumpſiſſe Chriſtianos ait, lib. de corona militis. Idem in Apolog. cap. 7. ſacramentum infanticidij nominat; cuius accuſabantur Chriſtiani, quaſi ſecretum dicat, aut arcanum. Sæpe etiam hoc verbo ſimplicem religionis Chriſtianæ formulam, aut confeſſionem fidei nuncupat. Sic Chriſtianum ſacramentum contra Praxeam. Lactantius, qui eſt etiam magis latinè, & purè, & propriè alioqui locutus, apoſtatam quendam ita deſcribit. Qui religionis, cui fuerat aſſenſus, & fidei, cuius nomen induerat, & ſacramenti quod acce-

acceperat proditor factus eſt, lib. 5. cap. 2. Sanè Liuius lib. 39. narrat, olim Romæ in Bacchanalibus, & nocturnis eorum ſacris fuiſſe quaſdam, ex carmine ſacro, præeunte verba ſacerdote, precationes, in quibus nefanda coniuratio in omne facinus, ac libidinem continebatur, talique (vt etiam loquitur) ſacramento initiatos multos tunc fuiſſe. Fran. Balduin. Comment. in epiſt. 98. Plin. lib. 10.

NOTÆ.

Quinque notiones huius vocis *Sacramentum* proponuntur. Denotat quippe æs, quod apud Pontificem litigatores deponebant; iuſiurandum militare, Græcis ὅρκον στρατιωτικὸν, milites enim ſacramentum duci ſuo dicunt, vnde obligare militiæ ſacramento (inuenitur quoque, dicere ſacramentum) cœnam Domini, ſiue Euchariſtiam, ſiue corpus Domini. Sunt & alia ſex ſacramenta Catholicis, pœnitentiæ, baptiſmi, confirmationis, vnctionis extremæ, ordinis, & matrimonij. Præterea ſecretum quippiam, ſiue arcanum: & religionem Chriſtianam, ſiue Chriſtianæ fidei confeſſionem.

QVOD APVD PONTIF. DEPONEBANT, &c.] Varro lib. 2. de LL. Sacramentum ſponſionis genus fuiſſe ſignificat. Et qui petebat, inquit, & qui inficiabatur, vterque quingentos æris apud Pontificem deponebat. Qui iudicio autem vicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat, victi ad ærarium redibat, id eſt, victus ea pecunia, quam depoſuerat, mulctabatur in pœnam iniuſtæ litigationis, quæ ærario cedebat. Sacramentum igitur à ſacro dictum, quod de ponte (vt arbitror) intelligendum Bud. in Pand. Hinc patet quid velit, Sacramento contendere.

IVSIVRAND. MILITARE.] Militaris ſacramenti tanta fuit religio, vt qui eo non eſſent obſtricti, quanquam in caſtris verſarentur, hoſtem laceſſere, ac pugnare non auderent. Quod ſi ſemel miſſi militiam aut ſponte, aut coacti repeterent, de eodem denuo ſacramentum eos dicere oportebat. Plutarch. Problem. Roman. 38. Cic. 1. Offic. quæ verba in ſuperioribus adduxi. De ſacramento militari legendus Valtrinus cap. 7. lib. 2. de re militari Romar.

LACTANTIVS, QVI MAGIS LATINE, PVRE, ET PROPRIE.] Quam Tertullian. ſcilicet, quo nihil durius. At ille, quanquam Afer, Latinorum tamen omnium, qui theologica tractarunt, citra controuerſiam eloquentiſſimus, noſtræque religionis aſſertor acerrimus. Ita Franciſcus Floridus, ſubſeciuar. lib. 2. cap. 4. Fluuium Tullianæ eloquentiæ vocat Hieronymus ad Pammachium. Alij lacteæ facundiæ patrem. Quidam Chriſtianorum Ciceronem. Copioſè laudatur à Xyſto Bet. qui in eundem Commentaria ſcripſit. In Antibarbaris Eraſmus abiectè, & malignè de Lactantio loquitur, lib. 1.

Cap. III. Monophagia reprehenſa.

Phaſiani.

DE M. Antonino Imp. ſcribit Iulius Capitolin. Dederunt etiam crimini, quod aulicam arrogantiam confirmauerit, ſummouendo amicos à ſocietate, & conuiuiis. Monophagia criminis loco ſolita quondam obijci Domitiano, & meritò. Nam ille bipedum arrogantiſſimus ex contemptu humani generis ſolus veſcebatur. At ſcelerate illi, qui in Ioanne Chryſoſtomo in deteriorem partem hoc ſunt interpretati. Marcus verò Antonin. cum alia ſe à patre Pio doctum refert, tum inprimis τὴν κοινονοημοσύνην. Propria Marco eſt vox illa. Hac autem appellat ciuilitatem illam, & virtutem, per quam cenſeri communi cum cæteris ciuibus iure æquo animo quis patitur. Herodianus vocat τὸ μέτριον καὶ ἰσόμετρον. Caſaub. Notis in Capitolin.

De Pertinace idem Capitolinus. Phaſianum nunquam priuato conuiuio comedit, aut alicui miſit. In quæ verba hæc lego. Sobrijs principibus deliciarum vltimus finis erat Phaſianus. Alexand. Seuerus nunquam, niſi diebus feſtis ſibi appoſuit. Tacitus verò nunquam, niſi ſuo, & ſuorum natali, & diebus feſtiuiſſimis. Iulianus planè abſtinuit, qui teſte Marcellino lib. 16. phaſianum & vuluam, & ſumen exigi vetuit, & inferri, munificis militis vili, & fortuito cibo contentus. Idem.

Digitized by Google

Igitur μονοφάγοι ſunt, qui ſoli comedunt, vt hominibus qui cum nemine amicitiam colerent, μονοφαγίας obijciebant pro magno vitio. Alexis Comicus, ἐς κόρακας μονοφάγε, καὶ τοιχώρυχε. In malam crucem monophage, & perfoſſor parietum. Quia, vt ait Seneca, viſceratio ſine amico, vita leonis, ac lupi eſt. Μονοσιτεῖν eſt ſemel in die cibum ſumere. Idem in Athenæum, lib. 2.

COMMENTARIVS.

DEDER. ETIAM CRIMINI, QVOD AVLICAM ARROG.] Perſpicimus hinc ante imperium huius M. Antonini Philoſophi in aulam fuiſſe introductam ab Imperatoribus μονοφαγίας, quod tributum eſt arrogantiæ, quæ conuictu, & ſocietate epulari maieſtatem contaminari putaret. Non me fallit, quoſdam Principes magnos, & Catholicos morem hunc habere, vt cibum ſoli capiant, ſine conuictoribus, aulicis duntaxat, & miniſtris circumſtantibus, quibus conſuetudinem ſuam, haud dubio à maioribus acceptam, relinquo, nec reprehendo: modo ijdem horum, quos ſuprà nominaui contrarium inſtitutum vituperandum ne exiſtiment. Augent nimirum conuiualem lætitiam ὁμολεγάτιζω. ILLE BIPEDVM ARROGANTISS.] Arrogantiæ, & vanæ gloriæ immenſæ, ac inenarrabilis, vtpote, qui non modo ſibi aureas, argenteaſque ſtatuas, & arcus triumphales conſtitui iuſſit; ſed aſſumpto Germanici nomine Septembrem, ac Decemb. menſes à ſe denominauit.

AT SCELERATE ILLI, QVI IOAN. CHRYSOST. &c.] Quò liquidius fiat ſanctum virum immeritò, vt monophagum, & inhumanum, ac ſuperbum fuiſſe traductum, totum locum ex Metaphraſte inſeram. Conuiuia, & compotationes ita fugiebat, vt cum nullo veſci induceret in animum, quod multis aſperum, & ingratum, & affine reprehenſioni viſum eſt, ſine cauſſa. Nam cum ab ineunte ætate aſſueuiſſet ieiunio, à vinoque, & quouis alio, quod eſt ventri gratum, omnino abſtinuiſſet, adeo, vt ſolo hordei ſucco viueret, & carne ſuperior, cibique, & potus expers propemodum videretur, cumque ſtomachum hac aſpera viuendi ratione valde corrupiſſet, vt ad nullum aliud nutrimentum eſſet idoneus, ægre quippiam admittere poterat aliquid ex ijs, quæ alijs grata & ſolida ſunt. Atque ideo nec libenter aſpiciebat, quæ gutturi grata, cum voluptate comeduntur. Et hæc quidem vna eſt cauſſa, cur menſas fugeret, nec iniret cum alijs conuiuia. Deinde cum apud ſe ſtatuiſſet, ſi communiter cum alijs veſceretur, qui vel amici eſſent præcipui, vel dignitate antecellerent, neceſſe habiturum id etiam facere cum alijs. Nam quomodo vitare poterit, vt neminem offendat? Ita res ad multos tranſiens, non modò ſibi laborioſa, & moleſta accidet, vt qui talia curare non conſueuerit; ſed etiam interrumpet illi conſueta, orationem, contemplationem & rerum honeſtarum doctrinam, quibus adeo deditus cernebatur, vt præ illorum ſuauitate ſæpius hoc etiam modicum, & vile nutrimentum negligeret: tantum abeſt, vt poſſet vacare menſis, & alijs inutilibus, ac ſupervacaneis. Alioqui oportebat horum alterum euenire: nempe, vt aut conſueto alimento relicto cogeretur veſci craſſioribus, & ijs quibus veſcebantur conuiuæ: quod quidem ei non ſolum non conueniebat, ſed nec omnino id facere poterat, cum vitiatus eſſet ei ſtomachus: aut ſi hoc fugeret, & tenui victu vteretur, ijs, qui conuiuabantur, grauis videretur, & moleſtus: & quid aliud exiſtimaretur, quam hoc facere ipſum ſuperbiæ cauſſa, & vanæ gloriæ?

PER QVAM CENSERI COMMVN. CVM CIVIB. CÆT.] Plin. Panegyrico de Traiano. Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum ex nobis putat: nec minus hominem ſe, quam hominibus præeſſe meminit. Cic. de Pompeio pro lege Manilia. Iam vero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs eſſe dicuntur, vt qui dignitate principibus antecellit, facilitate par infimis eſſe videatur. Et paucis interiectis. Humanitate iam tanta eſt, vt difficile dictu ſit, vtrum hoſtes magis virtutem eius pugnantes timuerint, an manſuetudinem victi dilexerint.

PHASIAN. NVNQ. PRIVATO CONVIVIO COMED.] Crœſus rex auro, & purpura conſpicuus, & regali in throno ſedens, Solonem percunctabatur, ecquid vſpiam ornatius, ac venuſtius vidiſſet, qui reſpondit, Phaſianos, & pauones: illos enim naturali pulchritudine, non aſcititia placere, & ſpectabiles reddi. Propter carnis bonitatem, Phaſiani vincunt aues omnes, & in cibis primas tenent, cui rei dant teſtimonium Principes Romani, qui non niſi celeberrimis diebus phaſiano veſcebantur. Non niſi ad opulentorum gulas delectandas natus videtur. Optimi ſucci, optimi ſanguinis, facillimæ concoctionis. Conſule Aldobrand. Ornithologiæ lib. 13. Heliogabalus leones pſittacis, & phaſianis pauit. Obſtupeſce immanem luxum. Iuxta Phaſidem flumen

Digitized by Google

flumen Colchorum frequentes viſuntur, vnde vocabulum trahunt, ab Argonautis in noſtras regiones tranſportati. Petronius, *iam Phaſidos vnda Orbata eſt auibus.*

IVLIANVS PLANE ABSTINVIT.] A delicijs ciborum abhorruit, vt memorat Marcellin. Qui etiam tonſores, & coquos eiecit, tanquam deliciarum, & intemperantiæ miniſtros, ac parum ſibi neceſſarios: data quò ire vellent poteſtate. MVNIFICIS MILITIS CIBO CONTENT.] Veget. lib. 2. cap. 7. vbi nomina militum ex officij genere explicauit, ita finit: Reliqui munifices appellantur, quia munia, ſeu (vt quidem libri habent) munera facere coguntur. Quod tamen legitimi quoque milites faciebant. Sic enim alibi Vegetius. Faſcicularia tamen, id eſt, lignum, fœnum, aquam, ſtramen. etiam legitimi milites in caſtra portabant. Munifices enim ab eo appellantur, quod hæc munia faciant.

VT ÆGINETÆ ILLI, DE QVIBVS APVD PLVTARCH. &c.] Quæſt. Græcis, quæſt. 44. Æginetarum, inquit, qui ad bellum Troianum ſunt profecti, magna pars in prœlijs, maior in mari, vi tempeſtatis perijt. Quum itaque paucos ſuperſtites neceſſarij recepiſſent, videréntque reliquos ciues in luctibus ac mœrore eſſe, rati ſunt neque gratulandum publice, neque palam dijs ſacrificandum; ſed domi ſuæ ſinguli eos qui ſeruati erant, comiter conuiuijs excipientes, patres, cognatos, fratres, aut familiares, ipſi menſis miniſtrauerunt, alieno nemine in domum admiſſo. Eam rem repræſentantes, ſacrificium Neptuno celebrant, quod Thiaſi dicitur, vbi ſeorſum per ſedecim dies conuiuia agitant, nullo adhibito ſeruo. Hinc Monophagi, id eſt, ſeorſum, ſeu ſoli edentes vocantur. IN MALAM CRVCEM.] Seu, vt Lipſius transfert. Abi in malam crucem ſoliepulo, & effractarie. In malum cruciatum. Græci, ἐς κόρακας, ad coruos. Haud diſſimiliter Germani, gehe an Galgen. Ibi enim paſcuntur corui. VISCERATIO SINE AMICO VITA LEON. AC LVPI] Ex Epicuro hoc dictum producit Seneca, epiſt. 19. Eſt autem viſceratio epulum cum carne. Loquitur Seneca de priuata viſceratione, cum ex ſacrificio, aut tali cauſſa caro vberior, nec ſoli abſumenda apponitur. Epiſtola vero 73. de publica, quam Princeps, aut magiſtratus daret. Damnat itaque vitam, & monophagiam ſolitariam, quam & pro conuicio Græcis obijciebant, vt ex Alexidis verſu patet. Romanus quidam, quo die ſolus cænaſſet, dixit, *βεβρωκέναι, μὴ δεδειπνηκέναι, ὡς τῦ δείπνου κοινωνίαν, καὶ φιλοφροσύνην ἐφηδύνουσαν ἀεὶ ποθοῦντος.* Ediſſe ſe, non cœnaſſe, tanquam cœna communionem ſemper, & oblectantem requirat familiaritatem. Rectè igitur Latini, qui ob iſtam menſæ communionem conuiuium & cœnam à *κοινὴ* dixerunt. Hæc debemus Lipſio, in eundem locum Senecæ.

Cap. IV. Qui à ſacris arcerentur.

I. QVibus puræ manus non erant. Liuius lib. 41. Cum omnis præfatio ſacrorum eos, quibus non ſunt puræ manus, ſacris arceat. Tibullus ad ſacra accedentes manibus puris fontis aquam ſumere iubet, eleg. 1. lib. 2. Seneca 3. Natural. Q. Quid eſt præcipuum? non admittere in animum mala conſilia, puras ad cœlū manus tollere. Quò pertinet illa mimorum gnome, *Puras deus, non plenas aſpicit manus.* Puras autem manus tam à ſordibus, & illuuie, quam à cæde, & ſanguine in ſacris exigebant. Pollutas namque, & ſanguine imbutas à ſacris repulſas fuiſſe patet, tum ex alijs, tum ex Ariſtophanis interprete in Veſpis. *ἰδοὺ ἵν ἀνδροφόνοις ᾖ μεταλαβεῖν τῶν θείων.* Sed & puras manus apud Horat. Epod. 17. vetus commentator à ſcelere innocentes interpretatur. Inde ad ſacra acceſſuri, manus abluebant. Plaut. Aulular. *Ego, niſi quid me vis, eo lauatum, vt ſacrificem.* Ouid. 4. Faſt.

His deaplacanda eſt; hæc tu conuerſus ad aras
Dic quater, & viuo perlue rore manus.

Denlq; *ἀνίπτοισι χερσὶ* dijs libare vetat Heſiod. *ἐν ἔργοις*, Homerus Iliad. 7.

II. Heſterna Venere inquinati, Tibull. eleg. 1. lib. 2. Vos quoq; abeſſe procul iubeo, diſcedat ab aris, Cui tulit heſterna gaudia nocte Venus. Ac planè, quibus diebus Iſidis ſacris operam dabant mulieres, ſecubare eas pridie, & virorum conſuetudine ſolitas abſtinere conſtat ex eodē, eleg. 3. lib. 1. Propert. eleg. 33. lib. 2. & 5. lib. 4. Ouid. 3. Amor. eleg. 8. Eandemq; ob cauſſam idem Poeta appellat Iſidis dies puros, non alia loquendi figura, quam Plautus Aſinaria noctes puras. Idē Cerealibus mulieres obſeruaſſe indicat 10. Metam. & 3. Amor eleg. 9.

III V.

III. Vt autem in ſacris puras manus, ita & puras veſtes, & pura vaſa, & puram hoſtiam, & purum vinum deſiderabant. Tibull. eleg. vlt. lib. 1.

Hunc pura cum veſte ſequar, myrtoq́ caniſtra
Vincta geram, myrto vinctus & ipſe caput.

Et eleg. 1. lib. 2.

Caſta placent ſuperis, pura cum veſte venite.

Plaut. Amphit. vbi Iupiter ab Alcmena petit, vt ſibi ad vota ſoluenda vaſa pura adornari iubeat, Soſia ſeruus, Amphitruoni, *tu purgari iuſſeras vaſa, vt rem diuinam faceres.* Quod ad puram hoſtiam attinet, Plin. lib. 8. c. 51. Suis fætus ſacrificio die quinto purus eſt: pecoris die octauo: bouis triceſimo. Catulos lactentes etiam puros exiſtimatos placandis numinibus ſcribit Feſtus. Obſeruatum quoque, vt purum eſſet vinum quod ſacris adhibebatur, teſtatur Plin. lib. 14. c. 12. Ouid. 3. Pont. elegia 1.

Sed prius impoſito ſacris altaribus igne,
Thura fer ad magnos, vinaq́ pura deos.

Et 7. Metam.

———— *dum vota ſacerdos*
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum.

Sed & pura aqua ſocios Æneæ luſtratos Virg. 6. Æneid. ſcribit. Denique ex Numæ inſtituto far non niſi toſtum ad rem diuinam purum cenſebatur, quemadmodum Plin. 18. cap. 2. tradit. Ita pura omnia ſacris adhibita planum fit.

IV. Porrò impij quoque, & ſceleribus, ac flagitijs contaminati ſacris arcebantur. Ouid. 1. Faſt. *Innocui veniant, procul hinc, procul impius eſto Frater.* Statius 3. Syluar.

———— *adeſte*
Diq́, hominesq́ ſacris, procul hinc, procul ite nocentes
Si cui corde nefas tacitum, feſſiq́ ſenectus
Longa patris: ſi quis pulſata conſcius vnquam
Matris, & inferna rigidum tenet Æacon vrna.
Inſontes, caſtosq́ voco.

Eleuſiniorum vtique ſacrorum initiatione impios, & ſceleratos voce præconis ſummotos fuiſſe, eaque de cauſſa Neronem illis intereſſe auſum non fuiſſe, Suetonius memoriæ prodidit.

V. In quibuſdam etiam ſacris à lictore, quemadmodum Paulus ex Feſto ſcriptum reliquit, clamabatur. *Hoſtis, vinctus, mulier, virgo exeſto*, id eſt, eodem interprete, extra eſto. Prohibebantur enim hæ perſonæ illis ſacris intereſſe. Herculano pariter ſacrificio abſtinuiſſe mulieres, Gellius lib. 11. cap. 6. prodidit. Hæc omnia pluribus teſtimonijs confirmat, & illuſtrat homo laborioſiſſimus, & diligentiſſimus Barnabas Briſſonius Formular. lib. 1.

NOTÆ.

Profanos à ſacris prohiberi ſollemne fuit, illa voce, *procul, ô procul eſte profani*, græcè ἑκὰς ἑκὰς ἐστε βέβηλοι, quibus Orpheus fores occludi iubet, θύρας ἐπὶ θέσθε βεβήλοις. In veteri Eccleſia Catechu-

techumeni in templo manebant, donec Euangelium expoſuiſſet in Miſſa Epiſcopus. Tum clamabat Leuita, ſeu Diaconus, Catechumeni exeunto; & quod in miſſa anteceſſerat, Catechumenorum Miſſa appellabatur. Non enim adhuc digni cenſebantur dum diſcendæ doctrinæ Chriſtianæ darent operã, qui ſacroſancto transſubſtãtiationis myſterio intereſſent, & diuinam hoſtiam à ſacerdote altius ſublatam aſpicerẽt. Egimus pæne iiſdem verbis hac de re lib. 1. cap. 23. Hi ergo à ſacris arcebantur, vt norunt, qui ius Pontificiũ, ſeu Canonicum attigerunt. Apud Iudæos quoque ſumo ſacerdotio fungi nõ poterat, cui corpus vlla ex parte vitiatum eſſet, quemadmodum nec hoſtia, ſeu victima vitioſa deo offerri. Arcebantur & illi quodammodo, qui tametſi ſacris ædibus nõ excluderentur, nihilominus quia ob admiſſa grandia, & iam vulgata pœnitentiã agebant, loco pœnitẽtibus aſſignato, & ſeparato ſtare cogebantur, vt ſtetit etiam Imperator magnus Theodoſius Mediolani poſt cædem tot millium innocentum Theſſalonicæ perpetratam, imperio, & auctoritati Ambroſij Epiſcopi, eam ſibi pœnã irrogantis humiliter obſecutus. PVRAS DEVS, NON PLENAS ASPICIT MANVS.] Puræ manus in cælum leuatæ, quas magis quam muneribus plenas deus aſpicit, ſunt integri, & caſti mores, vitæque innocentia. Dicebant Perſarum Magi, deum non delectari niſi albis veſtibus, quare & flamen Ioui ſacrificaturus, totus albatus erat, & Salomon nobis præcipit, vt omni tempore candida ſint veſtimenta noſtra, Eccleſiaſt. 9. qua ambage nullum vitæ noſtræ diem, nullum officium, nec otium, aut negotium innocentiæ candore vacare iubet. Hac enim ratione, pro moribus, inquam, veſtium vocabulum ſacræ ſcripturæ vſurpant: vt cum veterem hominem exuendum admonent, & nuptialem veſtem ad nuptiale conuiuium afferendam. Ex Hieroglyph. Pierij, lib. 40.

INDE AD SACRA ACCESSVRI MANVS.] Idem noſtri ſacerdotes, ſacris operaturi faciunt, myſticam quandam animi ablutionem inſinuantes, quam à deo tacitè petunt. ITA ET PVRAS VESTES, ET PVRA VASA.] Si tam pura oportebat eſſe omnia in illorum ſacrificijs, qui dæmones animalibus mactandis colebant: quanto magis munda, ac pura debent eſſe omnia in Chriſtianorum incruento, & diuiniſſimo ſacrificio, in quo non hirci, non tauri, non vituli, ſed dei filius vnigenitus patri ſuo conſubſtantialis, & coæternus ad exhaurienda peccata multorum offertur?

Cap. V. Mors Socratis, à Platone in Phædone extremo deſcripta.

VErum enimvero, Crito, pareamus, & afferat aliquis venenum, ſi contritum eſt: ſi minus, ille conterat. Et Crito. At exiſtimo, ait, ſolem adhuc eſſe in montibus, necdum occubuiſſe: vidi & ego alios ſerius bibiſſe, etiam poſtquam ipſis ſignificatum eſſet, & cænare, & bene bibere ſolitos, & cum quibus voluerint colloqui. Sed nihil feſtina: ſatis adhuc eſt temporis. Et Socrates. Meritò, ait, Crito, illi de quibus loqueris, hæc faciunt. Exiſtimant enim dum hæc faciunt, lucro ſibi cedere. At ego meritò hæc non fecerim: nihil enim me lucraturum arbitror, ſi paulo tardius venenum bibam, præterquam quod me ridiculum mihi ipſi reddam, quod nimia vitæ tenear cupiditate, dum tantillæ etiam quæ reliqua eſt, velim parcere. Verùm age, pare, ne quid aliud agas. Qua re audita, Crito puero proximè aſtanti annuit: & egreſſus puer, aliquodque tempus terendo veneno occupatus, adduxit illum qui pharmacum exhibiturus erat, quod in poculo tritum afferebat. Quem conſpicatus Socrates, Eſto, inquit, optime: tu enim rerum iſtarum es peritus. Quid faciendum eſt? Nihil aliud reſpondet ille, niſi poſtquam biberis, inambulare, donec grauitas in tua crura incubuerit: tum ſedere. Et ſimul porrexit poculum Socrati: quo accepto ille, & valde quidem pacatus, nihil tremens, nec vultu, nec colore commutato: ſed taurino, vt ſolebat, oculo hominem intuitus, Quid ais? inquit: licet ne alicui libare de hoc poculo, an non? Tantum reſpondit, contriuimus, Socrates, quantum ſatis eſſe arbitramur. Intelligo, inquit. Sed precari deos & licet, & oportet, vt noſtra hinc illò tranſ-

migratio fælix, fauſtaque ſit, quod ego precor, & ita fiat. Et hæc elocutus, ſilens, facilè, & expeditè ebibit. Tunc bona pars noſtrûm eo vſque ſatis, ſuperq; fortis ad lacrymas continendas fuerat: verùm illum intuentes, & dum biberet, & quum bibiſſet, non amplius eas continere potuimus, mihique adeo ipſi (Phædoni, qui hæc Echecrati amico, vt geſta ſunt exponit) vim inferenti ne flerem, affatim lacrymæ demanabant. Itaque ego me obtegens flebam, haud quidem illius, ſed meam deflens fortunam, quanto nimirum amico, & neceſſario orbatus eſſē. At Crito, cum non amplius lacrymas cohibere poſſet, ſurrexit. Apollodorus autem quidem non deſinebat lacrymari: tum verò vociferans, eiulans, lamentans neminem relinquebat, à quo lacrymas non extorqueret, preterquā ab vno Socrate, qui, Quid, inquit, agitis, amici? equidē non alia de cauſſa mulieres amandaui, quam vt hac in re ne peccarent. Ego enim audiui eum bono omine, & gratulatione, eſſe moriendum. Verùm quieſcite, & bono animo eſtote. Nos his auditis pudore ſuffundebamur, & lacrymas comprimebamus. At poſtquā ambulaſſet, & grauari ſibi crura dixiſſet, ſupinus accubuit: ita enim ille, qui venenum propinauerat, ei mandarat, qui ad ipſum aliquo poſt tempore venit, illumque attrectat, inſpicitque crura, & pedes: deinde ipſius pede vehementius compreſſo rogat, an id ſentiret. Quum negaſſet, iterum ſuras comprimit, & ad nos conuerſus, nobis indicabat, Socratem frigore obrigere, ipſumq; attingens, eum moriturum aiebat, vbi primum venenū ad cor perueniſſet: iam enim ei præcordia obriguerant. Tum Socrates retecta illa, qua obtegebatur veſte, Æſculapio, inquit, debemus gallū at perſoluite, ne id negligatis. Fuit hoc vltimū illius verbum. Sic fiet, ait Crito: ſed vide an aliquid aliud mandes, cui nihil ille reſpondit. At poſtmodum ſeſe mouit. Tum famulus illū detegit, & illi arrecti ſtabant oculi, quod Crito conſpicatus, os, & oculos ei compoſuit. Hic fuit exitus amici, & familiaris noſtri, viri, vt quidē affirmauerimus, omnium, quos vſu, & experientia cognouimus, profecto & ſapientiſſimi, & iuſtiſſimi.

COMMENTARIVS.

Socrates Ciceroni Philoſophiæ parens, & princeps Philoſophorum, vt quidem ex Apologia Platonis liquet, qua eum in iudicium vocatum aduerſus accuſatores ſuos Melitum, Lyconem, & Anytum vtentem facit, ab iniquis iudicibus (centum & octoginta, vt ſcribit Laertius) carcere, & morte damnatus eſt ob hæc crimina. Quod præter ius, & æquum, curioſius inueſtigaret ea quæ ſub terra, & in cœlo ſunt. Et ſermonem non bonum dicendo efficeret bonum: & alios etiam hoc doceret. Quod iuuentutem corrumperet. Quod deos eſſe, quos ciuitas coleret, negaret, & noua quædā numina induceret: certè in contumeliam deorum quercum, hircum, & canem deierabat. Addit anſerem Lactantius. lib. 3. cap. 20. cum his verbis. O hominem ſcurram, ineptum, perditum, deſperatū, ſi cauillari voluit religionem: dementem ſi hoc ſeriò fecit, vt animal turpiſſimum (hircum puta) pro deo haberet. Mentio eſt huius iurationis apud Athenæum lib. 9. Tertullian. Apologet. cap. 14. Max. Tyrium Diſſertat. 8. qui addit platanum. Cæterùm Muretus ſubtilius ratiocinatus, Socratem per beſtias, & inanima iuraſſe opinatur, quia in omnibus ineſſet aliquid diuini, nempe ipſum eſſe. Commentar. in 11. Plat. de Repub.

De eius magna nimitate quam præ ſe tulit in hoc iudicio ſic ſcriptum eſt Tuſcul. 1. vbi de immortalitate mentis agitur. His & talibus rationibus adductus Socrates nec patronum quæſiuit ad iudicium capitis; nec iudicibus ſupplex fuit: adhibuitque liberam contumaciam, à magnitudine animi ductam, non à ſuperbia. Et 1. de Orat. Ita in iudicio capitis pro ſe ipſo dixit, vt non ſupplex, aut reus, ſed vt magiſter, aut dominus videretur eſſe iudicū. Sub finē Apologiæ gaudet etiam damnatione capitis, propter beatitatē, quam cum è corpore euolarit, adepturum ſe vehementer confidit. Magna me ſpes tenet, inquit bene mihi euenire quod mittar ad mortē, & quæ in Tuſculana ſequuntur, ex Platone interpretata videlicet. Declarant & illā mortis deſpicientiā quæ legūtur 1. de Orat. & apud Laert. Interrogatus namq; quā ſe pœnam commeruiſſe arbitraretur, reſpondit, meruiſſe ſe, vt ampliſſimis honoribus, & præmijs decoraretur, & vt ſibi victus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur, qui honos apud Græcos maximus habebatur. Quin & Crito ex amicis eius intimus, cum die morti

præ-

Digitized by Google

præfinita illum,vt aliâs ſæpe,inuiſeret, ſuaderetque bonis argumentis vti ſe cuſtodia educi pateretur: ſe, & reliquos amicos perſoluta pecunia, pro eo ac officium poſtularet, magiſtratui ſatisfacturos,actum egit. Teſtatur idem Cic. Et paucis diebus, inquit, cum facile poſſet educi è cuſtodia noluit. Et cum manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita eſt, vt non ad mortem trudi,verùm in cœlum videretur aſcendere Omnia hæc quæ hactenus attuli euidentia excelſi,& inuicti, mortemque pro nihilo ducentis animi ſunt indicia. Nec minus illud, quod ad Apollodorum amicum, tunicam cum pallio pretioſè contextam afferentem vt in ijs moreretur,reſpondit. Quam præclaram opinionem de nobis habet Apollodorus, ſi ſperat poſt ſumptum venenum ſe viſurum eſſe Socratem. In quam ſententiam Critoni reſpondiſſe narrat in Tuſculan. Cicero. Ælian. var. hiſt lib. 1. cap. 16. Eius morti ſe illacrymari ſolitum quoties Platonem legat, 3. de Nat. Deor. affirmat idem Cicero. Mortuus eſt autem ſeptuagenarius, auctor Laertius. In Apologia ſexagenario maiorem ſe dicit.

AFFERAT ALIQVIS VENENVM, SI CONTRIT. &c.] Cicutam bibiſſe Socratem conſtans, & conſentiens eſt auctorum ſententia. Perſius, *barbatum hoc crede magiſtrum dicere, ſorbitio tollit quem dira cicuta*. Eſt autem Cicuta herba venenoſa, quæ ſi areſacta in puluerem conteratur,& de eo bibatur,frigore nimio hominem extinguit. SOLEM ADHVC ESSE IN MONT.] Nondum contenebrare. Hortatur Socratem, ne feſtinet ad mortem; ſibi adhuc faciat bene,dum licet. Diem quam longus adhuc ſupereſſe, ſignum certum,ſol etiamnum iuga montium colluſtrans,quod primo manè fit,& Crito,vt eſt in huius nominis Dialogo, manè in carcerem venerat. Colloquium cum amicis extendat, genium curet. Alios quoque ſimili hauſtu interemptos,non illico bibiſſe; ſpatium,& moram interpoſuiſſe. Vbi indicatur hoc genus ſupplicij, nempe mortiferam potionem,vſitatum fuiſſe Athenis,quo perijt in carcerem coniectus Phocion,de patria bello tam bene meritus. Vide Ælian. hiſtor. lib. 12. cap. 50.

EXISTIMANT ENIM DVM HÆC FACIVNT, &c.] Refutat Critonem Socrates,& nimiam vitæ producendæ cupiditatem redarguit in eo. QVI PHARMACVM EXHIBIT. ERAT.] Carnificem, aut eo non multo honoratiorem fuiſſe iudico hunc artificem, non ipſum cuſtodem carceris, den Eyſenmaiſter ſelbſt. Inter vocabula ancipitis ſignificati, hoc eſt, quæ & media, & communia dicuntur, & in bonam, ac malam partem vſurpantur à Latinis veteribus,& duas res inter ſe contrarias continent; qualia Gellius lib. 12. cap. 9 enumerat, vt tempeſtas,valetudo,facinus,dolus,gratia: vt alia quædam minus nota,periculum, contagium, honos, venenum: nam & medicamenta venena ſunt. Forſan ideo,quod miſtiones, & temperationes medicæ raro ſine venenis fiunt. Huiuſmodi verbum, quod vtroque verſus dici poteſt, Græcis eſt τὸ φάρμακον, medicinam quippe & venenum malum ſignificat, qui aliam vocem diſtinctionis gratia non ſemper adijciunt: ſed lectoris indicio relinquunt ſignificationem pro re de qua ſermo eſt. Conſule Theſaurum linguæ Græcæ: Latini voce pharmacum in partem meliorem vti ſolent. ET VALDE QVID. PACATVS, NIHIL TREMENS, &c.] Plutarch. lib. Num improbit. ſufficiat ad infælicit. Docens non fortunam, ſed improbitatem reddere miſerum, ſeruitutem,inquit,affers,& vincula,tum venditionem? deſpicit te Diogenes, qui à latronibus vænum expoſitus exclamauit: Num quis vellet emere dominum. Poculis cicutam commiſces? at nunquid Socrati illam prægustaſti? qui comis,placidus, ac intrepidus, colore ac veſtitu nihil mutatus, mirum quam facile venenum hauſit.

SED TAVRINO, VT SOLEB. OCVLO HOM. INTVIT.] Ταυρηδὸν ὑποβλέψας. Tauri toruo ſunt aſpectu. Interpretor, ſeueriore vultu, quali natura erat: ait enim vultũ non mutaſſe, &, *vt ſolebat*. LICET NE ALICVI LIBARE DE HOC POCVLO?] Iocari, ac ludere videtur. Conſueuerant enim antiqui in conuiuijs,& compotationibus dijs de vino libare, id eſt, pauxillum vini cum eorum inuocatione ad hilaritati fauendum in menſam de poculo effundere. Exemplum notiſſimum habes 1. Æneid. vbi Regina Dido in conuiuio grauem gemmis, auroque pateram poſcit,mero implet,& Ioue hoſpitalem precata, *in menſa laticum libauit honorem*. TANTVM CONTRIVIMVS, QVANTVM SATIS EST.] Iocum non capiens Pharmaceuticus, metuit,vt apparet quid cui deo libet, id eſt, aliquid de poculo, defundat, vt deinde ſatis ad mortem afferendam non ſuperſit. INTELLIGO, INQVIT.] Intelligo quid timeas,& video te iocum meum non capere. Quo pacto enim deo venenum propinarem, cum ſint immortales?

SED PRECARI DEOS, ET LICET, ET OPORTET, &c.] Veriſſimè, & religioſiſſimè,religioniq; Chriſtianorum accommodatiſſimè loqueris, ô Socrates. Et licet enim,& omnino oportet precari, ac venerari deum conditorem ac dominũ noſtrũ,vt cum iã ſumus ex corporũ vinculis euolaturi,& ex hac mortalitate ad illam immortalitatem emigraturi, transmigratio noſtra

 fælix

fælix nobis,fauſtaque eueniat. Ne abſorbeat nos tartarus, *& ne intret in iudicium Dominus cum ſeruis ſuis: quoniam non iuſtificabitur in conſpectu eius omnis viuens.* Pſalm. 142.

NON AMPLIVS LACRYMAS CONTIN. POTVIMVS.] Non potuit eas continere M. Tullius,vt ſupra diximus,cum eſſet nec amicus, nec præſens, & poſt tantum quidem æui interuallum; non videns,ſed tantum legens viri innocentiſſimi, & ſanctiſſimi (vt appellat alicubi) miſerabilem interitum; quanto minus potuerunt continere & amici, & præſentes, & oculis ſpectantes? QVANTO NIMIR. AMICO, ET NECESSARIO ORBAT.] De Phædone iſto hæc Gellius lib. 2.cap.18. Phædon Elidenſis, ex cohorte illa Socratica fuit,Socratique, & Platoni perfamiliaris. Eius nomini Plato librum illum diuinum de immortalitate animæ dedit. Seruus fuit, forma,atque ingenio liberali.Eum Cebes Socraticus,hortante Socrate emiſſe dicitur, habuiſſeque in philoſophiæ diſciplinis. Atque is poſtea philoſophus illuſtris fuit: ſermoneſque eius de Socrate admodum elegantes leguntur. NON ALIA DE CAVSSA MVLIERES AMANDAVI, &c.] Muliebri natura nihil impotentius,in quamcunque partem ſe dederit. Harum immodicum fletum videre,lamenta, & eiulatus pæne inſanos audire ne cogeretur,ad ſe in carcerem cum pueris venientes,paucis allocutus domum remiſit.Hac de re Plato in dialogo iſtis verbis. Poſtquam verò ille lotus eſſet,& liberi ad ipſum adducti (duo enim illi filij erant,paruuli,vnus grandior) ipſiuſque vxores aduenіſſent,illas coram Critone allocutus eſt,& quæ voluit mandauit : ita & vxores, & pueros iuſſit abire. EGO ENIM AVDIVI EVM BONO OMINE,&c.] Tangit inſomnium ſuum,de quo narrat Critoni in eius nominis dialogo,& refert Cicero 1.de Diuinat. cum eſſet in cuſtodia publica dicit Critoni ſuo familiari ſibi poſt diem tertium eſſe moriendum. Vidiſſe ſe in ſomnis pulchritudine eximia feminam,quæ ſe nomine appellans diceret Homericum quendam verſiculum, *Tertia te Phthiæ tem tempeſtas læta locabit.* Quod vt dictum eſt,ſic ſcribitur contigiſſe. Græcum carmen hoc eſt. ἤματί κεν τριτάτῳ φθίην ἐρίβωλον ἵκοιο, in quo vertendo hallucinatus videtur Cicero, Sic enim vertere debuit. Tertia lux pingui Phthiæ te ſiſtet in ora. Quid autem intelligendum hoc loco ſit nomine Phthiæ,quæ eſt vrbs Theſſaliæ,patria Achillis,me fugit.Lætum fuiſſe nuntiũ Socrates ſatis declarat,cum dicit,audiſſe cum bono omine, & gratulatione, eſſe moriendum. *Lambin. Annot.in locum Ciceron. quærens,qua ratione Socrates hoc verſu præmoneri potuerit, ſe tertio die moriturum,cum Phthia vrbs Theſſaliæ cum morte nihil commune habeat, ex ſua & Simeonis Boſij mente reſpondet,per Phthiam mortem, & interitum ſignificari,ſpectata vi nominis,quod videtur ductum à verbo* φθίνω, *&* φθίω. *quod valet intereo,conſumo,corrumpor.*

SOCRATEM FRIGORE OBRIGERE.] Hic enim affectus fuit cicutæ, ſi attactum non ſenſit,cum obriguiſſet. ÆSCVLAP. DEBEM. GALLVM, AT PERSOLVITE, &c.] Quia Æſculapius præeſt ſanitati reſtituendæ,ſunt qui idcirco Socratem & vouiſſe illi gallum, & ſub finem vitæ illi mactandum mandaſſe volunt, quod ſumpto iam pharmaco ſanitatis beneficium experiretur,excedens ſcilicet è corpore,vnde omnes animi morbi exorirentur:nec cauſſam afferunt, etiam mythologi,cur illi ſacratus ſit gallus,cum alioqui capra ei immolaretur, quod videretur ſanitati aduerſum animal,cum perpetua febri laboret,& ipſe deus ſit ſoſpitatis. Tertullian. Apologet cap.45. Idem Socrates,inquit,cum aliquid de veritate ſapiebat,deos negans,Æſculapio tamen gallinaceum proſecari iam in fine iubebat: credo ob honorem patris ſui (Apollinis) quia Socratem omnium ſapientiſſimum cecinit. O Apollinem inconſideratum, ſapientiæ teſtimonium reddidit ei viro,qui negat deos eſſe. Lactant. lib.3.cap.20.irridet hanc iuſſionem de gallo Æſculapio perſoluendo. Timuit videlicet, inquit, ne apud Rhadamantum recuperatorem voti reus fieret ab Æſculapio.Dementiſſimum hominem putarem, ſi morbo affectus interiſſet. Quum verò hoc ſanus fecerit,eſt ipſe inſanus, qui eum putet eſſe ſapientem.

Aculeatam hanc caſtigationem non fert Rhodigin. lib. 16. cap. 12. & Platonem vt ſæpe,hic ἀλληγορικῶς loqui opinatur. Quam allegoriam ex Platonicorum ſententia ſic explanat. Priſci Æſculapio medico,Phoebi filio gallum ſacrificabant, diei,ſoliſque nuntium, id eſt, diuinæ beneficentiæ morborum omnium curatrici, quæ diuinæ prouidentiæ filia nominatur, cui diem, id eſt, vitæ lumen debere ſe fatebantur. Eiuſmodi medicum in ſuperioribus Socrates perquiri iuſſerat, morborum animi curatorem. Præterea priſcorum oracula tradunt, animas remeantes in cœlum pæana,id eſt,triumphalem cantilenam Phoebo canere. Reddit ergo deo votum, vt alacer pæana canens, cœleſtem repetat patriam. Hæ rationes Delium natatorem deſiderant.

Pierius lib. 24. docet ex galli ſimulacro animi diuinitatem apud veteres intelligi. Et præcepto illo Pythagorico, gallum nutrire, nihil aliud moneri, niſi vt diuinam animi noſtri partem diuinarum rerum cognitione quaſi cibo ſolido, & cœleſti quadam ambroſia paſcamus. Quare Socrates moriens, cum animi ſui diuinitatem maioris mundi diuinitati ſperaret ſe copu-

Digitized by Google

copulaturum, gallum Æſculapio, id eſt, animorum medico, iam extra omne morbi diſcrimen poſitus, debere ſe dixit. cum enim de corpore migrandum intelligeret, ſe conualuiſſe prorſus arbitrabatur. OS, ET OCVLOS EI COMPOSVIT] Conſanguineorum, & amicorum officium, claudere morientibus oculos, & os componere. Penelope Vlyſſi.

Di precor hoc iubeant, vt euntibus ordine fatis
Ille (Telemachus) meos oculos claudat, & ille tuos.

Claudere, condere, operire, premere, comprimere oculos, vel lumina dicebant. Et id faciebant vxores viris, viri vxoribus, liberi parentibus; parentes liberis, amici amicis, cognati cognatis, vt dictum eſt. Mater Euryali 9. Æneid.

Heu terra ignota, canibus data præda Latinis,
Alitibusq; iaces: nec te tua funera mater
Produxi, preſſiue oculos, nec vulnera laui.

HIC FVIT EXITVS AMICI, AC FAMILIARIS NOSTRI] Mortem Socratis, & ipſi ciuitati, & toti Græciæ magnæ calamitati fuiſſe obſeruatum eſt. Athenienſes tanta ſceleris patrati pœnitudo inceſſit, vt palæſtras, & gymnaſia clauderent, Socrati ſtatuam auream in loco vrbis celeberrimo erigerent. Tertullian. Apologet. cap. 14. Tamen cum pœnitentia ſententiæ Athenienſes, & criminatores Socratis poſtea afflixerit; & imaginem eius auream in templo collocarint, reſciſſa damnatio teſtimonium Socrati reddidit. De accuſatoribus eius hoc accipe, ex Plutarch. lib. de inuidia, & odio. *Vnde eos, qui Socratem calumnijs ſuis oppreſſerant, tanquam ad vltimum improbitatis gradum progreſſos, adeo acerbo proſecuti ſunt odio, adeoq; ſunt auerſati ſui ciues, vt illis neq; ignem accenderent, neq; interrogantibus reſponderent, nec eiuſdem aquæ cum illis lauantibus participes eſſe vellent: ſed parachytas (ita dictos, quod aquam balneis affunderent) eam tanquam contaminatam effundere cogerent, donec illi, quod ferendo huic odio impares eſſent, ſuſpendio vitam finierunt.* Euripides cum aperte Athenienſes de Socratis nece reprehendere non auderet, in tragœdia Palamedis hiſtrionem fecit hæc pronuntiare, ἐκάνετε, ἐκάνετε τὸν ἑλλήνων ἄριστον. Quod populus quorſum iret poeta intelligens, & ad Socratem ſub tegumento pertinere ratus, collacrymauit. De Palamede innocenter occiſo à Græcis eſt in 2. Æneid. Diebus triginta mortem exſpectauit Socrates in carcere. Petrus Faber Semeſt. lib. 2, pag. 105. Laudat eundem, pag. 257.

Cap. VI. De duobus coniugibus in carne præter carnem viuentibus, & eodem lecto cubantibus, admirabilitatis plena narratio.

Ex Greg. Turonenſi. Hiſtoriæ Francor. lib. 1. cap. 47.

PEr idem tempus Iniurioſus quidam (nomen proprium eſt) de ſenatoribus, cum magnis opibus ſimilem ſibi puellam in coniugium expetijt, datoque arrabone diem conſtituit nuptiarum. Erat autem vterque patri ſuo vnicus. Adueniente verò die celebrata nuptiarum ſollemnitate in vno ſtrato ex more locantur. Sed puella grauiter contriſtata, auerſa ad parietem amariſſimè flebat. Cui ille, quid turbaris? inquit: Indica mihi, quæſo. Illa ſilente, adiecit, obſecro te per Ieſum Chriſtum, filium Dei, vt mihi quid doleas ſapienter exponas. Tunc illa ad eum conuerſa ait. Si omnibus diebus vitæ meæ plangam, nunquam tantæ erunt lacrymæ, vt queant abluere tam immenſum dolorem pectoris mei. Statueram enim corpuſculum meum immaculatum à virili contactu Chriſto ſeruare: ſed væ mihi, quæ in hunc modum ab eo relicta ſum, vt, quod optabam, perficere non valerem: & quod ab initio ætatis meæ ſeruaui, in hac nouiſſima die, quam videre non debueram, perdidi. Ecce enim deſerta ab immorta-

Tt 3

Digitized by Google

mortali Chriſto, qui mihi dotem promittebat paradiſum, mortalis hominis ſortita ſum conſortium: & pro roſis immarceſſibilibus, arentium me roſarum non ornat, ſed deformat ſpolium. Sed quid amplius verba protrahimus? Infælix ego, quæ debui ſorte mereri polos, hodie demergor in abyſſos. O ſi mihi hæc futura erant, quare non primus dies vitæ meæ ipſe fuit finis, qui fuit initium? O ſi ante introiſſem mortis ianuam, quam lactis acciperem alimoniam. Sordent mihi terrenæ ſpecies, quia pro mundi vita transfixas manus ſuſpicio redemptoris. Nec cerno diademata gemmis inſignibus coruſcantia, cum illam ſpineam mente miror coronam. Horrent tua ſolatia, cum dominum ſuper aſtra ſuſpicio. Talia cum magno fletu eiulanti, commotus pietate iuuenis ait. Vnicos nos nobiliſſimi Aruernorum habuere parentes, & ad propagandum genus coniungere voluerunt, ne de mundo recedentibus ſuccederet hæres extraneus. Cui illa, Nihil eſt mundus, nihil ſunt diuitiæ, nihil eſt pompa huius ſæculi, nihil eſt vita hæc, qua fruimur; ſed illa magis vita quærenda eſt, quæ morte terminante non clauditur, quæ labe vlla non ſoluitur, nec aliquo occaſu finitur; vbi homo in æterna beatitudine permanens, luce non occidente viuit, & in angelicum translatus ſtatum, indiſſolubili lætitia gaudet. Ad hæc ille. Dulciſſimis eloquijs tuis æterna mihi vita tanquam magnum iubar illuxit, & ideo ſi vis à carnali abſtinere concupiſcentia, particeps tuæ mentis efficiar. Illa reſpondit, Difficile eſt ſexum virilem mulieribus illa præſtare. Tamen ſi feceris, vt immaculati permaneamus in ſæculo, ego tibi partem tribuam dotis quam promiſſam habeo à ſponſo, domino meo Ieſu Chriſto, cui me & famulam eſſe deuoui, & ſponſam. Tunc ille armatus crucis vexillo ait, Faciam quod hortaris, & datis inter ſe dextris quieuerunt. Multos poſtea in vno ſtrato recumbentes annos, vixerunt cum caſtitate laudabili, quod poſtmodum in eorum tranſitu declaratum eſt. Nam cum impleto certamine puella migraret ad Chriſtum, peractoque vir funeris officio eam in ſepulchrum deponeret, ait. Gratias tibi ago, æterne domine Deus noſter, quia hunc theſaurum, ſicut à te commendatum accepi, ita immaculatum pietati tuæ reſtituo. Tum illa ſubridens, Quid, inquit, loqueris, quod non interrogaris? illamque ſepultam non diu poſt inſequitur. Porrò cum vtriuſque ſepulchrum diuerſo iuxta pariete collocatum fuiſſet, miraculi veritas, quæ eorum caſtitatem manifeſtaret, apparuit. Nam facto mane, cum ad locum populi accederent, inuenerunt ſepulchra pariter, quæ longe diſtantia inter ſe reliquerant: ſcilicet, vt quos tenet ſocios cælum, ſepultorum hic corporum non ſepararet monumentum. Hos vſque hodie duos amantes vocitare incolæ voluerunt.

NOTÆ.

Perpetuæ continentiæ exempla inter coniuges, & illibatæ caſtitatis vſque ad mortem conſernatæ, ſunt Ammonis cum vxore, Nebridij cum Olympia, Iuliani cum Baſiliſſa, Eduardi Anglorum Regis cum Editha, Elceazari Comitis cum Dalphina, Boleslai Pudici regis Poloniæ cum Cunegunde, Henrici primi Imp. cum ſua Cunegunde, vt alia taceamus, quæ Marulus, & ſimiles Exemplographi perſequuntur. Memoria dignum quod dicam. Henricus iſte, cum ſe mortiiam conceſſurum cerneret, Cunegundam ſuam, & propinquos eius acciuit, eoſque intuens, recipite, inquit, quam mihi tradidiſtis, virginem veſtram. Atque his actis, maxima apud homines caſtitatis opinione relicta expirauit.

Nunquid homo abſcondere ignem in ſinu ſuo poteſt, vt veſtimenta illius non ardeant? aut ambulare ſuper prunas, vt non comburantur planta eius? Prouerb. 6. Atqui quos nominaui, Deo aſpirante, potuerunt. Qui *habentes vxores, fuerunt tanquam non habentes.* 1. Corinth. 7. alias vtique nobiliores nuptias ſitientes; non humanas, ſed diuinas; non terreſtres, ſed cæleſtes; non temporaneas, ſed æternas; nuptias, inquam, Agni cum animabus ſanctis miniſtrantibus, & hymenæum concinentibus angelis, quorum vitam, omnis exortem maculæ, ἐν γάμῳ ἀγάμῳ imitati ſunt, quos recenſui. Vere namque in carne præter carnem viuere, vt S. Hieronymus affirmat, non humanum eſt, ſed angelicum. Proinde *qui poteſt capere capiat.*

Cap.

Cap. VII. De Epicteto quædam.

EPictetus Gellio lib. 1. cap. 2. venerandus ſenex, Stoicorum maximus. Plura idem lib. 2. cap. 18. de eodem, & Lipſius in Manuduct. Stoicus hic fuit, nec dicendo tantum, & diſputando, ſed & viuendo profeſſionis huius ſeueritatem expreſſit. Oriundus autem ex Hierapoli, vrbe Phrygiæ, ſeruus Romæ poſtea factus cuiuſdam veſtiarij Neronis Principis: deinde ob doctrinæ excellentiam manu miſſus. Domunculam quandam habitauit, quam præ animi ſecuritate nunquam claudebat. Mortuus eſt tandem Nicopoli in Epiro, tempore Antonini Imp. Huius lucernam fictilem ob pretioſiſſimum tanti viri monumentum diues quiſpiam emit trecentis denarijs, ſperans futurum ſcilicet, vt ſi noctu ad eam legiſſet, mox Epicteti ſapientiam ſomniaret, & ſimilis efficeretur admirando ſeni Luciani aduerſus indoctum, tom. 11, & Politian. præfat. ſuæ interpretationis. Narrat Lipſius Manuduct. lib. 1, diſſertat. 17. S. Boromæum Cardinal. ſæpe faſſum, Epicteti ſe libris motum, & monitum ad contemptum rerum humanarum, & amorem diuinarum veniſſe. Diſſert. 19. idem. Clarum aliud ſidus ſe oſtendit Epictetus, æuo, non merito Seneca poſterior: & ſcriptorum pondere, ſi non numero comparandus, vita præponendus. Ille vir totus à ſe, & à deo, nihil à fortuna fuit. Origine vilis, & inter ſeruos, corpore claudus, ac debilis, mente nobiliſſimus, & inter omnis æui lumina refulſit, &c. Scripta pauca extant. Enchiridion ſane egregium, & Stoicæ moralis Philoſophiæ velut anima. Item diſſertationes, quas obiter in via, domo, ſchola habuit, ab Arriano collectæ, & digeſtæ. Sed deus bone, altum in illis ſpiritum, accenſum animum, & honeſti amore ardentem, & quæ ſequuntur.

COMMENTARIVS.

SED ET VIVENDO PROFESS. HVIVS SEVERITAT.] Stoicorum doctrina, vt Cicero pro Muræna teſtatur, fuit non moderata, nec mitis: ſed paulo aſperior, & durior, quam aut veritas, aut natura patiatur. Seueri admodum, & rigidi erant in officij præceptis; ſed plerique in vita, & moribus molliores. Inde eſt illa grauis, & iuſta querimonia M. Tullij 2. Tuſculan. *Sed hac eadem num cenſes apud eos ipſos valere, niſi admodum paucos, à quibus inuenta, diſputata, conſcripta ſunt? Quotus enim quiſq; philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac vita conſtitutus, vt ratio poſtulat? qui diſciplinam ſuam non oſtentationem ſcientia, ſed legem vita putet? qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? Videre licet alios tanta leuitate, & iactatione, ijs vt fuerit non didiciſſe melius. Alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum ſeruos: vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio, &c.* Capucinos putat Lipſius ad diſciplinam Stoicam proximè accedere. Idem prorſus Lactantij lib. 3. cap. 15. quod Ciceronis iudicium eſt, quem ſententiæ ſuæ teſtem producit, & Cornelium Nepotem, & ipſum Senecam in Exhortationibus, Stoicum inſignem. Atque vt omnes perſpiciant, doctrinam Stoicam in ijs quæ & ipſimet vocant Paradoxa, id eſt, admirabilia, contraque opinionem omnium nec moderatam, nec mitem: ſed duram & aſperam, nec naturæ conformem eſſe, ſententias & præcepta illius diſciplinæ plenius, quam feci alicubi in hoc Volumine ex ipſomet Cicerone repræſentabo. Sapientem gratia nunquam moueri, nunquam cuiuſquam delicto ignoſcere: neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum & leuem. Viri non eſſe neque exorari, neque placari. Solos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos: ſi mendiciſſimi diuites: ſi ſeruitutem ſeruiant, reges. Qui ſapientes non ſunt, fugitiuos, exules, hoſtes, inſanos. Omnia peccata eſſe paria; omne delictum eſſe ſcelus nefarium: nec minus delinquere eum qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam qui patrem ſuffocauerit. Sapientem nihil opinari: nullius rei pœnitere: nulla in re falli: ſententiam mutare nunquam. Has tam abſurdas ſententias mox exemplis Orator declarat.

SERVVS ROMÆ POSTEA FACTVS] Aliquot ex ſeruis Philoſophos enumerat Macrob. lib. 1. Saturnal cap. 11. Phædonem, Menippum, Pompolum, Perſeum, Myn, Diogenem, qui ex libertate in ſeruum venum ierat. Nec enim ad philoſophandum quoque ineptum, vel impar ſeruile ingenium fuit. Neque hodie omnes in pagis nati, & ruſtici genere habent ingenia ruſtica, & agreſtia. Inuenias qui etiam ex mitioribus literis, vt taceam de reconditioribus, progreſſus fecerunt, & faciunt.

faciunt. HVIVS LVCERNAM FICTILEM, &c.] Chara & pergrata ſunt hominum veterum monumenta, quantumuis etiam abiecta, & villa, non modo illuſtri loco natorum, verum infimi quoque ordinis, quos vel egregia virtus, vel ſpectata eruditio, ac ſapientia ad poſteritatem commendauit. Seruus fuit Epictetus, ſed idem vir ſapientiſſimus. De Iſabella Pannoniæ Regina narrat Ciofanus, Ouidij calamum argenteum (cum inſcriptione, OVIDII NASONIS CALAMVS) inter vetuſta rudera repertum plurimi feciſſe, atque vt rem ſacram cuſtodiſſe, quem & Petro Angelio Bargæo oſtenderit, à quo id Ciofanus ipſe accepit. Lucian. aduerſus indoctum refert, quempiam talento emiſſe Protei Cynici baculum, quem ille in flammam inſiliens reliquerat, & inter res chariſſimas cuſtodiſſe. Iam cum eiuſcemodi penitus profanæ antiquitates, & ſæpe vix vnius aſſis monumenta tam auidè expetantur, tam ſtudioſè conſeruentur, atque non ſine quadam iactantia viſenda proferantur, qua religione expeti, qua diligentia conquiri, qua cautione cuſtodiri, qua veneratione exhiberi, quibus oſculis contingi par eſt, quas communi vocabulo Reliquias appellamus; quoniam & antiquiſſimæ ſunt, & ſanctorum corpora, ipſiuſque adeo filij dei, ac liberatoris noſtri ſacratiſſima membra tetigerunt, aut ab ijs contacta ſunt, & diuinas continent efficientias? EPICTETI SE LIBRIS MOTVM, ET MONITVM, &c.] Lipſius in quadam epiſtola cent. 1. Miſcell. quaſi ἐκ τρίποδος, Ethnicorum ſcripta moralia ſecundùm diuina proſunt, & ſunt à deo. Laudat Hortenſium Ciceronis Auguſtinus Confeſſion. lib. 3. cap. 4. cuius lectione in alium virum, & multo meliorem mutatus eſt. Epicteti epitaphium à Gellio, & Macrobio recitatum appono, quod ipſemet ſibi ſcripſit, & ex quo, vt præfatur Gellius, latenter intelligas, non omnes dijs exoſos eſſe, qui in hac vita cum ærumnis luctantur: ſed eſſe arcanas cauſſas, ad quas paucorum potuis peruenire curioſitas.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτων.

Seruus Epictetus, mutilus quoq; debilis artus,
Pauperieq; Irus: dis & amicus eram.

Animi magnitudinem, dolorisque tolerantiam, vt in Anaxarcho & Socrate, ita in Epicteto commendat Nazianzenus, Inuect. 1. & rurſum epiſt. 64. ſic loquens. Epicteto autem crus fractum. Quod cum frangeretur, velut in alieno corpore philoſophabatur, citiuſque crus perfractum eſſe viſum eſt, quam ipſe vim doloris perſenſiſſe. Denuo in Iambicis eius magnanimitatis, & conſtantiæ meminit.

Crus fractum Epicteto narras prius,
Quam vi doloris ederes verbum indecens,
Namq; aſſerebat ille (ſic accepimus)
Seruum eſſe corpus, liberam mentem ſuam.

Fractum porrò illi crus, neſcio à quo tyranno, à quo in vinculis eſt habitus. Hinc eius claudicatio.

Cap. VIII. Ex Epicteto ὡραῖα, ſeu ſpecioſè dicta, & præcepta.

I. *Ad vltimum finem ſemper reſpiciendum.*

QVemadmodum in nauigatione, ſubducto nauigio, ſi aquatum exieris, obiter fortaſſis etiam cochleam colliges, aut bulbum; animo autem in nauigium intento eſſe oportet, ac continenter ſollicito, ne gubernator vocet, ac tum illa omnia relinquere, vt ne vinctus tanquam ouis in nauim conijciaris. Ita etiam in vita, ſi tibi vice cochleæ, aut bulbi detur vxorcula, & puer, nihil impediet. At ſi gubernator vocarit, curres ad nauim, relictis illis omnibus, neque reſpicies. Quod ſi ſenex es, caue vnquam à naui recedas longius, ne quando vocatus deficias. cap. 12. Enchiridij.

II. *Nihil*

Digitized by Google

II. *Nihil verè amittimus, ſed reddimus.*

Nunquam te quidquam perdidiſſe dicito, ſed reddidiſſe. Filiolus obijt? redditus eſt. Prædium eſt ereptum? an non id quoque eſt redditum? At improbus eſt, qui eripuit. Quid id tua refert, per quem is qui dederat abs te repetiuerit? Sed quamdiu conceſſerit, tanquam alienum id curato, vt cauponam viator. cap. 15.

III. *Philoſophiæ, aut virtutis ſectator vulgi ludibria contemnat.*

Sapientiæ ſtudium ſuſcipere cupis? ſtatim para, quaſi futurum ſit, vt deridearis: vt multi te ſubſannent; vt dicant, te ſubitò philoſophum extitiſſe: vt rogent, vnde ſupercilium iſtud? Tu autem ſupercilium ne habeto: ea verò, quæ optima tibi videbuntur ſic teneto, quaſi à deo ſis in ea ſtatione collocatus. Cæterùm, memento te, ſi in eodem ſtatu permanſeris, ijs tandem admirationi fore, qui te prius deriſerunt. Sin eis ſuccubueris, dupliciter fore deridendum. cap. 29.

IV. *Περιαυτολογία fugienda.*

In familiaribus congreſſionibus abſit facinorum, aut periculorum tuorum prolixa, & immodica commemoratio. Nec enim, vti tibi iucundum eſt tuorum certaminum meminiſſe: ſic & alijs ſuaue eſt, ea quæ tibi acciderunt audire. cap. 53.

V. *Obſcœna ne audiamus.*

Periculoſum eſt etiam ad orationis obſcœnitatem progredi. Cum igitur tale quippiam inciderit: aut (ſi feret opportunitas) obiurgabis eum, qui ſermonem illum iniecerit: aut taciturnitate ſaltem, & rubore, vultuque oſtendes, eam orationem tibi diſplicuiſſe. cap. 55.

VI. *Voluptatem contemnere, quam admittere præſtat.*

Si voluptatis alicuius imaginem animo conceperis, moderare tibi, ne ab ea mouearis: ſed & rem examina, & tibi ipſe deliberandi præbe ſpatium. Deinde vtriuſque temporis memento, tum eius, quo voluptate perfrueris; tum eius, quo percepta iam voluptate dolebis, teque ipſe obiurgabis, atque his illa confer. Si abſtinueris, fore vt gaudeas, teque ipſe collaudes. Quod ſi tibi ſuſcipiendæ rei videbitur tempus, caue ne te vincant eius blanditiæ, & ſuauitates, & illecebræ. Sed illud oppono, quanto præſtantior ſit talis victoriæ conſcientia. cap. 36.

COMMENTARIVS.

Ad I. Vltimus finis, ac ſcopus Chriſtianorum eſt deus, ad quem colendum, ac fruendum conditi ſumus. Nauigatio noſtra eſt honeſtè viuendi ſpatium, à natura nobis præſcriptum, & à deo præfinitum, atque conceſſum. Ipſe nauis gubernator eſt deus. Hunc finem ante oculos habere, & in omni actione noſtra ſollicitè intueri debemus; nempe vt placeamus deo, & ne quod exſpectamus, nobiſque promiſſum eſt, æterno præmio excidamus, etiamſi aliquando ſubducto nauigio aquatum deſcendentes, conchas obiter legamus, hoc eſt, aliquid iucunditati, & luſui demus, timentes ſemper, ne gubernator ad nauim, ad ſeria ſcilicet nos reuocet. Quod cum fecerit, ludicris omnibus relictis, ad ſeria recurrendum, & ad deſtinatum portum contendendum eſt. Si ætate longius proceſſerimus, eò magis cauendum erit, ne à naui longius recedamus, & nos in voluptates vitioſas effundamus: non enim facile gubernatore reuocante ad conſuetum curſum redibimus.

Ad II. Nec corpus, nec animus, nec aliarum rerum quidquam eſt in noſtra poteſtate. Tantummodo ad vſumfructum à deo nobis impertita ſunt. De hoc themate multa ſapienter Philo Hebræus, lib. de Cherubim, cuius verba tibi annumeraui in Symbolis meis, quas collegi in 1. Æneid. ad illum verſum Poetæ: *Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras.* Deus itaque dominus eſt omnium, Pſalm. 23. *Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi qui habitant in eo.* Quamobrem conſequens eſt, vt ſi nihil noſtrum eſt, nihil etiam noſtrum amittamus; ſed ei, cuius nos, & omnia quæ noſtra appellamus ſunt, reddamus. Si huic præcepto pareremus, quam ſæpe inutilibus triſtitijs, & queſtibus vacaremus? Nunc nihil tam crebrum in ore eſt, quam meum, tuum, ſuum, noſtra, veſtra, cum tamen dei ſint omnia, quæ in cælo, & ſub cælo ſunt. Ille poſſeſſor eſt, ac dominus, nos fructuarij. VT CAVPONAM VIATOR.] Viator in cauponam diuertens, vbi ſe vini potu ad neceſſitatem refecerit, & vires ad ambulandum inſtaurauerit, lætior diſcedit, cauponam alijs ad ſe ſimiliter reficiendos relinquit: ſic nos facere oportet, cum quid noſtrarum, vt putamus, rerum amiſerimus, earundum vſum alijs quoque non inuitè permittentes: nec quærere qualis ſit, per quem deus, quod illius erat, repetiuerit. & gratias agere, quod eius vſum tamdiu nobis indulſerit. Videbat iſtuc Iob patientiſſimus, cum tot bonis priuaretur, ac ſolum hoc verbum ederet, cap. 1. *Dominus dedit, dominus abſtulit: ſit nomen domini benedictum.*

Ad III. Sapientia à bonitate ſeiuncta non eſt: & qui ſapientes, ijdem quoque boni reperiuntur. Coniungit iſta duo Horat. epiſt. 4. lib. 1.

An tacitum ſyluas inter reptare ſalubres,
Curantem quidquid dignum ſapiente, bonoq́; eſt.

Et epiſt. 16.

Vir bonus, & ſapiens audebit dicere.

Nec Cicero in Off. ſeparari patitur, qui perniciosum cenſet alios bonos, alios ſapientes exiſtimari. Iam virtutem vt nimis arduam, ac difficilem vulgus auerſatur, eiuſque ſtudioſos quaſi inani labore ſeſe macerantes irridet, quos tamen, cum in eodem curriculo perſeuerantes animaduertit, admirari, & laudare poſtea ſolet, vt dictum eſt cap. 3. Iubet igitur Epictetus alacriter ad virtutem, quam philoſophia docet, incumbere, vulgi ſermunculis oppedere. Multi te derident, dicebatur Diogeni, tum ille: at ego non derideor: hoc eſt, ego ipſorum deriſionibus nihil moueor, nec pili vnius facio. Ergo qui ſeſe philoſophiæ præceptis informandos dedunt, vitamque philoſophiæ dignam exigunt, ijdem cum virtute commercium habeant neceſſe eſt, ſine qua bonus eſſe, haberique nemo poteſt. QVASI A DEO SIS IN EA STAT. COLLOCAT.] Meretur deus, vt quidquid imperauerit, ei perfectè obediatur: bonum quippe noſtrum ſemper reſpicit; &, vt bonus imperator, bene vult ſuo militi, in quacunque illum ſtatione collocarit. DVPLICITER FORE DERIDEND.] Si in progreſſione laſſus arena ceſſeris, tanto magis irrideberis, & ſubſannaberis. Nos Chriſtiani huiuſmodi milites imbelles, ac fugitiuos dicere conſueuimus non computaſſe ſumptus, qui ad turrim ædificandam, ac perficiendam ſunt neceſſarij, ac proinde meritò illudi à ſuclamantibus, *hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare.* Huiuſmodi æſtimandi ſunt, qui Religioſorum inſtituta lubentes amplexantur, & aliquandiu in ijſdem procedunt; tandem mundi, & carnis blandimentis, & cacodæmonis oppugnationibus victi dant manus, & anguſta via poſt habita, latam, quæ ducit ad perditionem, ingrediuntur. Quamobrem vulgus Philoſophos irrideat, & conuicijs appetat, cauſſam reddit Dio Pruſeus, orat. 71. quia non eadem ſecum admirantur, & honorant, & ipſos pro rudibus, miſeris, & fatuis habeant, planeque contemnant. Quò pertinent Cleanthis Stoici elegantes verſiculi, apud Clement. ſtromat. lib. 5.

μὴ πρὸς δόξαν ὅρα ἐθέλων σοφὸς αἶψα γενέσθαι,
μηδὲ φοβοῦ πολλῶν ἄκριτον, καὶ ἀναιδέα δόξαν.
οὐ γὰρ πλῆθος ἔχει συνετὴν κρίσιν, οὔτε δικαίαν,
οὔτε καλήν, ὀλίγοις δὲ παρ' ἀνδράσι τοῦτο κεν εὕροις.

Nec ſpectes famam, dum vis ſophus eſſe repente,
Terreat amentis nec te ſententia vulgi.
Iudicium ſapiens, & iuſtum non habet vllum
Vulgus, & in paucis vix hoc reperire licebit.

Ad IV.

Digitized by Google

Ad IV. Noti ſunt verſiculi, ex diſtichis, vt vocant, Catonis.

Nec te collaudes, nec te culpaueris ipſe,
Hoc faciunt ſtulti, quos gloria vexat inanis.

Extat libellus Plutarchi, Quo pacto quis ſemet ſine inuidia laudet, ex cuius principio pauca aduerſus περιαυτολογίαν huc transferamus. *Vt quiſpiam de ſeipſo dicat apud alios, quaſi aliquid ſit, aut aliquid poſſit, ſermone quidem moleſtum eſſe, ac illiberale pronuntiant omnes, facto autem non multi huius rei iniucunditatem effugerunt, ne inter eos quidem, qui vituperant. Cumq́; laus ab alijs impertita iucundiſſima auditu res eſt: ſi quis autem ſemetipſum laudet, alijs odioſiſſima. Primum enim eos qui ſeſe laudant impudentes exiſtimamus: quum conueniret eos erubeſcere, etiamſi ab alijs laudarentur. Deinde, iniquos, quod ſibi ipſi tribuant, quæ eos ab alijs accipere oportebat. Tertio, quod aut ſi tacemus moleſtè ferre, ac inuidere videmur: aut ſi hoc metuimus, cogamur præter animi ſententiam pariter laudare, ferreq́; teſtimonium, quod adulationi illiberali magis conuenit, quam honori, nempe, ſi ſuſtinemus laudare præſentes.* Themiſtius orat. 1. Nulla res adeo auditu intolerabilis eſt; vt ſuiipſius commendatio, &c. pag. 33. & M. Tullius eundem ſcopum feriens. Deforme eſt etiam de ſeipſo prædicare: & cum irriſione audientium imitari militem glorioſum, puta, apud Plautum, & Terentium.

Ad V. Qui obſcœnis vel diſſerendis, vel cogitandis, vel audiendis, vel legendis delectatur, non incredibile eſt, eum quoque obſcœna patraturum, ſi fuerit occaſio. Præcipue autem fugienda eſt adoleſcentibus omnis, quamuis paucorum verborum laſciuia, ac turpitudo: fumo enim apud eos flamma eſt propior, & ad refutanda Cupidinis iacula imbecillior animus. Quadrupliciter obſcœna garrientibus occludi linguam poſſe oſtendit Epictetus. Si (data tamen opportunitate) obiurges impudica effutientem; ſi taceas; ſi erubeſcas; ſi vultu faſtidium indices.

Ad VI. De voluptate carnis (vt ſacri ſcriptores loquuntur) quæ homini cum brutis animantibus communis eſt, hæc potiſſimum accipienda ſunt, & de eiuſdem effictis in mente ſimulacris, quæ ex incauto, & curioſo mulierum, formoſarum præſertim aſpectu oriuntur. Itaque conſilium eſt, vt monet Lucretius lib. 4. fugitare *ſimulacra, ac pabula amoris, Vlcus enim viueſcit, & inueteraſcit alendo.* Addam Muſonij ἐνθυμημάτιον, vt Gellius appellat, lib. 16. cap. 1. præclaram vtique, & literis aureis exarandam ſententiam, paulò antea quoque opportunè poſitam, ἄν τι πράξῃς καλὸν μετὰ πόνου, ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει· ἄν τι ποιήσῃς αἰσχρὸν μετὰ ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται, τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει. Si quid egeris honeſtum cum labore, labor quidem deſinit, honeſtas permanet. Si quid verò turpe cum voluptate, voluptas abit, turpitudo remanet. Ex Catonis oratione quadam ſimile quiddam idem Gellius ſubiungit, nempe hoc. *Cogitate cum animis veſtris, ſi quid vos rectè per laborem feceritis, labor ille à vobis cito recedet, benè factum à vobis dum viuetis non abſcedet. Sed ſi qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas citò abibit: nequiter factum illud apud vos ſemper manebit.* Bis, ter quod pulchrum.

Cap. IX. Quænam laudabilia in veteribus Romanis.

IN antiquis illis Romanis hæc laudari poſſunt. Summus amor patriæ, ac Reipub. pro qua tuenda, & conſeruanda non modò externa bona nihili pendebant, eorumque iacturam libenter faciebant, vt mallent eſſe pauperes in diuite Repub. quam diuites in paupere: ſed etiam ſanguinem ipſum, & vitam profundere non dubitabant. Deinde ſummum ſtudium, & obſeruatio ciuilis iuſtitiæ, atque humanæ fidei tam domi quam foris: quam erga exteros, quam ſuos ciues, immo hoſtes ipſos. Magnitudo præterea animi, & conſtantia, etiam cum vincebantur inuicti, & in maximis cladibus erecti, & excelſi. Denique eximia, & excellens prudentia in populis regendis: admirabilis diſciplinæ militaris excellentia, de qua multa apud Ioſeph. de bello Iudaico, lib. 3. cap. 3. Habes etiam lib. 1. Macchab. cap. 8. virtutes Romanorum egregiè commendatas. Et Romanos celebrat Salluſt. procemio Catilinar. Coniurat. quod magis dandis, quam accipiendis beneficijs amicitias comparabant. Dionyſ. lib. 2. ſcribit. Nihil mirandum, ſi Romanis contingerent ſemper fælices bellorum exitus: quippe qui arma, niſi iuſtis de cauſſis ſumpſerint, quod illis præcipuè fauorem deorum conciliarit in rebus dubijs. Non deſunt qui ſcribant imperij, & virtutum

Digitized by Google

larem fuiſſe Romam. Sidonius appellat Romam legum domicilium, gymnaſium literarum, curiam dignitatum, verticem mundi, & patriam libertatis, lib. 1. epiſt. 6. Hæc ex Coquæo in Auguſtini ciuitat. lib. 2. cap. 2.

COMMENTARIVS.

Mirantur eruditi quidam, nec iniuriâ, omnes exterarum gentium, nationumque ſcriptores res Romanas longe maiore diligentia percenſere, & pluribus efferre laudibus, quam Romani ipſi, ac Latini. Et verè, ſi quis Græcorum hiſtorias cum Romanorum rebus geſtis, triumphis, & inſtitutis comparet, has virorum, illas puerorum quodammodo iudicabit. SVMMVS AMOR PATRIÆ, AC REIPVB.] Pro qua primus exactis Regibus Conſul Iunius Brutus filios ſuos, coniurationis compertos, ad palum nudatos deligari, virgis cædi, & ſecuri percuti, vultu nihil mutato præſens aſpicere potuit. Liuius lib. 2. Factum hoc extulit Virgil in 6.

Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Vltoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſæuaſque ſecures
Accipiet, natoſque pater noua bella mouentes
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix. vtcunque ferent ea facta minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.

Ipſe Brutus cum Arunte Tarquinij Superbi expulſi filio in acie concurrit, & pro patria occubuit. Liuius ibid. & Valerius lib. 5 cap. 6. Eandem laudem meruit Curtius nobiliſſimus adoleſcens, qui vnà cum equo, medio in foro, in vaſtum, ac repentinum terræ hiatum deſilijt. Liuius lib. 7. Duo Decij, pater, & filius bello Latino, cum Romanam aciem inclinatam, ac pæne iam proſtratam cernerent, capita ſua pro ſalute Reipub. deuouerunt, ſeque in agmen hoſtium immittentes oppetierunt. Liuius lib. 10. Cic. in Catone. Hos intelligit 2. de Nat. deor. At vero, inquit, apud maiores tanta vis religionis fuit, vt quidam imperatores etiam ſeipſos dijs immortalibus, capite velato verbis conceptis pro Repub. deuouerint. Vniuerſa ciuitas, quanto, & quam æquali amore patriæ flagrauerit, cum 2. bello Punico exhauſtum eſſet ærarium, præclariſſimo exemplo declarat, & Liuius lib. 24. & Valer. lib. 5. cap 6. NON MODO EXTERNA BONA] Bello contra Antiochum, in quo 50. hoſtium millia cæſa, 9. capta, Romani captas ciuitates inter ſocios diuiſere, aptiorem gloriam, quam poſſeſſiones voluptuarias iudicantes: Quippe victoriæ gloriam Romano nomini vindicandam, opum luxuriam ſocijs relinquendam. Iuſtin. lib. 31. De Paulo Æmilio, qui de Perſe Macedonum rege triumphauit, Cic. Off. 2. Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potitus eſt Paulus. Tantum in ærarium pecuniæ inuexit, vt vnius Imperatoris præda finem attulerit tributorum: at hic nihil in domum ſuam intulit, præter memoriam nominis ſempiternam. Imitatus patrem Africanus, nihilo locupletior Carthagine euerſa. Quid? qui eius collega in cenſura fuit L. Mummius, nunquid copioſior, cum copioſiſſimam vrbem (Corinthum) funditus ſuſtuliſſet? Italiam ornare, quam ſuam domum maluit. Quanquam Italia ornata, domus ipſa mihi videtur ornatior. Et in Catone. Curio ad focum ſedenti magnum auri pondus Samnites cum attuliſſent, repudiati ab eo ſunt: non enim aurum habere præclarum ſibi videri dixit; ſed aurum habentibus imperare. SVMMVM STVD. ET OBSERVAT. CIVILIS] Iuſtitiæ aduerſus hoſtem conſeruatæ ſingulare exemplum eſt Camilli Conſulis, quo Faliſcos obſidione premente, magiſter ludi turbam puerorum nobiliſſimorum, per ſpeciem foras ambulandi in caſtra Romanorum perduxit. Quibus interceptis, certum erat Faliſcos poſitis armis ſeſe noſtro Imperatori tradituros. De ea re Senatus cenſuit, vt pueri vinctum magiſtrum virgis cædentes, in patriam remitterentur. Qua iuſtitia animi eorum ſunt capti, quorum mœnia expugnari non poterant: namque Faliſci beneficio magis, quam armis victi, portas Romanis aperuerunt. Valer. lib. 6. cap. 5. Liuius lib. 5. Plutarch. in Camillo. Aliud, & quidem maximum iuſtitiæ exemplum eſt in hoſtem conſtitutum, inquit Cicer. lib. 1. de Off. cum à Pyrrho perfuga ſenatui eſt pollicitus, ſe venenum regi daturum, & eum necaturum: ſenatus, & C. Fabricius perfugam Pyrrho dedidit. Ita ne hoſtis quidem, & potentis, & bellum vltro inferentis cum ſcelere interitum approbauit.

ATQVE

Digitized by Google

ATQVE HVMANÆ FIDEI TAM DOMI, QVAM, &c.] Æterna dignum memoria ſeruatæ fidei erga hoſtem exemplum, ac documentum præbuit M. Attilius Regulus, qui primo bello Punico, cum de captiuis commutandis Romam miſſus eſſet, iuraſſetque ſe rediturum ni impetraſſet, primùm vt venit, captiuos reddendos in ſenatu non cenſuit: deinde cum retineretur à propinquis, & ab amicis, ad ſupplicium redire maluit, quam fidem hoſti datam fallere. Cic. 1. Off. & iterum fuſius lib. 3. Silius lib. 6. Prætulit hunc Catoni Vticenſi Auguſtin. vt docuimus lib. 2. c. 2. MAGNITVDO PRÆT. ANIMI, ET CONSTANT. &c.] Opportunè rurſum proferemus quæ ante protulimus verba ex præfat. 1. Tuſculan. hæc nimirum, Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta conſtantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt ſit cum maioribus noſtris comparanda? Verùm hæc omnia ſingillatim exemplis ex Romana hiſtoria petitis illuſtrare velle, otio foret abuti, & litteris.

ETIAM CVM VINCEBANT. INVICTI, &c.] Cum poſt Cannenſem cladem Annibal ad vrbem acceſſiſſet, & in agro Romano caſtra metaretur, quidam ciuis Romanus agrum ſuum proſcripſit, & emptorem inuenit, eum ipſum agrum, inquam, in quo Annibal ſtatiua poſuerat, vendidit, nihil ob id pretio diminuto. Ipſo quoque cum armis ad mœnia vrbis ſedente, Romanos milites ſub vexillis in ſupplementum Hiſpaniæ profectos audiuit. Liuius lib. 26. ADMIRABILIS DISCIPLINÆ MILITARIS.] Vide cap. 12. lib. 6. cuius titulus, Romanæ militiæ laus. NVNQ. ARMA, NISI IVSTIS DE CAVSSIS.] Iuſta bella ſolent definiri, quæ vlciſcuntur iniurias, ſi gens, vel ciuitas plectenda eſt, quæ vel iudicare neglexerit, quod à ſuis improbè factum eſt; vel reddere debet quod ablatum eſt. Cic. 1. Off. Ex quo intelligi poteſt, nullum bellum eſſe iuſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur; aut denuntiatum ante ſit, & indictum. Et paulo ante. Quare ſuſcipienda quidem bella ſunt, vt ſine iniuria in pace viuatur. Lege Onoſandri strateg. cap. 4. & Valtrin. noſtrum de re militari veter. Romanor. lib. 1. cap. 8.

ET PATRIAM LIBERTATIS.] Cic. 6. Philipp. Aliæ nationes ſeruitutem pati poſſunt: pop. Romani propria eſt libertas. In deſcriptione clypei, quem Vulcanus fabricauit Æneæ, lib. 8. ſunt iſti verſus, quibus in Romanis Troianorum poſteris ardens ſtudium partę ſemel libertatis oſtenditur.

Nec non Tarquinium eiectum Porſenna iubebat
Accipere, ingentiq́; vrbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.

Cap. X. Triſtes Kalendæ, Kalendarium, Kalendarij.

ITa vocat Horat. ſat. 1. lib. 1. triſtes videlicet debitoribus, quibus Kalendis vſura erat perſoluenda. Ouid. eandem pæne ob cauſſam celeres nominat, celerius enim veniunt, quam illi optarunt.

Qui puteal, Ianumq́; timet, celereſq́; Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua ſumma ſui.

Solebant etiam fœneratores Kalendis ad vſuram dare mutuam pecuniam, Horat. Ode. 2. Epod. de Alphio quodam fœneratore.

Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quærit Kalendis ponere.

Hinc Kalendarium pro libro fœnebris pecuniæ creditæ, ſeu codice, in quem nomina debitorum referebantur. Seneca epiſt. 88. Diuitem illum putas, quia in omnibus prouincijs arat: quia magnus illi Kalendarij liber voluitur? Et lib. 1. de Benef.

cap. 2. Nemo beneficia in Kalendario ſcribit: nec auarus exactor ad horam, & diem debitorem appellat. Et lib. 7. cap. 10. Quid fænus, & Kalendarium, & vſura, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina? Tertullian. de habitu muliebri ſub finem. Graciles aurium cutes Kalendarium expendunt, & ſiniſtra per ſingulos dies de ſacris ſingulis ludit. Hinc etiam apud Iureconſultos in Kalendarium verſa pecunia dicitur, quæ nominibus, & fœnore occupata eſt. Et pecuniæ Kalendarijs deſtinatæ, id eſt, nominibus faciendis. Rurſus, qui pecunias fœnori ponebant, & collocabant, Kalendarios, qui Idibus relegebant, Iduarios dictos fuiſſe Pithæus putat, Aduerſar. 2. cap. 4. additq; ex antiquo Gloſſario, hanc fœneratorum olim conſuetudinem fuiſſe, vt vltra ſtatum Kalendarum diem in Idus concederent dilationem. Itaque fieri ſolitum, vt quæ in Kalendas fœnerauerant, Idibus demum reciperent, & relegerent. Notauit id Gloſſarius ad verba Ciceronis in 1. Catilinar. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus ſenties. Adi præterea Briſſon. lib. 3. de Verbor. ſignificat.

NOTÆ.

Kalendæ ſcripſi, prima litera græca, cum ſit vox græco fonte cadens, nempe à *καλῶ* voco; & quod ita viros quoſdam doctos ſcribere obſeruarim. De Kalendis Nonis, & Idibus agit Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 15. Quanquam autem nomen græcum eſt, tamen Græci primos menſium dies *νεομηνίας*, & contractè *νουμηνίας*, à noua luna vocant, quod olim menſem à pleni lunio, ſeu noua luna inchoabant: alioquin *νουμηνία* potius in nouas incidit. Græci igitur ijs carent, vnde Ouid. 1. Faſtor. Auſonius appellat. Et cum quippiam ad Kalend. græcas futurum dicimus, nunquam futurum intelligi volumus. Idem Ouid. Iunoni ſacras affirmat. *Vendicat Auſonias Iunonis cura Kalendas.* Hinc à Laurentibus Kalendaris dicebatur, qui & omnibus Kalendis illi, vt auctor eſt Macrobius, ſacrificabant.

In Moſtellaria Plautus Daniſtam, hoc eſt, fœneratorem inducit, cuius hæc querela eſt.

Sceleſtiorem ego annum argento fænori
Nunquam vllum vidi, quam hic mihi annus obtigit.
A mane ad noctem vſq; in foro dego diem,
Locare argenti nemini nummum queo.

Infrà fœnus ſic importunè exigit, vt flagitatores ſolent.

Cedò fænus, redde fænus, fænus reddite,
Daturin' eſtis fænus actutum mihi?
Date mihi fænus.

Reſpondet Tranio ſeruus Teuropidis ſenis, cuius filius Philolaches nepos abſente patre pecuniam fœnori ſumpſerat.

————— fænus illic, fænus hic.
Neſcit quidem niſi fænus fabularier
Veterator: neq; ego tetriorem belluam
Vidiſſe me vnquam quemquam, quam te cenſeo.
————— TV. Obſecro hercle te, iube
Obijci argentum huic ob os impura bellua.

Teurop. Iubeam? TV. *Iube homini argento os verberarier.* Dan. *Perfacile ego ictus patior argenteos.*

Cap.

Cap. XI. Nomina dierum hebdomadis.

Auſonius Eidyllio 15.

Nomina quæ ſeptem vertentibus apta diebus
Annus habet, totidem errantes fecere planetæ:
Quos indefeſſa voluens vertigine mundus,
Signorum reliqua iubet in ſtatione vagari.
Primum, ſupremumq́; diem radiatus habet ſol.
Proxima fraternæ ſuccedit luna coronæ,
Tertius alloquitur Titania lumina Mauors,
Mercurius quarti ſibi vendicat aſtra diei,
Illuſtrant quintam Iouis aurea ſidera Zonam.
Sexta ſalutiferum ſequitur Venus alma parentem,
Cuncta ſupergrediens Saturni ſeptima lux eſt.
Octauum inſtaurat reuolubilis orbita ſolem.

Has communi gentilium ſermone vſurpatas appellationes Chriſtianæ fidei aſſertores abolere, earumque loco alias, religioni noſtræ congruentiores ſubſtituere conati ſunt. Solis certe diem Dominicum vocarunt. Cuius appellationis origo ſi à capite arceſſenda ſit, quos potius quam Apoſtolos ipſos auctores laudare debeam, non video. Etenim Apocalyp. 1. hæc verba leguntur. ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν κυριακῇ ἡμέρᾳ. Reliquos verò dies feriarum nomine nuncuparunt, diſcretis, ac diſtinctis prò numeri ordine earum appellationibus, feria ſecunda, feria tertia, &c. Harum vero nuncupationum auctorem Beda Silueſtrum Pontif. citat. Quod vt in dubium vocare non auſim, ita compertum habeo, τῆς τετράδος, πέμπτης, καὶ παρασκευῆς nominibus in hebdomadæ diebus exprimendis vſos eos, qui Silueſtrum longo interuallo anteceſſerunt. Sic Ignatius, Eccleſiæ Antiochenæ tertius poſt Petrum Epiſcopus, epiſt. ad Philippenſes quartam feriam τετράδα, ſextam autem παρασκευὴν nominat. Paraſceues quoque vocabulo in die Veneris ſignificando vſus eſt Tertullian. lib. 4. aduerſus Marcionem. Permanſiſſe vero, & ad poſteros eorum eaſdem appellationes manaſſe nunc oſtendam, &c. Barnab. Briſſon. de ſpectaculis in Cod. Theodoſij, pag. 25. Sabbati nomen in eo ipſo die deſignando vſurpaſſe Latinos ſcriptores reperio. Seneca lib. 15. epiſt. Accendere aliquem lucernas Sabbatis prohibeamus. Sueton. Tiberio cap. 32. Diogenes Grammaticus diſputare Sabbatis ſolitus. Idem Auguſto. Nec Iudæus quidem, mi Tiberi, tam diligenter Sabbatis ieiunium ſeruauit, quam ſeruaui ego hodie. Ouid. 1. Remed. *Nec pluuias opta, nec te peregrina morentur Sabbata.* Meminit & Sabbati Iuſtin. lib. 36. A requie autem nomen habet, quod poſt mundum ſex dierum ſpatio conſummatum, ſeptimo die Dominus ab operibus ſuis requieuerit. Idem Briſſon. pag. 17. 18. Cur autem feriæ dicti dies hebdomadarij, Eccleſia in Officio de S. Silueſtro cauſſam ſic explicat. Sabbati, ac Dominici nominibus retentis, reliquos hebdomadę dies feriarum nomine diſtinctos, vt iam ante in Eccleſia vocari cœperant, appellari voluit; quo ſignificaretur, quotidie clericos, abiecta cęterarum rerum cura, vni deo vacare prorſus debere.

NOTÆ.

Quod ſeptem ſtellis, quæ Planetarum nomen ſunt ſortitæ, quòd errent, & vagentur, à πλανᾶσθαι, Nigidio Figulo, apud Gellium errones, cum nihil minus faciant: ſed ſuo quæque motu conſtanter ad præſcriptum feratur, vt Cic. 2. de Nat. deorum docet, dies totidem hebdomadis attribuan-

buantur, Ægyptiorum inuentum, & per omnes mortales diuulgatum, receptumque, veteribus tamen Græcis ignotum, duplicem rationem ex Dione profert Politian. Miſcellan. c. 8. quas quoniam obſcuræ ſunt, captuque difficiles, omittamus. Ac cæteri quidem dies planetarum ſuorum nomen etiam hodie retinent, dies Lunæ, dies Martis, Mercurij, &c. duo amiſerunt, Dominicus Solis, Sabbati Saturni. Dominici meminerunt Sozomenus, Hieronymus: Sabbati Dio. Frontinus in ſtrategematis, & Tibullus eleg. 3. lib. 1. meminerunt diei Saturni, Tertullian. in Apololeg. Gaudentius, Fauſtus Mileuitanus, cuius hæc verba: placet ſuſcipere Sabbatorum (forte Sabbatariorum ſic enim Iudæi à Martiale dicuntur, *Nec ieiunia Sabbatariorum*) otium & manus Saturniacis inſertare catenis. Mutationis autem nominum antiquorum in iſta duo, quibus nunc Chriſtiani vtimur, auctor fuit Conſtantinus M. vt in græca eius laudatione retulit Nicephorus. Ex Politiano horum pleraque. De ſeptimana, & Sabbato, & diebus vertentibus adi etiam Eliam Vinetum in idem Auſonij eidyllium.

Cap. XII. Animaduerſiones in milites.

VT multa militum præmia, de quibus diximus ſupra lib. 2. c. 7. (verba pono Steuechij in Vegetium) itidem & variæ in eoſdem fuerunt animaduerſiones, aliæ leniores, aliæ acerbiores. Quædam enim tantum ignominioſæ erant, alias præter ignominiam etiam detrimenta comitabantur.

Leuiores pœnæ, & ignominioſa duntaxat.

STIPENDIO PRIVARI, quā pœnam qui patiebantur, dicebantur Ære diruti. AD HASTÆ DATIONEM CONDEMNARI. Feſtus. Cenſio haſtaria dicebatur, cum militi mulctæ nomine, ob delictum militare indicebatur, quod haſtam daret. TENDENDI LOCVM MVTARE. IN ITINERE CVM IMPEDIMENTIS ITER FACERE. EXTRA OPPIDVM HIBERNARE. CIBVM STANTEM CAPERE. FOSSAS FODERE. STIPENDIA PROROGARI. DISCINCTOS DESTITVI. HORDEO PASCI. VITE VERBERARI. SANGVINEM MITTI. De hoc puniendi genere Gellius lib. 10. c. 8. quē refutat Muret. in Varijs. Falsò enim putauit id factū, quod minus ſani viderentur omnes qui delinquerēt, ob idque tali purgatione egerēt. Fuit quoque inter pœnas leuiores. MVLCTA PECVNIARIA. MILITIAE MVTATIO, qualis eſt equiti equum adimi, & in peditum numerum referri. A CASTRIS SEGREGARI, ad caſtella ſcilicet, ad vrbes muniendas, ſeruandaſque.

Pœnæ grauiores.

VIRGIS CÆDI. Vide quoque Frontin. lib. 4. Strategem. c. 1. LINGVÆ ABSCISSIO. Id genus pœnæ irrogatum apud Ægyptios militibus, qui hoſtibus conſilia ſuorum prodidiſſent; Diodorus Siculus lib. 2. c. 3. MANVVM AMPVTATIO, CRVRVM EXSECTIO. Ammianus lib. 23. Signa propria quiſque ſequatur, ſciens, quod ſi remanſerit vſquam, exſectis cruribus relinquetur. IN SERVITVTEM ADACTIO. Imperator Alexander Seuerus, cum amiculā quandam à milite iniuria affectam audiſſet, exauctoratum militia, ſeruum ei dedit; vt ſuo illā labore paſceret. Lamprid. IN EXILIVM MITTI. VÆNIRE. FVSTE VERBERARI SECVRI PERCVTI. Item, DECIMATIO. VICESIMATIO. CENTESIMATIO. IN CRVCEM TOLLI. AD BESTIAS DAMNARI. CAPITIS POENA multas ob cauſſas militibus irrogata eſt. Primum transfugere volentibus, vallum tranſcendentibus, aut per murum caſtra ingredientibus, ſeditionem atrocem concitantibus: imò & rem qualē qualem à duce prohibitā facientibus. Capite itē plectuntur, qui præpoſito manum inferunt: qui aduerſus ducem, vel præſidem contumaces ſunt: exploratores, qui ſecreta hoſtibus nuntiant. Itē caligati, qui metu hoſtium languorem ſimulant. Item qui commilitonem gladio vulnerant.

Digitized by Google

nerant: nam ſi lapide tantùm, militia reijciuntur: qui præpoſitos ſuos cum poſſunt, non protegunt: nam hi in pari cauſſa factoribus ſunt. Item qui excubias deſerunt. Adhibita etiam poſt capitalem animaduerſionem SEPVLTVRÆ PRIVATIO. Fuit etiam in pœnis acerbioribus LEGIONARIORVM GLADIIS CONCIDI. VIVOS COMBVRI. SVB CRATE NECARI. Quod genus ſupplicij ſcitè expreſſerũt verſiculi Plautini Pœnulo.

AG. Quid ait, aut orat? expedi.
MI. Sub cratim vt iubeas ſeſe ſupponi, atq; eò
Lapides imponi multos, vt ſeſe neces.

LAPIDIBVS OBRVI. SAGITTIS EMINVS CONFIGI. CARPENTO TRAHI. Illud nihilominus in genere notandum eſt, militaria delicta, vt & in cæteris, augeri dignitate, gradu, ſpecieq; militiæ; minui autem ratione tyrocinij. Hæc Steuech. ad Veget. lib. 3. c. 4. qui nonnullas fuſius exponit.

COMMENTARIVS.

De iiſdem pœnis Petrus Faber, ſemeſtrium lib. 1. c. 17. & 18. Ibidem, militare delictum propriè quod quis vti miles admittit, in exercitu ſcilicet, aut in caſtris. Et hoc quidem caſtrenſe peccatum, cum Vopiſco in Aureliano dicere poſſumus. Quæ peccata Romani puniuerunt ſeueriter, vt virtutem honorarunt liberaliter; vt pœnarum formido licentiam militarem compeſceret: tametſi pro delicti ratione alij leuius, alij acerbius plectebantur, niſi quis etiam in leue delictum vel tertiò incidiſſet. Bene autem Leo Imp. in Apparatu Bellico, cap. 20. Paragraph. 4. monet militum delicta leniter, ac ſedato animo ferenda, neque iudicia nimis ſeuera, crudeliaque facienda, vt ne communis dolor in magnam perturbationem & ordinis confuſionem illos conijciat: ſed pedetentim in auctores flagitiorum animaduertendum. Præterea de pœnis militaribus accuratiſſimè diſſerit Ioannes Antonius Valtrinus noſter, cap. 8. lib. 6. de re militari veterum Romanorum. Et Lipſius de Militia Rom. lib. 5. cap. 18.

Pœna leuiores.

STIPENDIO PRIVARI.] Stipendium, ſeu æs illud in fiſcum, non in ſacculum militis diruebatur, qua pœna potiſſimùm infrequentes mulctabantur, & pars quoque prædæ negabatur. Liuius lib. 3. Prædam omnem ſuo tantum militi dedit: conſularem exercitum, ipſumque conſulem increpans: carebis, inquit, prædæ parte miles ex eo hoſte, cui tu prope præda fuiſti. AD HASTÆ DATIONEM CONDEMNARI.] Qua re intelligebatur illum exauctorari, & omne ius armorum vſurpandorum amittere. Vnde contra viri fortes ea donari, & captiui ſub ea venire ſolebant. TENDENDI LOCVM MVTARE.] Extra vallum tentoria habebant. Frontin. lib. 4. Octacilius Craſſus Coſ. eos qui ab Hannibale ſub iugum miſſi redierant, tendere extra vallum iuſſit: vt immuniti aſueſcerent periculis, & aduerſus hoſtes audentiores fierent. IN ITINERE CVM IMPED. ITER. FACERE. Ammianus lib. 25. Adeptis ſignis, haſtiſque diffractis omnes eos, qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta, & ſarcinas, & captiuos agere iter impoſuit. HORDEO PASCI.] Liuius lib. 37. Cohortibus, quæ ſignum amiſerant, hordeum dari iuſſit. Huius pœnæ teſtes ſunt etiam Sueton. in Auguſto, Plutarchus in Marcello & Polybius, Appian. de Cæſare in Illyrico. Reliquos ea æſtate hordeo, frumenti vice cibari iuſſit. Plin. lib. 18. cap. 7. gladiatores hordearios vocatos vult, quòd antiquitus hordeo victitarent. Quos Galenus lib. 1. de alimentis faba, & ptiſana vſos tradit. Notat Steuech. ad lib. 1. Vegetij, cap. 13.

VITE VERBERARI.] In ciues vite, in ſocios fuſte Romani animaduertebant, cum videlicet vno, alteroue ictu contenti, peccantes milites admonebant.

SANGINEM MITTI.] In repentino ac ſubito pauore eſt miſſio ſanguinis. Quare vt milites timiditatis, & imbelliæ arguerent Imperatores, mitti illis ſanguinem iubebant. Quod deinde in alijs

Digitized by Google

quoque militaribus delictis obtinuit. Sunt qui putent ideo miſſum pauitantibus ſanguinem, vt quem cum gloria pro patria fundere noluiſſent, cum dedecore amitterent. Quam Muretus affert rationem, eam refutat Lipſius de Milit Rom. lib. 5. cap. 18. Cenſet enim fuiſſe notam meritæ ſummæ, & vltimæ animaduerſionis, quam cum clementia remiſiſſet, ſpeciem tamen eius vſurpabat in pauculo ſanguine fundendo. MILITIÆ MVTATIO.] Vt cum eques inter pedites merebat. Legionarij item pedites ad leuem armaturam redigebantur, vel in aliarum legionum ſupplementa transſcribebantur.

Pœnæ grauiores.

VIRGIS CÆDI.] Verberatio virgarum quanquam dolorem faciebat, vitam tamen non tollebat, ſicut fuſtigatio. FVSTE VERBERARI.] Genus hoc caſtigationis Tarquinius ſuperbus, vltimus Romanorum rex primus induxit. Eutropius lib. 2. Impius Valens Orientis Imperator legem tulit, vt monachi militarent; nolentes autem per tribunos, & milites fuſtibus ad mortem pulſari iuſſit. DECIMAT. VICESIMAT. CENTESIMAT.] Capitolinus de Opilio Macrino Imp. Cum ſeditiones militares pateretur, multos ſæpe decimauit: aliquando etiam centeſimauit, quod verbum proprium erat illius, cum ſe clementem diceret, quando eos centeſimaret, qui decimatione, & viceſimatione digni eſſent. De decimatione legendus Petrus Faber Semeſt. lib. 1. cap. 18. De pœnis militaribus maioribus, & minoribus, ſeu mitioribus egit quoque Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 13. Hæc autem ſupplicia ſortitò cum irrogarentur, conqueri nemo poterat. Cic. pro Cluent. Statuerunt maiores noſtri, ſi à multis eſſet flagitium rei militaris commiſſum, ſortitione in quoſdam animaduerti, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. Nudabantur veſtitu, ad palum deligati virgis cædebantur, poſtmodum ſecuri percutiebantur.

N O T Æ.

In reliqua ſupplicia quod annotem nihil eſt. Pauca adnectam de animaduerſione Romanorum in deuictos hoſtes. Liuius lib. 1. poſtquam expoſuit quo pacto Tullus Hoſtilius Metium Fufetium proditorem duabus admotis quadrigis in currus earum diſtentum, equis in diuerſum concitatis dilacerari iuſſerit, hæc addit. Primum, vltimumque illud ſupplicium apud Romanos, exempli parum memoris legum humanarum fuit. In alijs gloriari licet, nulli genti mitiores placuiſſe pœnas. Ergo quos ſubegit, quibuſdam bellorum & ſeditionum auctoribus capite punitis, alios ſub iugum miſit; ſub corona vendidit: impenſas belli præſtare, ſtipendium, & frumentum conferre iuſſit: agro multauit, vrbibus ac libertate ſpoliauit, vectigales fecit. Quæ omnia veterum exemplis, & auctoritate confirmat Valtrinus noſter de militia Romana lib. 6. cap. 9. Multo autem magis Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 13. de mulctis militaribus maioribus, & minoribus.

Cap. XIII. Canis vocabulum pro conuicio, & maledicto.

IN Piſoniana Marci Tullij hæc ferme legas. Ego iſtius pecudis, & putidæ carnis conſilio ſcilicet aut præſidio niti volebam. Vbi Petrus Faber Semeſtrium lib. 1. c. 11. pro *carnis* legendum putat *canis*, cum dicat paulo poſt idem Cicero, His tu, Clodiane canis, inſignibus conſulatum declarari putas? Canis namque nomen genere fœminino frequenter apud Plautum, Horatium, Perſium, Claudianum, Senecã alioſque auctores bonos legere meminimus. Id autem in conuicio, & maledicto ponebatur apud veteres. Terent. Chremetem, & Gnathonem ſic loquentes facit inter ſe in Eunucho Ch. *Diminuam ego caput tuum hodie, niſi hinc abibis.* Gn. *Ain' vero canis? Siccine agis?* Horat. in maledicum quendam poetam, Ode. 6. Epod.

Quid immerentes hoſpites vexas, canis,
Ignauus aduerſum lupos?

Deme-

Digitized by Google

Demetrium Cynicum Veſpaſianus in itinere obuium ſibi poſt damnationem, ac neque aſſurgere, neque ſalutare ſe dignantem, oblatrantem etiam neſcio quid, ſatis habuit canem appellare. Suetonius Veſpaſiano, cap. 13. Menæchmus Soſicles apud Plautum ita mulierem alloquitur in Menæchmis.

Non tu ſcis, mulier, Hecubam quapropter canem
Græci eſſe prædicabant? Mul. non equidem ſcio.
Men. Quia idem faciebat Hecuba, quod tu nunc facis.
Omnia mala ingerebat, quemq; aſpexerat,
Itaq; adeo iure cœpta eſt appellari canis.

Paulus ad Philippens. cap. 3. βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας. Videte canes, videte malos operarios. B. Hieronymus adverſus Vigilantium. Huiuſcemodi oratores contra Apoſtolos perſonant: immò tam rabidi canes latrant contra Chriſti diſcipulos, & compluribus alijs locis. Nec ſatis apta mihi videtur illa pecudis, & carnis coniunctio apud Ciceronem: pecudis autem & canis arridet mihi, qui pecudum nomine oues, capras, boues, equos, mulos, aſinos, & ſues, non etiam canes, ac multo minus beſtias vt puta leones, vrſos, atque pantheras contineri de iuris auctoribus didicerim. Caninum prandium, in quo nihil vini bibitur, canes enim id faciunt. Gellius lib. 13. cap. vlt. Qua notione caninam cœnam à Plauto in Caſina nominatam cenſet.

NOTÆ.

Canum laudes multæ ſunt, quas nunc miſſas facio, cum præſertim alibi eas non tacuerim. Modò quæ in eodem animante, eiuſque natura diſplicent, ob quæ eiuſdem nomen in conuicijs, execrationibus, & maledicentia vſurpatur, in medium afferemus. Sunt igitur inuidi canes, & os obiectum rodere omnes cupientes, inuicem mordent. Sunt quoque immundi, quod epitheton Horatius illis tribuit, epiſt. 2. lib. 1. cum de poculo Circes loquitur, quo illa triueneſica ſocios Vlyſſis in beſtias conuertit, quem hauſtum ſapiens Vlyſſes recuſauit.

Sirenum voces, & Circes pocula noſti:
Quæ ſi cum ſocijs ſtultus, cupiduſq; bibiſſet,
Sub domina meretrice fuiſſet turpis, & excors.
Vixiſſet canis immundus, vel amica luto ſus.

Pleni ſunt pulicibus, ſeneſcentes præſertim fœda ſcabie operiuntur, rabioſi ſiunt, loca quamuis honorata & ſacra, nulla præſentium ducta ratione, egerie ſua, & vrina conſpurcant, & nihil minus, quam crocum & lilia olent. His de cauſſis ſimulacra ſunt impudentiæ, quâ in ſe cum dolore recognoſcens Helena, quia Paridem Troianum raptorem ſuum, & mœchum auſa fuit ſequi, *Pergama cum peteret, inconceſſoſq; hymenæos*, apud Homerum 6. Iliad. in colloquio cum Hectore κύνα, canem iteratò ſe appellat, & alibi κυνώπιδα, quam vocem impudentiæ, & inuerecundiæ notionem habere certum eſt. Achilles item Iliad. 1. in iurgio ad Agamemnonem.

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.
Vinolente, canis habens oculos, cor autem cerui.

Impudentem vt canem, timidum vt ceruum vocat. Impudentem, quia Briſeidem ſibi nullo iure, nec eius, tanti herois, & de Græcis tam bene meriti vllo reſpectu eripuerat. Iliad. 11. Diomedes Hectorem incaſſum haſta petens, ἐξ αὖ νῦν ἔφυγες θάνατον κύον. Rurſus nunc effugiſti, canis, mortem. Apud eundem Homerum cane & muſca iunctum vocabulum κυνομυῖα impudentiam, cum importunitate (quid enim muſca importunius?) ſignificans, pro impudentiſſimo homine ſumitur, quale eſt ſylueſtre quoddam genus muſcæ. Catullus in quandam.

Quod ſi non aliud poteſt, ruborem
Ferreo canis exprimamus ore.

Vide prouerb Cane impudentior 99. centuriæ 8. apud Iunium, *κυνῶν κύντερος*. Plaut. Menæch. dicit Hecubam inde appellatam canem quod omnibus conuiciaretur ac malediceret. Propter mordacitatem, & maledicentiam Diogenes idem nomen inuenit. Fuit & Romanis vſitatum conuicium in hominem nequam, lutum es. Catull. *non aſſis facis; ô lutum, lupanar*. Pantilium putidum poetam Horat. ſat. 10. lib. 1. cimicem nominat. *Men' moueat cimex Pantilius?*

Cap. XIV. Mores ſenum.

Ex Ariſtot. lib. 2. Rhetoricor. Mureto interprete.

MOres igitur adoleſcentum huiuſmodi ſunt. Seniores autem, & ij qui iam defloruerunt, fere contrariis ſunt moribus. Nam quia diu vixerunt, pluribuſque in rebus decepti ſunt, atque aberrarunt, quodque rerum humanarum magna pars fluxa eſt, neque quidquam pro certo confirmant, & ſunt in omnibus rebus remiſſiores. Et putant: ſciunt autem nihil. Et dubitantes ſemper addunt ad ea quæ dicunt, fortaſſe, & forſan: & omnia ita dicunt, aſſeueranter autem nihil. Et malitioſi ſunt; malitia enim eſt, de omnibus in deteriorem partem ſuſpicari; ac præterea ſuſpicioſi, propter experientiam. Ac neque valde amant, neque valde oderunt, ob eas cauſſas; ſed ex Biantis præcepto & amant vt oſuri, & oderunt vt amaturi. Et parui animi: quia longa vita eorum ſpiritus fregit; nullam enim rem magnam, atque eximiam, ſed ea quæ ad vitam neceſſaria ſunt, concupiſcunt. Et illiberales. Nam vnaquædam rerum neceſſariarum eſt pecunia. Ac ſimul edocti ſciunt, quam difficile ſit eam acquirere, & quam facile amittere. Et timdi, ac cuncta præmetuentes: vt qui contra affecti ſunt, quam iuuenes: nam hi refrigerati ſunt, illi calidi. Itaque ſenectus viam munijt ad timiditatem: nam & metus refrigeratio quædam eſt. Et vitæ amantes, præſertim extremo vitæ tempore: eſt enim cupiditas eius quod abeſt: & qua re quiſque eget, eam maxime concupiſcit. Et plus ſatis queruli: nam & hæc paruitas quædam animi eſt. Et ad vtilitatem omnia pluſquam par eſt, in viuendo dirigunt, non ad dignitatem. Amant enim ſemetipſos, & quod vtile eſt, id cuique bonũ eſt: quod autem pulchrũ, ſimpliciter. Et inuerecundi potius, quã verecundi. Quia enim nõ æq; curant id, quod pulchrũ eſt, vt id quod vtile, de opinione aliorũ non laborant. Et non facile inducuntur ad ſperandũ, propter experientiam, pleræq; enim res hominum fluxæ ſunt, & plerumque in deteriorem partem cadunt, ac propter timiditatem. Et memoria viuunt potius quam ſpe: vitæ enim quod ſupereſt, parum eſt: quod præterijt, multum. Eſt autem ſpes quidem futuri, memoria autem præteritorum. Quæ etiam eis cauſſa eſt loquacitatis; perpetuò enim narrant ea, quæ temporibus ſuis facta ſunt, vt qui ex eorũ recordatione voluptatem capiant. Iræ autem eorum acres ſunt, ſed imbecillæ. Et cupiditates quidem aliæ deſeruerunt eos, aliæ autem oblanguere. Itaq; neque cupiditatibus agitantur, neque eas in agendo ſequuntur, ſed lucrũ. Quare qui ea ætate ſunt, temperantes videntur (nam & remiſerũt ipſæ cupiditates) & ſeruiunt lucro. Et magis vitam dirigunt ad ratiocinationẽ, quam ad mores. Nam ratiocinatio id quod vtile eſt ſpectat, mores virtutẽ. Et iniurias faciunt, non cũ contumelia, ſed cum ſtudio nocendi coniunctas. Miſericordes ſunt autem etiam ſenes, ſed non eadem de cauſſa qua iuuenes. Illi enim propter beneuolentiam erga homines, hi propter imbecillitatem: omnia enim mala putant ſibi imminere. Hæc autem dicebamus eſſe miſericordis: vnde & queruli ſunt, ac non vrbani, nec iocorum amantes. Querulũ enim eſſe, ac iocorum amantem aduerſantur.

COM-

Digitized by Google

COMMENTARIVS.

Horatius mores ſenum paucos paucis verſibus ad Piſones,(quam epiſtolam vocare ſolent Artem poeticam) ita deſcribit:

Multa ſenem circumueniunt incommoda: vel quod
Quærit, & inuentis miſer abſtinet, ac timet vti;
Vel quod res omnes timidè, gelideq́; miniſtrat;
Dilator, ſpe longus, iners, auiduſq́; futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, cenſor, caſtigatorq́; minorum.

Copioſius multò, & accuratius Ariſtoteles. Eſt & apud Plautum in Menæch. ſenex domo progrediens, & hunc in modum de ſuo ſenio, & ſenectute fabulans.

Vt ætas mea eſt, & vt huic vſus facto eſt,
Gradum proferam, progredi properabo.
Sed id quam facile ſit mihi, haud ſum falſus.
Nam pernicitas deſerit, conſitus ſum
Senectute, onuſtum gero corpus, vires
Reliquere, vt ætas mala merx eſt ergo?
Nam res plurimas peſſumas, cum aduenit, affert,
Quas ſi autumem omnes, nimis longus ſermo ſit.

FERE CONTRARIIS SVNT MORIBVS] In eo plurimum diſcrepant vtrorumque mores, quod in iuuenibus adhuc ſtultitia quædam ineſt; quoniam quæ illos regere debet ratio, etiamnum imbecilla eſt: in ſenibus autem (niſi qui iam per nimiam longæuitatem delirant; ſenilis verò ſtultitia, vt eſt in Catone, deliratio appellari ſolet) perfecta eſt. Item in eo quod iuuentus varijs cupiditatum tanquam fluctibus agitatur, & libidinum æſtu feruet, à quo ſenem calor remiſſus, ac pæne nullus, & frigidus *circum præcordia ſanguis* vindicat. Nec eſt quicquam turpius, quam ſenex amator, cui occini poteſt illud Plauti ex Mercatore:

Iam plenus ætatis, animaq́; fœtida,
Senex hircoſus, tu oſculere mulierem?

PLVRIB. IN REB. DECEPTI SVNT] Quod ſenes nihil affirment, omnium pæne rerum incerti, ac dubij, triplex ſtatuitur cauſſa. 1. Quod crebrò, & in multis ab alijs decepti, vt fidere nemini audeant. 2. Quod ipſimet ſua culpa non rarò à ſcopo aberrarunt, vt nec ſibimet fidendum putent. 3. Quod in ipſis negotijs magna reperitur volubilitas, & inconſtantia, ac nulla ſecuritas: vnde ſemper hæſitantes ac lenti ſenes omnes, & vt Horat. ait, *res timidè gelideq́;* adminiſtrantes. ET MALITIOSI SVNT] Omnia rapiunt in deterius: nihil non inſincere, prauoque conſilio fieri ſuſpicantur, quantumuis ob rectum finem ſuſceptum quippiam videri queat. Ac propter experientiam, de qua dictum eſt modò, ſunt increduli. NEQVE VALDE AMANT, NEQVE VALDE ODER.] Bias vnus de VII. Sapientibus, neutra in parte immodicos eſſe voluit. Hoc tamen præceptum Scipio apud Ciceron. in de Amicitia reprehendit. PECVNIA IN IIS NVMERATVR, &c.] Auari ſunt ſenes, tantumque de ijs ſolliciti, quibus vita fouetur, ac ſuſtentatur, in quibus eſt pecunia. Deinde quoniam ſæpius experiundo cognouerunt, quam operoſè illa acquiratur, & quam facile amittatur, hinc quo minus viæ illis reſtat, eò plus viatici corradunt. Terent. Adelph.

Ad omnia alia ætate ſapimus rectius,
Solum vnum hoc vitium affert ſenectus hominibus,
Attentiores ad rem omnes ſumus, quam ſat eſt.

Digitized by Google

ET VITÆ AMANT. PRÆSERT. EXTREM.] Appropinquatio mortis quarta cauſſa eſt, propter quam ſenectus miſera apparet, & ſenes miſeri. Hæc facit illos vitæ propagandæ cupidiores, vt de anno in annum ſe victuros adhuc ſperent. Cato igitur apud Cic. non eſſe ſenibus tantopere à morte refugiendum, copioſa diſputatione contendit: in qua diſputatione 4. illas cauſſas ediſſerit. ET PLVS SATIS QVERVLI] Horat. *Difficilis, querulus.* Græcis tales φιλαίτιοι quibus nunquam ſatis placeas, quidquid, & quomodocunque agas, vt malle debeas cum beſtia, quam cum huiuſmodi moroſiſſimo homine viuere, mit einem ſolchen alten Greiner. ET INVERECVNDI POTIVS, QVAM VERECVNDI.] Non quia res turpes, ac flagitioſas committant: ſed quia vtilitatis, quam dignitatis potiorem rationem ducant, quidquid de ipſis ſentiatur, & dicatur nihil curantes. PERPETVO NARRANT, QVÆ TEMP. SVIS FACTA] Horat. *Laudator temporis acti ſe puero.* Actum ſæculum præſenti in omnibus anteferunt. Me puero, inquiunt, vigebat talis, & talis conſuetudo. Ja vnſere liebe Voreltern/ ꝛc. IRÆ EORVM ACRES, SED IMBECILLÆ] Ira ſenum vt flamma repente emicat, & mox reſidet. Quia enim timidi, ad rem conferre metuunt quæ minantur, & ira ſuadet. MAGIS VIT. DIRIG. AD RATIOCINAT. &c.] Potius faciunt quæ præcipit λογισμὸς, quam quæ ἦθος. Subducta quippe diligenter ratione rerum ſuarum, impelluntur ad perſequendas vtilitates ſuas: indole autem, & inſtinctu naturali ad virtutem, bonum amplexari, quod eſt in honeſtate, ac dignitate poſitum negligunt. INIVRIAS FACIVNT NON CVM CONTVMEL.] Senes in iniuria facienda damnum ſpectant, non dedecus; ideo malitioſi potius, quam contumelioſi ſunt. MISERICORD. SVNT ETIAM SENES] Et iuuenes, & ſenes miſericordia tanguntur, & calamitoſos miſerantur; ſed diſſimili de cauſſa. Illi nollent quemquam incommodis conflictari ex beneuolentia erga humanum genus: hi niſi incommoda ſua præmetuerent, aliena miſeria nihil mouerentur. Sed quia timent, ne in eadem mala incidant, cum ſe quibuſuis calamitatibus expoſitos putent, ideo eos aliorum miſeret. VNDE ET QVERVLI SVNT] Cic. in Senect. At ſunt moroſi, & anxij, & difficiles ſenes, ſi quærimus, etiam auari. Et paulo infra. Contemni ſe putant, deſpici, & illudi: ſed hæc morum vitia ſunt, non ſenectutis. Ob hæc vitia ſenes à iocis, & facetijs plerumque ſunt alieni. Pro auctario lege quæ de moribus ſenum ſcripta ſunt à Mureto, Commentario in lib. 1. Platonis de Repub. pag 637.

Cap. XV. Ludimagiſterium laudatur, & magiſter conſolatur.

LVdi litterarij magiſtrum eſſe, proximum regno munus eſt. An tu putas ſordidam eſſe functionem, primam illam ætatem tuorum ciuium optimis literis, & Chriſto ſtatim imbuere, totque probos, & integros viros patriæ tuæ reddere? Stultorum opinione munus humilius eſt, re longè ſplendidiſſimum. Etenim ſi Ethnicis quoque præclarum, ſemper, magnificumque fuit de repub. bene mereri (dicam audacter) nemo melius de ea meretur, quam rudis pueritiæ formator, modò doctus, & integer: quæ duo ſic in te paria ſunt, vt neſciam vtro teipſum ſuperes.

Iam quod in ſalario deminutum eſt, Chriſtus ipſe de ſuo penſabit abundè: ſiquidem virtus ipſa ſatis amplum præmium eſt. Neq; vero quidquam moueat animum tuum, quod vides quorundam ignauiſſimo otio tantum annui cenſus è publico decretum, qui ſibi viuant, vel Principibus inſeruiant, at non ex vſu Reipub, ei verò, qui communis eſt omnium liberorum parens, & in re maximè omnium neceſſaria tantis ſudoribus egit publicum negotium tam malignum ſtipendium exſolui. Integrum, & incorruptum virum munus hoc requirebat, cuiq; vel gratuita pietas cordi ſit. Itaq; magnitudo ſalarij, dignitaſq; propoſita ſceleratiſſimum quemq; ad hoc negotij pellicerent. Ipſe, mi Sapide, dignitatem addes ex tuis dotibus muneri, ſi parum apud homines ſplendido, certe apud Chriſtum magnificentiſſimo. Ex Eraſmi quadam epiſtola.

NOTÆ.

Seu Pittaci, ſeu Biantis, ſeu Solonis verbum eſt, Magiſtratus virum oſtendit. In vita ſiquidem priuata, quoniam occaſiones non præbentur, mores & ingenia perinde vt in poteſtate atque imperio,

perio, vbilibertas pro arbitratu agendi conceditur, perſpicere non datur. Hanc ſententiam dux Thebanorum Epaminondas inuertit, nec inconſultò, cum diceret, etiam virum oſtendere magiſtratum. Proinde cum Thebani humile, & deſpicabile munus ei mandaſſent, libens ſuſcepit, tantaque cum fide, & diligentia illud geſſit, vt ei multam dignitatem, auctoritatemque conciliarit. Liceat nobis idem de hoc noſtro magiſtratu affirmare: Schola oſtendit magiſtrum, & magiſter oſtendit ſcholam. Qui cum pueritiam, ac iuuentutem bonis litteris inſtituendi prouinciam teneat, quotidiani laboris, ac defatigationis, moleſtiarumque plenam, non tam oſtendit virum, quam à viro, hoc eſt, à doctore, ſeu didaſcalo qualis quantuſque, & quanti momenti ſit oſtenditur, ſi, quam ingentia bona ex animorum adhuc tenerorum cultura ad Rempub. confluant, ſedulò perpendatur. Atque idcirco prima, & potiſſima ſollicitudo ſuſcipienda eſt parentibus, vt propemodum à cunis, qui ſibi nati ſunt liberi, optimis cum morum, tum literarum præceptionibus à ludimagiſtris imbuantur, eaque eorum pars, qua ad dei ſimilitudinem accedunt, multo magis, quam qua brutorum animantium ſimiles ſunt, curetur. Quid ſunt tandem, aut quid differunt à literatis illiterati, niſi vt ab ingenuis mancipia? & vt Demades aiebat, glorioſè profectò, quantum homines à dijs. Omnis vita cæca eſt, ſi literarum lumen abſit. Infinita ſunt quæ de excellentia, commodis, & neceſſitate literarum in rebus humanis diſſeri poſſent, quarum vel modica cognitio melior, ac pretioſior gemmis, & aurò eſt: vt ludimoderatorum negotio nihil ſit conferendum, nec quicquam ciuitatibus, & regnis deſiderabilius. Per illos ſapientiæ, & virtutis ſementem iuuentus accipit, vnde olim cum adoleuerit, lætiſſimam bene dictorum, factorumque ſegetem efferat, & patriæ ſit ornamento. Quæ ſpes Magiſtros ſuſtentare, & conſolari, & qualeſcunque tandem in præceptis illis puerilibus cantandis, recantandis, & inculcandis, & in ferula impingenda & vſque ad rauim clamitando moleſtias leuare debet, ne magnopere ſalarium amplum hîc dum viuunt & ſudant: ſed ampliſſimum ac ſempiternum, poſtquam hinc exceſſerint, exſpectent. *Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus*, Sap. 13.

Cap. XVI. Analecta, opera noſtra, ſtudioque collecta.

I. *A clementia auſpicandum Imperium.*

NOuum imperium inchoantibus vel ipſa clementiæ fama vtilis eſt, quæ ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum. Seneca epiſt. 86. lib. 13. Male vim ſuam poteſtas aliorum contumelijs experitur: male veneratio terrore acquiritur, longeque valentior amor eſt ad obtinendum quod velit, quam timor. Plin. epiſt. vlt. lib. 8. Antoninus Pius initio principatus ſui, cum multi fierent rei, & quidam nominatim ad ſupplicium poſtularentur, neminem puniuit. Non enim, inquit, me oportet ab his rebus regnandi initium capere. Hinc qui imperium capeſſebant, aut in eam ſpem adoptabantur, donatiuo milites, congiario populum ſibi conciliabant.

II. *Forma ſtudijs immodicis deformatur, & valetudo læditur.*

Cui præter formæ mediocritatem continuatio etiam literati laboris omnem gratiam deterget, habitudinem tenuat, ſuccum exſorbet, calorem obliterat, vigorem debilitat. Apuleius Apolog. & Plin. epiſt. 6. lib. 10. imbecillo ſtomacho omnes ferè cupidi literarum, κακοστόμαχοι. Idem ſcripſit Celſus medicus, ni fallor.

III. *Truculentus, & Pſeudolus Plauti.*

Haſce duas comœdias ſuas maximè probauit Plautus. Teſtis Cicero in Catone. Quid, inquit, in leuioribus ſtudijs, ſed tamen acutis, quam gaudebat bello ſuo Punico Næuius, quam Truculento Plautus, quam Pſeudolo? ſic Medeam, & Thebaidem tragœdias Senecæ Lipſius præfert cæteris omnibus, nec eiuſdem auctoris putat eſſe, 2. Cent. Miſcell. epiſt. 18.

IV. *En-*

Digitized by Google

IV. *Endymion.*

Aſtronomus vetuſtiſſimus, primus omnium naturam lunæ cognouiſſe, deque ea carmine ceciniſſe, & hinc ab ea adamatus dicitur, vt ſæpe rem veram & hiſtoricam in fabulam vertunt, & transformant poetæ. Qua de re Lactantius lib. 1. cap. 11. Exemplum veræ hiſtoriæ ad fabulam detortæ ſit immolatio Iſaac, quam ad immolationem Iphigeniæ in Aulide accomodarunt. Abrahamo reſpondet Agamemnon, Iſaaco Iphigenia, arieti cerua pro ea à Diana ſuppoſita. Vide adagium, Endymionis ſomnum dormire, in eos, qui ſeſe immodico ſomno ſaginant; aut qui diuturno in otio verſantur, nec vllis ſe negotijs exercent, ſed mollem, feriatamque agunt vitam. Plura Chiliaſtes.

V. *Diutiſſima à cibo, potuq; abſtinentia.*

Puella Anglicana XX. annis nihil comedit. Gallus ſacerdos tempore Nicolai V. Pontif. biennio toto cibo, ac potione caruit. Alia puella per quadriennium. Delrius noſter in Magicis Diſquiſit. lib. 1. qui plures dies, menſes, annos cibo potuque abſtinuerint multos recenſet. Marſilius Cagnatus medicus, de ſanitate tuenda, cap. 5. Si res admirabilis miraculo tamen vacat, de cauſa naturali naturæ ſcrutatores quærant, quam, vt mihi quidem videtur, ægrè inuenient.

VI. *Lipſius.*

Ienæ paulo plus annum manſit, docuit, quæ illi primordia fuerunt huius muneris profeſſorij. Doctor Iuris eſt renuntiatus. Vocatus à Pont. Max. Rege Galliæ, Bononienſibus, Venetis, Magno Duce Florentiæ. Muſicæ incapax, quæ illi ex tot, tantiſque laudibus vna defuit. Cent. Miſcellan. epiſt. 88. Orationes Ienæ habitæ pro Cicerone, & Lipſio adſcriptæ, videntur pſeudepigraphæ, eius idiotiſmum nequaquam redolentes.

VII. *E quercu homines.*

Primi homines habitabant in ſpeluncis, & ſyluis, cumque exirent ex arboribus vetuſtate cauatis, videbantur ex arboribus naſci. Virgil. 8. Æneid.

Et nemora indigenæ Fauni, Nymphæq; tenebant.
Genſq; virûm truncis, & duro robore nata.

Duros, aſperos, inhumanos prouerbio è robore natos vocamus.

VIII. *Ciceronis Declamationes.*

Quotidianis pæne commentationibus declamationum ſe exercebat, & vſque ad præturam Græcè ſemper declamauit: Latinè verò ſenior quoque, & quidem Hirtio & Panſa Coſſ. Aſſiduitatem ſuam declamandi declarat 1. Tuſculan. Vt enim antea declamitabam cauſſas, quod nemo me diutius fecit, &c. Lepidè idem Cicero epiſt. 16. lib. 9. Hirtium ego, & Dolabellam dicendi diſcipulos habeo, cœnandi magiſtros.

IX. *Quæ quibus decora, & conſentanea.*

Vrbem decent viri fortes, corpus pulchritudo, animum ſapientia, factum virtus, ſermonem veritas, Gorgias Leontin. orat. pro Helena. Adde hæc, amicum fides, diuitem li-

tem liberalitas,religioſum ſanctitudo,diſcipulum diligentia,magiſtratum vigilantia, ſeruum obedientia,regem iuſtitia,virginem pudicitia. Adde hæc quoque.Retinenda ſeueritas in foro,triſtitia in funere,cunctatio in capiendo conſilio, grauitas in ſenatu, ſilentium in templo, lætitia in conuiuio.

X. Cur deus ſuos ſinat à barbaris interfici.

Vt teſtentur hoc modo doctrinam Chriſtianam eſſe diuinitus traditam , cum eam vitæ ſuæ anteferant: & vt ſint teſtes immortalitatis. Quis enim ſibi hanc qualemcunque vitam tam inuideret,niſi aliam, longe beatiorem ſibi repoſitam crederet? Inuidere videntur ſibimet,dum eam pro amore Chriſti , & defenſione veritatis profundere nihil dubitant.

XI. *Columba.*

Columbæ non copulantur pluribus neque deſerunt coniuges , niſi alter viduus,aut vidua fiat. Veneris currum trahere finguntur,quia fæcundæ ſunt, & coniugij iura ſeruant. Pierius. Simplex auis, expers fellis. Quare & Ægyptij ſapientes vt manſuetum hominem litteris illis, ſeu picturis ſuis arcanis ſignificarent, columbam pingebant. Sponſam deo chariſſimam, ſacroſanctam Eccleſiam μυστικῶς ſignificat, Vt in Canticis, *Columba mea, formoſa mea, &c.*

XII. *Moderatio, & mores.*

Nam & multum deſiderare egentis eſt ſignum : & nihil parcere egeſtatis eſt initium. Non vbi prognatus: ſed vt moratus quiſque ſit ſpectandum : nec qua regione, ſed qua ratione vitam viuere inierit conſiderandum eſt. Rutilius Rufus Rhetor.

XIII. *Virgilij lingua.*

Quemadmodum Antonius apud Ciceron. II. de Orat. de poetis Græcis ait, eos videri ſibi alia, quam Oratorum lingua locutos: & ideo ſe ipſos non attingere: ita à nobis de Virgilio dici ſolet : cæteri poetæ alia quadam lingua quam poetica loqui mihi videntur. Hic enim ſolus ſciuit poeticè loqui. Iul. Scalig. lib. 5. cap 3. In poetica elocutione non minimũ loci eſt helleniſmis, in quibus Virgilio frequentior eſt Horatius, illi in ſuo genere æqualis: tam excellens carmine lyrico, quam ille omnes ſuperat heroico.

XIV. *Lactatio diuturna.*

Pueri, qui à matris vbere non tempeſtiue remouentur, ex nimio cibo humido, & tenuiore efficiuntur debiles, molles, ſtolidi. Biennium putatur tempus lactationis legitimum. &c. Pineda de rebus Salomonis lib. 1. Forſitan & biennium eſt nimium. Scio alicubi infantibus vltra ſextum, ſeptimumue menſem mammam dari non ſolere. Vires autem, & formam in lactantibus imminui certum eſt, ſi præſertim diutius id fecerint.

XV. Corona.

Primus vſus coronarum ad remedium fuit, aſtringendo ſcilicet capiti inter conuiualem ſiue lætitiam, ſiue laſciuiam. Quod remedium quia effectu cognitum eſt eſſe neceſſarium, poſteritas cõſtanter tueri cœpit, nec tueri tantum, ſed & augere, &c. Tertullian. & Clemens Alexandrin. coronis nimis aduerſantur, ille lib. de Corona militis: hic in Pædagogo. Carolus Paſchalius de Coronis lib. 1.

Digitized by Google

XVI. *Argyropylus.*

Argyropylus Byzantius cum literarum Latinarum minimè incurioſus, tum ſapientiæ decretorum, eruditiſſimus eſt habitus. Præceptor Politiani. Ægre ferebat (ſicut Theodorus Gaza quoque) illam exclamationem Ciceronis Tuſculan. 1. O verborũ interdum inops Græcia, cumque & philoſophiæ & Græcarum litterarum ignarum iudicabat. (Nimis hoc quidem confidenter ſanè, ſi non arroganter, Argyropyle. Gloriatur tamen 2. de finib. Cicero noſter, ſe Græcè & Latinè ſcire, his verbis. Egone non intelligo quid ſit ἡδονὴ Græce, Latinè voluptas? vtram tandem linguam neſcio? Philoſophiam autem, nec quam tu ex Ariſtotele Latinè loquentem nobis dediſti: nec quam Plato meditationem eſſe mortis definiuit, ignorauit.) Laurentium Medicem vix puberem dialecticis, & ethicis imbuit. Politian. Miſcellan. cap. 1.

XVII. *Athenienſium turpis error.*

Cum Athenienſibus reſpondiſſet Apollo, vt ſi vellent bonos viros inciuitate prouenire, optimum quod eſſet, puerorum auribus inſererent: illi aurum inſeruerunt, dei reſponſo non intellecto. Hoc enim puellas magis decebat, & Lydorum, aut Phrygum pueros. Dio Pruſæq Orat. XXXII. ad Alexandrinos. Optimum intelligebat oraculum doctrinam virtutis, quæ eſt auro pretioſior, & melior. Horatius. *Vilius argentum eſt auro, virtutibus aurum.*

XVIII. *Stoicum dogma.*

Stoici virtutem, bonam mentem, rationem perfectam diuinitus dari negabant, ſibique eam vnumquemque ſuis viribus comparare dicebant. Hac inſanienti ſapientia tinctus ſcribit Horat. epiſt. 18. lib. 1.

Hac ſatis eſt orare Iouem, qui donat, & aufert,
Det vitam, det opes: aquum mi animum ipſe parabo.

Etiam Seneca, epiſt. 19. Tornorup. in Satyr. Perſij 2. Eorum paradoxa dogmata multa recenſet, & irridet orat pro Muræna M. Tullius. Ea ſuo loco, puta. lib. 9. c. 7. adduximus, cum de Epicteto ageremus.

XIX. *Aſiani, & Attici Oratores.*

De diſertiſſimis viris Græciæ legimus, qui Aſianum tumorem Attico ſiccabant ſale, luxuriantes flagellis vineas falcibus reprimebant: vt eloquentiæ torcularia non verborum pampinis, ſed ſenſuum, quaſi vuarum expreſſionibus redundarent. Hieronym. epiſt. 4. ad Ruſticum monachum. Magna fuit M. Tullio cum multis ætatis ſuæ oratoribus de optimo genere decendi contentio. Illi enim cum Atticam eloquentiam & ſequerentur, & probarent, Ciceronem vt Aſianum, & redundantem, vt fractum, & elumbem inſectabantur: quo in numero, ne alios nominem, Caluus, & Brutus fuere, & quæ ſequuntur apud Turneb. lib. 28. cap. 22.

XX. *Interpretatio ſacrorum librorum.*

Eccleſiaſtica interpretatio (intellige Prophetarũ, Apoſtolorum. &c. etiamſi habeat eloquij venuſtatem, diſſimulare eã debet, & fugere: vt non otioſis philoſophorũ

ſcholis,

Digitized by Google

ſcholis,paucisque diſcipulis, ſed vniuerſo loquatur humano generi Hieron. Idem ad Pammachium epiſt.52. contra eos, qui vtrumque teſtamentum latinioribus verbis, phraſibus, & paraphraſibus quaſi mundiore cultu induerunt. Sebaſtianus Caſtalio, & Eraſmus, ille in veteri, hic in nouo teſtamento latinitatem, & paraphraſes ſuas nobis obtruſerunt.

XXI. *Littera diuitias non ſequuntur.*

Quamuis Crœſos quis ſpiret, & Darios, litteræ marſupium non ſequuntur: ſudoris comites ſunt, & laboris, ſociæ ieiuniorum, non ſaturitatis: continentiæ, non luxuriæ. Idem Apolog. aduerſus Rufin. lib. 1. Perpaucos diuites, permultos pauperes literatiſſimos nominandi copia eſt. Literas præcipuè interiores plærique locupletum, quaſi ad ſolam mendicitatem ſuſtentandam inuentas erubeſcunt, cum honorabilius nihil ſit.

XXII. *Philoſophi, & Poetæ veteres de noſtris fontibus hauſerunt multa.*

Moſes antiquior omnibus Græcorum ſcriptoribus eſt; & quidquid de immortalitate animorum, de pœnis inferorum, & rebus cœleſtibus, & id genus alijs philoſophi, vel poetæ prodiderunt, à Prophetis occaſionem acceperunt tam ſentiendi, quam eloquendi talia. Sic fit, vt his omnibus videantur ineſſe quædam veritatis ſemina. Sed quando ſcribunt inter ſe pugnantia, non ſatis intellexiſſe iudicantur. Iuſtin. Martyr Apologia pro Chriſtianis. Multa hauſerunt poetæ antiqui de fontibus noſtris, vt dicitur: multaque fabulis inuoluerunt, & obſcurarunt veritatem.

XXIII. *Virtutes ſibi congruenter habendæ.*

Vt nec Muſicam iratis Muſis, nec Grammaticam illiteratè, nec (vt compendio dicam) artem quamuis ruditer, aut peruersè, ſed artificiosè vnamquamque tractare conuenit: ita nec prudentiam callidè, nec temperantiam ſordidè, illiberaliterquè, nec fortitudinem temerariè, nec pietatem ſuperſtitiosè, nec inſcienter vllam aliam virtutis ſcientiam. Philo. Quod deterius potiori inſidietur.

XXIV. *Procreatio mundi.*

Quod colimus, deus vnus eſt, qui totam molem iſtam, cum omni inſtrumento elementorum, corporum, ſpirituum verbo quo iuſſit, ratione qua diſpoſuit, virtute qua potuit de nihilo expreſſit, in ornamentum maieſtatis ſuæ: vnde & Græci nomen mundo κόσμον accommodauerunt. Tertullian. Apologet. cap. 17.

XXV. *Noſce teipſum. Noua vetuſteſcunt.*

Cuius eſt pudoris, quinimmò inuerecundiæ cuius, quod agere te videas, in eo alterum reprehendere? maledicti, & criminis loco ducere, quæ in te poſſunt reciproca viciſſitudine torqueri? Meminerimus illius, *turpe eſt doctori, cum culpa redarguit ipſum.* Recordemur ſæpius Apologi Æſopici, de duabus manticis.

Noua res eſt quam gerimus, quandoque & ipſa vetus fiet; vetus quam vos agitis: ſed temporibus quibus cœpit noua, ac repentina fuit. Arnob. lib. 2. Omnes familiæ, quæ nunc ſunt recentes, ac nouæ, olim antiquitate gloriabuntur: & quæ hodie vetuſtatem iactant, quondam nouæ erant. Non eſt igitur cur cuiquam ſua nouitas exprobretur.

Digitized by Google

XXVI. *Nazianzenus in ſuſcipiendo epiſcopatu timidus, & audens.*

Hunc dignitatis gradum nec antequam deferretur concupiui, nec delatum reieci: illud enim temerarij; hoc inobedientis; vtrumque imperiti hominis eſſe ſtatuo. Itaque medius quodammodo conſtitutus ſum inter nimis audaces, & timidos: his quidem qui ad omnes honorum ſedes proſiliunt timidior: ijs autem qui omnes fugiunt, audacior. Ex Apologet. Etſi Paulus ſcribat; *Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat*, 1. Timoth. 3. plures tamen reperiri opinor, qui in epiſcopatu auidius bonas opes, quam bonum opus deſiderent.

XXVII. *Cibus.*

Cibus deterior ſi gratus, plus prodeſt ad valetudinem, quam probus, ſi ingratus. Rhodigin. lib. 9. cap. 15. ex Galeno, & Hippocrate. Nihil ſalubre, ſi cum faſtidio, & nauſea comedas. Fames autem faſtidium, & nauſeam tollit, vt arbitror.

XXVIII. *Antiqua Eloquentia.*

Cum antiquitatem intueor, contemno me, planeque ipſe mihi diſpliceo. Vera illa fuit, ſuiſque abſoluta numeris eloquentia: noſtra infantia eſt: nos balbi, nos elingues plane ſumus in Latina lingua. Manut. epiſt. 23. lib. 2. Sic de Plauto Iulius Scaliger Poet. lib. 6. cap. 3. Hæc igitur inter alia, quæ quaſi melius fieri potuerunt, viſa ſunt recenſenda. Nam ſanè dictionis genus non eſt noſtrum emendare: qui illi ſanè barbari ſumus: aut ſi Latini, latini profectò illius beneficio.

XXIX. *Res ſacra.*

In rebus ſacris tractandis non nimium vſurpandi Platones, Pythagoræ, Ariſtoteles, &c. nec horum placitis tuenda, & confirmanda noſtra Religio. Qui omnia propemodum myſteria fidei Chriſtianæ ex Platone, Triſmegiſto, & alijs non Chriſtianis eruere, & aſtruere conantur, multum eiuſdem dignitatem, auctoritatemque diminuunt. Fides, inquit Gregorius M. non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Trinitatis myſterium, inquit Marſilius Ficinus, lib. epiſtolar. XII. nuſquam extat apud Platonem: ſed nonnulla, verbis quidem, quanquam non ſenſu, quoquo modo ſimilia. Similiora verò in ſectatoribus eius, qui floruere poſt Chriſtum, Numenio, Ammonio, Plotino, Amelio, Iamblicho, Proclo, &c. Poſt Chriſtum, ait, vt eos principium Euangelij Ioannis, libros Areopagitæ, aliorumque primæuorum monumenta legiſſe ſit veriſimillimum, vnde obſcuram licet Trinitatis notitiam hauſerint. Hæc reprehenſio potiſſimùm ad Auguſtinum Steuchum, & eius de perenni philoſophia, & Coſmopœia libros pertinet.

XXX. *Germanicus Cæſar.*

Germanicus Cæſar, Caligulæ pater, ad crurum gracilitatem replendam, quæ formæ eius minus congruebat, aſſidua poſt cibum equitatione, cum ſtapijs vtebatur, Magius, Miſcellan. lib. 2. cap. 14.

XXXI. *M. Tullij filius.*

Nihil ex paterno ingenio habuit, præter vrbanitatem, cui natura memoriam dempſerat, & ebrietas ſi quid ex ea ſupererat, ſubducebat. Seneca in ſuaſorijs.

Bicon-

Digitized by Google

Bicongius audiuit. Commune malum virorum excellentium, degeneres, patrumque diſſimiles generare filios. Paucos probiores patribus exiſtere filios affirmat in Odyſſea Homerus. Ex malo autem patre nunquam oriri bonum filium Euripides. Et Theognis, ex ſquilla non naſci roſam.

XXXII. *Cœna Heliogabali.*

Paraſitis in ſecunda menſa ſæpe ceream cœnam, ſæpe eburneam, aliquando fictilem, nonnunquam vel marmoream, vel etiam lapideam exhibuit: ita, vt omnia illis exhiberentur videnda de diuerſa materia ab ea quam ipſe cœnabat, cum tantum biberent per ſingula fercula, & manus quaſi comediſſent, lauarent. Lamprid.

XXXIII. *Theologia.*

In Theologia accuratum antiquitatis ſtudium ornamento, & adiumento eſt. Nam & in ſacra hiſtoria multa ſunt, quorum peritior pendet intelligentia à moribus & literis antiquis. Lipſius Epiſt. Quæſt. lib. 3. ep. 19. Theologiā ſuam inter cæteros Societatis noſtræ Patres Theologos exornauit, & cumulauit politioribus literis Græcis, & Latinis πολυγραφώτατος Iacobus Gretſerus noſter, ob id maiore laude digniſſimus, & hoc año M. DC. XXV. 9. Martij ad laborum ſuorum coronam à iuſto Iudice accipiendam è corporis cuſtodia in cælum, vti ſperamus, emiſſus, æterna ſui memoria relicta, hæreticorum terror, flagellum, crux.

XXXIV. *Ignorantia duplex.*

Vna, cum quippiam penitus ignoratur, & dicitur κατ' ἀπόφασιν, philoſophis noſtris ſimplicis negationis; altera, cum quippiam malè ſcitur, κατὰ διάθεσιν, prauæ diſpoſitionis, qualis eſt hæreticorum in rebus fidei peruerſa, & indocta ſcientia, quauis peſte peſtilentior.

XXXV. *Modeſtia eruditorum.*

Quo quiſque plus bonarum diſciplinarum hauſit, hoc de ſe parcius ſentit, ac modeſtius, & iam quantum neſciat intelligit, qui prius omnia ſe ſcire profitebatur. Calcagnin. de profectu. Hoc optimè intellexit Pythagoras, qui primus ſe non σοφὸν ſed φιλόσοφον nominauit. Deum quippe ſolum eſſe ſapientem.

XXXVI. *Muretus.*

Ad 9. aut. 10. millia aureorum poterat ex peculio ſuo conficere, epiſt. 31. Rhetorices Ariſtotelis libros duos rogatu noſtrorum Patrum in latinum conuertit, tertium propter difficultatem exemplorum ad uertendum omiſit, quem tamen Sigonius cum alijs duobus eſt interpretatus. epiſt. 73. Etiamnum puer Ariſtophanis Plutum exercitationis cauſſa latinum fecit: Troades Senecæ græcis verſibus expreſſit. Docebat Romæ literas humaniores, & iuris prudentiam 500. aureis, adiecit 200. Gregorius XIII. Pont. Max. vt eum in vrbe retineret, hortatu Cardinalium. Nam inuitatu Stephani Regis Poloniæ in Poloniam ad Cracouienſem Academiam excolendam profecturus erat. Vacanti iam idem Pontifex 300. aureos in annum numerari iuſſit: alioquin è penſionibus eccleſiaſticis, vt ſacerdos, 700. capiebat epiſt. 77. Functus eſt autem ſacerdotio annos 9. Sacrificauit ſæpius cum lacrymis. Mortuus religioſiſſimè. Vide funebrem orationem in eum Franciſci Bencij, Orat. Mureti Volum. II.

Digitized by Google

XXXVII. Conuiuarum numerus.

Incipere debet à Gratiarum numero, & progredi ad Muſarum, id eſt, proficiſci, & conſiſtere in nouem Gell. lib. 13. cap. 11. Varro, & inde Macrobius lib. 1. c. 7, eſt tamen vetus adagium, ſeptem conuiuium, nouem conuicium. Græci quatuor aut quinque vnis menſis adhibebant. L. Verus Imp. duodecimus accubuit. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 21. cum Tiraquello.

XXXVIII. Non facile aſſentiendum latinitatis etiam ſcientiſſimis.

Non temere aſſentiendum illis etiam auctoribus, quibus in linguæ Latinæ caſtitate, & integritate primæ omnium iudicio deferuntur. Vel Varro ipſe, quam interdũ in vocabulorum veriloquijs abſurdus eſt? Exemplo ſit, in vite palmam dici quaſi parilemam, cum potius à ſimilitudine palmæ nomen inuenerit. Vide locum Turnebi lib. 3. cap. 7.

XXXIX. Vinum.

Vinum dei donum moderatè hauſtum prodeſſe, ſecus, obeſſe. Theognis.

Οἶνος πινόμενος πουλὺς κακός. ἢν δέ τις αὐτὸν
Πίνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακὸς, ἀλλ' ἀγαθός.

Panyaſis.

Ὡς δ' οἶνος θνητοῖσι θεῶν παρὰ δῶρον ἄριστον
Πινόμενος κατὰ μέτρον, ὑπέρμετρος δὲ χερείων.

Propert. *Vino forma perit: vino corrumpitur ætas.*

XL. Cicero σολοικίζει *aliquando.*

Σολοικοφανὲς, id quod habet ſpeciem ſolœciſmi, cuius generis nonnulla tum in reliquis Ciceronis ſcriptis, tum in libris maximè contra Verrem deprehenduntur, quæ Aſconius Pædianus notauit. Habent ergo patronum magnum, qui interdum ex incogitantia incidunt in Priſcianum aduerſarium. A quo vel eruditiores interdum ægre ſe tuentur, dum diſtracti animis magis ſententiæ antecedentis, quam verborum recordantur. Vnde contingit vt vltima primis Grammatico nexu non reſpondeant.

XLI. Eccleſiæ perſecutores Impp.

Nouem ante Diocletianum Chriſtianæ Religionis labefactandæ, & extirpandæ gratia vexationes acerbiſſimas exercuerunt. Nero, Domitianus, Traianus, Marcus, Seuerus, Maximinus, Decius, Valerianus, Aurelianus, quibus Diocletianus, quaſi decimæ palmæ auidus, ſocium ſe adiunxit: qui duas cauſſas imperio abeundi habuit: & quia imperandi onus nimium graue ſenſit; & quia religionem Chriſtianam, quod vnicè cupiebat, delere ſe poſſe deſperauit. Plures enim efficimur, inquit in Apologet. Tertullian. quoties à vobis metimur. Semen eſt ſanguis Chriſtianorum, (quod Tertulliani ἀξίωμα multo ante vſurpaui. Nam iuxta Platonem, bis ter quod pulchrum.) Sigon. de Imp. Occident. lib. 1.

XLII.

Digitized by Google

XLII. *Certatores, & certamina.*

Qui cæſtibus pugnabant, Græcis πύκται, Latinis pugiles; res illa illis πυγμὴ, his pugilatus dicitur: & hæc pugna propriè dicta videtur, quæ πὺξ, hoc eſt pugno peragitur, vt Donatus ἐπυμολογεῖ. Pugil ergo qui cæſtibus παλαιστὴς, & palæſtrita qui lucta, (quæ πάλη, & παλαίστης græcè) σταδιεὺς, qui ſtadijs, & circis curſu, δισκοβόλος, qui diſci in ſublime iaculatione, ἀλτικὸς, qui ἅλματι, ſaltatione certabat. Quæ quinque genera πένταθλον, Latinis quinquertium dicebantur, & qui omnibus vicerant, πένταθλοι, latinè quinquertiones.

XLIII. *Caligula Imp. immanitas.*

Parentes filiorum ſupplicio intereſſe cogebat, publicum, & commune illud generis humani malum Caligula; quorum vni valetudinem excuſanti lecticam miſit. Alium è ſpectaculo pœnæ, epulis ſtatim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem, & iocos prouocauit. Sueton. cap. 27. Fuſius factum narrat Seneca, lib. 2. de Ira, cap. 33. De hac teterrima bellua Conſtantin. Manaſſes in Annalibus. ὃς ἦν καὶ μιαρὸς βίον, καὶ φονικὸς τὸν τρόπον, id eſt, & ſpurcus vita, & cruentus moribus fuit. Auſon. in Cæſarib.

Poſt hunc (Tiberium) caſtrenſis caliga cognomine Cæſar
Succeſſit, ſæuo ſæuior ingenio.

XLIV. *Animæ, & corporis arctiſſima copula.*

Collocauit, an potius inſeruit, & immiſcuit carni animam deus, tanta quidem concretione, vt incertum haberi poſſit, vtrum ne caro animam, an carnem anima circumferat: vtrum ne animæ caro, an anima appareat carni. Tertull. de Reſurrect. carnis. Apparere reconditiore ſignificato dicuntur miniſtri, dum ad obſequium præſto ſunt magiſtratui. Hinc apparitio, apparitura, actus ipſe apparendi. Sueton. de claris Gramat. Orbilius apparituram magiſtratibus fecit. Liuius lib. 1. Fit fuga regis apparitorũ atq; comitũ. Duplicẽ cauſſam profert Apologet. 3. Nazianzenus, cur anima corpori inſerta, & alligata fuerit. De arctiſſima iſta copula ſcitè admodum Mariana noſter de Morte, & Imortalitate lib. 2. c. 4. Nulli coniuges inter ſe ardentius amant, quã corpus, & animus. Neque mirum eſt, corpus vnde vitam habet, & qua recedente in terram ſoluitur, gaudere animæ ſocietate. Animum nemo ſatis miretur ab inſita erga corpus beneuolentia, tantis incommodis, & moleſtijs vexatum, non adduci, vt dirempto coniugio cæleſtes ſedes, vnde defluxerit, libenter morte repetat.

XLV. *Voluptas neceſſitati ſe admiſcet.*

Quomodo ex vno fonte in multas partes per canales aqua diducitur, & nihilominus nihil eſt aliud quam id, quod ex ipſo fonte diſpertitur, etiamſi fluat per plurimos tubos: ita voluptas cum ſit vna, aliter & aliter in varijs tranſiens ſtudijs, fluit in omnes partes, cum ijs quæ ſunt ad vitæ vſum neceſſaria ſe coniungens. Gregor. Nyſſen. in Eccleſiaſten.

XLVI. *De filiabus deo conſecrandis.*

Solent miſeri parentes, & non plenæ fidei Chriſtiani, deformes, & aliquo membro debiles filias, quia dignos generos non inueniunt, virginitati tradere. Hieronym. Ibidem, nempe ad Lætam viduam, de ijs qui parum de hæreditate dant conſecrandis.

errantibus ſe deo filijs, totum liberis ſecularibus impendentes. Et amplius, Fertur, Inquit, & omnium Chriſtianorum ore laudatur, quidquid fuerat nuptijs præparatum, à ſancta Chriſti Synoride virgine traditum, ne ſponſo (Chriſto) fieret iniuria: immo, vt ditata priſtinis opibus veniret ad ſponſum: & quod rebus mundi periturum erat, domeſticorum dei ſuſtentaret inopiam.

XLVII. Plautus mendoſiſſimus. Altera Africa.

Theſaurum quendam mendorum Plauti fabulæ continent: ita quò plura in ijs vlcera coeunt, & conſaneſcunt, eo plura erumpunt, ac deteguntur. Itaque non eſt verendum, ne iſtis, qui ex veterum ſcriptorum emendatione ingenij gloriam aucupantur, quod agant deſit. Vt omnes omnia conferant, vnus ijs Plautus ſatis ſuperque negotij vſque & vſque exhibebit. Muret. lib. 15. cap. 8.

Vulgarem Latinorum parœmiam eſſe ſcribit lib. 13. cap. 23. Rhodigin. Plautus Africa altera. Scatet enim in eo ſubinde quippiam, vel mendi vitio inexplicatum, vel ex litteris interioribus erutum; proindeque veluti monſtrificum quiddam monitores, & interpretes vel longius ſummouens; vel in errorum tendiculas ineffugibiles præcipitanter intrudens, &c. A mendis Plautum purgauit magnam partem Lipſius, purgauerat antea Muretus; verùm labor eius ſtudijs noſtris optatiſſimus aut eſt amiſſus, aut furtò ſurreptus; quod epiſtola quadam conqueritur.

XLVIII. Conſcientiam.

Nullum conſcium peccatorum tuorum magis timueris, quam temetipſum: alium enim potes effugere, te autem nunquam: nequitia enim ipſamet eſt ſui pœna, Seneca. Quidam rogatus, quid in minimo eſſet maximum, bonam conſcientiam, & mentem in corpore humano dixit. Quæ ſi adſit, delicioſius viuit etiam is, qui teruntium non habet quam ſi in vnum hominem ſexcentos confles Sardanapalos.

XLIX. *Phauorini Philoſophi tria mira.*

Phauorinus Philoſophus à Gellio celebratus tria de ſe mira prædicabat, Gallum (Arelatenſis enim fuit) Græciſſare, Græcè loqui, vt in Græcia natum; eunuchus cum eſſet, putari mœchum (ſicut reuera erat deprehenſus) inimicum Imperatori (Hadriano) viuere tamen. Hermaphroditum, id eſt, vtriuſque ſexus participem fuiſſe ait Philoſtratus lib. 1. de vitis Sophiſtarum, vbi alia de eo multa.

L. Quintilianus notatus.

Quintilianus lib. 5. cap. 4. tria genera cauſſarum hoc modo colligit. Omne oratoris officium aut in iudicijs eſt, aut extra iudicia. Horum de quibus iudicio quæritur manifeſtum eſt genus (iudiciale videlicet.) Ea quæ ad Iudicem non veniunt, aut præteritum tempus habent, aut futurum. Præterita laudamus, aut vituperamus (hinc genus demonſtratiuum) de futuris deliberamus (hinc deliberatiuum.) Hanc diſtributionem taxat Iul. Scalig. Poeticos lib. 3. Male colligit, inquit, tria genera cauſſarum Quintilianus, Nam & in iudicijs tractantur præterita. Quin ſic potius. Res aut in præteritis eſt, aut in futuro. Hæc ſola pars præſcribit deliberationem; illa ſecatur in iudicialem, & demonſtratiuam.

LI. *Gale-*

LI. Galenus Medicorum Princeps.

Galenus vitam ad C. & XL. annos vel octo potius propogauit, tanta moderatione cibi, potuſque, vt nunquam ad ſatietatem ederet, aut biberet, nec aliquid crudum aliquando guſtaret. Hinc bene olentem halitum ſemper ſpirabat, & ſola longæuitate defecit. Vnde Galeni valetudo in prouerb. pro nimis proſpera, & inoffenſa. Rhodigin. lib. 30. cap. 12. Medici omnes Romani, & vicinorum locorum familiaritatem eius, & doctrinam expetebant. Quin & procul ab eo remoti conſilia eius per litteras exquirebant: tanta nominis celebritas erat.

LII. Frater cibarius Varroni.

Qui nobis non alio iure, niſi menſæ apparatæ, & inſtructæ vult, & intimus eſt. Nam fraternè nobis tales fauent, quamdiu illis noſtra menſa. Alludit ſimul ad græcum dicterium, ζεῖ χύτρα, ζεῖ φιλία, feruet olla, feruet amicitia. Tales videtur Claudian. 2. in Eutropium Aiaces epulonum indigitaſſe, &c. Pales Heſiod. δειπνολόχους appellat, Latini cœnipetas, ſicut hæredipetas. Martialis captatores cœnarum, qui indagine quadam autitias captant. Tales Latini etiam conuiuas appellarunt, qui domi cœnio nuntium remiſerunt, &, vt Iuuenalis ait, *quibus ſumma boni eſt aliena viuere quadra.* Petron. Hic vt audiui veterem conuiuam. Ouid. 2. Triſt. *Attius eſſet atrox, conuiua Terentius eſſet.* Onomaſt. conuictor ὁμοδίαιτος.

LIII. Eraſmi de ſcriptis Lutheri iudicium.

E ſcriptis Lutheri ſi tollas hyperbolas, conuicia, facetias, tautologias, ectragodiſmos: ad hæc, quæ illi conueniunt cum Ioanne Hus, & VViclefo, alijſque nonnullis, fortaſſe non vllum reſtabit, quo veluti proprio glorietur. Rurſum, ſi nihil eſſet in ijs libris falſum, tamen iſta tam effrænis in omnes maledicentia inficit lectorum animos, præſertim idiotarum: nec aliud gignit, quam ſchiſmata. Contra epiſt. Lutheri. Item. Me quidem præter dogmatum hyperbolas vehementer offendit in Lutheri libris amarulentia, coniuncta cum pari arrogantia. Ad Georgium Ducem Saxoniæ, qua epiſtola excuſare ſe nititur Eraſmus, quare non ab initio contra Lutherum ſcripſerit. Lege lib. Epiſtolar. 20. pag. 790. Tomo 9. Idem eod. lib. Ioanni Vergara. In Lutheri ſcriptis tantum eſt ſcommatum, ſannarum, conuiciorum, gloriationum, inſultationum, ouationum, triumphorum, vt me minimo minus tędio enecarint.

LIV. Atta.

Atta vox Sabina, originis Græcanicæ, dicitur παρὰ τὸ ἄττειν, quod ſubſilire ſignificat, & nuſquam ferme pedem figere. Vnde ἄττειν διὰ χαλκοῦ. Et apud Iulian. ὥσπερ αἱ ταχύταται τῶν ὀρνίθων, ᾗ ἂν ἐθέλωσιν ἄττοντες, velut celerrimæ auium, quo volunt ſalientes. Attæ igitur οἱ ἄττοντες, qui inter ambulandum ſtare neſciunt, ſed ſemper quaſi ſubſiliunt: quod neceſſario illis euenit, qui non ὅλῳ ποδὶ βαδίζουσι, ſed in primos pedes inſiſtunt. Feſtus, Attæ appellantur, qui propter vitium crurum, aut pedum, plantis non inſiſtunt, & magis attingunt terram, quam ambulant.

LV. Aſſa vox, aſſare, aſſamenta.

Aſſa voce canere dicuntur, qui nullis admixtis inſtrumentis ſola voce canunt. Aſſare tibicines dicuntur, cum canunt tibia, nulla aliorum voce admiſſa;

vt Græcis ψιλομουσαιστὶ dicũntur, cum tantum κιθαρίζουσι. Itaq; ea dicebantur ἄφωνα χρώματα Pauſaniæ, quæ erant ſine voce. Eſt ergo aſſum, ſolum, merum: vnde aſſare quoque veteres Poetæ dicebantur, cum in vnum ſolum hominem poema condebant. Et illa poemata dicta aſſumenta, vt eſt maxima pars Syluarum Statij, & olim Saliorum fuit. Erant enim aſſamenta Ianualia, Iunonia, Mineruia, priua poemata, & carmina in ſingulos eos deos conſcripta. Scalig. F. in Varron.

Cap. XVII. Ex poetica Iulii Scaligeri.

NVtrix Muſarum eſt Eupheme, quia ſapientum præmium bona fama.

1. Quod ſunt poetæ, hoc faciunt alios, nempe immortales, ex Platone.

2. Boëtius cum plus poſſet in carmine, minus voluit.

3. Sententias cum ſtrophis & diſtichis abſolui, non eſt verum.

4. Citius quis & commodius mille verſus de ſuo fabricatus fuerit, quam aliena decem vel praua direxerit, vel ſqualentia nitore affecerit epigrammata.

5. Argutiæ annominationum, niſi in epigrammatis non commendantur.

6. Pauca licent perfecto poetæ, non quoduis argumentum, non quæuis vox; &c.

7. Contrà nobis, atque iuriſconſulti ſanxere, faciendum eſt. Illis enim ita videtur, præclarius conſuli rebus humanis ſi decem ſontes abſoluantur, quam ſi vel vnus innocens damnetur. At enim vero poetæ id agendum eſt, vt potius centum verſus bonos iugulet, quam vnum plebeium relinquat.

COMMENTARIVS.

Tres ſunt ſcriptores, quos impenſe admiratur, & maximi facit Iuſtus Lipſius, Ariſtoteles, Homerus, Iulius Scaliger. Priores duo habent ſua teſtimonia glorioſiſſima à Græcis & Latinis auctoribus quam plurima: tertium ſua ipſius ſcripta ſatis ſuperque commendant. In his ſunt libri Poetices, incomparabile opus, vt verè de eodem Ioſephus F. pleni vtique ingenio, pleni eruditione recondita, pleni denique iudicio ſubtiliſſimo, & acerrimo: niſi quod interdum Argo eſt oculatior. Parentem quidem poetarum, & doctrinarum fontem Homerum it deſpectum, eumque non minus ſua, quam tradit arte, quam Plato ſua, quam condebat, ciuitate eijcit ac proſcribit, ὁμηρομάστιξ.

1. Poetæ immortalitatem ſibi audent polliceri. Horat. ode. 30. lib. 3.

Exegi monimentum ære perennius,
Regaliq; ſitu pyramidum altius:
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, & fuga temporum.
Non omnis moriar, multaq; pars mei
Vitabit Libitinam.

Mitto plures adducere. Dant quoque æternitatem, immo (ſi dicere fas eſt) diuinitatem alijs quoque quos celebrant. Ouid. de Ponto eleg. 8.

Di quoque carminibus, ſi fas eſt dicere, fiunt,
Tantaq; maieſtas ore canentis eget.

Boetius

Digitized by Google

Boetius à Theoderico Gothorum rege pulſus in exilium, philoſophiam partim metro, partim pedeſtri ſermone ſe conſolantem inducit. Pretium eſt audire quantum hunc virum extulerit in Hypercritico idem Scaliger. *Boetij Seuerini ingenium, eruditio, ars, ſapientia, facile prouocat omnes auctores, ſiue illi Graci ſint, ſiue Latini. Saculi barbariæ eius oratio ſoluta, deterior inuenitur: at quæ libuit ludere in poeſi diuina ſunt. Nihil grauius. Neque denſitas ſententiarum venerem, neque acumen abſtulit candorem. Equidem cenſeo paucos cum illo comparari poſſe.* Valla docet eum Latine loqui: at Vallam Boetius bene ſapere.

3. In ſtrophis apud Lyricos, & in diſtichis apud elegiographos ſi obſeruaris, ſententiam ſuſpendi comperies. Quare qui ſecus præcipiunt Grammatici, falluntur.

4. Corrigere & illuſtrare aliena epigrammata affirmat Scaliger eſſe difficillimum. Vellem cauſſam adiunxiſſet. An quia ex alieno ingenio ſapere non eſt facile?

5. Annominatio, ſeu Paronomaſia fit modis plurimis, quos ponit Q. Cornificius ad Herennium in Rhetoricis lib. 4. monetque ſimiliter cadentibus & deſinentibus, & annominationibus vtendum rarius, non enim modo crebritate harum figurarum tolli auctoritatem dicentis, ſed offendi quoque auditorem. Quæ enim lepida & concinna, citò ſatiant ſenſum aurium faſtidioſiſſimum.

6. Pauca porrò licere perfecto poëtæ παράδοξον videtur. Arbitratur enim vulgus, multa ideo illi licere, quia perfectus eſt. Nam imperfectus & gregarijs poetis pauca concedi quid mirum? Verùm in licentia non conſiſtit perfectio. Horat. ad Piſon. dum poetam vult eſſe exactum, non mediocrem, non plus quam ſymphoniam diſcordem inter menſas, numquid non idem cenſemus eum præcipere? Addit quippe.

Sic animis natum, inuentumque poema iuuandis,
Si paullum ſummo diſceſſit, vergit ad imum.

7. Aſt poetam excellentem potius centum verſus bonos iugulare, quam vnum plebeium relinquere oportere, durus eſt ſermo. Nam tantus bene compoſitorum numerus, vt in moneta probata grandis pecuniæ, vnius vitium numiſmatis facile teget & excuſabit reliqua multitudo: & vnicus næuus pulcherrimum corpus non deformabit.

Cap. XVIII. Eccleſiæ aſyla. Virga furoris dei. Contra ſuperuacaneum ornatum virginum.

NOn fideles tantum, ſed etiam ipſi hoſtes, immunitate Eccleſiæ conceſſa gauiſi, & in aliquod vitæ diſcrimen adducti pagani, ad templa Chriſtianorum confugerunt.

Virga furoris dei dicitur Aſſur, Iſaiæ cap 10. Hieronym. epiſt. 3. ad Heliodorum, in epitaph. Nepotiani, de tot cladibus, bellorumque calamitatibus loquens, noſtris vitijs Romani ſuperantur exercitus. Infælices nos, qui tantum diſplicemus deo, vt per rabiem barbarorum illius in nos ira deſæuiat.

Libro de Habitu, & diſciplina Virginum hæc ſcribit Cyprianus. Parem ſe in omnibus integritas præſtet, nec bonum corporis cultus infamet. Quid ornata, quid compta procedit, quaſi maritum aut habeat, aut quærat? Timeat potius placere, ſi virgo eſt, ne periculum ſui appetat, quæ ad meliora, & diuina ſe ſeruat. Neque enim fas eſt, virginē ad ſpeciem formæ ſuæ comi, aut de carne, & eius pulchritudine gloriari, cum nulla ſit illis magis, quam aduerſus carnem colluctatio, vincendi corporis, ac domandi obſtinata certatio.

Digitized by Google

NOTÆ.

Aſylum interpretatur Seruius ad 8. Æneid. templum miſericordiæ, vnde nullus poſſit abduci. Liuius lib. 35. vbi ei in fano, lucoque ex religione, & eo iure ſancto, quo ſunt templa, quæ aſyla Græci appellant. Auguſtin. 1. Ciuitat. cap. 34. Romulus & Remus aſylum conſtituiſſe perhibentur, quo quiſquis confugeret, ab omni noxa liber eſſet. Plutarch. in Romulo ἱερὸν φύξιμον dixit, in quo ſuſcipiebantur omnes indiſcrete; neque dominis ſerui, neque debitores creditoribus, neque magiſtratibus cædis rei tradebantur. Tiberius Cæſar aſyla paſſim ſuſtulit, Sueton. cap. 37. Facti rationes refert Tacitus, Annal 4. Hucuſque Briſſon.

Aſyli à Romulo aperti meminit Liuius lib. 1. hiſce verbis. Deinde ne vana vrbis magnitudo eſſet, adjiciendæ multitudinis cauſſa, vetere conſilio condentium vrbes, qui obſcuram, atque humilem conciendo ad ſe multitudinem, natam è terra ſibi prolem mentiebantur, locum qui nunc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos eſt, aſylum aperit. Eò ex finitimis populis, turba omnis, ſine diſcrimine, liber an ſeruus eſſet auida rerum nouitate perfugit, idque primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit.

Virga furoris dei fuit quoque Attila Hunnorum Rex, vt ſupra dictum, & Scytharum Tamberlanes, quorum ille flagellum dei, hic iram dei ſe nominabat, egreſſus cum exercitu duodecies centum millium. Et vtitur deus tyrannis iſtis tanquam iuſtitiæ ſuæ miniſtris in repoſcendis à nobis ſcelerum pœnis atrociſſimis. Noſtri ſæculi Attilas, & Tamberlanes Turcarum Imperatores habemus quos formidemus, Chriſtianæ religionis, & Romani imperij aduerſarios, & inimicos. Non deſunt præterea quidam alij minutiores tyranni, quos magis opulentarum prædarum male ſana cupido, & maleficiorum occaſio, quam zelus tuendi, ac propagandi Euangelij ſollicitat.

De Virginum ornatu multa Tertullian. & Cyprian. cuius verba recitabo. Exardeſcit iuuenum præſertim libido, non aſpectu formæ tantum, ſed etiam veſtitus munditia, pretio, & elegantia, qua & minus formoſæ, vel deformes potius venuſtatem aucupantur, & ad ſe fruendum illiciunt. Idem Cyprianus magiſtrum, vt Tertullianum vocare conſueuerat, imitatus De habitu Virginum ſcripſit, & quidem dilucidius, ac planius, quod metueret, ne tanti viri ſcripta interirent, pleriſque ab eo lectitando alienis, quod nimirum ab Eccleſia in hæreſim, ſiue hæreſes deſciuiſſet.

Cap. XIX. Ex Lucretio de rerum natura Lib. 2. 3. 5.

Ex lib. I.

INOPIA LINGVÆ LATINÆ IN PHILOSOPHIA.

I. *Nec me animi fallit, Graiorum obſcura reperta*
Difficile inluſtrare latinis verſibus eſſe,
Multa nouis verbis præſertim cum ſit agendum
Propter egeſtatem linguæ, & rerum nouitatem.

Ex eodem.

LAVDIS STVDIVM OPERIS DIFFICVLTATEM MINVIT.

II. *Non me animi fallit, quam ſint obſcura: ſed acri*
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor:
Et ſimul incuſſit ſuauem mi in pectus amorem
Muſarum, quo nunc inſtinctus mente vigenti

Auia

Digitized by Google

Auia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita ſolo: iuuat integros accedere fontes,
Atque haurire, iuuatq; nouos decerpere flores,
Inſignemq; meo capiti petere inde coronam,
Vnde prius nulli velarint tempora Muſæ.

Ex lib. II.

DIEBVS ET NOCTIBVS SINGVLIS AVDIRI PLORATVS NASCENTIVM, ET MORIENTES LVGENTIVM.

——————— *miſcetur funere vagor.*
3. *Nec non vlla diem, neque noctem aurora ſecuta eſt,*
Quæ non audierit miſtos vagitibus ægris
Ploratus, mortis comites, & funeris atri.

Ex lib. III.

SERMO INTER POCVLA, OMNIA MORTE DELERI CREDENTIVM.

4. *Hoc etiam faciunt, vbi diſcubuere, tenentq;*
Pocula ſæpe homines, & inumbrant ora coronis,
Ex animo vt dicant, breuis eſt hic fructus homillis,
Iam fuerit, neq; poſt vnquam reuocare licebit.

Ex lib. V.

TEMPVS OMNIA MVTAT.

5. *Nunc iacet æs, aurum in ſummum ſucceſſit honorem.*
Sic ſoluenda ætas commutat tempora rerum.
Quod fuit in pretio, fit nullo deniq; honore.
Porrò aliud ſuccedit, & è contemptibus exit:
Inq; dies magis appetitur, floretq; repertum
Laudibus: & miro eſt mortales inter honore.

Sic ſupra.

Nec tamen vlla ſui ſimilis res: omnia migrant:
Omnia commutat natura, & vertere cogit.
Namq; aliud putreſcit, & è contemptibus exit.

Et lib. 2.

——————— *ſic rerum ſumma nouatur*
Semper, & inter ſe mortales mutua viuunt,
Augeſcunt aliæ gentes, aliæ minuuntur,
Inq; breui ſpatio mutantur ſæcla animantum.

Digitized by Google

COMMENTARIVS.

1. Lucretius ſcripturus de rerum natura, & philoſophiam phyſicam (ſed ex placitis, & diſciplina Epicurea) latinis verſibus tractaturus, de ſermonis egeſtate querelam habet, tum hoc loco, tum infra eodem libro: *nec noſtra dicere lingua concedit nobis patrij ſermonis egeſtas.* Et lib. 3. *rationem reddere auentem Abſtrahit inuitum patrij ſermonis egeſtas.* Cicero tamen Græcorum non amiciſſimus, eorumque gloriæ æmulus contra ſentit. Nam 1. de Finib. Sed ita ſentio, inquit, & ſæpe iam dixi, linguam, non modo inopem, vt vulgo putaretur: ſed locupletiorem etiam eſſe, quam Græcam. Quando enim (ne nobis dicam) aut oratoribus bonis, aut poetis, poſtea quidem quam fuit, quem imitarentur, vllius orationis vel copioſæ, vel elegantis ornatus defuit? Et 3. Tuſculan. multoque melius hæc notata ſunt verbis latinis, quam græcis. Verùm idem 3. de Finib. ex eodem ore frigidum, vt antea calidum. Illic enim in perſona Catonis. Cum vteretur (Zeno) in lingua copioſa factis tamen nominibus, ac nouis, quod nobis in hac inopi lingua non conceditur: quanquam tu hanc copioſiorem etiam quam græcam dicere ſoles. Litem hanc di judicent qui in vtraque lingua & plurimum ſtudij, & temporis fæliciter poſuerunt, quales memoria patrum noſtrorum duo præcipue Galli extiterunt, Gulielmus Budæus, & Hen. Stephanus. Ad horum iudicium meum adſcribes licet.

3. Phyſiologiam naturæ obſcuritatem appellat Cicero. Multa enim caligine offuſa eſt rerum illarum cognitio, vt rectè cum Lucretio dicamus lib. 1. de antiquis.

Principijs tamen in rerum fecere ruinas.
Et grauiter magni magno cecidere ibi caſu.

Nec in principijs duntaxat: ſed alijs quoque partibus profeſſionis ſuæ longius & vero ſæpe abierunt, vt vel ipſe etiam Lucretius, dum vacuum ſtatuere, & animos immortalitate ſpoliare argumentis infirmiſſimis, & tantum non ridiculis conatus eſt. Cæterùm obſcuritate rerum, & inde conſequente latinitatis inopia ſe non eſſe deterritum: & amorem ſcribendi carminis, atque incenſum gloriæ deſiderium ſibi addere ſtimulos affirmat: generoſas quippe mentes labor nutrit: & viri non eſt timere ſudorem, inquit Seneca, epiſt, 31. Virgil. 2. Georg.

Me vero primùm dulces ante omnia Muſæ,
Quarum ſacra fero, ingenti percuſſus amore,
Accipiant.

Suauis eſt vtique amor Muſarum, quando ſtudijs literarum nihil eſt amabilius, nihil dulcius. Auia Pieridum loca, ait Lucretius: nec enim hoc iter carminis latini de huiuſcemodi argumento, phyſico puta, ante me quiſquam tentauit. Empedocles, & Parmenides Græci fuerunt, proinde è fontibus integris, & indelibatis haurio, & flores recentes lego, vnde mihi coronam, nulli hactenus à Muſis impertitam contexam. Pluribus, & ſcitiſſimis ſanè tralationibus poeticum laborem ſuum expreſſit.

3. Vita hominum pelagus miſeriarum immenſum eſt, in qua nulla nox, nullus dies contingit, quo non alicubi ploratus, & eiulatus cum vagitu miſceantur, dum mortui cum luctu, & lacrymis, qui ſunt mortis comites efferuntur.

4. Quatuor horum verſuum paraphraſin commodiſſimam tibi ex lib. Sapientiæ, cap. 2. proferam. *Dixerunt, ſcilicet impij, apud ſe, non rectè. Exiguum, & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ. Ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus tanquam non fuerimus, & extincta cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tanquam mollis aer, & tranſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis. Venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioſo & vnguento nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos roſis antequam marceſcant. Nemo noſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ. Vbique relinquamus ſigna luxuriæ, quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors.*

5. Æs primoribus ſeculis, cum vita hominum ſine cupiditatibus agitabatur, in pecuniam conflabatur, eaque pecudis nota ſignabatur, eò quod ſumma diuitiarum apud priſcos mortales pecudum poſſeſſione definiebatur. Quare vſque hodie cum de pecunia ſermo eſt, æris vocabulum

in vſu

Digitized by Google

In vſu eſt Ærarium, æs alienum conflare, facere, contrahere, habere. Ex ære alieno laborare, obrui, obſtringi. In ære eſſe, ære alieno exire, æs alienum diſſoluere, ærati, obærati. Poſt vetuſta ſæcula æri ſucceſſit argentum, & huic aurum.

Aurea nunc verè ſunt ſæcula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor.

Ait Propert. lib. 3. eleg. 13. Progreſſu autem temporis mutari pæne omnia, haberique in honore, quæ in contemptu iacebant, & contemni quæ magni fiebant, tam clarum, ac certum eſt, vt exemplis non indigeat. Solum cæleſtia corpora ſtatum ſuum tenent, & lege immutabili vnde mouentur, eo interuallo à Conditore præſcripto redeunt. Vox *ſæcula* Lucretio frequenter valet, genera. Vt lib. 2.

Humorum guttas mater cum terra recepit,
Læta parit nitidas fruges, arbuſtaq; læta,
Et genus humanum; parit omnia ſæcla ferarum.
Pabula cum præter, quibus omnes corpora paſcunt,
Et dulcem ducunt vitam, prolemq; propagant.

Cap. XX. Dæmon non omnis mali cauſſa, homo quid Philoſophis.

NOn omnes cogitationes noſtræ malæ à diabolo excitantur: ſed ex arbitrij ingeniti motu quandoque. Quod ſi diuinorum nominum cap. 4. Dionyſius ait, dæmonum multitudinem eſſe malorum omnium cauſſam tum ſibi, tum alijs: & Damaſcenus malitiam omnem, & immunditiam à diabolo excogitatam pronuntiat, quod ad primi hominis lapſum id intelligendum eſt. Scribit namque Origenes, etiamſi non ſint dæmones, nihilominus ituros homines quandoque præcipites in Veneris, & gulæ prolubidinem. Rhodigin. lib. 2. cap. 13.

Homo quidem, vt Peripatetici aſtruunt, atque item Stoici, eſt quod anima, & corpore conſtat. Pythagorici, & Platonici hominem eſſe putant diuinam quandam mentem, terrenis vinculis alligatam. Apud illos itaque hominis pars eſt animus: apud hos totus homo animus eſt: ſed nihil obſtat, cum dicitur corpore vtens. Hoc ſignificaſſe videtur ænigma magicum. Eſt res vndique lucida: eſt res vndique obſcura: eſt media quoque, tum lucis compos, tum lucis cauſſa. Mens ſiquidem eſt lumine plena: irrationalis anima eo prorſus vacua. In meditullio, ac velut collimitio rationalis natura, quæ partem habet luminis intelligentis naturæ, parte caret. Anima immortalis, corpus morti addictum, quo quid admirabilius. Quod diuinum eſt, quod architecti obſignatum imagine, vinctum, vt ſic dicam, catenis, à terreno, craſſo, obeſoque, & reuera iugali pertrahitur corpore. Idem lib. 2. cap. 17.

NOTÆ.

Quis noſtrûm, cum peccato ſuccumbit, non diabolum, vt peccati, & ſceleris ſui auctorem, ſuggeſtorem, incitatorem, ſuaſorem, impulſorem, ac perſuaſorem arbitratur, & accuſat? Atqui non ita eſt: verùm homines, corrupta natura duce, & inſtigatrice, rationis imperio poſthabito, cæleſtique præmio, & pœnarum inferni memoria ſepoſita, flagitijs ſe liberrime inuoluunt, & contaminant. Multi quoque dei bonitate, & miſericordia freti in omne ſe nefas præcipitant: & quam ob cauſſam eum amare vehementer debuerunt, ob eandem ipſum magis magiſque offendere, & exacerbare non pertimeſcunt. Heu mortales ingratiſſimos, atque improbiſſimos. Mandetur memoria

Digitized by Google

moriæ quod eſt apud Tertullian. in Exhort. ad Caſtitatem. Ille princeps generis, & delicti Adam, voluit quod deliquit. Neque enim diabolus voluntatem ei impoſuit delinquendi: ſed materiam voluntati ſubminiſtrauit. Item, Diabolus etſi vult te velle quod deus non vult, non tamen facit vt velis.

Auguſtin. ſuper Ioannem, alia vita pecorum, alia hominum, alia angelorum. Vita pecorum terrenis voluptatibus æſtuat: id eſt, ſola terrena quærit: vita angelorum ſola cæleſtia: vita hominis media, & inter vitam angelorum, & vitam pecudum. Si viuit homo ſecundum carnem, pecoribus coniungitur: ſi ſecundum ſpiritum, angelis ſociatur. Redeuntem ab Olympijs, quò ex tota Græcia concurſus fiebant ingentes, cum quiſpiam interrogaſſet, vidiſſet ne ibi turbam multam, reſpondit, turbam quidem plurimam, ſed homines perpaucos. Hoc de theatris noſtris prædicari haud abſurde poteſt, ad quæ videndis, ſpectandiſque comœdijs, & ſpectaculis frequentiſſima profectò multitudo confluit; ſed hominum digni appellatione perrari. Quocirca poſſet Diogenes vel hodie apud Chriſtianos item iterum accenſa lucerna homines quæritare interdiu. Verum enimuero illud in hominis nobilitate maximum eſt, quod ad ſempiternam beatiſſimæ illius ciuitatis, quam ſupernam Hieruſalem Chriſtiani dicimus, incolatum, & dei opt. max. aſpectu in omne æuum perfruendum eſt conditus. Collationem hominis cum mundo, vnde μικρόκοσμος appellatur, reprehendit Lact. De opificio dei, cap. 16. Eccleſia, inquit, maiorem homini præſtantiam tribuit, quæ in ſimilitudine mundi huius creati non conſiſtit: ſed in imagine & ſimilitudine Creatoris.

Cap. XXI. Inter hebræam, græcam, Romanam ſapientiam diſcrimen, elephantes funambuli.

DE his in huncmodum diſſeruit Ioannes Picus Mirandulanus, teſte Crinito lib. 5. cap. 5. In Hebræorum philoſophia ſunt omnia velut quodam numine ſacra, & in maieſtate veritatis abdita, ceu prodigia quædam, & arcana myſteria. In Græcorum verò diſciplinis ingenium, acumen, & omnigena eruditio apparet: vt nulla vnquam gens fuerit, quæ dicendi copia, & ingenij elegantia cum ijs poſſit conferri. In Romana autem Academia ea fere omnia, quæ ad ciuitatem, & vitæ mores pertinent grauiter, & copioſe ſunt explicata, ac magnificè dicta. Sic vt grauitas maximè Romanis, & imperij maieſtas, Græcis ingenium, & acumen, Hebræis doctrina ſecretior, & quaſi diuinitas adſcribi poſſit.

In tanta rerum, animantiumque varietate, nihil tam ſummum, aut tam mirum videri debet, quin & eſſe id poſſit: & credi optimo iure debeat, vt eſt auctor Ariſtoteles, pro mirifica, & ſingulari naturæ maieſtate. Nam quod *elephantes* ipſi per funes incedere, atque ambulare diſcant, non alijs quidem verbis probari oportet, quam Annæi Senecæ, qui hiſce vtitur vocibus in epiſtolis. Leonibus manus magiſter inſerit: oſculatur tigrim ſuus cuſtos: elephantem vero mimus æthiops iubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem. C. porrò Plinius & aduerſis funibus eos ſubire teſtatur, & regredi magis pronis. Crinit. lib. 5. cap. 13.

NOTÆ.

Hiſce tribus linguis omnis diuina, & humana ſapientia, quæ quidem in litteras miſſa eſt, tanquam triplici, eoque ditiſſimo theſauro continetur. Et harum vſus eſt in ſacris, ſacrificijſque noſtris, quas actus in crucem Saluator noſter conſecrauit, & μυστικῶς per hebræam ſanctitatem, per græcam ſapientiam, per latinam, cuius compotes Romani, terrarum orbi iura dabant, potentiam, vel, vt dicam rectius, omnipotentiam ſuam inſinuare voluit. Sanctiſſimus, ſapientiſſimus, omni potentiſſimus, qui cum iniquis reputatus, in medio latronum de cruce pependit Ieſus Chriſtus, dominus, deuſque noſter. Hebraici ſcripta hodie perpauca, præter veteris Teſtamenti libros, eoſque non vni-

verſos

Digitized by Google

uerſos (ſunt enim ex iis, qui græcè duntaxat conſcripti extant) Rabinorum, opinor, Scholia, & Notas habemus; Græca monimenta omnis generis eruditorum, quæ barbarorum, ac præſertim Turcarum furor nobis reliquit, pæne omnia conquiſita, ad Europæos translata, & in noſtris regionibus typis euulgata ſunt. De Latinis nihil dicam, laudem merentur ſtudioſi, qui cum latina lingua græcam, cum filia matrem, & cum græca hebræam coniungunt: quamuis hanc minimè tam rotundam, & copioſam, ac locupletem, verùm aſperam, & inſuauem; perutilem tamen ſacris ſcripturis intelligendis, & interpretandis.

ELEPHAS etiam dicitur barrus, & is barrire, & vox barritus, vt boum mugitus, luporum vlulatus. Sic quoque clamor exercitus. Veget. lib. 3. cap. 18. Clamor, quem barritum vocant, non prius debet attolli, quam acies vtraque ſe iunxerit. De dotibus elephanti multa Hieroglyph. lib. 2. Pierius, & Plin. lib. 8 cap. primis 12. Lipſius in epiſtolis, ſi memini. Quanquam vero ingenij laudem elephantis concedit Plinius, ſed inter bruta; tamen corporis moles, & formæ fæditas adagio locum fecit: Nihil ab elephanto differt, quo alludit Plautinus ſeruus Palæſtrio, qui herum ſuum elephanti corio circumtectum ait, nec plus ſapere, quam lapidem. Eraſ.

Cap. XXII. Matrimonium ſeu coniugium.

IVſtum matrimonium eſt, ſi inter eos, qui nuptias contrahunt, connubium ſit, & tam maſculus pubes, quam femina potens ſit, & vtrique conſentiant. Si ſui iuris ſunt, aut etiam parentes eorum, ſi in poteſtate ſua ſunt. Cum ſeruis nullum eſt coniugium iure ciuili; ſed contubernium.

Si quis eam quam non licet, vxorem duxerit, inceſtum matrimonium contrahit: ideoque liberi in eius poteſtate non fiunt; ſed quaſi vulgò concepti, ſpurij ſunt.

Connubio interueniente, liberi ſemper patrem ſequuntur: non interueniente, matris conditioni accedunt, excepto eo, qui ex peregrina, & ciue Romano peregrinus naſcitur. Quoniam lex Merſia ex alterutro peregrino natum, deterioris parentis conditionem ſequi iubet.

Ex ciue Romana & Latina Latinus naſcitur, & ex libero & ancilla ſeruus: quoniam cum his caſibus connubia non ſint, prorſus matrem ſequitur.

In his qui iure contracto matrimonio naſcuntur, conceptionis tempus expectatur. In his autem, qui non legitimè concipiuntur, editionis: veluti ſi ancilla conceperit, deinde manu miſſa pariat, liberũ parit. Nam quamuis non legitimè concepit, cum editionis tempore libera ſit, partus quoque liber eſt. Cuiacius ad tit. V. Vlpiani.

COMMENTARIVS.

Matrimonium eſt legitima maris & feminæ coniunctio, indiuiduam vitæ ſocietatem continens. Matrona dicta eſt à matris nomine, non iam adepto: ſed cum ſpe & omine mox adipiſcendi. Vnde & matrimonium vocatum. Gellius lib. 18. cap. 6. Auguſt. lib. 19 contra Fauſtum, non alia de cauſſa feminam nubere debere docet, quam vt mater fiat. Tertull. lib. 1 ad vxorem, coniunctionem hanc viri & feminæ benedictam ait à domino, vt generi humano; & replendo orbi, & inſtruendo ſæculo excogitatam. Et Greg. in cap vlt. de conuerſione infidelum ſcribit, datum hoc doloribus & laboribus, quos in partu mulieres ſufferunt, vt ab ipſis potius, quam à viris nuptialis coniunctio nomen accipiat, dicaturque matrimonium. Hactenus Briſſon. de verbor. ſignificat lib. 11.

Apud Plautum Aulul. Eunomia ſoror Megadorum fratrem ſic compellat.

EVN. Quod tibi ſempiternum ſalutare
Sit, liberis procreandis. ME. Ita dy faxint.
EVN. Volo te vxorem domum ducere. ME. hei, occidi.
EVN. Quid ita? ME. Quia mihi miſero cerebrum excutiunt
Tua dicta, ſoror: lapides loqueris.
Sed his legibus, ſi quam dare vis ducam, quæ
Cras veniat, perendie foras feratur, ſoror.

 His con-

His congruunt illa Philetæ, βίον καλὸν ζῇς ἂν μὴ τὴν γυναῖκ' ἔχῃς. Vitam viues tranquillam, ſi vxorem non habueris. Laborem ſuſcipit non facilem, qui vitæ coniugalis incommoda & moleſtias aggreditur exponere. *Proinde qui mulieres vitare poteſt, vitet.* Plaut. Sticho. In Milite hunc in modum cum Palæſtrione fabulatur adoleſcens Pleuſides.

Nam mihi, deûm virtute dicam, propter diuitias meas
Licuit vxorem dotatam, genere ſummo ducere.
Sed nolo mihi oblatratricem in ædes intromittere.
PAL. *Cur non vis? nam procreare liberos lepidiſſimum eſt.*
PLEV. *Hercle verò: verum liberum eſſe, id multo eſt lepidius.*
Nam bona vxor, ſi ea quidem deducta eſt vſquam gentium,
Vbi eam poſſim inuenire?

Nunc ſuper voce altera CONIVGIVM diſſeramus, quando de MATRIMONIO diximus. Iuges, inquit Feſtus, eiuſdem iugi pares, vnde & coniuges, & iniuges, & ſeiuges. Et quia vt iugi, ſic matrimonij quoque onera pariter ferenda ſunt, hinc factum, vt vocabulum IVGVM, & ea quæ à iugo veniunt, ad matrimonium & res matrimoniales paſſim transferantur. Hinc iugare puellæ iuuenem, iugare feminas, iugare primis ominibus Catullo, Horatio, Virgilio. Dictus etiam vicus iugarius, in quo ara Iunonis iugæ, quam putabant matrimonia iungere, cui nempe *vincla iugalia curæ.* Taceo lectos, tædas, thoros iugales. Torrentius in Horat. oda lib. 2. Porro nomine coniugum, id eſt, ſub vnum quaſi iugum deiunctorum, labores quoque, moleſtias, & incommoda ſtatus coniugalis, quæ multa ſunt, eos quoque perferre & exantlare neceſſariò intelligitur, quibus tanquam graui onere premuntur miſeri, vſque ad mortem, alterutrius videlicet. Sed pudicam vxorem nihil æque cruciat, vt cum viro adultero viuere. Proinde ſic apud Plautum in Mercatore conqueritur Syra.

Æcaſtor, lege dura viuunt mulieres,
Multoq; iniquiore miſeræ, quam viri.
Nam ſi vir ſcortum duxit clam vxorem ſuam,
Id ſi reſciuit vxor, impune eſt viro, &c.
Nam vxor contenta eſt, quæ bona eſt, vno viro:
Qui minus vir vna vxore contentus ſiet?
Æcaſtor faxim, ſi itidem plectantur viri,
Si quis clam vxorem duceret ſcortum ſuam,
Vt illæ exiguntur, quæ in ſe culpam commerent,
Plures ſint viri vidui, quam nunc mulieres.

Cap. XXIII. Axiomata vt latinè dicantur.

INeptè faciunt, qui ἀξιώματα latinè dignitates vocant. Cuius prauę conſuetudinis Hermolaus Barbarus auctor fuit. Neque nego, ἀξίωμα interdum idem valere quod dignitatem: ſed nihil hoc ad ea, de quibus agimus ἀξιώματα. Nec minus ineptiunt, qui proloquia, aut pronuntiata vocant, in quorum tamen poſteriore Ciceronem ſe habere auctorem putant: ſed falluntur. Nam Cicero hanc vocem, vt à Stoicis accipiebatur, interpretatus eſt, qui axioma vocabant quamlibet enuntiationem, id eſt, ἀπόφανσιν, quod Laertius docet. At ſi quis eo modo axioma accipiat, tum ſane vel pronuntiatum, vel, ſi volet, proloquium dicat. Apud Ariſtotelem quidem, & Mathematicos alia huius vocabuli vis eſt, qui, vt notum eſt, axiomata vocant communes quaſdam ſententias, quæ non tantum veræ ſunt, ſed veræ etiam ab omnibus videntur. Verbum ἀξιοῦν apud Græcos ſæpe ſine vlla dignitatis, vel indignitatis ſignificatione idem valet, quod exiſtimare, ac ſentire. Inde igitur ἀξιώματα, ὅτι πάντες οὕτω ἀξιοῦσι. Vnde κοιναὶ ἔννοιαι vocantur. Aut igitur græcam vocem retinuerim: aut ſententias potius quam vel pronuntiata, vel proloquia, vel dignitates dixerim. Muret. variar. lect. lib. 6. cap. 2.

NO-

NOTÆ.

Verba Ciceronis Tuſcul. 1. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? Inprimis enim hoc traditur. Omne pronuntiatum (ſic enim mihi in præſentia occurrit vt appellarem ἀξίωμα, vtar poſt alio ſi inuenero melius) id ergo eſt pronuntiatum, quod aut verum, aut falſum eſſe dicitur.

Hermolaus Barbarus patricius Venetus, Patriarcha Aquileienſis, homo literatiſſimus, & in philoſophia Ariſtotelæa, ſeu Peripatetica ſumma cum laude verſatus, in qua etiam græce ſcripta latino ſermone expreſſit. Vixit quo tempore in viuis erant Angelus Politianus, Marſilius Ficinus, Philippus Beroaldus.

Cap. XXIV. Bono publico natus, fœtus.

SYmmachus ep. 43. lib. 3. Vides certe, vt ille ipſe, qui Romanis rebus antiſtat, ad bonum publicum natus eſt. Hoc indicant ſingulares iſtæ literæ in publicis monimentis antiquis, B.P.N. Idem lib. 10. ep. 22. Et lib. 3. ep. 35. ad ſalutem publicam gentium natum. Mamertinus in Genethliaco profitetur, Maximianum Imperat. natum ad opem generis humani. Sic Nazarius ſub finem Panegyrici Conſtantinum vocat incrementum maximum boni publici. Seneca 1. de Clementia, cap. 13. Sueton. in Nerone cap. 6. Idem in Calig. refert Tiberium dixiſſe de Caligula, ſe natricem pop. Rom. & Phaëthontem orbi terrarum educare. Iuret. in Symmach. lib. 3.

Cum proprius eſt ſermo FOETVS ſemper ſignificat animal leuatum fœtu, & difficile allucebit ſcriptor (nullus fortaſſe eſt, ſi bene examinetur) de fœtu latente in vtero. Cum vero ſermo eſt metaphoricus, non dubium, quin contrario ſenſu capiatur. Nam hoc Virgil. Æneid. *loca fœta furentibus Auſtris* ventis fœta vocat, id eſt, plena. Et 2. Æneid. fatalis illa machina dicitur fœta armis, vbi neceſſario latentia in vtero arma, ſeu armatos debes intelligere. Ludouicus de la cerda noſter in 1. Æneid.

NOTÆ.

Omnes pij, iuſti, humani, moderati, clementes, liberales, & in ijs virtutibus elaborantes, quæ Principem commendant, ſubiectiſque charum & acceptum efficiunt, bono publico nati dicuntur: & hi, nihil pæne à bono patre differunt. Contrà, omnes impij, iniuſti, crudeles, auari, ſcelerati, ac tyranni, malo publico viuunt, ac regnant. Quales Nerones, Domitiani, Maximini, Diocletiani, Veſpaſiani, cuius nota eſt auaritia, cæterique horum ſimiles extiterunt. Qualis Attila Hunnorum Rex, qui ſe terrorem hominum, & dei flagellum appellabat, cuius memoratur immanis quædam ſupra omnem memoriam ingenij, naturæque ferocia; qui ſe ad id à deo in mundum eſſe miſſum dictitabat, vt iuſtæ illius iræ vindex, omni malorum genere omnia permiſceret atque confunderet. Longum faciam ſi huiuſmodi generis humani peſtes, & exitia commemorem accuratius. Quis autem neget Hæreſiarchas noſtrorum temporum, Lutherum, Caluinum, Zuinglium; & alios ad ſempiternum mortalium interitum eſſe procreatos? interfectores animarum, vt Tertull. appellat.

Cap. XXV. Nemo Propheta in patria ſua, Mæcenas. vita longa ſatis, ſi honeſta.

NOn debet operibus cuiuſquam obeſſe quod viuit. An ſi inter eos quos nunquam vidimus floruiſſe, non ſolum libros eius, verum etiam imagines conquireremus, eiuſdem nunc honor præſentis, & gratia quaſi ſatietate langueſcet? At hoc prauum malignumque eſt non admirari hominem admiratione digniſſimum, quia videre, alloqui, accedere, complecti, nec laudare tantum, verumetiam amare contigit. Plin. lib. 1. epiſt. 16.

Digitized by Google

MÆCENAS vir eſt optimus, & inter præcipua ſæculi ſui ornamenta annumerandus, colit ſtudia, ſtudioſos amat, fouet, prouehit, multorumque qui aliqua componunt, partus, ſinus, præmium, omnium exemplum, ipſarum denique literarum iam ſeneſcentium reductor, ac reformator. Idem.

Iter imperfectum erit, ſi in media parte aut citra petitum locum ſteteris. Vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicunque deſines, ſi bene deſinis tota eſt. Seneca epiſt. 77. Quomodo fabula, ſic vita: non quamdiu, ſed quam bene acta ſit refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinat, quocunque voles deſine, tantum bonam clauſulam impone. Ibid.

COMMENTARIVS.

Hoc eſt cur Athenis viri præſtantes, & ſupra cæteros inſignes relegarentur: quoniam præ inuidia illorum excellentiæ lumen ægri oculi ſuſtinere nequibant. Sic Themiſtocles belli, ſic Lyſander iuſtitiæ gloria clarus ciuitate cedere coacti ſunt. Laborat natura humana hoc vitio, deprimere, & detrahere de ijs per calumniam, quos virtus, aut fortuna, aut ipſe deus etiam in ſublime euexit, & in altiore gradu collocauit.

Mæcenatum nomen ſtudiorum, ſtudioſorumque patronis ac fautoribus tribuere conſueuimus, ab illo C. Cilnio Mæcenate, homine prænobili, ac diuite, ex familiaribus Auguſti, deque Poetis benemeriti. Quem proinde immortali memoriæ commendarunt in libris ſuis, Virgilius, Horatius, Tibullus, Propertius, iuxta illud Ouidij, ac Tibulli.

Quem referent Muſæ, viuet, dum robora tellus,
Dum cælum ſtellas, dum vehet amnis aquas.

Quæ ex Seneca in Theoremate proferuntur, ad eos reſpiciunt, qui vitæ breuitatem accuſant, pro qua ſe bene viuendo proficere non poſſe quiritantur. Adducemus alium locum ex epiſt. 1. quo docemur quemadmodum tempus vitæ præſcriptum, conceſſumque longum reddamus, ſi illud æſtimantes, ſumptum quam parciſſimè faciamus. Vere enim πολυτελέστατον ἀνάλωμα, &c.

Adiungam interiecta κατὰ παρένθεσιν Lipſiana ſcholiola, quo nihil obſcuritatis in contextu relinquatur.

Ita fac, mi Lucili, vindica te tibi [in libertatem. Cui? tibi te aſſere, nec alijs viue, aut ſerui] & tempus, quod adhuc aut auferebatur [à potentioribus per officia, & cultum] aut ſurripiebatur [à noſtræ ſortis, per blanditias, & ſermones. Amici, fures temporum] aut excidebat [tua negligentia, & omiſſione] collige, & ſerua. Perſuade tibi ſic eſſe, vt ſcribo. Quædam tempora eripiuntur nobis [reſpondet τῷ auferuntur] quædam ſurripiuntur [idem quod dicebatur, ſubducuntur] quædam effluunt [explicat illud, excidunt.] Turpiſſima autem eſt iactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur malè agentibus [in luxu, libidine, vitijs] maxima nihil agentibus [in otio, ignauia, & maximè ſomno] tota aliud agentibus [Aliud agunt, qui occupati non vbi oportet. Virtus vocabat nos; externa, & vana quærimus, &c.

PHILO.

PHILOCALIÆ LIBER DECIMVS.

Cap. I. Cincinni, & Cirri.

Hi eſtes, inſignia, notæ libidinis, & impudicitiæ ſunt: Chriſtianis minime permiſſi, & damnati etiam ab ethnicis. Damnat cincinnos etiam in pueris Hieronymus ad Demetriadem virginem. Cincinnatulos pueros, & calamiſtratos, & peregrini muris olentes pelliculas, quaſi quaſdam peſtes, & venena, pudicitiæ virgo deuites.

Cic. in Piſon. Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ, & fluentes ceruſſatæque buccæ. Et poſt redit, in ſenatu, in Gabinium: In luſtris, & helluationibus huius calamiſtrati, ſaltatoris tam eximia virtus tamdiu ceſſauit? Ambroſ. lib. 2. de virginib. ſuper illud Canticor. *Cincinni mei pleni ſunt guttis noctium.* Noli, inquit, propinqua mea, accipere cincinnos corporalium capillorum. Non illa ornamenta, ſed crimina ſunt: lenocinia formæ, non præcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaræus habet. Adeo ſibi dæmon in cincinnis placet, vt aliquando nomen inde aſſumpſerit. Scribit Rhodigin. lib. 8. cap. 10. ſe, & totam fere Italiam audiuiſſe dæmonem de mulieris vtero loquentem. Cincinnatulus ei nomen erat. Hac ille appellatione geſtiens, inclamanti reſpondebat, &c.

NOTÆ.

Cincinni, & cirri nihil differunt, nec cincinnatus & cirratus. Sunt autem acu calefacta (cui calamiſtro nomen eſt) crines intorti, vnde & calamiſtrati ijdem qui cincinnati. Martiali dicuntur annuli, Claudiano orbes, Plauto cincinni, Truculent.

Iam ego iſtos fictos, compoſitos, criſpos, cincinnos tuos
Vnguentatos vſque ex cerebro exuellam.

Porcius Latro Declamator in ſua Catilinaria inſectatur Romanos iuuenes, qui in oculis ciuium calamiſtrati incedebant. Cic. in Piſonem, vt hominem nauci, ac perditum inuehens, cincinnatum

ganeonem appellat. Græcis dicuntur ἴουλοι quod vitium capreolos imitentur, cinifſones, & cineraſij nuncupabantur, qui calamiſtris in cinere calido calefaciendis operam dabant. Eadem acu ad crines dirimendos, ac diſcernendos, & ornandos vtebantur, quæ Apuleio crinalis, Hieronymo lib. 2. in Rufin diſcriminalis dicitur. Cognoſce etiam quæ producit Martin. de Roa noſter, Singular. lib. 3. cap. 15. PEREGRINI MVRIS OLENT. PELLICVLAS] In pretio ſunt pelliculæ animantium quarundam, quæ in ædium latebris reperiuntur, & à quibuſdam propter ſimilem formam muſtelæ domeſticæ vocantur, germanice Mader: quarum pellibus nobilium pallia. & amicula ſubſuuntur. Sed haſce pelliculas non puto à S. Hieronymo intelligi cum mures peregrino- nominat, nec hæ moſchum olent. Amplius igitur videndum, qui ſint iſti peregrini, & tranſmarini mures, quorum ſuaueolentes pelliculæ ſeu natura ſua, ſeu, quod magis credo, operâ, & induſtria hominum, ſuaueolentiam illis conciliantium, ermelinis, gebelinis, & ſimilibus. DÆMONEM DE MVLIERIS VTERO LOQVI] Qui, vel quæ dæmonem in ventre gerunt, interrogantibus, & conſulentibus reſponſa dantem, ἐγγαστρίμυθοι, ſeu ἐγγαστρῖται ventriloqui dicuntur. Huiuſcemodi dæmonem & eo occupatos ſcriptura ſacra Pythonem, & Pythones vocat, vt in Actis Apoſtolor. cap. 16. *Factum autem eſt, euntibus nobis ad orationem, puellam quandam habentem ſpiritum Pythonem obuiare nobis, quæ quæſtum magnum præſtabat dominis ſuis diuinando.* Deuter. 18. *nec qui Pythones conſulat.* Item 1. Reg. 28. & alibi. Annotauit vir doctus, Septuaginta Interpretes in Biblijs pro Pythonibus ἐγγαστριμύθους poſuiſſe.

Cap. II. Apotheoſeωs origo.

QVod in antiquiſſimis Græcis hiſtoriis dici ſolet, aliquem à morte τελευτήσαντα τιμᾶν ἡρωικῶς vel ἰσοθέων vel ἰσολυμπίων, vt Philo, id Latini multò inuerecundius dicunt, in deorum numerum referri, vel conſecrari. Fere autem conditoribus vrbium, aut aliis de publica re bene meritis, honores heroici decerni ſoliti, donec paulatim pro diis habiti etiam iſti. Plutarch. de claris mulieribus, τῇ Λαμψάκῃ πρότερον ἡρωικὰς τιμὰς ἀποδιδόντες, ὕστερον ὡς θεῷ θύειν ἐψηφίσαντο, cum Lampſacæ prius honores haberent heroicos, poſtmodum vt deo ſacrificandum decreuerunt. Deferre τιμὰς ἡρωικὰς eſt, quod vna voce ἐναγίζειν dicitur, & longè differt à θύειν, vt notant veteres Grammatici. Adulatio poſtea ac ſuperſtitio, θεοποιίαν inuenit, cuius moris extat grauis cenſura apud Plutarch. in Romulo. Atque iſtiuſmodi adulatione reliquos mortales ſuperarunt ciues Attici, ii ipſi, quorum patres Ariſtotelem capitis crimen admiſiſſe pronuntiarunt, cum Pæanem in Hermiam compoſuiſſet. Romani ante Impp. parcius hanc inſaniam publicè inſaniuere. Solus è Regibus, vt ait Cicero, Romulus, conſecratus eſt, & poſtea pauci alii. Priuatæ tantum ἀποθεώσεις fiebant, parentum per liberos conſecratorum, & domeſtica religione cultorum, vt ex Varrone Plutarch. in Quæſt. Roman. docet. Atque hi ſunt dii animales, de quibus Labeo libros ſcripſerat: in quibus aiebat (Seruii verba ſunt) eſſe quædam ſacra, quibus animæ vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant. Hæc annotanda duxi, vt origo ἀποθεώσεως Impp. intelligeretur. Nam vt parentes à liberis conſecrabantur, & priuata religione colebantur: ita Imperatores, qui patres patriæ & dicebantur, & habebantur, publicè in deorum numerum relati, & publica religione culti. Comment. in Iulium Suetonii, cap. 88. Caſaub.

COMMENTARIVS.

Apotheoſis verbum è verbo, eſt dei factio, diuinitatis ſcilicet collatio. Idem conſecratio. Satis autem apertum eſt, quempiam pro deo haberi, ſi templum ei condatur, vt Iulio Cæſari & Auguſto condita fuere: ſi adoretur, etiam viuus, quamuis ei victimæ non mactentur, vt Cyrus à Perſis, & Medis vt Alex. M. vt Diocletianus. Iulium porrò non ſolum delatos honores recepiſſe, ſed & ampliora humano faſtigio decerni ſibi paſſum, auctor Sueton. cap. 76. Sedem videlicet auream in curia, & pro tribunali, thenſam, & ferculum Circenſi pompa, templa, aras, ſimulacra iuxta deos, puluinar, fla-

nar, flaminem, lupercos menſem è ſuo nomine, nullos denique non honores ad libidinem cepiſſe, ac dediſſe.

Quomodo autem diuinos honores adepti, & quas ob cauſſas cum Reges, tum priuati homines dij facti, perſpicuè tradit Lactant. lib. 1. cap. 15. Conſecrationem, ſiue in deos relationem Romanorum Imperatorum, quibus ritibus perageretur, docuit initio lib. 4. hiſtoriæ ſuæ Herodianus, ex quo alij deſcripſerunt. Copioſè item Antiquitat. Romanar. lib. 2. cap. 18. ADVLATIO POSTEA ἀποθέωσιν INVEXIT] Quo non tandem progreditur adulatio turpiſſima? quo non euadit hominum arrogantia? diuinitatem qua nihil præſtantius, ſibi adſcribi patiuntur, & ſe ea non indignos iudicant, quæ maior eſt meritis omnibus. Audi Senecam epiſt. 60. citò nobis placemus, ſi inuenimus, qui nos bonos viros dicant, qui prudentes, qui ſanctos. Non ſumus modica laudatione contenti. Quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus: optimos nos eſſe, & ſanctiſſimos affirmantibus aſſentimur: cum ſciamus ſæpe illos mentiri. Adeo quoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria tamen maximè facimus. CVIVS MORIS EXTAT GRAVIS CENS. &c.] Quod Liuius ſcriptum reliquit de apotheoſi Romuli lib. 1. nempe his verbis, Romulus cum ad recenſendum exercitum concionem in campo ad capræ paludem haberet, ſubito coacta tempeſtas cum magno fragore, tonitribuſque tam denſo regem operuit nimbo, vt eius conſpectum concioni abſtulerit, nec deinde in terris Romulus fuit. (quoniam ſublimis ſcilicet raptus in cœlum) id pro falſo ducit Plutarch. & tribus fabellis ſimile facit negatque poſſe animum cum corpore, aut corpus ſimul cum anima in cælum attolli. Puram tamen animam gradatim diuinitatem poſſe adipiſci non negat. CVM PÆANEM IN HERMIAM COMPOS.] Hermias hic Athenis Platonem, & Ariſtotelem audierat. Poſtmodum Atarnenſium tyrannus, eundem Ariſtotelem ſummè dilexit, cui ille & Pythiadem ſeu filiam, ſeu neptem, ſeu pellicem ſuam vxorem dedit. Huic Ariſtoteles ſacra fecit, & in Hermiam, ceu in Apollinem Pæana ſcripſit: eius item ſtatuæ in templo Delphico epigramma ſubſcribendum curauit. Ob hæc, & quia inſuper de dijs malè ſentire putabatur, cum Athenis eſſet in magna inuidia, in Chalcidem Eubœæ oppidum profugiens, mortifero poculo ſibi vitam abrupit. [a] Quanquam alij aliter de eius interitu loquuntur. QVI PATRES PATRIÆ DICEBANTVR] Primus hanc appellationem M. Tullius meruit. Plin. lib 7. cap. 30. Salue primus omnium Pater patriæ appellate. Quem honorem ſecundus à Cic. conſecutus eſt Iulius Cæſar, poſtquam ex Hiſpania rediens quintum triumphum egit. Epitome Liuij lib. 116. Eundem in curia Auguſtus Sueton. cap. 57. Ouid. 2. Faſtor. Quod autem Plutarchus, & Appianus tradiderunt, M. Catonem primum in ſenatu honorificum iſtud nomen Ciceroni tribuiſſe, id falſum eſſe Lipſius variar. lect. lib. 3. cap. 20. conuincit, & ex ipſo Cicerone Q. Catulum fuiſſe huius appellationis ducem ac principem oſtendit.

Sancte Pater patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit: hoc dedimus nos tibi nomen eques.

Mater patriæ ob merita in patriam, ſeu Rempub. dicta eſt quoque Liuia, Auguſti coniux.

Cap. III. Filiorum, parentum appellationes apud Græcos, & Latinos, etiam de brutis, & inanimis, de libris maximè.

Sic Oppiano (notauit, & congeſſit in Comment. Rittershuſ.) μητέρες dicuntur vaccæ. Et infra, lib. 3. hirundines vocat μητέρας. Sic Pindarus ſæpe, vt Olymp. 2. ἁμέραν παῖδα ἀελίου dixit, diem ſolis filium. Et Olymp. 7. ὀξειᾶν ὁ γενέθλιος ἀκτίνων πατήρ. Eſt periphraſis ſolis, cuius quaſi filij ſunt radij, & dies. Sic Olymp. 8. nuntiam facit filiam Mercurij, ἀγγελίαν θυγατέρα Ἑρμᾶ. Idem Olymp 13. ὄμβρια παῖδας νεφέλας. Aquæ pluuiæ ſunt filiæ nubis. Sic Pyth. 5. elegantiſſimè πρόφασιν vocat θυγατέρα ἐπιμηθέος. Excuſatio & prætextus eſt filia Epimethei. Sic Euripid. Hecuba τὴν ἠχὼ vocat πέτρας ὀρείας παῖδα. Echo eſt filia petræ montanæ. Et idem eadem tragœd. terram facit matrem ſomniorum, ideo videlicet, vel quia ex vmbra terræ nox venit, in qua homines dormientes ſomniis luduntur: vel

Digitized by Google

tur: vel quia terra alimenta producit, ex quibus ſomnus, in quo inſomnia. Sic nox mater ſiderum apud Tibullum lib. 2. eleg. 1.

Ludite, iam nox iungit equos, currumq́ ſequuntur
Matris laſciuo ſidera fulua choro.

Quomodo Euripides dixerat, νὺξ μέλαινα χρυσέων ἄστρων τροφέ. Nox nigra aureorum ſiderum nutrix. Sic rorem filium lunæ, & aeris dixit Alcman apud Plutarch. & Macrob. Sophocles Oedipo tyranno ὦ χρυσέας τέκνον ἐλπίδος ἄμβροτε φάμα, oraculum vocat aureæ ſpei ſobolem, quod bona ſpe pleni, deorum oracula adire, & conſulere ſolebant. Rurſum Euripid. Hecuba, ἀπιδανὸν τῶν καλλίστων ὑδάτων πατέρα. Apidanum patrem aquarum pulcherrimarum. Huc pertinent μητροπόλεις, quarum veluti filiæ ſunt vrbes minores. Sic πενίην μητέρα σωφροσύνης dixit quidam in Antholog. & Agathias mortem patrem quietis θάνατον τί φοβεῖσθε, τὸν ἡσυχίης γενετῆρα. Sic Pallad. 1. Antholog. χρυσὲ πάτερ κολάκων, ὀδύνης, καὶ φροντίδος. Id eſt, *Palpantum genitrix, ſobolesq́ pecunia curæ.* Nunc ſeparatim de libris, & eorum ſcriptoribus, dogmatiſque teſtimonia proferemus.

DE LIBRIS.

Πατὴρ βίβλου parens libri, Galen. lib. 2. de cauſſis pulſuum. ὁ γάρ τοι πατὴρ τοῦ δόγματος ὁ θεῖος ἐκεῖνος Ἱπποκράτης. In ijs de Platonis & Hippocratis ſcitis, ὁ ζήνων πατὴρ ἐστι τοῦ περὶ τῆς φωνῆς λόγου τοῦδε. Theodoret. præfat. lib. de Hæreſib. οἱ διαφόρων δογμάτων πατέρες ἐγένοντο. Rufin. Rem maioris gloriæ ſequitur, vt pater verbi ſit potius, quam interpres. Sic γεννᾶν τέκνα, pro libros ſcribere: & γεγεννηκότα δόγματα apud Theodoretum. Caſaub. in 1. Athenæi, cap. 1. Syneſius primam epiſtolam ſic orditur. παῖδας ἐγὼ λόγους ἐγεννησάμην, τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς σεμνοτάτης φιλοσοφίας, καὶ τῆς συνναοῦ ταύτῃ ποιητικῆς: τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς πανδήμου ῥητορικῆς. Noſter Dionyſ. Petauius ita reddidit annotat. in eundem Syneſium quem eſt interpretatus. Filios ego libros ſuſtuli, alios quidem ex auguſtiſſima philoſophia, atque eius contubernali poetica: alios verò ex publice proſtituta Rhetorica. In Clement. Alexand. 1. Strom. καλὸν δὲ οἶμαι, καὶ παῖδας ἀγαθοὺς τοῖς ἔπειτα καταλιπεῖν, οἱ μὲν γε παῖδες σωμάτων, ψυχῆς δὲ ἔγγονοι οἱ λόγοι. Pulchrum arbitror etiam bonos filios poſteritati relinquere. Nam liberi quidem corporum, libri vero animorum proles ſunt.

NOTÆ.

Cernis hanc Poetarum κατάχρησιν exemplis non paucis illuſtratam, ſed Græcorum. Ne igitur Latinorum quoque deſideres, nonnulla in medium proferam. Et quidem ad libros quod attinet, ſit vnus omnium inſtar Ouid. cuius principium Triſtium eſt huius loci, dum ſe libri ſui dominum appellat, & eum ceu ſeruum alloquitur.

Parue (nec inuideo) ſine me liber ibis in vrbem,
Heu mihi, quod domino non licet ire tuo.

Et eleg. 6. lib. 1. de Metamorphoſ. *Sed quaſi de domini funere rapta fui.* Et lib. 3. loquens ipſe liber eleg. 1. *Erubui domino cultior eſſe meo.* Eleg. 1. lib. 1. quos domi reliquit, huius quem Romam mittit fratres vocat, ac ſe parentem. Et lib. 3. eleg. 1. liber ipſe.

Quærebam fratres, exceptis ſcilicet illis,
Quos ſuus optaret non genuiſſe pater.

De arte amandi, hæc accipe. De libris Metamorph. ait eleg. 6. lib. 1. *Orba parente ſuo quicunque volumina tangis.* Parentem ſe illorum appellat. Horat. Sat. 3. lib. 2. de rana narrante matri de cognatis, vituli pede obtritis.

Abſentis ranæ pullis vituli pede preſſis,
Vnus vbi aufugit, matri denarrat, vt ingens
Bellua cognatos eliſerit.

Virgil.

Digitized by Google

Virgil. Eclog. 7. *Vir gregis ipſe caper.* 1. Georg. Arborei fœtus. *Sic quoq; mutatis requieſcunt fœtibus arua.* 2. *& prolem tardè creſcentis oliuæ. Seris factura nepotibus umbram.*

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit magno commiſtus corpore fœtus.

3 Lucinam pati, iuſtoſque hymenæos, de iuuenca ad initum matura. *Sobolem armento ſortire quotannis. Depulſus ab vbere matris,* de pullo equino.

——— it triſtis arator,
Mærentem abiungens fraterna morte iuuencum.

In quarto de apibus multa vſurpat huius generis. Magnanimos duces, gentem, mores, ſtudia, populos, prœlia, iuuentutem, progeniem, cunabula *Ingentes animos anguſto in corpore verſant.*

——— folijs natos, & ſuauibus herbis
Ore legunt, ipſæ regem, paruoſq; Quirites
Sufficiunt.

Plaut. Capt. *Lanij qui concinnant liberis orbas oues.* Liberi ouium ſunt agni.

Cap. IV. Tres Philoſophi, Athenienſium Legati Romam.

Ex Gellij lib. 7. cap. 14.

ATheníenſes Romam ad Senatum, populumque Romanum tres Philoſophos legauerunt, impetratum vti mulctam remitterent, quam fecerant, propter Oropi vaſtationem. Ea mulcta fuerat talentûm fere quingentûm. Erant iſti Philoſophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus. Et in ſenatum quidem introducti, interprete vſi ſunt Cæcilio ſenatore. Sed ante ipſi ſeorſum quoque quiſque oſtentandi gratia, magno conuentu hominum diſſertauerunt. Tum admirationi fuiſſe aiunt Rutilius, & Polybius Philoſophorum trium, ſui cuiuſque generis facundiam. Violenta, inquiunt, & rapida Carneades dicebat: ſcita & teretia Critolaus; modeſta Diogenes, & ſobria. Vnumquodque autem genus, vt diximus, cum caſtè, pudiceque ornatur, fit illuſtrius: cum fucatur, atque prælinitur, fit præſtigioſum.

NOTÆ.

Eadem Macrob. lib. Saturnal. 1. cap. 5. ad verbum ex Gellio, vnde multa præterea ſublegit, homo ſatis quidem eruditus, vt inquit Crinitus lib. 22. cap 4. ſed ingenio maximè ingrato, ac prope impudenti: vt qui tanti æris alieni cumulo nuſquam creditoris nomen profiteatur. Legatos autem hoſce Romam veniſſe, quo tempore M. Cato orator in ciuitate, & M Accius Plautus in Scena floruerunt, non nimium longe poſt inchoatum bellum Punicum ſecundum, teſtatur idem Gellius lib. 17. cap. 21. De his tribus Catulus 2. de Orat. apud Ciceronem. Atque ego, inquit ex iſtis (P. Africano, C. Lælio, L. Furio) ſæpe audiui, cum dicerent, pergratum Athenienſes & ſibi feciſſe. & multis principibus ciuitatis, quod cum ad ſenatum legatos de ſuis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobiliſſimos philoſophos miſiſſent; Carneadem, & Critolaum, & Diogenem. Itaque eos dum Romæ eſſent, & à ſe, & ab alijs frequenter auditos. De Carneade paulo infra. Carneadis vero vis illa incredibilis dicendi, & varietas perquam eſſet optanda nobis: qui nullam vnquam in illis diſputationibus ſuis rem defendit, quam non probarit; nullam

oppugnauit, quàm non euerterit, lib. 1. hominem omnium in dicendo acerrimum, & copioſiſſimum vocat. Meminit legationis huius & 4. Tuſcul. Quibus adoleſcentibus (Lælio & Scipione) Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos ad Senatum video, &c. De Carneade Lactant. lib. 5. cap. 15.

Cap. V. Sandalia.

EGo, ſi quis arbitrio locus (ne decretum quis exſpectet) exiſtimo primum ſandalia Græcis ea fuiſſe quæ Romanis ſoleæ; ita vt elegantiora mulierum eſſent propria, minus elegantia viris etiam interdum vſurparentur. Deinde temporum decurſu factum, vt quæ primum aperta ſupernè fuerant, tandem adiectis integumentis, fuerint ad inſtar calceorum adoperta: nihiloque minus ſeruatam ſandaliorum appellationem, ex eo forte quod pro calcei Romani diſcrimine, ad mediam tibiam eorum integumenta non protenderentur, neque in acumen alte reflexum deſinerent. Græcis vero ideo ſandalia tribuimus, quod ea ſuam Græcis referant appellationem, quæ dubio procul in græco ſolo nata eſt, indeque poſtea in Latinam recepta ciuitatem. Temporibus deinde procedentibus factam per integumenta ſandalijs acceſſionem diximus, ne graues alioqui ſcriptores perperam vocibus abuſos dicere cogamur, qui diſerte contectos calceos ſandalia nominarunt. Plura poſſem proferre, quibus preſſius meum firmarem arbitrium, ſed non tanti res. Hoc tantum iuuat antedictis, tanquam corollarium attexere, quod cum mulieribus olim ad elegantiam, & delicias eſſent comparata ſandalia, miraque eſſet illorum in ijs auro, gemmiſque pretioſè ornandis ambitio, non promiſcuè cum cæteris calceamentis ea deponebant; ſed ſeruis ſuis, aut ancillis (quibus ab hoc munere ſandaligerulorum, vel ſandaligerularum indita fuit appellatio) ſeruanda dabant, & id quidem in thecis, quas σανδαλοθήκας Menander nominauit. Atque adeo cum ijs rarò, & niſi intra ædes vterentur, hinc factum, vt ſandalia olim in nuptijs adhibita ſint, tanquam οἰκουρίας, ſiue domus cuſtodiæ ſymbola, vt in Quæſt. Rom. Plutarch. docet. Lege cap. 12. Bened. Balduini de calceo antiquo.

N O T Æ.

Σανδάλιον calceamentum eſſe muliebre Heſychius ait, & nemo aliter explicat. Eo Hercules ab Omphale vapulauit, vt affirmauit lib. de ſcribenda hiſtor. Lucian. Terent. Eunuch. *Vtinam tibi videam ſandalio commitigari caput.* Interdum & viris tribuitur, quomodo & in Act. Apoſt. cap. 12. Nam vbi legitur *calcea te caligas tuas*, S. Lucas habet, ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. In Trinummo fit mentio Sandaligerularum, quæ portent, præbeant, & cuſtodiant dominarum ſandalia in thecis. Lambinus opinatur fuiſſe calceamentum altius, quod mulieres faceret videri maiores. Crediderim fuiſſe ſimillima calceis Sicyonijs, ab vrbe Peloponneſi ita nominatis, iiſdem quoq; mulieribus, quam viris aptioribus, mollibus planè ac delicatis, vt ille ſexus natura eſt. Declarant verba Socratis, quibus Lyſiæ Oratori reſpondit, quæ 1. de Orat. producit. M. Tull. Quin etiam, inquit, cum ei ſcriptam orationem diſertus orator Lyſias attuliſſet, quam ſi videretur, ediſceret, ac pro ſe in iudicio vteretur, non inuitus legit, & commodè ſcriptam eſſe dixit. Sed, inquit, vt ſi mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non vterer, quamuis eſſent habiles, & apti ad pedes, quia non eſſent viriles: ſic orationem illam diſertam ſibi, & oratoriam videri; fortem, & virilem non videri. In ijs numerat ſandalia Ælian. variar. hiſtor. lib. 1. cap. 18. quibus, antiquiſſimæ mulieres luxuriarentur. Nabathei non alio genere calceamenti vſi ſunt, auctor Strabo lib. 16 Quare Apollo dictus ſandaliarius, vide Antiquitat. Romanor. lib. 11. cap. 7. Sardinia dicta ſandaliotis à forma ſandalij ſoleæ.

Cap.

Digitized by Google

Cap. VI. Philyra, & coronæ lemniſcatæ.

PHilyræ vſum apparet apud veteres in coronamẽtis fuiſſe percelebrem. Horat. Ode 38. lib. 1. *Diſplicent nexæ philyra coronæ.* Et Ouid. 5. Faſt. *Ebrius incinctus philyra conuiua capillos ſaltat.* Si conferas quæ ſuper philyra Theophraſtus in 3. de plantis, quæve item Plin. lib. 16. cap. 14. narrant, facile nimirum cognoſces eandem apud nos tiliam eſſe, quæ philyra apud Græcos. Sic etiam Gaza interpretatur. Porrò autem etiam tunicula quædam ex libro ipſo arboris, vel ad eius imitamentum factæ, quibus lemniſci fierent, id eſt, faſciolæ de coronis pendulæ, aut libelli, græco vocabulo peculiariter appellatæ philyræ. Teſtatur partem ex his eodem lib. Plin. his verbis. Inter corticem & lignum tenues tunicas, multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur; tenuiſſimæ earum philyræ, coronarum lemniſcis celebres, antiquorumque honore. Rurſus idem lib. 21. cap. 3. de lemniſcis, & philyra ita meminit. Craſſus diues primus argento, auroque folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit. Acceſſerunt & lemniſci, quos adijci ipſarum coronarum honos erat, propter Hetruſcos, quibus iungi niſi aurei non debebant.

NOTÆ.

Plura de philyra Politian. Miſcellan. cap. 72. Faſcias colorias in verbis Feſti interpretatur Carolus Paſchalius Coronarum lib. 1. cap. 12. albas, & natiuo colore, non fucato, ſeu nullo colore infectas & laneas, atque eiuſdem materiæ cum coronis, è quibus dependebant: antiquiſſimum enim fuit genus coronarum lanearum, quæ cum è lana, aut etiam, vt Iſidorus addit, è lino fierent, rei additamentum reipſa pluris eſſe non conueniebat: proinde & ipſi lemniſci facti ſunt & lanei, & linei. Progreſſu temporis vnà cum coronis facti ſunt aurei & cælati, ac purpurei. Cæterùm vt philyra omnis materia coronaria nectebatur; ita ſæpe lemniſcis inuoluebatur, quò ſcilicet & corona firmior, ac tota res aſpectui gratior eſſet. Tali, inquam, faſciola, inuoluebantur concinnè, atque adeo tanta gratia vt ſolidarentur flores, non abſconderentur, cum decori augendo reliquæ partes faſciolæ vtrinque relinquebantur, vt vtrinque dependerent vſque ad humeros. Et quidquid hinc illinc dependebat, ij vero proprie fuerunt lemniſci. Et corona hoc modo obligata dicebatur lemniſcata. Lege cætera, quæ literatorum vulgus ferme fugiunt. In Pſeudolo, vbi ipſe Pſeudolus vino bene madidus de ebrietate, & voluptatibus ſuis loquitur, lemniſcorum fit mentio. *Vnguenta, atque odores, lemniſcos, corollas dare dapſiles.*

Cap. VII. Seruiles pœnæ.

SEruiles pœnæ ſunt (vt de ſupplicijs extremis interim taceam) metallum, & opus metalli. Has verò pœnas in Ægyptijs in Romanam Rempub. translatas, ex Diodori Siculi lib. 3. didici, qui ob aliquod maleficium, aut facinus damnatos, itemque captiuos, metallis à regibus addici ſolitos, vt vincti opus facerent, narrat. Sunt & ſeruiles pœnæ huiuſmodi, vt in ludum venatorum, ſiue ad beſtias, itemque ad ferrum, gladium, ludumque gladiatorium damnari poſſint. Item, vt in perpetua, vel temporaria vincula dentur, & hoc caſu proprietatis ius amputatum non ſit (vt Imperatores aiunt) ſed ſeruus eius remaneat, cuius ante damnationem fuerat. Hæc omnia Vlpianus docet: quæ aliquo temperamento adhibito ita debemus exponere, vt metalli ſupplicium ad perſonas quoque liberas, ſed plebeias, & humilioris conditionis pertineat, puta libertos, arenarios, ſcenicos, lenones, tabernarios (hi

namque omnes humilium, abiectarumque perſonarum nomine, non minus quam ſerui comprehenduntur, idque Valentinianus, & Martianus Impp. ita explicant) vinculorum perpetuorum pœna non item, quæ vix in ſola ſeruorum conditione poteſt procedere, vt ab Imperatoribus Hadriano apud Calliſtratum, itemque Antonino, & Gordiano reſcriptum eſt. Ad ſuperiora ex Marco addatur, hoc quoque genere plecti ſeruum, vt flagellis (interdum etiam ſub pœna vinculorum) ad certi temporis ſpatium cæſus, domino reddatur. Quo caſu, ſi non recipiatur, vænundari, &, ſi emptorem non inuenerit, in opus publicum, & quidem perpetuum trahi iubetur, &c. Petrus Faber, Semeſt. lib. 2. cap. 5.

COMMENTARIVS.

Quibus rebus ſpectetur bonus, & laudabilis ſeruus, quæque ad virgas, compedes, aliaſque pœnas ſeruiles effugiendas via ſit, diſertim Meſſenio ſeruus in Menæchmis indicat, Scena, *Spectamen bono ſeruo id eſt, &c.* Sed enim quid impedit quin totum locum ad verbum propter elegantiam, & leporem huc transferamus?

Spectamen bono ſeruo id eſt, qui rem herilem
Procurat, videt, collocat, cogitatq́;
Vt abſente hero rem heri diligenter
Tutetur, quam ſi ipſe adſit, aut rectius:
Tergum quam gulam, crura quam ventrem oportet
Potiora eſſe. cui cor modeſtè ſitum eſt,
Recordet id, qui nihili ſunt, quid ijs pretij
Detur ſuis ab heris ignauis, improbis
Seruis, verbera, compedes, molæ, magna
Laſſitudo, fames, frigusq́; durum.
Hæc pretia ſunt ignauiæ.
Id ego malè malum metuo. Propterea bonum
Eſſe certum eſt, potius quam malum. Nam magis multo
Patior facilius verba: verbera ego odi,
Nimioq́; edo libentius molitum quam
Molitum præhibeo. Propterea heri imperium
Exſequor bene, & ſedatè ſeruio.
Atq; id mihi prodeſt. Alij ita, vt ſe eſſe in rem
Eſſe ducunt, ſint: ego ita ero, vt me eſſe oportet:
Metum vt mihi adhibeam, culpa vt abſtineam,
Heroq́; vt omnibus in locis ſim præſto.
Serui qui culpa carent, & metuunt, ij
Solent eſſe heris vtibiles. Nam illi qui nihil
Metuunt, poſtquam malum promeritum eſt, metuunt.

Iterum in Pſeudolo, Scena, *Malus & nequam eſt homo.*

Nihil contemptius ſeruo, ſiue mancipio, nihil miſerius: quippe cuius vita & mors in manu eſt alterius. Qui iure ciuili pro nullo habetur, nec caput habet, hoc eſt, nullum ſtatum, nec libertatem, nec ciuitatem, nec familiam, quibus exui, eſt maxima capitis diminutione diminui. Libertas Iureconſultis eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi vi, aut iure prohibeatur. Huic contraria eſt ſeruitus, nempe ademptio libertatis, quæ ſeruum cogit ad alienum arbitrium viuere. Seruitus eſt præter naturam: omnes enim natura liberi ſumus, & verum dicit ſeruus ille in captiuis. *Omnes profectò libentius liberi ſumus, quam ſeruimus.* Ariſtoteles in Politicis lib. 1. ſtatuit, quoſdam in ſeruitutem naſci, vt qui ſunt ingenio pingui, ac plumbeo, & ſtupido corde, nec ſibimet prouidere que-

re queunt; ſed alienā cura, prouidentia, ac ſollertia qua regantur, vt pueri, & iumenta, opus habent. METALLIS A REGIBVS ADDICI SOLENT] Damnatio ad metalla vſitatum fuit veterum Chriſtianorum ſupplicium Imperatoribus in eos ſæuientibus. De quorum ærumnis Cyprian. epiſtol. 77. ad Nemeſianum, Felicem, & collegas Epiſcopos. SVNT ET SERVILES POENÆ HVIVSMODI] De iure dominorum in ſeruos agit Alex. ab Alex. lib 3. cap. 20. enumerans pœnas, quibus nequam, & contumaces ſerui afficiantur, in quibus eſt, furcam collo inſertam ferre, & reuinctis à tergo manibus per vicos circumagi. Hinc conuicium, furcifer, furcam ferre dignus, (eſt autem furca lignum plauſtri proprie, cui temo aptatur.) Notis quibuſdam præſertim in fronte, ferreis ſtilis compungi, & inſcribi: quæ cum aliquam literarum ſimilitudinem haberent, ſic notati ſerui, litterati, & ſtigmatiæ appellabantur. De tali ſeruo, ſcriptore, fugitiuo, & capto eſt apud Auſonium epigramma XV. in quo explicando Elias Vinetus de hoc pœnæ genere planiſſimè, & pleniſſimè diſſerit. In piſtrinum tradi, ac ferreis vinciri compedibus. Apud Plautum Moſtel. lar. ſeruus villicus Tranioni vrbano.

——————ſanè, credo, Tranio
Quod te in piſtrinum ſcis actutum tradier.
Cis Hercle paucas tempeſtates, Tranio,
Augebis ruri numero genus ferratile.

De piſtrino in Aſinaria Actu 1. *vbi viuos homines mortui incurſant boues.* Præcipitur etiam alloquendos ſemper ſeruos imperioſius, non monendos vt liberos, ne molleſcant. Grauiſſima, & vltima pœna ſeruorum ſupplicium crucis fuit. Vulcat. Centuriones rapi iuſſit, & in crucem tolli, ſeruilique ſupplicio affici. Hircius de bello Hiſpanienſi. Ea nocte ſpeculatores prehenſi ſerui tres, & milites ex legione vernacula; ſerui ſunt in crucem ſublati, militibus ceruices abſciſſæ. Apud Plautum in Milit. glorioſo vox ſerui eſt.

Noli imitari, ſcio crucem futuram mihi ſepulcrum,
Ibi maiores mei ſiti ſunt, pater, auus, proauus, abauus.

Quanquam & liberi homines, & ſummi viri cruce perimerentur aliquando. Poſt Chriſtum in cruce mortuum Conſtantinus Auguſtus hoc genus ſupplicij nemini adhibendum edicto ſanxit. Fuſius hæc Marcellus Donat. Scholijs in obſcuriores locos Taciti. Multa plerumque improbitas ineſt ſeruis, inducunturque à Comicis verſipelles, audaces, fraudulenti, periuri, furaces, & quid non tandem mali molientes? Exemplum vnum proponam ex Aſinaria, vbi Leonida, & Libanus duo ſerui de malis artibus ſuis, & de pœnarum tolerantia iactabundi colloquuntur.

LEONIDA, LIBANVS.

LE. *Perfidiæ laudes, gratiaſq; habemus meritò magnas,*
Quum noſtris ſycophantijs, dolis aſtutijſq;,
Scapularum confidentia, virtute humerorum freti,
Aduerſum ſtimulos, laminas, cruceſq;, compedeſq;,
Neruos, catenas, carceris, numellas, pedicas, boias,
Indoctoreſq; acerrumos, gnaroſq; noſtri tergi,
Qui ſæpe antea in noſtras ſcapulas cicatrices indiderunt,
Ea nunc legiones, copiaq;, exercituſq; eorum
Vi pugnando, periurijs noſtris, euge potiti,
Id virtute huius collegæ, meaq; comitate
Factum eſt. LIB. *Qui me vir fortior eſt ad ſufferendas plagas?*
Ædepol virtutes qui tuas nunc poſſit collaudare,
Sicut ego poſſum, quæ domi, duelliq; male feciſti,
Ne ille ædepol pro merito tuo nunc memorare multa poſſit,
Vbi fidentem fraudaueris, vbi hero infidelis fueris

Vbi verbis conceptis ſciens libenter periuraris,
Vbi parietes perfoderis, in furto vbi ſis prehenſus.
Vbi ſæpe cauſſam dixeris pendens aduerſus octo
Artitos, audaces viros, valentes, virgatores.
LIB. *Fateor profectò vt prædicas, Leonida eſſe vera.*
Verum adepol næ & tua quoq; malefacta iterari multa,
Et vera poſſunt, vbi ſciens fideli infidelis fueris.
Vbi prehenſus in furto ſies, & manifeſtò verberatus.
Vbi periuraris, vbi ſacro manus ſis admolitus.
Vbi heris damno, moleſtia, & dedecori ſæpe fueris.
Vbi creditum tibi quod ſit, tibi datum eſſe pernegaris.
Vbi ſæpe ad languorem tua duritia dederis octo
Validos lictores, vlmeis affectos virgis.
Num male relata eſt gratia? vt collegam collaudaui?
LE. *Vt meq;, teq; maximè, atq; ingenium noſtrum decuit.*

Cum ergo plerunque tales ſint ſeruorum mores, non aberrauit à vero qui dixit, Δούλου δὲ χεῖρον οὐδὲν, οὐδὲ τοῦ καλοῦ: Seruo, etiam bono nihil eſſe nequius. Cuiuſmodi eſſent ſerui tamen homines eſſe, & inter illos, ac pecudes diſcrimen aliquod eſſe oportere prudenter monet M. Antonius Muretus, Commentario in V Ethicor. Ariſtotelis, vbi laudat factum Claudij Imperat. Nam cum quidam ſeruos ægrotos exponerent, omnes qui exponerentur, liberos eſſe ſanxit: nec ſi conualuiſſent, in dominiditionem redire. Quod ſi quis eos necare mallet, quam exponere, cædis crimine teneri. Hadrianus Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegauit, quod ex leuiſſimis cauſſis ancillas atrociſſimè tractaſſet. Lege quæ ſequuntur, pag. 439.

Cap. VIII. In Sacerdotibus poteſtas ſacroſancta, non vita conſideranda.

Epiſtola Iſidori Peluſiotæ CCCXL. lib. III.

ISIDORVS ZOSIMO PRESBYTERO S.

VIr quidam diſertus, atque ex moribus integer & vita ſplendidus (nam quod etiam ipſe luculenta dignitate ornatus ſit, prætetibo vmbra enim hæc eſt, & inſomnium) me conuenit, illudque narrauit, ſe ad venerandum quidem altare acceſſiſſe, vt diuina myſteria perciperet: aſt vbi te, hominem ætate quidem ſenem, dignitate presbyterum, libidine autem vigentem, atque omnes, quorum impudicitia hominum ſermone celebratur, ſuperante, illic aſtare conſpexit, pedem retuliſſe, quod ſcilicet indignam rem eſſe duxiſſet, ſacroſancta myſteria per impuram, ac ſceleſtam manum ſuſcipere. Ego vero his auditis quantum animo vulnus acceperim, dicere prætermittam: quibus autem verbis eum grauiſſimè reprehenderim, exponam. *Nullo*, inquam, detrimento, vir ſapientiſſime is, qui ſuſcipit, afficitur, etiamſi is qui confert, indignus eſſe videatur: neque incontaminata myſteria conſpurcantur, etiamſi ſacerdos omnes mortales improbitate ſuperet. Quod ſi mihi diffidis coruum cogita, impurum, inquam, illud, atque in pullos ſuos crudele animal, cuius opera *ille in* cælum excurrens, ac cæli ciuis Elias alebatur. Atque alia inſuper multa dixi, quæ duplici de cauſſa ad te ſcribere recuſaui: altera, ne ſuperuacaneã prolixitatem epiſtolæ adderem: altera, ne tua vitia nimium exaggerare viderer. Quemadmodum igitur illis ſuccenſui, ſic etiam te monęo, vt aut reſipiſcas, aut à venerando altari abſcedas: ne alioqui eos, qui ad ipſum accedere inſtituunt, per tuas actiones ſummoueas.

NOTÆ.

Scitè Auguſtin. lib. 2. contra epiſt. Parmen. Omnia ſacramenta cum obſint indignè tractantibus, proſunt tamen per eos dignè ſumentibus. Idem clariſſimus Doctor, tractat. in Ioann. 5. eleganter ſanè, & copioſè in eandem ſententiam. *Si ſuperbus fuerit miniſter, cum diabolo comparatur: ſed non contaminatur donum Chriſti.*] *Quod per illum fluit, purum eſt: quod per illum tranſit, liquidum eſt, venit ad fertilem terram: puta quia ipſe lapideus eſt; quia ex eo aqua fructum ferre non poteſt: per lapideum canalem tranſit aqua, at in canali lapideo nihil generans; ſed tamen hortis plurimum fructum affert. Spiritualis enim virtus ſacramenti ita eſt vt lux, & ab illuminandis pura excipitur, & ſi per immunda tranſeat, non inquinatur.* Tetigi hoc argumentum quoque in Bellarijs meis, parte I I. ni fallor, cum de ſacerdotibus honorandis agerem. In re manifeſtaria nolo eſſe verboſior. Hæc epiſtola eos conſolatur, qui à paſtoribus concubinarijs Sacramenta percipere coguntur, quia probis, & caſtis carent; quorum non arbitror tantam, quanta requirebatur, inueniri copiam. IMPVR. ET IN PVLLOS S. CRVD. ANIMAL.] Cauſſam vtriuſque aperui in vituperatione Corui, quam inuenies Bellarior. parte 1. in extremo, pag. 717. CVIVS OPERA ELIAS ALEB.] Hiſtoria eſt 3. Reg. cap. 17. Dimidiato pane quotidie per annos 60. ſuſtentatus eſt à deo per angelum, vt credimus, Paulus eremitarum primus, Hieronym. in vita.

Cap. IX. Quomodo vlciſcendus inimicus.

[*Ex Plutarcho. De vtilitate ex inimicis capienda.*]

SI diſcruciare cupis inimicum, ne id hac via facere velis, vt eum per contumeliam appelles cinœdum, aut intemperantem, aut ſcurram aut parcum, aut ſordidum, & impurum: ſed ipſe magis da operam, vt vir ſis; da operam vt ſis temperatus, & continens, vt verax, & humaniter, & æque tractes eos, qui tecum habent conſuetudinem, atque commercium. Quod ſi contigerit, vt ad conuicia quoque proceſſeris, videto, vt quam longiſſimè abſis ab his probris, quæ iacis in alium. Fac deſcendas in tuum ipſius pectus; luſtra tuum ipſius ſinum, ac diligenter circumſpice, num quæ ſint illic curioſa, vitioque obnoxia, ne forte ſit, vnde tibi maledicus aliquis tacitè ſecum conuicium illud ſumptum è tragœdia poſſit obijcere; *Medetur alijs, ipſius vlceribus ſcatens.* Verùm ſi te dixerit ineruditum, tu fac in te ipſo ſtudium intendas, & acuas induſtriam. Si ignauum, fortitudinem, animique præſentiam excites: ſi incontinentem, ac libidinoſum, voluptatis ſtudium ex animo profliga; ſi quod huiuſmodi inſcio te veſtigium inhæret. Nihil enim turpius conuicio, quod in auctorem recidit, ac ne grauius quidem, aut acerbius quicquam. Etenim, quemadmodum luminis repercuſſus vehementius offendit infirmos oculos: ita magis dolent maledicta, quæ veritas in ipſos vnde profecta ſunt retorſerit. Siquidem vt Cæcias ad ſe nubes vocat, teſte prouerbio: ſic mala vita ad ſe attrahit conuicia. Proinde Plato, quoties incidiſſet in eos, qui facerent indecore quippiam, digreſſus conſueuit apud ſe dicere Nunc vbi ego talis? Deus nulli magis videtur præcepiſſe illud, Noſce teipſum, quam qui alium ſit vituperaturus.

COMMENTARIVS.

VT EVM PER CONTVMEL. APPELLAND. &c.] Qui lingua pro gladio vtuntur, ſeſeque cum facto vel non audeant, vel nequeant, verbis maledicis, offenſi à quopiam vlciſcuntur, quid aliud agunt, quam imbecillem, & ad maledicentiam pronum fæminarum ſexum imitantur? aliter enim pugnare, ac pœnam repoſcere neſciunt. At qui neglectis inimicis virtuti totum ſe dedit, cauetque omnimodis, ne quid illis exprobret (ſi tamen exprobrat) cuius ipſe macula infectus ſit, is

ſit,is planè vir eſt, & laude proſequendus. Thales interrogatus quomodo optimè, & iuſtiſſimè viuemus: ſi, quæ in alijs reprehendimus, ipſi minimè committemus, reſpondit. FAC DESCEND. IN TVVM IPSIVS PECTVS] Hoc eſt quod non fieri dolet Perſius Sat. 4.

Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere, nemo:
Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo.

Verſiculi duo adducuntur à Plutarch. in eodem libello, quem in titulo capitis nominaui, huius ſententiæ Perſianæ ſimiles.

Τί τὸ ἀλλότριον, ἄνθρωπε βασκανώτατε.
Καλὸν ὀξυδερκεῖς, τὸ ἴδιον παραβλέπεις.

Monet etiam Saluator Lucæ 6. ne acutè cernamus in alijs minora vitia, noſtra multo maiora tegentes ac diſſimulantes, allata feſtucæ in illorum, trabis in noſtris oculis parabola. SI TE DIXERIT INERVDITVM] Conuicium in nos ab inimico iactum, ſit nobis ad oppoſitam illi virtutem hortamentum. Virtutis noſtræ fulgor oculos inimicorum noſtrorum præſtringuat, & quodammodo excæcet. Hoc vtique melius conſilium, meliorque vindicta, quam illa Terentiana: *Par pari referto, quod eam mordeat.* In Eunucho. VT CÆCIAS AD SE NVBES VOCAT] Prouerbium in eos, qui ſibimet litium, negotiorumque materiam creant, à ſeptentrionali vento, contra naturam aliorum ventorum non pellente nubes ac diſſipante; ſed attrahente, teſte Plinio. Quomodo & in bonam partem adagium vſurpemus, Chiliaſten conſule. NOSCE TE IPSVM] Præceptum hoc Apollinis in ſupero limine templi eius inſcriptum, cuius hanc vim vult eſſe M. Tullius 1. Tuſculana, vt quiſque animo ſuo ipſum animum ſuum inſpiciat, qualiſq; ſit cognoſcat; quia totus homo non ſit niſi animus, corpus vas quoddam eius, ac diuerſorium, vt Platonici philoſophantur. Nos ſimiliter iubemus, vt quiſque animum ſuum diligenter noſcat: veruntamen non vt Philoſophi in ſcholis eum ſtudent noſcere, quæſtionibus reconditiſſimis agitandis; ſed quo potiſſimùm propendeat; quibus rebus magis delectetur; à quibus abhorreat: quam caſtus ſit à vitijs: quam virtutis ac dei cupidus. Tum facile iudicabit, ſi in quempiam improbè ſe gerentem inciderit, num ipſe eiuſdem ſit ordinis. Vt in pauca conferam, Chriſtianis ſe vlciſcendi diuinitus præſcripta ratio eſt: *Diligere inimicos, benefacere his qui oderunt nos, & orare pro perſequentibus, & calumniantibus nos.* Qua vtilitate? quo præmio? vt *ſitis*, inquit, *filij patris veſtri qui in cælis eſt.* Excogita, & opta maius, ſi potes præmium.

Cap. X. Poſsibile, impoſsibile, trahere, hypocrita, eleemoſyna, & alia quædam.

HÆc adiectiua ſunt qui pro barbaris ducunt, & ſi quo libro in manus ſumpto horum alterum in eorum oculos incurrat, eum abijciant: & vel ex illo vnico vocabulo auctorem illius pro barbaro habeant. Quid? an barbarum fuiſſe Plautum dicemus? At is *poſſibile* dicere non dubitauit. Ac ne Fabius quidem pro barbaro haberi voluit, qui tamen non ſolum poſſibile, ſed impoſſibile etiam non ſemel dicit: & fuiſſe alijs quoque in vſu, verba eius oſtendunt. Videri durum, aut certe videri poſſe fatetur ille quidem, ſed ita, vt ſimul obiectioni illi reſpondeat. Ita enim eſt lib. 3. cap. 8. Melius ergo qui tertiam partem fecerunt, δυνατὸν, noſtri poſſibile nominant, quæ vt dura videatur appellatio, ſola tamen eſt. Ridiculi vero ſunt hac ætate plerique, qui, dum his, *poſſibile* & *impoſſibile*, & alijs quibuſdam eiuſdem formæ abſtinent, plurimis alijs vocibus, & loquendi generibus vtuntur, quæ non ſolum dura itidem ſunt, ſed ne latina quidem ſunt.

Trahere de eo qui diu ægrotat, Cornel. Celſus, non ignobilis latinitatis auctor dixit. Autumno fere ægroti, qui cætera parte anni traxerunt, reſoluuntur. Idem, ſi quis in eo morbo diutius traxit. Alicubi vero non tanquam neutro eſt vſus, ſicut in his

locis;

Digitized by Google

locis; ſed dixit morbum trahere ægrotos. Nam de inteſtinorum læuitate hoc inter alia dicit. Id malum interdum ægrotos trahit, interdum præcipitat.

Sunt quædam voces è græcis Teſtamenti noui, factæ latinæ, eæ à quibuſdam, tanquam nullum in latinitate locum habentes reijciuntur. Ex his ſunt *hypocrita* & *eleemoſyna*. Qui ſimulatorem nominant pro hypocrità, pro eleemoſyna benignitatem, vocem minimè exprimunt. At ego illas ex græco ſermone ortas, non minus à latinitate admitti poſſe dico, quam admittitur *angelorum* appellatio, itidemque *idolorum*, & *baptiſmi*. Neque enim minus admitti nomina iſta dicendum eſt, quod tanta fuerit cuiuſdam interpretis, tamque veſana audacia, vt baptiſmum in lotionem mutauerit: ac ne ab angelis quidem audaciam illam abſtinuerit: ſed ex illis genios fecerit. Ac ne quid intactum relinqueret, pro idolis, & idololatris non minus ridiculas, quam nouas voces auribus noſtris attulerit, *deaſtros*, & *deaſtricolas*. Nimirum vt à latinitate gratiam iniret, magnam Chriſtianiſmo iniuriam facere non dubitauit. Sed hoc quoque illum male de ſe meritum eſſe potius dixeris: quippe qui vocabula, quæ iam pridem ex Græcis ſua (eodem, quo alia infinita iure) fecerit, ſibi eripere conatus ſit. Idem *ethnicus*, ſumptum ex græco ἐθνικὸς in extraneos mutauit. Ex Steph.

NOTÆ.

De vocibus *Poſſibile*, & *Impoſſibile* ſæpenumero audaculos quoſdam, nihil verentes garrire, & propter earum vſum aliena ſcripta vilipendentes audiui. Equidem meum iudicium ſemper fuit, cum de ſingulis vocibus Romani ſermonis quæritur, latinæ num ſint, & quæ ſit earum notio, timide pronuntiandum eſſe: memini enim quoſdam confidentius reſpondentes, turpi errore deceptos. Illud quoque obſeruaui, huius, ac ſuperioris æui ſcriptores probatiſſimos vocabula nonnulla admiſcere, quæ veterem quidem auctorem nullum habent, latinè tamen loquentium, ac ſcribentium vſu teruntur. Nec enim vna & altera vocula ſeriem totam dictionis, alioqui puram, propriam, elegantem fœdabit, ſi præſertim vel neceſſitate, vel non ex inſcitia probioris, ac melioris notæ inſerta putabitur, quomodo nec vnus næuus pulchrum alioqui corpus deturpat. Iubeamus itaque valere iſtos minutos Criticos, verba ſingula ſub examen, quaſi caput agatur, vocantes, & ſcripturam non ex perpaucis vocibus vel bene latinis, vel non admodum latinis, ſed ex toto filo, & genere ipſo ſeu probandam, ſeu improbandam exiſtimemus. Placet defenſio: nec diſplicet eiuſdem defenſoris quorundam græca, & iam pridem in latinam ciuitatem translata, & adſcripta vocabula ineptè, ac ridiculè latinis commutantium prudens reprehenſio. Admonendi autem ſunt à magiſtris in ludo pueri, vt latinius & ad veterum imitationem locuturi, ſcripturique pro petere, facere, & dare eleemoſynam, rogare, petere, colligere, dare, erogare, corrogare ſtipem dicant.

Cap. XI. Tria bella Punica, quo anno vrbis, quamdiu geſta.

TRia fuerunt bella inter Romanos, & Carthaginenſes geſta, primum per annos XXII. in Sicilia, poſt in Africa, cœptum anno ab vrbe condita CCCCXC. Appio Claudio Caudice, & M. Flacco Coſſ. M. Attilio Regulo Imp. victi Romani, conuerſis ad externa auxilia hoſtibus. Xantippus dux Lacedæmoniorum ſubmiſſus, vir militiæ peritiſſimus: captus Attilius, quem nec calamitas ſua, nec Punicus carcer infregit. Liuius, & Eutropius. Alterũ poſt annos XXIII. cœptum P. Cornelio Scipione, & T. Sempronio Coſſ. in Hiſpania, Sicilia, Italia, demum in Africa geſtum & ibi perfectum, à Scipione Africano maiore, anno XVIII. poſtquam cœperat. Tertium Manlio, & Martio Cenſorino Coſſ. quarto anno perfectum, ab V.C. anno DCII. à Scipione Africano minore, totum in Africa ipſa geſtum, cuius finis excidium vrbis Carthaginenſis. Auguſt. cap. 15. Et Florus. Inſtauratam poſtea poſt annos 22. & illuc habitatum deductos ciues Romanos, auctor Eutropius lib. 4.

Digitized by Google

NOTÆ.

De primo bello Punico agit Florus lib. 2. cap. 2. Eutrop. cap. 3. lib. 2. Oroſius cap. 7. lib. 4. Auguſtin. ciuitat. cap. 18. lib. 3. Appian. in Lybico. Cœptum ab vrbe condita ex faſtis Capitolinis anno 489. finitum anno 23. Oroſius. In eo cum ingenti Romanorum clade captus M. Attilius Regulus Imp. de quo Florus. Viuus in manus hoſtium venit fortiſſimus Imp. ſed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus eſt, nec legatione ſuſcepta. Quippe diuerſa, quam hoſtes mandauerant, cenſuit, ne pax fieret, nec vt commutatione captiuorum reciperetur. Sed nec illa voluntario ad hoſtes reditu, vel vltimo ſiue carceris, ſiue crucis ſupplicio deformata maieſtas; immo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphauit?

Poſt primum Punicum bellum, inquit Florus, vix quadriennij requies, vbi ex emendatione Camertis lege, veritate id poſtulante, annorum 24. Deſcribitur hoc ſecundum bellum Punicum Liuij Decad. 3. tota. A Plutarcho in vita Fabij Max. Scipionis ſuperioris, M. Marcelli, Annibalis, Q. Flaminij, Appiano in Libyco, Plinio de viris illuſtribus. cap. 42. 43. 45. 48. 49. 50. Polybio per totum, Eutropio in 3. Oroſio in 4. Silio Italico per totum. Cœptum anno 534. finitum 16. aut 17.

De III. Florus in Epitome 48. & 49. Appian. in Libyco Auguſt. Ciuitat. cap. 21. lib. 3. Plutarch. in vita Catonis Cenſorij, Eutrop. cap. 3. lib. 4. Oroſ. cap. 22. & 23. lib. 4. Plin. de viris illuſtrib. cap. 58. Iuſtin. lib. 18. & 19. Cœptum anno vrbis conditæ 602. perfectum quadriennio. Deleta Carthago anno ſeptingenteſimo quam erat condita, condita autem ante Romam, vt Iuſtinus tradit, lib. 19. annis 72. Solinus eius excidium incidiſſe ſcribit in annum 737. Euſeb. in 668. vel 748.

Hanc nobiliſſimam, & imperium orbis terrarum affectantem ciuitatem, fingit Poeta Latinus Iunonem Diuûm Reginam *terris magis omnibus vnam, Poſt habita coluiſſe Samo*, eiuſque euerſionem tanto ante (nempe Troianorum reliquijs, Romanorum futuris progenitoribus & Carthaginis euerſoribus in Italiam nauigantibus) metuentem, per Æolum excitare tempeſtatem horribilem, quo eos vel ſummergat penitus, vel longiſſimè ab aditu Italiæ diſpellat. Sed fatis præualere non potuit, quamuis poſtea in ipſa quoque Italia aduerſus miſeros aduenas atrociſſime ſæuiret, illudque in ſeptimo exclamaret, *Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.*

Cap. XII. De veteri, media, & noua Comœdia.

FVit alia vetus Comœdia, qualis Ariſtophanica, alia media, alia noua, qualis Plautina, & Terentiana. Differunt tempore, materia, phraſi, metro, partibus, & harum diſpoſitione, ac numero Actuum. TEMPORE, nam vetus maximè viguit tempore belli Peloponneſiaci, & paulo ante, cum Theopompus, Pherecrates, Eupolis, Cratinus, Ariſtophanes, & alij ſuas populo exhibuerunt. Noua viguit poſterioribus, quibus Menander, Poſidippus, Diphilus, Apollodorus, & ſimiles ſcriptitarunt, quos apud Latinos imitati Plautus, & Terentius. MATERIA. Nam vetus res veras, & geſtas, veraſque perſonas in theatrum producit. Noua fingit, ſed in ſpeciem veras, & ad vitæ humanæ ſimilitudinem, ac ſpeculum, in quo homines vitam ſuam, moreſque contemplentur. Atque vt latius dicamus de Materia, poetæ cum taxaſſent ciuium facta, profuerunt nonnihil, quod à ſceleribus multos retrahebant. Cæterum cœperunt affectibus vel ſuis, vel amicorum ſeruire, ſimultates aſpere exercere, ſtilis pro telis abutentes, princípeſque viros, interdum nihil commeritos in ſcena proſcindere, idque nominatim. Quod cum eſſet paſſus Alcibiades ab Eupolide in Baptis fabula, illum corripi iuſſit, ac mergi in mare; nam tum forte Imperator erat, claſſemque in Piræeo habebat. Cumque mergeretur Poeta, Alcibiades ſucclamabat: Tu me, Eupoli, in ſcena ſæpe merſiſti: ego te ſemel in mari. Huius exemplo ſatis territis Poetis, ſucceſſit lex, opera Alcibiadis lata, ne quem liceret nominatim in ſcena perſtringere. Ita genus illud Comœdiæ abolitum eſt, dictaque eſt vetus Comœdia, hoc eſt ἀρχαία. Succeſſit Media, qua obliquis dictis carpebantur multi, tacitis nominibus, & ea in

ſuſpi-

Digitized by Google

ſuſpicionem venit nobilitati, tanquam ſua facta notarentur; ita & hac ſublata, reperta eſt Noua, quæ de ciuilibus perſonis luderet, confictis nominibus, & argumento, quo ſe minimè lædi putare poſſet nobilitas. PHRASI. Vetus dictionem habet grandiorem, & paulo minus æquabilem: noua puriorem, æquabiliorem, elegantiorem, non apud Græcos modò, ſed Latinos quoque. PARTIBVS. Aliæ ſunt Veteris, nempe Actus, & Chorus; aliæ Nouæ, argumentum, prologus, actus. Compara in hoc Plautum cum Ariſtophane. Chorum noua prorſus omiſit: ſed quæ de perſona poetæ in veteri agebat Chorus, ea deinde prologus præſtabat in Noua. DISPOSITIONE etiam earum, & numero ACTVVM. Noua enim vltra quintum non producebatur. Vetus videtur habuiſſe plures. Quare difficile fuit Ariſtophanicas more Latinorum in Actus, & Actus ipſos in ſcenas diſtinguere. Iam de partibus Actus, & Chori vide Friſchlinum, Prolegom. in Ariſtophan. vnde hæc ſumimus. Illum partitur in protaſin, epitaſin, cataſtaſin, cataſtrophen: hunc in commation, parabaſin, oden, ſeu ſtrophen, epithema, antoden, ſeu antiſtrophen, & antepurrhema: de quibus, & de METRIS Comicis conſule porrò Scalig. Poeticam, lib. 3. cap. 97. Chorus ab Actu differt duobus potiſſimum, numero perſonarum, & geſtu, ſeu motu, ſiue actione. Nam vltra 4. perſonas nunquam, aut raro in ſcenam decet progredi, ad idem colloquium, vt Horat. præcipit, *nec quarta loqui perſona laboret*, quanquam is ad Nouam, non ad veterem reſpexit. At Chorus 24. perſonis conſtat, quæ ſimul omnes loquuntur, & ſimul omnes modulantur, & tripudiant. Deinde ſimplicior eſt actio hiſtrionis, quam Chori. Nam Chorus in ſcena relictus, non ore tantum agit, ſed etiam pedibus: etenim ad tibiæ ſonum canit, & tripudiat ſic, vt pes ori, ac tibiæ reſpondeat. Vide Scalig. amplius.

NOTÆ.

De licentia accuſandi vitia vel vitioſos in veteri comœdia, Solon apud Lucian. de Gymnaſijs, Anacharſin Athenienſium inſtituta edocens. *Liberam quoq, prauos ciues dicterys inceſſendi, atq, inuadendi facultatem poetis Comicis permittimus, quoſcunq, turpia, atq, flagitioſa, & Reſpub. dignitate indigna exercentes intellexerunt; Horum enim opera male audientes, meliores euadunt, vt poſt hac vulgi reprehenſionem ob paria facinora effugiant.* De eadem Dio Pruſeus, orat. 32. ad Alexandrinos. De ſublata poſtmodum, præſertim in Choro, Horat. ad Piſones.

Succeſſit vetus his comœdia, non ſine multa
Laude, ſed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi. Lex eſt accepta Chorusq;
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

De antiquis autem Comicis, eorumque nimia libertate, idem Sat. 4. lib. 1. *Eupolis, atq, Cratinus, &c.* quibus ſucceſſit Satyrica poeſis, tota Latinorum, in qua primus floruit Lucilius. Plutarch. Tom. III. Morali comparans Ariſtophanem cum Menandro, hunc illi anteponit. Comparatio tota ſeptem locis explicatur. Si Menandri comœdiæ extarent, reſponſiones pro Ariſtophane proferrem, quò Lector, vtri palmam potius daret, iudicare melius poſſet. De vetere, & noua comœdia, illarumque differentia lege ſis Ioan. Marianæ noſtri, de ſpectaculis, cap. 6. NOVA VLTRA QVINT. NON PRODVCEB.] Præceptum Horatij eſt, & ſeruatur ab omnibus Comicis vſque hodie:

Neve minor, neu ſit quinto productior actu
Fabula, quæ poſci vult, & ſpectata reponi.

Vtinam perinde cætera ſeruarentur, quæ ab optimo magiſtro in illa doctiſſima epiſtola ad Piſones præcipiuntur; & vitarentur, quæ ibidem poetæ vitanda memorantur.

Socrates ſpectans Ariſtophanis comœdias, eius maledictis, & conuicijs è theatro non potuit abigi. Næuius in carcere ſcripſit, Plautus in piſtrino. Cum autem finitimus ſit Oratori poeta, vt affir-

matur 1. de Orat. Comici ad eum accedunt propius. Animis enim commouendis excellunt, in quo regnat Eloquentia. Vide Prolegom. in Plautum Paſſeratij, & de triplici comœdia Nannium, Comment. in Poet. Horatij.

Cap. XIII. In quo præcipuè elaborandum.

Ex Seneca, Natural. Quæſt. lib. III. in Præfat.

CONſumpſere ſe quidam, dum acta Regum externorum componunt, quæque paſſim inuicem auſi ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala extinguere, quam aliena poſteris tradere? quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi, aut Alexandri latrocinia, cæterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfuſum eſt? quam conflagratio, qua magna pars gentium exaruit? Quemadmodum Annibal ſuperauerit Alpes ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractiſque rebus, etiam poſt Carthaginem pertinax, reges pererrauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu: quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere, adeo ſine patria eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit, quam quid factum ſit quærere? ac docere eos, qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe: eius omnia fluere, aura mobilius? Neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & vtraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat: in aduerſis nemo deficiat: alternæ ſunt vices rerum: Quid exultas? iſta quibus veheris in ſummum, neſcis vbi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum finem. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non priuatarum tantum domuum, quas leuis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta, ſupra imperantes iacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore occidere. Iniri non poteſt numerus, quam multa ab alijs fracta ſint. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe: nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe; nec deficiente terra ad iniurias aliorum erraſſe in Oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe: & qua nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui vrbes, qui populos habuere in poteſtate, pauciſſimi qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ, &c. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quidquid acciderit ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes, omnia ex decreto dei fieri. Quod eſt præcipuum? Animus contra calamitates, fortis, & contumax luxuriæ non aduerſus tantum, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax: qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere; & aduerſus vtramque intrepidus, inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus, &c.

COMMENTARIVS.

CONSVMPSERE SE QVID. DVM ACTA] Optat magnopere Seneca, vnumquemque ſua curare maximè, de alienis non ita eſſe ſollicitum; vt propterea multo ſe labore defatiget, quemadmodum qui Regum, & gentium res geſtas, & bella grandibus voluminibus perſecuti ſunt: & præſtare cenſet ſua mala tollere, quam aliena litteris mandare poſteritati; potiuſque cæleſtium in homines beneficia celebrare, quam quorundam victorias, qui nulla alia, quam regnandi cauſſa, ceu cataclyſmi, armatorum millibus prouincias, & regna inundantes, vaſtitatem gentibus intulerunt, & cædibus paſſim factitandis, tanquam ignibus latè ſparſis omnia depaſti ſunt; in quibus Philippus Macedo, & Alexander filius, Iulius Cæſar, & Cn. Pompeius eminent. Hos omnes exi-

tio gen-

tio gentium claros, mortalium peſtes, & latrones nominat. QVEMADMOD ANNIBAL SVPERAVER. ALPES.] Tranſitum Alpium Annibalis deſcribit Liuius lib. 20. hoc eſt 3. Decad. 1. Nono die in iugum peruentum eſt, diebus quindecim tranſitio durauit. Cum ingentibus difficultatibus in Italiam deſcendit, à Carthagine noua menſe quinto. Qui plurimum centum millia peditum, viginti millia equitum; qui minimum, 20. millia peditum, ſex equitum habuiſſe ſcribunt. REGES PERERRAVERIT CONTRA ROM.] Hac de re locuti ſumus lib. 8. cum ex Luciano Annibalem, & Alexand. M. de præſtantia controuerſantes introduceremus, cap. 5. QVID FACIEND. QVAM QVID FACTVM] Facta parum ad nos, facienda ſanè multum. Illa negligi, & neſciri poſſunt; iſta minimè: quia neceſſaria ſunt. Quid in Hiſpania, in Italia, in nouo orbe contigerit, contingatve; quos populos Cyrus Perſarum Rex domuerit, mea nihil intereſt, neſcire licet, nec fraudi eſt: cum Horatio Ode 26. lib. 1.

triſtitiam, & metus
Tradam proteruis in mare Creticum
Portare ventis, quis ſub Arcto
Rex gelidæ metuatur oræ,
Quid Tyridatem terreat, vnicè
Securus.

Quæ bonum virum efficiunt, ignorare non licet. Atque ideo quærendum cuique, quomodo fungatur officio; & Chriſtiano homini, quo pacto ſaluus fiat.

NIHIL STABILE AB ILLA DATVM ESSE] De inſtabilitate fortunæ, vt alijs locis frequenter, rurſum agit, ac nos aduerſus illius tela communit, & obarmat. Satis munitus erit, qui nec ſecundis erigitur, nec contrarijs deprimitur; & iuxta Syracidem cap. 11. *in die bonorum non immemor eſt malorum: nec in die malorum immemor eſt bonorum.* Illa enim, fortuna inquam, læta triſtibus, & triſtia lætis permiſcet: & quod facit in priuatis domibus, idem in publicis in regnis, & imperijs. Exempla ſunt in promptu. MAGNA ISTA, QVIA PARVI SVM CREDIM.] Magnus reuera eſt, non qui magnam obtinet ditionem, non qui magnas habet opes, non qui magnis fulget honoribus: ſed qui magnum gerit animum, hoc eſt, rebus humanis altiorem, & omnia infra ſe poſita ducentem. Animum, cui nihil magnum niſi Deus, & quæ diligit, ac probat Deus. QVID PRÆCIP. IN REB. HVMAN.] Recenſet nonnulla, quæ magni momenti in rebus humanis ſunt, quoniam cum ſolida, & eximia virtute, & ſumma laude coniuncta ſunt: quorum primum eſt, ſua vitia debellaſſe, & quantum ſit in rebus inane, quam fluxa, & caduca omnia, perſpectum habere. NEC DEFICIENTE TERRA AD INIVRIAS] Deſignat Alexand. M. quem inſatiabilis imperij proferendi cupido trans mare quoque exercitum ducere adegit. De eodem manifeſtius hoc ipſum Natural. Q. lib. 5. cap. 13. Quouſque nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum Rex ſtolidiſſimus (Xerxes) in Græciam trajcit, quam exercitus non vincet, cum impleuerit. Sic Alexander vlterior Bactris, & Indis volet quærere quid ſit vltra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe vltimum ſibi. QVA NVLLA EST MAIOR VICTORIA] *Melior eſt patiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium,* Prouerb. 16. Plato de leg. ὦ ξένε τὸ νικᾶν ἑαυτὸν, νικῶν πρώτη τε, καὶ ἀρίστη: τὸ δὲ ἡττᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' αὑτοῦ, πάντων αἴσχιστόν τε ἅμα, καὶ κάκιστον. O hoſpes, maxima, optimaque victoria eſt, ſeipſum vincere: at vero ſi quis à ſeipſo vincatur, omnium peſſima, & turpiſſima eſt. De victoria ſuimet locus extat notabilis in Trinummo, vbi Philto ſenex ad Lyſitelem filium, qui cum dixiſſet;

Semper ego, vſq. ad hanc ætatem, ab ineunte adoleſcentia,
Tuis ſeruiui ſeruitutem imperijs, & præceptis, pater,
Pro ingenio ego me liberum eſſe ratus ſum: pro imperio tuo
Meum animum tibi ſeruitutem ſeruire æquum cenſui.

Reſpondet pater.

Qui homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat ſuo,
Vtrum itane eſſe mauelit, vt eum animus æquum cenſeat;
An ita potius, vt parentes eum eſſe, & cognati velint:

Si animus hominem perculit, actum eſt, animo ſeruiuit, non ſibi
Si ipſe animum perculit, dum viuit, victor victorum cluet.
Tu ſi animum viciſti, potius quam animus te, eſt quod gaudeas.
Nimio ſatius eſt, vt opus eſt, te ita eſſe, quam vt animo libet.
Qui animum vincunt, quam quos animus, ſemper probiores cluent.

QVID EST PRÆCIPVVM?] Alterum laudabile in vita humana, nec minas, nec promiſſa rerum fortuitarum penſi habere. Paratum eſſe, & aduerſa ad vtrumque, poſſeque dicere cum ſeruo ex Captiuis.

Vtroq; verſum rectum eſt ingenium meum,
Ad te, atq; ad illum; pro vota me vti licet.
Vel ego huc, vel illuc vertar, quo imperabitis.

QVID EST PRÆCIPVVM?] Hoc iam tertium eſt, diuerſum à ſecundo mediocriter. Non tantum tolerare aduerſa fortiter, ſeu æquo, verumetiam libenti, & hilari animo, quaſi ea concupieris. Atque hoc eſt Chriſtianæ perfectioni planè conſentaneum. *Omne gaudium exiſtimate fratres mei*, inquit Iacob. Apoſt. cap. 1. *cum in tentationes varias incideritis, &c* Et Act. 5. *Ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine IESV contumeliam pati.* Si ſciſſes ita deum decreuiſſe (cuius decreto, & voluntate omnia fiunt) an non id velle debuiſſes?

QVID EST PRÆCIPVVM?] Hoc quartum eſt præcipuum, idem pæne cum ſecundo, niſi quod ineſt in hoc aduerſus deteriorem fortunam ſuſtinendam obfirmata conſtantia, comparato ad pericula ſubeunda animo, qui fortunam non exſpectet; ſed eam ſibi fingat, iuxta illud in Trinummo.

Nam ſapiens quidem pol ipſe fingit fortunam ſibi.
Eóne multa quæ neuult eueniunt, niſi fictor malus eſt
Multa eſt opera opus fictori, qui ſe fictorem probum
Vita eſſe agendæ expetit.

Nunc pro Corollario volo mihi quoque fas ſit, vt Chriſtiano, decernere quid ſit præcipuum, & omnium magnorum maximum. DEVM TIME, ET MANDATA EIVS OBSERVA: HOC EST ENIM OMNIS HOMO, Eccleſiaſt. 12.

Cap. XIV. Vſus Eunuchorum olim apud Principes.

MAgno in pretio, & vſu apud Principes olim fuiſſe Eunuchos, ex diuinis, & humanis hiſtorijs perſpicuè colligitur. Etenim apud quoſdam fuere in turpiſſimo corporis obſequio. Præcipuum tamen eorum munus, & cura erat, cuſtodia regiarum concubinarum, vt eſt in lib. Eſther, cap. 2. Nonnulli cubiculis principum erant præfecti: quali munere functum eſſe apud Holophernem Vagao Eunuchum legimus in Iudith, cap. 12. Alij præpoſiti erant palatio, principeſque miniſtrantium, & ſeruientium regibus. Tales habuiſſe Aſſuerum VII. Eunuchos 1. cap. in Eſther ſcriptum eſt. Eunuchis præterea mandabatur cura, & cuſtodia theſaurorum. Vnde in Actis Apoſt. cap. 8. traditur, Eunuchum à Philippo baptizatum, ſuper omnes gazas Reginæ Candaces fuiſſe conſtitutum. Quin etiam legimus quoſdam Eunuchos belli duces, & principes militiæ Regum fuiſſe. Nam & Rex Sedechias principem ſuæ militiæ Eunuchum habuit, vt Hieremias ſcribit, cap. 52. Et Pharao Ægypti Rex Putipharem Ioſephi dominum, Geneſ. 39. Apud Ochum quoque Perſarum regem plurimum au-

ctorita-

Digitized by Google

ctoritate, & potentia valuiſſe Bagoam Eunuchum, & Diodor. lib. 16. & Ioſeph. 11. narrant, Pererius noſter Commentar. in Daniel. lib. 1.

NOTÆ.

Varium vſum Eunuchorum, & honores eruditè admodum pertractat Laurent. Pignorius de Seruis, à pag. 184. deinceps. Cyrus Rex cuſtodes corporis habuit, eos, vt ab illecebris voluptatum liberos, firmiſſimum præſidium ratus. Xenoph. Pædiæ 7. Alexand. Cæſar tertium eſſe genus hominum dicebant, nec videndum à viris, nec in vſu habendum. Lucian. in Eunucho, tom. IV. nec viros eſſe, nec mulieres; ſed quiddam vtriuſque conflatum, & compoſitum; ab omnibus publicis cœtibus eijciendos; inauſpicatum quoddam, & occurſu infauſtum ſpectaculum; planè monſtrum, ab hominum natura, ſpecieque alienum. Eſto animal varium, atque anceps, ſicut cornices, quæ nec inter columbas, nec inter coruos numerari queant. Cur voce acuta, & ὀξύφωνοι, & imberbes, reſpondet Rhodigin. lib. 19. cap. 11. Eunuchorum genera tradit Brodæus Miſcellan. lib. 4. cap. 21. LEGIMVS QVOSD. EVNVCH. BELLI DVCES] Huiuſmodi fuit Narſes, Iuſtiniani Aug. in Italia dux, ab Agathia laudatus lib. 1. Item à Paulo Diacono, quæ verba recitat Carolus Sigonius de Imperio Occidentali, lib. 20. digna auditu. Fuit vir ſumma pietate ornatus, religione Catholicus, erga pauperes benignus, in reparandis baſilicis diligens, ac demum vigilijs, & precibus vſque adeo deditus, vt plures victorias ſupplicationibus diuinis, quam terroribus bellicis obtinuerit. Addit Nicephorus lib. 17. cap. 13. eum tantum Virgini Dei genitrici cultum adhibuiſſe, vt ab illa manifeſtè apparente tempus committendi prœlij exſpectarit. Neque eum ante in aciem deſcendere conſueuiſſe, quam ab illa rei aggrediendæ opportunitatem acceperit. Ingratos tamen ipſum Imperat. & Imperatricem Sophiam expertus eſt, ſicut & Beliſarius.

Cap. XV. In quo differant crudelitas, & immanitas.

QVoniam magna quædam ineſſe videtur crudelitati cum immanitate communitas, prætermittendum non eſt, quibus in rebus hæc ab illa differat. Quippe cum crudelitas vindictam magis ſequatur, nec electione ſit vacua: hæc vero impetu potius rapiatur, ſponteque feratur ſua in præceps. Adhæc crudelitas legem humanam, rituſque tantum honeſtos tranſgreditur, cum per immanitatem ab homine deſciſcatur, fiatque ad beſtias, etiam monſtroſas, atque ad illarum rabiem tranſitio; ſitque hæc ipſa immanitas in quibuſdam feritate etiam maior, ac violentior. Quænam enim è numero beſtiarum mater inuenta, quæ fœtum medicamentis adhibitis ex vtero eiecerit? aut, ne partitudo ipſa palam fieret, in cloacis editam prolem ſuffocauerit? aut viuam tellure ſuffoſſa condiderit? Quò fit, vt quemadmodum crudelitas immanitati nonnunquam exiſtit propinquior; ſic immanitas illam perſæpe dedignatur ſociam, cum vbique, & impetu eam antecedat & rabie: ſitque crudelitas contenta expleſſe quidem libidinem; vt ſi non pœnitudine capta, tamen aliquando exſatiata videatur: hæc vero puerilem in modum nonnunquam eam ipſam crudelitatem ludum ſibi conſtituat, in quo exiliat, voluptatem ſolam è ſanguinolentia quæritans. Nam & Claudius Auguſtus gladiatorijs in muneribus qui forte prolapſi eſſent, iugulare iubebat, quo expirantium ora, ac faciem cerneret. Quin & ipſe aderat tormentis quæſtionum, ſpectabatque ſumma cum voluptate cruciatus, ac pœnas. Mahometus Turcarum Imp. conſueuit poſt victorias ac prædas, è captiuorum numero nunc pluribus, nunc paucioribus in conſpectum ſuum adductis edicere, in fruſta vti conciderentur, ſpectatorem ſeſe ludi exhibens. Eſſet forſitan hoc excuſabile iure belli, perinde vt Romani digni excuſatu videri poſſunt Imperatores, legum auctoritate, atque vrbis moribus, quod beſtijs maleficiarios quoſdam obijcerent. Quis autem excuſabit principes

cipes viros, qui paria gladiatorum, eaque complura exhibebant in arena ſpectaculum, & in populi gratiam? ac ſi non & bellum potius ferarum ſit, quam hominum. Itaque ſæpenumero immanitas crudelitatem ipſam ludum ſibi ſtatuit, vt ludere eam quam ſæuire magis dicas: cum tamen crudelitas ſatiari tantum ſupplicijs, ac ſanguine contenta ſit. Maſius Bareſa Brutijs cum exercitu præpoſitus à Ferdinando Rege, iuſſit quoſdam, non contentus conſtitutis à lege ſupplicijs, ſerra per lumbos adacta ſecari. O ſupplicium inexcogitatum, voluptatemque ſummè execrandam, omnique feritate diriorem. Potuiſſet autem videri imitari C. Cæſarem, qui non paucos ſerra medios diſcerpſit: verùm ignorauit Maſius omnino literas. Iouian. Pont. de immanitate.

COMMENTARIVS.

Crudelitatem ita definit Seneca lib. 2. de Clementia cap. 4. Eſt atrocitas animi in exigendis pœnis. Quanquam crudeles etiam ſunt, qui, cur pœnas exigant, & ſe vlciſcantur cauſſam non habent, quia læſi non ſunt, nec alicui in ſe peccato iraſcuntur, & tamen in innocentes atrociſſimè ſæuiunt, & inde voluptatem capiunt, quæ proprie immanitas eſt, quam Seneca ibidem feritatem, & inſaniam vocat. Varia enim ſunt eius (inſaniæ) genera, & nullum certius, quam quod in cædes hominum, & laniationes peruenit. Leones, vrſos, tigrides imitantur immanes, beſtiarum immaniſſimas. Deteſtatur ambas, crudelitatem puta, & immanitatem lib. 1. de Clementia cap. 24. & 25. Crudelitas, inquit, minimè humanum malum eſt, indignum tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere, ac vulneribus, & abiecto homine in ſylueſtre animal tranſire. Mox in Alexandrũ M. inuehitur grauiſſimè, qui Lyſimachum, virum nobiliſſimum, ac fortiſſimum leoni diſcerpendum obiecit, de quo & 3. de Ira cap. 17 in quo, vt ſequentibus, exempla immanitatis complura commemorat. Lyſimachus cum ad conſpectum eius concitatus leo impetum feciſſet, manum amiculo inuolutam in os leonis immerſit, arreptaque lingua feram exanimauit! & quod mirere, magno animo regis veluti parentis contumeliam tulit. Ita Iuſtin. lib. 15. Sunt & non pauca apud Auguſtæ hiſtoriæ ſcriptores, Spartianum, Capitolinum, & alios.

Immanitatum, & crudelitatum planè infamium complura exempla collegit Lipſius, de Conſtantia lib. 2. cap. 24. quæ ſtrictim referam. Sulla proſcripſit ciuium Romanorum 4. millia ſeptingentos. Idem 4. legiones contrariæ partis, nequicquam eius fidem implorantes in publica villa obtruncari iuſſit. Eiuſdem permiſſu, ſiue iuſſu innumeræ cædes vulgo perpetratæ. Triumuiri proſcripſerunt Senatores trecentos, equites Romanos ſupra bis mille. Seruius Galba in Hiſpania trium ciuitatum conuocato populo, quaſi de commodis earum acturus 7. millia trucidauit. Ibidem L. Licinius Lucullus Conſul Caucæorum 20. millia contra datam fidem, Octauianus Auguſtus Peruſia capta trecentos ad aram D. Iulio exſtructam hoſtiarum more mactauit. Antoninus Caracalla neſcio ob quos iocos Alexandrinis infenſus, vniuerſam iuuentutem in campum conuocatam milite circumdedit, ſignoq́; dato ad vnum omnes occidit, & in reliquam multitudinem ſæuijt. Mithridates Rex vna epiſtola octoginta millia ciuium Romanorum, negotiandi cauſſa per Aſiam diſperſos interemit. Voleſus Meſſalla Proconſul Aſiæ trecentos vno die ſecuri percuſſit, & quaſi rem egiſſet glorioſam exclamauit, ὦ πρᾶγμα βασιλικόν. Theodoſius ſenior Theſſalonicæ 7. millia innoxiorum capitum, in theatrum, quaſi ad ludos conuocatos necauit, qui ſui ſceleris poſtea acerrimum caſtigatorem D. Ambroſium inuenit.

QVÆ FOETVM MEDICAMENT. EX VTERO] Tria fœminarum nefaria ſcelera in fœtus ſuos furtiua Venere conceptos, atque ideo publicum dedecus, & ignominiam effugere conantium ponit. Vel enim pharmacis abigunt, antequam ad partum maturi fiant: vel editos cloacis ſummergunt: vel in terram defodiunt. Et hæ matres legibus capite puniuntur. Sunt, quarum animus mollior, quæ parum honeſtè ſibi natos exponunt, & alienæ miſericordiæ educãdos committunt, vt in Comœdijs factum legimus, re autem vera, noſtra quoque memoria fieri cernimus. De conceptu neutiquam abigendo ita Tertullian. in Apologet. Nobis homicidio ſemel interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur, diſſoluere non licet. Homicidij feſtinatio eſt prohibere naſci: nec refert natam quis eripiat animam, an naſcentium diſturbet: homo eſt & qui eſt futurus, & fructus hominis in ſemine eſt. ESSET FORTASSE HOC EXCVSABILE] Quid Tyrannis in hominum figura immanium belluarum atrocitatem imitantibus in corpora captiuorum, ac maleficorum pro legum auctoritate, receptiſque moribus licuerit, non quæro: in Chriſtianos quidem, vt innocentiſſimos omni genere tormentorum ſæuire ſine deteſtando ſcelere non potuerunt, cuius pœnas apud inferos æternum luent.

Cap.

Cap. XVI. Platonis in cibo, potu, ſomno continentia cum depulſione γαςριμαργίας. Item eius exiſtimatio.

PLatonem accepimus, in cibo, potu, ac ſomno tanta fuiſſe continentia, vt non ſolum delicatiores epulas, & opipara conuiuia ſpreuerit: ſed tantum cibi duntaxat per omnem vitam ſumpſerit, quantum ad vitam ſuſtentandam eſſet ſatis. Oliuis modo Academicis, & vili pane, atque interim aqua contentum fuiſſe prodidere. Quem victum quantum ſequi veriſimile eſt, tantum dormire ſolitum, ſcilicet non plus, quam quod ſatis eſſet, ad euitandam ex nimia vigilia inualetudinem. Cæteros etiam quod ex 7. lib. de legib. patet, ſolebat admonere, vt nocte ſurgerent ad res tum publicas, tum priuatas obeundas: ſomnum quippe immodicum & corpori, & animo obeſſe, parumque inter mortuum, ac dormientem intereſſe. Itaque vt quiſque viuere, & ſentire cuperet, ſic vigilare oportere, quantum ſalua corporis valetudine fieri poſſet. Hinc arbitror profluxiſſe illa Ariſtotelica, ex lib. de Animal. generatione 5. Somnus autem talis ſua natura eſſe videtur, vt viuendi, & non viuendi interluminium ſit, & neque omnino ſit qui dormit, neque non ſit: viuitur enim potiſſimum in vigilia propter ſenſum. Et Plin. in præfat. Dum iſta muſinamur pluribus horis viuimus: profectò enim vita vigilia eſt. Rhodigin. lib. 30. cap. 9.

COMMENTARIVS.

Non fuit nobis propoſitum vitæ Platonis epitomen colligere; ſed quemadmodum ſeſe in hiſce tribus rebus, & quam ſobriè, temperâterque geſſerit, breuiſſimè declarare. Magnum quippe in ijs continentiæ exemplum præſtari poteſt ab eo, qui imperare ſibi, & coercere cupiditates ſuas nouit. Ter ille in Siciliam nauigauit. Primum vt inſulam, Ætnæoſque crateres, & hiatus luſtraret, ad liberalem cognitionem videlicet; vbi Dionyſius ſenior tyrannus eum ad colloquium ſecum inuitauit, & tyrannidem improbantem non tulit; & interfeciſſet niſi Dio vitam illi obtinuiſſet. Vendi tamen iuſſit. Auectus igitur in Æginam à Dione, minis 30 hoc eſt, 300 coronatis redemptus eſt. Venditionis meminit Lact. lib. 3. cap. 25. Secunda profectione ad Dionyſium iuniorem venit ab eo, & Dione viro illuſtri, & ſui ſtudioſo philoſophandi cauſa accerſitus. Cum porrò ſperaret Plato effecturum ſe, vt ex tyrannide aut regnum, aut reſpublica fieret, nihil eſt conſecutus; ſed quarto fere menſe, pulſo Dione, vt de inſidijs ſuſpecto, domum redijt, non ſine magno munere dimiſſus, octoginta talentorum, hoc eſt, quinquaginta millium coronatorum. Poſtremò reuerſus eſt, Dionem Dionyſio reconciliaturus, vtriuſque rogatu. Tum illi vittata triremis obuiam miſſa, Archidamus Pythagoræus, Orator, nobiles permulti. Ipſe quoque Dionyſius è naui egredientem albis quadrigis excepit, quem poſtea cum de promiſſis tum non ſeruatis coarguiſſet, offendit, & mortis diſcrimen incurrit.

Vanum igitur apparet, quod illi ab æmulis obiectum, & à Plutarcho etiam, ac Luciano memoriæ mandatum, propter Siculas menſas, hoc eſt, lautiorem victum eo ſe toties contuliſſe, quaſi quendam cænipetam ſcilicet. Idcirco valuiſſe in ipſum prouerbium; concupiuit aſſam farinam, monet Chiliaſtes. Refert quoque Theodoret. Therapeut. ſerm. 12. Meminit Nazianz. orat. 1. in Iulian. Diogenes quoque cum eum vidiſſet in ſplendido quodam conuiuio reliquis abſtinentem cibis, oleis duntaxat veſcentem, ambitioſam abſtinentiam vt perſtringeret more ſuo, Quid, inquit, vir ſapiens, cum ob huiuſmodi menſas in Siciliam nauigaris, nunc appoſitis non frueris? Reſpondit Plato, Ita me dij ament, ô Diogenes, & illic plerumque oleis, & id genus cibis vtebar. Rurſum Diogenes. Quorſum igitur attinebat Syracuſas nauigare? Num per id tempus Attica non ferebat oleas? Sed hunc impune mordacem & non falsò canem appellatum mittamus. Moderatiſſimi victus graue teſtimonium habet à M. Tullio, Tuſculan. 5. ad quod te auritum facito. *Timotheum clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis ferunt cum cœnauiſſet apud Platonem, eoq́ conuiuio admodum delectatus eſſet, vidiſſetq́ eum poſtridie, dixiſſe, Veſtræ quidem cœnæ, Plato, non ſolum in præſentia, ſed etiam poſtero die iucundæ ſunt. Vel, vt Ælian. meminit. Vos, ô Plato, melius cœnatis in ſequentem diem, quam in præſentem, lib. 2. cap. 18.* Eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos, in qua ſcriptũ eſt his fere verbis. *Quo cum veniſſem (in Siciliã) vita illa beata quæ ferebatur, plena Italicarum, Syracuſiarũq́ menſarum nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri, nec vnquam pernoctare ſolum; cæteraq́ quæ*

Digitized by Google

comitantur huic vitæ, in qua ſapiens nemo efficitur vnquam, moderatus vero multo minus. Anne vides quam à voluptatibus ventris,& eórum quæ ſub ventre ſunt abhorruerit Plato? Vno & octogeſimò vitæ anno ſcribentem deceſſiſſe affirmat in Catone Cicero. Idem teſtantur Cenſorinus de die Natali, cap.15.& Seneca epiſt.61. Nam hoc puto, inquit, ſcis, Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quòd natali ſuo deceſſit,& annum vnum,& octogeſimum impleuit. Ideo magi, qui fortè Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis, quam humanæ fati. Magiſtro ſuperſtes fuit Ariſtoteles ſex, & viginti annos, qui dolorem ſuum ex eius obitu conceptum, ara illi tanquam deo erecta, cum hac inſcriptione declarauit.

Βωμὸν Ἀριστοτέλης ἐνιδρύσατο τόνδε Πλάτωνος
Ἀνδρὸς, ὃν οὔτ' αἰνεῖν τοῖσι κακοῖσι θέμις.

Cuius diſtichi hæc eſt ſententia. Aram hanc Ariſtoteles Platoni poſuit, quem laudari ab ore improbo nefas. Hic ille eſt, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua. Nam cum ad magnificentiſſimam illam Olympiorum celebritatem, quaſi quendam orbis terrarum conuentum adueniſſet, tam lætis omnium occurſibus exceptus eſt, vt ludos deſeri, athletarum ſpectacula relinqui cerneres. Et quod admirabilius eſt, qui tam longis terrarum, mariſque tractibus paſcendorum oculorum, aurium, animorumque gratia venerant, omnis voluptatis obliti, Platonem adibant; hunc intuebantur, hunc admirabantur. Nunc eius vita, auctoritate,& gloria dignum, incerti cuiuſpiam, ſiue ἀδέσποτον epitaphium adſcribamus, cuius hæc eſt ſententia. Terram quidem corpus Platonis Ariſtone nati, gremio ſuo complecti; animam vero in deorum immortalium ordinem relatam in cælum euolaſſe. Eum ab omni bono viro, vbicunque terrarum habitante honorari, æuo beato fruentem.

Γαῖα μὲν ἐν κόλποις κρύπτει τόδε σῶμα Πλάτωνος.
Ψυχὴ δ' ἀθανάτων τάξιν ἔχει μακάρων.
Υἱοῦ Ἀρίστωνος: τόν τις καὶ τηλόθι ναίων
Τιμᾷ ἀνὴρ ἀγαθὸς, θεῖον ἰδόντα βίον.

Cap. XVII. Vtilitas maris,& inſularum.

Ex Theodoreti de Prouident. Serm. II.

AD mare deſcende, & illius profunditatem, amplitudinem, fretorum interſtitia, littora, portus, & in medio eius ſitas inſulas, piſcium item genera, ſpecies, formas, varietatem,& amorem quo terras appetunt conſidera. Simul & fluctuum ſaltus, & prouidentiæ frænum, quod illis iniectum eſt inſpice; quo nimirum impediti, terras inundare nequeunt; ſed dum contra arenam impetuosè feruntur, poſitos tamen ſibi terminos pertimeſcunt: & dum legem ſibi à deo latam illic inſcriptam vident, inſtar contumacis equi, qui à ſeſſore fræno retractus collum reflectit, retroque cedit, refugiunt; quaſi & eius facti illos pœniteat, quod arenis appellere auſi ſint. Adhæc per mare terras diuiſas videmus, quo etiam ceu ſequeſtro, quæ procul inter ſe diſtant, in amicitiam coierunt. Concordiam enim humano generi inſerere volens dominus, mutuis illos operis, & auxiliorum neceſſitate conſtrinxit. Per mare longinquas peregrinationes facimus, & quibus indigemus ab inuicem petimus, ſimulque alijs, quæ ipſis neceſſaria ſunt rependimus. Nec enim aliquam mundi partem ſummus ille rerum adminiſtrator, cultoribus ſuis omnia ſimul ad vſum, victumque neceſſaria proferre paſſus eſt, ne vllius ope indigens copia, mutuæ amicitiæ noceret. Iniurijs enim gaudet rerum ſaturitas,& turbarum parens eſt. Vnde in medium telluris mare prominet, quod in plurimos ſinus diuiſum, ingentis alicuius ciuitatis forum repræſentat, omnem neceſſariorum copiam liberaliter exhibens, multoſque tam emptores, quam venditores capiens, quos hinc inde dimittit ſimul, & adducit. Quia enim profectiones, quæ per terram fiunt, plenæ laborum ſunt; quia non modo laborioſum, verum etiam impoſſibile erat, vt per has omnis inopia ſarciretur, maris dorſum extendit deus, quod tam magnarum, quam paruarum nauium capax eſt, quæ multam rerum neceſſariarum copiam indigis hominibus aduehunt. Nam vnius nauis onera vix aliquot millibus iumentorum vehi poſſe videmus.

Ne ve-

Neverò qui per mare iter faciunt, nimia afficerentur moleſtia, inſulas veluti ſtationes quaſdam rerum conditor infixit, in quas delati, refectis corporibus, & emptis neceſſarijs rurſus eò ſoluant, quò curſum inſtituerant.

NOTÆ.

Horat. Ode 3. lib. 1. deteſtans eos qui primi auſi ſunt nauigare maria, tam immanes tempeſtates, & vitæ pericula nihil formidantes, & affirmans, id inuito deo fieri, qui non fruſtra Oceanum à continente ſeparare, & abſcindere voluerit, intelligendus tacitè auaritiam inſectari, cuius cauſſa homines nullum laborem recuſant, nec vllum periculum refugiunt, aut pertimeſcunt. Quam cauſſam curſus adducit lib. 1. epiſt. 1.

i.

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

Et Ode 1. lib. 1.

Luctantem Icarijs fluctibus Africum
Mercator metuens, otium, & oppidi
Laudat rura ſui; mox reficit rates
Quaſſas, indocilis pauperiem pati.

Tale quiddam Sap. 14. ſcriptum legimus. *Iterum alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante ſe fragilius lignum inuocat.* Illud enim *cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex ſapientia fabricauit ſua.* Cum Horatio facit epigramma Antiphili Byzantij εἰς ναυτιλίαν in nauigationem, Antholog. lib. 1. tit. 56. Audaciam inquit principium dediſſe nauibus: ipſam curſum per maria aperuiſſe, & hominum animos ſpe lucri incendiſſe. Quam doloſum lignum conſtruxiſti? Quomodo quæſtum morte propoſita obiecisti? Vere aureum ſæculum vixiſſent homines, ſi mare procul à terris vt orcum aſpexiſſent.

Τόλμα νεῶν ἀρχηγὲ, σὺ γὰρ δρόμον εὕρεο πόντου,
Καὶ ψυχὰς ἀνδρῶν κέρδεσιν ἠρέθισας.
Οἷον ἀπιστήτοιο δόλιον ξύλον, ὅσον ἔτευξας
Ἀνθρώποις θανάτῳ κέρδος ἐλεγχόμενον.
Ἤνθετος μακάρων χρύσεον γένος, εἴγ' ἀπὸ χέρσου
Τηλόθεν ὡς ᾅδης πόντος ἀπεβλέπετο.

Extat & Epitaphium Iuliani in naufragum lib. 3 tit. 22. in hanc ſententiam, Auaritiam illi, non tempeſtatem exitio fuiſſe. Non tibi pontus, non venti vehementius flantes perniciem attulerunt: ſed inſatiabilis cupiditas inſanæ mercaturæ. Vtinam mihi terræ (qui in terra reperitur) moderatius victus ſuppetat, alijs autem curæ ſit, quod è mari lucrum cum tempeſtatibus certat, quod per procellas, & tempeſtates cum vitæ periculo acquiritur:

Οὔτι σε πόντος ὄλεσσε, καὶ οἱ πνείοντες ἀῆται,
Ἀλλ' ἀκόρητος ἔρως φορτίδος ἐμπορίης.
Εἴη μοι γαίης ὀλίγος βίος, ἐκ δὲ θαλάττης
Ἄλλοισιν μελέτω κέρδος ἀελλόμαχον.

Auarum ex adiunctis lepidiſſimè deſcribit in Aulular. Plautus.

Prouidentiſſimè, & conſultiſſimè deum omnium parentem in mari condendo feciſſe, humanoque generi multò maximè commodaſſe, ex verbis Theodoreti liquidiſſimè perſpicimus. Parergon attexo. Tritones, & Nereidas marinos ſemihomines, id eſt, ab vmbilico deſinentes in piſces, viſos eſſe ſuperiori ſæculo, grauium virorum fide aſſirmat Alex ab Alex. lib 3. cap. 8. De duobus portentis, vno virili, altero muliebri forma in Nilo flumine conſpectis, Mauricio imperante, narrat in hiſtoria Mauriciana lib. 7. cap. 16. Theophylactus Simocotta, non infimæ notæ hiſtoricus, quem nos multis abhinc annis latinè loquentem edidimus.

Inſulæ per Neptunios illos campos vagantium hoſpitia ſunt, vbi ad tempus diuerſari, naues, & arma, ſeu inſtrumenta nautica reficere, commeatum emere, aqua dulci vaſa complere, quibus egent comparare, ac ſibi in futurum proſpicere queunt. Breuis, & ſcita maris deſcriptio eſt illa M. Tullij 2. de Natur. Deorum. At vero maris quanta eſt pulchritudo? quæ ſpecies vniuerſi, quæ multitudo, & varietas inſularum? quæ amœnitates orarum, & littorum? quot genera, quamque diſparia, partim ſummerſarum, partim fluitantium, & innatantium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis inhærentium? Ipſum autem mare ſic terram appetens littoribus alludit, vt vna ex duabus naturis conflata videatur. Quomodo antiqui omnia mala ominoſa, & portenta marina aqua procurarent, expiarentque docet Iacob. Durant. variar. lib. 1. cap. 3.

Cap. XVIII. Cur ſceleratos tam ſerò puniat Deus.

Ex Plutarcho de ſera Numinis vindicta.

NVlla re magis Deo frui conceſſum eſt homini, quam ſi imitando, ac ſequendo illius bona, & honeſta opera ad virtutem vſurpet. Quapropter ſi tardè, & lentè illum flagitioſos corripere videmus, non ideo accidit, quoniam ob præproperam animaduerſionis celeritatem erroris, vel pœnitentiæ crimen vereatur: ſed vt à nobis feritatem, & vindictæ impetum auferat, doceatque non ira accenſos, vt cum furor æſtuat, ac feruet, rationemque altius ſaltando exuperat (veluti cum ſitim, ac famem exſatiare conamur) inimicos, quique nos affecerunt iniuria vlciſci: ſed illius imitatos manſuetudinem, atque cunctationem deliberare, ac hora conſultrice nos vindicare, ne protinus impetum fera, & inutilis ſequatur pœnitentia. Rapidæ enim quenquam incidere aquæ, eiuſque ſe committere gurgitibus, leuius (vt Socrates aiebat) eſt periculum, quam in conſanguinei, aut contribulis cuiuſdam perturbati, ac furore & ira accenſi cadere vindictam, antequam deferbuerit, animique reſederit affectus. Non enim cum paſſiones vindictæ ſunt proximæ, vt Thucydides dicebat, ſed cum admodum ſunt remotæ, honeſtum quis ac rectum eligit, ac diſcernit. Proinde ſi hominum dicta, factaque memoratu digna iræ aſperitatem, vehementiamque ſedare valent, longe æquius eſt, quum Deum Opt. ac Max. qui neminem timet, qui nulla cuiuſquam rei pœnitentia duci poteſt, vindictam tamen ſuſpendere cernamus, debitumque ſceleribus exſpectare tempus, nos quoque illum imitari, ac placidos reddi, manſuetudinemque, ac tolerantiam diuinam virtutis cenſere particulam, quam deus oſtendit, & qua paucos puniendos corripit, ac emendat: tardius verò animaduertendo multos hortatur, iuuat, admonet. Secundò hoc animaduertamus neceſſe eſt, humanam iuſtitiam leges duntaxat habere, quæ ſcelera coerceant, & ob ſingula maleficta, quid vnumquemque pati deceat examuſſim ponderent: vlterius vero progredi haud audent: ideo canis inſtar ſceleſte commiſſa allatrantes imminent, & prauas actiones è veſtigio inſequuntur. Deum vero, cum ægrotam animam affligere ſtatuit, longius introſpicere, affectuſque diſcernere decet, num aliquando ad pœnitentiam flecti debeat, ſicque tempus ad emendanda tribuere ſcelera, in quibus non omnino rigida, & præfracta, immutabiliſque malitia inſita fuerit.

COMMENTARIVS.

Hoc agit inclytus vitæ, morumque magiſter Plutarchus in iſtoc Theoremate, prorſus Chriſtiane non tamen Chriſtianus, vt nos doceat Dei manſuetudinem, & in ſupplicijs pro ſceleribus infligendis cunctationem, ac lentitudinem imitari; ac potiſſimum eos reſpicit, quorum poteſtas in puniendis

punien-

Digitized by Google

puniendo libera eſt, quique legum præſcripta ſequi non coguntur. *Altiſſimus eſt patiens redditor,* Eccleſiaſt. 5. & his exemplo præit. Huic autem quæſtioni cohæret illa. Quamobrem malos, & iniuſtos, ac ſceleratos deus potentes, beatos, & opulentos fieri ſinat: pios contrà, ac ſibi ſeruientes, inopes ac miſeros eſſe patiatur. Reſpondebit, ſi quæras, ſapientiſſimus Seneca de Prouidentiâ cap. 4. VELVTI CVM SITI, AC FAME EXSATVR.] Cum nos dirior fames cruciat, ambabus malis expletis non tam comedimus, quam voramus, ſeruamuſque illud Plauti in Trinummo, *Apud menſam verecundari neminem decet.* Sic cum impensè ſitimus, nullum eſt nobis ſat grande poculum: vtrobique auidi reperimur. Non ita ad pœnam, quamuis iuſtam, ac meritam capiendam effuſi eſſe debemus, & ſine mora nos vlciſci. HORA CONSVLTRICE.] Rationi, & conſilio dandus eſt locus, furor & impetus comprimendi. Animus perturbatus, quaſi obiecta nebula, neque quid oporteat, neque quid deceat videt. Cogitandum, ne forte culpa non ſit tanta: ne forte imprudens fecerit; ne forte tantum non fecerit: ne forte neceſſitate aliqua impulſus: ne ab alijs fraude, promiſſis, minis adductus, & coactus: ne iam facti fortaſſe pœnitentia captus: ne nunc primùm, antea aliquid tale nunquam. Hæc & ſimilia cum & de grauitate delicti detrahant, & pœnam minuant, non declinabit ab officio ſapiens punitor, ſi, quid agat prius circumſpexerit. Nec horam integram in iſta conſideratione ponet. Rationis enim lumine colluſtratus animus, & pacatus, vel breuiſſimo ſpatio, dum alphabeti literas apud ſe percurrit, quod Athenodorus philoſophus Auguſto ſuadebat, æquum, & bonum perſpiciet. Bellè cum dictis congruit locus è Quintiana M. Tullij maleuolentiam Næuij accuſatoris deteſtantis, quem adſcribo. Horæ duæ fuerunt. Quintius ad vadimonium non venit. quid ago? Si me hercule hæc tecum duo verba feciſſes, Quid ago? reſpiraſſet cupiditas, atque auaritia paululum: aliquid loci rationi & conſilio dediſſes: tu te collegiſſes: non in eam turpitudinem veniſſes, & quæ ſequuntur. SERA, ET INVTILIS SEQVAT.] Serò ſapiunt Phryges, eſt in prouerbio. Serò, & inutiliter, & ſtultè ſapuit Alexander M. poſtquam Clitum nutricis ſuæ filium ſecum educatum, ſibique chariſſimum, & fideliſſimum per temulentiam inter epulas transfodit, & intellecto facinore per inediam, quam iam triduanam tolerarat, ſemet vita exturbare voluit. Hiſtoriam pleniſſimè perſequitur Iuſtin. lib. 12. Serò item Antiochus Illuſtris, Syriæ Rex, poſtquam crudeliſſimè vexatis Iudæis in morbum inſanabilem, ac fœdiſſimum incidit, & vt deum propitium haberet, eorum amicitiam expetiuit. Machab. 2. cap 9. SECVNDO HOC ANIMADVERTAMVS.] Diſcrimen magnum inter iuſtitiam humanam, & diuinam. Illa leges condit, ſecundùm quarum edita, & ſancita pœnas conſtitutas ſumit ſtatim: quæ vt canes allatrantes peccantibus imminent, ac morſibus appetunt, ac pro delicto ſe violatæ vlciſcuntur. Deus longius, & in futurum proſpiciens, cum videt fore, vt qui offendit, ad ſanitatem redeat, & pro malefactis benefacta benefactis alijs pertegat, ne perpluant, vt Plautus loquitur, tempus indulget, pœnam ſuſpendit, immo verò totam condonat, & *poſt tergum proijcit omnia peccata noſtra.* Iſaiæ cap. 38. Sic videmus contigiſſe Petro, ſic Magdalenæ, ſic Paulo, qui *vas electionis effectus.* Actor. 9. *nomen IESV coram gentibus & regibus, & filijs Iſrael portauit.* Docent tamen Theologi, cum de gratia Dei diſputant, deum non omnibus parcere, quos videt in futurum ad bonam frugem, & ſanitatem rediturost: neque illos punire omnes, quos præuidet in futurum peccaturos.

Cap. XIX. Dementia Caracalli Imp.

SPartianus de eo hæc inter cætera. Deorum ſanè nominibus ſe appellari vetuit, quod Commodus fecerat, cum illi eum, quod leones, aliaſque feras occidiſſet, Herculem dicerent. Et quod Germanos ſubegiſſet, Germanicum ſe appellauit, vel ioco, vel ſerio, vt erat ſtultus, & demens, aſſerens ſi Lucanos viciſſet, Lucanicum ſe appellandum. In hunc locum ita eſt in Notis apud Caſaubon. Cum conarentur amici illi perſuadere, vt à cognomine GERMANICI abſtineret, quod videretur res ridicula, & cauillis obnoxia, Germanicum dici velle, qui fratrem ſuum Getam occidiſſet. Debere enim cogitare, multos propter τὸ ἀμφίβολον, cognomen ſic interpretaturos, quaſi de ſublato à ſe fratre germano gloriaretur, ille contra pertendere, ac dicere, nullum adeo βλάσφημον, aut ridiculum populi nomen poſſe inueniri, vt cognomen ab eo deductum velit refugere, ſi eum populum viciſſet. Deinde afferebat exempla, cuiuſmodi hoc eſt. Aiebat enim, ſi victi ab ſe eſſent Lucani, cognomē LVCANICI non aſper-

 natu-

Digitized by Google

naturum. Quid inſit ridiculi in hoc cognomine, obſcurum non eſt. Nam inter edulia genus quoddam fuit inteſtini farcti, quod Lucanicam vocabant, (ein Bratwurſt) Ideo Romani homines ventri, & abdomini natos Lucanicos ſoliti vocare, vt auctor eſt Marcellin. lib. 28. quaſi græce dicas ἀλλαντοφάγους, vel ἀλλαντοπώλας Lucanicarum comedones, aut venditores, cuius nominis vilitatem & dedecus norunt, qui Comici Attici (Ariſtophanis) Equites legerunt. Quanto ſapientior Aurelianus, qui victa Carporum gente CARPICI cognomen, à ſenatu ſibi delatum reiecit, ob vicinitatem vocabuli carpiſculus, quo calceorum genus quoddam illa ætas nominabat? Auctor Vopiſcus.

NOTÆ.

Huius pueritia ab eodem ſcriptore, Spartiano puta, laudatur, vt blanda, ingenioſa, parentibus affabilis, amicis parentum iucunda, populo accepta, grata ſenatui, ipſi etiam ad amorem conciliandum ſalutaris. Non ille in litteris tardus; non in beneuolentijs ſegnis; non tenax in largitate; non lentus in clementia: ſed ſub parentibus viſus. Denique ſi quando feris obiectos damnatos vidit, fleuit, aut oculos auertit, quod populo pluſquam amabile fuit, &c. Egreſſus pueritiam ſui adeo diſſimilis euaſit, vt idem eſſe non crederetur. Fratrem Getam, vt inſidias ſibi ſtruentem fecit occidi: cuius tamen mortem fleuit, quoties nominis eius mentio incidiſſet: quoties imago eius, aut ſtatua videretur. Miſerabilem & crudelem illius cædem exponit Dio. De mutuis eorum ſuſpicionibus, diſcordijs, odijs Herodian. principio lib 4. Adeo vero Getam oderat Caracallus, vt ſi quis vel ſolum nomen eius ſcripſiſſet, aut pronuntiaſſet, ſtatim morte multaretur, nec poetæ Comici deinceps vti auderent, vt Dio refert. Multos illius cædis conſcios interemit. Cædibus pæne innumeris imperium ſuum nobilitauit. Nouercam Iuliam, ex qua natus fuit Geta ὁμοπάτειος, vxorem duxit, & ad parricidium inceſtum adiunxit. QVOD LEON. ALIASQVE FERAS OCCIDI] Hercules aprum Erymanthium occidit; aues Stimphalidas fugauit; Cerberum ab inferis abſtractum, ad ſuperos eduxit; ceruam æripedem fixit; Diomedis equos cepit; Geryonis boues abegit; Hydram contudit; leonem Nemeæum præfocauit. Hæc cum feris eius certamina fuerunt, vnde monſtrorum domitor audiuit. Lamprid de Commodo. Accepit ſtatuas in Herculis habitu eique immolatum eſt vt deo. ET CVM GERMAN. SVBEGISS.] Mos Imperatorum à deuictis gentibus, & populis gloriæ cauſſa ſibi cognomenta aſſumere. Exemplum eſto Iuſtinianus, cuius hic titulus principio Inſtitution. IMPERATOR CÆSAR FLAVIVS IVSTINIANVS, ALEMANICVS, GOTHICVS, FRANCICVS, GERMANICVS, ANTICVS, ALANICVS, VANDALICVS, AFRICANVS, PIVS, FELIX, INCLYTVS, VICTOR, AC TRIVMPHATOR SEMPER AVGVSTVS. Et Romæ in vetuſto marmore hic Gratiani titulus legitur. FLAVIVS GRATIANVS, PIVS, FELIX, MAXIMVS, VICTOR, AC TRIVMPHATOR, SEMPER AVGVSTVS, PONT. MAX GERMANICVS, MAX. ALEMANICVS MAX. FRANCICVS MAX. GOTHICVS MAX. TRIBVN POT. TERTIVM. COGNOMEN LVCANICI NON ASPERNATVRVM] Hem quam nobile, ac ſpecioſum cognomentum Lucanici, quod Germanice à Lucanica ſi interpreteris, ſonat Bratwürſtler/ inter illa eius magnifica fuiſſet, Germanicus, Parthicus, Arabicus, Alemanicus? Ille tamen fatuus, dummodo augeret titulos ſuos, non erat repudiaturus, tanta hominis ambitio.

Cap. XX. Quatuor de cauſsis informata in hominum animis dei notio.

Ex lib. 2. Cicer. de Nat. Deor.

ITa quidem Cleanthes ſentit. PRIMAM poſuit eam, quam modo dixi, quæ orta eſſet ex præſenſione rerum futurarum. ALTERAM, quam ceperimus ex magnitudine commodorum, quæ percipiuntur cæli temperatione, fœcunditate terrarum, aliarumque complurium commoditatum copia. TERTIAM, quæ terreret animos

animos fulminibus, tempeſtatibus, niuibus, nimbis, grandinibus, vaſtitate, peſtilentia, terræmotibus, & ſæpe fremitibus, lapideiſque imbribus, & guttis imbrium quaſi cruentis; tum lapidibus, aut repentinis terrarum hiatibus: tum præter naturam hominum, pecudumque portentis: tum facibus viſis cæleſtibus: tum ſtellis ijs, quas Græci cometas, noſtri crinitas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerant calamitatum prænunciæ: tum ſole geminato: quod vt è patre audiui, Tuditano, & Aquilio Coſſ. euenerat. Quo quidem anno P. Africanus alter ſol extinctus eſt. Quibus exterriti homines vim quandam eſſe cæleſtem, & diuinam ſuſpicati ſunt. QVARTAM cauſſam eſſe, eamque vel maximam, æquabilitatem motus, conuerſionem cæli, ſolis, lunæ, ſiderumque omnium diſtinctionem, varietatem, pulchritudinem, ordinem: quarum rerum aſpectus ipſe ſatis indicaret, non eſſe fortuita. Vt ſi quis in domum aliquam, aut gymnaſium aut in forum veniens, cum videat omnium rerum rationem modum, diſciplinam, non poſſit ea ſine cauſſa fieri iudicare: ſed eſſe aliquem intelligat qui præſit, & cui pareatur: multo magis in tantis motibus, tantiſque viciſſitudinibus, tam multarum rerum, atque tantarum ordinibus, in quibus nihil vnquam immenſa, & infinita vetuſtas mentita ſit, ſtatuat neceſſe eſt, ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari.

COMMENTARIVS.

Quid, aut qualis ſit deus quæſitum eſt omnium quæſitorum excellentiſſimum, ac diuiniſſimum, cuius ſolutionem qui commentabitur, cum Simonide non ſolum duobus, aut tribus diebus, ſed amplius ſæculo opus habebit. Eſſe autem deum, tam eſt in promptu demonſtrare, vt permirum ſit inuentos, qui de eo vel dubitare, vel prorſus negare auderent. Et hi tamen, ſi Chriſto meo placet, pro philoſophis ſunt habiti: de quibus alibi à me dictum. O teterrimum, maximèque ſceleratum, & impietatis plenum facinus, eum, à quo omnia à principio ex ſumma bonitate in orbem producta, ſumma ſapientia reguntur, & conſeruantur, hunc non ſolum, vt decebat, non agnoſcere, & caſtiſſimo cultu non proſequi: ſed etiam vim omnem, & naturam diuinam è medio tollere, & deum nihil, niſi quiddam commentitium eſſe exiſtimare. Cælum, & terra, & quidquid illis continetur, communiſque omnium gentium opinio hos inſipientiæ condemnat. Argumentum veritatis eſt, inquit Seneca epiſt. 117. aliquid omnibus videri, tanquam deos eſſe: nec vlla gens vnquam eſt adeo extra leges, moreſque proiecta, vt non aliquos deos credat. Stoicorum partes agens Balbus apud Cic. 2. de nat. Deorum, ait, à ſuis totam iſtam de dijs immortalibus quæſtionem in partes quatuor diuidi. Primum docere eos, eſſe deos: deinde quales ſint: tum mundum ab his adminiſtrari: Poſtremò conſulere eos rebus humanis. Primam illam partem ne egere quidem videri oratione. Quid enim poteſt eſſe tam apertum, tamque perſpicuum, cum cælum ſuſpeximus, cæleſtiaque contemplati ſumus, quam eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, à quo hæc regantur? Horum germana ſunt hæc Lactant. Firmiani lib. 1. cap. 2. Nemo eſt tam rudis, tam feris moribus, quin oculos ſuos in cælum tollens, tametſi neſciat cuius Dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur, aliquem tamen eſſe intelligat, ex ipſa rerum magnitudine, motu, diſpoſitione, conſtantia, vtilitate, pulchritudine, temperatione: nec poſſe fieri, quin id quod mirabili ratione conſtat, conſilio maiori aliquo ſit inſtructum. Verùm age, propius ad rem veniamus. ITA QVIDEM CLEANTHES SENTIT] Hic quatuor drachmis inſtructus Athenas venit. Zenone magiſtro ſtudioſiſſimè philoſophatus eſt. Inopia coactus mercenariam facere, noctu quidem in hortis hauriebat aquas, interdiu ſtudijs operam dabat. Erat illi ingenium obtuſum, ac tardum, quam tarditatem labore ac diligentia vincebat. Laertius lib. 7. PRIMAM POSVIT EAM] Prænotiones Dei apud Plutarch. de placit. Philoſoph. lib. 1. cap. 6. ſeptem afferuntur. EX PRÆSENSIONE RERVM FVTVRARVM] Libros de Diuinatione ſic exorditur Cicero, quibus verbis quid ſibi velit præſenſio, ſatis declarat. Vetus opinio eſt, iam vſque ab heroicis ducta temporibus, eaque & populi Rom. & omnium gentium firmata conſenſu, verſari quandam inter homines diuinationem, quam Græci μαντικὴν appellant, id eſt, præſenſionem, & ſcientiam rerum futurarum. Magnifica quædam res, & ſalutaris, ſi modo eſt vlla, quaque proximè ad deorum vim natura mortalis poſſit accedere. Itaque vt alia nos melius multa, quam Græci, ſic huic præſtantiſſimæ rei nomen noſtri à diuis: Græci, vt Plato interpretatur, à furore (à μαίνομαι furo, inſanio) duxerunt. Hæc ille. Si porrò proximè ad

deorum

Digitized by Google

deorum vim accedit futura prænoſcere, ac prænuntiare poſſe, & id deorum eſt proprium, quis dubitauerit, quin ex eo in notitiam aliquam cæleſtis alicuius numinis venire animus queat, à quo adeo diuina facultas cum hominibus communicetur? Sicut cum Prophetis noſtris Deus noſter verus, & vnicus quam plurima ſibi primùm, & ante ſæcula præuiſa, & præſenſa communicauit, quæ partim iam pridem euenerunt: partim ante ſupremum diem euentura, certiſſima fide creduntur. ALTERAM QVAM CEP. EX MAGNITVD. &c.] Tot, & tanta commoda quadripartita cæli temperatio, terrarumque fœcunditas vobis ſuppeditat, & tot demum ad commodè viuendum opportunitates nobis ſubminiſtrantur, vt earum non alium, quam deum auctorem, & χορηγὸν confiteri neceſſe ſit. Cuius largitatis, ac beneficentiæ magnum, & diſertum prædicatorem habemus M. Tullium, cui pauliſper, age, aures commodemus. Pro Sex. Roſcio. Commoda quibus vtimur, lucem qua fruimur, ſpiritum quem ducimus, à deo nobis dari, & impartiri videmus. Et 1. de Diuinat. Deorum prouidentia mundus adminiſtratur, ijdemque conſulunt rebus humanis, neque ſolum vniuerſis, verumetiam ſingulis. TERTIAM, QVÆ TERRET ANIM. &c.] Quæ in locis ſublimibus, ſeu in aeris media regione generantur, & à philoſophis μετέωρα dicuntur, & in Theoremate enumerantur: item quæ in terra, vt voragines, & in hominibus, ac pecudibus portentoſi partus, mortales nimiopere territant, & ſæpe tantum non exanimant, vt eſſe deos, è quibus hæc tam horrifica, (vt & ipſi cauſſarum ignari putant) præter naturam importentur, omnino opinari cogantur. Quomodo ſingula exiſtant, longum nimis foret diſquirere. De cometa ſubijciam pauca, ex Cornelij Valerij compendioſiſſimè, & terſiſſimè ſcripta Inſtitutione phyſica. Cometæ exiſtunt, cum in ſupremam aeris regionem euecta exhalatio ſicca, & craſſa cogitur, orbiumque cæleſtium impulſu agitato aere, ignis attactu accenditur, paulatimque inflammatur æquabiliter, nec ſubitò deſinit propter materiæ copiam quæ continua quadam ſimilis materiæ, cæli motu, ac ſolis calore attractæ acceſſione creſcit. Hinc fit, vt quo copioſior eſt exhalatio, hoc diuturnior ſit cometa: quem Plinius vt minimum ſeptem, vt ſummùm octoginta dies cerni ſcribit. Autumni tempore ſæpius generantur. Sequuntur ſiderum curſum, quod ſumma pars aeris etiam cæli motu rapiatur. Variæ ſignificationes eorum commemorantur: ſed præter æſtum, ſiccitatem, & ſterilitatem reliqua deo nobis minanti nota ſunt. Cometarum ſpecies ſunt Pogoniæ, quæ barbæ figuram, Acontiæ, quæ iaculi, Xiphiæ, quæ mucronis, Ceratiæ, quæ cornuum ſpeciem referunt. Hactenus ille. Non fruſtra Virgil. 1. Georg. diros vocat. Et fertur de illis verſiculus hic non inelegans: *Heu, nunquam certa viſus ſine clade cometes.* Vide Quæſt. Natural. Senecæ libros. QVARTAM, ÆQVABILIT. MOTVS, &c.] De cæleſtium pulchritudine, cuius cognoſcendæ auidus eſt humanus animus, Cic. 1. Tuſculan. Oræ ipſæ locorum quò peruenerimus (corporibus exuti) quo faciliorem nobis cognitionem rerum cæleſtium, eò maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris, &c. Et de Aruſp. reſponſ. Quis eſt tam vecors, qui cum ſuſpexerit in cælum, deos eſſe non ſentiat? & ea quæ tanta mente fiunt, vt vix quiſquam arte vlla ordinem rerum, ac viciſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet?

Cap. XXI. Somnia præſaga, & præſenſiones.

Ex 1. de Diuinat. Ciceron.

MAtrem Phalaridis ſcribit Ponticus Heraclides, doctus vir, auditor & diſcipulus Platonis, viſam eſſe videre in ſomnis ſimulacra deorum, quæ ipſa Phalaridis domi conſecraſſet. Ex his Mercurium è patera, quam dextra manu teneret, ſanguinem eſſe viſum fundere. Qui cum terram attigiſſet, referueſcere videretur ſic, vt tota domus ſanguine redundaret. Quod matris ſomnium immanis filij crudelitas comprobauit. Quid ego, quæ magi Cyro illi principi interpretati ſunt ex Dionyſij Perſici libris proferam? Nam cum dormienti illi ſol ad pedes viſus eſſet, ter eum ſcribit fruſtra appetiuiſſe manibus. Cum ſe conuoluens elaberetur, & abiret; ei magos dixiſſe (quod genus ſapientum & doctorum habebatur in Perſis) ex triplici appetitione ſolis Cyrum XXX. annis regnaturum portendi, quod ita contigit; nam ad ſeptuageſimum peruenit, cum XL. annos natus regnare cœpiſſet. Eſt profectò quiddam etiam in barbaris gentibus præſentiens, atque diuinans; ſiquidem ad mortem proficiſcens Calanus,

eum aſcenderet in rogum ardentem, O præclarum, inquit, diſceſſum è vita, cum, vt Herculi contigit, mortali corpore cremato, in lucem animus exceſſerit. Cumque Alexander eum rogaret, ſi quid vellet, vt diceret, Optime inquit, propediem te videbo, Quod ita contigit. Nam Babylone paucis poſt diebus Alexander eſt mortuus. Et diſcedens parumper à ſomnijs, ita pergit Cicero. Qua nocte templum Epheſiæ Dianæ deflagrauit, eadem conſtat ex Olympiade natum Alexandrum, atque vbi lucere cœpiſſet, clamitaſſe Magos, peſtem, ac perniciem Aſiæ proxima nocte natam. Apud Agathoclem ſcriptum in hiſtoria eſt, Hamilcarem Carthaginenſem, cum occuparet Syracuſas, viſum eſſe audire vocem, ſe poſtridie cœnaturum Sycuraſis. Cum autem is dies illuxiſſet, magnam ſeditionem in caſtris eius inter Pœnos, & Siculos milites eſſe factam. Quod cum ſenſiſſent Syracuſani, improuiſo eos in caſtra irrupiſſe, Hamilcaremque ab ijs viuum eſſe ſublatum.

COMMENTARIVS.

Nec nullis, nec plane omnibus ſomnijs fidem adiungendam, peccaſſeque vtrinque philoſophos quoſdam, quorum alij omnia vt vera probauerint: alij omnia vt falſa eiecerint, docet libello de ſomnijs Quæſt. 1. Benedict. noſter Pererius, clariſſimus & Philoſophus, & Theologus. Homerus Odyſſ. τ. diſcrimen ſignificauit, dum alia, vera ſcilicet, per corneam; alia falſa, nimirum, & inania per eburneam portam emitti cecinit. Quam veritatem, figmenti quodam velamento tectam in extremo ſexto ſtudioſiſſimus eius imitator Virgil. expreſſit. Verorum ac præſagientium ſomniorum, & cum ipſis euentis ad vnguem congruentium plenæ ſunt hiſtoriæ In ſacris quidem ſcripturis multa leges, non vera modo, ac certa: ſed etiam diuinorum myſteriorum referta, vt Iacob, Laban, Ioſeph, Pharaonis, Salomonis, Nabuchodonoſeris, Ioſephi, Magorum, Pauli in Actis. IMMANIS FILII CRVDELITA.] Agrigentinorũ in Sicilia, tyrannorum ferace inſula fuit Phalaris, quem potiſſimum reſpicit verſiculus Horatian. epiſt 12. lib. 1. *Inuidia Siculi non inuenere tyranni Maius tormentum.* Hic propter æneum bouem quem ei fecit Perillus, ſeu Perilaus faber, vt in eum incluſos nocentes igne ſubiecto torqueret, inſtar boum, quod eum delectaret, mugituros, literatis eſt notiſſimus. Eundem bouem ſcribitur Delphos. Apollini conſecrandum miſiſſe, monumentum futurum, & artificij non vulgaris, & inuenti crudeliſſimi; & ſupplicij, meritò in ipſum inuentorem, & artificem retorti. Et quia cum, vt immaniſſimus tyrannus, ſe exoſum paſſim eſſe non ignorarat, veriſimile eſt, timuiſſe ne donum hoc, vt impij & execrandi hominis, ac deo ingratum repudiaretur, vt repudiatum eſt, affingit legatis eius Lucianus in perſona ipſius orationem, qua hanc Delphijs de ſe opinionem eximere, & infamiam omnem abolere conatur, dum, quam communi ſtuduerit, & quas pœnas ſontibus irrogarit, ad eas ſe neceſſitate compulſum oſtendit. In altera oratiuncula (duas enim excogitauit, & in argumento ἀδόξῳ luſit) Delphicum ſacerdotem inducit, qui bonis, vt videtur, rationibus taurum hunc recipiendum, deoque dicandum ſuadet. QVOD GEN. SAP. ET DOCT. HABEB.] Quem locum apud Indos doctrinæ & ſapientiæ Brachmanes: Gymnoſophiſtæ apud Aſſyrios, Chaldæi: apud Græcos, Philoſophi: apud Gallos Druidæ: eundem apud Perſas tenebant Magi, quorum diſciplinam ſectabantur etiam Reges. Naturæ ſcrutatores peracres, & inde mirabilium rerum effectores, Magorum vocabulo accipiendi ſunt, quales multos recenſet Pererius de Magia lib. 1 cap 3. Eſt enim, vt idem ait, Magia quædam naturalis, quam qui tenent (pauciſſimi autem tenent) poſſunt mira efficere, quæ rude vulgus putat opera & auxilio dæmonum fieri: tum quia opera illa ſunt inuſitata: tum quod ſecreta quadam ratione, & alijs occulta fiant. Quamobrem plerique putant eiuſmodi homines habere conſortium cum dæmonibus & non niſi eorum ope illa præſtare. CALANVS CVM ASCEND. IN ROGVM ARD.] Ex numero Gymnoſophiſtarum fuit Calanus, Alexandro in Iudæa verſanti familiaris, de quo Cic. 2. Tuſcul. Calanus, Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Cauſaſi natus, ſua voluntate viuus cõbuſtus eſt Nos, ſi pes cõdoluit, ſi dens: ſed fac totum dolere corpus, ferre non poſſumus. De eius exuſtione Ælian. var. hiſt. lib. 8. cap. 6. Apud Piſam in conuentu Olympico Peregrinus philoſophus quoque Calani imitatione ſe exuſſit. Eius ſtatua in vrbe Pario culta, & oracula reddere credita eſt. VT HERCVLI CONTIGIT, CORPORE CREMATO] Calanus voluit hunc imitari, qui impatiens dolorum ex veſte, Centauri ſanguine venenata, quam ab vxore Deianira miſſam ſacrificaturus induerat, in Oeta monte Theſſaliæ rogum excitandum curauit, eum conſcendit, & ſeſe flammis abſumi paſſus, à Ioue patre ſuo in cœlum transferri meruit. Quam in Metam. lib. 9. in extremo depingit Ouidius. Vltimi verſus ſunt hi.

Intereà quodcunq; fuit populabile flammæ
Mulciber abſtulerat: nec cognoſcenda remanſit
Herculis effigies: nec quicquam ab imagine ductum
Matris habet: tantumq; Iouis veſtigia ſeruat.
Parte ſui meliore viget, maiorq; videri
Cæpit, & auguſta fieri grauitate verendus.

BABYLONE ALEXAND. EST MORTVVS] Iuſtinus in calce lib. 12. Alexander menſem vnum, annos tres & triginta natus: vir ſupra humanam potentiam magnitudine animi præditus. Opportune venit in mentem loci ex V. Philip. à quo lucem hic locus Iuſtini indipiſcitur. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nonne tertio & trigeſimo anno mortem obijt? quæ eſt ætas noſtris legibus decem annis minor, quàm conſularis. Ex quo iudicari poteſt, virtutis eſſe quam ætatis curſum celeriorem. Nota, ante annum quadrageſimum tertium non creabantur Romæ Coſſ. QVA NOCTE TEMP. EPHESIÆ DIANÆ] Vt ſibi nomen inſigne faceret. Heroſtratus quidam incendit. Decreto facto ne quis nomen eius ederet, tanto magis quæſitum eſt, quis ille vetitus nominari. Arbitror & hæreſiarchas Lutherum, Caluinum, Zwinglium, &c. quò ſibi nomen inſigne, & memorabile facerent. Eccleſiam Catholicam tot incendijs miſerandum in modum deformaſſe. EADEM CONST. EX OLYMPIAD.] Olympiadem Polyxenam quoque, Myrtalem, Stratonicen dictam obſeruatum eſt. Nec enim ſolum mortuis, ſed etiam viuis nomina mutata, & cognomentis obſcurata legimus. Alexandrum autem ea nocte genitum eſſe quo templum Dianæ arſit, ei rei, inquit Plutarch. in Alexandro, ita frigidam acclamationem attexuit Hegeſias Magneſius, vt ea ipſum debuerit incendium reſtinguere: ait enim, mirum videri non debere, crematum eſſe illud templum, quod eo tempore Diana obſtetricis munere in partu Alexandri fuerit occupata. Diana enim, quæ eadem Iuno Lucina, parientibus præeſt. CLAMITASSE MAGOS, PEST. AC] Hoc quoque continenter ſubijcit verbis antegreſſis Plutarch. Quotquot autem Magi tum Epheſi fuerunt, inquit, templi exitio aliam quandam calamitatem portendi rati, diſcurrebant, facies ſuas percutientes, atque vociferantes, magnam illo die perniciem, infortuniumque Aſiæ natum eſſe. EX SOMNIIS FVTVRVM PRÆNVNTIANTIBVS] Qualia ex M. Tullio in capite protulimus. Hoc quoque ab eo ex Græca hiſtoria Sileni relatum de Hannibale, cum cepiſſet Saguntum, viſum eſſe in ſomnis à Ioue in deorum concilium vocari. Quo cum veniſſet, Iouem imperaſſe, vt Italiæ bellum inferret, ducemque ei vnum ex concilio datum: quo illum vtentem, cum exercitu progredi cœpiſſe; tum ei ducem illum præcepiſſe, ne reſpiceret: illum autem diutius id facere non potuiſſe, elatumque cupiditate reſpexiſſe; tum viſam belluam vaſtam, & immanem, circumplicatam ſerpentibus, quacunque incederet, omnia arbuſta, virgulta, tecta peruertere: & eum admiratum quæſiſſe de deo quodnam illud eſſet tale monſtrum: & deum reſpondiſſe, vaſtitatem eſſe Italiæ: præcepiſſeque vt pergeret protinus: quid retro, & à tergo fieret, ne laboraret. De hoc ſomnio Silius, Punicor. lib. 2.

Cap. XXII. Quomodo aliunde hauſta in noſtra redigamus.

Ex Macrob. præfat. in Saturnal.

NOs quoque quidquid diuerſa lectione quæſiuimus committemus ſtylo, vt in ordinem eodem digerente coaleſcat. Nam & in animo melius diſtincta ſeruantur: & ipſa diſtinctio non ſine quodam fermento, quo conditur vniuerſitas, in vnius ſaporis vſum, varia libamenta confundit: vt etiamſi quid apparuerit, vnde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe, quam vnde ſumptum noſcetur, appareat. Quod in corpore noſtro videmus ſine vlla opera noſtra facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quamdiu in ſua qualitate perſeuerant, & ſolida innatant malè ſtomacho, oneri ſunt. At cum ex eo quod erant mutata ſunt, tum demum in vires, & ſanguinem tranſeunt. Idẽ in his, quibus aluntur ingenia præſtemus: vt quæcunq; hauſimus, non patiamur inte-

integra eſſe ne aliena ſint; ſed in quandam digeriem concoquantur: alioquin in memoriam ire poſſunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus, vnde vnum fiat ex omnibus; ſicut vnus numerus fit ex ſingulis. Hoc faciat noſter animus: omnia quibus eſt adiutus, abſcondat; ipſum tamen oſtendat, quod effecit: vt qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, vt nullius ſint odoris propria, quę condiuntur: confuſur: videlicet omnium ſuccos odoraminum in ſpiramentum vnum. Vides quam multorum vocibus chorus conſtet? vna tamen ex omnibus redditur. Aliqua eſt illic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedunt viris fœminæ: interponitur fiſtula: ita illic ſingulorum latent voces, omnium apparent, & fit concentus ex diſſonis. Tale hoc præſens opus (Saturnaliorum) volo. Multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla: ſed in vnum conſpirata, ſi neq; in quibus, ea, quæ tibi iam ſunt cognita aſperneris, nec quæ incognita ſunt vites, inuenies plurima, quæ ſit aut voluptati legere, aut cultui legiſſe, aut vſui meminiſſe. Nihil. n. huic operi inſertũ puto aut cognitu inutile, aut difficile perceptu: ſed omnia quibus ſit ingenium tuum vegetius, memoria adminiculatior, oratio ſolertior, ſermo incorruptior: niſi ſicubi nos ſub alio ortos cælo latinæ linguæ vena non adiuuet.

N O T Æ.

QVIDQVID DIVERSA LECT. QVÆSIVIMVS.] In confeſſo eſt, multa admodum, & diuerſa legiſſe Macrobium, id quod ſyllabus auctorum veterum, & optimorum, tam græcorum quam latinorum locuples indicat. Et illud confitendum eſt omnigena ſcientia refertum, vera item eſſe, quæ ipſemet in commendationem operis ſui eſt prolocutus. Videndum nihilominus an ipſe ſatis præſtiterit, quod nos præſtare docet, & quale ſit, pluribus nec ineptis ſimilitudinibus oſtendit De alimentis in ſtomacho ſuam qualitatem amittentibus, & in vires, ac ſanguinem migrantibus. De pigmenta conficientibus, & ex multis odoribus vnum quendam certũ efficientibus. Item de choro ex pluribus ac diſſimilibus vocibus vnam reddente. Quæ quidem de poeſi Virgiliana diſſerit lib. 3 & 4. Saturnal. & de eius locis ab Homero, alijſque poetis Græcorum ſumptis in 5. & quæ ex antiquis latinis hauſerit in 6. ea ex veteribus eiuſdem Virgilij inquam. doctiſſimis interpretibus ad verbum pæne decerpſiſſe, aut potius (quemadmodum ex Gellio multa, & Plutarcho) deſcripſiſſe cenſeri poteſt, qui interpretes nunc omnes, præter pauca Iunij Philargyrij in Bucolica, & Georgica deſiderantur, licet omnia in ordinem, & digeriem, vt vocat, redegerit. Illud egregiè ſanè ſeruauit: *Hoc faciat noſter animus: omnia quibus eſt adiutus, abſcondat*: valde enim quorum lectione profecit, abſcondit, quod Plin. maior reprehendit. Porrò illum haud bene latinè loqui, ne miremur: fuit enim natione Græcus & confitetur id ingenue ipſemet vt audiuiſti. Sunt item eius hæc verba præfat. Saturnal. Petitum, impetratumque volumus, æqui bonique conſulant, ſi in noſtro ſermone natiua Romani ſermonis elegantia deſideretur. Furtorum ſerio accuſatur. Totum lib. 7. Saturnal. Plutarcho ſuffuratum, Notis in III. Senecæ de Ira affirmat Muretus.

Cap. XXIII. Olympiadem tantum quatuor annos continere, cum initio quinti.

QVatuor annorum ſpatium fuiſſe Olympiadem olim Glareanus, & Budæus, & nunc auctor de Emendat. Temporum docet in præfat. lib. 1. & 5. Nec Cyrillus tantum, ſed & Suidas πενταετηρικὸς ἀγών, & paulo ante de Olympiade, ſic vocari à Græcis διὰ τέσσαρα ἔτη, & Plutarch. etiam in Apophtheg. de Agi, & plenius Solinus, & Euſebius. Vide Theſauro linguæ Græcæ tom. II. & Budæum in Pand. Alij tamen vt Brodæus Comment. lib. 1. in Epigram. Græca, & Lonicerus in Pindarum, ſpatium quinque annorum tuentur. Pugnam ita concilio, vt exhibiti illi ludi quarto anno expleto, quinto ineunte. Poetæ vero qui bellum Troianum duraſſe duobus luſtris canunt, eò quod luſtrum ineunte anno quinto agebatur, quod eius initio conueniebat, id anno toti accommodarunt. Sic fieri quinto die dicimus, quod quarto die

deſinente; & quinto incipiente luceſcere factum ſcimus. Sic etiam Gloſſarium vetus Luſtrum πενταετία. Autumnali id ſolſtitio contigiſſe, præfractè contendit Ioannes Lucidus lib. 1. de emendat. temp. cap. 8. & libro de vero die paſſionis Chriſti, hypoth. 7. & 8. cuius rationibus adiicio, quod anni initio exhiberi ſolitos prodiderunt Scholiaſt. Græcus Pindari Olymp. & Glaucipp. in lib. de ſacris Athenienſium. Græcos autem ab autumnali ſolſtitio annum inchoaſſe, prodidere Alphonſus Caſtellæ Rex in tabulis, & Rogerius Bacconus in epiſt. ad Clement. V. &c. Delrius noſter in Hercul. Furent. Senecæ.

NOTÆ.

Olympiades cœperunt anno poſt captam Troiam 400. mundi ter milleſimo centeſimo, octogeſimo ſeptimo. Nomen habent à ludis Olympicis, qui Ioui Olympio maxima totius Græciæ celebritate quinto quoque anno, vt dictum eſt, in Elide regione, iuxta Olympiam vrbem agebantur, à quo ſpatium hoc Olympias à Chronologis eſt appellatum. Vſus Olympiadum cœptus eſt induci in computationem temporum, annis ante Romam conditam 24. anno regni Achaz regis Iudæ octauo. Ideo autem numerandi ratio per Olympiadas, in Chronologiam eſt aſcita, quia cum ſpatium illorum quatuor annorum breue eſſet, atque inuariabile: & propter celebritatem ludorum Olympicorum cunctis fere gentibus notiſſimum, ideoque nullius propemodum erroris capax, viſum eſt fore notatu, obſeruatuque faciliimum, & ad temporum deſcriptionem aptiſſimum. Quamobrem diligentiſſimi quique ſcriptores tam Græci quam Latini, limatiſſimè deſcribere ſtudentes rationem temporum, hac maxime Chronologia ſunt vſi. Pererius hæc noſter in Daniel. Comment. lib. 11. Luſtrum eſt tempus quinquennale, à luendo, id eſt, ſoluendo, eò quod quinto quoque anno vectigalia, & tributa per Cenſores ſoluebantur, durabatque cenſura per integrum quinquennium, Gellius lib. 4. cap. 11.

Cap. XXIV. De ſeptem orbis miraculis variæ ſententiæ.

IN hunc venit ordinem Dianæ inprimis Epheſiæ templum: inde Mauſolæum, hoc eſt Mauſoli Cariæ Regis ſepulchrum. Coloſſus ſolis apud Rhodios; Iouis Olympii ſimulacrum, quod Phidias fecit ex ebore. Muri Babylonis, quos excitauit Regina Semiramis; Pyramides in Ægypto, & eiuſdem Obeliſcus, longitudine centum & quinquaginta pedum, latitudine verò, ſpiſſitudineque quatuor, & viginti; ex Armeniorum montibus lapide exciſo, qui ob rei excellentiam via nobiliſſima Babylone excitatus inter ſeptem miranda connumeratur. Cæterùm ſtudioſi ampliùs commonendi ex veteribus non omnes eadem ſenſiſſe. Nam ex iis quæ recenſuimus aliquo expuncto, ſunt qui Cyri Regis archiuum ſubſtituunt, quod arte prodiga Memnon ſit fabricatus, illigatis auro lapidibus, ſicut Caſſiodorus ſcribit. Inueni, qui vrbis Romæ Capitolium his inſererent miraculis; cuius excellentiam mirè efferi Ammianus, vbi ait, Serapeum Alexandriæ atriis, & columnis ampliſſimis, ac ſpirantibus ſignorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita eſſe exornatum, vt poſt Capitolium, quo ſe Roma venerabilis in æternum attollit, nihil orbis terrarum cernat ambitioſius. Erat tamen in vrbe Capitolium vetus ac nouum: & hoc quidem regione ſexta, octaua illud. In Capitolio prætereà omnium deorum ſimulacra celebrabantur. Sed & apud Corinthios ſupra theatrum, Iouis erat ſacellum quod Romana voce καπιτώλιον dicebatur: ſed vt inquit Pauſanias, nuncupari græcè κορυφαῖον valet. Verùm & apud Epidaurios in montis apice Dianæ viſebatur ſacellum, quam vocant Coryphæam, cuius quodam Cantico meminerit Teleſilla. Adeòque euariat hiſtoria, vt in libro, quo ri-

matus

matur exactè Plutarchus, Prudentiorane ſint terreſtria, an aquatica animantia Cerati nō Apollinis aram ἐν τοῖς ἑπτὰ καλουμένοις θαύμασι μνημονευόμενον ſcribat, id eſt, inter ſeptem ſpectacula celebratum. Sed & penſiles Babylonis hortos in hanc cenſuram plerique admittunt. Rhodigin.lib.23, cap.6.

NOTÆ.

Miracula hic accipienda ſunt artificiosè hominum manibus fabricata, ſic, vt præ omnibus in orbe terrarum mirabilibus, intuentes admiratione, & ſtupore afficiant. Septem vulgò recenſentur, de quibus audiamus licet ſcribentem Caſſiodorum, lib. 7. variar. in hæc verba. Ferunt priſci ſeculi narratores, fabricarum ſeptem tantum terris attributa miracula. Epheſi Dianæ templum. Regis Mauſoli pulcherrimum monumentum, à quo & Mauſolæa dicta ſunt. Rhodi ſolis æneum ſignum, quod Coloſſus vocatur. Iouis Olympici ſimulacrum, quod Phidias primus artificum ſumma elegantia ebore, auroque formauit. Cyri Medorum Regis domus, quam Memnon arte prodiga, illigatis auro lapidibus fabricauit. Babylonii muri, quos Semiramis Regina latere cocto, ſulphure, ferroque conſtruxit. Pyramides in Ægypto, &c. Quæ ſuper his quamuis copioſiſſimè dici poſſint, habes apud Matthæum Raderum noſtrum Comment. in Martial. ſuper Epigramma 1. libri ſpectacul. *Barbara pyramidum, &c.* & 2. eiuſdem libri de Coloſſis & Rhodio Coloſſo. Reliqua à Rhodigino. His ſeptem accenſa, tanti non ſunt momenti, vt commentarium mereantur. Mirum autem, quomodo templum Salomonis in hoc ordine mundi miraculorum prætermiſſum eſt.

Cap. XXV. Poetæ veteres Chriſtiani commendantur. Epiſtola.

ARdenter in ſtudia politiora te incumbentem antiquos Poetas, Virgilium, Horatium, Ouidium, Statium, Claudianum, & illos Amorum Triumuiros, Catullum, Tibullum, Propertium ſtudioſè lectitare, atque ad eorum elegantiam, & ſuauitatem in ſcribendo totis ingenij viribus aſpirare, tam mihi optatum eſt, mi N. quam quod optatiſſimum: nec maius, aut melius quidquam precari tibi aut velim, aut poſſim, quam fælices, & magnos progreſſus in virtute, & eruditione liberali: quantos ſcilicet ὁ μακαρίτης parens tuus præſidium, & decus patriæ habuit: vt quemadmodum ille ſuis ciuibus: ſic tu illi, quamuis mortuo, ex fratribus tuis, alia quædam ſtudia ſectantibus, ornamento ſis, tuiſque laudibus eius laudes exaggeres. Cum porrò te ſacros quoque ſcriptores nolim negligere, puta Clementem Alexandrinum, Nazianzenum, Nyſſenum, Baſilium, Lactantium, Hieronymum, Auguſtinum, &c. in quibus etiam externæ eruditionis (ſæculares litteras vulgò appellant) copias non ſpernendas inuenias, tum tibi Poetas quoque veteres Chriſtianos commendatos volo. Quos qui faſtidientes abijciunt, & lectione dignandos non putant, vereor ne hi nimium ſibi placeant, & ſe vt pauones circumſpectare videantur. Non grauabor hic iterare tua cauſſa, quæ pronuper cum apud amicos in ſermonem ſuper Poetis illis ventum eſſet, diſſerui. Sic igitur exordiebar.

Horum nomine potiſſimùm ſignificatos volo Prudentium, Tertullianum, Claudium, Marium Victorem, Dracontium, Ambroſium, Venantium, Drepanium, Paulinum, Damaſum, Hymnographos Eccleſiaſticos. Quorum omnium, vti cæterorum, quos prætериuimus, poemata in vnum volumen collegit Georgius Fabricius; ac de ijs, eorumque poeſi vniuersè hæc dici poſſunt. Inter ſcriptores, & tractatores Religionis, ac myſteriorum noſtrorum permultos placitum eſt deo extare etiam, qui ea numeroſiore, ac blandiore quodam orationis genere, ad animos humanos cæleſtibus oraculis ſuauiter erudiendos, immortaliumque bonorum deſiderio dulcius incendendos perſequerentur. Qui Dei Opt. Max. laudes decantarent verſibus; eius tot, tan-

taque in nos collata beneficia celebrarent: vitia accuſarent: virtutes prædicarent: noſtræ conditionis nos admonerent, labentiumque rerum tædium nobis ingenerarent. Quorum lingua etſi minus limata, & perpolita, & à pigmentis, ac lenocinijs verborum remota: at res ſubiectæ graues, ſacroſanctæ, ſalutiferæ, infinitis partibus profanorum Poetarum argumentis, & nugamentis anteponendæ ſunt. Quæ vt Lectorem feſtiuiorem, & comptiorem in ſermone haud dimittant: at certè diuina quadam ſcientia inſtructiorem, vitaque, & moribus ſanctiorem efficiunt. Id quod vnum eſt, in quo virum Chriſtianum elaborare maximè, inde vſque ab adoleſcentia conuenit. Studendum, inquam, à primo æuo quo pacto Deum amemus, ac veneremur, omneſque actiones noſtras ad eius præſcriptum, ac voluntatem comparemus. Reliquæ artes & ſtudia, quanquam honeſta, & ingenua, vitam hanc caducam exornant illa quidem: ſed illud de quo dixi ſtudium (cuius magiſtri Poetæ Chriſtiani, quatenus Chriſtiani) ſalutis, ac beatitatis quam quærimus, & ad quam conditi ſumus, fundamentum eſt. Quamobrem legamus nos quidem Homeros, Virgilios, Naſones, & cæteros, & ex iis tum ad rerum cognitionem, tum ad ſermonis cultum, & vetuſtatem proficiamus licet: veruntamen hos quoque velut οἰκογενεῖς domeſticos nempe, & familiares aliquo honore dignemur: & nonnunquam illorum ſanctis cantibus aures demus, ob cauſſas quas attulimus, non contemnendas. Fateor, non ita limpidos, ac puros fundunt latices iſti fontes: ſed tamen vtiliter, ac ſalutariter bibuntur.

Cap. XXVI. Variæ geſtuum naturalium ſignificationes, *cum Notis noſtris.*

OMnis motus animi (quod præclarè à M. Tullio dictum eſt) ſuum quendam à natura habet vultum, & ſonum, & geſtum, totumq; corpus hominis, & eius omnis vultus, omneſque voces, vt nerui in fidibus ita ſonant, vt animi motu ſunt pulſæ.

NOTA. Locus Ciceronis ex 3 de Orat præter verba recitata hæc habet conſequentia. Nam voces, vt chordæ, ſunt intentæ, quæ ad quemque tactum reſpondeant, acuta, grauis, cita, tarda, magna, parua, quas tamen inter omnes eſt ſuo quoque genere mediocris. Nullum eſt enim horum ſimilium generum quod non arte, ac moderatione tractatur. Vox igitur, & vultus humanus ſe habent in homine, vt fides in chely, aut teſtudine: motus animi, vt earundem fidium tactus, per quem, vt illæ ſonum acutum, grauem, magnum, medium reddant: ita affectus ſiue motus animorum ipſum vultum, vocemque temperant, ac moderantur. Idem de geſtu partium corporis intelligendum.

CAPVT.

Capitis demiſſio mœſtitiam & luctum conſequitur, eſtque is habitus ſollemnis iis, qui diuinæ iræ deprecandæ cauſſa ad ſqualorem ſe abijciunt: quanquam id nunquam vitio hominum, ſimulatione magis, & imitatione veritatis, quam certo, & conſtanti animi propoſito fiat.

NOTA. Præcipuum in actione, inquit Fabius, ſicut in corpore ipſo caput eſt, quo deiecto humilitas, & ſupino arrogantia, & in latus inclinato languor, & præduro, ac rigente barbaries quædam mentis oſtenditur. Caput ſubmittunt Religioſi, cum honorem cuipiam habere volunt. Is geſtus magis eos decet, quam poplites curuare, more ſæculari, & aulico. Et eſt reuerentiæ genus propter capitis dignitatem maius. Qui autem capitis, & vultus deiectione aliud volunt, quam natura inſtituit, hypocritæ vocantur, quales in Euangelio Phariſæi exterminantes facies ſuas, vt hominibus viderentur ieiunantes.

Caput attollere ſuperbientium & arrogantium eſt αὐχένα γαῦρον ἀείρειν apud Nonnum Dionyſiacῶν, lib. 19. ceruicem ferocem erigere.

NOTA. In ſuperbiam mulierum Iſraelitidum Iſaias cap. 3. pro eo quod eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt collo extento, &c. Fabius, ceruicem rectam eſſe oportet, non rigidam, aut ſupinam.

Caput altum & erectum ferunt victores, eſtque lætitiæ, ouationis, & victoriæ hic geſtus. Capitis nutus apud Homerum 1. Iliad. eſt ratæ promiſſionis ſignum. Sic enim Iupiter Thetidi, ἀλλ' ἄγε τοι κεφαλῇ κατανεύσομαι, *age, capite tibi annuam.*

NOTA. Quomodo in triſtitia, & luctu par eſt demittere; ita & in gaudio & triumpho conuenit erigere caput: nec erectionem iſtam erit, qui vituperet, ſi præſertim mœſtitudinem exceperit. Capite autem annuere aſſentientis, concedentis, approbantis eſt indicium; & ineſt in hoc geſtu quædam auctoritas, ſolentque ita mentem ſuam ſignificare viri illuſtres, & qui honores gerunt in Repub. dum infimis, & plebeijs non aliter reſpondent, ſi quid factum probent, aut petitum concedant: quomodo & Iupiter 1. Iliad. Thetidi pro Achille filio de Græcis vindicando oranti annuit, & ſe eius precibus ſatisfacturum oſtendit. Caput fricamus cum hæremus in aliqua re, & quid faciendum ſit dubitamus.

FRONS.

Frons dura ad obſtinationis, & contumaciæ, perfidiæ, impudentiæque notas refertur. Vnde & frontem amiſiſſe dicuntur, qui ſumma impudentia ſunt armati.

NOTA. Frons apud antiquos pudori ſacra erat. Frontem aut faciem perfricuiſſe dicimus, qui velut manu explicata pudorem à vultu abſterſerunt, & effrontes audiunt. Frontem Q. Cicero animi ianuam, alij ſpeculum appellarunt, qua propemodum omnes animi affectiones produntur. Frons, inquit Plin. lib. 11. cap. 37. alijs quidem animantibus; ſed homini tantum triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, & ſeueritatis index. Ariſtoteles de hiſt. animal. lib. 1. cap. 8. quibus magna frons eſt, frontones ſcilicet, ait haberi ſegnes: quibus parua mobiles: quibus lata conſtantes: quibus rotunda, iracundos. Vide Pet. Victorium variar. lib. 8. cap. 6. Græci, τεῖχος μέτωπον.

OCVLI.

Per oculos maximè animus cernitur, qui, vt ait Plin. ardent, incenduntur, humectant, conniuent. Hos cum oſculamur, animum ipſum videmur attingere.

NOTA. Peculiaris animi ſedes, & pars totius corporis venuſtiſſima ſunt oculi. Etiam tacente lingua loquuntur, & quid agat animus demonſtrat. Eos conſiderat Rhodigin. lib. 16. cap. 1. Animi lucernas Demoſthenes, feneſtras Greg. M. appellauit. Hæc eſt vna pars corporis, inquit Cic. 3. de Orat. quæ quot animi motus ſunt, tot ſignificationes, & commutationes poſſit efficere. Oculos enim natura nobis, vt equo, & leoni ſetas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit. Nam blandos facit humanitas, laſciuos amor, ſummiſſos pudor, graues conſtantia, truces barbaria, flagrantes, & igneos iracundia, limos, & tranſuerſos inuidia.

Oculi in ſublime elati arrogantiam, ac ſuperbiam indicant, vt humilitatem demiſſi. Nazianz. in Odis ὄμμα βλέπων ταπεινόν. Oculos attollunt orantes, & petentes quippiam à deo. Virgil. 2. Æneid. *Ad cælum tendens ardentia lumina fruſtra.*

NOTA. Quæ de capite erecto, ac demiſſo dicta ſunt paulo ante, de oculis quoque accipiantur, orantes Chriſtianos cælum ſuſpicere docet exemplo ſuo Dauid, Pſal. 122. *Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis.*

Oculi humi defixi ſunt negantis, faſtidientis, diſſimulantis, negligentis, contemnentis. Didonis vmbra 6. Æneid. aduerſus Æneam apud inferos, dum eam ſibi placare conatur. *Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat.*

NOTA. Quem verſum quoque adhibuerat Poeta lib. 1. loquens de Troianis matronis, Palladi ſummo illo patriæ diſcrimine ſupplicatum, ſed fruſtra, venientibus.

Oculi nictantes malitioſos mores arguunt, cogitationeſque peruerſas, & noxias. Vnde Comicus. *Nec vlla vlli homini nutet, nictet, annuat.* Et infauſtas opinor, καταμύσεις ξοάνων nictationes ſimulacrorum notat Plutarch. in Camillo.

NOTA. Nec diu apertos, & rigentes nec frequenter nictantes decet eſſe oculos. Illo enim modo ferocia, & ἀναισθησία, ſtupor & dementia; hoc etiam pauor indicatur: tametſi ſunt, quibus nictare

ćtare identidem naturâ contingit, Græcis παραδαμόνικοι. Plutarchi autem verba ita latinè ſonant. Porrò adducunt alia quoque prodigia id genus, vt ſudores ſimulacrorum ſæpenumero effuſos, gemitus exauditos, auertiſſe ſe, & vultum terræ defixiſſe. Ita καταμύσεις alij nićtationes reddiderunt. Hæc vero ex ptis à Camillo Deijs acciderunt.

Oculi lacrymis deficientes ſigna ſunt doloris vehementiſſimi, & diriſſimi qui vel flendo leuari, & exhauriri nequeat.

NOTA. Fabius. Quin etiam lacrymas his natura, mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. De duobus hiſce lacrymarum generibus diſſeruimus lib. 5. cap. 3. ſunt & meretriciæ lacrymæ, de quibus Ouid. Vt flerent, oculos erudiere ſuos. Ne putes autem lacrymas tantum in mulieres, aut molliora ingenia cadere. Cadunt etiam in ſapientes, & heroas, vt videre licet apud poetas, & hiſtoricos, Homerum inprimis, & Virgilium; & Græcis eſt prouerbium ἀγαθοὶ δ' ἀριδάκρυες ἄνδρες. Viri boni in lacrymas ſunt faciles. Humani quippe nihil à ſe alienum ducunt, & virtus, atque altitudo animi naturales affećtiones minimè auerſantur, ac tollunt.

Oculi clauſi meditantem, & cogitabundum produnt animum, quod non rarò malam in partem interpretamur. Oculos aperire vigilantium, & attendentium eſt. Cic. pro Milone metaphoricè, aliquando ad eum (Clodium) puniendum oculos aperuiſti, Iouem compellat.

NOTA. Quoniam videre ἐπιτηρεῖν eſt curare, ſollicitudinem, & diligentiam adhibere, vt cum dicimus, vide, vt hoc aut illud accuratè præſtes; vide ne quid ſecus fiat, &c. rećtè etiam dicimus oculos aperire eos, qui in negotio aliquo cum remiſſiores, & diſſolutiores antea fuiſſent, tamen velut è ſomno expergiſcuntur, & partes ſuas implent.

SVPERCILIA.

De ſupercilijs nihil Aućtor, vnde has ſignificationes depromo. Afferam huc pauca de his, quæ apud noſtrum Ludouicum Creſollium in vacationibus Autumnalibus lib. 2. ſećt. III. leguntur. Nihil eſt meo quidem iudicio, quod in voce *ſupercilium* clarius reſonet, quam faſtidium, arrogantia, & inſolens contumacia. Elegantiſſimè Polyhiſtor Plin. lib. II. hæc maxime indicant faſtum. Superbia alicubi conceptaculum, ſed hic ſedem habet. In corde naſcitur, hîc ſubit, hîc pendet. Nihil altius ſimul, abruptiuſque inuenit in corpore vbi ſolitaria eſſet. Hinc ſupercilium apud elegantiſſ. aućtores pro faſtu ſuperbiaque poſitum, quomodo Iuuenal. Sat. 2. dixit grande ſupercilium Martialis lib. 9. Palatinum, Gellius arduum. Apud Græcos eadem ratione τῆς ὀφρύος nomen ſumitur. Plena ſunt exemplorum omnia, &c.

NARES.

In naribus magna vel iræ, vel leuitatis ſignificatio eſt in ſacris litteris. Nares enim vel ventum, vel fumum ſpirantes, iram grauiſſimam, & præſentis vltionem auidam ſignificant, Iob 39. & 41. *Aſcendit fumus de naribus eius, & flamma ex ore eius; carbones accenſi ſunt ab eo: gloria narium eius terror.* Contra verò ſummæ leuitatis eſt indicium narium latitudo, & facilitas reſpirationis. A prophetis perpetuò deus voce hebræa latis naribus appellatur, pro quo interpres noſter longanimis vertit.

NOTA. Quibus eſſent acutæ nares, ingenioſi; quibus contrà obeſæ, tardi, & ad ſubtiles intelligentias percipiendas inepti apud veteres ſunt habiti. Aquilinus ſeu aduncus naſus placuit, vt regius, & regiæ cuiuſdam indolis, & magnanimitatis index. Hæc pars oris vel maximè iram denotat, qua intus concepta, ſpiritus per nares foras efflatur, vnde vultus manifeſta immutatio. Theocrit. Idyll. 1. δριμεῖα χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται naſo grauis inſidet ira. Homerus δριμὺ δ' ἀνὰ ῥῖνας μένος per nares ſubit ira grauis. Præterea naſus in irriſione locum habet, cui, teſte Plinio, lib. 11. cap. 32. dicatus eſt. Inde naſo ſuſpendere. Lucilius primus ſtylo naſum condidit, quia primus ſatyram ſcripſit. Dicuntur irriſores & naſum contrahere, quo ita contraćto, & rugato hominem velut ſublimè tollere, & omnibus deridendum proponere videntur. Faſtidium quoque naſo declaratur. Hieronymi in Ruffin. Apol. 1. Contraćtis rugatiſque naribus concaua verba trutinantur.

Digitized by Google

OS.

Manus ori ſuperimpoſita eorum habitum deſcribit, qui veritate redarguti, aut poteſtate, auctoritateque conuicti obmuteſcunt, pudefactique tacent. Mich. 7. Apud Ethnicos adorantium geſtus eſt, vt patet ex Apuleio, Metam. lib. 4.

NOTA. Silentium alicui imperantes Germani, iubent manum ori imponere, dicentes halts Maul. Harpocrates Ægyptijs ſilentij deus pingebatur duobus digitis labia comprimens. Os animi veſtibulum, orationis ianua, & cogitationum comitium. Nihil minus quam oris illuuies libero, & liberali homini competit. Eſt enim ea pars hominis loco excelſa, viſu prompta, vſu fæcunda, Apul. in Apolog.

LABIA.

Labia contrahere, oculis innuere ad irriſionem, & duplicium, aut maleuolorum geſtum indicandum pertinet. Idem etiam vult, labia ſcindere, aut retorquere.

NOTA. Labia modica, labia immodica, inde labeones, inquit Soſipater Grammaticus. Greg. Nyſſen. de homine, cap. 9. labiorum diductione, & eorundem viciſſim compreſſione ſic vtimur, vt Muſici digitorum opera ſpiritum in fiſtulis & cantu adeo harmoniam moderantur. Tremere, & quati labia in ira conſueuerunt. Hieronym. in epiſt. ad Titum de homine irato, toruo vultu, trementibus labijs, rugata fronte. Et Seneca lib. 1. de Ira, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent, ac ſurriguntur capilli. Lactant. de Ira dei cap. 5. Cum enim in animam cuiuſquam incidit, velut ſæua tempeſtas excitat fluctus, vt ſtatum mentis immutet, ardeſcant oculi, os tremat, lingua titubet.

LINGVA.

Linguam qui mordet propriam, doloris, & laboris impatientiam. Apocalyp. 16. *Et commanducauerunt linguas ſuas præ dolore, & blaſphemauerunt deum cæli*, de his dictum, quos iuſtiſſimi Iudicis ſententia condemnatos, gehenna æternis temporibus excruciandos acceperit.

NOTA. Linguam in irridendo exertare in Gallia etiamnum petulantibus mos eſt. Fuiſſe autem & olim, teſtis apud Gellium lib. 9. Quadrigarius. Deinde Gallus irridere cœpit, atque linguã exertare.

DENTES.

Dentibus frendere, hoc eſt, dentes diductis labijs oſtendere, irridentium, & inſultantium geſtus eſt: etiam indignabundi hominis, & aduerſus alium grauiter affecti dentibus ſtridere. Æneid. 3. *Dentibus infrendens gemitu.* Et Apollonius σῖαλῶν ὀλοὸς βρυχώμενος ἄσπαγι θυμῷ.

NOTA. Aduerſus hæreticos, Eccleſiæ Catholicæ hoſtes, & aduerſus eam, vt loquitur Cyprianus, parricidialia arma quotidie ſuſcipientes, eiuſque lætis ſucceſſibus inuidentes, vſurpari recte poteſt illud Dauidicum, pſalm. 111. Peccator videbit, & iraſcetur; dentibus ſuis fremet, & tabeſcet; deſiderium peccatorum peribit. Dentium inter ſe colliſio, & ſtridor (dentium inter ſe arietatorum ſonitum Seneca vocat, lib. 3. de Ira) animi ſæuitiam, acerbitatemque præ ſe ferentium, nec non metuentium, ac trepidantium eſt. Quidam ob candorem dentium mire ſibi placent, eiuſque candoris oſtentandi ſæpius quam neceſſe eſt, rident, ore aperto, quod vitium in quodam Egnatio perſtringit Catullus.

FACIES TOTA.

Faciem in rem aliquam conuertere intentionem, ſtudium, attentionem, operamque præſtantis eſt habitus. Contrà faciem auertere, vel abſcondere, negligentis, auerſantis, renuentis. Faciem demittere ſolent, quos conſcientia accuſat. Faciem præterea in terram demittere eſt orantis, & trementis diuinam maieſtatem. Eſt item facies ſuperbiæ, atq; arrogãtiæ nuntia. Cic. 4. Verrin. Noſtis os hominis, noſtis audaciã.

Digitized by Google

NOTA. Apud Euripidem in Hecuba ad Vlyſſem Polyxena, à quo ad immolationem erat abducenda.

Ὁρῶ σ' ὀδυσσεῦ δεξιὰν ὑφ' εἵματος
Κρύπτοντα χεῖρα καὶ πρόσωπον τοὔμπαλιν
Στρέφοντα, μή σου προσθίγω γενειάδος.
Video te, Vlyſſe, dexterum ſub pallio
Manum occulentem, & ora vertentem retro,
Tetigiſſe malam ne mihi fas ſit tuam.

Comica facies apud Lucianum eſt exporrecta, iucunda, hilaris, vbi frons nec matutina eſt, nec ſtricta: ſed renidens, & læta. Rhodigin. lib. 6. cap. 17.

VVLTVS.

Varia etiam, & multiplici forma vultus mutatur, eſtque variarum animi affectionum plerumque ſignum certiſſimum. Pallidus mæſtitiam, timorem, & dolorem notat. Ad ſummam, vt ait Quintilian. dominatur maximè vultus. Hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blādi, hoc triſtes, hoc erecti, hoc ſummiſſi ſumus, ab hoc pendent, hunc intuentur, hunc ſpectant, etiam antequam dicamus, hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plura intelligimus.

NOTA. Quod 3. de Orat. Craſſus Oratori, hoc idem quiſque ſibi præceptum putet de mutatione vultus. Non eſt nimium oris mutanda ſpecies, ne ad ineptias, aut prauitatem aliquam deferamur. Faciem, ſeu vultum indicare amorem, etiam Cicero teſtatur, ſcribens ad Atticum lib. 14. epiſt. 14. Non enim ſolum ex oratione, ſed etiam ex vultu, ex oculis, ex fronte, vt aiunt, meum erga te amorem perſpicere potuiſti.

BRACHIA.

Brachia extenſa, vel eleuata potentiam, & facultatem ad rem gerendam, conficiendamque indicant, eſtque auctoritatis, roboris, victoriæ hic index: cohibere autem brachium eſt pudoris. Cic. pro Cælio. Nobis olim annus erat ad cohibendum brachium toga conſtitutus vt exercitationibus, ludoque campeſtri tunicati vteremur. Brachium ſigillatum memoriam indelebilem in Cant. Canticor. ſignificat: *Pone me vt ſignaculum ſuper brachium tuum.*

NOTA Brachij nomine ſacra ſcriptura Dei potentiam, inuictam auctoritatem, & imperium frequenter exprimit. Redemiſti in brachio tuo populum tuum. Secundum brachij tui magnitudinem. In brachio ſancto ſuo defendet illos. Eſto brachium noſtrum in mane, &c. De hominum quoque viribus, & potentia ſic loquitur. Qui ponit carnem brachium tuum. Brachium eius contritum eſt, &c. Extendit autem brachium ſuum deus, quando omnipotentiam ſuam aliquo inſigni exemplo patefacit.

CVBITVS.

In cubitum incumbere, eſt immorantium, & familiariter, ſecureque agentium.

NOTA. Lib. 11. Metam. vbi Iris miſſu Iunonis ad Somnum pro ſomnio Halcyoni conciliando venit, ita vigilans ille deſcribitur.

——tardaq; deus grauitate iacentes
Vix oculos tollens, iterumq; , iterumq; relabens,
Summaq; percutiens nutanti pectora mento,
Excuſſit tandem ſibi ſe: cubitoq; leuatus
Quid veniat (cognouit enim) ſcitatur.

MANVS.

Membrorum omnium totius humani corporis manus vt habiliſsimæ, & in omnem motum facillimæ, ita etiam & multiplicis habitus artifices, & variæ ſigni-

Digitized by Google

ſignificationis ſunt indices. Cum ſint autem binæ manus, dextra & ſiniſtra, interdum altera, interdum vtraque & motum, & habitum efficit, quarum præcipuas formas indicabimus.

NOTA. Latius de hoc infra ex Quintiliano. Manus eſt ὄργανον τῶν ὀργάνων, inſtrumentum inſtrumentorum, exquiſitum diuinæ mentis opus, ſolis tributum hominibus ad plurima & magna conficienda, mentis interpres, atque internuntius. In manibus ſiquidem ad ſenſa animorum melius aperienda, & edifſerenda, & ad eoſdem permouendos vis ſingularis. Sermonis adiutrices, & explicatrices manus. Vnde Ægyptij ſacerdotes linguam, & ſub ea manum pingere ſoliti ἱερογλυφικῶς, vtrumque inſtrumentum ad declaranda cogitata neceſſarium eſſe inſinuantes. Onirocritis manus ſermonem ſignat. cum eo enim motio manus requiritur, ſine qua obſcurus, & mancus videtur. Manus velut altera lingua eſt, quæ etiam extra vſum ſermonis & admiratione digna poteſt efficere. Quamuis autem brachij pars ſit manus, tamen eius nomine ſæpenumero totum brachium accipiendum eſt, vt etiam Græcis χείρ. Et ita in his quæ ſequuntur.

Manus dextera eleuatur ad iuramentum. Manum extendit pacificator, & ſilentium indicens. Perſ. ſat. 4. *Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ Maieſtate manus.*

NOTA. Actor. 13. ſurgens autem Paulus, & manu ſilentium indicens.

Manus ori admota habitus eſt tacentis, & modeſtè agentis, admirantis etiam, ſecumque reputantis. Eſt item obſeruantiæ erga alium, & cultus ſignum, Iob. 31. *Et oſculatus ſum manum meam ore meo.*

NOTA. Oſculatio manus non cuiuſuis obſeruantiæ, aut cultus, ſed diuini cultus ſignum fuit; cuius loco prætereuntes ſimulacra, manum oſculabantur, qui mos hodie in magnatibus ſalutandis, tanquam dijs quibuſdam vſurpatur. Solem, & lunam quoque colebant. Nam integer locus Iobi hic eſt. Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clare: & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meum ore meo, quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra altiſſimum.

Manum dare geſtus eſt fœdus, & ſocietatem firmantis aut ſeſe alteri in poteſtatem dedentis. Cic. epiſt. lib. 7. totum hominem tibi trado, de manu, vt aiunt, in manum tuam iſtam & victoria, & fide præſtantem.

NOTA. Manum quoque dicuntur dare, qui ſe victos confitentur. Lucretius lib. 2. & ſi tibi vera videtur, Dede manus; aut ſi falſa eſt, accingere contra. Ouid. de Arte. Scribe, dabit victas ferreus ille manus. Cic. in Lælio. Ad extremũ dat manus vinciq; ſe patitur. χειροτονῶ autem Græcis eſt manum protendo, & ſuſtollo, quod cum fieret in ſuffragijs ferendis, factum vt pro decerno, ſciſco, creo ſumeretur. Sic χειροτονία ſuffragium ſeu ſuffragij latio, ſuffragatio, creatio. Ex Theſauro linguæ Græcæ.

Manum alterius apprehendere admonentis, hortantis, & auxilium ac fidem implorantis eſt. Manus in cælum ſubleuant qui orant, & miſeriam ſuam profitentur. 4. Æneid. de Hiarba Rege Getulorum.

Dicitur ante aras, media inter numina Diuûm
Multa Iouem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.

NOTA. Quod de manus apprehenſione dicitur, de dextra intelligatur, in ſupplicibus, cum ſe alicuius fidei commendant; qua etiam vltro porrecta fidem, ac patrocinium promittimus.

Manus ſibi lauare innocentiam, & puritatem atque à malo alienationem vel opere, vel conſilio profitentis geſtus eſt. Et hoc ex Iudæorum more, vt patet ex pſalm. 72. *Ergo ſine cauſſa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas.*

NOTA. Pilatus tamen non Iudæus, iſta cærimonia innocentiam ſuam in nece Chriſti teſtatus eſt, vt aiunt Euangelia, Matth. cap. 27. Accepta aqua lauit manus coram populo, dicens, Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius.

Manus quoque tolluntur ad publicam gratulationem deo præſtandam, atque ad laudem. Æneid. 2. Sinon vinculis exſolutus *ſuſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas.* Manus in ſinu tenere otioſi, & negligentes conſueuerunt. Prouerb. 19.

Digitized by Google

Abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam. Manuum quoque propriarum commiſſio, & explicatio, aut complexus brachiorum ad pigrorum deſidiam, & ſtultorum notas indicandas aſſertur ſæpius in ſacris litteris.

NOTA. Eccleſiaſt. cap. 4. *Stultus complicat manus ſuas.* Manibus plaudere apud Hebræos ſolebant irridentes, inſultantes, explodentes. Græcis, & Latinis plauſus gratulationis, laudis, approbationis ſignum fuit. Immo verò apud Hebræos ſimiliter lætantium & gratulantium ſignificatio fuit plaudere. Quis non legit illud pſalmi 46. *Omnes gentes plaudite manibus: iubilate deo in voce exultationis.* Et illud Iſaiæ 55. *Montes, & colles cantabunt coram nobis laudem, & plaudent manu.*

Manus impoſitæ alijs poteſtatem ſuperiorem ſignant, communicatam ei cui imponuntur, & officij, muneris, ac vicis traditionem, atque auctoritatis etiam, dignitatiſque conceſſionem, & hoc quidem in ſacris. Apud profanos vero auctores manum inijcere, eſt ſibi vendicare. Virgil. Æneid. 10. *Iniecere manum Parcæ, teliſq; ſacrarunt Euandri.* Victimis mactandis ij qui ſacrificabant manum imponere ſolebant: eo facto ſuorum ipſorum reatum profeſſi, & debiti exſolutionem, atque vices victimis ipſis expiationis cauſſa tradentes, magna arcani myſterij de Chriſto ſignificatione. Præterea in benedictione, atque fælici imprecatione manus imponebantur.

NOTA. 2. Timoth. vt reſuſcites gratiam dei quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearũ. Act. 8. Tunc imponebant manus ſuper eos, & accipiebant ſpiritum ſanctum. Iacob moribundus filijs Ioſephi, nepotulis ſuis cum benedictione manus impoſuit. Geneſ. 48. Manum inijcere, eſt quod barbari dicunt, arreſtare, manus iniectio arreſtatio.

Manus ſuper caput oſtendunt dolorem, & mœrorem, animique impatientiam, ſicapud Latinos frontem ferire, iracundiæ, & angoris ſignum habetur.

NOTA. Vt finiam de Manu. Manus poteſtatem notat. Hinc manu miſſus à poteſtate domini in ſe liberatus. Ouid. in epiſt. Heroid. An neſcis longas regibus eſſe manus? Seneca Thyeſte. Qui vult regnare, languida regnet manu. Et cum ſic loquimur. non eſt hoc, aut illud in manu mea, ſignificamus non eſſe in noſtro ſitum arbitrio, ac poteſtate. Denique de manuum vſu hæc Quintilian. lib. 11. præcipit.

Manus verò, ſine quibus trunca eſſet actio, ac debilis, vix dici poteſt, quot motus habeant, cum pæne ipſam verborum copiam proſequantur. Nam cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ (prope dixerim) loquuntur. An non his poſcimus, pollicemur, vocamus, dimittimus, minamur, ſupplicamus, abominamur, timemus, interrogamus, negamus? gaudium, triſtitian, dubitationem, confeſſionem, pænitudinem, modum, copiam, numerum, tempus oſtendimus? Nonne cædem concitant, inhibent, ſupplicant, probant, admirantur, verecundantur? Num in demonſtrandis locis, atque perſonis, aduerbiorum, atque pronominum non obtinent vicem? Vt in tanta per omnes gentes, nationeſq; linguæ diuerſitate hic mihi omnium communis ſermo videatur.

NOTA. Auſim dicere, ſine manibus non fuiſſe inermes modo nos futuros, ſed vel brutis inferiores. Quem enim vſum habeat rationis lumen illud diuinum, omni ope manuum deſtitutum? Hinc recte, qui rationis ac ſapientiæ miniſtras eſſe manus pronuntiarunt. Anaxagoras dixit, ideo ſapientiſſimum videri hominem, quia manibus foret inſtructus. Nam quod cæleſte in nobis eſt, debile, mancum, nulli profus rei, parte hac orbatum, erat futurum. Harum multiplex emolumentum vel tritum Græcis explicat prouerbium. τί δῦνα χεῖρες ἐκ ἀνεγάσατο. Quid enim non efficere queant manus? Hic Rhodigin. lib. 4. cap. 3. Manibus, pedibuſque aliquid facere, id eſt omnibus ingenij corporiſque viribus quippiam aggredi. Lege Pet. Victor. Variar. lib. 14. cap. 19.

DIGITVS.

Digitus ori admotus ſilentij, taciturnitatiſque admonet. Iuuenal. *Digito compeſce labellum.* Dictum ſupra. Si hominem pictum, aut ſculptum videas rodentem digitum, ſeu præmordentem vngues, ſcito eo geſtu profundam meditationem, attentiſſimumque cogitatum declarari.

NOTA.

NOTA. Iuxta illiud Horatij de Lucilio, veteri Satyrico, cuius negligentiam accuſat.

Si foret hoc noſtrum fato dilatus in æuum, &c.
Sæpe caput ſcaberet, viuos & roderet vngues.

Menſura eſt digitorum filia: omnium enim menſurarum minima digitus: Hinc illa, nec latum, nec transuerſum digitum, cum minimum ſpatiolum ſignificare volumus. Videndus Pierius lib. 36. & Rhodigin. lib. 4. cap. 3. de crepitu, ſeu percuſſione digitorum legatur Greſſollius Vacat. lib. 2. Sect. 11. Quid ſit apud Cic. 1. Verrina digitum tollere erudite explanauit Lipſius Variar. lect. lib. 1. cap. 3.

PEDES.

Pede percutiunt irriſores, & alienis calamitatibus inſultantes in ſacris. Ezechiel. cap. 25. Significat item hic geſtus imperioſum apud Plutarch. ὅπου τῆς ἰταλίας ἐγὼ κρούσω τῷ ποδὶ τὴν γῆν, ἀναδύσονται, πεζικαὶ καὶ ἱππικαὶ δυνάμεις. Cum in Italia pede terram pulſauero, pedeſtres, & equeſtres copiæ prodibunt. Pes conſtans vel rectus, certum conſtans, & rectum ſtudium, propoſitumque demonſtrat. Contrà, pedes moti inconſtantis, & titubantis habitus cum ſint, ſententiæ mutationem, aut dubitationem, metumue arguunt. Hæc ex Nicolao noſtro Cauſſino de vtraque Eloquentia lib. 9. cap. 9. Quorum nonnulla ex Quintiliano ad verbum, ex cap. 3. de Pronuntiat. lib. 11. deſcripta ſunt, vbi de his geſtuum naturalium ſignificationibus agit, quanquam non de omnibus.

NOTA. Locus quem tangit Ezechielis, hic eſt. Pro eo quod plauſiſti manu, & percuſſiſti pede, & gauiſa es ex toto affectu ſuper terram Iſrael, &c. Plutarch. dictum Pompeij paulo arrogantius recitat. Quem, quas pollicitus eſſet copias, pede terra percuſſa M. Fauonius homo liber euocare iuſſit, poſtquam Romæ de ingenti Iulij Cæſaris exercitu, Rubicone tranſito, cum terrore, & metu non mediocri auditum eſt.

ALIQVOT PARALIPOMENA.
Ad cap. 3 lib. 1. pag. 8.

Æquum & conſentaneum iudico, vt quoniam de Doctoribus Chriſtianorum exorſu huius Philocaliæ noſtræ diſputauimus, etiam nonnulla de quinque ſanctiſſimis iuxta ac doctiſſimis Quinque viris, quos Eccleſiæ Doctores nominamus, ſtrictim in medium proferamus, quæ legiſſe iuuet.

AMBROSIVS.

In rebus Ambroſianis cum alia ſingularia, & prædicatione proſequenda leguntur, tum magnanimitas illa præconium ſempiternum meretur, qua Theodoſium ſeniorem, Auguſtum propter cædes Theſſalonicenſium aditu templi tamdiu arcuit, quoad ſuſcepto piaculo culpam eluiſſet. De qua virtute ipſemet eum Imperator collaudauit. Hiſtoriam probe memorat Sigonius de imperio occidentali lib. 9. Vitam conſcripſit eius æqualis Paulinus presbyter. Moribundus Dominum IESVM in tranſitu, placido vultu ſibi arridentem conſpexit.

AVGVSTINVS.

Si de alio quoquam, ſanè de hoc viro maximo illa veriſſime affirmantur, ſal terræ, lux mundi, & ſimilia: quem propter ingenij ſubtilitatem, & acumen, ſcriptorum multitudinem, ac varietatem, & per orbem terrarum ſeſe diffundentem fructum meritiſſimò ſuſpicere debemus. Hæreticos, vt Fauſtum, Priſcillianiſtas, & alios exagiat-

gitauit. Diuinæ ſcripturæ libros interpretatus eſt: cæleſtis humanæque ſapientia ditiſſimus,& fons inexhauſtus totius Eccleſiæ agrum vbertim irrigauit, & fœcundauit. Vitam ipſe ſuam Confeſſionum libris prioribus an expoſuit, an defleuit? quam Poſſidius eius diſcipulus litteris mandauit.

HIERONYMVS.

Quem delectabit de vita,& moribus huius magni, & diſertiſſimi Doctoris cognoſcere, Marianum Victorium Rheatinum legat. Linguarum ſcientia, & eloquentia Patres Latinos antegreſſus eſt omnes. Multa in eo lectio, multæ litteræ, in exponendis ſacris voluminibus mira fælicitas. Elucet etiã in illo doctrina, quæ Humanitatis nomine ſignificatur, quæ lectorem ſuum non docet modò, verum etiam recreat, ac delectat. Valet quoque ad commendationem eius, quod velut Plato, & Democritus,& Pythagoras regiones varias diſcendi cauſſà obiuit. Labor eius in ſtudijs indefeſſus,& vix imitationi locum relinquens. Eraſmus Hieronymum in epiſtola quadam Auguſtino longe præfert, quem Eckius refellit, qui cum ordinem totum Theologorum ſentire exiſtimo.

GREGORIVS MAGNVS.

Quibus poſteritas Magnorum cognomentum addidit, eos abſque dubio vel ſanctitate, vel ſapientia vel rebus pace belloue geſtis, vel aliqua demum excellentia præſtare,& quaſi claſſem ducere oportet. Talis eſt hic Pontifex max. in quo, vt eximia, celebrantur nobilitas generis, patrimonium lautum, & copioſum, plurimi monaſteriorum exædificatio, obitæ legationes Eccleſiaſticæ, honorum delatorum contemptio, beneficentia, Britannorum ſtudioſè quæſita, & procurata ſalus, ſummiſſio & modeſtia, demum quæ fecit, dixit, ſcripſit, decreuit. Conſcripſit autem adeo multa, vt pro miraculo ſit, hominem valetudine propemodum ſemper incommoda, & affecta tanto labori parem eſſe potuiſſe. Eius docendi ratio non obſcuris quæſtionibus, verùm pijs,& popularibus ſententijs, ac ſimilitudinibus ſcatet, omniaque ad probitatem, & vitæ Chriſtianæ perfectionem referuntur. Ioannes Diaconus vitam eius 4. libris complexus eſt. Sigonius lib.6. de Regno Italiæ de eodem non pauca. Libri eiuſdem à Græcis, & Latinis habiti ſunt in honore. Anaſtaſius Epiſcopus Antiochiæ Paſtorale in græcum tranſtulit, vt Zacharias Pontifex Moralia. Damaſcenus ſermone de defunctis, Gregorius, inquit, veteris Romæ Epiſcopus, vir, vt teſtantur omnes, ſacrarum diſciplinarum intelligentia celebris, cui etiam, ſicut tradunt, ſacra facienti, angelus ſe ſocium addidit. Concilium Toletanum VIII. Beatus etiam Papa Gregorius & vitæ meritis honorandus,& in Ethicis aſſertionibus pæne cunctis præferendus. Petrus eius Diaconus, atque intimus iureiurando affirmauit, ſe columbam lucubrantis Pontificis auribus aſſidentem ſæpius vidiſſe. Vnde perſpicuum ſit, quæ ſcripſit, ſpiritu ſancto dictante ſcripſiſſe.

THOMAS AQVINAS.

Quem PIVS V. Pont. max. in numerum Eccleſiæ Doctorum adſcripſit.

Si in quolibet Eccleſiæ Doctorum & vitam, & doctrinam cum ingenio velimus exornare laudibus, verendum ſit, ne faſtidioſa fiat vel lectoribus noſtris, vel auditoribus longitudo. Nam cum prior illa pars lata,& ampla ſit: altera non eſt anguſta; atque haud ſcio an in vllo amplior, atque vberior, quam in D. Thoma, cui ſi parẽ quæras, alterum phænicem quærere videaris. A quo tantæ molis tot códices de philoſophicis, theologiciſque rebus compoſiti declarant eum fuiſſe quam eruditiſſimum, ac ni-

Digitized by Google

hil pæne reconditioris ſcientiæ ignoraſſe. Quin & Neapoli ante ſimulacrum Chriſti in patibulo ſuſfixi, cum preces faceret, vox hæc aures eius tetigit, BENE SCRIPSISTI DE ME THOMA. Ob ingenij magnitudinem & perſpicacitatem iure Doctor Angelicus indigitatus eſt. Theologorum ſolem, apicem, regem, Theologiæ parentem, antiſtitem recte etiam appellaueris. Eiuſdem ſanctitati, & doctrinæ dant teſtimonium trium Pontificum litteræ, Ioannis XXII. Pauli IV. Pij V. Demetrius Cydonius libros contra gentes græcos fecit.

Ad Cap. XV. lib. VII. quod eſt de luce.

Inſignis eſt locus apud Plutarchum, libro λάθε βιώσας, vbi quærit, Num recte dictum ſit, ſic viue vt lateas, id eſt, vt te vixiſſe nemo ſciat. Quam ſententiam ipſe ſapienter reprehendit. Inter cætera, Opinor autem, inquit, à veteribus hominem quoque ſimili de cauſſa dictum eſſe φῶτα, nimirum à luce φῶς, propterea quod omnibus vehemens quædam inſita ſit cupiditas, & cognoſcendi, & innoteſcendi. Sunt autem & philoſophi nonnulli, qui ipſam animi ſubſtantiam lumen eſſe putent, cum alijs adducti coniecturis, tum hac potiſſimum, quod nihil omnium æque refugit, & odit, atque ignorantiam, & quidquid luce vacat, id refugit, eoque perturbatur, quod tenebræ illi ſuſpectæ terrorem incutiant. Contrà lux vſque adeo eſt iucunda, & amabilis, vt nihil eorum, quæ naturâ voluptatem afferunt abſque luce capiat in tenebris, verùm ea voluptatem omnem, omne ſtudium quacunque re frui velit, ceu nouum condimentum admixtum exhilarat, & iucundum facit.

Ad Cap. XX. lib. VIII.

Inter orationes Themiſtij extat numero V. de humanitate Imperatoris Theodoſij Auguſti ſenioris, apud quem ille fuit gratioſus, quam totam abs te, Lector, perlegi malo, quam inde quippiam excerpere, ac deſcribere: tam eſt luculenta, & copioſa, & præſtantiſſimi, Chriſtianiſſimique Principis laudatio. Latinas fecit Dionyſius noſter Petauius. Subijcio eidem Theodoſio morienti quam ad filios Arcadium, & Honorium orationem habuerit, cuius meminit Theodoret. Hiſtor. lib. 5. cap. 24. & Niceph. lib. 13. cap. 1.

Quoniam mihi finem vitæ, & occaſum huius lucis in propinquo adeſſe animaduerto, filij chariſſimi, extremùm vos alloqui, & quæ è re veſtra ſunt vos paternè, ac paucis admonere ante exceſſum meum conſtitui. Quod orthodoxam, & Catholicam maiorum noſtrorum in Nicæna Synodo trecentorum, & octodecim Patrum vnanimi conſenſu, & cæleſti afflatu decretam, & ſtabilitam, orbique Chriſtiano propoſitam fidem, vt ſolam ſalutiferam amplectimini, & inter tam varias peſtiferarum opinionum, hæreſumque diſcordias conſtanter profitemini, atque etiam armis tueri ac defendere parati eſtis, id mihi ſolatium dat maximũ, profectionemq́ue ex hac mortalitate ad æternitatem illam lætiorem reddit: vt qui hæredes, ac Principes Imperatores duos Eccleſiæ ſanctæ tam fideles, ac nulla impietatis, aut pernitioſi erroris labe inquinatos relinquam. Hanc itaque, filij mei, Nicænæ fidei profeſſionem, quamdiu ſuperſtitis, profiteamini oro, quæſoque, ſi ſalus animæ vobis cordi eſt. Nam extra eam, mihi credite, nulla eſt ſalus ſperabilis.

Super hoc firmiſſimo fundamento conſtruendum vobis eſt diuini cultus pulcherrimum ædificium, vt deum conditorem veſtrum toto corde, tota mente, totis viribus diligatis, eiuſq; legibus perfecte obtemperetis: & quæcunque ad honorem venerationemque ipſius pertinent, ea fieri, & caſtè adminiſtrari ſedulò curetis. Scitote porro nullum ei cultum, nullum ſacrificium offerri acceptius, vitæ innocentia, animoque

moque

Digitized by Google

moque nullius ſceleris ſibi conſcio. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini.* Quapropter enitimini, vt vos integros, & grauiorum criminum (qualibus præſertim Reges inuoluuntur) expertes ſeruetis. Dein viros ſapientes vobiſcum habetote, ex quorum conſilijs, ſermonibuſque aſſiduis ad bene, & Chriſtianè imperandum proficiatis. *Fili*, inquit, *ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pænitebit.* Equidem Romanum imperium vobis trado, tibique, Arcadi Orientem, tibi, Honori Occidentem relinquo, vtrique partem ſuam, firmam, ac tutam, ſi boni fueritis: imbecillam, & infeſtam ſi mali. Quo vehementius ad omnes partes bene audiendi vos excitetis oportet, & memoria repetatis quæ præcepta à ſanctiſſimo viro Arſenio, quem adoleſcentiæ veſtræ doctorem aliquando præfeci, acceperitis. Quam ille ad mores probatiſſimos, & ad principatum, me ad beatas illas ſedes, quod ſpero, euecto, rectè moderandum diligenter vos erudient. Nec dubito, quin ſæpe manſuetudinem, & clementiã vobis laudauerit: quibus virtutibus ad animos ſubiectorum conciliandos, atque in fide retinendos (quod ipſemet expertus didici) nihil eſt præſentius. Eas vobis in primis commendo. Plura me differere vis morbi ingraueſcentis, & mors per membra paulatim ſerpens, ac vitale lumen meum ſenſim extinguens non permittit. Cætera vius, & de re Rege ac regno libri (quos de manu deponere nunquam debetis) docebunt. Valete filij mei, valete, iam poſtremùm me vidiſtis, & audiuiſtis.

OPERIS CONCLVSIO.

Hæc erant, bone Lector, quæ ſuper Excerptam è Patribus, & externis ſcriptoribus PHILOCALIAM ad explicandum, & illuſtrandum per Notas, & Commentarios in medium afferre, pro mea mediocritate habui: quæ ſi eruditioribus arridebunt, tum laboris mei non erit cur me pœniteat: ſin ſecus, tum communem ſcriptorum ſortem, & fatalem conditionem non erit cur recuſem. Quis enim eſt, aut fuit, aut erit vnquam, ſi modò homo ſit, qui vel doctiorum iuſtam (aliquam ſaltem) reprehenſionem euitauerit: vel indoctiorum plures etiam calumnias effugerit? Tam vituperationi, quam laudationi expoſitus eſt omnis noſter, qui libros edimus, labor, & induſtria. Varia enim ſunt hominum iudicia, & diſcrepantes ſententiæ; nec eadem probantur ab omnibus: nec Iupiter, ſeu ſerenus, ſeu pluuius cuiuis placet, iuxta proverbiũ. Alijs aliud abblanditur: nihil omnibus æquè gratum, & iucundum. De qua libertate, ac licentia iudicandi rectè Lucianus, ſeu quis alius, in epigrammate.

Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι διακεκριμένον ἐστὶ νόημα,
Ἀλλ' ὃ σὺ θαυμάζεις, τοῦθ' ἑτέροισι γέλως.
Editur humana eximium nil mente, ſed illud
Quod tu mireris, ridiculum eſt alijs.

Quapropter cum res ita ſe habeat, nauem noſtram fluctibus, & flatibus committamus, inter ſpem, metumque *ſpumas ſalis ære ruentes*; Deum Rectorem ſolum, *maris tempeſtatumq́; potentem* comprecati, vt eo moderante ad ſcopulos ne affligamur: ſed portum tangere fæliciter poſſimus; voto nuncupato, ſi id ab eius pietate obtinuerimus, nos illi victimas de vitulis labiorum noſtrorum immolaturos & σωτήρια celebraturos. Abſoluam ex Martiale, paucis immutatis.

Sunt mala, ſunt quædam mediocria, ſunt bona plura
Quæ legis hic: aliter non fit, amice, liber.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX RERVM ET VERBORVM.

p principium, m medium, f finem ſignificat.

ABraham filium obtulit 19 p.
Abrenuntio tibi Satana 44 p.
Abſtinentia cibi potusq; diutiſſima 352 p.
Accuſandi præcepta duo 107 f.
Accuſationes cur ſuſceperint adoleſcentes Romani 108 p.
Aceti natura 254 f.
Acidi cibi vitam minuunt 164 p.
Achillis pedagogus Phœnix 95 f.
Acuta contrarius conſtantia 311 p.
Adamus ſapientior Salomone 178 m.
Adoleſcentes non contemnendi 68 f.
Adoleſcentia non eſt contemnenda 67 f.
Adorare quid ſit 316 m.
Adraſtus 96 p.
Adulatores ſunt irriſores 255 f.
Ædificiorum luxus 20 f.
Ægrotantes animo & corpore vt differant 75 p.
Ægrotis non augendi dolores 230 m.
Æquus animus Nazianzeni ad laudes & conuicia 85 m.
Aer 88 m.
Æs apud veteres 366. f.
Æſculapij & Herculis dialogus 176 f.
Æſculapius Apollinis filius 151 f. 302 m.
Æternitas animorum 235 m.
Æther pro aëre 263 p.
Agoniſticon Petri Fabri & Iacobi Gretſeri 82 m.
Agricultura qualis 92 m.
Agricolarum dij 261 p.
Alexander an Hannibal præſtantior 269 m.
Alexander M. οἰκόμενος. 273 f. *Ariſtotele magiſtro vſus* 273 f. *latro Seneca* 274 m. *ei ſacerdos adulatus* 274 m. *res eius geſtæ priores* 274 m. *Cupiditas regni ampliandi* 274 f. *eius mors* 276. p. 401. p. *eius laus* 402. p. *tulit ſe filium Iouis appellari* 271 f. *res geſtæ* 270. 272. 275. *Superbia* 96 p. *ſucceſſorum eius infelicitas* 285 m. *eum vere non regnaſſe* 286 p.
Alphonſi Aragonum regis dictum 115. m 139 m.
Aliunde hauſta in noſtra redigimus 402 f.
Altercantibus periculoſe miſcemur 283 p.
S. Ambroſius 413 m.
Amicitia Dei quomodo potiamur 94 m.
Amarantus flos 211 m.
Amethyſtus purpureus 211 m.
Amor peruerſus 93 m.
Ampulla quid 120 f.
Amor generis humani Titus 309 m.
Amittimus nihil ſed reddimus 337 p.
Ambroſius diaconus 15 p. 20 m.
Amyntor pater Phœnicis 96 p.
Amicorum par Baſilius & Nazianzenus 102 m.
Amicus difficulter amico caret 102 m.
Angeli 385 p.
Angeli habitu candido 18 p.
Anima partus geminus 23 f. *immortalitas* 8 p. *gerenda cura* 45 p.
Animæ & corporis arctiſſima copula 359 m.
Animo malè eſt 213. m.
Animi de cælo vel ab aſtris 305. m.
Animorum æternitatem quis primus docuerit ethnicos 235. m.
Annominationũ argutiæ vbi locũ habeant 362. m.
Annulorum modius vel modij &c. 271. m.
de Annulis paralipomena 294. f.
Annulus in ſiniſtra cur? 294. f.
Annulus pronubus 294. m.
Annulus ferreus & aureus 290. m. 293.
Antipathiæ rerum exempla 240. m. 241. p.
Antiquitas laudem habet 6. f.
Antigoni apophthegma 196. f.
Antonini pij laus 249. m. 309. f.
Antoninus cur philoſophus dictus 249. f.
in M. Antonium inſultatio ob interfectum Ciceronem 215. p.
apes in olea ramo conſidentes quid 163. f.
Apollo Pythius 67. p. *intonſus* 301. f.
Apotheoſeos origo 374. m.
Apuleii metamorphoſis 46. f. *precatio ad Lunam &c.* 287. m.
Appetitus moderatio 123. p.
Aqua luſtralis 178. m.
Aqua & fluminum vſus 88. m.
Archilochus 67. m.
ad Aras & fana confugium 233. m.
Argus paſtor 135. p.

a *Araui*

Arcus triumphalis Conſtantino M. 105. p.
Arida, terra 203. p.
Arnobii librorum VII. ſumma 76. m.
de Arnobio S. Hieronymus 77. p.
Armatura triplex 81. f.
Argyropylus 354. p.
Aſtra 89. p. *eorum vtilitas* 87. m.
Aſiani & Attici oratores 354. f.
Aſpaſia ſophiſtria 157. m. 158. p.
Aſſa vox, aſſare, aſſamenta 361. f.
Aſyla eccleſiæ 363. m.
Athei 7. m.
Athena 103. m.
Athenienſes imbelles 284. p. *eorum turpis error* 354. p.
Atta 361. f.
Attili Reguli fides 341. p. 38. m.
Auctorum magnorum non omnia perfecta 105. p.
S. Auguſtinus 413. f. *cur libros de ciuitate Dei ſcripſerit* 76. f.
Auguſti Cæſaris libri 132. m. *liberi* 249. m.
Auium deliciæ 311. f.
Aurelius pictor 157. p.
Auſonius magiſter Gratiani 152. f.
αὐτάρκεια 92. f. 194. f.
Auxilium, peculiari notione 128. m.
Auxilium diuinum laboranti 161. f.
Axiomata vt latinè dicantur 370. f.

B.

B*Acchus intonſus* 301. f. *iuuenis* 302. p. *thyrſiger* 303. f.
Barbæ conſideratio 281. m.
Barbam non eſſe radendam 197. f.
S. Baſilii epitaphium 301. f. *eius & Nazianzeni mutuus amor* 57. m.
Beliſarii laudes 221. m. *epiſtola, vrbi Romæ parcendum* 139. m.
Bella mulierum cauſa excitata 158. m.
Bella Punica tria 385. f.
Bellerophontis litteræ 294. m.
Bencius 237. f.
Benedicti, epitheton 17. m.
Beneficentiæ laus 18. f.
Beneficia Dei erga hominem 87. f.
Bibendi cupidior Alexander M. 282. m.
Bibliotheca 29. f. *eius primus auctor* 246. m.
Biblia 5. f.
Blaſphemantes à quouis caſtigandi 195. p.
Boetius 362. p. 363. p.
Bona corporis quærimus, non animæ 45. p.
Boni viri ſunt arx & turris 31. f.
Bonorum animæ ſimiles fontibus puris 67. f.
Boni caſtigantur in hac vita 244. m.
Bono publico natus 371. p.
Bonus Ancus 193. f.
Brachia 410. m.
Bulla quid 293. f.
Bubo 264. m.
Buccellatum quid 255. m.
Byzantii conditor 13. f.

C

C*Æſia Minerua cur dicta* 302. m.
Calceamenta Romani pontificis 315. m.
Calanus gymnoſophiſta ſe ipſe exuſſit 401. f.
Cancellarius deſcribitur 224. p.
Caliga Germanis militibus impedimento 234. m.
Calliſthenes ab Alexandro M. interfectus 273. p.
Caligulæ imp. immanitas 359. p.
Canis pro conuicio 346. f.
Canum vitia 347. m.
Canities prudens 35. f. 36. p.
Capita hoſtium affixa & circumlata 251. m.
Campaſpe exemplar Apellis 157. m.
Caracalli imp. dementia 397. f.
Caro quid 9. f.
Carnium eſus 185. p.
Carthago 159. f. *ibi duæ factiones* 273. m.
Carnes elixa & aſſa quid efficiant 230. p.
Caput quid ſignificet 406. f.
Carpiſculus 398. p.
Carolus Sigonius 257. m.
Catarrhus 150. f.
Catechiſtæ poſt Apoſtolos qui fuerint 20. p.
Catechumeni 35. p. 329. p.
Cato Vticenſis 39. p.
Cato minor 157. p.
Caueus quid 254. m.
Cauſidici 100. m.
Ceres flaua 106. f.
Ceres cur Martem & Phœbum generos ſpernat 206. m.
Certandi duo genera, verbis & vi 237. p.
Certatores & certamina 359. p.
Certamina Græcorum quatuor 112. m.
Chariſmata quæ 36. f.
Celeritas in ſcribendo improbatur 186. f.
Charis quam ægre carpamus 102. m.
Chaldæi 200. p.
Chœrilus 159. m.
Charon portitor Orci 275. m.
Chirurgus latine vulnerarius 280. m.
Chriſtianorum actiones 299. m. *hoſtes* 299. m. *defenſio* 300. m. *nomen* 69. p.
Chriſtiani vocemur & ſimus 67. f.
Chriſtianus idiota comparatus cum philoſopho gẽtili 72. m.
S. Chryſoſtomi laus 53. m.
Chryſoſtomi qui dicti 20. m.
Ciborum delectus 164. f. *deliciæ* 311. m.
Cibus 356. p.
Cicero πολιτεύεται aliquando 358. m. *qualis Caluo viſus* 105. f.
Ciceronis elogium 215. f. *filius* 356. f. *qui & bicongius dictus* 249. m. *declamationes* 352. f.
Ciceronianorum laus 356. p.

Cicutam bibit Socrates 331. p.
Cincinni & cirri 373.
Citharœdus à Dionyſio illuſus 281. f.
Cleanthis Stoici verſus 338. f.
Clementia principis 137. f.
Clinias 157. m.
Clientum officia 219. p.
Clitus ab Alexandro M. interfectus 273. p.
Clinicus quis 280. m.
Cæli ſiderumq; contemplatio 201. m.
Cœna Heliogabali 357. p.
Cœna definente ſuauis eſt placenta 32. m.
Color purpureus 241. p.
Columbæ 353. p.
Cometa 400. m.
Comœdia vetus & noua 386. m.
Conchas & vmbilicos legere, prouerb. 183. f.
Confitentes Chriſtum, & mortem in perſecutione fugientes comparati, 10. f.
Confeſſores in carcere animantur. 83. m.
Confugium ad fana & aras deorum 133. m.
Coniugium 369. m. 370. m.
Coniugum continentium exempla 334. f.
Coniugum par caſtum & οὐρανὸς 333. f.
Conſcientia 360. m. vis eius 289. m.
Conſenteis dii 262. m.
Conſilia dantur bifariam 156. m.
Conſolandi genera 59. f.
Conſolantium officia 215. m.
Conſolatoria ſuper obitu fratris 212. m.
Conſtantinus M. 12. m. eius arcus triumphalis 205. p. Maxentii victor 250. p. in acie pugnans 313. m.
Conſtantinopolis quando occupata 237. m.
Conſuetudo quid ſit 131. p.
Conſuetudo inueterata 130. m.
Conſules duo cur creati 123. p.
Conſultor à iudice riſus 284. m.
Contagio quid ſit 243. m.
Contraria contrariis curanda 230. p.
Coronare patriam quid 112. m.
Corporis humani epitheta 9. m. præſtantia 10. m.
Corpus vt tractandum 377. m.
Corona aurea 294. p.
Corona, 353. f. lemniſcata 379. p.
Conuiuarum numerus 358. p.
Corrigere difficillimum 362. m.
Corrigi ſcriptor æquo animo ferat 206. p.
Corradi duo 257. p.
Cratetis apophthegma 194. f.
Crœſus 67. m. 326. f.
S. Crucis vis 44. m.
in malam Crucem 337. m.
Critici minuti non curandi 385. m.
Crudelitas & immanitas vt differant 391. m.
Crudelitatis exempla 392. m.
Cubitus 410. f.
de Cucurbita & pinu fabella 146. m.
Cupido Veneris F. 303. f.
Cycni tum cantabunt cũ gracculi tacuerint 91. m.
Cycnorum & hirundinum fabella 89. m.
Cypriani laudes 78. m.
Cypriani liber de lapſis 82. f.

D.

DÆmon non omnis mali cauſa 367. m.
Dæmones Platonici 167. m.
Damnatorum bona 230. m.
Dauid non permiſſus à ſuis ad pugnã egredi 313. f.
Deaſtri, Deaſtricolæ 385. p.
Decimatio &c. 346. m.
quæ quibus Decora & conſentanea 352. f.
Delatores exoſi Veſpaſiano 309. m.
Delectationes bonorum 148. f.
Demoſthenis apophthegma 196. m.
Demoſthenes vxore caruit 249. p.
Deliciarum effectus 52. m.
Detractio famæ vitanda 30. p. 85. p.
Demutari, quid 100. p.
Dentes 409. m.
Deus quid? 203. f. 201. f.
De Deo quid ſentiendum 65. m.
De Deo nos puniente iniuſtè querimur 64. m.
Deus communis eſt omnibus 86. m.
præ Deo nihil ſumus 94. p.
Dei amicitia qui potiamur 94. m.
Deus lumen 94. f.
Deum videt purus 95. p.
Dei notio animis hominum informata 398. f.
Deus vt aliquem comprehendat 35. f.
cur Deus ſuos ſinat à barbaris interfici 353. p.
Deorum certæ notæ & arma 300. f.
Dii ſurdi 284. m.
Dii conuiuia celebrabant 277. m.
Dii qui quibus menſibus præſint 262. f.
Deuotus numini &c. vnde 322. f.
Diana venatrix 303. p.
Dictio quid ſit 32. p.
Differo & differor quid 308. m.
Digeſtorum commendatio 220. p.
Dierum hebdomadis munia 343.
Digitus 412. f.
Digitis effoſſi oculi 231. f.
Digma Piræei 306. f.
Diluuium 177. m.
Dimidium plus toto 123. p.
Diſciplinæ caſtrenſis ſeueritas 253. f.
Diuitum mores 278. f. & ſeq.
Doctores Chriſtianorum 5. p.
Doctrina Catholica quid ſit 101. p.
Domitiani equus 132. m.
Dominicus dies 343. m.
Δωροφάγοι & δωροδόκοι 231. m.

E.

EBrioſi 96. m.
Eccleſiæ perſecutores 358. f.
Eccleſiæ aſyla 363. m.
Effatum quid ſit 228. m.
Eleemoſyna 385. p.

Elephas 369. p.
Eloquentia antiqua 356. m.
Emendatio ſcriptionum 207. m.
Endymion aſtronomus 352. p.
Epictetus philoſophus & ſeruus 335. p. eius lucerna, 281. f. dicta & præcepta 336. f.
Epicurus in horto docuit 233. m.
Epiſcopus loco Dei 68. p.
Epiſcopi dij 69. m.
Epitaphium S. Baſilii 101. m.
Equino ſanguine poti 303. f.
Equum hinnientem quam muſicam mauult audire Scytharum rex 282. p.
Equus Domitiani 132. m.
ἐργοδιώκτης Origenis 15. p.
Errores eruditorum vtiliter corriguntur 171. f.
Erus è mortuo rediuiuus 304. f. 305. p.
Eſſæorum mores [illegible]1. m.
Ethnicorum ſcripta moralia proſunt 336. m.
Eua & Maria collata 54. m.
Euangelium quid 96. m.
Euagoræ laudes 134. m.
Eunuchorum vſus 390. m.
Eupheme nutrix Muſarum 362. p.
Euripus quid 203. p.
Exempla pro pœnis dicta 288. f.
Exemplum regis 115. f.
Exemplorum vtilitas 234. f.
Exercitus magni à paruis ſuperati 123. m.
Exercitium corporis 164. m.

F.

FAbella in tumidos ſecunda fortuna 146. m.
Fabulæ etymon, genera, vtilitates 258. p.
Facies tota 409. f.
Fama à φήμη 225. f.
Fama bona melior opibus 115. f.
Famoſi libelli 224 f.
Faſcinum quibus noxium 241. f.
de Fato diſſertatio 80. p.
Fatalis neceſſitatis incommoda 79. m. 99. m.
Feminarum priuilegia 171. p.
ad Feminas exhortatio 16. m.
Ferinarum pellium olim varius vſus 164. f.
Ferreum ſeculum 202 f.
Fidicinis dictum ad Philippum regem 282. p.
Filias Deo conſecrandas 359. f.
Filii & parentes de brutis, inanimis, libris 375. f.
Filius magiſtratus & pater priuatus vt ſe gerant 314. m.
Filius malus 127. m.
Finis reſpiciendus 336. f.
Finis Chriſtianorum Deus 337. f.
Fiſci quid ſint 231. m.
Flauus color quis, 302. p.
Floralia 263. m.
Fœneratoris importunitas 342. m.
Fœtus 371. m.
Fatum abigentes 391. f.
Fontes puri 68. m.
Forma ſtudiis nimiis deformatur 351. f.
Fortuna dea 154 m.
Fortuna ſecunda & aduerſa 147 p.
Fortunæ inconſtantia non recte reprehenditur, 146. f.
ex Fortuna neutra ſtatuendum 143 f.
Fortunæ inſtabilitas 389. m.
Frater cibarius 361. p.
Fratres ingenio diſpares 126. m.
Frons 407. m.
Frugalitas 92. f.
Frumentum collinum quale 230. p.
Fulminis natura 241. f.
Fuſte verberari 346. p.

G.

GAbriel Faërnus 256. m.
Galenus medicorum princeps 361. p.
Gallus gallinaceus 33. m. à Sybaritis odio 33. f. eius hieroglyphicum, ibid.
Galli gallinacei direptio magno conſtitit 255. m.
Galli te dormientem excitarunt 264. f.
Gemmata & gemmea pocula 312. p.
Germanicus Cæſar 356. f.
Geſtuum naturalium variæ ſignificationes 406. m.
Gladiatorii ludi deteſtatio 55. m.
Gloria inanis 339. p.
Gloriæ appetitus 153. m.
Græcorum leuitas 116. f.
Græci philoſophi multa ex prophetis Hebræis ſumſerunt 32. m.
Gratiani miſericordia in milites vulneratos & ægrotos 152. m.
Gregorii Nazianzeni ode de Deo 65. f.
Gregorius Thaumaturgus 27. m.
Gregorius magnus, 414. m.

H.

HAdrianus Imp. 310. p. 153. m.
Hæreticis ius diuinarum litterarum adimitur 37. m.
Hæreticorum epitheta 16. p.
Hæreſiarcharum dogmata 101. m.
Hammonis F. Alexander M. 271. f.
Hannibal an Alexander præſtantior ſit 269. m.
Hannibal iuratus Romanorum hoſtis 270. f. 271. p. apud Pruſiam exulans 271. p. abſuis ex Italia reuocatus 273. m.

Digitized by Google

Hannibalis res geſtæ 269. m. 271. p. *viſum* 402. m. *ingenium verſatile* 273. f. *crudelitas* 276. m.
Hebdomadis dierum nomina 343.
Hebræi gens antiquiſſima 116. m.
Heliogabali cena 357. p.
Heluo librorum 157. f.
Hercules lacertoſus 301. f. *clauiger* 303. m. *Omphales amore captus* 278. m. *in cunis*, 143. p. *in Oeta conflagrans* 278. p.
Herculis certamina 398. m. 278. m.
Herculis & Æſculapij dialogus 276. f.
Heroum filii noxa 248. m.
Heroſtratus incenſor templi Dianæ 402. p.
Hic eſt filius meus dilectus, explicatur 27. p.
S. Hieronymus 414. p.
Hieroſolyma 30. f.
Hippias ſophiſta 191. f.
Hippocrates peſtilentiam fugauit 182. p.
Hippolyti mors 277. f.
Hirundinis cantus 90. m.
Hirundinum muſæa 90. m.
Hiſpaniæ laus 252. p.
Hiſtoriæ partes 268. f.
Hiſtoricum an deceant conciones 265. m.
Homerus uxore caruit 249. p. *cur e Platonis ciuitate eductus* 208. m.
Homeromaſtix I. Cæſar Scaliger 362. m.
de Homero & Virgilio epigramma 186. p.
Homo Deus 127. m.
Hominis procreatio 7. f. *prærogatiua ex Tertulliano* 8. f.
Homines è quercu 352. m.
Hordeo paſci 345. f.
Hortorum verus vſus 232. p.
Hortis colendis delectati reges 233. m.
Hoſpitale ab hoſpitalariis quo aſtu liberatum 282. m.
Hoſtilis audacia & crudelitas capta vrbe 236. f.
Hymnus Epiphaniæ 27. f.
Hymnus Gregorii Nazianz. de Deo 65. f.
Hypocrita 385. p.

I.

Idolopœia gentilium 63. f.
In Ieſuitas odium hæreticorum 226. p.
S. Ignatius martyr 22. m. *eius epiſtolarum margaritæ* 67. f.
S. Ignatius Societatis Ieſu auctor 68. m.
duo Ignatii comparati 68. m.
Ignis vſus quadruplex 88. p.
Ignorantia duplex 357. m.
Imago & epiſtola quid differat 196. p.
Imaginum ſedes apud veteres 245. p.
Imagines inuitamentum virtutis 245. f.
Imitatio qualis 106. m.
Immanitatis & crudelitatis differentia 391. m.
Imperatoris officium 313. p.
Imperator ipſe ne pugnet 312. m.
Imperatorum tituli 398. m.
Imperatorum miſericordia in milites vulneratos & ægrotos 152. p.
pro Imperatorum ſalute vota 84. m.
Imperium à clementia auſpicandum 351. m.
Impoſſibile 394. f. 385. m.
Improbitas 75. f.
Indulgentior quam par eſt 126. f.
Infula quid ſit 251. f.
Ingenium præcox 148. f.
Ingluuies 284. p.
Inimicus quomodo vlciſcendus 383. m.
Iniuria perferenda 47. m.
Inſularum vtilitas 395. p.
Inſtitutio priuatorum facilior quam principum 114. m.
Inſtitutionis regiæ vtilitas 115. p.
Interpretatio ſacrorum librorum 354. f.
S. Ioannis Chryſoſtomi abſtinentia 326. m. *præconium* 53. m.
Iocus tempeſtiuus 110. p.
Ioſephi librorum argumentum 116. p.
Ira compeſcenda 183. f.
Iſis & Luna eadem 288. m.
Iſſus vrbs Ciliciæ 272. m.
Ite miſſa eſt 35. p.
Item vulgo dictum quid latine 306. f.
Iter facturo qui ornatus 120. p.
Iudex pecunia corruptus 230. f. 231. m.
Iudicis mali tres notæ 88. m.
Iudex iuſtus 100. m.
Iudicium cæcum 71. m.
Iudicium extremum 8. m. 305. f. *prodet merita* 144. f.
Iulianus apoſtata 39. f. 40. m. *temperans* 327. p. *eius epiſtola contra profeſſores Chriſtianos* 128. p.
Iuppiter fulminator 302. f.
Iuſtitia aduerſus hoſtem 340. f.
Iuſtitiæ imago 188. f.

K.

Kaula quid 24. m.
Kalendæ triſtes, Kalendarium &c. 341. m.

L.

Labia 409. p.
Lacedæmoniorum ad Thermopylas cæſorum laus 267. p.
Lacedæmoniorum, vincere aut mori 268. f. *reſpublica* 311. m.
Lacertoſus quid 301. f.
Laconum carmina & cantilena 239. m.
Lacryma duorum generum 144. m.
Lactatio diuturna 353. f.
Lactis amphora rapta & pœna 255. m.
Lanam facere mulierum eſt 18. m.
Lararia veteribus duo 246. m.
λαλὰ βρέφεας 415. p.

Digitized by Google

Latinæ linguæ inopia in philoſophia 364.
Latinis ſcriptoribus non facile aſſentiendum. 358.p.
Laus minuit laborem 364.f.
Laudis appetitus 153.m.
Laudis elegans repudiatio 113.m.
Lectio tumultuaria improbatur 189.m.
Leæna, ſcortum 99.m.
Lectus, lectica, ſomnus 60.m.
Legati honorandi 169.f.
Legatæ fœminæ 168.p.
Legationes diuinæ 165.f.
Leo gallum timet 242.m.
Leo magnanimus 161.m.
Lex & conſuetudo comparatæ 129.m.
de Legibus libri Platonis 155.f.
Leges & iura 216.p.
Legum laus 110.m.
Leges malæ 131.f.
Libanius 54.m.
Liber quid ſignificet 122.f.
Libri mali 46.p.
Libris abundans nec vtens 29.m.
Libellus quid 122.f.
Liberorum procreationis priuilegia 200.m.
Lingua 409.m.
Linguarum hebrææ, græcæ, latinæq; diſcrimen 368.m.
Lipſius 332.m. *tres maximi facit* 362.m.
Lites æſtimatæ quid 231.f.
Litteræ laureatæ 133.p.
Litteræ diuitias non ſequuntur 355.p.
Loquax 281.m.
Lucania edule 398.p.
Lucerna Epicteti 281.f.
Luciani elogium 270.f.
Luctus ob mortem charorum moderandus 319. 320.
Luctus naſcentium & morientium 365.p.
Luctus quid ſit 341.m.
Luctus fugiendus 140.f.
Ludi vnde dicti 210.p.
Ludi ſcenici Romanorum 209.m.
Ludi Græcorum quatuor 112.m.
Ludi magiſterii laus 350.m.
Luminum feſtum 27.f.
Luna 88.f.
Luna & Iſis eadem 288.m.
pro Lupo quis habendus 68.m.
Lux. lucis encomium 238.m. 415.m.
Luxus & intemperantia morborum cauſa 150.m.
Luxus Romanorum 311.m.
Lyceum Ariſtotelis gymnaſium 233.m.

M.

M*acedones comati ideoq; victi* 233.f.
Machabæorum mater 227.m.
Macrobius qualis ſcriptor 377.f. 403.m.
Mæcenas 372.p.
Magi qui 401.f.
Magiſtratus à Deo eſt 315.p.
Magnes lapis 242.m.
Maieſtas quid ſit 321.
Malacia mulierum 243.p.
Mali in hac vita ſæpe felices 244.m.
Mali latere volunt 98.p. *volunt haberi boni* 99.f.
Mali cur ſerò puniantur 396.
Malus Aſſyria 242.m.
Manus ante ſacra lauantur 329.m.
Manus 410.f. *eius conſideratio* 411.
Mare 88.m.
Maris adſpectus gratiſſimus 182.m.
Maris vtilitas 394.m.
Marii tolerantia laboris 255.f.
Q. Marius Corradus 257.p.
Mars communis 117.f.
Marſi 241.m.
Maſſagetæ lac cũ equino ſanguine bibebant 302.m. 303.f.
XL. Martyres 49.m. *ad Martyrium cohortatio* 81.m.
Matres illuſtres quæ ipſæ lactarunt liberos ſuos 226.f.
Matrimonium 369.m. *quid ſit* 285.m.
Maxentii ſcelera 250.f.
Maxentii caput circumlatum 251.m.
Medi molles 272.f. μεγαλόφωνοι *qui* 103.p.
Medici cur felices 280.p.
Medicus indoctus 280.m.
pro Medicis 281.p.
Medicis patientes aduerſantur 76.m.
Medica arbor 242.m.
Medica effata 227.f.
Medicina multiplex 228.p.
Medicina tres partes 229.m.
Medicina res periculoſa 229.m.
Medicinæ duo genera 151.m.
Meditari quid ſit 17.m.
Mendacium 26.p.
Melle vita producta 164.p.
Menedemi dictum ſapiens 200.m.
Menedemi plures 200.f.
Mente ſenex, ætate puer 148.f.
Mercator impius & magna apud ſocios fidei 283.p.
Mercurius deorũ nuntius 166.p. *alatus* 302.m.
Metaphyſica quæ 93.p.
Methodus Platonis & Ariſtotelis 190.m.
Metu vacare iucundum 283.m.
Mileſia fabula 46.f.
Miſericordia colenda 18.f.
Miſſa 34.f.
Militares animi diuerſiones 344.m.
Mitia non violentia amantibus conueniunt 282.m.
Moderatio & mores 353.m.
Modeſtia eruditorum 357.m.
Mola ſalſa quid ſit 247.f.
Monophagia reprehenſa 325.m.

Digitized by Google

Monſtra marina 395. f.
Morborum varia genera 151. m. origo 149. f.
Morbi animi 75. m.
Mors quid ſit 137. p.
Mors voluntaria 137. m.
Mors publica ob quinq; cauſas ſæuiſſima 162. m.
Mors non timenda 214. f.
Mortis meditatio quid 139. m.
Mortis aſſidua cogitatio 21. m.
Morti omnes debentur 213. f.
Mortes hominis duæ 136. f.
in Mortuos ſæuis 113. p.
ſuper Mortuo ſolatium 59. m.
Moſes 116. f. prophetarum princeps 5. m.
Mulieres viris in multis pares 42. m. cultus ſtudioſa 16. f.
Mulierum labor, lana 18. m.
Mulcta quid 294. f.
Mundi procreatio 355. m. 7. m.
Mundus homini ſeruit 87. p.
Munifices qui 327. p.
Muretus 257. m. 357. f. 216. f.
Muſas cur inuocent poetæ 262. m.
Μύαξ vnde dictum 298. p.
Mutuo indignus 282. f.

N.

NAres 408. f.
Natatio 204. m.
contra Nauigationem maris 118. p.
in Naufragum epigrammata 119. p. m.
Nazianzenus in ſuſcipiendo epiſcopatu timidus & audens 356. p.
Neceſſitatis fatalis mala & incommoda 79. m. 99. m.
Neptuni tridens 302. f.
Nemo propheta in patria ſua 371. f.
Nero Senecæ in diſciplinam traditus 138. m.
Nerua imp. 309. m.
νιπτοβλε 151. p.
Nihil in noſtra eſt poteſtate 338. p.
Nili aqua dulcis 253. p.
Nocentum & Chriſtianorum diſparitas 98. p.
Noſce teipſum 62. m. 355. f.
Notarii Origenis 15. m.
Nonnus poeta 184. m.
Nonnus pro pio & ſancto 183. f.
Nouatus hæreſiarcha 15. f.
Noua vetuſteſcunt 355. f.
Νυθεία 288. m.
de Nuptiis 188. p. his qui dominarint 188. m.

O.

OBſcena ne audiamus 337. m. 339. m.
Octauius Pantagathus 256. m.
Oculi 407. m.
Oculorum vis 148. m.
Oculos morituris claudere 333. p.
Officium non officioſe præſtitum 25. m.
Oleum quid ſignificet 164. p.
Oleum luctatorum 164. m.
Olympias quot annis conſtet 403. f.
Olympiadis matris Alex. M. plura nomina 402. m.
ὁμούσιος 28. f.
Operis concluſio 416. m.
Oraculorum Pythiorum abſurda 66. f.
Oratio index animi 136. f.
Oratio obliqua C. Iulii Cæſaris 266. m.
Origenes cur Adamantius 20. p.
Ornamenta Chriſtiana 16. m.
Os 409. p.
Os hominis anguſtum, quare 152. f.
Oſcula caſta 84. p.
Oſculari pedes ſummi pontificis 316. m.
Oſtentatio 108. f.
Oſtentatoris character 306. p.
Otium honeſtum 233. p.
Oua dura, mollia, ſorbilia 230. p.
Ouidii calamus 316. p.
ὀξύμωρα 311. p.
ὀψώνιον 186. p.

P.

PAllas à verbo πάλλειν 302. f.
Pandectarum commendatio 220. p.
Panegyrum ſcopus & commoda 145. m.
Panis & vinum 363. m.
Panoplia ſpiritualis 83. p.
παράδειγμα 288. f.
Pareneſis 288. m.
Paraſceue 343. m.
Paraſitus conditionem, quæ excidit deplorans 295. m.
Paraſitati etiam clari viri 297. p.
Parentū in prœliis deſideratorum conſolatio 318. f.
Parentibus in pugna caſis filii ad imitandam inuitantur 317. p.
Paſſiones 75. m.
Patres veteres teſtamenti 116. m.
Patriæ amor 340. p.
Patris officium erga liberos 125. m.
Patronorum officia 217. p.
Pauimenta lithoſtrota 202. p.
S. Paulus legatus Chriſti 166. p.
Paulus Manutius 257. p.
Pax dea 107. m.
Peccata ob tres cauſas punienda 288. m.
Peccantes non cum ira puniendi 289. m.
Pectoroſi qui 302. m.
Pedes 413. p.
Pellas ferina 164. f.
πένητες qui 19. m.
περιαυτολογία fugienda 337. m.
Pericles in concionem adſcenſurus 196. m. ei qualis liberi 249. p.
Peripateticorum nomen vnde 233. m.
Perpinianus 256. f.
in Perſecutione quid faciendum 11. p.
Perſonam ſuam quiſq; bene agat 223. p.
Perturbationes 75. m.

gitauit. Diuinæ ſcripturæ libros interpretatus eſt: cæleſtis humanæque ſapientiæ ditiſſimus,& fons inexhauſtus totius Eccleſiæ agrum vbertim irrigauit, & fœcundauit. Vitam ipſe ſuam Confeſſionum libris prioribus an expoſuit, an defleuit? quam Poſſidius eius diſcipulus litteris mandauit.

HIERONYMVS.

Quem delectabit de vita,& moribus huius magni, & diſertiſſimi Doctoris cognoſcere, Marianum Victorium Rheatinum legat. Linguarum ſcientia, & eloquentia Patres Latinos antegreſſus eſt omnes. Multa in eo lectio, multæ litteræ, in exponendis ſacris voluminibus mira fælicitas. Elucet etiã in illo doctrina, quæ Humanitatis nomine ſignificatur, quæ lectorem ſuum non docet modò, verum etiam recreat, ac delectat. Valet quoque ad commendationem eius, quod velut Plato, & Democritus,& Pythagoras regiones varias diſcendi cauſſa obiuit. Labor eius in ſtudijs indefeſſus,& vix imitationi locum relinquens. Eraſmus Hieronymum in epiſtola quadam Auguſtino longe præfert, quem Eckius refellit, qui cum ordinem totum Theologorum ſentire exiſtimo.

GREGORIVS MAGNVS.

Quibus poſteritas Magnorum cognomentum addidit, eos abſque dubio vel ſanctitate, vel ſapientia vel rebus pace belloue geſtis, vel aliqua demum excellentia præſtare,& quaſi claſſem ducere oportet. Talis eſt hic Pontifex max. in quo, vt eximia, celebrantur nobilitas generis, patrimonium lautum, & copioſum, plurifi monaſteriorum exædificatio, obitæ legationes Eccleſiaſticæ, honorum delatorum contemptio, beneficentia, Britannorum ſtudioſè quæſita, & procurata ſalus, ſummiſſio & modeſtia, demum quæ fecit, dixit, ſcripſit, decreuit. Conſcripſit autem adeo multa, vt pro miraculo ſit, hominem valetudine propemodum ſemper incommoda, & affecta tanto labori parem eſſe potuiſſe. Eius docendi ratio non obſcuris quæſtionibus, verùm pijs,& popularibus ſententijs, ac ſimilitudinibus ſcatet, omniaque ad probitatem, & vitæ Chriſtianæ perfectionem referuntur. Ioannes Diaconus vitam eius 4. libris complexus eſt. Sigonius lib. 6. de Regno Italiæ de eodem non pauca. Libri eiuſdem à Græcis, & Latinis habiti ſunt in honore. Anaſtaſius Epiſcopus Antiochiæ Paſtorale in græcum tranſtulit, vt Zacharias Pontifex Moralia. Damaſcenus ſermone de defunctis, Gregorius, inquit, veteris Romæ Epiſcopus, vir, vt teſtantur omnes, ſacrarum diſciplinarum intelligentia celebris, cui etiam, ſicut tradunt, ſacra facienti, angelus ſe ſocium addidit. Concilium Toletanum VIII. Beatus etiam Papa Gregorius & vitæ meritis honorandus,& in Ethicis aſſertionibus pæne cunctis præferendus. Petrus eius Diaconus, atque intimus iureiurando affirmauit, ſe columbam lucubrantis Pontificis auribus aſſidentem ſæpius vidiſſe, Vnde perſpicuum fit, quæ ſcripſit, ſpiritu ſancto dictante ſcripſiſſe.

THOMAS AQVINAS.

Quem PIVS V. Pont. max. in numerum Eccleſiæ Doctorum adſcripſit.

Si in quolibet Eccleſiæ Doctorum & vitam, & doctrinam cum ingenio velimus exornare laudibus, verendum ſit, ne faſtidioſa fiat vel lectoribus noſtris, vel auditoribus longitudo. Nam cum prior illa pars lata,& ampla ſit: altera non eſt anguſta; atque haud ſcio an in vllo amplior, atque vberior, quam in D. Thoma, cui ſi parē quæras, alterum phænicem quærere videaris. A quo tantæ molis tot codices de philoſophicis, theologicisque rebus compoſiti declarant eum fuiſſe quam eruditiſſimum, ac nihil

hil pæne reconditioris ſcientiæ ignoraſſe. Quin & Neapoli ante ſimulacrum Chriſti in patibulo ſuffixi, cum preces faceret, vox hæc aures eius tetiget, BENE SCRIPSISTI DE ME THOMA. Ob ingenij magnitudinem & perſpicacitatem iure Doctor Angelicus indigitatus eſt. Theologorum ſolem, apicem, regem, Theologiæ parentem, antiſtitem rectè etiam appellaueris. Eiuſdem ſanctitati, & doctrinæ dant teſtimonium trium Pontificum litteræ, Ioannis XXII. Pauli IV. Pij V. Demetrius Cydonius libros contra gentes græcos fecit.

Ad Cap. XV. lib. VII. quod eſt de luce.

Inſignis eſt locus apud Plutarchum, libro λάθε βιώσας, vbi quærit, Num rectè dictum ſit, ſic viue vt lateas, id eſt, vt te vixiſſe nemo ſciat. Quam ſententiam ipſe ſapienter reprehendit. Inter cætera, Opinor autem, inquit, à veteribus hominem quoque ſimili de cauſſa dictum eſſe φῶτα, nimirum à luce φῶς, propterea quod omnibus vehemens quædam inſita ſit cupiditas, & cognoſcendi, & innoteſcendi. Sunt autem & philoſophi nonnulli, qui ipſam animi ſubſtantiam lumen eſſe putent, cum alijs adducti coniecturis, tum hac potiſſimum, quod nihil omnium æque refugit, & odit, atque ignorantiam, & quidquid luce vacat, id refugit, eoque perturbatur, quod tenebræ illi ſuſpectæ terrorem incutiant. Contrà lux vſque adeo eſt iucunda, & amabilis, vt nihil eorum, quæ naturà voluptatem afferunt abſque luce capiat in tenebris, verùm ea voluptatem omnem, omne ſtudium quacunque re frui velit, ceu nouum condimentum admixtum exhilarat, & iucundum facit.

Ad Cap. XX. lib. VIII.

Inter orationes Themiſtij extat numero V. de humanitate Imperatoris Theodoſij Auguſti ſenioris, apud quem ille fuit gratioſus, quam totam abs te, Lector, perlegi malo, quam inde quippiam excerpere, ac deſcribere: tam eſt luculenta, & copioſa, & præſtantiſſimi, Chriſtianiſſimique Principis laudatio. Latinas fecit Dionyſius noſter Petauius. Subijcio eidem Theodoſio morienti quam ad filios Arcadium, & Honorium orationem habuerit, cuius meminit Theodoret. Hiſtor. lib. 5. cap. 24. & Niceph. lib. 13. cap. 1.

Quoniam mihi finem vitæ, & occaſum huius lucis in propinquo adeſſe animaduerto, filij chariſſimi, extremùm vos alloqui, & quæ è re veſtra ſunt vos paternè, ac paucis admonere ante exceſſum meum conſtitui. Quod orthodoxam, & Catholicam maiorum noſtrorum in Nicæna Synodo trecentorum, & octodecim Patrum vnanimi conſenſu, & cæleſti afflatu decretam, & ſtabilitam, orbique Chriſtiano propoſitam fidem, vt ſolam ſalutiferam amplectimini, & inter tam varias peſtiferarum opinionum, hæreſumque diſcordias conſtanter profitemini, atque etiam armis tueri ac defendere parati eſtis, id mihi ſolatium dat maximũ, profectionemque ex hac mortalitate ad æternitatem illam lætiorem reddit: vt qui hæredes, ac Principes Imperatores duos Eccleſiæ ſanctæ tam fideles, ac nulla impietatis, aut pernitioſi erroris labe inquinatos relinquam. Hanc itaque, filij mei, Nicænæ fidei profeſſionem, quamdiu ſuperſtitis, profiteamini oro, quæſoque, ſi ſalus animæ vobis cordi eſt. Nam extra eam, mihi credite, nulla eſt ſalus ſperabilis.

Super hoc firmiſſimo fundamento conſtruendum vobis eſt diuini cultus pulcherrimum ædificium, vt deum conditorem veſtrum toto corde, tota mente, totis viribus diligatis, eiuſq; legibus perfectè obtemperetis: & quæcunque ad honorem venerationemque ipſius pertinent, ea fieri, & caſtè adminiſtrari ſedulò curetis. Scitote porro nullum ei cultum, nullum ſacrificium offerri acceptius, vitæ innocentia, animoque

moque nullius ſceleris ſibi conſcio. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini.* Quapropter enitimini, vt vos integros, & grauiorum criminum (qualibus præſertim Reges inuoluuntur) expertes ſeruetis. Dein viros ſapientes vobiſcum habetote, ex quorum conſilijs, ſermonibuſque aſſiduis ad bene, & Chriſtianè imperandum proficiatis. *Fili*, inquit, *ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebit.* Equidem Romanum imperium vobis trado, tibique, Arcadi Orientem, tibi, Honori Occidentem relinquo, vtrique partem ſuam, firmam, ac tutam, ſi boni fueritis: imbecillam, & infeſtam ſi mali. Quo vehementius ad omnes partes bene audiendi vos excitetis oportet, & memoria repetatis quæ præcepta à ſanctiſſimo viro Arſenio, quem adoleſcentiæ veſtræ doctorem aliquando præfeci, acceperitis. Quam ille ad mores probatiſſimos, & ad principatum, me ad beatas illas ſedes, quod ſpero, euecto, rectè moderandum diligenter vos erudiет. Nec dubito, quin ſæpe manſuetudinem, & clementiã vobis laudauerit: quibus virtutibus ad animos ſubiectorum conciliandos, atque in fide retinendos (quod ipſemet expertus didici) nihil eſt præſentius. Eas vobis in primis commendo. Plura me differere vis morbi ingraueſcentis, & mors per membra paulatim ſerpens, ac vitale lumen meum ſenſim extinguens non permittit. Cætera vius, & de re Rege ac regno libri (quos de manu deponere nunquam debetis) docebunt. Valete filij mei, valete, iam poſtremùm me vidiſtis, & audiuiſtis.

OPERIS CONCLVSIO.

Hæc erant, bone Lector, quæ ſuper Excerptam è Patribus, & externis ſcriptoribus PHILOCALIAM ad explicandum, & illuſtrandum per Notas, & Commentarios in medium afferre, pro mea mediocritate habui: quæ ſi eruditioribus arridebunt, tum laboris mei non erit cur me pœniteat: ſin ſecus, tum communem ſcriptorum ſortem, & fatalem conditionem non erit cur recuſem. Quis enim eſt, aut fuit, aut erit vnquam, ſi modò homo ſit, qui vel doctiorum iuſtam (aliquam ſaltem) reprehenſionem euitauerit: vel indoctiorum plures etiam calumnias effugerit? Tam vituperationi, quam laudationi expoſitus eſt omnis noſter, qui libros edimus, labor, & induſtria. Varia enim ſunt hominum iudicia, & diſcrepantes ſententiæ; nec eadem probantur ab omnibus: nec Iupiter, ſeu ſerenus, ſeu pluuius cuiuis placet, iuxta prouerbiũ. Alijs aliud abblanditur: nihil omnibus æquè gratum, & iucundum. De qua libertate, ac licentia iudicandi rectè Lucianus, ſeu quis alius, in epigrammate.

Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι διακεκριμένον ἐστι νόημα,
Ἀλλ' ὃ σὺ θαυμάζεις, τοῦθ' ἑτέροισι γέλως.
Editur humana eximium nil mente; ſed illud
Quod tu mireris, ridiculum eſt alijs.

Quapropter cum res ita ſe habeat, nauem noſtram fluctibus, & flatibus committamus, inter ſpem, metumque *ſpumas ſalis ære ruentes*; Deum Rectorem ſolum, *maris tempeſtatumq́; potentem* comprecati, vt eo moderante ad ſcopulos ne affligamur; ſed portum tangere fæliciter poſſimus; voto nuncupato, ſi id ab eius pietate obtinuerimus, nos illi victimas de vitulis labiorum noſtrorum immolaturos & εὐχὰς celebraturos. Abſoluam ex Martiale, paucis immutatis.

Sunt mala, ſunt quædam mediocria, ſunt bona plura
Quæ legis hic: aliter non fit, amice, liber.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX RERVM ET VERBORVM.

p principium, m medium, f finem ſignificat.

ABraham filium obtulit 19 p.
Abrenuntio tibi Satana 44 p.
Abſtinentia cibi potusq. diutiſſima 332 p.
Accuſandi præcepta duo 107 f.
Accuſationes cur ſuſceperint adoleſcentes Romani 108 p.
Aceti natura 254 f.
Acidi cibi vitam minuunt 164 p.
Achillis pedagogus Phœnix 95 f.
Acuta contrariis conſtantia 311 p.
Adamus ſapientior Salomone 178 m.
Adoleſcentes non contemnendi 68 f.
Adoleſcentia non eſt contemnenda 67 f.
Adorare quid ſit 316 m.
Adraſtus 96 p.
Adulatores ſunt irriſores 255 f.
Ædificiorum luxus 20 f.
Ægrotantes animo & corpore vt differant 75 f.
Ægrotis non augendi dolores 230 m.
Æquus animus Nazianzeni ad laudes & conuicia 85 m.
Aer 88 m.
Æs apud veteres 166. f.
Æſculapij & Herculis dialogus 176 f.
Æſculapius Apollinis filius 151 f. 302 m.
Æternitas animorum 235 m.
Æther pro aëre 263 p.
Agoniſticon Petri Fabri & Iacobi Gretſeri 82 m.
Agricultura qualis 92 m.
Agricolarum dii 261 p.
Alexander an Hannibal præſtantior 269 m.
Alexander M. φιλόμηρος. 273 f. Ariſtotele magiſtro vſus 273 f. latro Seneca 274 m. ei ſacerdos adulatus 274 m. res eius geſtæ priores 274. m. Cupiditas regni ampliandi 274 f. eius mors 276. p. 401. p. eius laus 402. p. tulit ſe filium Iouis appellari 271 f. res geſta 270. 272. 275. Superbia 96 p. ſucceſſorum eius infelicitas 285 m. eum vere non regnaſſe 286 p.
Alphonſi Aragonum regis dictum 115 m 139 m.
Aliunde hauſta in noſtra redigimus 402 f.
Altercantibus periculoſe miſcemur 283 p.
S. Ambroſius 413 m.
Amicitia Dei quomodo potiamur 94 m.
Amarantus flos 211 m.
Amethyſtus purpureus 211 m.
Amor peruerſus 93 m.
Ampulla quid 120 f.
Amor generis humani Titus 309 m.
Amittimus nihil ſed reddimus 337 p.
Ambroſius diaconus 13 p. 20 m.
Amyntor pater Phœnicis 96 p.
Amicorum par Baſilius & Nazianzenus 102 m.
Amicus difficulter amico caret 102 m.
Angeli 385 p.
Angeli habitu candido 18 p.
Animæ partus geminus 23 f. immortalitas 8 p. gerenda cura 45 p.
Animæ & corporis arctiſſima copula 359 m.
Animo male eſt 213. m.
Animi de cælo vel ab aſtris 305. m.
Animorum æternitatem quis primus docuerit ethnicos 235. m.
Annominationis argutiæ vbi locum habeant 362. m.
Annulorum modus vel modii &c. 271. m.
de Annulis paralipomena 294. f.
Annulus in ſiniſtra cur? 294. f.
Annulus pronubius 294. m.
Annulus ferreus & aureus 290. m. 293.
Antipathiæ rerum exempla 240. m. 241. p.
Antiquitas laudem habet 6. f.
Antigoni apophthegma 196. f.
Antonini pii laus 249. m. 309. f.
Antoninus cur philoſophus dictus 249. f.
in M. Antonium inſultatio ob interfectum Ciceronem 215. p.
apes in oleæ ramo conſidentes quid 163. f.
Apollo Pythius 67. p. intonſus 301. f.
Apotheoſeos origo 374. m.
Apuleii metamorphoſis 46. f. precatio ad Lunam &c. 287. m.
Appetitus moderatio 123. p.
Aqua luſtralis 178. m.
Aqua & fluminum vſus 88. m.
Archilochus 67. m.
ad Aras & fana confugium 231. m.
Argus paſtor 135. p.

a Arcus

Arcus triumphalis Conſtantino M. 105.p.
Arida, terra 203.p.
Arnobii librorum VII. ſumma 76.m.
de Arnobio S. Hieronymus 77.p.
Armatura triplex 82.f.
Argyropylus 354. p.
Aſtra 89.p. eorum vtilitas 87.m.
Aſiani & Attici oratores 354.f.
Aſpaſia ſophiſtria 157.m. 158. p.
Aſſa vox, aſſare, aſſamenta 361.f.
Aſyla eccleſiæ 363. m.
Athei 7. m.
Athenæ 103. m.
Athenienſes imbelles 184. p. eorum turpis error 354.p.
Atta 361. f.
Attili Reguli fides 341.p.32.m.
Auctorum magnorum non omnia perfecta 105. p.
S. Auguſtinus 413. f. cur libros de ciuitate Dei ſcripſerit 76. f.
Auguſti Cæſaris libri 122.m. liberi 249. m.
Auium delicia 311. f.
Aurelius pictor 157. p.
Auſonius magiſter Gratiani 152.f.
αὐτάρκεια 92.f. 194.f.
Auxilium, peculiari notione 228. m.
Auxilium diuinum laboranti 261.f.
Axiomata vt latinè dicantur 370.f.

B.

BAcchus intonſus 301. f. iuuenis 302.p. thyrſiger 303. f.
Barbæ conſideratio 281. m.
Barbam non eſſe radendam 297.f.
S. Baſilii epitaphium 101. f. eius & Nazianzeni mutuus amor 57. m.
Beliſarii laudes 221. m. epiſtola, vrbi Romæ parcendum 139. m.
Bella mulierum cauſa excitata 158. m.
Bella Punica tria 385.f.
Bellerophontis litteræ 294. m.
Bentius 257. f.
Benedicti, epitheton 17. m.
Beneficentiæ laus 18.f.
Beneficia Dei erga hominem 87. f.
Bibendi cupidior Alexander M. 282. m.
Bibliotheca 29. f. eius primus auctor 246. m.
Biblia 5. f.
Blaſphemantes à quouis caſtigandi 195. p.
Boetius 362. p. 363.p.
Bona corporis quærimus, non animæ 45. p.
Boni viri ſunt arx & turris 31. f.
Bonorum animæ ſimiles fontibus puris 67. f.
Boni caſtigantur in hac vita 244. m.
Bono publico natus 371.p.
Bonus Ancus 193.f.
Brachia 410. m.
Bulla quid 293. f.
Bubo 264. m.
Buccellatum quid 255. m.
Byzantii conditor 13. f.

C

CÆſia Minerua cur dicta 302. m.
Calceamenta Romani pontificis 315. m.
Calanus gymnoſophiſta ſe ipſe exuſſit 201. f.
Cancellarius deſcribitur 224. p.
Caliga Germanis militibus impedimento 234. m.
Calliſthenes ab Alexandro M. interfectus 273.p.
Caligulæ imp. immanitas 359. p.
Canis pro conuicio 346.f.
Canum vitia 347. m.
Canities prudens 35.f.46.p.
Capita hoſtium affixa & circumlata 251. m.
Campaſpe exemplar Apellis 157. m.
Caracalli imp. dementia 397. f.
Caro quid 9. f.
Carnium eſus 185. p.
Carthago 159. f. ibi duæ factiones 273. m.
Carnes elixæ & aſſæ quid efficiant 230 p.
Caput quid ſignificet 406.f.
Carpiſculus 398. p.
Carolus Sigonius 257. m.
Catarrhus 150. f.
Catechiſtæ poſt Apoſtolos qui fuerint 20.p.
Catechumeni 35.p. 329. p.
Cato Vticenſis 39. p.
Cato minor 157. p.
Caueus quid 254. m.
Cauſidici 100. m.
Ceres flaua 206. f.
Ceres cur Martem & Phœbum generos ſpernat 206. m.
Certandi duo genera, verbis & vi 237.p.
Certatores & certamina 359. p.
Certamina Græcorum quatuor 112. m.
Chariſmata quæ 36. f.
Celeritas in ſcribendo improbatur 186. f.
Charis quam ægrè careamus 102. m.
Chaldæi 200. p.
Choerilus 159. m.
Charon portitor Orci 275. m.
Chirurgus latinè vulnerarius 280. m.
Chriſtianorum actiones 299. m. hoſtes 299. m. defenſio 300. m. nomen 69. p.
Chriſtiani vocemur & ſimus 67. f.
Chriſtianus idiota comparatus cum philoſopho gentili 72. m.
S. Chryſoſtomi laus 53. m.
Chryſoſtomi qui dicti 20. m.
Ciborum delectus 164. f. deliciæ 311. m.
Cibus 356. p.
Cicero σολοικίζει aliquando 358. m. qualis Caluo viſus 105. f.
Ciceronis elogium 215. f. filius 356. f. qui & bicongius dictus 249. m. declamationes 352. f.
Ciceronianorum laus 356. p.

Digitized by Google

Cicutam bibit Socrates 331. p.
Cincinni & cirri 373.
Citharœdus à Dionyſio illuſus 281. f.
Cleanthis Stoici verſus 338. f.
Clementia principis 137. f.
Clinias 157. m.
Clientum officia 219. p.
Clitus ab Alexandro M. interfectus 273. p.
Clinicus quis 280. m.
Cœli ſiderumq; contemplatio 201. m.
Cœna Heliogabali 357. p.
Cœna deſinente ſuauis eſt placenta 32. m.
Color purpureus 211. p.
Columbæ 353. p.
Cometa 400. m.
Comœdia vetus & noua 386. m.
Conchas & vmbilicos legere, prouerb. 183. f.
Confitentes Chriſtum, & mortem in perſecutione fugientes comparati, 10. f.
Confeſſores in carcere animantur. 83. m.
Confugium ad fana & aras deorum 133. m.
Coniugium 369. m. 370. m.
Coniugum continentium exempla 334. f.
Coniugum par caſtum & ὁύνυνον 333. f.
Conſcientia 360. m. vis eius 289. m.
Conſentes dii 262. m.
Conſilia dantur bifariam 156. m.
Conſolandi genera 59. f.
Conſolantium officia 215. m.
Conſolatoria ſuper obitu fratris 212. m.
Conſtantinus M. 12. m. eius arcus triumphalis 205. p. Maxentii victor 250. p. in acie pugnaus 313. m.
Conſtantinopolis quando occupata 237. m.
Conſuetudo quid ſit 131. p.
Conſuetudo inueterata 130. m.
Conſules duo cur creati 123. p.
Conſultor à iudice riſus 284. m.
Contagio quid ſit 243. m.
Contraria contrariis curanda 230. p.
Coronare patriam quid 112. m.
Corporis humani epitheta 9. m. præſtantia 10. m.
Corpus vt tractandum 377. m.
Corona aurea 294. p.
Corona, 353. f. lemniſcata 379. p.
Conuiuarum numerus 358. p.
Corrigere difficillimum 362. m.
Corrigi ſcriptor æquo animo ferat 206. p.
Corradi duo 257. p.
Cratetis apophthegma 194. f.
Crœſus 67. m. 326. f.
S. Crucis vis 44. m.
in malam Crucem 337. m.
Critici minuti non curandi 385. m.
Crudelitas & immanitas vt differant 391. m.
Crudelitatis exempla 392. m.
Cubitus 410. f.
de Cucurbita & pinu fabella 146. m.
Cupido Veneris F. 303. f.
Cycni tum cantabunt cũ gracculi tacuerint 91. m.
Cycnorum & hirundinum fabella 89. m.
Cypriani laudes 78. m.
Cypriani liber de lapſis 82. f.

D.

DÆmon non omnis mali cauſa 367. m.
Dæmones Platonici 167. m.
Damnatorum bona 230. m.
Dauid non permiſſus à ſuis ad pugnã egredi 313. f.
Deaſtri, Deaſtricolæ 385. p.
Decimatio &c. 346. m.
quæ quibus Decora & conſentanea 352. f.
Delatores exoſi Veſpaſiano 309. m.
Delectationes bonorum 148. f.
Demoſthenis apophthegma 196. m.
Demoſthenes vxore caruit 249. p.
Deliciarum effectus 52. m.
Detractio famæ vitanda 30. p. 85. p.
Demutari, quid 100. p.
Dentes 409. m.
Deus quid? 203. f. 201. f.
De Deo quid ſentiendum 65. m.
De Deo nos puniente iniuſtè querimur 64. m.
Deus communis eſt omnibus 86. m.
præ Deo nihil ſumus 94. p.
Dei amicitia qui potiamur 94. m.
Deus lumen 94. f.
Deum videt purus 95. p.
Dei notio animis hominum informata 398. f.
Deus vt aliquem comprehendat 35. f.
cur Deus ſuos ſinat à barbaris interfici 353. p.
Deorum certæ notæ & arma 300 f.
Dii ſurdi 284. m.
Dii conuiuia celebrabant 277. m.
Dii qui quibus menſibus præſint 262. f.
Deuotus numini &c. vnde 322. f.
Diana venatrix 303. p.
Dictio quid ſit 32. p.
Differo & differor quid 308 m.
Digeſtorum commendatio 220. p.
Dierum hebdomadis munia 343.
Digitus 412. f.
Digitis effoſſi oculi 231. f.
Digma Piræei 306. f.
Diluuium 177. m.
Dimidium plus toto 123. p.
Diſciplinæ caſtrenſis ſeueritas 253. f.
Diuitum mores 278. f. & ſeq.
Doctores Chriſtianorum 5. p.
Doctrina Catholica quid ſit 101. p.
Domitiani equus 132. m.
Dominicus dies 343. m.
Δωροφάγοι & δωροδόκοι 231. m.

E.

EBrioſi 96. m.
Eccleſiæ perſecutores 358. f.
Eccleſia aſyla 363. m.
Effatum quid ſit 228. m.
Eleemoſyna 385. p.

Digitized by Google

Elephas 369. p.
Eloquentia antiqua 356. m.
Emendatio ſcriptionum 207. m.
Endymion aſtronomus 352. p.
Epictetus philoſophus & ſeruus 335. p. *eius lucerna*, 281. f. *dicta & præcepta* 336. f.
Epicurus in horto docuit 233. m.
Epiſcopus loco Dei 68. p.
Epiſcopi dij 69. m.
Epitaphium S. Baſilii 101. m.
Equino ſanguine poti 303. f.
Equum hinnientem quam muſicam mauult audire Scytharum rex 282. p.
Equus Domitiani 132. m.
ἐϱγοδιώκτης *Origenis* 15. p.
Errores eruditorum viliter corriguntur 171. f.
Erus è mortuo rediuiuus 304. f. 305. p.
Eſſæorum mores 391. m.
Ethnicorum ſcripta moralia proſunt 336. m.
Eua & Maria collata 54. m.
Euangelium quid 96. m.
Euagoræ laudes 134. m.
Eunuchorum vſus 390. m.
Eupheme nutrix Muſarum 362. p.
Euripus quid 203. p.
Exempla pro pœnis dicta 288. f.
Exemplum regis 115. f.
Exemplorum vtilitas 234. f.
Exercitus magni à paruis ſuperati 123. m.
Exercitium corporis 164. m.

F.

Fabella in tumidos ſecunda fortuna 146. m.
Fabulæ etymon, genera, vtilitates 258. p.
Facies tota 409. f.
Fama à φάμη 225. f.
Fama bona melior opibus 115. f.
Famoſi libelli 224. f.
Faſcinum quibus noxium 241. f.
de Fato diſſertatio 80. p.
Fatalis neceſſitatis incommoda 79. m. 99. m.
Feminarum priuilegia 171. p.
ad Feminas exhortatio 16. m.
Ferinarum pellium olim varius vſus 164. f.
Ferreum ſeculum 202. f.
Fidicinis dictum ad Philippum regem 282. p.
Filias Deo conſecrandæ 359. f.
Filii & parentes de brutis, inanimis, libris 375. f.
Filius magiſtratus & pater priuatus vt ſi gerant 314. m.
Filius malus 127. m.
Finis reſpiciendus 336. f.
Finis Chriſtianorum Deus 337. f.
Fiſci quid ſint 231. m.
Flauus color quis 302. p.
Floralia 263. m.
Fœneratoris importunitas 342. m.
Fœtus 371. m.
Fœtum abigentes 392. f.
Fontes puri 68. m.
Forma ſtudiis nimiis deformatur 351. f.
Fortuna dea 154. m.
Fortuna ſecunda & aduerſa 147. p.
Fortunæ inconſtantia non recte reprehenditur, 146. f.
ex Fortuna neutra ſtatuendum 243. f.
Fortunæ inſtabilitas 389. m.
Frater cibarius 361. p.
Fratres ingenio diſpares 126. m.
Frons 407. m.
Frugalitas 92. f.
Frumentum collinum quale 230. p.
Fulminis natura 241. f.
Fuſte verberari 346. p.

G.

Gabriel Faernus 256. m.
Galenus medicorum princeps 361. p.
Gallus gallinaceus 33. m. *Sybaritis odio* 33. f. *eius hieroglyphicum*, ibid.
Galli gallinacei direpto magno conſtitit 255. m.
Galli te dormientem excitarunt 264. f.
Gemmata & gemmea pocula 312. p.
Germanicus Cæſar 356. f.
Geſtuum naturalium variæ ſignificationes 406. m.
Gladiatorii ludi deteſtatio 55. m.
Gloria inanis 339. p.
Gloriæ appetitus 153. m.
Græcorum leuitas 116. f.
Græci philoſophi multa ex prophetis Hebræis ſumſerunt 32. m.
Gratiani miſericordia in milites vulneratos & ægrotos 152. m.
Gregorii Nazianzeni ode de Deo 65. f.
Gregorius thaumaturgus 27. m.
Gregorius magnus, 414. m.

H.

Hadrianus Imp. 310. p. 153. m.
Hæreticis ius diuinarum litterarum adimitur 37. m.
Hæreticorum epitheta 16. p.
Hæreſiarcharum dogmata 101. m.
Hammonis F. Alexander M. 271. f.
Hannibal an Alexander præſtantior ſit 269. m.
Hannibal iuratus Romanorum hoſtis 270. f. 271. p. *apud Pruſiam exulans* 271. p. *abſuis ex Italia reuocatus* 273. m.

Hanni-

Hannibalis res geſta 269. m. 271. p. viſum 402. m. ingenium verſatile 273. f. crudelitas 276. m.
Hebdomadis dierum nomina 343.
Hebræi gens antiquiſſima 116. m.
Heliogabali cœna 352. p.
Heluo librorum 157. f.
Hercules lacertoſus 301. f. clauiger 303. m. Omphales amore captus 278. m. in cunis, 143. p. in Oeta conflagrauit 278. p.
Herculis certamina 398. m. 278. m.
Herculis & Æſculapij dialogus 276. f.
Heroum filij noxæ 248. m.
Heroſtratus incenſor templi Dianæ 402. p.
Hic eſt filius meus dilectus, explicatur 27. p.
S. Hieronymus 414. p.
Hieroſolyma 30. f.
Hippias ſophiſta 191. f.
Hippocrates peſtilentiam fugauit 182. p.
Hippolyti mors 277. f.
Hirundinis cantus 90. m.
Hirundinum muſea 90. m.
Hiſpaniæ laus 252. p.
Hiſtoriæ partes 268. f.
Hiſtoricum an deceant conciones 265. m.
Homerus vxore caruit 149. p. curè Platonis ciuitate eductus 208. m.
Homeromaſtix I. Cæſar Scaliger 362. m.
de Homero & Virgilio epigramma 186. p.
Homo Deus 127. m.
Hominis procreatio 7. f. prærogatiua ex Tertulliano 8. f.
Homines è quercu 352. m.
Hordeo paſci 345. f.
Hortorum verus vſus 232. p.
Hortis colendis delectati reges 233. m.
Hoſpitale ab hoſpitalariis quo aſtu liberatum 282. m.
Hoſtilis audacia & crudelitas capta vrbe 236. f.
Hymnus Epiphaniæ 27. f.
Hymnus Gregorij Nazianz. de Deo 65. f.
Hypocrita 385. p.

I.

IDolopœia gentilium 63. f.
In Ieſuitas odium hæreticorum 226. p.
S. Ignatius martyr 22. m. eius epiſtolarum margarite 67. f.
S. Ignatius Societatis Ieſu auctor 68. m.
duo Ignatij comparati 68. m.
Ignis vſus quadruplex 88. p.
Ignorantia duplex 357. m.
Imago & epiſtola quid differat 196. p.
Imaginum ſedes apud veteres 245. p.
Imagines inuitamentum virtutis 245. f.
Imitatio qualis 106. m.
Immanitatis & crudelitatis differentia 391. m.
Imperatoris officium 313. p.
Imperator ipſe ne pugnet 312. m.
Imperatorum tituli 398. m.
Imperatorum miſericordia in milites vulneratos & ægrotos 152. p.
pro Imperatorum ſalute vota 84. m.
Imperium à clementia auſpicandum 351. m.
Impoſſibile 394. f. 385. m.
Improbitas 75. f.
Indulgentior quam par eſt 126. f.
Infula quid ſit 251. f.
Ingenium præcox 148. f.
Ingluuies 284. p.
Inimicus quomodo vlciſcendus 383. m.
Iniuria perferenda 47. m.
Inſularum vtilitas 395. p.
Inſtitutio priuatorum facilior quam principum 114. m.
Inſtitutionis regiæ vtilitas 115. p.
Interpretatio ſacrorum librorum 354. f.
S. Ioannis Chryſoſtomi abſtinentia 326. m. præconium 53. m.
Iocus tempeſtiuus 110. p.
Ioſephi librorum argumentum 116. p.
Ira compeſcenda 183. f.
Iſis & Luna eadem 288. m.
Iſſus vrbs Ciliciæ 272. m.
Ite miſſa eſt 35. p.
Item vulgo dictum quid latine 306. f.
Iter facturo qui ornatus 120. p.
Iudex pecunia corruptus 230. f. 231. m.
Iudicis mali tres notæ 88. m.
Iudex iuſtus 100. m.
Iudicium cæcum 71. m.
Iudicium extremum 8. m. 305. f. prodet merita 244. f.
Iulianus apoſtata 39. f. 40. m. temperans 327. p. eius epiſtola contra profeſſores Chriſtianos 128. p.
Iuppiter fulminator 302. f.
Iuſtitia aduerſus hoſtem 340. f.
Iuſtitiæ imago 188. f.

K.

KAlæ quid 24. m.
Kalendæ triſtes, Kalendarium &c. 341. m.

L.

LAbia 409. p.
Lacedæmoniorum ad Thermopylas cæſorum laus 267. p.
Lacedæmoniorum, vincere aut mori 268. f. res publica 311. m.
Lacertoſus quid 301. f.
Laconum carmina & cantilenæ 239. m.
Lacrymæ duorum generum 144. m.
Lactatio diuturna 353. f.
Lactis amphora rapta & pœna 255. m.
Lanam facere mulierum eſt 18. m.
Lararia veteribus duo 246. m.
λάϑε βιώσας 415. p.

Latinæ linguæ inopia in philoſophia 364.
Latinis ſcriptoribus non facile aſſentiendum. 358. p.
Laus minuit laborem 364. f.
Laudis appetitus 153. m.
Laudis elegans repudiatio 113. m.
Lectio tumultuaria improbatur 189. m.
Leæna, ſcortum 99. m.
Lectus, lectica, ſomnus 60. m.
Legati honorandi 169. f.
Legatæ feminæ 168. p.
Legationes diuinæ 165. f.
Leo gallum timet 242. m.
Leo magnanimus 161. m.
Lex & conſuetudo comparatæ 129. m.
de Legibus libri Platonis 155. f.
Leges & iura 216. p.
Legum laus 110. m.
Leges malæ 131. f.
Libanius 54. m.
Liber quid ſignificet 122. f.
Libri mali 46. p.
Libris abundans nec vtens 29. m.
Libellus quid 122. f.
Liberorum procreationis priuilegia 200. m.
Lingua 409. m.
Linguarum hebrææ, græcæ, latinæq; diſcrimen 368. m.
Lipſius 352. m. *tres maximi facit* 362. m.
Lites æſtimatæ quid 231. f.
Litteræ laureatæ 133. p.
Litteræ diuitias non ſequuntur 355. p.
Loquax 281. m.
Lucania, edule 398. p.
Lucerna Epicteti 281. f.
Luciani elogium 270. f.
Luctus ob mortem charorum moderandus 319. 320.
Luctus naſcentium & morientium 365. p.
Luctus quid ſit 341. m.
Luctus fugiendus 140. f.
Ludi vnde dicti 210. p.
Ludi ſcenici Romanorum 209. m.
Ludi Græcorum quatuor 112. m.
Ludi magiſterii laus 350. m.
Luminum feſtum 27. f.
Luna 88. f.
Luna & Iſis eadem 288. m.
pro Lupo quis habendus 68. m.
Lux. lucis encomium 238. m. 415. m.
Luxus & intemperantia morborum cauſa 150. m.
Luxus Romanorum 311. m.
Lycæum Ariſtotelis gymnaſium 233. m.

M.

Macedones comati ideoq; victi 231. f.
Machabæorum mater 227. m.
Macrobius qualis ſcriptor 377. f. 403. m.
Mæcenas 372. p.
Magi qui 401. f.
Magiſtratus à Deo eſt 315. p.
Magnes lapis 242. m.
Maieſtas quid ſit 321.
Malacia mulierum 243. p.
Mali in hac vita ſæpe felices 244. m.
Mali latere volunt 99. p. *volunt haberi boni* 99. f.
Mali cur ſerò puniantur. 396.
Malus Aſſyria 242. m.
Manus ante ſacra lauantur 329. m.
Manus 410. f. *eius conſideratio* 411.
Mare 88. m.
Maris adſpectus gratiſſimus 182. m.
Maris vtilitas 394. m.
Marii tolerantia laboris 255. f.
Q. Marius Corradus 257. p.
Mars communis 117. f.
Marſi 241. m.
Maſſagetæ lac cũ equino ſanguine bibebant 301. m. 303. f.
XL. Martyres 49. m. *ad Martyrium cohortatio* 81. m.
Matres illuſtres quæ ipſæ lactarunt liberos ſuos 226. f.
Matrimonium 369. m. *quid ſit* 285. m.
Maxentii ſcelera 250. f.
Maxentii caput circumlatum 251. m.
Medi molles 272. f. μεγαλόφωνοι *qui* 103. p.
Medici cur felices 280. p.
Medicus indoctus 280. m.
pro Medicis 281. p.
Medicis patientes aduerſantur 76. m.
Medica arbor 242. m.
Medica effata 227. f.
Medicina multiplex 228. p.
Medicinæ tres partes 229. m.
Medicina res periculoſa 229. m.
Medicinæ duo genera 151. m.
Meditari quid ſit 17. m.
Mendacium 26. p.
Melle vita producta 164. p.
Menedemi dictum ſapiens 200. m.
Menedemi plures 200. f.
Mente ſenex, ætate puer 148. f.
Mercator impius & magnæ apud ſocios fidei 283. p.
Mercurius deorũ nuntius 166. p. *alatus* 302. m.
Metaphyſica quæ 93. p.
Methodus Platonis & Ariſtotelis 190. m.
Metu vacare iucundum 283. m.
Mileſia fabula 46. f.
Miſericordia colenda 18. f.
Miſſa 34. f.
Militares animaduerſiones 344. m.
Mitia non violentia amantibus conueniunt 282. m.
Moderatio & mores 353. m.
Modeſtia eruditorum 357. m.
Mola ſalſa quid ſit 247. f.
Monophagia reprehenſa 325. m.

Digitized by Google

Monſtra marina 395. f.
Morborum varia genera 151. m. *origo* 149. f.
Morbi animi 75. m.
Mors quid ſit 137. p.
Mors voluntaria 137. m.
Mors publica ob quinq; cauſas ſæuiſſima 162. m.
Mors non timenda 214. f.
Mortis meditatio quid 137. m.
Mortis aſſidua cogitatio 21. m.
Morti omnes debentur 213. f.
Mortes hominis dua 136. f.
in Mortuos ſæui 113. p.
ſuper Mortuo ſolatium 59. m.
Moſes 116. f. *prophetarum princeps* 5. m.
Mulieres viris in multis pares 42. m. *vultu ſtudioſa* 16. f.
Mulierum labor, lana 18. m.
Mulcta quid 294. f.
Mundi procreatio 355. m. 7. m.
Mundus homini ſeruit 87. p.
Munifices qui 327. p.
Muretus 257. m. 357. f. 216. f.
Muſas cur innocent poetæ 262. m.
Μύραξ *vnde dictum* 290. p.
Mutuo indignus 282. f.

N.

N*Ares* 408. f.
Natatio 204. m.
contra Nauigationem maris 118. p.
in Naufragum epigrammata 119. p.
Nazianzenus in ſuſcipiendo epiſcopatu timidus & audens 356. p.
Neceſſitatis fatalis mala & incommoda 79. m. 99. m.
Neptuni tridens 302. f.
Nemo propheta in patria ſua 371. f.
Nero Seneca in diſciplinam traditus 198. m.
Nerua imp. 309. m.
νεωτερικὸς 151. p.
Nihil in noſtra eſt poteſtate 338. p.
Nili aqua dulcis 253. p.
Nocentum & Chriſtianorum diſparitas 98. p.
Noſcere ipſum 62. m. 355. f.
Notarii Origenis 15. m.
Nonnus poeta 184. m.
Nonnus pro pie & ſancto 183. f.
Nouatus hæreſiarcha 15. f.
Noua vetuſteſcunt 355. f.
Νυθεσία 288. m.
de Nuptiis 188. p. *hos qui damnarint* 188. m.

O.

O*Bſcena ne audiantur* 337. m. 339. m.
Octauius Pantagathus 256. m.
Oculi 407. m.
Oculorum vis 148. m.
Oculos morituris claudere 333. p.
Officium non officioſe præſtitum 25. m.
Oleum quid ſignificet 164. p.
Oleum luctatorum 164. m.
Olympias quot annis conſtet 403. f.
Olympiadis matris Alex. M. plura nomina 402. m.
ὁμόνοια 28. f.
Operis concluſio 416. m.
Oraculorum Pythiorum abſurda 66. f.
Oratio index animi 136. f.
Oratio obliqua C. Iulii Cæſaris 266. m.
Origenes cur Adamantius 20. p.
Ornamenta Chriſtiana 16. m.
Os 409. p.
Os hominis anguſtum, quare 152. f.
Oſcula caſta 84. p.
Oſculari pedes ſummi pontificis 316. m.
Oſtentatio 108. f.
Oſtentatoris character 306. p.
Otium honeſtum 233. p.
Oua dura, mollia, ſorbilia 230. p.
Ouidii calamus 316. p.
ὀξύμωρα 311. p.
ὀψώνιον 186. p.

P.

P*Allas à verbo* πάλλειν 102. f.
Pandectarum commendatio 220. p.
Panegyrum ſcopus & commoda 145. m.
Panis & vinum 363. m.
Panoplia ſpiritualis 73. p.
παράδειγμα 288. f.
Parenesis 288. m.
Paraſceue 343. m.
Paraſitus conditionem, quæ excidit deplorans 295. m.
Paraſitati etiam clari viri 297. p.
Parentū in prælijs deſideratorum conſolatio 318. f.
Parentibus in pugna caſis filii ad imitandam inuitantur 317. p.
Paſſiones 75. m.
Patres veteris teſtamenti 116. m.
Patriæ amor 340. p.
Patris officium erga liberos 125. m.
Patronorum officia 217. p.
Pauimenta lithoſtrota 201. p.
S. Paulus legatus Chriſti 166. p.
Paulus Manutius 257. p.
Pax dea 107. m.
Peccata ob tres cauſas punienda 218. m.
Peccantes non cum ira puniendi 219. m.
Pectoroſi qui 302. m.
Pedes 413. p.
Pelles ferina 164. f.
πένητες *qui* 19. m.
περιαυτολογία *fugienda* 337. m.
Pericles in concionem adſcenſurus 196. m. *ei quales liberi* 249. p.
Peripateticorum nomen vnde 239. m.
Perpinianus 256. f.
in Perſecutione quid faciendum 11. p.
Perſonam ſuam quiſq; bene agat 223. p.
Perturbationes 75. m.

Peſcennij

Peſcennii imp. ſeueritas diſciplinæ caſtrenſis 253. f.
Peſtilentia nulli fere medicinæ cedit 183. p. *eius remedium ignis* 183. m.
Petitores impudentes deluſi 283. f.
Petrus & Paulus θεοκήρυκες 166. p.
Petrus Ramus 106. m.
Petrus Victorius 257. m.
Phædon Platonis vtilis Chriſtianis patribus 235. m. 39. m.
Phalaridis taurus 196. m.
Phalaris tyrannus 401. m.
Pharos quid 112. p.
Phaſianus in conuiuio 325. f. *vnde dictus* 327. p.
Phauorini philoſophi tria mira 360. m.
Pherecydes primus dixit animos hominum eſſe ſempiternos 235. f.
Philomelæ fabula 90. m.
Philonis laus 14. m.
Philoſophia 32. m. *quæ vera* 156. p. *cauſa adiuuans* 32 m.
Philoſophiæ ſectator ludibria contemnat 337. p.
Philoſophi & poetæ veteres multum de Chriſtianis hauſerunt 355. m.
Philoſophi gentiles cum Chriſtianis collati 72. m. *fidem Chriſti non attigerunt* 6. m. *Græci* 32. m. *ſerui* 335. f.
Philoſophorum imaginationes 6. f. *rixæ* 7. p.
Philyra 379. p.
Phœbas 167. m.
Phœbus ſagittarius, medicus, citharœdus 302. f.
Pici Mirandulani elogium 114. m.
Pictores 157. m.
Pietas, prima virtutum regiarum 135. f.
Pinacotheca differt à tablino 245. m.
Piſces in pretio 184. f.
Piſces Marcion damnauit 185. m.
Piſces Syri pro diis venerati 185. f.
Piſces quatuor modis ad eſum apparantur 185. f.
Pius quis 67. f.
Pius homo, numiſma eſt Dei 69. p.
Planetæ vnde dicti 343. f.
Plato Deum cognouit 156. p. *ei aram poſuit Ariſtoteles* 394. p. *de eodem complura* 393. m. *ei veteres patres multum tribuerunt* 235. p. *de eo iudicium* 190. m.
Platonis libri 155. p. *de republica* 155. m. *de legibus* 155. f. *temperantia* 393. m.
Plautus mendoſiſſimus 360. p. *eius Truculentus & Pſeudolus* 351. f.
Plinii ſenioris opus 142. p. *errata excuſantur* 105. p.
Plutarchus Traiani præceptor 152. m.
Pœna militum 344. m.
Pœna & Præmium duo dii 289. f.
Poetæ faciunt immortales 362. p. & f. *famelici* 283. m. *impudici non legendi* 46. m.
Poetæ perfecto pauca licent 362. m.
Poetæ veteres Chriſtiani commendantur 405. m.
Pompeii fatum 14. m.
Porphyrius 153. m. *apoſtata* 40. p.
Pori animus generoſus 275. m.
Poſſibile 384. f.
Præcipuum quod ſit 388. p.
Præſenſiones 400. f.
Præſumptio vitanda 26. m. *quid ſit, ibid.*
Presbyteri loco ſenatus apoſtolici 68. p.
Princeps huius mundi 68. p. 69. m.
Principum pædagogi 95. m.
Principes æterni, perennes &c. 382. f.
Priuati facilius inſtituuntur quam principes 114. m.
Procnes fabula 90. m.
Profani prohibiti à ſacris 328. f.
Prophetæ 8. m.
Pſalmorum laus 48. m.
Pſylli 241. m.
πτωχοὶ *qui* 19. m.
Pudicitia bonum 73. m.
Punctum terra 201. f.
Punimur à Deo merito 12. p.
Puras Deus non plenas adſpicit manus 329. m.
Purpureus color 211. p.
Purpura nigra quæ 211. f.
Pythia vates 167. m. 166. p.
Pythicorum oraculorum abſurda 56. f.

Q.

QVæſtiones ſeu tortura 99. m.
Quintilianus notatus 360. f.

R.

qui primum Reformandi 283. f.
Reges honorandi 68. p. 69. f.
Regis officium 135. m. 286. f.
Reges qui dicti 297. m.
Regnum 33. f.
Regnum breue 35. f. 36. m.
Reguli fides erga hoſtem 341. p.
Remiſſa pro remiſſione 34. f.
Remora nauium 243. p.
de Republ. libri Platonis & Ciceronis 304. p.
Repueraſcere ſoliti ſenes 183. f.
Reſurrectio carnis 8. f.
Riſus neceſſitas & vtilitas 109. p.
Riſus moderatio 50. m.
Robigus, Robigalia 263. m.
Romæ laus 140. p.
Romanæ militiæ laus 197. m.
Romanorum veterum quæ laudabilia 339. m.
Ruri cælum purius 233. m.

S.

SAbbati dies 343. m. 93. m.
Sacerdotum munera 70. p. *poteſtas non vita conſideranda* 382. m.
Sacerdotium Chriſti 70. m.

de Sacer-

de Sacerdotio quid ſentiendum 68. p.
Sacræ ſcripturæ ſuauitas 7. m.
Sacramentum quid 324. m.
Sacra res 356. m.
qui à Sacris arcerentur 327. m.
Salis vires 178. p. 247. p.
Salem Ægyptii auerſabantur 247. p.
Salium reliquiæ 280. p.
Sandalia 378. p.
Sanguinem mittere 345. f.
Sapientes alii aliis 401. m.
Sapientia diuinæ munus 32. p.
Sapientes iidem & boni 338. m.
Sapientis conſtantia 242. p.
Scelerati cur non iiſdem pœnis puniantur 77. m.
Scenicorum poetarum licentia 22. f.
Scientiæ vt conferantur piis & non piis 100. f. 101. p.
Schola oſtendit magiſtrum 351. p.
Scipio Africanus vel prædonibus venerabilis 322. m.
Scopeliani Sophiſtæ dictum 281. m.
Scriptionum emendatio 207. m.
Scriptores etiam recentiores legendi 189. f.
Scriptor libenter corrigatur 206. p.
Sebaſtianus Corradus 257. p.
Sectores qui ſint 231. m.
Sellis duabus ſedere 114. m.
Seianus fortunæ ludus 154. p.
Senes honorandi 68. f.
Senes aliqui generarunt 28. m.
Senex amator 127. f.
Senex mente, puer ætate 148. f.
Senum mores 348.
Sententias cum ſtrophis & diſtichis abſolui non eſt verum 362. m.
Sepelire opus pietatis 193. p.
Sepultura carere 173. m.
Sepultura cæſorum militum 192. m.
Sepultura non magnopere curanda Chriſtiano 132. p.
Septem orbis miracula 404. m.
Sermonis definitio 137. m.
Sermo inter pocula 365. m.
Seruiles pœna 379. f.
Seruus bonus 380. m.
Serui mali 381. f.
Serui vt tractandi 126. m.
an Seruis vtendum 93. p.
Seruius Sulpicius IC. 172. m.
Seueri qui 138. m.
Seueritas mixta comitati 188. m.
Sicilia & Sardinia 124. m.
Silentii laudes 90. p.
Silius Italicus Virgilio addictiſſimus 281. f.
Silua quid 132. f.
Siluæ primi libri Statii argumentum 132. m.
Sis pro ſuis 194. m.
Smyrna Amazon 187. f.
Socratis mors 329. m. ſomnium 332. m. mors calamitati fuit Græciæ 333. m. ridicula lætitia de claris apud inferos viris 83. p.
Socrates cur moroſam vxorem duxerit, & eius vxores 284. f.
Sol 88. f. 87. m. Ioſue pugnante ſtetit 203. f. nunquam minus Sole &c. 233. p.
Sol & luna 263. p.
de Somniis quid ſentiendum 401.
Somnia præſaga 400. f.
Somnus qualis eſſe debeat 61. p.
Somnus longus haud conuenit regibus 135. m.
Somniorum interpretes 167. f.
ex neutra Sorte iudicandum 243. f.
Spectacula Romana 209. m.
Sponſus & ſponſa 45. f.
Statii Thebais qualis 105. f.
Statuarum genera quatuor 227. m.
Statuarum altitudo 226. m.
Stellæ igneæ, & aluntur 158. m.
Stipendio priuare 345. m.
Stipendia nimium procraſtinata 283. m.
Stoicorum paradoxa 25. p. doctrina 335. m. dogma 354. m.
Studendi contentio obeſt corpori 229. p.
Studioſi litterarum fere ſtomacho imbecillo 229. f.
Suo contentus 194. p.
Supercilia 408. m.
Supplicationum Romanarum cauſa 318.
Syneſius epiſcopus 153. m. f.

T.

Tablinum quid 245. m.
Tamberlanis ſeueritas 255. m.
Tantalus 159. m.
Tarditas meditata 35. f. 36. m.
Taurinus adſpectus 331. f.
Taurus Phalaridis 196. m.
Tempus omnia mutat 365. m.
Temporis celeritas 214. p.
Temporis adiunctum tripartitum 78. p.
Tereus rex Thraciæ 90. m.
Terræ commoditates 88. m.
Terrarum termini 203. f.
Terræ motus quid efficiat 243. f.
Tertulliani laus 8. f. apologeticus 98. m.
Theologia 357. m.
Θεοφόρος & θεόληπτος S. Ignatius martyr 22. m.
Theophraſti liber de nuptiis 188. p.
Theodoſius magnus 308. m. eum inuitat reſp. ad imperium capeſſendũ 307. p. moriens filios adhortatur 415. f.
Theologia qua 93. p.
Thomas Aquinas 414. f.
Tiberii Aug. ingenium 121. p.
Tigranis dictũ ſuper exercitu Luculli exiguo 268. f.
Timotheus muſicus 157. f.

Digitized by Google

Timæus quis 46. f. 47. p.
Τιμωρία 288. f.
Titus Veſpaſianus 309. m.
Trahere 384. f.
Traianus imp. 310. m. *eius miſericordia in milites vulneratos & ægrotos* 352. p. *eius reſponſum ſuper Chriſtianis* 298. f.
Tres philoſophi Athenienſium legati Romã 377. m.
Tres pueri in fornace 74. m.
Trinacria 124. f.
Triquetra 125. p.
Turis iniectio 84. p.

V.

*V*Enti 89. p.
Ventris mancipia 51. m.
Verſipellis ne ſe laudet 282. f.
Verſus boni centum iugulandi potius quam vnus plebeius relinquendus 362. m.
Viator in caupona non hæret 338. p.
Victoria ſumet 389. f.
Victoriæ gradus myſtici 10. f.
de Victoria verſus Ouidis illuſtratus 117. m.
in Victos clementia exercenda 238. p.
Viduæ quales 68. p.
Viduæ Chriſtianæ officium 69. m.
Vinctus Chriſti 68. f.
Vindicandi cauſæ tres 289. m.
Vinum in caſtris prohibitum 254. m.
Vini laus 254. f. 358. m.
Viola triplicis coloris 211. f.
Virgilii lingua 353. m.
Virga furoris Dei 363. f.
Virginitatis excellentia & difficultas 211. p. *laus* 70. f.
Virgines Chriſti monilia 68. m.
Virgines Chriſtianorum & gentilium multum differunt 219. f. 74. p.
B. Virgini applicata laus lunæ &c. 287. m.
Virginum ornatus ſupervacaneus 363. f.
Virtus 92. f. *maſcula* 24. f.
Virtutis laus, 144. m.
Virtutis ſectator ludibria contemnat 337. p.
Virtutes ſibi congruenter habendæ 353. m.
Viſceratio quid 327. m.
Vita mors potius quam vita 103. m.
Vitæ primorum hominum diuturnæ cauſa 175. m.
Vita foliis arborum ſimilis 214. m.
Vita hominum pelagus miſeriarum 366. f.
Vitia Romæ expugnata 250. m.
Vitulus aureus 17. f.
Vlulatum vox 264. m.
Vnguentorum antiquitas 180. p.
Voluptas eſcam vitiorũ 92. f. *Contemnenda* 337. m. *Carnis* 339. m. *neceſſitati ſe admiſcet* 359. f.
Voluptatum duo genera 147. m.
Vox hominis præſtat ceterarum animantium vocibus 265. p.
Voces auium, hominum, animalium 263. f.
Vulcanus claudus 302. m.
Vultus 410. p.

X.

Xerxis exercitus 268. p.

Z.

Zonæ quinque 203. m.

Errata Operarum corriguntur,

p primam, m. mediam. f. vltimam partem paginæ indicat.

Pag. 3. m. lege appellationum. 6. m. ita, ibid. ſuſpicione. 17. p. fœditatem. 25. m. interior. 32. m. proceſſum. ibid. procella. 37. f. æthereis. 40. m. illud. 41. p. munifici. 42. f. quotquot. 42. iaiam. 45. m. Sponſa. 54. m. eius. 59. m. eram. ibid. f. omitte, & obila. 71. p. proprius. 77. p. interpretes. 78. p. ille. 82. m. cumul. 12. 84. p. interelle, 90. m. cantio. 97. f. annunciat. 118. p. incolumem. ibid. in. 121. m. medium. 121. m. principatum. 129. p. immitis. 131. p. coercitio, ibid. m. vindicabuntur. 132. m. vnus. 134. p. vibra. 135. m. ægritudinibus. 138. p. concutiuntur. ibid. f. Nullam. 129. f. ſeruaueris. 135. p. luctu. 143. m. inſtant. ibid. f. Lauare. 148. m. lucidiſſima. 158. p. habebant. ibid. f. peſſimum. 157. m. θεραπευτικόν. 152. f. vulneratos. 153. f. aduentu. 156. p. perfectus. m. ibid. f. cogitatione. 159. m. fontes. 160. m. magni. ibid. f. eſt. 161. m. habebimus. ibid. m. quæ. 162. f. ſtacutum. 165. f. omitte, plura. 184. p. iniuria. 187. p. tabula. ibid. f. ſpondere. 191. p. diſſimiles. 194. m. petentibus. 196. p. animæ. ibid. m. Demoſthenes. 209. f. diſputauit. 206. p. impertiare. 221. p. dele, ora. Ibid. f. virtute. 239. f. memoria. 241. p. ardet. 248. p. apponebatur. 254. m. Peſcennii. ibid. f. vita. 257. ille. 265. p. Homerus. 268. f. videatur. 269. p. pignerari. 271. p. ſeciniori. ibid. m. cunctator. 290. m. &. 291. m. illius. 294. f. aduolior. 298. m. iuuenalia. 304. m. dicenda. 315. m. conuerterint. 316. p. honores. ibid. p. crucem. 321. m. illos. 322. f. meminí. ibid. m. tem omitte. 334. f. Eleazari. 336. p. qua cautione. 337. f. oppone. 341. m. ſexta. 345. f. ſanguinem. 348. p. malediceret. 329. f. ſolere. 354. f. dicendi. 358. p. adhibebant. 361. p. coeunt. ibid. deteguntur. Ibid. XLVIII. Conſcientia. 361. p. propogauit. Ibid. m. lautidas. 372. m. laborat. 374. m. alii. 375. m. Eo. 385. p. ſtigmatici. 383. f. profligas. 387. p. veteres. 390. m. principes. 395. f. ſuffulta. 398. m. occidis. 403. In. 405. m. comptuo, omittendum. 407. m. demonſtrans.

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google